

27473

GEORGETA STOICA • PAUL PETRESCU
MARIA BOCȘE

DIȚIONAR DE ARTĂ POPULARĂ

26655

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ
București 1985

Coperta și supracoperta:
ION MINCU

CUVÎNT ÎNAINTE

Dicționarul de artă populară românească este rodul multor ani de cercetare pe teren și folosește din plin rezultatele obținute de peste un secol de înaintașii noștri în cercetarea culturii populare și în constituirea colecțiilor muzeale. Autorii s-au străduit să ofere cititorului — în articole concise, dar lămuritoare — un mijloc rapid de informare cu privire la creația populară românească.

Dicționarul își propune să prezinte și să explice pentru prima dată într-o lucrare de acest fel, cele mai semnificative aspecte ale creației populare în diferite genuri — arhitectură, mobilier, port popular, țesături de interior, cele mai importante centre de ceramică, de lemn prelucrat artistic, de cojocărie etc., unele monumente de arhitectură populară de valoare excepțională, acele obiceiuri care au o legătură strânsă cu plastica populară. Sînt prezentate de asemenea zonele etnografice, așa cum au putut fi ele conturate în stadiul actual al cercetărilor precum și cei mai cunoscuți creatori populari contemporani care s-au distins prin valoarea lucrărilor lor și au fost premiați în cadrul Festivalului Național Cîntarea României. Deoarece o mare parte din patrimoniul de artă populară este adunat și păstrat cu grijă în muzee am considerat necesară prezentarea succintă a colecțiilor din aceste instituții.

Cum rezultă din titlu, dicționarul înfățișează arta populară românească în ansamblul ei. În fapt, pentru a face înțelese unele aspecte legate de creația populară în domeniul portului, ceramicii, arhitecturii, mobilierului etc., am fost obligați să privim peste hotare, uneori la mare depărtare în timp și în spațiu, făcînd comparații menite să explice continuitatea și originalitatea unor forme artistice. Pentru a explica unele particularități ale creației populare românești au fost subliniate contactele cu alte popoare, procesul de aculturație, preluarea creatoare a unor elemente de cultură și civilizație romană, bizantină sau central europeană.

Mulțumim tuturor celor care prin strădania lor de cercetare sau colecționare au contribuit la realizarea acestei lucrări care sperăm, va umple un gol în literatura noastră de specialitate.

Eventualele omisiuni la un capitol sau altul se datoresc autorilor, care au operat o selecție drastică la definitivarea glosarului pentru a se putea încadra într-un spațiu tipografic dat. Între o lucrare exhaustivă cu mulți termeni menționați dar insuficient explicați și una selectivă, cu articole mai ample, care să folosească efectiv pentru informarea cititorilor, autorii au optat pentru ultima.

ABREVIERI

AIAC	Anuarul Institutului de istorie și arheologie, Cluj-Napoca.
AIIC	Anuarul Institutului de istorie din Cluj.
AMET	Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, Cluj.
AIR	Arhiva istorică a României.
AP	Arta Plastică.
BOR	Biserica ortodoxă română.
BCMI	Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice.
BMI	Buletinul monumentelor istorice.
CEF	Cercetări etnografice și de folclor.
CL	Convorbiri literare.
GB	Glasul bisericii.
MB	Mitropolia Banatului.
MO	Mitropolia Olteniei.
MIA	Monumente istorice și de artă.
MRA	Muzica românească azi, București.
MSAPSC	Muzeul satului și de artă populară. Studii și cercetări.
MSSC	Muzeul satului. Studii și cercetări.
OSC	Oltenia. Studii și cercetări, Craiova.
REF	Revista de etnografie și folclor.
RI	Revista istorică.
RM	Revista muzeelor.
RMM	Revista muzeelor și monumentelor.
SCGG	Studii și cercetări de geologie-geografie.
SCIA	Studii și cercetări de istoria artei.
SCEI	Studii și comunicări de etnografie-istorie, Caransebeș.
SD	Studii și documente.
SO	Sociologia românească.

A

aba v. dimie.

Abrud (oraș, jud. Alba). Centru în care s-au lucrat cojoacele purtate mai ales în satele de „buciumeni” din Munții Apuseni în sec. 19. Din seria cojoacelor specifice centrului se remarcă pieptarele femeiești și bărbătești desfăcute în față, cojoacele cu mîneci și pieptarele bărbătești „înfundate”. Pieptarele de **A.** se caracterizează din punct de vedere morfologic prin clinul lateral. Decorul se compune din aplicații de meșină albă decupate în forme vegetale, conturate cu o broderie mărunță, executată cu mătase neagră și verde închis. Broderia este dispusă pe piept, pe margini, buzunare și clini. La cojoacele cu mîneci, ornamentul se completează cu o decorație plasată deasupra manșetei. Finețea execuției, rafinamentul cromatic, indică o îndelungată practică și o mare măiestrie. La sfîrșitul sec. 19 cojocarii din **A.** preiau modelele lucrate la Bucium-Poieni (Alba).

Bibl. ref.: N. Dunăre, M. Focșa, *Portul buciumanilor din Munții Apuseni*, București, 1958. (G.S.)

acaret, termen folosit mai ales la plural, *acareturi*, în Moldova și Țara Românească, pentru a desemna construcțiile anexe ale unei gospodării țărănești mai înstărite și chiar boierești sau mănăstirești, înglobînd magazii, șuri, grajduri, cotețe, șoproane, hambare etc (fig. 1). (P.P.)

acariță, un fel de mosor de formă tubulară, numit și „dudă” sau „tioc”, în care se păstrează acele de cusut. În zona Pădurenilor (Hunedoara) **a.** sînt decorate prin intarsie cu cositor. (G.S.)

acoperiș, partea superioară a unei clădiri, formată din șarpantă și învelitoare. În arhitectura populară românească șarpanta sau „căprioreala” este construită din lemn rotund sau cioplit, constituind un spațiu destul de mare numit „podul casei”. Învelitoarea în arhitectura populară românească poate fi din pămînt, paie, stuf, trestie, scînduri,

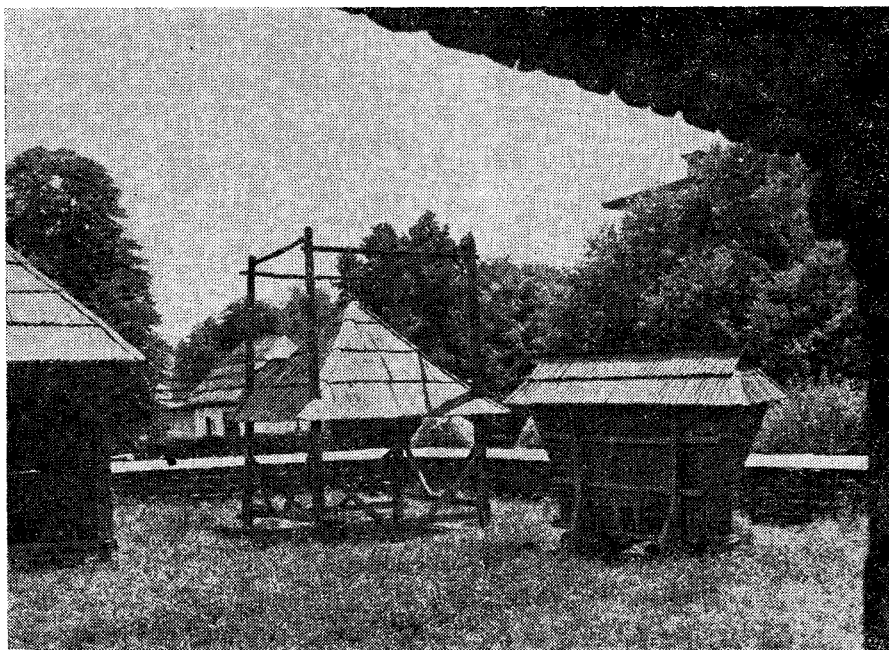

Fig. 1. Acareturi, Berbești, Maramureș, 1775

șindrilă (de diferite tipuri și mărimi), plăci de piatră, țiglă mare sau mică olane rotunde, tablă, mai recent azbociment. Forma general răspândită în România este a a. în „patru ape” (fig. 2), foarte înalt (de două sau trei ori cât pereții), având streșini largi; mai există acoperișuri în „două ape” (forme vechi la casele pe jumătate îngropate în pământ din sudul Olteniei, la casele cu acoperiș de piatră din Hunedoara), cu „pinion” sau „nemțesc” într-o „singură apă” (la acareturi mai mici și la case noi netipice); a. sînt „conice” la construcții de plan circular (case în Moldova, acareturi mici pe aproape

lucrări din bisericile de la Budești (Maramureș) și Bica (Cluj). (G.S.)

Bibl. ref.: I. Toșa, *Bisericile de lemn din împrejurimile Clujului și Huedinului*, în „Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului — Monumente istorice și de artă religioasă”, Cluj-Napoca, 1982. (G.S.)

agrafă, podoabă compusă din două discuri încrucișate decorate cu perforări, reliefuri și motive gravate, purtată în Moldova de nord. Se aseamănă ca structură și decorație cu „blanciarele”, agrafile purtate de păstorii slovaci, polonezi și ucraineni. (G.S.)

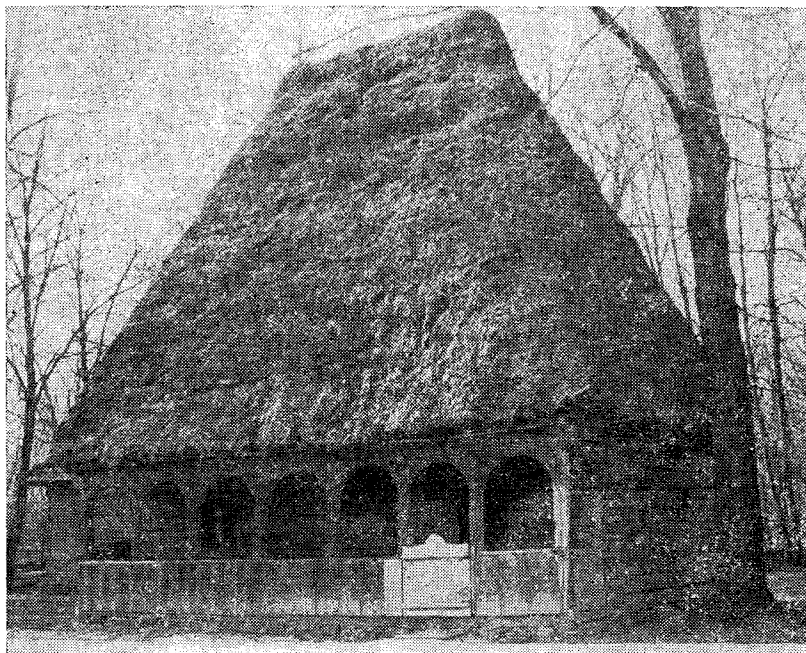

Fig. 2. Casă cu acoperiș de paie, Sălciua, Alba, sec. 19.

tot teritoriul țării); a. cu șarpantă, din birne dispuse „piramidal” (există la construcții viticole din nordul Gorjului); a. „cu măgar” (deschideri protejate de un mic acoperiș suplimentar) se află la poverne, la ateliere de olari, fierari (fig. 2). (P.P.)

Agîrbiciu (sat, com. Axente Sever, jud. Cluj). Pe un promontoriu din nordul așezării, se înalță o biserică de lemn construită în sec. 18. Prezintă plan dreptunghiular cu absida altarului poligonală decroșată și pridvor cu stlpi ciopliți. Acoperișul cu învelitoare de șindrilă, compus din două corpuri este străpuns de turnul clopotniță cu baza pătrată, galerie cu stlpi și arcade în plin cintru, pe care se sprijină coiful cu patru turnulețe la colțuri. Intrarea în biserică se face pe latura de sud printr-un portal decorat cu câteva dăltuituri. Pictura din interior a fost executată la începutul sec. 19 de zugravul Dumitru Ispas din Gilău (Cluj) care a zugrăvit și bisericile din Sînpaul, Dîngău Mic, Păniceni, Finișel, Nadășu (Cluj), precum și diferite

alăvană, denumire dată în Țara Loviștei clinului care completează mîneca. V. și clin. (G.S.)

Alba Iulia (municipiu, jud. Alba). Colecțiile de artă populară din cadrul „Muzeului Unirii” cuprind obiecte legate de practicarea ocupațiilor de bază și adiacente, a meșteșugarilor și de activitatea casnică. Piese de valoare deosebită din genurile: pictură pe sticlă, arta lemnului, port popular. (G.S.)

albeală, humă albă diluată în apă și așternută pe suprafața vaselor de pămînt, formînd ceea ce se cheamă în tehnica ceramicii, „angobă”. A. se aplică pe vasele crude, înainte de ardere, alcătuiind fondul pe care se trasează cu cornul sau pensula motivele decorative. (P.P.)

Albeni (sat, comună, jud. Gorj) v. **Polovragi**. **Albești** (sat, com. Albeștii de Muscel, jud. Argeș). Așezare situată la 7 km nord-vest de centrul orașului Cîmpulung Muscel renumită pentru prelucrarea artistică a pietrei. În evoluția meșteșugului se disting două etape: una, în care piatra a fost prelucrată pentru monumente civile și religioase,

edificii publice; a doua, cînd piatra a început să fie întrebuințată pentru înfrumusețarea caselor din sate și din orașe. În prezent, piatrării din **A.** realizează ancadrame de ferestre și uși, stîlpi și frize decorative. (G.S.)

albiu v. broderie plină.

aldoi v. cliin.

alesătură, tehnică de decorare a țesăturilor în războiul de țesut răspîndită în toate zonele etno-

Fig. 3. Foaie de velință înșcorțată, Bicleș, Mehedinți, sec. 20.

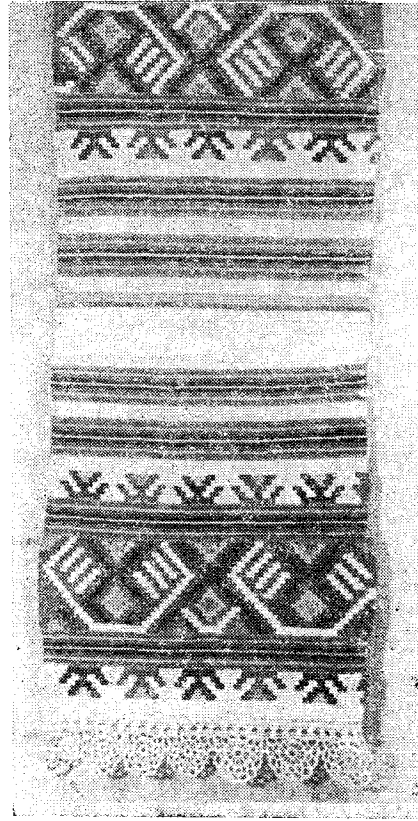

Fig. 4. Ștergar ales în chilim, Bihor, sec. 19.

grafice ale țării. Cel mai simplu mijloc de ornamentare al țesăturilor este alternarea colorilor. Alternarea unor registre diferit colorate în urzeală, combinată cu unele similare la băteală, a condus la apariția carourilor — sistem ornamental derivat din „vărgătură”. În tehnica **a.** are loc o delimitare a unor cîmpuri diferit colorate (formînd ornamentele) prin fire ce nu corespund lățimii integrale a bătelii, introduse cu mîna pe anumite porțiuni ale țesăturii. Suportul pe care se dezvoltă diferitele tehnici de **a.** îl constituie fie țesutul „înșcorțat” (fig. 3), cu băteală ce acoperă integral urzeala, fie țesutul „pînzește” cu urzeală aparentă. Țesutul înșcorțat se pretează mai ales tehnicilor de ornamentare în „chilim”, din care rezultă piese cu două fețe, cu o textură densă, realizată „în degete” fără a folosi suveica. Fondul și ornamentele „cresc” concomitent prin același tip de mișcări: cu o mîna se „alege” grupul de fire ce corespunde unei anumite culori, cu cealaltă mîna sînt susținute firele alese pentru a trece printre ele o jurubiță de lînă cu care se alege. Acțiunea se repetă pentru fiecare culoare folosită de la un capăt la altul al bătelii. După introducerea firelor se bate cu spata rîndul de **a.** Pentru țesăturile lucrate în războiul de țesut vertical se alege pe porțiuni, firul urmîrind conturul fiecărui motiv, apoi se „bate” cu un pieptene. Fondul

se completează după formarea motivelor decorative pe o anumită porțiune. După felul cum sînt realizate, **a.** pot fi: 1. **A. în chilim**, tehnică ornamentală dezvoltată în contact cu chilimul oriental, folosită cu precădere la țesăturile din lînă, dar și la cele din fire fine din Maramureș, la ștergarele de rudă și în zona Hunedoarei, la ștergarele de perete. Țesătura este alcătuită dintr-o urzeală mai groasă, cu fire rare, acoperite complet de firele mai subțiri ale bătelii (fig. 4). Urzeala este formată din lînă, cîneapă, sau bumbac, în funcție de regiune. Materialul folosit pentru băteală trebuie să fie moale și suplu, spre deosebire de al urzelii care apare totdeauna aspru și bine răsucit. Țesăturile alese în chilim sînt realizate în războiul orizontal cu excepția unor scoarțe de dimensiuni mari care s-au țesut în războiul vertical. **A.** în chilim, specifice țesăturilor populare apar în patru variante (fig. 5 și 6): a. Suprafețele colorate nu sînt legate între ele. Țesătura apare cu tăieturi, ceea ce dă efecte de dantelă. Modelele sînt formate din unghiuri drepte, întrerupte de găurele. Tehnică răspîndită în Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Țara Hațegului. b. Petele de diferite culori formează o suprafață continuă, deoarece firele se răsucesc în marginea modelului în jurul aceluiași fir de urzeală. Această variantă se întîlnește mai ales în Moldova

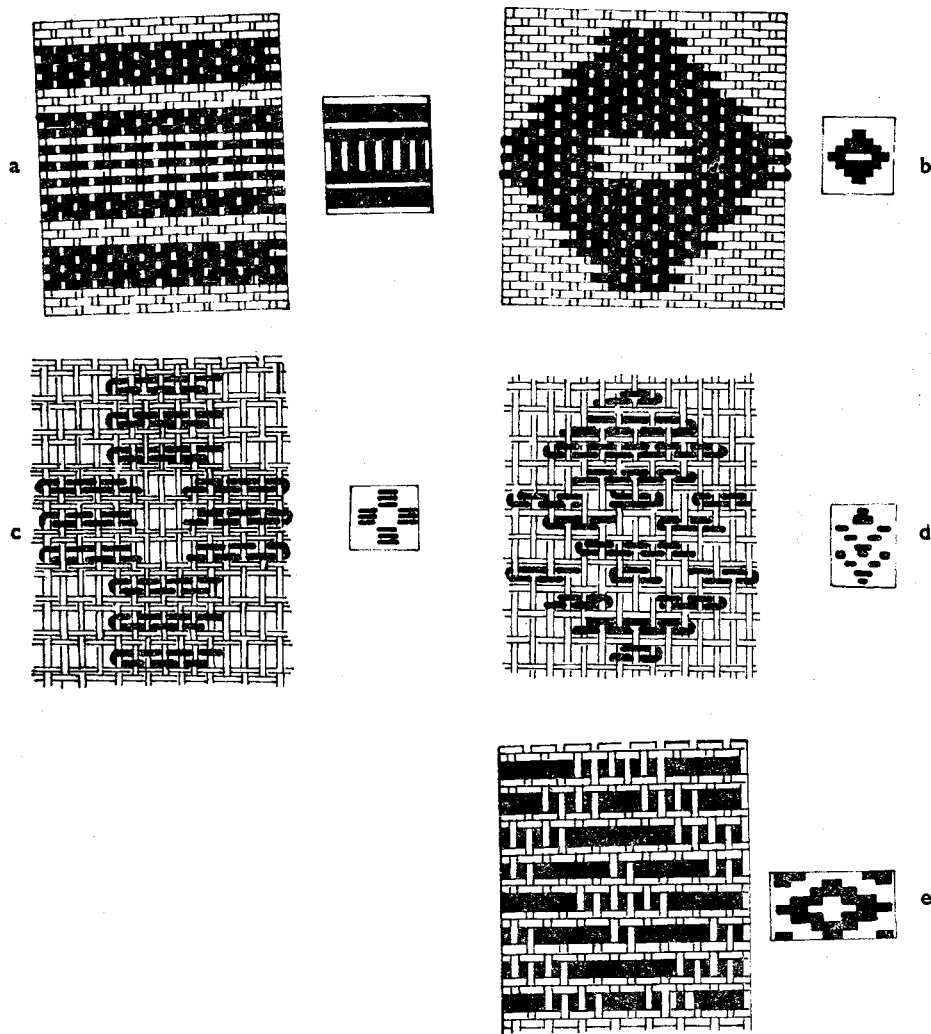

Fig. 5. Alesătură: a. în vergi; b. cu mina; c. cu suveica; d. pe rost; e. cu speteza.

și Maramureș. c. Motivele cu contururi curbe se obțin fie prin puncte foarte apropiate la trecerea de la o culoare la alta, fie prin procedeul folosit la scoarțele oltenesti în care firul cu băteală urmează liber forma modelului, fiind îndesit cu furculița. Această tehnică s-a folosit cu precădere în Oltenia dar se întâlnește și la unele scoarțe muntenesti și moldovenesti. d. Modelele sint realizate în relief fie prin introducerea unuia sau mai multor fire groase printre firele urzelii, cu ajutorul spetezei, fie prin folosirea unor fire groase reliefate cu ajutorul unor vergele sau cu ațe. La cel din urmă procedeu, în spatele urzelii, pentru fiecare rînd al modelului se trece o ață sau o vergea, cu ajutorul căroră se ridică pe rînd firele de urzeală, despărțindu-le pentru introducerea firului cu care se alege.

2. **A. în șabac** (fig. 7), tehnică folosită la textilele fine din borangic și bumbac care este considerată o adaptare a karamaniului la această categorie de țesături. Ca și la tehnica karamani firul care formează modelele se duce și se întoarce fără nici o legătură cu suprafața ornamentală sau de fond învecinată. Prin alternarea suprafețelor dense, decorative, cu spații libere, se realizează registre ornamentale, cu aspect ajurat. Tehnica a. în șabac a fost răspîndită în Cîmpia Dunării, Dobrogea și în Cîmpia Banatului. 3. **A. cu fire întrepătrunse**, tehnică din familia celor de tip chilim. Caracteristica acestei tehnici este dată de modul de îmbinare al firelor care formează modelele. La schimbarea culorii firele de băteală diferit colorate se întîlnesc pe același fir de urzeală pe care îl urmăresc alter-

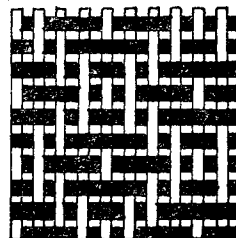
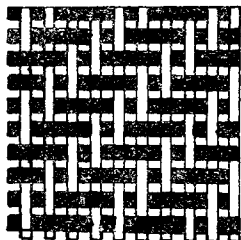
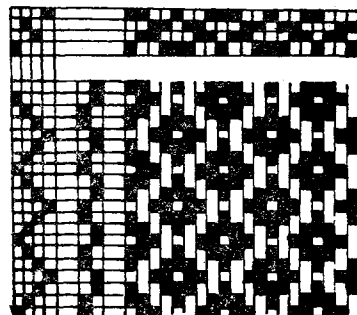
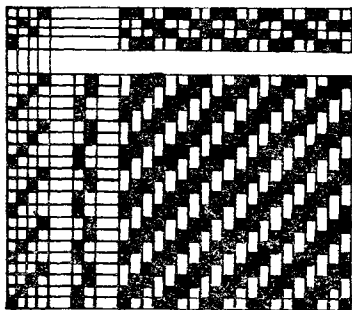
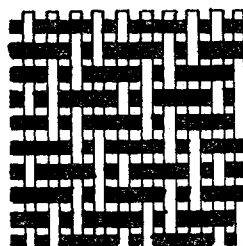
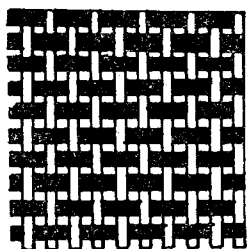
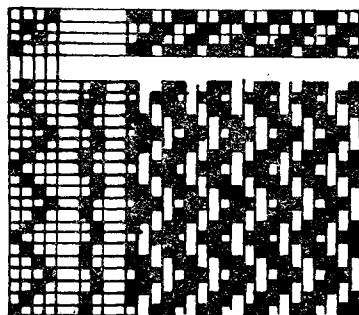
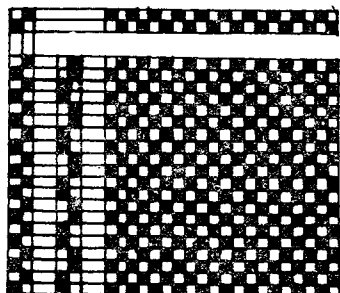

Fig. 6. Structuri de alesătură și modelele obținute

nativ. Din acest tip de „legătură” rezultă o suprafață ornamentală densă cu două fețe. O variantă a acestei tehnici, specifică Moldovei, Munteniei, nordului Transilvaniei și Maramureșului se obține prin încrucișarea celor două fire de băteală la limita dintre ornamente, pe dosul țesăturii. **4. A. printre fire**, tehnică de ornamentare realizată prin introducerea ghemului de lână sau arnici colorat printre firele urzelii direct cu mâna. Se detașează firele printre care se trece „păpușa”, ghemul cu firul

Fig. 7. Ștergar ales în șabac, Brăila, sec. 20.

colorat, apoi se introduce un fir de băteală cu suveica și se bate cu spata. **A. printre fire** sau „pe rost” este legat de țesutul „cu urzeala ascunsă”. Dacă în timpul a. sînt introduse din loc în loc fire mai groase, colorate, apare un decor realizat din simpla alternare a materialului și a tehnicii de lucru. Această tehnică este specifică țesăturilor din Transilvania dar apare și în nordul Munteniei și Moldovei ca și în Dobrogea. **5. A. curbă**, tehnică înrudită cu aceea a țesăturilor din Egipt, folosită în tot Orientul. S-a dezvoltat în perioada evului mediu, în atelierele specializate, în întreaga arie balcanică. Practicarea ei în Oltenia, la început în atelierele specializate de la Craiova și din cadrul mănăstirilor, de unde s-a răspîndit în mediul rural îndreptăște denumirea de tehnică „oltenească”. **A. curbă** se face în războiul vertical. Motivele sînt conturate cu fire care urmează forma ornamentului, pe direcții variate. La limita dintre suprafețele colorate diferit firele pot fi „legate” sau nu, în funcție de imperative estetice. Firele introduse

cu mâna se „bat” apoi cu furculița. Datorită posibilităților mari de realizare a unor motive variate și compoziții ornamentale complexe, țesăturile executate în această tehnică au o mare valoare artistică. **6. A. pe rost**, tehnică de țesut în care motivele ornamentale sînt realizate compact, cu legătură între ele, aspect obținut prin unirea firelor folosite la compunerea motivelor. **7. A. peste fire**, tehnică de ornamentare specifică multor zone etnografice, folosită atît la piesele de port cît și la textilele de interior. Țesăturile a. peste fire sînt executate în două ite, „pînzește” sau cu „urzeală pitulată”, precum și în trei ite. Pășiturile se realizează prin trecerea firului pe deasupra țesăturii de fond peste un anumit număr de fire ale urzelii, crescînd sau descrescînd motivul ornamental. Printre fiecare rînd de a. se bate un fir de băteală cu suveica, servind ca suport al țesăturii. **A. peste fire** se realizează în trei modalități: a. modelul ales într-o culoare se detașează liber pe fondul alb al țesăturii; b. modelul este realizat în alb pe un cîmp compact de culoare; c. modelul este ales în întregime. Obîșnuit, motivele alese cu speteaza (scîndurică plată pe care se așează firele de băteală) apar grupate la distanțe diferite, după cum sînt despărțite firele de urzeală (fig. 8). Modelul este integrat în țesătură, suprapus firelor de urzeală. **8. A. în relief**, tehnică de decorare a țesăturilor

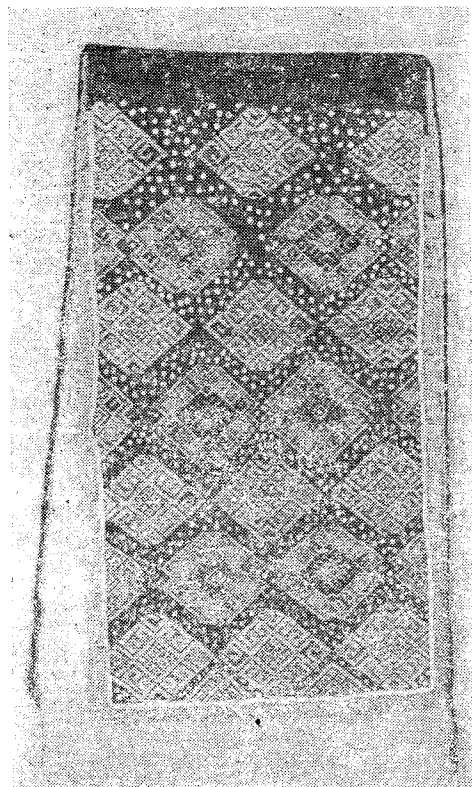

Fig. 8. Cătrînță aleasă peste fire, Banat, sec. 19.

realizată prin două procedee: a. prin introducerea unui sau mai multor fire groase între firele urzelii, cu ajutorul spetezei, procedeu prin care se realizează șiruri egale de boabe reliefate pe suprafața țesăturii; b. prin folosirea unor fire groase reliefate cu ajutorul unor vergele sau ațe. La țesăturile respective, în spațiile urzelii, pentru fiecare rînd al modelului se trece o ață sau o vergea, cu ajutorul căreia se ridică pe rînd firele de urzeală, despărțindu-le pentru introducerea firului cu care se alege. Primul procedeu este mai vechi și s-a folosit în egală măsură la decorarea țesăturilor din lînă și la cele din bumbac. Al doilea procedeu, apare frecvent în Bihor, Maramureș, și nordul Moldovei, de unde s-a extins în toată țara. 9. Un alt grup de tehnici de a. îl constituie cel din categoria „gigimelor”. Aici motivele sînt alege independent de fond fiind realizate în exclusivitate pe un suport țesut în războiul orizontal. Cele mai vechi țesături de interior, provenind de la sfîrșitul sec. 18 și începutul sec. 19, au, în marea majoritate, decorul executat în tehnica a. Această tehnică cu numeroasele ei variante a constituit elementul pe baza căruia s-au cristalizat sistemele ornamentale specifice începînd din sec. 18. Din a doua jumătate a sec. 19, mai întîi în sud-estul Carpaților, în Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova, iar după primul război mondial și în Transilvania, a. a început să fie mai puțin folosită. În Banat, Transilvania, Maramureș, nordul Moldovei ea continuă să precumpănească în ornamentarea țesăturilor de interior. Bigl. ref.: G. Stoica, A. Droagă, *Interioare românești. Țesături și cusături decorative*, București, 1977. (G.S.)

Almăjului, Țara ~, una din cele mai izolate zone etnografice din țara noastră. Geografic vorbind, A. este o depresiune cuprinsă între treptele sudice ale munților Semenicului și cele nordice ale munților Almăjului, pe terasele cărora s-au dezvoltat cele mai multe din satele depresiunii și unde s-au amenajat, totodată, terenurile de cultură agricolă și pomicolă. Depresiunea are ca ax cursul superior al Nerei, orientat de la nord-est spre sud-vest și comunică spre est prin pasul de culme scund al Pîrvovei (470 m) cu depresiunea Mehadica făcînd parte din Culoarul Timișului. Spre vest depresiunea se închide brusc prin cotirea spre nord a Nerei care intră în chei sălbatiche, răzbătînd tocmai în golful de cîmpie al Oraviței, în dreptul Sascăi. În A. se pătrunde cu greu și numai pe drumuri de înălțime, fie cele venind dinspre nord (de la Anina), dinspre vest (de la Cărbunari), sau dinspre est (Borloveni Vechi și Pîrvova-Caraș-Severin), înaintînd pe serpentine primejdioase. De pe una din colinele alipite munților din nord sau din sud, A. apare perfect închisă, cu cele șaisprezece sate ale sale înșirate, roată, pe marginile depresiunii, înaintînd uneori pe văile înguste ale micilor afluenți ai Nerei. Un climat blînd supus adierilor calde sudice, adăpostul oferit de înălțimile protegitoare, au constituit condiții favorabile extinderii agriculturii, pomiculturii și creșterii vitelor. Toate acestea explică popularea relativ densă a depresiunii și, mai ales, vechimea acestei populații. Istoria A., străveche țară medievală românească, cu țărănimie mîndră și neatîrnată, poate fi urmărită adînc în trecut, nobili români originari din acest

ținut fiind cunoscuți ca bani al Severinului încă la mijlocul sec. 13. În jurul satelor de tip adunat și răsfrat, pe înălțimile prelungi, se întind așezările de „sălașe”, caracteristice felului de viață al zonei în care agricultura se îmbină cu creșterea vitelor. Vechea arhitectură populară a A. era o arhitectură de lemn, din cununi orizontale de birne, care se încadrează în marea arie a arhitecturii de lemn românești. Peste ea s-a suprapus, în cursul sec. 19 mai ales, o arhitectură impusă prin normări administrativ-edilitare; fondul tradițional de arhitectură populară poate fi văzut însă și astăzi. Casele se așezau pe temelii scunde de bolovani de rîu sau piatră plată de mal, peste care se puneau „bîlvanii” groși formînd talpa casei, deasupra căreia se ridicau pereții din cununi de birne rotunde, relativ subțiri, din lemn de brad, fag, sau stejar. Prisma de la fațadă era uneori parțială, adică se întindea numai în dreptul unei încăperi, aproape totdeauna în fața „casei”, (încăperea cu „focul”). Vatra, este plasată spre peretele din față, în unghiul format cu peretele despărțitor al „sobei” (încăperea de locuit), ca și în Mehedinți, ceea ce constituie o excepție în organizarea interiorului țărănesc românesc. A. este una din cele opt zone din țara noastră în care se înregistrează prezența gospodăriilor cu ocol întărit adică a curților interioare mărginite de casă și construcții anexe, formînd o unitate închisă specifică mai ales zonelor în care este dezvoltată și creșterea animalelor, vite sau oi. Sălașele de pe trupul de moșie al satului Rudăria, (azi Eftimie Murgu, Caraș-Severin), se întind pe mari distanțe între livezi de pruni, fînețe și terenuri agricole. Ținut închis, cu legături puțin lesnicioase cu exteriorul, A. avea aproape tot ce trebuie unei vieți tradiționale, printre acestea numărîndu-se și instalațiile tehnice țărănești de felul morilor de apă, formînd complexe impresionante, ca la Rudăria, unde se înșirau cu zecile. Ateliere de fierărie, de rotărie, contribuiau la echiparea tehnică a gospodăriilor. Centrul de ceramică de la Lăpușnicul Mare (Caraș-Severin) lucra o ceramică de tradiție romană, roșie, nesmălțuită și smălțuită, ce se desfăcea în principal la tîrgul de la Bozovici (Caraș-Severin), comună mai mare, centrul vechi de plasă al zonei, către care se îndreptau în zilele de tîrg oamenii din toate satele. Costumul femeiesc din A. se încadrează, tipologic, în costumul bănățean, caracterizîndu-se prin portul „cepei” și al opregelor cu ciucuri lungi. Ceapsa, purtată pe cap, de formă triunghiulară, prinsă cu o curelușe subțire peste frunte, era acoperită de cusături foarte fine, geometrice, făcută cu „păr” de lînă sau arnici colorat. Deasupra cepei se puneau „broboada”, un ștergar lung, alb din pînză țesută în casă. Cămășea veche încrețită la gît cu mînețile pornite din guler și terminate cu fodorii face parte din tipul arhaic românesc. Principala ornamentație a cămășilor era dispusă pe mîneci sub forma unor „table” sau „blăni” umplute compact cu motive geometrice alese în război, sau la exemplarele mai noi, cusute cu acul. Peste cămășă se purta un pieptar de piele brodat cu lînică roșie. Mijlocul se încingea cu brîu lat, iar peste acesta se înfășura brăcira îngustă. Poalele lungi și albe ale cămășii erau acoperite cu „oprege” unul în față, altul în spate, numite în graiul locului

„chițele”, compuse din „petic”, partea de sus țesută la război, și din „vrîste de opreg”, adică din ciucuri lungi pînă la glezne (fig. 9). Motivele ornamentale sînt geometrice, iar coloritul sobru utilizează un albastru închis, „vînat afumat” cu accente de roșu, verde, galben. Picioarele erau înfășurate în obiele de lînă țesute în vîrste colorate, iar peste obiele se încălțau opinci legate cu curele lungi

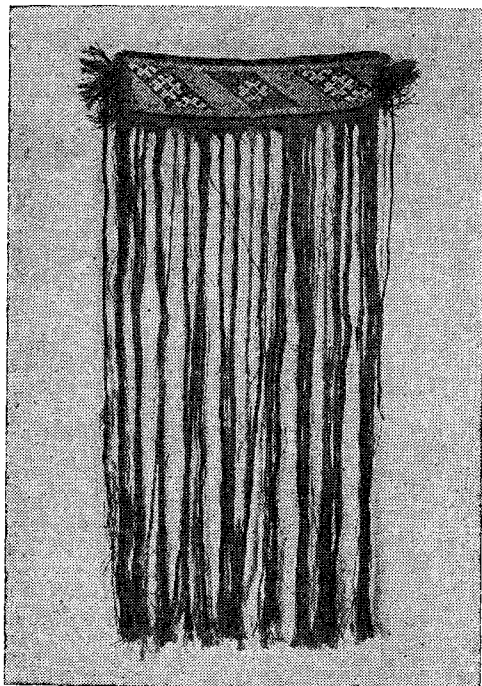

Fig. 9. Opreg, Valea Almăjului, sec. 19.

pînă deasupra gleznei. Costumul bărbătesc se compunea dintr-o căciulă mare și mișoasă, o cămașă foarte lungă, coborînd mult sub genunchi, avînd un guler drept și înalt împodobit cu „cioplică” albă; peste cămașă se poartă vestă de pănură albă. Cămașă se încinge cu brîu de lînă, țesut în diferite culori. Vara, izmenele largi, de pînză albă, se poartă uneori vîrite în obiele, iar iarna cioarecii de pănură albă se înfășoară în obiele colorate înalte pînă la genunchi acoperite de curelele opincilor pînă mai sus de glezne. Modul de viață tradițional al A., se reflectă și în obiceiurile practice de această veche populație românească, atît la naștere, nuntă și înmormintare, cit și cu prilejul diferitelor momente legate de muncile agricole sau cele prilejuite de creșterea animalelor. Folclorul literar, muzical și coregrafic au deasemenea anume caractere distinctive, ce se inscriu în unitatea culturii populare a acestei zone etnografice. (P.P.)

altiță 1. Partea superioară a mînceii la cămașă femeiască, croită separat (fig. 10). **2.** Broderie compactă dispusă la partea superioară a mînceilor cămășii femeiești specifică mai multor zone din

Moldova, Muntenia, Oltenia și sudul Transilvaniei. V. și cămașă. (G.S.)

altoi v. clin.

alveolă, adîncitură mică pe corpul vasului sau pe „brînă”, făcută prin apăsarea cu degetul în lutul moale. Șiruri de alveole formează motive decorative pe vasele de mare capacitate, „chiupuri”. (P.P.)

amforoidal, de forma aproximativă a unei amfore; se spune despre urciorele din olăria populară românească, moștenind formele ceramicii antice greco-romane în Banat, Oltenia, Transilvania, Dobrogea în varianta „amforidion”, o formă asemănătoare cu amfora, dar de dimensiuni mai mici. (P.P.)

amnar 1. Bucată mică de oțel pe care se punea un material inflamabil (de obicei iască), cu care se ciocnește cremena ca să iasă scînteii, constituind vechea ustensilă de aprindere a focului; aproape totdeauna foarte frumos lucrată de fierarii satelor. **2.** Piesă componentă a războiului de țesut, de forma unei mici rame dreptunghiulare în care se fixează „lopățica” și care servește la învîrtirea „sulului” dinainte. **3.** Bucată de fier cu care se manevrează fierul lat al plugului. **4.** Bucată de lemn scobit care leagă „carîmbii” celor două „loitre” ale carului (un car are patru amnare). **5.** (La pl.) Stilpi verticali la construcțiile de lemn; uneori au cite un șanț cioplit pe două din laturile lor în care intră „penele” sau „limbile” birnelor orizontale; variante regionale „aminare” în Oltenia, Muntenia, Moldova Banat. **6.** Bucată masivă de lemn de stejar, uneori decorată cu creștături, așezată în capul „furcilor” puternice ale caselor pe jumătate îngropate din sudul Olteniei, avînd funcția unei console susținătoare a grinzii principale a acestui tip de casă; **7.** „În amnari”, sistem de construcție în Moldova, care folosește birne verticale, avînd sens echivalent cu „în șoș”. (P.P.)

Ampoiului, Valea ~, zonă etnografică în cuprinsul Munților Apuseni cu cîteva sate așezate pe cursul A. orientat de la vest la est, avînd ca principal centru urban Zlatna, orașel cunoscut pentru exploatarea auroargentifere ca și pentru industria sa prelucrătoare de metale nobile, veche de peste două sute de ani. Numeroasele toponime derivate din A. (vechiul *Ampelum roman*), precum Ampoița, Lunca Ampoiței, Izvoru A., Presaca A., Poala A., (Alba), denumesc vechi așezări care alături de Feneș, Valea Dosului, Galați, Meteș (Alba) și altele alcătuiesc această zonă etnografică în care arhitectura populară, în stratul ei cel vechi, se încadrează, cu mici variante, în arhitectura Munților Apuseni iar portul popular de asemenea, cu elemente însă vîdînd și contacte cu costumul orașenesc sau al unor grupe de populație alogene atrase de unitățile industriale ale Zlatnei, cum au fost așa numiții „tăuți”, (slovaci) așezați în sec. 19 în localitatea ce poartă chiar acest nume. (P.P.)

andrea 1. Ac mare de cusut țesături groase, făcut din lemn sau din os. **2.** Ac cu care se tricotază ciorapii. (G.S.)

androc, fustă largă din stofă de lînă, țesută în casă sau de factură industrială, purtată de femei în diferite zone ale țării, cu arie de răspîndire în toată lumea balcanică. În funcție de zonă, a. poartă denumiri diferite și se deosebește prin croi și orna-

mentație. **A.** din Cîmpia Munteniei este confecționat din cinci lățimi de țesătură din lînă, executată în patru ițe sau în ochiuri cu dungi orizontale pe

țesătură albă de lînă țigale, ornamentîndu-se pe poale cu ajur, fluturi și mărgele. În jurul Bacăului, **a.** este executat din țesătură aleasă cu motive

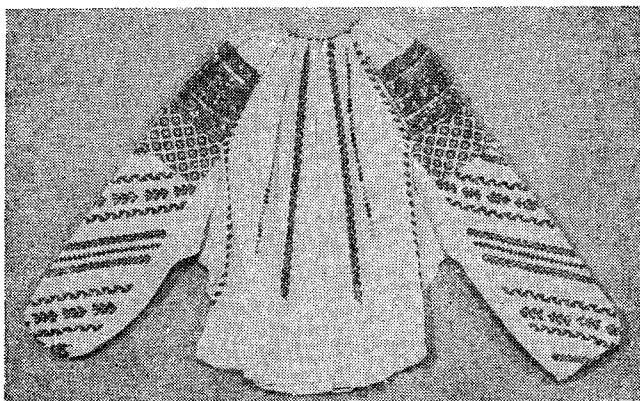

Fig. 10. Cămașă cu altică, zona Vlașca, sec. 19.

poale sau în carouri (fig. 11). Culoarea **a.** este negru, roșu, violet închis, albastru sau verde cu dungi în nuanțe vii: portocaliu, galben, alb. Partea din față a **a.** se acoperă cu un șorț. În zona Vasluiului **a.**, denumit „fustă”, era lung „pînă în călcie” și larg, încrețit sau în falduri „pe bată”. În părțile Bîrladului și Valea Tutovei, **a.** se croia din două părți, cu „stan și polală”, avînd aspectul unei fuste cu volan. Cusătura dintre cele două părți componente era marcată prin aplicarea unei benzi de catifea neagră sau de stofă diferit colorată. La începutul sec. 19, în unele sate din jurul Bîrladului s-a

Fig. 11. Androc țesut în ochiuri, Găiseni, Dimbovița, începutul sec. 20.

purtat în zilele de sărbătoare și o fustă cu coadă, cu partea din spate mai lungă. Pentru costumul de nuntă, **a.** se confecționa în zona Vasluiului din

geometrice sau vegetale, (spic de grîu), intercalate de dungi monocrome. **A.** din Bacău se croiește din două bucăți de țesătură cusute la mijloc pe orizontală. Peste cusătura se aplică o panglică neagră de catifea, iar pe poale o garnitură de 4—5 cm din catifea de aceeași culoare. În talie, foile componente se încrețesc pe un cordon. În zona Iași, **a.**, denumit „fustă”, are pliuri în talie și motive decorative dispuse vertical. La partea din față stofa este întinsă iar rîndurile de alesături sînt dispuse unul lîngă celălalt. Fustele de mireasă din zona Iașului sînt țesute în două ițe, din lînă țigale albă, încrețite în talie și decorate cu ajur de bumbac pe poale. Fusta purtată în satele tulcene este compusă din 4—6 foi de țesătură încheiate cu o cusătură „la mînă” apoi încrețite și prinse în talie pe o betelie. În unele sate, stofa se așează „de-a latul”, cele două foi fiind cusute între ele. Stofa pentru fustă din Dobrogea este țesută din lînă, în două sau în patru ițe sau „în scripți” în 3 ițe; ornamentele sînt realizate din năvădeală iar la unele fuste țesute în două ițe apar dungi introduse în urzeală. Coloritul specific este în general sobru: negru, vînat, roșu închis, brun. În zona Tulcei se face o diferențiere între fustă și **a.** acesta din urmă fiind confecționat din aba și purtat numai la muncă. Vechimea costumului cu **a.** sau „fustă încrețită” este atestată de portrelele ctitorilor de la Curtea de Argeș, sau alte monumente din sec. 17 și 18 din Muntenia și Oltenia.

Bibi. ref.: G. Stoica, M. Văgîi, *Arta populară din Cîmpia Munteniei*, București, 1969; E. Secoșan, S. Pârâu, *Portul popular românesc din Tulcea*, Tulcea, 1980; M. Ostap, *Contribuții la cunoașterea artei populare din județul Vaslui*, Vaslui; E. Pavel, *Portul popular moldovenesc*, Iași, 1976. (G.S.)

anglie, postav fin de factură industrială din care se confecționau fuste în a doua jumătate a sec. 19 și în prima jumătate a sec. 20 în zona Perșanilor. Fusta largă denumită **a.** după numele țării din care se aducea materialul (Anglia) a fost purtată numai de fetele și femeile înstărite. (G.S.)

angobare v. ceramica populară și angobă.

angobă, strat subțire de lut fin muiat în apă care se aplică pe suprafața vaselor, astupind micile neregularități ale pereților acestora și oferind suprafață netedă pentru decorare. În ceramica românească a. poate fi albă sau roșie de diferite nuanțe. (P.P.)

Anul Nou, sărbătoarea începutului ciclului calendaristic, cunoscută la noi și cu denumirea de „Crăciunul mic” sau „Sînvăsiu”. Popoarele antice celebră această zi în concordanță cu ciclul cosmic, sau cu cel agricol. Astfel, babilonienii anunțau cu fast deosebit cele două mari etape ale anului, care coincideau cu echinocțiul de primăvară și cu echinocțiul de toamnă. Sărbătorile începutului de an erau asociate de sumerieni cu augurii și cu o cosmologie elaborată, privitoare la ciclul celor 12 luni. Calendarul vechi al romanilor stabilea începutul anului la 1 martie, ulterior, din anul 153 î.e.n. această dată schimbîndu-se oficial la 1 ianuarie, în coincidență cu instalarea și sărbătorirea consulilor. În anul 46 î.e.n., Iulius Cezar stabilea definitiv calendarul astrologic, adoptat și generalizat pînă azi, cu modificările ulterioare ale papei Grigore al XIII-lea, la 1582 (pentru a-l pune și mai mult în concordanță cu fazele lunii). Festivitățile în onoarea împăratului, desfășurate în aceeași zi, au întărit tradiția sărbătoririi **A.N.** la 1 ianuarie. La celți, anul începea la 1 noiembrie, o dată cu reluarea ciclului agrar, considerată din momentul însămînțării pămîntului, deci de la perioada germinației nu a „nașterii”, a încolțirii, a regenerării vegetației. Reminiscențe ale acestei sărbători se mai întîlnesc în obiceiurile irlandeze și ale locuitorilor unor regiuni britanice, unde cultul agrar se suprapune peste cel al morților, ca urmare a grefării sărbătorilor creștine pe vechile obiceiuri. Din sec. 4 (354 e.n.) biserica creștină încearcă să modifice această dată considerînd începerea **A.N.** la 25 decembrie, odată cu sărbătoarea renașterii soarelui în cultul mithraic. Această dată nu este adoptată pretutindeni decît cu mare greutate, menținîndu-se sărbătoarea începutului de an la 1 martie: în Franța pînă în sec. 8, la Veneția pînă în 1797, la ruși pînă în sec. 13. La români, sărbătorirea zilelor „Babelor” sau ale „Dochiei” (1—9 martie) semnaleză existența obiceiului sărbătoririi Noului An, „în capul primăverii”, la apropierea echinocțiului de primăvară. La 1567, edictul lui Carol al IX-lea, stabilea definitiv începutul anului la 1 ianuarie, dată acceptată în Europa occidentală din 1691. La români, sărbătorile **A.N.** se fixează la data de 1 ianuarie abia din 1701, unele obiceiuri manifestîndu-se la 25 decembrie, altele în cele 12 zile următoare. La ruși, bulgari, sîrbi calendarul gregorian, „stilul nou”, este acceptat tîrziu. În România reforma calendarul (prin adoptarea celui gregorian) a avut loc în 1919. În cadrul obiceiurilor calendaristice, **A.N.** constituie cel mai important ciclu de sărbători tradiționale, cu multiple manifestări rituale și artistice de un fast deosebit, în sens augural, pentru asigurarea prosperității, a regenerării, a fertilității și fecundității. Repertoriul deosebit de bogat al obiceiurilor de **A.N.** se suprapunea deseori cu cele organizate în preajma solstițiului de iarnă:

colinde de copii, colindatul cetei de feciori, zoritul, turca, cerbul, brezala, jocul cu măști, jocuri cu păpuși. Numeroase obiceiuri se legau în mod deosebit de ziua de 1 ianuarie sau de ajunul ei: plugușorul, sorcova, vasilca, vergelul, căuții, bumbierii, uneori călușerii, „încurarea” cailor, teatrul popular cu tematică istorică, mitică sau haiducescă. Sub forma artistică a obiceiurilor și a riturilor erau de fapt repertoriile și redatele ciclurile vegetației și implicit cele ale muncii, de-a lungul unui an. Plugușorul tradițional constituia o sinteză a legilor nescrise ale pămîntului și ale muncii, care enumera toate activitățile obligatorii pentru obținerea pîinii, într-o prezentare alegorică, la fel cu cea făcută la Crăciun, în „Stărostitul” vornicului cetei de feciori, sau în „Mulțămîta colacului”. Acest sens al obiceiurilor de **A.N.** explică invocațiile de fecunditate și fertilitate, care se implicau și în obiceiurile de familie. Obiceiurile de **A.N.**, ale românilor exprimă însăși concepția și modul de viață al unei populații sedentare, pentru care agricultura a constituit de milenii principala sursă de existență, reflectînd în același timp viața comunităților rurale de pe teritoriul carpato-danubian, ca unități sociale bine încheiate, pentru care tradiția, datinile pe plan spiritual, concureau alături de practica muncii și de empirism la optima desfășurare și finalizare a tuturor activităților. Un obicei colectiv al comunităților tradiționale, întîlnit sub diferite variante în toate zonele etnografice ale țării era acela al „dezlegării anului” și a rodului; cete de copii sau flăcăi mascați, sau doar făcînd vacarm cu bice, buhaiuri, fluieri colindau pe ulițe, finalitatea ritului constînd în înlăturarea forțelor malefice: seceta, bolile grîului și ale altor plante cultivate, insectele și animalele dăunătoare recoltei etc. Pe de altă parte, aceleași rituri favorizează acțiunea principiului analogiei, extinderea prin similitudine a practicilor magice asupra obiceiurilor de familie. Feciorii „dezlegau” atunci și „cîșlegile” (cununiile), începerea perioadei nunților. La **A.N.** sau în 6 ianuarie cînd se încheiau cele 12 zile ale sărbătorilor de iarnă, grupuri de copii, băieți sub vîrsta de 14 ani, înconjura casele, „ocoalele”, gospodăriile, ogoarele arate și sunînd din clopoței și tîlângi rosteau versurile augurale ale „Chiraleisei”, cîntec de invocare a fertilității. Spre deosebire de alaiul mascaților care mergeau pe ulițe îmbrăcați grotesc, travestiți în personaje reale, sau în animale, copii cu „Chiraleisa” purtau veșminte cu simbol ritual, lucrate din cînepă și în din acel an, avînd cămașa albă brodată cu arnici sau mărgelă policrome, coșoc sau suman alb, ori negru, după specificul zonal. La căciulă purtau „pană” mare, din busuioc, crenguță de brad, bențiță de mărgelă iar la brîu un fluier lung din lemn, tîlângi și un bici cu codoriștea incizată, cioplită sau pirogravată. La **A.N.** se făcea „calendarul”, „știrea ploilor”, prevestirea timpului, a climatei, a rodului, cu coji de ceapă sau de nucă, cu cărbuni. Numeroase credințe erau legate de prevestirea vieții și a soartei oamenilor, folosindu-se aceeași recuzită: cojile de ceapă, de nucă sau pahare umpute cu apă, lingurile de lemn etc., care erau aflate a doua zi pline, sau secate, după cum urma să fie norocul omului, conform unor vechi credințe din nordul Moldovei. În Muntenia, aceeași prevestire

se făcea cu ajutorul lingurilor de lemn sau a unor bucăți de lemne menite câte una, pentru fiecare membru al familiei. În ajunul **A.N.** fetele care „vor să știe cînta”, beau apă din clopoței de la plugușor, credință răspîndită în toate zonele etnografice. Femeile puneau pe masă blide cu grîu, în care înfîgeau luminări aprinse, „ca să crească grîu curat la para luminii”. La **A.N.** se făcea „scuturatul pomilor”; un grup de copii, sau oameni adulți înconjurau grădina cu pomi, apoi cu topoarele loveau rădăcina sau scoarța acestora, amenințînd, dialogînd cu pomii, invocînd rodul anului care venea, în raport cu străvechi credințe în animism. Obiceiul este prezent în zonele de vest ale Transilvaniei, în ariile nordice ale țării și după cum semnală S. Fl. Marian, în Moldova. Numeroase obiceiuri la **A.N.** erau legate de „ursitul” mărițișului la fete, sau de prevestirea soartei omului, folosindu-se obiectele de podoabă: mărgelile, inele, cununa de mireasă, brîie, vase din lut tradiționale, plante cu valoare simbolică, ca busuiocul, crenguță de brad etc. Mult răspîndit era obiceiul topirii plumbului sau a cerii de albine în apă, încercîndu-se ghicirea ursei fetelor, după figurile care apăreau prin solidificarea metalului, sau a cerii, în apa „neînceptută”, luată în zori sau la miezul nopții, de la izvor. Repertoriul obiceiurilor de **A.N.** este de o varietate extraordinară, unele fiind comune tuturor zonelor, demonstrînd și sub această formă unitatea culturală, spirituală a locuitorilor spațiului carpato-danubiano-pontic. La sud de Carpați, în zonele Mehedinți, Dolj, Olt, Teleorman, Ialomița etc., **A.N.** este considerat ziua moașelor. Toate familiile duc daruri între care și un colac mare numit „birță” celor care le-au moșit copiii. Moașa primește darul ridicînd „nepoții la grindă”, după ce le-au pus pe cap un colac sau un covrig, făcînd urări de sănătate. În zori, oamenii loveau de trei ori pămîntul cu unelte de muncă: sapa, coasa, simuľnd munca, pentru a le merge bine activitatea agricolă tot anul. La fel procedeau cizmarul, croitorul, dulgherul, pietrarul și fierarul cu uneltele lor, în semn de spor și noroc în muncă tot anul. Dimineața, copiii fac un cerc din „brăcîri”, brîie, în mijlocul căruia pun boabe rămase de la „vergelat”, pe care trebuie să le mănînce găinile, pentru a fi sănătoase și a aduce belșug. Norocul se prevestea și prin „plăcinta cu sorți”, așa cum se obișnuia în zonele Argeș, Moldova etc. În plăcintă se puneau bețișoare din lemn de măr, crestete cu diferite semne care comunicau un cod cunoscut celor care organizau acest obicei: norocul la oi, la animale de muncă, la stupi etc. Gama riturilor și obiceiurilor de **A.N.** este inepuizabilă, cu nenumărate variante de la o zonă la alta, dovedind fantezie și creativitate. Toate obiceiurile și credințele legate de acest moment al anului rezidă din concepția populară tradițională că **A.N.** ca început al unei perioade de timp cuprinde în sine, în mod virtual, toate valențele benefice spirituale sau materiale ale întregului an. De aceea, toate manifestările sărbătorești, sau riturile magice erau concentrate pentru prevestirea norocului, a vremii, proceselor în muncă, pentru sănătate. Dealtfel, aceste credințe caracterizează o vastă arie, dincolo de spațiul carpato-balcanic. Ca și la români, în Europa de vest erau înterzise în

cele 12 zile ale sărbătorilor de iarnă muncile la cîmp, torsul și țesutul cînepii, a inului și a lîinii etc. pentru a nu atrage nenorocul, maleficul în anul care urma, întîmpinînd însă cu fast deosebit ziua de **A.N.**

Bibl. ref.: S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români, Cîrnilegile*, I, București, 1898; M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976; Gh. Pavlescu, *Cercetări asupra magiei la români din Munții Apuseni*, București, 1945; V. I. Propp, *Ruskie agrarniie prazniki*, Leningrad, 1963. (M.B.)

apă, nume dat suprafețelor componente ale învelitorii acoperișului la construcții; acoperișul poate fi într-o a., în două, trei sau patru a. și cu „pinion”. La acoperișul într-o a., forma acesteia este dreptunghiulară; tot dreptunghiulară este și la acoperișul în două a.; la acoperișul în trei a. o a. este triunghiulară, iar două din ele sînt în formă de trapez; la acoperișul în patru a. acestea pot fi: toate patru triunghiulare cînd învelitoarea acoperă un volum piramidal; două a. triunghiulare (pe laturile înguste ale casei), și două în formă de trapez (pe laturile lungi ale casei) cînd învelitoarea acoperă un volum prismatic, acoperișul avînd „coamă” lungă sau scurtă; la acoperișul cu pinion sau „nemțesc”, a. sînt hexagonale (pinion la ambele capete) sau pentagonale (pinion la un singur capăt); numele de a. este dat pantelor acoperișului, indiferent de materialul învelitorii. (P.P.)

aplecătoare v. arhitectura populară.

Arad (municipiu, jud. Arad). Muzeul județean **A.** deține un patrimoniu de artă populară reprezentativ compus din: piese de port, textile, mobilier, unelte de muncă etc. Colecțiile de sumane și cojoace precum și cele de „poneve” prezintă o valoare artistică deosebită. (G.S.)

Aradului, Cîmpia ~, este denumirea oarecum convențională dată unei zone etnografice al cărui centru de greutate îl formează un grup de sate mari și bogate, Bocsig, Șicula, Mocrea, Chereluș, Seleuș, (Arad), cu gospodării bine organizate, așezate în preajma inelului, gravitînd deci spre partea nordică a **A.** acoperînd nordul Cîmpiei Mureșului și sudul Cîmpiei Crișurilor. Mai precis această zonă se localizează pe Crișul Alb, situată la contactul primelor înălțimi a Munților Zarandului cu marea cîmpie ce se întinde pînă departe spre Tisa. Acel grup de sate, inclusiv orașelul Ineu, era și este un fel de poartă a oamenilor și a mărfurilor către satele închise către răsărit în succesiunea de bazine depresionare a Gurahonțului, Hălmagiului și a Bradului înșirate pe cursul superior al Crișului Alb, formînd laolaltă vestita Țară a Zărandului. Aici, în partea dinspre cîmpie, deschisă ca un golf spre apus, s-au întîlnit forme ale culturii populare caracteristice zonelor din Munții Apuseni, în speță Țării Zărandului, păstrînd numeroase elemente arhaice, cu forme ale culturii populare caracteristice zonelor de cîmpie. Opulența formelor arhitectonice din satele acestui „gol” ca și strălucirea costumului din aceleași sate se datorează tocmai acestei așezări geografice, beneficiind de o situație economică favorabilă generată de fertilitatea pămîntului, pe de o parte, și de contactul strîns și neîntrerupt cu fondul de tradiții păstrate al Țării Zărandului materializate în existența a numeroase

2665

centre specializate de meșteșugari. Se cuvine să amintim că în această zonă a A. pot fi distinse încă două subzone cu caractere particulare, anume aceea a satelor grupate în așa numita *Podgorie a A.* și A. cu *Șiria, Covăsiși și Miniș* ca principale centre, avînd note etnografice distincte atît în arhitectură cît și în costum, ca și în celelalte domenii ale culturii materiale și spirituale. Arhitectura populară de veche tradiție în A. este cea a caselor construite în tehnica „furcilor” din gorun înfipte la colțurile clădirii, furci susținînd pereți făcuți din nuiiele împletite sau din „potici” (lemne crăpate de gorun sau carpen) puse în picioare. Nuiiele împletite

forma un suport neted al lipiturilor următoare, două sau trei, mai subțiri și date cu grijă. Exemplare de case construite în această tehnică din A. depășesc 100—150 de ani. S-a folosit și o a doua tehnică a lemnului în părțile ceva mai împădurite, deci mai apropiate de dealuri ale zonei, dar și ale fostei cîmpii împădurite de altădată, cea a tălpilor masive de gorun susținînd „șoși” (stîlpi) verticali, între care se puneau „birne” scurte de 1,5 m. Carcasa de lemn a casei se lipa de asemenea cu strat gros de pămînt muiat amestecat cu pleavă. Este de observat că în amîndouă aceste tehnici vechi ale arhitecturii populare românești de lemn locale,

Fig. 12. Femei purtînd apa în căldări de aramă, Teleorman, sec. 20.

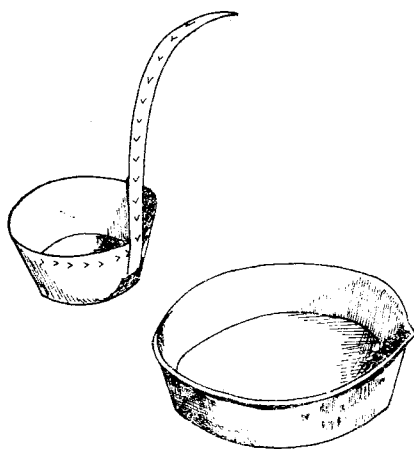

Fig. 13. Cauc și tavă de aramă, Castranova, Dolj, sec. 23.

sau poticile sînt „măldărite” (lipite) cu straturi succesive de pămînt muiat și amestecat cu pleavă, dintre care primul este foarte gros, avînd funcția de a umple toate golurile dintre lemne și de a

cantitatea de lemn necesară era apreciabilă și se procura din „codrul mare” de care își mai amintesc localnicii bătrîni și ale cărui urme mai pot fi zărite și azi sub forma unor grupuri de stejari, ulmi, frasini, bătrîni și falnici, rămase izolate la mijlocul întinderilor de cîmpie transformate în terenuri arabile mănoase în ultima sută de ani. Tehnicile construirii caselor „pe furci” și „în șos” au fost cu timpul părăsite, în urma retragerii spre est a limitei pădurii, și au fost înlocuite cu tehnicile „pămîntului” sub două forme: cea a „chirpicilor”, blocuri paralelipipedice din pămînt amestecat cu paie, uscate la soare, și cea a „ceamurului”, pămînt muiat și bătut cu malul de lemn în cofraje de scînduri. Invelitoarea acoperișului era în trecut din paie și din trestie, acoperișurile din paie fiind înalte și de forma celor din Munții Apuseni, iar cele din trestie mai scunde și deseori în două ape. Străvechiul plan al casei românești de pretutindeni compus din tindă și odaie cu intrare prin tindă este prezent în toată zona, urmat de planul mai dezvoltat alcătuit din tindă mediană și două încăperi laterale. Tinda este împărțită în două, partea din fund fiind un lăcaș al gurilor de foc ce dau în sobele oarbe ale încăperilor laterale. Prispa, numită aici „tîrnat” cînd este mărginită de balustradă și de stîlpi, avea în trecut un decor realizat în lemn

cioplit, grinzile lungi ale prispei fiind cioplite în volume geometrice, ca și stîlpîi. Este remarcabilă și ornamentația în relief de tencuială. Portul este vestit pentru bogăția formelor și decorului, atît la femei cît și la bărbați. Femeile poartă o complicată coafură cu un concî din „drot”, sîrmă peste care se pune „ceapsa” roșie, iar peste acesta așa numitul „cot”, o năframă înflorată legată sub bărbie. Cămașa, numită în graiul locului „spătoi”, are decorul amplu plasat la guler, pe „umerițe” și la „pumnarii” (manșetele), foarte lați, terminați cu colți din dantelă uneori. Toată suprafața mîneii este acoperită cu cusături compacte formînd un „șir” de motive geometrice. Poalele cămășii sînt foarte largi, apărînd ca o fustă amplă și bogată încrețită. În loc de brîu sau brăciră, costumul este strîns în talie de o bantă lată numită „pomnată” care constituie în fond partea de sus a poalelor. „Cheițele” care unesc foile iau aspectul unor dantele late, foarte frumos lucrate. Peste poale, în față, se pune un șorț din bumbac alb țesut în casă, înlocuind vechea cătrînță, care apărea totuși în desenele lui Th. Valerio de la începutul sec. 19. În picioare, femeile purtau cisme roșii înalte. Caracteristica zonei este și așa numitul „cot de după cap”, o basma mare înflorată, cu care femeile se leagă încrucișat peste piept, înnodînd-o la spate, pe sub pieptarul de piele. Bărbații poartă cămăși scurte și largi în partea de jos, rămînînd neprinse în chimir. Cămașa are un guler înalt, iar pe fiecare umăr este aplicată cîte o placă mică de pînză, numită și aici „umeriță”, cusută cu motive decorative. Jos mîneca se termină cu „pumnari” manșete împodobite cu cusături. Pieptul este acoperit și el cu tighel și cusături. Peste cămașă se poartă „zobonul”, un fel de vestă de postav de culoare albastră. Pe deasupra se poartă șube lungi, albe, lucrate în centrul de la Buteni, de lîngă Sebiș (Arad). Ceramica zonei era lucrată în vestitul centru de la Bîrsa, o ceramică nesmălțuită conținînd formele de tradiție romană a olurilor înalte, decorate cu cercuri și spirale trasate cu cornul. (P.P.)

aramă, (cupru), metal de culoare roșiatică, extrem de maleabil, folosit din cele mai îndepărtate timpuri pentru confecționarea podoabelor și a vaselor. În satul românesc a. a avut o largă întrebunțare mai ales în Oltenia, Muntenia și Dobrogea, unde meșteșugarii, denumiți și „căldărari” au produs căldări, (fig. 12), tăvi, căuce, „brăcăcele”, tigăi cu coada dispusă vertical etc. Vasele de a. au forme elegante și ornamente ciocănite (fig. 13) (G.S.)

arcadă, denumire cultă dată unor elemente de arhitectură populară. A. la casele și bisericile de lemn sînt frecvente în Maramureș, Țara Lăpușului, Munții Apuseni, fiind construite din contrașise; foarte rare sînt a. cioplite dintr-o singură bucată, în grosimea grinzii. La casele și bisericile de piatră sau cărămidă a. sînt frecvente în sud-vestul Transilvaniei (Hațeg), Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea. În ultimele trei decenii, a. s-au răspîndit ca element de arhitectură populară, pe aproape tot teritoriul țării; la casele noi: denumire populară improprie, în unele zone, case „cu bolți”. O variantă specifică Olteniei și Munteniei, întîlnindu-se și pe valea

Timocului, atît în Serbia cît și în Bulgaria, este cea a a. construite în paintă. A. de lemn și cele de paintă sînt în plin cintru sau turtite, aproape plate (în Muscel, Argeș, Buzău); cele de zidărie sînt în plin cintru la casele vechi, suprînălțate, în acoladă, bi- și trilobale, la casele noi. Porțile vechi de lemn din Gorj, ca și unele acareturi (cămările din Maramureș, Țara Lăpușului), (fig. 14) aveau și ele a. A. de lemn erau deseori împodobite cu creștături, iar cele de zid cu stucaturi sau muluri. (P.P.)

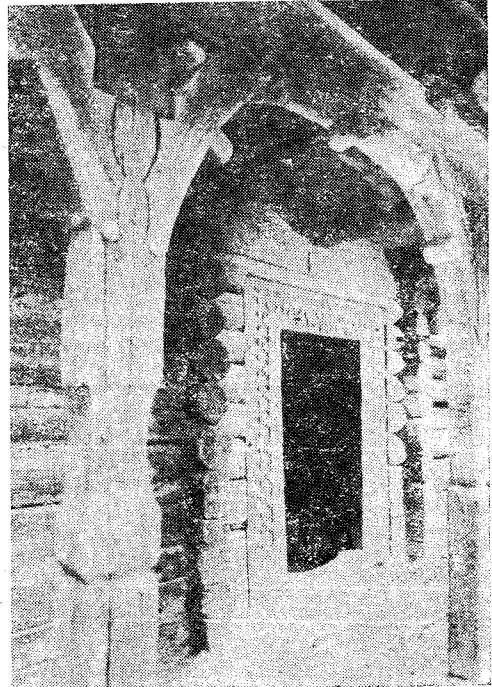

Fig. 14. Arcade de lemn la o casă, Maramureș, sec. 19.

argășitul v. cojocăritul.

argea 1. Cele două scînduri transversale care unesc extremitățile războiului de țesut. **2.** Construcție rudimentară de scîndura în care se montează vara războiului de țesut. (G.S.)

Argeșul, zonă etnografică greu de delimitat în multe privințe deși caracterele „argeșene” ale casei de locuit ca și ale costumului de pildă, sînt ușor de recunoscut. Greutatea de delimitare provine în principal din includerea în A, a unor zone sau subzone ce constituie entități distincte în unele privințe, dar care se subsumează A. în altele privințe. Așa sînt de exemplu Țara Loviștei sau zona Muscelului, ambele avînd caractere proprii dar care deseori sînt incluse, din punct de vedere etnografic și folcloric în A. La această confuzie a contribuit, pe lîngă lipsa unor studii etnografice amănunțite, care să determine ariile de răspîndire a diverselor aspecte ale culturii populare materiale și spirituale, fluctuația mare a limitelor zăminis

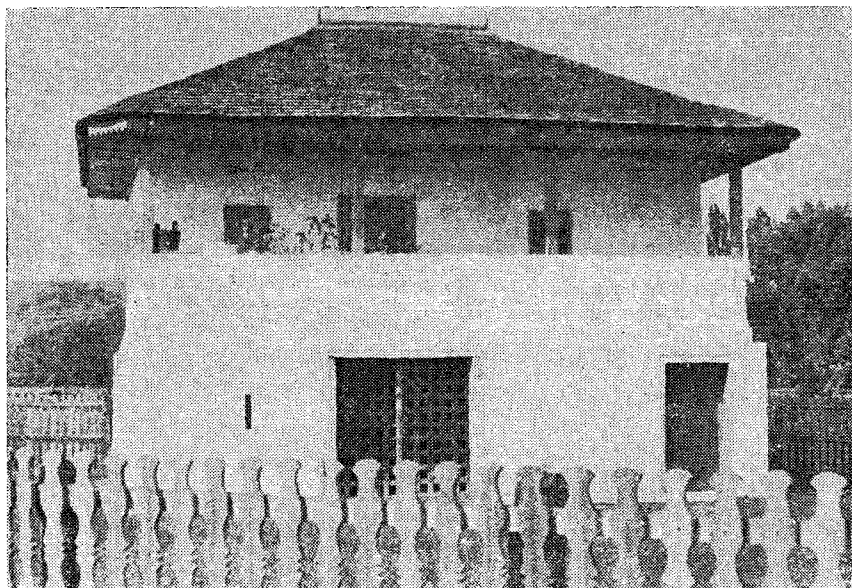

Fig. 15. Casă cu două nivele, Argeș, sec. 20.

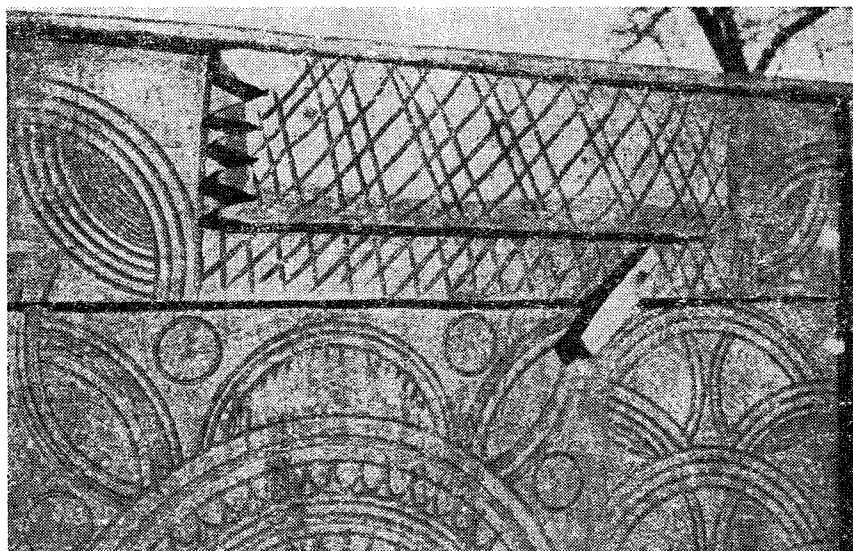

Fig. 16. Masă-dulap, (detaliu), Valea Topologului, Argeș, sec. 20.

trative ale județului **A.** sau a regiunii „Pitești” în ultimele trei decenii mai ales, fluctuații în cursul cărora **A.** s-a extins într-atita încît încorporează și Vâlcea la un moment dat, după cum **A.**, i s-au luat în ultima vreme zone sudice ce au fost înglobate în nou-creatul județ Olt. Totuși, se poate aprecia că zona etnografică **A.** se centrează pe cursul superior al râului **A.**, incluzînd spre vest și Valea Topologului pînă la Șuici și Sălătruc (Argeș) în nord, iar spre est Valea Vîlsanului, așezările din cursul

superior al râului Vedeia străbătînd platforma Cotmeana, precum și satele din așa numita Cîmpie înaltă a Piteștilor la sud de capitala județului (fig. 15). În această zonă, dominată la nord de înălțimile munților Făgărașului, așezările intens populate sînt înșirate de-a lungul râurilor și a unor mici afluenți sau răsfire pe interfluviile largi străbătute de la est la vest de drumuri ce leagă micile depresiuni-bazine ale Nucșoarei; ale Brădetului pe Vîlsan, ale Arefului și Berindeștilor pe **A.** și ale Sălătru-

cului pe Topolog. Aici a fost unul din nucleele de formare ale Țării Românești medievale, cu Curtea de Argeș, veche capitală domnească a Basarabilor, cu cetatea Poenari, cu locuri ce amintesc bătălia de la Posada împotriva suzeranilor angevini. Marele drum „domnesc” leagă primele două capitale, Cîmpulungul și Curtea de A. cu monumente medievale de cea mai mare importanță, ca de pildă, Cotmeana și Tutana, (A.). Satele moșnenești, pomenite în documente din sec. 14 și 15 sînt temeiurile istorice ale tradițiilor ce s-au transmis de-a lungul veacurilor în domeniul ocupațiilor, meșteșugul prelucrării artistice a lemnului, al construcțiilor țărănești, al portului popular și al ceramicii. Contactul continuu cu românii de peste Carpați s-a materializat în unele caractere ale artei populare argeșene, ca și în stabilirea de sate de „ungureni” care și-au păstrat portul transilvan. În arhitectura populară se pot distinge două mari arii în cuprinsul zonei A. așa cum am delimitat-o mai sus: zona nordică în care domină pînă azi arhitectura de lemn în cununi orizontale de birne și zona sudică a platformei Cotmeana și a Cîmpiei Piteștilor în care frecvente sînt casele din nuiele împletite pe furci. Nuiele împletite s-au folosit însă și în nord mai ales pentru construcția pătulelor de porumb urcate pe furci înalte de stejar. Trebuie notată și apariția relativ timpurie, prima jumătate a sec. 19 a cărămizii, A. fiind alături de Muscel, una dintre zonele cu cea mai mare și veche frecvență a cărămizii din țara noastră la construcțiile țărănești. O caracteristică tehnică importantă a arhitecturii populare locale, este aceea a construirii soclurilor înalte sau a parterurilor la casele cu etaj, din rînduri de piatră alternînd cu cărămidă, după modelul probabil, al vechilor zidiri medievale acestea prelînd o tehnică de tradiție bizantină. Principalele tipuri de planuri ale caselor sînt cele cu tindă și odaie de locuit, uneori cu acces direct pentru fiecare încăpere de pe prispă, și cele cu odaie de locuit și cămară, aceasta din urmă înlocuită mai tîrziu cu odaia curată. Destul de veche în zonă este și casa înaltă, cu parterul folosit drept pivniță pentru produsele pîmi-viticole, pivniță construită pe „urși” puternici de stejar. Acoperișul de șită măruntă în patru ape are uneori două „bolduri” de ceramică. Foișorul frumos proporționat de la casele vechi este înlocuit în noua arhitectură populară locală cu „săli” mărginite de coloane și arcade din zidărie, elementele decorative dominante fiind realizate în relief de tencuială și în zugrăveală policromă. Bisericile de lemn au un decorație de lemn sculptat dezvoltat la fațadă, după cum deosebit de interesante sînt troițele mari din lemn de stejar cioplit, adăpostite sub acoperișuri cu streșini largi. Portul argeșean este renumit pentru frumusețea sa, caracterizîndu-se în primul rînd prin foca cu un cîmp central albastru închis, încadrat de o bordură largă cusută cu roșu și fir de aur, și prin catrința de același sistem decorativ purtată în față. Broderia compactă a fetelor și cătrînelor de A. ca și a cămășilor femeiești cu alțiță, încreț și rîuri pe minecă, somptuoase, a sugerat lui N. Iorga apropierea costumului popular argeșean de cel al domnițelor reprezentate în picturile murale de pe monumentele medievale

de la Curtea de Argeș. Pe Valea Topologului costumul femeiesc este cu două cătrînte sau chiar cu una singură, purtată în față, deosebindu-se așa dar de costumul de A. propriu-zis care este cu fotă. Maramele argeșene sînt de o mare bogăție ornamentală, motivele fiind deseori colorate. Costumul bărbătesc este mai simplu caracterizîndu-se prin cioarecii albi, cămașa dreaptă cu guler mic cusut în culori, și prin vesta neagră. Pe cap bărbații poartă pălărie sau căciulă mocănească cu fund lat. Mobilier țărănesc se lucrează în cîteva centre, lăzile de zestre din lemn de fag horjit fiind împodobite cu figuri geometrice, uneori colorate (fig. 16). Olăria este dezvoltată de multă vreme în zona A., cea de la Curtea de Argeș fiind de tradiție medievală. În acest centru se lucrau în trecut și plăci de sobă smălțuite, așa cum s-au descoperit în săpăturile arheologice, dovădind transmiterea unor modele de factură bizantină. O categorie importantă de vase lucrate aici este cea a chiupurilor de mare capacitate, smălțuite în verde și decorate cu aplicații în relief. S-a lucrat în trecut olărie și la Pitești. (P.P.)

argilă v. lut.

argint, metal prețios de culoare albă, maleabil, folosit pentru confecționarea de podoabe specifice costumului popular. A. a fost prelucrat direct de meșterii satelor ori a fost întrebunțat sub formă de monede găurite în salbe. V. Podoabe populare. (G.S.)

argintat, operație prin care un metal comun este acoperit cu un strat subțire de a. Multe din monedele folosite ca podoabe populare sînt numai a. Fetele sărace purtau în general podoabe a. (G.S.)

arhitectura populară, unul din domeniile cele mai întinse și mai complexe ale culturii populare în genere și ale artei populare în special. Sintagma însăși indică într-un fel această dublă apartenență, fiind oarecum ambiguă. Într-adevăr, în studiul culturii populare de pe pozițiile etnologice sau ale antropologiei culturale și sociale, obiectul a.p. îl constituie locuința și construcțiile anexe, „acareturile”, în preocupările etnologilor intrînd toate construcțiile, nu numai cele avînd calități artistice deosebite, așa cum, selectiv, indică termenul „arhitectură”. Al doilea termen al sintagmei, deosebit de partea din arhitectură, care intră în preocupările studiilor de etnologie. În sensul cel mai larg este vorba despre toate „obiectele” construite prin știința și experiența izvorîte din tradiția îndelungată a poporului, inclusiv a meșterilor fără pregătire teoretică de specialitate. De aici încolo însă încep îndoielele cu privire la proprietatea ambilor termeni alcătuid sintagma a.p. Fiind vorba de construcții realizate fără ajutorul arhitecților, după unii specialiști nici nu s-ar conveni să figureze termenul „arhitectură”, și de aceea în terminologia germană apare deseori formula „Bauernhäuser” adică, „case țărănești”, tot așa cum în terminologia rusă se spune fie „krestianskie postroiki”, adică „construcții țărănești”, fie „selskie jilișcia”, adică „locuințe sătești”. Se folosesc o sumedenie de alte locuțiuni pentru a evita cei doi termeni ce figurează în sintagma noastră. Astfel în germană se utilizează formula „volkstümliche Baukunst”, adică „arta tradițională de a construi”,

În franceză apare deseori „architecture rurale”, adică „arhitectură rurală”, iar în engleză „vernacular dwellings”, adică „locuințe autohtone, indigene” sau „vernacular architecture”, adică „arhitectură locală, indigenă”. S-a folosit și locuțiunea „arhitectură folclorică”, în sensul de tradițională. Și în literatura noastră de specialitate s-au utilizat aproape toate formulele amintite mai sus, fiecare din ele îngrădind pe de o parte domeniul, pe de altă parte introducând puncte de vedere diferite în ce privește delimitarea sau definirea lui. În cea mai mare parte a cazurilor este poate mai mult o chestiune de terminologie și de orientare a unuia sau altuia dintre autori către o anumită înțelegere sau extensiune a domeniului respectiv. Importantă ni se pare doar delimitarea între „popular” și „țărănesc”, primul termen fiind mai larg, înglobând adică nu numai construcțiile țărănești, ci și pe cele aparținând altor clase sau categorii sociale decât țărani, fie din mediul rural, cum sînt conacele și reședințele boieresti sau clădirile de uz public cum sînt hanurile, clădirile vechi de poștă etc, fie din cel urban, incluzînd locuințele orășenești ale meșteșugarilor, negustorilor, boierilor, prăvăliile, tot ce s-a construit în baza tradiției constructive locale. După părerea noastră locuțiunea încetățenită de multă vreme și în același timp avînd o răspîndire mai mare este aceea de a.p. și pe aceasta o și folosim. Cu observația că studiile și cercetările vor trebui în viitor extinse pentru a cuprinde și construcțiile realizate de meșteri populari pentru populația de la orașe și chiar pentru cea de la sate neaparținînd însă țărănimii. În modul acesta vom adăuga la tezaurul arhitecturii noastre tradiționale și arhitectura urbană, despre care pînă azi s-a scris extrem de puțin, deși în atîtea din orașele noastre, — București, Pitești, Ploiești, Cîmpulung, Tîrgoviște, Iași, Botoșani, Dorohoi, Suceava, Bacău, Brăila, Galați, Craiova, Tîrgu Jiu, Drobeta-Turnu Severin, Rîmnici Vilcea, Caracal, Sibiu, Brașov, Sighișoara, Abrud, Orăștie, Alba Iulia, Arad, Oradea și multe altele, avem frumoase exemplare de arhitectură urbană tradițională, executată de meșteri locali. Prin aceasta vom aduce o contribuție importantă nu numai la realizarea unei concordanțe între termenul de a.p. și domeniul ce i se subîntinde, ci și la cunoașterea unui important capitol al artei noastre de a construi. Într-un anume sens se va realiza și un acord între domeniul a.p. și celelalte domenii ale artei populare, cum ar fi de pildă, ceramica, țesutul sau feroneria, ale căror produse nu au fost lucrate de țărani, sau numai de țărani, ci și de meșteri, de multe ori provenind din mediul urban. Distincția între arta „țărănească” și arta „populară” este cîte o dată greu de făcut, de aceea preferăm al doilea termen ca indicînd o realitate mai cuprinzătoare. Diversitatea materiilor prime folosite de-a lungul timpului de meșterii constructori-țărani constituie una din sursele varietății a.p. din România. Pădurile de foioase și conifere acoperind pămîntul românesc au furnizat principala materie primă, lemnul sub diverse forme. Alături de lemn, însă, românii au folosit atît piatra, cît și pămîntul. Artă de a construi a românilor s-a exprimat, deci, în trei materiale diferite, fiecare din ele implicînd firește, tehnici diferite. Prezența pietrei

și a pămîntului (lutului) conferă calități caracteristice însăși folosirii masive a lemnului de către meșterii țărani români. Multiplele modalități de expresie arhitecturală pe care le constatăm, în domeniul creației populare, ca urmare a folosirii unor materii prime diferite, face deci ca și celebra arhitectură în lemn românească să apară nu ca unică manifestare a forțelor creatoare ale poporului în domeniul construcțiilor, ci doar ca una din modalități. O aplecare mai atentă asupra spațiului arhitectonic conceput de români în ipostazele diverse ale materiilor prime folosite se va vedea în viitor (arhitectura pietrei și a lutului este aproape total absentă în lucrările românești de specialitate de pînă acum), extrem de fecundă, subliniind tocmai originalitatea construcțiilor de lemn românești comparată cu cele din alte regiuni ale continentului european. Această originalitate se hrănește tocmai din contactul cu experiența constructivă generată de folosirea altor materiale, împrejurare evidentă pentru cel ce ar compara, de pildă, varietatea arhitecturii noastre de lemn cu relativa monotonie a arhitecturii de lemn nordice, scandinave. Să notăm că în context european, coesistența pietrei și a lemnului, leagă arhitectura noastră de cea meridională din aria mediteraneeană, după cum prezența lutului, sub forma ceamurului și a chirpicilor o leagă de arhitectura din stepele nord-pontice, și, mai departe, de cea din ariile aride din ținuturile Orientului Apropiat. Fără îndoială însă că realizările majore ale a.p. românești sînt exprimate în lemn (fig. 17). Frumusețea arhitecturii românești de lemn a atras atenția multor arhitecți, cercetători și istorici de artă din România dar și străini, printre aceștia din urmă numărîndu-se și marele arhitect francez Le Corbusier, care într-o călătorie de studii făcută la noi înainte de primul război mondial își notase în carnet o serie de schițe de case țărănești românești ca posibile idei de dezvoltare modernă. De o străveche tradiție, urcînd pînă în orizonturile neoliticului, arta construcțiilor de lemn din România se integrează în aria arhitecturii de lemn europene, unele din realizările sale putînd fi socotite fără îndoială printre capodoperele acestei arhitecturi. Dintre cele două mari sisteme de tehnică a lemnului cunoscute în arhitectura europeană, cea a cununilor orizontale de birne — Blockbau — și cea a unui schelet portant de lemn umplut cu diverse materiale (nuiele, birne, cărămizi) — Fachwerk —, primul este dominant în România. Din acest punct de vedere a.p. românească se înscrie în marea arie a arhitecturii nord-europene, incluzînd în primul rînd, Scandinavia, bazinul Mării Baltice și întinderile împădurite ale Rusiei centrale și nordice, dar și ținuturi întinse din marea lanț muntos străbătînd Europa de la Marea Neagră la Atlantic, aproape neîntrerupt (fig. 18) Carpații, Dinaricii, Alpii, Pirineii. Sistemul Fachwerk, acoperind aproape în totalitate Europa Centrală și Occidentală, urcînd spre nord pînă la Danemarca, sudul Suediei, Scoția și Irlanda, nu este reprezentat în România în formele sale depline, așa cum este cunoscut, de pildă, în Germania, Elveția sau Franța. Dar trebuie să notăm prezența, în zonele sudice ale României, ale sistemului de construcții numit „în paianță”, constînd dintr-un

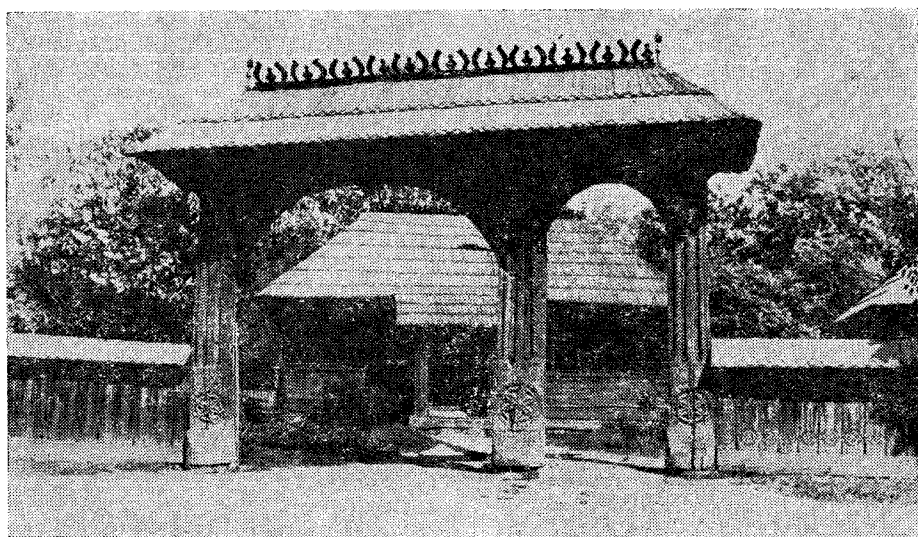

Fig. 17. Casă și poartă, Ceauru, Gorj, 1875.

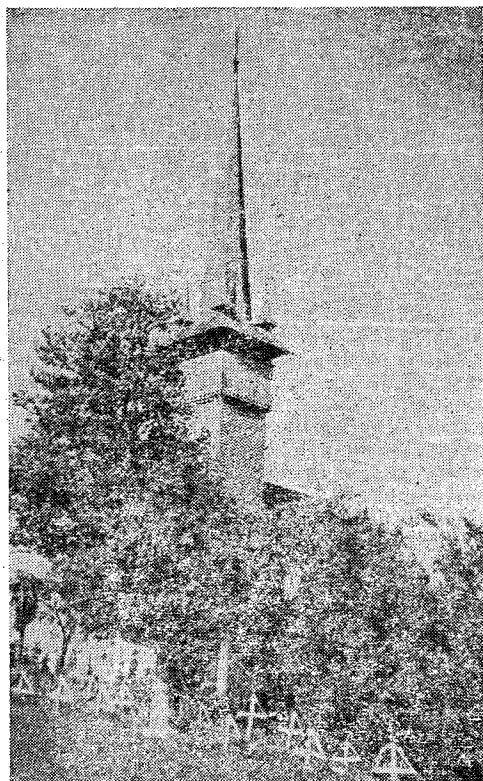

Fig. 18. Biserică de lemn, Cupșeni, Maramureș, sec. 18.

schelet de lemnărie cu contrafise diagonale și avînd golurile umplute cu chirpici, cărămidă sau nuiele împletite, sistem foarte răspîndit în Peninsula

Balcanică și care poate fi, într-un fel, considerat ca varianta sud-est-europeană a Fachwerk-ului occidental, de care se apropie ca structură dar niciodată ca decor. Trebuie să consemnăm de asemenea, existența în România a tehnicii nuielelor împletite susținute de „furci” îngropate în pămînt, tehnică răspîndită în zonele de podișuri și dealuri acoperite de păduri, avînd o tradiție străveche după cum o dovedesc numeroasele locuințe de acest fel descoperite în săpăturile arheologice. Urmînd alcătuirea armonioasă a pămîntului românesc, harta materialelor și tehnicilor de construcție se înfățișează sub forma unor inele concentrice: centrul podișului Transilvaniei, zonă a construcțiilor de birne dar și de nuiele împletite, este înconjurat de amplul inel al construcțiilor din birne de lemn acoperind versanții interiori și exteriori ai arcului carpatic, prelungindu-se mult în zonele de dealuri intra- și pericarpatiche, învăluit, la rîndul lui, de inelul exterior al construcțiilor de împletituri de nuiele, terminîndu-se către frontierele țării cu al patrulea inel, cel al zonelor cu construcții de pămînt. Succesiunea acestor inele este cea a descreșterii reliefului dinspre munții și dealurile centrale către cîmpiile periferice din estul, sudul și vestul României. Zonele cu construcții de piatră, aproximativ cincisprezece la număr, au o distribuție cartografică insulară, ele fiind răspîndite la munte, deal și cîmpie, în toate provinciile istorice românești, din Banat și Oltenia pînă în Dobrogea, din Muntenia și Moldova pînă în Transilvania. O mențiune specială pe de altă parte merită a.p. în piatră, o categorie ceva mai puțin cunoscută deși cu realizări remarcabile și de deosebit interes etnografic și istoric. Spre deosebire de arhitectura de lemn sau de pămînt care acoperă, fiecare din ele, zone mari, unitare, cea de piatră formează „insule” răspîndite în toate provinciile istorice. Acesta dacă ne referim la construcțiile la care pereții sînt de piatră. Pentru că altminteri piatra este folosită

pe scară foarte largă la construirea temeliiilor și a soclurilor, nu numai la casele cu pereți de piatră sau cărămidă, ci și la cele cu pereți de lemn și la cele de chirpici. La casele foarte vechi de birne, piatra era folosită sub forma unor bolovani enormi puși la colțurile construcției și uneori la mijlocul tălpilor lungi, casa întregă sprijinindu-se pe patru sau șase asemenea blocuri de piatră. Temeliile de piatră pot fi făcute, potrivit condițiilor naturale ale locului, fie din bolovani rotunzi de râu, fie din piatră plată scoasă din „mal”, fie din piatră de carieră regulat fasonată (fig. 19). Un al doilea aspect

Fig. 19. Casă de birne pe temelii de piatră, Găleșoia, Gorj, sec. 19.

legat de folosirea pietrii în a.p. se referă la casele înalte construite pe pivniță, pe un parter semidezvoltat sau pe un parter bine constituit. Cu foarte puține excepții (Mehedinți, Gorj), toate casele înalte au parterul din piatră. Așa este și în Subcarpații Olteniei și ai Munteniei, în vestul Banatului, în sudul Transilvaniei (Hațeg, Mărginimea Sibiului, Țara Oltului, Țara Birsei), sudul Dobrogei. Piatra constituie însă într-o serie de zone din întreaga țară principalul material de construcție, fiind folosită adică și la edificarea pereților. Între aceste zone amintim pe cele mai importante: Clisura Dunării, satele de înălțime ale Cărbunariilor, Valea Almăjului, Valea Bistrei (toate în Banatul sudic și vestic), Țara Hațegului, Băcia, Geoagiu, Orăștioara (Hunedoara), nordul Gorjului, masivul Istria, sudul Dobrogei, Valea Troțușului, Gorban pe Prut (Huși), Racoș și Baraolt pe Olt, Slava și Zagra pe Someș. De un deosebit interes este arhitectura din zona Băcia, Geoagiu Orăștioara, având o particularitate unică în țara noastră. Pereții construcției din piatră de mal, extrasă din coastele dezgolite de ape ale înălțimilor ce fac parte din Munceii

Vinului, au o grosime de 50—60 cm. Ei susțin un acoperiș de o structură cu totul specială: foarte scund, cu șarpantă foarte solidă, sprijinită pe „popi” scurți verticali susținând grinda puternică, lungă, ce formează coama acoperișului. În întregul ei casa este înaltă, mai ales prin pereții care rămân netencuiți cel mai adesea. Panta foarte mică a acoperișului nepotrivită cu condițiile climatice ale locului (precipitații abundente) se explică pe de o parte prin necesitățile constructive ale unei șarpante ce trebuie să poarte o mare greutate; plăcile de piatră, de format neregulat, cu o grosime egală de cca. 3—5 cm, nu sînt fixate prin nimic, ele formînd o învelitoare continuă prin încălecare: elementul principal de stabilitate este dat de propria lor greutate. Tipul acesta de casă era dominant pe la 1900 în satele din acea mică zonă, orientată nord-sud, perpendicular pe apa Mureșului (în cursul său mijlociu): Ceru, Băcăinți, Curpeni, Geoagiu, Balomir, Biandiana (Alba), Băcia, Bozeș (Hunedoara). Ele se mai găseau în număr relativ mare în 1960 cînd s-a făcut cercetarea în acea zonă rămasă pînă azi foarte puțin studiată. Merită să fie semnalat faptul că în această zonă piatra este larg întrebuințată la edificarea aproape a tuturor construcțiilor necesare unei gospodării țărănești. Zidurile despărțitoare între gospodării sînt construite din piatră, șurile sînt jumătate de piatră, jumătate de lemn, partea de lemn fiind rezervată (pentru rațiuni de căldură și uscăciune) adăposturilor pentru vite. Cotețele, cociile de porci, pivnițele sînt construite tot din piatră. Cuptoriștile din curte — mici încăperi în care se gătește — sînt de piatră. Bănci, fîntîni, porți au părți componente de piatră. În sfîrșit, în cuprinsul unei zone mult mai largi, înglobînd mare parte din județele Hunedoara și Alba, îndeosebi bazinul Ampoiului și Țara Zărandului, bisericile de sat sînt construite tot din piatră, ca și cele de la Băcia (Hunedoara), Cib și Ighiel (Alba) etc. Este greu de stabilit vechimea acestui tip de casă. Ni se pare însă a constitui unul din straturile vechi ale a.p. din această parte a țării (Hunedoara) care, se știe, a jucat un rol important în viața și Istoria medievală timpurie a poporului român. Să amintim că piatra are extensiune mare ca material de construcție medievală, fiind suficient să enumerăm bisericile din Densuș, Strei, Sfîntă Mărie Orlea, Ribița (Hunedoara) etc. Construcțiile de piatră din zona Băcia, Geoagiu, Orăștioara, se aseamănă cu cele folosite de aromânii din sudul Peninsulei Balcanice, atît din Rodopi (Bansko, Giunia, Arda etc.), cît și din Pind, mai ales în micile orașele, ruralizate azi, ale Gopeșului, Muloviștei, Magarovei, din preajma marelui centru aromân Bitolia. În tehnica cununilor orizontale de birne și în cea a nuielilor împletite au fost realizate în România cele mai diverse construcții, de la garduri și porți la tot felul de acareturi legate în principal de cele două îndeletniciri tradiționale, agricultura și creșterea animalelor, și de la case la biserici. Maximum de calitate artistică se întîlesc la construcțiile de birne. Mulțimea tipurilor și formelor acareturilor, răspunzînd unor funcții foarte diverse legate de ocupațiile țărănilor români, se explică și prin faptul că gospodăria tradițională românească se caracterizează prin existența a numeroase construcții anexe

îndeplinind fiecare câte o funcție anumită, spre deosebire de construcția unică înglobând sub același acoperiș toate încăperile și acareturile unei gospodării, așa cum se întâmplă în zonele nordice și

Munteniei de vest, reprezentând în sec. 19 și în prima jumătate a sec. 20, supraviețuirea unei străvechi tradiții arhitectonice ale cărei începuturi sînt greu de precizat în stadiul actual al cunoștințelor

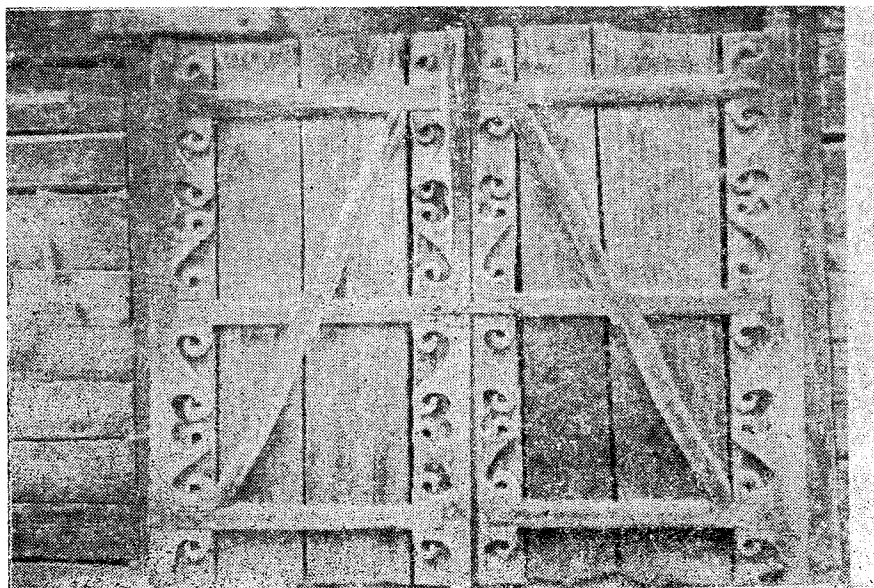

Fig. 20. Porți de șură, Maramureș, sec. 19.

vestice ale continentului european, tipice fiind casele-gospodării din nordul Germaniei și din Olanda, dar și din ținuturile nordice ale Rusiei. Printre acareturile cele mai reprezentative din punct de vedere arhitectonic amintim marile șuri combinate cu grajduri și finării, șurile de îmblățit cereale de plan pentagonal sau hexagonal, cămărilor de haine, cramele și pivnițele, pătulele, porțile monumentale (fig. 20). Alături de regimul deschis al gospodăriei țărănești, dominant pe tot teritoriul românesc, se întâlnește însă și regimul închis alcătuind așa numita gospodărie cu „ocol întărit” răspîndită în relativ numeroase zone din țară Bucovina, Țara Vrancei, Bran, Valea Jiului din sudul Hunedoarei, Mărginimea Sibiului, Banatul, Munții Apuseni. Gospodăriile cu regim închis au casa și acareturile grupate pe laturile unui poligon, de cele mai multe ori un patruleter neregulat, avînd o curte interioară. Între diferitele construcții ale satului românesc, principalul „obiect” arhitectonic este casa, prezentă pe teritoriul României în trei ipostaze, dacă adoptăm elevația drept criteriu de clasificare: casa pe jumătate îngropată, casa cu un singur nivel, casa cu două nivele. Casa pe jumătate îngropată, alcătuită uneori din cinci-șase încăperi, era înfundată pînă la peste un metru sub nivelul solului, intrarea făcîndu-se printr-un girliciu în pantă. În construcția acestui tip de case intrau pînă la două vagoane de lemn de stejar cioplit (fig. 21). Aria de răspîndire a casei pe jumătate îngropată era zona de silvo-stepă a Olteniei și a

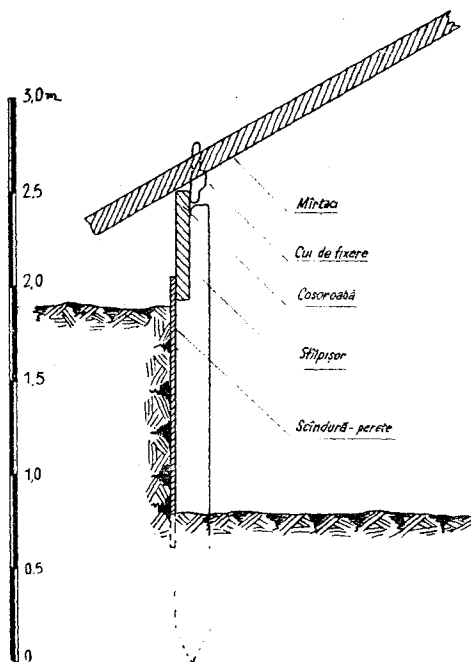

Fig. 21. Casă semiîngropată, Castranova, Dolj, sec. 19. Secțiune.

noastre, dar care urcă în timp pînă în straturile neolitice ale ariei europene. Astfel de construcții sînt menționate și în literatura de specialitate străină la o serie de popoare, în special romanice, din apusul Europei, iar în părțile răsăritene ale continentului fiind întîlnite pe cursul mijlociu și inferior al Dunării, pe teritoriul Ungariei, Serbiei, Bulgariei și României. Acest tip străvechi de casă dispărut azi, mai poate fi văzut doar la Muzeul satului și de artă populară din București, unde au fost transportate în anii 1949—1950 ultimele exemplare, și la Muzeul din Caracal (fig. 22). Casa

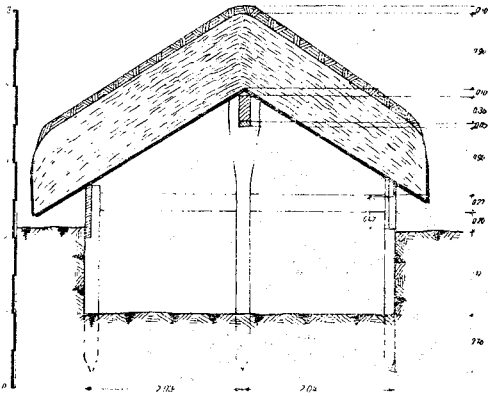

Fig. 22. Casă semiîngropată, Castranova, Dolj, sec. 19. Secțiune.

din pămînt bătut sau piatră, avînd în genere un plan simplu, alcătuit din două, trei sau patru încăperi și o prispă cu stîlpi în față, casa joasă prezintă o mare unitate în toate provinciile istorice românești. De dimensiuni nu prea mari (laturile lungi ale casei variază între 6 și 15 metri, iar cele scurte între 4 și 9 metri), de forma unui dreptunghi în plan, cu tendința spre pătrat în unele zone, casa țărănească are pe verticală trei registre constructive: a. *Temelia* constînd la cele mai vechi exemplare din bolovani mari de piatră puși la colțurile construcției sau din „popi” de lemn susținînd tălpile; cu vremea s-a generalizat temelia de piatră de rîu sau de mal. b. *Pereții*, înălțați pe tălpile care formează rama de bază a casei, din cununi succesive de birne, încheiate la colțuri în îmbinări „rotunde”, „drepte” sau în „coadă de rîndunică”. La casele din nuiete împletite, pereții sînt lipiți cu un strat gros de pămînt, la fel ca și la casele din pămînt bătut, iar uneori și la cele de piatră, cînd aceasta nu rămîne aparentă. c. *Acoperișul* dominant în România este cel în patru ape (fig. 23), fie că este de paie, șindrilă, stuf, olane, țigla sau tablă. Acoperișul caselor vechi era foarte înalt, avea coamă scurtă marcată de „țepe” ascuțite și de „ciocirlani” de șindrilă. Casa înaltă (fig. 24), cu două nivele, este o apariție mai tîrzie în domeniul a.p. românești, fiind legată de evoluția arhitecturii românești în ansamblu, adică de construcțiile civile și religioase din mediul rural și urban. Ea s-a dezvoltat mai ales în regiunea dealurilor din Oltenia și Muntenia, în zonele pomiviticole, nivelul de jos servind tocmai pentru păstrarea produselor rezultate din practicarea pomiculturii și viticulturii. Sînt rare casele înalte

Fig. 23. Casă cu acoperiș de paie, Dumbrăveni, Suceava, sec. 19.

cu un singur „rînd” construită la nivelul solului este și ea de o vechime foarte mare și de răspîndire generală pe teritoriul țării. Construită din cununi orizontale de birne, din nuiete împletite pe furci,

la care ambele nivele să fie construite din lemn; cele mai multe au parterul din piatră sau piatră alternată cu cărămidă, iar etajul este din lemn. Multe din casele înalte au și elemente de forti-

ficație, fiind evidentă legătura între aceste case înalte țărănești și culele boierești. Ca element de plan, și constructiv în același timp, specific a.p. românești, trebuie menționată "prisma" (fig. 25) plasată la fațadă sau la fațadă și pe una sau două laturi, iar în unele regiuni, mai ales în Moldova,

constituie, pe de o parte, o apărare a temeliei casei (de vânt, de ploaie), iar pe de altă parte reprezintă un spațiu suplimentar folosit în anotimpurile călduroase. De multe ori prisma este mărginită de o balustradă și de stâlpi ciopliți formînd o galerie plină de farmec, adăpostită sub streșinile largi. În ce

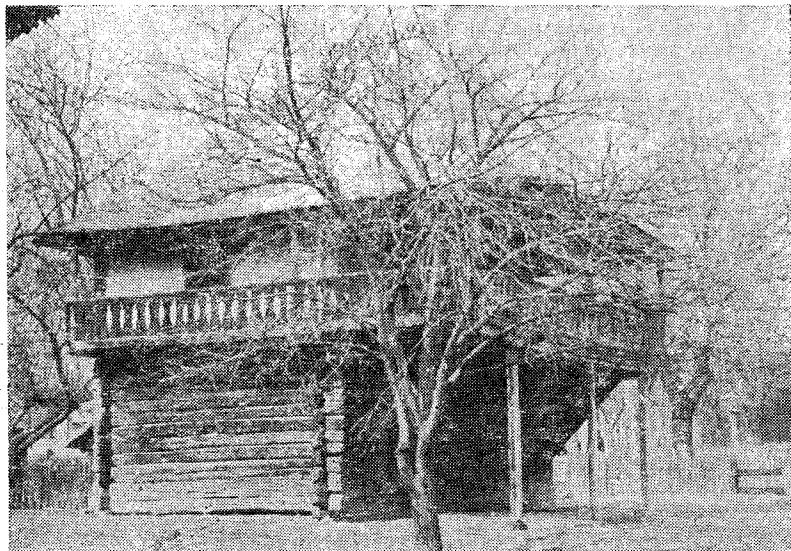

Fig. 24. Casă înaltă cu două nivele, Curtișoara, Gorj, sec. 19.

Fig. 25. Casă cu prispă și stâlpi sculptați, Bălești, Gorj, sec. 19.

înconjurînd casa pe toate cele patru laturi. Prisma, construită din piatră și pământ bătut și uneori podită cu scînduri, este un fel de terasă scundă (înaltă de 30–60 cm, lată de 40–160 cm). Ea

privește planul caselor în general trebuie să amintim că în anumite zone din Moldova, Muntenia și Dobrogea, se adaugă încăperi laterale sau la spatele casei, construite sub prelungiera apelor acoperi-

șului, mărind apreciabil suprafața utilă a locuinței. Ele se numesc „aplecători”, „doli”, „dosare”, „șopruri”, numirea diferind de la o regiune la alta. Un alt important element de plan, dar jucând un rol determinant și în definierea spațială a casei țărănești românești îl constituie *foișorul*. Dezvoltarea foișorului ca spațiu semi-adăpostit, apropiat prin funcție de cel al prispei străvechi care i-a fost poate și punctul de plecare, trebuie pusă în legătură și cu arhitectura centrelor mănăstirești, ca Hurezul de pildă, precum și cu clădirile curților domnești și boierești, unde, în epoca brîncovenească, mai ales, s-au ivit construcții asemănătoare pline de eleganță. Constructiv, foișorul este o terasă lărgită pînă la 3—4 metri, înălțată de multe ori deasupra intrării pivniței, închisă de o balustradă și de stîlpii ciopliți. Foișorul are un acoperiș separat în trei ape (exemplarele mai noi au acoperișul în

Ciucul și Maramureșul. Decorul arhitectonic nu se mărginește însă numai la lemnul sculptat sau traforat. Casele cu pereții din nuiele împletite sau chiar de pămînt, au frumoase ornamente în relief de tencuială (fig. 26), imitînd tehnica stucaturii. Ca și la lemn, majoritatea acestor ornamente tăiate în tencuială este geometrică sau puternic stilizată. Zona cu cel mai vechi și interesant decor de acest gen este sudul Munteniei și, parțial, nordul subcarpatic al acestei provincii. În Transilvania se resimte influența ornamentării baroce de un tip ruralizat. Structura fundamental unitară a casei țărănești românești, aceeași în toate provinciile istorice, sub aspectul tehnicii, planimetriei și decorului, nu exclude însă o multitudine de forme regionale. Dimpotrivă, diversitatea arhitectonică a construcțiilor țărănești nu este numai de ordin regional, ci ea continuă să se adîncească de la o

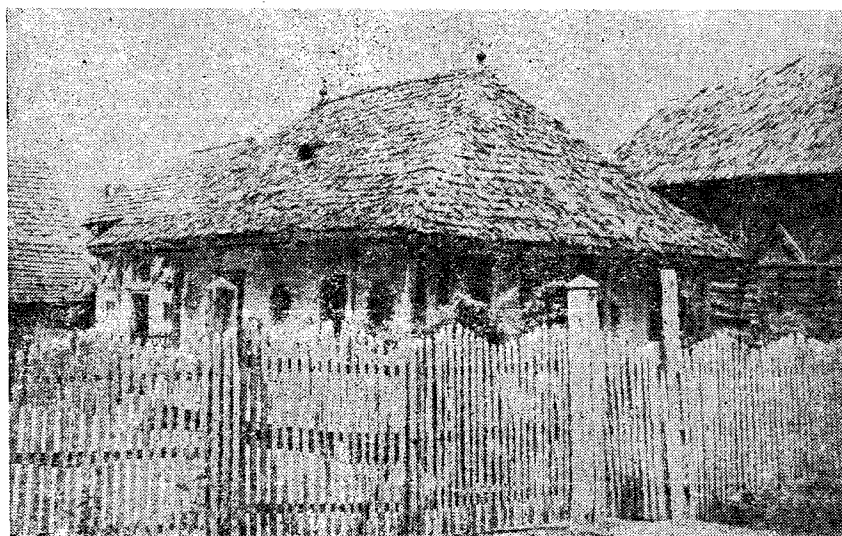

Fig. 26. Casa cu ornamente în relief de tencuială, Oltenia, sec. 19.

două ape, cu un fronton triunghiular) și este plasat de regulă simetric, în stînga casei. Înțelegerea deplină a casei țărănești românești necesită, pe lîngă aprecierea proporțiilor armonioase ale construcțiilor ca atare, cunoașterea decorului. Simțul decorativ al poporului român, manifestat cu atîta strălucire în toate domeniile artei populare, este prezent și în ornamentarea caselor. Semnificația ornamenticii în a.p. românească se poate judeca și după faptul că elementele de arhitectură decorativă sînt în același timp și elemente constructive. Sînt renumiți stîlpii de stejar din Gorj, Vilcea, Mehedinți, cei de paltin din Bucovina, ramele cioplite ale ferestrelor din Oaș și Maramureș, Lăpuș și Munții Apuseni, arcadele din satele de pe Valea Arieșului. Impresionantă este și sculptura monumentalelor porți țărănești din trei regiuni diferite ale țării, dar care au puternice trăsături comune ale culturii lor populare și spirituale, ilustrînd același fond comun străvechi: Gorjul,

zonă etnografică la alta, pînă la a forma microzone grupînd sate înșirate de-a lungul cîte unei văi. Aceasta este de altfel, și explicația farmecului mereu reînnoit pe care îl exercită satul și casa țărănească românească, mereu altele și totuși mereu aceleași. Varietatea tipologică a caselor românești țărănești în cadrul unei desăvîrșite unități de stil reprezintă însușirea fundamentală a a.p. românești. În zilele noastre, a.p. românească trăiește o epocă de profunde transformări legate, în primul rînd de cooperativizarea agriculturii, iar în al doilea rînd, de accelerarea ritmului urbanizării, implicînd contacte din ce în ce mai strînse și mai complexe între sat și oraș (fig. 27). În cîincinalul 1976—1980 s-au transformat în orașele agricole sau agroindustriale un număr mare de localități rurale. Se înțelege că în aceste condiții aspectul satului românesc și al a.p. sînt profund modificate. Procesul de transformare a apărut încă în perioada interbelică, s-a accentuat în anii de după cel de-al doilea război

mondial, putînd fi notate următoarele schimbări majore: alături de lemnul sub forma cununilor orizontale de birne (tehnică din ce în ce mai puțin folosită) și a nuielilor împletite, precum și alături de chirpici și pămînt bătut în a.p. se folosește tot mai mult cărămida (apărută totuși în unele zone acum mai bine de 100 de ani), cimentul și betonul, iar pentru acoperiș, paiele și șindrila sînt înlocuite de țiglă și tablă, aceste materiale constituind învelitorile a 88% din casele țărănești în anul 1965; în ceea ce privește planul, se constată o creștere a numărului de încăperi, precum și o specializare a

rești, București, 1956—1958; Gr. Ionescu, *Arhitectura populară românească*, București, 1957; P. Petrescu, *Arhitectura țărănească de lemn din România*, București, 1974; P. Petrescu, *Holz und stein in der bäuerlichen Baukunst in Rumänien*, în „Revue Roumaine d'Histoire de l'Art, IX, 2, București, 1972. (P.P.)

arhitectura urbană de tradiție populară este o importantă categorie a artei de a construi a românilor, în condițiile practicării meșteșugului de către oameni fără învățatură de specialitate făcută în școli, ci urmînd tehnici și modele transmise din

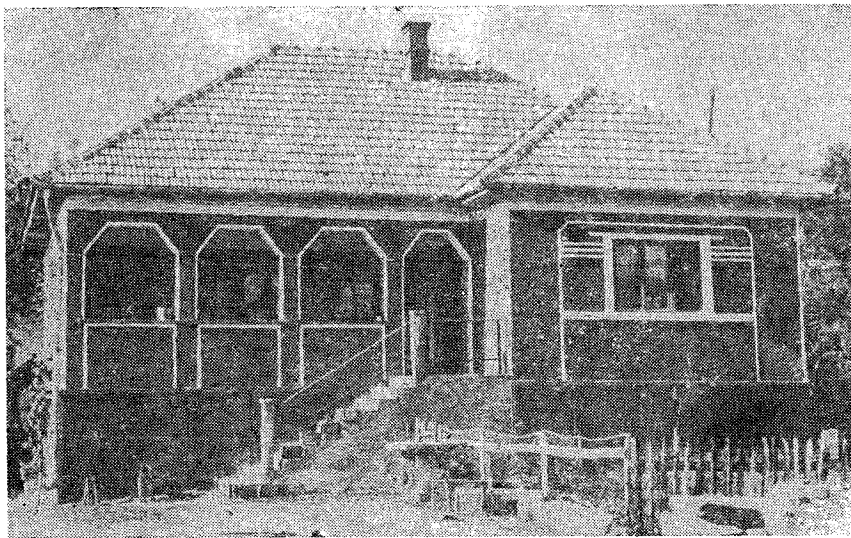

Fig. 27. Casă nouă, Buciumi, Maramureș, sec. 20.

funcțiilor încăperilor în sensul adaptării la modul de viață urban; din punct de vedere al elevației are loc unul din cele mai importante procese din istoria a.p. românești, anume obligativitatea construirii de case cu două nivele în cadrul acțiunii de sistematizare a localităților și de economisire a terenului agricol. Decorul casei țărănești românești cunoaște și el mutații importante: lemnul cioplit, structura și pereții văruiți, chiar și traforajul, sînt înlocuite azi de relieful de tencuială de ciment, de muluri de ghips și de zugrăveli în culori de apă și ulei, de placări de ceramică exterioară. În sfîrșit o serie de construcții anexă au dispărut, nemaigăsindu-și justificarea în cuprinsul unor gospodării făcînd parte din cooperative agricole de producție. Toate aceste transformări nu au dus la dispariția a.p. deoarece se păstrează încă în situ un număr mare de construcții, unele monumente de valoare excepțională au fost transferate în muzeele în aer liber și, ceea ce este foarte important, multe dintre noile edificii valorifică în mod creator tradiția.

Bibl. ref.: *Arhitectura*, în „Arta populară românească”, București, 1969; F. Stănculescu, A.Gheorghiu P. Petrescu, P. Stahl, *Arhitectura populară românească*, Hunedoara, Ploiești, Pitești, Dobrogea, Bucu-

genație în generație. Această arhitectură „fără arhitecți” este denumită cu un termen ce cîștigă azi teren mai ales în țările anglo-saxone, anume acela de arhitectură „vernaculară” în sensul de locală, autohtonă, tradițională. Acest concept acoperă însă și arhitectura țărănească care evident este tot o arhitectură fără arhitecți. Totuși, datorită condițiilor social-istorice specifice țărilor occidentale, se pare că vernacular este un determinant circumscris mai ales ariei a.u. Dincolo de terminologie însă, realitatea a.u. de tradiție populară este netăgăduită în România, deși ea a fost foarte puțin cercetată în trecut. Atenția cercetătorilor s-a îndreptat în ultimele două decenii și spre acest vast și valoros domeniu al patrimoniului nostru cultural național. În multe centre urbane din Țara Românească, Transilvania și Moldova există încă relativ numeroase clădiri, demonstrînd geniul constructiv al poporului. Cele din Transilvania, din orașe ca Sibiu, Brașov, Sighișoara, Mediaș, Bistrița, sînt relativ mai bine cunoscute și conservate, încadrîndu-se în stilurile culte legate de epocile de înflorire ale arhitecturii tîrziu, gotică, renescentistă, barocă sau neoclasică, preluate și adaptate de meșterii populari locali. În schimb, arhitectura civilă din orașe ca București, Pitești, Craiova,

Ploiești, Râmnicu Vilcea, Iași, Roman, Botoșani, Suceava, a fost mai puțin cunoscută și cercetată, deși legătura cu arhitectura populară tradițională românească este evidentă. Această legătură se manifestă, atât în domeniul materiei prime și a tehnicilor utilizate, cât și a programelor privind planul și elevația precum și decorul. În raport cu zona în care sînt situate orașele, casele vechi erau construite din birne de lemn (Suceava, Botoșani, Cîmpulung Moldovenesc, Cîmpulung Muscel, Râmnicu Vilcea), din paiantă (București, Craiova, Pitești, Ploiești), din cărămidă (Iași, București, Ploiești) (fig. 28). Planul lor dominant era cel cu două sau

un loc aparte în ansamblul a.u. europene, caracteristici determinate de efortul de sinteză operat de meșteri între fondul arhitectonic local și ecouri ale modurilor de a construi, dominante la o anumite vreme fie în Orient, fie în Occident. Este un vast domeniu ce se cere cercetat de-abia de acum înainte, efortul de cunoaștere făcut de arhitecți cunoscuți cum sînt Ad. Gheorghiu, Gr. Ionescu, E. Greceanu, C. Jola, trebuind să fie continuat și dezvoltat. (P.P.).

Arieș, zonă din Munții Apuseni cunoscută și sub denumirea de *Mocänime* situată pe cursul mijlociu al A, între Baia de Arieș la apus și Buru la răsărit, incluzînd și văile mici ale Poșăgii și Ocoli-

Fig. 28. Casă de factură populară în Pucioasa, Dîmbovița, sec. 20.

patru încăperi așezate simetric de o parte și de alta a unei săli mediane, dezvoltate uneori pînă la a forma un salon central. Deseori planul acesta era completat cu un așa numit „sacnasiu”, o încăpere adesea semicirculară ieșind din perimetrul dreptunghiului de bază al casei, plasată la spatele casei, încăpere destinată siestei. Casele orașenești de tradiție populară aveau și prispe și foișoare dezvoltate, așa cum au exemplarele deosebite ca realizare din Botoșani (casele Maximovici și Goilav), Râmnicu Vilcea (casa zisă a lui Anton Pann), Ploiești (casa Hagi Prodan), București (case de pe strada Mircea Vodă, Calea Șerban Vodă), Suceava (case de pe strada Armenească) etc. Decorul acestor case, unele datînd din sec. 18, consta fie în grinzii și stîlpii de stejar ciopliți în volume geometrice, fie în așa, numita tehnică a stucaturii, (modelare în relief de tencuială), cu motive predominant florale, ecou a unor sisteme decorative orientalo-balcanice. Să mai notăm și prezența geamlîcului (prispă închisă cu geamuri), precum și existența a numeroase case cu etaj, adoptate de burghezia în ascensiune a sec. 19 și de boierime. A.u. de tradiție populară din România are caracteristici proprii ce îi conferă

șului, precum și crîngurile Ponorului, Rîmeților, Intregaldelor, Mogoșeștilor și Bîrleștilor de la izvoarele Teiușului și Gălzii. Este zona care pînă nu demult păstrase numeroase elemente etnografice de veche tradiție legate de principala ocupație, agricultura, practică pînă la înălțimi apreciabile, însoțită de creșterea vitelor. Zonă izolată, accesul la numeroasele „crînguri” (grupuri de case pe neamuri) este foarte anevoios, singura cale de pătrundere mai mare fiind Valea A. pe care circula vestita „Mocăniță”, tren mic purtat de o locomotivă cu aburi. Depărtarea de centrele urbane (între 40—60 km. de Turda sau de Abrud) a determinat și ea un grad mai mare de păstrare a unor aspecte de cultură populară tradițională. Pe terasele amenajate din vechime pentru firavele culturi de seară, grîu și orz de primăvară, terase ce urcă pînă la 1200 m, constituind un peisaj specific, se înalță și șurile și grajdurile mari de birne acoperite cu paie, numite în graiul locului „măetori” unde stau „muntarii” și „muntărițele”, bărbații și femeile ce au grijă de vite, fierb laptele, așez untul, fac brînză. Staulele în care stau vitele sînt făcute din lese de nuiele care se mută la fiecare săptămînă pe terenul

„slab” ce trebuie gunoit, de aici și numele de „mutători” date acestor staule și sistemului întreg de îngrijire a pământului. Pe lângă staule se află și cite o colibă mică, scundă și lungă, așezată pe două tălpi de sanie, în care se culcă noaptea „păcurarul”, colibă numită aici „crambă”. Vitele ierneză la șuri, iar griul se aduce la „îmblătit” (bătut cu „îmblăciul”, o unealtă făcută din două bețe legate cu o legătură de piele) acasă sau este îmblătit chiar la șurile mari de pe ogorul din munte. Șurile din cununi orizontale de birne sînt de o construcție specială, avînd șase laturi ca să fie loc pentru îmblătit secara sau griul. Deosebit de frumoasă este arhitectura păstrînd caractere străvechi (fig. 29). Casele

îngust ca o bentiță, realizat într-o tehnică specială prin cusături făcute pe muchile unui mare număr de încrețituri mărunte (v. și **încrêț**). Colorat în negru la bătrîne, în roșu la femeile mai tinere, ciupagul este cusut cu motive geometrice purtînd numiri variate: „steluțe”, „zăluțe”, „lăbuțe” etc. Peste poalele cămășii se purtau „zadii”, cătrînțe țesute din lînă împărțite în două cîmpuri cromatice: partea de sus era „vinătă”, iar cea de jos „roșie — portocalie”. Se purtau cojocile și pieptare cusute cu lînă sau mătase și „țundre” albe din pănură. Cămașa bărbătească era croită cu cîni intercalați în față și în spate, formînd așa numiții „barbi”, un tip de cămașă caracteristic pentru o arie întinsă

Fig. 29. Sat cu case risipite, Valea Arieșului.

mocanilor de pe Arieș sînt risipite la mari distanțe, unele de altele, cu excepția centrelor de pe firul apelor unde sînt aglomerate, ca la Sălcia, (Alba), de pildă. Construite din birne, casele au acoperișuri foarte înalte de paie, proporția între înălțimea pereților și cea a acoperișului fiind de unu la trei. Forma și proporțiile acestor case se aseamănă izbitor cu micile urne în formă de case găsite în săpături arheologice. Prîpa caselor este închisă de stîlpi uniți între ei prin arcade construite din contrafise de lemn. Uneori construcțiile sînt ridicate pe socluri de lespezi de piatră gălbuie sau vînată, la fel ca și cămările mici, cu același acoperiș țuguiat și cu arcade la fațadă. Portul popular s-a păstrat în apreciazabilă măsură fiind caracterizat de cîteva elemente de deosebit interes etnografic. Așa este de pildă cămașa numită „cu ciupag”, lucrată înainte vreme din pînză de cînepă groasă: ciupagul este un mare ornament de forma unui trapez dispus pe pieptul cămășii, chiar sub gulerul

din sud-vestul Transilvaniei, înglobînd Munții Apuseni, Mărginimea Sibiului și Hunedoara. Peste cămașa bărbății purtau un „laibăr” scurt de pînză albă. Cioarecii din pănură albă, groasă și izmenele de pînză de cînepă erau simpli, fără ornamente. Mijlocul se încingea cu o curea lată de piele. Pe deasupra bărbății purtau cojocace și țundre albe. În trecut se purtau și glugi tot din pănură albă. Între obiectele mici de lemn se remarcă furcile de tors din paltin, acoperite cu creștături mărunte precum și „acărițele”, un fel de mosoare pentru ată cu un lăcaș mic pentru ace. La tîrgurile mari de la Sălcia și de la Lușța (Alba), ca și la tîrgul de pe muntele Găina, mocanii de pe Arieș se distingueau totdeauna prin portul lor de factură evident mai arhaică decît cel al moșilor văsari sau al buciunilor-băieși. (P.P.)

Arieșul v. obiceiuri de peste an.

aripă 1. Denumire dată fiecăreia dintre cele două părți componente ale ușilor mari de la grajd

sau de la poarta de intrare în curte, uneori împodobite fie cu creștături, fie cu traforuri aplicate, fie, mai nou, cu tablă avînd motive realizate prin perforare (Bihor, Arad, Baia Mare). 2. (La pl.) Micile bucăți de lemn frumos crestate prinse lateral la furcile de tors din Mărginimea Sibiului, Țara Hațegului și nordul Olteniei. 3. Partea componentă importantă a morilor de vînt care pot să aibă 4, 6, 8, 10, sau 12 aripi, de scînduri sau de pînză groasă (Dobrogea). 4. (La pl.) Scînduri scurte și late prinse între obezile mari ale roților de la morile de apă. 5. (La pl.) Părțile laterale ale fundului butoaielor sau putinelor. 6. Îngrăditură la adăpostul căreia stau noaptea oile la cîmp. 7. Cîlnul adăugat în părțile laterale la zeghe pentru a-i da formă evazată. (P.P.)

arminden, obicei agrar de primăvară, în cadrul căruia se pun ramuri verzi de salcie, brad, mesteacăn sau de rug la porțile caselor, lîngă grajduri, la ușile și ferestrele caselor. Foarte răspîndit este obiceiul de a pune o prăjină sau tulpină de arbore, cu frunziș în vîrf, la poarta casei. **A.** se ținea la 23 aprilie sau la 1 mai, diferind de la o zonă la alta. **A.**, prăjina înfrunzită, se păstra de-a lungul întregului an, la poartă, ca element apotropaic și simbol al unor vechi practici dendrolatrice. Ca rit de invocare a beneficului și de răsfrîngere a forțelor naturii, vegetației asupra vieții și prosperității familiei se practica coacerea primei piini din grîu nou în cuptorul încălzit prin arderea lemnului de **a.** Din același lemn se confecționa prăjina steagului de nuntă, care se transforma după încheierea ceremonialului nupțial în ruda pentru ștergere, pentru zestre, amplasată deasupra patului mirilor, în casa noii familii. În zonele din vestul Transilvaniei, în Bihor, Munții Apuseni, Sălaj etc. ornamentarea fațadei caselor cu motive fitomorfe, creanga de brad, de salcîm, stejar etc., realizate în stucatură sau prin traforare pe lemnul pinionului fațadei poate însemna legătura cu acest obicei străvechi al **a.** și credința străveche în puterea benefică și de protecție a familiei și a casei prin invocarea forțelor naturii, prin creanga inverzită. Arhitectura devine astfel cu ornamentica ei tradițională o formă plastică de „memorare” a unor vechi tradiții, o dovadă a unui mod tradițional de gîndire. Obiceiul **a.** celebrat la 1 mai era general răspîndit la toate popoarele europene.

Bibl. ref.: S. M. Florea Marian, *Sărbătorile la români, Cincizecimea*, București, 1910; I. Mușlea, *Ov. Birlea, Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970; A. Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX lea; Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, 1976. (M.B.)

Arpașul de Sus (sat, com. Cîrțișoara, jud. Brașov) v. **Drăguș**.

armaroi v. **dulap**.

arnici, ață de bumbac în diferite culori, folosită la cusăturile cămășilor. Întrebuințarea **a.** pînă în primele decenii ale sec. 20 a contribuit la înnobilarea costumului, îmbogățind gama cromatică a broderiilor. După cum bumbacul a înlocuit firul de cînepă în, tot astfel arniciul a înlocuit lînica cu care se roda mai înainte. (G.S.)

aromânii, ramură a poporului român, vorbind dialectul aromân a cărei artă populară se încadrează în linii mari în arta populară românească, avînd însă și unele trăsături caracteristice, datorită modului de viață desfășurat într-un peisaj antropogeografic și în condiții istorice uneori diferite de cele ale românilor de la nord de Dunăre. Complexa viață istorică a ramurii sugerează o romanității orientale, răspîndită pe o vastă suprafață între Marea Egee și Marea Adriatică, în nuclee statonice, citadine, dar și în așezări pastorale cătărate pe culmile și ascunse în văile greu accesibile ale Pindului, Rodopilor și ale munților din Macedonia, a determinat în arta populară a.a. prezența unor obiecte legate atît de îndeletnicirile lor agropastorale, cît și de practicarea meșteșugurilor și a negotului într-un mediu urban puternic colorat de ambianța balcano-orientală. Costumul popular al **a.** (fig. 30) este, prin croiul simplu, întemeiat, ca și cel al costumului popular românesc, pe tăietura în foi drepte și prin culoarea albă a fondului, mărturia unei străvechi tradiții urcînd fără îndoială pînă la substratul traco-iliric. În același timp, unele grupe de populație **a.** au hainele lungi de deasupra de culoare neagră, care alături de structura complicată a costumului rezultată din suprapunerea unui număr relativ mare de piese, leagă portul **a.** de costumul balcanic. Pe fondul alb sau negru este aplicat un decor alcătuit din găitane și din cusături plasate pe anumite porțiuni restrînse (fig. 31). Cromatismul mai degrabă sever este definit de folosirea găitanelor și cusăturilor roșii, albastre, negre, mai rar galbene. Același colorit sobru, închis, dominat de roșu și de negru, este folosit și în domeniul țesăturilor de interior, între acestea distingîndu-se cergile „flucate”, (mișoase), identice cu cele românești de la nordul Dunării, ale chilimurilor în care răzbat mai multe elemente de origine orientală, și a pernelor lungi de tipul „căpătiilor”, asemănătoare cu cele oltenești. Numărul mare de piese textile din interiorul locuinței **a.** își are explicația în abundența materiei prime, lîna, pe care o aveau la îndemînă ca rezultat al practicării intense a păstoritului. Artă creșterii lemnului are și ea o pondere deosebită în ansamblul manifestărilor de artă populară **a.**, fiind prezentă mai ales pe uneltele legate de păstori, „cîrlibabele” cu capătul cioplit în chip de balaur, bîtele folosite de „picurari”, (păcurari-păstori), dar și pe cele utilizate în industria casnică, textilă, foarte dezvoltată la **a.**, cum sînt fusele, prisnelele, vîrtelnițele și rodanele. În satele de **a.** din Dobrogea se pot vedea și frumoase exemplare de stîlpi de stejar ciopliți la porțile străjuind intrarea în gospodărie, frecvente fiind motivele antropomorfe. Mari meșteri în cioplirea pietrei, **a.** au o arhitectură populară originală, de piatră, cu acoperiș din plăci de piatră, casele avînd de foarte multe ori două etaje. Ancadramentele ușilor, ferestrelor, sînt deseori frumos cioplite în arcade de diferite tipuri. Orașe și orașele ca Veria, Crușova, Samarina, Gopeș, Aminci, Abdela, Veles, Muloviște, Castoria, Beala de Sus, și multe altele, stau mărturie despre arta de a construi a **a.** Un domeniu de mare strălucire a artei populare **a.** îl constituie prelucrarea artistică a metalelor, de la vasele de tot felul de forme lucrate din aramă, plumb, alamă,

până la bijuteriile complicate din aur și argint. În arta metalelor se întrepătrund tradițiile meșteșugurilor locale cu cele ale orientului, atât de apro-

arta populară, una din componentele de bază ale artei românești, înțeleasă ca formă a conștiinței sociale a poporului nostru, capabilă

Fig. 30. Grup de aromâni în costum. (foto A. Diț).

Fig. 31. Grup de aromâni în costum. (foto A. Diț).

piat, și care a modelat într-un chip aparte civilizația și cultura popoarelor din Peninsula Balcanică și deci și a a., suprapunându-se, târziu, peste fondul autohton trac și roman.

Bibl. ref.: T. Papahagi, *Images d'ethnographie roumaine (Dacoroumaine et aroumaine)*, I, II, III, București, 1928-1934. (P.P.)

să oglindească într-o modalitate specifică realitatea lumii prin construirea de structuri expresive generând și transmitând emoții. Avându-și rădăcinile în cele mai adânci orizonturi ale vieții materiale și spirituale din spațiul carpato-pontic-danubian, a.p. românească a cunoscut o

îndelungă evoluție istorică, reflectînd modul de viață și concepția despre lume a unui străvechi popor sedentar de agricultori și păstori care practicau și alte ocupații și meșteșuguri, atît la sate cît și la orașe. Ca și a.p. a altor popoare europene, a.p. românească nu a pătruns însă decît tîrziu în conștiința publică și nu a atras atenția oamenilor de știință decît în cursul sec. 19, ca un domeniu de artă istoricește determinat în urma unui lung și complex proces de diferențiere, început încă în vremea renașterii, accentuat în sec. 17 și 18 și, mai ales, în sec. 19 și în prima jumătate a sec. 20, cînd, practic, se poate spune că s-a încheiat, odată cu cristalizarea manifestărilor de a.p. în forme ce nu mai pot fi continuate în condițiile ultimei revoluții industriale, antrenînd schimbări profunde în producția materială și spirituală precum și în relațiile sociale din întreaga omenire și firește, și din țara noastră. Afirmată întîi în cuprinsul colecțiilor și muzeelor de a.p. și etnografie și evidențiată în studiile istoricilor de artă, a.p. a devenit azi un domeniu de studiu prin excelență interdisciplinar. O definiție mulțumitoare încă nu s-a putut da a.p. cu toate că reuniuni speciale au încercat aceasta, așa cum s-a întîmplat la Praga, cu prilejul Congresului internațional de artă populară din 1928, sau la Simpozionul „Ce este a.p.?” organizat de revista „Antique” la New York, în 1950, în așa fel încît, după aproape un alt sfert de veac, în 1968, într-un volum colectiv dedicat a.p. europene în Europa și în cele două Americi (Toronto și New York), unul dintre cei mai mari cunoscători ai a.p., Robert Wildhaber, regretatul director al Muzeului elvețian de etnografie din Basel, scria că pentru domeniul a.p.: „un studiu științific definitiv rămîne încă să fie scris”. Deși se mai fac unele confuzii, totuși astăzi, nu se mai poate aplica a.p. determinante — ca: „naivă”, „primitivă”, „de amatori”, acestea indicînd domenii clar delimitate de ceea ce este a.p., ce s-ar putea defini ca fiind creația unei comunități întemeiată pe o lungă tradiție, împletind funcționalul cu esteticul în opere de artă în care forma și decorul sînt gîndite ca întreguri destinate să împlinescă trebuințele materiale și spirituale ale indivizilor și colectivităților în materie de arhitectură, organizarea interiorului, mobilier, țesături, ceramică, unelte, costum, prelucrarea metalelor, pictura pe sticlă etc. Sub aspect tehnic, funcțional, social, categoriile de obiecte fiindînd de aceste domenii sînt studiate de etnologie, antropologie culturală și socială, de sociologia rurală; sub aspect estetic ele intră în preocuparea istoriei a.p. Iată de ce vastul domeniu al creației populare se consideră azi a fi obiectul de studiu al mai multor discipline de bază ca și a unora zise de „frontieră” sau de interferență, implicațiile din ce în ce mai extinse, din punct de vedere istoric și social, ale a.p. tinzînd să se constituie și în capitele semnificative ale filozofiei culturii. Continuitatea de viață istorică a poporului român pe teritoriul pe care îl locuiește și astăzi, cuprinzînd lanțul muntos al Carpaților și bazinul inferior al Dunării dar avînd puternice legături și cu sudul balcanic după cum o dovedește prezența atît a așa numiților „vlahi” din valea Timocului, din Craina, din Banatul sîrbesc și din Voivodina, cît și enclavale izolate azi,

ale aromânilor, meglenoromânilor și istro-românilor din Pind, Rodopi, și Alpii Dinarici, fragmente ale vastei Romanități Orientale de altădată, explică persistența unei serii de elemente de cultură populară materială și spirituală de excepțional interes pentru studiul civilizației și culturii populare sud-est și central europene. Originalitatea creației artistice a poporului român se întemeiază tocmai pe faptul fundamental al locuirii neîntrerupte a acestui teritoriu de-a lungul unei foarte mari perioade istorice. O tradiție strălucită de artă și cultură crescută în marele spațiu politic și cultural al tracoiliro-dacilor, moștenind la rîndul său splendidele culturi neolitice și din epoca bronzului, dezvoltate pe teritoriul de formare al poporului român, s-a diversificat neconținut, întîlnindu-se de-a lungul timpului cu unele din cele mai importante arii și curente de civilizație și artă din această parte a a lumii, în primul rînd cu cea greco-romană și, mai tîrziu, cu cea bizantină. În același timp, poziția geografică a spațiului românesc și întîmplările unei istorii bimilenare au determinat, la epoci diferite, contacte fertile cu ilustra lume a Orientului persan și indian, cu lumea occidentală medievală germanică dar și neolatină, precum și cu cea a slavilor nordici. Așa se face că în cultura românească și, implicit în a.p. românească, au răzbătut și ecouri, sigur tardive, ale marilor stiluri europene de artă —, romanicul, goticul, Renașterea, barocul —, colorînd în mod aparte creația artistică a poporului român. Îngemănîndu-se cu viața poporului nostru, cu lupta sa îndelungată pentru libertate și dreptate socială și națională, cultura populară românească și a.p. au păstrat, în variantele lor domenii, amprente asimilate ale acestor lumi și epoci diverse care s-au adăugat la fondul autohton dominant și au îmbogățit într-un chip aparte manifestările de artă ale românilor. Topite într-o viziune profund originală, amintirile acestea ale unui trecut cultural bogat și zbuiciumat se mai pot regăsi și azi în a.p. românească, caracterizată de un anume simț al măsurii, de un „clasicism” în care rigoarea și robustețea viziunii artistice se împletesc cu o undă de lirism și de humor totodată. Vitalitatea ieșită din comun a a.p. întemeiată pe o puternică unitate, caracteristică de bază a întregii culturi populare românești, corelativă mării unități lingvistice a poporului român, face ca și astăzi în toate fostele provincii istorice ale României, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova, Bucovina, Maramureșul, Transilvania, Crișana, Banatul să persiste în forme originale, deseori arhaice, tradiția producerii a diferitelor categorii de obiecte de a.p., cum ar fi de pildă olăria, țesăturii și cusăturile, creștăturile în lemn, sculptura în lemn și piatră, pictura pe lemn, pe zid și pe sticlă, pielăria și cojocăria fină, broderia, prelucrarea artistică a metalelor de la fier și aramă la argint și aur, incizarea osului și a cornului, împletirea fibrelor vegetale, încondeierea etc. Sînt ținuturi ale țării în care dăinuiesc și azi sate întregi specializate în cite un meșteșug, așa cum întîlnim în Țara Bihariei, în Țara Zărandului, în Vilcea, Mehedinți, Neamț, Suceava, după cum în atîtea zone etnografice se păstrează tradiția costumelor populare ca și a unei admirabile arhitecturi țărănești. Unitatea a.p. românești nu exclude însă o mare varietate

de forme regionale și zonale, condiționate de desfășurarea diferită a împrejurărilor politice și de stadiile de dezvoltare a societății în diferitele orânduiri istorice. În micile „țări” formate încă în feudalismul timpuriu și adăpostite în bazinele depresionare intra- și extra-carpate precum și în ținuturile păduroase de pe podișurile și din cîmpiile celor trei vechi „Țări Românești”, — Moldova, Transilvania și Țara Românească —, s-au cristalizat de-a lungul timpului, în asprele condiții ale iobăgiei și ale luptei împotriva asupririi naționale și pentru realizarea independenței și unității

la munte și pe podișuri, viticultori și pomicultori în ținuturile de dealuri, vînători în păduri, pescari pe malul marilor riuri și pe țărmul Mării Negre, mineri, românii au avut în micile lor „țări” un mod de viață caracteristic ce s-a reflectat și în **a.p.** Varietatea de interpretare a fenomenelor de **a.p.** în cuprinsul acestor numeroase „țări” și zone etnografice, conferind diferitelor domenii ale creației artistice a poporului român valențe multiple în limitele unor caractere esențiale unitare, conferă **a.p.** românești, pe lângă farmec, un deosebit interes științific marcat de numeroasele probleme de istorie

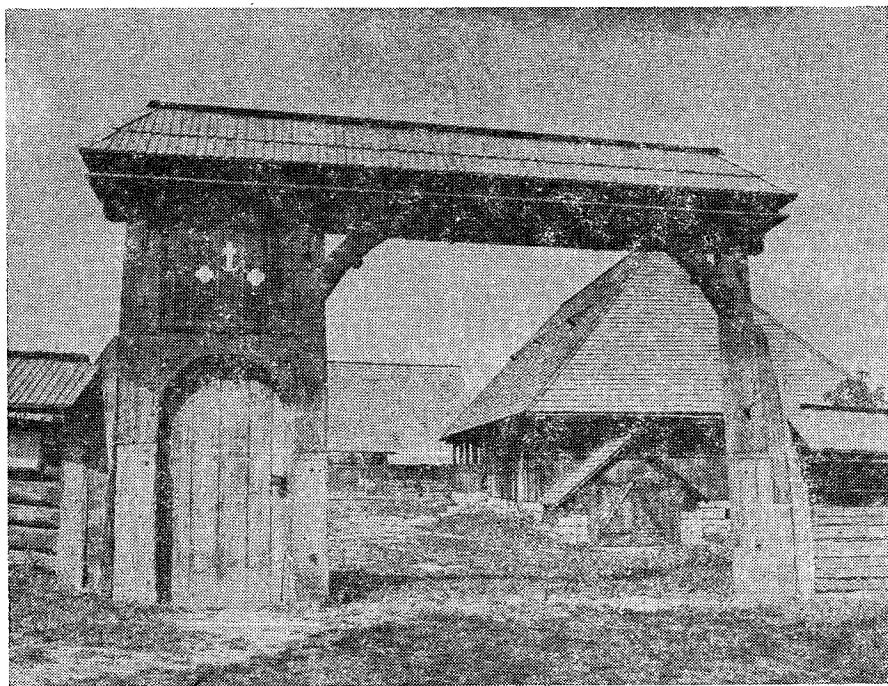

Fig. 32. Gospodărie, Galda de Sus, Alba, sec. 18:

naționale, forme și moduri diferite de a construi casele și bisericile, de a făuri uneltele și vasele, de a croi și împodobi costumul, alături firește, de moduri diferite de a cînta și juca, de a celebra evenimente importante din viața omului și a colectivității, de a împlini riturile străvechi ale unei civilizații agrare și pastorale. Răsunetul acestor divizări proprii evului mediu s-a păstrat în unele aspecte, pînă azi, dovadă stînd cele aproape 80 de zone etnografice, din cuprinsul României, fiecare din ele avînd un mod de viață specific reflectat cu necesitate și în **a.p.** Alături de condițiile istorice și sociale, diferențieri au fost impuse și de varietatea ocupațiilor condiționate de existența unui peisaj geografic variat implicînd medii de viață deosebite. Agricultori în șesurile întinse și ridoitare dar și în zonele montane practicînd agricultura „în terase” (Munții Apuseni, Ținutul Pădurenilor, Maramureșul, Țara Vrancei), păstori și crescători de vite

culturală și etică, de circulație și evoluție a temelor și motivelor artistice. Principalele domenii ale **a.p.** românești sugerează atît unitatea ei în varietate cît și vasta problematică a implicațiilor **a.p.** în viața și istoria poporului român. Unitatea *arhitecturii populare* românești este evidențiată în existența unor același tipuri de planuri prezente în toate provinciile istorice, dovadă, în același timp a unității și continuității poporului român. (fig. 32) De dimensiuni relativ reduse, (laturile mici ale casei variază între 4—8 m, iar cele mari între 7—15 m) și de forma unui dreptunghi, cu tendința spre pătrat, în unele regiuni, (este locul să amintim că în unele zone din țară, izolate, s-au păstrat și case de plan circular mărturisind o străveche tradiție constructivă pe cale de dispariție totală azi), locuința țaranului român a avut în trecut un plan simplu, determinat de împrejurările vieții social-istorice desfășurate în mediul geografic relativ

variat al țării noastre. Casa se compunea în genere din 2—4 încăperi, din care una servea drept cameră a „focului”, în care familia își ducea traiul de fiecare zi, o încăpere mai mică servind drept cameră de trecere „tinda” (fig. 33), o încăpere mai mare zisă „camera curată” păstrînd zestrea de preț a casei,

arhaic zis „cu prispă parțială” în fața camerei focului sau a cămării, așa cum a fost descoperit în săpăturile de la Ariușd (Covasna), și așa cum se mai întîlnește și azi în unele din cele mai caracteristice zone etnografice românești, cum sînt Maramureșul, Țara Moșilor și Ținutul Ciucului în Transilvania, Țara

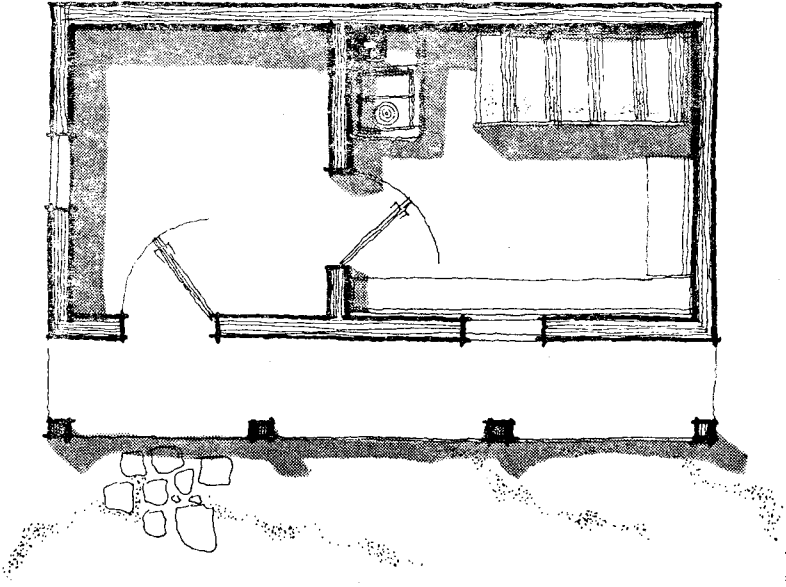

Fig. 33. Plan de casă, zona subcarpatică a Munteniei, sec. 20.

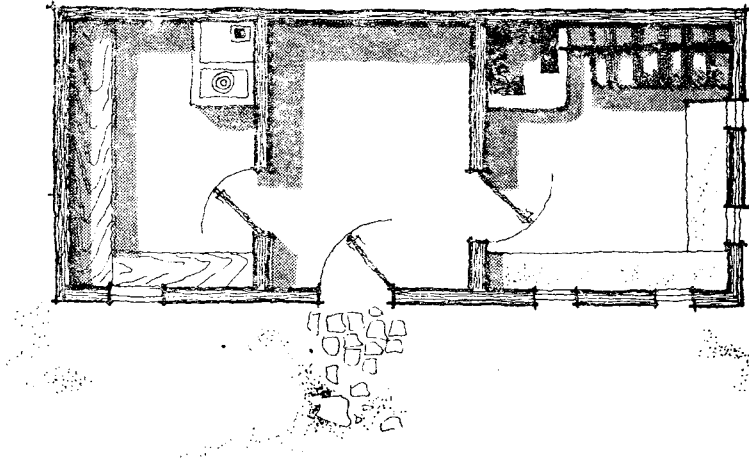

Fig. 34. Plan de casă, Valea Bistriței, sec. 19.

admirabil împodobită și servind pentru primirea oaspeților, și, în sfîrșit, o „cămară” pentru alimente sau haine. În unele zone păstrînd caractere arhaice ale construcțiilor (Vîlcea, Țara Vrancei, Maramureș, Munții Apuseni, Mehedinți), cămara este construită ca o clădire aparte sub acoperiș separat. Intrarea în casă, se făcea printr-una sau două uși, în raport cu tipul de plan (fig. 34). În ceea ce privește dispoziția încăperilor vom aminti aici numai de planul

Almăjului în Banat, Mehedinți, în Oltenia (fig. 35). Existența acestui plan străvechi, de tradiție neolitică, pe o mare suprafață a României, constituie un puternic factor de unitate a arhitecturii noastre populare. Ca element de plan, dar și constructiv în același timp, caracteristic caselor românești de pretutindeni, trebuie menționată „prispa” din fața casei sau în față și pe una sau două laturi, iar în Moldova înconjurînd casa pe toate patru laturile.

Construită din piatră și pământ bătut, uneori podită cu scînduri, prisma este un fel de terasă (înalță de 30—60 cm, lăță de 40—150 cm) formînd, pe de o parte, o apărare a temeliei casei împotriva ploii, vîntului, iar pe de altă parte, reprezentînd un spațiu suplimentar semiadăpostit, folosit în anotimpurile călduroase pentru lucru sau odihnă. Planurile caselor dintr-o epocă ceva mai recentă (începînd cu ultimele decenii ale sec. 19), păstrează aceeași structură de bază la care se adaugă însă în anumite

de întinse păduri de conifere și foioase (și azi aproape un sfert din suprafața țării este împădurită), România este patria unei strălucite arte a construcțiilor de lemn, arhitectura populară românească făcînd parte din marea arie a arhitecturii lemnului care se întinde spre miazănoapte pînă în Scandinavia și ținuturile împădurite de pe Volga ale Rusiei și care, în trecut, acoperea o bună parte din țările Europei occidentale, îndeosebi Franța și Germania. Lemnul de stejar, fag, brad, pin, tisă, paltin, ulm, carpen au fost multă

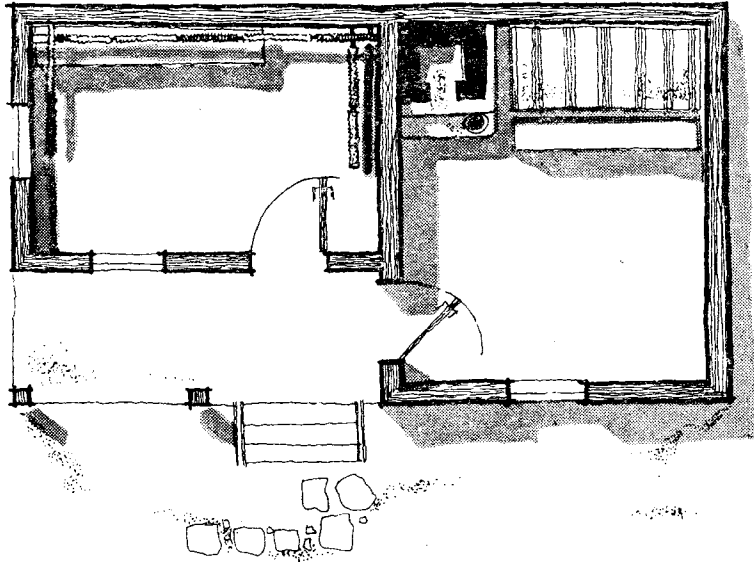

Fig. 35. Plan de casă, Valea Jiului, sec. 19.

zone din Moldova, sud-estul Munteniei și Dobrogei, încăperi laterale sau în spatele casei, numite „doli” sau „aplecători”, adăpostite sub prelungirea apelor acoperișului și care măresc considerabil suprafața utilă a casei. Varietatea arhitecturii populare românești se întemeiază pe de o parte pe folosirea unei game destul de largi de materii prime, implicînd firește, tehnici diferite, iar, pe de altă parte, pe tradițiile constructive locale conferind caractere deosebite. În ce privește materia primă, la îndemîna constructorilor-țărani români au stat pămîntul, piatra și lemnul. Pămîntul continuă și azi să fie un material de construcție important, în trecut folosindu-se la ridicarea caselor zise de „chirpici”, mari calupuri de pămînt amestecat cu paie, uscate la soare sau de „ceamur” pămînt amestecat cu paie, muiat, bătut cu maui în cofrage, precum și la lipitul exterior și interior al construcțiilor. Piatra este utilizată peste tot în România pentru edificarea temelior, chiar și la casele de lemn sau pămînt și a soclurilor înalte ale caselor din zonele de deal. Există însă aproape 15 zone în țară unde piatra se folosește și pentru construirea pereților, românii fiind meșteri deci și în arhitectura de piatră. Materialul din care însă românii au ridicat adevărate capodopere ale arhitecturii țărănești europene, este lemnul. Acoperită pînă nu demult

vreme materia primă cea mai importantă din care poporul nostru și-a durat case, biserici, acareturi, instalații tehnice țărănești. Spre deosebire de Europa nordică și de ținuturile siberiene, unde construcțiile de lemn foloseau deseori sistemul bîrnelor verticale, în România lemnul este utilizat sub formă de bîrne lungi, rotunde sau cioplite, așezate exclusiv în cununi orizontale, capetele încheindu-se în îmbinări crestate. Acoperișul caselor vechi era în patru ape, formă dominantă și azi în toată țara, iar învelitoarea era din paie lungi de secară grîu sau in, mai tîrziu, înlocuite cu șindriliă sau draniță de lemn, iar în epocile mai recente din tablă, olane și țigle. Alături de sistemul cununilor de bîrne orizontale se folosea pe scară largă mai ales în trecut tehnica nuielilor împletite și lipite cu lut, susținute de „furci” de stejar masiv îngropate în pămînt. Este o tehnică ce se întîlnește mai ales în zona marginală a marilor păduri dinspre cîmpiile de vest, de sud și de est ale țării. În ce privește elevația, casele românești se împart în trei mari categorii: case pe jumătate îngropate, de străveche tradiție răspîndite în Cîmpia Dunării; case cu „un singur rînd”, alcătuint marea majoritate a caselor țărănești; „case înalte”, cu „două rînduri”, dezvoltate în zonele viticole și pomicole din Subcarpații Munteniei și Olteniei dar și în sudul Transilvaniei (Hunedoara). O vari-

antă a caselor înalte este „casa cu foișor”, un fel de terasă ridicată deasupra intrării în pivniță. Decorul caselor țărănești românești este remarcabil, atât cel realizat în lemn cioplit (stâlpii prispei, foișorului, porțile, arcadele), cât și cel lucrat în relief de tencuială, imitând așa numita tehnică a stucaturii. Motivele geometrice predomină, figurând imaginile stilizate ale arborelui vieții, ale roze-

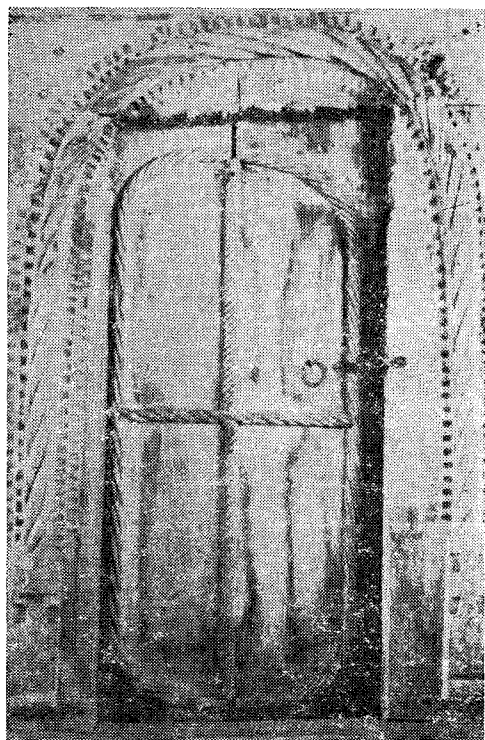

Fig. 36. Ușă și arcadament la o biserică, Bihor, sec. 18.

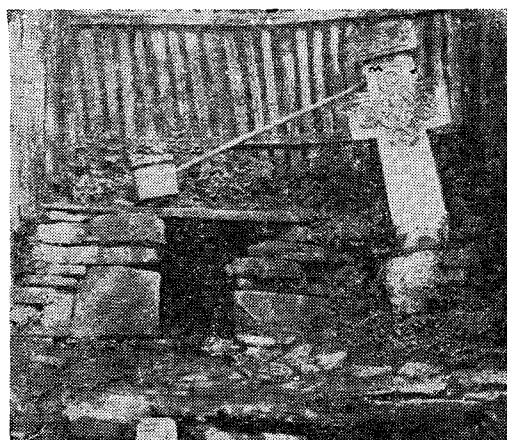

Fig. 37. Fintină cu firidă, Prahova, sec. 19.

telor solare, ale calului, ale chipului omenesc. Aceleași calități arhitectonice au și bisericile de lemn românești, fie ele din Moldova sau Transilvania, Oltenia, Muntenia sau Banat, distingându-se prin eleganța liniilor și proporționarea admirabilă a volumelor, ca și prin frumusețea decorului sculptat și prin interesul excepțional din punct de vedere iconografic al picturii lor. În construcția bisericilor de lemn românești, alături de formele originare, autohtone, se pot observa și elemente apusene ale arhitecturii romanice și gotice, (bolți semicilindrice, ogive, colonete la uși), ca și elemente ale arhitecturii de lemn nord-europene (stâlpi scunzi, cerdacuri adăpostite, streșini duble). Renumite pentru măiestria cu care au fost lucrate sînt bisericile din Bihor (fig. 36), Sălaj, Maramureș, ale căror turnuri ascuțite ca niște săgeți se înalță pînă la 60 m. Unele din aceste biserici datează din sec. 14. Asemănarea lor cu bisericile scandinave a fost remarcată de specialiști, deși există și unele deosebiri notabile. În Moldova construcția bisericilor de lemn este caracterizată de prezența sinilor laterali poligonali ca și de aceea a unui cerdac dezvoltat cu stâlpi sculptați. În Muntenia, Oltenia, în sudul Transilvaniei, planul bisericilor ca și întreaga lor înfățișare, inclusiv prezența unei prispe, amintește vizibil planul și alcătuirea locuinței țărănești. Alături de biserici, la răscrucile drumurilor, lângă fîntîni (fig. 37) și izvoare, se văd deseori cruci și troițe, de diferite tipuri, înalte pînă la 4—5 m, la care arta sculptorului se îmbină cu cea a zugravului. În oricare din regiunile locuite de români, organizarea interiorului locuinței țărănești are un netăgăduit caracter artistic, constituind un ansamblu organizat după anume reguli, statornicite de o tradiție transmisă de-a lungul generațiilor. Regula de bază este cea a utilizării complete a spațiului, fiecare mobilă, fiecare țesătură, fiecare piesă de ceramică, avînd un loc bine precizat, determinat, pe lângă funcționalitate și de criterii estetice. Ansamblul interiorului locuinței perfect echilibrat, produce o impresie de calm și liniște pe de o parte, de bogăție ornamentală și de gust, pe de altă parte. Un rol important în interiorul țărănesc îl au vetrele, cuptoarele și sobele. Construcțiile sistemului de gătit și încălzit sînt foarte variate în diferitele ținuturi românești și constituie totdeauna realizări artistice remarcabile, atât în ce privește proporționarea volumelor cât și în ce privește decorul. Deseori, sobele și cuptoarele sînt acoperite cu plăci de lut arse și smălțuite în diferite culori, avînd o ornamentație variată în care alături de motivele geometrice locale răzbat interpretări țărănești ale decorului de pe căminele din epoca Renașterii sau din cea a Barocului. Mobilierul constituie o componentă esențială a interiorului și este în același timp un domeniu caracteristic al a.p. românești. Atît ca tehnică de execuție cît și ca sistem ornamental, mobilierul țărănesc românesc se împarte în două mari categorii: mobilierul lucrat de meșteri țărani în centre specializate (fig. 38), din lemn de fag „horjit”, dar și din lemn de stejar cu decor crestă sau incizat, și, mobilierul lucrat din scinduri de brad, mai ales de meșteri din centre urbane, cu decor pictat. Prima categorie reprezintă stratul cel vechi, tradițional al mobilierului românesc și se întîlnește în toate regiunile

țării, în forme ce vădesc o remarcabilă unitate de stil. Din această categorie fac parte lăzile de zestre, nelipsite din casele țărănești în trecut; se disting lăzile cu capac plat și lăzile cu capacul ca un acoperiș în două ape, cu coamă înaltă, de tradiție romanică. În aceeași categorie, a mobilierului vechi, intră lavițele lungi și groase așezate de-a lungul pereților,

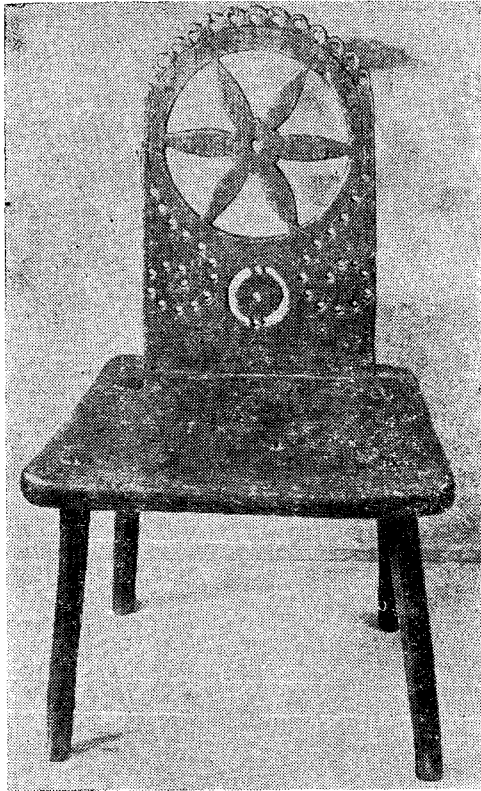

Fig. 38. Scaun cu spătar, Singeorgiu de Meseș, Sălaj, sec. 20

băncile cu spătar și băncile-pat, apoi paturile (fig. 39) împărțindu-se și ele în câteva tipuri dintre care amintim așa numitul „pat suspendat” și paturile înalte, mesele, rotunde, joase sau dreptunghiulare, înalte, dulapurile și dulăpioarele de forme diferite potrivit regiunilor în care sînt folosite, blidarele, polițele, lingurarele, colțarele. Cea de-a doua categorie, numită și mobilă „tîmplărească” a fost practică mai mult în Transilvania, vădindu-se ca o influență a mobilierului central-european mijlocită prin sași. Pictarea mobilierului se făcea cu culori de apă, înainte vreme, și ulterior cu vopsele de ulei, cu decorul predominant floral. În acest fel sînt lucrate vestitele „lăzi de Brașov” răspîndite în Moldova, Muntenia, Dobrogea, Oltenia, dar și dincolo de Dunăre, la românii din nordul Bulgariei. Pe lângă sculptura și creștăturile aplicate la ornamentarea exterioară a caselor, a grinzilor interioare și a mobilierului, a.p. românească cunoaște și o mare varietate de obiecte sculptate și crestate

în lemn, alcătuiind, s-a spus o adevărată „civilizație țărănească a lemnului” (fig. 40). Legate de munca și viața cotidiană, uneltele și micile obiecte de uz casnic, pun accent deosebit în ansamblul interioarelor. *Obiectele mici de lemn crestate* fac parte din mai multe categorii legate în principal de ocupații. Astfel o primă categorie este cea a obiectelor folosite de păstori: bîtele ciobănești crestate și incizate cu migață, (uneori împodobite cu adevărate istorii și reprezentarea grafică a unor legende), lingurile de diferite mărimi, gălețile și cupele în care se mulge laptele de oaie, căucele de băut apă, tiparele de caș din Vrancea, Prahova. O a doua categorie este cea a obiectelor legate de torsul și țesutul cîniei, bumbacului; cele mai importante din aceste unelte sînt fără îndoială furcile de tors, de o mare varietate regională, unele din ele fiind capodopere ale artei lemnului; mai sînt apoi fusele, „prisinele”, „sucălele”, „vîrtelnițele”, „întinzătoare”, războaiele de țesut și mai ales unele din piesele lor componente cum ar fi „brîgilele” sau „vătalele”, cadrul în care se fixează spețele prin care se trec itele. O a treia categorie o constituie *instrumentele muzicale*, construite în cea mai mare parte din lemn, deși în construcția lor intervin și alte materiale (metal la fluierul de lemn, piele la cimpoaie etc.). Trebuie să menționăm fluierul de lemn de prun lucrate în Oltenia, în Hodac (Mureș), în Munții Apuseni, apoi carabele de cimpoaie din Buzău, Rîmniceu Sărat, Hunedoara, Banat, taragotul bănățean, dubele din Bihor etc. O a patra și vastă categorie este cea a *uneltelor* de diferite tipuri folosite la diverse munci agricole — „toporîi de coasă”, „tocălii”, „codoriști de bici”, juguri — precum și cutiile, sărărițele, recipientele de lemn etc, utilizate în gospodărie. Interioarele țărănești românești sînt literalmente „îmbrăcate” cu numeroase țesături al căror decorativism este excepțional: alături de tonurile potolite și patinate ale lemnului grinzilor și mobilierului, coloritul viu și armonios totodată al țesăturilor, combinînd cîteva culori fundamentale, — alb, roșu, negru, albastru-vînat —, se înscrie cu tonalități fericit complementare. Ștergare, „năframe”, „șoluri”, „straie”, „plocăzi”, „căpătîie”, perne, „macaturi”, împlinesc roluri decorative specifice, fiind aranjate într-un anume chip în diferitele zone etnografice. Dintre numeroasele categorii de țesături, merită să fie subliniate „scoarțele” românești de lînă, vestite în toată lumea, a căror varietate regională este marcată de diferențe de compoziție și colorit, cromatic realizată în cazul pieselor vechi cu „zemuri” vegetale. Motivele geometrice ale scoarțelor moldovenești se dezvoltă pe un fond albastru, verde, uneori și roșu, pe care apare deseori într-o manieră puternic stilizată celebrul motiv de origine persan-sasanidă al „arborelui vieții”. Scoarțele bănățene au un cîmp central limitat de un chenar foarte larg, iar fondul de un roșu aprins susține un decor de asemenea predominant geometric. În Maramureș, scoarțele au un fond brun-cafeniu-galben, de o mare subtilitate coloristică, iar între motivele stilizate se numără și cel al „horei”, șiruri de siluete antropomorfe ținîndu-se de miini. Scoarța muntenască are fondul albastru închis, iar ornamentația este alcătuită din motive geometrice, mai ales romburi dințate,

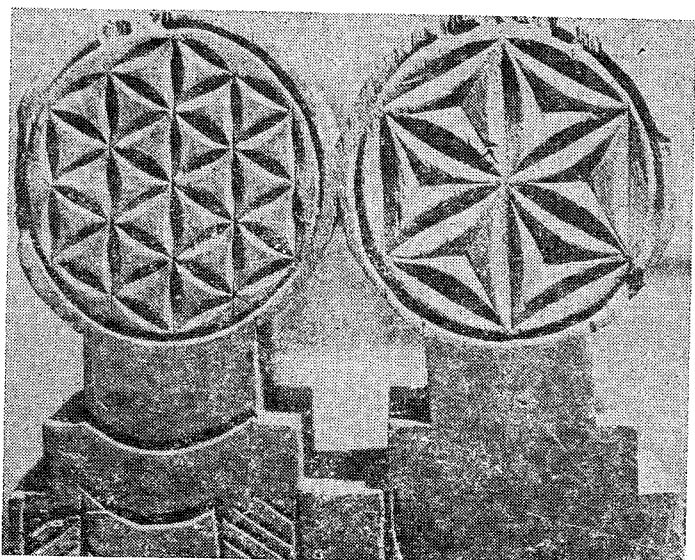

Fig. 39. Capăt de pat cu motive antropomorfe, Suceava, sec. 19.

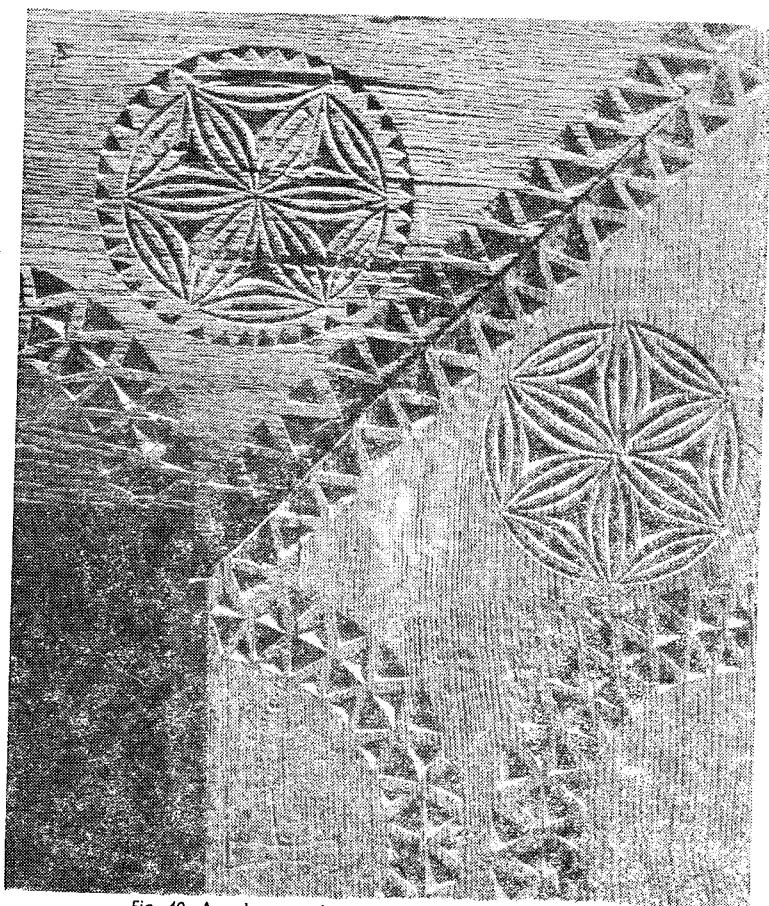

Fig. 40. Ancadrament de ușă, Maramureș, sec. 19. Detaliu.

plasate în diferite compoziții. Unele din cele mai cunoscute scoarțe românești sînt cele din Oltenia, lucrăte de „chilimgioaice” la curții boierești și mănăstirești, de unde și predominanța unor motive de origine orientală, decorul floral stilizat fiind cel obișnuit. Pe aceste scoarțe, mai ales în Dolj și Romanați, se pot vedea și scene de vînătoare, legende, personaje istorice, animale exotice, alcătuind o fascinantă lume de imagini și culori. În viața țărănească românească *ceramica* a ocupat și, în parte, mai ocupă încă, un loc foarte important (fig. 41). În trecut aproape toate vasele necesare pregătirii mîncării și păstrării lichidelor erau făcute

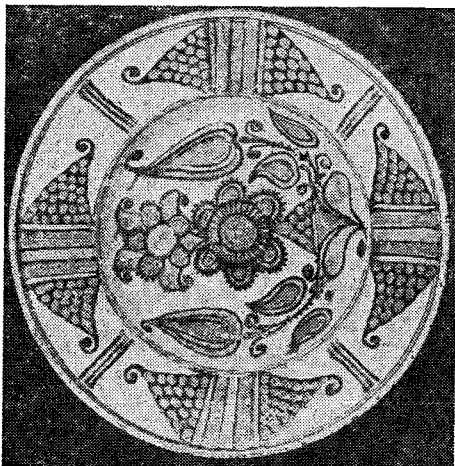

Fig. 41. Farfurie, Vama, Satu Mare, sfîrșitul sec. 19.

din lut ars. În afară de împlinirea acestor nevoi de ordin utilitar, ceramica mai împlinește și funcția estetică de împodobire a interiorului. Coloritul variat al smălțurilor de pe străchinile și cancelele agățate de blidare sau de grinzile afumate ale tavanului, dau încăperilor țărănești o notă de vioiciune care întregeste ansamblul ornamental compus din mobilier și textile. Tradiția ceramicii românești este veche și strălucită. Pe teritoriul țării noastre s-a dezvoltat încă din neolitic splendida ceramică de Cucuteni, cunoscută în toată lumea, apoi, mult mai tîrziu, ceramica neagră și roșie dacică, peste care s-au suprapus ceramicile grecești și romane, iar în evul mediu ceramica de lux bizantină și, în sfîrșit, ceramica orientală din Asia Mică și din arhipelagul insulelor din Marea Ionică, în special din Rodos. Multe din notele caracteristice ale acestor ilustre tradiții de ceramică se pot regăsi, într-un fel sau altul, în ceramica populară românească produsă în aproape 200 de centre răspîndite în toate provinciile istorice. După culoarea pastei, ceramica românească se împarte în două mari familii: ceramică roșie și ceramică neagră, iar după tehnica ornamentală ea se împarte în trei categorii: ceramică decorată cu „cornul” aplicînd culoare, ceramică sgrafittată, ceramică cu ornamente aplicate în relief. Varietatea ceramicii populare românești este mărîtă și prin faptul smălțuirii categoriilor

mai sus enumerate. Cromatica ceramicii românești se caracterizează prin întrebunțarea unui număr restrîns de culori. Cel mai des utilizate sînt: roșu, negru-brun, galben, verde, alb. În context cu ceramica săsească, folosind mult albastrul de cobalt, pe vasele de pămînt ars din Transilvania apare și această culoare. *Pictura* este, în genere, un domeniu de artă mai puțin practicat în arta românească, puțînd să amintim doar icoanele pictate pe lemn, deseori acestea fiind însă de sorginte mănăstirească, precum și picturile murale de dată ceva mai recentă, frecvente cu deosebire în sudul țării. Singura excepție importantă o constituie icoanele pictate pe sticlă, gen de a.p. practicat aproape exclusiv în Transilvania și care trebuie pus în legătură cu unele influențe venite din Europa centrală, pe filiera Bavaria—Austria—Boemia, în cursul sec. 17 și 18, precum și cu meșteșugul ceramicii dar și al sticlei adus de habani, o sectă religioasă originară din Boemia venită și stabilită în Transilvania, în părțile Albei mai ales, cam la acea epocă. Au fost cîteva centre românești producătoare de icoane pe sticlă, dintre care cel renumit de la Nicula de lîngă Cluj în care mai lucrează încă și azi doi meșteri. S-au mai lucrat icoane pe sticlă frumoase în părțile Sebeșului, în Țara Zarandului, în preajma Făgărașului, la Brașov, în Maramureș, și, probabil, în Banat și părțile Aradului. Lucrate pe dosul sticlei, cele vechi pe foi foarte subțiri de sticlă cu ușoare ondulații provenind din „glăjăriile”, manufacturile de sticlă ale vremii, aceste icoane impresionează prin calitatea culorilor întrebunțate: un roșu puternic, un albastru și un verde intens amintind smălțurile persane, un alb lăptos, un cenușiu-argintiu cald. Petele de culoare sînt deseori despărțite de linii negre îngropate amintind pictura murală din vechile biserici de lemn transilvănene. Înfățișînd, firește, de cele mai multe ori chipuri de sfinți și scene evanghelice, ele poartă deseori și elemente laice legate de viața și preocupările țărănești precum și unele inspirate din folclorul local. Iconografia lor, în care elemente orientale se întîinesc cu cele occidentale, prezintă un interes deosebit. Pictate la început cu pensule, ele au început mai tîrziu, în sec. 19 mai ales, să fie lucrate după șabloane, procedeu ce a ocazionat numeroase inversări de poziții și inscripții datorită amestecului de tipare negative și pozitive, unele din acestea servind și la elaborarea unor gravuri pe lemn, trase în serie, pe hîrtie. Amintim tot aici, frumoasele ouă încondeiate. Lucrate cu mîgălă în tehnica rezervării de spații prin acoperire cu ceră și imersiune succesivă în culori diferite, ouăle încondeiate sînt decorate cu numeroase motive luate de pe scoarțe, alesături sau cusături. Se lucrează și azi în Țara Vrancei, în Bucovina, în Ținutul Branului, în sudul Olteniei și Munteniei. Un domeniu ceva mai restrîns al a.p. românești îl constituie *osul și cornul*, a căror prelucrare artistică s-a dezvoltat cu precădere în Transilvania și Moldova, unde din aceste materiale s-au făcut în trecut recipiente pentru praf de pușcă, dar și solnițe și tot felul de cutii mici. Cornurile de praf de pușcă sînt făcute din coarne de cerb bifurcate, acoperite cu un decor delicat realizat în incizii, motivele fiind predominant geometrice, mai ales rozete și semne solare,

precum și „hore” de figuri umane stilizate. În Oltenia, Muntenia, Dobrogea, din os se fac frumoase plăsele de cuțite, decorate tot cu incizii dar și colorate sau încrustate cu metal și fragmente de sticlă. *Împletiturile* sînt un domeniu mai puțin cunoscut al artei, deși varietatea ca și răspîndirea lor pe aproape tot teritoriul țării ar fi trebuit să le impună atenției (fig. 42.) De diverse categorii, de la delicatele cununi de grîu, „buzdugane”, legate de stră-

tectura exterioară și interioară se prelucrează în toate provinciile istorice. Vase de aramă ciocănită se lucrează în sudul și răsăritul României. Metalul se folosește și ca materie cu care se încrustează obiecte de lemn: fluiere, cimpoaie, cuțite, topoariști și baltage de bronz lucrate în Bucovina, unde din alamă se fac și cruci mici de mîna. Să amintim în sfîrșit vestitele salbe de bani de aur și argint purtate de femei, mai ales în sudul țării, din Banat

Fig. 42. Pătul împletit din nuiele, Castranova, Dolj, secl. 19

vechi rituri agrare, pînă la nenumăratele forme de coșuri și coșulețe de nuiele sau garduri înalte cît niște palisade, și construcții anexe, împletiturile sînt prezente peste tot în gospodăria țărănească. Tradiția prelucrării artistice a *metalelor* este străveche pe teritoriul românesc, atît săpăturile arheologice, cît și izvoarele scrise ale antichității mărturisind bogăția subsolului dacic în metale de tot felul, de la aur și argint, la aramă și fier. Atît mineritul cît și topitul minereurilor de fier au cunoscut o amplă dezvoltare încă în evul mediu și au continuat să fie practicate pînă azi. Era firesc ca și meșteșugurile populare de prelucrare a metalelor să fie răspîndite în țara noastră. Se cunosc sate specializate, de pildă, în fabricarea securilor și altor unelte din Țara Bihariei sau din Oltenia, după cum meșteri specialiști în confecționarea podoabelor și a bijuteriilor populare se află în Pădurenii Hunedoarei, în Țara Vrancei, în Bucovina. Sînt vestiți și meșterii aromâni făuritori de bijuterii în centrele urbane balcanice. Piese din fier forjat legate de arhi-

pînă în Dobrogea (v. *aurăritul și podoabe populare*). *Piatra* cioplită și sculptată este folosită atît în arhitectura populară — socluri de case, scări, balustrade, colonete, — cît și la confecționarea fîntînilor, cișmelelor, monumentelor, a crucilor și troițelor, a stelilor funerare, cum sînt cele din părțile Vasluiului, Buzăului, sudul Olteniei, și a Munteniei, din Hunedoara și Alba, meșteșugul cioplirii pietrei găsindu-și aplicare și într-o altă serie de îndeletniciri tradiționale, cum ar fi, de pildă, cioplirea pietrelor de moară și a țesăturilor de piatră. Aspectele de artă ale *portului* (fig. 43) formează unul din cele mai vaste și mai complexe domenii ale *a.p.* românești în care însă nu mai avem de-a face cu un singur „gen” de artă, ci ne aflăm în fața unui adevărat ansamblu la alcătuirea căruia participă materii prime și tehnici diferite: țesături de in, cîneapă, borangic, bumbac, lînă, țesute, alese în război sau împodobite cu cusături, pieptare și cojoace de piele decorate cu aplicații de piele sau broderii de lînă și mătase, chimire

și curele de piele, pălării de pîslă cu boruri largi sau mici, căciuli de blană, podoabe de metal și sticlă, haine lungi și glugi din stoffe de lînă groase, încălțăminte din piele etc. O trecere în zile de sărbătoare prin satele românești, aproape din oricare parte a țării, dezvăluie frumusețea impresionantă a grupurilor de țărani și țărănci înveșmîntate în costume albe de o mare eleganță și de o originalitate neegalată în nici o altă țară europeană. Originile portului popular românesc pot fi regăsite pe două monumente celebre ale antichității,

Fig. 43. Tineri în costum, Poenii de Jos, Bihor, sec. 20.

Columna lui Traian de la Roma și monumentul triumfal Tropaeum Traiani din Dobrogea, pe care sînt cioplite în piatră imagini reprezentînd dacii îmbrăcați în costume aproape identice cu cele purtate de țărani români din Oltenia, Transilvania, Banat, Muntenia, Moldova și Dobrogea. Unitatea fundamentală a costumului țărănesc românesc nu lipsește în nici unul din aspectele esențiale ale portului: materia primă folosită, croiala, ornamentația, cromatica, compoziția întregului. Nota dominantă a portului românesc în ce privește materia primă este dată de utilizarea țesăturilor albe de lînă, cîneapă sau bumbac. Croiala este simplă și elegantă. Pînza sau stoffa sînt tăiate în bucăți dreptunghiulare, care se combină cu ingeniozitate pe baza unei tradiții milenare, în ansambluri ce subliniază într-un chip sculptural liniile corpului omenească (fig. 44). Decorul țesut, ales, cusut sau brodat este dominant geometric sau puternic stilizat, iar

compoziția și plasarea lui pe piesele de costum este rațională și măsurată, conferind ansamblului un anume clasicism. Coloritul este rafinat, caracterizîndu-se prin sobrietate, rețineră, recurgere la culori de bază: roșul, negrul, albul, albastrul.

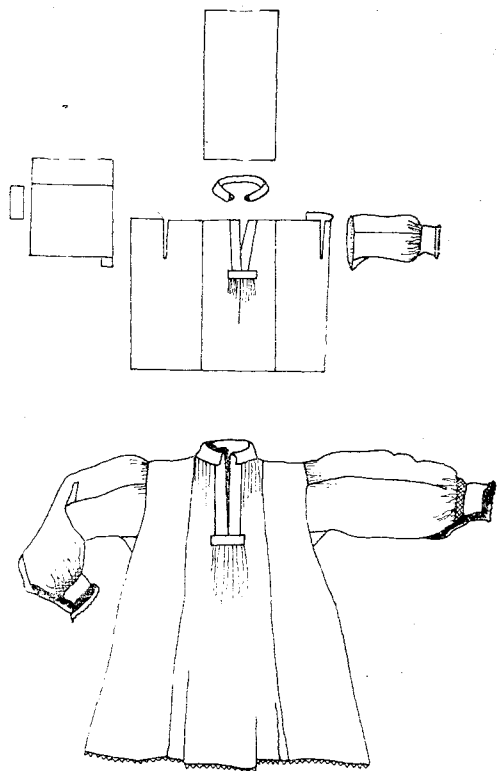

Fig. 44. Cămașă dreaptă bărbătească.

Ca ansamblu costumul femeiesc se compune din: legătură de cap care poate fi maramă subțire de borangic, ștergar de bumbac, dar și bonete de diferite tipuri și învelitori complicate formînd un capitol special al „gătelilor de cap”; cămașă lungă sau iie cu poale separate, briu și bete înguste, „cătrințe” purtate perechi în Oltenia, Dobrogea, Transilvania, „oprege” cu ciucuri lungi în Banat, „vilnice” încrețite în Oltenia, „peștemane” în sudul Munteniei, „androcuri” în sudul Munteniei” și în sud-vestul Moldovei, fote drepte în Muntenia și Moldova, ilice în sudul țării, pieptare de piele atît în sudul țării cît și în tot restul teritoriului; pe vreme rece se adaugă hainele lungi, sumanele de lînă, cojoacele mari, brodate și ele, obielele și opincile sau ghețele și cizmele. Costumul bărbătesc se compune din: căciulă, pălărie de pîslă sau de paie, cămașă lungă „bătrînească” purtată în toată țara, cu excepția unei mici zone din vestul României, cămașa cu din central în față și în spate purtată în Munții Apuseni și în sud-vestul Transilvaniei de o arhaică populație pastorală, cămașa cu „fustan” încrețit din zonele pastorale subcarpatice pe ambi

versanți ai munților, brâu și chimir sau curea lată de piele, „ițari” încrețiți, „izmene” înguste sau late, „cioareci” sau „nădragi” de stofă groasă de lână albă, veste de stofă sau pieptare de piele, cojocel scurte cu mâneci, haine lungi de dimie, „sumane” cojoace mari, obiele, opinci, ghetete sau cizme. Unitatea de bază a costumului românesc nu înseamnă nici uniformitate, nici monotone, varietatea portului popular, menținută în cadrul unității sale de stil, este foarte mare, fiecare din zonele etnografice avînd un port caracteristic, contribuind la definirea aspectului etnografic local cît și la identificarea zonală a purtătorilor de costum. Tabloul general al portului popular românesc este însă mult mai complex, deoarece intervin o serie de diferențieri în legătură cu anotimpul (costum de vară, de iarnă), cu vîrsta (costum de copil, de tînăr, de matur, de bătrîn), cu starea civilă (costum de fete și flăcăi neînșurați, de oameni căsătoriți, de vădane), precum și cu anumite ocazii (de nuntă, de sărbători), cu ocupațiile (costum de cioban, de plutaș, de lucrător de pădure) etc. Poate că tot aici, fiind legate de vestimentație, ar trebui pomenite și măștile purtate cu prilejul sărbătorilor, confecționate din diferite materiale — lemn, piele, stofe, fibre vegetale, animale, coarne, semințe, sticlă, carton, metal etc., acoperind numai capul sau trupul întreg. Vestite sînt măștile de priveghi din Țara Vrancei, ca și cele din alte zone ale Moldovei centrale și de nord, din Maramureș, din Bihor, și din multe alte zone ale țării. Caracterul ornamental sau decorativ al a.p. în general, bine cunoscut, apare evident, în toate domeniile sau genurile creației românești, fiind de fapt unul din elementele principale care contribuie la definirea unui stil propriu, original al poporului nostru. *Ornamentica* este în același timp și o cheie esențială în interpretarea și înțelegerea nu numai a a.p. românești, ci și a întregii noastre culturi populare, ea oferind un bogat și sugestiv material capabil să „decodifice” mentalități și concepții ale spiritului popular ale căror origini se pierd în vremi imemorabile și care au dăinuit pînă în zilele noastre sub forma unui adevărat alfabet de „semne scrise”. Ornamentica populară românească are două mari modalități de expresie: geometrismul și stilizarea. Limita dintre ele este uneori greu de surprins: linia ondulată poate fi tot atît de bine o reprezentare pur geometrică, generată de ritm și mișcare, ca și o reprezentare stilizată a șarpelui. Demarcația este adesea dificilă, stilizarea impusă de artistul popular elementelor luate din natură, mergînd foarte departe pe linia extragerii esențialului. Aceste modalități de expresie pot fi întîlnite încă la originile a.p. românești, așa cum atestă mărturiile numeroaselor materiale arheologice impresionînd prin persistența lor multimilenară pe teritoriul locuit de poporul român în ultimele două mii de ani, acoperind aproape întreg sud-estul Europei, de la capul Matapan din Pelopones pînă în munții Tatra și Beskizi, cunoscute fiind „Valahiile” din Tesalia în sud și din Moravia în nord. Călătoria în timp, demonstrînd o impunătoare continuitate de viață istorică, este dublată de o călătorie în spațiu dînd prilejul recunoașterii aceluiași modalități de expresie în toate provinciile și ținuturile românești,

Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova, Transilvania, Maramureșul, Crișana, Banatul —, și oferind imaginea puternică a unei aceeași concepții artistice în înțelegerea și interpretarea frumosului. Procesul de constituire a ornamenticii și a.p. românești în general a fost foarte lung și de o mare complexitate (fig. 45). Este destul să reamintim că pe cîmpul înflorat al scoarțelor și ștergarelor, pe furcile de tors din lemn, în cusăturile de pe costume, pe pereții caselor și a bisericilor, pe vasele

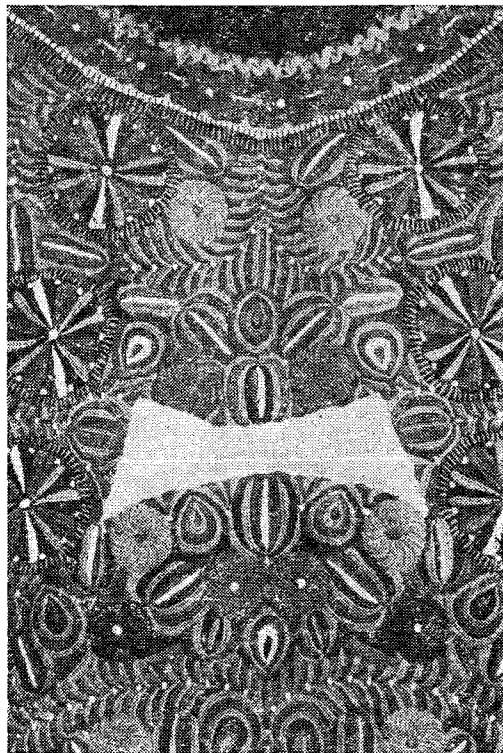

Fig. 45. Cojoc brodat, zona Pădureni, sec. 20. Detaliu.

de pămînt, pe uneltele de metal, apar deseori, în felul propriu spiritului decorativ al poporului nostru, motive cu origini îndepărtate, trădînd lungi și încă misterioase peregrinări din lumea balcanică, din cea a Orientului Mijlociu și uneori chiar de pe malurile învăluite în legende ale Indusului, în întîmpinarea acestora ivindu-se parcă, ecouri ale diferitelor perioade ale evului mediu occidental, ale Bizanțului, ale Renașterii și ale celorlalte stiluri „culte” din Europa, precum și acelea ale întînselor cîmpii și păduri din nordul slav și germanic dar și din spațiul de stepă euroasiatic. Grefate pe și topite în fondul puternic și unitar al formelor și decorului local, autohton, însemnele depărtărilor au partea lor de farmec și atracție în unitatea stilistică a ornamenticii populare românești, îmbogățită, firește și cu motivele dezvoltate în arta medievală și modernă românească. Alfabetul ornamenticii populare româ-

nești începe cu semnele simple ale motivelor liniare drepte și curbe, între care „dintele de lup”, semicercul, cercul, 5-ul culcat, X-urile au o mare frecvență, continuă cu spiralele, meandrele, romburiile simple sau cu „cîrlige”, cu imaginile stilizate ale fapturilor vegetale, animale și omenești, (fig. 46), și se termină cu acele „celebre” motive, complexe, închizînd în ele o îndelungată istorie și înțelepciune a popoarelor, cum ar fi „arboarele vieții”, „soarele”, „pasărea”, „calul”, „călărețul”, „șarpele”, „dragonul”, „casa”, „turnul”, „umbrela”, „labirintul”, „steaua”, „muntele”, „omul”, „corabia”, „ancora”, „inima”, „falusul”, „ochiul”, „mîna”, „piciorul”, „arcu”, fiecare din aceste „semne” simple sau complicate purtînd în trecut semnificații care făceau ca ele să figureze pe anume obiecte și în anume locuri, dar care, aproape toate azi s-au pierdut cu totul, rămînd ornamentica doar o scînteietoare haină a obiectelor de a.p. Impresia dominantă de armonie și prospețime oferită de a.p. românească, își are izvorul, nu numai în sintetismul îndrăzneț al formelor obiectelor de a.p. și în geometrismul, am spune modern, al decorului țărănesc, ci și în cromatica rafinată folosită de creatorii-artiști țărani. O decantare milenară a gamei cromatice a condus

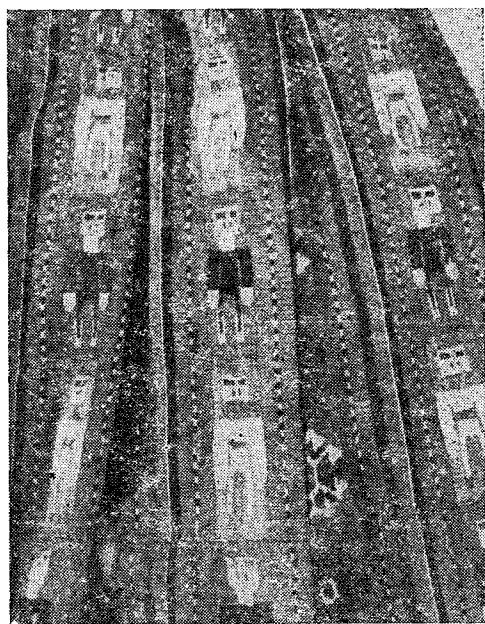

Fig. 46. Vilnic cu alesături antropomorfe, zona Romanaja, sec. 19. Detaliu.

la obținerea unor culori vii, fără să fie țipătoare, și la culori calme, potolite, fără să fie terne, mohorîte. Combinația, de multe ori neașteptată, între aceste culori este făcută cu o îndemînare, pricepere și sensibilitate deosebită, transformînd contrastele în armonii (fig. 47). În a.p. românească efectele sînt realizate cu un minimum de mijloace tehnice, inclusiv coloristica, obținîndu-se un nivel superior

de expresivitate artistică. Ca exemplu am putea observa că una din familiile de culori cu întinsă răspîndire în a.p. românească este, oricît de surprinzător ar părea, cea a griurilor într-o infinitate de nuanțe. Este semnificativ, și punem aceasta pe seama milenarei experiențe de viață și tradiție artistică, că făuritorii obiectelor de a.p. din întreaga

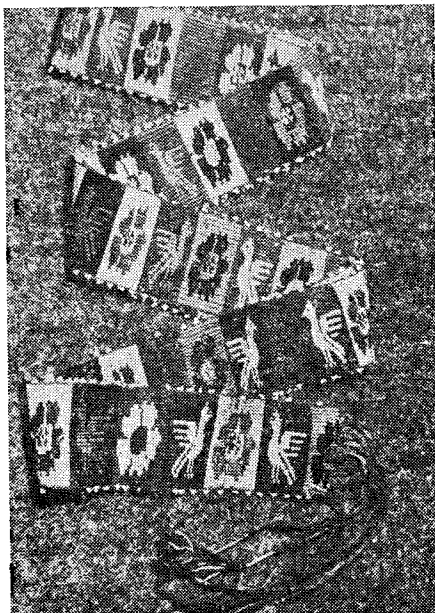

Fig. 47. Birneală aleasă, Popești, Iași, sec. 20.

țară au însușirea de a extrage din paleta exuberantă a naturii românești, esențele cele mai rare, cele mai instabile din punct de vedere cromatic, avîndu-și surprinzătoare concordanțe, pe plan muzical cu acele subtile sferturi de ton ale folclorului muzical românesc. Alături de fascinantele griuri, se întîlnesc și familiile complexe de roșu, de albastru, de verde, de galben, în proporții variind cu epoca istorică și cu zonele etnografice. Pentru țesături totuși, cele trei culori de bază, sînt roșul, albul, negrul. În sfîrșit, în gama cromatică românească, esențialul nu este dat de prezența unei anumite culori în diferitele sale tonalități, ci de alăturarea lor și, implicit, de dozarea lor. Din acest punct de vedere, ceea ce caracterizează fundamental cromatica românească în particular și a.p. românească în general este un anumit simț al măsurii, al moderației, conferind acestor modeste și rafinate în același timp obiecte, o ținută pe care am numit-o clasică, contri-buind la crearea unui echilibru de forme și culori, rareori întîlnit în a.p. a altor popoare

Bibl. ref: *Arta populară românească*, București, 1969; I. I. Rusu, *Etnogeneza românilor*, București, 1981; Șt. Pascu, *Istoria României. Compendiu*, București, 1974; Gr. Ionescu, *Arhitectura populară în România*, București, 1971; P. Petrescu, G. Stoica, *Arta populară românească*, București, 1981. (P.P.)

artizanatul, termen relativ nou, folosit în limba română spre a exprima vechea realitate denumită în trecut, poate mai potrivit „meșteșuguri artistice”, termen mai apropiat de sensurile denumirilor străine: Handwerk (germană), Handicrafts (engleză), Métiers d'art (franceză). **A.** în română, ca și în franceză, de unde noi l-am împrumutat, denumește atât meseria exercitată de un artizan, cât și corpul constituit al artizanilor. Greutatea de a da o definiție precisă și completă termenului de artizan este reflectată de situația din Franța unde există nu mai puțin de șapte definiții oficiale. Un artizan ar putea fi definit ca fiind acel muncitor care exercită o meserie manuală de caracter artistic. Se poate porni la definirea **a.** și de la produsul finit, obiecte de **a.** fiind acele obiecte utile sau decorative făcute manual de un meșter avînd controlul direct și total asupra obiectelor produse în toate fazele de execuție. Este vorba deci de o muncă prestată individual și de caracter manual, folosind în genere unelte simple, producînd obiecte în care este prezent un element de artă. S-a întrebuițat în trecut și se mai folosește și azi, și la noi, pentru a acoperi această realitate complexă a **a.** și termenul de „arte minore”. După cel de-al doilea război mondial, în țara noastră s-a încetățenit termenul de „meșteșuguri artistice” revenindu-se astfel al o denumire mai veche. Cei ce practică astfel de meșteșuguri sînt grupați în cooperative afiliate la Uniunea Centrală a Cooperativelor Meșteșugărești (UCECOM), organizație creată în 1951, la primul Congres al cooperației meșteșugărești din România în cadrul politicii generale a P.C.R. de diversificare a activităților economice și de ridicare a nivelului de trai al maselor. În ceea ce privește meșteșugurile artistice, Hotărîrea C.C. al P.C.R. din 20 martie 1953, cu privire la îmbunătățirea activității meșteșugărești, subliniază și recomandă UCECOM-ului că „... trebuie să se dea o mai mare atenție producției obiectelor de artă populară, cultivînd cu grijă tradițiile și experiența ce există în fiecare regiune în acest domeniu”. Este important să remarcăm că în această hotărîre se face o distincție între producția de „artă populară” lucrată în cadrul gospodăriei țărănești și producția meșteșugărească, distincție ce va rămîne viabilă pînă azi în însăși organizarea internă a direcției de specialitate din UCECOM care se ocupă de producția de artă populară și meșteșuguri artistice. Deosebirea între cele două activități este justificată istoricește, prima fiind dezvoltată cu precădere în mediul rural, a doua în mediul urban, deși se știe că își exercită meșteșugul și meșteri stabiliți în mediul rural. **A.** sau meșteșugurile artistice apar ca rezultat al unei duble diviziuni a muncii, una foarte veche prezidînd la desfacerea celor trei mari activități productive omenești; agricultura, creșterea animalelor și meșteșugurile specializate, alta ceva mai nouă, pe scara istoriei omenirii, anume împărțirea activităților productive între sat și oraș. Există o mare diversitate a **a.** în timp și spațiu, determinată nu numai de condițiile istorice a diferitelor culturi și civilizații în care a înflorit **a.**, ci și de tehnicile și materiile prime folosite, atât de diverse în felurile medii naturale (fig. 48). În toate marile enciclopedii se vorbește

Fig. 48. Ceramică lucrată în cooperative meșteșugărești.

de existența **a.** începînd cu marile civilizații ale antichității — egipteană, greacă, romană etc., și pe diverse meridiane ale globului, — Europa, cele două Americi, Asia, Africa —, făcîndu-se cu grijă însă diferențierea față de arta zisă „primitivă” sau „populară”. **A.** a fost, în Europa, definitoriu pentru însăși structura societății medievale între sec. 11 și 14, începînd cu Renașterea putîndu-se vorbi de o distincție teoretică între artă și **a.** Atît în evul mediu, cît și în Renaștere, **a.** a fost supus comenzii sociale a curților princiere, a așezămintelor mănăstirești ca și a patriciatului din orașele înfloritoare ale vremii. Caracteristic producției **a.** a acelor epoci era tendința de repetare a unor modele și a unor prototipuri de prestigiu, determinînd existența chiar a unor curente de modă, deși, firește, obiectele de **a.** erau unicate în ce privește modul de producție. Producția **a.** medievală era oarecum stabilă, fiind vorba de o piață restrînsă în care cererea și oferta erau echilibrate. S-a putut vorbi pentru acea epocă și de o diviziune a **a.** între orașe, fiecărui centru urban din Toscana, Flandra, Burgundia sau din țările germane, revenindu-i realizarea unui anume produs sau categorii sortimentală. O dată cu creșterea pieții, ca urmare a dezvoltării comerțului național și internațional, s-a produs o dezechilibrare între cerere și ofertă, artizanii nemaiputînd satisface cerințele, punîndu-se astfel bazele producției manufacturiere începînd cu sec. 17, dar mai ales în sec. 18 și, firește, sec. 19.

O evoluție asemănătoare, cu un oarecare decalaj în timp, a avut loc și în Țara Românească, Transilvania și Moldova, unde se înregistrează înflorirea a numeroase meșteșuguri artistice, pe lângă curțile boierești, domnești și mănăstirești, dar și în orașele bogate ale vremii. (Cîmpulung, Țîrgoviște, Curtea de Argeș, București, Suceava, Iași, Roman, Siret, Brașov, Sibiu, Bistrița, Cluj etc.), cum sînt broderia, țesăturile, miniaturile de carte, sculptura în lemn și piatră, prelucrarea artistică a pieilor și blănușilor, orfevreria, feneria, sticlăria ș.a.) Alături și paralel cu aceste meșteșuguri artistice au ființat și, în

tașii au dezvoltat un adevărat meșteșug artistic lucrînd căruțe cu fenerie și pictură de mare frumusețe. Așa sînt căruțele lucrate la Mirșani (Dolj), Fălcu (Vaslui), Topolog și Cîrjelari (Tulcea), Botoșani etc. De o formă proporționată, cu fenerie foarte frumos lucrată, cu lemnărie vopsită, aceste căruțe sînt, în genul lor, lucrări de artizanat. Situat între artă și industrie, a. a. cunoscut odată cu dezvoltarea capitalistă a industriei o perioadă de stagnare și involuție, producția de unicate și de mică serie fiind concurată și copleșită de producția industrială de mare serie, avînd și aceasta, pe măsura

Fig. 49. Expoziție de împletituri artizanale.

parte, mai ființează și azi o sumedenie de meșteșuguri artistice ale lumii rurale românești: olari, cojocari, fierari, arāmari, țesătoare, cusătoare, sumānari, chimirari, cizmari, lemnari, lādari, rotari, zugravi, iconari, producînd obiecte necesare unui mod de viață tradițional. Nu orice meserie sātēascā și nici orice meșteșugar din mediul rural se încadrează prin produsele respective în categoria a. sau a meșteșugurilor artistice. Este vorba numai de acele produse lucrate în cadrul atelierelor rurale, ca și a celor urbane, investite cu însușiri artistice. Se poate observa însă cā anume produse care în mod obișnuit nu intrā în categoria celor lucrate în cadrul unor meșteșuguri artistice pot, la un moment dat sā aibā calitāți ce îndreptățesc denumirea (fig. 49). Astfel căruțașii și rotarii din atîtea centre produceau și produc care și căruțe de caracter strict utilitar, chiar dacā sînt foarte bine lucrate. Existā însă cîteva centre în țara noastrā unde meșterii rotari și care-

perfecționării tehnologiilor, calitāți funcționale și estetice superioare. Azi se poate vorbi însă despre o adevăratā renaștere a a. și a meșteșugurilor artistice (fig. 50) cātre care se îndreaptā, din diferite motive, între care cel al argumentelor ecologice este unul important, numeroase categorii de oameni. Se poate spune cā azi popoarele se apleacā cu mare luare aminte la tot ce poartā pecetea de neimitat a lucrului de mînā nemijlocit. Este, s-ar putea spune, într-un sens, o întoarcere activā spre trecut, spre marile valori culturale ale unei tradiții milenare. (P.P.)

asterealā, cāptușealā de scînduri trase la rîndea și fālțuite, acoperind capetele cāpriorilor, pe sub streșina caselor vechi din Muntenia și Moldova mai ales, element arhitectonic de originā sudicā, întîlnit cu precādere în arhitectura constantinopolitanā și balcanicā urbanā; case cu a. se pot vedea și în stampele ilustratorilor cālători strāini

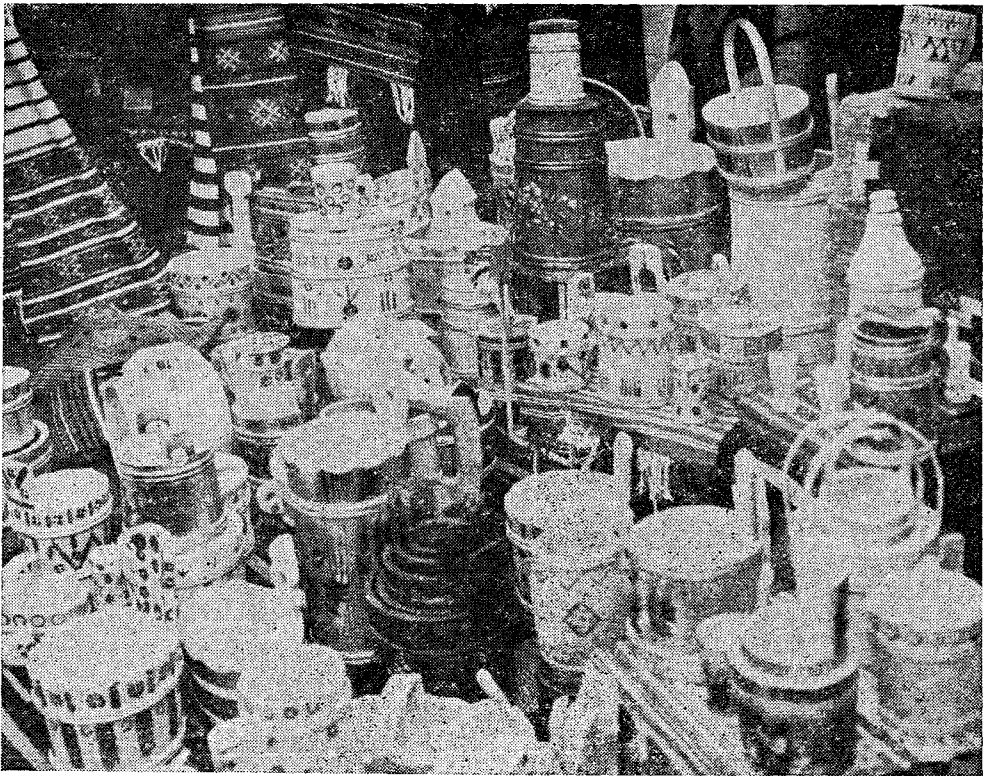

Fig. 50. Expoziție de ciubere, Cooperativa din Arieșeni, Alba.

la noi în sec. 19, ca Doussault, de pildă; mai sînt exemplare de asemenea case în București, Ploiești, Piatra Neamț, Botoșani, Iași, Huși. (P.P.)

așezările, grup de construcții, locuințe care alcătuiesc un mediu de viață umană, o realitate complexă care nu poate fi înfățișată decît diferențiat, atît în perspectivă istorică, funcțiile și înfățișarea **a.** schimbîndu-se de-a lungul timpului, cît și în perspectivă sistematică. Diferite discipline cercetează **a.** din unghiuri deosebite clasificîndu-le fiecare în temeiul altor criterii. Ambele puncte de vedere, istoric și sistematic pot fi combinate pentru a face o analiză amănunțită a tipurilor de **a.** într-o anumită perioadă istorică. Cele două mari categorii de **a.**, implicînd o abordare diferențiată, sînt: **a. rurale** (satele) și **a. urbane** (orașele). Fiecare dintre ele are o problematică specifică. Din punctul de vedere al istoriei sociale **a. rurale**, din țara noastră pot fi clasificate în: **a. Sate libere**, așa cum erau satele moșnenești (Țara Românească), „răzășești” (Moldova), și, într-un anumit sens, cele „nemeșești” (Transilvania); satele libere aveau o anumită organizare teritorială, economică și juridică, de cel mai mare interes pentru înțelegerea istoriei satului românesc ca atare; studiile lui H. H. Stahl sînt lămuritoare în această privință, arătînd dezvoltarea neîntreruptă a ceea ce se numește „satul devălmaș”, de la forma de viață pastorală și forestieră la cea agricolă, cu nenumăratele reglementări

întemeiate pe un străvechi „drept al pămîntului”.
b. Sate aservite așa cum erau cele de clăcași, iobagi, vecini sau rumâni, care puteau fi și ele de mai multe feluri, după cum erau proprietate domeniială, boierească sau mănăstirească. Atît satele libere, cît și cele aservite funcționau pe baza unui sistem juridic avînd forme specifice pentru țara noastră, anume acela, foarte divers, de altfel, al devălmășiei ce se putea prezenta în mai multe variante corespunzînd unor studii de dezvoltare socială: devălmășie absolută, devălmășie egalitară, devălmășie inegalitară (specifică satelor răzășești dar și așa numitelor „cete boierești” funcționînd după aceleași arhaice norme sociale), și devălmășie umblătoare pe cote-părți proporționale. Pentru a înțelege această realitate complexă a satului vechi românesc și denumit „satul devălmaș”, dătător de seamă pentru majoritatea **a. românești** din trecut, este util să dăm definiția acestui sat după sociologul H. H. Stahl: „Este o formă de conviețuire socială, pe un trup de moșie, a unui grup biologic închis deseori legat prin rudenie de ceată, trăind în gospodării familiale, asociate într-o obște care, prin hotărîri luate în adunările ei generale, are dreptul de a se amesteca în viața particulară a fiecărui gospodării, potrivit regulilor juridice ale devălmășiei și conform mecanismului psihic al obștei pe bază de tradiții difuze”. Trupul de moșie al unui asemenea sat era structurat pe „zone economice : pădurea și poienile; islazul

și finețele; cîmpul și țarina; vatra satului cu locurile de casă; loturi cu destinație specială (vii, grădini, prisăci, cînepiști); apele cu bălțile, iazurile, topilele, instalațiile tehnice țărănești (mori, pive, dîrste, joagăre); drumurile. Aceste zone economice, așezate de-a „crumezișul” trupului de moșie, sînt tăiate perpendicular de zone de caracter juridic, „curgînd” așadar de-a lungul moșiei, așa fel încît fiecare gospodărie să aibă acces la toate zonele economice ale satului, „curelele” juridice unui astfel de sat putînd să fie lungi de cîțiva kilometri și late doar de cîțiva stînișeni (veche unitate folosită în agrimensura tradițională românească, egală cu 2,1 m). Unul din aspectele istorice demne de menționat al a. românești este cel al procesului social de „roire” a satului, adică de mutare a unui grup de gospodării din satul „matcă” pe alte locuri, putînd fi distinse două mari tipuri de roiri: pastorale și agricole; gospodăriile roite, de obicei cele ale tinerilor care nu mai găsesc loc suficient în sat, păstrează legătura cu vatra veche. Studii de istorie socială au relevat existența, de-a lungul vremii, a numeroase a. „dispărute”, amintirea multora din acestea păstrîndu-se sub numele de „seliște”; numărul mare al „seliștilor” din România indică tocmai vicisitudinile istoriei care au determinat populația să părăsească în grabă satele; deseori însă populația fugită la o anumită epocă a revenit pe vechile locuri, satul păstrînd pînă azi denumirea de Săliște, frecvent întîlnită în toate ținuturile României. O altă categorie istorică de a., este aceea a „slobozilor”, întemeiate prin hrisov domnesc, prin danie boierească, mai ales în sec. 16—18, prin care se confereau scutiri de biruri celor care se întorceau sau se așezau în anumite regiuni lipsite de brațe de muncă, aceasta fiind problema principală a exploatării agricole medievale, de unde numeroasele răscoale țărănești dar și procesul de „legare de glie” pentru a asigura seniorilor (boierilor) brațele de muncă necesare exploatării pămîntului, cea mai cunoscută fiind acea „legămînt” al viteazului. Din punct de vedere al antropogeografiei și al etnografiei, a. pot fi clasificate în mai multe categorii. În ce privește durata de locuire a a., ele pot fi: permanente și sezoniere, în prima categorie intrînd satele ca atare, în cea de a doua „odăile”, (la cîmpie), „conacele”, „sălașele”, „stîncile”, „colibele”, „mutările” (la munte). Ca mărime, a. permanente, tradiționale pot fi sate, „crînguri”, „cătune”, „pritocuri”, „coturi”, cele patru denumiri din urmă referindu-se la grupe mici de case sau părți ale unui sat; există și gospodării izolate cu totul, în forma „fermelor” în cîmpia de vest a țării, în podișul Sucevii, în Delta Dunării și în zonele inundabile ale marelui fluviu. Una dintre clasificările a. românești este cea făcută de V. Mihăilescu, pornind de la forma și structura, mai ales, a satelor. El distinge: a. *Tipul risipit* (fig. 51), caracteristic a. alcătuite din gospodării izolate sau grupate în mici crînguri ca în Apuseni sau pe platoul Mehedinților, b. *Tipul răsfirat*, (fig. 52), cum sînt satele din zonele pomi-viticole din subcarpații Olteniei și Munteniei, dar și din multe alte regiuni ale României; este considerat a fi tipul caracteristic al a. românești, cu casele și gospodăriile despărțite de mari spații plantate cu vii și livezi; o variantă

a satului răsfirat este satul de *tip înșirat* de-a lungul drumului (fig. 53) sau alungit pe firul văii sau al apelor. c. *Tipul adunat*, cum sînt satele din cîmpie dar și din podișul Transilvaniei, cu varianta *satului compact*, sau *îngrămădit*, întîlnit nu numai în zonele de colonizare săsească, ci și în Maramureș de pildă, unde locul îngust a determinat plasarea a cîte două și chiar trei gospodării în cîte o curte; satul adunat poate fi de structură regulată, geometrică, în zonele de cîmpie și de colonizare recentă de natură administrativă, multe „Slobozii” ținînd de acest tip, întîlnindu-se în Bărăgan, Dobrogea, Banat, Crișana. O clasificare mai nouă ținînd de geografia economică împarte a., potrivit funcțiunilor economice pe care le îndeplinesc în: a. *sate agricole*, predominant cerealiere și de creștere a animalelor; b. *sate de creștere a animalelor și agricole*, (înversarea ponderii agricole față de primul tip); c. *sate de creștere a animalelor și pomi-viticole*; d. *sate de creștere a animalelor*, în zonele de pășune montană; e. *sate legumicole* din zone preorășenești, f. *sate pescărești*; g. *sate specializate în diverse meșteșuguri*, olari, fierari, jocari, etc.; h. *sate în care activitatea agricolă se împletește cu participarea la activități industriale* de tipul mineritului, lucrului la pădure și în industria forestieră, industriei textile, industriei alimentare; i. *sate mixte*. Este o clasificare adaptată perioadei actuale în care multe sate sînt integrate circuitului economiei naționale de caracter industrial. Și mai recentă și aplicată în multe statistici internaționale, este clasificarea care are un criteriu cantitativ de apreciere a satelor și anume mărimea mijlocie a satelor, a. putînd fi din acest punct de vedere: *sate mici*, (sub 1 000 locuitori), *sate mijlocii*, (între 1 000—3 000 locuitori) sate mari, (peste 3 000 locuitori). Toate aceste clasificări sînt utilizate în acțiunea de sistematizare a localităților din mediul rural care are loc în România. Dat fiind că în țara noastră există aproximativ 15.000 de a. rurale și că aproape mai mult de o treime din acestea sînt foarte mici, anume: 5 000 de a. sînt sub 500 locuitori, s-a prevăzut prin planurile elaborate la nivel național să se procedeze la concentrarea a. rurale, implicînd și dezafectarea a numeroase sate care nu au condiții de dezvoltare economică și edilitară. Astfel un număr de 120 centre comunale rurale se vor transforma în perspectiva anilor 1990 în orașele agricole sau agro-industriale. De pe acum în aproape 1500 de comune, din totalul 2706 comune rurale, funcționează întreprinderi sau secții industriale, accentul pus pe așa numita „industrie mică” constituind o preocupare principală a satului. Structura mediului urban românesc are și el anumite note caracteristice determinate de evoluția istorică și socială a a. urbane din țara noastră. Ca a. de tranziție trebuie amintite „țirgurile”, importante centre de schimb economice, deși caracterul lor „urban” era în genere copleșit de aspectele rurale. Dar multe din aceste țirguri au stat la originea orașelor de azi, denumiri ca Tîrgu Jiu, Tîrgu Ocna, sau Tîrgu Mureș, fiind edificatoare în aceste privințe, în timp ce alte țirguri, cum ar fi Tîrgu Lăpuș, Tîrgu Bujor, Tîrgu Cărbunești sau Lădești Tîrg, au rămas „țirguri” pînă azi, sau de-abia acum încep să devină orașe, cum este Tîrgu Frumos. Încă din perioada antică apar orașe pe

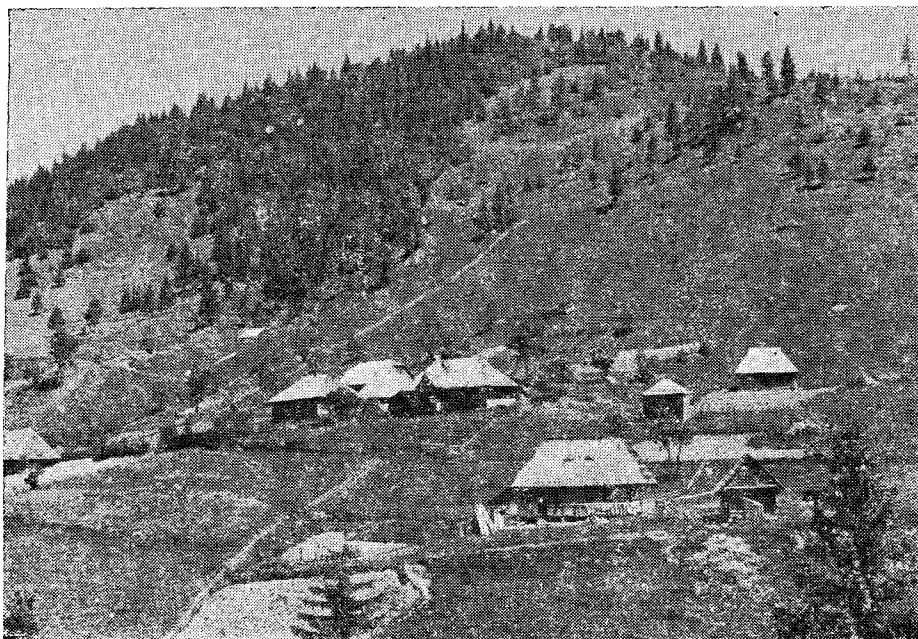

Fig. 51. Sat de tip risipit.

Fig. 52. Așezare de tip răsfirat

teritoriul României, între care cele grecești (sec. 7—6 î.e.n.) pe țărmul Pontului Euxin, apoi, „dăvele” dacice și municipiile și coloniile romane, în sfârșit centrele urbane bizantine. Întreruptă în timpul migrației, viața urbană își reia cursul pe teritoriul românesc la începutul mil. 2, când evoluția forțelor de producție determină desprinderea meșteșugur-

rilor de agricultură și concentrarea meșteșugurilor în a. situate mai ales la zone de contact geografice, la răspântii de drumuri mari și la vadurile râurilor. Procesul se continuă de-a lungul evului mediu, în țările române apărînd un număr apreciabil de orașe ce se dezvoltă neconținut din sec. 13 înainte, ducînd la configurarea unei civilizații urbane de deosebit interes, încă prea puțin studiată de noi pînă acum. Organizarea în bresle a meșteșugarilor este o caracteristică a orașului medieval românesc, la care trebuie adăugată și funcția militară a centrelor urbane concretizată în construirea de cetăți și fortificații. Multe din orașele din Moldova și Țara Românească ființau cu mult înainte de întemeierea statelor feudale respective, așa fiind Siretul, Suceava, Baia, Romanul, Piatra lui Crăciun, (numele vechi al Pietrei Neamț), Hîrlău, Iași, Botoșani, Dorohoi, Trotuș, etc. (în Moldova), și Cîmpulung, Argeș, Rîmnicu Vîlcea, Slatina, Giurgiu, Brăila, Turnu Măgurele, Pitești, Siliștra, Turtucaia, Babadag, în Țara Românească. În Transilvania, Cenadul, Alba Iulia, apar documentar în sec. 11, continuînd probabil viața înfloritoare și apoi decăzutelor municipii romane, apoi Oradea, Satu Mare, Arad, Timișoara, la contactul între înălțimile vestice ale Munților Apuseni cu Cîmpia Tisei, menționate în documente din sec. 12 și 13, concomitent, apărînd și Clujul, Sibiu, Turda, apoi Brașov, Orăștie, Făgăraș, Hunedoara, Bistrița, Sighișoara, cele mai multe din acestea din urmă fiind rezultatul colonizării sașilor. Orașele din țările române de la est și sud de Carpați ajung la o înflorire apreciabilă în sec. 16 și 17, cînd își mențin legăturile comerciale cu Europa centrală și nordică, fiind apoi marcate tot mai puternic de influența orientală îmbrăcînd, și aceasta, note

specifice în contextul românesc dominant. O nouă etapă în dezvoltarea centrelor urbane românești începe cu tratatul de pace de la Adrianopol (1829) când desființarea monopolului comercial turcesc și reluarea relațiilor comerciale cu apusul și centrul Europei, mai ales pe calea mării artere fluviale a

românesc, București, 1946; V. Tufescu, *România, București, 1974. (P.P.)*

așternut 1. Cuvertură din lână lucrată în patru ițe, compusă din două lățimi de țesătură îmbinate cu o „cheiță”, specifică satelor din Cîmpia Munteniei. Decorul a., denumit și „foiță” în multe sate, se

Fig. 53. Așezare de-a lungul drumului.

Dunării, duce la expansiunea agriculturii cerealiere extensive, creșterea animalelor înregistrând un regres relativ. În decurs de câteva decenii (din al patrulea la al noulea), populația orașelor crește cam de douăzeci de ori, la 1831 populația urbană reprezentând 8% din totalul populației Principatelor Române, iar la recensământul din 1899 ea ajungând la 19%. Cam în aceeași perioadă apar după opinia lui V. Tufescu și așa numitele „țirgușoare” cu rol de colectare a produselor agricole și loc de ținare a iarmaroacelor săptămânale. Numărul acestor țirgușoare, înființate prin hrisov domnesc la cererea stăpînilor de moșii ce obțineau venituri apreciabile din arendarea diferitelor surse de venituri (apreciabile din arendarea diferitelor surse de venituri, (cîrciumi, mori, hanuri etc.), ajunge, numai pentru Moldova la mijlocul sec. 19, la aproximativ o sută. Aproape toate aceste țirgușoare își păstrau și funcțiile agricole. Toate orașele din România cunosc în sec. 18 și 19 și un important proces de îmbunătățire a condițiilor edilitare, procedîndu-se la introducerea canalizării, a pavării străzilor, a iluminării cu petrol și apoi cu electricitate. Stilul arhitectonic al orașelor cunoaște o deosebită diversificare, barocul tirziu, neoclasicismul pe filieră austriacă și rusească, secesionismul, grefîndu-se pe fondul local, uneori și cu reminiscențe ale arhitecturii orientale de amprentă constantinopolitană, totul conducînd la un farmec aparte al orașelor românești din Moldova, Țara Românească și Transilvania.

Bibl. ref.: H. H. Stahl, *Sociologia satului devălmasă*

compune dintr-o alternanță de dungi multicolore de lățimi egale în: roșu, negru, galben, cafeniu și alb. Cele mai reușite acorduri cromatice se întîlnesc în zona Teleorman — la Islaz și Suhaia. Uneori jocul dungilor iese mai bine în evidență prin conturarea fiecărei vergi cu un fir sau două de culoare albă sau neagră. La ambele capete urzeala este înnodată în ciucuri simpli ca să nu se destrame țesătura (fig. 54). **A.** se așează de obicei „chitit” pe lada de zestre la capătul patului, contribuind prin cromatica vie la aspectul decorativ al încăperii. În zestrea fetei intrau în trecut 2—3 așternuturi.

2. Țesătură din bumbac compusă din trei „foi”, lucrate în două ițe, reunite printr-o cheie „în purice” (mici triunghiuri cusute). În sudul Munteniei întreaga suprafață a **a.** este decorată în dungi subțiri sau carouri albe conturate cu albastru, avînd pe una din laturile lungi un motiv vegetal în formă de ghirlandă, cusut cu roșu și negru; o dantelă croșetată cu colți formează terminația a. Cu **a.** din bumbac se acoperă patul, lăsînd să se vadă de sub velință numai decorul ales și dantela.

Bibl. ref.: G. Stoica, M. Văgii, *Arta populară din Cîmpia Munteniei*, București, 1969. (G.S.)

aștește, punct de cusătură folosit la cămășile de Hunedoara. Se realizează prin tragerea firului pe față, de la un capăt la altul al suprafeței ornamentate. Pentru a obține un aspect buclat, la fiecare punct se ține o buclă cu degetul. (G.S.)

aurăritul, meșteșugul extragerii și prelucrării minereului aurifer. Aurul a fost exploatat în Tran-

silvania încă din epoca bronzului (mil. 2 î.e.n.) fiind folosit pentru podoabe și ca mijloc de schimb. În 514 î.e.n. Herodot menționa că: „Agatyrșii sînt oameni înstăriți și poartă mult aur”. Cantitatea enormă de aur (165.000 kg) și de argint (331.000 kg.) luate ca pradă de romani după cucerirea Daciei, dovedește pe de o parte bogăția de minereuri prețioase din Transilvania iar pe de altă parte, vechimea meșteșugului pe teritoriul nostru. După cucerirea Daciei mineritul aurifer se dezvoltă, cele

a metalului prețios: *Spălarea și alegerea lui din nisipul riurilor*, un procedeu extrem de arhaic practicat frecvent pînă în jurul anului 1950. Instrumentarul folosit era rudimentar. Nisipul aurifer se spăla pe „hurcă”, o lădiță de lemn de cca 0,80/0,30 m cu marginile ușor înălțate la un capăt, prevăzută deasupra cu un ciur în formă de trunchi de piramidă. Se punea în partea mai înaltă a „hurcii” o cantitate de minereu, care se trecea prin sită fiind mișcat dintr-o parte în alta cu ajutorul unei greble numită „dîrg”. Hurca așezată pe un plan înclinat permitea amestecului care trecea prin ochiurile ciurului să se scurgă peste patru pînze de „cioarec”, în a căror țesătură rămîneau firele de aur. Pînzele se spălau într-un ciubăr mare cu apă, „jomp”, apoi din materialul sedimentat se alegea cu ajutorul „șaitrocului” (un fel de cupă din lemn cu marginile evazate, prevăzută cu o canelură dispusă longitudinală), în care se aduna aurul și pirita. Pe Valea Arieșului, Valea Abrudului și a Roșiei spălătorii foloseau în locul hurcii, un plan înclinat făcut dintr-o scîndură fixată pe patru picioare denumit „doscă”, acoperită de asemenea cu patru pînze de „cioarec”. Minereul adunat se zdrobea într-un mojar de fontă, simplu sau amestecat cu mercur, pentru a obține un amalgam ce se storcea într-o pînză și apoi se topea într-un vas de ceramică. *Exploatarea aurului în galerii și prelucrarea cu ajutorul șteampurilor* era mai eficientă dar necesita anumite investiții și de aceea, proprietarii de mine și de șteampuri, erau totdeauna oameni bogați. La deschiderea unei galerii se luau în prealabil probe cu „trocuțul de cercat”, o covată curbată care se mînuia ca și șaitrocul. Galeria se deschidea numai dacă la o tonă de minereu se obțineau 5–10 kg de aur. Minereul scos din galerii, „piatra de șteamp”, se prelucra cu ajutorul unor instalații speciale, „șteampuri”, acționate de forța motrice a apei. Roata hidraulică a șteampului acționa săgețile verticale (grinzi de lemn lungi de 2,10–2,50 m „încălțate” la capăt cu o piatră dură de cremene), care sfărîmău roca auriferă în pive de lemn. Grupate cîte trei la o pînză săgețile cădeau alternativ mărunțind roca spartă în prealabil în bucăți mici cu „pălăcrăul”, ciocanul. În partea anterioară a fiecărei pive era montat un ciur prin care se evacua minereul pisat, antrenat de un șuvoi de apă într-un bazin de lemn avînd o capacitate de 14–18 m³. Aurul fiind mai greu se depunea la fundul bazinului, dar cea mai mare cantitate rămînea în pînză, de unde se scotea și se spăla pe un plan înclinat. Prin acest procedeu se exploata numai aurul în stare liberă. Practicarea mineritului a avut urmări importante asupra modului de viață și culturii populare din zona Buciumanilor, ilustrate cu deosebire în portul popular de un lux neobișnuit în alte zone: cămășile sînt făcute din materiale subțiri, hainele din postavuri fine, pieptarele brodate sînt de un mare rafinament; femeile poartă catrințe de mătase, și mai ales podoabe de aur și argint la gît și peste mijloc, inele și cercei. Multe dintre aceste podoabe, „cerceii buciumănești”, cerceii rotunzi „ca verighetele”, lănișoarele de tot felul, toate dovedind mîna unor meșteri pricepuți, au fost lucrate la Abrud.

Fig. 54. Așternut de lînă cu alesături, Podeni, Mehedinți, sec. 20.

mai renumite mine din epoca romană fiind în Munții Apuseni la: Alburnus Maior (Roșia Montană), Alburnus Minor, (Abrud) și Ampelum (Zlatna). După părăsirea Daciei, minele din Apuseni au constituit o puternică atracție pentru popoarele migratoare. Cea dintîi referire documentară asupra Munților Apuseni datează din 1201, cînd Terra Obrud (Abrud), face obiectul unei danii. În epoca feudală mineritul aurifer ia un mare avînt, progresul a. fiind consemnat de numeroase documente care menționează existența șteampurilor acționate de forța hidraulică a apei la: Baia de Arieș, Abrud, Roșia Montană (Alba), Băița și Baia de Criș (Hunedoara). După transformarea Ungariei în pașalic turcesc, mineritul aurifer din Transilvania a decăzut luînd un mare avînt numai după cucerirea ei de către habsburgi. Concomitent cu a. țărănesc, ia amploare mineritul aurifer în adîncime. După revoluția de la 1848, mineritul aurifer țărănesc a continuat cu aceleași mijloace tehnice devenite rudimentare. Mineritul țărănesc ca meșteșug popular este atestat de existența a sute de șteampuri care mai puteau fi văzute pînă acum cîteva decenii pe Valea Roșie, Valea Buciumului și Valea Cornei. Țăranii din Munții Apuseni au fost „băieși” (mineri) și „spălători de aur” practicînd două procedee de extragere

Bibl. ref.: V. Pârvan, *Getica*, București, 1929; Herodot, *Historiae*, IV., 10, 48, 104, 111; D. Prodan, *Date asupra mineritului Transilvaniei în preajma anului revoluționar 1848*, în „*Studii*”, III, iulie-sept., 1950; M. Sofronie, Șt. Palada, *Aurăritul, un meșteșug străvechi ilustrat în Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului*, în „*Cibinium*”, Sibiu, 1966; N. Dunăre, M. Focșa, *Portul bucumanilor din Munții Apuseni*, București. (G.S.)

aurit, operație prin care un metal mai puțin nobil este acoperit cu un strat subțire de **a.** Multe din monedele și podoabele populare folosite de fetele mai sărace nu sînt de aur, ci numai **a.** (G.S.)

Avrig (sat, comună, jud. Sibiu). Sat cu tradiții străvechi în domeniul țesăturilor decorative de interior. Aici se păstrează o casă din sec. 19, amenajată în interior cu toate piesele din epoca respectivă. **V. și Spiridon Maria.** (G.S.)

B

Babadag, zonă ce se înscrie în complexul etnografic nord-dobrogean circumscris în limitele județului Tulcea, aparținând unui străvechi teritoriu românesc: *Dobrogea*. Studii și notații etnografice s-au făcut multe asupra Dobrogei, mai ales în ultima sută și cincizeci de ani, atât de către numeroși străini călători între Dunăre și Marea Neagră, cât și de români, între care amintim pe economistul și agronomul Ion Ionescu de la Brad și pe etnomuzicologul T. T. Burada. Zona etnografică **B.** nu se suprapune unității geomorfologice a podișului **B.** așa cum este acesta definit de către geografi, întinzându-se mult spre apus sub forma unui interfluviu lunget cuprins între cursurile de apă Taița la nord și Slava la sud. Ea are mai de grabă forma unei semilune deschise către complexul lagunar Razelm, incluzând lacurile **B.** și Golovița. Zona etnografică **B.** cuprinde în limitele sale dealuri scunde (sub 200 m altitudine) și cîmpii joase, unele sub forma unor „prispe” cum este cea a Agighiolului, altele fiind de-a dreptul niște depresiuni coborînd spre malurile sinuoase ale lacurilor mai sus amintite. În aceste ținuturi cu climă blîndă, bogate în resurse de hrană, propice unor îndeletniciri variate: agricultură, viticultură, creșterea animalelor, a oilor în primul rînd, piscicultură, apicultură, ținuturi apărate de codrii de stejar ai **B.** și aflînd adăpost și ascunzători de negăsit în lumea bălților și a Deltei Dunării, s-au statornicit așezările românilor de baștină, în sate ca Visterna, Enisala, Zebil, Sabangia, Pașa Cișla, (Vișina), Caramanchioi (6 Martie), Canli Bugeac (Lunca), Agighiol, Valea Nucarilor, Mihai Bravu, Murighiol, Dunavețele, Beibugeac, Sarinasuf, Caraibil (Tulcea). În aceste așezări au venit de-a lungul timpului „mocani” cu turmele lor de oi din sudul Transilvaniei și din Carpații de curbură ai Moldovei și ai Țării Românești sau întorși din stepele Bugeacului, Crimeii și Caucazului. Tot aici au rămas mici grupuri de fugari de pe pămînturile țarului de la nord și ale sultanului de la sud topindu-se cu vremea în masa compactă a românilor. Mediul natural, atât de caracteristic locurilor și istoria complicată și-au pus amprenta pe aspectele etnografice ale zonei **B.**, elementele de bază ale culturii populare materiale și spirituale rămînd însă cele general-românești. Așezările sînt de tip răsfirat cu anume tendință de adunare pe nucleele de grupuri de gospodărie la care duc ulițe întortochiate, așa cum întîlnim în atîtea din satele românești vechi din Oltenia, Muntenia, Moldova, Banat și Transilvania. Casele și acareturile

sînt construite în sistemul furcilor îngropate susținînd un schelet de lemn pe care se împletesc fire nuiele, fie mănunchiuri de trestie, totul lipit cu pămînt amestecat cu pleavă. Trestia și stuful servesc la învelirea acoperișurilor care erau totdeauna în patru ape la casele vechi, cele de vechime mijlocie (interbelice) fiind în două ape, ca acum să se generalizeze acoperișul în patru ape, dar în forma complicată a numeroaselor rezalături. Planurile de două și trei încăperi (tindă, casă de locuit, casă frumoasă) au prispă, uneori formînd un fel de intrînd la mijlocul construcției, altelei întinzîndu-se și pe laturile casei. Foișorul apare destul de frecvent, plasat în centrul clădirii. Cuptoarele mari, sobe oarbe, ocupă colțul știut la toate casele românești. Decorul în lemn al caselor se exprimă în capetele mici (bașlic) ale stîlpilor și, mai ales, în „capetele de cai” tăiate în scîndură, așezate încrucișat la virfurile frontoanelor triunghiulare ale acoperișurilor în două ape. Aceste însemne atît de caracteristice, întîlnite în nordul Europei, în marea cîmpie germanică și rusească, se află în România numai în această zonă etnografică, cu exclusivitate în satele de români băștinași. Pe frontoanele căptușite cu scîndură frumos fasonată, mai apar numeroase variante ale arborelui vieții, păsări, vietăți marine, de la „cai de mare”, la rechini, imagini stilizate ale soarelui. Culorile vii, albastru, roșu, verde, adaugă o notă aparte caselor din această zonă. Interioarele sînt îmbrăcate în textile de lînă și de bumbac, păterele, lăcerele, scoarțele, capetele de perne, folosind un repertoriu variat de motive geometrice alături de imagini ale calului și călărețului într-o manieră stilizată. Ștergarele de bumbac sau borangic cu dimensiuni foarte mari și sînt împodobite cu siluete de păsări, cai, călăreți. Costumul, atît cel femeiesc, cît și cel bărbătesc, așa cum se mai găsește cu precădere în lăzile de zestre ale bătrînelor, are componența costumului popular românesc din celelalte provincii ale țării, cu unele note locale. Astfel, sub maramă, se poartă un tulpă; cămașa este croită „drept” într-una cu poalele; peste aceasta se pune „pestelca” (una în față, alta în spate) de lînă al cărei sistem decorativ se caracterizează prin prezența așa-numitului „pisc”, un unghiu de alesătură policromă, înscriindu-se în sistemul ornamental al pestelcilor (cătrișelor) din marea arie a Dunării de Jos, incluzînd vechile județe: Constanța, Ialomița (parțial), Tulcea, Brăila, Galați, Izmail Cahul și Cetatea Albă. Bărbații poartă cămașa „dreaptă” sau cu „platcă”, pantaloni, fie de tipul

larg, din aba închisă la culoare, comun sudului României, numiți aici „dulvari”, „bernevisi”, „ițari”, „poturi”, fie de tipul strîmt al cioarecilor albi. Peste cămașă bărbații poartă „ilic” denumit și „giubea”, precum și „zăbun”, o haină scurtă căptușită cu lînă și matlasată. Alte domenii ale artei populare bine reprezentate în zona **B.** sînt vasele de aramă, cusăturile, icoanele pictate pe lemn. Centrele ceramice lipsesc. În partea centrală a zonei se află vechiul orașel **B.** ale cărui tîrguri continuă și azi să atragă satele din zonă. Peisajului etnografic local îi aparțin numeroasele mori de vînt, de diverse tipuri, colibele și „foișoarele” înălțate pe stîlpi din viile întinse, precum și lotcile negre ale pescarilor din satele riverane. (P.P.)

babă 1. Boltă din scinduri groase lipite cu lut, construită în tinda caselor din Țara Lăpușului pentru a feri acoperișul de scînteile de la cuptor.

2. Bîrnă de sprijinire a unui acoperiș de lemn.

3. Fiecare dintre cei doi dinți lați așezați de o parte și de alta în marginile spatei de la războiul de țesut.

4. Personaj din alaiul caprei în Moldova, cu rol important în cuplul babă-moșneag, îmbrăcat de obicei cu costum de femeie bătrînă. În timpul jocului, **b.** moare iar ca să o trezească, moșul joacă „moșnegeasca”. (G.S.)

Bacău 1. Județ în Moldova în cuprinsul căruia se pot distinge 11 unități geoeetnografice: Depresiunea Tazlăului, Depresiunea Comănești-Moinești, Valea Trotușului superior, Valea Uzului (cu Dărmănești), Valea Slănicului (cu Tirgu Ocna), Valea Oituzului, Depresiunea Cașinului, Valea Bistriței inferioare și a Siretului (la nord de Bacău pînă la Fîlișești), Valea Siretului (la sud de Bacău pînă la Sascut) cu microzona Răcățiu, Dealurile Tutovei cu Valea Berheciului și a Zeletinului (pînă la Podu Turcului-Tătăraști); dintre acestea unele, cum sînt Valea Siretului și Colinele Tutovei sînt numai parțial cuprinse în limitele județului Bacău, restul putîndu-se grupa în următoarele 5 zone etnografice: Valea Trotușului, Depresiunea Tazlăului, Valea Siretului, Depresiunea Cașinului, Dealurile vestice ale Tutovei. Considerînd teritoriul județului Bacău ca un ținut al Moldovei centrale pot fi luate în considerare următoarele elemente etnografice principale: arhitectura populară este realizată în tehnica cununilor orizontale de bîrne în zonele vestice ale ținutului, Valea Trotușului, Depresiunea Cașinului, Depresiunea Tazlăului, și din nuiile împletite susținute de furci în zona centrală a văii Siretului, pe cursurile inferioare ale Bistriței și Trotușului, pe văile Berheciului și Zeletinului din Dealurile vestice ale Tutovei. Din punct de vedere morfologic costumul popular se încadrează tipului de port cu fotă, numită aici „cătrîntă” și a cămășilor încrețite la gît, la femei; bărbații poartă cămăși lungi, drepte și ițari încrețiți. Aspect etnografic important: grupul, foarte mic numeric, al ceangăilor, poartă același costum moldovenesc, după cum și casele lor sînt identice cu cele ale românilor. Printre puținele centre ceramice ale județului, cel de la Grozești, pe Valea Oituzului, este cel mai important. (P.P.) **2.** Muzeul județean din **B.** deține un patrimoniu valoros de obiecte de artă populară provenind din satele de pe cuprinsul județului. Muzeul e organizat o expoziție de artă populară în com. Răcăianu (fig. 55). Cele mai

multe piese sînt conservate în depozit la sediul muzeului județean. (G.S.)

BADI, Constantin (n. 1928, satul Bîrzoteni, orașul Horezu, jud. Vîlcea), cioplitor în lemn. Învăță meșteșugul prelucrării artistice a lemnului lucrînd împreună cu tatăl său care era dulgher, fiind influențat și de Petre Iacovoiu din Tănăsești-Horezu. Lucrează: linguri de lemn, furci de tors, bîte ciobănești, tăvi, solnițe etc. Cele mai izbutite piese sînt lingurile de lemn cu coada dreaptă, acoperite în întregime de motive geometrice, decorate cu mare finețe. Participă la expozițiile și tîrgurile organizate de muzee sau de alte instituții de cultură. Lucrările sale au fost distinse cu numeroase premii; laureat al Festivalului național „Cîntarea României”. (G.S.)

baer v. salbă.

baeră, șnur împletit, croșetat sau răsucit cu care se leagă „gura” iei sau cămășii, catrințele, zadiile și șortul. (G.S.)

bagea, deschidere practică în învelitoarea acoperișului pentru a lăsa să iasă fumul și să lumineze podul; de diferite forme, de la cea simplă, ca o sprinceană ridicată, pînă la cea închipuind o mică construcție cu acoperiș, **b.** este deseori și un element ornamental al acoperișului prin traforurile scîndurilor care o compun. Apare la casele relativ mai noi, începînd în preajma anului 1900 și este frecventă în Muntenia, Dobrogea, Moldova și în unele zone ale Transilvaniei. Denumirile variază după regiuni, mai cunoscută fiind aceea de „cucumea” „bagică” sau „cășiță”. (P.P.)

bagică v. bagea.

Baia de Aramă (oraș, jud. Mehedinți). Centru de prelucrare artistică a lemnului, format odată cu centrul de la Motru-Sec, prin roire dintr-unele așezări gorjene. Ambele centre lucrează piese de mobilier și obiecte de uz gospodăresc. Cea mai importantă piesă lucrată la **B. de A.** este „lada de zestre”, integrată tipului cu capac plan. Dispoziția ornamentalului se face pe suprafețe mari — fața și capacul lăzilor. Decorul este mult mai simplu, în comparație cu cel de pe lăzile din zona Gorjului și a Vîlcei, fiind compus în exclusivitate din combinații de linii drepte, triunghiuri, pătrate sau dreptunghiuri și foarte rar mici stelute formate din linii întretăiate. Bradul și steaua ca motive specifice nordului Olteniei apar cu denumirea de „flori înlăcrate” sau „flori scrise”. Motive similare se găsesc și în Muntenia, Moldova și Transilvania, ceea ce dovedește unitatea creației populare și în acest domeniu. La **B. de A.** s-au mai lucrat hambare, fuse, linguri, „postave” pentru faină, pisăloage de usturoi etc.

Bibl. ref.: G. Stoica, *Centre specializate în confecționarea mobilierului din Oltenia*, în SCIA, tom. 15, 2, București (G.S.).

Baia de Fier (sat, comună, jud. Gorj) v. **Polo-vragi.**

Baia Mare (municipiu, jud. Maramureș). **1.** Centru de ceramică în care au lucrat olari români și maghiari. În trecut la **B. M.** s-a produs o ceramică nesmălțuită decorată cu cornul. Ceramica mai recentă este smălțuită cu ornamente executate cu pensula. Culorile smălțurilor și decorului sînt variate: negru, brun, cărămiziu, alb, verde, galben.

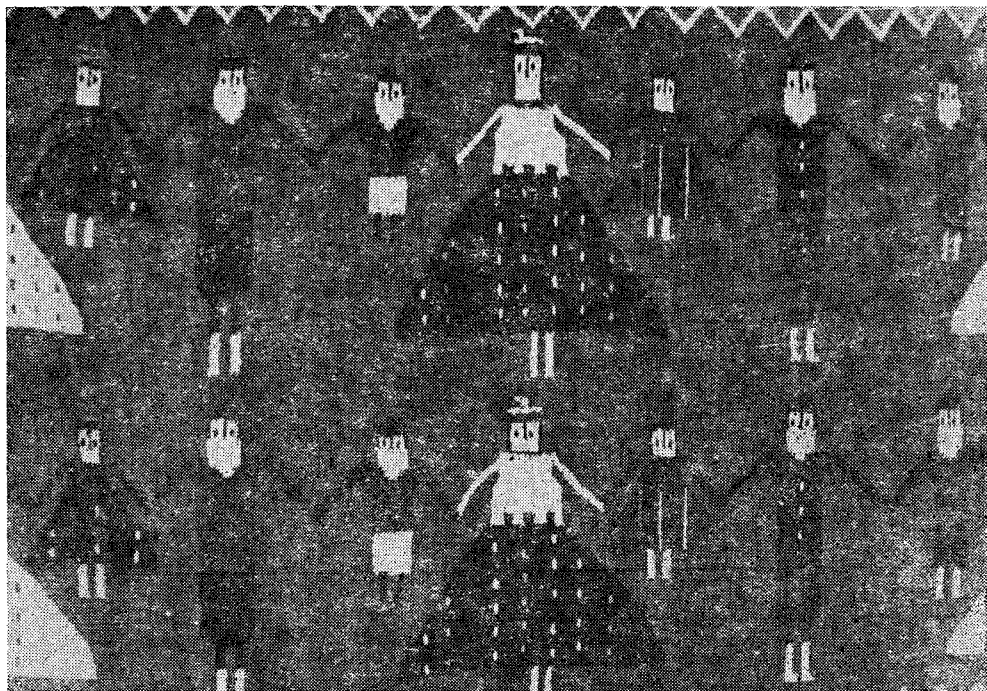

Fig. 55. Detaliu de scoarță cu motive antropomorfe, Răcăciuni, Bacău, sec. 19.

Formele mai frecvente: blidele, oalele de diferite mărimi, vasele pentru păstrat alimente. **2.** În cadrul Muzeului județean B.M. se află una dintre cele mai moderne expoziții pavilionare de etnografie și artă populară, la care se adaugă un început de expoziție în aer liber, ilustrând prin obiecte și monumente de arhitectură populară specificul zonelor Chioar, Codru, Lăpuș și Maramureș. Colecțiile cuprind piese reprezentative privind ocupațiile principale și secundare, instalațiile tehnice, meșteșugurile, industria casnică textilă, mobilierul etc. Muzeul publică un anuar intitulat „Marmatia”. (G.S.)

baibarac 1. Haină scurtă țărănească, confecționată din stofă țesută în casă purtată de copii și femei (Moldova). **2.** Denumire dată minteanului de la costumul schileresc (Gorj). **3.** Cojoc scurt pînă în talie, de culoare albă, fără broderii (Gorj). (G.S.)

Baica (sat, com. Hida, jud. Sălaj). Așezare în care se păstrează cea mai veche biserică de pe valea Almașului, datată 1645. Biserica a fost atestată ulterior și de conscripția din 1760—1762. Ceea ce caracterizează acest monument este bogăția sculpturilor. Grinda de naștere de la bolta naosului este sculptată formînd un adevărat brîu dantelat cu motive geometrice specifice artei populare românești. Ancadramentul ușii de la intrarea în pronaos, poartă numele cunoscuților meșteri: „Onuțu și Simionu”.

Bibl. ref.: I. Cristache Panait, *Bisericile de lemn de pe Valea Almașului*, în „Monumente istorice

studii și lucrări de restaurare”, București, 1966. (G.S.)

Baier de bani v. salbă.

balama, mică articulație de fier servind la prinderea ușilor, ferestrelor, porților, de ramele, ușorii sau stîlpii de lemn, deseori artistic lucrată de meșterii fierari; frumoase exemplare la ușile bisericesti și la porțile gorjenești și maramureșene, de dimensiuni mari. (P.P.)

balanță v. cumpene.

balercă, butoiăș din doage cu cercuri de lemn, folosit pentru țuică, ornamentat prin pirogravură sau prin crestare, specific satelor din zonele subcarpatice (fig. 56). Prin nuanța și structura fibrei lemnului, prin discreția ornamentelor, **b.** din nordul Moldovei sînt piese de mare efect artistic. **B.** poartă în funcție de zonă, denumiri diferite: „buriaș”, „fucie”, „șip”, „fedeleș”. (G.S.)

baltag, topor mic din bronz, cu caracter decorativ purtat ca însemn de flăcăi la nuntă în nordul Moldovei. (G.S.)

balți, cingătoare realizată din „ținte” de cositor înșiruite pe trei rînduri de bentițe subțiri din piele, purtată de femeile din Pădureni Hunedoarei. La capetele **b.** se montează cîte o cataramă de cositor, iar din loc în loc, pe fiecare bentiță se cos nasturi colorați în roșu și albastru (fig. 57—58). Unele exemplare au introduse de o parte și de alta, a bentiței centrale, cîte cinci-șase inele de aramă. În partea dreaptă atîrnă „cheile pe chici”, o garnitură de aceeași factură cu balții, de care sînt prinse un rînd de inele și unul de amulete în formă de chei. Deasupra se adaugă și cîte cinci-șase rînduri

Fig. 56. Balercă decorată prin pirogravare, zona Suceava, sec. 20.

de lanțuri, dintre care unul are montate, din loc în loc, pînă la 35 de inele, iar altul tot atîtea „chei” denumite „zale cu inele” și „zale cu chei”. Lanțurile confecționate din sîrmă în diverse sisteme amintesc de podoabele dacice descoperite în săpăturile arheologice și de unele podoabe ilirice descoperite în Albania. Aceste lanțuri purtate peste șolduri au denumiri diferite: „lanț șerpesc”, lucrat dintr-o împletitură de sîrmă, „lanț cu scăriță”, compus din piese care imită o scară, „lanț cu lăcate”, lucrat dintr-o succesiune de spirale din sîrmă cu ochiuri la capete pentru prinderea amuletelor în formă de chei. Semnificativă este valoarea simbolică a acestor podoabe purtate de femei de la vîrsta pubertății pînă la primele semne de bătrînețe. Folosite inițial ca simboluri ale fecundității, au devenit prin desacralizare în decursul timpului, atribute

estetice de importanță deosebită în portul pădurențelor, schimbîndu-și, în unele cazuri, și denumirea în „zgărdane”.

Bibl. ref.: G. Stoica, *Podoabe populare românești*, București, 1976. (G.S.)

Fig. 57. Meșter turnînd șinte de balți, zona Pădureni, 1963.

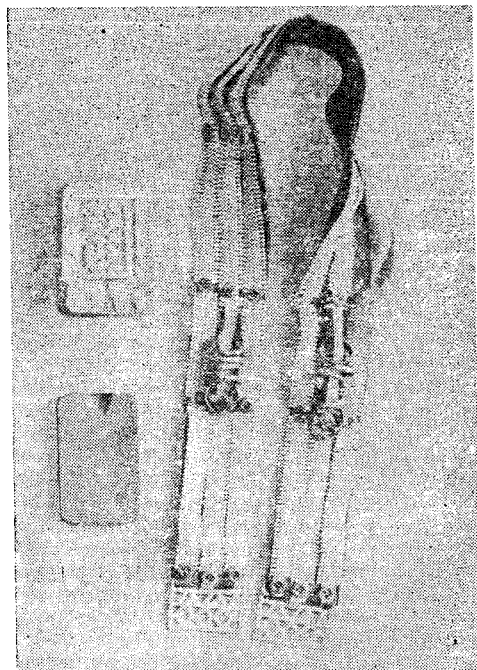

Fig. 58. Balți și tipar de turnat șinte, zona Pădureni, sec. 20.

bancă, laviță lungă cu spătar sau cu spătar și ladă frecventă în casele din Transilvania. (G.S.)

baniță, unitate de măsură de capacitate pentru cereale, denumită și „bânicior”, lucrată din scoarță de copac „cusută” artistic pe margini. În Oltenia de nord femeile poartă **b.** pe cap fiind transportă diferite produse dintr-un loc în altul. (G.S.)

barba popii, împletitură din spice de grâu, lucrată artistic, care se face la secerat și se păstrează în casă pînă la recolta următoare. (G.S.)

barburi, clini cu terminația în formă de „M” intercalați în fața și spatele unui anumit tip de cămașă bărbătească, denumită „cămașe cu b.” sau „ungurească”, purtată de ciobanii din zonele Sibiu, Petroșani, Tirnave, Alba, Orăștie, V. și cămașă. (G.S.)

bardă, secure cu tăișul lat și coada scurtă, întrebuințată de dulgheri la cioplitul lemnului (fig. 59). Uneori, **b.** este decorată cu motive geometrice stanțate sau poartă marca meșterului fierar. V. și fierul. (G.S.)

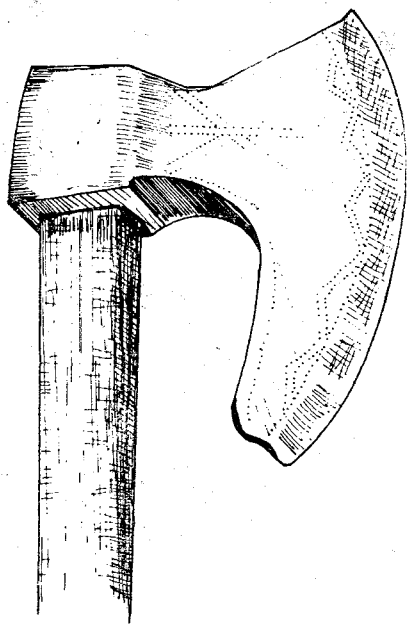

Fig. 59. Bardă cu decor geometric stanțat, Vărzari, Bihor, sec. 19.

bariș 1. Basma din țesătură de lînă fină, de producție industrială, purtată de femeile căsătorite din zona Branului sub „cîrpă” sau marama de borangic. 2. Basma de pînză albă de bumbac, de formă triunghiulară, decorată cu dantelă croșetată pe margini, purtată de femeile din Cîmpia Munteniei sub ștergarul de borangic. V. și ciumber. (G.S.)

barșon v. lătițar.

barșon de bani v. salbă.

basma, țesătură de bumbac, mătase sau lînă, de formă pătrată, simplă sau imprimată, folosită de femei pentru a-și acoperi capul. **B.** se poartă legată la spate, deasupra capului, într-o parte ori sub bărbie, în funcție de zonă și de vîrsta femeii. V. și găteala capului. (G.S.)

bașlic 1. Numele unei mici console cioplite în profile simple, fixată între capul stîlpului de pe prispă și cosorobul prisei, întîlnită relativ frecvent în sudul Munteniei, Dobrogea, Moldova. 2. Denumirea unei mici piese mobile la furca de tors dobrogeană, întîlnită uneori și în sudul Munteniei. (P.P.)

batistă cusută, piesă cu dimensiuni variabile, între 0,35—0,45 m cu mare circulație în nordul Moldovei și în Țara Vrancei, folosită mai întîi la nuntă, iar după aceea ca element de decor în interior. Compoziția decorului se organizează simetric, în cele patru colțuri, motivele geometrice cusute cu lînă fiind înscrise într-un pătrat. Marginile **b.c.** cusute cu „drug” din lînă colorată completează ansamblul. Cromatica veselă cu tonuri de roșu, violet, galben, portocaliu, negru, se acordă cu funcția ceremonială a **b.c.** În unele părți ale Sucevei se întîlnesc și batiste mici, de mire și de mireasă, cusute pe toată suprafața. (G.S.)

băbură v. instalații pentru încălzit.

bădău v. putinei.

BĂDĂU, Nicolae (n. în Lupșa Mare jud. Alba), zugrav. Pictează opt biserici de lemn înălțate la începutul sec. 19. În: Seliște (Hunedoara) și Corbești, Groșii Noi, Pojoga, Julița, Troaș, Roșia Nouă (Arad). Înezestrat cu un talent deosebit, zugravul **B.N.** urmează fidel programul iconografic al bisericilor din Munții Apuseni. Picturile lui se caracterizează prin frumusețea vie a culorilor cu nuanțe de roșu, albastru, verde și galben; figurile sînt conturate cu linii ferme și au expresivitate. La Seliște a lucrat pe la sfîrșitul sec. 18 sau începutul sec. 19. În 1811 „Nicolae zugrav” ajutat de „Nicolae Petruț” realizează pictura bisericii din Sălcia (Alba). Inscricția din naos și din altar menționează: „Această sfîntă biserică sau zugrăvit de mîna mea Nicolae Bădău din Lupșa Mare... și s-a gîtat în 1811 luna iulie”. În 1813 o inscripție atestă că **B.N.** împodobește biserica de lemn din Troaș, iar în 1820 pe aceea de la Roșia Nouă. Născut în Munții Apuseni **B.N.** a influențat prin arta sa și pictorii de pe Valea Mureșului de Jos în sec. 19.

Bibl. ref.: I. Cristache-Panait, *Prezența zugravului Nicolae de la Lupșa Mare în pictura bisericilor de lemn de pe Valea Mureșului de jos*, în *M.B.*, 1—3. (G.S.)

bădini v. putinei.

băgătură, termen folosit pentru denumirea clinilor în Muntenia, indiferent de forma și locul acestora. V. și clin (G.S.)

Băhnăseni, (sat, com. Pîrjol, jud. Bacău). Centru de olari în care s-a produs ceramică cu pastă roșie și neagră. Smulțul a fost introdus în jurul anului 1930 fiind puțin întrebuințat. Categoriile de vase lucrate la **B.** sînt relativ numeroase: „coadă”, oală cu o toartă avînd capacitate de 1 l, „mijloc” oală de 2 l, „frunte”, oală de 3—7 l, „oală cu două torți” de 7—15 l, urcioare de diferite mărimi, străchini, „florari”, vase pentru flori, „gavanoase”, vase cilindrice fără toartă pentru păstrat grăsimă și dulceațurile, „tăvăli”, castroane pentru spălat vasele și „lăptare”, oale înalte cu o toartă. Ornamentarea se face cu „ghileală”, humă albă cumpărată din comerț. Motivele decorative executate cu pieptenul sînt simple: linii drepte și frînte, val, puncte. Smulțul este de culoare verde sau gălbui.

În general, ceramica de **B.** nu are valoare artistică deosebită. (G.S.)

băieși v. aurăritul.

Băilești (oraș, jud. Dolj). Aici s-a înființat în 1965 Muzeul Cîmpiei Băileștilor, cu o colecție de artă populară reprezentativă pentru această parte a țării. Expoziția, reorganizată în 1975, prezintă țesături de interior, o excepțională colecție de scoarte și numeroase costume populare. (G.S.)

Băița (sat, com. Băița, jud. Maramureș). Centru de lădari din zona Codru, jud. Satu Mare, cu o vechime de cca. 200 de ani. Meșterii de aici au produs mai ales lăzi de zestre cu un decor bazat pe linii drepte în care intervin și unele reprezentări vegetale și animale; bradul, pasărea, calul. Lăzile de **B.** au ajuns pînă în Țara Lăpușului și Maramureș. În prezent, centrul lucrează doar sporadic. (G.S.)

Băleni-Români (sat, com. Băleni, jud. Dimbovița) v. **Petrestii**.

băltățaua, cusătură executată sub formă de druguleț foarte des pe marginea deschizăturii de la gîtul cămășilor femeiești din Valea Jiului. Se realizează cu o culoare închisă, negru simplu sau negru cu vișiniu. (G.S.)

bălțișorii, podocabă purtată în zona Perșanilor, formată din două șiruri de bănuți din aramă monetați cu mici inele, care se fixează în păr și atîrnă pe sub urechi. (G.S.)

Bălușeni (sat, com. Bălușeni, jud. Botoșani). Aici se găsește o biserică de lemn de stejar cu proporții armonioase, ridicată pe fundații de piatră de carieră, cu pereții tencuiți pe ambele părți cu lut și văruiți. Prezintă plan în formă de cruce, cu absidele naosului și altarului poligonale. Cupolele care acoperă altarul, naosul și pronaosul au formă emisferică cu baza poligonală și arce de rezistență aparente, lucrate din lemn de stejar sculptat. La întretărirea arcelor este montată câte o rozetă sculptată. În interior și exterior cosoroabele, cu forme elegante, sînt sculptate. (G.S.)

BĂNAGU, Constantin (n. 1904, com. Bărbătești, jud. Vîlcea). Cunoscut cojocar pe o zonă întinsă a județului. **B.** a învățat de la tatăl său meșteșugul pe care îl continuă și îl dezvoltă neîncetat. Dintre piesele tradiționale el lucrează pieptarele înfundate și despicate în față; la acestea se adaugă o serie de produse noi — cojoace lungi și jachete — decorate în stilul specific zonei. Ceea ce caracterizează cojoacele lui **B.** este broderia policromă punctată la unele piese cu fir auriu. Finețea execuției și armonia coloritului, dovadă a măiestriei și siguranța cu care cojocarul inovează fără a se îndepărta de tradiție. **B.** este în ciuda vârstei înaintate, prezent la toate manifestările cultural-artistice organizate pe plan județean și național. A fost distins cu numeroase premii la marile expoziții republicane și în cadrul Festivalului național „Cîntarea României”. (G.S.)

băncior v. baniță.

Bărăganul, cea mai întinsă cîmpie a României, cu mai multe subdiviziuni geografice acoperind parte din teritoriul mai multor județe din răsăritul Munteniei. Definierea unei zone etnografice care să acopere întreaga cîmpie este dificilă, porțiuni ale **B.** făcînd parte din alte zone cum ar fi, de pildă, zona Brăilei. V. Mihăilescu împarte **B.**

în trei sectoare: nordic, (Brăila), de mijloc și sudic, la care se adaugă și Cîmpia Mostiștei. V. Tufescu numește **B.** nordic „Cîmpia Brăilei”. O anumită unitate etnografică poate fi constatată pe suprafața cuprinsă între cursurile Călmățuiului la nord și cel al Dunării la sud și est, limita spre vest fiind cîmpiile mai înalte ale Sărății (spre Ploiești) și ale Mostiștii (spre București și Oltenița), înglobînd deci **B.** de mijloc și cel sudic despărțite de cursul Ialomiței, rîu ce constituie axul central al zonei etnografice **B.** Contrar părerilor acreditate, multe din satele acestui **B.** „ialomițean” au o vechime apreciabilă, fiind menționate în documente de la sfîrșitul sec. 14 și începutul sec. 15, fapt consemnat de H. H. Stahl: „... zona Borcei se dovedește deci a fi, la 1406, locuită și pusă în exploatare. Erau aici păstori, erau și prisăcari și aveau loc și alte munci, plus, evident, pescuitul”. Pe lîngă documente, vechimea multora din satele **B.** ialomițean este confirmată și de un anume peisaj antropogeografic, comun vechilor sate românești. Așezări ca Malu (Giurgiu), Poiana sau Cosîmbești (Ialomița), de pe valea Ialomiței, Vărăști și Ciocănești (Ialomița), pe malul Dunării, sau Gildău și Pietroiu (Ialomița) de pe Borcea, au structura specifică satelor românești vechi din multe zone etnografice ale țării, cu o textură îngrămădită și cu străzi întortocheate, cu casele retrase în mijlocul loturilor, adesea, aici în **B.**, foarte mari. Înfișurarea cimitirelor cu cruci de piatră și stîlpi de lemn de factură arhaică, sînt argumente etnografice în plus pentru vechimea așezărilor **B.** ialomițean. Este adevărat că aceste sate sînt așezate pe raza hidrografică a zonei alcătuită din cursurile de apă mai sus menționate, ale căror văi largi și lunci cu bogată vegetație arboricolă sînt adevărate prelungiri antropogeografice a zonelor de codru și deal din vest și nord, vaste culmile de circulație și de viață istorică românească. Suprafața netedă mărginită de ape a fost pînă către sfîrșitul sec. 19 punctată doar de așezările „cîșlelor” mocănești și de „suhaturile” de pe moștile boierești lîngă care, cu vremea, s-au îndesit așezările de bordeie ale celor ce veneau cale de o zi sau două cu căruțele, să lucreze pămînturile nu de multă vreme deștelenite. Locuitorii din satele de pe lunci au pătruns tot mai adînc în stepa din care îngrădeau locuri mai mult sau mai puțin întinse, făcînd așa numitele „închisori” în care fie își țineau vitele și oile, fie făceau mici culturi agricole. Imaginea acestui **B.** pustiu, străbătut și de căruțele vîntătorilor ce se ascundeau după ele ca să surprindă cîrdurile de dropii, a rămas în literatura noastră prin scrierile lui Al. Odobescu și reluate mai tîrziu într-o viziune romanțioasă de P. Istrati. În acest cîmp, cu dune mișcătoare de nisip în unele locuri, s-au statornicit cu vremea așezările mocanilor coborînd cu turmele lor dinspre munte, iar apoi țărani veniți din zonele dens populate ale sudului Olteniei, Munteniei și Moldovei, dar și din Subcarpații de curbură, iar în ultimele trei decenii, din Banat și din Dobrogea. O puternică dinamică demografică se poate constata și azi în zona **B.**, contribuind la conturarea unor anume aspecte etnografice. Să menționăm că densitatea populației în zonă este și azi de numai 62,2 locuitori pe kmp, față de densitatea medie pe țară de 86,2 locuitori pe kmp (1971), determinînd con-

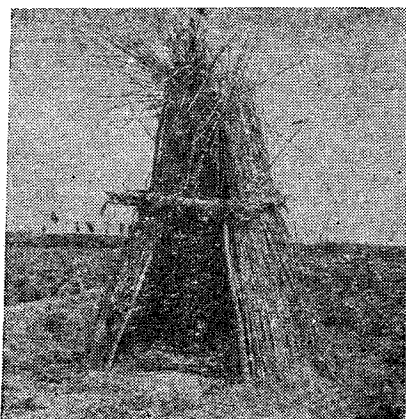

Fig. 60. Surlă din papură, zona Bărăganului.

Fig. 61. Sat adunat, zona Bărăgan.

tinui imigrări din alte regiuni ale țării, mai ales în urma intensului proces de urbanizare și industrializare (cel mai mare combinat siderurgic al țării se înalță la Călărași). Peisajul etnografic caracteristic **B.** cuprinde, între așezările situate la mari distanțe, drumurile lungi ale mocaniilor marcate din loc în loc de fântâniile cu ghizduri cioplite într-un singur bloc de piatră adusă din masivul Istria din marginea de nord a **B.** străjuite ca și răspîntiile, de cruci înalte din piatră aceluiași masiv și pe care sînt însemnate nume de oiieri transilvăni. Pe întinsul cîmpiei se văd „perdelele” lungi de stuf adăpostind oile cișlelor și tîrelor și, alături de ele, „surlele” (fig. 60), ciobanilor, înalte adăposturi conice tot din stuf. Arhitectura locului (fig. 61) este a nuielilor împletite formînd un „coș” imens, cît e casa de

mare, susținut de furci, de salcîm îngropate în pămînt, sau a așa-numitei „paiante”, lipitură groasă de pămînt în bulgări amestecați cu paie pe un schelet simplu sau dublu, de șipci bătute pe „proptele” (stîlpi) de salcîm înfipte într-o ramă din același lemn așezată pe pietre mari sau pe „popici” scurți de lemn îngropați în pămînt. Casele cu pereți din paiantă erau căptușite la interior cu un rînd de „tule” (chirpici) din pămînt amestecat cu paie, umezit puternic, și tăiat în calupuri mari paralelipedice uscate la soare. După cel de-al doilea război mondial construcțiile în chirpici s-au înmulțit, părăsindu-se, treptat, tehnica nuielilor împletite și cea a paiantei scăzînd notabil ca frecvență din pricina greutăților tot mai mari în procurarea materialului lemnos. Pentru învelitoarea acoperișului în patru ape („în rotund”) se foloseau în trecut trestia, papura, cînepa în snopi, strujenii de porumb, paie, înlocuite azi aproape total de țigla, tablă

și plăcile ondulate de asbociment. Casa de **B.** se extinde pe orizontală prin adăugarea „polăților” și „aplecătorilor” de sub prelungirile acoperișului de la spatele și din părțile laterale ale casei ducînd la dublarea suprafeței locuibile. „Ogeacurile” mari din fundul tinzii sau din aplecătorile de la spate serveau pentru încălzit camerele adiacente prin sobe „oarbe” alimentate cu paie (fig. 62). Casele noi din cărămidă, tind să aibă un plan pătrat cu ogeacul central transformat în cămară rece. Costumul popular vechi de-abia se mai poate reconstitui: el se încadrează prin albul dominant ca fond, în costumul general românesc. Anumite elemente, cum ar fi „prestelca” de lînă țesută, integrează portul din **B.** în marea arie a costumului popular al Dunării de Jos înglobînd, pe lângă lalomița, județele Con-

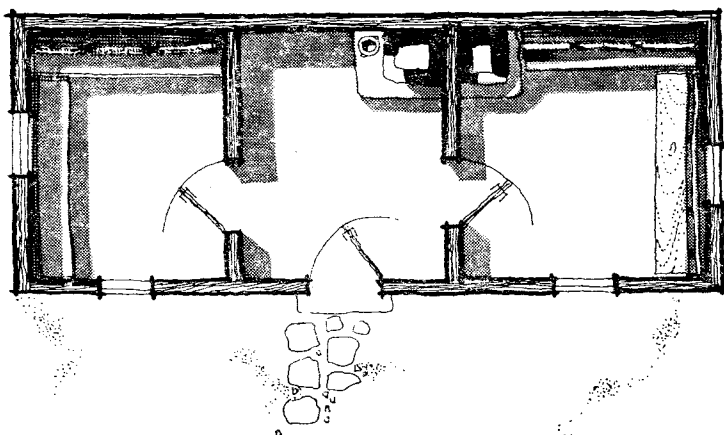

Fig. 62. Plan de casă, zona Bărăgan, sec. 19.

stanța, Tulcea, Galați, Brăila și sudul Moldovei istorice. Lipsa centrelor de ceramică a făcut ca vasele de aramă să aibă o mare răspindire. (P.P.)

bărbătuș, piesă componentă a războiului de țesut cu ajutorul căreia se fixează și se învrtește sulul dinainte (Munții Apuseni). (G.S.)

bărbînță, vas din doage, de forma unui butoiuș alungit, cu cercuri late de lemn încheiate artistic, în care se păstrează brânza în unele zone pastorale. (G.S.)

bărdacă 1. Cană cu toartă cioplită lucrată dintr-o singură bucată de lemn, folosită pentru vin. **2**. Oală de pământ smălțuită. (G.S.)

Bășești (sat, comună, jud. Maramureș). Aici este organizată o expoziție sătească aparținând Muzeului județean Baia Mare în care se prezintă aspecte ale creației populare din zona Codru. (G.S.)

băsică 1. Bucată de piele de oaie sau „burduf” de bou, folosită în loc de sticlă la ferestrele caselor vechi, pînă pe la jumătatea sec. 19, dar întâlnită în rare cazuri și în prima jumătate a sec. 20 în Moldova, Țara Românească și Transilvania; numită și „burduzan” (Transilvania). **2**. Formă ceramică pusă la capetele coamenii acoperișului, îmbrăcînd țeapa de lemn, pentru a o proteja împotriva apei; are același rol de protecție și pentru punctul de întâlnire a apelor acoperișului prin care iese țeapa de lemn; în Buzău sînt frecvente **b.** avînd modelate deasupra păsări smălțuite. (P.P.)

bătăleț 1. Unealtă din lemn de forma unui cuțit mare, folosită în Gorj pentru scoaterea „puzderiilor” din cînepa topită. **2**. Bătător la putineiu pentru unt. (G.S.)

bătăriu pe gros v. încreț.

bătător, parte a meliței pe care se așează transversal mănunchiul de cînepă sau în spre a fi melițat. (G.S.)

bătătură, porțiunea din față, din dreptul casei și a porții, a curții țărănești, bătătorită de trecerea vitelor și a carelor, lipsită de iarbă. (P.P.)

bătucă, unealtă cu care se melițează cînepa în Gorj, formată din: „proțap”, o grindă cu unul din capetele desfăcut în formă de V, sprijinită pe

două picioare și o „limbă”, confecționată dintr-un lemn de esență tare, salcîm sau stejar. Mănunchiurile de cînepă se așează transversal pe proțap și sînt bătute cu limba pentru scoaterea părții lemnoase. (G.S.)

bătucitură, punct de cusătură realizat prin repetarea și înlănțuirea pe orizontală a punctelor înnodate. Se aplică pe muchea „fodrei” (volanului) de la guler și la „fodra” manșetei cămășilor femeiești, în satele din bazinul Crișului Repede. (G.S.)

beartă, podoabă de forma unei cununi, introdusă în portul popular acum 80—90 de ani, compusă dintr-o „veșcă” îmbrăcată în pînză roșie pe care sînt prinse mărgelile albe, argintate, albastre, verzi, galbene și aurii, formînd modele geometrice. Pe marginea de sus sînt montate „bumbuște” (mărgelile) din celuloid, colorate în: roșu, galben și albastru. **B.** este purtată pe cap de fetele între 13 și 14 ani în satele din Munții Apuseni.

Bibl. ref.: L. Apolozan, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, București, 1944. (G.S.)

beată, bucată de pînză lată de 3—4 cm decorată prin cusături mărunte figurînd diferite modele, care se aplică pe încrețul de la gîtul cămășilor femeiești formînd gulerul. **V.** și **cămașă**. (G.S.)

becheș, cojocel femeiesc fără mînci, deschis în față, avînd întreaga suprafață acoperită cu broderii de mătase și ornamente decupate din fișii de piele policromă, roșie, „carmajin” sau verde, „tîrșet”; unele exemplare au și „bumbi” din piele tăiată cu „potricala” (fig. 63). Strălucirea **b.** crește uneori datorită bucăteleurilor de oglindă încadrate în broderie și a nasturilor confecționați din monede care formează o garnitură în față. Tonul predominant al ornamentelor **b.** este roșu în diferite nuanțe. (G.S.)

beci, încăpere săpată în pămînt, destinată păstrării anumitor provizii de alimente (untură, murături, legume, fructe) sau băuturilor în zonele pomiviticele (vin, țuică). În unele zone **b.** este săpat sub casă (Mehedinți, Dolj, Vîlcea, Argeș, Muscel, Dîmbovița, Prahova, Buzău, Vrancea, Valea Bistriței, Mărginimea Sibiului, Țara Hațegului, Țara

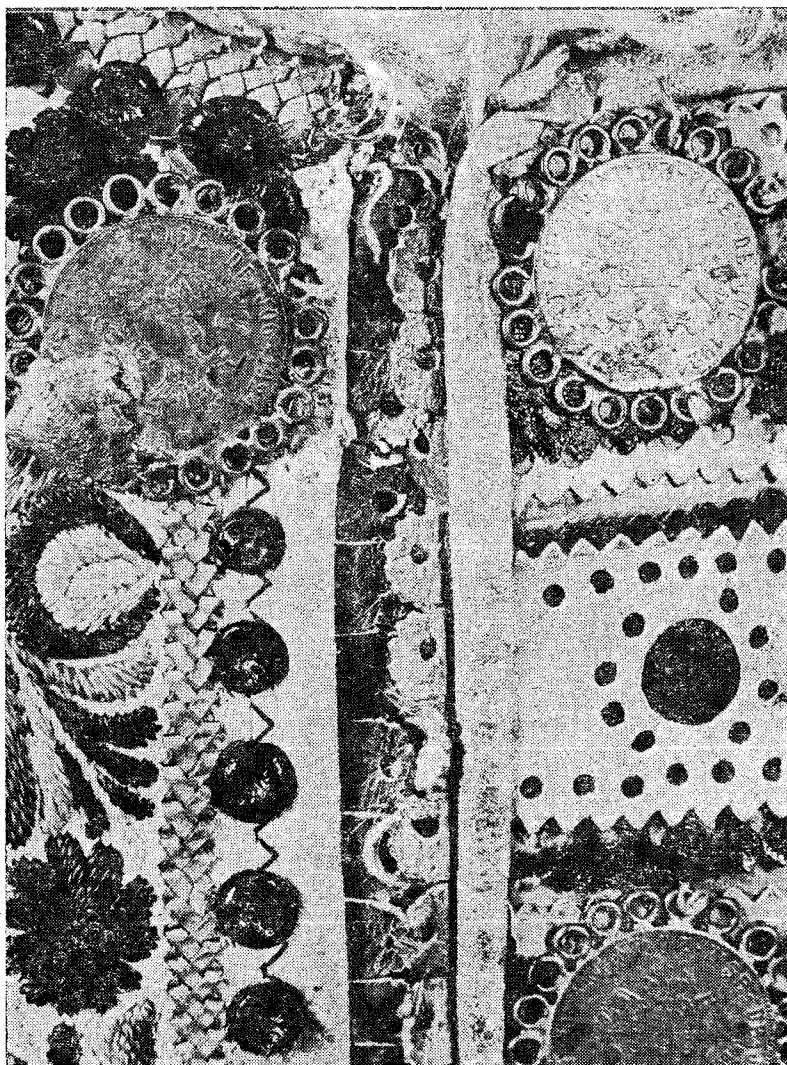

Fig. 63. Becheș, Sîrbova, Timiș, sec. 20. Detaliu.

Oltului, Banat), dînd naștere unor tipuri de case specifice ținuturilor subcarpatice bogate în vii și livezi: casa cu foisor, casa înaltă cu sală. **B.** este din zidărie de piatră sau cărămidă, cu firide adînci în grosimea zidului. La casele țărănești, **b.** este acoperit cu grinzi puternice de stejar, „urși”, uneori sprijinite de cîte unul sau doi stîlpi masivi tot de stejar, sistemul acesta de grinzi susținînd podeala casei. La casele mari negustorești sau boieresti, **b.** este construit cu bolți puternice de piatră sau cărămidă; intrarea se face printr-un gîrliciu prevăzută cu o ușă exterioară cu grilaj și cu una interioară, puternică, din blăni groase de stejar formînd două aripi care se închid pe o „limbă” centrală ce poate fi scoasă ca să facă loc butoaielor mari. Ușile vechilor **b.** aveau încuietori de lemn cioplite în grosimea

lemnului limbii. Există și **b.** amenajate în curte, săpate tot în pămînt, dar cu intrare separată fie înaltă ca o boltă, fie culcată; aceste **b.** despărțite de casă se întîlnesc în unele zone de cîmpie și dealuri ale Munteniei de răsărit, ale Dobrogei, în ținuturile de podiș și dealuri ale Moldovei și ale Transilvaniei; în Moldova ele se numesc „zămnic” iar în multe părți din țară „pivnițe”, deși acest nume se aplică și unor construcții de lemn aflate la suprafața solului, cum sînt cele din Gorj de pildă, servind exclusiv la adăpostirea și păstrarea vinului. Există și o categorie de **b.** sau pivnițe săpate în mal, cum se întîlnesc în Dobrogea dar și în Transilvania, zona Șimleului Silvaniei de pildă. (P.P.)

Beciu (sat, com. Plopii Slăvițești, jud. Teleorman) v. **Islaz**.

Beiușului, Depresiunea ~ sau **Țara Bihorului**, este una din cele mai bine conturate zone etnografice din țara noastră, atât în ceea ce privește teritoriul, cât și unitatea diverselor aspecte etnografice. Ea ocupă cursul superior al Crișului Negru care-și strânge numeroșii afluenți din Munții Pădurea Craiului și Munții Bihorului la nord și la est și din munții Codru Moma la sud; înspre vest limita o constituie defileul de la Șoimi prin care Crișul Negru răzbește în marea cîmpie vestică, și dealul Holodului formînd cumpăna de ape între bazinele Crișului Repede și Crișului Negru; limita exactă a zonei în acest colț nord-vestic o formează linia ce unește satele Dăliște, Săucani, Prisaca, Forău (Bihor); înspre sud-est limita se situează deasupra Criștiorului de Vașcău (Bihor), la cumpăna de ape între Cișul Negru și Crișul Alb. În cuprinsul depresiunii B., astfel delimitată, satele se grupează în câteva subzone sau, poate, mai de grabă, microzone, uneori înșirîndu-se pe văile afluenților Crișului Negru: Valea Roșie, Valea Budureasa, Vașcău, Pietroasa-Gurani, Valea Crișului Negru, inclusiv satele de sub Codru-Moma. Zonă de străveche și compactă populație românească, Valea Crișului Negru cu cele circa 100 de sate ale ei este pomenită în documente încă din sec. 11, mențiunile documentare fiind foarte numeroase pentru sec. 12-14, și, mai tîrziu, oglindind intensă viață economică și socială a zonei. În legătură cu dezvoltarea mineritului au fost colonizați prin sec. 13, în 3-4 sate, între care Finiș și Târcaia (Bihor), maghiari. Așezările sînt de tip adunat în lunca largă a Crișului Negru, de tip răsărit, cele mai multe, în zonele de deal, extinse în zonă, și de tip risipit, cu gospodării izolate în părțile muntoase. Ocupația principală a fost din totdeauna agricultura, chiar și pe versanții munților, practicîndu-se acolo agricultura montană în terase; asociată agriculturii a fost și este creșterea vitelor; de asemenea, lucrul la pădure a constituit o sursă de venit importantă, alături de care s-a dezvoltat și cărbunăritul. Pe apele numeroase ale zonei au funcționat sute de instalații tehnice pentru măcinatul cerealelor, prelucrarea textilelor, tăiatul trunchiurilor în scinduri, etc. Între ocupațiile secundare, culesul din natură a avut în Valea Crișului Negru un rol important, unele sate, cum sînt Poienii de Jos (Bihor) de pe Crișul Pietros fiind renumite în toată țara pentru specializarea în cunoașterea și valorificarea plantelor medicinale vindute în toate ținuturile din România și dincolo de graniță. De asemenea, pescuitul, vîntoarea și apicultura prezintă în depresiunea B. o seamă de aspecte vechi, tradiționale, de cel mai mare interes etnografic. Românii de pe Valea Crișului Negru, s-au îndeletnicit încă din evul mediu și cu mîneritul și prelucrarea fierului mai ales în atelierile din Vașcău și Băița (Bihor), după cum s-au ocupat și cu „spălarea aurului” din depozitele aluvionare. Unul din cele mai interesante aspecte etnografice ale zonei este specializarea satelor pe meșteșuguri, întreaga zonă pîrînd a fi un imens atelier, în care fiecare sat lucrează un anumit produs: lăzi la Budureasa (Bihor), securi la Vărzarii de Sus, cizme, ghete, la Vărzarii de Jos (Bihor), piatră și marmură cioplită la Vașcău (Bihor), unelte agricole de lemn la Cresuia, Pociovaliște (Bihor),

ciubere la Gurani, Binșele (Bihor), frînghii la Beiuș, Pociovaliște, cojoace și pieptare la Beiuș, Roșia, Lunca (Bihor), opinci la Nimăești (Bihor), traiste la Delani (Bihor), sumane la Sîrbești, oale la Lehețeni, Lelești, Criștioru (Bihor) etc. Realizările cele mai importante ale arhitecturii populare de pe Valea Crișului Negru au fost cele în lemn, fie în sistemul furcilor îngropate susținînd un schelet pe care se împletea „leasa” de nulele sau „poticile”, fie în sistemul cununiilor horizontale de birne de stejar cioplite și încheiate în „cheotori”. În această din urmă tehnică s-au construit și bisericile de lemn bihorene păstrate pînă azi în număr mare, dintre care unele (Rieni, Sebiș) sînt remarcabile monumente de artă. Planurile caselor țărănești sînt cele tradiționale românești: „casa” cu tindă și „casa” cu tindă și cămară. Decorul caselor vechi consta în cioplirea „săgeților” (stîlpilor) tîrnațului (prispei) și a „brîncărilor” (contrafisele stîlpilor), ca și a lungii „cununi” (grîndă) a tîrnațului. Mai au apărut reliefulurile în tencuială sub forma motivei arborelui vieții, cununii de brăduți, „roțile” solare, precum și traforajul și, mai recent, culoarea. Cuptorul a fost inițial în „casă” apoi s-a mutat în tindă. În „casă” un colț era rezervat patului înalt, acoperit cu țesături și perne cu căpățile mari țesute în motive geometrice, dominant în culoarea roșie; deasupra patului se afla „ruda” cu țesături alese în război; „lădoale cu spinare” (bânci cu spetează) erau așezate de-a lungul pereților. Pe pereți se agățau blide în jurul cărora se atîrnau „felege” (ștergare) țesute de asemenea și alese în război, decorul geometric fiind preponderent iar culorile preferate roșul și vîntul. Portul popular din B. (fig. 64) se distinge prin păstrarea unor elemente componente arhaice, cum ar fi, de pildă, pieptănătura „cu cormi” peste care se punea un ștergar alb, așa cum se purta înainte vreme în microzona Pietroasa; apoi, contemporan cu pieptănătura cu „cormi” se purta „cămașa lungă” cu mînecele pornind din guler și terminate în „pumași” (un fel de bandă cu o manșetă) cu „scăfătură” (crețuri) un șir de motive geometrice cusute la nivelul cotului și pe creșii „scăfăturii”. Ceva mai tîrziu s-a purtat „spătoiu”, cămașă scurtă la care decorul mînecii nu mai este transversal ci de-a lungul numidui-se „pene pe brîncă în jos”. Poalele cămășii erau acoperite, numai în față, cu „zadie”, o cătrînță lată de lînă aleasă cu motive geometrice. Peste cămașă se purtau pieptare scurte, împodobite cu cusături florale policoorme, lucrate fie la Beiuș, fie la Vașcău, deosebindu-se, în mare două tipuri de port femeiesc: „bișenesc” (de Beiuș) și „cohănesc” (de Vașcău) (fig. 65). Bărbații purtau cămașă scurtă, cu guler înalt, și mîneci largi pornite din umăr și terminate în „pumnari” (manșete). Pieptarul de piele cusut cu lînă se purta peste cămașă. Izmenele largi, „gacile”, se purtau vara, iar iarna cioarecii de pînură albă. Și femeile și bărbații purtau frumoase sumane albe cu aplicații de postav colorat, lucrate de meșterii din Sîrbești, cu un decor special pentru fiecare grup de sate. Ceramica și mobilierul bihorean, lucrate în centrele sus menționate, se înșcriu între realizările de seamă ale artei populare românești. (P.P.)

Fig. 64. Tinere în costum, Valea Crișului Negru, Bihor, sec. 20.

Fig. 65. Femeie în costum, Vărzarii de Jos, Bihor, sec. 20.

Beiuș (oraș, jud. Bihor) 1. Centru de cojocarii menționat la 1733, în care lucrau și mulți tăbăcari. La 1770, B. avea 5 cojocarii iar numărul acestora

la 1774 crescuse la 8. Din 1833 cojocarii din B. se organizează în bresle. În afara breslelor s-au lucrat însă cojoace asemănătoare și de meșteșugarii satelor: Poenii de Jos, Nimăești, Căbești, Cîmpani, Roșia, Finiș și Tinca (Bihor). Cojocul „binșenesc” specific B. este brodat cu lînică verde sau roșie și aplicați de „irhă” din aceeași culoare. Broderia care acoperă în întregime piepții și numai o parte din spate, are în cea mai mare parte forma unor „ciupi” (ciucuri) foarte scurți, înfoiați. Pe marginea de jos cojocul are un ornament geometric sub formă de val și semilune policrome. În jurul gîtului și la piepți pînă aproape de poale, cojocul este bordat cu blană de miel. 2. Muzeul orașenesc din B., înființat în 1958, deține colecții de etnografie și artă populară structurate pe ilustrarea meșteșugurilor și ocupațiilor tradiționale. Aici se găsește una dintre cele mai valoroase colecții de mobilier popular din țară, precum și de ceramică de Leheceni, Cărpinet și Săliște.

Bibl. ref.: N. Dunăre, *Portul popular din Bihor*, București, (G.S.)

beldie, prăjină lungă așezată deasupra patului, pe care se pun țesături sau piese de port. (G.S.)

bente, manșetă îngustă simplă sau cu modele cusute, montată la mincile cămășilor bărbătești și rareori la cele femeiești în nordul Moldovei. (G.S.)

Berevoiești, (sat, comună, jud. Argeș). Comuna se compune din două părți: B. — *Pămînteni* formată din localnici și B. — *Ungureni* formată din populație venită din Transilvania. Conservă o arhitectură tradițională valoroasă — case cu prispă în față și decor floral în stucatură. Aici funcționează stația pilot de cercetare antropologică a Centrului de antropologie din București (G.S.)

Beridu (sat, com. Sînpaul, jud. Cluj). Aici se găsește o frumoasă biserică de lemn construită în jurul anului 1752. Edificiul este de mici dimensiuni, de plan dreptunghiular, cu absida altarului poligonală cu șapte laturi nedecroșată. Intrarea în pronaos se face pe latura de sud printr-o ușă iar trecerea în naos printr-o deschidere în peretele

despărțitor; între altar și naos se află un zid care servește de iconostas. Sistemul de acoperire al celor trei încăperi este diferit: tavan în pronaos, boltă semicilindrică sprijinită direct pe pereți în naos și boltă racordată cu trei panouri curbe în altar. Acoperișul cu învelitoare de șindrilă este străpuns deasupra pronaosului de turnul clopotniței cu bază pătrată și coif ascuțit. Conform unei inscripții aflate deasupra ferestrei sud-estice din

lui, Feleacului și Clujului — Monumente istorice și de artă religioasă”, Cluj-Napoca, 1982. (G.S.)

bernevici, pantaloni confecționați din stofă albă de lână, țesută în patru ițe și dată la piuă, cu o croială specială, purtați în zona Sucevei. V. și cioareci. (G.S.)

bete, brâu îngust denumit și „brăciră”, „brăciri”, „brăcie”, „brăcii” sau „bîrneață”, purtat în jurul taliei atât de femei, cât și de bărbați (fig. 66).

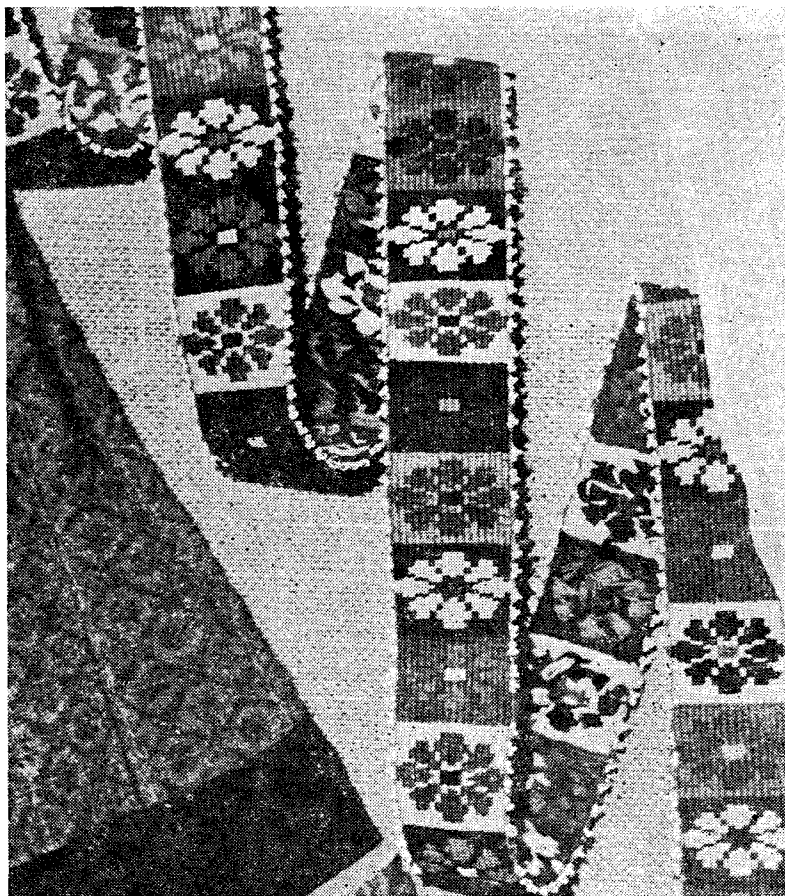

Fig. 66. Bete cu alesături, lași, sec. 20.

naos, biserica din B. „... s-au zugrăvit prin cheltuiala satului, prin mîinile lui Macarian Simion din cinstita varmeghie a Dăbiciei. 21 iunie 1841”. Pictura din pronaos a fost executată de un pictor necunoscut. Din inventarul vechi al bisericii aflăm că ușile împărătești au fost pictate de „Nichita Zugravu” la 1775. Pictura executată pe un strat de tencuială format dintr-un amestec de nisip fin, var și fuior tocat, aplicat direct pe pereți și pe fișii de pînză lipite la interstiții este foarte deteriorată.

Bibl. ref.: I. Toșa, *Bisericile de lemn din împrejurimile Clujului și Huedinelui*, în „Arhiepiscopia Vadu-

B. sînt țesute cu scîndurica sau în război, din lînă sau, mai recent, numai din bumbac. La capăt, **b.** se termină cu franjuri din urzeală, cu ciucuri sau pompoane din lînă policromă. În unele zone din Oltenia, Muntenia, Moldova pe firele marginale ale urzelii se integrează mărgelile albe. În Bazinul Dornelor, **b.** denumite și „brîuț”, sînt țesute în două sau patru ițe și alese cu mina. Culorile predominante: portocaliu, roșu, vișiniu, verde, alb, galben, negru sînt în acord cu cromatică costumei. Motivul „ochiul și crucea” este caracteristic „bîrneațelor” din Valea Bistriței. Dintre toate **b.** din Moldova cele mai bogat ornamentate sînt în zona

lași (fig. 67), în jurul Bacăului și Romanului, în colinele Tutovei. Îmbinarea motivului filomorf cu cel zoomorf este făcută a aceste b. cu mare măiestrie. „Brăcirile” gorjenești sînt mai sobre, țesute în ochiuri cu bleumarin, roșu, alb, verde. Cele din Vlcea, țesute cu patru ițe, sînt ornamentate din neveditură cu motive specifice, „șerpi” și „ochiuri”, la care se adaugă mărgelile albe pe margini. În zona Slatinei pe lîngă b. cu alesături s-au purtat și b. alese și cusute cu mărgelile albe sau policrome

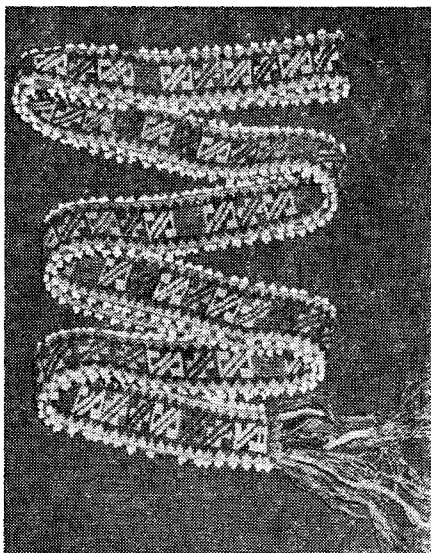

Fig. 67. Birnețe cu alesături, lași, sec. 19.

dispuse pe margine. În Vlașca, Prahova, Tîrnave, Orăștie, Avrig, b. sînt decorate cu dungi și motive discret alese. De o finețe remarcabilă și un colorit cald sînt b. din Cimpia Banatului. (G.S.)

beteală, fir de argint sau de aur folosit la decorarea cămășilor, fotelor, catrințelor, vilnicilor pentru sărbătoare. (G.S.)

bete de bani v. salbă.

betucă v. sărătiță.

Bezded (sat, com. Gîrbou, jud. Sălaj). Monument de arhitectură populară valoros, biserica din B. este de plan dreptunghiular, cu absida decroșată poligonală în cinci laturi. Prisma de pe latura de sud ornamentată cu motive geometrice sculptate, ancadramentele de uși decorate cu creștături geometrice și în formă de vrejuri de viță de vie, indică prezența unor meșteri isușiți. Pictura de bună calitate aparținînd lui Ion Pop din Românași, păstrată numai fragmentar, întregeste aspect estetic al monumentului.

Bibl. ref.: I. Cristache-Panait, M. Daia, *Noi rezultate ale cercetării arhitecturii de lemn în județul Sălaj* în MIA, 1, 1976. (G.S.)

bibiluri, dantelă executată cu acul pe marginea tivurilor, realizată pe principiul aței înnodate, foarte răspîdită în satele din sudul țării. (G.S.)

Bica (sat, com. Mănăstireni, jud. Cluj). Aici se găsește o biserică de lemn, cnstruită în 1765,

admirabil monument de arhitectură populară. De plan dreptunghiular, cu absida altarului poligonală în cinci laturi decroșată, pridvor cu stîlpi și arcade pe latura de sud. Accesul în biserică se face de pe pridvor, printr-un portal cioplit în formă de arcadă la partea superioară, ornamentat cu motive geometrice sculptate. O inscripție săpată în litere chirilice menționează numele meșterului Nicolai Raz și data: „1 lunie 1765”. Deasupra pronaosului se înalță turnul clopotniță cu galerie deschisă, stîlpi și arcade în plin cintru, pe care se sprijină coiful ascuțit. Pronaosul tăvănit este despărțit de naosul acoperit cu boltă semicilindrică cu arc dublu, printr-un perete străpuns de o ușă și două ferestre laterale; absida are deasupra o calotă. Biserica a fost pictată, conform unei inscripții din proscomidie, la 18 noiembrie 1774, de un pictor anonim. Temele iconografice sînt executate sub formă de panouri și frize încadrate de motive florale și linii paralele, într-o manieră populară evidentă.

Bibl. ref.: I. Toșa, *Bisericile de lemn din împrejurimile Clujului și Huedinului*, în „Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului — Monumente istorice și de artă religioasă”, Cluj-Napoca, 1982. (G.S.)

Biniș (sat, com. Declin, jud. Caraș-Severin). Centru important de ceramică roșie nesmăltuită, cu forme amforoidale, foarte elegante. (G.S.)

bircă 1. Fir de lînă tors foarte subțire (Bihor). **2.** Lînă moale folosită în Banat. **3.** Lînică industrială colorată. (G.S.)

Birchiș (sat, comună, jud. Arad). Centru important de ceramică roșie. (G.S.)

bisericile din lemn, fac parte din arhitectura populară, fiind-le propriu tot ce implică acest concept, continuitate a unei străvechi tradiții, opera colectivă și cel mai adesea anonimă, reflectare a condițiilor social-economice din orînduirile trecute. B. de l. românești constituie una din cele cîteva culmi ale artei de a construit în lemn europene, ocupînd un loc deosebit între principiile arii ale arhitecturii de lemn de pe continentul nostru: Nordul Europei cu Scandinavia, țările Baltice și Rusia, centrul Europei cu Silezia, Carpații polonezi și vestul Ucrainei; în părțile de răsărit ale continentului, România este cea mai sudică zonă compactă a arhitecturii de lemn, b. de l. de valoare artistică a celor românești neîntîlnindu-se la sud de Dunăre. Creație populară fiind, b. de l. românești au caractere comune cu casa țărănească: sînt construite din aceeași materie primă, lemnul, în aceleași tehnici, cununi orizontale de birne; au dimensiuni apropiate de acelea ale casei (4×7 m lățime, 5×10 m lungime); în ce privește planul firește că există anume deosebiri legate de necesitățile culturale, împărțirea clasică a b. de l. românești fiind aceea tripartită: pronaos, naos, altar, dispuse pe axul longitudinal al construcției, la care se adaugă deseori pridvorul precum și prisma cu stîlpi de lemn, așa cum deseori se întîlnește mai ales în Transilvania; de multe ori, în Oltenia, Muntenia, Moldova, b. de l. nu au turn. acoperișul lor nedesebindu-se prin nimic, în acest caz, de cel al casei țărănești. Atunci cînd apare, turnul este principalul element deosebit din punctul de vedere al elevației, între casă și b. de l. Deși apariția lui este ceva mai tîrzie, el s-a integrat

organic în structura edificiilor religioase de lemn. În Oltenia și Muntenia turnul are înălțime mică, în timp ce în Transilvania, cu excepția părților sudice ale acestei provincii și a Banatului, este foarte înalt, lucru ce poate fi pus fără îndoială pe seama influenței arhitecturii occidentale, romanice sau gotice. Meșterii țărani români au dovedit, o mare știință în înălțarea unor turnuri ce ating, ca la Șurdești (Maramureș) 60 m aproape, ceea ce

proporționare a volumelor, în armonia stabilită între întreg și părți (fig. 68). Practicarea milenară a artei construcțiilor în lemn a determinat o sinteză originală a materialului și formelor precum și o înscriere organică în peisaj. Monumentele religioase țărănești au o unitate arhitectonică remarcabilă în care știința folosirii spațiului se manifestă în linii și volume ce exprimă totodată putere și grație, îndrăzneală și măsură. Decorul este gândit

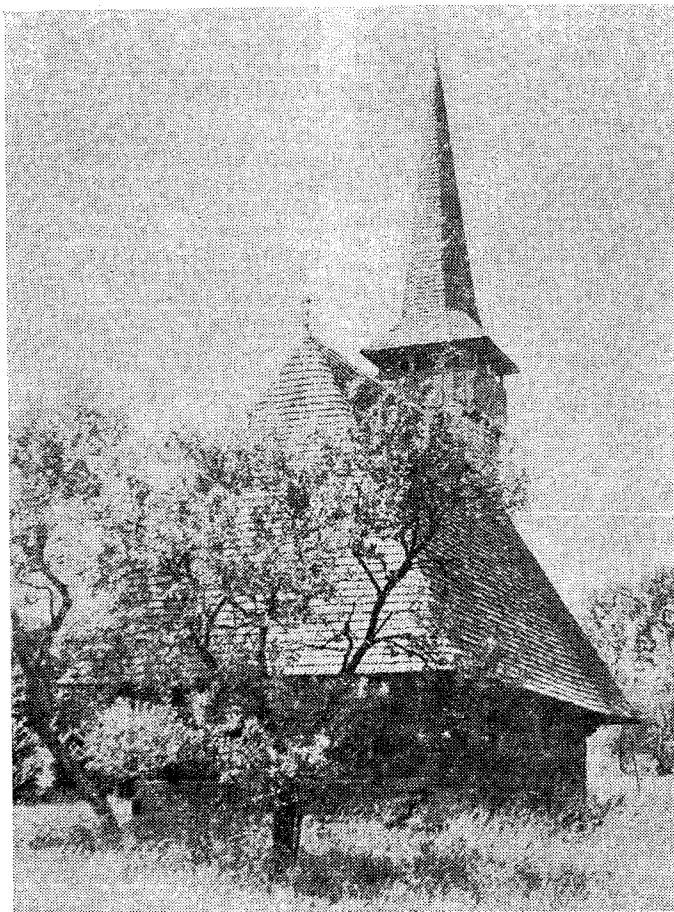

Fig. 68. Biserică de lemn, Cupșeni, Maramureș, sec. 19.

pentru construcții de lemn, folosind mijloace tehnice tradiționale, mai degrabă modeste, este o realizare deosebită. De secțiune pătrată, turnurile au o galerie cu arcadă surmontată de un coif piramidal sau conic. În unele ținuturi, pe Someș sau în Sălaj, la baza coifului sînt construite patru turnulețe mici. În Bihor, coiful este tăiat spre bază de un inel reliefat din șindrilă. Alături de „săgeata” gotică, în unele zone din Crișana, se întâlnește și forma „barocă” a turnului, dominată de liniile curbe ale învelitorii. Valoarea artistică a b. de .l. românești constă, în primul rînd, în admirabila

în același fel, echilibrat, menit să sublinieze trăsăturile fundamentale ale arhitecturii. Prin tehnică și prin ornamentică, precum și prin rolul constructiv al multora din piesele pe care este aplicat, decorul b. de l. este aproape același cu decorul caselor țărănești. Începînd cu masivele tălpi de lemn ale căror capete sînt cîteodată fasonate în forma unui cap de cal stilizat, și pînă la capetele căpriorilor ce susțin streșina acoperișului, se constată desfășurarea unui același sistem ornamental. Stîlpii prispelor și pridvoarelor sînt ciopliți în aceleaș-volume, predominant geometrice, ca și cei ai casei

lor, deosebindu-se trăsături regionale specifice Olteniei de pildă (unde apar așa numiții stâlpi „șerpuiți”), Maramureșului, Moldovei sau Munteniei. În Maramureș și Munții Apuseni, arcadele porticelor, ale galeriei turnurilor, sînt construite în același sistem de contrafese, ca și cele ale caselor de pe Valea Izei, în Maramureș sau de pe Valea Arieșului, în Munții Apuseni, „Aripile”, — terminațiile cunilor de birne —, formînd console sub streșină, sînt cioplite uneori în forma capului de cal și sînt împodobite cu rozete. Deseori, pereții sînt despărțiți în două registre printr-un brîu masiv de lemn sculptat în „frînghie” groasă răsucită, înconjurînd biserica, cam pe la jumătatea înălțimii, amintind totșada de piatră de la monumentele medievale. Un loc de concentrare al decorului îl constituie spațiul înconjurător al ușii de intrare în biserică, adăpostit de pridvor. Ancadramentul ușii indică cîteodată reminiscențe ale arhitecturii de piatră romanice și gotice, prin colonetele repetate cîte trei, patru, de fiecare parte a intrării, sprijinite pe baze prismatice. Acolade, arce frînte la uși și ferestre sugerează aceleași origini, fîrste trecute prin transformarea inerentă trecerii vremii și prin înțelegerea unor meșteri ai lumii rurale. Gama motivelor decorative este foarte întinsă, înscriindu-se în ornamentica stilizată sau geometrică a artei populare. Motivele mitice ale rozetei solare, ale arborelui vieții, păsării, șarpelui și balaurului, stau alături de creștăturile simple țărănești. Credințe precreștine, păstrate în masa poporului uneori doar ca semne golite de înțeles, au pătruns în lăcașuri ortodoxe prin mijlocirea puternicelor tradiții ale artei populare. Așa sînt, de pildă, capetele de cai formînd consolele ce susțin la bază arcele sprijinoare ale bolților interioare, construite tot din lemn. Unitatea concepției constructive și decorative a **b. de l. românești**, nu împiedică diversitatea lor zonală, putînd fi distinse pe teritoriul României, în toate provinciile istorice, un număr relativ mare de grupări de **b. de l.**, avînd anume caracteristici, de la cele moldovenești din Țara Vrancei sau din Ținutul Botoșanilor, pînă la cele oltenesești din Gorj și de la cele transilvănene din Țara Lăpușului sau din Mărginimea Sibiului, pînă la cele bănățene. Făcînd parte din tezaurul de neprețuit al patrimoniului artistic național al României, mai mult de 200 de **b. de l.** din întreaga țară (dintr-un total de 600 monumente existente) au fost declarate monumente istorice vîndînd grija statului pentru conservarea acestor vestigii ale artei de a construi a țaranilor români.

Bibl. ref.: P. Petrescu, *Arhitectura țărănească de lemn din România*, București, 1974. (P.P.)

— **Bistrei, Valea** ~ formează culoarul de trecere între Țara Hațegului și părțile muntoase ale Banatului. Este o zonă etnografică mică dar bine delimitată, cuprinsă între înălțimile de peste 2000 de metri ale masivului Țarcu la sud și culmile mai joase (1400 m) ale munților Poiana Ruscăi. Din ea fac parte satele de pe apa **B.** și de pe afluentul acesteia, **B. Mărului**, precum și cele de la confluența **B.** cu Timișul, adică satele din jurul Caransebeșului, inclusiv cele cîteva de pe *valea scurtă* a Borlovei. **B.** este orientată est-vest, începînd de la Porțile de Fier ale Transilvaniei pînă în Valea Timișului

ce prinde a se lărge, limita vestică a zonei pe această din urmă vale putînd fi socotită linia ce unește satele Peștere și Căvărăn (Caraș-Severin), la circa 20 km nord-vest de Caransebeș, oraș ce rămîne centrul urban și tîrgul important al satelor din zonă. **B.** face parte din vechiul ținut românesc al Severinului (azi jud. Caraș-Severin), în care mai sînt cuprinse zonele etnografice: *Țara Almăjului, micile bazine ale Carașovei și Ezerișului* gravitînd în jurul Reșitei, *Valea Cernei și a Mehadicei, Valea superioară a Timișului, Clisura Dunării* cu Berzasca și Moldova Veche, așa numitul „Golf” ai Oraviței, *munții mici* (650 m) ai *Dognecei*, cu satele grupate mai ales pe cîinii lor vestic), cu o frămîntată istorie. Pe aici trecea unul din principalele drumuri romane către Ulpia Traiană. În evul mediu, Banatul Severinului a fost stăpînit de domnia Țării Românești, printre care și Mircea cel Bătrîn. Legăturile acestui ținut, cunoscut în documentele sec. 16 sub numele de „Valachia Citerior”, cu Oltenia de peste munți au fost continui și puternice. În sec. 18 episcopii de Rîmnic aveau printre titlurile lor și pe acela de „Exarhi ai Severinului și a toată Mehadia”. Străvechile relații sociale și economice dintre românii de dincolo și de dincoace de munți ca și tensiunile provocate de conflictele armate între imperiile ce vremelnice au stăpînit sau au încercat să stăpînească ținuturile românești, au făcut ca oamenii să treacă neconțenit munții în ambele sensuri. De unde și numeroasele dublete și triplete toponimice din Severinul înglobînd **B.** și Oltenia de nord-vest. Satele sînt așezate de-a lungul văii sau risipite pe înălțimile adiacente unde se întîlnesc și „sălașele”, așezări tipice pentru o populație care, pe lîngă agricultură, practică pe scară relativ întinsă și creșterea vitelor mari, a porcilor și a oilor. Dintre ramurile cultivării pămîntului, cea mai dezvoltată este pomicultura. Vînațoarea, în întinsele masive păduroase, și pescuitul, în apele de munte, au rămas pînă azi ocupații secundare în viața oamenilor de aici, îndreptîndu-se tot mai mult către centrele industriale ale zonei, între care uzinele metalurgice de la Oțelul Roșu. Vechea arhitectură a zonei era din lemn, folosind esențele de conifere dar și de foioase. Pe temeliele scunde de bolovani rotunzi de rîu sau de piatră plată de mal, se puneau „bilvani” (tălpi) groși, peste care se înălțau cununile orizontale de birne. Planurile cu două încăperi cuprindeau înainte „sobă” (încăperea cu focul) și „casă”; azi „cuiină” (tîndă) și „casă”. Ele aveau o importantă caracteristică în ce privește plasamentul vetrei așezată spre mijlocul peretelui median, amintind, poate, vechea poziție a vetrei din Mehedinți, Valea Cernei și Țara Almăjului, unde aceasta se afla spre peretele din față al casei și poziția vetrei la românii din Valea Timocului. Peste vechea arhitectură de lemn s-a suprapus, ca urmare a măsurilor edilitar-administrative din sec. 19 o arhitectură de piatră, combinată uneori cu lemn, „casă” din față de piatră sau cărămidă, „soba din spate” din birne de lemn, cu plan dezvoltat, cu tîndă mediană, în care se pot afla și două focuri, și cu sobă oarbă, rotundă în „casa curată”. Prispă parțială se întîlneau cîteodată. Locul vechilor stâlpi de lemn l-au luat pilaștrii de zidărie. Acoperișul de șindriță,

în patru ape, a fost înlocuit cu acoperișul în două ape sau cu pinion, dezvoltându-se și un decor în stucatură. Costumul de pe B. (fig. 69) are unele note comune, în ce privește detaliile, cu cel din Țara Hașegului, anume ornamentele de pe cămașa femeiască, pieptarul de piele, opincile. Dar, în

Fig. 69. Costumul femeiesc cu pieptar și catrință cu fir, Valea Bistrei, sec. 20.

esență, costumul de aici se încadrează în costumul popular bănățean de munte. Femeile poartă pe cap „ceapsa”, o bonetă dreptunghiulară, de pînză albă de cînepă, în trecut, de bumbac azi, împodobită cu cusături de lînă roșie și neagră, în diferite motive geometrice, romb, steaua, S-ul. Cămașa este lungă, are mînecele pornite din guler, încrețite, sus, iar jos terminîndu-se cu fodori mari. Decorul este în forma unor „table” compacte de cusături dispuse pe piept și pe mîneci. Peste poalele albe se pune „catrința” (fig. 70), din țesătură aspră de „păr” de lînă și din „sîrmă albă” (fir de argint), în față, iar în spate se poartă „opregul”, compus dintr-un „petec” dreptunghiular scurt și fire lungi, colorate, care atîrnă în jos, pînă aproape de marginea poalelor. Înainte vreme se purta opreg și în față, dar a fost înlocuit, pe la începutul sec. 19, cu catrința. Costumul femeiesc este completat cu pieptar (fig. 71) și obiele înalte pînă sub genunchi, țesute în vîstre orizontale colorate. Portul bărbătesc se distinge prin căciula purtată (numită înainte vreme „clabăț”) cu blana înăuntru, fiind răsucită spre afară doar marginea de jos. Cămașa foarte

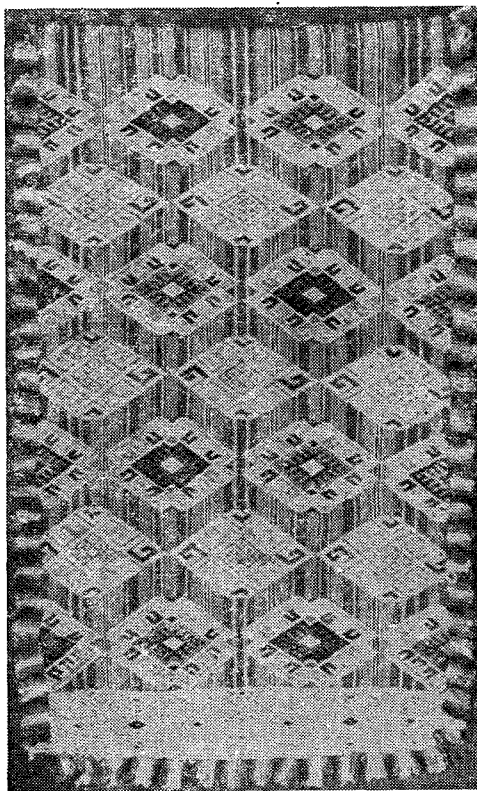

Fig. 70. Catrință cu fir, Valea Bistrei, sec. 20.

lungă, avea mîneca largă; acum mîneca se termină în „pumnași” strînși. Decorul cămășii bărbătești este realizat în „cheițe” unind foile de pînză și în „cioplică” (șabac) albă. Peste cămașa se poartă „laibărul” și, în zile de sărbătoare, „chintușul”, un fel de vestă ceva mai lungă și bogat împodobită. Mijlocul se încinge cu briu sau cu „cureaună”. Izmele largi se poartă virite în obielele înalte, dealtfel ca și cioarecii albi, simpli. Obielele sînt din lînă, dominînd culoarea roșie. Pe vreme de iarnă se purtau „șube” albe, cu decor redus la cîteva găitane negre. (P.P.)

Bistricioara (sat, com. Ceahlău, jud. Neamț). Centru ceramic care a lucrat pînă în 1960, producînd vase de diferite forme și dimensiuni în tradiția olăriei moldovenești, cu unele influențe transilvănene. (G.S.)

Bistrița (oraș, jud. Bistrița-Năsăud) 1. Centru de ceramică dispărut, cu o producție interesantă, caracterizată prin decorul sgrafitat. Cromatica pieselor lucrate la B. se compune din cîteva culori: albastru, galben, verde, pe fond alb de angobă. Motivele cele mai frecvente sînt florale, stilizarea fiind făcută cu multă măiestrie. 2. În cadrul Muzeului județean Bistrița, a luat ființă din 1976 și o secție de artă populară, cu o expoziție de bază care prezintă: obiecte de uz casnic și gospodăresc, țesături, broderii de piele și costume caracteristice creației populare din satele județului. (G.S.)

Bistrița (sat, com. Costești, jud. Vâlcea) v. **Romanii de Sus**.

Bistrița-Năsăud, ținut etnografic complex, situat în bazinul superior al Someșului Mare, la contactul dintre Maramureș, Moldova, cursul superior al Mureșului și Cîmpia Transilvaniei. (fig. 72) Diversitatea aspectelor etnografice este mărită și de existența unui grup de populație săsească de veche colonizare. Zonele din cuprinsul ținutului sînt: 1. Năsăudul cu subzona Rodnei, 2. Depesiunea Bistriței, cu subzona Birgaielor (fig. 73). 3. Mocănimea Șielui. 4. Dealurile Ciceului și Becleanului. 5. Sin-

al sec. 19 zona a intrat în circuitul modern al industrializării prin îmfăptuirea primei și a uneia dintre cele mai mari construcții hidrotehnice din țara noastră, operație tehnică antrenînd profunde schimbări în viața locuitorilor din zonă, dacă ținem seama că mai bine de treizeci de așezări din zonă au fost strămutate de pe locurile lor, mare parte din ele fiind inundate ca urmare a creării lacului lung de 60 km servind drept bazin de acumulare al hidrocentralei de la Bicaz. Cu acel prilej, în anii 1952—1962, au avut loc cercetări etnografice complexe ce au dus la realizarea de monografii privind

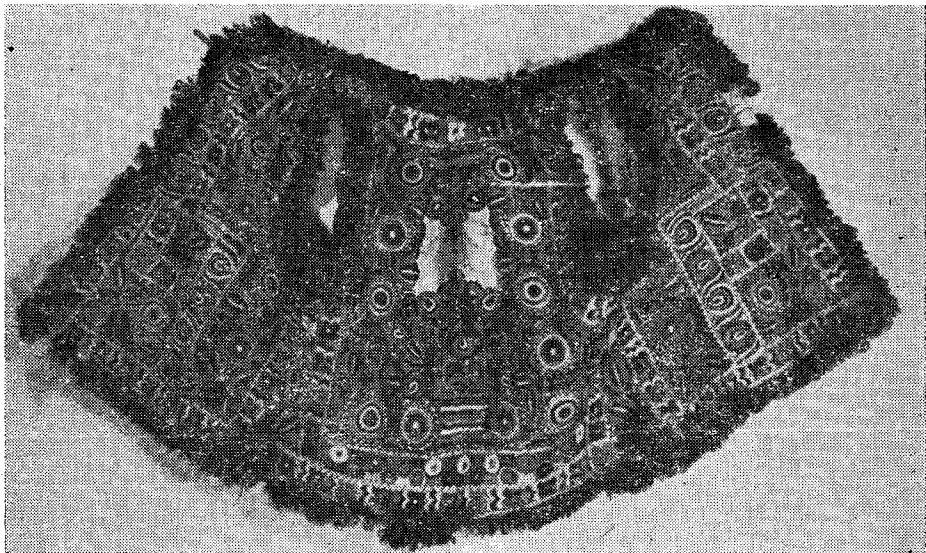

Fig. 71 Piețtar femeiesc, Valea Bistrei, sec. 19.

mihaiu de Cîmpie, parte din Cîmpia mare a Transilvaniei. Zona cea mai cunoscută și mai studiată este cea a Năsăudului, vechi ținut grăniceresc românesc (P.P.)

Bistrița, Valea ~, zonă etnografică bine conturată, foarte unitară mai ales pe cursul mijlociu al râului între Broșteni — Neamț și Piatra Neamț, grupînd cele vreo 30 de sate de pe **B.** și numeroșii săi afluenți: Sabasa, Fărcașa, Dreptu, Largu, Bistricioara, Schitu, Hangu, Izvoru Alb, Buhalnița, Nicazu, Tarcău, Pingărați, Secu, (toponimele dublează hidronimele, caz rar în asemenea proporție). Valea îngustă, munții împădușiți, au atras relativ tîrziu o populație ceva mai numeroasă, din sec. 17 încoace, imigrările transilvănene ducînd la popularea locurilor folosite înainte vreme doar pentru tîrlele și sălașele crescătorilor de animale și ale vînătorilor, ocupații ce au rămas pînă tîrziu în vremea noastră îndeletniciri tradiționale în zonă. Imensele păduri ocupînd aproape două treimi din suprafața zonei au determinat în sec. 18 și, mai ales, în sec. 19 dezvoltarea lucrului la pădure și al industriei forestiere, unul din aspectele cele mai interesante ale acestora, din punct de vedere etnografic, constituindu-l plutăritul (fig. 74). În deceniul al șaselea

aspectele culturii populare pe de **B.** Principalele ocupații au rămas și azi, la proporții și nivel tehnic moderne, lucrul la pădure și creșterea animalelor, pe lîngă, firește, munca în unitățile industriale create în zonă. Casele și construcțiile anexe, numeroase și variate, sînt din lemn de brad, deseori sub forma trunchilor rotunzi așezați în cununi orizontale. Acoperișul în patru ape are învelitoarea de draniță. Planurile au evoluat de la locuințele monocelulare, destul de numeroase în trecut, și de la tindă cu odaie și cămară, la două odaii și la tindă mediană. La casele mari, înstărite, din trecut, apărea și un „iatac” sau o cămară, în spațiul odăii „curate” înspre spatele casei. Prîspa, deseori dezvoltată pe trei și chiar pe patru aple, era largă, închisă cu pălimar, iar din ea se desprindea cîteodată și un cerdac. La spatele casei, sub prelungirea streșinii acoperișului, se făcea „dosarul” în care se țineau unelte, „ciuvee” (vase de lemn pentru produsele lactate), iar uneori viței și miei. Decorul la casele vechi consta în ciplirea stîlpilor de la prîspă, a „boldurilor” de la capetele coamei acoperișului, iar la cele noi în traforairea pălimarelor, a paziilor, a „floriilor” de la stîlpii prîspei. Interiorul este marcat de cuptorul mare cu horn ocupînd

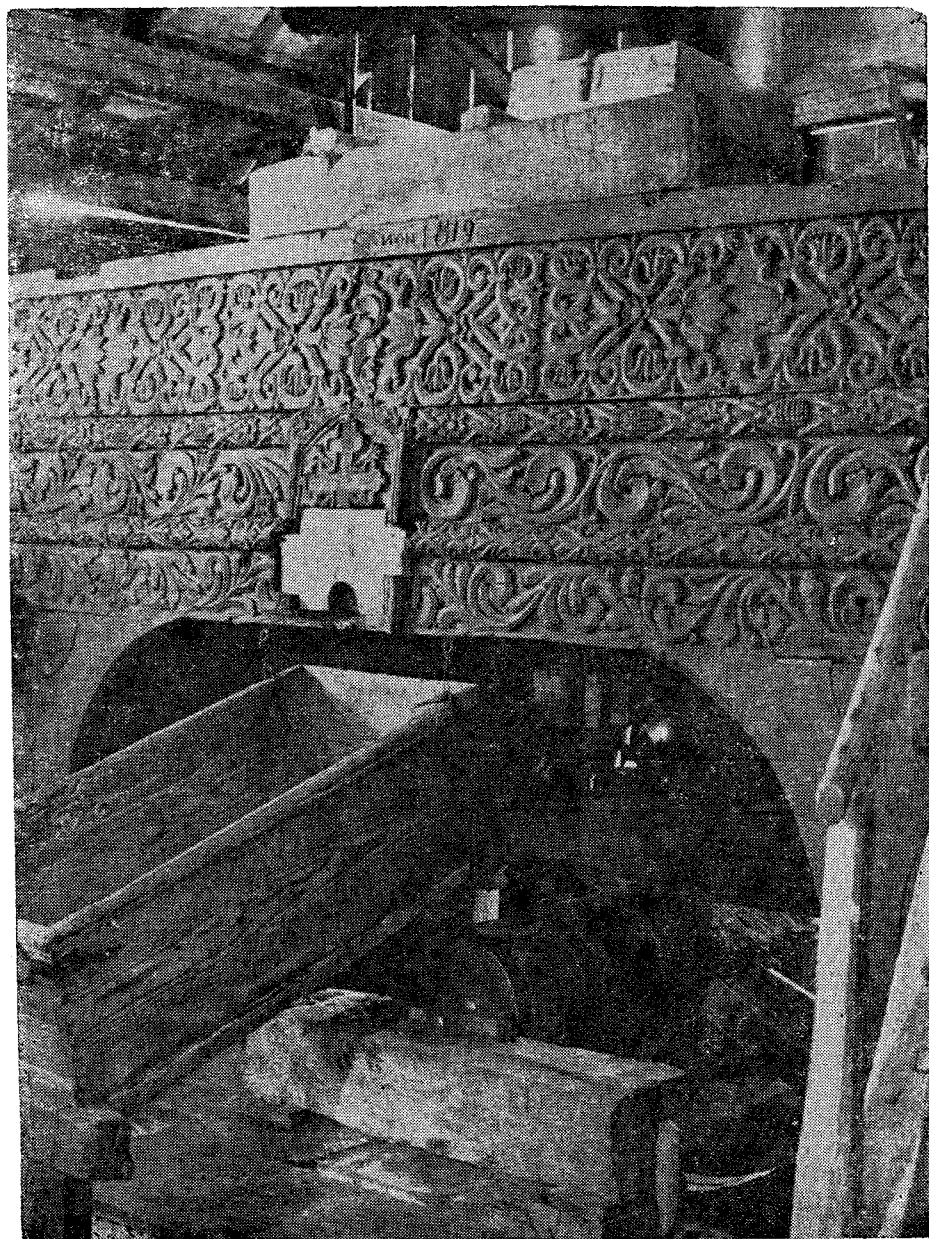

Fig. 72. Fruntar de moară, Josenii Birgăului, Bistrița-Năsăud, 1819.

aproape un sfert din odaia mare și de patul la capul căruia este clădită, pînă în tavan, zestrea alcătuită din țesături. Lavițe groase, cu capetele înalte cioplite, mărginesc ceilalți doi pereți exteriori, iar deasupra lavițelor, pereții sînt acoperiți, cam pînă la înălțimea ferestrelor, cu lăicere lungi, vîstrate pe fond roșu. Lăzile de zestre erau din fag cioplit și scrijelat cu motive geometrice, între care „brăduțul” avea o frecvență deosebită. Țesături de

lîină acopereau patul, iar pe pereți se puneau, pe lîngă lăicere, „prosoape” și „covoare”. Portul de pe B., este în liniile sale esențiale cel general-moldovenesc, cu cămașa încrețită la gît, zisă cu „brezărâu”, cu „cătrință” (fotă) cu fond negru și capete învrîstate, briie și bete; se întîlnesc însă și elemente de port transilvănene, cum este, de pildă, cămașa cu fodor la mîncă și cu „șire peste cot”, în loc de alțiță. Bărbății purtau cămașa „bătri-

Fig. 73. Pieptar înfundat, Bistrița-Năsăud, sec. 20.

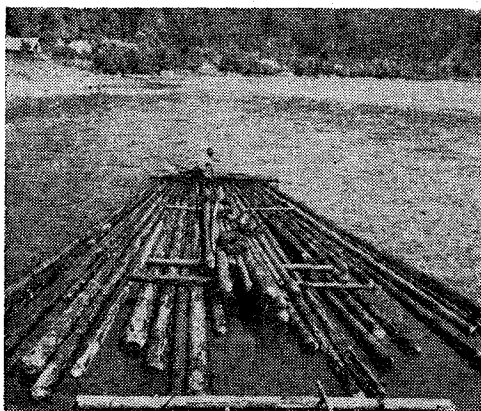

Fig. 74. Transportul lemnului cu pluta, Valea Bistriței, 1958.

nească" cu mîneacă largă și clini laterali conferind o anume amploare. Se poartă în zonă și așa-zisă cămașă cu „fustă”, adică cu poalele desprinse. Cioarecii sînt de dimie albă, groasă, iar ȋțarii, strîmți și încrețiiți pe picior, sînt făcuți din țesătură de lînă toarsă foarte subțire. Bondițe sau pieptare de blană de oaie, împodobite cu cusături și sumane cu găitane, se poartă în anotimpurile reci (fig. 75). Între meșteșugurile artistice dezvoltate în zonă pot fi amintite prelucrarea lemnului și a fierului, numeroase obiecte de uz casnic cu însușiri deosebite în ce privește atît forma cît și decorul, întilnindu-se în casele din zonă. Pînă în 1960 a funcționat și un centru ceramic la Bistricioara, producînd vase de diferite forme și dimensiuni în tradiția ceramicii moldovenești, apărînd însă și unele elemente transilvane.

Bibl. ref.: *Etnografia văii Bistriței*, Piatra Neamț, 1973. (P.P.)

bitușcă v. cojoc.

Bivolari (sat, comună, jud. Iași). Vechi centru în care s-a produs ceramică neagră. (G.S.)

bîlvan, denumire folosită în expresia „casă pe bîlvani” în nord-estul Gorjului, indicînd o ramă dublă din trunchi rotunzi de mari dimensiuni (diametru 50—70 cm) formînd o talpă neobișnuit de puternică ridicată pe cîteva pietre enorme puse la colțuri. Sistemul, întilnit la casele foarte vechi, Bălănești (Gorj), are rol de izolator apărînd casa de umezeală prin ridicarea de la sol și formarea unui strat și curent de aer sub casă. (P.P.)

Bîra (sat, comună, jud. Neamț). Centru de ceramică care și-a încetat activitatea. Producția sa se înscrie în specificul satelor de olari din centrul Moldovei, Iași, Podul Iloaiei, Tîrgul Frumos, Hîrlău, Fălticeni, cu o ceramică smălțuită. Vasele produse la B. păstrau vechea tradiție a culorilor bizantine: verde și brun, uneori albastru, pe fond alb. Decorul floral se realiza cu pensula. (G.S.)

bîrnă, lemn gros, fie sub formă de trunchi rotund cojit, fie sub formă de trunchi cioplit. Din cununi orizontale de bîrne se construiau casele vechii arhitecturi populare românești în zonele de

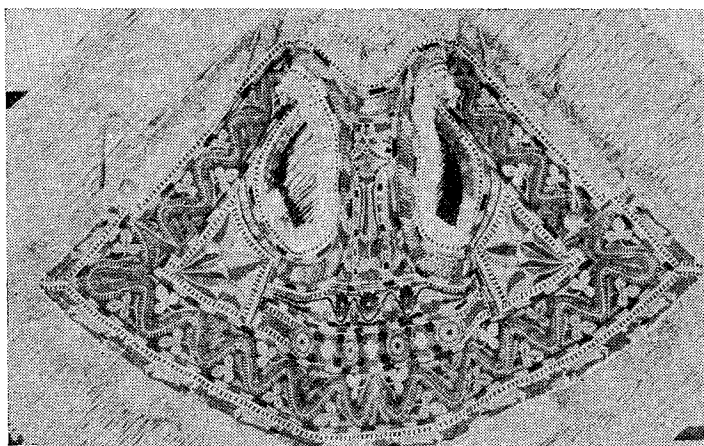

Fig. 75. Bondiță brodată, Valea Bistriței, sec. 20.

deal și munte, dar și în cîmpiile acoperite de păduri din trecut. (P.P.)

Bîrneată v. bete.

Bîrsa (sat, comună, jud. Arad). Centru important de olărie în care pînă la 1920 lucrau cca. 60 de olari. Se produc vase cu forme asemănătoare celor din Bihor, nesmăluite și neangobate. Decorul geometric se execută cu hume de culoare albă, brună sau neagră. (fig. 76). Olarii desfăceau produsele în târgurile de la Buteni și Sebiș, (Arad). (G.S.)

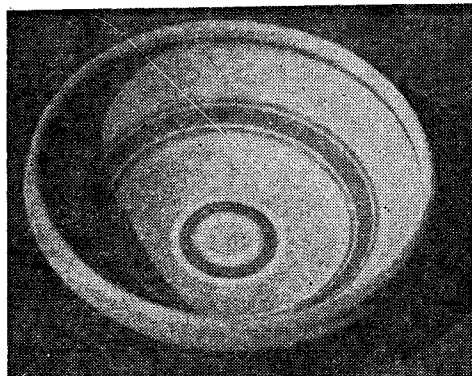

Fig. 76. Blid decorat cu cornul, Bîrsa, Arad, sec. 20.

Bîrsana (sat, com. Bîrsana, jud. Maramureș). Sat pomenit în documente din a doua jumătate a sec. 14 în care se află un remarcabil monument de arhitectură populară, biserica ridicată la 1806. Construită pe temelie de piatră, cu pereți din lemn de stejar, în tehnica cununilor succesive, biserica are șarpantă de lemn și învelitoare din draniță. De plan dreptunghiular, cu absidă în cinci laturi decroșată. Deasupra pronaosului se înalță turnul-clopotniță cu foisor și coif prelung, vizibil de departe. Ansamblul de picturi murale a fost executat pe pînză acoperită cu preparație de var, cu excepția tindei de construcție mai nouă, care nu este zugrăvită. Întreaga pictură vădește note caracteristice ca, de exemplu, reprezentarea lui Isus „înger al marelui sfat” în centrul bolții naosului, temă iconografică rară în arta țărilor române sau alte teme neobișnuite în decorul absidei.

Bibl. ref.: I. D. Ștefănescu, *Arta veche a Maramureșului*, București, 1968. (G.S.)

Bîrsău-Mare (sat, com. Gîlgău, jud. Sălaj). Așezare atestată la 1405, menționată în documente cu numele de „villa olachalis Borzo” în care se păstrează o biserică de lemn construită în 1690. Planul neobișnuit are pronaosul poligonal și absida altarului decroșată pătrată. Sistemul de boltire este semicilindric la naos și altar, în timp ce pronaosul prezintă tavan drept. Peretele care desparte cele două încăperi ale navei este străpuns de două intrări cu o grindă sculptată în torsadă deasupra și cioplituri în formă de jumătăți de cerc. Pictura păstrată într-o stare precară, a fost lucrată de Ioan Pop din Românași. (G.S.)

Bîrsei, Țara~ este una din cele mai cunoscute unități istorico-etnografice din țara noastră, situată

în interiorul mării Curburi a Carpaților. B. face parte din depresiunea Brașovului, un „vast șes intramontan”, constituind cea mai întinsă depresiune intracarpatică din România. Partea cea mai joasă a depresiunii este o cîmpie aflată la 560 m deasupra mării, dar surprinzător de netedă, cu văi fără maluri aproape, cu înmlăștiniri ample în zona Riului Negru. Este un ținut apărut de munți dar avînd, în același timp, legături lesnicioase cu toate ținuturile românești prin: Valea Oituzului spre Moldova centrală, pe Valea Troțușului și pe afluenții Putnei spre Țara Vrancei, pe Valea Buzăului și a Teleajenului spre Brăila, Galați și Dobrogea, pe la Predeal și Giuvala spre Muntenia centrală și Cîmpia Română, pe la Vlădeni spre Țatra Făgărașului, pe la Racoș spre Transilvania estică. În zonă se află urme de străveche locuire ce s-au continuat de-a lungul timpului cu dovezi certe ale populației românești, prezentă masiv în forme organizate la venirea cavalerilor teutoni, după cum dovedește de altfel și toponimia (Olt, Timiș, Buzău, Bîrsa, Sohodol, Bran, Prejmer), care este anterioară așezării tirzii a coloniștilor maghiari sau germani. T.B. poate fi divizată în două subzone: *Bîrsa de Sus*, treaptă ceva mai înaltă, un piemont așezat la poalele munților Piatra Craiului, în care se afla sate cu gospodării răzlețite, ca Poiana Mărului, Tohan (în trecut Holbav), Vulcan, (Brașov), practicînd într-o anumită măsură și agricultura, mai ales sub forma livezilor de pomi fructiferi și creșterea vitelor mari, necunoscînd însă păstoritul transhumant; *Bîrsa de Jos*, un șes întins acoperit cu culturi cerealiere, horticoale și de plante industriale (sfeclă de zahăr, floarea soarelui); cu așezări mari, compacte; subzona se întinde spre nord pînă la apa Oltului, urmîndu-i cursul ce face aici marele cot, înconjurînd Munții Baraoltului; ocupația principală este agricultura și creșterea vitelor mari, și în mai mică măsură oieritul. Alături de români, aici în Bîrsa de Jos se află și sași în sate ca Prejmer sau Hărman (Brașov), cu bisericile-cetăți caracteristice așezărilor săsești din Transilvania. În subzona Bîrsa de Sus arhitectura populară prezintă asemănări cu cea din Bîrsa de Jos, dar și similitudini puternice cu arhitectura din plaiul Branului. În sate ca Ghimbav, Cristian, Rîșnov, Vulcan (Brașov) în care trăiesc și sași, se resimte influența arhitecturii urbane a Brașovului, influență exercitată încă de la începutul sec. 19. Dimpotrivă, în Tohan, Poiana Mărului, iar, în trecut, și în Zărnești și în Tohanul Vechi, (Brașov) construcțiile țărănești sînt de fapt la fel cu cele din satele brăne, anume pe o temelie scundă de bolovani de rîu pe care se așează „tepșanele” (tăpile) de fag care susțin pereții construiți din birne cioplite de aceeași esență; casele de lemn sînt tencuite și acoperite cu jipi de paie de secară sau grîu. La planurile cu două încăperi „casa mare” și „tinda” se adaugă „celarul”, care mai tirziu se transformă în „căsuță”, spațiu de depozitat provizii și unelte la început, devenită apoi încăperea de locuit, „casa mare” devenind „casa frumoasă” pentru oaspeți. Prîpsa lipsește la casele din Bîrsa de Sus. Decorul apare pe grinzile interioare sub forma rozetelor crestate și a inscripțiilor; la exterior decorul este realizat în tencuială. În Bîrsa de Sus se întîlnesc gospodării cu ocol întărit, de aceeași structură, de veche tradiție locală ca și în plaiul

Branului. În subzona Bîrsa de Jos vechea arhitectură era cea a lemnului, astăzi aproape complet dispărută, înlocuită fiind de construcții de cărămidă și piatră. Succesiunea celor două straturi s-a produs la epoci diferite pentru așezările românești și săsești. . . Începutul arhitecturii de zid se pare că trebuie plasat spre sfîrșitul sec. 17 ca o măsură timpurie pentru prevenirea incendiilor. Pînă atunci sașii își construiau casele asemenea celor ale românilor, din birne și nuiele împletite și lipite cu pămînt, pentru acoperiș folosindu-se stuful din mlaștinile șesului Bîrsei. Datorită restricțiilor politice privind populația românească, precum și datorită întinselor păduri deținute de obștile sătești tradiționale ale românilor, construcțiile de lemn s-au păstrat mai mult în satele românești, decalajul înlocuirii lemnului cu piatra și cărămida fiind de circa 100 de ani în satele românești față de cele săsești. Planul caselor românești a evoluat de la cel de două încăperi, „tinda” și „casa ’nainte”, la cel cu trei încăperi, adăugîndu-se o „cămară” îngustă în cealaltă parte a tinzii, sau o încăpere mai mare numită „căsuță”, „casa ’nainte” transformîndu-se în „casă frumoasă”. Deseori, cămara sau „celarul” se amenajează în planul „casei ’nainte”. Nici aici nu se întîlnește prispa sau „privorul”, în schimb „chimnița” (pivnița) este frecvent construită sub tindă sau sub „casa ’nainte”. Decorul constă în principal în relief de tencuială, cu motive geometrice sau florale și inscripții (anul, numele proprietarului), precum și în colorarea pereților. Arhitectura populară săsească din Bîrsa de Jos a fost încă la mijlocul sec. 19 o arhitectură de lemn în bună parte, la Prejmer, de pildă, în 1854 fiind 328 case de zid, dar 210 de lemn. Arhitectura de lemn era fie în sistemul bîrnelor (Blockbau), fie în sistemul furcilor cu umplutură de nuiele împletite sau vâlătuci cu paie (Fachwerk). Arhitectura de zid săsească este tributară reglementărilor tîrzii habsburgice, fiind în fond o arhitectură central-europeană. **B.** este una din zonele etnografice în care portul popular s-a transformat foarte timpuriu, datorită contactului cu puternicul centru urban al Brașovului către care gravitau toate satele din zonă. În Bîrsa de Sus, pătrund unele caractere ale costumului brănean, deși izolat, menținîndu-se în trecut și elemente ale portului asemănătoare celui din Țara Făgărașului, „cătrînța”, de pildă, în sate ca Vlădeni, Tohan (Brașov) în timp ce în Bîrsa de Jos mai pot fi identificate elemente ale costumului vecin de Tîrnava. Industria casnică textilă a fost foarte dezvoltată în **B.** Pinza de cînepă, in, bumbac, ca și țesăturile de lînă albă în principal, furnizau materialul pentru cămășile femeiești și bărbătești, pentru itării și cioarecii bărbătești, sumanele și saricile de vreme rea. Interiorul caselor din **B.** era organizat pe cele două colțuri tradiționale, unul patului și colțul mesei, patul fiind numit „cu boltă”, adică un planșeu de scîndură ridicat la peste 1,50 m deasupra patului propriu-zis pe care erau așezate țesăturile. Se folosea și o culme unde erau expuse de asemenea textile, iar pe pereți se puneau țesături de tipul „zăvastrelor” și scoarțelor cu vîstre sau în „roate” (romburi). Ștergarele numeroase și „pînzătura”, fața de masă, completau bogăția interiorului bîrsan. Mobilierul era deseori pictat, lada brașovenească

fiind nelipsită. Ceramica românească din **B.** se lucra la Tohan, Zărnești, Rîșnov.

Bibl. ref.: V. Tufescu, *România*, București, 1974; P. Binder, T. Hașdeu, C. Teodorescu, *Țara Bîrsei*, București, 1972. (P.P.)

Bîtă, baston din lemn de corn, paltin, fag, terminat cu o „măciucă”, purtat de ciobani, folosit ca unealtă și armă (fig. 77). Decorul se desfășoară pe treimea superioară, în partea denumită „gîtul bîtei”. Cîmpurile ornamentale se compun din

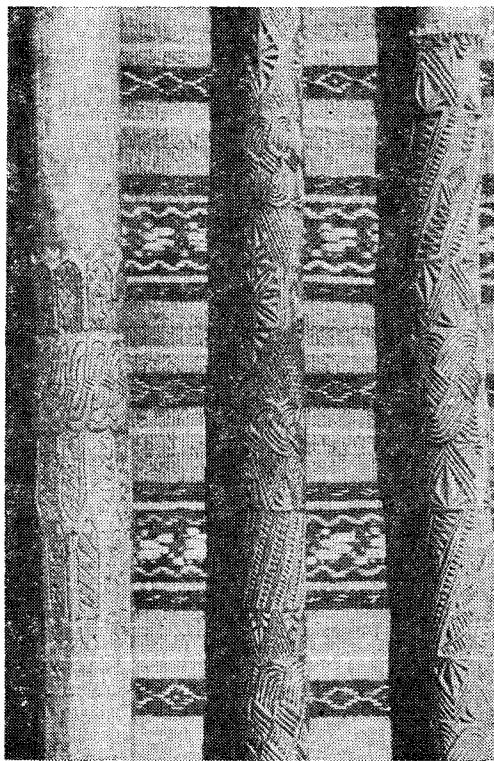

Fig. 77. Bîte ciobănești, Gorj, sec. 20.

motive geometrice („dinte de lup”, torsadă, cercuri și puncte) dispuse în registre orizontale, delimitate prin rînduri crestate în zig-zag sau cu motive florale dispuse vertical și în spirală. Uneori, măciuca **b.** are formă antropomorfă sau animalieră. Tehnicile folosite pentru realizarea motivelor sînt: cioplirea, crestarea, pirogravarea, intarsia cu cositor și mărgele, înfășurarea cu metal. Exemplare deosebite din punct de vedere artistic se găsesc în zonele: Pădureni, Mărginimea Sibiului, Bran, Suceava, Valea superioară a Jiului, acolo unde, păstoritul a avut o mare dezvoltare. (G.S.)

Bîtă de colindat, însemn al copiilor colindători, tradițional în zonele Munților Apusenii, Bihor, Cîmpia Transilvaniei. **B. de c.** sînt confecționate din lemn de corn sau alun, avînd legate spre vîrf lame de metal cu ajutorul cărora, în timpul rostirii colindei, copiii pot sublinia printr-un sunet asemănător zurgălăilor, ritmul versurilor.

Bibl. ref.: *Arhiva etnografică a Muzeului etnografic al Transilvaniei*, în AMET, I, 1927. (M.B.)

blid, 1. Vas de pământ de forma unei farfurii ceva mai adâncite, cu fundul relativ mic, cu pereții dreupți sau puțin concavi, cu margini verticale sau răsfrînte, mai totdeauna smălțuit; în blid se servesc mîncărurile. Se lucrează în aproape toate centrele ceramice, primind numiri variate: „strachină”, „taier”, „talger”, „taler”, de caracter regional dar determinate și de anume caracteristici de formă sau dimensiuni. (P. P.) 2. Vas executat dintr-o singură bucată de lemn prin cioplire sau la strung, folosit în gospodăria țărănească. Pe marginea de sus, b. poate fi decorat cu 1—2 caneluri. A fost răspîndit mai ales în zonele montane. (G.S.)

blidar v. dulap (fig. 78).

noilor născuți în familia respectivă. Cenușa lemnelor arse în vatra focului în acea zi se păstra pentru a fi aruncată primăvara pe straturile din grădină, ca măsură de protecție împotriva dăunătorilor. În interiorul tradițional fiecare piesă de mobilier, fiecare țesătură așternută pe pat, pe „ruda” de haine sau de ștergere, pe lavițe sau pe masă erau investite în cadrul riturilor agrare, cu semnificații privind fertilitatea și fecunditatea pămîntului. Conform credințelor populare, în Moldova, se punea sub fața de masă, nouă aleasă în război, fin, sare, țărițe, boabe de grâu, iar pe deasupra se așezau blidele de lut, cu bucatele tradiționale pentru festinul sărbătoresc al familiei. Finul era apoi dat ca hrană vitelor, iar boabele de grâu erau amestecate în sămînța pentru acel an, crezîndu-se în puterea

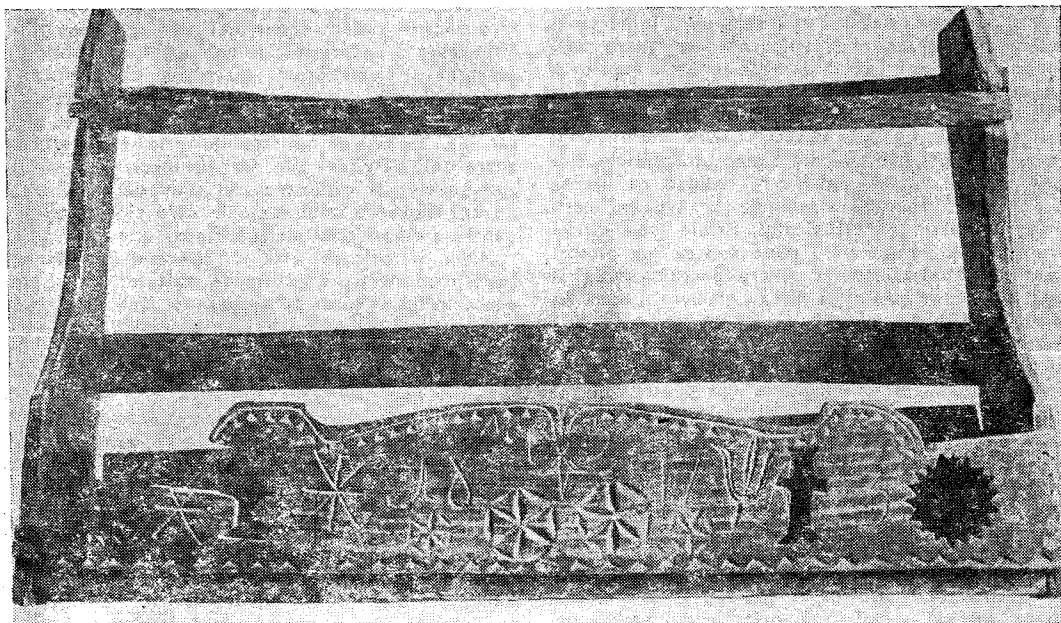

Fig. 78. Blidar, Maramureș, 1817.

Blidari (sat, com. Golești, jud. Vâlcea) v. **Romani de Sus**.

Boboteaza, sărbătoare care încheie ciclul manifestărilor augurale, de străveche tradiție, în cele 12 zile faste ale Anului Nou. În cadrul acestei sărbători, riturile agrare se împletesc strîns cu cele de familie. În ajun sau chiar în ziua de 6 ianuarie se îndeplineau anumite rituri de fertilitate și prosperitate pentru noul an, păstrîndu-se cu strictețe tradiția strîns legată de ocupațiile agricole ale populației de străveche locuire în spațiul carpatodanubian pontic. Se credea că tot ce se săvîrșea în acea zi, la începutul calendarului agrar, avea influență asupra acțiunii și finalității tuturor gesturilor și activităților de peste an. Chiar sexul unei persoane (primul care intra în casă în acea zi trebuia să fie un bărbat, conform credințelor populare) sau calitățile acesteia puteau influența atributele

invocării „manei” și rodului holdei. Erau hrănite și păsările, ca să nu se mănzeze holdele în timpul primăverii, iar la rădăcina pomilor se puneau firmituri de pîine, boabe de grâu și apă neînceptută ca să devină roditori. Vitele de muncă erau stropite cu apă neînceptută pentru a fi ferite de boli, iar grupuri de băieți, flăcăi, uneori chiar bătrîni umblau cu „chiraleisa”, urare augurală și de invocare a prosperității, la care participa întreaga comunitate. Se credea că în acea noapte se deschide „seninul bolșii”, iar vitele destăinuiesc ascunzătorile comorilor. Această zi constituia un moment important pentru prevestirea vremii; „dacă în ziua de ajun e bură pe pomi, frig și ger, vor rodi toți pomii, iar dacă streșinile caselor picură va fi o vară ploioasă”. În ziua de **B.** se împlineau rituri pentru paza casei, pentru protecția și norocul familiei. Între pomi se aprindeau ruguri, peste care săreau toți

ai casei. Cu tăciunii rămași se însemnau „meșter-grinda”, ușa, ferestrele și grajdurile. Întreaga zestre a casei, veșmintele de lucru și cele de sărbătoare, scoarțele și lăicerele, ștergarele și pernele erau etalate la vedere, pentru a fi stropite în acea zi cu apă neînțepată, luată în zori de la fântână sau de la gîrlă. Nici o țesătură nu se lăsa afară, în ger, crezîndu-se că acest lucru poate atrage deseminarea și luarea „manei” grîului. Alături de riturile de fertilitate funcționau anumite interdicții, cu aceleași funcții de invocare a norocului și prosperității în anul care începea; nu se cernea făină în casă, în acea zi, nu se dăruia nici un obiect din casă, nu se împrumuta jeratic de la vatra cuptorului din casă, nu se hrăneau copiii afară, ca să nu se împrăștie familia și gospodăria, după credința populară. În toate zonele etnografice ale țării, riturile de fertilitate din această zi se împlteau cu cele legate de cultul morților. Această zi însă avea o importantă semnificație în cadrul riturilor premergătoare căsătoriei, importantă etapă a vieții omului. Fetele își puneau în taină sub prag zgarda de mărgele și cerceii, alteori ascunzîndu-le sub fața de masă, sau sub pernă. Credeau că astfel își vor visa viitorul. În această zi se dăruia din fiecare gospodărie câte un fuior de cînepă celor care umblau cu urarea și „botezul” casei avînd semnificația invocării fertilității și înlăturării maleficului. Fetele luau cîteva fire din fuior pentru a și-l pune sub pernă, alteori pentru a împleti mreeja pentru pescuit, atrăgînd belșugul. În această zi se făcea „ghicirea”, menirea viitorului soț în colectiv, la fel cu vergelatul de Anul Nou. Grupuri de tineri, fete și flăcăi foloseau diferite obiecte de artă populară sau alte elemente: fier, argint, cărbune, sare, grîu etc. pentru a intui calitățile soțului. Aceste obiecte erau ascunse sub blidele de lut de pe masa din camera destinată oaspeților. Ridicîndu-le la întîmplare, fiecare din tinerii grupului respectiv descopereau câte un obiect care, se credea, că marchează calitățile celui urșit a le fi mire sau mireasă. În obiceiurile tradiționale semnificația obiectelor era: inel — fidelitate, ban de aur — bunăstare, busuioc — frumusețe, pîine — bunătate, fuior de cînepă sau grîu — fecunditate, oglindă — îngîmfare, mărgele sau zgarda de mărgele — frumusețe și fidelitate.

Bibl. ref.: S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români, Cîrnilegile*, I, București, 1898; I. Mușlea, *Ov. Bîrlea, Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970. (M.B.)

Bodești (sat, com. Alunu, jud. Vîlcea) v. **Polovragi**.

bold 1. Numele moldovenesc al „țepeii” de la capetele coamei acoperișului; lemnul în jurul căruia se încheie căpriorii cei mari ai apelor acoperișului; partea superioară a **b.**, cea care iese deasupra învelitorii 50—60 cm, iar uneori chiar și un metru, este aproape totdeauna frumos cioplită în volume semănînd cu cele ale stilpilor prispei, la casele vechi, sau ornamentată cu traforuri la casele noi; uneori, lemnul, lăsat mai scurt, este îmbrăcat cu o formă de tablă închipuind sfere sau alte volume surmontate de stegulețe, siluete de cai, flori, figuri antropomorfe, etc. **B.** este întîlnit sub diferite denumiri regionale: „țeapă”, „săgeată”, „sulinar”, „măgar”, „bășică”; **2.** Numele unei mahalale vestite

a Caracalului în care erau multe „bordeie”, de fapt case pe jumătate îngropate. **3.** Ac cu gămălie de sticlă colorată folosit pentru fixarea ștergarului în diferite feluri. (P.P.)

borangic, fibră produsă de viermele de mătase folosită în industria casnică textilă în multe zone ale țării. Cele mai vechi dovezi care atestă prezența **b.** la noi sînt un ghem de mătase ceruită, folosită probabil la cusut și un fel de suveică cu firele aranjate pentru țesut, descoperite la Garvăn-Dinoeția, sec. 10 și 13. Numărul mare de obiecte din **b.** menționat în documentele sec. 18 și 19 dovedește dezvoltarea sericulturii în această perioadă. În România zonele sericicole corespund în general cu zonele viticole fără să se suprapună strict. Sericultura era încă din a doua jumătate a sec. 19 răspîndită în majoritatea județelor din Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea. Dezvoltarea sericulturii în cadrul economiei casnice țărănești în Principate a determinat folosirea unor metode de creștere a viermilor de mătase și de prelucrare arhaice. Firul de **b.** se obține prin efectuarea unor operațiuni premergătoare: înăbușire, sortare, filat, scrobit. **Înăbușirea** se face fie prin expunerea la soare timp de cîteva zile, fie prin așezarea gogoșilor într-un ciur și expunerea lui timp de o jumătate de oră deasupra unui cazan în care clocește apa pentru a omori crisalidele. **Sortarea** gogoșilor după mărime și culoare este o operație importantă pentru obținerea unui fir de calitate. **Filatul**, tragerea firului de **b.** de pe gogoșe, se făcea în majoritatea satelor cu mîna, după o metodă veche, folosită la origine în toate țările producătoare de mătase. Pentru filatul cu mîna se clocește apă într-un cazan în care se aruncă „o măsură de gogoși” — atîtea gogoși din cîte se face un fir bun pentru lucrat. Se lasă gogoșile să se înmoaie puțin pentru a topi sericina de deasupra. Cu cîteva fire de mătură sau o crenguță se învîrtesc ușor gogoșile în apă pentru a prinde atîtea fire cît de gros trebuie să fie firul pentru lucru. În timpul filatului firele sînt susținute cu mîna stîngă iar cu dreapta se smulg ușor de pe gogoși. Pe măsură ce se trag firele, în satele din Cîmpia Dunării ele sînt așezate pe o grămăjoară de mei, „mălai” sau alte granule ca să nu se încurce. Cînd firul din cazan s-a sfîrșit, crisalida cade la fundul vasului. Capătul firului de **b.** se leagă cu un bețișor și se lasă să se usuce. După ce s-a adunat o cantitate mai mare de fire se fac scule pe răchitor. La începutul sec. 20 în unele sate, sub influența unor lucrări de popularizare, firele de **b.** au început să se tragă cu „roata”, (fig. 79), o instalație simplă dar mai eficientă. Pentru executarea unor țesături fine, calitativ superioare, **b.** trebuie răsucit cu fusul iar pentru menținerea succiturilor, sculurile trebuie scrobite cu o soluție preparată din mălăi și apă sau zeamă de orez. Prelucrarea **b.** în cadrul industriei casnice în Moldova, Oltenia, Muntenia și Dobrogea, a avut ca rezultat folosirea lui pentru confecționarea pieselor de port și a țesăturilor de interior. Atît în Banat, cît și în Transilvania — exceptînd Mărginimea Sibiului și zona Branului — nu vom întîlni obiecte de port sau țesături de interior lucrate din **b.** Raritatea **b.** și costul ridicat au făcut ca în prima jumătate a sec. 19

să fie întrebuințat cu economie numai la cusăturile de pe li ori să fie combinat cu bumbac pentru realizarea unor țesături speciale. Singurele piese țesute

exclusiv din **b.** sînt maramele (fig. 80). Din bumbac și **b.** sau lînă cu **b.** s-au țesut și alte categorii de materiale. (G.S.)

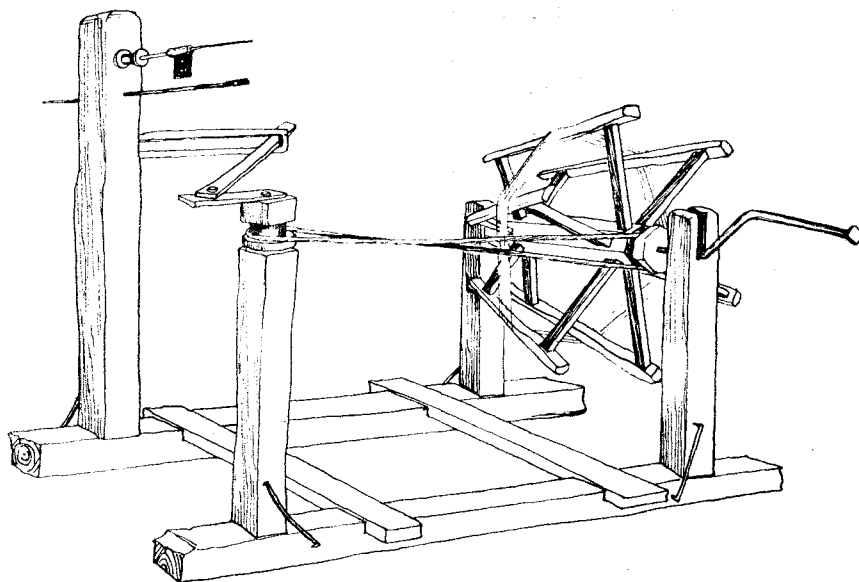

Fig. 79. Roată de filat borangicul, începutul sec. 20.

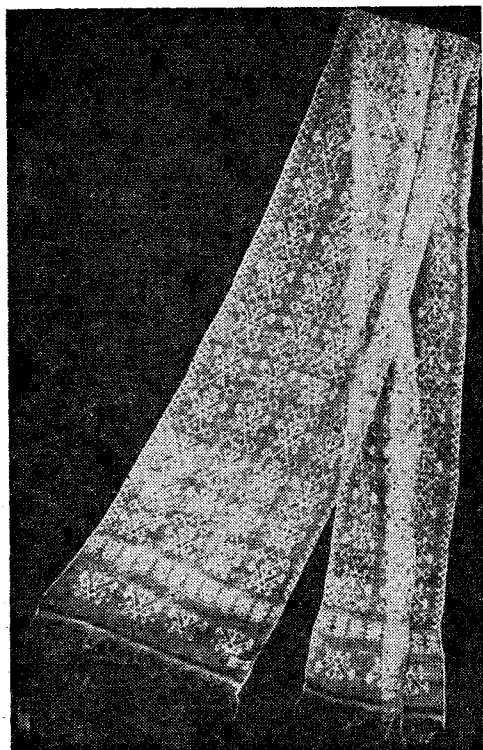

Fig. 80. Maramă de borangic, zona Muscel, sec. 20.

bogasiu 1. Bucată de pînă țesută în casă sau cumpărată, din care se confecționează un ștergar lung de 3—4 „coți”, decorat la capete cu cusături policrome, purtat în Valea Oltului peste vălitoare. Capătul mai bogat decorat se așează deasupra vălitorii apoi ștergarul se trece pe sub bărbie prin partea dreaptă, înfășurînd capul de două ori; celălalt capăt se îndoieste în formă de rozetă deasupra urechii stîngi. **2.** Țesătură din lînă colorată în negru sau bleumarin, lustuită în ateliere specializate, folosită la confecționarea „șalvarilor” (pantaloni largi) purtați în satele din Cîmpia Dunării. (G.S.)

boitaș v. podoabe populare.

boituri 1. Denumire folosită în Bihor pentru a desemna ciucurii din lînă colorată de la cojoacele femeiești sau bărbătești. **2.** Termen folosit în Cîmpia Dunării pentru vopselele sau sculurile vopsite. (G.S.)

bondiță, cojoc fără mîneci decorat cu broderii și blană de miel pe margini. (G. S.)

borcan, formă ceramică des întîlnită în producția multor centre; gura și fundul sînt de dimensiuni aproape egale, iar mijlocul ușor umflat; smălțuit în interior, nesmălțuit pe afară, **b.** este rareori împodobit, fiind un vas prin excelență utilitar, servind la păstrarea unturii, murăturilor, magiunului. (P.P.)

bordei 1. Locuință rudimentară, răspîdită în întreaga lume, cunoscută în trecut și în țara noastră după cum o dovedesc numeroasele exemplare găsite în săpăturile arheologice din aproape toate orizonturile de cultură. **B.** constă într-o groapă de plan dreptunghiular sau patrat cu colțuri rotunjite, adîncită între 40—100 cm în pămînt, înconjurată apoi de pereti de nuiiele, împletite sau de lemne

lipite cu strat gros de lut, cu acoperiș de pământ, paie sau stuf; există și varianta **b.** săpate în mal, frecvente în Dobrogea. Greșit s-au numit **b.**, pornindu-se de la adâncirea în pământ, casele de lemn pe jumătate îngropate din sudul Olteniei. **2.** Prin extensiunea înțelesului de locuință rudimentară, se numesc astfel și casele mici, sărăcăcioase, construite la nivelul solului, în zonele de sub munte ale Munteniei și Moldovei. (P.P.)

bordeiaș, adăpost rudimentar servind fie pentru adăpostirea animalelor, chiar mari (vite), fie pentru păstrarea unor unelte sau mici provizii de legume; adâncit puțin în pământ, **b.** avea un acoperiș în două ape pornind chiar de la marginile gropii; întâlnit în sudul țării, mai ales Oltenia. (P.P.)

borița v. turca.

Borșa (sat, com. Săcădat, jud. Bihor). Satul **B.** a fost mutat din vatra inițială în 1773 cu prilejul „alinierii” inițiate de autorități. Atunci a fost strămutată și biserica construită din bîrne masive de lemn. După C. Petranu, care a mai putut citi o inscripție azi dispărută, lăcașul a fost ridicat în 1692, fiind unul dintre cele mai vechi din Eparhia Oradei. De plan dreptunghiular, cu absidă poligonală decroșată. Pe latura de vest o prispă adăugată în sec. 19 servește de adăpost în vreme ploioasă. Turnul cu coif ascuțit, frumos proporționat, contribuie la impresia de svelțețe pe care o dă monumentul. Tinda este acoperită cu boltă arcuită sprijinită direct pe cununa pereților, în timp ce două arcuri duble susțin bolta semicilindrică a naosului. Pictura, executată pe lemn, în mai multe etape, de diferiți meșteri, constituie o adevărată podoabă a bisericii. Potrivit inscripțiilor din interior altarul a fost zugrăvit în 1807, ușa de nord a altarului la 1835 de „Meșter Ilie paroh în Borșe”; o repictare a ușilor împărătești a fost executată de „Meșter Ioan” și de „Ilie paroh în Borșe” în 7 martie 1839. Partea cea mai importantă a picturii, pereții și bolțile, a fost realizată în 1837 de zugravul Lăpușan Ion. Pictura de bună calitate se caracterizează prin împărțirea spațiului în medalioane sau panouri dreptunghiulare distincte, conturul sigur al desenului, redarea figurilor cu multă atenție și o onomastică bogată.

Bibl. ref.: I. Godea, I. Cristache-Panait, *Monumente istorice bisericesti din Eparhia Oradei, județele Bihor, Sălaj și Satu Mare. Bisericile de lemn, Oradea, 1978.* (G.S.)

bortele v. cunună.

borțiță 1. Bențiță de catifea neagră folosită ca suport pentru banii de aur sau argint de la salba purtată la gît de femeile din Muntenia și Oltenia. **2.** Bențiță pe care se montează 40 de bănuți de argint, „patace”, purtată pe frunte în zilele de sărbătoare de fetele din zona Perșani. **3.** Pieptănătură, specifică zonei Tîrnavelor, formată din codițe împletite, purtată de fetele între 4 și 14 ani. (G.S.)

borz, volănaș de pînză sau panglică colorată montată în jurul gîtului sub „obinzeală” la ia purtată în zona Perșanilor. (G.S.)

boscea v. catrință (fig. 81).

botă, vas de formă rotundă, applatizat pe părți, construit din doage, cu două capace și cercuri de lemn sau metal, folosit pentru dus apa la cîmp. Pe părțile laterale, **b.** are două mici toarte prin

Fig. 81. Boscea cu alesături, zona Romanași, sec. 20.

care trece o sfoară groasă servind ca mîner. Uneori pe cele două capete este executat un ornament discret pirogravat. Fiind răspîndită în majoritatea zonelor, **b.** se întîlnește sub diferite denumiri: „botic”, „botiță”, „botă înfundată”, „fedeleș”, „căpăcică”, „tulcer”. (G.S.)

Botfei (sat, com. Hășmaș, jud. Arad) v. **Hășmaș.**

botic v. botă.

botiță v. botă.

Botiza (sat, com. Botiza, jud. Maramureș). Amintit prima dată într-un documente din 1385. Aici se află biserica de lemn Sf. Paraschiva; de plan dreptunghiular, cu absidă poligonală decroșată și pridvor pe latura vestică, cu stîlpi și arcade de lemn și acoperiș etajat cu poală dublă. Deasupra pronaosului se înalță turnul-clopotniță cu foișor și coif prelung în forma unei piramide octogonale. În Maramureș sînt mai multe biserici al căror decor este foarte deteriorat. Printre acestea se numără și biserica din **B.** O icoană reprezentînd pe Sf. Arhanghel Mihail, arată buna tradiție a picturii în sec. 17 și 18. Cadrul ei are ornamente, în relief, în forma funiei împletite.

Bibl. ref.: I. D. Ștefănescu, *Arta veche a Maramureșului*, București, 1968; *Biserici de lemn din Mara-*

mureș, în BCMI, XXXIV, fasc. 107—110. București, 1910. (G.S.)

Botoșani (municipiu, jud. Botoșani) 1. Orașul conservă construcții cu caracter civil de inspirație populară. În strada Miorița nr. 13, se află o casă cu parter compusă din nouă încăperi, ridicată în stil vechi moldovenesc cu cerdac în față și pivniță dedesubt; stâlpi frumos ciopliți și cosoroabă profilată în formă de acolade. O clădire similară se găsește în str. 30 Decembrie, iar în str. Nicooe lorga, o casă pe jumătate demolată, cuprinzând în plan o sală și două camere, pare să fi fost loc de scurt popas al marelui istoric român. 2. În cadrul Muzeului județean se află o admirabilă colecție de scoarțe și alte obiecte de artă populară, conservate în depozit. 3. Centru de olărie a cărui activitate a încetat. S-a lucrat aici ceramică roșienismălțuită și smălțuită precum și ceramică neagră. (G.S.)

Botoșanilor, Ținutul ~, unitate etnografică complexă cunoscută și sub numele de **Ținutul sau stepa Jijiei**, după riul cel mai însemnat ce o străbate de la nord-vest la sud-est, delimitată la vest de coasta înaltă a Siretului tăiată în marginea estică a podișului Sucevei, la sud de marginea înaltă a Podișului central moldovenesc, iar la nord și răsărit de cursul Prutului, **B.** din care jud. Botoșani ocupă ceva mai mult jumătate, cu toată existența dealurilor Bașeului în nord și a dealurilor Cozancei în partea centrală este dominat de aspectul de stepă. În jumătatea sa nordică, **B.** oferă un aspect caracteristic: numeroase cursuri de apă, cu regim torrențial, vara secînd, orientate de la nord-vest la sud-est, sînt gîtuite de mîna omului din loc în loc, formînd zeci și sute de iazuri. Acest ținut de „stepă” nu este lipsit nici de păduri de stejar ale căror resturi, mari încă, amintesc de vestiții codri de nepătruns de altădată ai Gurandei, Herței, Manolesei, Goro-veului. Cele mai multe din așezările ținutului, cuprinzînd aproape jumătate din populația lui, sînt grupate de-a lungul zonei de contact între

culmile înalte și depresiune, satele mari și adunate ținîndu-se lanț de la Rădăuși-Prut prin Darabani (Botoșani), pînă la Ibănești (Botoșani), iar de aici prin Dorohoi, Botoșani, Coșula, Flămînzii (Botoșani) trece în județul Iași la Hîrlău și Cotnari pînă la Tîrgu Frumos. O a doua linie de așezări, ceva mai firavă, este cea a satelor de pe văile Jijiei și Prutului. Așezări mici se află pe afluenții Jijiei sau ai Prutului, ca, de pildă, Burla, Bașeul (Botoșani), Volovăț (Suceava) etc. Centrul ținutului apare ca cel mai slab populat, drumuri lungi ducînd peste dealuri cu spinări lungi și ușor boltite, între care, la depărtări, se văd lucind oglinzile iazurilor și, ici și colo, marginile întunecate ale pădurilor adăpostind mici și neștiute schituri de birne sau de nulele împletite. Ocupația majorității populației este agricultura, însoțită de creșterea vitelor mari și a oilor, nelipsind nici îndeletnicirile secundare ale pescuitului și ale apiculturii practicate în ochiurile lăzuite din codri. În acest ținut de stepă cu ochiuri de baltă și cu păduri, casele țărănești au folosit materii prime și tehnici de construcție adecvate posibilităților oferite de mediu: pe toată întinderea dintre Siret și Prut tehnica principală a stratului vechi de arhitectură populară este cea a furcilor de stejar susținînd un schelet de lemn pe care se împleteau fie nulele, fie „vălătuci” din jipi de secară întăriți cu muruială de pămînt muiat. Stratul mai nou de arhitectură folosește chirpicii și cărămida. Acoperișul în patru „table” din „jupchi” de secară așezați în „scări”, adăpostește o prispă dezvoltată pe toate patru laturile la casele vechi. În apropierea iazurilor, acoperișurile sînt de stof. Planurile caselor vechi sînt cele cunoscute pe tot teritoriul locuit de români: a. *casă cu tindă și cameră mare, cu intrarea prin tindă*; b. *casă cu tindă, cu cămară în fund și cameră mare*, intrarea făcîndu-se tot prin tindă. Cuptorul mare este așezat totdeauna în colțul din spate al camerei mari, lipit de peretele median al casei (fig. 82). Casele mai noi au planul compus

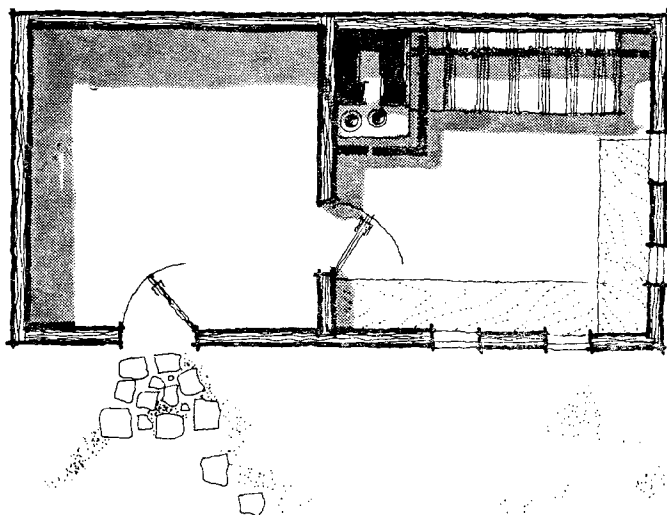

Fig. 82. Plan de casă, Roma, Botoșani, sec. 19.

din două odăi așezate de o parte și de alta a unei tinde centrale prin care se face și intrarea. Uneori, tinda este împărțită în două, partea din fund servind drept cămară. Una din camerele laterale este de locuit, iar cealaltă este camera „curată”, aproape totdeauna lipsită de încălzire, fiind destinată primirii de oaspeți și, mai ales, păstrării și expunerii hainelor și țesăturilor de sârbătoare și de zestre. Spațiul locuibil al casei este mărit prin construirea unor „aplecători” laterale sau în spatele casei, în care sînt amenajate bucătării, magazii sau, în unele cazuri, ateliere servind exercitării unor meșteșuguri (tîmplărie, rotărie, olărie, fierărie). Decorul caselor nu este prea bogat. În părțile de apus ale B. adică înspre Siret, se întîlnesc destul de des case cu stucatură policromă. Lemnăria este adeseori colorată în galben, brîie albastre înconjurînd nu numai temelia caselor ci și ramele ferestrelor. Stîlpii ciopliți de lemn apar foarte rar. În schimb decorul bisericilor de lemn este frumos realizat prin cioplituri și crestături. Interiorul caselor este dominat de cuptorul uriaș cu horn combinat, în acest ținut, cu o sobă înaltă îndreptată spre colțul cu pat. În colțul dinspre fațadă se află un al doilea pat, iar între ele stă o masă sau o laviță lată. Lada de zestre se află pe cea de a doua laviță de-a lungul peretelui de fațadă. Patul și pereții sînt îmbrăcați în textile de casă de o deosebită frumusețe. Țesăturile sînt fie din in, cînepă sau bumbac (ștergare, fețe de masă, fețe de pernă, prostiri de pus pe culme), fie din lînă (păretare, lăicere, scoarțe). Între acestea se disting, prin bogăția decorului și calitatea coloritului, lăicerele și scoarțele. Primele sînt fișii de țesătură de cîte 10 m lungime, late de 0,80 cm, destinate să acopere lavițele groase de lemn, iar atunci cînd sînt puse pe pereți, tot deasupra lavițelor, se numesc „păretare”. Scoarțele sînt țesături decorative de lînă, late pînă la 1,30 m și lungi de 4—5 m. Decorul este alcătuit din străvechi motive solare în diverse variante, după cum apar și imaginile stilizate ale arborelui vieții, omului, păsării, cailor. Costumul din B. se înscrie în costumul moldovenesc cu „câtrînță” (fotă). Cămașa era fie de tipul încrețit la gît, în vestul zonei, fie așa-numita cămașă „slobodă”, adică dreaptă, uneori țesută din lînă țigaie toarsă foarte subțire. Cătrînța, aceeași în ce privește croiala, se deosebea după sistemul ornamental al vîstrelor în trei variante, urmînd subzonele de la vest (apropiată de cătrînța bucovineană) către est, pe malul Prutului unde fondul este de culoare albastru închis „murie”. Cătrînța se prinde la mijloc cu „șitoarea” sau birneața. Bărbații purtau pălării cu „zagara” (boruri) foarte mare, cămașă dreaptă sau în sec. 19 cămașă „cu fustă” adică cu poale detașabile, itari încrețiti tare. Pe deasupra se purtau bonzi, sumane, mantale. Ceramică s-a produs în relativ numeroase centre, pînă azi fiind viabile centrele de la Botoșani, Mihăileni, unde se lucrează ceramică roșie nesmălțuită, cu forme tradiționale și comune și vechii ceramică negre, dar și ceramică smălțuită. (P.P.)

Botoșești-Paia (sat, comună, jud. Dolj). Pe drumul ce pornește de la Cerneți (Mehedinți) spre Craiova, de mare importanță în sec. 17—19, se află un interesant monument de arhitectură, populară, hanul de la B.P. De plan dreptunghiular,

cu dimensiuni relativ generoase (19,30 m x 14,00 m) construcția are două nivele: demisol și parter. Edificiul este ridicat cu pereți portanți din zidărie mixtă; piatră de rîu și cărămidă la subsol, zidărie de cărămidă la parter, planșee pe grinzi din lemn de stejar; acoperișul în două ape, cu șarpantă în pante înclinate și contrafrise are un fronton triunghiular. Accesul la parterul cu nouă încăperi de diferite dimensiuni se face printr-o scară exterioră cu pridvor. Clădirea are și o intrare secundară prin latura de sud, pe o scară dreaptă de lemn și o prispă cu galerie în consolă care se întinde pe jumătate din fațadă. În interior sînt trei săli de recepție, cu posibilități de decmandare printr-o sală unde este și scara de acces la pod, două încăperi în care se află bucătăria cu vatră liberă și coș suspendat, camere pentru dormit și podul în care se puteau depozita cantități însemnate de produse. Accesul în curte se face prin partea de est unde se afla o clădire pentru atelaje și adăpostul pentru animale amenajat la demisol. Stilul arhitectonic al hanului este eclectic lăsînd să se vadă îmbinarea între stilul neoclasic mai evident la fațada de nord și compoziția liberă a fațadei de sud. Galeria și prispă de la etaj adaptate la programul construcției amintesc de arhitectura caselor țărănești din zonă. Planul compoziției și expresia plastică a construcției indică ridicarea acestuia în perioada 1850—1870.

Bibl. ref.: M. Berindei, *Un monument de arhitectură populară — Hanul din Botoșești-Paia*, în OSC, Craiova, 1980. (G.S.)

boț, bulgăre de lut muiat în apă, trecut prin operațiunile de frămîntare și curățare de impurități, pe care olarul îl pune pe roată ca să-l modeleze; de diferite mărimi, după natura vasului ce urmează a fi modelat, bulgărele de lut mai este numit, regional și „gogoloi”, „gogoloț”, „cap”, „bulz”. (P.P.)

Boul înstruțat, obicei agro-pastoral, păstrat în zonele Bistrîta—Năsăud, Cluj, Mureșul superior. Odinioară obiceiul era extins și în alte zone din Cîmpia Transilvaniei, Sălaj, Mureș. Obiceiul era integrat riturilor de fertilitate, organizate în preajma solstițiului de vară. În luna iunie, flăcăii din sat împloteau o cunună sau două, pe suport din lemn de salcie verde, ca simbol al vitalității și regenerării naturii, cu flori de cîmp, bujori de pădure, mazărice, cu care împodobeau coarnele a doi boi. Pe restul corpului boii erau împodobiiți cu ghirlande de flori și clopoței. „Înstruțarea” se făcea în afara satului, toate drumurile spre așezare fiind păzite pentru ca pregătirea boilor să se poată face în taină. Tot acolo se pregătește alaiul B.f., format din 12 „moșitei”, mascați în mască-costum vegetal. Din alai mai fac parte „ghiduși”, deghizați în veșminte rupte, avînd obrăzre din pînă și un însemn deosebit: coarne de berbec, ghioagă, „șuștar” cu apă etc. În afara mascaților, B.f., era însoțit de un adevărat alai asemănător celui nupțial: doi flăcăi și două druze, călăreți îmbrăcați în costum ceremonial de nuntă, un stegar purtînd steagul de nuntă. Toți aceștia păzesc B.f. pentru a nu fi atins de nimeni. Însoții de muzicanți, toți actanții din alai cîntă cîntecul ritual al B.f., narînd înșeși secvențele obiceiului. Privitorii udă podoabele animalului sărbătorit, precum și membrii alaiului, ca

rit de invocare a pluvialității și fertilității. Remarcabile sînt secvențele în care se observă contaminarea acestui obicei cu acela al cununii secerișului sau cu ritualul nupțial. Ajunși la gazdă, flăcăii înconjoară de trei ori cu **B.î.** o masă așezată în curte. Pe masă se află un blid cu griu și altul cu apă, iar gazda stropește alternativ dintr-unul și din celălalt, alaiul, pentru prosperitatea și fertilitatea holdelor și familiilor. După „dezbrăcarea” boului, cununa se pune la lingă ușa casei, într-un cui, unde se păstra pînă în anul viitor. Urma ospățului participanților și petrecerea colectivă. În semn de mulțumire, membrii grupului organizează în acea vară o zi de clacă la seceriș sau la cositul finului.

Bibl. ref.: A. Badea, *Trei obiceiuri din Cîmpia Transilvaniei*, în „Marisia”, V, Tirgu Mureș, 1975; O. Petri, *O tradiție populară*, „Înstruțatul boului în satul Tăure”, în „Arhiva someșană”, Năsăud, 1975. (M.B.)

Bouriță v. turca.

Bozioru (sat, com. Bozioru, jud. Buzău). Sat de moșneni în care se păstrează o biserică construită probabil înainte de 1700. În 1774 monumentul a fost mutat din locul inițial datorită unor alunecări de teren. Biserica este ridicată din cununi de stejjar cioplite, încheiate la capete în coadă de rîndunică, așezate pe un soclu de piatră fără mortar de legătură. Învelitoarea de șindrilă a fost înlocuită pe parcurs cu una de tablă. De plan dreptunghiular compus din pridvor deschis cu stîlpi crestați, pronaos, naos și altar. Deasupra pronaosului se înalță turnul clopotniță cu bază pătrată. Pridvorul și pronaosul sînt acoperite cu plafoane drepte din scîndură, în timp ce naosul se înalță cu o boltă semicilindrică, completată în partea de vest cu o scafă de aceeași formă așezată transversal. Cu prilejul mutării bisericii a suferit unele transformări; a fost închis pridvorul pentru a mări spațiul din naos și s-a adăugat un nou pridvor. În exterior, consolele de susținere a șarpantei profilate cu retrageri spre suprafața verticală a peretelui constituie un element decorativ. (G.S.)

brad, element simbolic integrat obiceiurilor de familie, ca străveche reminiscență dendrolatrică. **1. B. de nuntă** constituie o componentă esențială în sistemul limbajului semiotic din cadrul ritualului nupțial tradițional. Acest eveniment de importanță fundamentală în viața și perpetuarea comunității tradiționale era anunțat întregii colectivități prin împodobirea casei miresei cu crengi de **b.** sau cu tulpini întregi așezate la poartă, ca semn al trăinicieii, al vitalității, invocîndu-se aceleași virtuți pentru noua familie, în baza principiului analogiei. În zilele anterioare nunții, „frații de mire”, împodobeau carul cu care urma să fie dusă mireasa cu mîncăchiuri de crengi de brad. Carul era acoperit în întregime cu verdeața cetinei. Întreaga podoabă se numea generic **b.**, iar ziua cînd se pregătea carul era denumită „ziua de **b.**”. Invocarea trăinicieii noii familii o semnifica și purtatul și „jucatul” **b.** împodobit cu panglici și năfrâmi, de către „frații de mire”, înaintea alaiului nupțial, mergînd la locul cununiei. **B.** era aruncat apoi pe casă, iar din lemnul lui se confecționa mai tîrziu „ruda”, culmea pentru ștergere, covoare care împodobea interiorul tradițional. **2. B. pentru înmormîntare** este de asemenea

o reminiscență a dendrolatriei. În Transilvania, pe mormîntul flăcăilor „nenunțiți”, necăsătoriți, se așeza **b.** înalt, bogat împodobit cu panglici colorate, batiste cusute, năfrâmi, ca simbol al vieții tinere, dispărute. Acest străvechi obicei, transpus în splendida metaforă a morții din „Mioria” s-a păstrat în toate zonele intracarpatiche. În aceleași zone **b.** sau „pomul de pomană”, împodobit cu batiste, năfrâmi, fructe, turtă dulce, covrigi și pahare sau urciorașe, se pune și la morți. În cultura populară se constată permanenta întrepătrundere a obiceiurilor cu arta populară, perpetuată pînă în contemporaneitate, atingînd forme de realizare, sintetizare, armonie desăvîrșite. Elementul care revine cel mai des în arta populară este motivul **b.**, ca „pom al vieții”. Tiparul traco-dacic tratează acest motiv sub forma **b.**, așa cum apare pînă azi figurat în arhitectură, pe frontonul caselor, în Bihor, Munții Apuseni, Sălaj, Argeș, Vîlcea etc. **B.** apare ca motiv semnificativ în inciziile decorative de pe lăzile de zestre din Bihor, Zărand, Maramureș, Moldova, asociindu-se cu ritualul nupțial, cu **b.** ca „pom al vieții”. **B.** este prezent și în decorul scoarțelor din Maramureș, pe vasele moșilor din Munții Apuseni ori ale vrîncenilor; **b.** apare, cioplit, incizat sau pirogravat ca simbol apotropaic sau legat de semnificațiile din cadrul ritualului nupțial. Pe ceramica de Tîrnăvița (Arad), pe cea de la Marginea (Suceava), Mijloceni Bîrgăului (Bistrița-Năsăud), Horezu (Vîlcea), Oboga (Olt), Lelești, Leheleni, Criștior (Bihor) **b.** apare ca element central sau dispus în formă stelară. Reprezentarea **b.** apare de asemenea pe toate obiectele de artă integrate obiceiurilor, colindețe, bite de vătav al ceterelor, pe baltagul junilor, pe prăjina de la steagul junilor, pe cofele rituale de la stropitul holdelor, pe ouăle încondeiate sau pe pictura țărănească pe sticlă. Prin intermediul plasticii figurative specifice artei populare se păstrează și se perpetuează în memoria colectivă simbolul **b.** nu numai ca element al mediului ambiant, ci și ca simbol al optimismului, al vitalității, al fertilității.

Bibl. ref.: S. M. Florea, Marian, *Nunta la români*, București, 1890; P. Petrescu, *Motive decorative celebre*, București, 1972; Șt. Pascu, (sub redacția), *Istoria gîndirii și creației științifice și tehnice românești*, I, București, 1982. (M.B.)

bradoși, colaci rituali denumiți și „brăduleți”, „brăduși”, „brîndușei”, „struțșori” care se dăruiesc la diferite sărbători, în cadrul ciclului obiceiurilor agrare de primăvară. **B.** împlețiți din aluat dospit, cu o formă alungită, uneori antropomorfă se dau pomană la bărbați în ziua de 9 martie, la copii, la vecini, pentru a avea în acel an noroc la stupi și albine. **B.** se ung cu miere. Uneori li se fac crificii, cu ajutorul unei țevi înguste de lemn, pentru a semăna cu o figură antropomorfă, cu ochi, gură. **B.** puteau avea și forma de 8. Se dăruiau cîte 15—40 bucăți, pentru ziua „mucenicilor”, pe alolocuri, în Moldova preluînd chiar această denumire. *Brăduleții* sau *struțșorii* erau colăcei împlețiți din aluat, dîndu-li-se o formă alungită cu creștături, „ca bradul”, uneori chiar cu o formă stelară, împodobiti cu fire de lînă colorată. Aceștia se dăruiau, în sudul Transilvaniei drept pomană la Sf. Toader. Brăduleții constituiau principalul aliment

la întâlnirile tovărășiilor de copii, care se organizează pentru „hodăițat”, obicei manifestat la Sf. Toader, în cadrul obiceiurilor de primăvară, din zona Sibiului, Făgărașului, Munții Apuseni, Banat.

Bibl. ref.: S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români, Cîrnilegile*, I, București, 1898; A. Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Răspunsurile la chestionarele lui N. Densușianu*, București, 1976, (M.B.)

Brastavățu (sat, com. jud. Olt) v. **Corabia**.

Branului, *Plaiul* ~ se constituie într-una din cele mai precis delimitate zone etnografice de înălțime din țara noastră. Structura așezărilor și natura ocupațiilor tradiționale conferă acestui „plai” în sens de ținut, caracteristici etnografice unitare, cu toate că prin poziția sa geografică ar putea fi mai degrabă considerat ca o zonă de tranziție, plaiul făcînd legătura directă cu zona Muscelului ale cărui cele mai nord-estice așezări, Dragoslavele, Rucărul, Podul Dîmboviței (Argeș), pot fi într-un fel, socotite ca formînd împreună cu satele **B.** o singură zonă. Este unul din cazurile tipice ilustrînd imposibilitatea tăierii vieții și culturii populare românești în două fragmente — dincolo și dincoace de Carpați — o istorie milenară determinînd aceleași aspecte etnice și etnografice pe ambii versanți ai munților noștri formînd nu graniță ci, dimpotrivă, inima României. Alături de o agricultură redusă la varianta ei montană, practică pe coastele mai primitive și pe terase, și alături de culturile de cartofi și de livezile de pomi, înconjurînd gospodăriile „cu ocol întărit” și de „colibele” izolate, răspîndite pe spinările domoale ale dealurilor cuprinse între munții Bucegi și Piatra Craiului, brănenii, numiți și „colibași”, „moroieni”, „mocani”, au practicat un păstorit intens. Erau familii care aveau turme de 3—4000 oi, 2—400 cornute mari, herghelii de sute de cai, sute de porci; toamna și primăvara uriașe cirezi și turme treceau munții înspre sau dinspre bălțile Ialomiței, Brăilei, sau stepele Dobrogei Bugeacului și de la nordul Mării Negre, pînă în Crimeia și Caucaz. Structura gospodăriei brănene era adaptată principalei ocupații, cea a creșterii vitelor și firește, condițiilor reliefului și de mediu locale, impunînd dispersarea gospodăriilor pe marile suprafețe necesare fînețelor. De străveche tradiție locală, gospodăriile cu ocol întărit, răspîndite în câteva zone etnografice din țară (Bucovina, Țara Vrancei, Mărginimea Sibiului, Valea Jiului transilvan, Banatul muntos, Munții Apuseni), se prezintă în zona **B.** în forme din cele mai complete, constituind remarcabile exemplare de arhitectură populară în lemn. Gospodăriile brănene, cu ocol întărit, sînt alcătuite din două grupe de construcții așezate față în față: casa de o parte, șura și anexele de cealaltă parte, unite pe laturi prin „șușopuri” cu pereții masivi de birne spre exterior, cu stîlpi spre interior, formînd spații semiadăpostite. Intrarea în ocol se face printr-una sau două porți. De departe gospodăria cu ocol întărit apare ca o mică fortificație de lemn, răspunzînd perfect scopului de a adăposti animalele de atacurile sălbăticiunilor și de a oferi pavăză împotriva vînturilor, ploilor, zăpezilor. Casa de locuit brăneană, fie din complexul cu ocol întărit, fie casa separată așezată în curtea cu mai multe

acareturi răspîndite pe o suprafață mai mare, dar în mijlocul lotului de proprietate, este alcătuită din tindă, casă mare sau „celar” și căsuță, la acest plan simplu adăugîndu-se cîte odată o cămară în cuprinsul casei mari. Deseori apar și „aplecătorile” de sub prelungirile streșinilor acoperișului. În casa mare se află colțul vetei cu horn, lîngă care se află și patul, iar de-a lungul celorlalți doi pereți se află, „tăpi” late (lavițe) folosite tot pentru dormit, mai tîrziu înlocuite cu bănci cu spătar. Un colțar și o ladă de zestre mare pictată completează mobilierul. Grinzile aparente ale casei mari erau deseori create cu motive geometrice între care rozeta era aproape nelipsită, alături de care apăreau și anul construcției, numele meșterilor și al proprietarului inițial. Sub tavan erau cuiere lungi pe care se așezau blide (fig. 84). Țesături de lînă

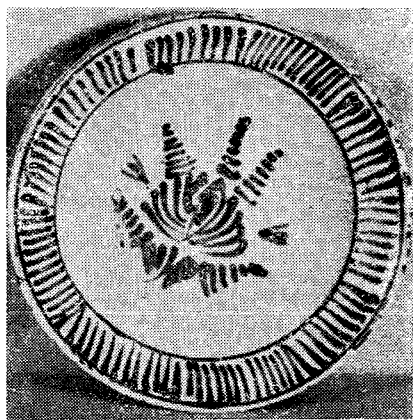

Fig. 83. Blid de circulație în Ținutul Branului, sec. 20.

uneori date la dîrstă (fig. 84) și de cîneapă erau puse pe pereți și acopereau patul. De grinzile se atîrnau cance. Ștergarele, la început decorate cu vistre roșii și negre, se puneau pe pereți, strîngîndu-se la mijloc într-un nod, dîndu-le forma de flutur. În interiorul locuinței din **B.** se observă elemente muscelene alături de cele predominînd în țara vecină a Făgărașului. Costumul brănean se încadrează în tipul de costum cu fotă, specific Munteniei, reprezentînd, din acest punct de vedere o înaintare în Transilvania a costumului din Țara Românească, ilustrînd și sub acest aspect caracterul de zonă complexă de legătură a **B.** Nu este vorba însă de un costum muscelan, ci de o adaptare a lui, putînd fi distinse și elemente locale transilvane. Astfel și marmele brănene au un caracter specific, deosebindu-se de cele muscelene. Cămașa încrețită la gît, de veche tradiție, are altă îngustă, fără „încreț”, „rîurile” pornind chiar de sub altă, element ce nu se întîlnește în Muscel. De asemenea nu se întîlnește în Muscel „ciupagul” format din cusături peste crețuri, sub guler, specific Transilvaniei. Cusăturile sînt făcute cu lînă și arnici negru și roșu. Rar, se află în zona **B.** și cămăși cu mîncă „răsucită”, un tip de cămașă cunoscut și în Vrancea, dar a cărei origine nu a putut fi stabilită. Fota de

Fig. 84. Dîrstă și vîltoare, Moeciu de Sus, Brașov, sec. 19.

B. este foarte largă, se poartă de aceea încrețită la spate, iar marginile, „pulpanele”, au fondul roșu aprins (fig. 85). Portul bărbătesc are cămașă țesută din pînză albă cu dungi galbene în țesătură; mînecele sînt largi. Cioarecii sînt din dimie albă. Peste briu se poartă chimir de piele și o curea lungă cu nasturi de alamă. Ouăle încondeiate de Bran sînt unele dintre cele mai frumoase din țara noastră, specific fiindu-le decorul geometric. (P.P.)

Brașov. 1. Regiune cu caractere etno-culturale distincte în cuprinsul căreia pot fi delimitate următoarele zone, subzone și microzone etnografice: *Țara Birsei* cu două subzone: *Bîrsa de Sus* și *Bîrsa de Jos* (v. *Bîrsei*), *Ținutul Branului* (v. *Branului*), *zona Săcelelor* sau *Șapte Sate*, *subzona Buzaielor* sau *a Intorsurii Buzăului* (v. *Buzaielor*), *microzona Șcheii Brașovului*. Situată în interiorul mării Curburi a Carpaților, la întîlnirea celor trei țări românești medievale, Moldova, Transilvania și Țara Românească, regiunea **B.** are caractere etnografice complexe datorită prezenței alături de străvechea populație majoritară românească a unui grup important de populație săsească (șășii de Burzenland) și a unui mic grup de ceangăi, conlocuind cu românii în așa-numitele Șapte Sate, cunoscută vatră mocănească, din zona Săcelelor. Satele acestei regiuni complexe au fost, în acelaș timp, influențate puternic de dezvoltarea timpurie a **B.** ceea ce explică pătrunderea unor elemente orașenești încă de la sfîrșitul sec. 18 și prima jumătate a sec. 19. În cultura populară *Microzona Șcheii* este una dintre cele mai interesante alcătuirii urbane românești vechi, cu puternice caractere etnografice și folclorice proprii, constituind, într-un fel, un unicat în ansamblul culturii populare românești. Alungit pe cîțiva kilometri pe valea Tîmpei, „cartierul” Șcheilor apare ca atare în componența orașului **B.** încă din sec. 15, în partea sa „de jos” fiind locuit de români, șasi și ceangăi, restul alcătuiind un puternic centru cultural și românesc încă din evul mediu cu importante așezăminte (tipografii, biblioteci, muzee,

Fig. 85. Costum femeiesc, Moeciu de Sus, Brașov, sec.20.

școli) ale bisericilor Sf. Nicolae și Sf. Treime. Șcheii constituie și o zonă „industrială” a vechiului **B.** numeroase mori și dîrste fiind amplasate pe valea Tîmpei și a micilor săi afluenți, cum erau, de pildă, Valea Putredă, Valea Tei, Valea cu Apă etc. Ulițele

întortocheate, înguste, grupându-se pe cătune, Pe Coastă, Cacova, Cocora, Pe Tocile, Prundu erau mărginite de curți cu pometuri, casele fiind dispuse cu fațada mică spre uliță. Ca elevație, casele din Schei nu se deosebesc prea mult de cele țărănești, majoritatea fiind cu un singur nivel. Când apare al doilea nivel, cel de jos devine un demisol adăpostind, deseori, pivnița. Acoperișul inițial în patru ape se mai păstrează ici și colo, locul lui fiind luat de cel în două ape și, mai ales, de cel așa-zis cu „pinion”, sub influența arhitecturii urbane din epoca habsburgică. Materialele și tehnicile de construcție au rămas multă vreme cele obișnuite în mediul rural înconjurător, adică lemnul de brad sub forma birnelor cioplite pentru pereți și a șindrilei pentru acoperiș. În ultima jumătate de secol cărămida a devenit dominantă iar țigla a înlocuit șindrila. Decorul constă mai ales în stucatură, lemnul cioplit apărând rar la stâlpi, iar cel traforat mai des la frontonul acoperișului și la poțrile mici, deseori prevăzute cu „șerpi” de metal, de inspirație medievală, servind drept mijloc de anunțare a vizitatorilor (un fel de ciocânel metalic, în loc de sonerie). Costumul popular al românilor din Schei exprimă contactul cu portul orașenesc brașovenesc în care se pot discerne elemente săsești. Cu timpul costumul scheian, cunoscut încă de la sfârșitul sec. 18, a devenit un fel de costum de „ocazie” și de ceremonie, fiind îmbrăcat numai la festivități. Peste părul legat cu o panglică de mătase colorată se punea o maramă fină împodobită cu custăuri sau alesături la capete și prinsă cu ace cu gămălii mari, cizelate. La gît se purtau salbe de bani mari de aur și mărgelile colorate în șiruri lungi. Cămașa din mătase sau din tul alb, avea croială orașenească, cu mâneci largi, bufante; peste ea se punea o jachetă pe talie, din brocart cu flori mari policrome. Fusta de mătase, foarte largă și lungă, avea talia ridicată, iar mijlocul era încins cu cordon metalic cu paftale mari de argint, după model balcanic, dar purtat și de săsoaice. Cordonul se purta pe deasupra jachetei. Ghete înalte cu șireturi și năsturași completau costumul femeiesc. Bărbații purtau cămașă albă cu guler drept, înalt și mâneci strînse în manșete. Peste cămașă se îmbrăca o vestă neagră cu buzunare fără clape, iar peste vestă se punea haină neagră, cu revere mici, de croială „nemțească”; haina se purta deschisă lăsînd să se vadă vesta prevăzută cu neliplut lanț al ceasului de buzunar. Cămașa era însă lungă și se purta peste pantalonii de stofă fină, albă. Scheii B. au fost unul din centrele importante ale picturii pe sticlă din Transilvania, încă din sec. 18 fiind menționați „iconarii” Maniu, Ion Zugravu, Enea Vopsitoriu, Radu Iconariu, Neagoie Iconariu, și mulți alții. Iconarii din Schei aveau contacte permanente cu zugravii de biserici din Țara Românească, deseori călătorind în sudul Transilvaniei. Tematica picturii pe sticlă din Scheii B. include numeroase detalii laice luate din viața de toate zilele a țaranilor români, alături, firește, de scene biblice. Icoanele din acest centru au fost transportate de cărăuși în multe sate din sudul și centrul Transilvaniei pînă pe Valea Mureșului. O circulație foarte mare au avut în trecut mobilierul pictat (fig. 86) și lăzile de zestre „brașovenești” multe dintre ele fiind lucrate în

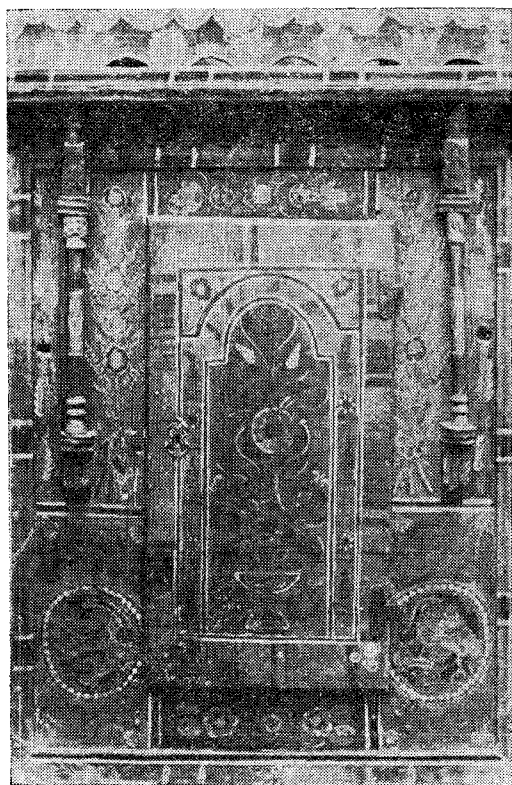

Fig. 86. Colțar pictat, Săcele, Brașov, sec. 19.

atelierile de tâmplărie ale Scheilor. Ele se distingueau prin fondul verde sau albastru și prin decorul floral multicolor, deseori fiind înscrise numele proprietarului și anul confecționării. Lăzi brașovenești au fost întâlnite, în afara Transilvaniei, în Moldova, Muntenia, Dobrogea precum și la românii de la sud de Dunăre, în ținutul Timocului și în satele din jurul Șitovului, Nicopolului, Turtucaiei, Silistrei, Bazargicului. (P.P.) 2. Muzeul județean Brașov deține colecții de artă populară reprezentative pentru diferite zone etnografice din județ: Bran, Țara Oltului, Țara Birsei. De valoare deosebită sînt colecțiile de ceramică, pictură pe sticlă, mobilier pictat și port popular. O parte din colecții sînt prezentate la Brașov și altele la Săcele și Rupea. Muzeul tipărește o revistă de specialitate intitulată „Cumidava” în care sînt prezentate rezultatele ultimelor cercetări. (G.S.)

brațe 1. Clinei de formă triunghiulară, care se adaugă la partea din față a hainelor de pănură sau postav. Termenul este folosit mai ales la zeghea din zona Perșanilor. 2. Mînceile de la sarică, bubou sau recăl în zona Făgărașului. (G.S.)

brăcaci, căldărușă mică din aramă ciocănită, cu gura mai strîmtă decît partea de jos, decorată cu un brîu de motive geometrice stanțate dispuse la marginea superioară. Toarta elegantă în formă de acoladă, poartă de regulă aceleași ornamente. Denumită și brăcăcel. (G.S.)

brăcăcel v. brăcaci.

brăcii v. bete.

brăcinar 1. Curea de piele, lată de 4—6 cm. sau șiret din cînepă cu care se leagă cioarecii și izmenele. **2.** Tiv lat de 4—5 cm. făcut la partea de sus a pantalonilor prin care se introduce cureaua. (G.S.)

brăcină, ață împletită în două cu care se leagă catrințele, șurțele și cioarecii în zona Tîrnavelor. (G.S.)

brăcinăriță, șnur realizat prin împletirea unor fire de cînepă sau de bumbac care se introduce în brăcinarul pantalonilor în loc de curea, folosit în Bihor. (G.S.)

brăciri v. bete.

Brădet (sat, com. Buntești, jud. Bihor). Pe un promontoriu care domină împrejurimile se înalță o biserică, unul dintre cele mai valoroase monumente, adevărată bijuterie a arhitecturii populare, construit în 1733 de meșterii Mîndruțul și Briciu Crăciun din ținutul Abrudului. Măiestria cu care a fost cioplit lemnul, indică perfectă stăpînire a meșteșugului practicat de un șir impresionant de generații. De plan dreptunghiular cu absidă mult decroșată, biserica se înscrie în planurile obișnuite din Bihor. Acoperișul împărțit în două volume distincte, dintre care cel de deasupra absidei mai scund, cu streășina evazată sprijinită pe console ce coboară cu retrageri succesive este străpuns de un turn înalt de 22 de m, cu galerie decorată din scînduri traforate, coif piramidal și săgeata octogonală la bază. Naosul și absida altarului sînt acoperite cu bolți semicilindrice. Ceea ce impresionează la acest monument este bogatul decor sculptat (fig. 87). Biserica este înscinsă în partea mediană de un brîu puternic reliefat în formă de funie; în extrasosul bolții consolele fixate prin cuie de lemn au terminația în formă de cap de cal. Portalul monumental se aseamănă prin masivitatea și bogăția decorului cu cele de la marile catedrale europene. Pe suprafața celor trei birne late care compun portalul se desfășoară ornamentația formată din cinci rînduri de sculpturi, dintre care trei în formă de x-uri și două de funie răsucită, cu terminație în vîrfuri de săgeată; deasupra ușii este sculptat un triunghi cu vîrfurile în jos în care se înscrie o cruce și cunoscutul motiv al „coroanelor berbecului”. Ancadramentul ușii naosului reproduce în formă simplificată ornamentele primului portal. Pictura din interior nu s-a păstrat, cu excepția celei de pe iconostas datată 1750, avînd ca autor pe David zugravu din Cretia de Argeș. De-a lungul timpului monumentul a suferit unele modificări cum ar fi, mărirea ferestrelor în 1910 sau deschiderea unor goluri în peretele despărțitor dintre pronaos și naos pentru fixarea unui grilaj de fier forjat, dar ele nu au afectat cu nimic valoarea acestor monumentale creații a geniului românesc. (G.S.)

brăduțul, punct de cusătură sub forma unui șir de liniuțe oblice dispuse față în față, folosit ca umplutură la motivele de pe cămășile din Moldova și Oltenia. (G.S.)

Brăila 1. Una din zonele etnografice tîrziu determinate în caracterele sale specifice, pînă acum vreo două decenii teritoriul ei intrînd în așa numita „pată albă” a etnografiei românești care începea

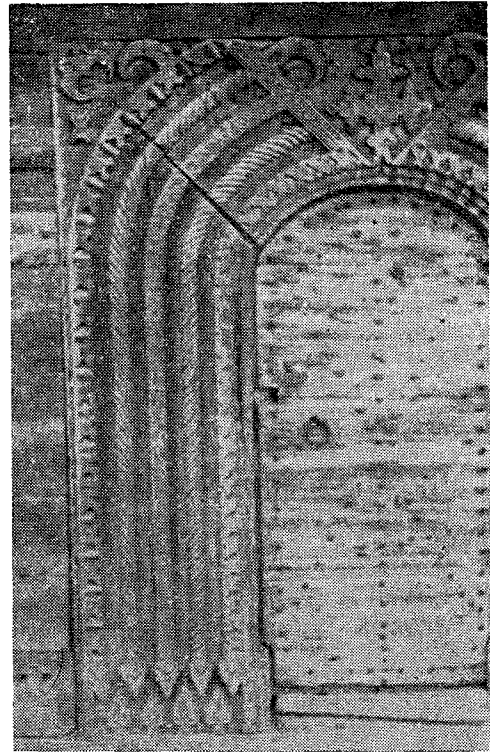

Fig. 87. Ancadrament de ușă, Brădet, Bihor, 1733. Detaliu.

de la marele cot al Dunării, înglobînd cîmpia de la gurile Prutului, Siretului și Ialomiței. Cercetări ale ultimelor decenii au scos la iveală existența unui foarte bogat fond de cultură populară autohton-românească. Coroborînd datele arheologice, istorice, statistico-demografice și etnografice, zona **B.** se dovedește a fi bogată din punctul de vedere al culturii populare. Din punct de vedere geografic zona este o vastă cîmpie, denumită de V. Mihăilescu „Bărăganul nordic”; morfologic este în mare parte o veche și extinsă terasă a Dunării înălțîndu-se de abia cu 20—30 m deasupra nivelului mării, iar în Balta **B.** și mai puțin. Străbătută de văi cu pantă foarte mică, supuse deci înmlăștinării, cîmpia poartă pînă azi urmele arealului lacustru din cuaternarul tîrziu sub forma numeroaselor lacuri de stepă, adesea cu apă sărată, cum sînt lacurile Jirlău, lanca, Esna, Comăneasca, Balta Amară, Batogu, Movila Miresii, Ploscu, etc. Pe luncile înverzite ale Buzăului și afluenților lui, ale Siretului, ale Călmățuului ca și în marea Baltă a **B.**, așezările-au format din vechime și au dăinuit pînă azi, avînd variate resurse de viață, exploatate prin tehnici agricole adecvate, de vînătoare, pescuit, apicole, alcătuint o prețioasă experiență de viață istorică și etnografică. Zona **B.** a fost populată din vechime, numeroase săpături arheologice revelînd existența culturii protoromânești *Dridu*, după cum multe gorgane și movile punctează ușoarele ridicături ale întinderii șese, la fel cum „odăi” și tîrle indică prezența oierilor:

între așezări erau drumuri din vechime statornicite, ca „Drumul cel Mare”, „Drumul olacului”, „Drumul Tătarilor”. Parte din zonă a fost inclusă în vestita „raia” a B., implicând relații sociale și economice caracteristice. O atentă cercetare a culturii populare a permis determinarea mai multor subzone și microzone etnografice, operație mai precis efectuată aici, datorită studierii intensive din ultimele două decenii, decât în alte zone etnografice din țară demult cunoscute. Astfel zona B. poate fi împărțită în următoarele subzone: a. *Subzona dunăreană*, cuprinzând *microzona Balta B.* și *microzona Viziru.* b. *Subzona Călmățuiului*, cuprinzând *microzona Valea Călmățuiului* și *microzona Ciocile.* c. *Subzona lanca* a câmpiei centrale cu așezări grupate în jurul lacurilor de stepă și depărtate, în același timp de cursurile apelor (Dunărea, Buzău, Călmățui). d. *Subzona Buzaelor*, după numele micilor afluenți ai Buzăului, cuprinzând *microzona Jirlău*, *microzona Gradîștea* și *microzona Maxineni.* Așezările sînt de tip adunat, cu străzi dispuse într-un plan neregulat, la satele foarte vechi și vechi, și după un plan regulat, la satele mai noi; multe din sate erau de dimensiuni mici și, element caracteristic, înconjurare cu șanț adînc și val de pămînt, sistem străvechi de apărare păstrat în această parte a țării pînă la mijlocul sec. 19. Gospodăria, în satele mai ales de pe malul Dunării, avea două nuclee, unul în vatra satului, altul în baltă ca anexă economică avînd acolo „sai-vane”, „surle”, „perdele” pentru oi și vite mari, crescute de multe ori în sistem nesupravegheat, „purcărețe”, pentru oi, „arcaci” pentru cai. Un element străvechi păstrat în gospodăria din sat era „argeaua” o încăpere semîngropată sub șopron sau magazie în care se așeza, fie războiul de țesut ca să se mențină umiditatea pentru fibrele textile prelucrate, fie „buduroaiele” de albine, utilizare necunoscută în alte zone. Locuința construită în sistemul „paiantei” (nuele împletite sau snopi de trestie susținute de furci îngropate), era construită în zonele inundabile, mai ales în Balta B. pe o „pomistea” de pămînt, o ridicătură apreciabilă, conferind așezărilor o notă de arhitate accentuată. Locuința avea un plan simplu: „tindă”, „casă” și „chilier” cu „horn cu cotlon” în tindă și „sobă oarbă” în „casă”. După 1900 apare „polata” la spatele casei sau pe o latură, după cum tot atunci începe să se răspîndească prîsna cu „pochi” (stîlpi) și „florărie”, frize traforate între stîlpi. Lipite cu pămînt și acoperite cu paie de secară, trestie sau coceni de porumb, casele erau văruite și date cu un briu roșu sau albastru în partea de jos a pereților. Între textile trebuie menționate ștergarele de o mare varietate și frumusețe în același timp, țesute din cînepă, bumbac gros numit „tiriplic” și din borangic; ștergarele erau folosite la diferite prilejuri ale vieții sociale: naștere, botez, nunță (pentru nun i, socri, dar și pentru cai de la sanie sau căruță); o foarte bogată gamă ornamentală, geometrică, avimorfă, zoomorfă, este realizată în roșu și negru. Țesăturile de lînă, numite „foițe” de perete, de pat, scoarța și păretarul, erau decorate cu motive geometrice și antropomorfe stilizate, înrîndindu-se, stilistic, cu zona Covurluiului și Bărăganului. Costumul se încadrează în portul popular al Dunării de Jos (Ialomița, Constanța, Tulcea, Ismail, Cetatea

Albă, Galați. B.) cu pistolci, cămăși drepte și cu placă, fuste, fote, zăbune. Ceramica era absentă în zona B. aprovizionarea cu oale și străchini făcîndu-se de olari din spre munte sau din Dobrogea. (P.P.) 2. În cadrul Muzeului județean B. s-au constituit din 1976 pe baza cercetărilor întreprinse în satele de pe cuprinsul județului, colecții ilustrînd ocupațiile și meșteșugurile, îndeletnicirile casnice, costumul, toate genurile creației populare. Admirabile scoarțe și piese rare din domeniul agriculturii și creșterii animalelor. Patrimoniul este prezentat într-o interesantă expoziție.

Bibl. ref.: L. Mihăilescu, *Catalogul colecțiilor de etnografie și artă populară ale Muzeului Brăilei*, București, 1979. (G.S.)

brănișor, tighel ornamental realizat printr-o cusătură combinată. Se execută o cruce, apoi acul se trece de jos în sus sub firele încrucișate fără a străpunge pînza. Se ridică apoi brațul drept al cruciuliței de sus în jos. Împunsătura următoare se execută ridicînd două fire vertical. Punct de cusătură specific bazinului Crișului Repede.

Bibl. ref.: T. Mozeș, *Portul popular în bazinul Crișului Repede*, Oradea, 1968. (G.S.)

brănuș, denumire folosită în zona Branului pentru tivul cioarecilor sau pantalonilor prin care se introduce cureaua. (G.S.)

brățară. 1. Podoabă purtată pe mîna de fete și femeile tinere în multe zone etnografice, lucrată din aramă, alamă sau argint. Cele mai multe b. au forme simple, amintind pe cele antice. B. populare sînt executate prin îndoirea unor bare metalice cu secțiune plată. Extremitățile în formă de cap de șarpe sînt subțiate prin evocînire. Asemenea brățări au fost răspîndite în evul mediu pe tot cuprinsul țării. B. populare românești au și unele contingente cu cele realizate în atelierile balcanice. 2. Ornament executat pe creșuri, dispus pe mîncă, la încheietura mîinii. V. și încreș. (G.S.)

brățărește, tehnică de cusătură ornamentală foarte veche, asemănătoare cusutului pe dos. Corespunde cusăturii „șinorește”, „în șinoare”, „gulerește” din Pădureni și Țara Hațegului. În Valea Jiului se mai numește și „brățării pe subțire”. (G.S.)

Brăzești (sat, com. Baia de Arieș). Așezare atestată prin săpături din sec. 15–16, situată pe șoseaua Turda-Cîmpeni, în care se găsește o biserică din lemn de brad ridicată la 1713. De plan dreptunghiular, cu absidă poligonală, plafon drept în pronaos și boltit în naos. Ușile de la intrare, din pronaos și de la altar, cununile, grinzile de susținere, arpile de la altar, arcadele turnului, sînt lucrate artistic, vîdînd mîna unui meșter priceput și talentat. Biserica din B. a fost pictată în 1783 de zugrăvul Teodor Ciungan în stil popular care amintește bisericile din Hunedoara și Țara Moșilor. (G.S.)

Brezaia v. turca.

brezărâu, șnur cu care se încrețește la gît cămașa femeiască, în Moldova de nord, v. cămașă. (G.S.)

brigle, parte componentă a războiului de țesut în care se așează spata, denumită și vătale (fig. 88). Remarcabile prin varietatea formelor și decorului crestat sînt b. din Maramureș. V. și război de țesut. (G.S.)

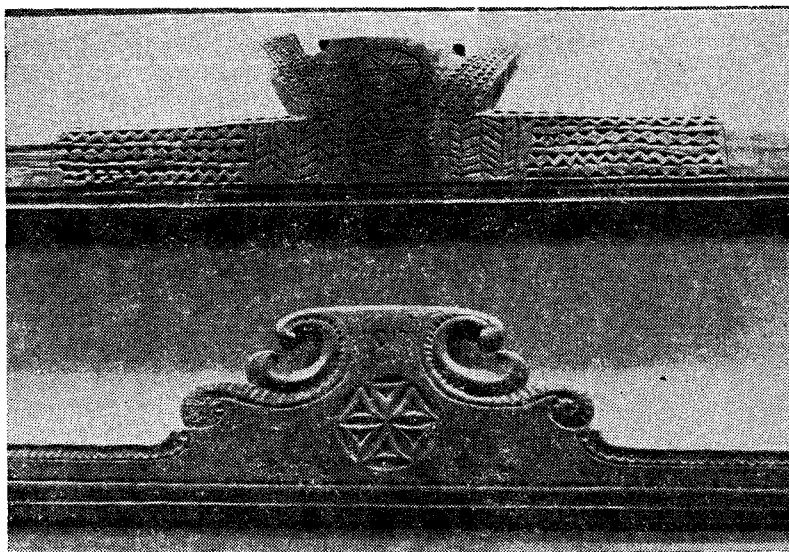

Fig. 88. Brigle, Maramureș, 1817.

brină, fișie îngustă de lut denumită și „brîu” aplicată pe „burta”, „umerii” sau „mănușile” vaselor de mare capacitate (chiupuri) spre a le întări, avînd imprimate alveole făcute prin apăsare cu degetul (fig. 89). Vase îmbrînate se fac mai ales în Banat, Oltenia, Muntenia, sudul Transilvaniei (P.P.)

Fig. 89. Oală cu brine alveolate, Bîrsa, Arad, sec. 20.

brîncă, denumirea stîlpului de prispă în părțile de nord-vest ale Transilvaniei, mai ales atunci cînd stîlpul are în partea sa de sus două stinghii scurte, oblice, sprijinind cosoroaba prispei, înfățișarea fiind aceea a unei mîini sau labe cu degetele rășchirate. (P.P.)

brîne 1. Broderie lată dispusă la partea de jos a piețtarului. **2.** Cingătoare țesută din lînă purtată de femei și de bărbați. (G.S.)

brînel. **1.** Punct de cusătură folosit la marginea gulerului cămășilor sau pentru delimitarea rîndurilor de modele. Se execută printr-un punct de cruce apoi se trece un fir peste un număr dublu de ochiuri realizînd un fel de împletitură. **2.** B. muntenesc. Cusătură în cruci cu brațe egale, cu aspectul unui șir dublu de cruciulițe folosit la decorarea cămășilor. **3.** Lănțisor cusut cu lînă care se lucrează deodată cu ciucurii de la zădille din Munții Apuseni. (G.S.)

brînelește v. punct în cruce.

brînelu, punct de cusătură întîlnit în toată țara, rezultat din combinarea punctului în cruce cu festonul. Se folosește pentru decorarea și consolidarea marginii gulerului cămășilor femeiești. Cu cît cruciulițele sînt mai dese cu atît modelul este mai frumos. (G.S.)

brîu. **1.** Piesă de port țesută purtată atît de femei cît și de bărbați (fig. 90). **B.** are forma dreptunghiulară cu latura de 2—4 m lungime (fig. 91). Se înfășoară de cîteva ori peste cămașă iar capetele se leagă ori se îndoiesc și se fixează dedesubt. În funcție de formă și proporții, în portul popular românesc se întîlnesc: **b.** late, **b.** mijlocii și **b.** înguste „bete”. **B.** late sînt în primul rînd funcționale avînd uneori culoarea albă. Ele se poartă îndoite în două în lungime. Femeile poartă **b.** peste cămașă și pe sub fotă sau catrințe; deasupra se leagă betele, frumos ornamentate. Bărbații poartă peste **b.** lat curele înguste. **B.** sînt lucrate din lînă sau lînă cu bumbac. Tehnicile de lucru ale **b.** sînt variate: împletite cu bețișoare (Hațeg), țesute cu scîndurica (Munții Apuseni), țesute în război în două, patru sau mai multe țe. Cele țesute în război sînt răspîndite în multe zone, cu excepția Bihorului, Aradului și Oașului. **B.** late sînt de obicei monocrome: albe, roșii, negre sau

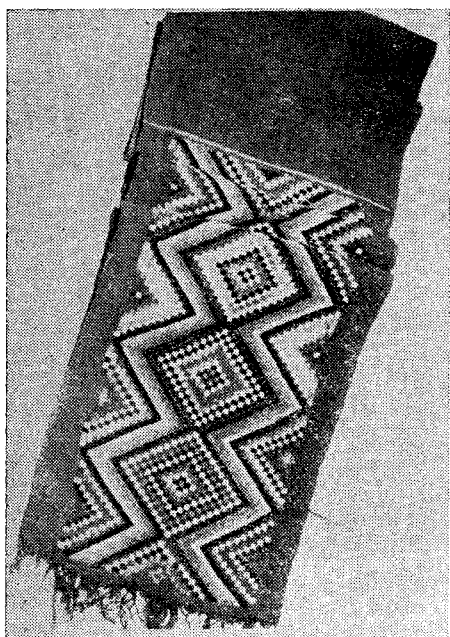

Fig. 90. Brău bărbătesc, Iași, sec. 20.

bleumarin avînd ornamentația dispusă la capete sub formă de dungii sau dungii intercalate de alesături. Decorul **b.** de lățime mijlocie este diferit, mergînd, de la jocul cromatic al dungilor realizate în urzeală, pînă la complicate motive alese cu mîna, cu scindurica sau nevedite. În unele zone, Argeș, Teleorman (fig. 92), Vlașca, Ilfov, Roman, Vaslui,

Bacău, pe firele de urzeală din marginea țesăturii se înșiră mărgelile. Uneori, decorul se completează cu modele cusute cu lînă și cu aplicații de fluturi cu mărgelile. **B.** din Banat excelează prin armonia și finețea jocului de dungii. Cele gorjenești au un decor caracteristic „în ochiuri”, compoziție întîlnită și în alte părți ale Olteniei. Cele cu „ochi și cu sprîncene”, colorate cu alb, roșu, bleumarin, ciclamen sînt de o rară frumusețe. În nordul Moldovei **b.** denumite „chingii” sau „frîngii” sînt țesute în multe ițe, cu ornamente în formă romboidală. Decorul cel mai simplu se formează prin dungii plasate în lungime care alternează dimensional și cromatic. Gama coloristică bazată pe tonuri de ocră sau nuanțe de roșu este specifică. Dimensiunile lor variază între 0,20—0,30 m. lățime și 2,50—3,50 m lungime. Principalele tehnici pentru realizarea ornamentelor sînt alesul cu mîna, alesul înșcorțat și tehnica țesăturii în „ițe multe”, în „mozoară” sau „în ozoară”. În zona Neamț, **b.** se decorau cu vrîste orizontale din urzeală și verticale din bătătură, fiind țesute în 4 ițe. Culoarele cele mai frecvente erau: roșu, galben, violet, verde, portocaliu. În zona Romanului și Bacăului **b.** țesut în 2 sau 4 ițe are dungii dispuse orizontal denumite „sfășii”. În Țara Vrancei, **b.** numit și „chimir” se țese cu model în neveditură „zimțat”. Ornamentația specifică se compune din dungii în culori diferite: roșu, alb, brun, galben, verde, roz. În jurul Vasluiului, **b.** se decorează cu „ridicături”, dungii executate cu speteaza, și alesături cu mîna, formînd modele denumite „paingăn” și „șerbac”. 2. Dungă colorată dispusă la partea de sus sau de jos a unei țesături. (G.S.) 3. Dungă colorată trasată pe tenciuiala casei formînd o bordură. (P.P.)

Bibl. ref.: H. M. Formagi, *Portul popular din România*, București, 1974; T. Bănățeanu, *Arta*

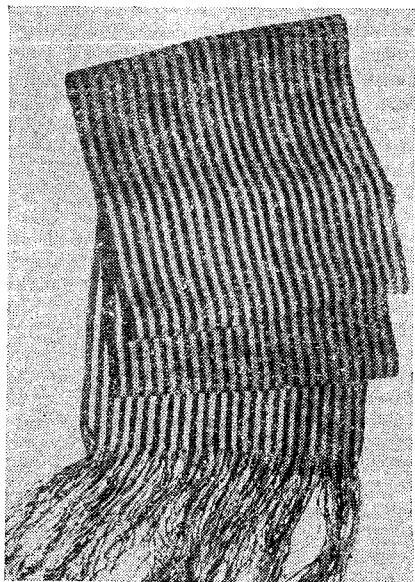

Fig. 91. Brău bărbătesc, Gorj, sec. 20.

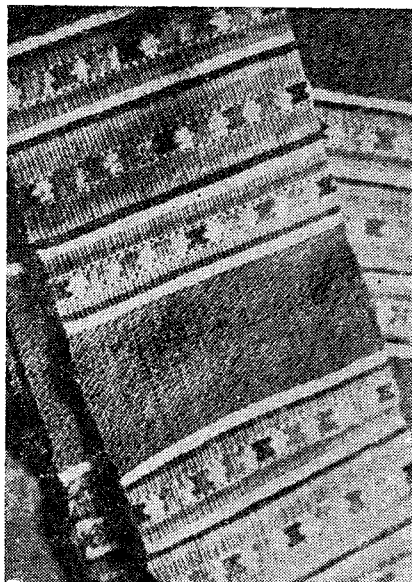

Fig. 92. Brău bărbătesc, Suhuia, Teleorman, începutul sec. 20.

populară bucovineană, Suceava, 1975; E. Pavel, *Partul popular moldovenesc*, Iași, 1976. (G.S.)

broască v. clin.

broboadă, basma mare din lână, țesută în casă sau de factură industrială, purtată iarna de femei pe cap sau pe umeri începând din primele decenii ale sec. 20. Cromatica broboadelor este de obicei închisă: negru, maron, gri. În unele zone, Bihor Banat și Maramureș b. pot fi și colorate. (G.S.)

brobodenic v. căiță și vălitoare.

broderie plină, punct de cusătură executat pe fire întinut în majoritatea zonelor etnografice sub diferite denumiri: „cusut albiu” în Pădureni, „fufește pe fir” în Munții Apuseni, „pe luate” în Țara Vrancei, „penește pe fir” în Hunedoara. Modelul se execută liber în latură materialului, trecând alternativ firul pe deasupra și pe dedesubt. În nordul Moldovei b.p. a înlocuit punctul în cruci. Spre sfârșitul sec. 19 s-a introdus b.p. „pe scris”, executată după un model desenat pe pânză, denumită și „fufește pe scris” sau „penește pe scris”. Acest punct a avut o largă întrebuintare la cămășile femeiești, ștergare, fețe de pernă, cojoace etc. (G.S.)

broscuță, clin triunghiular, mic, care se introduce lângă gulerul cămășilor și al ililor, între foile din spate și din față. Specific cămășilor din zona Perșanilor. (G.S.)

broschiță v. clin.

Broșteni (sat, com. Drăgușeni, jud. Suceava). Biserică de lemn ridicată în sec. 18, de plan dreptunghiular, cu absidă poligonală și pridvor pe latura sudică. Deasupra pronaosului se înalță turnul — clopotniță. Datorită decorației sculptate și picturilor murale, biserica din B. poate fi considerată un valoros monument de arhitectură populară. (G.S.)

bubău v. bubou.

bubou, piesă de costum purtată în sezonul rece de femei și de bărbați, denumită și bubău specifică satelor din Țara Oltului și zona Făgărașului. B. se confecționează din țesătură groasă de lână dată la văltoare. În zona Făgărașului s-a purtat b. alb iar în satele din Țara Oltului b. de culoare neagră sau gri, „seină”. Piese vechi sînt lucrate din țesătură dată la văltoare fără părul scos, iar cele noi sînt numai cu „părul scos” avînd înfățișarea unei blăni de oaie. Din punct de vedere al croiului se disting două tipuri: a. B. cu fața și spatele dintr-o singură fâșie așezată pe lung, la care se adaugă mîncile formate din două bucăți drepte de țesătură și cite un clin sub braț. b. B. cu pieptul și spatele croite pînă în talie dintr-o foaie de țesătură așezată vertical, la care se adaugă pentru a iungi haina pînă la mijlocul gambei, o foaie de țesătură dispusă orizontal. Mîncile sînt croite oblic pentru a fi mai strîmte la încheietura mîinii. Cusăturile executate cu fir gros de lână, tivitura foilor din față și „cheurtonile” împletite de la gît constituie singurele ornamente.

Bibl. ref.: C. Irimie, *Portul popular din Țara Oltului*, București. (G.S.)

bubușcă v. instalații pentru încălzit.

Bucea (sat, com. Ciucea, jud. Cluj). Pe dealul Gorban, străjuind împrejurimile, se înalță o biserică construită în 1791 din birne de stejar încheiate la

colțuri în coadă de rîndunică. De plan dreptunghiular și absidă poligonală decroșată și un pridvor de-a lungul laturei sudice mărginit de nouă stîlpi cu arcade. Sprijinit pe grinzile tavanului din pronaos, se ridică turnul-clopotniță, încoronat de o galerie cu parapet în rezalit, acoperit de un coif ascuțit. Biserica din B. este bogat decorată cu sculptură. Stîlpii prismatici ai pridvorului, arcadele decorate cu incizii geometrice și un briu în torsadă, portalul de la intrare împodobit cu motive geometrice și cruci crestate adînc, indică mina unor meșteri pricepuți. În interior se păstrează pictura originală executată la sfârșitul sec. 18, urmînd programul iconografic al bisericilor din această zonă. O inscripție de pe iconostas menționează: „Poarta bisericii s-a zugrăvit în vara anului 1880... Dionisie luga cant. et zugrav Nicole”. Biserica a fost restaurată în 1959.

Bibl. ref.: I. Toșa, *Bisericile de lemn din împrejurimile Clujului, Huedinului*, în „Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului — Monumente istorice și de artă religioasă”, Cluj-Napoca, 1982. (G.S.)

bucii, ultima categorie de cîneșă care rămîne în diepteni la periat. (G.S.)

Bucium, zonă distinctă în cuprinsul Munților Apuseni, a cărei întindere variază în funcție de aspectul etnografic luat în considerare, cel mai întins teritoriu atribuit acestei zone fiind, probabil, cel determinat de portul popular, dacă nu cumva folclorul muzical ar îndrituri o și mai mare extensiune a ei. Interesant de remarcat că zona se denumește de multe ori nu după numele celor șase sate Bucium: B. Muntari, B. Șasa, B. Izbita, B. Sat. B. Cerbu, B. Poeni, ci după denumirea dată locui, torilor lor, adică „buciumani” sau „buciumăni” — după cum portul popular specific micro-zonei B. extinzîndu-se și în cuprinsul unor părți din zonele Ampoi și Abrud, este numit deseori portul „buciumanilor” sau port „buciumănesc”. Temeiul delimitării zonei în funcție de costum este firește unilateral, dar suprapunerea tuturor fenomenelor etnografice pe teritoriul întreg al unei zone nu se produce totdeauna. Este cazul și al B. care pe de o parte pot fi considerate ca formînd ele singure o microzonă dacă ținem seama și de ocupația principală în trecut a moșilor de aici, anume „băieșitul”, adică mineritul, spălatul și zdrobitul la steampuri a nisipurilor aurifere din apele Arieșului, iar pe de altă parte pot fi considerate drept o parte a unei zone mai mari, anume aceea a moșilor aurari înglobînd Abrudul, cursul superior al Ampoiului cu Zlatna și micul bazinet După-Piatra-Strănița pe afluenții mici dinspre izvoarele Crișului Alb. Poate fi operată o zonare a Țării Moșilor și pe baza diferențierii ocupațiilor oamenilor din aceste părți: anume moșii vășari sau lemnari, numiți înainte vreme și „țopchi” locuiau satele din sus de Cimpeni, Vidra, Scărișoara (Alba) etc., moșii aurari sau băieși din preajma Abrudului și Băii de Arieș (aici s-ar integra și micro-zona B., mocanii de pe Arieș, de la Mogoș, Întregalde și Ponoare (Alba), ocupîndu-se cu creșterea vitelor și cu agricultura montană, și, în sfîrșit „moșii” țărani de la gurile văilor ieșind din dealuri (Culuarul submontan al Mureșului) ocupîndu-se cu agricultura. „Țara moșilor” propriu-zisă ar fi cea restrînsă la bazinul superior al

Fig. 93. Tulnicărese din Munții Apuseni.

Arieșului, deci din sus de Cîmpeni, adică Țara moșilor prelucrători ai lemnului. Portul buciumānesc se întinde asupra acestei restrînse „Țări a moșilor” vāsari și, asupra moșilor aurari, în cele șase **B.**, caracterele sale fiind cel mai pregnant definite de un plus de somptuozitate, datorit tocmai ocupației lor principale ce a determinat o mai bună stare economică. Arhitectura populară a celor șase **B.** este o arhitectură a cununilor orizontale de birne încheiate la capete. Aspectul caselor se apropie de al celor de pe cursul superior al Arieșului. Se poate presupune însă, cum o dovedesc vechile șuri acoperite cu paie din crîngurile și locurile de agricultură terasată de pe culmile rotunde unde se află și adăposturile pentru vite, că înainte vreme și casele au fost acoperite cu paie înlocuite ulterior cu șindrilă. Nota specifică a **B.** este dată și de costumul purtat de femeile și bărbații de acolo, caracterizat de materialele fine folosite, ca și de decorul bogat materializat atît în purtutul podoabelor de aur cît și de vestitele cojoace „buciumănești” împodobite cu cusături de mătase. Zadia roșie și foarte îngustă pusată la spate peste poalele albe constituie o altă caracteristică. Pieptarul de piele este cusut, la femei și la bărbați, cu motive mărunte dar dispuse în suprafață compactă, neagră, semănată cu puncte mici de fir de aur. Bărbații purtau peste pieptare un „laibăr”, o vestă scurtă cu mînci făcută din pînză albă. Cămașa bărbătească este cusută cu „pene” negre. La 1888, T. Firncu și G. Candrea notau despre portul luxos al buciumanilor: „...trufașul buciumānean cu cizmele scîlpicioase de lac, cusute pe margini cu fir tricolor, cu pieptar scurt cusut cu mătase, cu pălărie mică rotundă mătasoasă și cu fir de aur împodobită”. Datorită economiei bănești mai timpuriu dezvoltată în zona auriferă a munților Apuseni, în costumul buciumanilor au pătruns mai devreme și într-o măsură apreciabilă produse industriale, specifice sfîrșitului sec. 19, conferind nota de lux amintită. Betele înguste erau țesute totdeauna în trei culori:

roșu, galben și albastru, dovada concretă a năzuințelor seculare de unire cu Țara a acestei populații de munteni dîrzi în trecutele epoci de asuprire națională din vremea Imperiului austro-ungar.

Bibl. ref.: T. Firncu, G. Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moșii)*, București, 1888. (P.P.)

Bucium (sat, comună, jud. Alba). La sfîrșitul sec. 19 se dezvoltă aici un important centru de cojocari care a creat un nou stil de cojoace. Piesele lucrate la **B.**, preluate apoi și de cojocarii din alte centre, Abrud, Cîmpeni, Sălcia (Alba) sînt cunoscute sub denumirea de „cojoace buciumānești”. Față de cojoacele purtate pînă atunci, lucrate la Abrud, apar „pieptarele înfundate” pentru bărbați și „pieptarele cu sîni” sau „cu brațe” pentru femei, un fel de veste scurte și foarte răscoite la mîini și la piept. Pieptarele tradiționale cu clini continuă să se lucreze avînd un decor deosebit. Caracteristic pieselor lucrate la **B.** este decorul mărunț, brodat cu bumbăcel negru lucios și cu șiret de fir auriu „boritaș”. Culoarea predominantă este negru, întreruptă din loc în loc de mici puncte colorate în roșu și galben. Ornamentul vegetal într-o compoziție densă care nu lasă să se întrevadă fondul materialului este caracteristic. Cojoacele de **B.** au avut o arie largă de răspîndire pînă în Valea Arieșului către nord, și Hălmagiu (Arad) către sud-vest. Meșterii desfăceau produsele în tîrgurile săptămînale de la Zlatna, Cîmpeni, Sălcia (Alba), Hălmagiu (Arad), Baia de Arieș și Almașul Mare (Alba).

Bibl. ref.: N. Dunăre, M. Focșa, *Portul buciumanilor din Munții Apuseni*, București, 1958. (G.S.),

bucium, instrument muzical păstoresc menționat de cronici, cu nume diferite, înrudit cu trîmbița ucraineană, trîmbița poloneză, truba lituaniană, luur-ul scandinav, Alphorn-ul elvețian. Se întîlnește în nordul Munteniei cu numele de **b.**, în Munții Tarcăului, Bistriței și Rodnei sub denumirile de „bușin” sau „trîmbiță”, în Țara Oașului și Maramureș ca „trîmciță”, „trîmbiță” sau „trînghiță” și în Munții Apuseni ca „tulnic” (fig. 93). **B.** se compune dintr-un

tub sonor lung, deschis la ambele capete construit din doage de brad, paltin, frasin, tei sau dintr-o creangă lungă despicată în două și golită la mijloc. Doagele sînt strînse laolaltă prin cercuri de lemn; **b.** lucrate dintr-o creangă sînt înfășurate de la un capăt la altul cu fîșii din scoarță de cireș sau mesteacăn. În nordul Moldovei și al Transilvaniei se construiesc și **b.** din tablă. Unele **b.** au la capătul prin care se suflă un mic tub de lemn numit „țeve”, „șipeică”, „sughită” sau „muștuc”. Din punct de vedere al formei **b.** se încadrează în două categorii: drepte și încovoiate. 1. **B. drepte** apar în două variante: a. *cu tubul drept de formă conică*, lucrat din lemn sau din tablă, specifice nordului Transilvaniei și Moldovei; **b. cu tubul drept ușor conic**, făcute din doage legate cu cercuri de lemn, întîlnite în Munții Apuseni, lucrate de vîsarii din această zonă. Din punct de vedere artistic această categorie prezintă interes deosebit fiind bogat decorate cu motive florale pirogravate. 2. **B. încovoiate**, au formă de pipă, construite din lemn sau tablă, specifice nordului Moldovei și se prezintă în două variante: a. *cu tubul de lemn cilindric, și partea inferioară curbată ușor lărgită* întîlnit în Muntenia și sudul Moldovei; **b. cu tubul cilindric și capătul încolăcit de două ori**, construit din tablă caracteristic nordului Moldovei. Înainte de a se folosi, **b.** de lemn este udat cu apă ca să se umfle și tubul să fie etanș. Din **b.** se cîntă semnale păstorești. În Țara Oașului, nordul Moldovei și Maramureș se cîntă din **b.** și la înmormîntare. Semnalele cîntate la înmormîntare sînt diferite de cele păstorești. În trecut **b.** era folosit și pentru semnalele militare.

Bibl. ref.: T. Alexandru, *Instrumente muzicale ale poporului român*, București, 1956; S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, III, București, 1898; I. Frîncu, G. Candrea, *România din Munții Apuseni (moșii)*, București, 1888. (G.S.)

Bucium-Poeni v. Bucium.

bucmea, găitan fin lucrat în ateliere speciale care se coase pe trei laturi la unele catrințe din Oltenia. (G.S.)

BUCOS, Vasilca (n. 1916, com. Stănilești, jud. Vaslui), țesătoare. A învățat meșteșugul la vîrsta de 16 ani. Execută toate categoriile de țesături tradiționale (prosoape, cuverturi, covoare, piese de port etc.). Respectînd tehnicile și cromatica tradiționale specifice zonei, **B.** realizează piese de mare autenticitate. Participă la expozițiile județene și naționale, fiind laureată a festivalului național „Cîntarea României”. (G.S.)

București (municipiu, capitala R. S. România). Aici se găsește Muzeul satului și de artă populară cel mai important muzeu etnografic și de artă populară din România, prestigioasă instituție cunoscută și apreciată pe plan național și internațional (fig. 94). V. **Muzeul satului și de artă populară.**

Buda (localitate componentă a orașului Ocnele Mari, jud. Vîlcea). Centru de olărie care a lucrat ceramică roșie de uz, nesmălțuită sau smălțuită, decorată cu spirale și puncte, dispuse pe fundul și pereții străchinilor sau pe pîntecele oalelor. Adesea vasele sînt albite complet cu humă, pe care se disting spiralele și punctele executate cu smalt verde închis și galben. (G.S.)

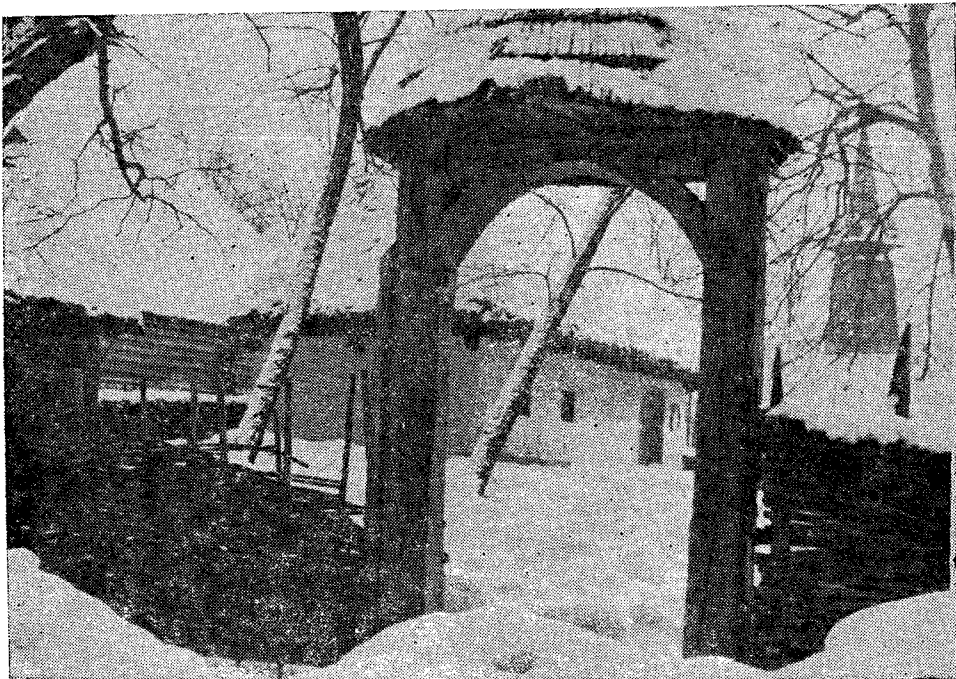

Fig. 94. Gospodărie, Dumitra, Alba, sec. 20.

budăi 1. Vas de formă tronconică construit din doage de lemn, în care se păstrează laptele, se ducе mîncarea la cîmp, se țin băuturile. **2.** Trunchi de copac scobit, folosit ca „ghizd” la fîntînă. (G.S.)

Budești (sat, comună, jud. Maramureș). Pe teritoriul comunei sînt mai multe biserici. **1.** La **B. Josani** biserica a fost construită în anul 1643, conform inscripției de pe rama ușii. Prezintă plan dreptunghiular, absidă poligonală decroșată, turn deasupra pronaosului cu secțiune cuadrangulă încoronat de un coif piramidal cu patru turnulețe. Biserica a suferit unele transformări în sec. 18. Alexandru Ponehalski a pictat pentru acest monument în jurul anului 1761 un grup de icoane, iar în anul 1762 ansamblul icoanelor mobile ale tîmplei. **2.** La **B. Susani** cea de-a doua biserică a fost construită în 1760 dar a suferit unele transformări în sec. 19. O inscripție de pe iconostas indică autorul și data la care a fost executată pictura: „... s-au făcut, și s-au îndemnatul, din (in)demnul lui popa Ionaș de s-au zugrăvit beseareca, de zugravu Alexandru Ponehalsckii... Anul 1760, noemvrie 8 zile”. Pictura realizată la această dată se păstrează numai pe jumătatea vestică a pereților, pe tîmplă și în altar. Pictură de mare valoare artistică vădind cristalizarea stilului lui Ponehalscki. Scenele sînt

aerate, cu puține personaje în spațiu, în compoziții simetrice. Figurile sînt de o rară frumusețe.

Bbil. ref.: A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1982; A. Bongiu, *Cîteva observații asupra bisericii din Sîrbi-Susani*, în BMI. (G.S.)

Budureasa (sat, comună, jud. Bihor). Centru de lădari renumit datorită valorii artistice a pieselor realizate (fig. 95). Prima atestare documentară a așezării: 1588. În localitate mai există două mori de apă care nu mai funcționează și o dubă pentru bătut postav, renovată în 1970. În momentul de față, singurul centru activ pentru confecționarea mobilierului din jud. Bihor este **B.** Materialul folosit a fost lemnul de la punctul denumit Fîntînele. Pînă în primele decenii ale sec. 20 toate operațiunile de prelucrare a lăzii se făceau în pădure. Lădarul se instala acolo, uneori cu întreaga familie și executa toate piesele de care avea nevoie. După cioplire, lemnul se afuma — ceea ce constituia un specific al centrului —, se fasona și se cresta. În urmă cu cca. 70 de ani lemnul se și colora. La **B.** s-au produs lăzi cu funcționalități diferite: hambare, lăzi pentru acte, lăzi pentru podoabe, lăzi pentru odoare bisericesti, lăzi de zestre, lăzi cu spătar, „lădoaie”. Decorul este în strînsă legătură cu funcția piesei. Fiecare cîmp ornamental are caracterul său bine definit creînd în ansamblu o armonie. Motivele cele mai frecvente sînt: „cocirla”, „roata”, „brăduțul”,

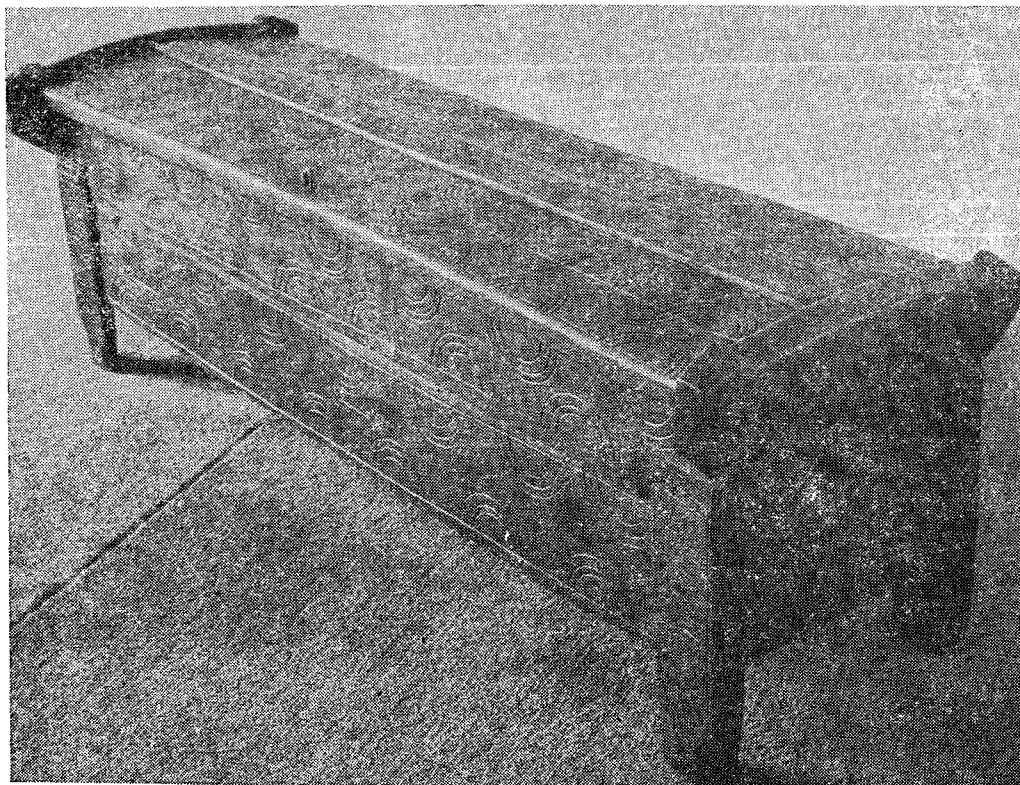

Fig. 95. Ladă de zestre, Budureasa, Bihor, sec. 20.

liniile încrucișate sau frînte dispuse simetric față de un ax central. Lădarii din **B.** frecventau țîgurile săptămînale de la Vașcău și Beiuș. Ei mergeau cu căruțele prin sate pe drumuri devenite tradiționale, pentru a vinde sau schimba produsele: a. **B.** — Beiuș—Salonta—Arad—Sînnicolau-Mare—Jimbolia; b. **B.** — Beiuș—Șoimi-Ucuriș—Belii—Ineu; c. **B.** — Ucuriș—Cermei—Sepreș—Chișinău Criș—Curtici; d. **B.** — Vașcău—Vîrfuri—Sebiș—Ineu—Pîncota; e. **B.** — Ceica — Oradea — Diosig; f. **B.** — Roșia — Tileagd — Aleșd. Aceasta explică aria mare de răspîndire a lăzilor de **B.**

Bibl. ref.: T. Bănăceanu, *Arta populară în satele specializate din sudul raionului Beiuș, regiunea Oradea*, în SCIA, 1—2, 1954. (G.S.)

buduroi 1. Trunchi de copac scobit la mijloc, cu capace din lemn la capete, folosit ca stup pentru albine. **2.** Trunchi de copac de mari dimensiuni, scobit în interior sau golit prin ardere, cu capace de lemn la un capăt, folosit pentru păstrat cerealele. Urișele vase denumite și „ulee”, întîlnite în Gorj, Maramureș și Bucovina atingînd înălțimi pînă la 3 m sînt așezate în tinda casei sau în poduri. **3.** Ghizd de fîntînă făcut dintr-un trunchi de copac scobit în interior, întîlnit în trecut, în nordul Moldovei, Vilcea, Gorj etc. (P.P.)

Bughea de Jos (sat, com. Bughea de Jos, jud. Argeș). Sat situat în apropiere de Cîmpulung Muscel, atestat la 1549, identificat cu Bugheni. Aici se află o biserică cu pereți din birne de lemn, bolți din șipci tencuite, învelitoare de tablă; a fost reconstruită de mai multe ori începînd din 1687. De plan dreptunghiular, cu absidă poligonală decroșată și pridvor deschis foarte îngust cu patru stâlpi. Deasupra naosului se ridică turla iar pe pronaos clopotnița de formă octogonală. Naosul este acoperit cu boltă semicilindrică și pronaosul cu tavan din scîndură. Cele două încăperi sînt despărțite printr-un perete în care se deschide o ușă. Pictura interioară și exterioară realizată în 1932 a acoperit-o pe aceea din 1825. Ancadramentul ușii de la intrarea în naos este decorat cu un motiv în formă de funie, întreruptă din loc în loc de rozete. (G.S.)

buhai. 1. Tobă de frecare cunoscută la multe popoare, folosită în Moldova, Muntenia și foarte puțin în Transilvania. Se compune dintr-un vas din doage de lemn, a cărei gură este închisă cu o membrană din piele de oaie. Prin centrul perforat al membranei trece o șuviță de pâr de cal, înnodată în interior și fixată cu un căluș de lemn. Membrana vibrează cînd șuvița de pâr este trasă cu mîinile ude producînd un sunet amplificat de corpul recipientului. **B.** se folosește la urările Plugușorului. Sunetul **b.** este acompaniat de un fluier și de urările colindătorilor. În părțile lalomiței, **b.** se numește „bugă” iar în sudul Transilvaniei, „steand”. Unele **b.** sînt ornamentate prin pirogravare. Mai recent sînt îmbrăcate într-o pînză colorată. (G. S.) **2.** Obiceiul de a se umbla la urat cu buhaiul, ca formă de urat, la Anul Nou, propriu-zisă, altelei însoțind uratul cu plugușorul. Obicei extins în zonele românești extracarpatice, îndeosebi în Moldova. Urarea celor care umblă cu **b.**, de o deosebită realizare artistică narează etapele muncilor agrare, de la arat pînă la obținerea pîinii, la fel cu orația plugușorului. Cu ajutorul **b.** se scot sunete care se subliniază

valoarea simbolică a unor versuri. Urătorii însoțiți adesea de lăutari, cu fluiere, cimpoaie, cobze, vioară fac zgomot sunînd din tîlângi și clopoței, pocnind din „harapnice”.

Bibl. ref.: T. Alexandru, *Instrumente muzicale ale poporului român*, București, 1956; S. Fl. Marian, *Sărbătorile la Români, Cîrnilegile*, I, București, 1898; I. Mușlea, Ov. Birlea, *Tipologia folclorului, Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hadseu*, București, 1970. (M.B.)

buică, veston cu mîneci, lucrat din postav albastru, ornamentat cu „roate” plisate din „glot” negru și năsturași negri de sticlă, țivit pe margini cu catifea neagră. **B.** a fost purtată în zile de sărbătoare de femeile înstărite din satele bazinului Crișului Repede. (G.S.)

Bujoreni (sat, com. Bujoreni, jud. Vilcea). În cadrul pitoresc al peisajului vilcean, la mică distanță de Rîmnicu Vilcea se află „Muzeul arhitecturii vilcene” secție în aer liber aparținînd Muzeului județean Vilcea. Colecțiile ce constituie acest patrimoniu (gospodării țărănești, case, instalații tehnice, mobilier, ceramică, port popular, țesături de interior) prezintă într-o formă sintetică și convingătoare contextul social de dezvoltare al satului vilcean pe o perioadă de aproape trei secole. De interes deosebit sînt casele cu foișor din Măldărești și Stoenesti, cele de viticultori din zona Drăgășani, crama din satul Giulești de pe Valea Cernei, ca și colecția de vase de la Horezu, în cadrul căreia sînt marcate contribuțiile multor olari celebri cum sînt I. Frigură, V. Vișoreanu ș.a. Tot aici se află și cula Bujoreanu amenajată în interior ca o expoziție. (G.S.)

bumb, nasture de metal, piatră sau sîdef folosit la cojoace sau cămași. (G.S.)

bumbac, material textil folosit în industria casnică. A pătruns la sate pe calea schimburilor comerciale iar cultivarea lui s-a practicat pe scară redusă. Cea mai mare parte a cerințelor de bumbac a fost satisfăcută în cursul sec. 17 și 18 prin import. După o statistică din 1910 s-au importat în acest an 290 kg bumbac brut, 197 kg bumbac dărcit și 10.000 kg bumbac prelucrat, ceea ce indică preferința pentru ultima categorie. Datorită calităților sale intrinseci, suplute, finețe, colorit variat, **b.** a oferit o gamă largă de posibilități în diversificarea țesăturilor executate în cadrul gospodăriei, cu precădere a celor destinate portului popular și a textilelor decorative. **B.** a fost folosit nu numai ca material de bază ci, în multe cazuri, ca material special de decor sub formă de arnici sau muline. Fiind la început mai rar și numai sub formă de arnici, **b.** s-a folosit mai întîi la cusături sau alesături pentru ca după generalizarea sa pe o arie întinsă, să devină material de bază pentru confecționarea țesăturii propriu-zise. În a doua jumătate a sec. 19 a devenit în multe zone materialul principal atît pentru confecționarea țesăturilor simple de interior — șervete, „prostiri”, acoperitori de ladă — cît și pentru cele prețioase sub raport ornamental cum sînt ștergarele, pernele, fețele de masă sau unele lepedee. La realizarea acestei bogate game de țesături a contribuit și diversificarea materialului folosit: **b.** răsucit, **b.** creț, **b.** mercerizat, care oferea posibilitatea unor noi tehnici de lucru.

Noile țesături, cu o decorație bogată și o cromatică vie, au contribuit în sec. 18 la conturarea unor adevărate „stiluri zonale” atât în portul popular cât și în domeniul interiorului locuinței.

Bibl. ref.: M. Marinescu, *Arta populară românească. Țesături decorative*, Cluj-Napoca, 1975; T. Pamfile, *Industria casnică la români*, București, 1910; G. Stoica, A. Doagă, *Interioare românești. Țesături și cusături decorative*, București. (G.S.)

bumbuști de fodră, bentiță de dantelă industrială, albă, încrețită, pe care se prind mărgelile viu colorate și steluțe executate cu croșeta, purtată de mirese în Țara Oașului împreună cu un „zgârdan” de mărgel. (G.S.)

bundă, denumire folosită în general pentru a desemna pieptarul din blană de oaie, „crăpat” în față, cu broderii policrome, purtat de femei și de bărbați. (G.S.)

Bungard (sat, com. Sîngeorzu Nou, jud. Bistrița-Năsăud). Sat amintit în documente ca moșie feudală din 1545. Biserica din B. a fost construită inițial într-o poiană în pădurea din apropierea satului Matei (Bistrița-Năsăud) și mutată în 1760 la B. În 1790—1792 bisericii i s-a adăugat un turn-clopotniță și a fost zugrăvită „pe hirtie lipită pe pereți”. Construcție cu soclu de piatră, pereți din birne de lemn și învelitoare de șindrilă. De plau dreptunghiular, cu absidă poligonală și tindă des-

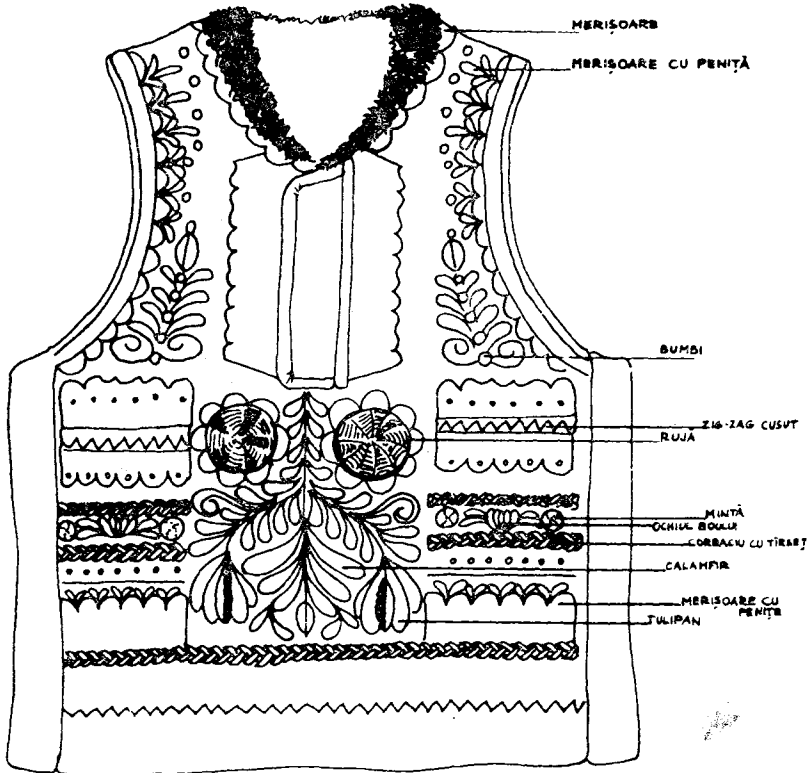

Fig. 96. Burdic, Sirbova, Timiș.

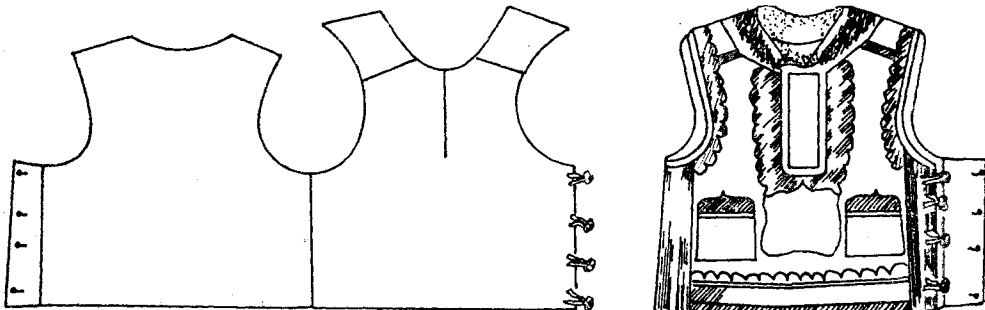

Fig. 97. Croi de burdic, zona Lugoj, sec. 19.

chisă. Pronaosul și naosul sînt acoperite cu bolți semicilindrice din scîndură. Deasupra pridvorului se ridică turla deschisă. La o dată necunoscută pereții au fost acoperiți cu var. Pictura de pe boltă, singura păstrată, este dispusă în mai multe registre, fiind realizată în culori bine armonizate într-un stil ce amintește cromatica țesăturilor populare din zonă. Ușile de la intrare și în pronaos, arcadele de la galeria turnului, cununile și grinzile care susțin bolta sînt executate de un meșter iscusit. (G.S.)

burcă, haină de dimie cafenie fără decorație, scurtă pînă la genunchi, purtată în Vâlcea în zilele de lucru, atît de bărbați cît și de femei. (G.S.)

burdic, pieptar înfundat, decorat cu broderii pe piept și pe spate, purtat de bărbați în Banat (fig. 96—97). V. și **cojoc**. (G.S.)

burduf de pernă, dos de pernă făcut din pînză de cînepă, sau in, care se acoperă cu „fața de pernă”

artistice a fost distins cu numeroase premii (fig. 98). (G.S.)

Busești (sat, com. Izverna, jud. Mehedinți). Sat moșnenesc, consemnat la 1868 cu 80 de familii, pe teritoriul căruia se păstrează un monument de arhitectură populară de mare valoare documentară, biserica construită la 1870. Ridicată din birne de lemn, tencuită în interior și exterior, cu acoperiș în patru ape și învelitoare din șindrilă. De plan dreptunghiular, cu absidă poligonală, biserica din B. prezintă patru contraforți din piatră construiți în dreptul zidurilor despărțitoare ale clădirii. Ancadramentul ușii de la intrare decorat cu un brîu în formă de frînghie răsucită, indică mîna unui meșter priceput. Pictura, fără valoare artistică deosebită, este interesantă datorită portretelor ctitorilor, realizate pe peretele vestic al pronaosului. Personajele înfățișate, „Gheorghe preotu Căpăs-

Fig. 98. Olarul Bursașu Ilie, Săliște de Vașcău, Bihor.

sau „căpățîiul de pernă” decorat cu alesături sau cusături. (G.S.)

buriaș v. balercă.

BURSAȘU, Ilie (n. 1898, satul Săliște de Vașcău, com. Criștioru de Jos jud. Bihor), olar. A învățat meșteșugul de la tatăl său pe care l-a continuat în formele sale cele mai autentice. Lucrează o ceramică roșie nesmălțuită cu forme elegante și o decorație discretă. Cunoaște toate formele tradiționale pe care le execută cu mult talent: „oluri” de diferite mărimi (urcioare), „oale cu două cozi” (oale mari pentru fiert mîncarea la nunți și la pomeni), oale de lapte, „hîrboalice” (oale de dus mîncarea la cîmp), blide, „laboșe” (crățîți) etc. Pentru activitatea în cadrul diferitelor manifestări cultural-

traru cu soția sa Păuna și fiicele sale Domnica și Uța, Victoria, Iorgu iubitul său fiu” poartă, cu excepția preotului, costumul popular specific local, redat cu multă fidelitate. Într-un stil naiv dar plin de farmec sînt reprezentate și unele scene apocrife din legende cunoscute. Întreaga pictură a fost realizată la 1870 de Simeon Ionescu „zugrav din Severin”. (G.S.)

bușin v. bucium.

buște, încrețitură în cute mici care strîng pînza, la îmbinarea mîncii cu umărul, la ilele și cămășile din zona Perșanilor. (G.S.)

Buteni (sat, comună, jud. Arad). Centru de cojocari în care s-au lucrat pieptarele purtate spre Țara Zarandului în satele din jurul Sebeșului.

Cojoacele de **B.** au formă de vestă scurtă, răscoită la mînici și la piept, cu un decor original brodat cu lînică albastru-violet, „mniieriu”. Motivele geometrice și florale stilizate, dispuse unul lîngă altul acoperă întreaga suprafață fără a lăsa să se mai vadă fondul. Pieptarele bărbătești de culoare albă lungi pînă dincolo de talie, desfăcute în față, au decor din aplicații late de piele la piepți și broderii cu motive geometrice, din lînică colorată dispuse vertical. Pieptarele „înfundate” din piele neagră sau brună, purtate de bărbați, au marginile tivite cu meșină roșcată decupată în formă de colțisori. Broderia executată cu lînică colorată constă dintr-o floare mare cusută pe piept și cîteva flori mici dispuse pe spate.

Bibl. ref.: P. Petrescu, *Broderii de piele în arta populară românească*, București, 1968. (G.S.)

butucul, punct de cusătură format dintr-o linie diagonală lungă, care servește la realizarea a 3—4 cruci, prin adăugarea unor linii oblice. Are aspectul unei diagonale lungi întretăiate de 3—4 diagonale scurte. Răspîndit în decorul cămășilor din Vrancea, Muscel, Argeș etc. (G.S.)

buză, marginea de sus, răsfrîntă sau nu, a vaselor de pămînt, de lemn sau de metal. (P.P.)

Buzaelor, *Intorsura* ~, zonă situată pe cursul superior al rîului Buzău — care își schimbă spectaculos cursul în cuprinsul depresiunii **B.**, o depresiune mică, închisă din toate părțile de masivi muntoși înalți puternic împăduriți: Ciucaș, Penteleu, Giurgiu, Furu, Siriu. Străveche zonă de populare românească atît pe cursul Buzăului cît și pe cel al numeroșilor afluenți (Buzău Mare, Buzău Mic etc.) de unde și numele subzonei — Buzău Depresiunea **B.** se află în inima Curburii Carpatice, înlesnind circulația intensă între Moldova, Transilvania și

Țara Românească. O parte din așezări cum sînt Teliu, Mărcuș, Dobîrlău, Valea Dobîrlăului, formează o microzonă nordică, gravitînd prin ocupație (lucru la pădure, industria forestieră, creșterea vitelor) spre centrul recent urbanizat al zonei **B.** (aceste localități cu excepția Teliului, fac parte din județul Covasna), restul încadrîndu-se cu toate localitățile depresiunii în județul Brașov. În afara satelor înșirate pe lunca largă a Buzăului, avînd un caracter mai adunat totuși, celelalte așezări sînt de tipul răsfrînt și risipit, casele, gospodăriile răsfrîndu-se pe spinările dealurilor expuse prielnic la soare, alterînd cu pîlcuri de păduri și întinse finețe. Fenomenul antropogeografic fundamental din zonă este cel al roirii continue a populației din așezările vechi ale **B.** ale Sitei Buzăului, Vamei Buzăului, Barcani, Zagon (Covasna) spre nenumăratele cătune și grupuri de gospodării formînd Brădetul (Brașov), Floroia Mare și Mică (Covasna), Scrădoasa, Bobocea, Crasna Merișor, Acriș, Buzoel, Dălghiu, Valea Mare, Sărămaș, Lădăuți (Covasna) avînd cele mai bune condiții pentru practicarea creșterii vitelor mari, a pomiculturii, ceva mai puțin a agriculturii, deseori pe terase cum se întîmplă la Barcani, Vama Buzăului și în alte localități, precum și a diverselor activități legate de lucrul la pădure și de vînătoare. Populația românească în proporție de 88% (restul sînt ceangăi, secui, lucrînd la exploatarea forestiere mai ales, veniți din satele Săcelelor și dinspre Covasna) formează grupul distinct al „mocanilor buzoeni”, practicînd în trecut un intens cărăușit spre țînturile de șes și de baltă ale Munteniei de răsărit și ale Dobrogei nordice. Casele din zona **B.** sînt construite din lemn de fag în principal, și mestecăcîn, deși nici bradul nu lipsește în arhitectura populară locală, (fig. 99), fiind înălțate pe bolovani enormi

Fig. 99. Casă pe pivniță, Chiojdu, Buzău, sec. 19.

de piatră la colțurile casei, în trecut, pe temelie de piatră și de ciment azi. S-a folosit și sistemul, mai vechi, al pereților din gard de nuiele susținuți de furci îngropate în pământ, sau de pari și de țăruiși înfipti în „călchile” casei. Atât pereții de birne cit și cei de nuiele erau lipiți cu pământ. Un aspect specific, relativ târziu, îl constituie „șindrilitul” pereților, la începutul numai ai celor expuși spre nord, apoi al tuturor pereților. Acoperișurile în patru ape aveau învelitori de „jipchi” de secară, al căror loc a fost luat de șindriliă. Casele mai noi au acoperișul cu pinion, numit local „fevăr”. Planul vechi al caselor din „casă” și „cămară” îngustă cu intrarea prin „casă”; un alt plan vechi este cel format din „tindă” largă și „casă” în care se găsea și vatra cu hornul. Mai târziu tinda s-a transformat în „căsuță”, urmînd evoluția locuinței și din celelalte zone ale marelui ținut etnografic ce se poate numi al Brașovului. Tot în grupa planurilor vechi intră și cel format din „casă”, „tindă” și „cămară”. Între planurile noi relativ, cel mai răspîndit a fost cel alcătuit din tindă mediană flancată de „casă” și „căsuță”. La casele noi deseori tinda este împărțită în două, în fund fiind „cămara”. Spre deosebire de alte zone din ținutul Brașovului, aici în **B.** prispa are o dezvoltare foarte mare. Uneori prispa este parțială, deseori formînd un fel de „intriind” în dreptul tinzii. Decorul casei din zona **B.** este mai degrabă sărac, elementele de lemn fiind rareori cioplite la casele vechi. Arhitectura nouă folosește pe scară largă decorul în relief de tencuială, sub forma registrelor mari, orizontale, de diferite profile, și colorate divers în cimenturi deseori atent sclivisite. Traforul s-a dezvoltat între cele două războaie. Casele noi, de după al doilea război mondial, sînt de tipul zis „vilă” românească. Organizarea interiorului caselor țărănești din zona **B.** se aseamănă mai mult cu cel din Moldova decît cu cel din Transilvania, situația fiind elocventă pentru orientarea culturală generală a zonei, spre ținuturile extracarpătice. Dispoziția mobilierului este cea cunoscută: pat în colțul din spate-exterior al casei și două lavițe de-a lungul celorlalți doi pereți exteriori. Între sobă și pat se afla un al doilea pat, mai mic, sau lada de zestre. Masa se așeza în colțul format de cele două lavițe. Într-o epocă mai tîrzie au apărut două paturi paralele înlocuind lavițele. Patul se acoperea cu un „colț” sau velință de lînă, peste care se puneau trei perne cu „funduri” vîrgate. Pe perețele deasupra patului se atîrna o „scoartă” muntească, deseori în romburi. Nu lipseau mobilele „pictate”: lăzi, bîldare, cuiere. Colțarele specifice și Buzăului muntenească, de dimensiuni mari, erau aici, deseori, pictate. Zonă de contact între cele trei țări românești, **B.** a cunoscut un costum în care catrința, destul de rară, ca frecvență, coexistă cu fota obișnuită în părțile moldovenești și muntenești ale curburii Carpaților (fig. 100). Portul bărbătesc se caracteriza prin cămașa lungă, de croială dreaptă, cu mînci largi și cioareci de dimie albă, nu prea largi. S-a purtat mult și „androcul”, un gen de fustă, țesută din lînă, cu dungi colorate, închise la bătrîne, care deseori purtau androc negru sau deschis (alb, galben), la femeile mai tinere. Vara se purtau androace țesute din cîneapă, în sau bumbac. (P.P.)

Fig. 100. Costum femeiesc cu fotă, Buzău, sec. 20.

Buzău 1. Denumire dată unei zone etnografice deosebit de interesante și în acelaș timp puțin cunoscute, situată din punct de vedere geografic, în Subcarpații **B.** zona acoperind așadar numai partea de nord a județului **B.**, cîmpia din sud integrîndu-se într-o zonare ce urmează a fi făcută în viitor, fie în zona etnografică a Bărăganului, eventual alcătuiind o subzonă a acesteia (Padina, Pogoanele, Smeeni, Brădeanu, Gherăseni- **B.**) fie, partea de est, în zona etnografică a Brăilei (Rușetu, Largu, Rosetti, Robeasca, Vilcelele, Gherghesca, Balta Albă, Bălăceanu- **B.**). Zona **B.** se caracterizează printr-o structură geo-morfologică complexă, favorizînd izolarea subunităților sale, ce prezintă și caractere etnografice destul de distincte (Chiojdurile, Depresiunea Pătirlagelor, Valea Nișcovului, Bălănești, Berca, Nehoiași, Bîsca Rusilii, Goideștii (**B.**), pentru a forma, într-un studiu mai adîncit, subzone sau microzone etnografice, la care accesul este foarte dificil cu toată apropierea relativă de mari căi de comunicare (axul nord-sud al văii **B.** și axul est-vest al șoselei naționale Ploiești-Focșani). Zona **B.** este așezată între cursurile de apă ale Slănicului, **B.** și ale Teleajenului superior, avînd o structură social-economică cu note particulare cu o istorie locală încă puțin studiată. Să notăm între aceste note particulare contactul foarte intens cu zonele transilvane de la nord de unde au venit de-a lungul timpului numeroși „ungureni” și „săcueni” (români, proveniți din sudul și estul Transilvaniei) după cum atestă toponimele Calvini, Chiojdurile, Cislău (**B.**) etc. și existența, în trecut, a unui județ Săcueni (Saak) desființat în 1845; apoi o mare densitate a populației, 120 locuitori pe kmp, față de media pe țară de 76 locuitori pe kmp (1958); în afara unui grup de sate foarte mari, cu

rol de târguri în secolul trecut, Chiojdu Biscui, Starchiojd, Bătrîni, Drajna (B) situate în nord-vestul zonei, restul ținutului se caracterizează prin așezările numeroase și mărunte, în 1912 B. ocupînd cu 570 sate, primul loc din Vechiul Regat în ce privește numărul localităților. Cea mai mare parte din aceste sate sînt foarte mici, cătune și grupuri de case constituite pe neamuri și familii, case izolate chiar, peisajul antropogeografic amintind de multe ori de crîngurile moștești sau de așezările de pe platforma mehedințeană; concentrarea importantă de așezări moșnenești cuprinzînd, la 1859 40% din totalul populației zonei l-a determinat pe H. H. Stahl să se întrebe dacă nu cumva și „boierii de B.” constituiau o confederație de obști, comparabilă cu confederațiile Vrancei, Cîmpulungului Moldovenesc, Fălciului, Tigheciului, Răuțului, Dragoslavelor etc. anterioare formării statelor feudale, românești. Creșterea animalelor, vite mari și oi, a constituit principala resursă economică a zonei la care se adaugă și agricultura. Pămîntul arabil, puțin, a determinat, un interesant fenomen, cel al dublării gospodăriilor din zonă în partea de cîmpie a județelor B., Brăila și Ialomița, uneori la distanța de 150 km între cele două nuclee gospodărești practicîndu-se o pendulare de un caracter agrar-pastoral special, fenomen caracteristic pentru întreaga zonă a Curburii Carpaților. Alte surse de venituri le constituiau lucrul la pădure precum și practicarea a foarte numeroase meșteșuguri: prelucrarea pietrei (aici se află tabăra de sculptură de la Măgura), a lemnului (rotărie, dogărie, dulgherie), a fierului, a părului de capră, a argilei (olărie), instrumente muzicale (fluiere, cimpoaie). Intensa viață economică s-a tradus și printr-o puternică circulație a mărfurilor spre și dinspre Transilvania precum și spre și dinspre cîmpie. Nu fără importanță, atât economică, cît și culturală este prezența în mare număr a unor importante așezăminte mănăstirești, cu monumente de artă cum sînt Berca, Bradu, Ciolanu, Rătești (B.) precum și schiturile rupestre de la Colți (B.), toate subordonate unei vechi și prestigioase episcopii, cea a B., cunoscut așezămînt de cultură, cu tipografie și școli. Arhitectura populară din zona B. este una dintre cele mai frumoase din țara noastră, exemplarele, numeroase pînă acum cîțiva ani, cu deosebire în microzona Chiojdurilor, justificînd numeroasele propuneri făcute pentru a declara Starchiojdu (B.) și, mai ales, Chiojdu Mic (B.), adevărată rezervație arhitectonică, păstrînd în situ unele dintre cele mai monumentale case țărănești din România, reprezentative pentru civilizația țărănească europeană. De altfel, de aici au fost transportate remarcabile exemplare la muzeul viticulturii din Golești-Argeș și tot de aici este modelul casei reconstruite încă acum aproape 50 de ani la Muzeul satului și de artă populară din București. Construite pe un soclu înalt de piatră de „gîrlă”, sub forma bolovanilor rotunzi, formînd un fel de parter înalt cu pivniță pentru butoaiele de țuică, casele buzoiene au „tronul” (cutia pereților) din trunchi rotunzi de brad cu diametru de 12—15 cm, încheiați prin îmbinări. Acoperișul în patru ape de șîță mărunță și cu „bășici” de ceramică verde la capete, are streșini largi, o prispă spațioasă mărginită de

o balustradă deseori aplecată în afară și de stîlpi ciopliți în volume simple. Foișoarele mari, au uneri platforme pentru dormit pe timp de vară, iar grinzile sînt cioplite în acolade de influență constantinopolitană. De la două și trei încăperi, planurile acestor case s-au dezvoltat pînă la patru și cinci odăi, cu o sală centrală. Interioarele sînt împodobite cu scoarțe țesute în două ite și „fundare” în patru ite, cu fond albastru închis și cu mari romburi concentrice, ca motiv dominant; ștergare mari încadrau ferestrele sau erau puse pe pereți. Lăzi lungi de zestre, din lemn de fag, dar și lăzi brașovenești, pictate, erau pline cu zestrea femeilor. Pe jos erau întinse țoluri lungi de păr de capră, în carouri de culori stinse. Costumul de B. se distinge prin cămașa încrețită la gît, de tradiție foarte veche, cu mînele foarte lungi, pornite tot de la gît, împodobit cu altă mică, încreț alb și rîuri înguste, uneri oblice („în chezuri”); se poartă și o cămașă ceva mai nouă, zisă „mocănească” cu mînecă terminată în volan, (influență transilvăneană); ambele tipuri sînt cusute cu lînă vopsită în casă într-un punct buclat, specific zonei. Fota, numită în zonă „strecătoare”, era înainte vreme neagră „oarbă”, apoi decorul în vîstre verticale s-a amplificat pe fondul roșu al „căpătîliilor”. Peste brîul roșu cu ciucuri lungi se leagă betele înguste cu „canafi” la capete. Costumul bărbătesc are cămașă „dreaptă”, largă și cioareci de dimie groasă, albă. Pe vreme rece, atît femeile cît și bărbaii purtau „sumane” de dimie albă. Ceramica, destul de simplă, caracterizată prin smalț verde și brun se lucra mai ales în centrul de la Toca-Olari de lîngă Calvini, deservind o bună parte din zonă. Tîrgul de Drăgaică, în miezul verii, din orașul B. era și este prilej de desfășurare a caracteristicilor etnografice și folclorice (muzică, joc, obiceiuri ale acestei zone bogate în tradiții de cultură populară. (P.P.) 2. B. (municipiu, jud. Buzău). Într-un interesant și pitoresc monument de arhitectură, casa „Vergu Mănăilă”, se găsesc colecțiile de artă populară ale Muzeului județean B., reprezentînd specificul culturii populare din satele acestui județ. Patrimoniul cuprinde obiecte ilustrînd ocupațiile, meșteșugurile, precum și diferitele genuri ale creației. De valoare deosebită este seria de costume prezentate în expoziție. (G.S.)

Buzdugan 1. Obiect de artă populară integrat obiceiului „Junii brașoveni”. Este confecționat dintr-un baston de lemn de cca. 30 cm lungime, avînd greutatea de 1—2 kg care era înfășurată în sîrmă, iar la capăt i se fixa o măciulie de aramă, piriformă, la celălalt capăt avînd un toc de plumb, cilindric, ce echilibra greutatea măciuliei. La lucurile de articulare a măciuliei și a tocului erau fixate două sîrleze de piele, care jucau în vînt, la aruncarea în sus a buzduganului. Corpul buzduganului era îmbrăcat în piele, uneori era vopsit roșu vișiniu, sau în culorile tricolorului românesc. B. constituia cel mai important însemn al cetei junilor brașoveni. El era înmînat conducătorilor cetei (vătaful, armașul mare și armașul mic), la alegerea acestora, ca însemn al puterii lor. B. și aruncarea lui în sus, apoi prinderea lui constituia una din probele de inițiere a tinerilor care voiau să intre în ceata junilor. Deschiderea sărbătorii junilor brașoveni,

la Paști, și organizarea horei rituale a junilor o anunța vătaful prin aruncarea și prinderea **b.** apoi, rînd pe rînd, fiecare dintre juni procedau identic, supunînd candidații la aceeași probă pentru încercarea puterii, agerimii, curajului. Ca însemn al organizării și al puterii cetei se punea **b.** pe discul folosit pentru stringerea banilor de la toți contribuabilii cetei. 2. **B.** din spice de grîu constituia unul din componentele importante ale obiceiului agrar organizat cu prilejul încheierii secerișului, în toate zonele etnografice din Transilvania. Din

spice cu paiul lung se împletea **b.** în forma unui mănunchi sau cruci cu multiple brațe. Acesta era purtat de un fecior sau de o fată fecioară, însoțiți de alaiul secerătorilor, de-a lungul satului, apoi era păstrat în casa gazdei care organiza claca secerișului și festinul comun la încheierea recoltatului.

Bibl. ref.: I. Mușlea, *Obiceiul junilor brașoveni*, în CEF, București, 1972; E. Moldoveanu-Nestor, *Cununa-sărbătoare a secerișului*, în REF, 6, București, 1964. (M.B.)

C

cadă 1. Vas mare din doage întrebuințat în zona Tîrnavelor la opăritul firelor din tort cu cenușă, înainte de a fi folosite pentru țesut. **2.** Vas mare din doage în care se pun fructele la fermentare pentru prepararea vinului și a rachiului. **C.** are formă ovală cu pereții ușor evazați; pe marginea superioară a doagelor văsarii execută uneori mici crestături. (G.S.)

cadril 1. Țesătură specifică Moldovei de forma unui lăicer, lucrată în patru ițe cu urzeală din cînepă sau bumbac și băteală de lînă, decorată cu carouri policrome; se așează pe perețele din dreptul patului **2.** Motiv decorativ de forma unui pătrat realizat pe o țesătură din urzeală și ițături (Moldova). (G.S.)

cahlă, placă de pămînt ars, nesmălțuită, smălțuită sau micasată, de formă pătrată sau dreptunghiulară, de dimensiuni diferite, servind la construirea hornurilor vetrelor, cuptoarelor și a sobelor, constituind îmbrăcămintea exterioară a acestora, cu rol decorativ important; există și c. al căror centru este adîncit în formă de strachină. Hornuri, cuptoare și sobe placate cu c. se întîlesc mai ales în Transilvania și Moldova; de tradiție medievală, c. din lumea țărănească au un decor fie geometric, — mai ales c. micasate preferate de satele românești din sudul Transilvaniei —, fie alcătuit din motive de circulație europeană; flori, personaje, animale fantastice, folosite și transmise prin intermediul populației săsești, după cum o indică și denumirea, dar și de proveniență bizantină după cum o dovedesc c. de la Curtea de Argeș, Zimnicea, Cetatea Albă, Suceava etc. descoperite în săpături arheologice. (P.P.)

caier, fuiorul sau lîna pieptănate și periate gata de tors. (G.S.)

caic v. lingură.

cal, element de arhitectură populară, numit astfel în Oltenia, format dintr-o grindă cioplită arcuit, ca un grumaz de c., pe care se sprijină cosoroaba prispei, capetele căpriorilor și tavanul prispei. (P.P.)

Calafat (oraș, jud. Dolj). Muzeul de artă din C. deține o frumoasă colecție de țesături de interior și port popular de o rară finețe, provenind din satele înconjurătoare. (G.S.)

calcan, partea din spate sau laterală a unei case, fără uși, fără ferestre, cu zidăria continuînd vertical pînă la coama acoperișului, care de cele mai multe ori rămîne astfel numai într-o apă; sistem economicos de construire, mai ales a șar-

pantei, uneori semn de sărăcie, întîlnit în zonele suburbane și în mahalalele orașelor; niciodată întîlnit în arhitectura populară tradițională românească, a pătruns în lumea satelor după primul război mondial. (P.P.)

cale rătăcită, motiv decorativ pe pereții oalelor, folosit în ceramica muntenească, mai ales cea de Argeș, și pe ouăle încondeiate, format dintr-o linie șerpuită continuă, ca un fel de labirint. (P.P.)

Calvini (sat, comună, jud. Buzău). Centru de olari situat la confluența Bîscii Chiojdului, în care s-a lucrat o ceramică smălțuită de culoare verde sau galbenă, arsă de două ori și ornamentată cu humă albă. Desenarea cu humă se face cu cornul, fie pe vasul uscat, fie pe vasul umed. Formele caracteristice sînt: străchini, taiere, castroane, borcane de untură sau de murături de 15 l. capacitate, oale și cănițe de „moși”, urcioare cu „șîță”, vase de dus mîncare la cîmp, „bășci”, țepi pentru casă. La realizarea vaselor participă și femeile. Marfa se vindea la Posești (Prahova), Pătirlagele, Nehoiaș, Gura Teghii și Chiojdu Mic (Buzău). (G.S.)

camniță v. instalații pentru încălzit (fig. 101).

canaci, ciucuri de lînă sau de bumbac cu care se încheie cămașa, cojocul sau sumanul. (G.S.)

canapei v. laviță.

cană, vas de pămînt ars nesmălțuit sau smălțuit, cu o toartă de diferite dimensiuni, servind la păstrat, turnat sau băut lichide. Formele cănilor variază, fiind înguste și lunguiețe în Transilvania, ceva mai pînteoase în Moldova și Muntenia. De caracter exclusiv utilitar în Muntenia, Moldova și Dobrogea și predominant decorativ în Transilvania, unde se numește „canceu”, sau „cănceauă” (fig. 102). (P.P.)

cană de pădurar v. cauc.

canceu, cană smălțuită, îngustă și înaltă, cu o toartă, de formă elegantă, frecvent întîlnită în interioarele țărănești din Transilvania, agățată în șiruri de grinzile tavanului sau de cuiele mari de lemn ale blidarelor; fondul alb-crem al c., este decorat cu motive geometrice, florale, animale, colorate în galben, verde, brun, albastru; uneori se află și anul fabricației sau cite un nume. După culoare și decor se pot distinge c. folosite de români, de cele folosite de sași și de cele folosite de secui și unguri. (P.P.)

Canicea (sat, com. Izverna, jud. Mehedinți). Biserică de lemn ridicată pe un soclu de piatră, construită între 1829—1836. De plan dreptunghiular, cu absida altarului poligonală nedecroșată,

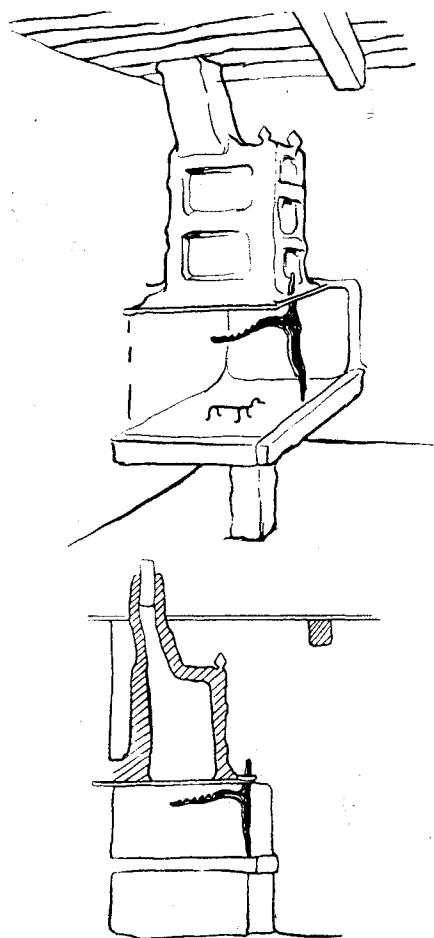

Fig. 101. Camnișă cu plăci de piatră, Sălciua, Alba, sec. 19.

cuprinzînd un pridvor închis, pronaos și naos, despărțite printr-un perete străpuns de o ușă și altar. Pridvorul este acoperit cu tavan drept iar corpul principal al construcției cu boltă. Acoperișul are învelitoare din șită. Biserica nu are turlă. Inițial lemnul pereților a fost aparent dar în 1856 au fost tencuiți atât în interior, cît și în exterior. Pictura de factură neobizantină a fost executată în 1856 și 1892. (G.S.)

cantă 1. Cană de lut specifică unor centre de ceramică din Transilvania. **2.** Găleată din doage sau de metal. (G.S.)

canură, termen folosit pentru firele de lînă scurte, rămase ultimele în timpul pieptănăturii. (G.S.)

cap, măsură folosită de olari pentru determinarea mărimii vasului, pornind de la cantitatea de lut muiat intrînd în alcătuirea unei oale, spunîndu-se „oală de un c.” (mare), sau „două oale la c.” (jumătate cît prima), sau „trei oale la c.” (o treime din prima), sau „patru oale la c.” (un sfert din prima). **C.** este un bulgăre de o anumită mărime considerat drept unitate convențională a unui centru de olari (numirea este regională). (P.P.)

cap de cal, motiv decorativ important în arta populară românească, aplicat la elemente constructive ale caselor și bisericilor de lemn (fig. 103).

1. Terminația unor grinzi exterioare la case este cioplită în **c. de c.**, cu deosebire în Oltenia, dar și în Muntenia, Moldova, mai rar în Transilvania. **2.** Terminație a unor grinzi interioare susținînd arcurile bolților din bisericile de lemn din Țara Românească, Transilvania și Moldova. **3.** Consolele sculptate de sub streșinile bisericilor de lemn din întreaga țară; uneori se combină și cu rozete solare. **4.** Două grinzi laterale puternice, cioplite în formă de **c. de c.** înfilnite la intrarea caselor pe jumătate îngropate din sudul Olteniei. **5.** Părțile laterale cioplite în chip de **c. de c.** stilizat la unele fîntîni

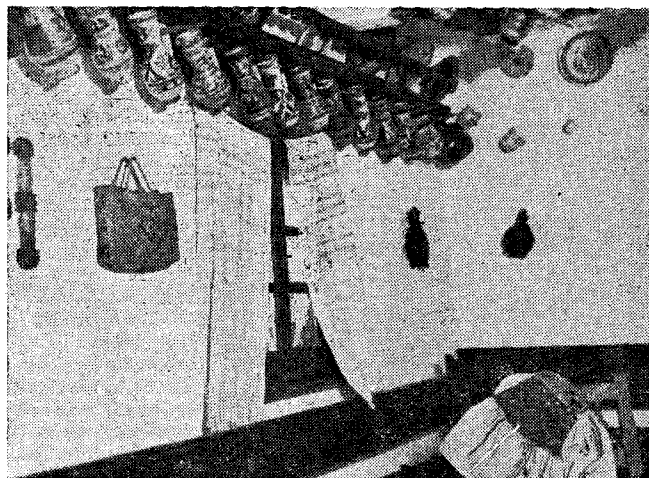

Fig. 102. Interior cu cancee pe cuier, Sălciua, Alba, sec. 19.

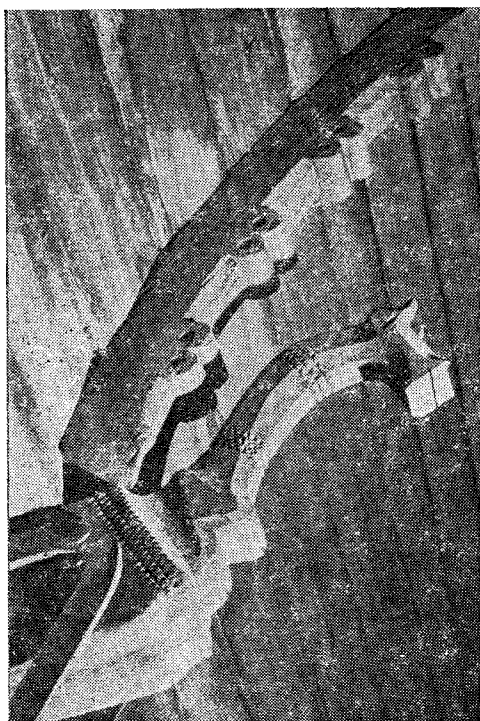

Fig. 103. Boltire cu cosoroabă în formă de cap de cal, Leleasca, Olt, sec. 19.

captând izvoare din coaste de deal; localizate în mai multe zone din Oltenia, aceste fântâni erau vopsite în multe culori. 6. În c. de c. se termină cozile căucelor de lemn pentru apă, unele piese de la mori, furci de tors etc. 7. Craniu de cal ce se punea în vii, în copaci, la răscruci, cu străvechi funcții magice azi uitate. (P.P.)

Caporal Alexa (sat, com. Sintana nr. 349, jud. Arad). Sat menționat de documente în 1326. Aici se găsește o casă țărănească monument de arhitectură, cu două camere și tindă, construită pe schelet rezistent de lemn și nuiele împletite, tencuite cu mortar de argilă și acoperită cu stuf. În interior tavan tradițional cu grinzi aparente pe care se află o inscripție în litere cirilice marcând: „anul 1833”, probabil data de construcție a casei. (G.S.)

Capra v. turca.

capră, amenajare interioară a cuptorului ovoidal, de ars vase de pământ folosit în centrele moldo-venești ale ceramicii negre (Vulpășești-Neamț, Hudești-Botoșani, Schitu Stavnicești-Iași) ca și la Săcelul maramureșan producător de ceramică roșie dar în forme similare celei negre; c. constă dintr-o construcție de cărămidă formînd o bază din care se desprind două brațe încastate în bolta cuptorului. C. servește la distribuirea uniformă a căldurii în interiorul cuptorului ovoidal care se extinde pe orizontală, spre deosebire de cuptoarele tronconice sau în formă de butoiu dezvoltate pe verticală. (P.P.)

caprele, cusătură executată în cruciulițe duble, folosită la ornamentarea sumanelor din Bihor. (G.S.)

Caransebeș (oraș, jud. Caraș-Severin). În cadrul muzeului din C. s-au constituit de-a lungul anilor importante colecții de artă populară din satele de pe teritoriul județului cuprinzînd: ceramică, obiecte de lemn, țesături și costume, chilimuri, adevărate documente ale vieții țăranilor de aici. Patrimoniul este expus la sediul muzeului în cadrul unor expoziții temporare. Bienal, muzeul tipărește un volum de „Studii și comunicări de etnografie și istorie”. (G.S.)

Carașova, microzonă strînsă în micul bazin depresionar, cu același nume, situată pe cursul superior al râului Caraș. Cele cîteva sate situate la circa 15 km sud-vest de Reșița și anume Carașova, Jabalcea, Nermed, Rafnic, Vodnic, Clocotici, Gîrliște, Goruia (Caraș-Severin) sînt locuite, pe lîngă români, de o populație sud-slavă, pare-se croată, așezată aici de multă vreme. Satele sînt de tip adunat, cu casele așezate perpendicular pe linia străzii, cu gospodăria strînsă, cu curți de tip zis „învăluit”, despărțite de grădinile de pomi prin grajdurile așezate perpendicular, formînd unghi drept cu casa. Vechea arhitectură a C. era de lemn, construită în sistemul cununilor orizontale de bîrne, cu acoperiș în patru ape de șindrilă. Poziția coșului pe apa din față a acoperișului indică amplasarea neobișnuită a vechei vetre libere înspre peretele din față al „cuniei” (încăperea cu focul), la fel ca în mare parte din estul muntos al Banatului și ca în zona Mehedinți. Arhitectura mai nouă, folosește, pe lîngă piatra, utilizată de altfel și în stratul vechi al arhitecturii, cărămida; acoperișul în două ape se generalizează. Costumul prezintă de asemenea o caracteristică neobișnuită pentru Banat, cel femeiesc fiind un costum cu fotă scurtă, neagră, purtată deasupra poalelor albe, foarte lungi ale cămășii, aceasta fiind de tipul cunoscut-romănesc, încrețit la gît, dar cu o mică altiță cusută în puncte foarte mărunte, de o mare frumusețe. Populația sud-slavă, adoptînd elemente de cultură populară românească, le-a păstrat nealterate. (P.P.)

CARCEA, Ana (n. 1924, com. Vicovu de Jos, jud. Suceava), țesătoare și cusătoreasă. A învățat meșteșugul din copilărie. Astăzi este una din cele mai apreciate cusătoare cu mărgelile din satul natal. Lucrează chimire de mărgelile policrome și mai recent „holițe cu mărgelile”, fișii de meșină care după ornamentare se aplică pe cojoace. (G.S.)

casă, construcție destinată a fi locuință, executată din diferite materiale: pămînt, piatră, lemn, cărămidă, în diferite tehnici, avînd variate dimensiuni și împărțiri interioare, purtînd, în arhitectură populară românească, un decor semnificativ deseori de valoare artistică (fig. 104). Condițiile naturale, sociale și istorice au determinat, de-a lungul timpului, numeroase forme ale c. țărănești românești, grupîndu-se în tipuri sau familii regionale și zonale. Alături de c. țărănească, există și o c. boierească în mediul rural, după cum există și o c. orășenească, boierească sau negustorească, păstrînd și dezvoltînd, toate, valoroase tradiții constructive și decorative ale arhitecturii românești; se poate vorbi, de asemenea și de o c. domnească și mănăstirească. Formele caselor variază de la o

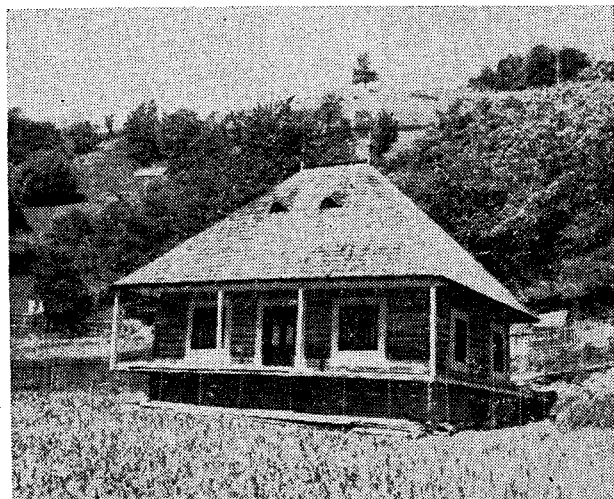

Fig. 104. Casă cu prispă, Suceava, sec. 20.

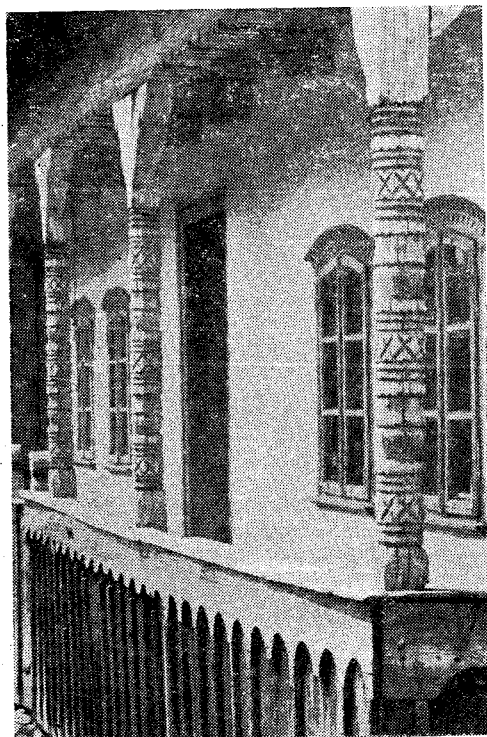

Fig. 105. Prispă cu stâlpi crestați, Volovăț, Suceava, sec. 20. Detaliu.

zonă, la alta: a. **C. deasupra**, expresie folosită în Oltenia și Muntenia, unde au existat și c. pe jumătate îngropate, pentru a denumi casele construite pe sol (fig. 105). b. **C. înaltă**, expresie denumind c. cu etaj, mai rară și relativ târzie în arhitectura populară românească c. **C. cu foișor** este c. țără-

nească sau boierească ce are în fața intrării, de regulă deasupra intrării în pivniță, un spațiu semi-adăpostit sub forma unei terase ieșind din dreptunghiul planului. d. **C. cu legătură** este un tip de locuință la care două corpuri de construcții, c. sau c. cu un acaret —, sînt legate printr-o pasarelă îngustă, acoperită sau nu, întîlnit frecvent, relativ, în Oltenia și Muntenia, ceva mai rar în Transilvania și Moldova. În cea mai mare parte a zonelor denumirea de c. este dată și anumitor încăperi: c. mică desemnează încăperea destinată locuirii de zi cu zi și în care se află și locul vetrei sau al focului în genere; c. mare, c. curată sau c. de paradie, c. frumoasă, sînt expresii, variind regional, ce desemnează încăperea reprezentativă a c., în care se țin lucrurile și hainele de sărbătoare și în care, în genere, nu se face foc, uneori neexistînd nici instalația necesară pentru aceasta. În sudul și vestul țării, unde focul sau focurile se fac pe vatra sau vetrele din tinda mare, centrală, și care se numește de aceea *la foc*, încăperile alăturate sînt încălzite cu sobe oarbe; ele se numesc, în loc de c. mică și c. mare, *sobă mică* și *sobă mare*. (P.P.)

casa cu foișor este unul din tipurile cele mai reprezentative de locuință din domeniul arhitecturii țărănești (fig. 106). Ea ilustrează în cel mai înalt grad arta meșterilor țărani români prin găsirea celor mai potrivite soluții constructive și decorative; c. cu f. a atras și pe marii pictori, de la Th. Aman și N. Grigorescu pînă la contemporanii noștri, înfățișînd-o în numeroase pinze. Din punct de vedere constructiv, foișorul este un fel de terasă rezultată din supralărgirea prispei arhaice, cu un acoperiș propriu în trei ape. Dezvoltat mai ales în zonele de podgorii și livezi din Subcarpații meridionali, foișorul se înalță pe intrarea în pivniță avînd girliciuul zăbreilit. Dar foișorul se întîlnește atît la casele înalte, cît și la cele joase din mari zone situate în toate provinciile țării; exemplare admirabile pot fi întîlnite atît în Oltenia și Muntenia, cît și în Dobrogea, Moldova și Transilvania.

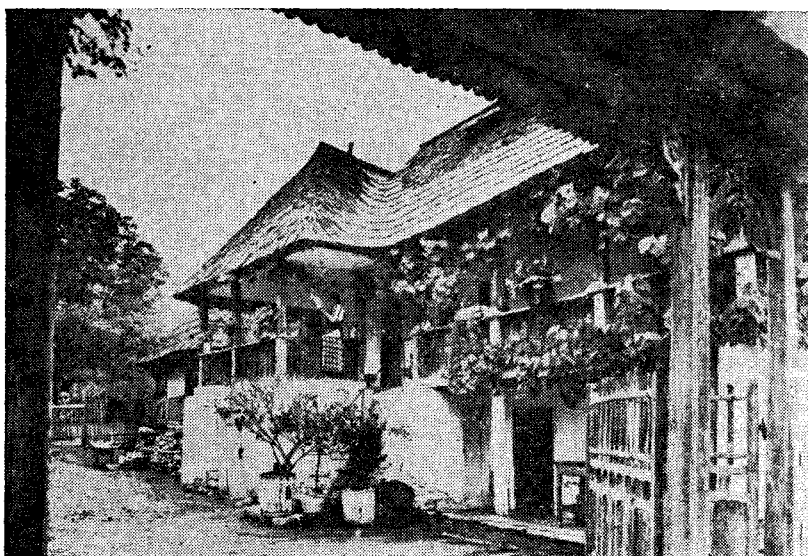

Fig. 106. Casă cu foișor, Gorj, sec. 19.

Foișorul constituie un spațiu semideschis care face legătura între interiorul casei și curte. El este, în același timp, și principalul loc de desfășurare a decorului, stîlpii ciopliți, grinzile și balustrada, fiind sculptate sau traforate. Plasat asimetric la vechile case sau în ax la casele mai noi, foișorul constituie o caracteristică importantă a arhitecturii populare românești. Foișorul apare frecvent atît în arhitectura rurală civilă și religioasă, cît și în arhitectura urbană și mănăstirească, ca de pildă, foișorul zis „al lui Dionisie” de la Mănăstirea Hurez, sau foișoarele de la casele de tîrgoveți din Suceava, Botoșani, Ploiești, Rîmnicu Vilcea etc.

Bibl. ref.: P. Petrescu, *Casa cu foișor țărănescă la români*, în SCIA, București, 1958. (P.P.)

casîncă, basma mare, de formă pătrată, din cașmir cu flori policrome și ciucuri de mătase pe margine, purtată la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, de fete în Suceava, Bacău și Neamț în zile de sărbătoare; numită și „casuncă”. C. se importau din Cehoslovacia. (G.S.)

casuncă v. **casîncă**.

Cașin (sat, com. Cașin, jud. Bacău). Aici se găsește o biserică de lemn construită în 1796, tencuită ulterior în interior și în exterior. De plan treflat cu nișele diaconiconului și proscomidiei adăugate din zidărie, cuprinzînd naosul, pronaosul și un pridvor original cu stîlpi de lemn sculptați și arcade în acoladă. Turla care străpunge acoperișul înalt deasupra pronaosului este construită din birne, ancadramentele sînt decorate cu sculptură în formă de funie. Streașina lată sprijinită pe console frumos profilate se continuă și în dreptul absidelor. Ușa de la intrare este bogat sculptată cu motive vegetale. (G.S.)

cașmir, material industrial din lînă fină, provenit din import, pătruns în arta populară în sec. 19 sub formă de șaluri sau basmale, iar în sec. 20 ca material din care se confecționează în unele zone

(Maramureș, Țara Oașului, Bihor, Banat etc.) fuste, șorțuri și bluze. (G.S.)

cat, nivelul superior al unei case, „casă cu două c.”, casă cu etaj; de origină turcească, folosit mai ales în arhitectura urbană, indicînd apariția mai tîrzie a casei cu etaj în mediul rural. (P.P.)

Catane Vechi (sat, com. Negoii, jud. Dolj). Aici se păstrează casa Toma Gheorghiuă construită din pămînt bătut, între 1895 și 1900, unul dintre cele mai tipice exemplare de casă țărănească din zonă. Construcția cuprinde în plan tindă și două camere, cu prispă și balcon supraînălțat, pentru a permite intrarea în pivniță. Acoperișul în patru ape are învelitoare de tablă. Stîlpii prispei sînt simpli iar balustrada decorată printr-un joc de scinduri și stîngii profilate. (G.S.)

catrință, piesă de port de formă dreptunghiulară, purtată peste poale, în față și în spate, în multe zone din Oltenia, Muntenia, sud-estul Moldovei și o parte a Transilvaniei. În Banat c. se poartă numai în față. Într-o fază mai recentă, c. s-a transformat în șorț din lînă sau bumbac cu alesături. Piesă de port răsîndită în lumea egeeană și mediteraneană, c. este reprezentată pe figurinele de la Vința și Cîrna, făcînd parte din vechiul fond comun traco-iliric, așa cum o dovedesc și documentele gліptice de care dispunem. Forma c. este aceeași în toate zonele, iar ceea ce îi dă o notă distinctivă este ornamentația și dimensiunile (fig. 107). În Banat c. este decorată pe toată suprafața cu alesături fine din fir și lînă viu colorată. C. gorjenești sînt țesute de urzeală de cîneșă sau bumbac și băteală de lînă în patru ițe, cu alesături, în vergi, în pețeață, în degete, cu suveica, pe rost etc. Gama cromatică este bogată: alb, roșu, negru, galben, bleumarin. Decorul se compune din dungi înguste dispuse orizontal — la piesele vechi pe fond roșu —, intercalate cu șiruri de motive alese. C. purtată în față are ornamentele dispuse în șiruri

Fig. 107. „Catrința” cu alesături, Lisa, Teleorman, sfârșitul sec. 19.

verticale și este numită „fistic”. C. în zona Romani au purtat diferite denumiri: „boșcele”, „zavelci”, „prestelci”, „soarțe”. Ele sînt țesute în două țe, cu urzeală din bumbac și băteală din lînică roșie, avînd alesături policrome. Cîmpul c. este împărțit în mai multe registre prin vergi colorate sau șiruri de ornamente. La partea de jos, începînd de la sfîrșitul sec. 19 și primele decenii ale sec. 20, apare o grupare de motive geometrice, antropomorfe sau zoomorfe, stilizate, care formează un „prag”. Mărimea pragului indică vechimea c. — cele din sec. 19 avînd un prag de 2—3 cm., cele mai noi de 25—30 cm. În Vilcea c. denumită „zavelcă”, cu dimensiuni de cca. 80×50 cm., este țesută în război în diverse procedee. Se întîlnesc trei categorii distincte: a. *zavelca în scoartă*, țesută cu urzeala complet acoperită purtată în spate; b. *zavelca în pinză*, țesută în două țe, de culoare bleumarin, decorată cu cusături în alb, dispuse în două cîmpuri distincte care se poartă numai

în față; c. *zavelca cu blana dreaptă*, general rîspîndită, cu toată suprafața acoperită de motive ornamentale. C. din Olt numite *zavelci vinete* au ornamentele dispuse în benzi verticale delimitate prin linii sau puncte în cruce, executate cu fir de argint sau cu beteală. În comunele Scornicești, Poboru, Cungrea (Olt), pe lîngă zavelcile cu beteală s-au purtat și zavelcile cusute cu mărele colorate. C. din zona Teleormanului, numită deasemenea „zavelcă” este compusă din două foi țesute în patru țe, late de cca 20 cm fiecare. Ea constituie una din cele mai decorative piese componente ale costumului din această zonă. Ornamentația este fie foarte discretă, redusă la simple linii și puncte, fie dispuse vertical pe suprafața țesăturii, fie dispusă orizontal formînd un mic „prag” așezat la partea de jos a zavelcii. Culoarele predominante sînt bleumarin și roșu, cu mici accente de alb, galben și verde. Tot aici s-au purtat și *boscelele* lucrate dintr-o singură lățime de țesătură, cu decolur compus din vergi multicolore intercalate de două, trei rînduri de „alesăturică pe trup”. La poale, un grup compact de motive decorative formează pragul, compus din păsări, flori, figuri antropomorfe stilizate. Culoarea de fond este roșu „nărîmzat” cu modele policrome. C. din Maramureș denumite „zadii” sînt țesute din lînă în patru țe și decorate cu dungi late orizontale colorate; aproape fiecare vale are culorile sale constituind un adevărat semn de recunoaștere: galben închis sau verde cu negru pe Valea Marei, roșu cu negru pe Valea Izei, portocaliu cu negru pe Valea Vișeuului etc. Zadia din spate este mai lungă și mai îngustă iar cea din față, mai scurtă și mai lată, petrecută peste cea din spate. Zadiile din Țara Lăpușului (fig. 108), țesute din lînă în patru țe, au fondul negru pentru zile de lucru și albastru închis pentru sîrbătoare. La partea de jos un grup de alesături dispuse în benzi orizontale, încadrînd un registru central, executate cu roșu, portocaliu, alb, împodobesc zadiile și dau culoare întregului costum. În Năsăud zadiile sînt mai înguste și împodobite cu un joc de dungi și un prag cu alesături în culori foarte vii. În tot cuprinsul Munților Apuseni s-au purtat c. perechi pînă în prima jumătate a sec. 19. Denumirea lor a fost diferită: pe Valea Arieșului termenul de zadie s-a aplicat ambelor piese; pe Valea superioară a Crișului Negru întîlnim denumirea de „zapreg”, iar pe valea superioară a Crișului Alb aceea de „cretință” etc. Zadia roșie purtată pe Valea Ampoiului și în zona Cîmpeni, țesută din lînă în patru țe, are partea superioară monocromă, în negru sau bleumarin iar partea inferioară cu cîmpul roșu și o bandă de alesături cu alb, bleumarin, verde, roșu, violet. În zona Bucumanilor zadia purtată numai în spate este foarte îngustă, țesută din lînică de culoare „roșu para focului”, cu cîmpul acoperit de dungi în culori închise (negru, albastru, verde și fir metalic). Marginile piesei sînt festonate iar pe poale este executată o dantelă. O formă deosebită are c. purtată în Dobrogea, denumită și „pestelcă”. Ea se compune din două foi de țesătură așezate orizontal și cusute una de alta. Se disting două tipuri de pestelci: *pestelca aleasă*, specifică ținutei de sîrbătoare, și *pestelca invărgată*, purtată la muncă. Cele

Fig. 108. Grup în costum cu zădii, Țara Lăpușului, sec. 20.

doă tipuri se diferențiază prin ornamentație și prin dimensiuni: pestelca aleasă este lată de cca 60 cm și se poartă întinsă iar pestelca învărgată are lățime de cca 80 cm și se poartă încrețită în talie pe o „baeră”. Inițial s-au purtat c. perechi apoi cea din spate a fost scoasă din uz. Decorul se diferențiază de acela al altor zone. Ornamentele formează două chenare dispuse pe laturile lungi, foarte compact structurate. Între ele apare și un chenar dispus orizontal spre poale, sau un „pisc”, grup de ornamente grupate în forma unui triunghi. Cîmpul negru sau bleumarin este acoperit cu alesături geometrice colorate cu roșu, alb, galben, verde ca și motivele care compun chenarele.

Bibl.: ref. P. Petrescu, G. Stoica, *Arta populară românească*, București, 1981; T. Bănățeanu, *Portul popular din regiunea Maramureș*, 1981; N. Dunăre, *Arta populară din Munții Apuseni*, București, 1981; E. Secoșan, S. Pârâu, *Portul popular românesc din județul Tulcea*, Tulcea, 1981. (G.S.)

catifea, țesătură din bumbac de factură industrială, pătrunsă în arta populară românească în sec. 19, folosită sub formă de bențițe dispuse pe marginea catrințelor, vilnicilor, hainelor din dimie etc. ca o garnitură sau pentru confecționarea vestelor și a unor catrințe sau vilnice. (G.S.)

cațaveică 1. Haină femeiască, cu mâneci largi, lungă pînă în talie, îmblănită, specifică zonei Bran. **2.** Haină de influență orășenească purtată de femei în Moldova extracarpatică pînă la al doilea război mondial. Se confecționează din stofă industrială și catifea, pentru sărbătoare sau stofă de casă, pentru zile de lucru; de culoare neagră, verde, maron. **C.** este scurtă pînă la genunchi, largă la șolduri, cu buzunare tăiate și clape. Poalele c. pe o lățime de 10—15 cm sînt dublate cu stambă roșie, în rest fiind căptușită cu blană de miel. La partea din față

și la gît se adaugă o garnitură din blană de vulpe sau de miel. **C.** făcea parte obligatoriu din zestrea fetei. (G.S.)

cauc 1. Cană din lemn de paltin, cireș, prun, tei sau fag, purtată la cureaua de către ciobani, cioplită într-o mare diversitate de forme, cu decorație bogată (fig. 109). Lucrate de regulă dintr-o singură bucată de lemn c. au partea exterioară și mînerul decorate cu măiestrie. Compozițiile se desfășoară pe orizontală, acoperind suprafața c. și a cozii. Realizarea ornamentelor prin sculptare și creștare adîncă în masa lemnului, traforare cu cuțitul sau perforare cu „potricala”, a permis obținerea unor efecte de umbră și lumină care dovedesc o mare îndemînare, perfectă cunoaștere a calităților materialului și un deosebit simț al proporțiilor. Aspectul artistic creat prin asocierea organică a formei și decorului este adesea potențat de patină sau de culoarea brun roșcată a obiectelor, datorată diferitelor esențe lemnoase folosite. **C.** sînt caracteristice mai ales pentru Transilvania, Valea Jiului, Pădureni Hunedoarei, Hațeg, Orăștie, Bihor (fig. 110). Forma lor este bitronconică sau cilindrică cu partea centrală bombată, cu mîner lat, făcînd corp comun cu c. propriu-zis. Pe c. din Hunedoara sînt figurate adesea motive antropomorfe, roata cu patru sau opt spițe, șarpele încolăcit. Spre deosebire de acestea, c. din Maramureș, Huedin și Năsăud au formă tronconică sau emisferică, cu baza îngustă și o decorație mai modestă. În Maramureș și zona Făget c. sînt ornamentate cu o cruce în relief avînd semnificații apotropaice. **C.** întîlnite sub denumiri diferite: „câpcică” în Valea Jiului, „câpcea” în Țara Hațegului, „cană de pădurar” în unele sate din Țara Lăpușului, se înscriu în categoria obiectelor din lemn cu mare valoare artistică. **2.** Lingură mare de lemn. (G.S.)

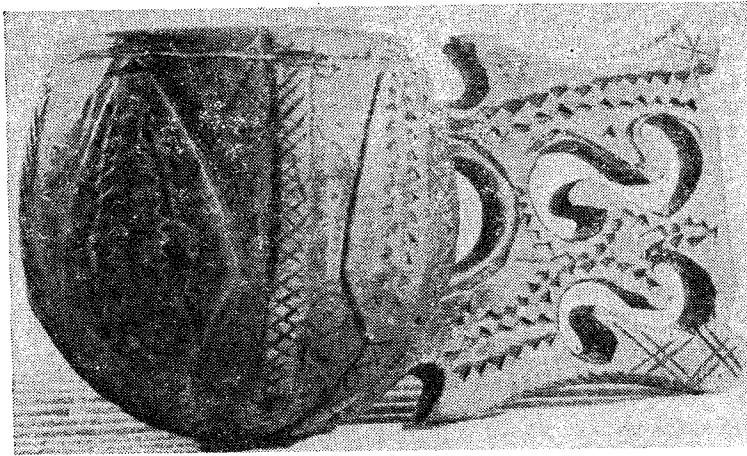

Fig. 109. Cauc, Hunedoara, sec. 19.

Fig. 110. Cauc, Bihor, sec. 19.

caval v. fluier.

căciulă, piesă de port bărbătesc, confecționată din blană de miel de culoare albă sau neagră. Din punct de vedere morfologic c. se încadrează în două tipuri: a. c. joasă, de formă cilindrică, denumită „mocânească”, „rotată”, „retezată”, „turtită” etc. purtată în Oltenia, Cîmpia Bărăganului, Mărginimea Sibiului, Vrancea, Maramureș etc. b. c. țuguiotă, moțată, purtată cu moțul drept în sus, răsfrînt în față, pe spate sau înfundat este răspîndită în Moldova, Muntenia, Oltenia și Banat. (G.S.)

căiță, bonetă specifică portului femeiesc din Făgăraș la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, de influență orășenească. C. este lucrată din materiale industriale: saten, dantelă, cașmir, panglici apretate și gofrate. „Riețele” c., proeminențe laterale care acoperă urechile, sînt lucrate din rînduri de dantelă sau panglici apretate. Pe frunte c. se decorau cu dantele, mărgelile și paiete. Femeile tinere coseau pe urechile c. „părăluțe” și mărgelile mici colorate. Deasupra c. se înfășoară „pomeselnicul” un ștergar de bumbac alb cu danteluță și motive discrete la capăt, încadrînd fața și dînd capului un aspect sculptural. Costumul vechi din Țara Oltului cuprindea și „c. bruzburată” care împreună cu pomeselnicul formau „brododenicul”. Spre deosebire de c. din

Făgăraș și Veneția (Brașov), c. bruzburată specifică satelor Cuciulata, Comana, Grid și Perșani (Brașov), are în partea din spate un moț, denumit *conci* lucrat dintr-un material înflorat. Ea s-a purtat și fără pomeselnic, mai ales la nuntă, la joc și la șezători.

Bibl. ref.: G. Stoica, *Podoabe populare românești*, București, 1976; H. M. Formagiu, *Portul popular din România*, București, 1974. (G.S.)

călărește, cusătură corespunzătoare surfilatului, folosită în Valea Jiului pentru a împiedica deșirarea marginilor materialului. (G.S.)

călcare, operație de prelucrare a lutului muiat cu apă, intervenind, în ordine, după „dospire”, „tocare”, „tăiere”, „batere cu maiul”, constînd în c. cu călcîiul sau cu muchea piciorului, de mai multe ori, în sensuri diverse, avînd de scop frămîntarea cît mai intimă a lutului pentru a-i conferi omogenitate și plasticitate. (P.P.)

călcătoare de fuioare, instalație pentru scos puzderiile din cînepă. Datorită condițiilor pedoclimatice favorabile în lunca Someșului și în Țara Oașului s-a cultivat în sec. 18—20 o mare cantitate de cînepă. Pentru prelucrarea ei s-a folosit alături de meliță, o instalație specială, mai eficientă, c. de f., cu ajutorul căreia se înmoaie fibrele și se obțin fuioarele. Instalația se compune din mai multe

părți: fusul, două „blăni” cu „sucituri”, bilele dispuse vertical, ruda pentru învîrtit. Se bate în pămînt unul din capetele fusului apoi se introduc în poziție orizontală cele două blăni despărțite între ele prin bilele montate vertical. Pe blana de deasupra sînt fixate două mîneri de fier în care se introduce ruda, o prăjină lungă de 6 m cu ajutorul căreia se învîrtește instalația. Fuioarele melițate se introduc într-o scobitură a fusului, cu capetele scoase printre „sucituri”. „Călcatul” se face prin învîrtirea instalației în jurul axului în ambele sensuri pînă se elimină toate puzderiile. În această instalație pot fi „călcate” deodată 30 de fuioare mari de cîneșă sau 40 mai mici de in. Mecanismul este acționat de două sau patru persoane.

Bibl. ref.: I. Iurașciuc, *Instalația populară „Călcătoare de fuioare”*, în AMET, 1971—1973, Cluj, 1973. (G.S.)

călcături, încrețituri în pînza ciupagului la cămășile femeiești, pe muchea cărora se cos diferite motive geometrice. (G.S.)

căldare 1. Vas de aramă de formă tronconică, cu fundul ușor bombat și marginile răsfrînte, ornamentat prin ciocănire, folosit pentru apă și pentru fiert la vatră în Oltenia, Muntenia și Dobrogea (fig. 111). 2. Vas de formă specială cu capac, folosit ca alambic la distilarea țuicii. (G.S.)

gonală. Naosul este acoperit cu boltă semicilindrică întărită la jumătate cu un arc dublu sprijinit pe console iar pronaosul cu tavan de scînduri foarte jos. Cele două încăperi sînt despărțite printr-un perete în care se deschid o ușă și două ferestre laterale. Ancadramentul ușii exterioare decorat cu sculptură în torsadă, stîlpii cu cioplituri la bază și capitel, cosoroabele profilate în arcade simple, întregul ansamblu amintește de arhitectura locuinței din zonă. (G.S.)

Călinești (sat, com. Călinești, jud. Maramureș). Aici se găsesc două biserici importante: 1. Biserica de lemn din C. aparținînd fostei mănăstiri Căieni a fost ridicată înainte de 1663. În sec. 19 planul inițial dreptunghiular, cu absidă poligonală decroșată, a fost amplificat prin adăugarea unei nave pe latura nordică. Între 1814 și 1815 s-a adăugat probabil și pridvorul de pe latura sudică. Deasupra pronaosului se înalță turnul-clopotniță cu foișor. Datorită modificărilor suferite monumentul are un aspect asimetric foarte interesant. Pictura semnată de Alexandru Ponehalski datînd din 1754, întru-nește toate caracteristicile operei sale, în ceea ce privește programul iconografic, compozițiile ansamblului și ale scenelor, modul de a construi personajele, cromatica. Datorită dimensiunilor mici ale bisericii pictura este oarecum simplificată în com-

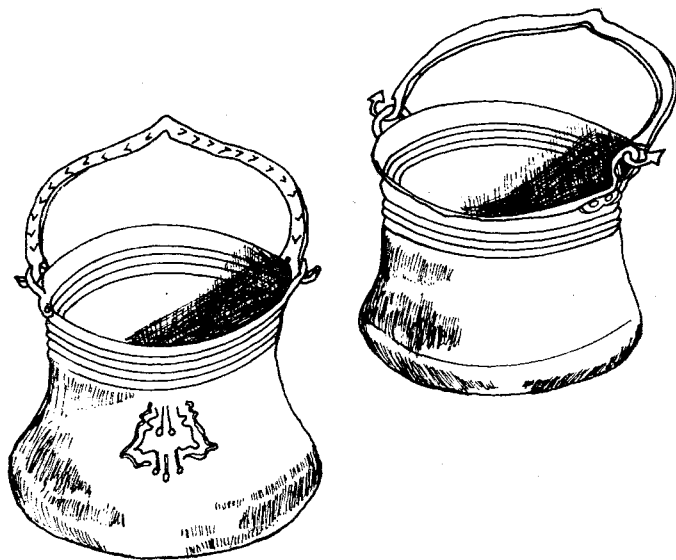

Fig. 111. Căldări de aramă, Suhaia, Teleorman, sec. 20.

Călinești (sat, com. Călinești, jud. Argeș). Sat atestat documentar la 1507 în care se află o biserică ctitorită de domnița Bălașa. Biserica a fost construită între 1720 și 1740 și se păstrează în forma originală. Ridicată pe un mic soclu de cărămizi cu pereți din birne subțiri, biserica are șarpantă de lemn și învelitoare din șiță de stejar. Prezintă plan dreptunghiular, absidă poligonală decroșată, pridvor deschis cu patru stîlpi ciopliți și clopotniță octo-

parație cu alte monumente decorate de același autor, fapt care nu îi diminuează cu nimic valoarea. Inscripții posterioare picturii lui Ponehalski, scrise în diferite stiluri, oferă informații cu privire la evenimente importante cum au fost „ciuma mare” din 1710 sau ciuma din 1742. 2. Biserica de lemn din C. Susani construită în sec. 18 înfățișează un plan triconc, pronaos poligonal cu turn-clopotniță deasupra și acoperiș cu streșini etajate. Decorul

crestat de la portal și pictura executată în 1778 de zugravul Nicolae Cepșchin contribuie la îmbogățirea acestui monument care ilustrează influența moldovenească în Maramureș.

Bibl. ref.: A. Bongiu, *Citeva observații asupra bisericii din Sîrbi-Susani*, în *BMI*, 4, 1970; I. Birlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909; A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1982. (G.S.)

călțuni, un fel de ciorapi lucrați din dimie albă. V. **cioarec**. (G.S.)

căluș, unitate de măsură egală cu distanța cuprinsă între degetul mare și cel arătător cu care se măsoară pînza în Munții Apuseni. (G.S.)

căluși, obicei augural de Crăciun sau de Anul Nou, specific în satele din nordul Moldovei. 1. *Calul*, om travestit purtînd mascoidă de cal, făcea parte din alaiul moșnegilor, mascaților care umblau în alai la sărbătorile de iarnă, pe ulițele satului, executînd jocuri comice cu sens ritual, în întîmpinarea Anului Nou calendaristic. *Calul*, flăcău-călăreț, avea o mascoidă, „bisca”, confecționată dintr-o covată, prevăzută cu un orificiu mare la mijloc ca să încapă trupul mascatului. La unul din capetele covății se punea o mască de cal, cu gît foarte lung. Covata era susținută de trupul flăcăului cu ajutorul a două frînghii petrecute după umerii acestuia. Covata și picioarele flăcăului erau ascunse de un covor, mascatul pîrînd un călăreț care-și joacă cu agilitate calul, în ritmul muzicii și în vacarmul întregului alai. 2. **C.** și jocul lor ritual au devenit un obicei aparte în zonele etnografice din nordul Moldovei, asociat deseori cu jocul „caprei”. Capul de cal este împodobit cu panglici policrome, mărgele, clopoței, constituind o reală expresie plastică a talentului artistic popular. Jocul *c.* are un străvechi substrat comun multor popoare europene care au sacralizat calul (greci, spanioli, belgi, francezi, englezi). În toate reprezentările plastice europene jocurile cu mascoide de cai apar în ansambluri dansante, legate de cultul calului, al vegetației, al vieții și morții. La baza tuturor acestor tradiții europene stă cultul calului, apărut la sfîrșitul epocii fierului. De-a lungul dezvoltării civilizației umane, importanța economică a celor două ocupații importante, vîntoarea și domesticirea calului, s-a reflectat treptat pe plan spiritual. Acest fenomen s-a manifestat prin reprezentările plastice artistice, prin credințe, mitologie, folclor, obiceiuri. Cail albi erau considerați mesageri ai soarelui, ai vieții, ai beneficului, fiind investiți în credințele populare cu funcții apotropaice. Divinitățile fertilității în antichitate erau reprezentate avînd cap de cal (Demeter, uneori Poseidon, Cronos, Afrodita). În teritoriul carpato-balcanic, reprezentarea calului apare în prefigurarea artistică a „cavalerului trac” și a „cavalerilor danubieni”. Vechile credințe în caracterul apotropaic al calului stau la baza unor relice etnografice păstrate în Moldova și Oltenia pînă în zilele noastre (punerea unor cranii reale sau artificiale de cal pe case, garduri, fîntîni). În arta populară românească din toate zonele țării prefigurarea calului cu aceeași semnificație apotropaică se poate întîlni la majoritatea categoriilor estetice: pe frontispiciul caselor, motivul calului realizat în stucatură sau prin traforare, pe lemn,

la capetele grinzilor caselor, fîntînilor și monumentelor țărănești în lemn (în Oltenia, Maramureș, Sălaș, Bihor etc.), pe mobilierul cioplit sau pictat, pe scoarțele de lînă (în Maramureș, Banat, Muntenia, Oltenia, Moldova), pe țesături de interior (Făgăraș, Hunedoara, Argeș, Dobrogea, Moldova etc.). Motivul calului psihopomp s-a păstrat în bocetele din Moldova, Oltenia, Transilvania. Toate aceste întrepătrunderi ale vechilor credințe în sacralizarea calului și rolul său apotropaic, cu categoriile de artă populară, explică și preluarea pe plan ritual-ceremonial al jocului **C.** în cadrul sărbătorilor de iarnă. 3. *Calul cu călăreț* constituia de asemenea un dans cu mască de cal, tradițional la petrecerile de nuntă în unele zone din Transilvania.

Bibl. ref.: A. van Gennepe, *Manuel de folklore*, Paris, 1936; E. Niculiță Voronca, *Datinile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*, I, București; R. Vulcănescu, *Măștile populare*, București, 1970; P. Petrescu, *Motive decorative celebre*, București, 1972. (M.B.)

cămară, încăperea a casei în care se păstrează alimente, obiecte ce nu sînt necesare în fiecare zi sau haine și țesături (fig. 112). **C.** apare la tipurile

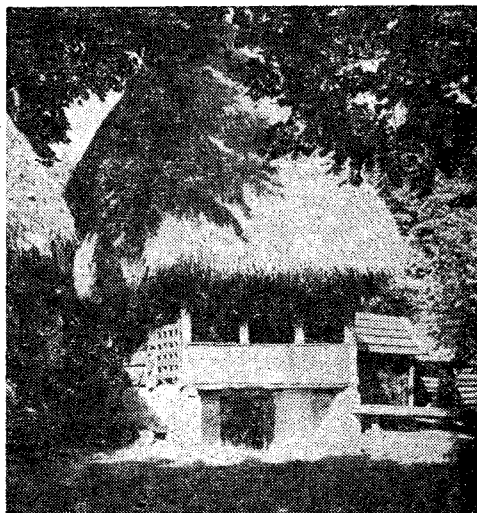

Fig. 112. Cămară de haine, Sălcuia, Alba, sec. 19.

foarte vechi de case țărănești românești, fie alături de tindă, fie în spatele ei, fie în spatele odăii de locuit sau a celei „curate”, fiind în genere îngustă și neluminată de vreo fereastră. Uneori, **c.** constituie o construcție separată, așezată nu departe de casă, avînd același rol de depozitare a unor alimente sau, mai ales, haine și țesături, numindu-se în acest caz „căsoaie” în Vrancea, Buzău, Vîlcea și „cămară” în Maramureș, Lăpuș, Munții Apuseni, Bucovina. **C.** separate sînt frumos construite, repetînd la dimensiuni mici sistemul decorativ al casei, în Maramureș, Apuseni și Lăpuș, de pildă, avînd la fațadă prispă cu stîlpi și arcade construite din contrafise. (P.P.)

cămașă, una din piesele cele mai importante ale costumului românesc, care păstrează în croi și în dispoziția ornamentelor elemente străvechi.

toată țara (fig. 113) cu excepția zonelor Maramureș, Oaș, Bihor. Ea s-a păstrat cu mici modificări din perioada dacică pînă astăzi în portul popular românesc,

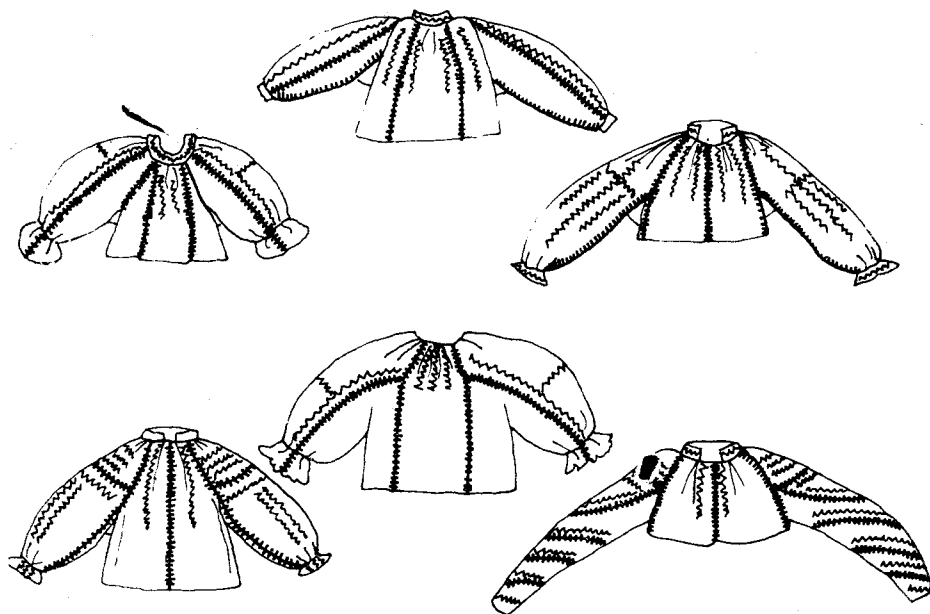

Fig. 113. Croiuri de cămăși femeiești încrețite la gît.

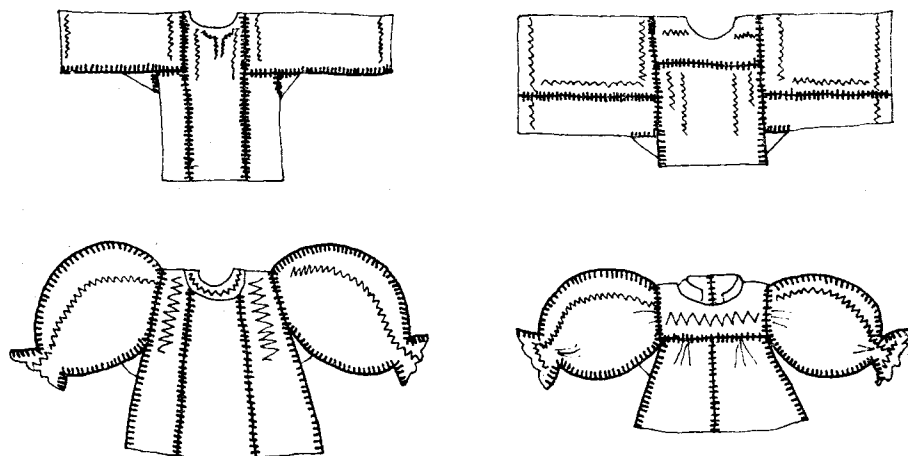

Fig. 114. Croiuri de cămăși femeiești drepte și cu placă.

C. este lucrată din cînepă, in, bumbac, lînă sau borangic. La costumul femeiesc **c.** lungă pînă aproape de glezne se compune în genere din două părți cusute una de alta sau despărțite: „ciupagul” sau iia și poalele. Din punct de vedere morfologic **c. femeiască** se încadrează în mai multe tipuri: a. **C. încrețită în jurul gîtului**, de tradiție dacică, reprezentată pe Columna lui Traian și Tropaeum Traiani de la Adamclisi, avînd ca piese componente piepții, spatele, mînețile și clinii; a fost purtată în

sub forma **c.** cu guler sau cu „brezărâu”, constituind un document de continuitate și unitate. O variantă a **c.** încrețite la gît, purtată în Vrancea, Muscel, Bran și Covasna, dispărută de cca. 60 de ani, are mînețile croite în triunghi și „răsucite” pe cot b. **C. dreaptă sau bătrînească** (fig. 114), cu spatele și fața croite dintr-o singură bucată de pînză trecută peste umeri și decupată la gît, are mînețile nerăsucite cusute direct de la umăr (fig. 115). c. **C. cu umerăș sau cu placă**, cu fața și

Fig. 115. Cămășă dreaptă, Popești, Iași, sec. 19.

spatele prinse de sub platcă și mînecele încrețite de la umăr. Ea se poartă în Maramureș, Țara Oașului și Țara Crișurilor (fig. 116). Partea de jos a cămășii, „poalele”, croite din foi drepte și clinii, diferă de la un tip la altul de c. și de la o zonă la alta. Din punct de vedere al ornamentației c. drepte și cele încrețite la gît se împart în patru tipuri principale: **C. cu alțiță**, avînd ornamentul mîneicii grupat în trei registre este cea mai răspîndită, fiind specifică portului din Moldova, Muntenia și Oltenia (fig. 117). Broderiile mîneicii sînt dispuse în trei registre bine distincte: o bandă de lățimi variabile, așezată orizontal pe umăr, numită alțiță, brodată cu mătase sau arnici, în diferite nuanțe; o bandă cu broderie monocromă, așezată imediat sub alțiță, puțin mai îngustă ca aceasta; mai multe șiruri de broderie, dispuse vertical sau oblic, numite riuri. Gama ornamentală este predominant geometrică dar nu lipsesc nici motivele vegetale sau avimorfe stilizate. **C. cu tablă** cu decorul grupat compact pe suprafața exterioară a mîneicii specifică zonelor din sud-estul Banatului, Hunedoarei și Aradului. **C. cu umerăș și rînduri pe braț** cu alțiță îngustă peste umăr din care pornesc în jos, de-a lungul mîneicii, „rîndurile” sau „șirele” de broderii. Apare frecvent în zonele de sud ale Transilvaniei, în zona Branului și a Tîrnavelor. Prin intermediul satelor ungurenești acest tip de c. s-a răspîndit și în nordul Olteniei. **C. cu pui peste cot**, decorată cu un rînd de motive dispuse orizontal la nivelul cotului este specifică satelor din centrul Transilvaniei (fig. 118). Această c. are două elemente caracteristice: „fodorul”, un volan cu dantelă ca terminație a mîneicii, și „ciupagul”, cusătură peste crețuri executată pe piept. **C. cu umerăș sau platcă**, cu ornamentul dispus pe platcă, se întîlnește în nord-vestul Transilvaniei. Definierea costumului bărbătesc este mai simplă, fiind mai puțin supus fluctuațiilor modei. Din punct de vedere al croiului întîlnim pe teritoriul României trei tipuri de c. bărbătești definite după modul în care se structurează mîneca (fig.

119): a. **C. dreaptă**, cu spatele și fața croite dintr-o singură foaie de pînză, decupată la „gură” și mînecele atașate la nivelul umărului (fig. 120). La unele variante se adaugă pe părțile laterale clinii și o „pavă” (pătrățul de pînză așezat sub braț); în zonele colinare c. este lungă pînă la genunchi, iar în Cîmpia Munteniei și a Olteniei ajunge pînă la glezne. O variantă a c. de acest tip are platcă pe umeri, restul „foilor” și asamblarea mîneicilor rămîinînd aceeași. b. **C. cu barburi sau cu cruce** păstrează croiala dreaptă, la care se adaugă doi sau mai mulți clinii în centrul feței și al spatelui cu terminația în formă de „M”. Două grupe de clinii laterali dau acestei c. o formă evazată. Aria de răspîndire a c. cu barburi este relativ restrînsă: Sibiu, Petroșani, Tîrnave, Orăștie, Hațeg și unele sate din nordul Gorjului, Mehedințului și Vilcei. c. **C. scurtă**, purtată în Maramureș, Lăpuș, Oaș, Bihor și Arad, are clinii în centrul feței și pe părțile laterale; o bentiță transversală denumită „punte” marchează terminația gurii. d. **C. cu platcă**, ceva mai recentă, se întîlnește aproape fără excepție în toate regiunile țării (fig. 121). Decorul c. bărbătești se compune din „chenare”, dungi de culoare galbenă sau brună țesute pe margini în lungul pînzei — Muscel, Argeș, Bran; dungi orizontale subțiri, roșii sau negre — Petroșani, Alba, Orăștie; dungi longitudinale de culoare albă — zonele de cîmpie ale Olteniei, Moldovei, Dobrogei, Banatului, sud-vestul Transilvaniei; motive alese cu bumbac alb pe fondul ivoriu al țesăturii din lînă — Iași, Botoșani, Dobrogea, Bacău; motive brodate la gură, pe poale, la mîneci și cheițe în toate zonele țării.

Bibl. ref.: P. Petrescu, G. Stoica, *Arta populară românească*, București, 1981; P. Petrescu, E. Secoșan, *Arta populară. Indreptar metodic*, București, 1966; P. Petrescu, *Costumul popular românesc în Transilvania și Banat*, București, 1959. (G.S.)

cămeșoi 1. Cămășă lucrată din pînză de borangic din zona Bacăului. Termenul este folosit și în zona Iași pentru cămășile femeiești. **C.** de borangic se

Fig. 116. Cămașă femeiască cu umerăș, Săpînța, Maramureș, sec. 20.

Fig. 117. Cămașă cu altiță, Țara Vrancei, sfîrșitul sec. 19.

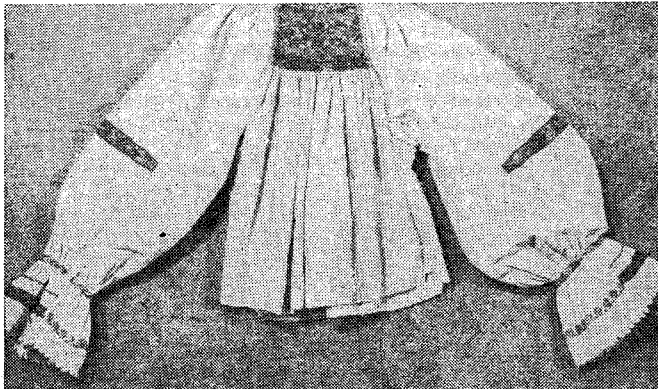

Fig. 118. Cămașă încrețită la gît, cu ciupag și pui peste cot, Sălciuma, Alba, sec. 20.

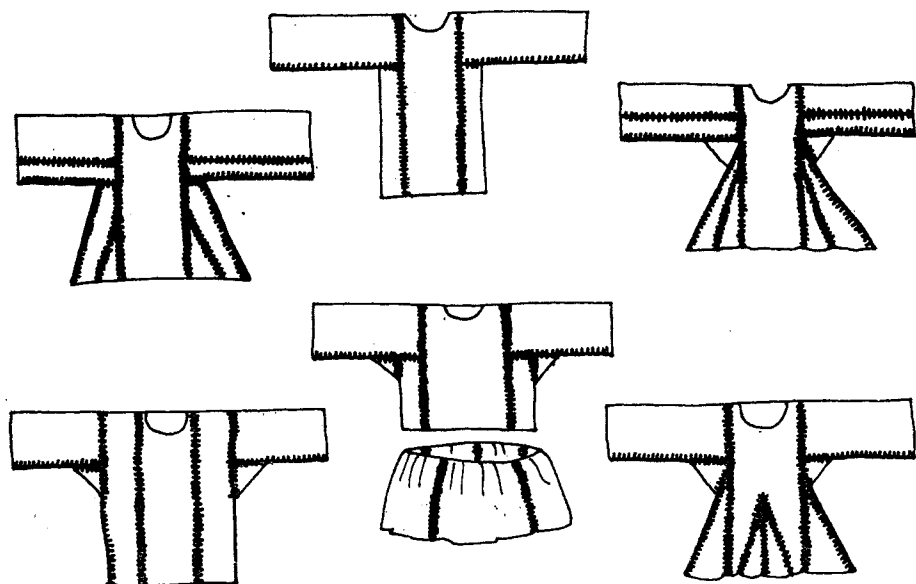

Fig. 119. Croiuri de cămăși bărbățești.

Fig. 120. Cămașă bărbătească dreaptă, zona Vlașca, sec. 20. Fig. 121. Cămașă dreaptă cu platcă, Teleorman, începutul sec. 20.

purta numai la nunți, de către mirese, fiind decorată cu motive florale policrome cusute cu lînică sau bumbăcel și încheiate cu „bibiluri” (cheițe). Sub c. se purta o cămașă din bumbac. Din punct de vedere morfologic c. se încadrează în tipul de „cămașă dreaptă”. 2. Cămașă lungă din pînză groasă, cu ornamente cusute, purtată de femeile bătrîne în zonele din sudul țării. (G.S.)

căpăcică v. botă.

Căpăt (sat, com. Racovița, jud. Timiș). Sat situat la 8 km nord-vest de Buziaș, la marginea pădurii Dumbrava, parte componentă a vestigiilor codrii ai Silagiului, în care se află o biserică construită în a doua jumătate a sec. 18 din birne de stejar, „în stobori”. Grinzile scurte sînt fixate cu o limbă în pilonii verticali denumiți „șoși”. De plan dreptunghiular, cu absida altarului nedecroșată cuprinde: pronaos, naos și altar. Sistemul de acoperire al încăperilor este diferit: tavan drept în pronaos, boltă cilindrică longitudinală deasupra naosului și boltă din panouri curbe la altar. Patru stîlpi de lemn marchează trecerea din pronaos în naos. Șarpanta acoperișului în trei ape este domoală, întreruptă de turnul prismatic de scîndură, de proporții modeste. Învelitoarea din șindrila completează acoperișul. În exterior biserica din C. este decorată cu șiruri de cuie din lemn cu măciulia frumos fasonată dispuse după un anumit ritm. Bolta naosului, altarul și iconostasul au fost pictate de un meșter popular, dar starea proastă de conservare nu permite aprecieri asupra valorii sale.

Bibl. ref.: A. Secară, *Biserica de lemn din Căpăt*, în SCEI, Caransebeș, 1975. (G.S.)

căpătii, pernă de formă dreptunghiulară, cu fața țesută din lînă, cînepă sau bumbac, care se așează la capătul patului sau de-a lungul pereților (fig. 122). C. din bumbac cu cînepă sînt specifice

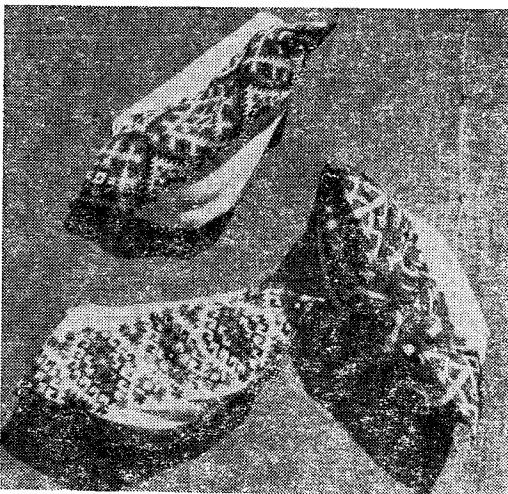

Fig. 122. Căpătii, Săpișca, Maramureș, sec. 20.

zonelor din Transilvania și Banat. Ele sînt lucrate din pînză cu un decor compact al unul din capete. C. sînt așezate (în partea centrală a Transilvaniei)

pe pat, în două, trei rînduri, sau (în Maramureș) deasupra rudei fixată în dreptul patului, avînd o importantă funcție decorativă. C. din lînă sînt lungi de 1—1,20 m țesute în 4 ițe. Decorul specific satelor din Muntenia, Oltenia și Dobrogea este asemănător celui de pe scoarțe, fiind compus din dungi policrome, intercalate de motive geometrice. În decorul c. din Oltenia apar uneori și motive zoomorfe stilizate sau chiar motive antropomorfe. Ca o caracteristică se remarcă faptul că, în timp ce fața c. are o decorație bogată, în concordanță cu motivele și cromatica întregului ansamblu de țesături, dosul este țesut din cînepă sau lînă, învârgat sau lipsit de decor. În Muntenia, c. au un decor foarte variat: carouri pe un fond albastru închis, roșu sau verde, dungi și alesături dispuse pe toată suprafața sau chiar compoziții decorative grupate în jurul unui motiv central. În zona lalomiței unele c. au ca singur motiv ornamental ghiveciul cu flori, dispus în centrul țesăturii pe fond galben. În multe comune s-a folosit sub denumirea de „toc de pernă” o categorie de c. lucrate din țesături năvădite, asemănătoare macaturilor. Forma lor se deosebește de aceea a c. deoarece între fața și dos este introdusă o fișie de țesătură lată de 15—20 cm care formează o margine. Uneori colțurile „tocurii” sînt rotunjite. C. din Dobrogea se asemănă cu cele din Muntenia și Oltenia. La unele piese apar elemente decorative deosebite — „mîna Fatmei”, „sfeșnicul”, „cealnicul” — ca rezultat al fenomenului de aculturație din unele sate dobrogene. C. au un rol important și în cursul ceremoniilor tradiționale. Ele sînt folosite în biserică sau în momentul „iertăciunii”, cînd mirii îngenunchează în fața părinților. C. umplute cu paie sau cu lînă fac parte din zestrea fetelor, fiind menționate în documente cu diferite denumiri: de „urșnic”, „cu fir” ori cu „rățele de fir”, în funcție de materialele din care sînt făcute.

Bibl. ref.: G. Stoica, M. Văgîi, *Arta populară din Cîmpia Munteniei*, București, 1969; M. Marinescu, *Arta populară românească, Țesături decorative*, Cluj-Napoca, 1967. (G.S.)

căpcea v. căuc.

căpcică v. căuc.

căpeneag v. haine de dimie.

căpestreală v. tivitură.

căpeț, vas lucrat prin cioplire sau la strung, dintr-o singură bucată de lemn, de forma unei căni ușor tronconice cu toartă, folosit în Gorj ca măsură pentru cereale. Aspectul masiv este subliniat de ornamente executate în relief, fie sub formă de dinți de fierăstrău, fie sub formă de torsadă, dispuse în două benzi orizontale, la partea de sus și de jos a vasului. (G.S.)

căpister v. covată.

căpistere, abie din lemn de dimensiuni potrivite, cu formă frumoasă, decorată la capete cu mici creștături, folosită în Cîmpia Munteniei și Olteniei pentru cernut făina și frămîntat pîinea. C. se așează de obicei pe două cuie de lemn înfipte în perete în apropierea vetei. (G.S.)

căprior, element important al șarpantei (căprioareala) acoperișului, constînd din două birne rotunde sau cioplite, încheiate în unghi, așezate în poziție verticală, formînd suportul „laților” pe care se

sprijină învelitoarea. **C.** se sprijină în partea de jos pe cosorob prin intermediul unei creștături adânci numite „cuib”; în partea de sus, **c.** se leagă uneori printr-o „chingă” orizontală; fixarea **c.** se făcea în trecut prin cuie lungi (20 cm) de lemn; în unele zone din țară vârful de sus ale **c.** se sprijineau și erau uniți printr-un lemn lung orizontal numit „vantură”, „cal”, „lapă” sau „urs”. Capetele de jos ale **c.** erau cioplite îngrijit, uneori chiar sculptate în profile diferite; altele capetele **c.** erau ascunse de „astereală”, o căptușeală de scânduri acoperind golul streșinilor. La casele vechi, **c.** erau foarte lungi formând streșini largi; în unele zone **c.** se numesc „legători”. Înălțimea acoperișului casei depinde de lungimea și de înclinarea **c.** la casele vechi aceștia fiind foarte lungi, determinând deci o înălțime mare a acoperișului și o pantă repede a apelor acoperișului. Deschiderea unghiului **c.** se calculează de meșteri după anumite proporții, raportând lungimea **c.** la 1/3 sau la 1/2 din lungimea casei, în primul caz **c.** fiind mai scurt, în cel de-al doilea mai lung și deci acoperișul fiind mai înalt în cazul al doilea decât în primul. (P.P.)

căratul, transportul greutăților de către om. Se poate face în mai multe moduri, nu toate fiind utilizate în țara noastră, unde cele mai comune forme sînt: a. *Purtatul pe cap*, numai de către femei. b. **C. în mîini**, deseori prin intermediul unui recipient (vas sau împletitură). c. **C. pe spate** cu ajutorul unui sac purtat pe un umăr, sau al unei desagi mari cu baeră lungă petrecută pe după ceafă și pe subțiori sau al unor „bretele”, ca cele folosite la coșurile de spate ale viticulturilor sau minierilor, sau ale scîndurii cărămidarilor, uneori aceștia din urmă sprijinind mica poliță a scînduricii cu mîinile aduse la spate la înălțimea șoldurilor; citeodată desaga sau traista de pe spate are baiera trecută peste frunte ori se ține cu mîna. d. **C. încrosniat** constînd în legarea în cruciș cu bete sau cu funie a „crosniei” snopului de lemne, betele fiind încrucișate pe piept, modalitate practică frecvent în zonele subcarpatice și de dealuri. e. **C. pe umeri** se realizează sau cu ajutorul unui băț sprijinit pe un singur umăr, sau ajutat de un alt băț mai scurt pus pe umărul celălalt și încrucișându-l pe cel purtînd greutatea, sau cu ajutorul „cobiliței” care este de două feluri: scurtă, cu un singur cîrlig la capăt de care se agață greutatea, capătul celălalt fiind ținut cu mîna; lungă, cu două cîrlige pentru greutăți, stînd în balans pe umăr. f. *Purtatul în bandulieră* pe un singur umăr: traistele, desagi (fig. 123). (P.P.)

Cărpinet (sat, comună, jud. Bihor). Important centru de olari în care se produce ceramică roșie nesmălțuită și smălțuită, ornamentată cu pensula. Decorul se compune din linii drepte sau sinusoidale trasate cu negru sau cu roșu, buline, motive fitomorfe. La **C.** s-a lucrat o gamă largă de produse: „oluri”, „oluțe”, „hîrboace”, vase sferoidale cu o singură toartă, „ghioabe”, oale cu fundul lat, „laboșe” pentru lapte, blide de diferite mărimi. Produsele de la **C.** au valoare artistică, blidele fiind folosite și în scop decorativ în interioarele din Țara Bihariei. Olarii își desfac produsele la mari distanțe mergînd cu căruțele de obicei pe aceleași drumuri: Vașcău, Beiuș, Holod, Tinca, apoi spre

Fig. 123. Căratul cu traista, Suceava, 1964.

Brad, Timișoara, pînă la Orăștie. Uneori olarii merg și pe ruta Tinca, Salonta, Chișinău Criș (Arad), Satul Mare, Arad, Timișoara, ajungînd prin Oradea pînă la Carei. (G.S.)

căsuță, denumire dată unei construcții separate, așezată lângă casa țărănească, în care se gătește sau locuiesc bătrînii casei. (P.P.)

cășiță v. *bagea*.

căuș, lingură mare, scafă, de lemn cu coadă scurtă, folosită pentru scos făina din sac sau vinul din cadă. Coada **c.**, dreaptă sau curbă, terminată cu o protuberanță, are formă elegantă și ornamente geometrice crestate. (G.S.)

ceacîr, denumire locală pentru rodan în sudul țării. V. și *rodan*. (G.S.)

ceapsă, piesă componentă a gătelii capului purtată de femeile măritate, în unele zone din Transilvania și Banat. Prezintă o mare varietate morfologică. Se așează peste pieptănături complicate, susținute de diferite feluri de suporturi de lemn, sîrme, cozi false, cercuri de pînză cu cîrpe, inele înalte din metal, denumite toate cu termenul general de „conci”. Din punct de vedere morfologic **c.** se încadrează în mai multe variante cu caractere zonale distincte: **c. dreptunghiulară**, pliată, specifică Văii Bistrei; **c. triunghiulară** (fig. 124) cu marginea

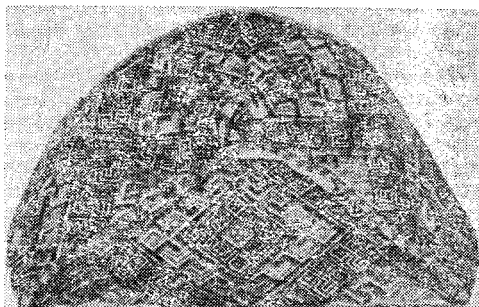

Fig. 124. Ceapsă triunghiulară, Valea Bistrei, sec. 20.

înalță, caracteristică aceleiași zone; **c.** cu două coarne, purtată în zona Hațegului; **c.** cu un corn, întâlnită în Pădureni Hunedoarei; **c.** în formă de bonetă legată la spate, purtată în zona Hațegului; **c.** plată și ovală specifică Banatului. **c.** plată triunghiulară cu arie de răspîndire în Banat. **C.** se poartă împreună cu basmale, ștergare de cap și mai rar cu vălitori. Întreaga suprafață a **c.** este decorată cu motive țesute sau brodate. Cromatica diferă de la o zonă la alta; roșu în Lugoj, negru cu o gamă cromatică de tonuri închise în Valea Bistrei și Țara Hațegului. Culoarea **c.** este determinată și de vârsta purtătoarei — tonuri mai deschise pentru femeile tinere, tonuri închise pentru vîrstnice. Motivele decorative sînt realizate din bumbac, lînă, mătase, fir auriu și argintiu, paiete, mărgele. **C.** apare ca un complement decorativ, perfect armonizat cu sobrietatea și eleganța costumului din regiunea respectivă. În zona Pădurenilor, deasupra **c.** se așează pe cap „cîrpa”, un ștergar alb care se potrivește cu un capăt mai lung și cu unul mai scurt. Capătul cel lung înfășoară capul pe sub bărbie apoi se fixează de **c.** cu trei ace cu gămălie colorate și o floare artificială de culoare roșie. În zona Perșanilor **c.** este purtat de femeile tinere numai cîteva duminici după căsătorie. Ea se așează pe cap cu vîrfurile spre ceafă, iar la colțurile laterale, în dreptul urechilor se pun două ace de argint și floricele.

Bibl. ref.: H. M. Formagiu, *Portul popular din România*, București, 1974; G. Stoica, *Podoabe populare românești*, București, 1976, (G.S.)

cearceaf, țesătură din bumbac, compusă din două sau trei lățimi de pînză, de formă dreptunghiulară, folosită ca așternut pe pat sau pentru acoperit lada de zestre. În Muntenia, Oltenia, Dobrogea și Moldova, **c.** pentru acoperit patul, lucrate din pînză de bumbac sau chiar din borangic, au un decor bogat și dantelă croșetată dispusă pe una din laturi. În Dobrogea și în Cîmpia Băileștiului s-a folosit un **c.** de borangic, acoperit în întregime cu decorație geometrică sau florală, aleasă peste fire, care se așează deasupra scoarței de lînă. În Moldova **c.**, denumit și „prostire”, se așează și pe culmea cu haine de deasupra patului.

Bibl.: N. Iorga, *Istoria industriilor la români*, în SA, XXIII, 1913; *Arhiva istorică a României*, I, București, 1864. (G.S.)

ceașcă, recipient din lut cu toartă, lucrat în multe centre de ceramică, folosit pentru țuică. În prezent unele centre, cum sînt Horezu (Vâlcea), Oboga (Olt), Baia Mare (Maramureș) ș.a. lucrează și cești pentru cafea, decorate în stilul specific. (G.S.)

ceată de feciori, asociație tradițională pentru tineret, obicei și fenomen sociologic în același timp, ansamblu de manifestări de artă populară în care se împletesc sincretic, gestul, acțiunea și textul ritual, cîntecul, dansul, muzica, costumul ceremonial cu valoare simbolică și de comunicare în cadrul colectivității, ca însemne ale **c. de f.** și ale evenimentului pe care îl sărbătoresc. **C. de f.** este cunoscută sub denumiri diferite: *ceata de juni, juni, junime* (în Țara Oltului, Mărginimea Sibiului); *bute, butea feciorilor* (în zona Tîrnavelor și cursul superior al Oltului); *bere, bereni* (în zona

Năsăud și Cîmpia Transilvaniei); *dubași, cu doba, cu turca, turcași* (în Bihor, Arad, zona Pădurenilor, Zărand); *colindători, rînd de colindători* (în Țara Moților); *zorit, zoritori* (în Țara Birsei); *hadă* (în Sălaj); *umblatul feciorilor, societate, ceată de călușari, vătășie, ferdelă, strînsul feciorilor, oleghină, a se înblăni* (în zona Tîrnavelor și Făgăraș); *cergalăi* (pe Valea Argeșului); *băgatul la lădoi* (Cîmpia Transilvaniei); denumirea generalizată, cunoscută în zonele Moldovei este de *ceată, ceata de feciori, coleadă*; în Muntenia și Oltenia, *ceată, colindători*. **C. de f.** erau grupate pe vîrste, cu implicații ale unor rituri de inițiere. De-a lungul timpului **c. de f.** a cunoscut diferite forme de organizare, de la cea tradițională, „obișnuielnică”, la societățile de tineret organizate în baza unor statute scrise, regulamente, reguli, „pravile”. Un fenomen deosebit îl constituie contaminarea **c. de f.** cu obiceiul „călușarilor” în zona Orăștiei și cu „turca” (în Munții Apuseni, Bihor, Zărand, Țara Oltului, uneori în zona Tîrnavelor, Sălaj) privind atribuțiile colindatului în sărbătorile de iarnă. **C. de f.** se organizau de obicei prin luna noiembrie, cite una, două, în fiecare comunitate, fie după criteriu teritorial, cuprinzînd un număr de 5—40 de feciori între 16—25 ani, necăsătoriți (ceata josenilor, susenilor etc., față de poziția satului), fie după starea socială (ceata iobagilor, ceata grănicerilor, a „boierilor” — urmași ai vechilor membri ai regimentelor grănicerești din Transilvania, a „șifcărilor”, care colindau numai la coloniști etc.). În Maramureș, Oaș, nordul Transilvaniei, **c. de f.** nu mai respectă regulile tradiționale privind componența și atribuțiile, colindînd deseori alături de grupele de copii, femei sau bărbați adulți, ceea ce demonstrează o disoluție a obiceiului. Modelul de organizare al **c. de f.** îl constituie familia. Membrii cetei își alegeau o „gazdă”, gospodar în sat, fără familie numeroasă, la care flăcăii se adunau pentru învățarea colindelor și jocurilor unde strîngeau băutura necesară petrecerilor la sărbători, darurile, alimentele primite la colindat și unde se făceau toate pregătirile în vederea colindatului. În unele localități din Transilvania de sud se semnală chiar dormitul în comun al cetei la gazde pe perioada colindatului sau a pregătirilor. Feciorii se adresaau gazdelor cu numele de „tată” și „mamă”, iar flăcăii se numeau între ei „frați”, sau „firțați”, cu conștiința respectării regulilor de grup, de unitate socială, de reală organizație socială, cu trepte, grade, ierarhii, responsabilități. Ceata alegea un conducător, „vătaful”, „vătavul”, „vătășelul”, ca cel mai vîrstnic dintre feciori, bun cunoscător al obiceiului, cu virtuți deosebite în cadrul comunității. În Țara Oltului postul de vătaf se lăca. Vătaful avea drept ajutor un „vătaf mic”. În multe zone denumirea acestora era influențată de terminologia administrativă: „jude”, „primar”, „birău”. Ceata alegea un „casier”, „sameș”, „cămăraș”, „pîrgar”, „pristav”, un „colcer”, „crișmar”, „cămărar”, „chelar” (cel care se îngrijea de provizii și darurile primite la colindat), „chemător”, „armaș”, „fețelar” etc., (care invita fetele la joc, funcție întâlnită numai în sudul Transilvaniei), un „desăgar”, „cal”, „iapă” etc., (purtătorul desăgilor cu darurile primite din sat). Sporadic existau în anumite cete funcțiile de

„stegar”, „vătaf de călușeri”, „turcaș” etc. **C. de f.** a fost caracteristică tuturor zonelor etnografice românești, asociații de tineret avînd și unele naționalități conlocuitoare (sași, secui). Analogii există și la popoarele învecinate. Atribuțiile de **c. de f.** în cadrul comunității tradiționale erau: organizarea colindatului la sărbătorile de iarnă, a jocului și petrecerilor de tineret la sărbătorile de iarnă, transmiterea și respectarea riturilor, ceremonialurilor, asigurarea echilibrului și ordinii în relațiile sociale ale tinerilor din comunitate. În cele mai multe zone etnografice, atribuțiile cetei se extindeau și în cadrul altor obiceiuri de peste an. (obiceiul plugarului, aprinderea roților, a torțelor primăvara, strigarea peste sat, păpălugăra etc.), organizarea jocului tradițional în zilele de sărbătoare, organizarea șezătorilor. Obiceiul **c. de f.** este de străveche tradiție. Mărturii documentare există de la 1647 (referitor la zona Alba) și din 1783 (zona Hunedoara), alături de mențiunile unor istorici ca Dimitrie Cantemir, Sulzer etc. Atribuțiile **c. de f.** legate de sărbătorile colindatului erau: învățarea colindelor, la șezători, la gazda cetei, adunatul băuturii în „bute” (butoi) la gazdă, de unde și numele „a berii” dat cetei în anumite zone din Transilvania sau de „berea feciorilor”, dată cetei și banilor strînși din cotizații ale membrilor cetei, din lăcitarea lemnelor sau finului adunat de la toți membrii colectivității pentru plata lăutarilor care însoțeau ceata, pregătirea costumelor și a însemnelor artistice, ceremoniale, cum sînt steagul, „doba”, brazii puși la poarta gazdei de feciori. Etapele cele mai importante le constituia: „colindatul propriu zis”, care începea în seara de Ajun și dura pînă în zorile zilei de 25 decembrie; petrecerea tinerilor, „festinul comun” cu fetele, uneori chiar cu membrii adulți ai colectivității; „organizarea jocului satului”, în care erau luate prima oară în acel an fetele tinere, adolescente. În timpul colindatului feciorii din ceată poartă un costum tradițional, ceremonial, compus din cămașă albă, cu gulerul, pumnarii, pieptul și poala cusute cu motive geometrice cosmice (roata sau spirala) sau cu motive fitomorfe, realizate cu arnici colorat și mărgelile policrome, cojoace înflorate sau sumane de sărbătoare, ornamentate cu aplicații de postav colorat sau cu găitane negre. Podoabele distinctive ale cetașilor erau pălăria sau căciula împodobite cu flori, iederă, busuioc, zgărduța de mărgelă, panglici tricolor, pene de păun, uneori o crenguță de brad. Pe Valea Arieșului și în Țara Moșilor feciorii purtau o podoabă specifică, denumită „colindele”, confecționate prin așchiera unor niuele de salcie, „cîrcei”, și mănunchiuri din panglici cu care se înfășura căciula, lăsîndu-se să cadă într-o parte, pe umăr. În zonele în care obiceiul **c. de f.** este contaminat cu călușarii, feciorii își leagă peste piept, în diagonală, drept însemn și podoabă, o panglică tricolor, și bete țesute din lînă; încălzîmintea feciorilor din ceată era cu opinci sau cizme, colindătorii călușari avînd prinse la gleznă „legători cu zurgălăi” și ciucuri colorați, din lînă. Toate elementele decorative, cromatica cu mult roșu, pe fondul alb al pînzei cămășilor, sau al pănurei de sumane, cu folosirea unor elemente naturale, plante verzi (iederă, brad, salcie), constituiau tot atîtea simboluri

benefice, în cadrul colindatului augural, care se desfășura la vremea solstițiului de iarnă. Ceata avea însemne proprii, „steagul” cu care jucau, pe rînd feciorii. Cînd ceata se aduna la gazdă, steagul ceremonial era înălțat la poarta casei, fiind păzit cu strășnicie. Acest însemn asemănător celui de nuntă era împodobit fastuos, cu basmale, panglici, brîie, clopoței și plante verzi, toate fiind și elemente de podoabă ale fetelor, pentru portul sărbătorec. Cu 2—3 săptămîni înaintea sărbătorilor, steagul era împodobit în cadrul unei șezători cu piesele de podoabă aduse de către fetele din sat. În unele zone, steagul era substituit cu un brad, întocmai ca în obiceiurile de nuntă. În localitățile în care colindătorii erau însoțiți de „dobaș”, **c. de f.** avea în recuzita sa rituală, ceremonială, tobe confecționate din site învelite în piei de animale și împodobite cu iederă, vîsc, busuioc, brad, cu zurgălăi și panglici colorate. Tobe anunțau de la distanță apropierea cetei, ritmău cîntecul colindei și pașii dansului, anunțau începutul colindei și sfîrșitul ei. Ea constituia una din cele mai interesante obiecte de artă populară integrate obiceiurilor, fiind în același timp un instrument muzical și de comunicare a secvențelor întregului ritual. Un alt însemn al feciorilor era „bîta” vîtavului, împodobită cu panglici și plante verzi. În unele localități tradiția cerea ca darurile primite să fie purtate de feciorii din ceată. Ei purtau darurile în traiste „îmbăierate”, țesute din lînă sau lucrate din piele și bătute cu ținte, agățate pe o bîtă. Colindatul **c. de f.** se desfășura după reguli precise: se pornea în Ajun, începînd de la capătul satului, alteori aveau prioritate „frunțașii” satului sau gazda cetei. Prima parte a colindatului se desfășura la fereastră, ceata cîntînd în grup, uneori acompaniată de lăutari și tobă, alteori despărțindu-se în două; se cînta alternativ, antifonic. În a doua parte a ceremonialului, ceata era pofțită în casă, unde se cînta „colindul casei”, „colindul mare”, în cadrul căruia erau pomeniți stăpînii casei, copiii, fetele etc., în sens augural. Atunci cînd ceata era însoțită de turcă, aceasta era jucată în casă. În unele localități din Transilvania, singura formă de manifestare artistică a cetei era dansul desfășurat sub fereastră, apoi în casă erau jucate femeile tinere din familia respectivă. În diferite zone ale țării, alături de feciori, mergeau la colindat și bărbații căsătorii în acel an. În casă feciorii erau pofțiți să se așeze la masă, pe lavițele de sub ferestre. Gazda trebuia să aștearnă o față de masă nouă decorată cu motive alese în roșu-alb, considerate culori benefice, flăcării așezau alături darurile (colaci împletii, cununa, pentru a-i transporta pe rudă, carne etc.) împodobit cu iederă, vîsc, busuioc, ca plante cu funcții apotropaice. Pe masă erau așezate ploști din lemn, incizate, cioplite, pirogravate sau pictate cu motive decorative cosmice: roata, spirala, meandrul; blide și urcioare de lut, ceremoniale, ornamentate cu motive antropomorfe sau zoomorfe (șarpele), ca simboluri apotropaice și de invocare a fertilității. În unele zone din Moldova, Muntenia, colindătorii erau pofțiți să stea pe pat, lucru interzis de tradiție, în alte ocazii, pentru a le aduce fetelor „logoditori”. Acest moment era de mare importanță pentru viața socială a satului. Intrarea feciorilor în casă,

Îndeosebi în familiile cu fete tinere însemna o confruntare între vrednicia, vigoarea, calitățile bărbătești ale flăcăilor cu hărnicia, frumusețea, virtutea fetelor, care își expuneau în casă, pe ruda de haine, pe lada de zestre, pe pat, zestre, țesăturile și cusăturile, rodul muncii lor. Cu acest prilej, interiorul locuinței tradiționale devenea o adevărată expoziție, în care erau etalate covoare și țoluri de lână alese în război, ștergere și culmi, fețe de pernă, fețe de masă, costume tradiționale de mare bogăție cromatică și decorativă, obiecte cioplite în lemn și ceramică tradițională, piese artistice cu valoare rituală, toate aceste categorii ale artei populare echilibrându-se, combinându-se, vibrând de bogăția tehnicilor artistice folosite, de paleta culorilor și a motivelor ca într-o mare sărbătoare premaritală, care anunța viitoarele evenimente ale nunților din „Cișlegii”. După primirea darurilor, vornicul sau starostele cetei rostea „mulțămita colacului”, orăție care narînd activitățile agrare, „drumul pîinii”, invocă fertilitatea și norocul pentru întreaga familie. După terminarea colindatului, în prima zi a sărbătorilor de iarnă, feciorii organizau ospățul la gazdă, cu darurile primite; a doua zi, în Munții Apuseni abia la Anul Nou, se organiza festinul comun cu fetele pe care le-au colindat, uneori și cu părinții acestora. Evenimentul culminant în desfășurarea ceremonialului îl constituia „jocul satului”, cînd erau luate la joc prima oară fetele de 14—15 ani, ca într-un adevărat rit de inițiere, de trecere de la viața copilăriei legată de familie, la aceea a tinereții, a vîrstei maritale, cu implicații în viața socială a comunității tradiționale. „Luarea la joc” constituia expresia artistică, comunicarea față de întreaga colectivitate a acceptării fetelor ca participante la viața tineretului, a satului, considerate apte de căsătorie, de întemeierea unei noi familii. De altfel, obiceiul constituirii cetei, al colindatului feciorilor cu toate momentele sale erau manifestări la care participa întreaga comunitate, pe marea scenă a satului respectiv. Așteptarea c. de f. cu luminile aprinse și porțile deschise, primirea lor solemnă și pofțirea în casă, îmbrăcămintea rituală, aspectul sărbătoreesc al caselor etc. — se desfășurau într-o ordine prestabilită, cu secvențe rigurose respectate, cu participarea efectivă a tuturor, actanți în această desfășurare dramatică fiind nu numai membrii cetei ci fiecare familie în parte, angajată în desfășurarea marelui ceremonial, cu funcții pregnant sociale, comunitatea însăși întărind păstrarea obiceiului, prin participare, aprobare, stimularea materială. C. de f. reprezintă astfel un complex de manifestări socio-etnografice și artistice, care integrau sincretic toate categoriile artei populare, într-o mare sinteză a valențelor creativității populare. Jocul satului, la sfîrșitul colindatului avea o valoare deosebită pentru viața comunității. Organizat ziua, la răsăpîntia dintre ulițe, iar seara, la gazda cetei, sau acasă, la cîte o fată, jocul constituie prilej de confruntare între tineri, în vederea pețitului și a căsătoriilor. La „întrarea în joc” tinerele fete îmbrăcau prima oară costumul care marca trecerea la o altă ipostază a tinereții, la o altă vîrstă. Cămașa albă, bogat

împodobită cu broderii specifice zonei, în culori deschise, sau cu roșu, era îmbrăcată cu catrințe sau fotă alese în război, în culori vii sau cu fir metalic. Tot pentru această ocazie, fetele își țeseau brîul din lînă, cu „riuri” multicolore cu care se încingeau pentru prima oară peste catrințe, marcînd deosemena trecerea la o altă vîrstă. Pieptănătura cu o „chică” sau două, împodobită cu flori artificiale, cu panglici, cu „partă de mărgelă” (în Transilvania), cu basmale înflorate, scumpe (în Maramureș), cu „tulbentul” ales cu fir sau avînd monturi de galbeni (în Banat), cu flori în păr” (în Oltenia și Muntenia), avea semnificația trecerii într-o altă categorie de vîrstă și recunoașterea evenimentului de întreaga comunitate. Podoabele alese de la gîtul fetelor, „mărgelele spărgurii” (venețiene), răspîndite în Transilvania, Banat și nordul Moldovei, salbele de bani și colierele bogate din mărgelă policrome, transmise din generație în generație, erau puse la vederea întregului sat, pentru prețuirea hărniciei și vredniciei familiei fetei. Podoabele diferențiau astfel în primul rînd grupa de vîrstă, dar și condiția lor economică, socială, civilă, ceremonială. Pe lîngă funcția estetică, podoabele erau afiliate unor străvechi rituri apotropaice și de fertilitate. Cojoacele înflorate pe care le purtau fetele la primul joc, bogat împodobite cu broderii în culori vii, sau într-o bicromie rafinată de alb-negru, avînd în unele zone monturi din oglinzi (Maramureș, Crișul Alb, Arad) sau franjuri din piele, mătase și lînă concuau la aceeași idee de marcă a diferențierii de vîrstă, de stare ceremonială, premaritală. Fetele erau inițiate în joc de vătaful cel mic, „trăgătorul de fete”, sau de alt flăcău indicat de vătaf. Fetele din zona Sibiu, care doreau să se mărite în acel an purtau pe cap o cunună din flori, busuioc, mărgelă. În unele localități din Transilvania, prin 28 decembrie au loc în timpul jocului mici scenete de mascați, care mimează căsătoria, asemănător spectacolelor din zonele extracarpătice, de mascații din timpul carnavalului. În aceeași zi, pe alocuri în 27 decembrie, se „îngropa Crăciunul”, un fecior, un buștean sau turca fiind prohodită, pentru simularea dispariției anului vechi și reînvierea vegetației. Desfacerea c. de f. se făcea după reguli precise: ceata preda însemnele distinctivă vătafului sau gazdei, se împărțeau basmalele și zgîrzile steagului și ale turcii, se tăiau „penele”, podoabele de la căciulă, iar „colindele” din așchii de salcie, tradiționale ca podoabe ale feciorilor pe Valea Arieșului și în Țara Moților, erau aruncate prin grădini pentru a influența rodirea pomilor. În unele zone din Transilvania butoiul cetei așezat într-un car era plimbat prin sat de întreaga ceată, jucînd la răsăpîntii, fetele. Între 1—7 ianuarie se mai pregătea încă o dată steagul cetei, apoi fiecare fată dăruia feciorilor batiste înflorate, basmale, ștergere, panglici cu care împodobeau caii în ziua de 7 ianuarie. După desfacerea cetei, atribuțiile ei se mențin peste an, reglementînd relațiile dintre tineret, jocul, diferite ceremonii de peste an. Funcțiile cetei erau concentrate în cadrul obiceiurilor de iarnă din preajma solstițiului, cînd datina străveche celebra și Anul Nou. Semnificațiile cetei în cadrul vieții

satului erau multiple: se credea că aduce în casă noroc și spor în toate, prosperitate și fertilitatea semănăturilor, în special a cîneșii, a grîului. Colacul cetei era sfărîmat și aruncat pe holdă, amestecat în sămînța de grîu, pus în mîncarea animalelor, ca o reminiscență a străvechilor credințe universale în puterea „primei pîini”. Darurile primite, ospățul comun, ofrandele oferite de ceată demonstrează persistența unui străvechi cult al morților, împletit cu cel solar. Intrat într-un proces de disoluție, obiceiul c. de f. se păstrează și se reactualizează azi doar pentru frumusețea și complexitatea spectacolului sincretic.

Bibl. ref.: T. Pamfile, *Sărbătorile de români. Crăciunul*, București, 1914; Ov. Bîrlea, *Colindatul în Transilvania*, în AMET, 1965—1967, Cluj, 1969; I. Mușlea, Ov. Bîrlea, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970; Tr. Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, 1977; M. Pop, *Obiceiuri populare românești*, București 1976; P. Carman, *Substratul mitologic al sărbătorilor la români și slavi*, Iași, 1931. (M.B.)

Ceișoara (sat, com. Ceica, jud. Bihor). Sub poala dealului ce străjuiește satul se înalță o biserică de lemn construită în 1734, așa cum atestă inscripțiile de pe portal și din altar. Cele cinci cununi din lemn care formează pereții, sprijinite pe o temelie din piatră de rîu sînt fixate la absidă în cheaturile „în cîrlig”. Planimetric biserica se încadrează în grupa monumentelor de formă trapezoidală cu absidă nedecroșată. Naosul este acoperit printr-o boltă semicilindrică iar absida cu una tronconică susținute de arce dublou în intrados și o grindă tirant ce leagă pereții longitudinali ai naosului. Biserica are dimensiuni mici, cu nava lungă de 10 m dar bogăția decorului la arpile consolelor profilate cu retrageri în scară, briul în formă de funie care o încinge, portalul cu rozete sculptate la acadramentul ușii naosului, grinda meșter a naosului și la arcurile dublou, conferă monumentului o valoare artistică deosebită. De-a lungul timpului biserica din C. a fost renovată în mai multe rînduri. Ca urmare pictura păstrată reprezintă două faze. Una, realizată în 1734, care se conservă în altar și alta, din 1834, ambele asemănătoare cu aceea a altor biserici bihorene.

Bibl. ref.: I. Godea, I. Cristache-Panait, *Monumente istorice bisericesti din Eparhia Oradei, Bisericile de lemn*, Oradea, 1978. (G.S.)

celar, încăpere servind drept cămară, amplasată de regulă spre spatele casei, în Oltenia, parte din Muntenia și Dobrogea; în Moldova se folosește termenul „chiler”. (P.P.)

ceamur, pămînt miuit cu apă, amestecat cu paie mărunțite, frîmțant cu picioarele de oameni sau de cai, folosind la construirea pereților caselor și acareturilor în zonele de cîmpie ale României, fie sub forma unor mari bulgări așezați în straturi, fie turnat în cofraje de scînduri și bătut cu maie de lemn. Construirea pereților se face de jur împrejur, pe tot planul casei, inclusiv a pereților interiori despărțitori; se așează sau se bate un strat de 50—60 cm, se lasă să se usuce o săptămînă sau mai mult,

se așează al doilea strat, ș.a.m.d. La o înălțime de casă obișnuită țărănească intră patru pînă la șase straturi de c.; se menajează golurile ușilor și ferestrelor de la început; grosimea pereților este cam de 50 cm. C. se folosește și azi, fiind economicos și conferind o bună izolare termică; pereții de c. se tencuiesc azi cu ciment căpătînd un aspect cît se poate de atrăgător. (P.P.)

centre de olari, sate în care majoritatea sau o parte a locuitorilor se ocupau cu modelarea vaselor. La sfîrșitul sec. 19 pe teritoriul locuit de poporul român erau aproape 300 asemenea centre, multe din ele continuînd tradiții milenare de prelucrare artistică a pămîntului ars. Așezări de olari se află și azi răspîndite în toate provinciile istorice ale țării, multe din ele fiind organizate și producînd în sistemul cooperatist. Grupîndu-le pe arii geografice și pe familii de ceramică, iată care sînt cele mai importante centre: *nord-vestul Olteniei*: Șișești, Glogova (Mehedinți), Găleșoia, Stroești, Tg. Jiu (Gorj); *nord-estul Olteniei*: Hurez, Slătioara, Dăești, Vlădești, Buda (Vilcea); *centrul Olteniei*: Oboga, Bobicești (Olt); *nord-vestul Munteniei*: Curtea de Argeș, Leicești, Coșești, Poienița, Petrești (Argeș); *centrul Munteniei*: Dărmănești, Gheboia (Dîmbovița), Pisc, Pucheni (Prahova); *Dobrogea*: Tulcea, Alba, Cogealac (Tulcea); *centrul-vest al Moldovei*: Frumoasa (Bacău), Irești (Vrancea), Grozești (Iași), Solonț, Băhnășeni (Bacău); se produce și ceramică neagră; *centrul-est al Moldovei*: Brădești (Vaslui), Schitul Stavnice, Tansa, Tîrgu Frumos (Iași), Vulpășești (Neamț); se produce și ceramică neagră; *nordul Moldovei*: Botoșani, Mihăileni (Botoșani), Marginea, Rădăuți (Suceava); se produce și ceramică neagră; *nordul Transilvaniei*: Vama (Satu Mare), Baia Mare, Lăpuș (Maramureș); *vestul Transilvaniei*: Leheceni, Criștor, Vadu Crișului, Bîrsa (Bihor), Hălmăgel, Tîrnăvița, Hașeg (Hunedoara); *sudul Transilvaniei*: Noul Român, Tohanul Vechi, Făgăraș (Brașov); *estul Transilvaniei*: Mădăraș, Dănești, Corund (Harghita); *Banat*: Birchiș (Arad), Jupînești (Timiș), Biniș (Caraș-Severin). (P.P.)

cenusar, locuință făcînd trecerea de la casa pe jumătate îngropată în pămînt, la „casa deasupra”, păstrînd planul celei dintîi, cu transformarea gîrliciului într-un fel de foișor, acoperișul în două ape, precum și înălțimea redusă a pereților determinată și de o ușoară înfundare (cca 20 cm) în sol a întregii construcții. Frecventă în jurul anilor primului război mondial, cînd a început ieșirea masivă din „bordeie” a sudului Olteniei și a sud-vestului Munteniei. (P.P.)

Cepari (sat, com. Poiana Lacului, jud. Argeș). V. Sălătrucu.

ceramica populară, domeniu important al artei populare românești, este, prin dănuirea ei milenară, una din dovezile cele mai clare ale unității și continuității poporului român în spațiul carpato-pontic danubian. Începuturile ceramicii, în genere se pare că sînt legate, după o ipoteză confirmată de numeroase descoperiri arheologice, de meșteșugul împletiturilor. Primele recipiente făcute de oameni au fost coșurile împletite în care puneau rezervele de hrană, constînd mai ales din grăunțele cerealelor, practică ce presupune, firește, o populație agricolă,

sedentară. De la o vreme, pentru a împiedica risipirea boabelor printre nuielile împletite ale coșurilor, oamenii au început să ungă pereții coșurilor cu lut muiat. Asemenea coșuri, de dimensiuni mari (înălțime: 1,20 m, diametru 0,70 m), de secțiuni circulare sau elipsoidale, sînt folosite pînă în zilele noastre în unele zone etnografice din țara noastră, în special în Cîmpia Română din sudul țării, în Dobrogea, în părțile Moldovei sudice dintre Siret și Prut, în zonele de cîmpie din Banat și Crișana. Ca urmare a arderii întîmplătoare a unor coșuri lipite s-a născut olăria și multă vreme vasele au fost lucrate prin acest procedeu. Treptat, s-a renunțat la suportul de împletitură, oamenii deprinzîndu-se să construiască pereții vaselor din fșii lungi de lut muiat care se încolăceau ca o spirală urcînd de la fundul vasului spre gura lui. Această tehnică arhaică legată de primele începuturi ale olăriei, atestată în diferite părți ale lumii, de pildă în zona civilizațiilor andine din America de Sud, s-a practicat și în țara noastră pînă acum un deceniu-două, în satele vechi românești de pe cursul superior al Mureșului, în preajma localităților Deda, Bradu, Răstolița (Mureș). Exemple foarte interesante din această ceramică neagră „în suluri” se află la muzeul din Tîrgul Mureș, mărturisind o continuitate de viață istorică impresionantă a unei populații stabile ce și-a transmis neîntrerupt tradiții tehnice care, altfel nu s-ar fi perpetuat. Excepționala frumusețe a c.p. românești se întemeiază tocmai pe această străveche tradiție. Manifestări artistice remarcabile sînt înregistrate pe ceramica neolitică, dintre care cea mai veche este aceea cunoscută sub numele de Criș-Starcevo (5 000 î.e.n.), în care se pot recunoaște trăsături venite din Asia Mică și din Grecia continentală. O succesiune de culturi neolitice, fiecare cu profil propriu bine stabilit și încadrîndu-se în mari arii ale culturilor europene și est-mediteraneene, au produs opere de artă ceramică deosebit de importante. Amintim dintre acestea ceramica pictată de Cucuteni, reprezentînd fără îndoială una din cele mai strălucite ceramici ale preistoriei de pretutindeni. Ea este cunoscută mai ales pentru formele ei mari și pentru splendida ei ornamentică în care spirala și meandru sînt elemente definitorii și care se regăsesc în forme diverse și în olăria țărănească românească. Corespondentele ceramicii de Cucuteni din estul țării (Moldova și sud-estul Transilvaniei), sînt ceramicile pictate aparținînd culturii Boian-Gumelnița din sudul țării (Cîmpia Română din Oltenia și Muntenia, Dobrogea) și cele ale culturii Vinča-Turdaș din vestul țării (Transilvania). Alături de vase de pămînt ars, se cuvine a fi pomenite admirabilele exemplare de plastică mică, între care figurinele din cultura Vădastra ca și vasele antropomorfe din cultura Boian care se disting prin maniera stilizării și prin decorul ce ar putea reprezenta elemente de costum sau de tatuaj. Similitudini turburătoare cu plastică mică din Creta au figurinele descoperite la Cernavodă în Dobrogea, țînînd de cultura Hamangia, reprezentînd un bărbat și o femeie în poziție șezînd, cu o atitudine ce le-a și dat numele de „Gînditorul”. Ca formă de expresie majoră, ceramica neolitică de pe teritoriul României este o artă a geometrismului în care predomină decorul format din cercuri, spirale, meandre colorate în tonuri

brun-roșcate. De pe la începutul mil. 2, pe teritoriul românesc se dezvoltă arta epocii bronzului, însemnînd în primul rînd apariția metalurgiei și a meșteșugurilor alături de agricultorii neoliticului. Seria culturilor epocii bronzului — Perian-Pecica, Otmani, Monteoru, Verbicioara, Gîrla Mare, Cîrna—, a dat o frumoasă producție ceramică, cu un decor tot de natură geometrică, dar în care ordonanța simetrică, alternantă și repetitivă pare a fi mai accentuată. Meandre curbilini și rectilini se organizează în registre complexe, alcătuiind un decor în care predomină simbolismul solar exprimat în mai multe categorii de motive. Apariția și răspîndirea metalurgiei fierului au marcat în juru anilor 1100—800 î.e.n. dezvoltarea unor noi forme de artă caracteristice epocii fierului, care, în linii mari, continuă formele artistice precedente. Anume relații de schimb, încetinirea raporturilor cu bazinul Mării Egee și întărirea celor cu zonele din Europa Centrală, au contribuit la structurarea unei fizionomii proprii, în cadrul marelui familii tracice, a culturii daco-getice. În contextul cultural al epocii se înserează și apariția coloniilor milesiene (sec. 7 î.e.n.) pe țărmul Mării Negre românești: Histria, Tomis, Callatis. În decor se semnalează și prezența elementelor zoomorfe, rar și antropomorfe, legate probabil de unele mituri și ritualuri cu origini neprecizate încă. Începînd cu sec. 4 și 3 î.e.n. se conturează tot mai limpede formele de artă ceramică ale daco-geților, tehnici, tipuri de vase și decor ce se regăsesc pînă azi în producția unor centre de olari din țara noastră. Peste această tradiție a olăriei autohtone care a evoluat și s-a transformat în decursul timpului, păstrînd însă elemente de structură și decor esențiale, s-au suprapus formele nu mai puțin strălucite ale ceramicilor meridionale grecești și, mai ales, romane aceasta din urmă constituind pentru o mare parte a teritoriului românesc, cu deosebire pentru Banat, Oltenia, estul Munteniei, Dobrogea, sud-vestul Transilvaniei și Crișana, fondul principal în ce privește atît formele, cit și ornamentica. Mai tîrziu, ceramica românească se înscrie în aria largă a prestigiuului ceramicii de lux bizantine care aducea cu ea pe lîngă tehnici specifice, *sgraffito*, și splendoarea coloristică a ceramicii orientale. Pentru evul mediu se poate aprecia că ceramica bizantină apare ca principalul temel pe care s-a format și a evoluat apoi olăria smălțuită românească. Numeroasele vestigii ale ceramicii medievale românești de la Suceava, Cetatea Albă, Curtea de Argeș, Păcuil lui Soare, Zimnicea, ilustrează prezența masivă a moștenirii româno-bizantine pe teritoriul românesc și care n-a rămas fără răsunet și în c.p. românească, după cum se poate recunoaște aceasta în vasele de Hurez și Oboga din Oltenia, de Argeș și Dărmănești din Muntenia, de Rădăuți și de Kutu din Moldova, de Valea Izei și de Vama din Transilvania. Tradițiile suprapuse de-a lungul mileniilor se pot regăsi în c.p. românească, cu adaptările și transformările impuse de nevoile de viață și ale gustului diferitelor epoci, condiționate și de relațiile dintre centrele rurale și centrele urbane. C.p. românească are un caracter propriu bine definit, izvorît din tradiția locală și în care se regăsesc adeseori elemente de tehnică, formă, decor sau colorit țînînd de tradițiile amintite,

topite într-o unitate nouă. Deprinderi de lucru atât de vechi s-au cristalizat într-o tehnică fără cusur, utilizând procedee similare pe întreg teritoriul românesc care, alături de terminologia specifică, constituie unul din reperatele convingătoare ale unității istorice a poporului român. Producerea c.p. parcurge mai multe etape, fiecare din acestea grupînd o serie de operații: a. După extragerea lutului din anume „vine” ale solului local, se face *dospirea și frămîntarea argilei* muiate cu apă, operații foarte importante, deși relativ simple ca tehnică, deoarece de buna lor împlinire depinde plasticitatea pastei. Frămîntarea se făcea înainte pe o piele de vită întinsă pe jos,

eventuala porozitate a vasului. b. *Impodobirea* vaselor, prin diferite procedee specifice centrelor. g. *Arderea* vaselor într-un cuptor anume construit. h. După primul ars, vasele se scot și se acoperă cu glazurile trebuitoare. i. A doua ardere în decursul căreia sînt vitrificate smalțurile. Formele pe care le produc olarii români sînt, variate, ele trebuind să răspundă diferitelor trebuințe pot fi grupate în trei categorii. a. *Forme întinse*: străchini și blide, cu margini înalte și buze drepte sau răsfrînte, talere plate, farfurii. b. *Forme înalte*: urcioare pentru apă, de diferite mărimi, cu gît înalt sau scund, cu mîner găurite sau masive, cu gura circulară sau bi- și tri-lobată; oale pentru lapte, oale pentru dus mîncare

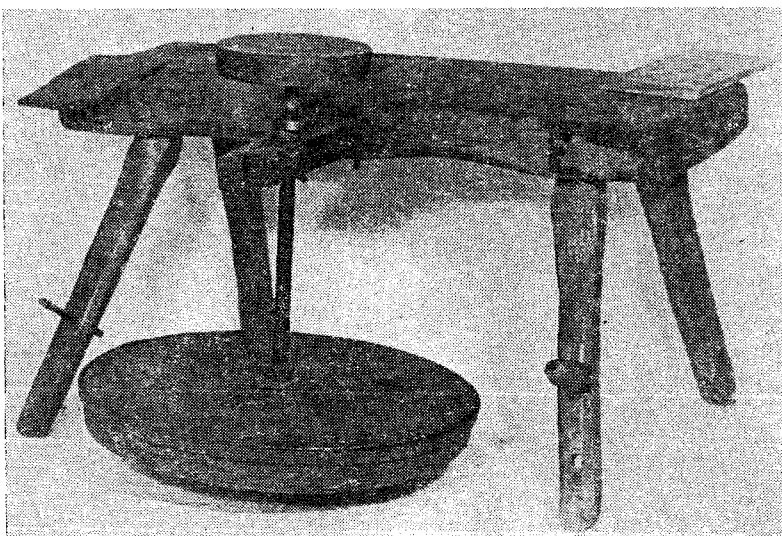

Fig. 125. Roată de olar, Biniș, Caraș-Severin, sec. 20.

sau pe un țol de cînepă. Pămîntul „se juca” cu picioarele, se bătea cu maui de lemn, se frămînta cu mîinile. b. *Curățirea* pastei de impurități, care asigură o coacere uniformă a vaselor, se face prin „tragere la cuțitoaie” constînd în tăierea cu o lamă de oțel orizontală, prinsă în două mîner scurte de lemn perpendiculare pe lamă, a blocului de pămînt umezit în felii foarte subțiri. După refacerea bulgărilor, urmează o a doua batere și frămîntare și o scurtă perioadă de dospire. c. *Formarea vasului* este cea care dă măsura măiestriei meșterului olar. Dintr-un bulgăre de pămînt muiat pe care îl așează pe roata de lemn ce o acționează cu piciorul (fig. 125), olarul modelează strachina, oala, urciorul sau orice altă formă dorește, firește în acord cu tradiția formelor locale. Modelarea vasului parcurge mai multe faze care se succed cu repeziciune, trecerile de la sferă la trunchi de con, la cilindru, fiind anevoie de urmărit, ca o singură și continuă operație de formare a vasului (fig. 126). d. După ce sînt modelate, vasele se așează la *uscata*, la umbră, timp de cîteva zile. e. *Angobarea* vaselor, constă în acoperirea lor cu substanță colorată, albă sau roșie, făcută din humă diluată în apă, pentru a astupa

la cîmp, cu o singură mînușă, așezată deasupra gurii; oale pentru gătit ale căror dimensiuni variază potrivit capacității lor, de la 1 litru, la 20—30 litri, cum sînt cele destinate sarmalelor pentru nunți și praznice; oalele sînt diferite ca siluetă, ca poziție a mînerelor, ca deschidere a gurii. c. *Forme complexe*: scasițe sau vase pentru flori, crățiți și tigăi, ploști, forme de cozonaci, sfeșnice, „bolduri” pentru acoperișul caselor, figurine de tot felul, ocarine, sfeșnice, cahle. Diversitatea aceasta de forme nu este însă făcută la întîmplare. Fiecare centru de olari lucrează un anume tip de vase, iar acest tip este atît de bine cristalizat încît centrul poate fi cu ușurință recunoscut, după tehnică, formă sau decor. Această stabilitate și precizie a formelor ceramice și a decorului sînt rezultatul unei îndelungi și continui practici a meșteșugului pe tot teritoriul țării, mărturie a neabătutei existențe istorice a poporului român pe pămîntul strămoșesc. C.p. românească poate fi împărțită în cîteva categorii mari pornind de la mai multe criterii. Unul din aceste criterii este felul de ardere al vaselor în cuptor. Este un criteriu fundamental, întrucît nu numai că împarte olăria românească în două mari familii: olăria roșie și

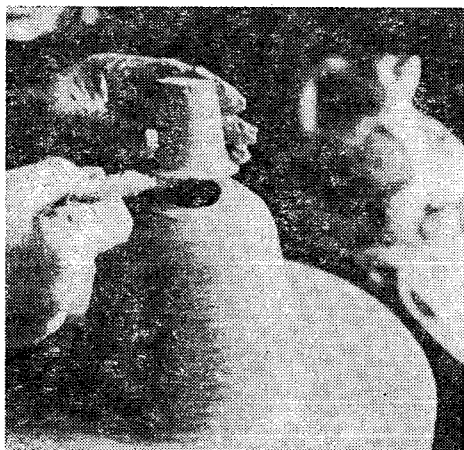
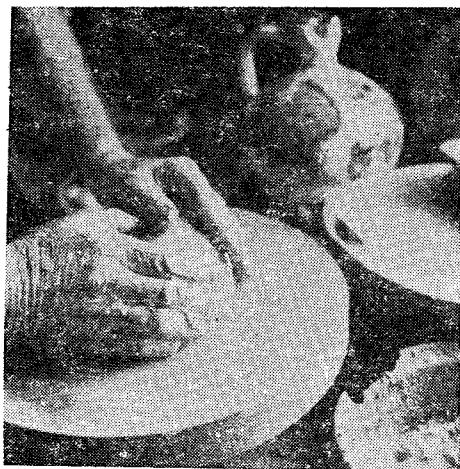

Fig. 126. Modelarea urciorului pe roată, Vama, Satu Mare, 1975.

olăria neagră, dar delimitează și două mari arii și două mari tradiții ale ceramicii românești: ceramica neagră, de tradiție dacică, care se regăsește azi pe teritoriul întreg al Moldovei și al nordului și estului Transilvaniei (Maramureș și ținuturile secuiești), în trecut lucrându-se ceramică neagră și în alte zone ale țării, de pildă la Șimiani (Mehedinți); ceramica roșie, de tradiție romană, răspândită în Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, sudul și vestul Transilvaniei. De mai multe decenii ceramica neagră este în regres, aria ei micșorându-se treptat, azi doar câteva centre din Moldova și din estul Transilvaniei mai fiind active. Locul ei este luat de ceramica roșie care azi acoperă toată țara. Un exemplu clasic de înlocuire a ceramicii negre de către cea roșie este oferit de centrul Săcel (Maramureș), în care formele, modalitățile de decorare sînt cele ale ceramicii negre, dar arderea în cuptor se face complet, rezultatul fiind o ceramică roșie. Ceramica neagră se obține din aceeași pastă ca și ceramica roșie, deosebirea constînd doar în felul de ardere specială al ceramicii negre, care este o ardere „incompletă”

sau „reducătoare” (inoxidantă), în timp ce la ceramica roșie arderea se face complet, fiind o ardere oxidantă. Arderea incompletă se obține prin astuparea cuptorului, împiedicîndu-se tirajul intens, adică circulația unui curent de aer puternic prin cuptor. Cu cît durata arderii inoxidante va fi mai lungă, cu atît pasta va fi mai neagră în masa ei. Înegrirea prin neoxidarea fierului din lut se completează și prin depunerea pe suprafața vasului a stratului de praf de cărbune rezultat din fumul oprit să iasă afară. Trebuie amintită și tehnica specifică de ornamentație a ceramicii negre, care se face prin lustruire cu o piatră specială și cu o bucată de piele. Efectul decorativ obținut este remarcabil: urmele cenușii lăsate de piatră se armonizează într-un fel inedit cu negrul metalic al vasului. Un al doilea criteriu se referă la ceramica roșie care se împarte la rîndul ei în două categorii: *ceramica nesmălțuită* și *ceramica smălțuită*. De reținut că ceramica neagră nu se smălțuiește niciodată (fig. 127). Ambele categorii, ceramică roșie nesmălțuită și ceramică roșie smălțuită, sînt răspîndite în

Fig. 127. Oală de ceramică neagră, Josenii Birgăului, Bistrița-Năsăud, sec. 20.

toate provinciile istorice ale țării, împărțirea vizînd mai ales, în afară de calitatea decorului firește, dimensiunea și destinația vaselor; vasele pentru păstrarea anumitor provizii (magiun, miere, untură, oțet)

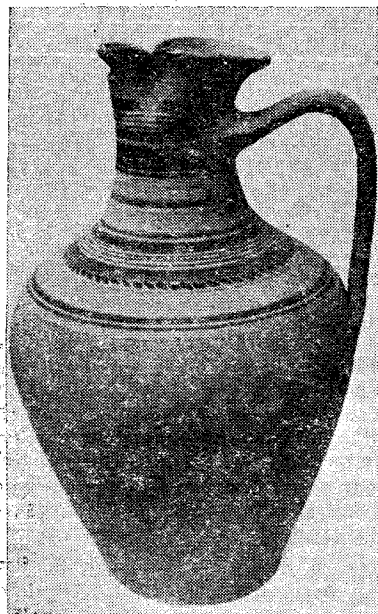

Fig. 128. Urcior nesmălțuit, Birsa, Arad, sec. 20.

Fig. 129. Decorarea vaselor cu pensula, Dărmănești, Dîmbovița.

sînt smălțuite, în timp ce cele pentru păstrarea apei, de pildă, sînt nesmălțuite pentru a favoriza evaporarea și a asigura astfel o temperatură scăzută a apei. Chiupurile mari din Oltenia și Muntenia, dar și o parte a celor din Moldova, sînt smălțuite; cele din Banat și Crișana sînt nesmălțuite. În ambele arii formele acestor vase de mari dimensiuni sînt cele amforoidale de tradiție romană. Aceeași tradiție amforoidală se păstrează la frumoasele ulcioare sau „oluri” lucrate în sudul și vestul țării (fig. 128). C.p. nesmălțuită românească se distinge prin frumusețea, eleganța formelor, acestea păstrînd fidel, de-a lungul timpului, caracteristicile, fie ale ceramicii romane, în cazul ceramicii roșii, fie ale ceramicii dacice, în cazul ceramicii negre, după cum ceramica smălțuită păstrează coloritul viu și armonios al ceramicii de lux bizantine. Cel de al treilea criteriu de împărțire a c.p. românești îl constituie sistemele de ornamentare. Din acest punct de vedere se pot distinge trei mari categorii: a. *Ceramica ornamentată prin desenare sau pictare* (fig. 129) pe angobă, cu „cornul” (corn de bou servind drept recipient pentru culoare lichidă care se scurge printr-o pană de gîscă înfiptă în partea ascuțită a cornului), cu „gaița” (trei-patru fire de păr de porc mistreț sau mustață de iepure înfipte într-un mîner de lemn) cu care se trasează linii foarte subțiri sau cu pensula sau smoc de pene de gîscă. b. *Ceramica ornamentată prin zgîrierea angobei* cu un vîrf metalic lăsînd să apară pe liniile sgîriate culoarea de fond a pastei de sub angobă, este așa numita ceramică „sgraftată”, de tradiție bizantină, practică de olarii din centrele de la Rădăuți (Suceava),

Valea Izei (Maramureș), Vama (Satu Mare). c. *Ceramica decorată cu ornamente în relief realizate, fie prin imprimare cu degetul a brinelor alveolate, fie prin aplicare de figurine; sînt celebre chiupurile mari din Oboga (Olt) și Curtea de Argeș (Argeș), urciorele obișnuite și așa numitele urcioare de nuntă de Oboga, cu un decor excepțional de figurine în relief: lei, vulturi, șerpi, broaște, găini, berze, legate de un vechi simbolism. Cromatica olăriei românești are un număr relativ redus de culori și grupate oarecum pe regiuni, făcînd recunoașterea centrelor ușoară și din acest punct de vedere. Culorile tradiționale erau preparate din hume colorate: roșu, negru-brun de diferite nuanțe, alb; verdele se obținea prin arderea cuprului, galbenul se cumpăra din comerț, la fel ca și albastrul. Meșteșugul olăritului este și azi unul dintre cele mai răspîndite și în același timp mai viabile meșteșuguri*

masivă de c.p. care se menține pînă azi și care în perioada „Moșilor” umple tîrgurile din țară cu vase, așa cum se poate vedea în fiecare an și la București, unde își desfac marfa olarii de la Pisc, Pucheni, din preajma Capitalei, de la Oboga din Oltenia, de la Corund (Harghita) și Turda din Transilvania, are și, mai ales, avea, un mod caracteristic de desfacere. Aproape în toate epocile anului, mai ales în preajma datei de ținare a marilor bîlciuri anuale, care au loc cam la începutul verii și la cel al toamnei, pe toate drumurile din țară, se puteau vedea în trecut șiruri lungi de care încărcate cu oale. Trase încet de cai sau boi, carele înalte acoperite cu coviltire de rogojini sau pînză groasă treceau prin satele și orașele țării ducînd mai departe marfa lor colorată și sunătoare. Drumurile reprezentau și, în parte, mai prezintă trasee bine stabilite, de veche tradiție, pe care fiecare centru de olari și

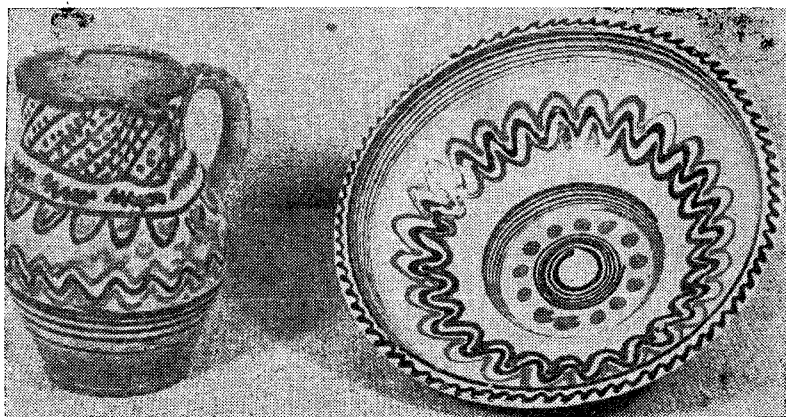

Fig. 130. Blid și cană ornate cu cornul, Vilcea, Horezu, sec. 20.

românești tradiționale. Locul pe care olăria îl are încă în viața nu numai a maselor rurale ci, în bună parte, și a celor urbane, se poate deduce și din numărul satelor de olari în care se mai produc vase de pămînt, azi existînd mai bine de o sută de asemenea centre, multe din ele avînd și unități ale cooperăției în care lucrează olari din satele respective. Cele mai cunoscute din aceste centre sînt: Hurezu (Vilcea) (fig. 130), Oboga, Româna (Olt), Șișești (Mehedinți), Găleșoia (Gorj), Stroiești, Slătioara, Vlădești, Buda (Vilcea) în Oltenia; Leicești, Coșești, Curtea de Argeș, Poienița (Argeș), Pisc, Pucheni (Prahova), Dărmănești (Dimbovița), Calvinii-Olari (Buzău) în Muntenia; Irești (Vrancea), Tansa, Schitu Stavnic, Grozești (Iași), Rădăuți, Marginea (Suceava) (fig. 131), în Moldova; Tulcea, Cogealac, Alba (Tulcea) în Dobrogea; Săcel (Maramureș) Vama (Satu Mare), Vadu Crișului (Bihor), Dănești, Mădăraș (Harghita), Lelești, Criștor (Bihor), Lăpuș (Maramureș), Tîrnăvița, Bîrsa (Arad), Săsciori (Alba), în Transilvania; Biniș, (Caraș-Severin), Birchîș (Arad), Jupînești (Caraș-Severin), în Banat. Nu există aproape județ care să nu-și aibă centrele sale specializate în olărie. Fiecare centru produce o ceramică de anumite forme, cu un anume decor, potrivit cu nevoile și gusturile din zona respectivă. Această producție

fiecare olar le cunoștea și le urma din generație în generație. Așa cum sînt cunoscute drumurile oierilor în transumanța lor, așa cum sînt cunoscute drumurile dimierilor, ale sărarilor sau ale dohotarilor, așa pot fi trecute pe hartă, cu precizie, și drumurile olarilor. C.p. are un rol important nu numai în viața de toate zilele împlinind cele mai variate trebuințe, dar și în împodobirea caselor țărănești, vasele de pămînt ars smălțuite decorînd interioarele caracteristice diferitelor zone etnografice. Cît de profundă este implicarea olăriei în viața tradițională țărănească din România se poate judeca și după numeroasele proverbe sau zicături legate de meșteșugul olăriei și de produsele sale. Referindu-se la cele mai diverse aspecte ale vieții omului și relațiilor sale cu semenii, se spune, de pildă: „a călca în străchini”, „a plăti oalele sparte”, „urciorul nu merge de multe ori la apă”, „nu-ți băga nasul unde nu-ți fierbe oala”, „ajunge un ciomag la un car de oale”, „ride hîrbu de oala spartă”, și, în sfîrșit, „a se face oale și ulcele”.

Bibl. ref.: B. Slătineanu, P. Stahl, P. Petrescu, *Ceramica*, București, 1958; C. Nicolescu, P. Petrescu, *Ceramica românească tradițională* București, 1974. (P.P.)

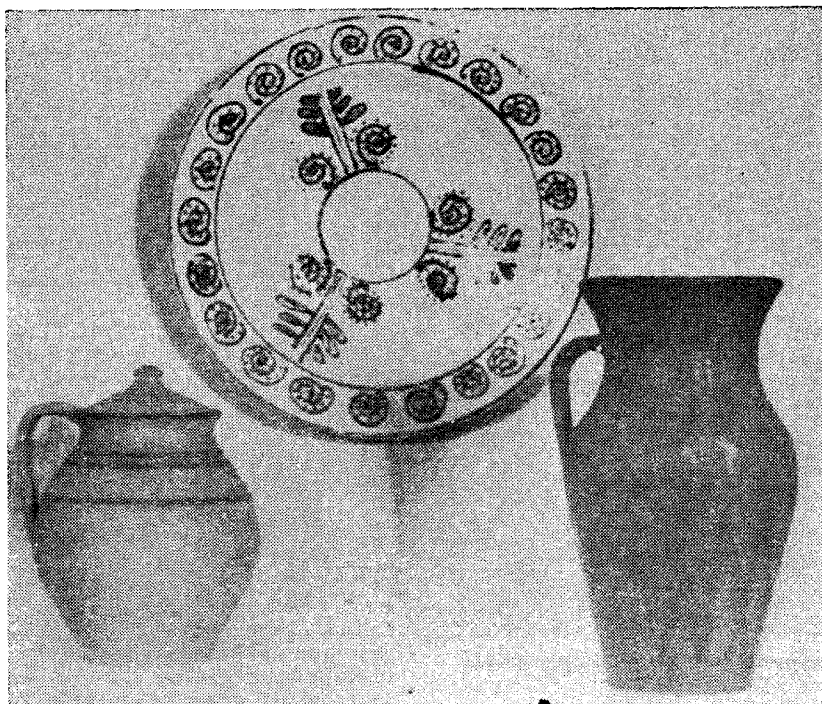

Fig. 131. Ceramică neagră de Marginea-Suceava, ceramică roșie de Vlădești-Vilcea și de Biniș-Arad, sec. 20.

Fig. 132. Casă cu cerdac, Vilcea, sec. 19.

cerbul v. turca.

cercuială, procedeu de mărire a aderenței straturii de lipitură de pământ sau tencuială la pereții de birne, prin baterea în cuie pe aceștia a unor nuiete de alun crăpate în două sau a unor stinghii subțiri. Cel mai vechi procedeu de mărire a aderenței, la casele de lemn, era creșterea din loc în loc a birnelor cu câte o lovitură de bardă sau secure,

sau înfigerea de „pureci”, mici pene de lemn, în birne. Locul **c.p.** a fost luat azi de prinderea pe pereții de chirpici sau ceamur, a unei plase de sîrmă sau a unor sîrme înfășurate în jurul ciuelor bătute în pereți. (P.P.)

cerdac, numele sub care sînt cunoscute prispa, de la parter sau etaj, și foișorul în Moldova, Dobrogea și parte din răsăritul Munteniei (fig. 132). V. și **foișor**. (P.P.)

cergă 1. Țesătură groasă de lînă sau cînepă, de dimensiuni mari, ce se punea pe fundul și laturile căruții, depășindu-le mult ca să ajungă să și acopere încărcătura de boabe de grâu, porumb sau semințe de floarea soarelui, transportată, spre a o feri de vînt, ploaie, zăpadă. (P.P.) **2**. Țesătură groasă din lînă dată la viltoare, folosită în interiorul locuinței țărănești (fig. 133). V. și **strai**. (G.S.)

cerime, tavan lucrat din grinzi și scînduri de lemn specific caselor vechi din Banat. (G.S.)

CERNAT Nicolae (n. 1892, com. Șugag, jud. Alba). Continuator al unor tradiții strălucite **C.** s-a afirmat ca unul dintre cei mai talentați ciopliitori de obiecte mărunte din lemn: furci de tors, căuce, bite ciobănești, lingurare, tipare de caș, prisnele de fus, linguri cu lanț, fluieră (fig. 134). Obiectele lucrate după tradiție au un caracter funcțional. Îmbogățind permanent fondul tradițional, creatorul realizează obiecte cu caracter decorativ, foarte bogat ornamentate cu creștături, pe care le execută numai cu briceagul și cîteva dălțițe. Fiecare piesă lucrată de **C.N.** este un unicat făcut

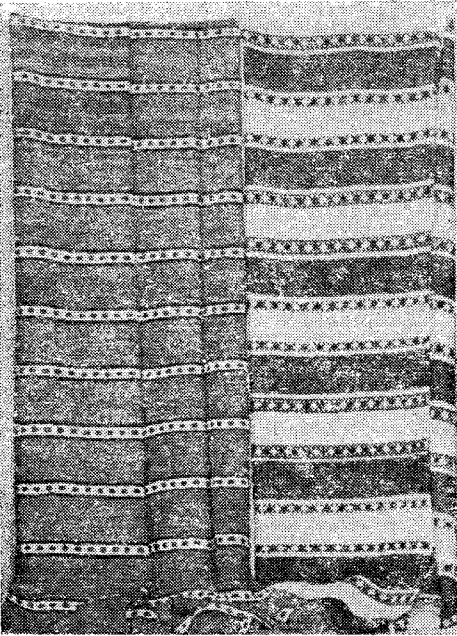

Fig. 133. Cergi, Gura Humorului, Suceava, 1976.

Fig. 134. Ciopliitorul în lemn Cernat Nicolae, Șugag, Alba.

cu migală, exprimând forța de expresie artistică a creatorului. Un loc deosebit în ansamblul creației sale îl ocupă căucele și furcile de tors cu aripi, lucrate în stilul specific Mărginimii Sibiului și Hunedoarei. Lingurarul cu lanț este o creație nouă aparținând lui C. Lucrările lui C.N. au fost distinse cu numeroase premii la diferite expoziții de artă populară, primul festival și concurs internațional de folclor „România 1969”, Festivalul național „Cântarea României”.

Bibl. ref.: I. Vlăduțiu, *Creatori populari contemporani din România*, București, 1981. (G.S.)
cernitul v. coloranți.

Ceru-Băcăinți, micro-zonă etnografică formată dintr-un grup de sate — Valea Mare, Curpeni, Bulbuc (Alba), de un deosebit interes pentru originala arhitectură de piatră de veche tradiție. Integrată din acest punct de vedere în aria ceva mai mare a construcțiilor de piatră care se întinde de-a dreapta și de-a stînga cursului mijlociu al Mureșului, în dreptul Orăștiei, urcînd pe valea Grădiștei în sud și pe apa Băcăinților, probabil în trecut și pe a Geoagiului în nord. În micul bazinet al C-B. arhitectura de piatră are un element ce nu se mai regăsește nicăieri pe teritoriul românesc, anume casele și acareturile au și acoperișul făcut tot din lespezi de piatră și avînd, de aceea, șarpantă foarte solidă, special construită, scundă, în două ape. Prin toate aceste caracteristici, arhitectura populară din micro-zona C-B. constituie un unicat în marea arie etnografică a românilor nord-dunăreni, ea regăsindu-se la românii din Valea Timocului și la aromânii din Rodopi și Pind. Poate că ar trebui făcută legătura acestei zone de arhitectură populară de piatră cu existența unei vechi arhitecturi de piatră românești din părțile Hunedoarei, monumente medievale cunoscute ca Densus, Strei, Criscior, Sîntă Mărie Orlea, Ribița (Hunedoara), găsindu-se nu departe, după cum în aceeași zonă se află și monumentele-ruine de piatră ale cetăților dacice și ale construcțiilor romane din preajma Sarmisegetuzei, toate la un loc conturînd continuitatea unei străvechi tradiții de arhitectură de piatră pe aceste meleaguri. (P.P.)

chebă v. haine de dimie.

chebău, mințean din dimie albă, croit drept, cu clini laterali, cu guler înalt, mîneacă largă, acoperind corpul pînă peste solduri. Piesă de costum bărbătesc purtată în zile de lucru în zona Gorjului. (G.S.)

chei pe chici v. balți

cheiță, cusătură mărunță folosită pentru unirea foilor de pînză realizate în modele variate (fig. 135): a. C. în gheruțe se execută printr-un punct de feston trecut alternativ de pe o margine pe alta a foilor de pînză. b. Puricelul, c. cu aspect de triunghiuri înșiruite unul după altul. c. C. de Oaș, executată cu noduri înșiruite pe două rînduri în mijlocul modelului. d. C. de Hunedoara, realizată pe poalele costumului femeiesc de Pădureni, pe baza punctului de „brînaș”. e. C. de Vrancea, executată cu fir înodat alternativ de la o margine la alta cu cite trei piciorușe legate prin șiruri de noduri (fig. 136). f. C. încrucișată, punct lucrat de jos în sus și de sus în jos, prinzînd alternativ cite trei, patru, fire din marginile laților de pînză. g. C. din dantelă se execută ca o dantelă înodată, creînd o distanță de un centimetru sau mai mult între foile țesăturii.

Bibl. ref.: P. Petrescu, E. Secoșan, A. Doagă, *Cusături românești*, București, 1973; G. Stoica, A. Doagă, *Interioare românești*, București. (G.S.)

chemeleț, veșcă sau carton tăiat în formă de semilună învelit în pînză, purtat deasupra frunții peste pieptănătura cu „coșniță” și legat la spate cu două șireturi. C. avea rolul să dea anumită formă gâtului capului (fig. 137). Deasupra lui se lega

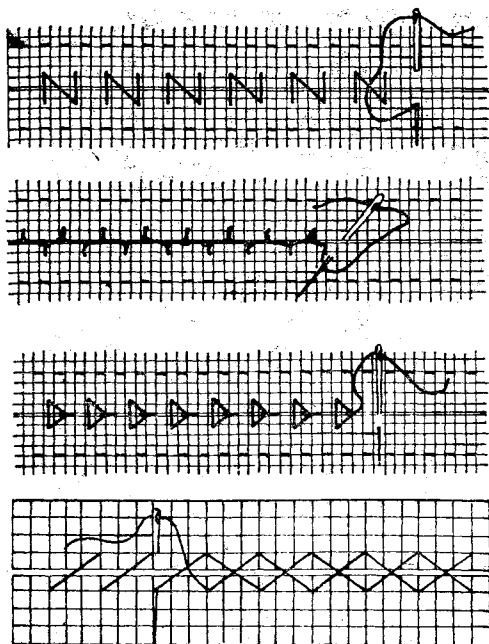

Fig. 135. Cheițe: a. în zigzag; b. cu gheruțe; c. cu purice; d. încrucșate.

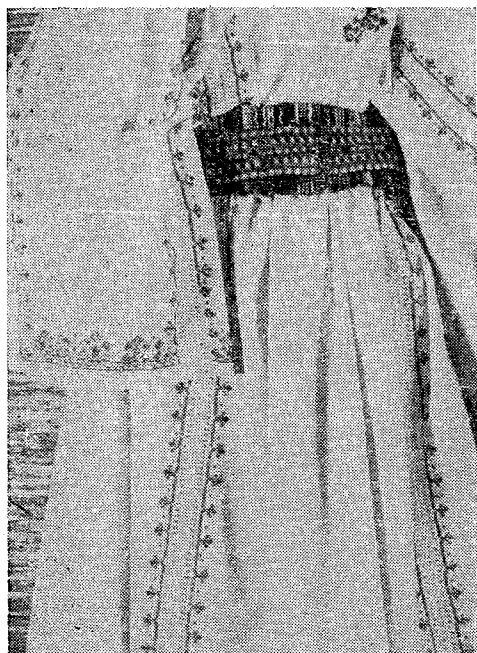

Fig. 136. Cheițe la o cămășă bărbătească, Țara Vrancei, sec. 20.

„ciumberul” și apoi ștergarul. Piesă a fost cunoscută în Cîmpia Munteniei cu diferite denumiri: „mercheleț”, „mercheleată”, „fes”. (G.S.)

Fig. 137. Tinăra cu chemeleț și ștergar, Suhaia, Teleorman.

chepeneag v. haine de dimie.
cheptar de bani v. podoabe populare.
cheptănuș v. piaptăn.

cherest, șorț femeiesc decorat cu o panglică cusută pe marginea de jos, purtat în special la Venetia de Jos (Brașov). (G.S.)

cheutoare 1. Ochi de ață, de șiret sau de stofă la un obiect de îmbrăcăminte (cămășă, mințean, pieptar, catrință), prin care se trece nasturele sau un șnur pentru a se încheia. **2**. Ațele cu care se leagă gura cămășilor bărbătești și manșetele minciilor. (G.S.)

chibritelniță, cutie mică de lemn, decorată cu creștături mărunte, în care se păstrează chibriturile la loc uscat în apropierea focului. (G.S.)

chiler v. celar.

chilim, covor cu două fețe, cu rol decorativ important în interiorul locuinței țărănești (fig. 138). Înflorirea meșteșugului chilimelor în sec. 17 și 18, coincide cu dezvoltarea artelor decorative din timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu și al lui Șerban Cantacuzino. Țesutul c. s-a dezvoltat pe lângă curțile domnești și boierești, pe lângă mănăstirea Hurezu iar între 1859—1867 și în Craiova. C. se caracterizează prin dimensiuni mari, cu spațiu larg de desfășurare a compozițiilor ornamentale neîntrerupte de dungă transversale. Unitatea ornamentală este pusă în evidență și, în oarecare măsură determinată, de prezența unor chenare succesive care încadrează întreaga țesătură. Prin aceasta c. se deosebește de toate celelalte țesături românești din lînă, fiind înrudit cu anumite țesături de factură orientală. Preluarea motivelor s-a făcut în mod creator fiind adaptate cerințelor și gustului comunităților rurale din sec. 17—18 și integrate armonios în contextul artei românești. În Oltenia arta c. a atins o mare dezvoltare și un înalt nivel artistic.

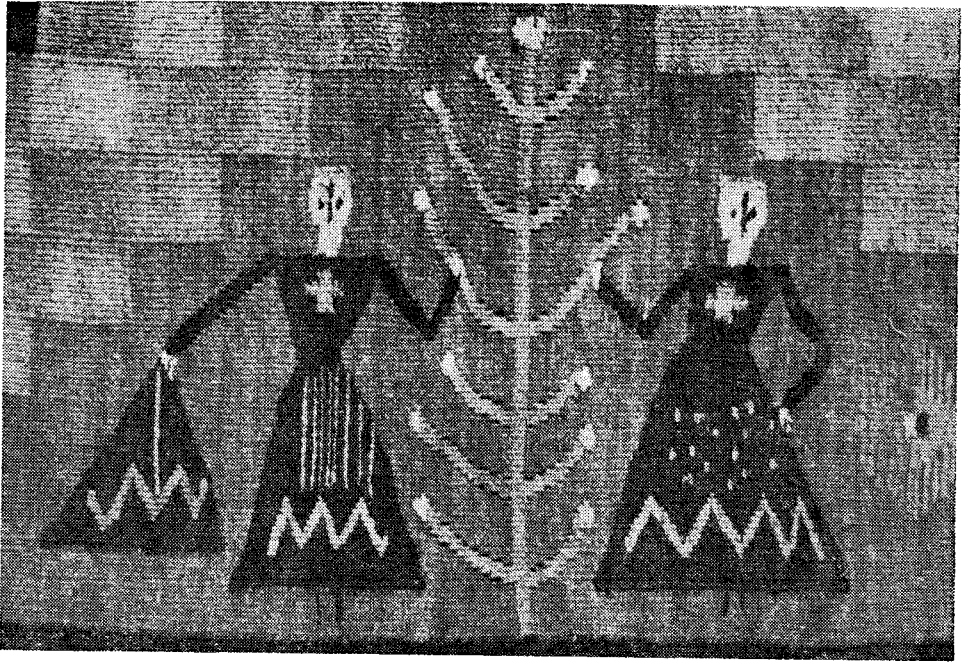

Fig. 138. Chilim, Galați, sec. 19.

C. din Oltenia pot fi considerate o creație originală: ele au un decor preponderent vegetal și zoomorf, la care se adaugă unele motive de import, împletite organic cu cele de tradiție autohtonă. Ornamentația se desfășoară, pe de o parte, de-a lungul chenarelor prin repetarea succesivă a aceluiași ornamente în cadrul fiecărui chenar, iar, pe de altă parte, pe verticală, de jos în sus, în sensul de realizare a țesăturii în gherghef. Compoziția liberă, populată cu animale sau personaje, se caracterizează printr-o redare dinamică. Unele motive sînt dispuse pe orizontală întîlnind un singur accident reprezentat printr-un motiv central care figurează un vas de flori, papagali sau personaje în costum de epocă. Altele motivele vegetale sau zoomorfe se concentrează pe două axe orizontale situate deasupra și dedesubtul motivului central (fig. 139). Cromatica c. oltenești este în general discretă, prețioasă, bazată pe asocierea tonurilor de vișiniu, bleumarin, brun, verde, oliv, albastru, negru și alb. La unele c. lucrate în zona Craiovei se remarcă o anumită înclinație spre realizarea unor armonii reci compuse prin asocierea tonurilor de roșu-vișiniu, albastru de Prusia și verde neutru. Spre deosebire de scoarță, c. este confecționat dintr-o foaie lată, lucrat în tehnica c., care permite realizarea unor motive bine conturate. Uneori se adaugă la această tehnică și broderia, special pentru marcarea tulpinelor, a nervurilor de la frunze sau pentru menționarea anului de execuție. În Muntenia c. se deosebește de scoarță prin dimensiuni și prin compozițiile ornamentale. Decorul geometric se grupează în jurul unui motiv central — de obicei „roata” — încadrat de unul sau două chenare. Cromatica

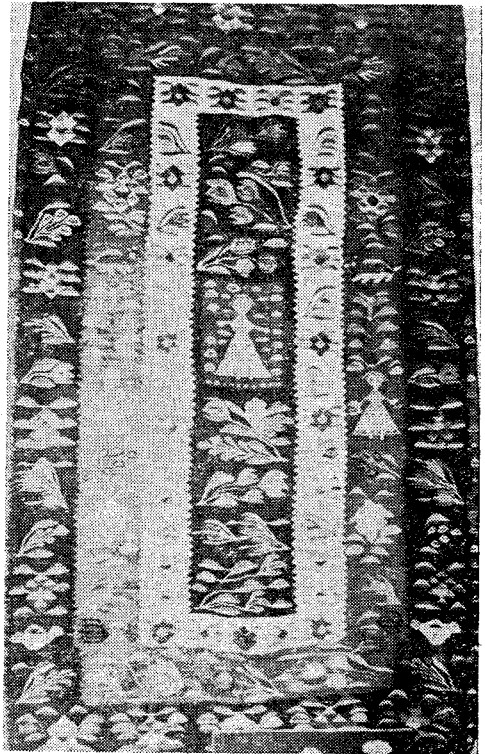

Fig. 139. Chilim, Oltenia, sec. 19.

este mai vie și paleta coloristică mai bogată. Culorile predominante la **c.** cu o vechime de 60—70 de ani sînt: verde, galben, brun, roșu, vișiniu, alb, albastru, negru. În Banat, **c.**, numite *cilimuri* sînt alese în tehnica „karamani”, avînd suprafața acoperită în întregime cu motive geometrice derivate din romb. Coloritul este strălucitor datorită acordurilor dintre roșu-albastru, violet-galben-alb, vișiniu-roșu. Negrul și albul sînt dozate pentru a susține prin contrast acest ansamblu cromatic îndrăzneț.

Bibl. ref.: M. Marinescu, *Arta populară românească. Țesături decorative*, Cluj-Napoca, 1975; G. Stoica, A. Doagă, *Interioare românești. Țesături și cusături decorative*, București, 1977. (G.S.)

chilipric, bumbac gros folosit la realizarea pînzei mai pline folosită la unele ștergere și fețe de pernă. (G.S.)

chimir, brîu lat din piele numit în unele zone *șerpar* specific costumului bărbătesc din multe părți ale țării, diferențiat prin lățime și mod de ornamentare. **C.** foarte lat, așa cum se întîlnește în Țara Oașului, este specific tăietorilor de lemne și în general ocupațiilor care solicită efort fizic mare. Decorarea **c.** se face prin diferite tehnici. Cele mai răspîndite sînt ornamentele repusate, stanțate și brodate cu „irhă”, sau cu fire metalice. Aplicațiile de ținte, decupările, perforările, sînt dispuse de obicei pe margini sau pe clapele buzunarelor. În zona Bistrița-Năsăud și Suceava este caracteristic decorul cu mărgelile colorate. **C.** din zonele Cîmpulung Moldovenesc, Suceava și Vrancea se disting prin ornamentația cu aplicații de ținte și

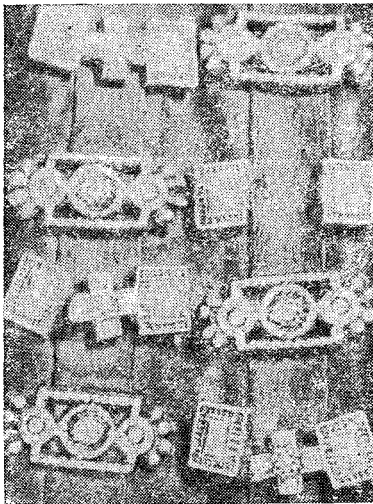

Fig. 140. Ornamente de cositor pe un chimir, Suceava, sec. 19.

plăcuțe, turnate din cositor (fig. 140). În Valea Jiului modelele geometrice și vegetale stilizate sînt executate cu fire plate din alamă sau aramă. O adevărată broderie din piele policromă dă notă specifică **c.** din zona Sibiului. (G.S.)

chindeu, denumire dată ștergarului în anumite părți ale Transilvaniei (fig. 141). În funcție de dime-

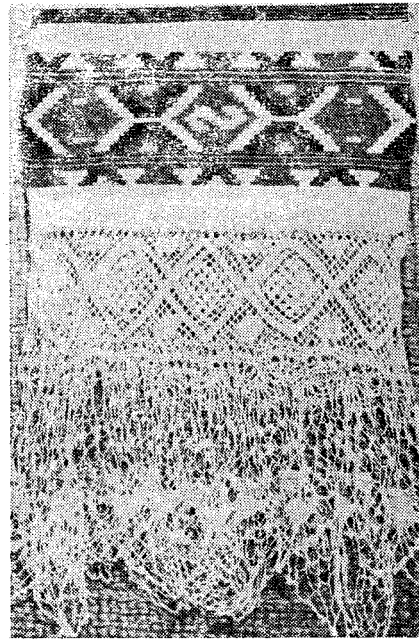

Fig. 141. Chindeu, Chereluș, Arad, sec. 20. Detaliu.

siuni și de locul pe care îl ocupă în interior **c.** poate fi de mai multe feluri: a. **c. de colț** cu ornamente mărunte în roșu și albastru, așezat pe perete în colțurile încăperii. b. **C. de fundul casei**, o țesătură cu caracter ornamental specifică Mărginimii Sibiului și Făgărașului. De formă dreptunghiulară cu latura de 0,80—1,00 m/0,40—50 m. **C.** acesta se caracterizează printr-un decor compact, de factură geometrică, realizat pe fond roșu, cu albastru, galben și alb. La o treime sau la jumătatea țesăturii un rînd de franjuri mici completează ansamblul ornamental. c. **C. de grindă**, șervet de mici dimensiuni specific Mărginimii Sibiului și Făgărașului, decorat mai sobru: fond alb întrerupt din loc în loc de dungi discret colorate în albastru și motive geometrice cu roșu, alb, galben. Se așează pe o sfoară de-a lungul grinzilor plafonului. (G.S.)

chindru v. pictura pe sticlă.

chingă 1. Țesătură de lînă sau din păr de capră cu care se strînge șaua pe cal. Are forma unui brîu și este țesută cu zimți, în culori naturale: alb, „sein”, brun, negru. **2. V. brîu.** (G.S.)

chinguță, 1. Bentiță de pînză așezată orizontal la baza gurii cămășii bărbătești în Bihor. **2. V. lățițar.** (G.S.)

chinteș, un fel de rochie fără mîneci, purtată de mirese peste restul îmbrăcăminte, în zona Perșanilor. (G.S.)

chintuș v. laibăr.

Chioarului, Țara ~, străveche grupare de sate românești situate pe platforma înaltă a **C.**, la sud de depresiunea Baia Mare; despărțită de țara vecină a Lăpușului, situată spre răsărit, de culmea Preluca. Zona este străbătută de la est la vest de cursul mijlociu al râului Lăpuș cu o vale cu meandre adîncite,

care apoi se îndreaptă spre nord. Platforma este suspendată deasupra cotului celui mare al Someșului care după ce a urcat spre nord, pînă la Ileana, la Răstoci se îndreaptă spre sud-vest. C. a format de timpuriu o feudă a nobililor locali români, cedată în spre sfîrșitul sec. 14 voevozilor români de Maramureș, Balc și Drag. Cetatea de Piatră stăpînită de aceștia străjuia și domina, împreună cu toată Țara C. situată pe înălțimi, marea poartă someșană tăiată între masivele Meseșului și ale Prelucii formînd ceea ce numește „jugul intra-carpatic”. Prin această poartă someșană pe valea largă a râului Someș, au pătruns pilcurile călăreților invadatori veniți dinspre pustă în sec. 10—11—12, înălțimile fiind ocupate de satele românilor, păstrate pînă azi pe platforma numită C., păzită de cetatea mai sus amintită, continuînd fără îndoială mai timpurii fortificații ale românilor. C., situată între Țara Codrului la vest și Țara Lăpușului la est, formează împreună barierea etnică străveche situată în marea țînt împădurit al Silvaniei. Vechi așezări medievale sînt marcate și în toponimie de prezența sihăstriilor, a chiliilor și a mînăstirilor, traduse și localizate sub numele de Remetea (Eremit, Remeteacioara, Remetea C., apoi Valea C. cu așezări fie adunate ca Prislop și Boiu Mare (Maramureș), fie răsfrate ca Mesteacă, Vărai (Maramureș), amintind de urcatul oilor pe culmile netede de pășunat, Buciumi, Văleni (Maramureș), fie, în fine, risipite ca cele de sub culmea și pe colinele Prelucii, cum sînt cătunele numeroase ale Pitigaii și ale Prelucii (Maramureș) înșăși. Centrul de țîrg al C. se înscrie în aria nordică a arhitecturii populare românești, avînd note comune cu Maramureșul, Oașul, Lăpușul, dar și unele note deosebitoare, după cum sînt asemănări și cu zona vecină, de peste Someș, a Codrului. Casele de birne de stejar și fag, au prispe cu stîlpi înalți sprijinind direct cununa orizontală a prispei, lipsite de sprijinul intermediar al arcadelor. Tot așa, partea de jos a stîlpilor, spre deosebire de Maramureș, dar asemănător cu Lăpușul și Codrul nu este închisă de balustradă de scînduri. Ca acaret specific trebuie notat „găbănașul”, cămară de birne construită separat în curte. Acoperișurile în patru ape aveau învelitori de paie, ca uriașe căciuli de sub care pereții de birne ai caselor apăreau lipiți și văruiți în alb cu o ușoară tentă albăstrui, întărită în jurul ferestrelor și ușilor. Interiorul era dominat de vatra mare cu cuptor cu cahle de forma unor blide adînci înscrise într-un cadru pătrat. Vatra era ca un postament înalt de 30—40 cm, mărginită de o bîrnă groasă de stejar, cioplită în ornamente simple, cel mai adesea așa zisul „dinte de lup”. Această bîrnă de la marginea vetrei, numită local „prepchiciu”, servea și ca laviță de stat la gura focului. Icoane pictate pe sticlă din vechile centre maramureșene sau de la Nicula, oluri și blide atîrnate de grindă, ștergare albe cu alesături geometrice, completau decorul interior al caselor din C. Între construcțiile gospodăriei merită atenție, alături de găbănaș, șura-grajd, de mari dimensiuni, construită pe furci arcuite, amintind de sisteme obișnuite în vestul și nordul germanic al Europei, inclusiv Anglia. „Aripile” mari ale ușilor de intrare, ca și porțiuni de sub „pinion” sînt acoperite cu scînduri îngrijit tăiate, formînd motive ornamentale diverse, de predilecție

motive solare sau florale stilizate (fig. 142). Costumul popular femeiesc se caracterizează prin cămașa încrețită la gît, numită și aici ca în Lăpuș, „cămașă românească”, cu mîneci încrețite terminate cu volane, „bezeri”. Ornamentația principală este aceea a cusăturilor pe încrețiturile de sub micul guler, și a „șirelor peste cot”. Motivele mărunte geometrice sînt colorate în tonuri închise. Peste poalele albe, largi, ale cămășii se poartă „zadii” (cătrînțe). Portul bărbătesc se compune din cămașă „dreaptă”, fără guler, cu mîneca foarte largă; astăzi locul acestei cămăși l-a luat cămașa cu guler răsfrînt. Cioarecii largi și drepti, erau albi, fără nici un fel de cusături ornamentale. Peste cioareci sau izmenele albe, largi, cu ciucuri la margine, se purtau curele late cu cîte trei limbi și cataramae. Hainele de pănură erau scurte, și se purtau deopotrivă de femei și bărbați. Ceramică nu se lucra în zonă, cumpărîndu-se fie de la Baia Mare, fie de la Baia Sprie. În schimb, piesele vechi de mobilier, între care lăzile de zestre, de fag, podișoarele, scaunele, se lucrau de meșterii locali. (P.P.)

chiperniță, vas din lemn în formă de cupă înaltă, cu „pîlug” (pisălog), lucrată la strung, folosită în Transilvania pentru pisat piperul. Ornamentele se compun din linii orizontale și registre de motive geometrice sau vegetale dispuse pe toată suprafața. (G.S.)

Chiraleisa, obicei integrat riturilor agrare din cadrul sărbătorilor de iarnă denumit în unele zone „Ciuralesa”. În ajunul sau în ziua de 6 ianuarie grupuri de cîte 4—5 băieți „curați” (caști), sau fiicăi, înconjurau casele, grajdurile, „ocoalele”, holdele, sunînd din clopoței și tîlângi, rostind versuri care reflectă înșăși finalitatea ritului: „C. Spic de grîu, Pînă în briu, Roade bune, mană-n grîne”. Cu toate că primul vers, imperativ se raportează la formele primare ale invocației, celelalte versuri, uneori mult îmbogățite reflectă funcții sociale noi, în satul tradițional. D. Cantemir, în „Descrierea Moldovei” pomenea C. ca străvechi obicei agrar al românilor din Moldova. La gesturile și versurile invocației se adăuga ca o componentă importantă a ritului și costumele băieților. Aceștia erau înveșmîntați cu costumele tradiționale ale zonei respective (obiceiul fiind general răspîndit în toate zonele etnografice ale țării) cu cămăși noi, cusute cu arnici roșu sau alb, ori brodate cu mărgele, cu cioareci albi din lînă, cojocel florat și sumane. La căciuli aveau buchet de busuioc, brad, vîsc, uneori cîrci din tulpină de salcie, toate fiind plante cu valori simbolice, benefice, conform credințelor populare.

Bibl. ref.: S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români. Cîrnilegile*, I. București, 1898; M. Bocșe, *Griul — finalitate și simbol în obiceiurile cu caracter agrar din Valea Barcăului*, în AMET, Cluj-Napoca, 1977. (M.B.).

chirpici, cărămizi mari (40×20×10 cm), nearse, făcute dintr-un amestec de pămînt muiat amestecat cu paie tocate, turnat în forme de lemn și lăsat să se usuce la soare. C. s-a folosit ca material de construcție în zonele de cîmpie ale României. Necunoscut în trecut, azi a căpătat o extensiune ceva mai mare, fiind un material ieftin și asigurînd o izolare termică bună locuințelor. (P.P.)

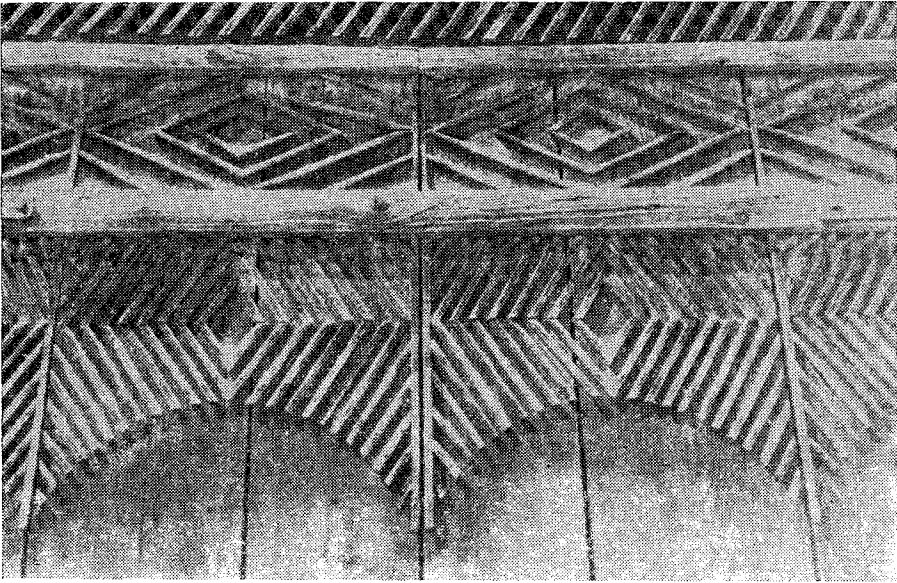

Fig. 142. Poartă de șură, Țara Chioarului, sec. 20.

CHIRU, Marioara (n. 1949, satul Rachelu, com. Luncavița, jud. Tulcea). Țesătoare cunoscută, a deprins meșteșugul din copilărie de la bunica sa — Maria Istrate. Lucrează o gamă largă de țesături tradiționale și actuale, ștergare, fețe de masă și de pernă, păretare, cuverturi, catrințe, ii, „pres-telci” brie, trăistute, eșarfe, basmale etc. Remar-cabile sînt ștergarele de borangic decorate în diverse tehnici, precum și piesele de port. Pentru calitatea artistică, lucrările lui C. au primit premii la Festi-valului național „Cîntarea României”. (G.S.)

chișchineuț, batistă mică, brodată cu lînă și arnici colorat, purtată de bărbați la sărbători și la nuntă peste calota pălăriei din „păr”, fetru negru. La ținuta de nuntă se adaugă și o „pană mare de mire”, de struț negru, împodobită de-a lungul nervurii centrale cu zgardă de măgele. Pana de struț „cu zgardă” purtată de mire la Negrești (Satu Mare), are la partea superioară o terminați din doi, trei, ciucuri de măgele colorate, care sporesc efectul decorativ al ansamblului format din pălărie, c. și pană. (G.S.)

chituse, căpițe alcătuite din 30—35 mănui de cînepă, așezate la copt, „înădușit”, cu rădăcina pe pămînt și vîrfurile cu sămînță în sus. După zece zile cînepa este întinsă la soare, răsfirată, ca să usuce (Valea Jului). (G.S.)

Chiuești (sat, comună, jud. Cluj) v. Ciceu-Corabia.

chiup, vas de cea mai mare dimensiune din categoria oalelor, folosite pentru depozitarea, în trecut, a grînelor, a untdelemnului, avînd o capacitate de 10 vedre (100 l) și mai mult chiar, con-tinînd direct tradiția vaselor romane și grecești găsite în săpăturile de pe teritoriul românesc. C. este nesmălțuit sau smălțuit, are o gură relativ îngustă, pîntece mare, fund îngust (cele foarte

vechi erau ascuțite la fund, ca amforele, și se păstrau înfipte în pămînt sau nisip) și este înconjurat de șiruri orizontale de brîne alveolate în jurul pîntecelor sau pe umeri. Frumoase c. smălțuite în verde și brun, cu decor mai complicat de brîne alveolate și cu șerpi și broaște aplicate în relief, se lucrau, în parte se mai lucrează și azi, la Curtea de Argeș (Argeș), Oboga (Olt), Biniș (Caraș-Severin) (fig. 143), Bîrsa (Arad). (P.P.)

Fig. 143. Chiup cu brîne alveolate, Biniș, Caraș-Severin, sec. 20.

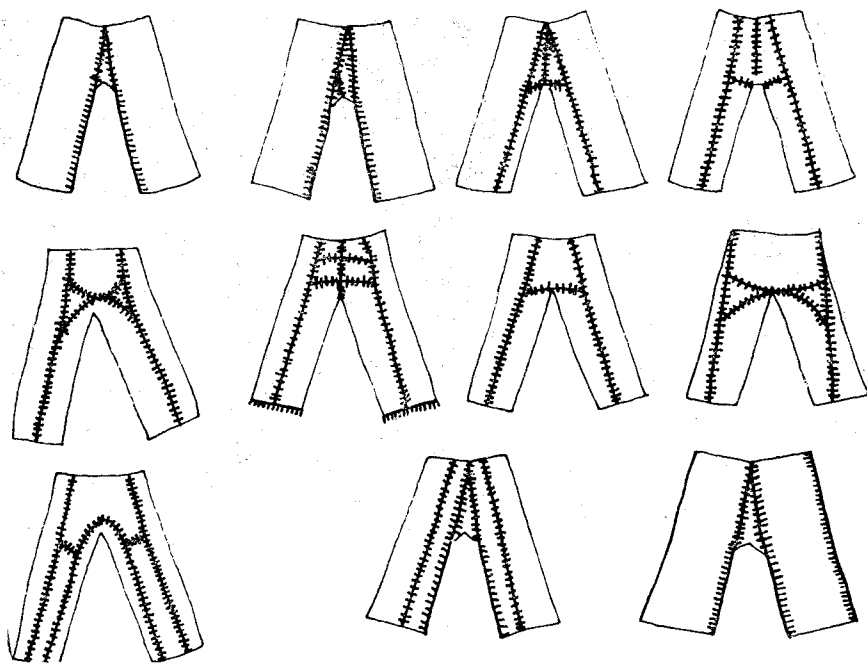

Fig. 144. Croiuri de cioareci.

Ciceu Corabia (sat, com. Petru Rareș, jud. Bistrița-Năsăud). Localitate menționată în documente din 1552 pentru obligația locuitorilor de a furniza stăpînului feudal pietre de moară, ceea ce presupune și practicarea meșteșugului. În 1715 lucrau la C.C. 15 cioplitori de pietre de moară, în 1750, 26 de cioplitori iar la mijlocul sec. 19, 50—60 de locuitori din jurul Ciceului ciopleau anual 150—200 de pietre de moară. Conscripția din 1750 menționează pentru practicarea meșteșugului prelucrării pietrei și alte localități din împrejurimi: Lelești, Caniciu, Chiuești și Hășmaș (Bistrița-Năsăud). În sec. 19 centrele Lelești și Hășmaș își încetează activitatea dar se dezvoltă două noi centre la Strimba și Giurgăști (Bistrița-Năsăud). Meseria se transmitea din tată în fiu și se lucra cu întreaga familie. Apogeul productiv al centrelor respective a fost după primul război mondial cînd se ajunsese la realizarea a 500 de pietre de moară anual. În afara acestora cioplitorii lucrau cu mare artă, cruci pentru morminte, stîlpi de poartă, vâlăie pentru animale, buduroaie de fîntînă iar ocazional, ancadrame de uși și ferestre, împodobite cu dăltuituri geometrice sau vegetale. Produsele se executau la comandă ori se vindeau în Cîmpia Transilvaniei, Valea Someșului Mare, ajungînd pînă la Zalău, Șimleu Silvaniei, Reghin, Dej, Turda, Sibiu. În legătură cu înflorirea meșteșugului se dezvoltă din sec. 18 cărăușia și comerțul cu produse din piatră — în care se specializează locuitorii ai satelor Bata (Arad), Beclean, Rusu de Jos (Bistrița-Năsăud).

Bibi. ref.: K. Kós, *Pietrăritul și pietrele de moară din Ciceu*, în AMET 1959—1961, Cluj, 1969. (G.S.)

Ciceu Giurgăști (sat, comună, jud. Bistrița-Năsăud) v. Ciceu Corabia.

cicic v. coloranți.

cicur 1. Ciucure din lînă colorată cu mult roșu și vinăt, de mărimea unui pumn, purtat la pălărie de fete în unele sate din Țara Oltului. **2. C. de cheltu.** Împletitură în gen de țesătură din lînă policromă, care se aplică pe poalele șurțelor și catrințelor în părțile Avrighului. (G.S.)

cilim, denumire dată unor scoarțe specifice Banatului. V. și **chilim**. (G.S.)

cinariu, colac frumos împletit, preparat în cadrul riturilor agrare, pentru sănătatea vitelor. Din aluat dospit se împletea un colac rotund, în care se puneau, la mijloc, un ou, drob de sare, usturoi, cunoscută plantă cu funcții terapeutice și magice, în concepția populară tradițională. Partea din mijloc a colacului se dădea vitelor, ca element profilactic, înaintea începerii muncilor agrare, sau înaintea pornirii turmelor la pășunat. Obiceiul practicat în estul Transilvaniei s-a menținut timp mai îndelungat, în secolul nostru, pe Valea Crișului Negru, în Bihor.

Bibi. ref.: A. Fochi, *Datini și erezuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea; Răspunsurile la chestionarele lui N. Densușianu*, București, 1976. (M.B.)

cioarec 1. Piesă de port făcută din dimie, anterioară pantalonilor, purtată de femei pentru protejarea gambei numită și **ciaci**. **C.** are forma unui ciorap lung pînă la genunchi, care nu acoperă și laba piciorului. Se confecționează dintr-o lățime de țesătură îndoită și cusută de-a lungul piciorului. **C.** denumit și „tureacă” a fost caracteristic portului bătrînesc din nordul Moldovei și Munteniei, centrul și estul Transilvaniei. **2. V. dimie**. (G.S.)

cioareci, pantaloni lucrați din dimie albă purtați în majoritatea zonelor etnografice ale țării. Din punct de vedere morfologic se disting două tipuri de c., fiecare cu mai multe variante (fig. 144): a.

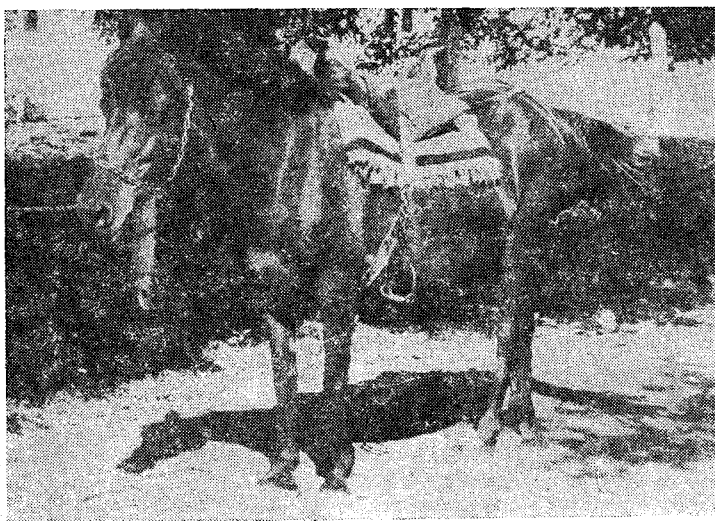

Fig. 145. Cal cu șa de lemn și cioltar, Mehedinți, 1968.

C. croiți din două bucăți de stofă pentru a forma picioarele și una pentru „tur”, cu arie largă de răspîndire cuprinzînd zonele apropiate lanțului muntos al Carpaților din Moldova, nordul Munteniei și sudul Transilvaniei. O variantă a acestui tip este reprezentată de „ițarii” răspîndiți în toată Moldova. Ițarii se confecționează din stofă de lînă țigale și bumbac țesută în patru ițe. Lungimea fiecărui picior este de 2 m formînd de la gleznă pînă deasupra genunchiului 101 crețuri. Pentru vară s-au lucrat ițari din „pînză de sac” (bumbac gros). În zona Rădăuți și Fălticeni s-au lucrat și ițari din pînză țesută în șase sau cinci ițe nevedite, cu decor geometric. Ițarii creți sînt reprezentați pe metopele monumentului de la Adamclisi ceea ce indică originea dacică a acestei pișe de port. În Bazinul Dornelor, zona Neamț și în jurul Bacăului s-au purtat „ițarii drepți” sau cu „creți” mai puțini. În zona Sucevei „bernevicii”, variantă a aceluiaș tip de c. lucrati din stofă de lînă albă au deasemenea „creți” de-a lungul piciorului; în alte părți ale Moldovei sînt specifice c. sau bernevicii fără creți. b. **C. croiți dintr-o singură bucată de țesătură** din care se formează ambele picioare, la care se adaugă clinii pentru completare. **C.** se întîlnesc în zonele Alba, Tîrnava, Brașov, Făgăraș și Romanai. Ambele tipuri de c. și variantele lor prezintă caractere unitare în ceea ce privește materialul din care sînt confecționați și modul de ornamentare. Cu excepția pînzei nevedite în „ozoare”, cu decor în țesătură și a celei cu dungi colorate, folosite în Alba, Petroșani și Tîrnave, în general se folosește pentru c. stofa de lînă de culoare albă. Ornamentele sînt dispuse mai ales în partea superioară a pantalonului în jurul buzunarelor și a „ghizdelor”. Uneori ornamentele coboară de-a lungul piciorului, accentuînd forma croiului. La pantalonii care se poartă cu cismă partea de jos este nedecorată; la cei purtați cu ghete, partea de jos se termină cu o manșetă decorată cu găitane. În ornamentarea c. se folosesc tehnici similare celor

de la sumane: aplicații de găitane și stofă colorată, broderii cu lînă sau cu mătase. Decorul c. se armonizează cu stilul zonei. În Tîrnave și Alba se folosesc motive discrete, cusute cu lînică, bumbăcel sau mătase. În Gorj, Dolj, Romanai c. sînt ornamentați cu găitane groase de lînă neagră sau bleumarin printre care se cos mici motive florale. În Cîmpia Banatului găitanul bleumarin sau violet formează compoziții complicate în acord perfect cu chințușul. În zona Aradului găitanului i se adaugă aplicații de postavuri viu colorate.

Bibl. ref.: H. M. Formagiu, *Portul popular din Romînia*, București, 1974. (G.S.)

ciocănele, cusătură specifică care apare sub forma unor benzi compacte, executate cu negru pe mîneca și pieptul cămășilor femeiești din sudul Transilvaniei. Se lucrează ca punctul peste fire, cu mențiunea că la capete, firul unui punct se încrucișează cu firul punctului alăturat. Pe Valea Jiului și în Țara Hașegului aceeași denumire este dată unui punct de cusătură decorativă lucrată la îmbinarea foilor de pînză. (G.S.)

cioci v. călțuni.

ciocirlani, ultimul șir de șindrilă, ieșind deasupra liniei coamei acoperișului, tăiată cu cuțitoaia într-o mare varietate de forme antropomorfe și avimorfe; frecvența celor din urmă și asemănarea izbitoare cu un șir de păsări stînd pe coama casei a atras denumirea folosită mai ales în Oltenia, unde de altfel practica aceasta decorativă este aproape generalizată, fiind mai rar întîlnită în Muntenia, Moldova și foarte rar în Transilvania. (P.P.)

ciocoți, ciucuri din lînă sau de bumbac. (G.S.)

cioltar, țesătură din lînă de tipul scoarței, decorată cu romburi, care se pune pe șaua calului în zile festive sau cu dungi pentru zile obișnuite. În mijlocul țesăturii se formează o tăietură specială în care se agăța c. de șea (fig. 145). (G.S.)

ciorapi, încălțăminte din lână lucrată cu un cârlig sau cu cinci andrele, purtată în toată țara de femei și de bărbați. Se remarcă varietatea punctelor folosite și modelele cu care sînt decorați c. de la gleznă în sus. Lungimea și modelele c. variază de la o zonă la alta și după vîrstă. (G.S.)

ciorbalic v. lingură.

ciorbar v. lingură.

Ciovîrnășani (sat, com. Sîșești, jud. Mehedinți). Așezare situată la 25 km. de Drobeta-Turnu Severin, pe valea Cosuștei, într-o zonă colinară unde se găsește casa Maria Tiu, un interesant monument de arhitectură populară. Construită în jurul anului 1840 din birne de stejar, casa are la primul nivel o încăpere folosită ca pivniță pentru butoaie, iar la al doilea nivel o cameră de locuit. De plan dreptunghiular, cu camere de 2,90×4,25 m. casa are la etaj o prispă cu scară de acces făcută din scînduri groase. Cosoroabele laterale prelungite și profilate în arc, stîlpii de susținere ciopliți „în dinți” și „pălimarul” prispei cu motive geometrice trafo-rate, constituie adevărate podoabe ale acestei construcții de dimensiuni miniaturale. Învelitoarea acoperișului este formată din patru rînduri de șindrilă de cîte 1 m lungime. Construcția a folosit inițial drept „conac” apoi a fost adusă în sat, fiind transformată în casă de locuit. Cu acest prilej a fost construită în camera de sus o sobă cu plită. Prin proporții și decor casa din C. amintește de zona învecinată a Gorjului. (G.S.)

cipcă, dantelă lucrată de mînă cu croșeta sau de factură industrială, numită și ciptă, folosită pentru a împodobi marginile diferitelor piese de port sau ale țesăturilor de interior. Mărimea, forma și modelele sînt diferite: a. c. *îngustă*, în formă de colțișori pentru mîncile și poalele cămășilor; b. c. *îngustă și dreaptă*, folosită pentru îmbinarea a două foi de pînză; c. *mai lată*, de 10—20 cm., pentru lepedee. C. se croșetează în „piciorușe”, cu motive geometrice, florale, zoomorfe sau antropomorfe. (G.S.)

ciptă v. cipcă.

cisme, încălțăminte de piele înaltă pînă la genunchi, purtată în general de bărbați iar în Transilvania și de femei; c. se compun din căpută și carîmb și sînt de culoare neagră. În nordul Transilvaniei s-au purtat și c. roșii. (G.S.)

Cisnădie (oraș, jud. Sibiu). Aici se află expoziția „Industria textilă” organizată în 1974. Prezintă, prin unelte și produse, tradițiile industriei textile din zonă, începînd din sec. 15 pînă în zilele noastre. (G.S.)

Cisnădioara (sat, oraș Cisnădie, jud. Sibiu). Muzeul sătesc din C. prezintă colecții ilustrînd practicarea pomiculturii ca ocupație de bază și a meșteșugului împletiturilor din pai, precum și obiecte reprezentative din diferite genuri ale creației populare: ceramică, port popular, mobilier (fig. 146). Se remarcă ceramica provenind din centrele Drăușeni, Chirpăr, Saschiz, Sibiu și Nemșa. (G.S.)

ciubăr, vas mare de formă tronconică, cu două toarte înălțate, confecționat din doage, avînd diferite întrebuințări. Marginile c. și ale toartelor sînt decorate cu ușoare crestături. (G.S.)

ciucălai, ciucuri de lînă sau bumbac la cojocace, sumane, pălării, brîie etc. (G.S.)

Fig. 146. Muzeul din Cisnădioara, Sibiu.

Ciucului, Ținutul ~ face parte, din punct de vedere geomorfologic, din marele uluc depresionar intramontan din cuprinsul munților vulcanici Gurghiu și Harghita, cuprinzînd două bazine depresionare, Giurgeul, la nord, și Ciucul, la sud. C. este dominat spre vest de masivul Harghitei iar spre est de munții Ciucului. Depresiune de mare altitudine (circa 800 metri). C. este străbătut, de la nord, la sud, de către riul Olt ce își are aici izvoarele sub impresionanta masivitate a Hășmașului Mare. Pădurile de conifere și, mai pușin, de fag, formează cununa întunecată a înălțimilor, sub care fînețele sînt urmate înspre firul văii Oltului, umedă și rece, de culturi de cartofi și sfeclă, rareori de secară și chiar de grîu. Din punct de vedere etnografic părții depresionare a C. i se alătură și două grupuri de sate aflate pe cursul superior a două riuri curgînd unul spre Moldova iar celălalt spre depresiunea Trei Scaunelor: în nord, cele două Lunci, de Sus și de Jos (Harghita), cu încă vre-o zece sate, situate la izvoarele Trotușului, iar în sud, micul bazineț de la Cașin și de la Plăești de Sus și de Jos (Harghita), așezați la izvoarele rîului cu acelaș nume Cașin. Vechi urme dacice și ruine romane atestă popularitatea timpurie a zonei C., străbătută de un important drum transcarpatic unind Transilvania cu Moldova peste lanțul vulcanic al Vlăhitei și continuînd prin Miercurea Ciuc, peste pasul Ghimeș, pe valea Trotușului. Contactul direct și frecvent cu Moldova explică și anumite particularități etnografice ale zonei locuită de români și de secui precum și de ceangăi, înspre Moldova, la Lunca. Principalele ocupații ale oamenilor din acest ținut cu climă aspră (aici se află și polul frigului din țara noastră) au fost creșterea animalelor, practicarea agriculturii de caracter montan, lucrul la pădure. S-au dezvoltat și centre meșteșugărești de prelucrarea lemnului și de olărie. Așezările sînt de tip adunat în partea depresionară a ținutului, satele fiind mari, cu cîteva mii de locuitori; pe văile apelor și pe terase, în

cele două mici subzone adiacente ale *Luncilor* și *Cașinului*, așezările sînt de tip răsărit, întîlnindu-se și gospodării izolate, cu vechi cimitire de neam, românești, în preajmă. Arhitectura tradițională se integrează prin existența prispei și chiar a prispei parțiale în marea familie a planurilor de casă întîlnită pe tot teritoriul locuit de români; o formă de influență secuiască prezentă la unele case este așa-numitul „eres”, cu un subțire perete de scînduri închizînd prispa parțială. Materialul de construcție este lemnul sub forma cununilor orizontale de birne rotunde sau cioplite. Acoperișul în patru ape are învelitoarea de șindrilă. Aspectul general al caselor din Ciuc se apropie de cel al caselor din Maramureș și, cîteodată, de cel al caselor din Gorj, au adică aceeași monumentalitate și admirabile proporții. Asemănarea se extinde și asupra porților înalte din *C.*, cu toată lipsa decorului cioplit, care, însă, apare la stîlpii tîrnațului (prispei). Planul caselor vechi prezenta o interesantă caracteristică, aceea a existenței unui iatac sau cămări în spațiul camerei curate, spre fundul ei, plasare ce se regăsește atît în Moldova vecină, cît și sudul Transilvaniei în zonele românești ale Țării Oltului, plaiul Branului și altele. Cuptorul cu cable smălțuite în verde și cu horn sprijinit pe doi stîlpișori ciopliți are deseori o poziție centrală în perimetrul general al casei. *C.* are două importante centre de ceramică: cel de la Dănești, ce produce o ceramică neagră de tradiție dacică, și cel de la Mădăraș lucrînd ceramică roșie de tradiție romană, cu forme apropiate de cele ale centrelor românești de olari din Transilvania și Moldova. Portul popular din *C.* cu cămașă încrețită la gît și fotă, asemănător celui din Moldova, se deosebește de cel purtat de secui, constituind o dovadă a unității culturii populare românești. Costumul bărbătesc se compune din cămașă lucrată în casă și din cioareci albi ca în majoritatea zonelor din Transilvania. S-au purtat și opinci în trecut, azi fiind generalizat portul cismeii. Portul popular al ceangăilor de la Lunci se integrează celui românesc atît prin structură, cît și prin cusăturile geometrice ale cămașilor femeiești. Între cele cîteva zone ale secuimii *C.* reprezintă zona în care s-au păstrat cele mai multe elemente etnografice tradiționale, (fig. 147), fiind o mare deosebire între arta populară sobră a *C.* și între cea încărcată, se poate spune „barocă” a Odorheiului, în care un loc important îl are influența săsească, atît în arhitectură cît și în ornamentală în general, porțile înalte fiind în această privință grăitoare: acoperite cu un decor în meplat policrom, în Odorhei de factură artizanală osăsească, cioplite simplu în *C.* (P.P.)

Ciumați (veche denumire a satului Olarii Vechi, com. Gherghița, jud. Prahova). Centru de olari care, alături de Pisc, Puchenii (Prahova) și Gheboiaia (Dîmbovița) furniza ceramică pentru București și satele din Cîmpia Munteniei. La *C.* s-au produs vase de uz curent (oale, străchini, farfurii, oale de dus mîncare la cîmp) smălțuite, decorate cu motive florale sau prin scurgere. (G.S.)

ciumber, basma de pînză subțire de formă triunghiulară purtată de femei sub ștergar în Cîmpia Munteniei. *C.* alb de sărbătoare avea în partea din față o mică dantelă, în care se prindeau grupuri de „fluturi” metalici și mărgele policrome: „undelem-

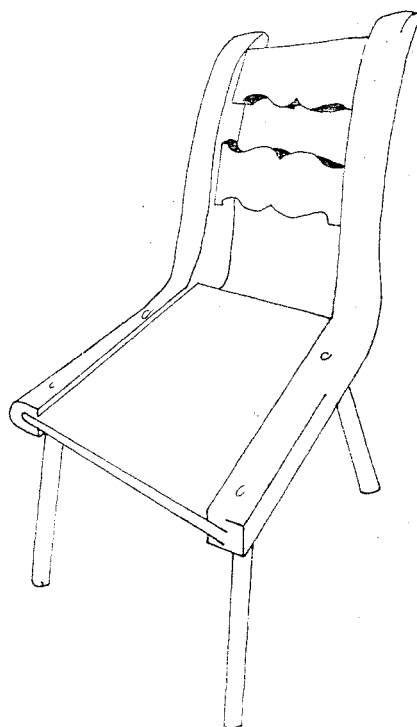

Fig. 147. Scaun cu spătar, zona Ciucului.

niu” (galben), „vișinos” (vișiniu), „brumăriu” negru. *C. negru* purtat în zile obișnuite sau de femeile bătrîne nu avea mărgele. Aceași piesă de port se numește, în unele sate „tulpan” sau „bariș” (fig. 148). Modul de aranjare al *c.* este diferit de la un sat la altul: înnodat pe sub barbă, petrecut pe sub barbă cu colțurile ridicate în sus și înnodate în creștetul capului sau legat la spate cu capetele înfășurate în jurul cocului. (G.S.)

CIUNGAN, Teodor v. Brăzești.

CIUNGULESCU, Grigore (n. 1927, com. Oboga jud. Olt). Strălucit olar, reprezentant al centrului de ceramică Oboga, *C.* a învățat meșteșugul în familie. Cunoscător al tuturor categoriilor de vase specifice de Oboga, producția lui amintește și de creația unui alt cunoscut olar din Oboga, *C. Diaconeasa*. Cele mai izbutite piese lucrate de el sînt farfuriile și urcioarele de nuntă. În prepararea culorilor folosește pămînturile tradiționale iar vasele lui se disting printr-un smălț de bună calitate. În trecut, olarul își desfășura produsele prin tîrguri. Astăzi fiind cunoscut ca un creator autentic, lucrează mai mult la comandă pentru iubitorii de artă populară și pentru muzee. Participă cu regularitate la Tîrgul olarilor de la Horezu, tîrgul organizat în cadrul manifestărilor „Cibinium” la Sibiu, Tîrgul creatorilor populari de pe Litoralul Mării Negre, expozițiile județene și republicane. A primit numeroase distincții la diferite expoziții și la Festivalul național „Cîntarea României”. (G.S.)

Ciuntești (sat, com. Craiova, jud. Arad) v. Hășmaș.

Fig. 148. Tinără cu tulpan alb, Teleorman, sec. 20.

ciupag, cîmp ornamental pe pieptul cămășii femeiești înscris într-un contur trapezoidal. Motivele sînt cusute peste muchiile pînzei încrețite. Tehnică specifică zonelor: Munții Apuseni, Cluj, Lăpuș. V. cămașă și încreț. (G.S.)

ciur, variantă de cusătură ornamentală executată pe fire trase corespunzătoare punctului de Toledo. Se scot și se lasă alternativ cîte trei fire în lungul și trei fire în latul materialului apoi firele se festonează în grupe de cîte trei. Procedeu folosit pentru decorarea cămășilor femeiești în: Valea Jiului, Munții Apuseni, Cîmpia Aradului, Sălaș etc. În centrul Transilvaniei și Banat apare mai frecvent pe țesăturile de interior. (G.S.)

ciurătură, ajur pe fileu. Cusătură realizată pe bază de fire scoase, cusută în benzi pe toată lungimea, ca șabacul dar spre deosebire de acesta, modelul este întrerupt avînd aspectul unui fileu. C. este foarte răspîndită în sud-vestul și nord-vestul Transilvaniei și în Banat, la cămășile femeiești și bărbătești. (G.S.)

ciur țigănesc, dantelă executată cu acul, folosită la încheierea laților de pînză, specifică gacilor din zonele Arad, Bihor, Sălaș, Cîmpia de nord-vest a Transilvaniei. (G.S.)

ciutură 1. Roată de moară cu cupe dispusă orizontal, întilnită în Gorj, Mehedinți, Caraș-Severin. 2. Găleată lucrată din doage folosită în trecut la fîntîniile cu cumpănă și la cele cu roată (fig. 149). (G.S.)

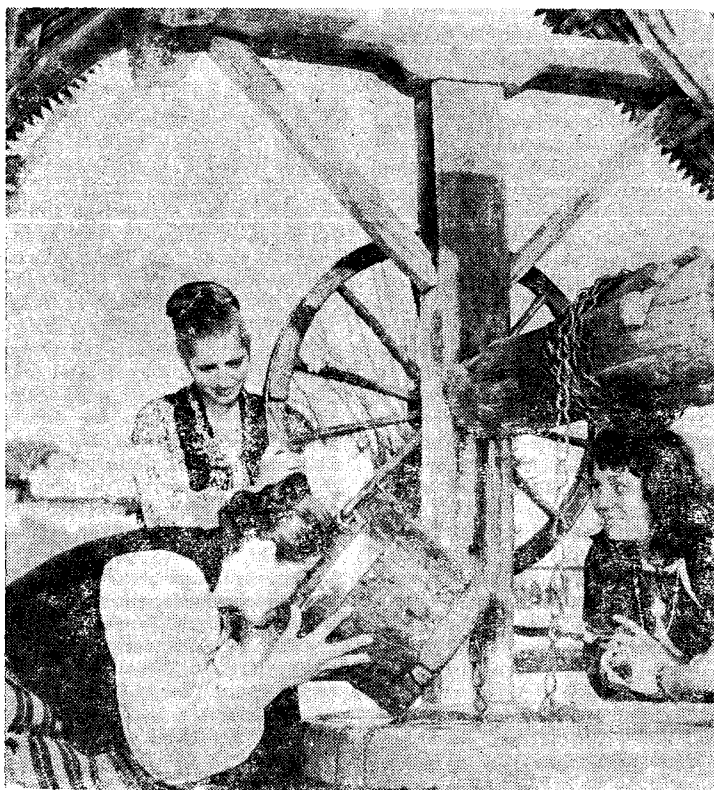

Fig. 149. Fintină cu ciutură, Gorj, sec. 20.

Cizer, (sat, comună, jud. Sălaj). De aici provine biserica de lemn, de valoare excepțională, la ridicarea căreia în 1784 a participat și Vasile Nicula, Ursu-Horea, strămutată la Muzeul etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca. Biserica se impune prin profilul îndrăzneț al construcției și admirabila ei proporționare. De plan dreptunghiular, cu absida altarului poligonală decroșată, biserica din **C.** are pereții din birne masive de stejar, acoperiș înalt cu strașină largă și învelitoare de șindrilă, dominat de turnul svelt cu săgeată. Un pridvor cu stâlpi dăltuiți lat de cca 60 cm înconjură naosul și pronaosul. Decorul sculptat din exterior, compus dintr-un brâu masiv în torsadă care încinge monumentul, întregit de motive decorative geometrice, console cu retrageri în scară spre suprafața plană a peretelui, precum și arcadele măiestrit decorate ale pridvorului, indică mîna unor meșteri pricepuți veniți din Munții Apuseni stabiliți pentru o vreme aici.

Bibl. ref.: V. Butură, *Un monument al arhitecturii populare transilvănene, Biserica de lemn din Cizer*, în AMET, Cluj, 1963. (G.S.)

cilîi 1. Cîneapă de calitate a doua, după ce s-a scos fuiorul, folosită ca bătătură la țesăturile de cîneapă. 2. Partea cea mai groasă a cînepii sau inului, folosită pentru țesut saci. (G.S.)

Cîmpani (sat, comună, jud. Bihor) v. **Beiuș și Vașcău**.

Cîmpani de Fomezeu (sat, com. Pomezeeu, jud. Bihor). Sat menționat documentar din 1492 în care se găsește un remarcabil monument de arhitectură populară construit în 1651. Biserica din **C. de P.** este ridicată pe un fundament de piatră, cu pereții din cinci birne masive, acoperiș cu șarpantă din lemn și învelitoare de tablă. Deasupra pronaosului se înalță un turn terminat printr-un coif cu marginile evazate. Bogăția decorului este impresionantă: capetele cununilor de sus sînt prelungite avînd terminații în formă de cap de cal; un brâu-torsadă încinge pe la mijloc biserica; arcul dublu în intradosul bolții naosului are forma unei frîngii răsucite întreruptă din loc în loc de casete cu rozete sculptate; vechile ferestre aveau formă de „X” culcat, iar ancadramentul ușilor de la tindă și naos sînt împodobite cu șiruri de rozete, dinți de fierăstrău și torsade, întocmai ca portalurile marilor catedrale. Pictura din interior nu prezintă interes deosebit. (G.S.)

Cîmpulung Moldovenesc (oraș, jud. Suceava). Aici se află „Muzeul lemnului”, înființat în 1936, pe baza colecției de excepțională valoare donată de prof. I. Ștefureac. Ulterior muzeul și-a profilat cercetările în vederea constituirii unui patrimoniu reprezentativ pentru creația în lemn din nordul Moldovei. Expoziția muzeului relevă tradițiile strălucite în domeniul prelucrării lemnului prin: elemente de arhitectură, mobilier, inventar de stîină, mijloace de transport (fig. 150), unelte gospodărești. Printre piesele deosebite se remarcă un car lucrat în întregime din lemn, mobilier, un mai de oloiniță figurînd un cap de bour. (G.S.)

Cîmpulung Muscel (oraș, jud. Argeș). Colecțiile de etnografie și artă populară din cadrul Muzeului orașenesc din **C.M.**, prezentate într-o clădire tipică de sec. 19, ilustrează prin obiecte de mare valoare artistică specificul zonei. Sînt prezentate unelte de

muncă, produse ale unor meșteșuguri casnice și specializate cum sînt: ceramică, piese de port popular (fig. 151), țesături de interior, mobilier. (G.S.)

Cîmpulungului Moldovenesc, Ocolul ~, vechi nume al unui ținut din părțile de nord ale Moldovei, considerat încă de D. Cantemir ca un fel de „republică” autonomă în cadrul statului feudal moldovenesc, datorită drepturilor speciale păstrate de țărănimea liberă a acestor locuri. Constituie o zonă etnografică distinctă în contextul nordului Moldovei cunoscut pentru bogăția culturii populare locale. Dominată de obcina Feredeului, zona etnografică a **C.M.** cuprinde de fapt două „cîmpulunguri”, cel al Moldovei și cel al Moldoviței, precum și micul bazin al râului Ostreia, afluent sudic al râului Moldova, constituind laolaltă bazinul superior al acestui rîu (fig. 152). În totalitate aceste cîmpulunguri formează o depresiune întramontană în Carpații estici. Numeroase sate vechi pomenite în documente medievale, Pojorîta, Fundu Moldovei, Colacu, Păriu Cailor (pe Moldova), Sadova (pe rîul Sadova), Moldovița, Valea Boului, Frumosu, Ciurmîna (pe Moldovița), Vama și Bucșoia (pe Moldova, la vale), Măgura, Stulpicani, Negrileaș, Slătioara, Ostra (pe Ostra) (Suceava), au concentrări de case pe vale și numeroase cătune răsfirate sau gospodării izolate pe culmile domoale ale obcinelor. Ocupația principală a oamenilor a fost și este creșterea vitelor, căreia i se alătură lucrul la pădure, aceasta ocupînd aproape 90% din suprafața zonei. Creșterea vitelor a determinat și apariția unui tip de gospodărie închisă, zisă cu „ocol întărit”, similară cu cea întilnită în plaiul Branului, în Mărginimea Sibiului, pe valea Jiului transilvan și în Banat. Arhitectura locală a rămas pînă azi una a lemnului de brad, casele și acareturile fiind construite din cununi orizontale de birne rotunde, în vechime, apoi, cioplite. Multe din casele satelor **C.M.**, inclusiv din orașul cu același nume, au birnele aparente, nefiind tencuite decît în jurul ferestrelor și a ușilor, ce apar astfel ca încadrate într-o ramă albă sau ușor albastrieu, contrastînd cu roșul-brun al birnelor de brad. Planul caselor vechi era alcătuit dintr-o tindă și încăperea de locuit, în aceasta din urmă aflîndu-se și cuptorul cu horn de dimensiuni foarte mari, ocupînd cam un sfert din suprafața podului. De multe ori casele sînt înconjurate de prispă cu stâlpi pe trei și chiar pe patru laturi, aceasta fiind o caracteristică a arhitecturii populare moldovenești. Casele ceva mai noi au o tindă centrală din care se intră în încăperea de locuit și în cea de curat (fig. 153). În aceasta se află un frumos mobilier creat, înainte vreme, precum și lăicere și părețare în dungi acoperind pereții în dreptul patului și deasupra celor două lavițe groase formînd un unghiu în care se află așezată masa (fig. 154). Numeroase obiecte de uz casnic sînt cioplite din lemn și împodobite cu creștături geometrice. Portul popular din zonă este renumit pentru frumusețea lui, continuînd o străveche tradiție. Capul femeilor se acoperea cu așa numitul „zăbranic” sau „mîniștergură”, un ștergar alb țesut în multe ițe, avînd cîteodată introduse în țesătură mărgelile foarte mici colorate. Cămașa era numită cu „brezărâu”, adică încrețită la gît și cu mînele unite cu stanii printr-o ață; mînele aveau

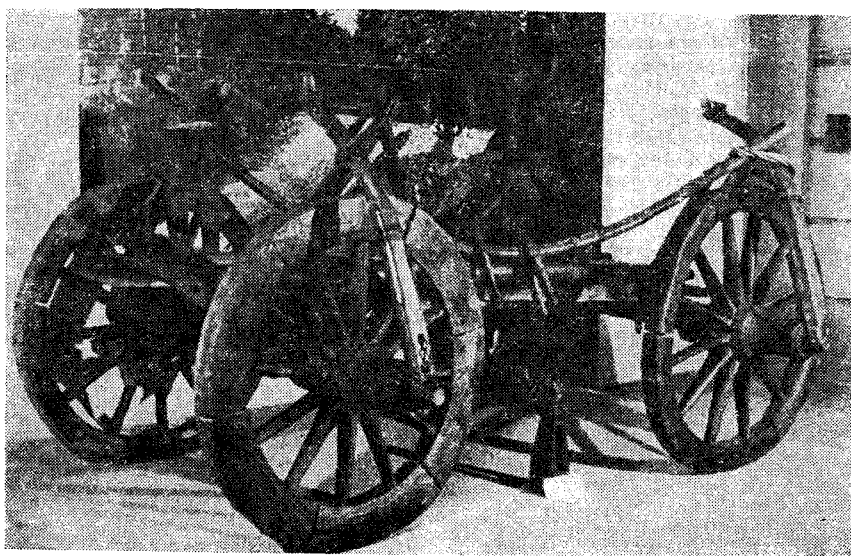

Fig. 150. Car pentru transportat butoaie cu vin, Suceava, sec. 18.

Fig. 151. Costum femeiesc, Muscel, sec. 20.

altiță și încreț și rîuri. Peste poalele albe ale cămășii se purta fota, numită aici „catrință” sau „prișitoare”, cu fond negru și „bată” roșie la marginile de sus și jos. Costumul bărbătesc era compus din cămașă dreaptă, cu guler, lungă pînă aproape de genunchi, purtată deasupra cioarecilor sau bernevicilor de lînă sau a ițarilor strîmți și încrețiți. Atît femeile, cît și bărbații purtau „cheptarele” mărği-

nite cu „prim” negru de miel, sau cu blană de jder, ca acele vestite bondițe lucrate la Vama. Sumanele de culoarea naturală închisă a lînii completau pe timp de iarnă costumul frumos al acestei zone. Trebuie menționate, pentru izbutita lor ornamentală geometrică și pentru coloritul lor, ouăle încondeiate purtate la sărbători în vase de lemn din doage împodobite cu motive pirogravate. (P.P.)

Cîndești Vale (sat, com. jud. Dîmbovița). Așezată într-o zonă plină de verdeață biserica din C.V., monument de arhitectură populară, construit la 1804, atrage atenția datorită bogatei sale decorații exterioare. Face parte din tipul de biserică cu plan dreptunghiular compus, cu naosul supralărgit și absidă poligonală. Modul de acoperire cu bolți independente este cu totul original. Structuri similare se întîlnesc frecvent și în Moldova, sporadic și în Transilvania fiind considerate exemplare ale unui tip autohton din Țara Românească, bine reprezentat în partea vestică și centrală a Munteniei. Stilpii pridvorului cu fusul strunjit împărțit în mai multe registre prin inele și o serie de crestături adînci în zigzag, „frunțarul” și grinzile laterale cu acolade de mărimi și forme diverse, briul în formă de solzi de pește care înconjoară biserica, ancadramentele ferestrelor și ușilor, amintesc de casele țărănești, indicînd aceeași mîna de lucru. Biserica este pictată.

Bibl. ref.: R. Crețeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, București, 1968. (G.S)

cînepă, material cu largă folosință în industria casnică textilă, c. are o istorie îndelungată, fiind atestată pe teritoriul țării noastre din antichitate. Herodot menționează în sec. 5 î.e.n. că „Tracii își fac din c. haine care seamănă foarte mult cu cele de in; cine nu e prea obișnuit cu ea, nici nu poate deosebi dacă e vorba de in sau de c. ”Cultivarea c. a continuat din antichitate pînă astăzi. Mărturiile documentare privind folosirea intensă a c. la sate încep să fie frecvente în sec. 17 și 18. În legătură

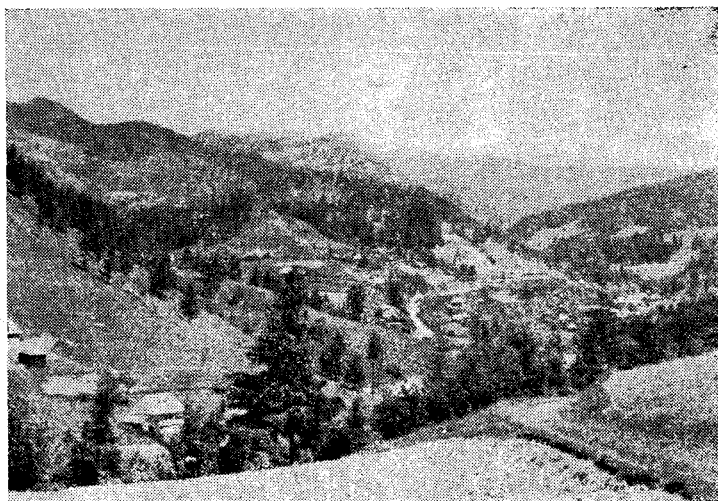

Fig. 152. Peisaj, zona Cîmpulung Moldovenesc, 1979.

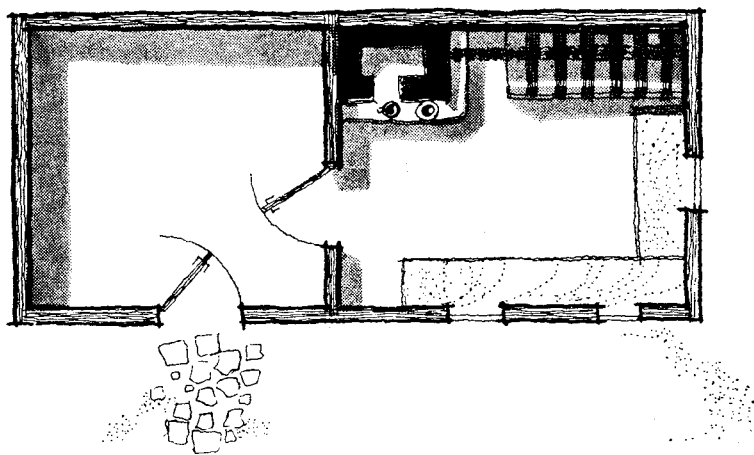

Fig. 153. Plan de casă cu tindă rece și cameră cu cuptor, zona Cîmpulung Moldovenesc.

cu procesul prelucrării c. În 1702 găsim menționate iazurile folosite ca topile. În unele foi de zestre sînt indicate sorturile de fire care se obțineau și fazele de prelucrare ale c. Prelucrarea c. se făcea atît în cadrul economiei domeniiale, cît și în cadrul gospodăriei țărănești. O dovadă a importanței acordate în trecut acestei plante textile în Moldova o constituie faptul că, între anii 1798 și 1812, în unele comune din județul Dorohoi se mai plăteau încă 10 parale de gospodărie ca zeciuială a c. Pentru prelucrarea c. se cer operații mai complicate decît pentru prelucrarea lînii. Semănatul, cușul, topitul și melițatul se fac cu grijă deoarece uneori și cele mai mici neatenții compromit întreaga recoltă. C. se cultivă peste tot, la cîmpie și la munte, chiar pe platformele cele mai înalte, prin grădini, la loc de „fașă”, adică la soare. C. de vară se culege în iunie-iulie, iar c. de iarnă cu trei-patru săptămîni mai

tîrziu. Culesul se face cu mîna smulgînd plantele cu rădăcină din pămînt. Firele smulse se adună în mănunchiuri numite „mănuși”. C. adusă din cîmp se reazimă pe lîngă gard sau perete pentru a se usca la soare trei, patru zile (fig. 155). După uscare se bate vîrfurile c. cu maul pentru a se curăța de floare, apoi se duce la topit. C. se pune în „topchile”, mici ochiuri de apă stătătoare, făcute pe marginea unei văi în apropierea satului sau în marginea unui rîu. Se fac topile individuale ori se asociază mai multe femei care pun împreună cînepa la topit. După ce putrezește partea lemnoasă ca să se desprindă firele, c. se scoate, se spală, curățîndu-se de nămol, și se pune pe garduri la uscat. După cîteva zile începe melițatul, operație prin care se sfîrîmă partea lemnoasă uscată, „puzderia”. Operația se execută cu melița, unealtă de lemn compusă din două părți: „picioare” și „lîmbă”.

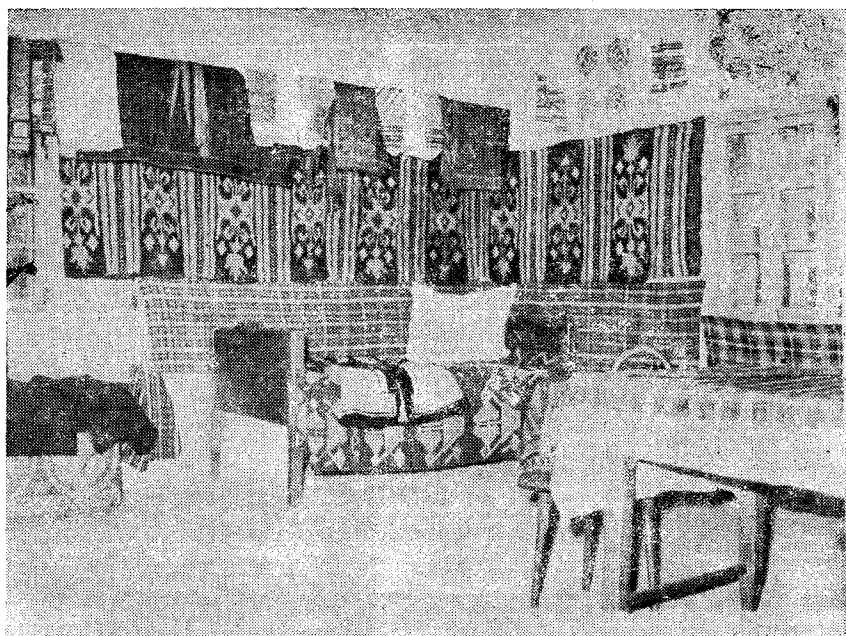

Fig. 154. Colț de interior, Fundu Moldovei, zona Cîmpulung Moldovenesc, sec. 19.

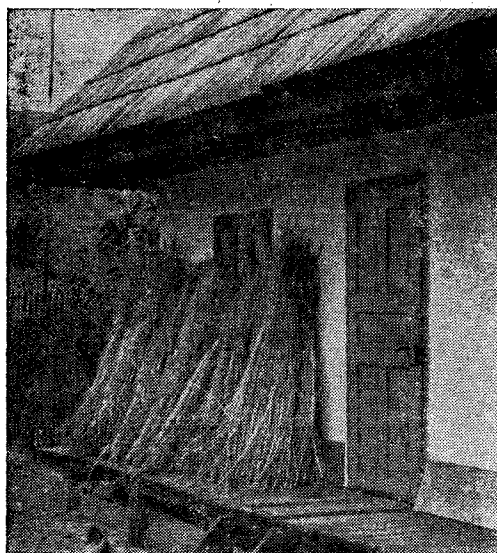

Fig. 155. Cîneapă la uscat, 1980.

„Mănușa” se prinde de la capăt și se bate cu limba meliții. Se întoarce apoi mănunchiul cu partea cealaltă de câteva ori. C. melițată de numește „fuior”. După melițat c. se „trage în chepteni”, doi piepteni cu dinții mari de fier, apoi se perie cu „hecela”, o perie cu dinții de metal foarte deși. Prin pieptănare se separă fuiorul de așchile lemnoase sau ce a mai rămas din firele scurte și mai „cîlțoase” de la

vîrful și rădăcina cînepii. În piepteni rămîn „bucii” sau „zgrbenii”. În general se scot trei calități de c. : fuiorul, după ce a fost periat, urzeala așa cum iese din piepteni și cîlții, care rămîn în piepteni. Fiecare din aceste calități are destinații precise. Din fuiorul tors subțire se face pînza pentru cămăși, ștergere și lepedee. Din urzeală se țese pînza mai groasă pentru lepedee, fețe de pernă, pantaloni sau urzeală pentru pînza în care se bate fuior sau bumbac. Din buci se face urzeală de lepedee sau țesături groase pentru saci, „zăblaie”, cergi, pe care se pun cerealele în căruță sau la vînturat. Torsul cînepii se face cu furca de tors în tot cursul anului. Pentru a putea fi întrebuițate firele de c. trebuie „fierite”. Cel mai răspîndit sistem a fost acela al „zolitului” sau „pîrlitului”. Fiecare jiribie se „zolește” cu cenușă într-un „troc”, covată de lemn, și se așează apoi într-un „pîrlău”, vas făcut dintr-un trunchi de copac scobit, cu un capac la capăt, și un orificiu de scurgere la marginea de jos. Cenușa trebuie să nu fie din lemn de salcîm, gorun sau coceni de porumb și nici prea multă deoarece se arde tortul. Se toarnă apoi apă fierbinte deasupra de mai multe ori pînă cînd firele de c. se îngălbenesc și se înmoaie. După aceea firele se spală la riu prin batere cu maiul și se așează pe gard în timpul iernii ca să înghețe timp de 10—14 zile. (G.S.)

Cîrceag, denumirea urciorului în Banat și zona Aradului. (G.S.)

Cîrcești (sat, com. Cuca, jud. Argeș). Sat de moșneni cu biserică ridicată în 1826 conform inscripției de pe peretele estic al pridvorului. Monumentul are pereții din bîrne de stejar, încheiate în coadă de rîndunică și învelitoare de șindrilă. De plan dreptunghiular cu absidă poligonală decroșată și

pridvor deschis cu patru stâlpi, fără turlă. Bolta cilindrică înălțată peste naos și pronaos se termină atît la absidă cît și la pronaos, prin cinci suprafețe curbe sprijinite pe nervuri. Decorația exterioară specific populară se compune dintr-un briu în formă de funie răsucită ce înconjoară construcția trecînd pe deasupra ușii de la intrare. Consolele de la colțurile clădirii, profilate și decorate cu creștături, streășina prelungită la intrare și sprijinită pe doi stâlpi ciopliți, cu fusul în torsadă, cosoroabele pridvorului lucrate artistic cu acolade scobite adînc, conferă monumentului valoare artistică deosebită. (G.S.)

cîrlenciu, motiv ornamental în formă de cîrlig, realizat din aplicații de postav colorat sau din găitan la sumanele din Bihor. (G.S.)

cîrlibană v. Aromăni.

cîrlionți 1. Ornament în formă de cîrlige mici, realizat prin aplicații de „șinor” negru de lînă, pe clinii zeghei din zona Perșanilor. **2.** Colți formați pe frunte și fixați cu soluție de zahăr, specifici pieptănării fetelor la sărbători în unele sate din Cîmpia Banatului. (G.S.)

cîrpă, țesătură de lînă sau bumbac care se poartă pe cap, pe umeri sau la gît. **C. cu ranțe**, basma de lînă cu ciucuri, „ranțe”, provenită din import, intrată în portul popular din zona Tîrnavelor înainte de primul război mondial. Treptat ea s-a generalizat și în alte zone devenind o piesă obligatorie a ținutei de sărbătoare. În zona Tîrnavelor s-au purtat c. de culoare maron, verde, crem, iar în Țara Oltului c. galbene. **C. de gît**, cravată de formă triunghiulară, cu ciucuri la capete înfilnită în portul bărbaților din satele „pădurenești” apropiate, localitățile Rupea, Păioș, Homorod, Mateiaș, Bogata-Olteană, Ungra, Crihalma (Brașov). **C. de înfășurată**, basma de formă pătrată cu latura de 90×90 cm sau dreptunghiulară, cu dimensiuni de 100×95 cm confecționată din material industrial sau țesut în casă specifică zonei Tîrnavelor. În raport direct cu decorația piesa poartă denumiri diferite: c. „cu cununită”, c. „cu doi bujori”, c. „cu roșu”, c. „cu brîncă”, c. „cu hăl-menească” etc. Decorul c. se acordă cu al iilor: motive mărunte cusute în culori închise — negru, alb, gălbui și albastru. **C. sînt** numite și unele ștergare. Exemplu c. de corfă, ștergar cu care se acoperă coșul cu mîncare. (G.S.)

cîrpiturească, tehnică de cusătură simplă, cores-punzătoare surfilatului, folosită pentru a împiedica deșirarea materialului la capete sau pe margini (Bihor). (G.S.)

Cîrțișoara (sat, comună, jud. Sibiu). Aici se află o expoziție sătească de artă populară constituită prin donații ale locuitorilor. Colecțiile cuprind obiecte de mare valoare provenite de la manufactura de sticlă de aici, ceramică, pictură pe sticlă semnată de Ioan Pîrcariu a Țîmforii, precum și o gospodărie țărănească de la jumătatea sec. 19. (G.S.)

clabăț, căciulă mare din blană neagră de miel purtată în Banat. (G.S.)

clenți, colțuri de pînză executate la mașină pe poalele sau piepții cămășilor din Bihor. (G.S.)

clește de alune, instrument compus din două elemente de lemn încruciate și articulate, care permit sfărîmarea alunelor prin apăsare (fig. 156). În Maramureș c.de a. sînt bogat ornamentați la

Fig. 156. Clește de alune, Maramureș, sec. 20.

partea superioară cu creștături în formă de dinți de lup sau cu alte motive geometrice. (G.S.)

clicin, haină din pănură albă sau neagră purtată de femei și bărbați; croită din foi drepte, cu clinii laterali și pavă, cu „brațe”, clinii în față, mîneci lungi și manșete întoarse, îmbrăcînd corpul pînă mai jos de talie. Decorul din găitan este dispus pe piepți și pe manșete. (G.S.)

clin, bucată de pînză sau de stofă (triunghiulară trapezoidală, dreptunghiulară) folosită pentru a da lărgime hainelor, cămășilor și pantalonilor țărănești și o formă evazată (fig. 157). Linia croitului urmărește în costumul popular românesc sensul firului țesăturii. De aici rezultă o extraordinară ingeniozitate în a da formă evazată hainelor și a completa foile drepte prin clinii de diferite feluri. În funcție de zonă, de locul pe care îl ocupă, clinii au denumiri diferite: „brațe” la piepții clicinului din zona Perșanilor, „aripi” la piepții sumanelor, „broască”, „alăvană”, „broschiță” și „pavă” la subrașul cămășilor sau hainelor, „aldoi”, „altoi”, „băgătură” (în părțile laterale ale cămășilor sau la mîneci), „tur” la pantaloni etc. (G.S.)

Clisura Dunării, zonă etnografică de caracter aparte datorită, în primul rînd, condițiilor geografice, iar în al doilea rînd faptului că este o zonă de frontieră în care se întîlnesc și sate sîrbești, așa cum pe malul celălalt, în Serbia, se găsesc sate românești. Condițiile geografice sînt dominate, după cum o arată și numele zonei, de lungul curs la Dunării, prinsă între munți pe o distanță de cca 130 km, între Baziaș și Gura Văii, formînd cea mai „grandioasă vale transversală din Carpați și, fără îndoială, una dintre cele mai mari din Europa”. Se pot dis-

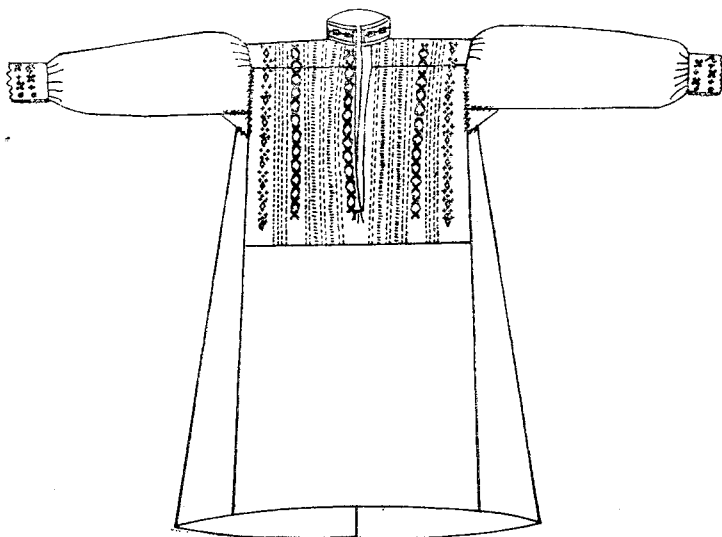

Fig. 157. Cămășă cu clini laterali și broșchiță sub braț.

tinge pe această distanță, câteva sectoare, cel mai lung și mai caracteristic fiind în dreptul localității Pescari (fost Coronini, Caraș-Severin) în apropiere de Orșova, Dunărea fiind strânsă aici într-un canion cu pereți verticali, lățimea ei, în aval de Plavișevita (Mehedinți), nedepășind 170 m, acest sector fiind numit de fapt „clisură”. Alături de români, în C.D. trăiesc și sârbi, precum și așa numiții Pemi (de fapt Boemi) chei, veniți la exploatarea miniere din zonă. Ocupația principală este creșterea animalelor la care se adaugă pomicultura; agricultura este practică pe scară redusă, la fel și pescuitul, cu toată prezența Dunării. Așezările sînt de fapt întoarse mai mult spre munte decît spre apă, deși, ici și colo, se pot vedea instalații ingenioase de pescuit implantate pe malul înalt al fluviului, cu plasa pătrată prinsă în două cercuri de nuiile încrucișate (crîsnic sau cristaș), urcată și coborîtă cu ajutorul unui scripete. În satele înșirate și pe micile cursuri de apă ce se varsă în Dunăre, Sichevița (Caraș-Severin) se întîlnesc numeroase instalații tehnice țărănești, de felul morilor de apă cu ciură și cu „butoi” (un trunchi de copac scobit, lung de 6–9 metri) prin care apa este trimisă cu putere spre roata orizontală (cu ciură); numărul morilor de apă este relativ mare dacă amintim că la Dubova, Plavișevita, Tisovița (Caraș-Severin) pînă la inundarea de către lacul de acumulare al hidrocentralei Porțile de Fier, erau aproape douăzeci de mori. Se aflau de asemenea în număr apreciabil și pive („văiale” în graiul locului) și viltori (șteze), precum și fierăstrae („gater”) la Tisovița, de pildă. Livezile întinse de pruni au favorizat apariția multor „căzănării” sau „căzălnițe” acționate cu roată hidraulică și prevăzute cu jgheab. Așezările sînt de două tipuri: sate cu case risipite și sate adunate care pot fi cu sălașe sau fără sălașe. Primele sînt locuite numai de români și sînt cuprinse toate în raza comunei Sichevița care este compusă din 19 sate; Sichevița,

Brestelnic, Cămenita, Cîrșie, Cracul Almăj, Crușovița, Curmătura, Frâșiniș, Gornea, Ogașu Podului, Streneac, Liborajdea, Lucacevăț, Martinovăț, Valea Orevița, Ravensca, Zănou, Zăstoane, Valea Scheviței. (Caraș-Severin). Gospodăriile din aceste sate risipite pe culmile domoale ale versanților sudici ai munților Almăjului, sînt amplasate în mijlocul lotului de proprietate, cu construcțiile anexe, numeroase și variate pentru a împlini diversele funcții economice ale acestor unități izolate, amplasate în jurul locuinței. Satele adunate cu sălașe sînt locuite și de populația sîrbească. Sălașul este o unitate economică alcătuită din construcții separate aflate pe moșia satului la nivelul pășunilor și finețelor pentru animale. De cele mai multe ori are forma unei gospodării cu ocol întărit, avînd deci curte interioară. În satele adunate fără sălașe ocupația principală nu mai este cea agricolă, aceasta devenind o sursă de venit complementară. Ca materiale de construcții s-a folosit lemnul dar și piatra într-o proporție apreciabilă. Costumul este cel cunoscut în tot Banatul, adică cu opreg cu ciucuri lungi și cu conci. Pieptarele de piele, haînele lungi de tipul șubelor, cioarecii, căciuilile, din portul bărbătesc se integrează de asemenea costumului bărbătesc din Banat. Bibl. ref.: V. Tufescu, *România*, București, 1974. (P.P.)

Clit (sat, com. Hășmaș, jud. Arad) v. **Hășmaș**.

Clucereasa (sat component al com. suburbane Colibași, municipiul Pitești, județul Argeș) v. **Coșești**.

Coșești (sat, comună, jud. Argeș). Centru de ceramică făcînd parte din grupul satelor de olari din bazinul superior al Argeșului: Leicești, Clucereasca, Pietroșani, Piscani, Poienița, Golești, Petrești, Curtea de Argeș (Argeș). Formele produse la C. și în satele amintite, exceptînd Curtea de Argeș, cuprind o gamă largă de produse specifice olăriei românești: străchini, oale, urcioare, „țepi pentru

casă" etc. Pentru decorarea vaselor se folosește de obicei huma albă, care se colorează în gălbui — sub smalțul translucid. Motivele geometrice și florale sînt executate cu pensula. Străchinile sînt smălțuite numai pe una din fețe (fig. 158). Ca o excepție semnalăm că la C. oalele sînt făcute de femei. Producția olarilor depășind nevoile zonei, era desfăcută la mari depărtări în Bărăgan și dincolo de Olt. (G.S.)

Fig. 158. Strachină și oală, Coșești, Argeș, sec. 20.

Cluj, zonă etnografică ceva mai puțin definită, acoperind o suprafață relativ mare, prin centrul căreia curge Someșul Mic. Grupează multe sate gravitînd spre principalele centre urbane: Clujul și Turda, la marginile înălțimilor periferice ale munților Apuseni, Dejul și Gherla situate pe platforma someșeană sudică. Întreaga zonă privește spre răsărit către marea unitate naturală a cîmpiei Transilvaniei, cu care, în parte, are comun, același peisaj de dealuri rotunde despădurite de multă vreme, cu sate mai de grabă adunate, deși nici caracterul răsărit nu lipsește. Vechea arhitectură de lemn se mai păstrează ici și colo, ca în satele din nordul și vestul Dejului sau în Feleac (Cluj) unde pînă acum circa zece ani mai puteau fi văzute

admirabile exemplare de case țărănești românești vechi datînd de începutul sec. 19 sau poate chiar de la sfîrșitul sec. 18, judecînd după dimensiunile impresionante ale birnelor pereților, după tehnica arhaică a încheieturilor și după înălțimea acoperișurilor de paie. În zonă se întîlnesc și construcții din alte materiale, cele de birne și din nulele împletite fiind aproape total înlocuite de casele de cărămidă arsă sau nearsă. Acoperișul vechi de paie, sau sîndrîlă, a fost și el înlocuit de cel de țiglă. Bisericele de lemn din zonă, din stejar, au un frumos decor sculptat. Una dintre ele, de la Turea, a fost adusă la București de Al. Tzigara-Samurcaș, și se află azi în Muzeul satului și de artă populară. Zona a fost, și în parte mai este vestită pentru frumoasele țesături cu alesături geometrice. Ceramica locală a fost cu timpul înlocuită de producția industrială a fabricii de la Turda, a cărei piață de desfacere a depășit cu mult limitele zonei, putînd fi întîlnită pe aproape toată întinderea țării, inclusiv la București. În această zonă se află vestitul centru de pictură pe sticlă de la *Nicula* (Cluj) cu mare producție în trecut, marcînd puternic arta icoanelor pe sticlă românești din Transilvania. Tot în zonă se află și centrul de xilogravuri de la *Hășdate* (Cluj). Stratul vechi al portului popular se înscrisa într-o mare arie caracterizată de portul cămășii cu „ciupag” realizat prin cusături pe muchiile crețurilor foarte mărunte de sub gulerul cămășii. Mîncele se terminau cu „fodori” mari încrețiți la încheietura mîinii. Peste poalele albe ale cămășilor de în sau cînepă, mai tîrziu de bumbac, se purtau „zadii” (catrințe) vinete în partea de sus și roșii în partea de jos. Această arie a vechiului costum femeiesc se întindea din Munții Apuseni, peste Țara Lăpușului și Cîmpia Transilvaniei, pînă spre Năsăud. Bărbații poartă iarna căciula sau pălărie de paie, vara; cămașa este scurtă, are mîncea încrețită din umăr și cu „pumnari” (manșetă) strînși. Cusăturile sînt polcrome, galbenul dominînd, și sînt plasate pe guler, umeri și pe mînceă. Cioarecii albi sînt croiți drept și au uneori tivituri cu postav colorat. Izmenele largi au cheițe frumoase. Peste cămașă se poartă pieptarul despicat în față, împodobit cu cusături de mătase și aplicații de meșină (piele subțire). Pe deasupra se purta „țundră” (suman) scurtă, neagră, cu decor colorat, sau „friș” alb cu aplicații de postav roșu. (P.P.)

Cluj-Napoca (municipiu, jud. Cluj). Din inițiativa prof. R. Vuia, în 1922 s-a înființat la C.N. „Muzeul etnografic al Transilvaniei”, deținător al unora dintre cele mai importante colecții de etnografie și artă populară din Transilvania (fig. 159). În patrimoniul muzeului sînt incluse, pe lîngă obiectele achiziționate ca urmare a cercetărilor efectuate în ultimii ani, vechile colecții ale „Muzeului Carpatin”, ale „Muzeului Ardelean” și ale „Muzeului Industrial”. Expoziția pavilionară ilustrează ocupațiile, meșteșugurile, genurile creației populare, obiceiurile. În marginea pădurii de la Hoia se află expoziția în aer liber, (fig. 160), înființată în 1929, în care sînt reconstruite aproape 150 de monumente originale—case, construcții anexe constituite în gospodării, instalații tehnice de deosebită valoare documentară și trei biserici monumentale de lemn. Patrimoniul muzeului cuprinde în afara celor apro-

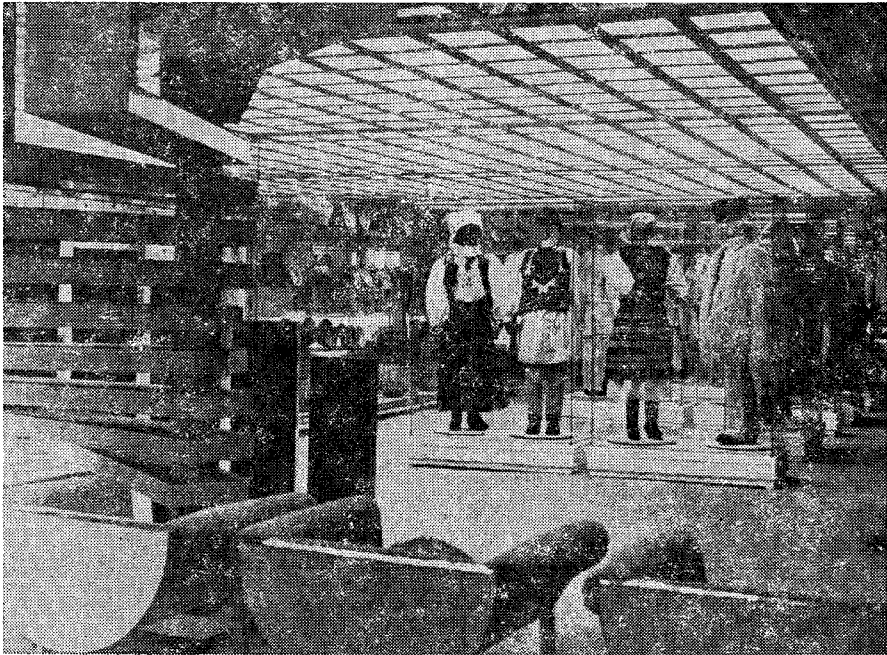

Fig. 159. Aspect din Muzeul etnografic al Transilvaniei, Cluj-Napoca.

Fig. 160. Gospodărie țărănească, Geaca, Cluj, sec. 19.

ximativ 50.000 de obiecte, o importantă fototecă și o diatecă. „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei” cuprinde studii privitoare la etnografia Transilvaniei, conservarea monumentelor și activitatea muzeografică. (G.S.)

clupcă, haină bărbătească confecționată din „șiac” de „mițe” maron, purtată în zona Iași. **C.** este lungă pînă mai jos de talie, croită din foi drepte, cu cîini în față, mînci lungi și guler drept. Ornamentele se compun din aplicații de „galon” și „suițas” (găitan subțire) dispuse pe poale, pe linia de îmbinare a cîinilor, la guler și pe marginile mîncilor. (G.S.)

coadă 1. Păr împletit din trei șuvițe formînd coafura fetelor pînă la căsătorie; **2. C. simplă:** părul pieptănat peste cap și împletit într-o singură c., lăsată pe spate, legată la capăt cu o panglică sau un șiret; **3. C. dublă:** părul pieptănat cu cărare și împletit în două c.; **4. Pieptănătură ceremonială** în Țara Oașului care se prezintă sub formă de plasă, cu ochiuri dese, compusă dintr-o serie de șuvițe împletite, după ce părul a fost împărțit la mijloc printr-o cărare. La spate are forma unui triunghi isoscel (v. și **cunună**). (G.S.) **5. Denumire atribuită** la două elemente diferite ca înfățișare dar avînd aceeași funcție, aceia de a înlesni apucarea unui vas de pămînt: primul corect numit **c.** este o bucată de lut plată sau cilindrică prinsă într-un singur punct de peretele vasului cum este la tîgăie sau vase tripode; al doilea, este de fapt o **toartă**, care constă într-o bucată de lut plată sau cilindrică unind două puncte ale vasului, — de pildă gura și pîntecele, cum este un urciur sau oală; — în primul caz poziția **c.** este orizontală, întral doilea este un arc de cerc sau de elipsă. (P.P.)

coardă 1. Grînda principală de-a lungul casei, susținînd grinzile transversale. În unele zone; Maramureș, Bran, Suceava, **c.** este ornamentată cu rozete solare, cruci, X-uri, precum și cu inscripții conținînd numele proprietarului, a meșterului, data construirii casei, mici rugăciuni sau invocări. Pe grîndă, sub grîndă, se țin atîrnate sau puse mici obiecte și unelte: cuțite, fuse, linguri, foarfeci, gheме de canură, oluri, cance. **C.** este numită și „meștergrîndă” în Transilvania. **2.** În Moldova, **c.** și **corzi** se numesc toate grinzile ce susțin șarpanta sau căprioreala podului. (P.P.)

coarne 1. Pieptănătură foarte veche, specifică unor zone din Transilvania, Banat, Moldova de nord și din Cîmpia Dunării, cu părul împletit și răsucit în vîrfurile capului ca două coroane. **2.** Pieptănătură cu proeminențe realizate din cărare, de o parte și de alta a capului, înfășurate pe sîrmă sau pe un schelet special (Banat, Hunedoara). **3.** Pieptănătură cu părul împletit în dreptul urechilor sub forma unor proeminențe numite „coarne” (nordul Moldovei). (G.S.)

coasten v. dulap.

coc, pieptănătură specifică femeilor măritate, cu părul strîns sau împletit și răsucit la ceafă sau în creștetul capului. (G.S.)

COCEAN, Tănase (n. 1920, în satul Săcel, jud. Maramureș). Ultimul olar care mai lucrează în acest important centru, care este pe cale să-și înceteze activitatea. Ceramica roșie, nesmălțuită lustruită cu piatra, — lucrată de **C.** se remarcă prin

frumusețea formelor, discreția ornamentelor și prin autenticitate. A participat la diferite manifestări cultural-artistice și a fost distins cu premiul UAP pentru creatorii populari și trei premii la Festivalul național „Cîntarea României”. (G.S.)

Cociuba de Sus (sat. com. Pietroasa, jud. Bihor). Așezată într-un loc pitoresc, biserica de lemn din **C. de S.**, ridicată în 1715, prezintă elemente de veche tradiție constructivă: plan în formă de navă dreptunghiulară cu absidă pătrată decroșată, bolți semicilindrice deasupra naosului și altarului, tavan drept în tindă. În interior grînda meșter este festonată cu creștături, iar arcul transversal al naosului ornamentat cu sculptură în relief. Se remarcă în mod deosebit ancadramentul ușii de la intrare decorat cu două rînduri de torsade dispuse vertical între care se înșiră una după alta rozetele cu șase petale și o cruce cu brațe duble. Învelitoarea originală a fost înlocuită cu țiglă, iar forma turnului complet schimbată. (G.S.)

cocori, cîrlionți, „zulufi” făcuți pe frunte, purtați de fete pe Valea Bistrei. (G.S.)

codorie de bici, băț rotund sau tăiat cu mai multe fațete, decorat cu rînduri de creștături în „dinte de lup” dispuse vertical, de care se leagă curelele înnodate care formează bicul. Se înfîlnește în zonele din centrul și nordul Transilvaniei. (G.S.)

Codrului, Țara ~ zonă de întinse păduri de stejar și de fag ce acopereau muntele tot așa numit (Codru), culme cristalină nu prea înaltă, (580 m), străjuind dinspre sud Valea Someșului la ultimul său mare cot înainte de ieșirea în cîmpie; la nord, această adevărată poartă este închisă de munții Gutîului. **C.** face parte din acea imensă barieră păduroasă din nord-vestul României, numită în trecut Silvania, în preajma căreia se află depresiunile Șimleu Silvaniei și Cehu Silvaniei. **C.** este poate singurul exemplu de zonă etnografică din țara noastră care se prezintă, schematic, ca un inel, salba satelor codrenești înconjurînd masivul împădurit. Din punct de vedere administrativ, **C.** este împărțită între două județe: Satu Mare (Chilia, Homoroadele, Solduba, Socond, Hodod în vest și sud, Crucișor, Bîrsău de Sus și de Jos, în nord și est) și Maramureș (Asuagiu de Sus și de Jos, Urmeniș, Băița de Sub Codru, Odești, Găsești, Oarța de Sus și de Jos, Corni, Ciuta). Pădurile coborau mult în cîmpie de-a lungul Someșului, de aceea unele aspecte ale arhitecturii populare cum sînt casele, bisericile de lemn și șurile monumentale sînt legate, prin masivitatea construcțiilor, tocmai de această prezență a codrului, chiar și în sate cum sînt Someșeni și Apa (Satu Mare), în dreptul Văii Vinului și a Pomilor (Satu Mare), de pe malul drept al marelui rîu. Întreg ținutul a fost însă supus, în sec. 19 mai ales, ca urmare a noilor raporturi agrare dezvoltate după Revoluția de la 1848, unui intens program de defrișare, început însă mai devreme, cînd s-a făcut și înproprietărea țărănilor cu cîte o sesie iobăgească (cca. 40 jugăre). De aceea, aspectele etnografice legate de economia dominată de mare realitate a pădurii (agricultură în ochiuri de pădure lăzuite, creșterea vitelor, apicultură, lucrul la pădure) sînt ceva mai puțin cunoscute, ocupațiile dominante în ultima sută de

ani fiind agricultura intensivă și creșterea vitelor mari și a oilor. Așezările, pomenite în documente din sec. 12—14, sînt în genere mari, de tip adunat, cu o structură totuși laxă, lăsînd loc grădinilor și livezilor ceea ce permite să se străvadă preexistența tipului de sat răsirat, caracteristic românesc, dominant pe cursurile superioare ale micilor riuri care izvorăsc de jur împrejurul masivului cristalin al C. Construcțiile sînt făcute din lemn de cer și gorun, din familia stejarului. Tălpile, foarte groase (pînă la 35 cm grosime), sînt așezate pe „boci” (stîlpi puternici, îngropați) mai ales pe terenurile denivelate, sau pe bolovani mari puși din loc în loc. În tălpi sînt înfipti „știmții”, stîlpi uluciți pe două părți în care intră limbile grinzilor horizontale; știmții se așează cam la doi metri unul de altul. Este o tehnică de construcție numită în graiul locului „în șeși”, denumire asemănătoare cu cea folosită în Moldova dar și în zone ale Munteniei: „în șoș”. Prisma, numită aici „tîrnaț”, este nelipsită, fie de-a lungul întregii fațade, fie parțială. Tîrnațul poate avea de la 4—6 pînă la 10 stîlpi prevăzuți cu „mînuri”, contrafise drepte, fără curbură „chituiși” ce susțin „cununa” superioară pe care se sprijină căpriorii acoperișului. Totdeauna pereții de lemn ai caselor sînt lipiți cu „tină” pe afară și înăuntru. Acoperișul caracteristic pentru casele din a doua jumătate a sec. 19 este cel numit cu „șuturi” (pinion) dar care coboară destul de jos, fiind ceea ce se cheamă un pinion mare triunghiular lăsînd loc, dedesubt, unui trapez foarte îngust deasupra fațadelor laterale, scurte, ale casei, prevăzută cu două ferestruici de aerisire. Invelitoarea este din paie de secară în „jupi”, frumos bătute în strat gros. Sînt și acoperișuri de stuf. Casele sînt de mari dimensiuni, deseori putînd fi văzute case de 10—14 m lungime și pînă la 7 m. lățime. Decorul apare pe cunună, pe stîlpi, și pe grinda interioară, sub forma motivelor geometrice crestate, rozete și cruci solare, sau a inscripțiilor. Sub streșina de paie a pinionului, trapezul rămas este deseori plăcat cu scînduri traforate sau pe care se aplică un decor alcătuit tot din scînduri traforate, formînd figuri geometrice simple, sau rozete solare. Deosebită prin proporții și monumentalitate este și „șura” codrenească de pe lunca Someșului din preajma C. Întreaga construcție se sprijină pe furci puternice împlîntate în tălpile masive. Șurile au cîte două porți, una spre curte și alta în partea opusă, destul de mari ca să poată intra un car. Porțile sînt din scînduri tăiate, ornamentate cu motive geometrice sau florale stilizate realizate tot din șipci tăiate. Tipul de șură din această parte a țării, ca și din zona Călățelelor (Cluj) se leagă, probabil, de un tip de acaret vest-european, predominant germanic. Portul popular femeiesc se înscrie în tipologia costumului femeiesc românesc din părțile de vest ale țării. Se foloseau în trecut mult țesăturile de cînepă. Cămașa era încrețită la gît, croită dintr-o singură foaie trecută peste umăr, de care se prind mînele încrețite și ele puternic la umăr. Poalele albe sînt frumos încrețite, iar peste ele se poartă o singură „zadie” în formă de șorț alb încrețit și el. Cusăturile cămășii sînt geometrice. Costumul bărbătesc este compus dintr-o cămașă scurtă și „gaci” largi de pînză sau

ciocareci de pănură albă cu „creastă” de postav roșu și negru la cusăturile laterale. Pe vreme rece se poartă un suman scurt, cu aplicații de postav colorat. C., bogată în păduri, a cunoscut în trecut dezvoltarea a numeroase meșteșuguri în lemn (fig. 161): constructori de case, dulgheri, lădari, rotari. Lădari au existat și în satul Băița de Sub Codru (Maramureș) (fig. 162) care a fost și este încă un important centru ceramic, pînă prin 1920 lucrînd aici mai bine de treizeci de meșteri olari, ale căror produse se vindeau pînă departe pe valea Someșului și în Țara Oașului. Producția de vase nesmălțuite a acestui centru era variată și se aseamăna cu producția altor centre de olărie românești din zonele învecinate ale Bihorului și Țării Lăpușului. (P.P.)

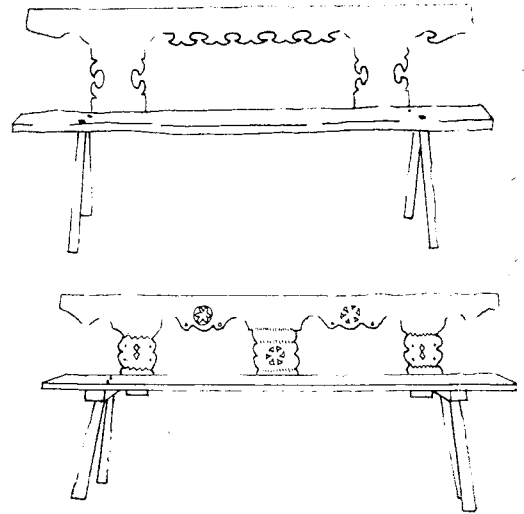

Fig. 161. Bânci cu spătar, zona Codrului.

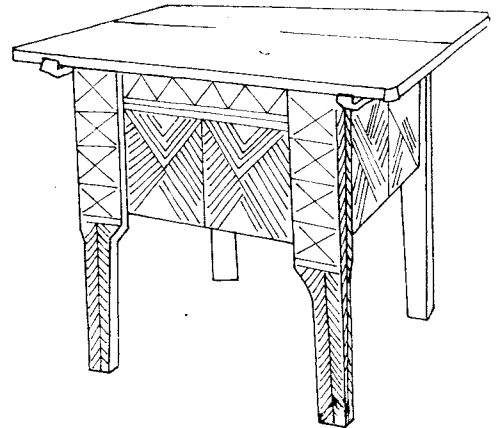

Fig. 162. Masă cu ladă, Băița, Maramureș, sfîrșitul sec. 19.

CODRUȚ, Leon (n. 1931, com. Salva, jud. Bistrița-Năsăud). Meșter cunoscut în confecționarea „roatei de păn”, purtată de feciorii din părțile

Năsăudului. A învățat meșteșugul și a început să lucreze de la 15 ani. A fost premiat. La expoziția de artă populară din cadrul Festivalului național „Cântarea României”. (G.S.)

cofă, vas pentru apă de formă tronconică, cu toartă și capac, lucrat de văsarii din zonele montane, din doage și cercuri de lemn. **C.** a fost răspândită în Transilvania, Muntenia, Oltenia, Dobrogea și Moldova. Decorul floral dispus pe capac este executat în tehnica pirogravurii. Se întâlnește și sub denumirea de: „cofei”, „cofăieș”, „cofer”. **V.** și **văsăritul**. (G.S.)

cofăieș v. cofă.

cofer, vas mic confecționat din doage, folosit pentru lapte, pentru apă sau pentru cules fructe de pădure (G.S.)

cofei v. cofă.

cohor v. Covurluiului.

cojoc, haină lucrată din blană de miel integrată portului popular românesc din toate zonele etnografice ale țării (fig. 163). Prima mențiune privind c. o întâlnim la Herodot în „Istoriei” care spune că

Fig. 163. Cojoc, Valea Someșului, sec. 19.

tracii purtau („... mantale lungi împetștrite”), probabil c. cu aplicații de piele. Aceeași informație o furnizează și poetul Ovidiu (sec. I. e.n.) afirmând despre localnici că poartă c. Îmbrăcămintea din blană este reprezentată și pe monumentul de la Adamclisi. În evul mediu una din miniaturile din Cronica Pictată de la Viena înfățișează pe țărani români în lupta de la Posada (1330) îmbrăcați în c. lungi. Începând din sec. 15 documentele menționează existența unui număr însemnat de cojocari

la sate. Apar breslele de tăbăcari, cojocari, cismari, în orașele transilvănene și în Moldova care făceau comerț și cu țările învecinate. Documente grafice din sec. 18 redau imaginea unor țărani purtând c. din piele, bogat decorate în tehnici diferite. Un exemplar remarcabil îl constituie albumul „Trachten Cabinet von Siebenbürgen (1730). Meșteșugul s-a dezvoltat din necesități de viață izvorite din caracterul climatic al diferitelor regiuni și datorită faptului că blana de miel a fost un material la îndemâna tuturor. Pielea se prelucra cu mijloace simple de către cojocari. Pe teritoriul României s-au lucrat multe categorii de obiecte din blană: căciuli, c. lungi, c. trei sferturi, pieptare, „înfundate” și „crăpate în față”, fiecare dintre acestea având croială și ornamentație diferită în funcție de zonă, de prilejul cu care erau purtate și de starea materială sau socială. Unele dintre ele au fost nemijlocit legate de practicarea unor ocupații cum sînt „toharca” și „sarica”, de forma unor pelerine lungi pînă la glesne sau „bitușă” caracterizată prin mînele neobișnuit de lungi, purtate de ciobani. **C.** integrate costumului popular, avînd denumiri diferite prezintă însușiri estetice remarcabile fiind lucrate de meșteșugari răspîndiți pe tot cuprinsul țării (fig. 164, 165). Ele sînt decorate cu ajutorul unor tehnici variate: aplicații din piele, broderie executată cu lînă, lînă, mătase, arnici, fir metalic de aur sau argint, mărgelile, împletitură din fișii subțiri de piele, aplicații de „bumbi”, paiete, sticlă și oglinjoare, stantare cu diferite ponsoane etc. De obicei pe aceeași piesă se întîlnesc trei, patru, tehnici combinate, puse în valoare de modul în care sînt organizate motivele decorative în compoziții ornamentale simple sau complicate și de cromatica vie sau foarte discretă specifică fiecărei zone (fig. 166). Tehnica dominantă și cea mai prețioasă o constituie broderia. Datorită valorii sale intrinseci și estetice, portul c. nu este neapărat legat de sezonul rece. El se îmbracă în ocazii festive, la nuntă, la horă, la tîrg, indiferent de anotimp. **C.** este legat, de asemenea, de momentul inițierii, cînd tinerii „intră în joc” și încep să poarte toate atribuțiile celor maturi, marcînd integrarea în viața socială a comunității. **C.** lucrate pentru fete, ca de exemplu, „burdicle” din Cîmpia Banatului, erau bogat decorate și viu colorate marcînd tinerețea, iar cele pentru mire, brodate cu fișii de piele și lînă aveau semnificație ceremonială, cu sens apotropaic. În unele zone, momentul căsătoriei era marcat și prin portul unui c. de anumit tip, exemplu c. „cumcenesc” în zona Crișului Negru. Pieptarul indică și situația materială sau socială a purtătorului și aceasta nu neapărat ca urmare a costului ridicat al unor categorii de c., ci și pentru că în evul mediu, pieptarul constituia o „marcă”, iobagii neavînd voie să poarte c. mult prea împodobite. În cadrul ceremonialului de înmormîntare, doliul era marcat prin purtarea c. pe dos, după cum tot astfel se purta în cadrul „obiceiului mascării” cu prilejul Anului Nou. În pofida numărului mare de centre în care s-au lucrat c., precum și a varietății pieselor respective, trebuie remarcat că diferitele variante se înscriu în cadrul unui stil unitar, specific poporului nostru, manifestat prin unitatea de croi și a schemelor compoziționale, la care se adaugă acel simț al echi-

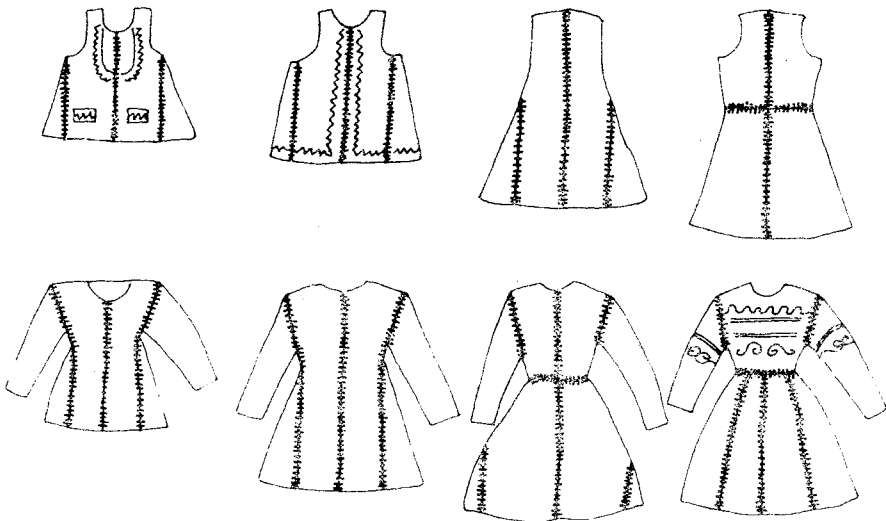

Fig. 164. Croiuri de cojoace.

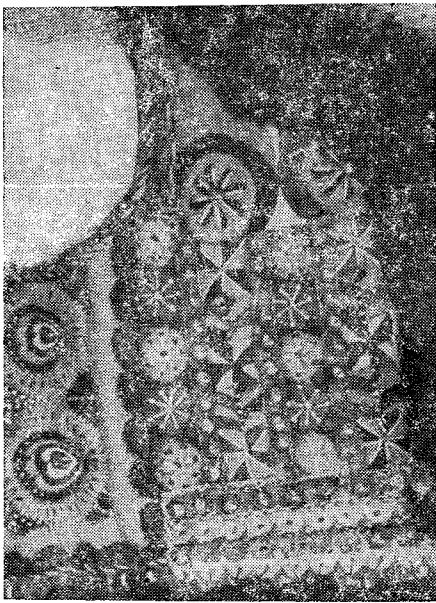

Fig. 165. Cojoc, Chereuș, Arad, sec. 20. Detaliu.

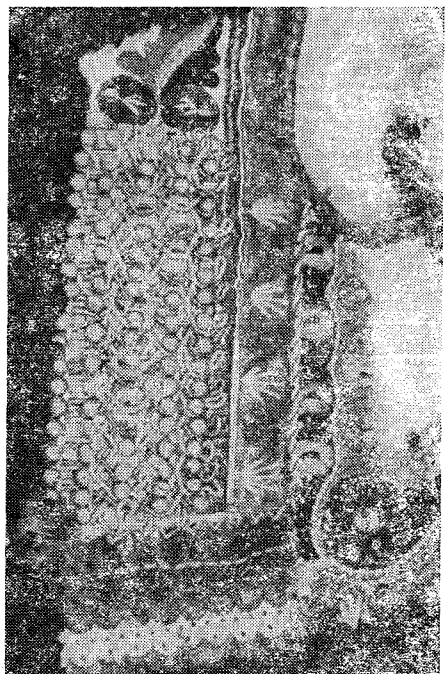

Fig. 166. Cojoc, Șepreuș, Arad, sec. 20. Detaliu.

librului în dispunerea ornamentelor și combinarea culorilor, specific artei populare românești.

Bibl. ref.: Herodot, *Istoriei*, VII, 75, în „Izvoare privind istoria României”, București, 1964; P. Petrescu, *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, 1968. (G.S.)

cojocăritul, unul din meșteșugurile de foarte veche tradiție în țara noastră dacă n-ar fi să pomenim decât mărturia lui Herodot (sec. 5. î.e.n.) care narind expediția lui Darius peste Dunăre spunea că „Tracii (geții) luptau avînd pe cap căciuli din piele de vulpe, pe trupuri tunici și deasupra mantale lungi,

împeștritate”, despre care se poate crede că ar fi fost cojoace mari împodobite cu aplicații de piele. Există și o iconografie relativ bogată înfățișînd daci cu cojoace pe monumentul de la Adamclisi, după cum pe un monument funerar din timpul lui Hadrian (începutul sec. 2. e.n.), dedicat unei notabilități a Capidavei, este reprezentat un păstor cu plete învelit într-o sarică lungă pînă la pămînt, aidoma ciobanilor și mocanilor ce pot fi văzuți în unele

zone etnografice ale țării noastre și azi. Bogate în animale sălbatice și domestice, cele trei țări românești din Evul Mediu au cunoscut de timpuriu o mare înflorire a meșteșugurilor, legate de prelucrarea pieilor și a blănurilor, între acestea c. avind un rol de prim ordin. Numeroase documente atestă practicarea c. în Bihor, încă din sec. 12 pomenindu-se numărul meșterilor în satele românești ale ținutului, după cum documente din secolele următoare, mai ales din sec. 14, 15 și 16, menționează marelă număr de meșteri cojocari de la sate și orașe, organizați sau nu în bresle. Astfel se cunosc cojocarii de pe domeniile mănăstirii Probota din Moldova, sau cei din vechiul oraș Baia, din aceleași părți ale Moldovei, al căror renume era destul de mare ca să li se acorde dreptul de a se stabili la Liov, mare centru comercial din sudul Poloniei pe drumul de negoț ce lega porturile moldovenești, Cetatea Albă și Chilia, de la Marea Neagră cu cele ale Mării Baltice. Breslele de tăbăcari, cojocari, blănari din orașele moldovenești medievale Cîmpulung, Suceava, Siret, Trotuș, Roman, Rădăuți, Iași, Vaslui, ca și cele din orașele muntenești Tîrgoviște, Cîmpulung-Muscel, Argeș sau de peste Olt, cum erau Rîmnicu Vilcea și Tîrgu Jiul, făceau un comerț întins cu produsele lor, dirijate fie spre nordul Europei, dar și la sud înspre țările balcanice, după cum mărfuri din domeniul pielăriei de lux veneau și dinspre Transilvania, unde centre ca Orăștie sau Bistrița erau renumite pentru produsele lor. În ținutul Bistriței de pildă erau amintiți cojocari în sate ca Prundu Birgăului, Dumitra, Măgura Ilvei, Teaca, Vița, Dipșa, Lechința (Bistrița-Năsăud), în sec. 16; iar în Bistrița sînt menționați în acte de la începutul sec. 15, aproape 50 de meșteri blănari, cifră apreciabilă pentru acele vremuri cînd orașul avea 4 000 locuitori. În contextul prelucrării pieilor și blănurilor de animale, c. este în relație directă cu alte meșteșuguri, cum sînt tăbăcitul (fig. 167) sau dubitul pieilor, argăsitul, toate vizînd fie depilarea pieilor, fie conferirea impermeabilității și a unei anume flexibilități necesare mularii pe corp. Pielele, se știe, au fost folosite nu numai pentru piese de îmbrăcăminte, ci și pentru confecționarea unor categorii vechi de arme și armuri, fiind cunoscute de pildă breslele saidăcarilor (tolbe pentru săgețile de arc) din orașele Țării Românești, precum și pentru facerea harnașamentelor, lucrate de breasla hămurarilor. Portul popular românesc cuprinde un număr mare de categorii de obiecte lucrate din piei, produse de cojocari: căciuli de diferite tipuri (v. găteala capului), cojoace, scurte, lungi, pieptare înfundate sau despicate (v. cojocul), chimire, curele late și înguste, opinci de o mare varietate, cizme, traiste și tăști, pungi, podoaabe. Pentru confecționarea lor se foloseau, după împrejurări sau zone, diferite blănuri, ceva mai rar de animale sălbatice (vulpă, ijder, lup, urs, hermeline) mai ales în trecut, și mai mult de animale domestice: oi, capre, bovine, porci (pentru opinci și genți) și, chiar, cabaline. Unele produse erau lucrate în gospodăriile țărănești, opinci de pildă, sau căciuli, putîndu-le face în trecut orice gospodar, altele însă au fost lucrate în ateliere specializate. Pregătirea pieilor pentru lucrul specific c. comportă mai multe operații, între care tăbăcitul, „tăbăcărîtul”

Fig. 167. Tăbăcitul pieilor, Transilvania, 1959.

sau „dubitul”, este foarte important. Tăbăcitul se face în două moduri: „la ud” și la „uscat”, primul constînd în cufundarea pieilor în vase mari de lemn, iar al doilea în ungerea pieilor cu diferite substanțe și „învălătucirea” lor. Se folosesc diferite rețete, variînd în timp și spațiu. După unul din procedee, tăbăcitul comportă următoarele faze de prelucrare: pielea este bine întinsă, fixată în cuie pe un gard sau pe podeaua casei și presărată cu un strat gros de sare peste care se pune cenușă pentru a absorbi umezeala. Astfel pregătita pielea este lăsată să stea două săptămîni. În loc de sare și cenușă se mai poate folosi zerul de oaie sau de vacă, țărîțe, apă de var. Între timp se pregătește soluția tanantă din făină de coajă de arîn sau stejar, uneori și de brad sau molid; după ce coaja de copac, desprinsă de pe trunchi se usucă, ea este pisată mărunt și trecută prin sită; făina astfel obținută se fierbe timp de patru, la șase ore, apoi zeama se toarnă într-un vas mare de lemn și se lasă să se răcească. Se introduce în ea pielea, care va rămîne la „murat” cîteva zile, pînă ce părul începe să se desprindă ușor. Sînt folosite și rețete mai complicate formînd un fel de pastă viscoasă compusă din alaua de potasiu, clorură de sodiu, gălbenuș de ou și făină de grîu. După zvîntarea lentă la umbră, se trece la răzuirea pielii care se face cu un cîrlig și, apoi, cu „gripca”, primul fiind o lamă lungă curbată manevrată cu mîna și piciorul deodată într-o tehnică anume, a doua fiind o lamă scurtă prinsă într-o teacă de lemn (fig. 168). Murarea și răzuirea se pot repeta de mai multe ori pentru a obține o argășire mai bună și implicit o calitate mai fină a pieilor. Urmează uscarea și întinsul pieilor, netezirea și lustruirea lor după ce s-au administrat și unele soluții cu rol de apretare. În sfîrșit, se trece dacă este cazul, — în raport cu ceea ce se dorește să se obțină, la colorare. Substanțele folosite pentru aceasta sînt din cele mai variate, putînd fi de origine minerală, — sulfat de fier (tonuri

Fig. 168. Răzuitul pieilor cu gripca, Transilvania, 1959.

realizate prin aplicarea succesivă și repetată a coloranților. Stratul de culoare trebuie să rămână într-un fel transparent, să nu ascundă valorile naturale ale pielii, ci dimpotrivă, să le pună în evidență. Un element important al c. românesc, mai ales a așa-numitului c. „de subțire”, îl constituie decorul sau împodobirea pieselor de port. Realizat în diferite tehnici; broderie, aplicații, împletituri, mozaicare, stanțare, repusaj, decorul cojoacelor și pieptarelor românești este de o mare frumusețe, contribuind la definirea stilurilor zonale ale costumului românesc (fig. 169). Atît felul de pregătire al pieilor, cît și croiala pieselor lucrate din acestea ca și decorul lor, se statornicesc și se transmit din generație în generație, uneori în sînul unei aceleiași familii, cum sînt cele cunoscute ale cojocarilor din zona Neamțului sau de pe Valea Bistriței, unde s-au putut construi arbori genealogici ai familiilor de cojocari pe cîteva generații, nu rareori formînd adevărate „școli” de meșteri cojocari. Așa sînt familiile de cojocari Tuțuianu Tănase (Valea Bistriței) și Cobuz zis Bobîlcă din Sabasa (Neamț) sau „școala de cojocari” a meșterului Vasile Botez de la începutul sec. 20 din Piatra Neamț sau neamul de cojocari Dumitru Sofonea din Drăguș (Brașov), Hotea

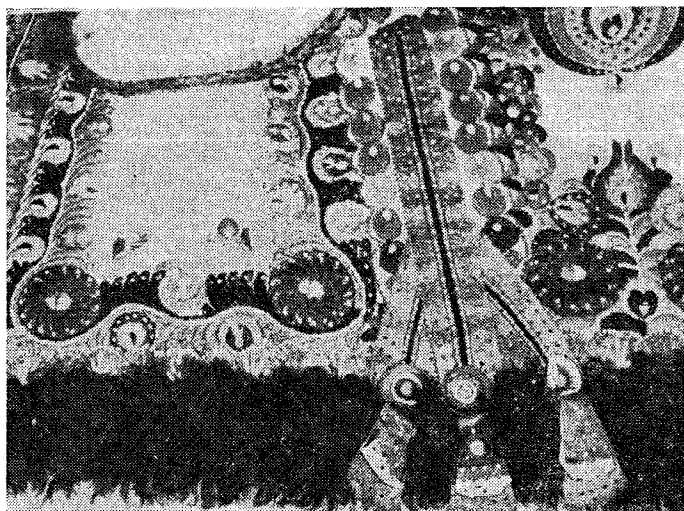

Fig. 169. Cojoc, Șepreuș, Arad, sec. 20. Detaliu.

cenușii pînă la negru intens), potasiu și sodă caustică (tonuri brune-castanii), bicromat de potasiu (tonuri brumării și negre), — de origină vegetală — extrase din arbori, ca vestita culoare de lemn de băcan (roșu-castaniu), din arbuști, cum este roiba (*Rubia tinctorum* L.), (roșu strălucitor), dintr-o specie de licheni din care se extrage orcina (cenușiu-verde-argintiu), sau din flori, ca șofranul (*Crocus sativus* L.), (galben și brun deschis). În ultima sută de ani, atît în tăbăcit și argăsit, cît și în colorare, au pătruns masiv produsele chimice, anilinurile în special pentru culori. Tonurile puternice se obțin prin concentrarea soluțiilor, dar cele mai frumoase sînt

Nicoară din Sat Șugatag (Maramureș), Ioan Ciocan din Dragomirești (Maramureș) și Ileana Cocian din Moisei (Maramureș), Ion Roxa din Bozovici (Caraș-Severin), Floarea Calotă din Plosca (Teleorman) și mulți alții, bărbați și femei, lucrînd și azi pe tipicul tradițional în multe din satele României. În ansamblul ei, arta românească a c. ocupă un loc deosebit în cadrul european al acestui domeniu. Acest loc este definit de împrejurarea cu totul specială că piesele lucrate din piei și blănuri, ținînd prin natura materiei prime și mai ales prin funcția lor de îmbrăcăminte și protecție împotriva frigului, de nordul continentului, au căpătat în arta populară româ-

nească un important rol de ordin artistic. De multe ori suportul de piele dispare sub broderii și aplicații decorative. În unele cazuri decorul reproduce pe cel al hainelor lungi de postav împodobite cu fireturi și găitane, specifice zonelor sudice europene, mai ales a celor de o anume sorginte orientală. În acest context se poate spune că aria de maxim decorativism a hainelor de piele, pe plan european, este centrul estic al Europei, incluzând parte din Polonia, Slovacia, Ungaria, nordul Serbiei, punctul de greutate constituindu-l însă România, la sud de Dunăre decorul hainelor de piele fiind evident mai atenuat. Ca și în atâtea alte domenii, spiritul creator românesc, între nord și sud, între Centrul Europei și Orient, a operat și în domeniul c. o admirabilă și neașteptată sinteză.

Bibl. ref.: P. Petrescu, *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, 1968; E. Florescu, *Portul popular din zona Neamț*, Piatra Neamț, 1979. (P.P.)

cojelcă v. furcă de tors.

cojică v. furcă de tors.

colac, element integrat artei populare plastice asociat obiceiurilor tradiționale. 1. Dar pentru colindători, în cadrul sărbătorilor de iarnă. Se modela din aluat de piine, frământat, dospit și copt în cuptor, în ziua sau noaptea de Ajun. C. prilejua manifestarea fanteziei creatoare a femeilor, formele împletiturilor din aluat, ornamentația lor (reprezentări solare, stelare, uneori zoomorfe) fiind strâns legate de evenimentul, de invocația cărora le era destinat. În cadrul sărbătorilor de iarnă, răsplata colindătorilor era c. mare, rotund, modelat din două suluri de aluat, împletite și așezate cunună, înconjurat de al treilea sul neted, de aluat. Era dăruit numai colindătorilor din ceata de feciori. 2. *Colăcel, colindeț, colindreț, pițărău*, împletit din două suluri subțiri de aluat, în formă de cunună, avînd un orificiu la mijloc, pentru a putea fi pus pe „bățul de colindat”. Uneori erau puși colăceii în traista nelipsită de la gîtul colindătorilor. Forma colăceilor, ca o cunună, sau imitînd aspectul motivelor cosmice, constituia expresia unor invocații de bun augur și fertilitate prezentă în obiceiurile calendaristice, ca și în cele de familie. 3. *Covrigii*, modelați dintr-un singur sul de aluat, așezat în formă de cunună, sau de 8. Se dăruia colindătorilor copii. În zona Mehedinți, covrigul sau colindețul se păstra în casă, la meștergrindă (grinda transversală a casei), crezîndu-se că dacă se consuma vara, copiii vor dobîndi cunoștințe asupra naturii și vieții păsărilor. 4. *Creciuul* era c. tradițional în Bucovina, modelat în formă de 8, întrebuițat în riturile agrare. C. se păstra de la Ajun pînă în martie, cînd, pornind la primul arat, plugarul afuma cu el plugul și vitele, pentru protecția lor împotriva maleficului. 5. *Pupăza*, colac tradițional în zona Hunedoarei, modelat din două suluri răsucite, mărginite de un al treilea meted. Are o formă alungită.

Bibl. ref.: *Sărbătorile la români, Crăciuni*, București, 1914; I. Mușlea, Ov. Bîrlea, *Tipologia folclorului, răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970. (M.B.)

colbeci, pieptănătură cu părul împletit în sus, de la ceafă pînă la creștet și legat în forma unui

coc rotund, purtată în Valea Vadului, Măgura Ierei (Cluj). În unele zone c. se numesc *culbeci*. (G.S.)

coleadă, ceata de feciori, numită astfel în nordul Moldovei. În fiecare sat se formau cîte două c. compuse din cîte 30—40 feciori. C. mare era compusă din feciori cu armata făcută, iar c. mică cuprindea feciori mai tineri (între 16 și 20 ani). Fiecare c. avea drept însemn cîte o stea, împodobită cu hîrtie colorată, panglici colorate, luminări și era condusă de o „calfă”, comandantul cetei, care avea dreptul de a sta primul la masă, și de a alege fata care deschidea jocul. Cele două c. își împărțeau atribuțiile colindatului după criteriul teritorial, ori pe baza diferențierilor sociale, după vechile practici tradiționale din cadrul satului. Costumul lor sărbătoresc, compus din cămașă lungă, albă, cioareci albi, pieptare înflorate, din blană, sumane, avea drept însemne căciuliile împodobite cu busuioc, brad și iederă, ca elemente de invocare a vitalității, regenerării naturii, a fertilității.

Bibl. ref.: *Arhiva Muzeului etnografic al Transilvaniei*, Cluj, 1927. (M.B.)

Fig. 170. Olarul C. Colibaba, Rădăuți, Suceava.

COLIBABA, Constantin, (1900—1975, Rădăuți). Meșterul C. s-a afirmat ca unul dintre cei mai străluciți creatori în domeniul ceramicii populare românești (fig. 170). Păstrător și continuator al tradiției ceramicii de Rădăuți, el a izbutit prin talentul său să reinvie și să înnoiască producția specifică vechiului centru de ceramică Kutu. C. a lucrat, cu egală măiestrie, formele specifice ceramicii de Rădăuți — „castroane”, „cânițe de Moși”, „șipurii” (urcioare), oale, precum și pe cele caracteristice de „Kutu” — străchini și câni ornamentate în „sgraffito”, cu smalt verde și galben. Dacă în ceramica de Rădăuți, C. a fost un fidel continuator al tradiției, în domeniul ceramicii de „Kutu” s-a

manifestat ca un inovator, creind forme și compoziții ornamentale noi, ducind mai departe tradiția acestui centru care și-a încetat producția de mult. C. a devenit membru al Uniunii Artiștilor Plastici, ca recunoaștere a talentului său deosebit și a fost distins cu numeroase premii în cadrul expozițiilor republicane. Preocupat de continuarea meșteșugului, el a pregătit pe doi dintre nepoții săi Marcel și Florin Colibaba care au preluat atelierul după moartea sa. Cei doi continuatori s-au dovedit demni de înaltașul lor, fiind distinși cu premii la Festivalul național „Cântarea României”. (G.S.) **colibă v. așezări.**

colindatul, obicei în cadrul ciclului calendaristic, cu sens augural, pentru vestirea Crăciunului și Anului Nou, pentru invocarea fertilității și a belșugului, pentru anunțarea regenerării naturii și a unui nou ciclu agrar. Obiceiul c. tradițional în toate zonele țării, s-a transmis din generație, în generație, în structura sa generală, sau în variante locale, constituind în același timp un eveniment important în viața satului și un spectacol complex, cu valori simbolice deosebite. În gândirea tradițională, schimbarea cerului și a fluxului biologic după solstiții și echinoclii avea o semnificație deosebită legată de cultul solar. De aceea, zilele solstițiului de iarnă, „la cumpăna timpului”, între vechiul an, cu amorfirea întregii vegetații și noul an, care vestește regenerarea erau întâmpinate cu adevărate ceremonii, în cadrul cărora, locul primordial era deținut de riturile agrare, veritabile dovezi ale unei ocupații de permanență multimilenară, agricultura. Obiceiul c. se organiza pe vârste: „pițării”, copii care colindau în grupe mici de 2—5 colindători, între 3 și 13 ani; „ceata de feciori”, uneori ceata mixtă de feciori și mături; „bătrâni”. Documente din sec. 15—17 atestă prezența acestui obicei în Transilvania și eforturile autorităților vremii de a introduce repertoriul religios în c. tradițional, punând, în același timp, sub interdicție c. ancestral la români (în special ceata de feciori) considerat pentru caracterul său laic, pozitivist, ca „obicei diavolesc”. Folcloriști români, ca Petre Caraman, au pus în discuție ipoteza originii c. în străvechi obiceiuri cu sens agrar ale geto-dacilor. Folcloristica românească și străină a relevat similitudini în obiceiul c. de la noi și obiceiurile de Anul Nou al popoarelor slave învecinate. Varietatea formelor c., diversitatea tematică a colindelor se axează în principal pe riturile agrare. Urarea pițărăilor (cu multiple variante) ca și colinda de intrare a cetei de feciori în casă, „a cășii” sau „a mesei”, ori colinda de plecare, „mulțămita colacului”, „alduitul colacului”, „a ușii”, etc. narează alegoric etapele vieții și muncii de cultivare a pământului, încheindu-se cu urări asemănătoare „Piugușorului”. Colindele laice au forța unei invocații grave, majore pentru stimularea rodului, a fertilității în anul viitor. Ritualurile coincid de altfel cu perioada de pregătire a uneltelor de muncă, a seminței pentru primăvară, împletirea practicilor pozitive cu cele rituale dând forță germinăției viitoare. C. se învăța încă din luna noiembrie, cu 40 de zile înaintea sărbătorilor de iarnă, acestea constituind una din obligațiile cetei de feciori din fiecare comunitate rurală. Colinzile se învățau fie la gazda cetei, fie la șezători,

în prezența fetelor, acest lucru contribuind la cunoașterea repertoriului într-o colectivitate mai largă. Copii învățau c. de la cei vîrstnici. C. copiii se desfășura în ziua de ajun, de dimineața, ori de la amiază pînă seara. De la asfințit umblau cu colindatul și vîrstnicii, la rudenii și vecini. „Cetele feciorilor”, una singură în comunitățile rurale mici, 2—3 în localitățile mari, porneau la c. în seara de ajun a Crăciunului, continuînd toată noaptea chiar și a doua zi dimineața. C. începea de la autoritățile satului, rareori, în sudul Transilvaniei, începînd de la gazda cetei. Uneori, în zona Mureșului superior — Gurghiu și Sibiu — Făgăraș, c. „dintii” se făcea în turnul bisericii, ceata dînd zvon în cele patru zări; c. era însoțit de bătaie de „dubă”, în zonele: Hunedoara, Bihor, Arad, Zărand, Pădureni, de cîntec de „ceteră” (vioară) și „zongoră” (chitară) în Maramureș, de clarinet și „torogoată”, în Banat și pe Mureș, de fluiet și cimpoi în toate zonele țării. Pe drum ceata colindă rar, dar e recunoscută de departe datorită instrumentelor care se fac auzite. La ușă sau la fereastră se zice „colinda dintii”, de mare varietate tematică, terminîndu-se cu formula prin care se cere permisiunea de a se colinda în casă. Colindătorii sînt primiți în camera de oaspeți „casa dinainte”, împodobită sărbătorește, cu ruda de ștergere și culmea cu scoarțele de lînă, alese în război, cu masa acoperită cu țesătură nouă, aleasă în război, așternută ca pentru un praznic mare, cu patru colaci la „cornul mesei”, cu plosca de rachiu sau vin, lucrată din lemn, sau modelată în lut de către meșterii satelor, legată la toartă cu batista sau cu ștergarul ales sau brodat de către fetele din familie. Oaspeții erau poftiți să se așeze pe lavițele care făceau unghi, sub ferestre (loc de onoare, cu semnificații deosebite în cadrul funcționalității interiorului locuinței tradiționale). La masă se așezau doi cîte doi, pe rînd, în ritmul colindei antifonice, cîntată cu gravitate, solemn. După cinstirea bucatelor, se rostește urarea augurală pentru familie, c. „la masă”, c. „fetei”, „mulțămita colacului” etc. apoi erau jucate fetele din casă. În cazul contaminării unor forme de c., se joacă turca sau dansează călușarii. Uneori (în Zărand, Munții Apuseni) sînt jucați și copiii din leagăn (fetițele), pentru a avea noroc și sănătate. În unele zone (versantul vestic al Apusenilor, sudul Transilvaniei) ceata joacă fetele și nevestele din casele colindate, jocul substituind total cîntatul colindelor. După primirea darurilor (bani, colaci pentru fiecare din ceată, carne de porc afumată, etc.) în fiecare casă din sat la care a colindat, ceata de feciori se întoarce la gazdă cîntînd „a zorilor”, colinda de încheiere a obiceiului c. Urma festinul comun și petrecerea tineretului din sat. Costumul popular purtat de colindătorii din ceată se integra în cadrul sărbătoreț al evenimentului. La portul tradițional al fiecărei zone, destinat ceremonialurilor deosebite, feciorii adăugau unele însemne ale ritualului: mănunchiul cu plantele investite cu puteri magico-rituale: brad, busuioc, iederă, mușcată și spic de grîu, „vrîstă” și „zgărduță de mărgele” la pălărie sau din lemn de salcie așchiată, înfășurată în jurul cămăriei și atîrnînd într-o parte, spre umăr, așa cum se purta în zona Mocănimii Munților Apuseni. Împodobirea cu plantele benefice, conform gândirii

tradiționale și înșiși „circeii” din salcie puși la căciulă constituiau gesturi, acte de invocare a revitalizării naturii, a fertilității și rodnicii în anul care urma. Atunci când obiceiul c. era contaminat cu acela al Călușarilor, flăcăii aveau peste piept diagonală din brîie de lînă policromă sau panglici tricolore, iar cioarecii erau strînși la glézna cu legătorile de „cănacă” (ciucuri) și zurgălăi. În mîini purtau „bîte” sau baltage artistic încrestate în lemn, cu intarsii sau cojite, împodobite cu panglici roșii, tricolor, albastre. Vătaful purta o panglică tricolor mai lată, sau un brîu de lînă lat, tivit cu mult roșu, legătorile de la glezne aveau 1—2 șiruri de ciucuri policromi și zurgălăi; în plus, bîta era înfășurată spiralat în panglică tricolor. Nelipse erau traistele „îmbăierate”, țesute din lînă, sau confecționate din piele, împodobite cu cataramă și ținte. La baiera traistei se legau batistele brodate sau năfrămile primite în dar de la fete, ca semn al mărturisirii sentimentelor lor. Întreaga ținută a colindătorilor evoca evenimentul festiv pe care-l „comunicau întregii comunități”.

Bibl. ref.: Ov. Bîrlea, *Colindatul în Transilvania*, în AMET, 1965—1967, Cluj, 1969; I. Mușlea, Ov. Bîrlea, *Tipologia folclorului, răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970; Tr. German, *Tovărășiile de Crăciun ale feciorilor români din Ardeal*, în „Anuarul Arhivei de folclor”, V, 1949; M. Pop, *Obiceiuri populare românești*, București, 1976; M. Pop, P. Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, București, 1976; *Arhiva Muzeului etnografic al Transilvaniei*, Cluj, 1927. (M.B.)

colinda de pricină, întrecere între două sau trei cete, uneori în fața unui „juriu” constituit din primul satului și vătafii cetelor, denumită și „colinda de price”. Scopul concursului era de a colinda și în alte sate. Tradiția acestui obicei, înfîlnit în zona Pădurenilor și pe Valea Cernei, impunea cunoașterea unui repertoriu cît mai bogat și complicat, cu refrene greu de executat. Înfîlnirea dintre cete se făcea în sat sau ia hotarul dintre sate. Cetele așezate în cerc executau colindele cîntînd antifonic și enumerînd în atmosfera mitică a genului, probele de inițiere ale junilor: proba tragerii cu arcul, „încurarea cailor” etc. Această întrecere constituie o formă de împletire a unui obicei calendaristic cu obiceiurile sociale. Portul popular, ca expresie artistică a unui limbaj și complex sistem de comunicare, era în concordanță cu importanța manifestării din cadrul riturilor augurale ale obiceiurilor de iarnă. Întrecerea dintre cete privea nu numai repertoriul folcloric ci și frumusețea costumului, bogăția ornamentală a cămășii flăcăilor, frumusețea chimirului lat de piele, bătut cu ținte și avînd ornamente ștanțate în piele. La căciuli purtau mănunchiuri de plante benefice (busuioc, măgheran), prinse cu zgărduțe din mărgele, împletite și dăruite de fetele din sat. Steagul cetei era fluturat deasupra colindătorilor, ca însemn al ritualului.

Bibl. ref.: M. Pop, *Obiceiuri populare românești*, București, 1976; T. Pamfile, *Sărbătorile la români, Crăciunul*, București, 1914; Ov. Bîrlea, *Colindatul în Transilvania*, în AMET 1965—1967, Cluj, 1969. (M.B.)

colinda de price v. colinda de pricină.

colindă, însemn al copiilor colindători constînd dintr-un băț simplu, cu plăci metalice fixate la vîrf sau dintr-un băț împodobit cu flori artificiale colorate. În zonele montane ale Transilvaniei (Năsăud, Munții Apuseni) c. se confecționa dintr-un băț așchiat în fișii subțiri, spiralat în circei decorativi. Folcloristul Petre Caraman făcea legătura între aceste bețe și refrenul colindei rostite de copii, „flori dalbe de măr”, susținînd că odinioară copiii purtau în mîini crengi înflorite, de măr. Acestei tradiții îi asociază informația despre vechiul obicei din Moldova de a se pune în preajma Anului Nou, crengi de măr la înmugurit, în oale cu apă, acest fapt avînd semnificația de invocare a regenerării, a fertilității, a fecundității pămîntului.

Bibi. ref.: M. Pop, *Obiceiuri populare românești*, București, 1976; I. Mușlea, Ov. Bîrlea, *Tipologia folclorului, răspunsurile la chestionarul lui B. P. Hasdeu*, București, 1970; *Arhiva Muzeului etnografic al Transilvaniei*, Cluj, 1927. (M.B.)

colindători 1. Copii care umblă cu colindatul, în cadrul sărbătorilor de iarnă, în toate zonele etnografice ale țării. **2.** Denumire dată cetei de feciori în zonele Satu Mare, Mureșul inferior, Țara Moșilor. (M.B.)

colindele v. pițărutul.

colindeț, colăcel care se dăruiește colindătorilor copii în zona Brașov. **C.** se frămînta și se cocea în ziua de Ajun, uneori chiar în noaptea ajunului de Crăciun. **V. colindă și băț de colindat.** (M.B.)

colindețe v. pițărutul.

coloranții naturali, proveniți din fierberea plantelor (frunze, coajă, fructe, rădăcini, tulpini, muguri, semințe) și din prepararea pămînturilor colorate (pămîntel, hume, albeală, rușală, negreală), au fost folosiți pe scară largă, secole de-a rîndul, în diferitele domenii ale artei populare românești, pentru colorarea fibrelor textile, în primul rînd, dar și pentru colorarea ceramicii, a obiectelor de lemn (mobilier, unelte, recipiente, troite, cruci, pistornice, icoane), a accesoriilor și detaliilor din piele (cojoace, pieptare, cizme, pungii, chimire), a icoanelor pe sticlă, a crucilor de piatră, a ouălor încondeiate; ei au fost înlocuiți cu coloranții chimici, de tipul anilinurilor, începînd cam de pe la mijlocul sec. 19 și mai ales spre sfîrșitul secolului și începutul sec. 20. Astăzi acest proces este aproape încheiat deși în unele zone și pentru unele categorii de obiecte c.n. se mai folosesc încă. Marea varietate a c.n. utilizați în arta populară românească, cu excepționale rezultate în ce privește armonia cromatică obținută, se datorește, pe de o parte, unei străvechi tradiții și practici exercitate de o populație sedentară de agricultori și crescători de vite, iar, pe de altă parte, diversității mediului natural, oferind o gamă foarte întinsă de plante. Așa se explică marea număr de rețete studiate și tipărite încă din a doua jumătate a secolului trecut în cărți de specialitate. Culorile naturale sînt folosite sub forma soluțiilor apoase, cunoscînd că pigmentii în suspensie se aglutinează suportului prin intermediul mordanților. Multă vreme culorile de bază în arta populară, și nu numai în cea românească, au fost albul, negrul și roșul, primul obținîndu-se în principal (pentru textile) prin folosirea fibrelor în culorile lor naturale albe, al doilea

prin pisarea cărbunelui din lemn ars și zemuri vegetale (ex. coajă de arin, *Alnus glutinosa* L.) și al treilea fiind pământul sau argila roșie, numită ocru. Se poate spune că există o gamă dublă de culori echivalente, obținute din pigmenți minerali pentru ceramică și de zemuri vegetale pentru textile, ca să luăm în considerare cele două domenii importante în această privință. De semnalat că pământuri colorate folosite pentru angobe sau ca bază pentru glazuri în ceramică, în principal oxizi de aluminiu, servesc drept mordanți pentru zemuurile vegetale colorând textilele, denotând o bună cunoaștere a acestor însușiri speciale caracteristice doar pentru popoarele având o îndelungă practică în arta ceramicii, fiind deci în esență sedentare. Mordantul este substanța (oxizi de aluminiu cel mai adesea) care împreună cu colorantul vegetal, ambele dizolvate în „baia” de apă caldă în care sînt afundate fibrele textile, formează un precipitat insolubil. Din cele trei tehnici principale de colorare (prin imersiune, prin imprimare și prin „rezervare”), la noi se utilizează doar prima, aprofundîndu-se firele de lînă toarse în mari recipiente conținînd lichidul colorat. Boiangeriile de mai tîrziu au folosit același procedeu al imersiunii. În foarte puține zone din țară (Mehedinți, estul Transilvaniei, unele zone din Moldova) se utilizează și tehnica imprimării prin aplicarea de tipare de lemn sau de metal (sub forma de fișii înguste de tablă înfipte în suporturi de lemn), cu motive aproape exclusiv florale, rezultînd doar contururi în altă culoare decît fondul, de obicei două tonuri de albastru. Între mordanții tradiționali folosiți în industria casnică textilă românească se află: zeama de varză acră, apă sărată, „gintarul” (drojdia depusă pe butoiul de vin), piatra acră sau alaunul cu diferite numiri locale: „lulachiu”, „vinețeală”, „piatră de fote” (sulfat dublu de aluminiu și potasiu), urină; plantele din care se fac zemuurile colorate se fierb în apă, se lasă să se răcească, se strecoară, apoi în această zeamă se fierb firele toarse se pun la uscat, se spală în apă rece și, în final, se înmoaie în baia de mordant sau fixativ. Rețetele și gamele cromatice sînt relativ numeroase și diferă de la regiune la regiune. În Gorj, de pildă, negrul se obține din coajă de arin (*Alnus glutinosa* L. Gortn.) fiartă cu calaican (sulfat feros) sau din anume tină (nărăi, mîl) fiartă cu sovîrf (*Origanum vulgare* L.), sau din boabe de fasole neagră (*Phasolea vulgaris* L.) puse la dospit 24 de ore și apoi fierte; roșu închis (bordo) sau aprins (cicic) se făcea din rădăcină de robă (*Rubia tinctorum* L.) uscată și pisată, pusă la dospit și fiartă apoi cu „gintar” sau urină; galbenul se obține din coajă de răchită (*Salix fragilis* L.) fiartă, sau din muguri de răchită, sau din coajă de măr pădureț (*Malus silvestris* L. Mill); galbenul-portocaliu închis rezultă din fierberea frunzelor de gutui (*Cydonia oblonga* Moll.) sau a foilor de ceapă (*Allium cepa* L.); albastru închis (turchez) se face din scoarță tocată de mojdrean (*Fraxinus ornus* L.) (varietate de frasin) fiartă, sau din rădăcină de ștevie (*Rumex patientia* L.) tăiată în felii, amestecate cu boabe negre de fasole și cu semințe de usturoi (*Allium sativum* L.), totul dospit în leșie tare făcută din cenușă de lemn și amestecat cu lulachi (piatră vîntă); verde închis se obține din fierberea cojilor verzi de nucă; verde

mușchi se obține din rădăcină de urzică (*Urtica dioica* L.) uscată, pisată și fiartă; cafeniu se face din scoarță de nuc (*Juglans regia* L.) pisată și fiartă; cenușul se face fierbind floare de fin, coajă de gorun (*Quercus petraea* (Matt.) Liebl.) și coajă de plop, într-un anume amestec. În munții Apuseni, în așa numita zonă a Mocănimii pe valea Arieșului, cernitul adică obținerea culorii negru se face din fierberea coajei din arin (*Alnus glutinosa* (L.) Gortn.) la care se adaugă „galiță” (acid galic, sau cum i se spune în Muntenia „calaican”) sau piatră acră (alaun, sulfat dublu de aluminiu și potasiu); galbenul rezultă din fierberea florilor galbene de „drob” (*Genista tinctoria* L.). În ținuturile din nordul Moldovei și Bucovina, portocaliul se face prin fierberea florilor de răchită roșie (*Salix purpurea* L.), negrul din coaja de arin sau frunze de nuc, galbenul din flori de drobiță (*Genista tinctoria* L.), roșul din frunze și coajă de măr sălbatic amestecat cu frunze și flori de sovîrf. În țara Bîrsei, unde se pretuiește în mod deosebit albul zis de „culoarea untului”, acesta se obține din expunerea la soare a firelor de lînă, cîneap sau în; albirea se obține și prin „afumarea” firelor de lînă cu fum de pucioasă; uneori în zonele vecine ale Branului și ale Prahovei, lîna se albea și prin „prefirarea” firelor în lapte de var diluat tare; negrul se obține din fierberea coajei de arin în amestec cu gogoși de ristic formate pe frunzele de stejar; albastrul se făcea în zona Prahova, unde femeile din Țara Bîrsei trimeteau firele la vopsit, din rădăcini de ștevie (*Rumex patientia* L.); roșul din fierberea sovîrfului (*Origanum vulgare*); roșul ruginiu din coajă de ceapă (*Allium cepa*), gălbuitul din alior (*Euphorbia angdaloides* L.) sau laptele cucului (*Euphorbia agraria* M.B.), galbenul din frunze de gutui. O întreagă știință a chimiei populare s-a dezvoltat astfel în legătură cu arta textilelor românești, numai pentru obținerea culorii negre cunoscîndu-se peste 50 de rețete, variînd de la zonă la zonă. Frumusețea gamei cromatice românești tradiționale a țesăturilor și cusăturilor vechi populare se explică tocmai prin folosirea coloranților vegetali cu ajutorul cărora se obțineau tonuri rezistente și calde în același timp, permițînd realizarea unor armonii coloristice de mare rafinament. O mare varietate de nuanțe a diferitelor culori au denumiri sugestive, de multe ori de-a dreptul poetice; iată cîteva exemple pentru verde: verde bătrîn (Maramureș), verde căldărăresc (Dolj), verde mușchi (Gorj), verde praz (Romañați), verde turchez (Mehedinți), verde ca bradul (Muscel), verde ca frunza fagului primăvara (Vîlcea), verde ca buratecul (Argeș) și multe altele; pentru galben se cunosc mai bine de patruzeci de nuanțe, fiecare cu denumirea ei, la fel pentru albastru, circa douăzeci și cinci, pentru roșu circa treizeci, pentru violet, circa douăzeci etc. O întreagă „cultură” a culorilor există în arta populară românească, dovedind sensibilitatea excepțională a românilor pentru perceperea celor mai subtile nuanțe și pentru combinarea lor, ceea ce poate explica și cunoscuta înzestrare „coloristică” a pictorilor români.

Bibl. ref.: S. Fl. Marian, *Cromatica poporului român*, București, 1882; T. Pamfil, M. Lupeșcu, *Cromatica poporului român*, București, 1914; A. Goro

vei, *Mesteșugul văpsitului cu buruieni*, București, 1943. (P.P.)

colțar v. dulap.

comunicare, pentru transmiterea de informații în diverse situații în trecut s-au folosit în sate o serie de procedee auditive și vizuale; comunicarea de știri importante pentru comunitatea sătească se făcea prin viu grai, un „vătășel” sau „crainic” strigând la răspîntiile sau în centrul satului, lângă biserică sau primărie, știrile ce trebuiau aduse la cunoștință: plata impozitelor, repararea drumurilor și podurilor, începerea diferitelor munci agricole, măsuri sanitare, recrutarea tinerilor, ziua judecăților, diferite pricini etc.; cel ce striga avea uneori și umor, comentînd știrile și adăugînd mici înțepături la adresa unora sau altora din consăteni; procedeul se utilizează și astăzi în mai mică măsură, firește, și doar în unele zone mai izolate; cel ce striga știrile se ajuta, pentru atragerea atenției, de o tobă (dubașul primăriei în unele zone din Transilvania), de un clopot, de o goarnă, de o toacă de lemn sau de fier sau de vre-un obiect metalic ieșit din uz pe care-l lovea cu un băț; uneori, c. se făcea într-un anume loc al satului, vătășelul adresîndu-se oamenilor strînși la horă, la biserică sau la cîrciumă sau la răspîntiile în care se adunau oamenii în zilele de sărbătoare tocmai pentru a schimba știri și a comunica între ei, în zilele de lucru fiind răspîndiți la locurile de muncă, uneori foarte depărtate; tot de domeniul c., dar înscriindu-se într-un obicei și făcîndu-se după anume reguli la o dată anumită, primăvara sau toamna, cu prilejul aprinderilor focurilor, ține și așa numita „strigare peste sat”, practică mai ales în Transilvania și parțial în Moldova, constînd în anunțarea de către flăcăi urcați pe o înălțime de lingă sat, a tuturor evenimentelor mai importante din viața satului; strigarea peste sat funcționa ca un sistem de sancționare morală a membrilor comunității, îmbrăcînd de multe ori haina unui comentariu satiric; în caz de pericole sau calamități, anunțarea acestora se făcea prin trasul clopotelor de la biserică, într-un anume fel, „în dungă”, sau ritm; dealtfel clopotul de la biserică și toaca, prin varietatea felului de a trage sau bate, transmiteau o serie de informații codificate, cunoscute ca atare de comunitatea respectivă: adunarea la primărie, moartea cuiva, rîndul slujbelor, incendiu; transmiterea de informații făcea parte dintr-un sistem de comunicare și în cadrul exercitării anumitor profesii: păstorii își anunțau prezența lor și a turmelor prin sunete produse cu „buciumele”, „trîmbițele”, anume semnale însemnînd anume situații; aceste semnale erau înțelese ca atare, prin îndelungă obișnuință și dresare, și de animalele păzite (oi, vite, cai), care la rîndul lor purtau o serie de „talângi” diferite ca dimensiuni și ca tonalitate, avînd drept scop tot comunicarea poziției lor în cazul pășunatului alpin sau în pădurile întinse pe coastele și văgăunile munților; vînătorii foloseau pentru darea semnalelor „cornul” sau „goarna”; tulnicile erau folosite și în „cîrîngurile” izolate din Munții Apuseni, moții anunțîndu-și membrii familiilor ce se aflau pentru îngrijirea și paza animalelor la „mutători” și „colibi” sau la lucru la pădure pentru ciubere, prin semnale diferit modulate; tulnicile au dat și semnalele de

adunare și luptă în timpul răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan, ca și în timpul revoluției de la 1848—1849; principalul procedeu vizual de comunicare a fost în trecut focul, noaptea, și fumul, ziua, focuri fiind aprinse la vreme de primejdie pe movile ce formează în anume zone, — Bugeacul, Bărăganul, Dobrogea —, în anume regiuni din Moldova, un sistem de triangulație coerent capabil să transmită rapid știrile despre apropierea vrămașilor, calculîndu-se că era nevoie de foarte puține ceasuri ca de la Nistru sau Dunăre, știrea despre pătrunderea tătarilor, polonezilor sau turcilor să ajungă la capitalele timpului, Suceava, Argeș sau Tirgoviște; același rol de puncte de observație înalte și de semnalizare l-au avut în Oltenia „culele”, turlele bisericilor sau pur și simplu turnurile de observare, așezate pe înălțimi, la distanțe ce permiteau c. de la o construcție la alta, distanțe eșalonate de la Dunăre pînă sub munții Olteniei; semnale vizuale erau folosite noaptea de cărauși, fie prin atîrnarea unui „lămpaș” sub osia de la spate a carelor, fie prin legarea de „coviltir” a unei făclii sau a unei „gazornite” în partea stîngă a carului; făclii și lămpașe serveau noaptea ca semnale și pentru barcații; diferite semne convenționale, variînd de la zonă la zonă, erau întrebuintate spre a transmite informații precise despre, de pildă, absența de acasă a gospodarului, punîndu-se la ușa de la intrare a casei o mătură sau a unui bețișor în clauza porții de intrare în curte. (P.P.)

conac v. așezări.

conci 1. Pieptănătură cu coc de formă cilindrică, amplificat prin împletirea unor fișii de pînză întărite cu aluat din făină de secară, specifică satelor din Valea Bahnei. **2.** Pînză groasă „cu cărare”, purtată în Țara Vrancei, formînd două gurguie în creștetul capului, peste care se așează „cîrpa”. **3.** Ștergar fixat pe o piesă de forma unui triunghi echilateral cu latura de 20 cm făcut dintr-un mînunchi de paie și îmbrăcat în pînză, pe care îl poartă femeile din zona Perșanilor, numai cîteva duminici după căsătorie. **4.** Piesă din sîrmă în formă de cerc, purtată de femeile din Pădureni, care se așează pe ceafă, pe deasupra cozilor „tîșilor”, și se fixează cu trei ațe numite cositoare. **5.** Podoabă de forma unei căști, făcută din monede, purtată în Banat (fig. 171). (G.S.)

comunicări v. comunicare.

Constanța (municipiul Jud. Constanța). În cadrul Muzeului de artă a Dobrogei s-a înființat în 1972 secția de artă populară și etnografie, cu obiecte provenind din satele de pe limesul dunărean și din cele aflate pe traseul Complexului hidroenergetic și de transport Dunăre—Marea Neagră. Expoziția ilustrează aspecte specifice ale culturii populare din Dobrogea exprimate prin tehnicile de lucru. Sînt expuse costume, scoarțe, țesături de interior, podoabe, obiecte din aramă specifice zonei. (G.S.)

construcții anexe v. arhitectura populară.

contăș, haină bărbătească cu mîneci, lungă pînă mai jos de talie, confecționată din „șiac” de „mițe”, croită în clini, îmblănită cu piei de vulpe; s-a purtat în jurul Romanului, în zonele Iași, Vaslui, Bacău, în jurul Tecuciului. T. Pamfilie îl menționează și în fostele județe Baia și Suceava. (G.S.)

Fig. 171. Femeie cu concii de monede, Remetea Mare, Timiș, sec. 19.

contoman 1. Haină tradițională din postav de Brașov, de culoare neagră, croită din foi drepte și clinii laterali, cu mînci căptușite cu pînză albă și cu blană de miel. Ornamentele din găitan negru sînt dispuse pe margini, la gît și de-a lungul cusăturii clinilor. **C.** s-a purtat în satele din zona colinelor Tutovei. **2.** Cojoc cu guler și garnitură din blană

cîmp. Decorată cu cercuri concentrice ușor adîncite dispuse pe capac. (G.S.)

Corabia (oraș, jud. Olt) 1. Centru renumit pentru meșteșugul jococăritului la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20. Aici s-au lucrat diferite tipuri de cojoace, răspîndite în tot sudul Olteniei. Piese asemănătoare s-au confecționat și în împrejurimi la: Vădastra, Dăbuleni, Osica de Sus, Vișina Veche și Nouă, Brastavățu și Orlea (Olt). Producția acestor centre de jococari se remarcă printr-o variată gamă tipologică și decorativă, prin perfecțiunea execuției tehnice (fig. 172). S-au lucrat pieptare înfundate și despicate, cojoace bărbătești trei sferțuri cu mînci și cojoace femeiești lungi „de mireasă”. Pieptarele pentru lucru sînt croite drept, deschise în față, fără mînci, tivite cu blană neagră de miel pe margini. Două buzunare aplicate, cu broderie din lînă policromă sub formă de rozete pe margini, constituie singura ornamentație. Pieptarele înfundate, purtate inițial numai de bărbați sînt tivite pe margini cu „zagara”, blană neagră de miel, lată de 6—7 cm. Decorul este alcătuit din spirale mari lucrate cu „irhă” verde împletită foarte mărunt și găitan negru. Firul verde al „irhăi” împreună cu găitanul, formează un contur dublu al spiralelor grupate cîte șase pe față și șase pe spatele pieptarului; ele sînt completate prin elemente vegetale brodate cu lînă colorată. În mijlocul feței rămîne un loc neornamentat figurînd două coarne. Spiralele pieptarelor vechi au 15 volute înfășurate strîns; cele mai noi au numai cinci sau șase volute înfășurate mai liber. Fața și spatele nu sînt identice, deosebindu-se prin mici detalii de decor. Cojoacele despicate în față sînt fără mînci, scurte pînă în talie, cu formă evazată datorită celor doi clinii introduși sub braț.

Fig. 172. Bătrîni îmbrăcați cu cojoace, Corabia, Olt, sec. 20.

de oaie, vulpe sau lup, purtat numai la sărbători în zona Tecuci. (G.S.)

copaie v. covată.

copăneală, cutie rotundă cu capac, lucrată la strung, folosită în Gorj pentru dus mîncarea la

Decorul format dintr-un rînd de rozete policrome — oranj, roșu, vișiniu, negru, bleumarin — dispus pe marginea pieptilor și pe poale este completat cu broderii, găitane și împletituri din piele colorată. O compoziție deosebită formată din două rozete

brodate și rînduri de motive geometrice așezate în formă de triunghiuri pe cei doi clini dau o notă specifică acestor piese, cunoscute cu denumirea de cojoace „de Dăbuleni”. Zona de sub guler este decorată cu broderii punctiforme conturînd croiala gîtului. Un șabac șerpuit, alternat de motive vegetale urmează șirurile de puncte puse în valoare printr-un rînd de „colțuri” din piele colorată. Șabacul se repetă la răscoiala mîneicii și la umăr, alternat de rozete și mărginit de un alt rînd de colțuri din piele colorată. *Cojocul de sărbătoare*, specific ținutei de iarnă, este lung, acoperind șoldurile, cu formă ușor evazată în partea de jos și deschis în față. O bogată decorație dispusă pe umeri, pe poale și la manșete, sub forma unor spirale denumite „cosoae”, executate cu „irhă” verde și lînică colorată caracterizează această piesă de port. *Cojocul de mireasă*, piesă ceremonială cu o croială specială, are partea superioară strînsă pe trup și talia marcată printr-o ornamentație bogată în spirale ceea ce dă impresia unui cordon; poalele largi, cu falduri realizate din nouă clini, patru dispuși în față și cinci în spate, dau un aspect cu totul original acestui tip de cojoc specific C. Mîneicile trei sferturi constituie de asemenea o notă particulară. Marginile pieptilor, răscoiala gîtului, poalele și marginile mîneicilor au o bordură de blană neagră lată de 20—25 cm. Partea de sus a corsajului este croită cu un fel de placă rotundă care acoperă umerii și spatele, decorată cu „cosoae” din irhă verde și lînică. O bordură asemănătoare compusă dintr-o succesiune de „cosoae” este dispusă pe poale și pe mîneici imediat lîngă garnitura din blană. Spațiile rămase libere pe piepti, pe mîneici și pe poale sînt brodate cu buchețele de flori din lînică colorată. Culorile folosite sînt: verde, negru, vișiniu, roșu, oranj. Întregul decor amintește sistemul de împodobire cu găitane. Verdele și roșul se echilibrează datorită spațiilor mari albe, neornamentate. Frumusețea pieptarelor și cojoacelor lucrate la C. și satele din împrejurimi se armonizează cu aceea a costumelor „de Romani” cu decor discret și rafinat. 2. În cadrul Muzeului de istorie și etnografie din C. se află valoroase colecții de artă populară, reprezentative pentru Cîmpia Romaniului: costume, scoarțe, țesături etc. Remarcabile sînt colecțiile de scoarțe și cele de cojoace.

Bibl. ref.: G. Stoica, R. Ilie, *Portul popular din județul Olt*, București, 1981; P. Petrescu, *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, 1968. (G.S.)

coralii v. podoabe populare.

Corbeni (sat, comună, jud. Argeș). Centru de ceramică roșie nesmălțuită și smălțuită. (G.S.)

Corbești (sat, com. Ceica, jud. Bihor). Aici se află o biserică ridicată în sec. 18, monument de arhitectură populară, renovată de mai multe ori. De plan dreptunghiular, cu absida altarului de formă trapezoidală nedecroșată, biserica are un turn original, cu galerie deschisă și coif ce se continuă direct cu săgeata. Capetele grinzilor de la cununile superioare, prelungite dincolo de „cheotorii” profilate cu retrageri, ajung pînă în dreptul brîului în torsadă care înconjoară construcția. Portalul ușii de la intrare se înscrie pe linia celor mai bune tradiții bihorene, fiind decorat cu sculpturi în formă de

frînghie dispuse pe stîlpii laterali, un brîu orizontal și unul curb la partea superioară. Pictura bisericii abia dacă mai poate fi vizibilă.

Bibl. ref.: I. Godea, I. Cristache-Panait, *Monumente istorice bisericesti din Eparchia Oradiei, Bisericile de lemn*, Oradea, 1978. (G.S.)

corcomani v. colbeci.

cordar v. grindar.

cordenciu v. grindar.

corfă 1. Coș de formă tronconică prin care se evacuează fumul de la vatra cuptoarelor din Țara Lăpușului. 2. Coș din răchită, de obicei, cu formă elegantă și împletitură artistică. (G.S.)

corlată, în expresia „vatră cu c.”, folosită în Oltenia, se înțelege coșul piramidal de scîndură prevăzut cu o poliță la baza de jos, care captează fumul de la focul de pe vatra aflată la nivelul solului (fig. 173); prin limitare, în unele zone, c. înseamnă numai polița. Sensul general dispărut azi, era de îngrăditură făcută din scînduri late sau despicături de lemn, dicționarele limbii române înregistrînd de pildă: gard rar la vie, țarc de vite, zăbrele înconjurînd „pomostina” (spațiul din mijloc) carului pentru a transporta fin sau snopi. (P.P.)

corleț, ochiul de la ițe prin care se năvădește urzeala, (Munții Apuseni). (G.S.)

corn 1. Unealtă străveche servind la împodobirea cu culori a vaselor de pămînt, făcută la origine, dintr-un c. de vită, tăiat la ambele capete, în cel mai îngust fiind fixată o bucată dintr-o pană de gîscă (fig. 174), — numită la Hurez de pildă, „țiplă”; cu timpul locul c. de vită l-a luat un recipient din lut ars de forma c. și păstrînd și denumirea. Culoarea turnată în interiorul c. se scurge într-un fir subțire sau picură prin pana de gîscă, creînd posibilitatea de a trasa motive decorative precis desenate; olarii au pentru fiecare din culorile întrebuițate în centrul lor, cîte un corn, toate așezate pe un mic postament anume făcut tot din lut ars. (P.P.) 2. Un sfert dintr-un tulpan negru sau înflorat cu care se leagă femeile în jurul frunții. 3. Element component al unei pieptănături, specifice, în trecut, mai multor zone etnografice: Hunedoara, Banat, Suceava etc. 4. Trîmbiță folosită de ciobani, pădurari și vînători. 5. C. de praf de pușcă. V. și **osul**. (G.S.)

Cornești (sat, com. Călinești, jud. Maramureș). Așezare situată pe Valea Cosăului. Pe moșia C., menționată într-un act emis de Matei Corvin, în 1470, se află o biserică-monument de arhitectură, deosebită de celelalte construcții similare din Maramureș datorită turlei scunde care abia se ridică deasupra acoperișului. Ea face parte dintre primele biserici pictate de Teodor Hodor. Pe o inscripție, păstrată fragmentar pe peretele de nord al naosului, se poate citi astăzi numai numele zugravului. În pictura lui T. Hodor se resimt primele influențe baroce îmbinate cu structurile tradiționale. În redarea costumului întîlnim elemente din universul de viață al pictorului. Astfel, „focioarele înțelepte” poartă cămașă cu mîneici largi, vestă, fustă și șorț, năframă roșie pusă pe umeri cu colțurile încrucișate în față și multe șiraguri de mărgele roșii. În tratarea temelor se observă o predilecție pentru redarea minuțioasă a detaliilor. Puținele reprezentări arhitectonice sînt creionate schematic. Gama cromatică

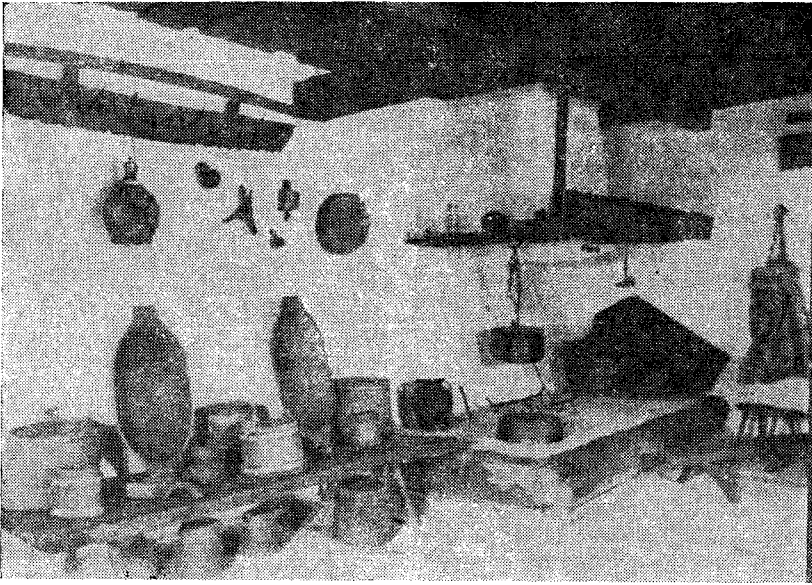

Fig. 173. Vatră cu corlată, Cimpu lui Neag, Hunedoara, sec. 19.

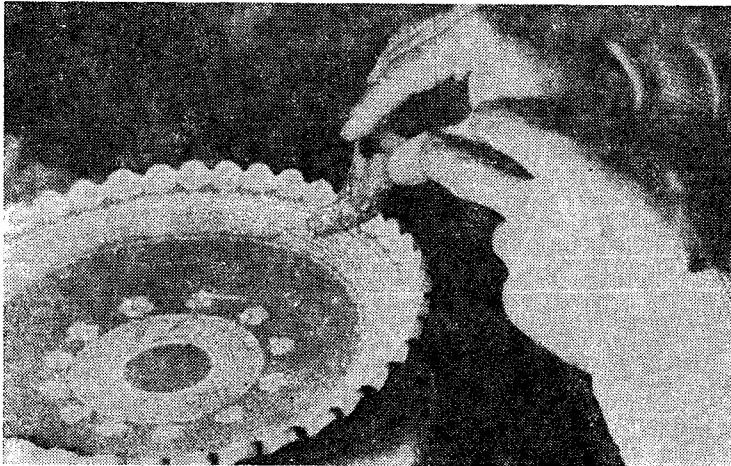

Fig. 174. Decorarea vaselor cu cornul, Horezu, Vâlcea, 1979.

este restrînsă, bazată pe contrastul roșu, albastru, alb, ca în vechile țesături specifice zonei. (G.S.)

cornurari v. dulap.

coroniță v. cunună.

cortel v. haine de dimie.

corună 1. Grinda principală sau fruntarul prispei, în unele zone cioplită în volume geometrice (Oltenia, Maramureș, Ciuc, Suceava). 2. Postamentul pietrelor de moară la morile de apă. 3. Fruntarul morii, cîteodată frumos împodobit. (P.P.)

cositor, element chimic metalic, alb-argintiu, foarte maleabil, folosit în arta populară românească pentru confecționarea unor „ținte” și „plăcuțe” pentru chimire, curele, genți de vînătoare sau la intarsiile în lemn. (G.S.)

cositorit, operație prin care se acoperă interiorul vaselor de aramă cu un strat subțire de cositor. (G.S.)

coslău v. dulap.

cosoale, ornamente în formă de spirală executate cu „irhă”, fișii subțiri de piele, frecvente în decorul cojoacelor în Oltenia. (G.S.)

cosoroabă, în unele zone „costoroabă”, ultimele grinzi de sus a pereților de birne, sau lemnul pus pe pereții de piatră, chirpici sau cărămidă, susținînd căpriorii; rama de cosoroabe formează baza șarpantei sau a căpriorii acoperișului. (P.P.)

costișat, model țesut în diagonală.

costum popular, ansamblu vestimentar de piese caracteristice, constituind unul din cele mai complexe domenii ale artei populare românești, la

Fig. 175. Costum cu două zăvelci, Scornicești, Olt, sec. 19.

alcătuirea căruia participă materii prime diferite, tehnici și meșteșuguri distincte. **C.p.** este un factor fundamental în comunitățile rurale, care reflectă starea socială, ocupațiile, trecutul istoric și elementele înnoitoare, raporturile cu zonele învecinate sau cu alte naționalități etc. Vestigiile descoperite în săpăturile arheologice, mărturiile scriitorilor antici și din Evul Mediu demonstrează că el a fost nemijlocit legat de viața omului. Ca element strict utilitar **c.p.** este legat de condițiile geografico-climatice, de ocupații și meșteșuguri; ca element de podoabă el este legat de cele mai importante ceremonii și obiceiuri, devenind prin aceeași purtătorul unor vechi tradiții, în care se reflectă concepția societății respective cu privire la starea socială, la vîrstă etc. (fig. 175). Obiceiul împodobirii veșmintelor este foarte vechi pe teritoriul României. Figurinele de lut descoperite în necropolele de incinerare de la Cîrna, ca și cele aparținînd culturii Gumelnița, constituie primele documente cu privire la decorul pieselor de port. Herodot menționează în „Istoriei” obiceiul tracilor de a-și ornamenta îmbrăcămintea. E. Fischer semnaleză analogia dintre boneta descoperită la Butnir și boneta dacică, așa cum apare pe monumentul de la Adamclisi. Totodată el a demonstrat prezența țarilor cu creșteri la figurinele neolitice, asemănători celor purtați astăzi în Moldova. Al. Tzigara-Samurçaș consideră că ornamentele pictate de idoli de la Ariușd și pe „Venera craioveană” redau decorul veșmintelor.

Unele tipuri de încălțăminte specifice **c.p.** românesc apar din epoca culturilor Turdaș și Gumelnița, faza Petru Rareș. O serie de figurine, printre care aceea de la Cîrna, ne dau o imagine asupra pieptănăturilor din epoca bronzului. Fota a existat din epoca iliro-tracică, fiind reprezentată pe un monument funerar de la Zagreb și pe monumentul de la Adamclisi. Ovidiu se referea, în versurile sale, la cojocul purtat de geți. Reprezentările de pe Columna lui Traian sau de pe Monumentul de la Adamclisi constituie dovezi edificatoare asupra croiului și ansamblului vestimentar al dacilor, de mare însemnătate pentru înțelegerea originii și evoluției istorice a **c.p.** românesc. Format în decursul unei foarte lungi perioade de timp, ca o creație colectivă, el a devenit un adevărat document al culturii populare, demonstrînd străvechea locuire a teritoriului carpato-danubiano-pontic de către români (fig. 176). Dezvoltat pe străvechiul fond traco-iliric, în tiparele caracteristice dacice, **c.p.** a dăinuit pînă astăzi, datorită științei creatoare anonime de a-l păstra și valorifica prin formă, ornamente, culoare, semnificații, de a-l integra în forme noi, corespunzătoare concepției de viață, viziunii stilistice, funcțiilor fiecărei perioade, inclusiv celei contemporane. **C.p.** românesc, compus după reguli tradiționale acceptate de colectivitate, este de o remarcabilă unitate în ceea ce privește elementele sale fundamentale: materie primă, croi, dispunerea ornamentelor, cromatică. În domeniul materiei prime, caracteristică este folosirea țesăturilor albe din lînă, in, cînepă, sau bumbac. Unitatea materialului întrebunțat a favorizat realizarea unei unități de croi avînd ca lege fundamentală tăietura simplă, din foi drepte, și folosirea integrală a materialelor rezultate.

Fig. 176. Costum cu fotă, Muscel, sec. 20.

Fig. 177. Costum cu catrință și fistic, Gorj, sec. 19.

Fig. 178. Costum cu două boscele, Teleorman, sec. 19.

Această tăietură economicoasă contribuie la realizarea unor ansambluri monumentale, dovedind inventivitatea creatorului popular (fig. 177). Un alt aspect al unității se manifestă în domeniul decoului, dispus cu discreție și măsură, concentrat în câmpuri delimitate cu precizie, care se detașează pe porțiunile albe neornamentate. Decorul este dispus în așa fel încât să sublinieze liniile croielii și odată cu aceasta pe cele ale corpului omenesc. Principalele câmpuri ornamentale la c.p. sînt dispuse în jurul gîtului, pe umeri, pe mînci, pe piept și pe marginea poalelor. Motivele decorative sînt geometrice sau florale stilizate (fig. 178). Cromatica, alt element de unitate, este în general sobră sau în cazul folosirii nuanțelor vii, cum se obișnuiește în Banat și Oltenia, prin alternanța culorilor, contrastul fiind echilibrat și discret. Culorile de bază folosite în sec. 18 sînt: negru, albastru, roșu și firul de aur. În unele regiuni și în perioade mai apropiate (sec. 20) gama cromatică s-a îmbogățit cu alte culori: vișiniu, galben, verde, brun. Folosirea vopselelor vegetale a dat țesăturilor vechi un aspect deosebit și o rezistență specială. Discreția motivelor este astfel completată printr-o cromatică adecvată, contribuind la realizarea unor ansambluri vestimentare cu reale calități artistice. Deși unitar din punct de vedere morfologic, în ansamblul c.p. românesc a înflorit o diversitate de forme legate de condițiile concrete ale zonelor (fig. 179). Broderiile și decorul pieselor de port, deși urmează legile de compoziție ornamentală dictate de o anumită concepție estetică proprie poporului nostru, nu se aseamănă niciodată, deoarece fiecare creatoare adaugă un element propriu. Indiferent de unele piese care au apărut în costum ca urmare firească a evoluției sale, în ansamblul c.p. românesc se

disting cîteva tipuri specifice unui teritoriu care depășește limitele provinciilor istorice. Din componența costumului femeiesc fac parte: cămașa de

Fig. 179. Costum cu zadie de bumbac, Arad, sec. 20.

Tînără îmbrăodită cu ștergar, Vrancea.

Tînără cu basma de cașmir, Munții Apuseni.

Găteala capului cu ceapsă și bani
pe frunte, Valea Bistrei.

Femeie în costum de Pădureni, sec. 20.

Costum din Cîmpia Boianului, sec. 19.

Costum din Ialomița, sec. 20.

Păpuși în costum popular.

pînză formată din „ciupag” și „poale”, briul și betele iar de la talie în jos fota, vilnicul, catrința sau opregul. Capul femeii măritate este acoperit cu ștergar, iar părul pieptănat în diferite feluri acoperit de un tulpnan sau o bonetă („conci”, „fes”, „legătoare”, „chemelet” etc.). Încălțămîntea tradițională a fost opinca cu obiele, înlocuită cu cizme, pantofi sau ghețe. În funcție de prezența unor piese definitorii (fotă, catrință, oprege), generale ca structură în toată țara, dar diferite prin compoziții ornamentale și cromatice în cadrul zonelor, c.p. românesc se grupează în mai multe tipuri: a. *Costumul cu fotă*, țesătură dreptunghiulară înfășurată în jurul șoldurilor, de veche tradiție — este răspîndit în Muntenia — Argeș, Mușcel, Dîmbovița, Rîmnîcul Sărat, Buzău —, toată Moldova și o parte din Transilvania, — Covasna, Harghita, Bran. El apare uneori, ca în Argeș de exemplu, cu fotă în spate și catrință în față. Decorul este grupat la capete și pe margini sub formă de dungi și alesături. b. *Costumul cu două catrințe* — țesături dreptunghiulare purtate pereche în față și în spate peste poale, cunoscute cu denumiri diferite — „zăvelci”, „boșcele”, „oprege”, „zadii”, etc. specifice în Banat, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Transilvania. Costumul cu catrințe se întîlnește în două variante: costum cu *catrință în față și opreg cu franjuri în spate*, atestat pe teritoriul țării noastre încă din epoca bronzului

în față. d. *Costumul cu peșteman și catrință*. Peștemanul derivat probabil din fota încrețită și adunarea ei în pliuri către spate este caracteristic numai în unele sate din zona Vlașca. Cu aceeași denumire întîlnim și o fotă din Moldova. Una din cele mai importante piese ale c.p. este cămașa. Ea păstrează în croi și în dispoziția ornamentelor elemente străvechi, cu care se armonizează întregul ansamblu de piese vestimentare. Din punct de vedere al croiului, cămașa se încadrează în mai multe tipuri: *cămașă încrețită în jurul gîtului*; *cămașă cu fața și spatele croite dintr-o singură foaie și mîncele racordate direct la umăr*; *cămașă cu platcă*. C.p. bărbătesc are o formă mai simplă și o componentă unitară pe tot teritoriul țării. El se compune din cămașă, cioareci (ițari, bernevici, ismene, gaci (fig. 180), briie, cojoc și suman. Cămașa bărbătească se încadrează în trei tipuri, diferite după modul în care se structurează mîncea: *cămașă bătrînească dreaptă*; *cămașă cu „barburi” sau „în cruce”*; *cămașă scurtă*. *Cămașa cu platcă*, purtată în toate zonele țării, este mai recentă. *Cioarecii* diferă de la o zonă la alta. Acestor piese definitorii li se adaugă o serie de coafuri, podoabe, cojoc și sumane, purtate de femei și de bărbați, completînd c.p. în funcție de sezon sau de evenimente ceremoniale. De-a lungul timpului c.p. tradițional a fost supus unei evoluții permanente, datorită unor cauze complexe, generale

Fig. 180. Grup în costum cu cămașă și gaci, Maramureș.

și menținut pînă în zilele noastre în Banat; costum cu *catrință în spate și șorț încrețit în față*, întîlnit în Cîmpia Munteniei și Olteniei, în Dobrogea sau centrul Transilvaniei. În zonele Arad, Bihor, și Țara Oașului costumul este cu șorț în față și fără catrință în spate. c. *Costumul cu vilnic încrețit*, este specific Olteniei — Mehedinți, Olt, Gorj, Vilcea—sudul Munteniei — Teleorman, Ilfov — și unei zone restrînse din partea centrală a Moldovei. În zonele Vilcea și Romanai, vilnicul se poartă cu o catrință

sau locale. El răspunde unor necesități practice, utilitare, dar și unora culturale, relevînd aspecte socializate ale relațiilor umane. Stadiul și formele de conservare a tradiției legate de c.p. este diferit în zonele etnografice după circumstanțele de aculturație dintre ele ori după gradul de izolare și condițiile locale concrete.

Bibl. ref.: Al. Tzigara-Samurçș, *Vechimea portului țărănesc*, București; Ovidiu, în „Izvoare privind istoria României”, I, București, 1964; H. M. For-

magiu, *Portul popular din România, București, 1974*; P. Petrescu, E. Secoșan, *Arta populară, București, 1966*; P. Petrescu, G. Stoica, *Arta populară românească București, 1981. (G.S.)*

costumul schileresc, ansamblu vestimentar pătruns în portul popular bărbătesc din Gorj în ultima decadă a sec. 19 și începutul sec. 20. c.s. se deosebește de portul tradițional gorjenesc prin materialele din care sînt lucrate, piesele componente și prin ornamentație (fig. 181). Satele de contact între zona de munte și cea deluroasă, unde condițiile de viață au fost în general mai bune, ca Bălești, Tămășești, Bălănești, Curtișoara, Ceauru (Gorj) ș.a., se numără printre primele în care s-a adoptat un material de calitate superioară, postavul alb de Azuga și compoziții ornamentale deosebite. C.s. ilustrează diferențierile sociale

Fig. 181. Costum schileresc, Gorj, sec. 20.

și materiale care se conturaseră în această perioadă în satele gorjene. Unele piese caracteristice c.s. au fost purtate în mod exclusiv de categoriile înstărite de țărani din Gorj. Treptat însă, pe măsură ce numărul croitorilor specializați în confecționarea hainelor schileresti s-au înmulțit, iar ornamentația s-a mai simplificat, acest port s-a generalizat, fiind considerat un fel de simbol al costumului gorjenesc. Cămășile purtate la c.s. sînt lucrate din pînză fină de bumbac țesută în două ițe, cusute cu șabace și broderie fină de arnici sau mătase albă. Decorul brodat este dispus pe piepți, pe guler, pe umeri, și pe bențița de la mînici. La poale cămașa are „bibiluri” și „colțișori”. „Nădragii” schileresti, lucrați de croitori specializați, din dimie albă sau stofă de Azuga, păstrează unele elemente de croi tradițional cum sînt „ghizdele” și buzunarele, dar se deosebesc prin decorația bogată și prin lipsa manșetelor. Motivele ornamentale sînt realizate din găitane și „șuită” de lînă sau mătase de culoare neagră, provenite din ateliere specializate.

Peste cămașa bărbații se ینگ cu un brîu lat de 15—20 cm, țesut în ochiuri, sau în ochi și sprîncene, colorat în albastru, alb, negru, roșu, portocaliu, galben și verde, combinate în armonii bine realizate. În timpul verii costumul se completează cu o vestă din postav sau dimie albă bogat ornamentată, cu guler și revere înguste. Piesa cea mai importantă a c.s. este „minteantul” (fig. 182), cunoscut și sub numele de „baibarac” sau „bundă”. Min-

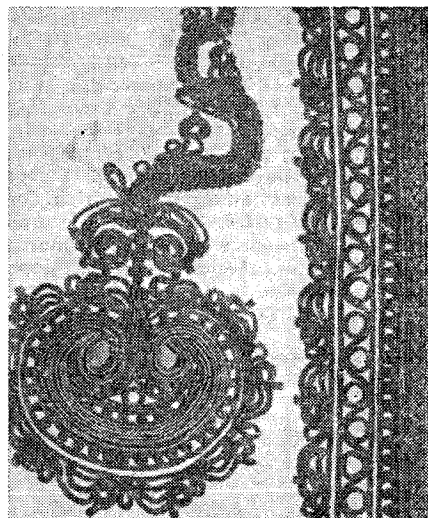

Fig. 182. Minteant schileresc, Gorj, sec. 20. Detaliu de buzunar.

teantul este lung pînă peste șolduri, ușor evazat la poale datorită celor doi clini introduși sub mîncă, cu guler înalt format dintr-o bențiță și mîncă largă. Motivele decorative sînt asemănătoare celor de pe vestă, mult îmbogățite atît în formă, cît și din colorit. Pentru realizarea lor se folosesc găitanul, șuita și galonul produs de fabrică, firul de ibrișin. Culoarele frecvente sînt: roșu, alb, galben, cafeniu și verde. Pentru aplicațiile de la buzunare, piepți și manșete se folosesc postavul și catifeaua de culoare neagră, albastră sau roșie. Din ansamblul c.s. a făcut parte și haina lungă pînă la „talpa piciorului” ușor evazată spre poale, asemănătoare cu dulamele boierești atît în ceea ce privește croiul, cît și decorația cu găitane. La începutul sec. 20 au pătruns unele piese schileresti și în costumul femeiesc de sărbătoare, marcînd diferențieri sociale în cadrul comunităților rurale respective. Piesele specifice schileresti, „vestă pe scurt”, „vestă pe lung” și „haină lungă” sînt confecționate ca și în cazul costumului bărbătesc din materiale foarte fine; treptat fiecare fată a căutat să poarte cel puțin una, două, din piesele caracteristice acestui costum. Așa se explică răspîndirea mai largă a vestelor care se poartă pînă astăzi, în timp ce haina a continuat să rămînă o piesă de lux, inaccesibilă multor categorii sociale. C.s. femeiesc și bărbătesc, formează un ansamblu cunoscut astăzi ca cel mai tipic port gorjenesc, fără de care cercetătorul nu poate să

facă un studiu complet asupra portului popular din această parte a țării. (G.S.)

coș de îngroșat v. instalații țărănești.
coș de tras v. instalații țărănești.
coșar v. pățul.

coșcăruță, pieptănătură cu două coade strânse la spate într-un coc, purtat de fetele din Moldova extracarpatică, pe Valea Bistriței și în zona Romanului. (G.S.)

Coșești (sat, comună, jud. Argeș), centru de ceramică roșie. (G.S.)

cot 1. Năframă roșie înflorată purtată de femeile din Cîmpia Aradului. **C.** se așează peste ceapsa roșie și se leagă sub bărbie. **2**. Unitate veche, folosită mai mult pentru măsurat lungimea pînzei, egală cu 62 cm. (G.S.)

coteș v. tocălie.

și la industrializarea zonei în această ramură, precum și agricultura, ajungîndu-se în ultimile decenii la o adevărată specializare în cultura cartofului. Tîrgu Secuiesc a avut ca mic centru urban, o dezvoltare notabilă a breslelor de meșteșugari, lucrînd mobilier pentru satele din zonă și alte produse de fierărie și pielărie. Așezările sînt în genere adunate, deși caracterul răsfnrat al multora din ele este evident (fig. 183). Pentru serviciile militare prestate, numeroși locuitori au trecut în rîndul nemeșilor, micile lor curți, numite aici „conace”, putînd fi și azi văzute în sate ca Reci sau Cernat (**C.**). Arhitectura veche a fost de birne cu acoperiș în patru ape, cu planul arhaic românesc, (întîlnit și în alte zone din țară ca Mehedinți, Gorj) zis „cu prispă parțială”, aspectul general al caselor înscrisuindu-se evident, prin toate caracterele — materie primă, tehnică, plan, decor — în arhitectura populară

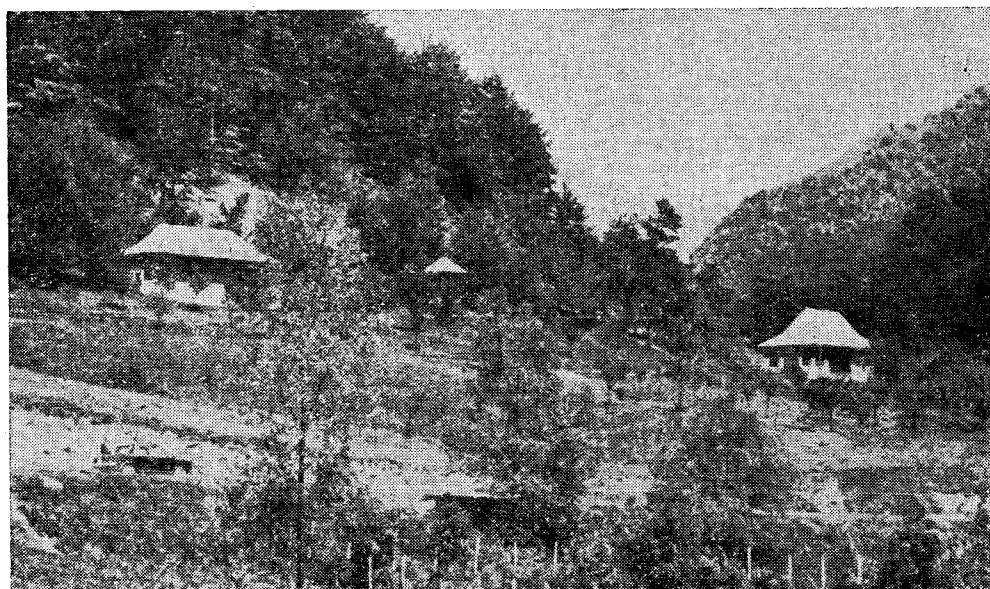

Fig. 183. Peisaj, zona Covasna, 1980.

Covasna, zonă cunoscută și sub numele de **zona Rîului Negru**, după numele principalului curs de apă ce străbate partea depresionară foarte bine delimitată, în care, alături de populația autohtonă românească, au fost de timpuriu colonizați grăniceri secui, avînd ca principal centru orașul Tîrgu Secuiesc. Străvechea îndeletnicire pastorală a românilor în centre puternice ca Brețcu, Ghelița, Poian, (**C.**) unde pînă azi se mai văd, ca și în alte sate, vechi biserici de lemn românești și din care au pornit în mișcările sezoniere de transumanță turmele de oi, străbătînd drumuri lungi înspre șesurile Moldovei de răsărit și ale Dobrogei pînă în stepa Bugeacului și în stepele nord-pontice din Ucraina, Crimeia, Caucaz, mocanii brețcani fiind cunoscuți departe în așezările moldovenesti și dobrogene. Alte ocupații de bază au fost lucrul la pădure și azi practicat pe scară mare, ducînd

românească. Interiorul se organizează în jurul vetrei cu cuptor cu cahle, de o varietate remarcabilă lucrate în centre locale. Vechiul mobilier lucrat din lemn de fag horjit, împodobit cu scrijelături geometrice realizate cu scoaba, a fost în sec. 19 înlocuit pe scară largă cu mobilierul pictat în care influența săsească a centrului meșteșugăresc Brașov se resimte, atît la meșterii secui, cît și la români, putîndu-se desprinde chiar unele „stiluri”, locale diferențiate pe epoci. Porțile înalte, la intrarea gospodăriilor, marcau apartenența la categoria nemeșilor în care, datorită condițiilor sociale și economice, au fost atrași și numeroși români secuizați cu timpul, proces la care și-a spus cuvîntul și disciplina bisericii catolice dominantă în zonă. Costumul simplu, atît în ce privește componența, cît și decorul, combină unele elemente vechi locale, întîlnite și în portul românesc, cum sînt cioarecii

albi la bărbați, cu elemente de proveniență livrescă — central sau vest-europeană —, cum sînt cămășile femeiești cu guler mic, cu mîneci prinse de umăr, împodobite cu dantelă croșetată la marginea mînețelor și gulerului. Fusta, țesută înainte vreme din lînă, azi din bumbac, era lungă și semăna, prin vîstrele sale verticale colorate în roșu, negru, albastru, cu vîlnicele oltenești vechi dar și cu androcurile de peste munți, din părțile Rîmnicului Sărat și din cele ale Bacăului. Cu vremea fustele s-au scurtat, au prins a fi încrețite în talie și au luat o formă evazată, după moda de la mijlocul sec. 19. Ulterior, s-au adăugat și volane de catifea neagră. Peste fustă se poartă șorțulețe albe de pinză cu dantelă, măturisind aceiași modă orășenească de origine vieneză, trecută prin filieră budapestană probabil. De aceeași origină este și moda de a purta mai multe rînduri de poale albe, pentru a înfoia fusta. Vestuța scurtă purtată peste cămașa duce gîndul la aceeași modă a subretelor din sec. trecut. La bărbați, vechea cămașă dreaptă, de tip arhaic românesc, a fost demult înlocuită prin cămașa cu platcă de aceeași factură orășenească. Cioarecii, simpli, albi înainte vreme, au fost împodobiți ulterior, ca influență a costumului militar, cu vîpușcă de postav colorat la tivuri și la buzunare. Pieptarele de piele vechi erau albe; azi nu se mai poartă. Hainele de pănură erau albe sau seine, prevăzute, mai recent, cu tivuri de sîret colorat. În general, arta populară a fost îmbogățită mult și ca urmare a unor mode introduse de intelectualii satelor, cum se întîmplă și azi cînd modele de sculpturi în lemn, de pildă, de porți ca și la stîlpii funerari, de factură rural-barochizantă, sînt transplantate prin intermediul unor meșteri mai școlîți, avînd acces la albumele editate în diverse centre. (P.P.)

covată, vas de forma unei alpii, cioplit dintr-o singură bucată de lemn, cu două prelungiri la capete frumos profilate și decorate cu mici creștături (fig. 184). În funcție de mărime și de zonă c. servește pentru: frămîntat piinea, păstrat făina, pus laptele la prins, spălat rufe etc. În Cîmpia Dunării și Dobrogea c. stă sprijinită pe două cuie de lemn înfipte în perete în apropierea vetrei. În Valea Jiului c. folosită pentru pus laptele la prins este așezată pe o laviță în apropierea vetrei. Tot în c. se ține și se leagă copilul. C. se întîlnește și cu alte denumiri în funcție de zonă, dimensiuni și întrebuințare: „copaie“, „covățică“, „postavă“, „postăviță“, „covățea“, „căpister“, „troc“, „trocută“. (G.S.)

covățea v. covată.

covățică v. covată.

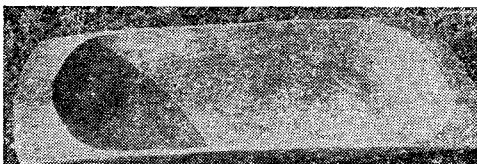

Fig. 184. Covată pentru piine, Cupșeni, Maramureș, sec. 20.

coviltir, acoperămînt al carului numit „arneu“ în Transilvania (Munții Apuseni), construit din nuiele groase îndoită în semicerc formînd o carcasă semicilindrică, de care se leagă țesături groase de țol și rogojini; folosit la drumurile lungi ale celor ce transportă diferite mărfuri. (P.P.)

covor, țesătură din lînă întîlnită în majoritatea zonelor etnografice în ultimele decenii. Termenul de c. a intrat în vocabularul tradițional la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, înlocuind pe cele de *scoarță*, *velință*, *lăicer* etc. (fig. 185—186). În prezent c. este o țesătură din lînă, bogat ornamentată, care se așează pe perete sau pe jos. (v. și *scoarță*). În funcție de locul ocupat în interiorul locuinței și de modul în care este lucrat, c. este de mai multe feluri: a. c. de *culme*, țesătură specifică Țării Hațegului compusă din două foi țesute fiecare cu alt model și cusute una de cealaltă, care se așează pe rudă, deasupra patului. Partea din față, destinată să decoreze interiorul, are alesături geometrice în formă de dinți de fierăstrău și mici romburi dispuse în rînduri orizontale, delimitate de grupuri de dungi. Fondul țesăturii este roșu sau albastru închis, iar motivele alese în tehnica chilimului sînt realizate în tonuri de roșu, galben, bleumarin, brun. Partea din spate a c., formată din cea de-a doua foale de țesătură, se lucrează dintr-un material calitativ inferior, avînd ca ornament o succesiune de dungi înguste în tonuri șterse. b. C. *tocănesc*, țesătură din lînă lucrată în nordul Moldovei în perioada dintre cele două războaie de „tocănițe“, țesătoare de origine maghiară stabilite la Frătăuții Vechi (Suceava). C. tocănesc se caracterizează prin compoziții monumentale care au ca motiv predominant romb în gama cromatică proprie acestei zone: negru, oranj, alb, roșu, violet. Cea mai largă circulație au avut-o c. tocănesc în satele din jurul Rădăuților. (G.S.)

Covurluiului, Ținutul ~ este cuprins între cursurile inferioare ale Prutului și Siretului, lîngă vărsarea acestor două mari riuri moldovenești în Dunăre. Întreg C. face parte din aria etnografică a Dunării de Jos, incluzînd zonele brăilene, gălățene, tulcene și părțile Bugeacului și bălților de la nordul Dunării, arie prezentînd remarcabile note comune atît în ce privește ocupațiile, cu predominanța agriculturii (inclusiv viticulturii) și a pescuitului, dar nelipsind nici acuma forme de creștere a animalelor, cît și în ce privește locuința, costumele și țesăturile. Împărțirea interioară a Ț.C. evidențiază o zonă nordică înaltă de podiș, zona Berești făcînd din punct de vedere etnografic legătură cu podișul central moldovenesc, respectiv cu zonele Fălciiului și Hușilor, și două zone joase de cîmpie colinară, cea a Tecucilor în nord-vest și cea a cîmpiei Covurluiului propriu-zis din sud-est. Zona Berești, cu sate vechi, multe de răzeși, are foarte interesante aspecte etnografice puțin cercetate, în principal arhitectură de nuiele împletite susținute de furci îngropate în pămînt; Cavadinești, Rugineni, Grăpeni (Galați); în est sînt sate mari, adunate, cu intensă activitate de pescuit tradițional, dată fiind apropierea Prutului și a bălților sale; Jorăști, Corni, Rădești, Bălăbănești, Drăgușeni (Galați); în vest, au accentuat caracter de așezări răsfirate, lucrul lemnului, din codrii din nemijlocită apropiere,

Fig. 185. Interior de casă cu covor pe culme, Suceava, sec. 19.

Fig. 186. Covor maramureșean, Sighetu Marmăției, Maramureș.

constituind aspectul caracteristic. Zona din cîmpie a *Tecucilor*, în care notăm și prezența satului Țepu (Galați), locul de origină al cunoscutului culegător folclorist-etnograf T. Pamfile, are sate mari, înșirate de-a lungul marelui drum, paralele cu cursul Siretului: Barcea, Umbrărești, Ivești, Vultureni, Liești (Galați) în care arhitectura nouă se caracterizează printr-un exuberant decor traforat și colorat. Marea așezare adunată, cu caracter de răsfirare Cudalbi (Galați) din inima zonei, nu departe de marginea podișului și a codrilor, este vestită pentru țesăturile sale. În sfîrșit zona de cîmpie a C. propriu-zis, cu așezări rare așezate la mari dis-

tanțe, are în centrul ei vechea așezare agricolă Pechea (Galați) nu departe de fostele moșii ale lui Costache Conachi, Costache Negri, relativ numeroase din satele acestei zone numindu-se „Slobozii”, mărturie a extinderii domeniilor feudale din trecut, încercînd să-și procure mină de lucru prin înființarea așezărilor scutite de biruri. În întregul ținut se constată prezența mocanilor veniți din așezările pastorale ale Curburii interioare și exterioare a Carpaților, după cum se poate nota și prezența unei populații originare din părțile nordice ale României, bucovineni, probabil la origine maramureșeni, după cum ar sugera țesăturile numeroase

cu motivul „horei”, întâlnite în nordul țării și aici în sudul Moldovei. În satele de pe malul Prutului, al lacului Brateș, ca și de pe cursul inferior al Siretului, cu o foarte largă luncă, pescuitul și aspectele etnografice ținând mai ales de diversitatea sculelor pescărești și a ambarcațiilor de tip monoxil, sînt de un deosebit interes. Cele trei zone amintite pot prezenta, la o cercetare mai adîncită, caractere proprii care să îndreptățească considerarea lor ca zone etnografice. În ansamblu, există însă suficiente note comune întregului C. pentru a-l considera pe acesta drept zonă etnografică unitară. Între aceste note amintim în primul rînd arhitectura populară folosind sistemul furcilor, fie îngropate în pămînt (stratul vechi de arhitectură), fie înfipte în tălpi groase ce erau de regulă puse pe butuci scurți și puternici, formînd un fel de fundație pentru solurile slabe sau în zonele cu pînză freatică la suprafața solului. Pereții erau făcuți din „lozii”, îngrăditură de nuiele, lipite gros cu pămînt amestecat cu paie sau pleavă. S-au făcut și case din pămînt bătut (ceamur) iar ceva mai nou din chirpici. Planurile vechi erau alcătuite dintr-o „sală” și o „odaie”, în zona de podiș a Bereștilor (Galați), odaia fiind împărțită în două, în fundul ei apărînd așa numitul „iatac”, al cărui perete despărțitor era de fapt soba foarte mare care încălzea ambele încăperi așa cum se întîlnește frecvent în podișul central moldovenesc, cu deosebire în zona Hușilor. Acoperișul avea învelitoare de draniță în vestul ținutului, deși tabla și-a făcut apariția destul de timpuriu, mai ales în satele de răzeși, în nord-est fiind folosiți și „hlujanii” (tulpini de porumb) și stuful sau trestia în satele așezate lîngă bălțile numeroase în acest ținut înconjurat de ape mari. Acoperișul era în patru ape. Decorul era destul de sărac la casele vechi, la cele noi predominînd cel traforat, iar la cele foarte noi, efectele de tencuie colorate și muluri de ghips fiind aproape generalizate. Țesăturile de interior sînt remarcabile ca varietate și realizare artistică. Între acesta prosoapele prezentînd o gamă diversă de motive antropomorfe, fitomorfe, zoomorfe, avimorfe, puternic stilizate. Pentru „culmea” de deasupra patului se folosea așa numita „prostire”, țesută în trecut din lînă foarte subțire toarsă, albă. „Lăghicerele” sau „levicerele” în pronunția sud-moldovenească, sînt denumirile date scoarțelor, termen neutilizat în zonele de aici, folosindu-se în schimb denumirea de „covor” sau „cohor” pentru țesăturile de mari dimensiuni cu o extraordinar de variată ornamentație în alesătură. Motivele geometrice sînt dominante la piesele vechi, la care apar însă și motive antropomorfe, alături de foarte frecvente imagini ale calului. Covoare din satele Țepu, Corod, Matca, Cudalhi, Coasta Lupii, Gohor (Galați) sînt printre cele mai izbutite pe planul întregii țări, motive cum sînt „cocoarele rătăcite” sau „corachia”, dînd nota locală de mare frumusețe, alături de care, stelele, arborele vieții, figurile omenești, datele și numele proprietarilor, contribuie la configurarea unui tip local al scoarței românești, necunoscut pînă acum cîțiva ani și descoperit datorită cercetărilor a doi tineri pictori gălățeni, Eugen Holban și Angela Tomaselli-Holban care au publicat o carte, înscrîindu-se în biblio-

grafia selectivă a istoriei artei populare românești. Ceramica s-a lucrat în trecut la Rădești, Lungești, Nicorești (Galați) și orașul Galați, rămînînd activ, doar ultimul centru, deși pe cale de dispariție. Costumul popular se înscrie și el în aria etnografică a Dunării de Jos, de care am vorbit mai sus, mai ales prin tipul de „pestelcă” țesută, similară cu cea din zonele Brăilei, Tulcei, Constanței și Ialomiței. Cămașa dreaptă era croită dintr-una cu poalele din țesătură de lînă țigaie toarsă subțire. Se purta și cămașă „încrețită” cu altiță și (numită aici „umăr” sau „potlog”) și „riuri”. În satele răzășești se poartă „fuste” țesute în casă, peste care în față se prinde o pestelcă. Bărbații purtau bernevi din pănură groasă albă și cămașă tot de lînă țigaie, împodobită cu „horbotă” la tivuri. Se mai întîlnește și vechea glugă ciobănească. (P.P.)
cozlie v. dulap.

Craiova (Municipiu, jud. Dolj). În cadrul Muzeului județean Dolj au început să se constituie colecții de etnografie și artă populară încă din 1915. Pe baza colecțiilor inițiale, mult dezvoltate ulterior, în 1967 s-a organizat în „Casa Băniei” o expoziție reprezentativă. Patrimoniul muzeului ilustrează prin obiecte rare, de mare valoare științifică și artistică, ocupațiile și meșteșugurile, îndeletnicirile casnice, creația artistică. Colecțiile de scoarțe oltenesti și acelea de costume au valoare de unicat (fig. 187). (G.S.)

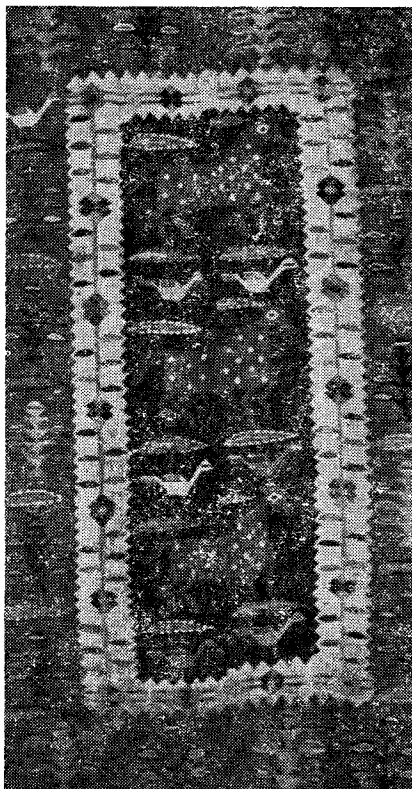

Fig. 187. Scoarță cu cai, Oltenia, sec. 20. (foto Ioan Oprea).

cram, construcție anexă alăturată șteampului, în care sînt păstrate uneltele mărunte necesare diferitelor operații pentru obținerea aurului. (G.S.)

crambă v. Arieșului.

cravată, piesă de port bărbătesc, întilnită în costumul românesc de pe Tîrnave, preluată de la populația săsească. **C.** este făcută dintr-o basma de cașmir înflorată cu trandafiri roșii și ciucuri colorați. În portul ceremonial al mirelui colțurile cravatei sînt trecute printr-un inel de os sau de argint care-i asigură stabilitatea. (G.S.)

crăț v. vilnic.

creață, panglică roșie din bumbac, lungă de cca. 4 m, încrețită mărunț și împodobită cu mărgelile mari de sticlă, purtată ca un fel de cununieță de fetele din zona Perșanilor. (G.S.)

crestături în lemn, unul din cele mai importante domenii ale artei populare a cărei excepțională dezvoltare pe teritoriul României se explică desigur și prin abundența și varietatea materialului lemnos oferit de întinsele păduri ce acoperă și azi mai bine de un sfert din suprafața țării. Poate că nicăieri ca în acest domeniu al **c. în l.** nu s-a manifestat mai amplu spiritul creator al maselor populare care s-au aplecat cu dragoste asupra caselor și mobilierului pe care îl utilizau, asupra vaselor de lemn și a mijloacelor de transport, împodobind toate aceste obiecte folosite zilnic în procesul diferitelor munci. Legătura profundă, condiționată istoric, a poporului român cu pădurea, cu codrul căruia îi este „frate”, explică înflorirea acestui domeniu de artă populară, dezvoltat într-atîtă încît se poate vorbi de o adevărată „civilizație a lemnului” românească. În această civilizație,

c. în l. aduc nota superioară de realizare artistică de înalt rafinament, situînd obiectele de lemn crestate din România pe una din culmile artei țărănești a lemnului din Europa (fig. 188). **C. în l.** sînt lucrate cu unelte foarte simple, între care cuțitul, briceagul sau „simceaua” sînt cele mai obișnuite. Cu aceste unelte țaranul român a „crestat” sau a „împistrit” bucățile de lemn de stejar, de fag, de paltin, de nuc, de ulm, de brad, din care și-a durat atît casele (fig. 189) și mobilele, cît și nenumăratele unelte și ustensile de uz casnic,

Fig. 188. Decorarea lăzilor de zestre cu horjul, Poiana, Vilcea, 1965.

Fig. 189. Ușor de poartă, Maramureș, sec. 19.

acoperindu-le cu o rețea fină de „crestături”, termen propriu limbii noastre, care nu înseamnă nici sculptură, nici cioplire, ci tocmai o tăiere puțin adîncă în masa lemnoasă, dînd naștere unei ornamentici caracterizată prin geometrismul său. **C. în l.** (fig. 190) au atras atenția de timpurii specialiștilor și iubitorilor de frumos, alcătuiindu-se colecții și tipărindu-se albume, cum este cel al lui D. Comșa, încă la sfîrșitul secolului trecut și începutul sec. 20. Cea mai limpede clasificare a **c. în l.** este aceea a categoriilor de obiecte pe care le aplică. În domeniul arhitecturii populare **c. în l.** au avut cîmp de aplicare pe principalele piese constructiv-decorative ale caselor, bisericilor și diverselor acareturi. Astfel, grinzile exterioare, „cosorobii” și „fruntarii” prispelor, stîlpii și „undrelele”,

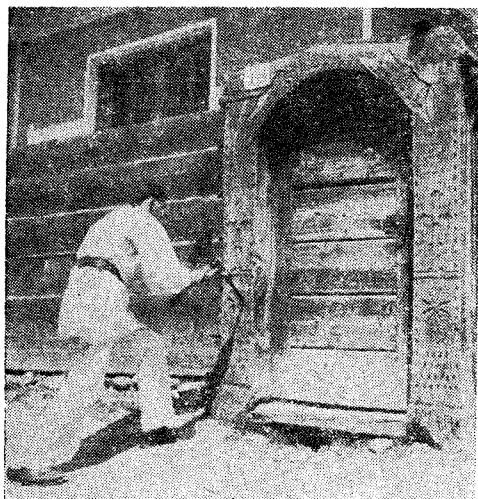

Fig. 190. Executarea crestăturilor pe o poartă, Mărginimea Sibiului.

ramele ușilor și ferestrelor, atât la case, cât și la biserici, sînt decorate cu mărunte crestături geometrice, completînd frumuseșea volumelor masive cioplite sau sculptate ale acestor elemente arhitectonice, mai ales din Gorj, Vîlcea și Mehedinți dar și din Suceava, Maramureș, Oaș, Ținutul Ciucului, Mărginimea Sibiului și Munții Apuseni, Buzău și Prahova. Porțile din Gorj și Maramureș, din Bacău și Cluj, sînt de asemenea vestite pentru migala crestăturilor care acoperă grinzi și stîlpi de cîte patru-cinci metri lungime. Al doilea cîmp de aplicare a **c. în I.** îl constituie mobilierul de diferite categorii, aici în asociatie cu scrijelarea, reprezentative fiind lăzile de zestre, mesele, anume categorii de dulapuri și blindare, scaunele și băncile. Al treilea cîmp de aplicare a **c. în I.** este cel al uneltelor legate de diferite îndeletniciri tradiționale ale poporului român (fig. 191). Între acestea

Fig. 191. Executarea crestăturilor în lemn cu cușitul, Maramureș.

menționăm în primul rînd uneltele folosite în agricultură: astfel coarnele plugului, „toporiile” (cozile) coaselor, greblele, „tiocurile” pentru gresia de ascuțit coasele, ca și jugurile sau „tarnițele” (șei de lemn) sînt admirabil decorate cu mărunte crestături pe anume porțiuni. Asemenea obiecte se întîlnesc mai ales în Munții Apuseni, în Vîlcea, în ținuturile subcarpatice ale Moldovei. Unele din cele mai frumoase obiecte împodobite cu crestături sînt uneltele legate de păstorit. Atît la numeroasele stîne, cît și în lungile lor peregrinări cu turmele de oi între pășunile carpatice și șesurile din Cîmpia Dunării sau de pe țărmul Mării Negre, păstorii utilizau o foarte variată serie de unelte: „crințele” de făcut cașul, gălețile și „cupele” de muls ciobănești, „căucele” de băut apă (Mărginimea Sibiului, Țara Bîrsei, Hunedoara). Unul din cele

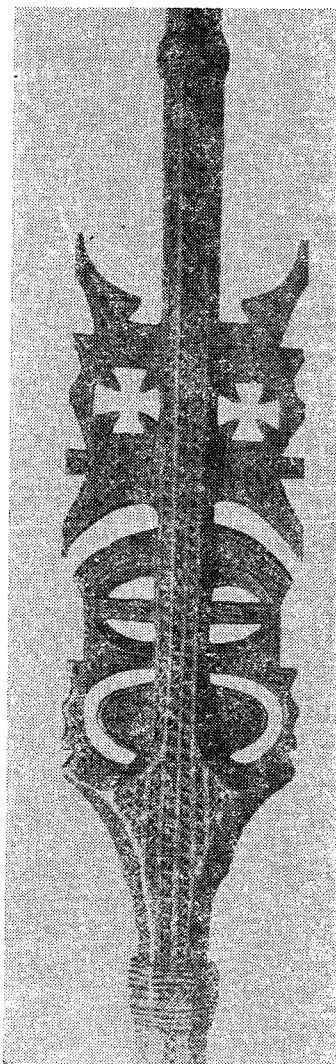

Fig. 192. Furcă de tors, Rîu Bîrbat, Hunedoara, sec. 20.

mai frumoase obiecte din lemn decorate cu creștături este tiparul de caș sau „păpușarul” din Vrancea, de formă dreptunghiulară sau rotundă. Unelele folosite la țesut și în genere la confecționarea diferitelor textile, sînt în mare proporție acoperite cu creștături. Un loc eminent îl ocupă furcile de tors (fig. 192) care prin varietatea formelor și prin decorul lor pot fi apreciate ca fiind unele din cele mai frumoase obiecte de lemn pe plan european. Unealtă de tors, dar purtînd și semnificații ale unui adevărat cod al relațiilor dintre flăcăi și fete, furcile de tors erau anume împodobite spre a fi dăruite

al lemnului”, se află și un original, poate unicul în lume, „Muzeu al lingurilor”. Un cîmp special de aplicare al **c. în l.** este cel al crucilor și troițelor, de o mare varietate tipologică pe teritoriul românesc și care poartă o bogată ornamentică realizată în tehnica creștăturilor. Această ornamentică predominant geometrică se bazează pe simetria, alternanța și repetiția unor serii de motive simple: „dintele de lup” (mici triunghiuri crestate), linii frînte, cercul, semicercul, „unghia”, rozeta de diferite forme. Ornamentica este plasată în mod chibzuit pe diferite porțiuni ale obiectelor care toate

Fig. 193. Ladă de zestre decorată cu creștături, Suceava, sec. 19. Detaliu.

la clăci sau la șezători. Împodobite cu creștături sînt și sucalele, vîrtelnițele și mai ales fusele și „prisinele”, acele mici discuri de lemn care se pun la capătul de jos al fuselor. Apoi „întînzătorile” de pînză folosite la războiul de țesut, maiurile de bătut rufe, precum și părțile componente ale războaielor de țesut, mai ales „brîglele”, sînt și ele decorate cu aceleași mici motive geometrice. Între ustensilele casnice, alături de tot felul de mici recipiente pentru sare, făină, cutii pentru brice și cutii de acte, un loc aparte îi au lingurile ale căror cozi sînt îmbrăcate în aceeași haină minunată a creștăturilor. Varietatea extraordinară a decorului lingurilor a atras de mult dragostea colecționarilor pentru aceste mici obiecte de lemn, iar la Cîmpulung Moldovenesc unde există un „Muzeu

și găsesc o utilizare în viața țărănească. **C. în l.** pot fi privite și ca o „scriitură” ale cărei semne (fig. 193) au pierdut înțelesul de-a lungul vremii. Este sigur însă că unele din aceste semne se constituiau în trecut în sisteme de limbaj specific semnificînd de pildă proprietatea, proveniența (satul sau meșterul), după cum aveau cu siguranță și un sens magic. Un exemplu concret de astfel de scriitură este „răbojul”, instrument de consemnare prin semne a vechei „contabilități” țărănești și pastorale; un alt exemplu îl constituie „țâncușele” de lemn purtînd însemne de proprietate prinse de valurile de aba și dimie bătute la pivele de pe Valea Jaleșului din Oltenia și duse înapoi spre satele de lîngă Dunăre. Aceste semne au pierdut sensul lor social și aritmetic devenind cu timpul motive

ornamentale, după cum „coarnele berbecului” sau „virtejurile” solare (fig. 194) și-au pierdut semnificația legată de practici magice sau rituale, rămânând să împodobească, ca motive crestate, bogata gamă a obiectelor de lemn din arta populară românească.

Bibl. ref.: O. Horșia, P. Petrescu, *Moșteșuguri artistice în România*, București, 1972; *Das Holz in der rumanischen Volkskunst*, München, 1974. (P.P.)

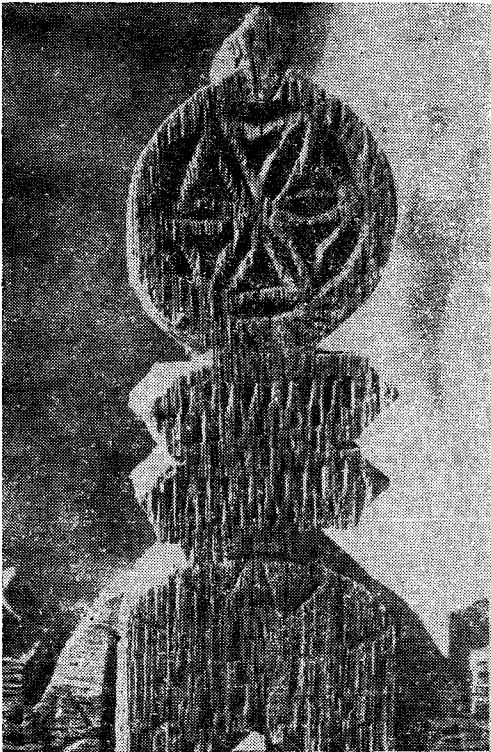

Fig. 194. Cruce cu rozete crestate, Vima Mică, Maramureș, sec. 19. Detaliu.

crestătel, cusătură constând din cruci în mijlocul cărora se fac câteva răsucituri pe ac, în formă de noduri, dispuse pe muchea gulerului cămășilor femeiești și bărbătești din Valea Jiului. (G.S.)

cretință v. catrință.

crintă, vas masiv din lemn care face parte din seria uneltelor de păstorit, folosit pentru prepararea cașcavalului (fig. 195). **C.** are forma unei tăvi elipsoidale cu o gură de scurgere pentru zer și două mânere profilate artistic. Cioplită din lemn de paltin sau ulm, **c.** este un obiect cu funcție practică dar care prezintă și valoare artistică datorită formei sale sculpturale (fig. 196). Bucata din lemn din care a fost cioplită poartă urmele micilor cioplituri executate cu dalta și cu scoaba, asemănătoare tușelor pe un tablou. (G.S.)

Cristuru Secuiesc (oraș jud. Harghita). Muzeul din **C.S.** înființat în 1946 cuprinde un fond valoros de obiecte prezentat în cadrul unei expoziții pavi-

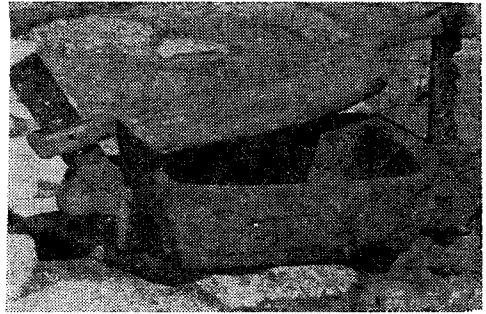

Fig. 195. Crintă de mină, Bran, Brașov, sec. 20.

lionare și a unei expoziții în aer liber (înființată în 1966). Expoziția, cu profil zonal, ilustrează prin obiecte de diferite genuri specificul creației populare: ceramică, țesături, port, arta lemnului etc. Secția în aer liber cuprinde case și gospodării tipice zonei, instalații tehnice țărănești ilustrând modul de viață tradițional. (G.S.)

Criștioru de Jos (sat, comună, jud. Bihor). Centru de olari așezat în bazinul hidrografic al Crișului Negru; produce ceramică roșie nesmălțuită și smălțuită. Decorul vaselor, executat cu pensula sau cu degetul, se compune din dungi late de 4–5 cm, dungi sinusoidale trasate cu negru, motive fitomorfe (fig. 197). Formele cele mai frecvente: blide, oluri și olcuțe diferite, „hîrboace”, „laboșe” pentru lapte, strecurători. Olarii din **C. de J.** vind produsele lor în special în Banat mergînd pe ruta: Salonta, Ineu, Pincota, Chișineu-Criș, Arad, Timișoara, Lugoj. (G.S.)

crîmpită, greșeală la răschiat, rezultat din încruciașarea firelor (Munții Apuseni). (G.S.)

crîng v. așezări.

cruci duble v. punct de cusătură.

crucitură, cusătură folosită pentru încrețituri (Munții Apuseni). (G.S.)

Cucuieti (sat, com. Doftana, jud. Bacău). Centru de olari care a produs vase de uz curent fără valoare artistică deosebită. Aici s-a lucrat ceramică neagră și roșie. (G.S.)

cucumea v. bagea.

Cuhea (sat, com. Bogdan Vodă, jud. Maramureș). Sat de baștină a lui Bogdan I (1359–1365), în care se află una dintre cele mai impunătoare biserici de lemn din arhitectura populară românească. A fost ridicată la 1718 pe locul unei biserici incendiate de tătari în 1717. Biserica este construită pe fundație de piatră brută, din birne de lemn cioplite pe patru muchii și încheiate la colțuri în coadă de rîndunică. Prezintă plan dreptunghiular cu absidă decroșată. Acoperișul cu două poale, turnul înalt cu foisor și coif conferă bisericii din **C.** monumentalitate și sveltețe. Pictura a fost executată de un zugrav anonim la comanda ctitorului „Pan Vasili Samplontai”, așa cum rezultă din inscripția de pe rama portretului acestuia. Apariția unui portret într-o biserică maramureșeană constituie un element insolit, indicînd poate, un ecou tîrziu al modei nobiliare din jurul anului 1600, preluat de mediul rural. Organizarea compoziției se înfățișează pe

Fig. 196. Crintă, Năruja, Vrancea, sec. 20.

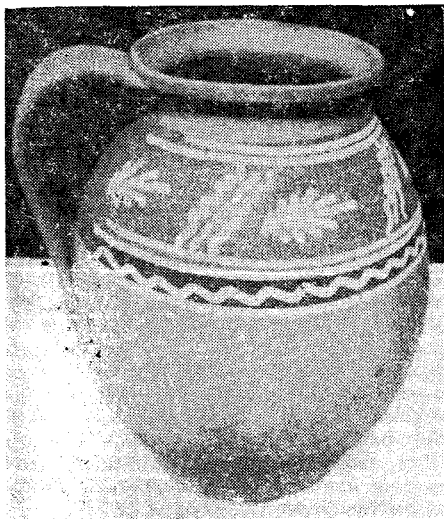

Fig. 197. Oală mare, Criștiorul de Jos, Bihor, sec. 20.

bolta naosului sub forma unor tablouri delimitate prin benzi cu motive vegetale, iar pe pereți scenele se înscriu în panouri dreptunghiulare despărțite prin benzi colorate. Desenul stereotip, personajele cu atitudini rigide, relevă un stil sec, lipsit de căldură. Inscricțiile scenelor scrise în românește și în slavonă sînt de cele mai multe ori indescifrabile.

Bibl. ref.: B. Tit, *Date istorice despre protopopiatele, parohiile și mănăstirile române din Maramureș*, Gherla, 1911; R. Teodorescu, *Portrete brodate și interferențe stilistice în Moldova epocii lui Ieremia Movilă și Vasile Lupu*, în „Itinerarii medievale”,

București, 1980; A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1982. (G.S.)

cuhnie, bucătărie de vară la gospodăria țărănească denumită și „cuine”. (G.S.)

cuie de lemn, elemente de diferite dimensiuni, folosite pentru multiple scopuri în fixarea pieselor componente ale unui ansamblu de lemn: construcție, mobilă, unelte. De un caracter special sînt **c. de l.** de tisă, lungi pînă la 10 cm, cioplite și fasonate unul cîte unul, înfipte în găurile făcute în prealabil cu sfredelul în căpriori, servind la fixarea șindrilei și draniței; întîlnite și la casele cu acoperiș de draniță prinsă în cuie de lemn în zona Dornelor, în Țara Vrancei. (P.P.)

cuier 1. Scîndură lungă și îngustă cu suprafața decorată prin crestare, pictare sau traforare, avînd dispuse la distanțe egale cuie de lemn sau de metal pe care se agăța blinde și ștergare; unele exemplare au o ramă deasupra, pe care se sprijină icoanele pe sticlă (Transilvania). **2.** Suport din lemn sau din fier forjat pe care se pun hainele (Oltenia, Muntenia, Dobrogea). (G.S.)

cuine v. cuhnie.

cujeică v. furcă de tors.

cujbă, instalație folosită la vatră, formată dintr-o tijă de lemn sau de metal fixată oblic în perete, sau pe un pivot vertical, cu creștături pe o latură, pe care se agăța toarta ceaului sau a căldării. (G.S.)

cujelcă v. forcă de tors.

culă, tip de locuință fortificată medievală răspîdită în toată peninsula balcanică ale cărei cele mai nordice exemplare se află pe teritoriul românesc în Oltenia și Muntenia; unele indicii atestă existența ei, în trecut și în Banat. Locuințe-turn există în multe zone din bazinul mediteranean în Orientul Apropiat și în Asia Centrală, fiind cunoscute con-

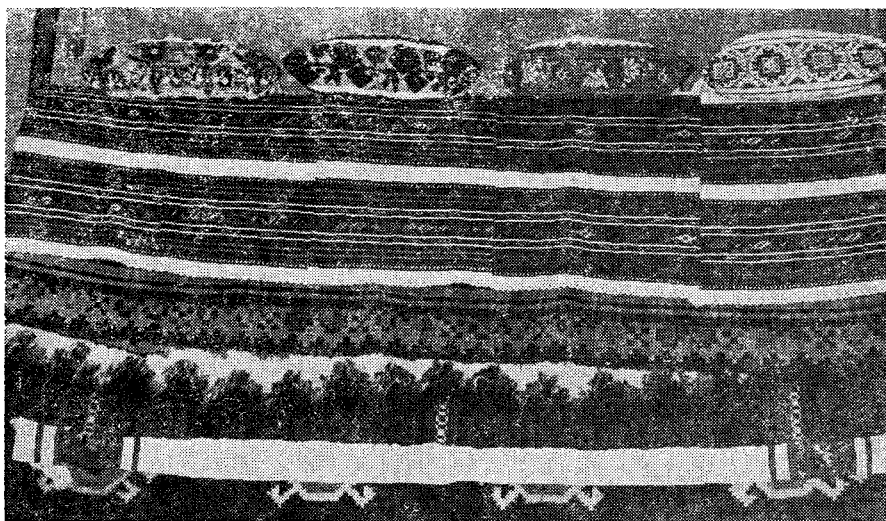

Fig. 198. Culme cu țesături de interior.

strucțiile de acest fel din Afganistan, Iran, din Caucaz, dar și din Italia, Spania și Franța. În sudul Greciei se află de asemenea numeroase exemplare ca și în Epir de altfel, denumite, cu termenul grecesc „pyrgos” care înseamnă turn. Foarte multe exemplare se află în Albania, Macedonia, Serbia și Bulgaria. C. românească pare să se distingă de cele balcanice prin existența ultimului nivel deschis, în forma unui foișor sau belvedere. De plan pătrat sau dreptunghiular, c. românească are de regulă trei sau patru nivele cu câte o cameră, două, rar trei, în funcție de mărimea construcției. Accesul se face printr-o singură ușă masivă, închisă cu drugi de stejar și apărată de deschizături amenajate pentru tras cu pușca asupra atacatorilor. Legătura între etaje se făcea pe o scară îngustă de lemn, apărată și ea, la fiecare nivel de chepenguri de lemn de stejar. Construite din zidărie de piatră și cărămidă groasă pînă la 1 m. c. au nivelele despărțite prin planșee de lemn susținute de grinzi puternice de stejar, mai rar de bolți în cărămidă. Există și câteva exemplare de c. dezvoltate în locuințe permanente, cum sînt c. de la Curtișoara (Gorj), Măldărești (Vilcea), Cerneți (Mehedinti) și altele, al căror caracter deschis probabil că le scoate din categoria locuinței-turn fortificate propriu-zise. Erau și c. care aveau funcția limitată de semnalizare și de alarmă, fiind amplasate pe culmile înalte ce mărginesc văile Oltului, Jiului, Tesluiului, Gilortului, Blahniței, precum și de-a lungul Dunării, acestea, împreună cu turnurile înalte ale unor mănăstiri și biserici din zonă alcătuind un fel de rețea prin care se putea imediat transmite apariția bandelor de „cîrjalii” sau „pazvangii” ce treceau Dunărea. Cele mai multe c. românești datează din sec. 18, unele pîrînd să fie construite chiar în primele decade ale sec. 19, pătrunderea bandelor de jefuitori de peste Dunăre fiind semnalată pînă prin 1820. Se pare însă că au existat asemenea turnuri-locuință sau turnuri de veghe și în secolul anterior,

dacă ținem seama de informația lui Paul de Alep care văzuse la Țințăreni (Gorj) o asemenea construcție în 1659. Mărturie a epocii de nesiguranță de la sfîrșitul evului mediu românesc, cele circa douăzeci de construcții ce se păstrau pînă acum două, trei decenii, constituie un capitol original și încă nu suficient de cercetat al arhitecturii populare românești. Cîteva c. (Curtișoara, Măldărești, Cerneți) adăpostesc azi colecții etnografice și de artă populară.

Bibl. ref.: R. Crețeanu, S. Crețeanu, *Culele din România*, București, 1969; I. Atanasescu, V. Grama, *Culele din Oltenia*, Craiova, 1974. (P.P.)

culmariu, țesătură lungă din cînepă lucrată în două ște, cu care se acoperă „culmea” din interiorul caselor din Munții Apuseni; peste c. se așează tindeele albe învîrstate cu roșu și negru. (G.S.)

culme 1. Țesătură executată în război din bumbac cu cînepă în două sau patru ște, cu alesături policrome pe una din laturi (fig. 198). C. se așează deasupra patului, în jurul vetrei, pe grinzi, în funcție de regiune și vechimea interiorului. 2. Stinghie de lemn fixată pe sub grinzile plafonului în dreptul paturilor, sau al vetrei, în Transilvania și Moldova de nord, în Muntenia, Oltenia și Banat, pe care se așează țesături decorative și piese de port de sărbătoare denumită în unele zone „rudă”. (G.S.)

Culoarul Cerna—Mehadia—Timiș, format din două depresiuni alungite, cea de pe cursul superior al Timișului și cea străbătută de un afluent al Cernei, Mehadia; desparte Carpații Meridionali de Munții Banatului și se constituie într-o zonă etnografică avînd elemente bine caracterizate tocmai datorită unității de relief dar și izolării sale relative, fiind prinsă între cele două masive muntoase. Orientată aproape perfect nord—sud zona are evident predominante note etnografice bănățene, fără a lipsi însă unele elemente oltenesti, și aici adevărindu-se faptul că muntele unește, nu desparte. De-a lungul văilor mari, Timișul curgînd spre nord, iar Mehadia și Cerna spre sud, cumpăna apelor formînd-o

pasul înalt (peste 500 metri) de la Domașnea, s-au constituit sate mari de tip deseori adunat, în timp ce pe terasele largi și pe înălțimi așezările sînt de tip risipit, gospodăriile izolate ivindu-se printre livezile de pomi fructiferi și peticele de culturi cerealiere, ceva mai întinse pe văi. Tipică așezare risipită, mult asemănătoare crîngurilor moțești dar și așezărilor de pe platforma vecină a Mehedinților, este Cornereva (Caraș-Severin) de pe riul Bela cu cătunele și casele împrăștiate pe numeroșii mici afluenți, urcînd versanții apuseni ai munților Cernei din Carpații Meridionali; Cornereva are nu mai puțin de patruzeci de cătune. Nu lipsește nici satul de tip răsfrat, cu casele despărțite de livezi întinse de pomi sau de fînețe. Alături de sate ca așezări permanente, în zonă se întîlnesc un mare număr de așezări sezoniere de tipul sălașelor, pe locurile de fînețe depărtate de sate, avînd funcții agricole și păstorești, după cum la un nivel superior al muntelui se găseșc și numeroase stîni, expresie a celor două ocupații principale, agricultura și creșterea animalelor, alături de care trebuie să pomenim și pomicultura. Instalațiile tehnice de felul morilor de apă, al pivelor și al fierăstraelor, sînt de asemenea numeroase, la Topleț (Caraș-Severin) găsindu-se unul din cele mai cunoscute complexe de mori cu ciutură din țara noastră, păstrată ca rezervă etnografică. Multe sînt și „căzănăriile” (instalațiile de distilat alcoolul din borhotul de prune) mișcate de roți hidraulice ca la Teregova (Caraș-Severin), Cornereva etc. Gospodăriile cu ocol întărit, după modelul cărora au fost ridicate și sălașele, sînt o caracteristică a zonei. Să mai notăm, în materie de structură a satelor, că așezările risipite din zonă au fost supuse unei acțiuni de sistematizare, de „tragere la linie”, la sfîrșitul sec. 18, în cadrul procesului de constituire a comunelor-regimente grănicerești românești. Arhitectura locală veche folosea piatra sub forma bolovanilor rotunzi de rîu și lemnul aflat la îndemînă în marile păduri ce acopereau teritoriul. Tipul vechi de casă era cu două încăperi: „focul” și „soba”. Vatra, spre deosebire de alte zone bănățene, între care Țara Almăjului, este plasată spre fundul încăperii, deci ca în ținuturile olteneste, nu ca în Mehedinți și parte din sudul Banatului și Timoc, unde este plasată spre peretele din față al încăperii. Arhitectura mai nouă utilizează aproape exclusiv cărămida, casele fiind construite paralel cu drumul. Vechiul acoperiș de șindriță în patru ape a fost înlocuit cu cel de țiglă, deseori în două ape. Decorul este aproape total absent, doar la casele noi poate fi notată tencuiala colorată. Portul popular se încadrează în cel bănățean de munte, purtîndu-se pe cap ceapsa și „dîrlonii” un adaos de păr natural formînd un fel de cozi false, precum și „percițele”, două plase triunghiulare împletite din nouă șuvițe subțiri de păr, ce acopereau urechile, alcătuiind la un loc o pieptănătură complicată, marcînd statutul de femeie măritată. Cămașa era compusă din „ciupag” și „poale”, ciupagul fiind croit cu mîncile duse pînă la gura încrețită. Decorul este cusut în benție subțiri la gura cămășii și în șiruri înguste pe mîncă. La femeile de peste 35 de ani decorul este numai în dantelă și ajur alb. Peste poale se poartă opregul cu „petec” și „ciucuri” la spate,

iar în față „cotrința” țesută din lînă neagră și cu motive geometrice alese. Obielele de lînă sînt colorate în galben, roșu, verde. Costumul bărbătesc are cămașă albă lungă și cioareci de pînură albă viriți în obiele colorate, înalte pînă aproape sub genunchi. (P.P.)

cumpene, cîntar de lemn lucrat de meșteșugarii satelor avînd bara pe care se agață „scafele” și tija de susținere decorate cu crestături și caneluri executate cu horjul. A fost răspîndit cu precădere în Transilvania. Greutățile folosite erau din piatră. Se întîlnește sub denumiri diferite: „balanță”, „fonturi”, „scafe” etc. (G.S.)

cunie, denumire folosită în Mehedinți, Dolj, sporadic și în alte zone, pentru a desemna tinda sau încăperea cu vatră în care se gătește; „cuhnie” la curți boierești sau domnești. (P.P.)

cunună, podoabă ocazională avînd rolul să marcheze momentul special al căsătoriei (fig. 199). Adusă din Orient în epoca sclavagistă, diadema a fost mai întîi simbol al suveranității. Mai tîrziu c. a început să fie purtată ca podoabă pe cap și de alte categorii sociale. În săpăturile arheologice s-au găsit multe fragmente de diademe antice și medievale. C. țărănești sînt montate pe suporturi circulare, ceea ce le dă unitate morfologică. Forma cea mai simplă are suportul cu podoabele repartizate egal împrejur. C. de mireasă din Strimtura (Maramureș) este formată dintr-o bucată de carton gros, îmbrăcată cu pînză neagră pe ambele fețe peste care se prinde o benție colorată. Pe marginea superioară sînt cusute flori croșetate din lînă policromă, fixate la mijloc cu o mărgea strălucitoare. La unele c. din Maramureș, pe Valea Tisei, cercul este acoperit în întregime cu floricele de celofan. Ca o caracteristică a acestei c. în partea stîngă apare o palmetă montată vertical, confecționată din același material. Culoarea de bază este vișnie. Forma acestei c. are corespondente în Ucraina transcarpatică. În Maramureșul istoric „munuma”, cum este numită c., se înalță pe un eșafodaj de sîrmă, de formă tronconică, acoperit în întregime cu oglinzi, flori artificiale de hîrtie sau din lînă, frunze și flori naturale, alcătuiind un mozaic cromatic în care predomină nuanțele de roșu. Uneori, la partea de jos a c. se prinde un rînd de monede de argint sau un șirag mic de mărgelă. La Botiza (Maramureș), c. are partea din față ușor înălțată, avînd forma unei diademe. În Țara Lăpușului, c. miresei este de formă cilindrică, cu fond roșu pe care se cos oglinzi, mărgelă, flori artificiale, ciucuri de lînă colorați. C. de mireasă din Țara Oașului se numără printre cele mai complicate și mai decorative. Asemănătoare cu c. din Maramureș, ea este montată pe un schelet metalic pe care sînt fixate „struți cu oglinzi”, mărgelă colorate, „bumbi de lînă”. Pe marginea de sus este prins un rînd de mărgelă mari, argintii. Culorile predominante sînt roșu închis, albastru, verde, la care se adaugă strălucirea oglinzilor. C. se poartă în Oaș împreună cu „coada”, inițial o coafură realizată din codițe mărunte, în prezent realizată dintr-un triunghi de hîrtie deasupra căruia se așează cîteva rînduri de panglici, zgărzi de mărgelă, crenguțe verzi. În zona Perșanilor c. are o formă deosebită. Nota caracteristică este dată de „bortele”, plăci metalice

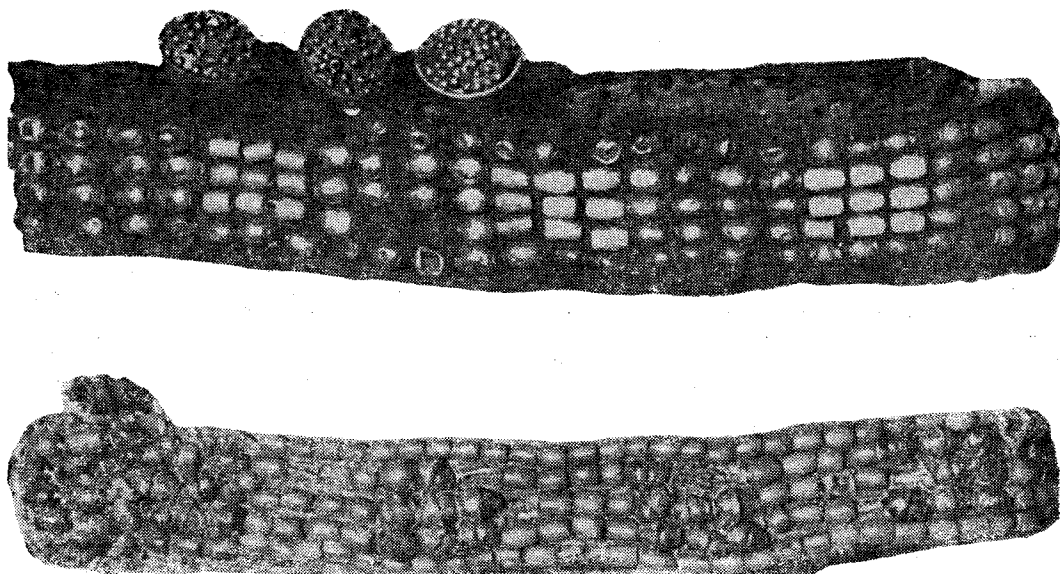

Fig. 199. Cunună de mireasă, Munții Apuseni, sec. 19.

Fig. 200. Cupă de lemn, Năsăud, sec. 20.

din alamă sau aluminiu avînd laturi de cca 10 cm, lucrate în tehnica presării. Bortelele, împodobite uneori cu mărgelile de sticlă colorate în roșu și verde, sînt montate în formă de diademă, pe două rînduri spre frunte și pe un singur rînd la spate; peste plăcuțele metalice sînt fixate „peunii”, pene de păun, voalul și beteala. C. de mireasă, „coroniță”, purtată în zonele Arad și Bihor, are forma unei diademe pe care sînt montate frunze verzi de catifea, lăcrămioare albe, boboci roșii și albaștri din mătase, înconjurați de floricele mărunte; din loc în loc sînt prinse cu sîrmă spiralată, oglinjoare tăiate

în formă de pătrat, cerc sau romb. În zona Sucevei, c., „gița pentru mireasă”, este formată dintr-un carton acoperit cu o pînză și broderie policromă peste care se cos mărgelile argintii; în partea dreaptă c. are o floare roșie și o pană de păun. Într-unele sate din Cîmpia Dunării, în Buzău și Rimnicul Sărat mireasa purta pe cap „fes roșu” cu o c. formată din două rînduri de monede de argint. În zona Teleormanului, mireasa purta o c. mai lată, lucrată dintr-o pînză de cînepă, peste care se înșiruiau „în zale” monede mărunte de argint, „mahmudele” turcești. „Salba de mahmudele” turcești cum se

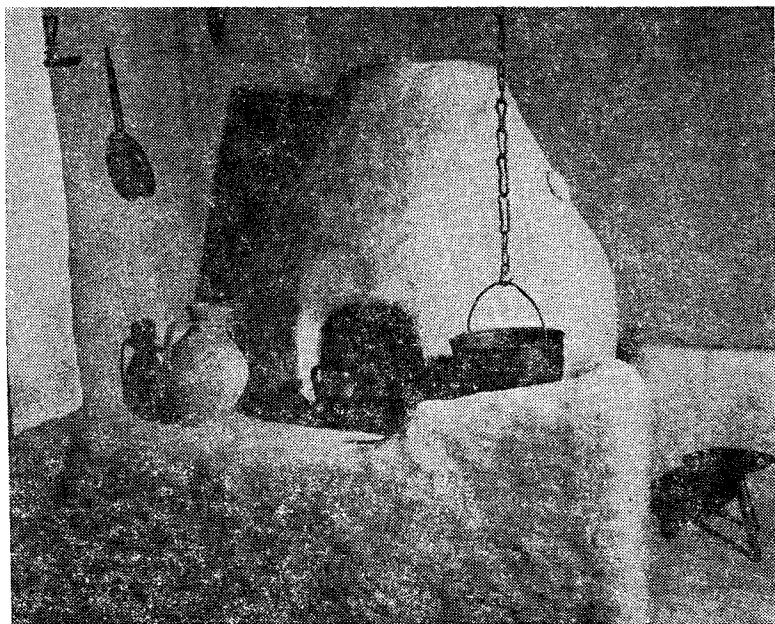

Fig. 201. Cuptor de piine, Dumitra, Alba, sec. 19.

numea *c.*, cuprindea 93 de monede de argint, 71 piese mari grupate pe trei rânduri la partea dinspre frunte și 22 piese mai mici grupate pe un singur rând. Monedele sînt prinse între ele cu inele metalice. Purtată cu un singur ștergar fin de bumbac alb, această *c.* dădea aspect princiar întregului ansamblu vestimentar.

Bibl. ref.: G. Stoica, *Podoabe populare românești*, București, 1976. (G.S.)

cupă 1. Vas de pămînt ars cu picior, formă ceva mai rar întîlnită în olăria populară românească; de menționat forma de cupă a tămîiernițelor din sudul României. **2.** Vas de lemn cu o toartă. (P.P.)

cupă de muls, vas din lemn de fag, cu una sau două torți, folosit la stîna de către ciobani pentru muls. (fig. 200). **C.** se așează deasupra găleții de muls sprijinită pe o sfoară cu cele două torți de formă triunghiulară sau de butoni, ce cresc lateral din pereții vasului. Valoarea artistică a *c.* de muls constă în forma elegantă perfect adaptată funcției. (G.S.)

cupceană v. lingură.

cuptor 1. Instalație pentru ars vasele de pămînt, avînd una din cele mai largi și mai bine cunoscute evoluții din istoria culturii și civilizației românești, numeroase *c.* fiind descoperite de arheologi în toate straturile de cultură de pe teritoriul țării noastre. Formele cele mai primitive de ardere a vaselor de pămînt se făceau pe loc deschis prin așezarea vaselor peste combustibil acoperindu-le cu lemne ușoare; apoi locul focului a fost înconjurat cu un gard de nuiele împletite lipite cu lut; se făceau și gropi în care se aprindea focul, vasele punîndu-se deasupra acestuia și acoperindu-se cu lemne, paie; după cum se săpau și gropi în maluri, pentru arderea vaselor de pămînt. Din diferitele

forme și practici străvechi au rezultat mai multe tipuri de *c.* de ars vase de pămînt folosite de olarii români, continuînd o tradiție milenară, constituind încă o dovadă a continuității poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic. a. **C.** construit sub nivelul solului, constînd într-o groapă de secțiune circulară, avînd în față un tunel prin gura căruia se făcea focul de sub „podina” găurită ce ocupa fundul gropii și pe care se așează vasele; podina se sprijinea pe cițiva stîlpi de lut, de piatră sau de cărămidă. b. **C.** cu dezvoltare orizontală, avînd două guri, una pentru foc, alta pentru încărcarea cu vase; acest *c.* de forma unui om culcat are pe margini șanțuri săpate, după cum are și așa numita „capră” servind pentru sprijinirea lemnelor și distribuirea egală a căldurii degajate: este un tip de *c.* folosit pentru arderea reducătoare a ceramicii negre. c. **C.** construit la nivelul solului, din piatră, nuiele împletite cu pămînt, cărămidă, avînd forma fie tronconică, fie cilindrică ușor bombată la mijloc, cu un poloboc; căldura circulă vertical; pe fundul *c.* se află un fel de vatră mai ridicată din pămînt cruțat în jurul căreia rămîne un canal circular în care se așează cruciș lemnele care ard; vatra aceasta numită „temei” în unele zone (Săsciori-Alba), sau „mălai” (Hurez-Vîlcea, Oboga-Olt), este uneori despărțită în două de un șanț numit „strigoi” (Oboga), la capetele căruia se află două guri de foc, și înconjurată de un șanț circular numit „sclip” (Oboga); *c.* acesta se încarcă pe sus. Temperatura în *c.* țărănești de ars oale variază între 150 și 900 grade în funcție de necesități. **2.** Construcție specială pentru gătit mîncare și copt pîine, nelipsită în orice casă sau gospodărie țărănească din trecut, foarte frecvent întîlnit și azi (fig. 201). În esență este vorba de un spațiu

boltit realizat în diferite tehnici: a. boltă din nuiele împletite lipită cu un strat gros de lut muiat; prin ardere nuielele dispăreau, iar lutul ars se transforma într-o boltă rezistentă; altelei se puneau un trunchi gros de copac peste care se așeza lutul; b. boltă de piatră sau cărămidă. De diferite forme și amplasări, de la cuptorașul mic clădit pe vatră în Mehedintzi, pînă la cuptorul enorm ocupînd un sfert din încăperea respectivă în Moldova și Maramureș, c. este deseori prevăzută și cu un horn pentru captarea fumului, acesta putînd fi căptușit uneori cu cahle smălțuite sau micasate cum este cazul în Transilvania; în multe zone din țară, gura c. este în casă, iar corpul lui este scos în afară. Există și c. construite în curte, adăpostite sub construcții speciale de diferite forme, cum sînt cele monumentale din Bărăgan de pildă; în casele vechi c. formează o unitate cu vatra și cu hornul. V. și instalații pentru încălzit. (P.P.)

cuptor cu căhăli v. instalații pentru încălzit. cuptor cu vatră în față v. instalații pentru încălzit.

cuptuf, căptușeală de pînză folosită la umerii cămășilor bărbătești în Transilvania. (G.S.)

curcubeie, dungi înguste colorate diferit, încadrînd bata de culoare roșie, a catrințelor moldovenești. La piesele vechi c. se realizau din lînă iar la cele mai noi sînt din bumbac sau chiar din mătase. (G.S.)

curea, cingătoare de piele mai îngustă decît chimirul, decorată mai ales prin aplicații de piese metalice: ținte (fig. 202), „bumbi”, plăcuțe turnate din cositor. Cele mai frumoase exemplare sînt purtate în Moldova: Suceava, Bazinul Dornelor, Țara Vrancei, Vaslui. C. decorate cu ținte metalice din Pipirig (Neamț) erau denumite „sfășie” și se

accesoriile decorative. Curelarii făceau parte din aceeași familie de meșteșugari cu șelarii și hămurarii, cu deosebirea că în timp ce aceștia din urmă produceau obiecte destinate harnașamentului, curelarii erau profilați pe execuția unor piese ținînd de costumul tradițional, meșteșugul lor fiind în genere mai bine reprezentat în zone ca Țara Vrancei, Bistrița-Năsăud, Mărginimea Sibiului, adică acolo unde chimirul sau cureaua lată făcea parte din portul bărbătesc. La confecționarea curelelor se folosea pielea zisă „blanc” sau „tova” obținută prin argăsirea vegetală a pieilor crude (vezi procedeele de tăbăcit la cojocărit). Pielea pentru curele se pregătea cu grijă ca să se obțină fișii cu suprafață netedă, de o grosime uniformă, flexibile. Fișiiile din piele „blanc” sau „tova” constituie suportul solid pe care se aplică suprafețele subțiri de piele de ovină brodate sau decorate cu alte sisteme. Aceste piei foarte subțiri de ovine sînt ținute pînă la zece zile într-o soluție de lapte de var, răs timp în care sînt mereu agitate, apoi se scot și rase pe față și pe dos cu cuțite speciale, se limpezesc în apă rece. Se fixează într-un fel de rame de lemn pentru a sta întinse, apoi sînt vopsite în culori de anilină (vînat, roșu, galben, verde, negru, albastru) sau „slagmetal” argintiu în foițe extrem de subțiri. Ca unelte, alături de ciocane, clești, foarfeci, se folosesc „preducele”, rozete pentru încrestat pielea pe margini, ace de oțel cu muchii, diferite drucăre și stanțe pentru obținut motivele stanțate sau repusate. Nelipsit este firește „scaunul” de curelar de formă specifică cu un fel de menghină verticală în care se prind curelele în timpul lucrului. Pentru a confecționa curele se croiesc dreptunghiuri lungi de piele de circa 90 cm, late de 30 cm și bucățile mai mici pentru „trăgători” și „limbi”, buzu-

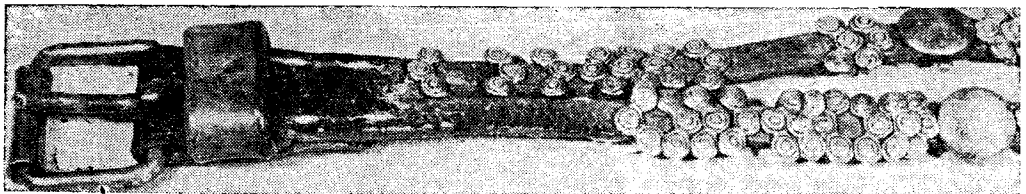

Fig. 202. Curea cu ținte, Nereju, Vrancea, sec. 19.

apropiau ca dimensiuni de chimir, fiind încheiate cu două catarami. C. acoperită cu rozete de alamă, răspîndită în toată Moldova extracarpatică, este îngustă de 5—6 cm și are o lungime de 4—5 m. Se purta peste brîu, încinsă de mai multe ori peste talie. C. cu bumbi de alamă, purtată în satele din jurul Vasluiului și al Iașului de „arnăuții” sau „irozii” de la jocul caprei, sînt cele mai bogat ornamentate. O c. împodobită cu trei rînduri de nasturi de alamă așezați în „solzi” de pește” s-a purtat în zona Tîrnavelor. (G.S.)

curelăritul, vechi meșteșug practicat în toate cele trei țări românești medievale; s-a dezvoltat în numeroase centre, de regulă fiind asociat cu cojocăritul, folosind aceleași materii prime: piele de bovine și, mai rar, de ovine, primele pentru piesele ca atare, cele de-al doilea mai ales pentru

nare cu capac sau fără. La curelele late, decorul realizat în diferite tehnici: broderie, repusaj, aplicații, șantare, se organizează în registre dispuse pe lungimea chimirului. Se foloseau înainte și aplicații de metal sub forma bumbilor sau a discurilor. La curelele înguste, cum sînt cele din Vrancea sau alte zone din Moldova, decorul consta în aplicații de ținte de cositor turnat. În ultima vreme se folosesc pentru împodobirea curelelor late și diferite materiale plastice colorate. Curelarii s-au organizat în cooperative producînd azi un sortiment variat de obiecte în cadrul UCECOM-ului, continuînd însă și producția tradițională de chimire pentru portul popular, acolo unde se mai păstrează, sau pentru ansamblurile de dansuri. (P.P.)

curpen, încrețitură brodată, care se introduce la mîneca iei cu altă în Țara Oltului. (G.S.)

Fig. 203. Modelarea vasului pe roată, Curtea de Argeș, sec. 20.

singură și sînt smălțuite cu verde închis. La **C. de A.** se lucrează și oale tripode, tigăi, urcioare de nuntă bogat ornamentate cu reliefuri. Prin organizarea atelierelor UCCECOM, centrul cunoaște în prezent o nouă înflorire. 2. Muzeul orașenesc din **C. de A.**, înființat în 1956, deține o importantă colecție de artă populară menită să illustreze, împreună cu colecțiile de istorie, unitatea și continuitatea populației în această zonă etnografică, relația dintre arta populară și aulică, talentul și forța creatoare a țaranului. (G.S.)

Curtișoara (sat, com. Bumbesti-Jiu, jud. Gorj). Aici se află unul dintre cele mai frumoase muzee în aer liber din țară, deschis în 1975, funcționînd ca secție a Muzeului Județean Tîrgu Jiu. În cadrul muzeului, în Cula Cornoiu s-a organizat și o expoziție pavilionară care prezintă crestături în lemn, ceramică, țesături decorative și port, reprezentînd specificul Gorjului în aceste domenii. Monumentele aduse aici, case, conace, pivnițe, cu proporții și decorație de valoare artistică și documentară

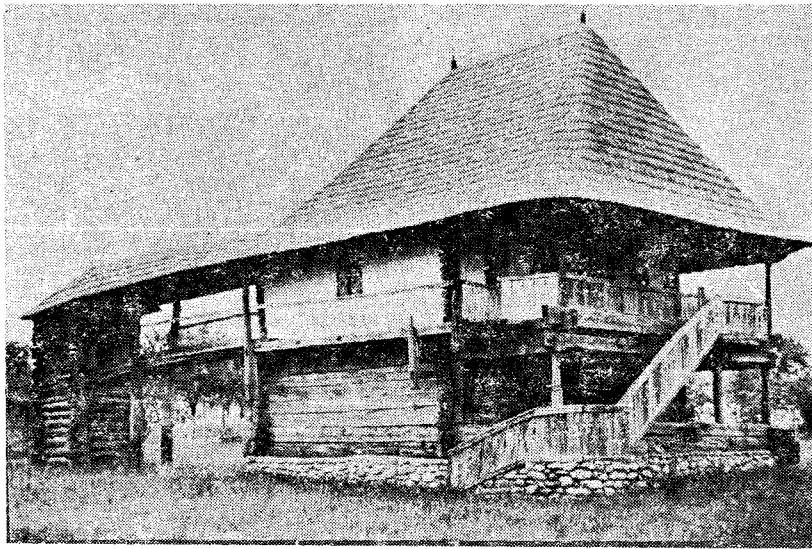

Fig. 204. Casă de birna cu două nivele, Gorj, sec. 19.

Curtea de Argeș (oraș, jud. Argeș) 1. Centru de ceramică important, cunoscut din perioada medievală; primele fragmente de vase admirabil decorate descoperite în săpăturile arheologice, provin din sec. 14—15. În epoca brîncovenească meșteșugul cunoaște o mare dezvoltare; în această perioadă se lucrează forme noi, decorate cu linii subțiri, sgratitate. Olăria de **C. de A.** satisfacea cerințele orașului Cîmpulung și al multor așezări din Muntenia. Olarii din **C. de A.** s-au specializat în vasele de capacitate, bitronconice, cu buza groasă, răsfrîntă (fig. 203). Vasele de oțet produse aici, au formă amfoidală, cu buza îngustă și două toarte. Decorația vaselor de capacitate este compusă din brîne alveolate, motive reliefate, șerpi, „bumbi”, etc. Urcioarele mari au două mânuși, cele mici una

inestimabilă constituie o podoabă a județului (fig. 204) (G.S.)

cusătură, procedeu de decorare realizat pe baza numărării firelor țesăturii pe care se coase. Executarea ornamentelor cu acul pe suprafața țesăturii este veche pe teritoriul României. Herodot scriind despre traci face referire la „șubele lor brodate”. Vestigiile arheologice, ace de os și străpungătoare din neolitic, demonstrează preocuparea pentru cusut din această perioadă. În epoca medievală atît în Moldova, cît și în Țara Românească arta cusutului și brodatului a avut o mare dezvoltare. În arta populară, decorul cusut a fost executat cu precădere pe țesăturile fine din in sau bumbac. Inițial, c. ca tehnică delicată, cu posibilități multiple de decorare, a fost utilizată la împodobirea pieselor

de îmbrăcăminte, iar din sec. 19 s-a extins și la țesăturile de interior. Ornamentarea prin c. se înfăptuiește printr-o gamă largă de puncte, unele de tradiție locală, altele introduse ca rezultat al contactului cu regiuni limitrofe sau zone îndepărtate (fig. 205). Sistemul tehnic al c. urmărește textura pânzei pe care se coase, respectând liniile drepte ale firelor de urzeală și de băteală. Punctele de c. se compun dintr-o succesiune de linii drepte, verticale, oblice sau orizontale, din a căror combinare ritmică rezultă modelul. Datorită structurii sale c. este o tehnică care se pretează viziunii estetice a poporului român, care a preferat motivul geometric sau motivul geometrizat, schematizat. În arta populară românească c. artistică este un factor important în decorarea costumului, iar în cadrul acestuia cămașa este cea mai ornamentată.

Fig. 205. Tinăra cosind, Gorj, 1975.

Materialul pe care se realizează c. este pânza din cînepă, în sau bumbac. Pentru executarea c. s-au folosit fire de cînepă și în, de lînă și borangic, produse și vopsite în gospodăria țărănească. Primul fir industrial folosit la c. a fost arniciul după care au urmat bumbacul răsucit, bumbacul mercerizat, mlineul, mătasea vegetală. Dintre materialele de import de veche tradiție, o mare importanță au avut firul de aur și argint, beteala, o șuviță metalică argintată, paielele și măgelele. C. au fost adoptate diferențiat în fiecare zonă etnografică și în fiecare perioadă, în funcție de condițiile social-economice și istorice concrete. Clasificate după funcționalitate, după locul pe care îl ocupă în compoziția ornamentală și după tehnica de execuție, c. pot fi grupate în puncte cu caracter funcțional (fig. 206)

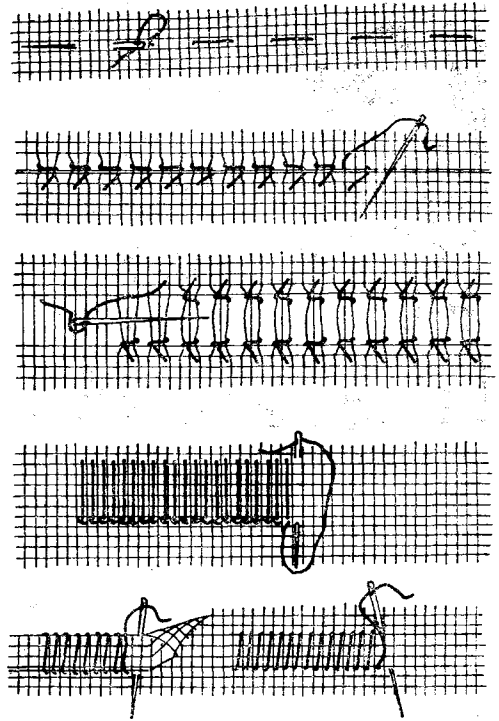

Fig. 206. Cusături funcționale: a. însăilăt; b. găurele; c. feston; d. drug.

și puncte cu caracter decorativ. C. funcționale servesc la reunirea foilor de pînă sau tivirea lor. Însăilatul, tighelul, festonul, drugul, fac parte din categoria punctelor funcționale. Cheițele, crucea, cusutul pe fire, șabacul, tăietura, sînt cusături „evoluate” sau decorative. Modelele executate pe țesături se realizează prin trei procedee: a. puncte cusute pe suprafața pânzei (fig. 207); b. puncte cusute după tragerea firelor țesăturii de fond (fig. 209); c. puncte cusute prin adăugarea altor materiale — beteală, paiete, măgele. Din familia c. face parte

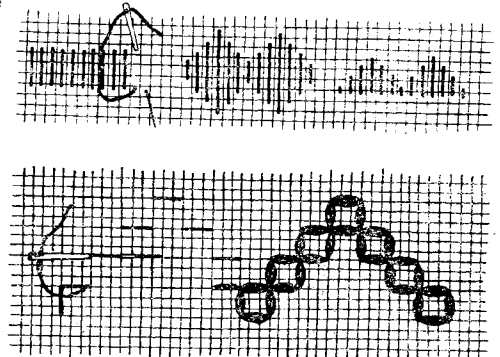

Fig. 207. Puncte cusute pe suprafața pânzei.

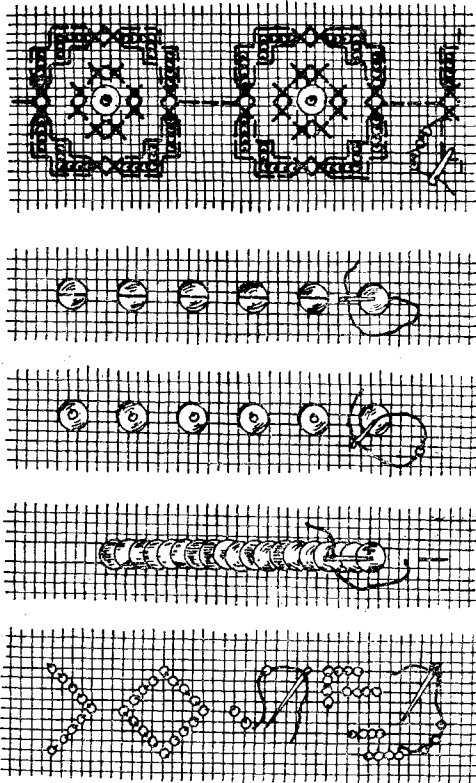

Fig. 208. Puncte cusute cu paiete și mărgelile.

aplicarea găitanelor și brînașelor pe hainele de aba. Cojoacele și pieptarele sînt împodobite cu broderii. În literatura de specialitate c. poartă în general denumiri locale sau de „puncte”. 1. **C. cu beteală** se execută la cămăși, fote și vilnice ca umplutură sub formă de steluțe, de chenare în punct de tighel sau cruce. La cămăși modelul apare presat, la vilnice modelul are aspect bombat, cusut în punct de tighel și punct peste fire. Se întilnește în multe zone ale țării: Țara Vrancei, Argeș, Mușcel, Prahova, Dolj, Mehedinți, Bran, Cîmpia Dunării etc. 2. **C. cu fluturi** se întilnește pe cămăși, vilnice, oprege, catrințe, veste etc. fiind folosită ca umplutură în cadrul unor modele sau pentru delimitarea unui motiv. Fixarea fluturilor se face cu ajutorul a trei procedee: se prinde fiecare „fluture” de o parte și de alta pe pînză trecînd ața de trei, patru ori prin gaura paietei; se fixează fiecare paietă în mijloc cu o mărgea colorată; se însiruire mai multe paiete în formă de solzi și se fixează invizibil cu ață subțire de pînză (fig. 208). 3. **C. cu mărgelile**, folosită ca umplutură cu ajutorul căreia se fixează pe pînză mărgelile mici colorate. Prinderea mărgelilor pe țesătura de fond se face cu ajutorul a două procedee: se însiră 3–5 mărgelile pe firul de ață și se coase înfigînd acul și apucînd 2–3 fire; fiecare mărgea se prinde separat la distanță de 2–3 fire. 4. **C. pe dos**, punct de cusătură arhaic

executat sub forma unui tighel la care firele de pe dos sînt dispuse oblic. Se folosește la decorarea gulerelor de la cămășile femeiești și bărbătești, la „obada” de pînză a cepșelor bănățene, la cămășile din Bistrița-Năsăud, Tîrnave, Banat, Munții Apuseni, Moldova, Oltenia. Fiind folosit cu precădere la guler acest punct este denumit în unele zone „gulerește”. 5. **C. peste fire** se lucrează linie lîngă linie, la distanță de un fir, de la stînga la dreapta. **C.** foarte frecventă în arta populară românească, cu aspectul unui strat de fire (orizontale sau verticale), pe suprafața pînzei. Folosită în toată țara pentru ornamentarea gulerelor la cămășile femeiești și bărbătești, și în unele zone la altiță, peste cot și la manșete.

Bibl. ref.: P. Petrescu, E. Secoșan, A. Doagă, *Cusături românești*, București, 1973; G. Stoica, A. Doagă, *Interioare românești. Țesături și cusături decorative*, București. (G.S.)

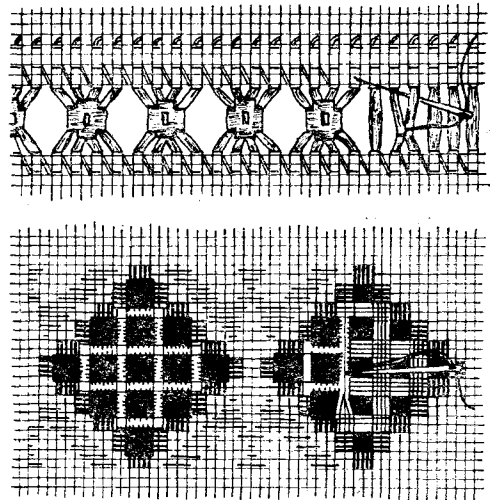
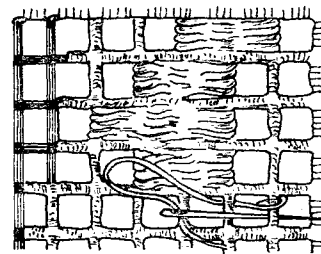

Fig. 209. Puncte cusute după tragerea firelor de fond.

cuțitoaie, lamă de oțel curbată cu două minere scurte de lemn fixate perpendicular, cu care olarii taie pămîntul într-o primă operațiune de îndepărtare a impurităților eventuale: pietricele, gogoloși etc. Unealta se numește în unele zone „mezdreauă” sau „mezdrea”. (P.P.)

D

dairea, instrument muzical compus dintr-o veșcă pe care se întinde o membrană din piele de capră sau de oaie. Pe circumferința veșcăi sînt tăiate deschizături dreptunghiulare în care, pe o vergea sînt agățate plăcuțe de metal. **D.** se bate cu pumnul ori cu degetele, iar discurile metalice sună o dată cu mișcarea instrumentului. În unele sate din Muntenia și Oltenia se cîntă din **d.** la nunți și petreceri. În zona Vilcei **d.** se numește „vuvă”.

Bibl. ref.: T. Alexandru, *Instrumente muzicale ale poporului român*, București, 1956. (G.S.)

dantelă, împletitură fină cu găurele, reprezentînd modele variate, lucrată în casă sau de proveniență industrială, folosită în arta populară românească pentru împodobirea pieselor de port și a țesăturilor de interior. Dantela lucrată de mîină poate fi înnodată, executată cu acul pentru „cheițe” și „bibiluri” pe marginea basmalelor albe sau croșetată, pentru ștergere, fețe de masă, cămăși femeiești și bărbătești etc. Mărimea, forma și motivele deco-

rate diferă de la o zonă la alta fiind în directă relație cu piesa pe care se aplică. (G.S.)

darac, unealtă de pieptănat lîna, cînepa și inul, în formă de pieptene cu dinți de metal fixați pe un suport de lemn. (G.S.)

Dăbuleni (sat, comună, jud. Olt) v. **Corabia** (fig. 210).

Dăești (sat, comună, jud. Vilcea). Centru important de ceramică, cu producție mare în trecut. La **D.** s-a lucrat ceramică roșie nesmălțuită de uz curent. Formele cele mai frecvente au fost: vasele de mare capacitate (pînă la 10 l.), oalele de praznic cu două toarte, urcioarele, castroanele de copt, borcanele, oalele pentru „Moși”, ghivecele de flori. Vasele erau vîndute la distanțe mari: Bechet (Dolj), Corabia și Caracal (Olt), Drobeta-Turnu Severin (Mehedinți), Turnu Măgurele și Zimnicea (Teleorman). (G.S.)

Dărăbani (oraș, jud. Botoșani). Centru ceramic a cărui activitate a încetat. Aici s-au produs vase

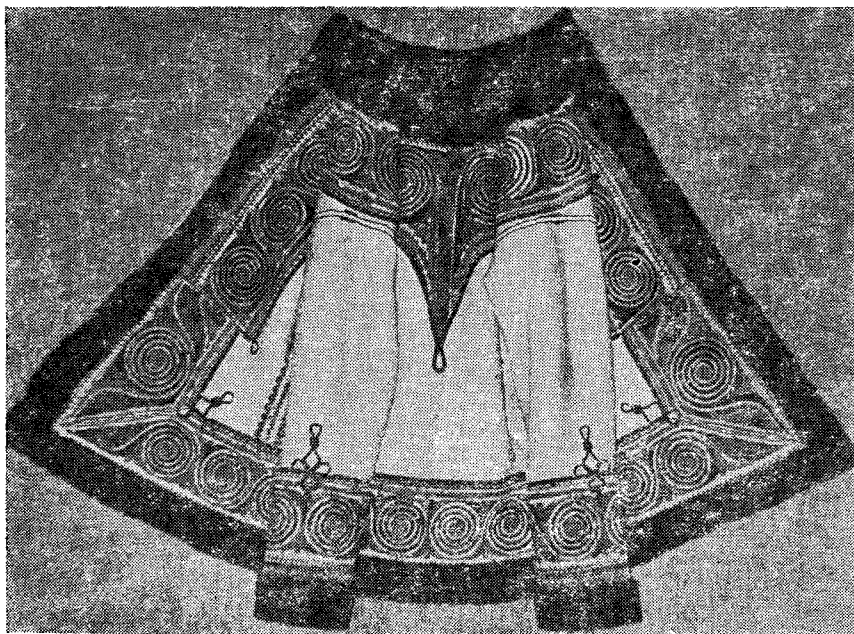

Fig. 210. Cojoc cu cosoale, Dăbuleni, Dolj, sec. 19.

asemănătoare celor lucrate și astăzi la Marginea (Suceava). (G.S.)

Dărmănești (sat, comună, jud. Dîmbovița). Centru ceramic cu activitate cunoscută din sec. 18 care a produs pentru curțile Cantacuzinilor de la Filipești, Măgureni, Mărginenii (Prahova), și pentru satele din zonă. Formele specifice **D.** sînt cele autohtone în timp ce în ornamentație se simt unele influențe ale artei orientale, lucru firesc dacă ne gândim că aici s-a lucrat și o ceramică de lux. Motivele decorative: cercuri concentrice, spirale, buline, pești, sînt executate cu brun, verde, galben, pe un fond ivoriu. Unele vase mai vechi sînt ornamentate și prin jirăvire. (G.S.)

Dărmănești (sat, com. Dărmănești, jud. Bacău). Aici se află o biserică ridicată la 5 iunie 1808, renovată la 1884. Construită pe temelie de piatră, cu pereți din birne de lemn încheiate în coadă de rîndunică. Streașinile largi care adăpostesc absidele laterale sînt susținute de console artistic profilate. Prezintă plan în formă de cruce trefiată cu abside în cinci laturi. Bolta semicilindrică de deasupra navei este mai recentă. (G.S.)

Deag (sat, com. Iernut, jud. Maramureș). Biserica din **D.** a fost ridicată după tradiția locală la 1660, pe fundație de piatră cu pereți din cununi de brad. De plan dreptunghiular cu pronaosul și naosul despărțite printr-un perete înalt de aproape un metru. Sistemul de boltire folosit la toate încăperile este acela al bolților cilindrice cu nervuri. Monumentul are două intrări, una pe latura de apus, alta pe fațada sudică. Pictura lucrată pe lemn și fișii de pînză fixate la intersecțiile dintre birne, în manieră populară, de un meșter necunoscut, are un farmec deosebit. Clopotnița cu baza pătrată este izolată de biserică. (G.S.)

Deda (sat, comună, jud. Mureș). Centru de ceramică de importanță documentară deosebită, în care s-au lucrat vase în tehnica arhaică a sulurilor suprapuse. (G.S.)

Deja (sat, com. Sălătig, jud. Sălaj). Centru românesc de olărie care și-a încetat activitatea. A produs ceramică roșie de uz curent pentru satisfacerea cerințelor satelor din Cîmpia Transilvaniei. (G.S.)

Delani (com. subord., oraș Beiuș, jud. Bihor). Sat cunoscut pentru meșterii bitușeri care lucrau cojoace lungi purtate de păstori și cărăuși, lucrători la pădure, olari și lemnari, cînd se duceau cu căruțele să-și vîndă produsele. Centrul are tradiție îndelungată, dacă ținem seama că o diplomă medievală acorda „bitușerilor” din **D.** dreptul să vîndă produsele în toate târgurile din Bihor și ținuturile apropiate: Beiuș (Bihor), Beliu, Ineu, Pîncota (Arad), Tinca, Vașcău (Bihor), Cîmpeni (Alba), Aleșd (Bihor), Hălmagiu, Buteni (Arad), Brad (Alba), Arad, Orădea, Salonta. Bitușa este singurul cojoc cu mînci purtat în Țara Bihariei avînd un caracter strict funcțional.

Bibl. ref.: I. Godea, *Zona etnografică Beiuș, București*, 1985. (G.S.)

Delta Dunării, formație unică în țara noastră din punct de vedere etnografic. Locuită destul de puțin, în raport cu marea ei suprafață, așezările **D.D.** sînt în genere adunate, nelipsind însă și așezările temporare izolate, atît de felul colibelor și cherhanalelor, legate deci de pescuit, cît și de felul tîrlelor, legate de creșterea animalelor. Într-a-

devăr, pescuitul și creșterea animalelor, reprezintă cele două ocupații de bază ale populației din **D.D.** practicate în modalități specifice mediului natural atît de singular. Pescuitul se face atît pe canalele și lacurile din interiorul deltei, cît și pe brațele mari (Chilia, Sulina, Sf. Gheorghe) ale fluviului și pe țărmul Mării, Sf. Gheorghe (Tulcea) localitatea principală implicată în pescuitul marin. În **D.D.** se găsește cea mai mare varietate de unelte de pescuit din țara noastră, începînd cu undița și minciogul și terminînd cu prostovolul, setcile, năvodul și talianul, adăugînd la acestea și gardurile precum, pe timp de iarnă, și pescuitul la copcă. Creșterea animalelor a avut și are o mare dezvoltare din pricina condițiilor naturale deosebit de favorabile, care a făcut să fie practică și creșterea liberă a animalelor, mai ales a bovinelor și porcinelor, lăsate să trăiască și să se hrănească singure, pe grinduri, multe luni pe an. Sînt în deltă și așezări de mocani, ca cea de la Rosetti (Tulcea), cu mari turme de oi, după cum vin în deltă și turme aflate în transumanță. Vinătoria a fost și ea o îndeletnicire importantă, mai ales în trecut cînd capcanele erau întinse pentru răpitoarele mari (lupi), iar mistreții erau vînați cu pușca. În sfîrșit, apicultura a cunoscut și ea o mare dezvoltare, astăzi fiind practică și apicultura itinerantă cu mijloace moderne de transport și staționare. Construcțiile au folosit aici vechile sisteme ale furcilor îngropate în pămînt susținînd pereți împlețiți din nuiele dar și din trestie legată în mănunchiuri. Trestia și stuful, de altfel, constituie în **D.D.** dar și în alte părți ale Dobrogei, unul din principalele materiale de construcție, fiind utilizate la construirea a tot felul de adăposturi (grajduri, cotețe, bucătării de vară) și a gardurilor, unele din ele foarte frumos împletite. Trestia este materialul principal, dacă nu exclusiv, al acoperișurilor, fie că este așezată în maldăre, fie că este bătută „solzește” sau „nemțește”, cu ajutorul unor mari „pieptăni” de lemn. În ultima vreme s-a răspîndit și tehnica pămîntului bătut și a chirpicilor din pămînt la construirea pereților, după cum pentru învelirea acoperișului se folosește pe scară tot mai largă tabla, țigla și plăcile de azbociment. Decorul caselor din **D.D.** este alcătuit mai ales din scînduri traforate și vopsite în culori vesele (verde, galben, roșu, albastru), paziile ca și frontoanele caselor acoperite în dcuă ape, fiind tăiate cu fierăstrăul în forme geometrice variate. Capetele acoperișului sînt marcate de „țepe” înalte închinuînd deseori imaginea arborelui vieții. Frontoanele de lemn, triunghiulare, sînt împodobite de asemenea, cu scînduri traforate, motivele fiind păsări, pești, arbori ai vieții, stele. Țesături de lînă, mai ales sub forma păretarelor, îmbracă încăperile caselor românești, în timp ce rușii (lipovenii) sau ucrainenii (hoholii) folosesc mai mult pînzele albe cu dantele. Mobilierul era cel vechi românesc, lăvețele fiind nelipsite, dar și cel timplesc: bănci-canapele cu speteze înalte, lăzi de Brașov pictate și „sunduțe” întărite cu tablă. Costumul românesc de dimie albă și cămășile albe au dispărut de multă vreme, din cauza și a condițiilor de muncă, pescuitul neîngăduînd portul alb; doar ici și colo cîte un mocan bătrîn îl mai păstrase pînă acum 13—14 ani. Stofa

groasă este mai ales de culoare seină-maronie, din care se croiesc pantaloni și vestoane; se mai văd uneori opinci legate cu „tîrsine” (șireturi) lungi din păr de coadă de cal. Locuită de români, alături de care sînt cîteva așezări de ruși și ucraineni, **D.D.** păstrează toponime ca ostrovul Tătaru, lacul Tătarul, grindul Caraorman, lacul Tatanir, reamintind că smîrcurile și stufărișurile sale de nepătruns au adăpostit la vremea lor fugari din toată Rusia veche, între care căzăcimea Zaporonenilor și mulți moldoveni, urmași ai cărora mai trăiesc azi la Sf. Gheorghe. (P.P.)

Delureni (sat, com. Bratea, jud. Bihor). În mijlocul satului **D.** situat pe valea Crișului Repede, se înalță una dintre cele mai mari și mai vechi biserici din această parte a țării, ridicată la 1723. Planului inițial, i s-au adăugat ulterior spre est o absidă aproape pătrată decroșată și tinda iar în 1864 corul. Sistemul de acoperire a naosului este în boltă semicilindrică, cu două arce dublou în intrados sprijinite pe două grinzi tirant. În interior, arcele dublou sînt decorate cu șiruri de linii în zigzag și rozete; în exterior un brîu în torsadă înconjoară biserica iar stîlpii pridvorului frumos profilați prezintă la partea superioară arcade ce fac legătura cu fruntarul. Motivul torsadei este prezent și în ornamentația ancadramentului ușii de la intrare la care se adaugă adîncituri în „solzi de pește” sau „unghii”. Pictura s-a distrus în cea mai mare parte, păstrîndu-se fragmentar numai în altar și pe peretele nordic.

Fig. 211. Depănatul sculelor cu virtelnița, Țara Lăpușului.

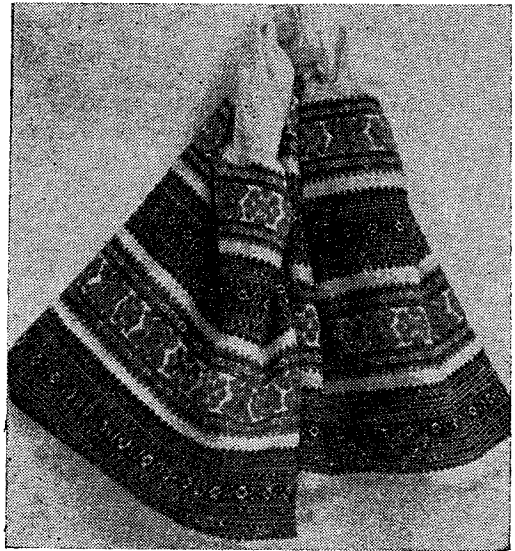

Fig. 212. Desagi, Țara Oașului, sec. 20.

Bibl. ref.: I. Godea, I. Cristache-Panait, *Monumente istorice bisericesti din Eparhia Oradiei, Bisericele de lemn, Oradea, 1978.* (G.S.)

DEMETROVICI, Ioan v. Luncșoara.
depănat v. virtelnița (fig. 211).

desagi, traistă cu două părți care se poartă pe umăr sau pe cal pentru transportul diferitelor obiecte (fig. 212). **D.** sînt croiți dintr-o singură bucată de țesătură îndoită la ambele capete pentru a forma „sacul”, lăsînd la mijloc o porțiune pentru a se putea așeza pe umăr sau pe „tarniță”. Țesătura din lînă este executată în patru ițe pentru avea mai multă rezistență. Decorul se compune în cele mai multe zone fie din dungi sau carouri policrome, pentru **d.** de purtat pe umăr, fie din carouri în culori naturale pentru cei folosiți la transportul pe cal. **D.** din Banat, Maramureș, Mărginimea Sibiului, Valea Jiului constituie adevărate podoabe ale genului. (G.S.)

descîlcitor, pieptene cu dinți mari și rari, cu care se piaptănă „părul” (firul lung de lînă) (Munții Apuseni). (G.S.)

Desești (sat, comună, jud. Maramureș). Sat amintit în documente din 1360 ca parte componentă a domeniilor lui Dragoș, alături de Slatina, Crăcești, Hărniciești și Sat-Șugatag (Maramureș). Biserica din **D.** construită între 1777 și 1780 pe fundație și soclu de piatră, cu pereți din birne de lemn încheiate în coadă de rîndunică este monument istoric. Deasupra acoperișului cu două poale se înalță o turlă cu bază pătrată și balcon scund cu treisprezece coloane și coif ascuțit. Învelitoarea acoperișului este de șindrilă. Prezintă plan dreptunghiular cu absida altarului bine proporționată. Pronaosul este acoperit cu tavan din scînduri iar naosul cu boltă semicilindrică. Cadrul sculptat al ușii de la intrare amintește pe cel de la Sat-Șugatag. Un brîu în formă de funie încinge biserica din **D.** la partea superioară, între cele două poale ale

acoperișului. Pictura de factură post-bizantină foarte apropiată de arta populară este opera lui Radu Munteanu din anul 1780. Întregul aspect al interiorului este dominat de efectul decorativ, vesel și colorat al ansamblului. Spațiul împărțit în benzi cu motive vegetale și fundaluri colorate în nuanțe vii sau pastelate pune în evidență programul iconografic caracteristic picturilor maramureșene. Unele din cele mai reprezentative scene pentru stilul pictorial sînt cele care ilustrează capitolele din „Geneză”. Icoanele sînt pictate de diferiți zugravi populari, unele purtînd data și numele autorului. Astfel, „Schimbarea la față” are în partea stîngă jos inscripția „Pop Chiril” 1797”; icoana cu tema „Botezul Domnului” inscripția „1797 Drăguș Toader”. Pe o icoană de cafas este menționat: „Pop Chiril 1787”. Zugravii Radu Munteanu și Gheorghe sînt amintiți într-o inscripție din altar.

Bibl. ref.: *Biserici de lemn din Maramureș*, în BCMI, XXXI—XXXIV, facs. 107—110, București, 1941; A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1981. (G.S.)

Deta (oraș, jud. Timiș). Centru în care s-au produs cojoace pentru grupul de sate Deta-Ceacova. La **D.** s-au lucrat „becheșe”, pieptare femeiești cu decor realizat cu „hiră”, meșină colorată tăiată în forme geometrice și florale dispuse pe margini, la colțuri și în mijlocul spatelui. Ornamentele colorate în roșu, verde, galben sînt puse în valoare de fondul brun al cojocului.

Bibl. ref.: A. Turcuș, *Portul popular românesc din județul Timiș*, Timișoara, 1982. (G.S.)

Deva (municipiu, jud. Hunedoara). În cadrul Muzeului județean **D.** s-au constituit în ultimii ani colecții de artă populară, reprezentative pentru zonele Pădureni, Hațeg, și Valea Jiului, ilustrînd ocupațiile, meșteșugurile și diferitele genuri de creație. (G.S.)

dimie, stofă groasă de lînă, țesută în patru ițe, bătută la piua denumită și „pănură”, „cioarec”, „sumai”, „aba” etc. **D.** se lucrează din diferite calități de lînă. Cea mai bună calitate se obține din lînă de „noaten”, miel la prima tunsoare. După tors lîna este țesută și apoi vopsită, cu excepția Moldovei, unde lîna era mai întîi vopsită, apoi toarsă și țesută. Dimia poate fi albă, de culoare naturală, „seină” sau „laie” și neagră. Culoarea neagră se obține din coajă de arin (*Alnus glutinosa* (L.)), urzică moartă (*Laminum maculatum* (L.)) și izmă (*Mentha piperita* (L.)) iar culoarea maron din coji de nucă. Țesătura trebuie să fie lată de cel puțin 70 de cm. deoarece la piua intră la apă. „Îngroșarea” dimiei se făcea în trecutul îndepărtat cu „maiu” din lemn, prin batere pe un scaun special pe leasa de nuiete, cu „coatele” (cu mîinile) sau cu piua de mînă; în majoritatea zonelor s-au folosit instalații speciale, acționate de apă: piua cu maie, piua cu ciocane și „vîltoarea”. Cea mai răspîndită instalație a fost piua cu ciocane. **D.** se bate la piua cca. două zile și două nopți. Prin batere țesătura de lînă rară se împlesțe și devine aproape impermeabilă. Calitatea **d.** depinde de lîna folosită, de modul în care a fost țesută și de tehnologia folosită pentru împislire. La piua țesătura scade

atît în lungime cît și în lățime. Cînd **d.** este îndeajuns bătută se pune la presă și apoi se usucă. (G.S.)

dimii, pantalonii confecționați în casă, din patru coți de dimie împărțită astfel: 1,50 coți pentru fiecare picior, și 1 cot pentru păturalul care se cosea la mijloc, numit tur. La partea de sus stofa se îndoia formînd „brăcinarul” prin care se introducea un șiret mai gros. Fața și spatele erau identice, fără sliț în față. Uneori **d.** aveau și un decor simplu, format din două rînduri de găitan negru sau negru și roșu. **D.** denumiți și „nădrași” s-au purtat în Cîmpia Munteniei și Dobrogea. (G.S.)

disc de chimir, podoabă din bronz sau alamă, purtată de bărbați în zona Mureșului superior și Bistrița-Năsăud. Prezintă similitudini cu agrafele din Moldova și cu „blanciarele” purtate de păstorii slovaci, polonezi și ucrainieni. (G.S.)

Dîmbovița, zonă etnografică situată între binele conturate zone ale Muscelului la vest de ale Prahovei la est; nu a fost încă clar definită și delimitată cu toate că sînt elemente care ar putea servi la o mai precisă caracterizare. **D.** poate fi socotită o unitate complexă în care se pot eventual distinge ca zone: 1. *Valea superioară a lalomiței* străbătînd versanții sudici ai Bucegilor și Leoatei, cu așezări de crescători de vite avînd stîne apropiate de cele ale brănenilor, cu al căror port bărbătesc și femeiesc se aseamănă, și cu localități importante între care se numără Moroienii, Pietroșița, Runcu, Puchenii, Malu cu Flori (Dîmbovița). 2. *Treapta înaltă a Subcarpaților lalomiței* (continuuîndu-se de fapt pînă la apa Prahovei) cu așezări ca Pucioasa, Doicești, Voinești, Vîrfuri, Bărbulețu (Dîmbovița). 3. *O parte din Piemontul Cîndești* (cea mai mare parte coborînd spre Pitești) cu sate vestite, între care Cîndești-Deal (Dîmbovița) au o elegantă arhitectură locală marcată de frumoase stucaturi. 4. *Cîmpia înaltă a Tîrgoviștei* străbătută de cursurile Dîmboviței la apus și a lalomiței la răsărit. 5. *Cîmpia Găieștilor* de-a lungul Argeșului la vest. 6. *Cîmpia Titu* cu **D.** ca ax cu localități ca Sălcioara, Bălenii, Răcarii, Slobozia Moară, Tărtășești (Dîmbovița). Această împărțire aproximativă arată cît de mult ar trebui extinse cercetările etnografice pentru a găsi centrele polarizatoare ale unor forme de viață socială și ale manifestărilor caracteristice unor teritorii încărcate de tradiții culturale. Așezările din cele șase zone astfel creionate sînt specifice regiunilor pastorale și pomicole în nord, regiunilor viticole la nivelul Cîmpiei Tîrgoviște, adică răsirate în principal ca apoi în cîmpie să prezinte caracterele localităților adunate. Arhitectura este una a lemnului (fig. 213) sub forma cununilor orizontale de birne în nord, ca apoi în sud, în cîmpie să cedeze locul celei de nuiete împletite pe furci îngropate în pămînt înainte vreme. Acoperișurile în patru ape erau învelite cu șită mărunță, ca în Muscel și Prahova. Foișoare frumoase, ample, îmbogățeau fațadele caselor vechi, luminate de abul pereților văruiți și umbrite ușor de arcurile în paianță legînd stîlpii prispelor. Țesăturile din lînă sînt numeroase în cele din cele șase zone, în nord asemănarea lor cu cele din Muscel și Prahova fiind evidentă mai ales printr-un anume colorit de tonalități închise. Ștergare mari, alese dar și cusute, cu roșu, negru și galben închis, sînt fixate pe scoarțe

Fig. 213. Casă cu două nivele, Pietroșița, Dimbovița, sec. 20.

și încadrează ferestrele. Vetrele și hornurile vechi au dispărut demult, întreaga regiune intrînd încă de la începutul sec. 19 în procesul de industrializare, legat mai ales de existența unora din primele puțuri și schele de extracție a petrolului, mai apoi a fabricilor de ciment, a întreprinderilor textile. Costumul cu fotă, la femei, are cămăși bogat împodobite, iar cel bărbătesc cu cămăși cu mînci largi și cu veste negre, mai poate fi văzut și astăzi în sate. Ceramică remarcabilă s-a lucrat la Dărmănești și Gheboiaia, centre a căror dezvoltare a fost legată probabil și de vechile așezări medievale-tîrzii cu caracter semiurban ale Filipeștilor-Tîrg și Tîrgșorului. (P.P.)

dîrdieci, flori artificiale lucrate din pînză în culori variate, purtate în păr la sărbătoare, de la sfîrșitul sec. 19 pînă în primele decenii ale sec. 20, de fetele din satele: Pietrele, Braniștea, Petru Rareș, Ciolanu (Giurgiu). (G.S.)

dîrg. 1. Clin de formă triunghiulară montat între cele două „ghizde” la partea din față a cioarecilor, din zona Avrig. 2. Clin lat cu virful ascuțit care se montează în partea din față și între părțile laterale a cioarecilor în zona Perșanilor. 3. Unealtă folosită de băieții din Munții Apuseni v. aurăritul. (G.S.)

dîrlogi v. Culoarul Cerna-Mehadica — Timiș. **dîrstă v. instalații țărănești.**

dîrstini, lîna rămasă de la dîrstă, folosită ca băteală la catrințele din zona Vrancei. (G.S.)

dobă, instrument muzical înrudit cu „duba” care acompaniază „jocul ursului” de Anul Nou în nordul Moldovei. Se compune dintr-o „veșcă”, cerc de lemn cu diametrul de cca. 80—90 cm pe care se întinde o membrană din piele de capră sau de oaie. Pe partea interioară a cercului pe una

sau mai multe sîrme se înșiruie discuri și pătrățele de metal. **D.** se bate cu baghetă de lemn sau cu mîna. (G.S.)

Dobra (sat, comună, jud. Hunedoara). 1. Centru ceramic din Țara Zărandului care și-a început activitatea la începutul sec. 20. Produce ceramică smălțuită, colorată în verde. Formele caracteristice sînt: cana, blidul, vasele de mare capacitate, figurinele, fluiericile. Olarii își desfășeau produsele în satele din împrejurimi și la tîrgul anual de pe muntele Găina. 2. Aici s-au lucrat „cojoace” cu flori”, specifice zonei Pădurenilor, confecționate din blană, deschise în față, fără mînci, decorate cu broderii denumite „pene”, de mare valoare artistică. Fața cojocului este acoperită în întregime de broderii, în timp ce în mijlocul spatelui rămîne un spațiu alb în formă de x sau de semilună. În cromatica broderiilor predomină roșu închis la care se adaugă negru și vînat. O garnitură din blană neagră urmărește liniile de contur ale cojocului. Pentru zile de lucru se făceau și „cojoace înfundate” încheiate sub braț, fără nici un ornament. (G.S.)

Dobriceni (sat, com. Stoenesti, jud. Vîlcea). Centru de cojocărit în care s-au lucrat „bitușe”, cojoace ciobănești, pieptare înfundate, bărbătești și „despicate” în față, femeiești. Decorul bogat al pieptarelor este realizat în tehnica broderiei pline executată cu lînică, într-o cromatică vie și aplicații de paiețe mărunte. Registrele ornamentale urmăresc în general liniile de contur și de croi; spațiile rămase albe sînt presărate cu buchete de flori. În cromatica cojoacelor de **D.** predomină tonurile de roșu. (G.S.)

Dobrogea, entitate etnografică complexă marcată de un destin istoric aparte, străvechi teritoriu locuit de români, menționat în titulatura domnitorilor Țării Românești din sec. 14. Alături de

populația autohtonă majoritară, s-au așezat în D. mici grupe de populație alogenă: lipoveni (Velicoruși), ucraineni (Maloruși), turci, tătari, cerchezi, bulgari și șvabi. Populația românească se împarte în mai multe grupe, fiecare cu note etnografice caracteristice, ceace contribuie ca principala trăsătură a Dobrogei, din punctul de vedere al culturii populare să o constituie varietatea aspectelor de cultură materială și spirituală. Fondul unitar, determinat de prezența continuă, pe plan istoric, și masivă pe plan demografic și teritorial a românilor, este însă cel care predomină colorînd într-un chip aparte elementele de varietate. Populația românească este așezată mai ales în marele spațiu al bogatei lunci a Dunării, lată pe alocuri de zeci de kilometri, de la Ostrov (Constanța) (fig. 214) în

Fig. 214. Casă cu prispă și acoperiș de olane, Ostrov, Constanța, sec. 19.

sud trecînd prin Oltina, Rasova, Topalu (Constanța), Dăeni, Peceneaga, Luncavița (Tulcea) pînă la Niculițel (Tulcea) în nord și C. A. Rosetti și Sf. Gheorghe (Tulcea) în răsărit. Pe circa 600 de kilometri, de-a lungul marelui fluviu se înșiră sate mari și bogate ale românilor (fig. 215—216) cu resurse naturale de o excepțională bogăție, care le-a permis să practice agricultura, creșterea vitelor mari, a oilor, a porcilor, a cailor, viticultura și pomicultura, apicultura, și pescuitul. Foarte veche este și importanța populației românească „mocănească” așezată în tot cuprinsul D., provenind din marile centre pastorale românești din Carpații Orientali și Meridionali. Rînd pe rînd, de-a lungul secolelor, au venit aici în cadrul amplelor mișcări ale turmelor de oi și a păstorilor practicînd transhumanța mocani

ardeleni, „brețcani”, din „scaunele” zise „secuiești”, de la Brețcu, Poiana (Covasna), „seceleni” din Săcele și Șapte Sate (Brașov), „bîrsani”, din țara Birsei, „brăneni”, din plaiul Branului, „mărgineni”, din Mărginimea Sibiului, de la Poiana Sibiului și din celelalte sate mărginenești ca Tilișca, Rod, Cacova, Jina (Sibiu) dar și mocani moldoveni dinspre Vrancea, dinspre Cahul și din Bugeac, existînd o puternică circulație și înspre bălțile și cîmpiile de către Nistru și dincolo de el, precum și mocani munteni din părțile Buzăului și Rîmnicului Sărat, Prahovei și Dîmboviței. Sub stăpînirea turcească mocanii s-au așezat în tot cuprinsul D., inclusiv în sudul Caliacrei și Dîrstorului. În R. P. Bulgaria etnografia menționează pentru D. de sud ca unul din tipurile specifice de casă „mucăncătușă”, casa mocănească românească. Mocanii au adus cu ei practici pastorale, carpatice, adaptate reliefului și climei stepice și de podiș dobrogean, după cum au adus și folclor literar și muzical, costumul lor, dar au adoptat arhitectura populară locală, definită mai ales de materialele de construcție, înlocuind lemnul din locurile lor de origine cu piatra și pămîntul bătut. Aproape în fiecare sat dobrogean, fie el chiar turcesc sau lipovenesc, exista, încă înainte de 1877, sub stăpînirea turcească deci, o „mahala” sau grupe de case aparținînd mocanilor ce împînșiseră întreaga suprafață a D. cu o rețea de așezări în sate, dar și țirle, pentru a avea pășuni întinse pentru turmele lor de zeci de mii de oi. Cu vremea s-au stabilit în D. și alte grupe de români: olteni, teleormăneni, argeșeni, dîmbovițeni, buzoieni, „chirnogeni” veniți din părțile mai de cîmpie ale țărilor românești, numiți cu un termen generic „cojani”. În sfîrșit, există în D. și o importantă populație arcomănească, reprezentînd ramurile de sud, balcanice, ale poporului nostru, așezată aici masiv după primul război mondial, avînd un mod de viață specific, determinat în primul rînd de principala lor ocupație, creșterea oilor, pe care au practicat-o intens în ținuturile lor de origine din Macedonia, Tracia, Epir, Rodopi, Albania. Au adus cu ei folclor literar, muzical, coregrafic, țesături și costume de mare interes etnografic dar au adoptat tipul de locuință dobrogeană. Dacă ocupațiile și așezările au fost condiționate puternic de factorul natural și de cel istoric, conducînd la anume caractere unitare ale culturii materiale dobrogene, cultura spirituală, inclusiv folclorului și arta populară au păstrat elemente caracteristice fiecărei grupe de populație, o dată cu păstrarea idiomului vorbit, reflectînd, din acest punct de vedere lunga conviețuire pașnică a oamenilor de origini diferite, vorbind limbi diferite, dar care au putut să-și păstreze tradițiile în contextul majorității românești și a administrației de stat românești care a manifestat totdeauna de-a lungul istoriei înțelegere și simpatie pentru cei de alt neam. O zonificare etnografică a D. încă nu s-a operat la nivelul de detaliu, în mare, putînd fi socotite ca zone distincte satele grupate în nord-vestul provinciei în jurul Măcinului, apoi cele din Delta Dunării, stepa din zona centrală de-a lungul văii Carasu, satele din sud-vestul provinciei grupate în jurul localităților Ostrov și Oltina (Constanța), cele dinspre litoral și podișul din sud-est grupînd satele din jurul localității Negru

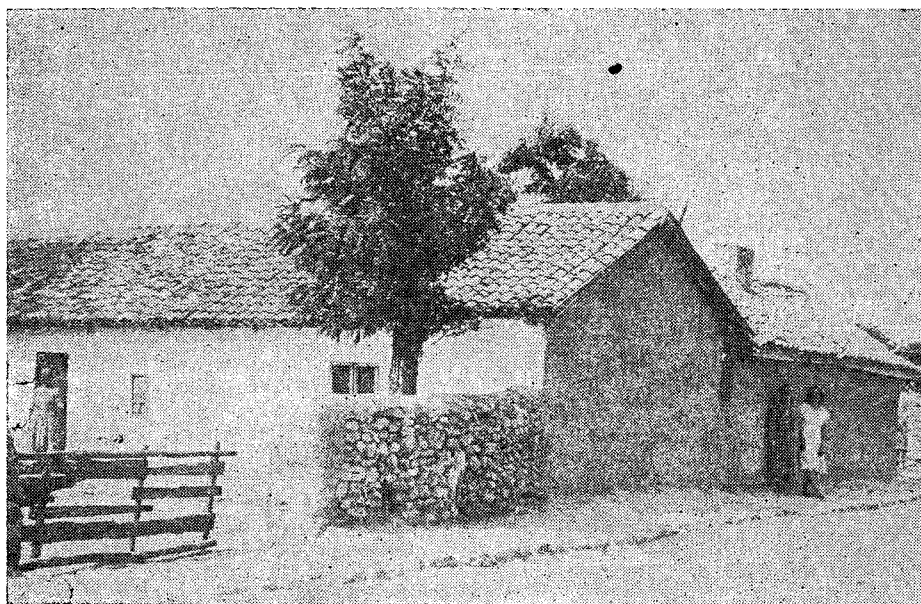

Fig. 215. Case dobrogene, Albești, Constanța, sec. 20.

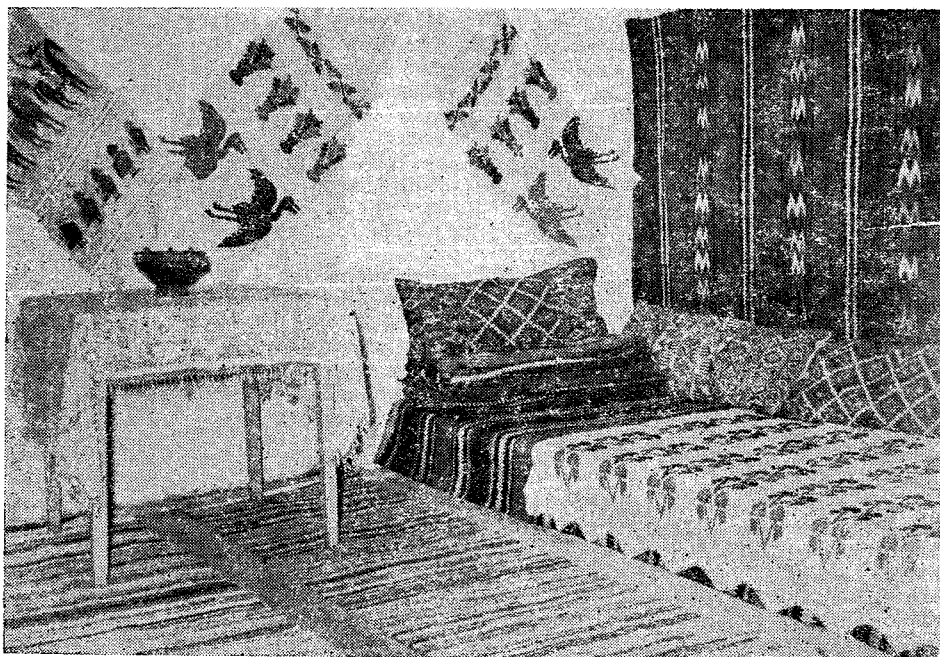

Fig. 216. Colț de interior, Ostrov, Constanța, sec. 19.

Vodă (Constanța). În aceste cinci mari zone dobrogene s-ar putea identifica moduri de viață specifice precum și aspecte distincte ale culturii materiale, în primul rând ale arhitecturii populare, și ale culturii spirituale. Probabil însă că o cercetare mai atentă, sistematic întreprinsă, ca cea pe care o

fac prin secțiile de specialitate muzeele județene Constanța și Tulcea vor putea furniza suficient material pentru o zonificare mai precisă în care ar figura următoarele zone (probabil și microzone), definite, deocamdată, în funcție de forma geografică dominată: a. *Munții Măcinului*; b. *Dealurile Niculi-*

țelului și ale Tulcei; c. Delta Dunării; d. Codrul Babadagului; e. Zona Lagunară (Razelm, Golovița, Sinoe); f. Podișul Casimcei; g. Lunca nord-vestică a Dunării de la Girliciu (Constanța) la Isaccea (Tulcea) cu puternicele centre etnografice ale Pecinegei și Lucaviței (Tulcea); h. Stepa înaltă Carasu; i. Lunca vestică a Dunării între Cernavodă și Hirșova (Constanța); j. Lunca sud-vestică a Dunării între Ostrov, Oltina și Cernavodă (Constanța); k. Podișul Băneasa; l. Podișul Cobadin; m. Litoralul sud-estic. Românii sînt prezenți în toate aceste zone, așezările lor străvechi aflîndu-se în părțile deluroase și de codru din nord, dar și din sud, în prejma marilor lacuri (Razelm) și, mai ales, în largă și fertila luncă a Dunării și în Deltă; rușii sînt localizați pe malurile Razelmului la Jurilovca și Sarichioi (Tulcea) și în Codrul Babadagului, la Slava Cercheză și Rusă (Tulcea); ucrainenii în Delta Dunării, Sf. Gheorghe (Tulcea); tătarii în stepa centrală, Ciocîrlia (Constanța), și în podișul Cobadin la Azaclău (Tulcea); turcii de asemenea în stepa centrală (Medgidia) și în podișul sudic (Fintîna Mare). Istoria, mai veche și mai nouă, a contribuit, pe lîngă diversitatea peisajului geografic, la alcătuirea în Dobrogea a unui vast „laborator” etnografic a cărui studiere este încă în curs (fig. 217). (P.P.)

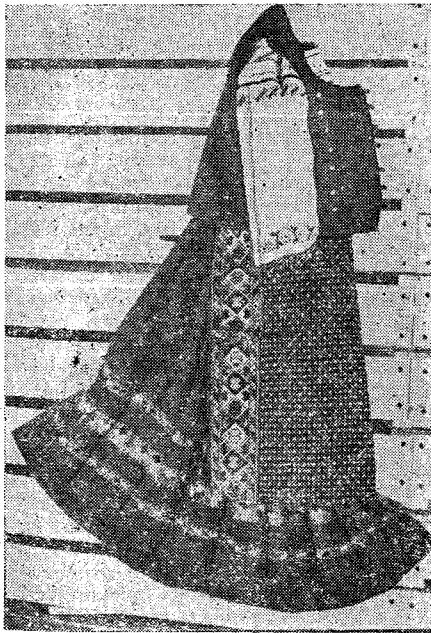

Fig. 217. Costum cu androc și pestelcă, Ostrov, Constanța, sec. 19.

Dobrușa (sat, com. Dobrușa, jud. Vilcea). Aici se găsește o biserică din sec. 19 despre care se spune că a fost construită inițial la Orleși și mutată apoi pe locul actual. Ridicată din birne de stejar cioplite pe toate laturile, în tehnica cununiilor, cu încheieturi drepte la capete, biserica are proscomidia șiristolul de zid. Prezintă plan dreptunghiular

cuprinzînd pridvor, pronaos, naos și altar mic. Naosul și pronaosul sînt acoperite cu bolți semicilindrice sprijinite pe trei arce dublou. Biserica nu are turlă. Decorația este specific populară cu stîlpii pridvorului sculptați și cosoroaba din față în acoladă. În exterior un brîu sculptat în frînghie încinge biserica și se termină la ancadramentul ușii în forma unei mîini cu palma întinsă.

Bibl. ref.: N. Ghika-Budești, *Cîteva biserici de lemn din Oltenia*, (în BCMI, XIX, facs. 47, Craiova, 1926. (G.S.)

Dolhești (sat, com. Dolhești, jud. Suceava). Important centru de ceramică neagră, de tradiție dacică, care și-a încetat activitatea. La D. s-au lucrat vase de uz curent: „hîrगाie” (oale) pentru fierț sarmale, căni pentru lapte. Ceramica era decorată cu brăduți și spirale realizate prin lustruire cu piatra. (G.S.)

dolie, spațiu adăpostit sub prelungirea apelor acoperișului, fie în spatele casei, fie în părțile laterale, folosind drept cămară, grajd pentru vite mici, magazii de unelte, bucătărie sau pentru locuit. Modalitate de a mări apreciabil spațiul locuibil al casei fără a recurge la construirea unui acoperiș mare care să necesite o costisitoare șarpantă. D., „aplecătorile” sau „dosarele”, au o mare extensiune în sudul Munteniei, Dobrogea, și Moldova, denumirile variînd de la zonă la zonă; uneori, prin extensiune, se folosește și termenul de „chiler”. (P.P.)

Dolj, teritoriu care acoperă o suprafață însemnată din bazinul inferior al Jiului însumînd cîteva zone etnografice foarte puține sau deloc cercetate pînă azi și de aceea înglobate indistinct laolaltă în complexul etnografic cu acest nume. La aceasta probabil a contribuit și unitatea formelor de relief, dominată fiind cîmpia, deși în cuprinsul acesteia pot fi deosebite mai multe unități avînd caractere diferite. Coroborînd aspectele etnografice, cite se cunosc, cu datele istorice și cu cele ale mediului natural pot fi definite următoarele zone etnografice: 1. *Cîmpia înaltă a Bălăciței* care în D. se află numai pe jumătate, cealaltă, inclusiv localitatea cu acest nume, aflîndu-se în Mehedinți; este o cîmpie cu aspect vălurit străbătută de numeroase cursuri de apă mici (Argetoaia, Urdinița, Gorzu, Terpezița D. etc.) orientate de la vest spre est, colectate de Jiu și pe coastele cărora se întind sate mărunte, răsfirate între livezi; 2. *Cîmpia Deznăuului*, un curs de apă mai degrabă firav dar de anumită lungime, vărsîndu-se în marea lac Bistrețu, cu sate mari adunate, unele trecute în rîndul orașelor ca Băilești (D.), altele mari comune rurale (printre cele mai mari din țară) cum ar fi Poiana Mare (D.); la contactul celor două cîmpii se află o serie de localități de interes etnografic deosebit: Perișoru, Radovan, Plenița, Segarcea (D.). 3. *Lunca Dunării* cu bălțile de la Cetate la Bechet formează o unitate etnografică aparte cu multiple aspecte etnografice legate mai ales de pescuit și creșterea animalelor (și în stare liberă); este o vastă întindere cu așezări temporare, doar satele fiind retrase pe marginea „înaltă” (circa 10 metri) a Cîmpiei Deznăuului, păstrînd însă numeroase și puternice legături economice cu trurile lor de moșii din luncă mergînd în adîncime 12—15 km pînă la malul marelui fluviu. 4. *Înălțimile*

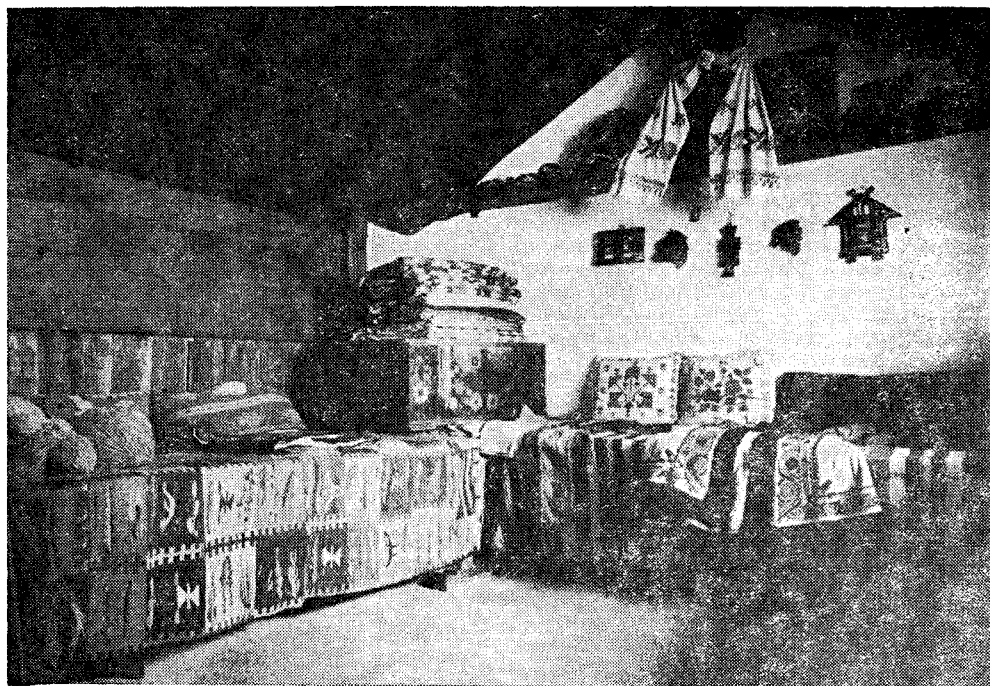

Fig. 218. Interior de bordei, Castranova, Dolj, sec. 19.

Dealurilor Amaradiei și Geamartaluiului din nord-vestul Craiovei cu alt specific etnografic. 5. Partea estică a D. face parte integrantă din zona Romanaiilor. 6. Zona luncii Jiului, largă, cu sate mari de la Cernele la Sadova (D.). Ocupațiile principale ale locuitorilor au fost agricultura, împreună cu viticultura și creșterea vitelor, mai ales prima, luînd o mare extindere după pacea de la Adrianopole cînd Țara Românească intra în circuitul internațional al comerțului cu grîne și cînd, ca urmare, s-a dezvoltat proprietatea mare boierească și arendășească de profil capitalist. Tehnici și unelte (de la plug la grapă și de la „sădelci” la cosoare) pot fi înregistrate și azi pentru interesul lor etnografic. În creșterea animalelor un rol important l-au jucat și turmele venite de sub munte și de dincolo de munte în cadrul mișcărilor de transhumantă. În peisajul agricol al regiunii un loc aparte îl au terenurile nisipoase și dunele mișcătoare de nisip din marele cot al Dunării de la Calafat și de pe malul estic al Jiului ce au fost stabilizate în secolul trecut prin plantații masive de salcîm, și în ultimele decenii prin amenajări funciare speciale. În sud pe valea Dunării, la Dăbuleni (D.) vița de vie se cultivă în șanțuri adînci de 4–5 m săpate în solul nisipos. Așezările sînt în genere mari, mai ales în partea sudică, de caracter adunat dar cu oarecare tendință spre răsfirare favorizată de loturile foarte mari; în Cîmpia înaltă a Bălăciței ca și în zona Dealurilor Amaradiei satele se înșiră de-a lungul drumurilor ce urmează cursurile de apă, avînd un caracter răsfnrat pronunțat. Arhitectura în partea de nord era una de cununi orizontale de birne unite prin „căței” (stîlpi cu

limbă și uluc), pe Valea Amaradiei unite în „chei”; în partea centrală a județului paianta (nuiete îngrădite pe furci) și, mai tîrziu, pămîntul bătut au fost tehnicile principale de construire a caselor la nivelul solului, pentru că în D. au fost foarte frecvente (23.000 „bordeie” în statistica lui Marțian din 1859, 6200 bordeie în 1896) locuințele semiîngropate (fig. 218). Au existat și biserici semiîngropate, tipul acesta de construcții semiîngropate fiind răspîndit în toată cîmpia din bazinul inferior al Dunării (Ungaria, Jugoslavia, Bulgaria, România) ținînd de o tradiție ancestrală. În jurul lui 1900 locul acestor „bordeie” cu pînă la șase încăperi l-au luat așa numitele „cenușare”, ca mai tîrziu să se treacă la locuințele „de suprafață”. La acestea sînt de remarcat prispele foarte largi (pînă la 2,5 m), marile încăperi zise „la foc” pavate cu cărămidă arsă, cu horn, precum și foișoarele (numite aici „balcoane”) construite pe platforme ușor supraînălțate deasupra intrărilor în pivniță. Casele mari, încăpătoare, sînt îmbrăcate în frumoase textile de lînă și borangic între care se remarcă „chilimele”, mari scoarțe țesute, cu motive vegetale și zoomorfe stilizate (fig. 219), lucrate atît de țărânci cît și de chilimgioaice de la curțile boierești și ale negustorilor bogați din orașe, de la așezămintele mănăstirești, acestea din urmă vehiculînd mode, culori și motive, de inspirație orientală adaptate mediului urban și rural doljenesc din sec. 19. Ceramică nu se lucra în întregul D., marele centru care aprovizionă tot sudul Olteniei, inclusiv D., fiind cel de la Oboga de Sus, de Jos, de Mijloc, Romăna, Corbeni (Olt), cu frumoasele-i produse de olărie prea bine cunos-

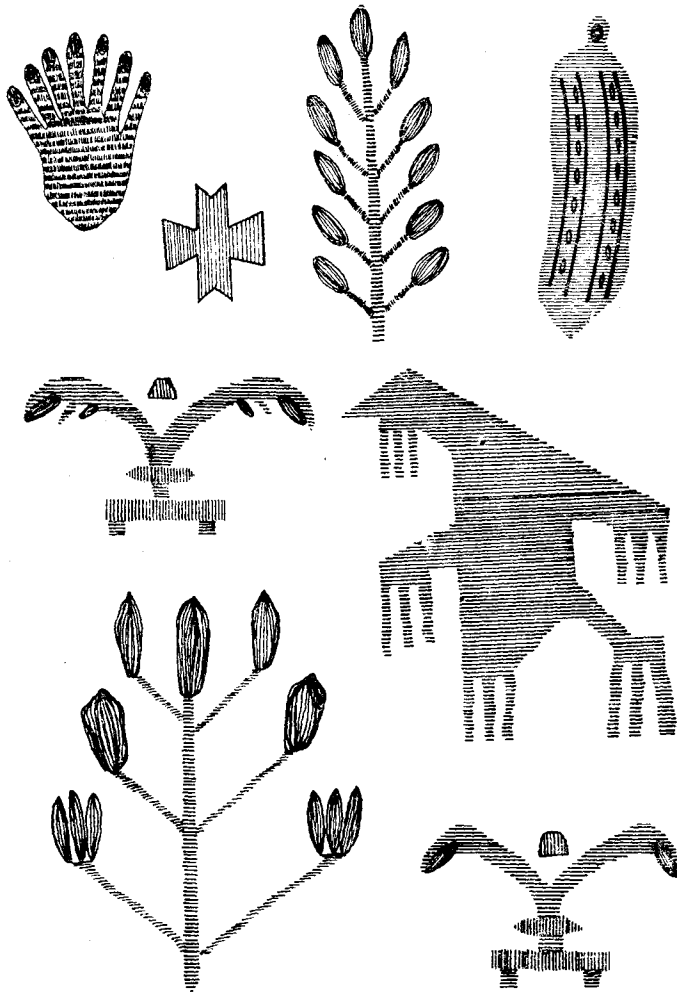

Fig. 219. Motive decorative de pe scoarțe doljenești.

cute. Până azi, la târgul de la Craiova vin olarii de la Oboga cu carele lor încărcate și apărate de coviltire. Un alt meșteșug, de mai mică răspîndire în țara noastră, dar practicat și în D., este cel al țesutului părului de capră. Ca o curiozitate apare confecționarea ocarinelor de pământ ars și a drîmbelelor metalice, amîndouă instrumentele fiind lucrate la Terprezița (D.). Împletituri de papură se lucrează în satele de pe marginea luncilor largi ale Dunării și la Poiana Mare (D.), lucrînd căruțe pictate și fierărie pentru căruțe; produsele lor de lux erau destinate bulibașilor de țigani nomazi ce-și comandau modele extravagante incluzînd cotețe de păsări făcînd corp comun cu vehiculul, pictate și cioplite, formînd un fel de „pupă” înălțată ca la caravelele de pe mările trecutului. Pălării de paie înalte se lucrau și se purtau la Dăbuleni, unde se executau și splendide cojoace mari cu clini largi, femeiești, împodobite cu „cosoai” (spirale) de irhă (meșină subțire) verde. Cimitire doljenești au cruci pictate

la Pietrișu (Olt) și Țințăreni lîngă Filași adăpostite sub acoperișuri conice sau prismatice de șindriliă (fig. 220). Costumul femeiesc unitar ca structură, este compus din ciupag, poale și cătrînte, vîlnice, zăvelci sau prestelci, dar cu variații destul de mari de la zonă la zonă și de la un grup de sate la altul (fig. 221). Cel bărbătesc se distinge prin albul cămășilor lungi, uneori avînd intercalate în țesătură dungi albastre sau cu fir de borangic galben; vara se poartă izmene destul de largi și iarna cioareci cu găitane negru aplicate. Se purtau și șube albe, giubele și epîngele cu chepeneag. Peste cioareci se puneau iarna „tuslugi” (un fel de jambiere) din dimie albă cu aplicații de găitane negre. Dimiile și stofele groase de lînă erau țesute în satele din D. dar erau date la bătut la piua și viltori, în satele din nordul Gorjului de unde la anume epoci ale anului coborau dimierii de pe apa Jaleșului (Arcani-Gorj) pentru a lua și aduce stofele însemnate cu „țâncușe” de lemn (jumătate ținut de proprietar, jumătate de dimier). O viață populară puternică,

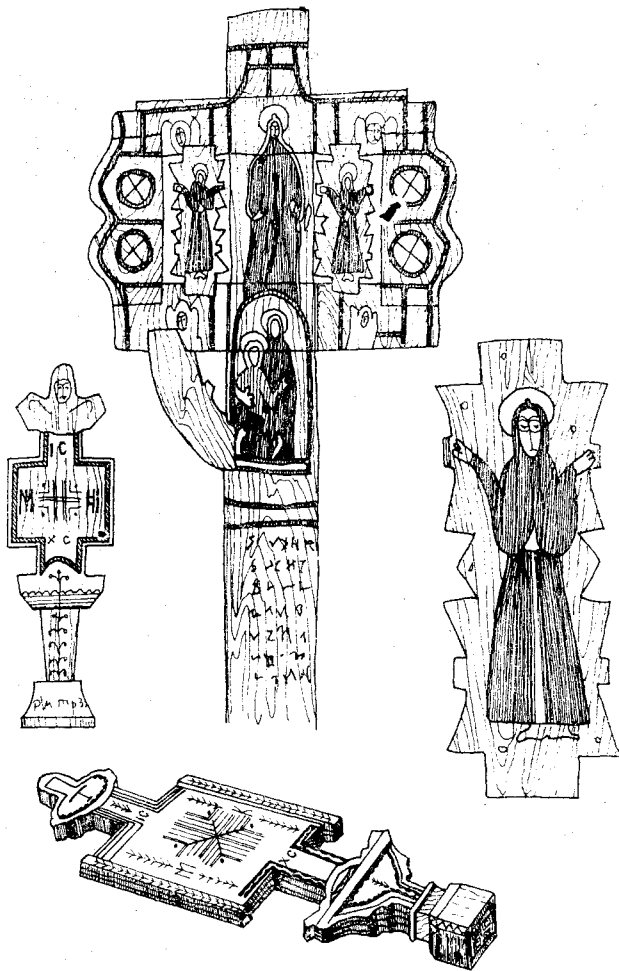

Fig. 220. Pristolnice și troiță, Dolj, sec. 19.

hrănită de tradiții străvechi s-a dezvoltat în diferitele zone etnografice ale D.; între aceste tradiții trebuind să fie menționată cea a „Călușului”, joc avînd la bază un arhaic scenariu magic, răzbătînd pînă azi cu forța unui ritual, jucat numai la vremea Sînzienelor. Transformat azi doar în joc de virtuozitate, păstrează în lumea satelor forța sa de atracție. Cercetarea mai atentă a etnografiei doljene va fi capabilă în viitor să facă cuvenitele disocieri între tradițiile diferite ale zonelor mai sus schițate.

Bibl. ref.: Șt. Enache, T. Pleșa, *Zona Etnografică Dolj*, București, 1982. (P.P.)

Domnești (sat, comună, jud. Argeș). Centru de olari de mai mică importanță în care s-a lucrat ceramică roșie nesmălțuită și smălțuită, asemănătoare cu aceea produsă la Coșești. (G.S.)

Dornelor, Țara ~ zonă etnografică situată într-o depresiune intramontană în Carpații Orientali, întens populată, cu sate mari cunoscute din vechime: Dorna Cîndrenilor, Poiana Stampei, Șaru Dornei, Poiana Negrii, Neagra Șarului, Pănați, Coșna, Smizi

(Suceava) și altele, centrul urban fiind Vatra Dornei. Precis delimitată din punct de vedere etnografic, Dorna se integrează culturii populare moldovenești, făcînd totodată tranziția între Năsăud și Bucovina. O parte din așezări au nuclee adunate de-a lungul arterelor de circulație și în jurul gărilor, iar restul sînt de tipul risipit pe mari întinderi (fig. 222). Ocupația principală a oamenilor este creșterea animalelor, mai ales a vitelor mari, dar și a oilor, pentru care au suprafețe mari de fînețe și pășuni de cea mai bună calitate. Puțin porumb și secară precum și cartofi se cultivă pe locurile plane, ca și în și cînepă, la umbra masivelor Suhard în nord, Giumalău în răsărit, Călimani în sud-vest și Bistrița în sud-est. Lucrul la pădure și plutăritul asigură unele venituri suplimentare. Lemnul de brad este materia primă exclusivă a arhitecturii populare locale, sub forma cununilor orizontale de birne. Casele vechi aveau două încăperi, cele mai noi (1920) trei încăperi cu tindă la mijloc. Azi se fac case înalte cu etaj sau mansarde, avînd pînă la opt

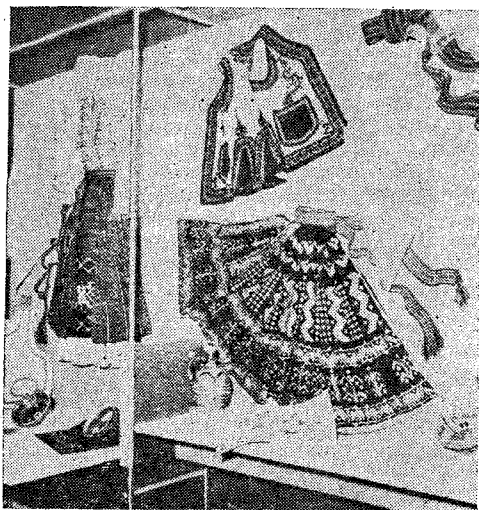

Fig. 221. Vilnic cu beteală, Dolj, sec. 19.

bumbac, alcătuiind ansambluri de mare frumusețe. Costumul este cel moldovenesc și azi puțin fi văzute atât femei și bărbați, cât și copiii și bătrâni, purtând tradiționalele cămăși albe, cătrînțe (fote), bundițe de piele cu broderii cu lână sau mătase lucrate de cojocarii din zonă, pantalonii încrețiți, totul subliniat de marea curățenie a straielor albe. (P.P.)

doscă v. aurăritul.

doscuță, scîndurică subțire, decorată cu incizii și creștături pe toată suprafața sau numai la capete, folosită în Munții Apuseni, pentru înfășurat ața. (G.S.)

dospire sau *dobeală* (în Transilvania de sud-vest), fază necesară în pregătirea lutului pentru modelarea vaselor de pămînt. Lutul este așezat în lăzi de lemn sau în alpii, uneori chiar pe pămîntul gol, la un loc adăpostit ca să fie ferit de soare sau vînt; durata **d.** variază în funcție de calitatea ce se dorește a se obține; astfel, centrele de olărie neagră țin pămîntul la **d.** doar cîteva zile, în timp ce la centrele de olărie smălțuită, Hurezul de pildă, pămîntul se ține la **d.** cîteva luni, înainte vreme perioada **d.** puțin fi și de un an. Din timp în timp lutul se udă; înghețul favorizează și el **d.**; uneori se recurge la

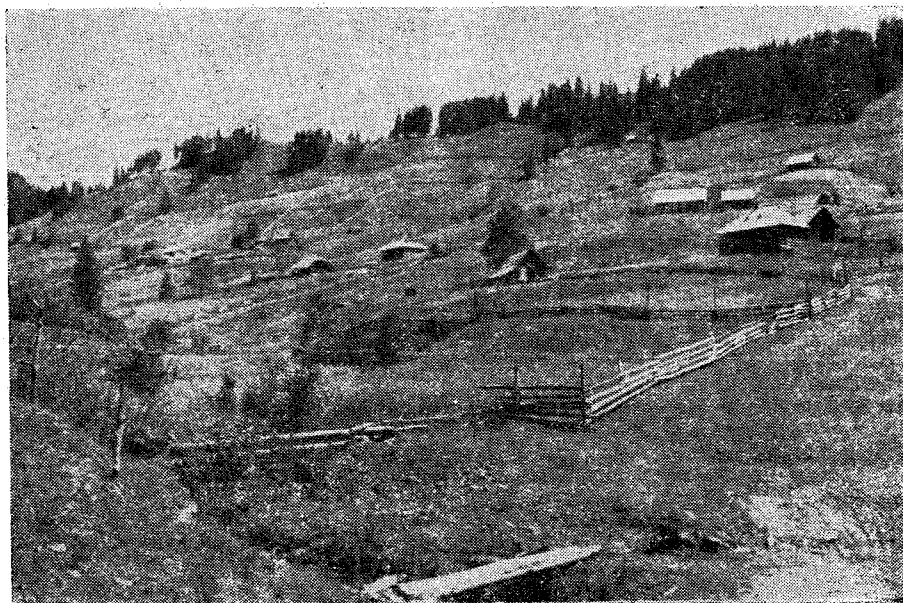

Fig. 222. Așezare de tip risipit, Țara Dornelor, Suceava.

încăperi. Acoperișul în patru ape era de draniță groasă prinsă în cuie de lemn de tisă. Ferestrele mici erau prevăzute cu o „cruce” de care se prindea „bădîrzanul” (băsică de porc). Cuptoare cu „hoarnă” ocupau un sfert din încăpere. Grajduri mari cu finării deasupra asigurau adăpostul vitelor și nutrețul necesar. Stîni numeroase, bine organizate erau răspîndite pînă la distanțe de 30—40 kilometri în munții proprietatea satelor. Interiorul era împodobit cu numeroase țesături de lînă, părețarele în dungi ca și ștergarele de in, cînepă sau

două **d.** : una înainte de tăiere și a doua după tăierea cu cuțitoaia. (P.P.)

Dragomirești (sat, comună, jud. Maramureș). 1. Sat devenit celebru pentru biserica de lemn construită în 1722, strămutată în 1936 la Muzeul satului (fig. 223). Ridicată pe fundație de piatră, din birne cioplite în patru laturi, încheiate la colțuri în coadă de rîndunică, biserica din **D.** are plan dreptunghiular, cu absidă poligonală decroșată și pridvor cu stîlpi de lemn. Acoperișul cu dublă poală și turnul svelt cu foișor și coif prelung, con-

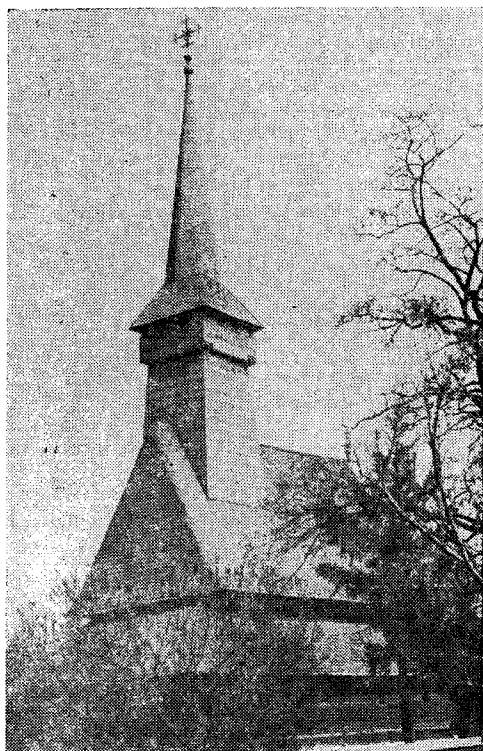

Fig. 223. Biserică de lemn, Dragomirești, Maramureș, 1722.

feră construcției monumentalitate și sveltețe. Pictura bisericii, păstrată fragmentar, are program iconografic asemănător cu al celei din Poienile Izei (Maramureș). Cel mai bine conservate sînt picturile din pronaos înfățișînd „Judecata de apoi” cu alte teme asociate acestui subiect. Scenele respective, cu substrat educativ, sînt redată cu naivitatea și umorul specifice meșterilor populari. Celelalte personaje sînt lucrate în stil plastic, subliniind mișcarea trupului. În cromatică predomină galbenul, roșul permanent, albastru-gri și verde. 2. Cunoscut centru de cojocari. V. Săliște.

Bibl. ref.: Al. Popa, *Biserici vechi de lemn românești din Ardeal*, în ACMIT, VII, Cluj, 1935; A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1982. (G.S.)

Dragoslavele (sat, com. Dragoslavele, jud. Argeș). Aici a fost reconstruită biserica demontată din com. Borșa, jud. Maramureș și remontată în 1949 la Predeal. Valorosul monument de arhitectură este înălțat pe temelie de piatră cu pereți din birne de stejar și de brad și învelitoare de șită. Prezintă plan dreptunghiular, absidă poligonală decroșată, pridvor deschis pe latura sudică, clopotniță înaltă deasupra pronaosului, cu galerie deschisă și coif ascuțit. Pronaosul este acoperit cu plafon de scînduri iar naosul cu boltă cilindrică. Cele două încăperi sînt despărțite printr-un perete cu trei deschideri de formă dreptunghiulară. Pictura originală executată pe lemn, este deteriorată la îmbinarea birnelor

deoarece fișile de pînă care acopereau interstițiile au fost tăiate cu ocazia demontării. (G.S.)

draniță, bucată de scîndură, obținută prin crăpare de bușteni de brad cu o unealtă specială și trasă la „cuțitoaie” sau „mezdreană”, lungă cam de 1 m, lată de 15–20 cm, groasă de 1–2 cm, servind la învelitul caselor din părțile muntoase ale Moldovei, cam de pe valea Bistriței în sus, în Maramureș (fig. 224) și Bistrița-Năsăud. (P.P.)

Fig. 224. Bătutul draniței pe acoperiș, Dragomirești, Maramureș, 1979.

Drăgaica 1. Obicei agrar, în cadrul sărbătorilor calendaristice de vară, „în capul secerișului”. D. Cantemir descria acest obicei ca o sărbătoare tradițională a satelor, cu rădăcini în vechile rituri agrare antice, închinată zeiței Ceres. El relatează că la vremea coacerii semănăturilor, se alegea cea mai frumoasă fată din sat, o numeau D., apoi însoțită de alaiul fetelor era dusă în țărini, unde o împodobeau cu flori și spice făcute cunună. D. și fetele însoțitoare mergeau prin sat, cîntînd și dansînd. Însoțite de un flăcău care cînta din fluiet sau cîmpoi, fetele mergeau din casă în casă executînd un dans săltăreț asemănător cu al călușarilor. În unele zone din sudul țării (Muscel, Oltenia etc.) se alegeau 6–9 D. care se îmbrăcau în costum ceremonial, cu fața acoperită de maram albă și coronițe din flori de sinziene (*Galium verum*). 2. Sărbătoare tradițională, cu multiple semnificații. Era considerată ziua optimă pentru culesul plantelor folosite în terapeuica populară; în toate zonele din țară, în această zi întreaga zestre a fetelor, scoarțe, ștergare, țoluri etc. erau scoase afară pentru a se aerisi. Se împleteau cununi de sinziene care se puneau la „cheutorile” caselor, la grădini, acareturi, ca rit de prosperitate și belșug. Ziua de D. marca începutul perioadei de organizare a bilciurilor, a târgurilor de țară în toate zonele.

Bibl. ref.: D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1909; T. Pamfile, *Sărbătorile de vară la*

români, București, 1914; M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976. (M.B.)

Drăghești (sat, com. Izverna, jud. Mehedinți). Sat menționat documentar pentru prima dată la mijlocul sec. 18. Biserica de lemn construită la D. în 1833 se deosebește de alte monumente similare datorită celor patru contraforți de piatră construiți în dreptul pereților despărțitori dintre pridvor și pronaos, naos și absida altarului. Acoperișul nu prea înalt are învelitoare din șită de fag. Prezintă plan dreptunghiular cu absidă poligonală în cinci laturi. Tinda mică, deschisă, cu patru stâlpi tencuiți este acoperită cu un tavan boltit în formă de leagăn dispus transversal. Naosul și pronaosul cu boltă semicilindrică deasupra sînt despărțite printr-un perete străpuns de o ușă. Pisania de deasupra ușii din pridvor menționează că biserica a fost pictată în anul 1870 de Ion Zugravu în timp ce o inscripție de pe peretele despărțitor al pronaosului, scrisă cu litere chirilice, consemnează o dată mai veche și numele altui meșter: „Am zugrăvit eu Mihai sânu popa Ghiță zugravu Ploștinaru 1833 (7341)”, ceea ce indică executarea picturii în două etape. Biserica din D. are clopotniță separată înălțată la intrarea în curte. (G.S.)

Drăguș (sat, comună, jud. Brașov). Dintre numeroasele centre de cojocărit din zona Făgărașului avînd o producție asemănătoare cu unele accente specifice, D., Viștea de Sus și de Jos, Ucea de Sus, Iași, Pojorîta, Sîmbăta de Sus, Arpașul de Sus. D., prin producția sa, este considerat printre cele mai importante. Pieptarele lucrate aici sînt de două tipuri: „înfundate” și deschise în față. Pieptarele femeiești se ornamează după două scheme compoziționale simetrice: una specifică celor deschise în față caracterizată prin dispunerea verticală a ornamentelor florale în șiruri continue de la guler pînă la poale și pe două buzunare; cealaltă specifică cojoacelor „înfundate” caracterizată prin figurarea unui motiv central romboidal și o floare brodată dedesubt încadrată simetric de două buzunare pe care apar inițialele proprietarului și anul confecționării pieptarului. În prima variantă, motivele sînt florale; în cea de a doua sînt geometrice sau florale. Broderiile executate cu lîină pe fond alb au o cromatică în care domină roșul-vișiniu presărat cu negru. În D. trei generații de joiacari vestiți din familia Sofonea lucrează fără întrerupere de aproape 90 de ani, ceea ce a permis perpetuarea modelelor aproape fără modificări și le face ușor de recunoscut. La Ucea de Sus pieptarul „înfundat” cu o mică răscoială la gît are ca și la D. ornamentele grupate pe piept dar sub forma unui dreptunghi înconjurat de mici motive triunghiulare numite „flori de pieptar”. Acest tip de pieptar este cunoscut cu numele de „ucenesc”. La Arpașul de Sus și Pojorîta broderia se realizează cu mătase sau lînică vișinie și neagră, alcătuiind însă o compoziție ornamentală specifică ce acoperă o mare parte din suprafața pieptarului despărțită de mici spații albe ale fondului. Pieptarele din satele menționate s-au purtat în zona Făgărașului.

Bibl. ref.: P. Petrescu, *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, 1968. (G.S.)

Drăgușeni (sat, com. Scheia, jud. Iași). Aici se află un ratoș de plan dreptunghiular. Construcția se înalță pe o pivniță cu ziduri de piatră, bolți de cărămidă semicilindrice și de intersecție, cu arce dublouri și pereți de cărămidă. Spațiul interior al ratoșului este împărțit longitudinal în trei părți, prin două șiruri de stâlpi de cărămidă cu secțiune dreptunghiulară. Cea mai mare parte pare să fi fost liberă ceea ce îl apropie de programul și partiul hanului de la Tupilați. Se deosebește de acesta prin faptul că adăpostirea celorlalte animalelor se făcea la un loc, într-un spațiu larg, acoperit. Fațadele cu intrări aveau o decorație modestă formată dintr-o cornișă cu profilatură completă în dreptul frontonului iar fațade laterale împărțite prin lesene drepte înfățișînd opt panouri adîncite în grosimea zidului unde erau plasate ferestrele.

Bibl. ref.: M. Ispir, *Ratoșele din Moldova*, în MIA, 1, București, 1976. (G.S.)

Dretea (sat, com. Mănăstireni, jud. Cluj). Așezare menționată documentar din 1214, în care se găsește o biserică construită din birne de brad la 1672. Într-o biserică a avut pe latura de sud un pridovor. În 1860 construcția a fost mărită prin înglobarea pridvorului. Acoperișul unitar în patru ape prezintă în partea vestică un turn cu galeria deschisă și coif octogonal. Pictura interioară datează din 1742. (G.S.)

drîglatul, pieptănatul fuioarelor de cînepă cu doi piepteni în Valea Jiului și Pădureni. (G.S.)

drîmbă, instrument muzical idiofon, care produce sunete prin vibrații, răspîndit în multe părți ale lumii. Cea mai veche d. europeană datează din a doua jumătate a sec. 14 și a fost descoperită în ruinele cetății Tonenburg (R. D. Germană). D. a fost folosită la noi în multe zone ale țării din timpuri îndepărtate. B. Bartok spune că d. era instrumentul favorit al femeilor din Maramureș, iar G. Călinescu o menționează în Moldova. Larga ei răspîndire explică diversitatea denumirilor pe care le poartă: „drîmboae”, „drîmb”, „drîndă”, „drînd”, „drîng”. D. este lucrată de meșteri populari dintr-o sîrmă de fier îndoită în formă de potcoavă, cu diametrul de cca. 35 cm, care se prelungește cu două brațe lungi de cca. 20 mm, foarte apropiate unul de altul; printre cele două brațe și prin mijlocul potcoavei, trece o limbă de oțel al cărei capăt este îndoit în unghi drept. Sunetele sînt obținute prin vibrarea limbii de oțel, cavitatea bucală servind drept cameră de rezonanță. La cîntat se respiră pe gură sunetul putînd fi întrerupt prin schimbarea respirației.

Bibl. ref.: T. Alexandru, *Instrumente muzicale ale poporului român*, București, 1956; G. Călinescu, *Muzica în Moldova*, în MRA. (G.S.)

drîmboi, cusătură în zig-zag mergînd înaintea acului. Se execută un punct în diagonală ridicînd orizontal un număr de fire, după care se revine la piciorul primului punct, ridicînd același număr de fire paralele cu pasul al doilea. Cusătură specifică în Bihor. (G.S.)

Drobeta-Turnu Severin (municipiu, jud. Mehedinți). În cadrul Muzeului Regiunii Porților de Fier, este organizată una dintre cele mai interesante, din punct de vedere științific și mai moderne sub aspect muzeografic, expoziții de etnografie și

Fig. 225. Drugă, Transilvania, sec. 20.

artă populară. Patrimoniul muzeului ilustrează modul de trai al țăranilor din această parte a țării, spiritul lor creator, ingeniozitatea care le-a permis să rezolve cu mijloace simple problemele cele mai complicate de viață. De excepțională valoare sînt colecțiile de mobilier, scoarțe, arhitectură și costum,

constituite pe baza unor cercetări sistematice organizate în ultimii ani. (G.S.)

drot, sîrmă de aramă maleabilă folosită la confecționarea unor podoabe din flori artificiale și a cununiilor purtate în diferite zone etnografice. (G.S.)

druetți, trunchi rotunzi, nu prea groși (12—15 cm) de stejar sau de fag, cu care se construiau în trecut casele; termen utilizat în Vîlcea, Buzău, Muscel, și în unele zone din Transilvania. (P.P.)

drug, cusătură cu ajutorul căreia se întărește marginea pînzei, ținînd loc de tiv și avînd înfățișarea unui feston foarte des. (G.S.)

drugani, calitate de cînepă obținută după melițat și pieptănat, folosită ca bătătură la țesăturile mai pline. (G.S.)

drugă 1. Fus mare cu o rotiță și un cîrlig la capăt, folosit la îndrugat cînepa sau lîna pentru țesături groase. 2. Cantitatea de fuior înfășurată pe acest fus (fig. 225). (G.S.)

dubă, tobă formată dintr-un cerc de lemn de paltin, brad sau salcie denumit „veacă” sau „butură” cu diametrul de 20—25 cm și lățime de 10—12 cm, pe care sînt întinse două membrane de piele de capră sau de oaie, legate una de alta, cu o sfoară de cînepă. Se folosește pentru a acompania colindătorii în Hunedoara, Bihor, Arad, Timiș. Ceata de colindători merge de la o casă la alta în sunetul dubelor scoțînd în evidență caracterul profan al colindelor.

Bibl. ref.: T. Pamfile, *Sărbătorile la români, Crăciunul*, București, 1914. (G.S.)

dubitul v. cojocăritul.

dudă v. acariță.

dulamă 1. Piesă vestimentară din postav, dimie sau catifea, căptușită cu blană de miel, introdusă în costumul gorjenesc în ultimele decenii ale sec. 19. Timp de peste 50 de ani d. a fost socotită

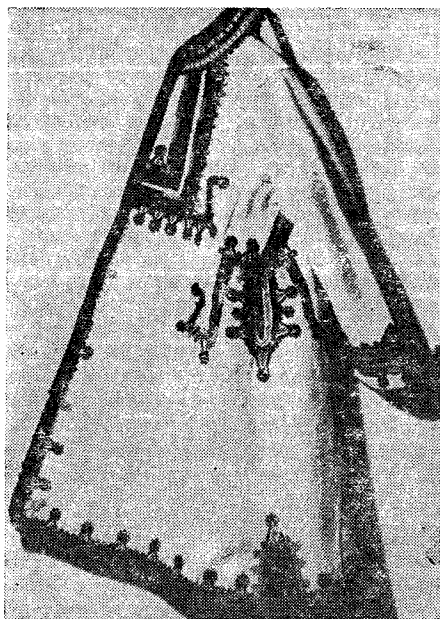

Fig. 226. Dulamă albă, Buriiaș, Sectorul agricol Ilfove, sec. 19.

piesă componentă de bază a costumului femeiesc din Gorj, făcând parte obligatoriu din zestrea fetelor mai înstărite. Ea se confecționa în sat de croitorese specializate ori se cumpăra din târguri și orașe. La gît și pe marginea deschizăturii din față **d.** avea blană de vulpe sau de miel. Nota caracteristică a croiului o constituie forma evazată a poalelor, realizată fie prin adăugarea a patru clini în părți fie prin tăierea în biais. Culoarea **d.** era în funcție de vîrstă — mai închisă la femeile bătrîne, mai deschisă la cele tinere. **D.** a constituit multă vreme și un semn de distincție socială. Femeile bogate purtau **d.** din postav fin, catifea și pluș, cu guler de vulpe. Femeile mai sărace aveau **d.** din stofă țesută în casă, cu guler de miel. 2. Haină lungă din dimie albă sau cenușie purtată pînă acum cîteva decenii în jud. Teleorman la Islaz, Saele, Slobozia Mîndra, N. Bălcescu și în jud. Giurgiu la Buriș (fig. 226) și Siliștea. Fața și spatele sînt croite dintr-o lățime de stofă îndoită în două, despicatea pe piept în dreptul gîtului. Pentru a da mai multă amploare **d.** și formă evazată spre poale, se adaugă în față doi clini ascuțiți iar în spate doi clini mari și doi mici. Mînecele sînt croite fiecare dintr-o lățime de țesătură completată cu cîte un clin ascuțit. Marginea mînecelor se întoarce formînd o manșetă. Decorul realizat cu găitan albastru închis, roșu și alb, dispus pe margini, la tăietura buzunarului și pe piept, se detașează frumos pe fondul alb al stofei. La **d.** cenușie decorul se execută cu bumbac alb, urmărind aceleași contururi.

Bibl. ref.: G. Stoica, M. Văgii, *Arta populară din Cîmpia Munteniei*, București, 1969, (G.S.)

dulap, mobilă în care se păstrează vasele, agățată pe perete sau așezată pe podea, întîlnită frecvent în interiorul locuinței țărănești (fig. 227). Din categoria **d.** fixate pe perete fac parte „blidarul”, „podi-

șorul”, și „colțarul” iar din a doua categorie „dulapul masă” și „dulapul înalt”. *Blidarele* și *podisoarele* sînt mobile confecționate din lemn de fag, așezate în tindă sau în camera de locuit în apropierea vetrei sau a ușii de intrare pe peretele median. Blidarul are o construcție simplă și ingenioasă fiind compus dintr-un cadru cu două sau trei rafturi cu stinghii frumos profilate în față pentru a împiedica alunecarea vaselor. Dimensiunile blidarului nu depășesc în general 1x1 m. Rafturile create la capete sînt fixate într-o fentă deschisă în scîndurile laterale și prinse prin cuie de lemn. *Podisoarele* (fig. 228) asemănătoare cu blidarele, se deosebesc de acestea prin faptul că au o parte închisă cu ușă lăsînd raftul de deasupra neacoperit. Uneori, în fața spațiului pentru depozitat este fixată în doi pivoți o ușă care se ridică printr-o mișcare de rotire. Piese remarcabile din punct de vedere estetic se întîlnesc în Maramureș și Oaș, în Țara Lăpușului, pe Valea

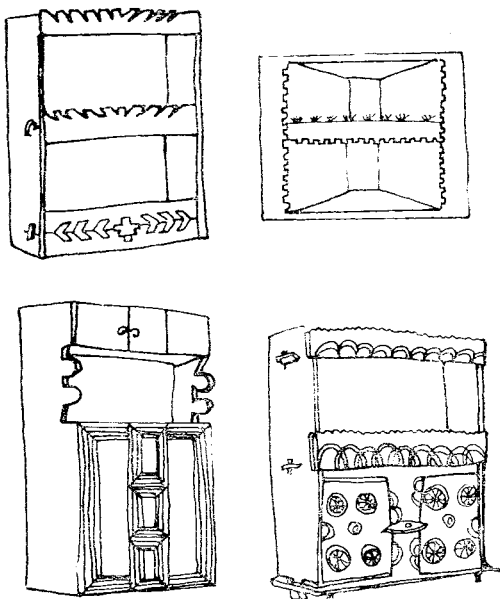

Fig. 227. Tipuri de dulap.

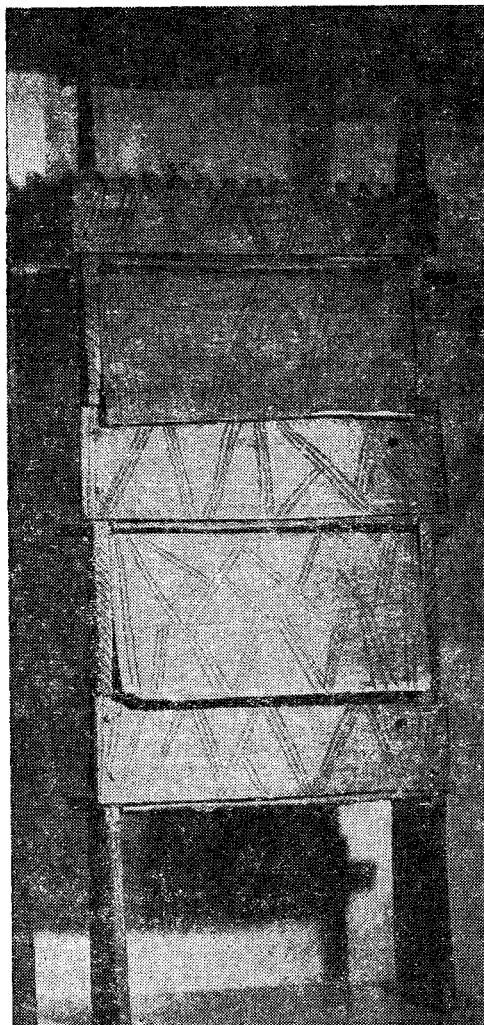

Fig. 228. Dulap-podisor, Valea Ampoiului, sec. 18.

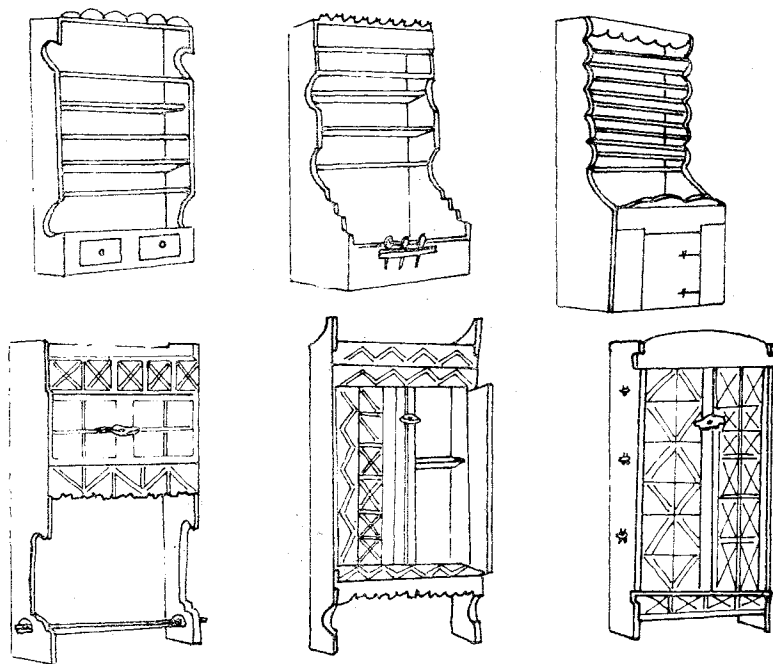

Fig. 229. Tipuri de dulap.

Ampoiului, în Munții Apuseni, pe Valea Bistriței și în Pădureni (fig. 229). Dispunerea podișoarelor în cadrul interioarelor se face cu discreție, în ciuda aspectului lor decorativ, pentru a nu împiedica desfășurarea țesăturilor pe suprafețele albe ale pereților. Un d. de formă deosebită este *colțarul* sau *cornurarul*, fixat într-un colț al încăperii — de obicei în cel cu lavițele. Fața colțarelor din Transilvania este împodobită cu creștături dispuse în compoziții simetrice sau cu pictură, iar a celor din Moldova cu creștături adânci sau cu baghete profilate (fig. 230). O altă categorie de d. o formează cele așezate pe podea. Ele se întîlnesc în zonele Gorj, Vâlcea, Argeș, Muscel, Teleorman, Olt și în multe zone ale Transilvaniei. Forma și decorul diferă de la o zonă la alta. În Muscel, pe Valea Topologului, în Țara Loviștei și în Gorj, este destul de frecvent d. *masă*, lucrat într-o tehnică asemănătoare celei folosite la confecționarea lăzilor de zestre ornamentat prin creștere pe uși și pe părțile laterale (v. *Polovragi, Romanii de Sus, Poiana, Perişani*). În zona Gorjului și în Vâlcea, meșterii populari au creat un d. de formă deosebită, înalt, închis în față cu două uși. Pe Valea Tîrnavelor se întîlnesc și d. înalte, ale căror rafturi sînt acoperite fiecare în parte cu cîte o ușă așezată orizontal, care se deschide ridicîndu-se în sus. Seria d. pentru vase se încheie cu cele confecționate din lemn de brad, specifice Transilvaniei. Forma lor este variabilă; aproape toate sînt închise cu uși, la partea de jos, iar deasupra cu rafturi pentru farfurii și canee. Prin formă și decor, aceste mobile amintesc pe cele răspîndite în Europa nordică, centrală și apuseană. D. înalte specifice Moldovei și Dobrogei sînt ampla-

sate într-un colț al camerei făcînd parte din construcția casei. În Dobrogea în costul casei intra și acela al d., care se construia odată cu ridicarea pereților. Pe teritoriul țării apar numeroase variante de d. care poartă și denumiri diferite, în funcție de formă și de zonă: „cozlie” ori „coslău”, d. de influență orășenească în Bihor, „coasten”, d. înalt în Banat, „cornurari” în zona Tîrnavelor, „armaroi” în centrul Transilvaniei etc.

Bibl. ref.: M. Pauncev, H. Formagiu, *Mobilierul popular în părțile Hunedoarei*, în „Mobila”. 1—2 București, 1968; G. Stoica, *Centre specializate în confecționarea mobilierului în Oltenia*, în SCIA, 15, 2, București, 1968; K. Kòs, *Mobile cioplite în zona Lăpuș*, în AMET, 1962—1964, Cluj, 1966; R. Capesius, *Mobilierul țărănesc românesc*, Cluj-Napoca. (G.S.)

DUMITRU, Mihai Avîrvarei (n. 1908, com. Ghindăoani, jud. Neamț). A învățat meșteșugul cojocăritului de la Vasile Botez, unul din cei mai buni meșteri din Piatra Neamț. Pe parcursul timpului s-a afirmat ca un talentat cojocar. El a lucrat pentru satele din zona Neamțului toate tipurile de cojoace tradiționale: „bonzi înfundate”, „spențare”, „pieptare înflorate”. D. a reușit să creeze un stil propriu, apreciat pentru eleganța croiului, originalitatea compozițiilor decorative și armonia cromatică. Perioada de activitate cea mai rodnică se situează între 1926 și 1954. (G.S.)

dupoașă, lîna de pe spatele oilor, mai noduroasă și mai urîță (Munții Apuseni) din care se țes țolurile și obielele. (G.S.)

durgălău v. țigzălău.

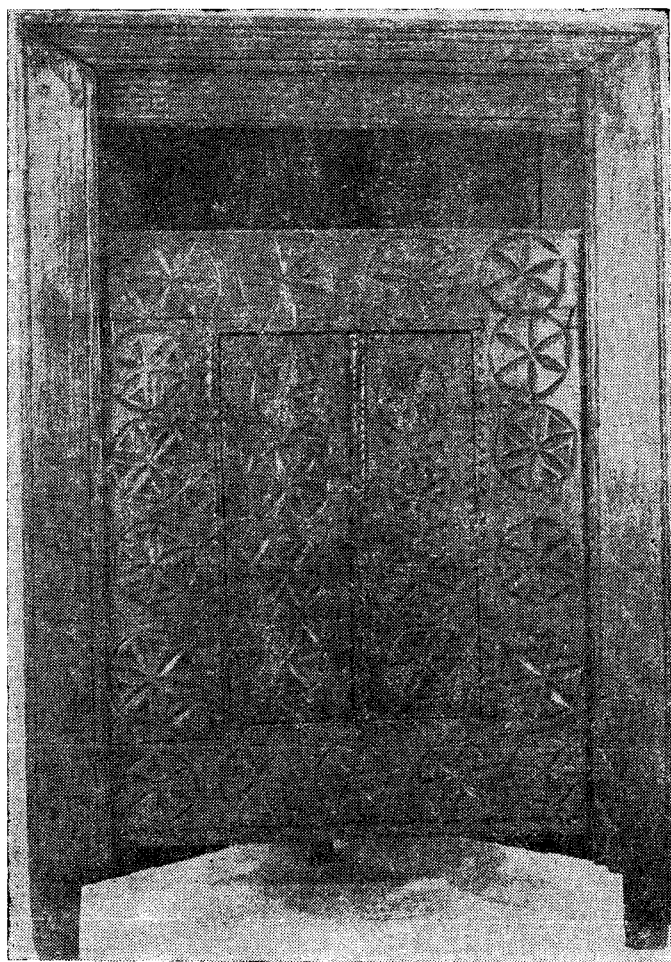

Fig. 230. Dulap-colțar, Moldova, sec. 19.

duruț, haină de dimie care intră în componența portului bărbătesc de sărbătoare din Cîmpia Banatului. Croiul **d.** se aseamănă cu al hainelor de dimie din Cîmpia Dunării. Tăietura amplă care dă largime hainei, gulerul mare de formă pătrată la spate, mânecile largi, ornamentele executate cu găitane negre, fac din **d.** o piesă perfect încadrată în ansamblul costumului bărbătesc din zonă. Piesele mai vechi de 80—90 de ani au fost de culoare albă și numai după această dată se manifestă pregnant preferința pentru culoarea verde, neîntîlnită la nici o altă piesă de port românesc din această categorie. Folosit inițial ca haină de sărbătoare, **d.** devine haină de lucru numai cînd începe să se uzeze. Însăși modul în care se poartă, pe umeri deasupra chintușului, dovedește că ei a servit în primul rînd ca piesă de sărbătoare. Ornamentele

realizate cu găitan foarte fin de culoare neagră sînt dispuse pe guler, pe manșete, pe piepți și pe mijlocul spatelui. Fantezia creatoare a meșterilor se desfășoară cu precădere în împodobirea gulerului, care ocupă o treime din partea superioară a spatelui. Funcția decorativă pe care o îndeplinește, viața scurtă pe care o are întrucît se decolorează repede, au făcut ca **d.** să dispară aproape complet din portul actual. (G.S.)

dușeg, piesă de interior folosită în Cîmpia Munteniei și în Dobrogea pentru învelit. **D.** este confecționat din trei foi de țesătură de lînă lucrată în patru ițe, simplă sau cu mici alesături, îndoite în două pentru a forma un „burduf” care se umple cu lînă și se coase ca o plapumă. Culoarea de fond este roșu, bleumarin sau verde, cu motive decorative galben, alb, roșu, bleumarin, verde. (G.S.)

E, F

ehelă v. hecelă.

Enisala (sat, com. Sarichioi, jud. Tulcea). Localitate cunoscută în trecut pentru numărul mare de mori de vânt care funcționau aici. Un exemplar de moară din **E.** se află în prezent la Muzeul satului și de artă populară din București. (G.S.)

Erbiceni (sat, comună, jud. Iași). Aici se găsește un rateș din sec. 18—19, tipic pentru construcțiile moldovenești de acest fel. Planul se compune din spații de primire și cazare, de adăpost pentru animale, toate cuprinse sub un acoperiș în două ape închis prin timpane triunghiulare. (G.S.)

erminii, un fel de manual de pictură religioasă, alcătuit dintr-o parte tehnică în care se dădeau sfaturi zugravilor despre modul de preparare a culorilor, pânzei, peretelui, despre ipsosirea icoanelor și catapetesmelor etc. și una compozițională, care cuprindea sfaturi privind distribuirea suprafețelor pereților și ce urma a fi zugrăvit, scenele și personajele. În **e.** se indica ordinea și locul în care trebuiau zugrăvite fiecare scenă și personaj

începând cu turla, bolțile, altarul și terminând cu tinda. Unele **e.** cuprind și descrierea fiecărei scene. **E.** nu constituiau tipicuri oficiale, impuse de biserică, ci izvorau din necesitățile practice ale zugravilor de a sintetiza experiența înaintașilor. Zugravii populari respectau în mare parte **e.**, dar fiecare adăuga modele noi ori suprima unele părți din **e.** în funcție de spațiu. Ele au avut un rol important, pe de o parte, datorită sfaturilor de ordin practic pe care le conțineau, pe de altă parte, dată fiind mulțimea figurilor și scenelor care trebuiau pictate puțini zugravi populari le-ar fi putut executa fără a avea la îndemână un îndreptar.

Bibl. ref.: N. Stoicescu, *Cum se zugrăveau bisericile în sec. XVII—XIX*, în „Mitropolia Olteniei”, 5—6, Craiova. (G.S.)

excizare, tehnică decorativă în cadrul căreia cîmpul din jurul elementului care trebuie pus în evidență este săpat. În arta populară a fost folosită la executarea pisanilor și a crucilor din piatră din Țara Românească. (G.S.)

față de masă, țesătură din cînepă, bumbac, lînă sau borangic folosită pentru acoperit masa. Pînă în sec. 18 nu avem date privind existența unei țesături speciale pentru masă, fapt explicabil și prin aceea că masa înaltă a fost introdusă mai tîrziu în interiorul țării. Ulterior, **f. de m.** este menționată în documente cu diferite denumiri: „masă”, „pomesealnic” sau „pomesealnic”. **F. de m.** este o piesă de uz cu caracter decorativ folosită și în cadrul unor ceremonii. În zestre miresei, remarcă N. Iorga, erau nelipsite „pînzuri” sau „pînzături de masă”. **F. de m.**, confecționată din 2—3 foi de țesătură aleasă în război, are formă dreptunghiulară și dimensiuni corespunzătoare mesei. Decorul ei variază în funcție de zonă și de vechime. Cele mai vechi sînt ornamentate cu vergi subțiri dispuse la distanțe egale pe tot cîmpul țesăturii. În Transilvania dungile sînt de culoare brun închis sau deschis. În zona Brașovului **f.d.m.** este lucrată în „spetează”, avînd împrejur dantelă sau franjuri. „Măsărița” din Maramureș, lucrată în patru ițe, are o alesătură formată din „cîrlige” și „cruci” concentrate la capetele țesăturii. Pe margini se montează „cipcă” croșetată. În Banat

decorul **f. de m.** constă în vergi paralele dispuse pe tot cîmpul țesăturii, în timp ce la capete, perpendicular pe direcția vergilor apare o ornamentație compactă. Cromatica este alcătuită din alternanța roșu și alb. **F. de m.** din lînă, specifice mai ales Transilvaniei și Banatului, sînt decorate prin alternanțe de dungi cu alesături, carouri în două culori sau motive alese. Pe parcursul timpului decorul **f. de m.** s-a amplificat și îmbogățit mereu prin adoptarea unor motive și culori noi. În dispunerea ornamentelor s-a trecut de la înșiruirea lineară la gruparea în jurul unui motiv central.

Bibl. ref.: M. Marinescu, *Arta populară românească, Țesături decorative*, Cluj-Napoca, 1975. (G.S.)

față de pernă, țesătură decorată cu alesătură sau cusături care îmbracă perna. În zonele de cîmpie și de deal de la sudul Carpaților s-au folosit, mai mult în scop decorativ, perne pătrate cu latura de 30—40 cm. Fețele acestor perne lucrate din pînză sînt împodobite cu motive cusute în roșu și albastru sau roșu și negru. Ornamentele sînt organizate în jurul unui motiv central sau dispuse în colțurile cîmpului decorativ. Ceea ce constituie farmecul acestor piese de interior este varietatea

motivelor ornamentale figurînd: cai, călăreți, personaje feminine cu umbreluțe, păsări și animale de tot felul, reprezentări fitomorfe, într-o gamă de stilizări variate. De o expresivitate deosebită sînt motivele cusute pe unele perne din Prahova și Galați. Personajele feminine, cu rochii în formă de clopot, țin în mîna o floare sau o umbrelă; cocoșii ațreptați apar cu o mare frecvență.

Bibl. ref.: E. Holban, A. Tomaselli Holban, *Arta populară din județul Galați*, Galați, 1974. (G.S.)

FAUR, Teodor (1904—1972), unul dintre cei mai talentați olari care au lucrat în cunoscutul centru Bîrsa (Arad), pe valea Crișului Alb. A practicat meșteșugul timp de aproape 60 de ani, ducînd mai departe tradiția ceramicii roșii nesmălțuite specifice centrului. Caracteristicile producției lui F. au fost „olurile” (urcioarele), oalele mari decorate cu „brîne” sau cu motive executate cu pieptenul și cu pensula. A participat la numeroase expoziții fiind distins cu importante premii. (G.S.)

Făgăraș (oraș, jud. Brașov). 1. Centru important de ceramică românească care și-a încetat activitatea. Ca amintire a practicării meșteșugului, la F. se mai păstrează încă vestita „uliță a olarilor” situată la marginea orașului. S-a produs o ceramică smălțuită cu fond ivory și ornamente desenate cu albastru, verde, galben, brun. Forme frecvente: blide, farfurii, cacee. Motivele ornamentale sînt fitomorfe — flori, frunze, crenguțe de brad; geometrice — linii drepte, puncte; zoomorfe — păsări. Piese produse la F. se aseamănă mult cu cele lucrate la Noul Râmân (Brașov). Datorită calității și aspectului artistic, blidele și farfuriile de F. au avut un rol decorativ important în interiorul locuinței țărănești din partea de sud a Transilvaniei. 2. În Cetatea Făgărașului, menționată în documente din 1310, supusă multor refaceri și amplificări în sec. 15—17 admirabil restaurată, se află și o expoziție de artă populară reprezentativă pentru Țara Oltului. Sînt prezentate piese de interior, obiecte legate de meșteșugurile artistice (olărie, cojocărie, pictură pe sticlă, creștături în lemn, port popular). Colecția de icoane pictate pe sticlă provenind din centrele F. și Țara Oltului are o deosebită valoare artistică. 3. V. Țara Oltului. (G.S.)

Făget (sat, comună, jud. Timiș). Centru de cojocărie în care s-au lucrat „becheșe”, pieptare femeiești scurte pînă în talie, și bărbătești lungi pînă la șolduri, purtate în satele din Cîmpia Lugojului. Pieptarele de F. sînt ornamentate prin aplicații de piele roșie dispuse pe liniile de contur punînd în valoare croiul și cu broderie plină acoperind în întregime suprafața. Motivele florale și „ochii de pînă” dispuse în registre verticale, au o cromatică vie cu dominante de roșu, portocaliu, galben. Bibl. ref.: A. Turcuș, *Portul popular românesc din județul Timiș*, Timișoara, 1982. (G.S.)

Făgetu (sat, com. Măgurele, jud. Prahova). Pe un vechi drum comercial se află Hanul Roșu, una dintre cele mai tipice construcții de acest gen, datînd de la începutul sec. 19. Hanul este ridicat pe becieri înalte, cu pereți din cărămidă, prispă largă și stîlpi de lemn. (G.S.)

Fălcu, zonă amintită de Dimitrie Cantemir în rîndul vechilor ținuturi ale Moldovei, purtînd numele vestiților codri ce se uneau cu cei ai Tighe-

Fig. 231. Casă și coteț acoperite cu stuf, Curteni, Vaslui, sec. 19

ciului de peste Prut, cu densă populație răzăsească care păstrează pînă astăzi numeroase elemente etnografice de veche tradiție (fig. 231). Avînd ca principale orășele Hușii, în nord, reședință episcopală pe vremuri, și Fălcu (Vaslui), pe Prut, în sud, tîrg cunoscut pentru meșteșugarii săi, în primul rînd caretașii, cu schelă veche de acostat pe marele rîu moldovenesc, zona etnografică a F. este alcătuită din patru subzone avînd unele caractere distincte: 1. *Subzona Hușilor* cu satele din depresiunea purtînd același nume, Epureni, Pogănești, Sopiřleni, Valea Grecului, Drănceni, Germănești, Novaci (Vaslui); 2. *Colinele F.*, întinzîndu-se de la nord la sud de-a lungul apei Crasnei cu Curteni, Sișcani, Grumezoaia Hocieni, Schiopeni (Vaslui), cunoscute pentru frumoasa arhitectură de furci și nuiile împletite și pentru stîlpii de gard cu formă antropomorfă de la Sișcani (Vaslui) și de-a lungul apei Bîrladului cu mari așezări de răzeși dintre care unele sînt și centre meșteșugărești ca Vutcani (mobilier țărănesc), Băsești, Dodești (Vaslui), pînă la așezările mărunte și risipite pe înălțimi greu accesibile, cum sînt Mălușteni, Vînderei, Brădești (centru ceramic important), Ghireasca, Bursuci (Vaslui). 3. *Valea Elanului* cu Tîrgu Urdești, Poșta Elanului, vechi popas pe drumul ce venea dinspre Galați, cu Găgești, centru de seamă al artei populare locale, Gușăteii, Copăceanca și Mușata (Vaslui), subzonă aproape de loc cercetată, tocmai datorită izolării sale; 4. *Lunca largă a Prutului*, cu sate mari de răzeși păstrînd nenumărate vestigii ale culturii populare tradiționale, cum este Vetrîșoia cu foarte interesantă construcția de furci și nuiile îngrădite, țesături de interior, Hrănceni, Bîrsana, așezare de mocani, Pojereni, Fălcu, orașel aproape ruralizat azi și o serie de mici așezări chiar în lunca Prutului ca Focșa, Condrea, Cotu Stejarului (Vaslui), avînd o economie complexă în care agricultura și creșterea animalelor se împlinesc cu albinăritul și, mai ales, cu pescuitul utilizînd unelte tradiționale și ambarcațiuni de tipul monoxilelor cioplite în trunchi de stejar. Zona F. în între-

gul ei este prea puțin cunoscută, arhitectura ei de lemn, probabil și de bîrne în cununi așezate orizontal, în trecut, azi predominant de împletituri de nuiele pe furci îngroapate și pe stîlpi înfișți în talpă, nefiind încă nicăieri descrisă. Să notăm că a existat, mai ales în satele de răzeși, și o arhitectură relativ veche de cărămidă. Acoperișul de prestie în multe din subzone, din șindrilă în altele, mai persistă încă, țigla și tabla luîndu-le însă din ce în ce mai mult locul. Interiorul mai păstrează încă sobe mari lungi cît peretele despărțind încăperile cu nișe și arcade subliniate de frumoase profile realizate în lipitură de lut. Țesături numeroase, între care scoarte cu motive geometrice dar și antropomorfe de tipul femeilor cu brațe ridicate purtînd spice de grîu stilizate, simbolizînd fertilitatea, precum și ștergare mari de bumbac și prostiri (cearceafuri) cu dantele și cusături, îmbracă interioarele curate ale acestei zone. Costumul femeiesc a cunoscut aici cămașa cu mîneca din umăr numită „cămășoi” și cea încrețită la gît, precum și cămașa cu platcă, ceva mai nouă. Poalele cămășii erau acoperite cu fustă, care aici are o vechime destul de mare, constituind probabil un semn de diferențiere socială a răzeșilor care renunță la fotă. Fusta la costumul de nuntă era din lînă albă țigăie, împodobită cu dantelă mărginită cu „fluturi” și mărgele. Peste fustă se purta pestelca din țesătură în două ițe, avînd fondul bleumarin și verguțe albe. Se purtau „bonzi”, cojocel înflorate, ilice de catifea, precum și zăbune și cațaveici, ogîndind moda orașului din ultimele două secole. Costumul bărbătesc se compunea din cămașă „croită de-a-ntregul”, cu mari clini laterali, din cămașă cu platcă ceva mai nouă, sau din cămașă cu fustă croită separat, din ițari încrețiți din țesătură subțire, lînă sau din bernevici de pănură albă dată la piuă, briie și bete, curele înguste și largi, cojocel și sumane „sărăduite”. Trebuie notat că în părțile Hușilor s-a purtat și așa numitul costum cu „minteana albastru”, după cum la Schiopeni, Epurenii (Vaslui), s-au purtat și „flanele” (haine cu guler și revere, din țesătură de lînă cu marginile tivite cu catifea neagră. (P.P.)

fățărîță, termen folosit în Transilvania pentru fața de masă. (G.S.)

fățoaie de rudă, cearceaf de cînepă cu bumbac decorat pe o singură latură care se așează pe „ruda cu țoale” în casele din Maramureș. (G.S.)

fățoaie de țol, tip de scoartă, specifică Maramureșului, cu care se acoperă patul, țesută cu urzeală de cînepă și băteală din lînă. Sub aspect decorativ **f. de ț.**, se încadrează în tipul de compoziție ornamentală cu cîmp central, delimitat pe laturile longitudinale de borduri. Pe fondul castaniu sînt alese romburi policrome: albastru închis, castaniu-roșiatic, alb. (G.S.)

fedeleş v. botă și balercă.

felegă v. ștergar.

felegă de masă, termen folosit pentru fața de masă în nord-vestul Transilvaniei. (G.S.)

felegă de straiță v. ștergar.

ferdelă v. ceata feciorilor.

Ferești (sat, com. Giulești, jud. Maramureș). Biserică construită în sec. 18, din lemn de stejar, pe fundație de piatră. De plan dreptunghiular cu absida altarului decroșată și boltă cilindrică. Aco-

perișul în pante repezi cu două poale este străpuns de o turlă pătrată cu balcon și coif sprijinit pe stîlpi cu arcade. Pictura inițială de bună calitate a fost restaurată în prima jumătate a sec. 19 ceea ce a produs o tulburare în ordinea și dispoziția temelor.

Bibl. ref.: *Biserici de lemn din Maramureș*, XXXIV, fasc. 107—110, București, 1910; I. D. Ștefănescu, *Arta veche a Maramureșului*, București, 1968. (G.S.)

fereschi, tăieturi simetrice dispuse la partea din față a cioarecilor purtați în Țara Oltului, făcute pentru a-i putea îmbrăca cu ușurință. (G.S.)

feronerie, tehnică artistică a prelucrării fierului, prin ciocănire și modelare la cald tradițională în arta populară românească (fig. 232, 233). V. și **fierul**. (G.S.)

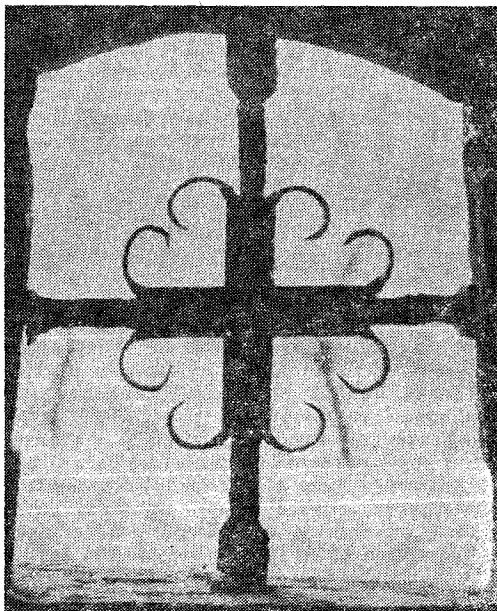

Fig. 232. Gratie de fereastră din fier forjat, Hunedoara, sec. 19

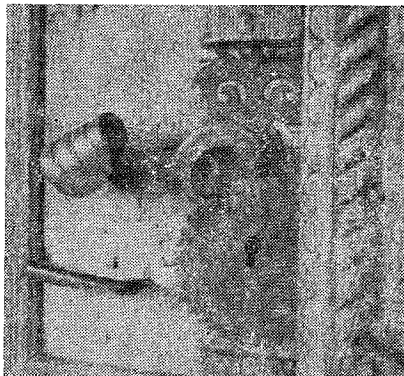

Fig. 233. Clanță de fier forjat, Răpaciuni, Neamț, 1773.

Fig. 234. „Făurării”, Vărzari—Bihor, și Rimetea—Alba, sec. 19.

fes, calotă din dimie sau fetru, purtată de mireasă pe sub maramă sau de femeile căsătorite sub legătura de cap, în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova. La **f.** de mireasă se coseau pe margine, unul sau două rinduri de monede din argint. În zona Gorjului fetele bogate primeau ca dar de nuntă din partea nașului un **f.** roșu cu ciucure negru pe care îl purtau sub ștergar. Fetele sărace purtau în locul **f.** „gluguș” confecționat din „brîu roșu”. În Cîmpia Munteniei, **f.** roșu era considerat o piesă ceremonială. În Dobrogea **f.** din stofă avea forma unei calote, fiind susținut în interior cu un cerc din coajă de tei, pentru a-și păstra forma; **f.** era fixat pe sub barbă cu o bentiță denumită „băerar”, ornamentată cu un șir de bani de argint, „leușori” cusuți „însolzit” și mărele albastre. „Băerarul” se prindea în dreptul tâmpelor cu două „flori de bani” formate din câte trei monede de aur. Peste **f.** se purta un ștergar alb. **F.** a făcut parte din ținuta de sărbătoare a femeii din Dobrogea pînă la începutul sec. 19. În Moldova, **f.** roșu se purta sub „miniștergură”, ștergar alb. Mai târziu el a fost înlocuit cu o cîrpă albă legată cu două „cioturi”, noduri mici care imitau coarnele, acoperită tot cu ștergar deasupra.

Bibl. ref.: Gh. Focșa, *Evoluția portului popular din zona Jiului de Sus*, București, 1957; E. Pavel, *Portul popular moldovenesc*, Iași, 1976; E. Secoșan, S. Părău, *Portul popular românesc din județul Tulcea*, Tulcea, 1980; G. Stoica, M. Văgii, *Arta populară din Cîmpia Munteniei*, București, 1969. (G.S.)

feston, punct de cusătură din categoria celor funcționale, lucrat pe marginea pînzei ținînd loc

de tiv. Se înfige acul peste 3—4 fire de la margine, se scoate la marginea pînzei, apoi se trece în spatele acului, formînd un lanț. Cusătura se lucrează des, la distanță de un fir, ca să apară cît mai bătută. În Țara Vrancei, **f.** de la „gura cămășilor” se lucrează la mijlocul pînzei în două rînduri paralele la distanță de două fire. Cînd s-a cusut lungimea necesară se taie pînza pe firele din mijloc și rămîn marginile festonate. (G.S.)

feștile, resturile care cad de la pieptănatul cînepii. (G.S.)

fichieș v. piaptăn.

fierul, *Prelucrarea artistică a ~* meșteșug întîlnit încă în multe zone etnografice românești din cuprinsul tuturor provinciilor istorice. Este un gen de artă populară de foarte veche tradiție (fig. 234). Încă de la sfîrșitul mil. 2 î.e.n. se semnalează folosirea masivă a metalelor în spațiul carpatopontic-danubian, pentru ca în perioada Hallstatt să asistăm la o adevărată înflorire a prelucrării **f.**, iar în La Țene să aibă loc o generalizare a folosirii acestui metal în cultura geto-dacă, adică la strămoșii direcți ai românilor. Cetățile dacice din munții Orăștiei, s-au dezvoltat, probabil nu întîmplător, tocmai în perimetrul de intensă metalurgie a bazinului feros din zonele muntoase din sud-vestul Transilvaniei și din estul Banatului, unde pînă azi se înregistrează o mare densitate a zăcămintelor feroase și a centrelor siderurgice și metalurgice: Cugir, Călan, Hunedoara, Teliuc, Ghelar, Vadu Dobrii, Bocșa, Ocna de Fier (Hunedoara), Dognecea, Reșița, Valea Bistrei (Caraș-Severin). Numeroase unelte de **f.** găsite în săpăturile arheologice de pe

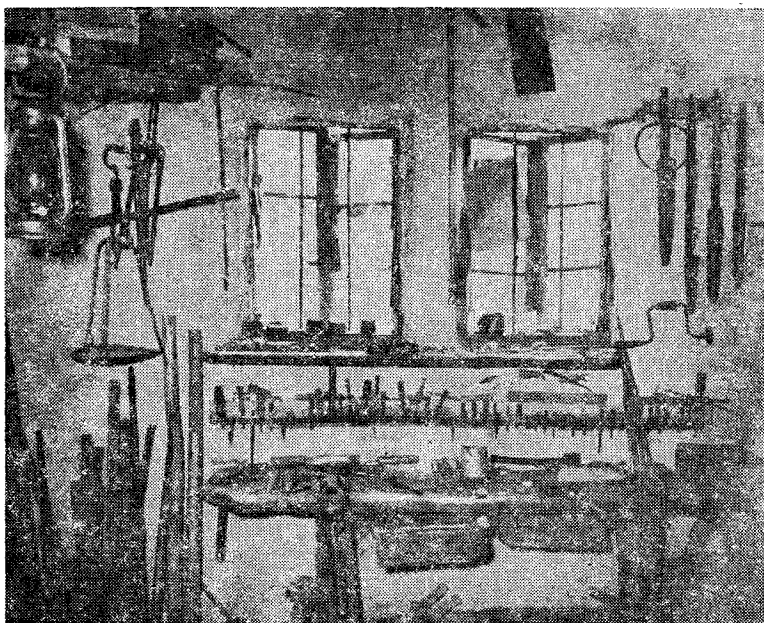

Fig. 235. Atelier de fierărie și rotărie, Mănești, Argeș, sec. 20.

tot teritoriul românesc s-au perpetuat ca tip și formă pînă în zilele noastre, în producția atelierelor de fierărie rurale, continuînd neînterupt tradiția meșteșugurilor medievale din Moldova, Transilvania și Țara Românească. Sînt multe sate în care ocupația principală era fierăritul: Nadanova (Mehedinți), Vărzarii, Urseștii, Valea Mare, (Bihor), Mîrșani, (Dolj), Topolog, (Tulcea), precum și alte sate din Botoșani, Neamț, Buzău, Cluj. Obiectele confecționate în aceste ateliere țărănești (fig. 235) împlineau nevoile muncii în agricultură, păstorit, meșteșuguri, ca și pe cele din cadrul gospodăriei. Aceste obiecte, unelte și ustensile, utile în primul rînd, sînt investite și cu calități artistice, funcționalitatea și esteticul fiind îngemănate. Produsele atelierelor de fierărie au funcții practice diferite.

1. *Obiecte legate de construcții și arhitectură:* cuie de f. cu rozete mari decorative, încuietori, clante, balamale, lacăte, zăbrele de f. la case și biserici, cruci de f., „bolduri” pentru coama acoperișului de șindrilă. 2. *Unelte cu însușiri artistice* (fig. 236, 237): seceri cu forme elegante și motive decorative pe lamă, cosoare de forme desinzind din cele dacice, securi și barde de admirabile forme, cu decor bătut original, marcînd și „semnătura” sau „marca fabricii” a vestiților meșteri de la Vărzari (Bihor), ale căror securi erau căutate de tăietorii de păduri din întreaga țară și de dincolo de hotarele acesteia. 3. *Ustensile casnice din f.*, „fiarele focului” incluzînd lanțul, pirostria, f. țestului, „calul” sau „mîța” de care se sprijineau butucii de lemn pentru a asigura un tiraj puternic, fiare lungi de cîte 1,50 m. pentru fript mieii și viteii, satire, cuțite de tot felul, ca cele din Nadanova (Mehedinți). 4. *Obiecte destinate interiorului*, în special iluminatului: felinare, „lămpașe”, opaite, sfeșnice, amnare sau cuiere,

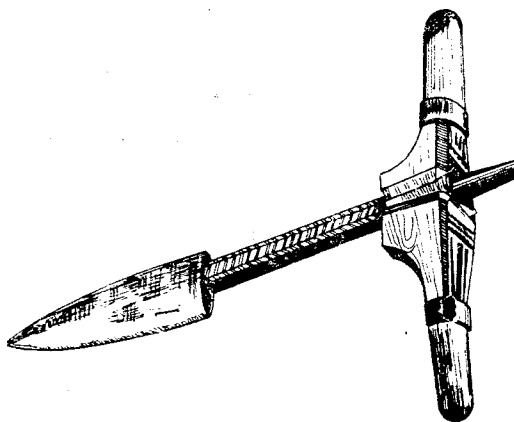

Fig. 236. „Lingură” pentru făcut butuci la roate, Dolj, sec. 19.

cutii, cîntare de mîna 5. *Obiecte legate de transport:* scări de călărie, fierăria carelor și a căruțelor, unele de mare frumusețe cum sînt cele lucrate la Mîrșani, (Dolj), Topolog, (Tulcea), Botoșani, Fălciu, (Vaslui). Toate aceste obiecte erau lucrate în ateliere bine organizate, dotate cu un instrumentar bogat și variat: ileu sau nicovală, ciocane de diferite mărimi, foale, baroase, clești de tot felul, pile, „împistri-toare” (poansoane) pentru decorat, tăietoare-ciocan. Documente medievale, ca cele din Bihor atestă numărul și gradul de organizare al fierarilor români din cele 11 sate specializate în acest meșteșug. În multe muzee etnografice și de artă populară din țară sînt expuse valoroase obiecte de f., prin-

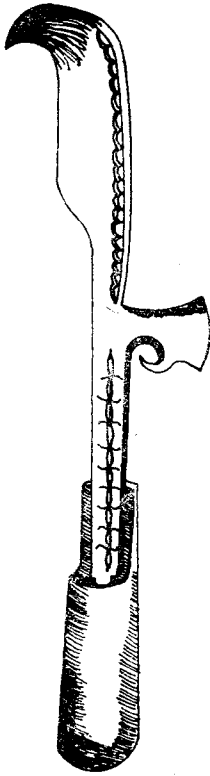

Fig. 237. Cosor cu decor stanțat.

cipalele colecții aflându-se la Muzeul județean Bihor-Oradea, la Muzeul etnografic din Cluj-Napoca, Complexul muzeal-Iași, Muzeul tehnicii populare din Dumbrava Sibiului, Muzeul satului și de artă populară din București, Muzeul județean Ialomița din Slobozia.

Bibl. ref.: P. Petrescu, *Creația plastică țărănească*, București, 1976; A. Chiriac, *Feronerie populară din Bihor*, Oradea, 1978; B. Ștefănescu, Fl. Goina, *Piese etnografice din zona Beiuș-Vașcău*, Oradea, 1979. (P.P.)

fierul țestului, vergea de fier, forjat, rotundă sau cu secțiune pătrată, lucrată artistic de fierar, lungă de cca. 1 m, terminată uneori la capăt cu o spirală pentru susținerea țestului de lanțul coșului vetrei. Specific în sudul Olteniei și al Munteniei. (G.S.)

figurine, obiecte mici de pământ, de tradiție străveche, după cum o dovedesc numeroasele exemplare găsite în săpăturile arheologice; imagini antropomorfe, zoomorfe, avimorfe, miniaturi de locuințe sau piese de mobilier au ieșit la iveală în multe puncte din țara noastră în cele mai diferite straturi de cultură începând din neolitic. Multe din aceste f. continuă să se lucreze în centre de olari vestite cum sînt Oboga (Olt), Vlădești (Vâlcea), Vilsănești, Mușetești, Petrești (Argeș), Pisc-Pucheni (Prahova), Dărmănești (Dimbovița), Tansa, Frumu-

șica (Iași), Irești (Vrancea), Schitul Stavnic (Iași), Corund (Harghita), Vadu Crișului (Bihor), Baia Mare, Lipova. Unele din f. sînt în același timp fluierice, jucării pentru copii, puține mai fiind legate de credințe magice, așa cum erau cele din preistorie; apar f. aplicate în relief și pe vase ceramice utilitare, cum sînt chiupurile, oțetarele, urcioarele, și cu sens magic pe urcioarele de nuntă, legate de credințe și rituri de fertilitate. Tradiția f. este vie și azi cu adaptările de rigoare, în multe centre producîndu-se locomotive, automobile, avioane, tractoare miniaturale, noile imagini luînd locul celor vechi care și-au pierdut atît semnificația cît și legătura cu viața reală din jur; răzbat însă uneori și vechile imagini în asociații insolite cu cele noi, astfel în Vilcea, la „bordul” avioanelor cu reacție se află capete de animale: ciîni, berbeci, vite, constituind un interesant exemplu de sincretism imagistic. (P.P.)

flocași, gen de ajur folosit la cămășile femeiești și bărbătești din bazinul Crișurilor. (G.S.)

fir, șuviță subțire de aur sau argint, rotundă sau plată în secțiune, pătrunsă în arta populară, la început, prin intermediul atelierelor domeniiale sau mănăstirești, iar din sec. 18 pe calea negoțului. F. s-a folosit mai întîi pentru decorarea unor piese de port (catrințe, cămăși, fote, bete, conciuiri, etc.) și mai tîrziu pentru împodobirea țesăturilor decorative de interior. Aproape concomitent cu f. au fost introduse în arta populară paietele, „fluturii” și mărgelile. Aria de răspîndire a f. de aur sau argint în decorul pieselor de costum cuprinde Moldova, Dobrogea, Muntenia, Oltenia, Banatul și zonele din centrul și sudul Transilvaniei; în decorul țesăturilor de interior el a fost folosit cu precădere în Oltenia, Muntenia, Țara Vrancei și în unele părți ale Moldovei centrale și Dobrogea.

Bibl. ref.: D. Giurescu, *Relațiile economice ale Țării Românești cu țărilor Peninsulei Balcanice în secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, în „Romanoslavica”, XI, 1965; G. Stoica, A. Doagă, *Interioare românești. Țesături și cusături*, București, 1977. (G.S.)

fișiu, țesătură din mătase fină, de culoare albă purtată pe cap de femeile din Vrancea și din Moldova extracarpatică. În zona Iași s-a purtat și f. țesut din lînă țigăie foarte fină, care se așeza peste o „batistă” de bumbac. (G.S.)

fitău, fir răsucit de bumbac, fără lustru (Bihor). (G.S.)

fițiوني 1. Pieptănătură specifică zonei Perșani, satul Veneția (Brașov), compusă din șuvițe de păr răsucite în formă de lănișor pornind de la o cărare formată în mijlocul capului, aduse peste urechi și adunate în spate într-un coc, împreună cu restul părului. **2**. Coafură purtată în zile de sărbătoare, de fete și de „neveste” în unele sate din Țara Oltului. (G.S.)

fintină, instalație pentru scos sau captat apă. În primul caz se sapă o groapă adîncă (pînă la 30—40 m în unele zone) întărită cu piatră; apa se scoate fie cu ajutorul unei „cumpene” (puț cu cumpănă) (fig. 238), fie cu ajutorul unui sul cu manivelă sau cu roată pe care se înfășoară frînghia sau lanțul de care atîrnă (fig. 239), „ciutura” sau găleata, în Bărăgan, Dobrogea, în cîmpia din vestul țării. (G.S.)

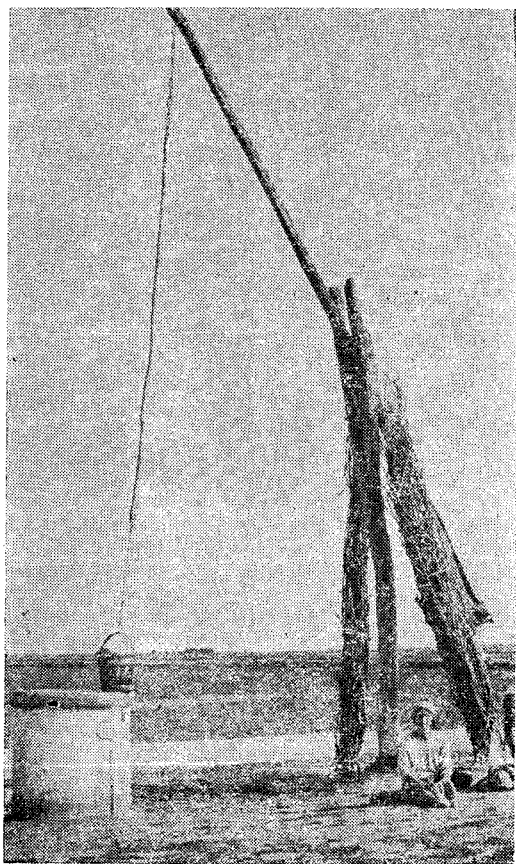

Fig. 238. Fintină cu cumpănă, Teleorman, sec. 19.

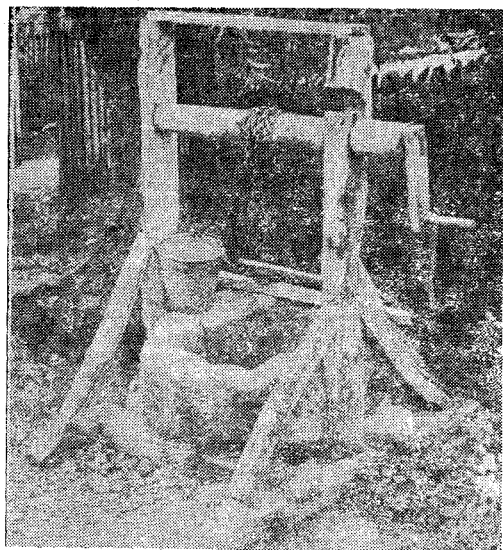

Fig. 239. Fintină cu colac de piatră, Nucșoara de Sus, Prahova, sec. 19.

adâncimea pânzei freatice de apă fiind foarte mare, frînghia este înfășurată pe un fel de tambur mișcat cu ajutorul unui mecanism folosind forța unui animal (cal, măgar, bou). În al doilea caz se folosește fie un „buduroiu” (Moldova), sau „ulei” (Oltenia), un trunchi scobit în care urcă apa din pînza freatică foarte ridicată, fie o scurtă țevă umplînd un mic bazin de lemn sau piatră. Uneori bazinul de lemn, de forma unei cutii, are marginile laterale cioplite în formă de cap de cal; lemnul este vopsit în diferite culori și uneori poartă o inscripție; acestea sînt așa numitele **f.** „cu cai” din Oltenia. (P.P.)

fistic v. **catrință.**

flaut v. **fluier.**

fleșă, construcție piramidală, de piatră sau de lemn, care încoronează un turn, adoptată în sec. 18 în arhitectura bisericilor de lemn din Maramureș. Compoziții de o excepțională valoare artistică au fost realizate la Șurdești, Plopiș, Cuhea (Maramureș) ș.a. (G.S.)

flintic, clin de formă triunghiulară băgat în partea din față a cioarecilor (Mărginimea Sibiului). (G.S.)

florar, nume dat în Oltenia fruntarului cioplit în volume geometrice al prispei. (P.P.)

Florești-Stoenești (sat, comună, județul Giurgiu). Muzeul județean Giurgiu deține o importantă colecție de etnografie și artă populară a Cîmpiei Dunării prezentată la **F.S.** într-un conac brîncovenesc din 1710—1715. Dintre colecțiile rare merită menționate cele de costum. (G.S.)

flori de bani v. **fes.**

flos, denumire locală pentru în în zona Branului.

flucate v. **Aromânii.**

fluier, instrument muzical aerofon răspîdit în majoritatea zonelor etnografice din țara noastră. Originea **f.** are rădăcini în neolitic. În antichitate și în perioada medievală **f.** a avut o arie foarte mare de răspîndire. **F.** folosite în România sînt clasificate de I. Alexandru după cîteva caracteristici. a. **Construcția sonoră:** cu gura transversală sau cu gura laterală; cu dop sau fără dop; fără deschizături pentru degete sau cu 5, 6, 7 sau mai multe deschizături; simple (cu un singur tub) sau duble (cu două tuburi). b. **Forma tubului sonor:** ușor conice sau cilindrice. c. **Modul cum sînt ținute în decursul execuției:** drepte (cele cu dop), semitraversiere (cele fără dop) și traversiere (cele cu gura laterală). d. **Materialul din care sînt făcute:** din lemn (felurite esențe: frasin, răchită de munte, prun, corn, alun, soc, cireș, vișin, paltin, cătină etc.), din trestie, din metal (alamă, aluminiu, fier etc.) și foarte rar din os. e. **Mărime:** mici (pînă la 35 cm), mijlocii (35—50 cm) și mari (de la 50 cm în sus). **F.** sînt lucrate de executanți sau de meșteri populari în centre foarte cunoscute cum sînt: Hodac (Mureș), Urșani (Vilcea) etc. **F.** de la Hodac sînt decorate cu creștături, iar cele de la Urșani, construite din lemn de prun sau de cireș, sînt „ferecate” cu fișii de alamă ornamentate prin poansonare. Din cauza construcției oarecum rudimentare, scăările **f.** nu sînt acordate după un anumit diapazon. În trecut la hora satului se juca după cimpoi și **f.**; pe melodia lui se rostea urarea Plugușorului, se juca Capra și Ursul de Anul Nou; **f.** a fost instrumentul popular preferat al ciobanilor. De o construc-

ție deosebită sînt **f. cu gura transversală**, cu tubul deschis la ambele capete și formă ușor conică. Capătul pe care se suflă este „rostit”, subțiat circular. Din această categorie fac parte mai multe categorii de fluier: a. *Tilınca*, **f.** lung de 65 cm lucrat din lemn de soc, paltin, răchită, menționată de austriacul Sulzer în a doua jumătate a sec. 18. Se întîlnește în Maramureș și nordul Moldovei dar se pare că a fost mult mai răspîndită în trecut. b. **F. moldovenesc fără dop cu șase deschizături**, numite „borte”, „hude”, sau „găuri”, tăiate în peretele tubului fie la distanțe egale, fie grupate câte trei; se întîlnește în nordul Moldovei, Bacău, Iași, Năsăud, Toplița, Bistrița. Într-unele părți acest **f.** se numește „trișcă” dacă este mic și „caval” dacă este de dimensiuni mai mari. c. *Cavalul* este un **f.** răspîndit în Oltenia, Muntenia, Dobrogea și sudul Moldovei. El este construit din lemn, cu tubul cilindric și cu deschizăturile pentru degete grupate, trei și două. Dimensiunile cavalelor variază de la un instrument la altul. d. *Trișca* este un **f.** răspîndit în toată țara; ea are dop și șase deschizături pentru degete. Trișca de dimensiuni mari întîlnită în Sibiu, Hunedoara și satele ungurenești din nordul Olteniei se numește „fluieroaie” sau „fluieroaie”. În Țara Hațegului se cîntă din fluieroaie la mort. e. **F. îngemănat** prezintă mai multe variante și este răspîndit în Mureș și Țara Vrancei. **F. îngemănat** are două tuburi paralele construite dintr-o singură bucată de lemn sau separate și lipite unul de altul. **F. cu gura laterală** se întîlesc în partea de răsărit a Olteniei. Cele mari sînt numite „flaute”, iar cele mici „piculine”. Aceste **f.** au tubul închis la unul din capete, unde se deschide „vrana”, o gaură rotundă. Pe aceeași parte se află șase sau șapte deschizături pentru degete.

Bibl. ref.: T. Alexandru, *Instrumentele populare muzicale ale poporului român*, București, 1956. (G.S.)
fluieroaie v. fluier.

fluieroaie v. fluier.

fluturi, paiete argintii sau aurii, de diferite mărimi folosite la împodobirea cămășilor, fotelor și catrințelor. Au pătruns în arta populară în sec. 19 și s-au răspîndit cu precădere în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova. (G.S.)

foaie de culme, țesătură îngustă din bumbac întîlnită în casele din Banat, Țara Hațegului, Munții Apuseni, Valea Jiului, Orăștie, Tîrnave, zona subcarpatică a Munteniei și Olteniei, folosită pentru împodobirea interiorului. Se așează pe doi sau trei din pereții încăperii, sub grinzile plafonului. În mod izolat, la Rășinari, Mărginimea Sibiului, pe Valea Jiului, **f. de c.** este formată din două lătimi de pînză reunite printr-o cheiță. Decorul discret se compune din dungi subțiri verticale în tonuri de roșu și negru. (G.S.)

foale, partea bombată a vasului de pămînt denumită și „pîntece” sau „burtă”; termen cu variații regionale aplicat mai ales la oale, mai rar la urciore. (P.P.)

Focșani (municipiu, jud. Vrancea). În cadrul Complexului muzeal Vrancea s-au constituit colecții de etnografie și artă populară reprezentative pentru toate zonele cuprinse pe teritoriul județului, cu un accent deosebit pe specificul Țării Vrancei. Patrimoniul ilustrează modul de viață al țărănilor

din sec. 18—20 prin piese de mare valoare artistică: unelte de muncă, inventar agricol, viticol, pastoral, ceramică, mobilier, țesături, piese de port. Imaginea asupra culturii populare este întregită prin expoziția în aer liber deschisă din 1976 în „Crîngul Petrești” din **F.** care prezintă gospodăria și instalații tehnice țărănești. (G.S.)

fodor 1. Terminația unei mîneci în formă de volan încrețit, cu sau fără dantelă pe margine numită și fodră. Element apărut mai tîrziu la cămașa femeiască din Transilvania. **2.** Gulerul iilor la fete sau femei tinere, formînd un volănaș de pînză sau din dantelă în zona Bihorului. (G.S.)

fodră v. fodor.

fofează 1. Agrață de argint împodobită cu diferite „pietre” de sticlă colorată, purtată în zona Tîrnavelor. **2.** Fiecare talpă a războiului de țesut. **3.** Clin care completează mîneca cămășilor pe Valea Vîlsanului. (G.S.)

fofelniță 1. Fiecare dintre cele două stinghii încrucișate ale vîrtelniței, pe care se fixează la diferite distanțe fofezele. **2.** Cuțitul meliței. (G.S.)

fogaș, cuier lung compus dintr-o scîndură decorată cu crestături sau pictură, pe care se așează cancelele și blidele în casele din Transilvania. (G.S.)

foisor 1. Spațiu semiadăpostit sub un acoperiș separat în două sau trei și chiar patru ape, susținut de un număr de stîlpi sau coloane de zidărie (de la două la opt), situat de regulă, la casele vechi, deasupra intrării în pivniță numit și cerdac. Servește în anotimpurile calde ca loc de lucru (se instalează războiul de țesut sau urzoiul, se fac clăci), de luat masa, de odihnă și de dormit (fig. 240). Stîlpii de lemn ai **f.** vechi sînt ciopliți. Una din realizările importante ale meșterilor constructori români, **f.** este prezent atît la casa țărănească, cît și la cea boierească, mănăstirească și domnească, în forme dezvoltate, de o deosebită valoare artistică, cum sînt **f.** de la palatele din Mogoșoia sau Potlogi, sau **f.** zis al lui „Dionisie” de la mănăstirea Hurez; frecvent și în arhitectura urbană a sec. 18 și 19; folosit și în arhitectura neoromânească din sec. 20; a inspirat numeroși pictori, de la Th. Aman și N. Grigorescu, la Petrașcu și D. Ghiăț. **2.** Turn de pază la poarta concelor Boieresti. **3.** Colibă urcată pe patru stîlpi înalți. (P.P.)

foiță, țesătură din lînă, decorată cu dungi multicolore, de lățimi egale sau inegale în tonuri de roșu, negru, galben, cafeniu și alb (fig. 241). Cele mai izbutite combinații de culori se întîlesc la Islaz și Suhaia (Teleorman). **F.** se așterneau pe pat ori se puneau pe perete în dreptul patului. (G.S.)

fonturi v. cumpene.

forjat v. fonerie.

foță, piesă de port femeiesc, de formă dreptunghiulară, confecționată din stofă țesută în patru ițe, de lînă sau bumbac cu lînă, care se înfășoară în jurul corpului pe deasupra poalelor (fig. 242). Specifică întregii Moldove, Munteniei — zonele Argeș, Muscel, Dimbovița, Rîmnicu Sărat, Buzău și Transilvaniei — Covasna, Harghita, Bran. Reprezentarea ei pe figurinele neolitice aparținînd culturii Cucuteni-Tripolie și pe cele de la Vădastra indică vechimea **f.** pe teritoriul României. **F.** a cunoscut în istoria costumului o largă răspîndire, fiind speci-

Fig. 240. Casă cu foişor, Vilcea, sec. 20.

Fig. 241. Interior decorat cu foişe pe perete, Trăisteni, Prahova, sec. 20.

fică culturilor mediteraneene și egeo-asiatice. Cătrînța sau „prigitoarea” este o piesă general răspândită în Moldova, în special în zona muntoasă, echivalentă cu f. din Muntenia. Sub aspect morfologic f. este unitară în toată țara dar ca aspect decorativ apare diferită. Cele mai vechi f. din Moldova au fost într-o singură culoare. Mai târziu au apărut f. cu „bete roșii” la partea de sus și de jos, încadrate de „curcubeie”, dungulițe în două, trei culori. Fondul cătrînței este negru, vopsit cu scoarță de arin (*Alnus incana* L.), sovîrf (*Origanum vulgare* L.) și calaican (sulfat de fier) sau coji de nuci. Părțile

Fig. 242. Costum cu fotă, Suceava, sec. 20.

laterale sînt ornamentate cu „vrîste” colorate. Cu cît partea neornamentată, neagră este mai lată, cu atît cătrînța este mai veche. În nordul Moldovei, f. apare foarte sobră. În zona Rădăuși dungile înguste numite „vîrstuțe” sînt făcute din două culori răsucite într-un singur fir. Vîrstele

late, „scaunele”, se intercalau între „vîrste”. Uneori, apar și „ridicături”, ornamente ridicate cu „speteaza”, executate cu fir. În zona Cîmpulungului betele sînt din culoare roșu-închis sau vișiniu iar părțile laterale sînt decorate cu alesături geometrice ridicate cu speteaza, executate cu lînă sau cu mătase. În Bazinul Dornelor catrința are ornamente ridicate cu speteaza, „lopățica”, de culoare verde, auriu, maron, galben, dispuse pe fond roșu. Pe Valea Bistriței catrințele de la sfîrșitul sec. 19 se decorau în „roate” sau jumătate de roată, „brădulește”, fiind țesute în patru ițe în „ozoare”. Cromatica este mai vie, ca și în zona Neamțului. În Țara Vrancei catrințele sînt decorate pe „pulpane” (părțile care se pretrec), cu „vîrste” sau alesături geometrice și vegetale, executate cu fir auriu, mătase verde și albastră. Catrințele cu fir și betelă se numesc „catrințe grele”. F. purtată în zona Buzăului este denumită local „strecătoare”, iar în satele din nord-estul zonei „catrință”, ca și în Moldova. Ea este țesută din lînă neagră și are ornamentele dispuse ca și în celelalte zone. Se cunosc mai multe tipuri de f. tradiționale: a. F. oarbă frecventă în satele Bisoca, Neculele, Jitia, Lopătari, Mînzălești (Buzău) decorată la capete cu dungi subțiri colorate. b. F. cu dungi late de culoare roșie răspîndită în toată zona Buzăului; c. F. cu registre decorative la capete răspîndită în jurul Rîmnicului Sărat la care dungi alternează cu alesături. În zona Muscel, f. a fost fie complet neagră, fie ornamentată cu benzi late dispuse la capete și pe poale. Pe parcursul timpului ornamentația cu fir a devenit foarte bogată acoperind uneori în întregime fondul. Aici s-au lucrat și f. albe de mîreasă ornamentate cu mult fir. În zona Dîmbovița, f. vechi se remarcă printr-o ornamentație geometrică sobră înlocuită apoi cu motive vegetale executate din mătase policromă și fir. F. de Argeș se deosebete de toate celelalte zone prin forma pătrată, dispoziția ornamentelor cu chenar și prin faptul că se poartă cu o catrință în față. F. din Transilvania — Valea Mureșului, are un decor și o cromatică sobră amintind pe aceea din Moldova, ca dovadă a unității portului românesc, în timp ce f. de Bran (Brașov) încrețită la spate, cu decor pe „pulpane” face legătura cu Muscelul (Argeș).

Bibl. ref.: E. Pavel, *Portul popular moldovenesc*, Iași, 1976; O. Horșia, *Zona etnografică Buzău*, București, 1981; Fl. Florescu, *Portul popular din Muscel*, București. (G.S.)

frăștilă, șindrilă lungă de 70—80 cm și îngustă, denumită și „prăștilă” folosită în Oltenia de nord și Transilvania de sud (Mărginimea Sibiului). F. se bate una peste alta, rămînînd vizibile doar porțiuni foarte înguste, formînd o învelitoare ușoară, flexibilă, cutată ca niște piuri de fustă. (P.P.)

frijură, suman scurt din pănură albă, seină sau neagră, croit drept, cu mîneci lungi, fără guler și buzunare, specific satelor de pe Tîrnave. Exemplarele vechi, de culoare albă, aveau la guler, mîneci și buzunare un decor din aplicații de postav negru. F. s-a purtat în loc de cojoc, toamna și primăvara. În zona Tîrnava Mică aceeași piesă se numește „chichină” sau „clicin”. În jurul Agnitei, f. denumită „bundiță” este decorată cu broderii de mărgele. (G.S.)

frijuri, haină tradițională purtată de femei și bărbați în zona Perșanilor, lucrată din pănură de culoare închisă, croită drept, cu mîneci, fără guler, buzunare sau nasturi. Tipul mai nou lucrat de croitori are guler, buzunare, nasturi și ornamente aplicate. (G.S.)

frișcău, haină de pănură albă, purtată în sezonul rece de femei și de bărbați în Munții Apuseni. Din punct de vedere morfologic se încadrează în tipul „poncho”, cu spatele și piepții croiți dintr-o singură bucată de pănură și mîneci drepte racordate la umeri. F. se prezintă în două variante: a. F. scurt pînă în talie, mai vechi, croit din 2,50 coți de pănură. b. F. lung pînă aproape de genunchi croit din 7 coți, cu guler și buzunare, introdus în portul din zonă în sec. 20. Singurul decor al f. îl constituie cusătura artistică, „brîneiu”, care se execută pe umeri. Marginea de la gît este îndoită înăuntru și tivită simplu. F. se încheie în față cu un „bumb” și un „laț” de piele făcuți de cojocari. Această piesă s-a purtat concomitent cu țundra.

Bibl. ref.: L. Apolzan, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, București, 1944. (G.S.)

Frumoasa (sat, com. Balcani, jud. Bacău). Centru de ceramică neagră în care s-au produs: „hîrgaie”, oale pentru lapte, străchini decorate prin lustruire cu piatra. Vasele lucrate la F. se încadrează tipului specific moldovenesc fiind asemănătoare cu cele de la Deleni (Iași). (G.S.)

Frumușica (sat, com. Mădîrjac, jud. Iași). Centru cu străvechi tradiție în care s-a produs ceramică neagră decorată prin lustruire cu piatra. (G.S.)

Frințești (sat, comună, jud. Vîitea) v. **Romanii de Sus**.

frîngătoare, unealtă de lemn cu care se frînge cînepa înainte de melițat (Tîrnave). (G.S.)

frînghie 1. Motiv decorativ tradițional, cioplit în lemn, la biserici, case și porți din Maramureș, Oltenia, Moldova (fig. 243); poate fi mai groasă sau mai subțire încadrînd ușa la biserici; cînd este

Fig. 243. Poartă maramureșeană sculptată în „frînghie”, sec. 19. Detaliu.

foarte groasă și înconjoară clădirea bisericii cam la jumătatea înălțimii pereților **f.** se cheamă „brîu”; uneori se termină cu capete de șarpe sau balauri; o torsadă asemănătoare se află și la bisericile de piatră. **2.** Cingătoare specifică portului popular bărbătesc. **V. brîu.** (P.P.)

fruntar 1. Bentiță ornamentală confecționată din catifea, stofă, mătase, tul, bogat împodobită cu mărgele și paiete, purtată pe frunte pentru a fixa marama în zona Muscel. **2.** Parte componentă a gâteliilor de cap femeiești de genul cățelilor din Făgăraș sau a conciuilor bănățene (fig. 244). **3.** Bantă de stofă neagră pe care se cos monede de argint sau de aur, purtată pe frunte de femeile căsătorite în Cîmpia Munteniei și în Banat. **4.** Grinda cioplită a prispei. **V. corună și florar.** (G.S.)

Fig. 244. Tinăra cu fruntar de bani, Banat, sec. 19.

frunză 1. Panglică de catifea sau stofă aplicată pe pălăriile bărbătești cu borul mic în Țara Oltului. **2.** Broderie spartă aplicată de-a lungul mîneții, de la guler pînă la fodori în zona Avrigului. (G.S.)

fucie v. balercă.

fufește pe fir v. broderie plină.

fucă pe scris v. broderie plină.

fultuc, dos de pernă făcut dintr-o pînză deasă peste care se îmbracă o față de pernă, de obicei decorată cu alesături sau cusături. (G.S.)

fundoi, clin de formă pătrată, specific croiului izmenelor din Bihor. (G.S.)

furcă 1. Trunchi de copac, gros de 20—40 cm, tăiat la bifurcarea a două ramuri principale, înalt de 3—4 m, îngropat la cca. 1 m în pămînt, după ce capătul a fost ars ca să reziste la umezeală, consti-

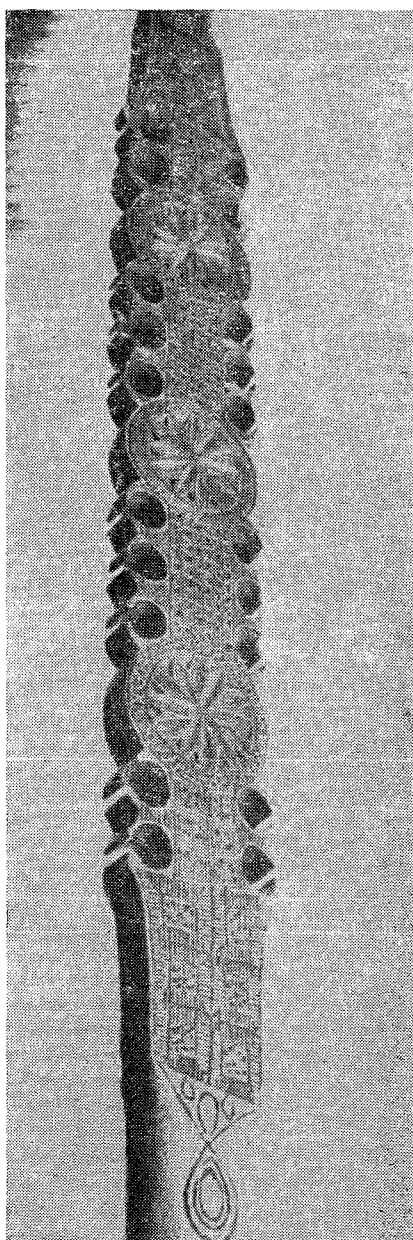

Fig. 245. Furcă de tors, Sălcuia, Alba, sec. 20.

tuind elementul principal de susținere a caselor vechi cu pereți de nuiete împletite și lipite cu lut; se pun patru **f.** la colțurile casei, precum și **f.** intermediare în dreptul deschizăturilor pentru uși și ferestre. La casele pe jumătate îngropate, **f.** sînt din lemn de stejar cioplit, foarte puternice. **2.** Trunchi înalt de copac tăiat la bifurcarea a două ramuri lăsate cu capetele mai lungi, între care se

prinde cumpăna fîntînilor. 3. Unealtă de strîns și clădit fînul, cu doi sau trei dinți, confecționată fie dintr-o ramură de copac cu dinții creșcuți din ea, fie din mai multe bucăți de lemn. (P.P.)

furcă de tors, unealtă de lemn folosită pentru tors (fig. 245). Dimensiunile f. de t. variază între 0,80 m—2,30 m lungime după cum sînt folosite: scurte „de briu”, în Muntenia, Oltenia, Moldova, Dobrogea, Banat; mai lungi fixate în timpul torsului între genunchi, în Munții Apuseni; foarte lungi înfipte în pămînt în Bistrița-Năsăud; rezemate de perete și sprijinite cu piciorul în Bihor, Oaș, Maramureș, denumite: „cojelcă”, „cojolcă”, „cu-jeică”, „cujelcă”; fixate într-un scăunel în Ciuc, Mureș, pe Tirnave. Din punct de vedere morfologic, f. sînt de mai multe tipuri: a. **F. de tors simplă**, compusă dintr-o ramură, puțin ornamentată, specifică sudului și nord-vestului țării, întîlnită uneori și în Moldova sau Transilvania. Acest tip prezintă mai multe variante. Cea mai simplă are la treimea superioară două „coarne” arcuite formate din ramuri subțiri dispuse perechi sau radial. În Argeș, Brașov, Bihor și Bistrița-Năsăud, ramurile sînt îndoite și legate de tijă cu lînă colorată constituind un decor. **F.** este ornamentată cu motive incizate și uneori colorate, formînd un decor în tablă de șah. b. **F. de tors cu coarne cioplite**, specifică cu precădere zonelor din sudul Transilvaniei și nordul Olteniei; se prezintă în două variante. Prima are coarneau sub forma a patru colți care cresc dintr-o prismă poligonală și se întîlnește în Gorj și pe valea superioară a Jiului; a doua, cu formă ușor applatizată și coarneau ca două aripi înguste, este specifică zonelor Gorj, Mehedinți, Hunedoara și Brașov. Coarneau sînt bogat decorate cu creștături și elemente traforate. c. **F. de tors cu coarne introduse** se caracterizează prin dimensiunile mari ale aripilor bogat decorate cu creștături și traforuri (fig. 246). Aria de răspîndire cuprinde Mărginea Sibiului și Hunedoara. d. **F. de tors plată**, răspîndită în zonele Alba și Hunedoara, are forma unei scînduri lungi cu margini profilate în diferite feluri și una din fețe decorată cu creștături adînci. Pe cele din Munții Apuseni apare frecvent motivul solar puternic reliefat, încadrat de o întregă dantelă de creștături geometrice. **F. de tors cu măr sau cu roată**, întîlnită în Moldova, are ca notă caracteristică o proeminență în formă de trunchi de con situată la treimea superioară a tijeii decorată de asemenea cu creștături dispuse longitudinal. În zona Suceava decorul în lemn se punctează și cu mărgelile colorate sau cu metal. f. **F. de tors poliedrică cu tija lungă**, fixată într-un suport tăiat în mai multe fațete, este frecventă în Harghita, Tirnave, Bistrița-Năsăud și Maramureș (fig. 247). Creație a flăcăilor, dar mai ales a ciobanilor, **f. de t.** sînt făcute pentru a fi date în dar — de regulă la șezătoare — mamelor, surorilor și fetelor.

Bibl. ref.: *Arta populară românească*, București, 1969; J. Negoită, *Furcile de tors din Muzeul satului*, în SCMS, București, 1974; B. Zderciuc, G. Stoica, *Creștături în lemn în arta populară*, București, 1967. (G.S.)

furcuță 1. Furcă de dimensiuni mai mici, pusă la mijlocul pereților; folosită mai ales la casele pe jumătate îngropate din sudul Olteniei, pentru spri-

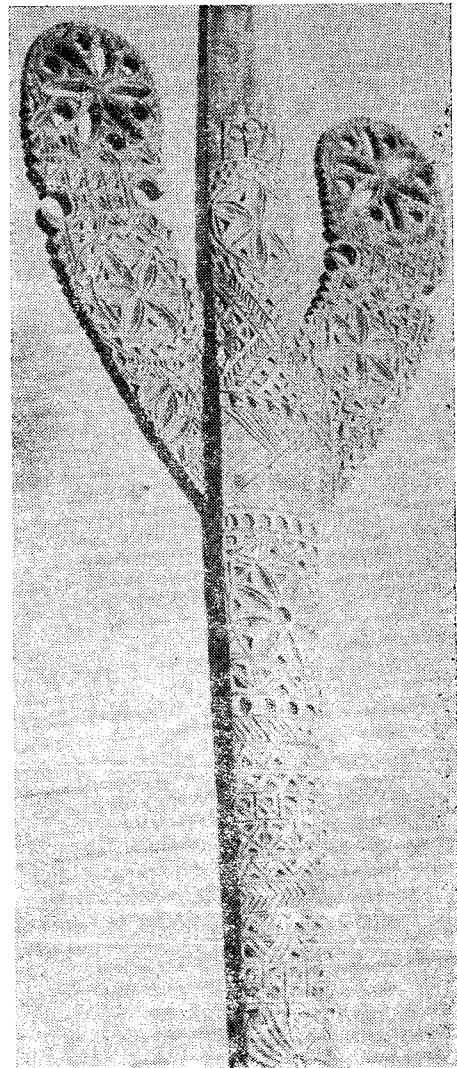

Fig. 246. Furcă de tors, Sibiu, 1922.

jinirea cosorobilor interiori, foarte lați. 2. Unealtă făcută dintr-o crenguță cu două coarne, pentru răsucit găitane. (P.P.)

fus, unealtă folosită împreună cu furca la torsul firelor de lînă, cîneapă sau in (fig. 248). Aproape că nu există f. care să nu fie decorat prin creștare sau colorare. Din punct de vedere morfologic f. se împart în trei categorii: a. **F. profilate** cu diferite modele specifice Hunedoarei, Văii Jiului și Maramureșului. O variantă a acestui tip se întîlnește în Bistrița-Năsăud sub forma f. „cu zurgălău”, un sistem ingenios de îmbinare a unor bucățele de lemn care produc un sunet asemănător unui sfîrîit în timpul torsului. b. **F. cu prisnel**, o roțiță care imprimă mișcarea de rotație în timpul torsului. Prisnelul este decorat cu incizii sau creștături și în unele părți ale Transilvaniei cu modele pictate;

Fig. 247. Femeie torcînd cu furca, Ungureni, Maramureș.

c. **F. lucrate la strung** ornamentate cu dungi policrome. Decorul cel mai răspîdit se compune în general din incizii și creștături iar motivele ornamentale sînt asemănătoare cu cele de pe furcile de tors. (G.S.)

fuștei v. învelitul sulului.

fuști, motiv decorativ caracteristic iilor de Muscel (Argeș), asemănător creștăturilor în lemn, care se

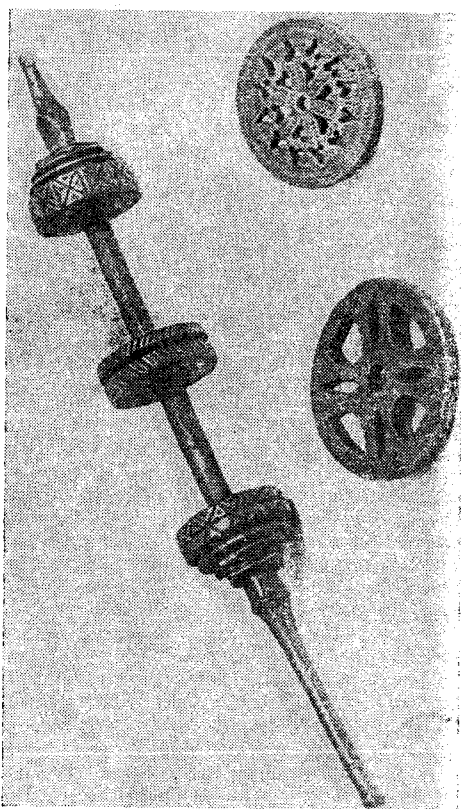

Fig. 248. Fus și prisnele, Pădureni, Hunedoara, sec. 20.

prezintă sub forma unor triunghiuri înșiruite de o parte și de alta a unei linii verticale. În jurul Cîmpulungului Muscel ornamentul se numește „brăduț”. (G.S.)

G

gaci, izmene largi confecționate din pînză de cînepă, bumbac cu cînepă sau bumbac, țesută în două ițe, purtate în Maramureș, Bihor, Țara Oaș-

din 4—5 fire de păr de porc mistreț sau de mustață de iepure, prinse într-o coadă scurtă de lemn întoarsă la un capăt; uneori, **g.** are și un fel de

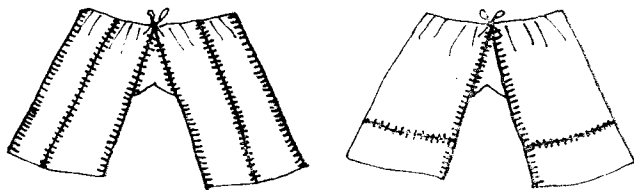

Fig. 249. Croiuri de gaci.

lui (fig. 249). **G.** din Țara Oașului au cea mai mare lărgime. Fiecare „crac” este format din două lățimi de pînză reunite la mijloc printr-o bucată de țesătură de formă romboidală. O variantă mai nouă a **g.** are „cracii” formați dintr-o lățime și jumătate de pînză. Lungimea **g.** este pînă la jumătatea gambei, uneori chiar pînă la glezne. La partea de sus pînza se îndoieste formînd un tiv „obadă” prin care se trece un șiret. Pe marginea de jos, **g.** sînt decorați cu „roit”, franjuri realizate din urzeală, și „brazi”, cusături colorate. În Maramureș **g.**, numiți „gatii”, se lucrează din pînză groasă și sînt mai înguști și mai lungi decît cei oșenești. Decorul se compune din „cheițe” cusute cu alb la îmbinarea foilor de pînză și franjuri din urzeală pe marginea de jos. **G.** din Țara Lăpușului sînt croiți din cinci lățimi de pînză pentru portul de sărbătoare și din patru lățimi pentru portul de lucru. La partea de jos **g.** au mici cusături executate cu arnici alb și franjuri „roit”. **G.** din Bihor sînt lucrați din pînză groasă pentru zilele de lucru și din pînză mai fină de bumbac pentru ținuta de sărbătoare. Se croiesc din patru lați de pînză pentru bătrîni și din cinci pentru flăcăi și bărbații tineri. Spre deosebire de **g.** din Oaș și Maramureș, cei din Bihor sînt bogat ornamentați pe margine cu broderii executate în alb.

Bibl. ref.: T. Bănățeanu, *Portul popular din regiunea Maramureș*, Baia Mare; N. Dunăre, *Portul popular din Bihor*, București, (G.S.)

gaiță, unealtă folosită la înșoldarea vaselor smălțuite, caracteristică vestitului centru de olari de la Hurez (Vilcea), de forma unei periute făcută

pinten crescut din coada de lemn, folosind la trăsarea unor contururi mai simple; **g.** este tot mai rar folosită, locul ei luîndu-l „găitoiul”, o ramură subțire de zarzăr (*Prunus cersifera Ehrh.*), ascuțită la capăt, cu care se obțin însă desene mai puțin fine. (P.P.)

Galați (municipiu, jud. Galați). În cadrul Muzeului județean de istorie **G.** s-a constituit în ultimii ani o colecție de scoarțe, unicat pe plan național, de o valoare artistică excepțională, la care se adaugă și alte țesături decorative (fig. 250), reprezentative pentru aria etnografică a județului. (G.S.)

Galda de Jos (sat, comună, jud. Alba). Aici se află o interesantă biserică din 1715 în arhitectura căreia se îmbină formele unei construcții de zid cu un acoperiș tipic construcțiilor de lemn. De plan dreptunghiular cu absidă semicirculară decroșată. Sistemul de acoperire al diferitelor compartimentări se compune din cupolă de zid deasupra altarului, boltă semicilindrică la naos, plafon tăvănit la pronaos. Din pictura veche se păstrează fragmente pe tîmpla de zid; pictura din navă a fost executată în 1752. (G.S.)

galiță v. coloranți.

galon, panglică îngustă de mătase de diferite culori, folosită pentru decorarea marginilor fusteii, androcului și altor piese de port în Moldova. (G.S.)

gang, denumire dată prispei în unele părți din Oltenia și Muntenia. (G.S.)

Garoafa (sat, comună, jud. Vrancea). Centru de ceramică cu activitate modestă în prezent.

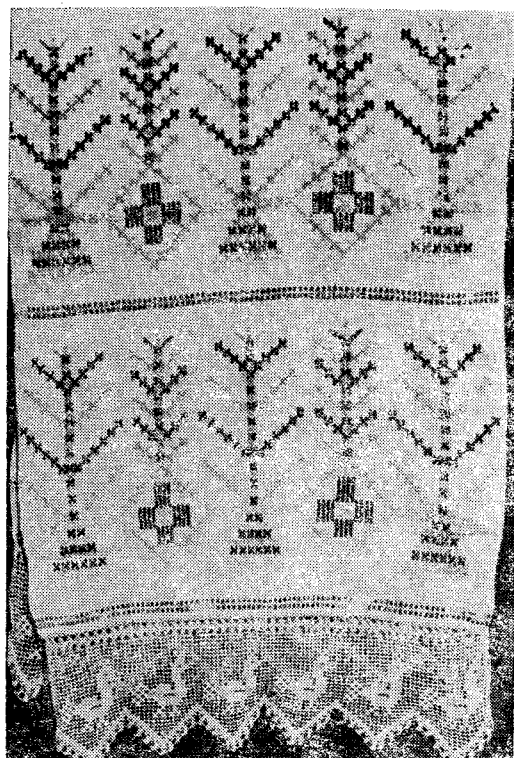

Fig. 250. Stergar, Movileni, Galați, sec. 20.

Produce ceramică neagră și roșie smălțuită fără valoare artistică deosebită. (G.S.)

gatii v. gaci.

găitan, șnur împletit din fire de bumbac, lână sau mătase de diferite culori (fig. 251), folosit la ornamentarea unor piese de port femeiesc și bărbătesc: sumane, chintușe, veste, cioareci (fig. 252) etc. În Moldova **g.** numit „sarad” se făcea în casă, din lână neagră sau din „păr”. Lina toarsă subțire se vopsea cu scoarță de arin (*Alnus incana* (L.)) și calaican (sulfat de fier) apoi se răsucea în două, formînd „păpuși”. Firele răsucite se împleteau în trei. La un suman intrau cca. 200—300 m de sarad. În Bihor **g.** este lucrat de sumănari. În Dobrogea **g.** folosit pentru decorarea mantalelor este răsucit din două fire, negru și alb. În Banat, Oltenia și Muntenia s-au folosit două tipuri de **g.**: cele groase din lână, lucrate în gospodărie, și cele fine de bumbac sau mătase, cumpărate din prăvălii, uneori aduse din sudul Dunării.

Bibl. ref.: E. Pavel, *Portul popular moldovenesc*, Iași, 1976; E. Secoșan, S. Pârâu, *Portul popular românesc din Tulcea, Tulcea*, 1980. (G.S.)

găiței v. găiță.

Găleșoia (sat, com. Cîlnic, jud. Gorj). Centru de ceramică cu producție remarcabilă, în care se lucrează ceramică roșie nesmalțuită și smălțuită. Vasele produse la **G.** prezintă forme variate: urcioare de diferite mărimi, străchini, căni, blide, ploști, „pîrlaie” (oale cu fundul găurit pentru opăritul

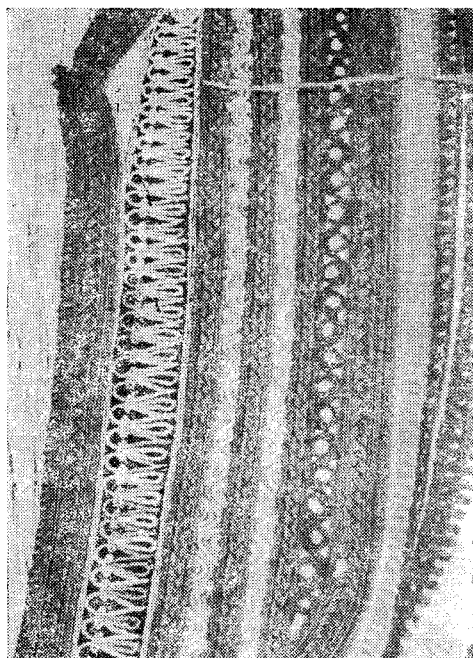

Fig. 251. Ornament cu găitan pe un mintean, Gorj, sec. 20.

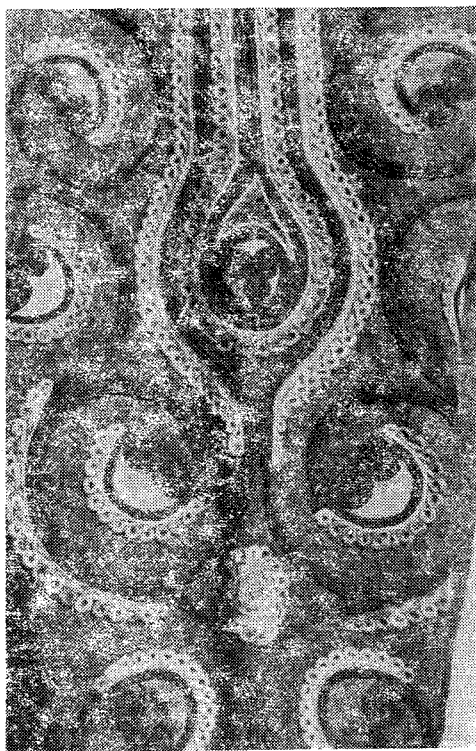

Fig. 252. Ornamente cu găitane policrome pe pantaloni, Teleorman, sec. 19.

cinepii și albitul rufelor.) Decorul executat cu cornul se compune din linii ondulate, semicercuri, cercuri concentrice, puncte. Gama ornamentală simplă este

seni la care părul adunat pe frunte este împletit formînd un corn încolăcit. Cu toată varietatea mare a pieptănăturilor și fantezia care le caracte-

Fig. 253. Îmbrobodeli cu ștergar.

valorată de paleta cromatică, alb-gălbui pe fond cărămiziu. (G.S.)

gărdinar, unealtă cu care se fac gardinile la vasele din doage. **V. văsăritul**. (G.S.)

găteala capului, ansamblu compus din pieptănături și diferite acoperitori ale capului specifice costumului popular românesc (fig. 253). Coafurile reflectă, ca și costumele cărora li se încadrează condiții specifice de viață, schimburi culturale cu populațiile învecinate, tradiții ancestrale și evenimente deosebite. Privite în ansamblu, coafurile și piesele cu care se acoperă capul, ca părți accesorii ale costumului, au o valoare simbolică în funcție de elementele folosite, de forma și de momentul în care sînt purtate. Ele simbolizează dorința omului de a se distinge, de a marca un anumit eveniment, apartenența lor la un grup social sau de vîrstă (fig. 254) etc. Valoarea artistică a coafurilor ține în egală măsură de frumusețea țesăturilor, broderiilor sau altor elemente care compun g.c.: „ceapsă”, ștergar, maramă, „năframă” sau basma și care se acordă cu ansamblul costumului. Fetele poartă capul descoperit, în timp ce femeile căsătorite trebuie să-și acopere complet părul, conform unei tradiții îndepărtate. Anumite pieptănături sînt determinate de modul de aranjare al ștergarelor: pieptănătura cu „coarne”, care are și valoare simbolică, pieptănătura cu „pleteri”, șuvițe de lînă împletite în păr, pieptănătura cu „coșniță”, cunună pe cap, etc. Alte pieptănături sînt legate de anumite ceremonii, cum sînt cele pentru nuntă: pieptănătura cu „coadă” din Maramureș, Țara Lăpușului, Țara Oașului etc. Un caracter arhaic au cosițele împletite în dreptul templelor așezate în rînduri paralele arcuite, acoperind urechile și încadrînd figura, întîlnite în Pădurenii Hunedoarei și pieptănătura cu „cioc”, specifică satelor din Munții Apu-

Fig. 254. Pieptănătură cu corni, Carol Popp de Szatmary. Stamp.

rizează se pot distinge trei tipuri de piese pentru g.c.: 1. Ștergarul de diferite dimensiuni, cu ornamentație simplă sau bogată specific costumului din

Fig. 255. Tinere cu ștergar pe cap, Teleorman, 1961.

Fig. 257. Femeie cu chemeleț și ștergar, Teleorman, 196

Fig. 256. Tipuri de găteala capului: cu ștergar, cu conci, cu pălărie.

Moldova, Muntenia (fig. 255, 256), Oltenia, Dobrogea și o parte din sudul și centrul Transilvaniei, o țesătură dreptunghiulară de diferite lungimi confecționată din lână, in, bumbac și borangic. Ștergarul moldovenesc, țesut din bumbac mai gros, înfășoară capul pe sub barbă lăsând liberă numai figura. Maramele din borangic lasă figura mai liberă și dau ansamblului un aspect diafan datorită fineței și capetelor care sînt lăsate să fluture liber. În cadrul ceremonialului nunții „legatul

miresei” constituie un moment important cu valoare simbolică, marcînd trecerea fetei în categoria femeilor căsătorite și, odată cu aceasta, abordarea unor coafuri și gătești specifice, diferite de la o zonă la alta (fig. 257). Ștergarele de cap se asociază uneori cu cepse. În unele zone din Moldova, ștergarul de cap este asociat cu „casîncile”, basmale mari de cașmir, cu lățițare și flori, formînd ansambluri decorative complicate. Marama și ștergarul se poartă, în unele zone, în zile de sărbătoare, cu

„fruntare” prinse peste mici băsmăluțe triunghiulare cu care se leagă strâns părul. Uneori ștergarul se fixează pe cap cu ace lucrate meșteșugit. În Argeș și Muscel, „fruntarul” format dintr-o fișie de catifea sau mătase peste care sînt cusute mărgelile și paiete formînd modele geometrice sau florale, fixează marama fină de borangic. În toată Cîmpia Dunării, în Moldova și Dobrogea s-au purtat „testamelurile”, „tulpanele”, „cîrpele”, de formă triunghiulară lucrate din pînză albă subțire. Marginile acestora sînt garnisite cu danteluțe și colțșori lucrați cu acul, „bibiluri”, mărgelile, „mișcători”

unei pieptănături cu „coarne”, amintește hîninul medieval, purtat în vestul Europei în sec. 14—15. Capsele se poartă combinate cu basmale și ștergare și mai rar cu vălitori. Ele domină zonele din centrul și sud-vestul Transilvaniei și o parte din Banat. În zona Perșanilor conciful este purtat de femeile tinere numai cîteva duminici după căsătorie. Din punct de vedere decorativ, conciful se remarcă prin finețea țesăturii, realizată din materiale prețioase — fir de aur și argint, mătase (Cîmpia Lugojului). În aceeași zonă s-a purtat și conciful de bani. Ca reflectare a interdependenței

Fig. 258. Îmbrobodeli cu ștergar și basma cu pălărie de pai.

Fig. 259. Femeie cu ciumber negru, Suhaia, Teleorman, 1961.

Fig. 260. Femeie cu concii de bani, Sîrbova, Timiș, 1963.

din mărgelile policrome, care încadrează fruntea. Cîrpele de cap au fost răspîndite în zonele Iași, Vaslui, Roman, Teleorman, Ialomița, Ilfov, Dolj, Olt și în Dobrogea (fig. 258, 259). 2. Capsele sau conciful purtate în Hunedoara și Banat au o mare varietate tipologică (fig. 260, 261); „ceapsa dreptunghiulară” și cea „triunghiulară” întîlnite în Valea Bistrei, „ceapsa cu două coarne”, specifică Hațegului, „ceapsa cu un corn”, tipică Pădurenilor Hunedoarei, „ceapsa plată și ovală” sau „plată și triunghiulară” purtată în Banat. Capsele se așează de obicei peste o pieptănătură specială, proprie femeilor măritate, susținută de accesorii specifice: „coarne”, „pleteri”, „corni” etc. Pieptănăturile de acest fel imprimă capului forme ciudate. Ceapsa de Pădureni asociată

dintre moda orășenească și costumul popular, în Transilvania s-a purtat „căița cu pomeselnic”, specifică Făgărașului, „vălitoarea cu ciurel”, întîlnită în satele din zona Sibiului, „vălitoarea” specifică zonelor Tîrnave și Alba. 3. Coronitele sau cununile marchează în general schimbarea statutului civil

Fig. 261. Femeie cu concii, Luna, Timiș.

al femeii. Cununile, ca podoabe ocazionale, au ca notă comună faptul că sînt montate pe suporturi circulare, ceea ce le conferă unitatea morfologică. Ele sînt realizate din carton, pînză sau sîrmă, la care se adaugă flori de hîrtie, lînă sau oglinzi (Maramureș, Țara Oașului, Țara Lăpușului), frunze din catifea, floricele artificiale mărunte (Arad și Bihor), mărgelile de „hurmuz” argintii (Suceava), monede (Cîmpia Dunării, Maramureș, Banat). În afara celor trei tipuri principale, în unele zone din sudul și estul Carpaților s-a purtat fesul roșu, acoperit de ștergar. Bărbații au purtat pieptănături simple, cu plete pînă la umeri în sec. 19 sau cu părul scurt în sec. 20. În timpul iernii ei își acoperă capul cu căciuli din blană iar vara cu pălării de fetru sau de pai. Căciula, piesă de port străveche, atestată din epoca neolitică prin statuetele de la Butnir și Vinča, iar mai tîrziu prin reprezentările de pe Columna lui Traian și pe Monumentul de la Adamclisi, este de două tipuri: a. *căciulă țuguată*, înaltă, mai veche, purtată mai mult în zonele carpatice; b. *căciulă rețezată*, cu fundul rotund, preferată în sudul și răsăritul Carpaților. În sezonul de vară s-au purtat pălării cu boruri largi, îndoite în sus (Oltenia, Muntenia, Moldova și Transilvania) a căror existență este confirmată de mențiunile în tarifele vamale din sec. 15. Păstorii au adoptat pălăria mică cu boruri înguste (Maramureș, Mărginimea Sibiului, satele ungurenești din Vilcea, Gorj, Mehedinți, Muscel, Argeș). Pălăriile de pai au forme diferite de la o zonă la alta.

Bibl. ref.: *Arta populară românească*, București, 1969; P. Petrescu, G. Stoica, *Arta populară românească*, București, 1981. (G.S.)

găurele, punct de cusătură folosit mai ales la tivuri. După modul de execuție întîlnim: a. **G.** cu fire trase pentru care se scot 2—3 fire din băteala pînzei, apoi se îndoiaie marginea formînd un tiv

mai lat sau mai îngust după nevoie. Se execută de la stînga la dreapta în același fel cu găurelele oarbe. În funcție de zonă punctul poartă și alte denumiri: „ochiuri”, „ochișoare”, „sălbănași”. b. **G.** oarbe cusute mai ales pe marginea tivurilor la cămășile bărbătești. Se execută de la stînga la dreapta fără a scoate fire din material, împungînd acul în marginea tivului și luînd apoi două trei fire de pînză după ce așa a fost dată peste ac pentru a forma un ochi „înnodătură dublă”. (G.S.)

găvan, vas din lemn de paltin, plop ori salcie, de forma unui castron cu două toarte cioplite dispuse perpendicular pe margine, folosit pentru pisat usturoiul (fig. 262). Marginile **g.** și toartele sînt decorate cu creștături mărunte. (G.S.)

Gavojdia (sat, comună, jud. Timiș). Aici se află o expoziție sătească care prezintă obiecte legate de activitatea gospodărească, cu accent deosebit pe industria casnică textilă din această localitate și pe interiorul tradițional. (G.S.)

geamlîc, prispă sau foișor închise cu geamuri. Element de origină urbană, dezvoltat în orașele

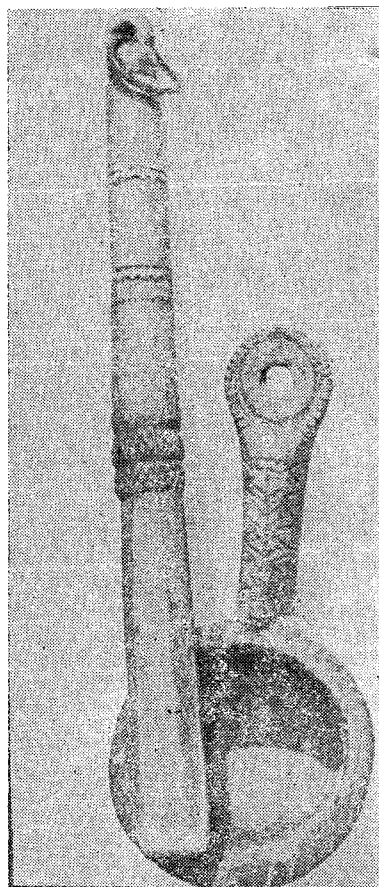

Fig. 262. Găvan pentru pisat usturoiul, Transilvania, sec. 20.

noastre mai ales în sec. 19. În mediul rural foarte rar și tirziu întilnit, folosit doar de pătura negustorească sau înstărită de la țară imitând moda orășenească. Nu este un element specific al arhitecturii țărănești tradiționale. (P.P.)

geluit, operație de netezire a lemnului cu ajutorul rindelei sau „gealului”. (G.S.)

genel, fir de argint folosit în zona Branului pentru decorarea cămășilor și a fotelor. (G.S.)

genucher v. **Hirtoape**.

gheară, urzeală în Munții Apuseni.

ghebă, piesă de pelt bărbătesc, purtată în Dobrogea numită și „manta”, „aba”, „abale”. Croită larg cu clini mari și gluguş, g. se îmbracă peste pieptar sau cojoc, cu „foile din față” petrecute una peste alta. Pe deasupra se încinge cu un brîu v. și haine de dimie. (G.S.)

Gheboia (sat, com. Finta Mare, jud. Dîmbovița). Important centru de olari cu producție mare, în care se lucrează ceramică roșie nesmălțuită și smălțuită cu forme foarte variate. Aici s-au lucrat probabil în sec. 16—18 vase mari de untdelemn smălțuite în galben pe dinăuntru și vase de uz casnic: străchini, oale de fiert, oale de dus mîncarea la cîmp etc. Ornamentele trasate cu cornul în brun și verde pe fond gălbui sau cărămiziu se compun din linii drepte și vălurite, puncte, cercuri concentrice. Ceramica de G. este răspîndită în Cîmpia Munteniei, trecînd uneori spre vest și dincolo de Olt. (G.S.)

ghenucher v. **suman**.

Gheorgheni (oraș, jud. Harghita). Muzeul din G. a fost înființat în 1952. Colecțiile au un caracter special fiind profilate pe etnografia pădurii. Ele cuprind obiecte legate de economia forestieră (culesul din natură), vînatul, creșterea animalelor, instalații de prelucrarea lemnului etc., ilustrînd tradiția îndelungată a practicării unor ocupații și meșteșuguri precum și evoluția acestora. (G.S.)

ghermec, cuier lucrat dintr-o ramură de brad ale cărei crenguțe laterale se îndoiesc în sus (fig. 263). Se fixează la grindă în casele din zona Prahovei. (G.S.)

Ghindăuani, (sat, comună, jud. Neamț). Important centru de cojocărie din zona Neamț în care s-au lucrat bundițe de diferite feluri purtate în toate satele din împrejurimi. Piese asemănătoare

s-au lucrat și în alte localități: Piatra Neamț, Tîrgu Neamț, Sabasa și Hangu (Neamț). Meșteșugul cojocăritului se practică la G., sezonier, în timpul iernii, ca o îndeletnicire casnică la care își aduceau concursul și femeile. În cadrul unei diviziuni a muncii bărbații prelucrau pieile, le croiau și asamblau părțile componente iar femeile participau la executarea broderiei. Cunoștințele și tehnica meșteșugului se transmiteau din generație în generație ducînd mai departe tradiția unor modele. Croiala se făcea „din ochi” sau după tipar, în funcție de experiența cojocarului. Piesa cea mai reprezentativă este „bondița” sau „pieptarul” purtat de femei și de bărbați. În sec. 19, pieptarele aveau un decor simplu, compus dintr-un găitan prins pe margine și un rînd de „musculițe” și „cruciulițe”. Spre sfîrșitul sec. 19 acestui ornament i s-au adăugat un rînd de motive geometrice „sori și potcoavă” iar pe margine un „prim”, garnitură din blană neagră de miel. În primele decenii ale sec. 20 spațiul decorat s-a amplificat cu încă două rînduri de ornamente, „romburele și boboci” și doi „sori” pe mijlocul spatelui. După primul război mondial blana neagră se înlocuiește cu blană de miel brumăriu, pe care se fixează „bunghi” de lînă colorată și „canaci” cu fir metalic. Ceea ce caracterizează ornamentica bondițelor este dispunerea motivelor în registre succesive. Ornamentele folosite sînt variate, purtînd denumiri sugestive: „șănătău”, „găitan”, „potcoavă”, „musculiță”, „penițe”, „ruje”, „boboc”, „pansea”, „strugurel” etc. Floarea cu șapte sau zece petale înscrisă în cerc este specifică întregii zone. Bărbații au purtat și „bondă înfundată”, cu două buzunare în față. Suprafața acestui tip de cojoc este acoperită cu ornamente brodate din lînă colorată în verde, galben, roșu, brun, exceptînd buzunarele și un spațiu din mijlocul spatelui care sînt neornamentate. Pentru zile de lucru s-au executat și „bonzi înfundate” sau deschise în față fără decorații. „Spenterul”, un cojoc scurt cu mîncaci, are decorație compusă din șiruri înguste de flori cusute cu ață și aplicații din piele fiind specific mai ales Văii Bistriței. În prezent, cel mai renumit cojocar din G. este Mihai Dumitru Avîrvarei care cunoaște toate modelele tradiționale și a creat un stil propriu, ușor de recunoscut.

Bibl. ref.: R. Vulcănescu, *Istoria cojocăriei în zona Bicaș*, în „Etnografia Bistriței”, Piatra Neamț, 1973; E. Florescu, *Portul popular din zona Neamț*, 1979; I. Vlăduțiu, *Creatori populari contemporani din România*, București, 1981. (G.S.)

ghiob, puțină confecționată din doage, folosită pentru brînză, cu proporții frumoase și rareori cu un decor discret pe buza de sus. (G.S.)

ghivici. 1. Formă întinsă ca o tavă în care se pregătește și se coace la cuptor sau sub țest o mîncare de legume și carne mărunțită. 2. Vas de pămînt în care se pun flori, în Oltenia, sudul Munteniei, Dobrogea, numit și „sacși”. (P.P.)

gig, val de pînză sau suman, cu lungime de 70—100 m (Moldova). (G.S.)

gilepcă, haină bărbătească scurtă pînă în talie, confecționată din catifea neagră, cu decor de găitan de mătase purtată de la începutul sec. 19 în Cîmpia Munteniei. (G.S.)

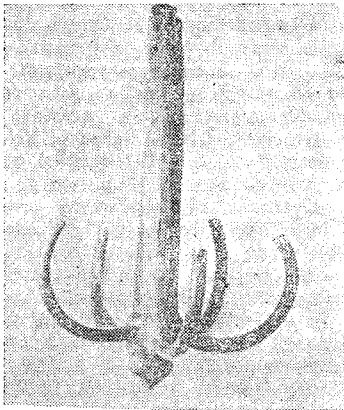

Fig. 263. Ghermec, Prahova, sec. 20.

gimbir, basma neagră cu puncte roșii, purtată în Cîmpia Munteniei de femeile măritate, peste care se așează marama de borangic lungă pînă la pămînt. (G.S.)

gintar v. coloranți.

girmea, basma de formă triunghiulară, confecționată din pînză industrială cu „horbotă”, dantelă pe margine, purtată pe sub marama de borangic, de femeile din zona Iași. (G.S.)

giubea v. haine de dimie.

giuguu, scufiță din pînză purtată de copiii mici în zona Perșanilor numită și giugiuman. (G.S.)

giugiuman v. giuguu.

Giulești (sat, comună, jud. Maramureș). 1. Aici se află o biserică de mare valoare artistică, ridicată pe fundații înalte din piatră, cu pereți formați din patru birne late prinse la capete în „chei”, cu acoperiș de șindrilă în pantă repede, turlă cu balcon și coloane, încoronată de un coif ascuțit. De plan dreptunghiular, cu pronaos mic despărțit de naos prin două grinzi cu patru arcade așezate de o parte și de alta a ușii de intrare. Naosul și altarul au sistemul de acoperire cu bolți cilindrice. Ușile împărătești bogat împodobite sînt exemplare reprezentative ale sculpturii sec. 18 din Maramureș. Pictura murală, într-o stare avansată de degradare, pare să provină, din două perioade distincte. Unele fragmente cu pictură din sec. 17 de tradiție post-bizantină, au deosebită valoare artistică. Altele, ale căror caracteristici stilistice indică sec. 18, sînt mai puțin importante. Din această cauză programul iconografic din pictura naosului apare inconsecvent, cu discontinuități în diferite registre și cicluri fragmentare. 2. Localitate cunoscută pentru producția de cojoace. V. Săliște.

Bibl. ref.: N. Iorga, *Studii și documente*, XII, București, 1906; *Biserici de lemn din Maramureș*, în BCMI, XXXIV, facs. 107—110, București, 1941. (G.S.)

Giurgești v. Ciceu-Giurgești.

Giurgiu (oraș, jud. Giurgiu). Centru de ceramică roșie a căruia producție a încetat. Statistica patențiarilor menționa la începutul sec. 19, existența a 6 olari în G. (G.S.)

Gilgău Almașului (sat, com. Bălan, jud. Sălaj). Centru de joacărit în care s-au lucrat în prima jumătate a sec. 19 pieptare bărbătești „înfundate” pentru zile de lucru iar din a doua jumătate a sec. 19, cojoace bogat decorate pentru sărbătoare. Motivele ornamentale, rozete și flori, acoperă complet suprafața piesei iar cusăturile laterale sînt acoperite cu fîșii de „irhă” colorată. (G.S.)

gîrbaci, împletituri de „irhă”, piele colorată, folosită la decorarea cojoacelor în Gorj. (G.S.)

Gîrbău (sat, comună, jud. Cluj) v. Ciceu — Corabia.

gîrlici. 1. Intrarea în beci și spațiul dinaintea ei la beciurile construite sub casă; ușa de afară a g. este construită din zăbrele de lemn formînd desene variate din plinuri și goluri; deseori, la casele vechi, intrarea g. era construită dintr-o arcadă de lemn alcătuită din contrafise; pe arcadă se puteau citi anul construirii, numele proprietarului; uneori arcada era împodobită și cu rozete solare crestate în lemnul de stejar. Spațiul de intrare la casele pe jumătate îngropate din sudul Olteniei și al Munteniei, ca și la bordeiele rudimentare

țigănești; g. de la casele pe jumătate îngropate era în pantă, coborînd de la nivelul solului de afară, la suprafața de călcare a încăperii numită „la foc”, aflată la cca. 0,80—1 m sub nivelul solului. (P.P.)

giță pentru mireasă v. cunună.

glajă, sticlă veche, subțire de 0,5—1,5 mm produsă în manufacturi, „glăjării”, suflată sub formă de cilindri, apoi tăiată și călcată. Deoarece în timpul procesului de producție nu se putea menține o temperatură constantă, necesară înmuierii și topirii pastei, g. conține bule de aer și nodulețe. Întinderea și călcarea manuală a pastei produce inegalități în grosimea suprafeței, ce apar sub formă de undulații provocînd o sclipire specifică, datorită căreia poate fi recunoscută foarte ușor. S-a folosit atît pentru pictură la icoanele din Transilvania, cît și la producția vaselor sau sticlelor pentru ferestre. (G.S.)

glanț, lustrul special care se dă în ateliere specializate țesăturilor de culoare neagră, folosite pentru catriște și veste. (G.S.)

glăjărie, atelier de tipul manufacturii, specializat în producerea sticlei. În sud-estul Transilvaniei au existat în ultimele trei veacuri, 15 g. situate în arcul intercarpatic, dintre care 5—7 funcționau concomitent. Apariția picturii pe sticlă ca fenomen de masă a dus și la dezvoltarea g.

Bibl. ref.: H. Hoffman, *Glühshutten im südöstlichen Siebenburgen* în „Forschungen zur Volkskund Landeskunde”, Bd. 2, 15, 1972. (G.S.)

Glod (sat, com. Strîmtura, jud. Maramureș). Biserica de lemn din G. este de plan dreptunghiular cu absidă poligonală și pridvor. Acoperișul cu pante repezi se frînge spre poale lărgind streășina ca la bisericile din Moldova. Turla de formă pătrată cu balcon și stîlpi scunzi este încoronată de un coif înalt. Pictura păstrată fragmentar aparține zugravului Ianoș Opriș. Organizarea compozițională a timpelii se realizează prin jocul de linii curbe întretăiate într-o mișcare complicată după legi decorative baroce.

Bibl. ref.: A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1981, (G.S.)

Glogova (comună, jud. Gorj). 1. Aici se afla o interesantă *culă*, monument de arhitectură civilă, construită în sec. 17—18. Înălțată pe pivniță, parter cu ziduri de 1,5 m și un etaj cu cerdac scos în rezalit adăugat la începutul sec. 18. 2. Centru de ceramică cu producție mare în care se lucrează ceramică nesmălțuită, oale „bocean” și smălțuită. Formele vaselor de G. sînt frumoase, cu gabarite perfect proporționate. Se produc oale, urcioare, borcane, castroane, străchini, taiere, ligheane, solnițe etc. Ceramica nesmălțuită este decorată cu dungi albe și roșii, trasate cu pensula și aplicații de „pastile” pe torți. Ceramica smălțuită este ornamentată cu cornul în linii vălurite sau flori stilizate cu roșu negru, alb, verde și galben. (G.S.)

glugă, piesă de port autohtonă moștenită din fondul traco-getic, purtată mai ales de ciobani (fig. 264). Se confecționează din pănură de culoare albă, cu o dungă neagră și franjuri la capătul de jos. Se întîlnesc mai multe tipuri: a. G. de sine stătătoare formată dintr-o singură bucată este realizată prin îndoirea țesăturii în două pe lungime, avînd cusătura pe creștetul capului este frecventă în zonele Avrîg,

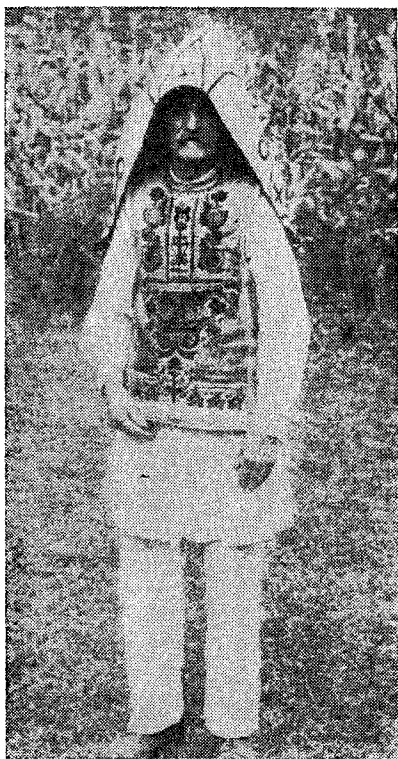

Fig. 264. Bătrîn cu glugă pe cap, Bacău, sec. 20.

Hațeg, Mărginimea Sibiului, Poiana Ruscă, Valea Bistriței. O variantă a acestui tip de **g.** se formează prin îndoirea stofei pe lățime, cusută de-a lungul spatelui; se întâlnește în zonele subcarpatice ale Moldovei și nord-vestul Munteniei. În nordul Moldovei și vestul Munteniei, izolat în zona Tirnavelor și Cluj, s-a purtat și **g.** cu streășină, cu clin adăugat deasupra frunții. În Hațeg și Valea Bistrei **g.** de proporții mari folosite pentru dormit, erau confecționate din țesătură de păr de capră sau lână amestecată cu păr de capră. Pe Valea Bistrei, Valea Cernei și la Cornereva (Caraș-Severin) se întâlnește o glugă mică, cu alesături colorate la capăt. O variantă interesantă o reprezintă **g.** cu clin., purtată în zonele Cluj, Reghin, Mureș și Bistrița-Năsăud. Aspectul amplu de pelerină o apropie de ipingelele din Cîmpia, Dunării. b. **G.** atașate altor haine, specifice zonelor din sudul țării: Oltenia, Muntenia, Dobrogea. c. **G.** formată din gulerul lat al une haine se întâlnește în nordul Moldovei și nord-estul Transilvaniei. **G.** se ornamează cu broderie sau alesătură în culori diferite: negru, roșu, mov, portocaliu, verde, brun. Decorul ales în război este caracteristic **g.** din Transilvania și Banat. În Prahova, Buzău, Rîmnicul Sărat, Botoșani, Bacău, Vrancea, ornamentele sînt cusute pe „gluș” cu negru sau gri închis. **G.** din centrul și sudul Moldovei au ca ornament un fragment de meandru, dispus deasupra dungii de pe „pulpană” (partea de jos). La celelalte

g. decorul este în acord cu hainele la care sînt atașate.

Bibl. ref.: H. M. Formagi, *Portul popular din România*, București, 1974. (G.S.)

gofrat, tehnică folosită în Moldova pentru încrețit fustele albe femeiești și cele bărbătești de la cămășile de mire. **G.** se face umezind materialul și înfășurîndu-l într-un anumit fel de vergele de lemn. (G.S.)

Golești (sat, com. Ștefănești, jud. Argeș). 1. În cadrul Complexului muzeal **G.** se află „Muzeul pomiculturii și viticulturii”, ilustrînd prin monumente și obiecte autentice cele două ocupații tradiționale ale poporului român, cu particularitățile zonale și unele aspecte integrate fenomenului culturii populare românești în general (fig. 265). Muzeul s-a deschis în 1966 apoi s-a dezvoltat pe parcurs avînd două mari sectoare: unul reprezentînd gospodăria pomicole și viticole grupate pe provincii istorice, al doilea conținînd construcții și instalații specializate (pivnițe, poverne, conace, foișoare) din principalele zone etnografice ale țării. Monumentele din muzeu, unicate în domeniul arhitecturii populare, amenajate în interior cu tot inventarul necesar, au fost selecționate pe baza unor cercetări minuțioase de teren. Remarcăm dintre acestea Casa Tăticilor din Cernavîrf (Mehedinți), casă de lemn fortificată, cu creneluri de apărare, casa C. Giurescu din Chiojdu Buzăului, pivnița din Valea Mare (Dimbovița), teascurile masive din zona Alba. 2. Centru de olari unde s-au lucrat vase de tipul celor de la Curtea de Argeș, precum și o ceramică de uz curent, decorată cu elemente florale trasate pe angobă albă sau direct pe lutul cărămiziu și acoperite cu smalt. (G.S.)

Gorj, zonă etnografică mai puțin analizată, identificată de obicei cu un teritoriu mai mult sau mai puțin delimitat administrativ în decursul timpului, avînd un puternic specific local, în cadrul căruia se manifestă multe diferențieri (fig. 266, 267). Ca și pentru alte asemenea „complexe” etnografice cum sînt Bihor, Munții Apuseni, Dobrogea, Dolj, Suceava, localizate mai ales în Moldova, Muntenia și Oltenia unde s-a identificat numele județului ca o zonă ipotetică, în **G.** distingem mai multe zone. Menționăm că aceste denumiri fiind esențial administrative ele nu circulă în mediile populare, neexistînd nici un teritoriu sau localitate Gorj, de pildă. Prin extensie s-a spus cîntec „gorjenesc” sau costum „gorjenesc” (de către cei din afara județului), cu tot atîta îndreptățire sau precizie cu cită ar spune un străin, cîntec „romănesc” sau costum „romănesc”, asemenea alcătuirii abstracte neexistînd. Analizînd sub diverse aspecte teritoriul **G.** constatăm că el poate fi împărțit în mai multe zone și subzone: 1. *Zona Tirgu Jiu cu subzonele Tismana, Runcu-Arcani, Lelești — Schela, Bălănești — Crasna, Benghești — Novaci*, de o mare bogăție etnografică și folclorică, cu diferențieri pe grupe de sate așezate de-a lungul numeroaselor cursuri de ape scurte vărsîndu-se cea mai mare parte în Jiu și o parte în Gilort. Cînd se spune **G.** în genere, referința se face la această parte nordică a **G.** sprînjinită la nord pe munții Parîng și Vilcan, limitîndu-se spre sud la înălțimile dealurilor cuprinse între Motru, Jiu, Gilort. 2. *Zona dealurilor dintre*

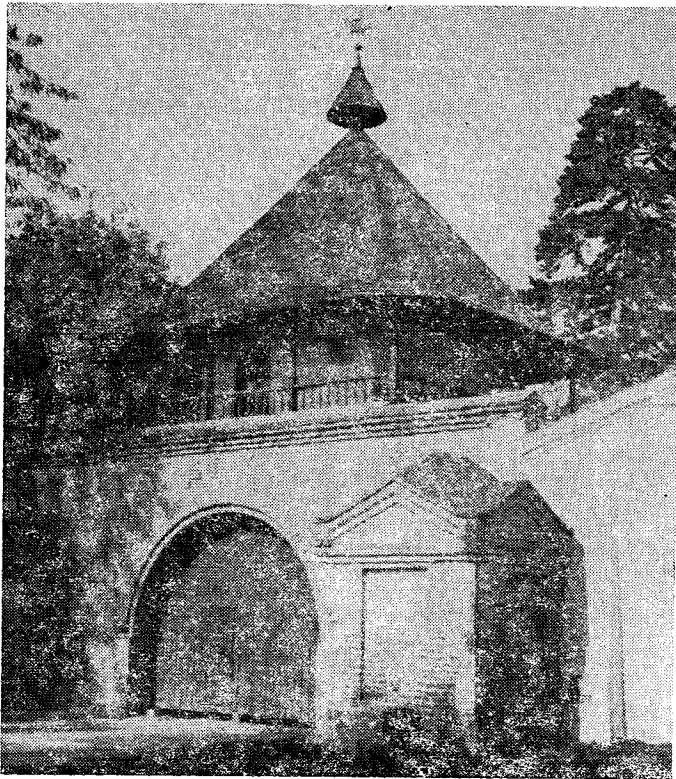

Fig. 265. Complexul muzeal Golești. Foișorul de la intrare.

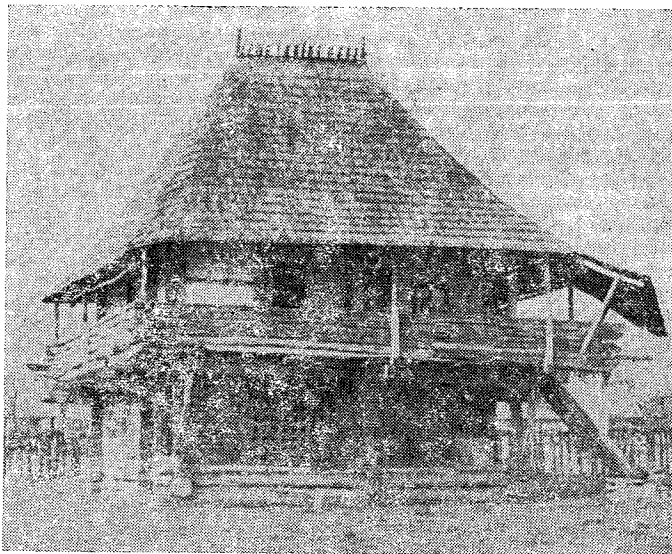

Fig. 266. Casă cu două nivele, Glodeni, Gorj, sec. 19.

Motru și Jiu. 3. Zona Podișul Țicleni cu una din cele mai valoroase arhitecturi de lemn (case înalte cu două nivele) din țara noastră. 4. Zona de deal de

pe cursul superior al Amarădiei. 5. Lunca Jiului și Lunca Gilortului cu așezări tipice alungite de-a lungul drumului, unde 30—40 km satele se țin lanț

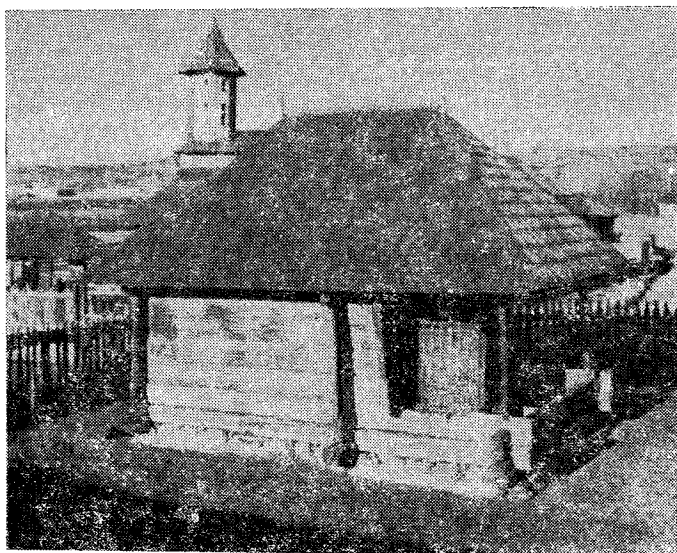

Fig. 267. Pimiță, Drăgoani, Gorj, sec. 20.

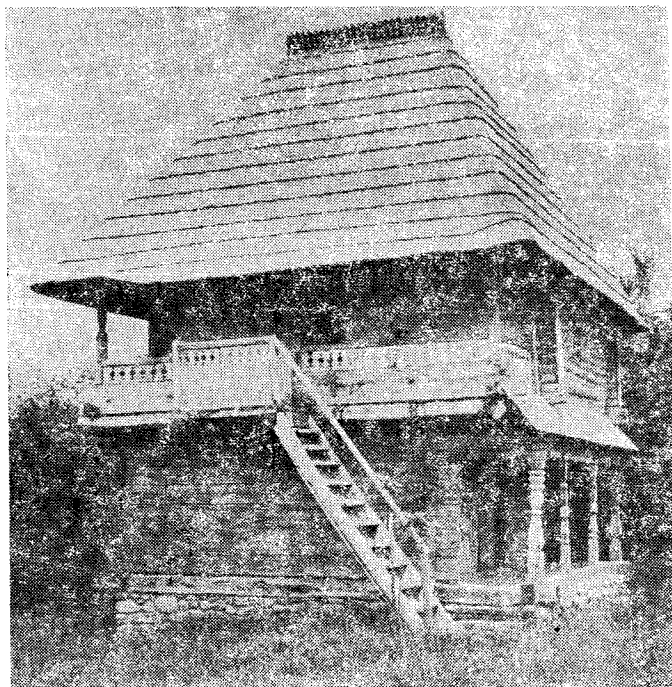

Fig. 268. Casă cu două nivele, Ploșșor, Gorj, sec. 19.

de-a stînga și de-a dreapta celor două râuri, înșirîndu-se fie pe șoseaua modernizată, fie, pe celălalt mal al râului, pe vechiul drum de țară pe care se găsesc, și exemplare mai vechi de case; pe apa Amaradiei se observă aceleași structuri alungite; de la Capu Dealului în sud, lângă Țiță-

reni (G.), pînă la Rovinari (G.) și apoi pînă la Tg. Jiu, călătorul trece printre două fronturi continue de case, de-a lungul a circa 60 km, străbătînd nu mai puțin de 25 sate. Ținut mai degrabă sărac G. dădea înainte vreme unul din cele mai ridicate procente ale „oltenilor” vînzători ambulanți în

capitală. **G.** cunoaște totuși o mare densitate de așezări, cele mai multe mici, numeroase fiind așezările de moșneni. Structura socială a **G.** se poate citi lesne în peisaj, trupurile de moșie ale satelor moșnenești fiind împărțite și „curgînd” pe „curele”, lungi fișii 3—4 km, alteori de 7—10 km de pămînt și late doar de 2—3 stîinjeni (4—6 m), uneori și mai puțin. „Moșiile” sînt trasate în așa fel ca fiecare moșnean să aibă și pămînt arabil, cît se află

„cheutori”; acoperișul în patru ape este învelit cu șindrilă („frăștilă”) lungă, frumos tăiată, coama terminîndu-se cu „ciocirlani” și cu „țepe” cioplite la cele două capete ale acoperișului; prispelile largi cu balustrade și stîlpi ciopliți în volume geometrice, iar „fruntarele” (cosoroabele) și ele cioplite se sprijină pe grinzi terminate în cap de cal stilizat. Interiorul are mobilier lucrat din lemn de fag horjit, cu decor geometric scrijelat (lăzi de zestre, duia-

Fig. 269. Construcție anexă la o gospodărie gorjencească, sec. 19.

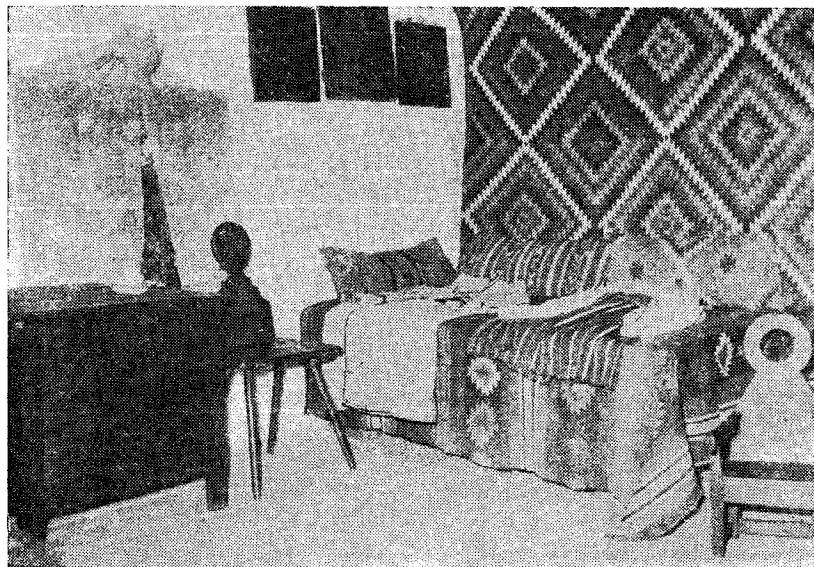

Fig. 270. Interior de casă, Ceauru, Gorj, 1874.

în lunca râurilor, și deal cu vie și livezi și pădure și apă, însăși casa aflîndu-se pe cureaua de moșie. Arhitectura populară este una dintre cele mai frumoase folosînd lemnul de stejar în forma cununiilor orizontale de birne (fig. 268, 269); pe tălpile uriașe, numite și „urși” sau „groși”, cu diametru de 30—40 cm, se înalță pereții încheiați în

pașe); țesăturile de lînă, „scoarțele” în vîstre sau dungi și cu motive geometrice alese, sînt armonios colorate (fig. 270); să observăm că aici în **G.** nu se văd chilimuri de felul celor din Dolj, gustul țărănesc al moșnenilor dovedindu-se mai conservator și, probabil, că la aceasta a contribuit și lipsa marilor curți boierești. Numeroase meșteșuguri au contri-

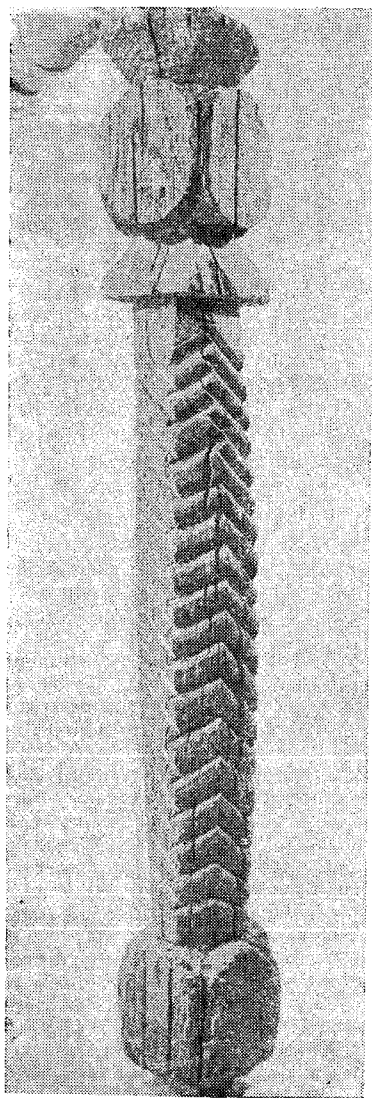

Fig. 271. Stilp cu dăltuituri, Gorj, sec. 19.

buit la mărirea veniturilor destul de modeste obținute dintr-o agricultură deficitară datorită solului impropriu (fig. 271). În general economia țărănească a G. este complexă, agricultura, pomicultura și, parțial, viticultura, fiind practicate în asociere cu creșterea vitelor și cu practicarea meșteșugurilor. Sate de crescători de oi sînt numai cele zise de „ungureni”, români transilvăneni provenind din zonele pastorale de pe ceilalți versanți (nordici) ai Carpaților Meridionali, care s-au așezat la poalele munților acum două și trei sute de ani, formînd sate mari și bogate, prospere și azi: Bîlta, Bîlțioara, Novaci, Crasna (G.) și altele care, parte, s-au topit în masa „pămînturilor”. Toponimia a reținut dubla origine a satelor, existînd

astfel Novaci și Novaci Ungureni (G.), după cum a reținut și dubla apartenență socială în toponimele Telești-Moșneni și Telești-Birnici, Porceni-Moșneni și Porceni-Birnici (G.) ș.a. Între meșteșuguri se cuvine să amintim înlît olăritul, existînd numeroase și vestite centre de olari, între care Tîrgu Jiu cu o producție de foarte frumoase străchini și urcioare nesmălțuite. Găleșoia, Stejerei și Pinoasa (G.), grupate toate lîngă o vîină de argilă foarte bună, lucrează, de asemenea, ceramică nesmălțuită dar și smălțuită. Ceramică smălțuită lucrau în trecut Arcanii, Stroeștii și Rasova (G.) La Glogova aparținînd altădată de jud. Mehedinți, se lucrează o foarte frumoasă olărie nesmălțuită, atît vase de capacitate cît și forme întinse. Există apoi numeroși cioplitori în lemn și tîmplari de mobilă țărănească din fag horjit. Țesutul părului de capră se practică la Bărbătești. Fierari se află în numeroase sate. Portul femeiesc din G. este renumit (fig. 272); ciupagele sau iile, precum și cătrîțele și „fisticile”, alese în vîstre orizontale și verticale de diferite culori și cu motive geometrice sau vîlnicele conferă un farmec deosebit costumului. (fig. 273). Portul bărbătesc alb, cu cămăși lungi, brîie în „șerpi” sau cu „ochi și sprîncene”, cu cioareci de dimie albă, are și o variantă „de ocazii” mari, de praznice de nunți, așa numitul costum „schileresc” lansat acum mai bine de un secol de Dincă Schileru, din Schela Gorjului, care a adaptat la costumul local un decor somptuos probabil de proveniență sud-dunăreană, albaneză, după modelul hainelor de arnăuți boierești cu aplicații de găitane negre și postav colorat. Pe multe din bisericile de lemn din G. se pot vedea picturi murale votive cu ctitori moșneni și mici boiernași în costume tradiționale, cu șube albe lungi, femeile cu vîlnice cutate, cu fond roșu cu alesături albastre, verzi, negre. În G. ca și în restul Olteniei este prezentă și arta laică a claselor boierești, reprezentată în domeniul arhitecturii, de culele fortificate, amintire a vremurilor tulburi din trecut. (P.P.)

grajd, construcție pentru adăpostul vitelor. De diferite tipuri și dimensiuni, făcut din materiale și în tehnici diverse, g. este o construcție anexă importantă a gospodăriei țărănești din trecut. G. este amplasat fie în cuprinsul gospodăriei din sat, fie pe loturi de pămînt depărtate de vatra satului, pe locuri de fînețe, la munte, în preajma stînelor; cîteva tipuri mai importante caracteristice pentru diverse zone: a. g. cu *finărie* din Oltenia este legat deseori și cu pivnița de vinuri (din lemn, pe sol), avînd un spațiu liber la mijloc pentru car și unelte; b. g. cu *spațiu pentru fin în podul mare* din Moldova și unele zone din Transilvania; c. g. cu *ladă de fin* construită în consolă specific Moldovei și estului Transilvaniei; d. g. cu *șură la mijloc*, zisă de tip „germanic”, din Sălaj, Codru; e. g. *lungi* din Dobrogea; f. g. cu „ferdelă” din sudul Transilvaniei. G. are uneori și elemente decorative la uși, mai ales, terminații cu capete de cai cioplite în lemn, în Maramureș. (P.P.)

gratie 1. Leasă de nuiete pe care se prelucrau dimiile. V. **instelații țărănești**. **2.** Zăbrele din lemn sau de fier fixate la ferestrele caselor vechi, cunoscute sub diferite denumiri: „drug”, „cruce”, „fier”, „trepar”. (G.S.)

Fig. 272. Bătrâni în costum, Gorj, sec. 20.

Fig. 273. Costum cu vilnic, Gorj, sec. 19.

GRECU, familie de pictori originară din Arpașul de Jos (Sibiu), stabilită apoi la Săsăuș (Sibiu), care a desfășurat o intensă activitate de la începutul sec. 19. Cei șase pictori membri ai familiei **G.** — Vasili, Ion, Alexandru, Gheorghe, Nicolae (tatăl

și fiul) — aparțin grupului de zugravi formați în Țara Oitului dar care au creat un stil propriu, influențând și pe ceilalți pictori de icoane din zona Sibiului. Caracteristic acestui stil este desenul clar, uneori rigid, vădind însă o permanentă încercare de a depăși schemele tradiționale bizantine. Ansamblurile pictate de ei se caracterizează prin coeziune stilistică, o știință a împărțirii spațiului și un simț cromatic remarcabile. (G.S.)

grindar, țesătură de lână, denumită și „cordar” sau „cordenciu”, specifică zonelor din nordul Moldovei, de forma unui brâu lat, care împodobește grinda centrală, „meșter grinda” casei pe toată lungimea ei. Decorul este asemănător celui de pe lăicere, cu elemente geometrice și floral-vegetale, dispuse continuu, realizate cu roșu, oranj, verde, alb, pe fond negru. (G.S.)

groși, trunchi enormi (60 cm diametru) de stejar, rotunzi, folosiți ca talpă la casele vechi din Oltenia (Gorj, Mehedinți); termeni echivalenți în alte zone: „bilvani” și „urși”. (P.P.)

Groșii Noi (sat, com. Bîrzava, jud. Arad). Sat menționat în documente din 1574. Aici se află o biserică din anul 1807 construită din birne de stejar cioplite cu securea, așezate pe un mic soclu de piatră brută. De plan în formă de navă terminată cu o absidă poligonal-trapezoidală. Biserica are un fel de tindă cu tavan drept deasupra căreia se înalță un turn din lemn. Învelitoarea acoperșului este din șindriilă iar aceea a turnului din tablă. În interior pereții sînt căptușiți cu scînduri; naosul, bolta și altarul sînt acoperite cu pictură executată pe pînză. (G.S.)

gubă, haină mițoasă din stofă de lînă albă, sură sau neagră. Materialul pentru g. se obține prin două tehnici: a. prin introducerea unor șuvițe de lînă, „boghite”, în stoffa țesută; b. prin pieptănarea materialului țesut cu țesala pentru a scoate mițele. Stofa se dă apoi la vîitoare unde stă 10—16 ore vara și 36 de ore iarna. După „vîltorat” stofa se usucă iar „boghitele” se piaptănă. Lungimea g. corespunde cu lățimea a două foi de țesătură cusute. Ea este

croită din foi drepte, deschisă în față, fără guler, cu mânecile drepte racordate direct la umăr. **G.** se încheie cu două șireturi la gît. Unele **g.** sînt croite din două bucăți identice de țesătură, din care una, dispusă vertical, compune piepții și spatele iar cealaltă, dispusă orizontal, compune mânecile și o platcă. **G.** este o piesă integrată costumului de iarnă, purtată de bărbați și de femei, fie îmbrăcată pe mâneci, fie pusă pe umeri „mîndrește”, cu o mîneacă adusă în față și una în spate. Aria de răspîndire a **g.** cuprinde Țara Oașului, cu excepția satelor Moșeni, Huta Certeze, Negrești, Tîrșoț, Bixad, Trip, Negrești, Boinești, Tur (Satu Mare), Maramureșul, Lăpușul și Chioarul. Ea face parte din recuzita ceremonială a nunții fiind obligatorie pentru miri, indiferent de sezon.

Bibl. ref.: T. Bănățeanu, *Portul popular din Maramureș*, Baia Mare. (G.S.)

moniul muzeului cuprinde piese reprezentative pentru toate genurile de creație populară **2**. Centru de ceramică neagră, care și-a încetat activitatea. A produs vase similare celor de Marginea (Suceava). (G.S.)

gura păpușii, punct de cusătură executat după principiul festonului, cu deosebirea că firele sînt dispuse în formă de raze în jurul unui punct central. Forma modelului este pătrată sau rotundă. Se întilnește aproape în toate zonele țării. (G.S.)

Gura Riului (sat, comună, jud. Sibiu). Localitate din Mărginimea Sibiului renumită pentru instalațiile tehnice țărănești, joagăre, pive, dîrste, care funcționează încă pe apa Cibinului. (G.S.)

gurgoi, vîrfurile opincii sau al vechilor cisme.

gușe 1. Caier de lînă. **2**. Fire mai groase, trase de pe gogoșile de mătase. (G.S.)

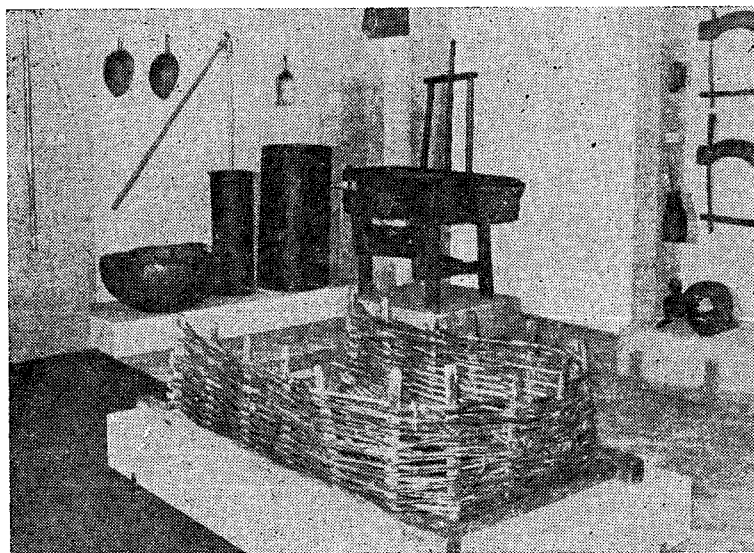

Fig. 274. Aspect diu Muzeul de artă populară Gura Humorului, Suceava.

guler, bentiță care se prinde în jurul gîtului la cămăși sau alte haine țărănești, împodobită de obicei cu motive ornamentale cusute. (G.S.)

guler de bani v. tărșat de bani.

gulerește v. cusătură.

Gurahonț (sat, comună, jud. Arad). Centru de cojocărie în care s-au produs pieptarele femeiești cunoscute sub denumirea de „cojoace honțanești”. Cojocarilor de la **G.** au lucrat pieptare scurte pînă în talie, puternic decoltate cu întreaga suprafață brodată cu lînă albastru și violet. (G.S.)

Gura Humorului (oraș, jud. Suceava). 1. În cadrul Muzeului etnografic **G.H.** s-a construit începînd din 1956 o bogată colecție de artă populară ilustrînd specificul zonelor Humor, Cîmpulung Moldovenesc și Bazinul Dornelor (fig. 274). Patri-

Gvardenița (sat, com. Bălăcița, jud. Mehedinți) În **G.** se găsește casa Popescu D. Ion, construită în jurul anului 1860, din bîrne de stejar cioplite, fixate la capete prin încheieturi drepte. Talpa casei așezată inițial pe furci de lemn, se sprijină astăzi pe un zid de cărămidă. Planul actual cuprinde o tindă (prispă și balcon), „ietac”, „odaie bună”; alte două odăi, „ogeac”, o tindă spre curtea interioară și „odăiță de alimente”. Casa a avut și un al doilea balcon în partea din spate, desființat în 1895 cînd s-a construit tinda actuală. Acoperișul cu pante înalte, în patru ape, are învelitoare de tablă. Construcția este un exemplar foarte rar, ilustrînd perioada în care casele se lucrau și în această parte a țării din bîrne masive de stejar. Stîlpii balconului și ai tindei sînt ciopliți în formă octogonală. (G.S.)

H

hadă, denumire folosită local, în zona Zalău, pentru ceata feciorilor. (M.B.)

haine de dimie, îmbrăcăminte specifică sezonului rece, purtată de femei și de bărbați, confecționată din țesătură groasă de lână țesută în patru ițe (fig. 275). Intrate în componența costumului popular

rilor din pictura murală a monumentelor de arhitectură populară din sec. 18 înfățișează personaje îmbrăcate în **h. de d**: biserica din Rășinari-Sibiu, 1752; biserica din Vioarești-Vâlcea 1801; bisericile din Lelești și Pojogeni-Gorj, 1834 etc. Răspîndirea largă a **h. de d**. este demonstrată și prin marea

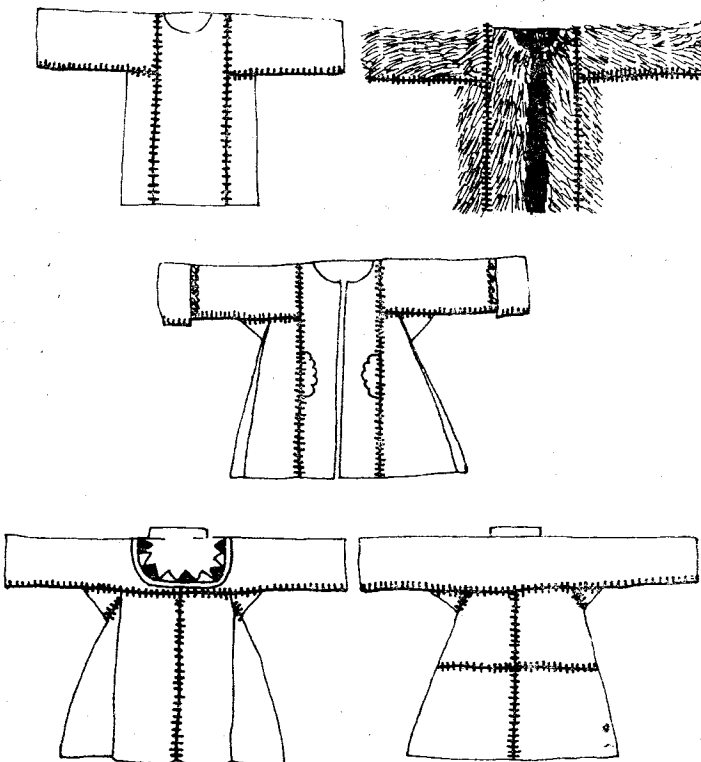

Fig. 275. Croiuri de haine din dimie.

din timpuri străvechi, **h. de d**., reprezentate pe Columna lui Traian și pe monumentul de la Adamclisi ca piese de port specifice dacilor, s-au păstrat în forme aproape identice pînă în zilele noastre. Numeroase documente istorice de arhivă, grafice și literare, dovedesc continuitatea utilizării lor în portul popular românesc. Reprezentări ale cito-

dezvoltare a instalațiilor de prelucrare a stofelor, ca și prin organizarea corporațiilor de țesători încă din sec. 16. **H. de d**. erau confecționate de meșteri specializați numiți „croitori de țară”, „abagii” și „sucmănari”. Aceștia au lucrat o gamă largă de produse, dintre care unele pentru acoperit corpul, cum sînt „țolul”, „țolica”, „gluga”, iar altele,

pentru îmbrăcat, ca: laibărul, „țundra”, „mîncarul”, „zeghea”, „sumanul”, „îpingeaua”, „mantaua”, „imurlucul”, „căpeneagul” sau „chepeneagul”, „giubeaua”, „cortelul”, „cheba”, „gheba” etc. Denumirile diferite ale hainelor marchează uneori diferențieri zonale distincte. O grupă aparte este formată de pantalonii bărbătești, numiți „cioareci”, „țtari” sau „nădragi”. Una din cele mai arhaice haine este „țolul” sau „țolica”, formată dintr-o lățime sau două de dimie, de obicei în carouri albe și negre sau albe și brune, care se poartă pe umeri. Prezența țolului în diferite epoci la multe popoare și păstrarea lui pînă în zilele noastre în bazinul mediteranean, nordul Europei și în Balcani, ca și pe teritoriul nostru în zonele Muscel, Sibiu, Petroșani, indică o arie largă de răspîndire. *Gluga*, a cărei vechime pe teritoriul României este atestată de Monumentul de la Adamclisi, are o tipologie variată:

mîncei este o haină purtată numai în zile de sărbătoare în sudul Olteniei și Munteniei, cu formă evazată spre poale. *Sumanul*, haină lungă sau scurtă cu mîncei croite în diferite feluri, s-a purtat în majoritatea zonelor din Transilvania (fig. 276), exceptînd cele nordice, precum și în Banat, Oltenia, Muntenia, Moldova. *Șuba infundată*, de forma unei rochii cu clini în față, apare numai în Hațeg și Petroșani. Analiza morfologică a hainelor din stofă groasă indică o croială simplă, derivată din tipul „poncho”, cu mîncei drepte racordate la nivelul umerilor. Tipurile și variantele zonale s-au format din tipul de bază prin adăugarea unor clini laterali, „aripi”, a diferitelor „pave”, bențițe sau gulere, manșete și ornamente. *Cioarecii* au fost purtați în multe părți ale țării dar se diferențiază prin croiri deosebite de la o zonă la alta. Tot din dimie se lucrează și „turecii” sau „turnecii” și „călțunii”, un fel de

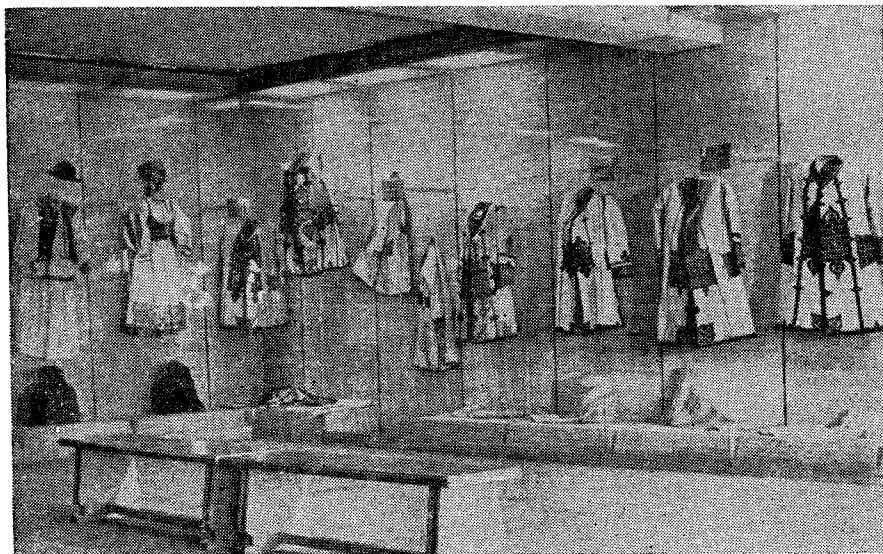

Fig. 276. Sumane, Sirbești, Bihor, sec. 20.

a. *gluga de sine stătătoare*, formată dintr-o singură bucată de țesătură; b. *gluga atașată altor haine*; c. *gluga care se formează din gulerul lat al unei haine. Pelerinele*, haine largi și lungi pînă la glezne, croite din fișii de țesătură asamblate orizontal sau verticale, constituie o categorie aparte, specifică costumului popular românesc din Valea Dunării, Dobrogea și unele părți ale zonei Cluj. Pelerinele au *glugă* atașată sau guler mare din care se formează o *glugă*. Cea mai mare pondere în costumul popular o au hainele propriu-zise cu sau fără mîncei; „laibărul” (vestă scurtă), „giubeaua” (haină lungă fără mîncei, „guba” sau „buboul” (haine mițoase scurte pînă în talie), *sumanul*, *șuba*, *mantaua*, *imurlucul* (haine lungi cu mîncei). *Laibărul*, vestă din postav denumită și „pieptar”, „ilic”, „chintuș” etc. este specific zonelor Hațeg, Hunedoara, Rîmnicu Sărat, Buzău, Prahova, Muscel, Bran, Lugoj; el poate fi simplu sau decorat. *Giubeaua* sau *sumanul* fără

ciorapi cu un croi special. Decorul **h. de d.** conturează de obicei liniile croiului cu găitan („șinior”, „sărad”), în cazul hainelor de lucru, mult dezvoltat la hainele de sărbătoare. Ornamentele sînt realizate în tehnicile diferite: alesătură și broderie pe glugi, aplicații de găitane și de postav colorat, broderii cu lînă, mătase, bumbac, pe celelalte categorii de piese. În Moldova sînt specifice **h. de d.** lungi, cu decor din găitan negru, uneori cu *glugă*. În vestul țării se poartă haine albe cu șireturi policrome; în cadrul Transilvaniei (Munții Apuseni) haina scurtă, de culoare cenușie, cu ciucuri colorați; hainele din Banat au culori variate (gri, verde, albastru) și ornamentică policromă; cele din Oltenia și Muntenia sînt albe, cu decor colorat discret. Motivele geometrice sau vegetale stilizate sînt dispuse la răscoiala gîtului pe guler, pe piepți, pe mîncei, pe marginea poalelor și mai ales pe clini. Între cromatica de fond și cea a decorului se realizează

un echilibru armonios. **H. de d.** se integrează organic costumului contribuind la aspectul somptuos și original al acestuia. Rigiditatea materialelor din care sînt lucrate hainele din această categorie înscrie siluetele în conture precise imprimînd costumului o linie monumentală (fig. 277). Multe din **h. de d.** au, pe lîngă rolul funcțional, și unul ceremonial, fiind destinate portului de sărbătoare. Caracterele morfologice corelate cu varietatea și bogăția decorului contribuie la constituirea unor ansambluri de mare valoare artistică.

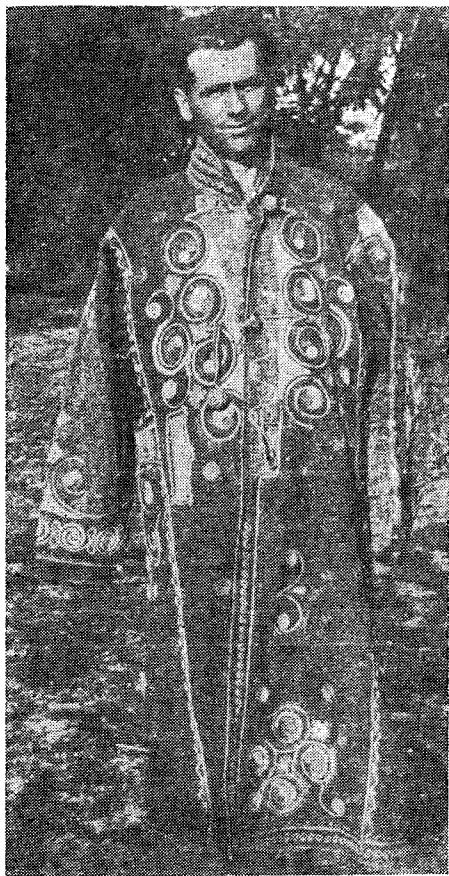

Fig. 277. Bărbat cu ipingea, Florești-Stoenești, Giurgiu, sec. 20.

Bibl. ref.: H. M. Formagiu, *Portul popular din România*, București, 1974. (G.S.)

hambar 1. Construcție pentru depozitat cereale diferențiată ca material și sistem de realizare de la o regiune la alta: din nuiete împletite lipite cu pămînt, pe furci îngropate în pămînt, de formă circulară sau ovoidală, de mari dimensiuni; din scînduri prinse într-un schelet de stinghii groase, ridicat pe pilaștri de zidărie sau pe butuci de lemn la curțile boierești și la țărani înstăriți; din birne de stejar, urcate pe stîlpi de lemn, să nu fie aproape de pămînt, numite „litnîtă” în Oltenia, împodobite

cu stîlpi sculptați pe mica prispă, semănînd cu o casă oltenească în miniatură. **2.** Piesă de mobilier utilitar, în forma unei lăzi mari din scînduri de fag horjit, cu capac drept sau în două ape, stînd pe prispă, în tindă, în cămară, servind pentru păstrarea mălaiului, a făinei, sau a unei cantități mici de grîne sau porumb. **3.** Recipient de nuiete împletite, de mari dimensiuni, lipit cu lut, întîlnit în Dobrogea, Moldova, Muntenia de sud. (P.P.)

han, construcție cu regim arhitectonic specific adaptat nevoilor de adăpostire a călătorilor și atelajelor, precum și a mărfurilor transportate în trecut. Existau **h. de tîrguri** și orașe cu un anumit caracter arhitectural, inspirat din construcțiile cu destinație similară din lumea Orientului Mijlociu, așa numitele **h. „de drumul mare”**, de inspirație locală, legate deci de arhitectura populară. Foarte numeroase în trecut, ele punctau nu numai centrele comerciale ale așezărilor urbane românești de tipul orașelor și a tîrgurilor, ci și pe cele ale unor așezări rurale mai dezvoltate, precum și, din distanță în distanță, traseele principalelor drumuri ce formau rețeaua de comunicație a celor trei țări românești medievale. Funcția lor era complexă, asigurînd spații de dormit și adăpost, dar și nevoile de hrană ale oamenilor și animalelor, avînd deci magazii cu provizii, bucătării, încăperi pentru servit mîncarea și băutura, grajduri cu finării, nu arareori fierării și potcovării. **H.** erau loc de întîlnire a negustorilor dar și a oamenilor din preajma locului, schimbînd știri, noutăți. Atmosfera unor astfel de **h.** este deseori evocată în scrierile călătorilor străini străbătînd Principatele, dar și în cele ale unor scriitori români. **H.** orășenești și de tîrg, împlinind în epocă rolul hotelurilor de mai tîrziu, reprezentînd în țările române influența occidentală, erau de formă dreptunghiulară, construite uneori în „L” sau „U”; unele aveau clădirile dispuse în jurul unei vaste curți interioare, planul general fiind acel al unui poligon neregulat, de felul trapezului sau pentagonului, tinzînd spre asigurarea unei cît mai mari suprafețe. De cele mai multe ori **h.** aveau parter și etaj, uneori și două etaje. Dedesubt aveau pivnițe încăpătoare, boltite frumos. Un oraș mare ca Bucureștiul de la sfîrșitul sec. 18 avea pînă la 40 asemenea **h.**, care pot fi precis identificate și localizate pe hărțile ridicate de topometria armatelor rusești, austriece sau românești (în sec. 19), numele unor Boroczin, Ferdinand Ernst, Papasoglu sau Frantz Purcel, fiind binecunoscute. Dintre toate, azi au rămas în picioare vestitul **H. al lui Manuc**, construit în 1808, și **H. cu Tei**, ambele aflate în perimetrul central comercial al vechiului București, în apropierea străzilor Lipscani, Gabroveni, Șelari, Zlătari etc., evocînd comerțul specializat al vremii, ambele restaurate în anii din urmă. De dimensiuni foarte mari aceste **h.** aveau fațadele interioare prevăzute cu lungi porticuri mărginite de stîlpi ciopliți, din loc în loc, ca la **H. lui Manuc**, din porticuri dezvoltîndu-se foișoare adăpostind scările de acces la etaj. În sec. 19 aceste porticuri au fost închise cu sticlă formînd cunoscutele „geamlăcuri”. **H.** rurale și de drumul mare erau construcții de felul caselor dar de dimensiuni mai mari, cu bucătării, săli de mîncare și cîteva odăi de dormit, cu curți, cu acare-

turi pentru grajduri și magazii de mărfuri. În față sau lateral aceste h. erau prevăzute cu largi polăți de forma unor acoperișuri sprijinite pe stâlpi de lemn, oferind adăpost de soare și ploaie drumetilor. Asemenea h. mai pot fi și azi văzute pe drumurile ce urcă de la Pitești, Ploiești, Buzău, spre munte, exemplare tipice aflându-se la Vălenii de Munte, Draja etc. Ele mai puteau fi văzute și în preajma Bucureștiului; la Fundulea de pildă, sau pe marele drum străbătînd Bărăganul spre est și Burnasul spre vest, adică înspre Slobozia (Ialomița), într-o direcție, și Alexandria (Teleorman), în cealaltă. V. și ratoș. (P.P.)

Hangu (sat, com., jud. Neamț) v. **Ghindăuani**.

HANUL Ancuței v. **Tupilați**.

HANZU, Maria (n. 1922, com. Gura Rîului, jud. Sibiu). Țesătoare renumită; a învățat din copilărie meșteșugul de la mamă și bunică. Bună cunoscătoare a fondului tradițional, ea lucrează țesături de interior și fețe de masă, ștergare de culme, fețe de pernă, așternuturi, „țoluri” de lînă. Fiind o creatoare, ea realizează și obiecte adaptate cerințelor vieții moderne interpretînd și valorificînd tradiția. Participă la manifestările cultural-artistice organizate în județ și în capitală. Ca recunoaștere a meritelor ei, H. a fost distinsă cu numeroase premii la concursurile județene și în cadrul Festivalului național „Cîntarea României”. (G.S.)

harapnic, bici mare împletit din cînepă sau din curele, cu codiriștea scurtă, făcînd parte din recuzita colindătorilor cu plugșorul, cu capra etc. în Moldova. (G.S.)

harasd, lîniță moale colorată de factură industrială (Munții Apuseni). (G.S.)

Hațegului Țara ~, zonă situată în una dintre cele mai mari depresiuni intramontane din Carpații românești, la poalele masivului Retezat. Limita de sud a acestei „țări” o formează Retezatul. Spre nord și nord-vest H. este mărginită de munții Poiana Ruscăi, iar spre răsărit este închisă de înălțimile Munților Șureanu. Ca o uriașă cetate H. are trei porți: spre nord culoarul Streiului o leagă cu lunca largă a Mureșului, spre vest prin Poarta de Fier a Transilvaniei se pătrunde în Valea Bistrei care face legătura cu Banatul, iar spre sud, prin pasul Pui-Merișor, se trece în Valea Jiului și de acolo mai departe în Oltenia (Gorj). Inima regiunii dac, H. păstrează nenumărate urme ale istoriei, atît din epoca daco-romană, cît și din timpul evului mediu. Printre numeroasele monumente medievale, unele din sec. 12 și 13, se află și ctitoriile ale familiilor de boieri și domni din Țara Românească care stăpîneau moșii în aceste părți. Unitatea de viață românească era puternică, mișcarea populației de pe ambii versanți ai Carpaților fiind continuă, după cum o dovedește nu numai modul de trai, ci și toponimia. De pe înălțimile care o domină, H. apare ca o cîmpie întinsă. Satele se înșiră mai mult pe marginile depresiunii la zona de contact cu înălțimile dealurilor și munților. Oamenii se ocupă cu agricultura și creșterea vitelor mari. Așezările sînt în genere adunate, cu oarecare tendință de răsfire în satele de sub poala muntelui, care au și așezări temporare, etajate la nivelul colibelor cu fin și a stînelor pentru vaci și oi. Arhitectura veche se înscrie în cea general-

românească din frontul occidental al Carpaților, adică din lemn în cununii orizontale, cu acoperiș de paie înalt, deseori fixat cu „scleme” (un fel de „căpriori” exteriori, încrucișați pe coamă). Destul de timpuriu (în a doua jumătate a sec. 19) locul paielor l-au luat țiglele, răspîndirea cărora a fost favorizată aici de existența fabricii de materiale ceramice de la Bar (Hunedoara) ca și de apropierea relativă a centrului de asemenea produse de la Jimbolia (Timiș). Stratul ceva mai nou de arhitectură îl formează casele de cărămidă cu soclu de piatră, de aspect înalt, H. fiind una dintre puținele zone etnografice românești în care se înregistrează încă pentru sec. 19 case cu două nivele, cu arcade de zidărie sprijinite pe coloane sau pilăstri de piatră sau de cărămidă. Planul vechi dominant era cel cu două camere cu intrări separate de pe prispă, legîndu-se din acest punct de vedere cu arhitectura zonelor subcarpatice din Oltenia și Muntenia. Pentru sec. 20 este de notat răspîndirea zugrăvelii colorate a pereților exteriori, galbenul, roșul, ocrul, albastrul, verdele, dînd vioiciune aspectului general al satelor hațegane. Portul popular arhaic din zonă prezintă un deosebit interes etnografic păstrînd numeroase elemente ce probabil se leagă de costumul dacic, cum ar fi „șuba înfundată” femeiască, „tolobonii”, opincile cu gurgui, gluga. Felul în care se acoperă capul, precum și pieptănătura părului la femeile din H., constituie unul dintre elementele străvechi de port din țara noastră. Pieptănat cu cărare la mijloc, părul este împărțit de fiecare parte a capului în cîte opt-nouă cosițe subțiri („sucituri”), care se lasă în jos spre țițele, coboară sub urechi, apoi se urcă spre creștet unde sînt strînse într-un coc mic ce se leagă de „conci”, un suport de lemn înainte vreme, mai tîrziu de sîrmă, avînd forma unor coarne. De coarne se prinde o tichie mică de pînză albă cu cusături negre și roșii, geometrice, numită „ceapsă”. În zilele de sărbătoare de ceapsă se prindea o „cîrpă” albă lungă, atîrnînd pe spate. Costumul consta din „inie” (cămașă) încrețită la „gură”, ornamentată cu cusături compacte pe mîncă, formînd o „tahlă”. Peste poalele albe se pun „șurțul încrețit”, în față și „opregul cu fire” la spate, ambele colorate în tonuri închise de roșu, vînăt, negru. Peste cămașă se îmbracă „pieptar” de piele cu broderii. Bărbații poartă cămașă lungă, cu mînci terminate în „pumnași”, în timpul verii „izmene” largi, cu danteluță albă jos, strînse sub genunchi cu o curelușă îngustă („trăgător”) sau ciocareci de pănură albă iarna și pieptar. Gluga mare, cu alesături policrome și cu ciucuri lungi, se poartă pe umăr, aidoma cu felul în care sînt reprezentați dacii pe Columna lui Traian. Costumul din H. a suferit puternice transformări, mai ales în satele mai bogate din șesul central al depresiunii. El se păstra ceva mai bine, pînă acum aproximativ 20 de ani, în satele din partea cuprinsă între Sarmizegetusa și Bouțari (Hunedoara). În această zonă de contact cu costumul bănățean, portul hațegan are unele note proprii, care îl deosebesc de portul din partea estică a H.; din acest punct de vedere se pot deosebi două subzone (estică și vestică) ale costumului zonal. Ceramică s-a lucrat în trecut chiar în orașelul Hațeg, unde olarii produceau frumoase vase

smălțuite cu fond alb și decor simplu verde și galben și, intermitent, în centrul de produse ceramice de la Bar. Mobilier țărănesc de tip dulgheresc, făcut din „lobde” de fag fasonate cu barda (fig. 278) mai ales pentru lăzile de zestre, și ornamentate prin incizii adânci cu motive geometrice, se luca în unele sate de pe marginile depresiunii. Textile de casă, numeroase și frumos alese în război, împodobeau interiorul mai sobru decât în alte zone ale Transilvaniei. Mici obiecte de lemn, între care furcile de tors, erau decorate cu motive geometrice. (P.P.)

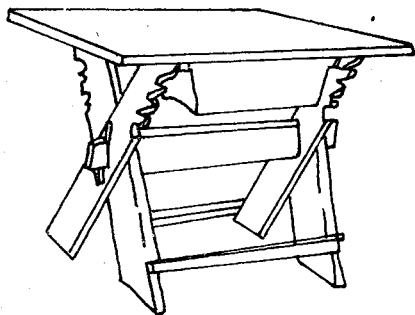

Fig. 278. Masă cu picioarele încrucișate, Clopotiva, zona Hașeg, sec. 20.

Hălmăgiu (sat, comună, jud. Arad). Așezare din Țara Zărandului în care locuitorii s-au specializat în diferite meșteșuguri. Între 1950 și 1953, în 303 gospodării, cu 316 familii și 1081 locuitori statisticile consemnează: 7 croitori, 14 cismari, 28 cojocari, 11 dogari, 9 fierari, 1 frînghier, 8 tăbăcari, 8 tîmplari și dulgheri, 1 zugrav, 2 tinichii, 28 olari. (G.S.)

Hălmăgel (sat, comună, jud. Arad). Centru de ceramică, în care se lucrează vase mari pentru uz casnic, jucării și vase speciale, mărfuri pentru târgul de fete de la Găina. Formele cele mai frecvente sînt: urciorul, de la 1 la 5 l, „canta” între 5—6 l, oala lungă, oala cu două cozi, oala cu baier, „laboșul” cu fundul lat și pereți verticali, strecurătoarea. Vasele din H. sînt decorate prin smălțuire, prin tehnica zgîrierii cu sau fără folosirea angobei. Se folosește smălț verde, așternut direct sau peste un strat de vopsea albă ori smălț verde amestecat cu galben. Vasele pentru târgul de la Găina, ploștile, vasele de flori, urcioarele, sînt decorate prin zgîriere cu motive florale și inscripții. (G.S.)

Hărnicești (sat, com. Desești, jud. Maramureș). Sat menționat la 1360 ca parte componentă a domeniilor voievodului Dragoș. Aici se află un interesant monument, biserica ridicată în 1728. Materialele folosite la construirea bisericii din H. sînt piatra pentru temelii și lemnul pentru cununile pereților, șarpanta acoperișului și învelitoare. Prezintă plan dreptunghiular cu absidă poligonală decroșată, pridvor deschis pe toată latura sudică pînă în dreptul altarului, pronaos larg și naos cu o intrare spre sud. Deasupra pronaosului și a naosului se înalță o boltă semicilindrică; cele două încăperi despărțite prin-

tr-un cadru sculptat în formă de funie pe o parte și cu rozete pe cealaltă parte. Turla pătrată, cu un balcon mic, sprijinit pe 13 coloane, susținînd coiful ascuțit de forma unei prime colone poligonale, cade pe mijlocul pronaosului ca urmare a unor modificări suferite în 1910.

Bibi. ref.: I. Demer, I. Marin, *Maramureșul românesc*, București; *Biserici de lemn din Maramureș*, în BCMI XXXIV, facs. 107—110, București, 1941. (G.S.)

Hășdate (Gherla jud. Cluj). Localitate menționată documentar începînd din anul 1330, situată astăzi la periferia orașului Gherla. Cunoscută pentru icoanele tipărite pe hîrtie — xilogravuri, lucrate de țărani (fig. 279). Meșterii de la Nicula și din alte centre de iconari au folosit xilogravurile de la H. drept isvod, copiindu-le uneori direct pe sticlă. Se cunosc pînă în prezent cinci meșteri care își semnuau clișeele gravate de ei: Pop Gheorghe, Nechita Moraru, Pop Simion, Pop Onisie, Andrei Man. Ei au lucrat de la sfîrșitul sec. 18, pînă la începutul sec. 19. Xilogravurile au fost folosite ca icoane în casele țărănești sau ca decor în biserici fiind lipite direct pe perete în lipsa picturii.

Bibl. ref.: I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975; Șt. Meteș, *Zugravii și icoanele pe hîrtie (xilogravuri-stampe) și sticlă din Transilvania*, în BOR, LXXXII, 7—8, 1864. (G.S.)

Hășmaș (sat, com. jud. Arad). Centru renumit pentru confecționarea mobilierului situat pe Valea Teuzului. Cu cca 70 de ani în urmă la H. și satele din jur — Groșeni, Nermiș, Clit, Botfei și Ciunțești — fiecare gospodar știa să lucreze lăzi de zestre „fără cuie” și alte piese de mobilier: leagăne, paturi, lavițe, blidare, și obiecte de uz casnic, „căuce”, furci de tors, războaie de țesut. Mulți dintre meșteri au fost renumiți pentru lucrări de dulgherie. Meșteri ca Baul Filip, Stanciu Moise, Laza Ioan și Fărcaș Dumitru, care au lucrat pînă la începutul sec. 20, au rămas în amintirea locuitorilor din zonă pentru măiestria lor. Ei lucrau și stîlpi de casă, roți pentru mori, porți cu stîlpi ornamentali, șindrii etc. M. Popa, P. Olar continuă și astăzi tradiția, lucrînd sporadic, fără să se ridice la nivelul artistic atins de înaintași. Piesele lucrate se vindeau în târgurile săptămînale din apropiere, la Beliu, Cermei sau Ineu. (G.S.)

Hășmașu-Ciceului (sat, com. Uriu, jud. Bistrița-Năsăud). v. Ciceu-Corabia.

hecelat, operație prin care se scot de pe cînepa topită „puzderiile”, pînă cînd fibrele textile devin netede și luccioase. Hecela, un fel de pieptene cu dinți de oțel, este legată de un scaun cît mai stabil. Femeia se așează pe un scaun mai mic și trage firele de cînepă prin dinții hecelei. Fiuoarele astfel prelucrate sînt așezate în legături. (G.S.)

hecelă, perie cu dinți metalici mici și deși (fig. 280, 281) cu care se perie fuiorul după ce a fost pieptănat, denumită și ehelă. (G.S.)

Herăști (sat, com. Hotarele, jud. Giurgiu). În „casa de piatră” a boierului Udriște Năsturel, monument de excepțională valoare, se află o expoziție de mobilier popular românesc aparținînd Muzeului satului și de artă populară din București (fig. 282). (G.S.)

Fig. 279. Tipar de xilografură, Hășdate, Cluj, sec. 19.

Hida (sat, comună, jud. Sălaj). Centru de cojocărit în care s-au produs pieptare scurte ornamentate cu „irhă” neagră, ținte metalice, nasturi de sticlă și broderie cu lînică, în tonuri de verde, bordo și negru. Producția de la **H.** a fost puternic influențată de Huedin. (G.S.)

hîrgău, oală mare pentru fiert mîncare, denumită în Transilvania „hărgauă”. Formă specifică ceramicii negre păstrînd caracterele vaselor de tradiție dacică. (P.P.)

Hîrlău (oraș, jud. Iași). Centru de ceramică care și-a încetat activitatea. Aici s-a produs ceramică neagră asemănătoare celei de la Poiana Deleni. (G.S.)

Hirtoape (sat, com. Vinători, jud. Iași). Centru important de cojocărie din zona Iașului unde s-au lucrat cojoace pentru satisfacerea cerințelor sate-

lor din Moldova Centrală (Iași, Vaslui, Neamț, Roman, Bacău). O producție asemănătoare au avut și cojocarii din satele Cuci-Negrești, Tătărăuși și Mirosălăvești (Iași). Producția satelor respective se diferențiază numai prin cromatică sau distribuția ornamentului. Cojocul cel mai răspîndit este „cheptarul” lung pînă în talie, desfăcut în față, fără mîneci, cu clini pe șolduri și formă evazată. El se confecționează din trei „pielicele” de miel — una pentru spate, alta pentru „dinainți” (piepți) și ultima pentru „clinele” și „năzi” (completări). Marginile cheptarului sînt tivite cu blăniță de miel brumăriu. Exemplarele mai vechi „bătrînești” aveau spatele alb, decorat numai cu o „floare”, uneori chiar o figură antropomorfă denumită „turcul”, înconjurată cu rînduri de găitane și „zgărđite” cusute

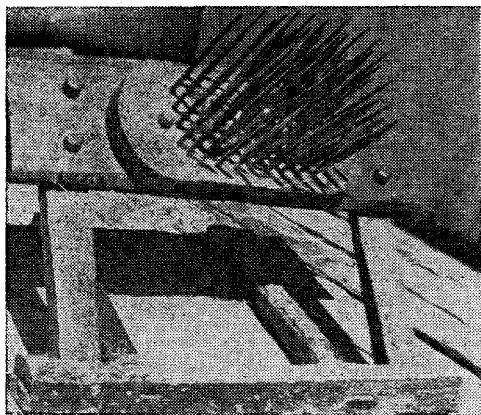

Fig. 280. Hecelă, Bran, Braşov, sec. 20.

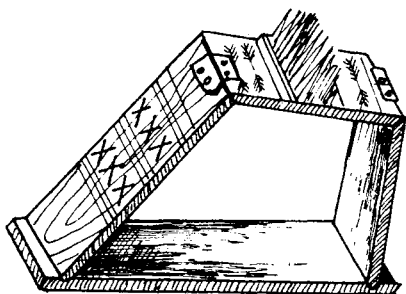

Fig. 281. Hecelă, Transilvania, sec. 20.

cu aţă neagră, la care se adaugă „luceferi” și „stele” din lînă colorată. Ornamentele se repetă și pe piepți, fără să încarce prea mult compoziția ornamentală. La piesele mai noi suprafețele ornamentate acoperă aproape în întregime cheptarul. Culorile folosite frecvent la H. sînt brun, roșu și verde. La Cuci-Negrești, în cromatica cojoacelor predomină tonurile de roșu, verde, negru și roz iar la Mirosălăvești nuanțele de roșu-vișiniu pînă la roz. În toate satele amintite florile erau cusute pe „burduf”, bucată de meșină denumită „janț” sau „pojghiță”, prinse apoi pe cojoc cu punct în cruciuliță executat cu aţă neagră. Toate cheptarele aveau în jurul mîneșilor aceleași ornamente: „altiță”, „muște” și „bătăi”. În afară de cheptare s-au lucrat și cojoace „genuncher” croite drept, lungi pînă la genunchi, tivite pe margine cu „prim” (blană) neagră și încheiate în față cu nasturi din „burduf” și canaci. „Cojocul cu brîu și poale” (clini) este lung peste genunchi și cu garnitură din blăniță neagră de miel. Forma evazată, gulerul drept pe lîngă gît, ornamentele compuse pe piepți dintr-un rînd de găitane care acoperă cusăturile iar pe spate din „canaci” de piele, dau acestui cojoc o notă de sobrietate și eleganță deosebită. (G.S.)

hobît, tulpă înflorată cu care se „leagă” (îmbrobodește), în Moldova mireasa la nuntă, ca semn că a trecut în categoria femeilor căsătorite. **H.** se primea în dar de ia mire. În ziua nunții mireasa purta h. „arcește”, cu capetele pe piept sau lăsate pe spate. După cununie nașa „înhabita” mireasa, o îmbrobodea, punîndu-i ciucurii pe ochi să nu vadă drumul pînă la casa mirelui. (G.S.)

hobod, ștergar alb din pînză de bumbac, lung de doi metri, ornamentat la capete cu motive cusute cu fir de lînă sau mătase folosit în Munții Apuseni în cadrul ceremonial al nunții cînd nașa „lega” (îmbrobodea) mireasa după cununie. (G.S.)

Fig. 282. Expoziția de mobilier popular a Muzeului satului și de artă populară, Casa Udriște Năsturel, Herești, Giurgiu.

Hodac (sat, comună, jud. Mureș). Centru în care aproape 100 de locuitori s-au specializat în construirea fluierelor simple sau îngemănate. Constructorii semiprofesioniști din **H.** împart fluierile simple, cu dop și șase deschizături pentru degete, în cinci categorii după mărime: de 28,7 cm; de 33,6 cm; de 38,6 cm; de 47,8 cm; de 53,6 cm. Meșterii din **H.** produc într-un an cca 100.000 de fluiere. Dintre cei aproape 100 de constructori de fluiere numai câțiva știu să facă și fluiere îngemănate. Decorația ambelor categorii este făcută prin excizie și colorare. Cei mai mulți meșteri din **H.** își desfac singuri marfa umblînd cu desaga de fluiere în toată țara. Există însă și oameni care se ocupă cu colportarea fluierelor. (G.S.)

HODOR, Toader, pictor originar din Vișeu de Mijloc (Maramureș) de numele căruia se leagă introducerea picturii de factură barocă și rococo în Maramureș. Începe să se afirme în pictura maramureșeană la începutul sec. 19. Realizează pictura bisericilor din Cornești și Bîrsana (Maramureș) la 1806, Văleni (Maramureș) la 1807 și Nănești (Maramureș) 1809. Pictura de la biserica din Cornești indică prin structura stilistică începuturile activității sale artistice în timp ce aceea de la Bîrsana ne oferă un ansamblu decorativ evoluat, structurat în mod clar după legi baroce. În organizarea compozițională a picturii din Bîrsana domină structurile baroce. Cu toate că în unele părți se păstrează împărțirea în registre suprapuse, ceea ce predomină sînt medalioanele despărțite prin coloane în relief, cu vrejuri de struguri și flori terminate cu capitele în formă de cap de înger. Ceea ce caracterizează pictura lui **H.** este desenul fin și precis cu înclinație specială pentru tratarea minuțioasă a detaliilor. Personajele sînt prezentate în costume compuse din elemente eterogene din tradiția post-bizantină, din moda timpului și, sporadic, din portul popular local. Pictura lui **H.** constituie un exemplu de prelucrare ale unor tipare baroce și rococo adaptate gustului, cerințelor și posibilităților comunităților rurale din Maramureș.

Bibi. ref.: V. Brătulescu, *Biserici din Maramureș*, în ACMIT, XXXIX, fasc. 107—110; I. D. Ștefănescu, *Arta veche a Maramureșului*, București, 1968; A. Socolan, A. Tith, *Zugrăvi ai unor biserici de lemn din nord-vestul României*, în Marmăția, Baia Mare, I, 1968; A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1982, (G.S.)

horbotă, denumire dată dantelei croșetate cu ață fină sau celei de factură industrială în Moldova și Muntenia. (G.S.)

Horezu (oraș, jud. Vîlcea). Cel mai important centru de ceramică din Vîlcea, atestat documentar din perioada brîncovenească. Produce ceramică smălțuită de bună calitate (fig. 283). Formele caracteristice sînt: taierul, strachina, urciorul de apă, ceașca de țuică și de cafea, sfeșnicul, ghiveciul. Majoritatea vaselor sînt decorate prin tehnica „jirăvirii” care se realizează cu o unealtă specială denumită „gaiță”. Ornamentul se prezintă sub forma unei rețele dantelate. Unele piese sînt decorate cu cornul, cu ajutorul căruia se conturează cocoiși și mai rar pești. Apar frecvent și spiralele, cercurile sau stelele. Paleta cromatică, nu prea bogată, este

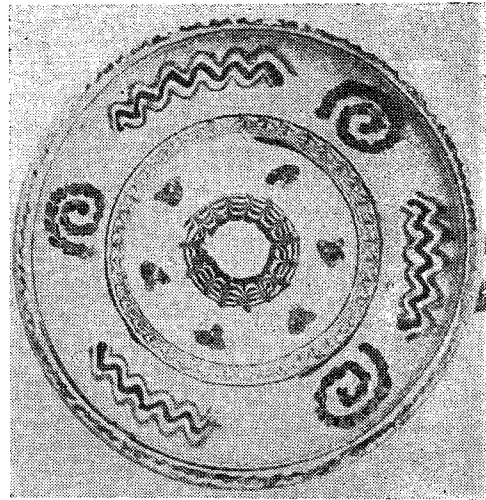

Fig. 283. Bliid, Horezu, Vîlcea, sec. 20.

foarte bine armonizată. Fondul vasului este ivoriu sau brun iar ornamentele trasate cu verde, roșu, cărămiziu și albastru. În prezent, **H.** este unul din cele mai vestite centre în care olarii lucrează individual sau în cadrul cooperăției meșteșugărești (fig. 284). Unii dintre olari au devenit celebri prin lucrările lor: nume ca Frigură, Viçoreanu, Iorga, sînt cunoscute în toată țara. (G.S.)

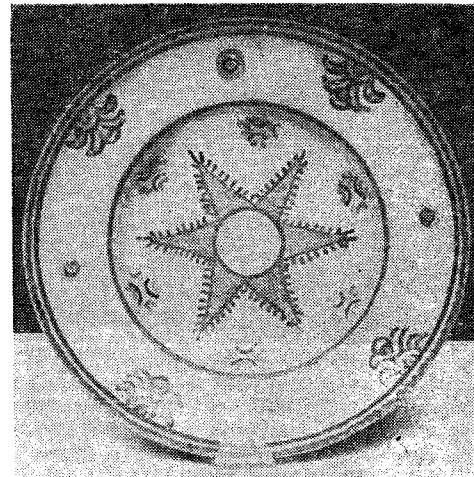

Fig. 284. Taier, Horezu, Vîlcea, sec. 20.

horn, construcție din diferite materiale, — nuiele lipite, birne, scînduri, piatră, cărămidă —, de diferite forme și dimensiuni, — conic, prismatic, piramidal — pornind de deasupra vetrei, de la gura cuptorului sau din partea superioară a sobei și conducînd fumul pînă în pod (fig. 285, 286) sau prin acoperiș afară. În general, **h.** la casele țărănești românești

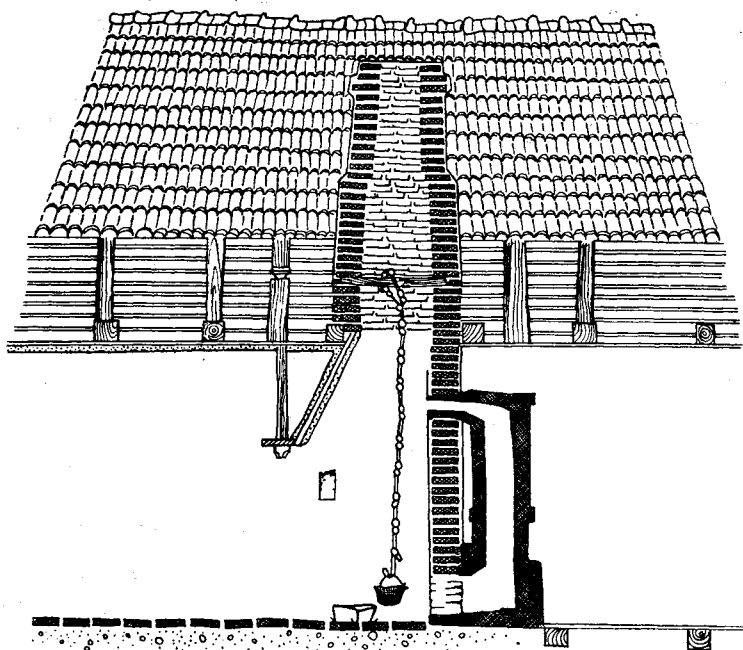

Fig. 285. Vatră cu horn, Oltenia, sec. 19.

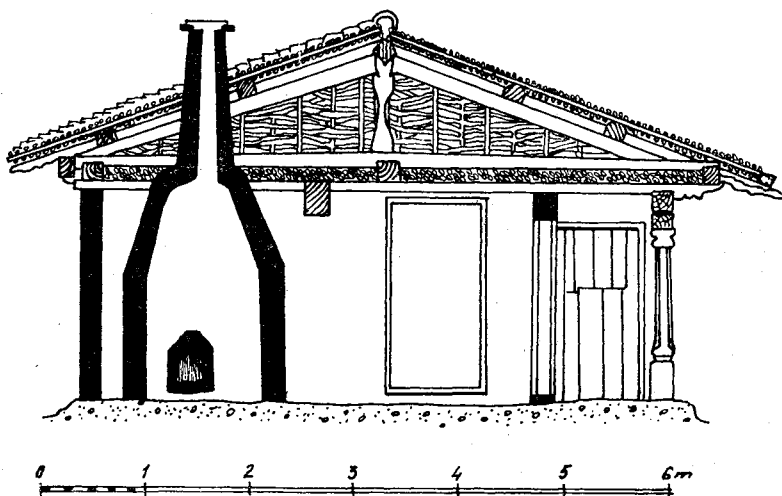

Fig. 286. Vatră cu horn, Dobrogea, sec. 19.

se oprește în pod, doar în unele zone iese deasupra acoperișului, exemplul cel mai caracteristic fiind coșul înalt din Mehedinți și vestul Banatului. În Transilvania și în nordul Moldovei, *h.* este placat cu cahle în porțiunea sa din încăperea de locuit, constituind un important element de decor a interiorului țărănesc românesc; aceste *h.* decorative se sprijină uneori și pe unul sau doi stâlpi de lemn frumos ciopliți. În unele zone, *h.* se termină în pod cu o construcție joasă de cărămidă, piatră sau nuielă împletite, lipite cu lut gros, numită „ursoaică”,

dispusă pe orizontală, cu unul sau două orificii pentru evacuarea fumului, instalație care împiedică scântele să ajungă la paie sau șindrila învelitorii. *H.* poate fi orientat, ca și cuptorul, spre fața casei sau spre latura liberă. (P.P.)

Hotar (sat, com. Tețchea, jud. Bihor). Biserica din *H.*, valoros monument de lemn, construit în 1714 este situată în afara satului ca urmare a mutării acestuia în cadrul acțiunii de „tragere la linie”. Prezintă plan dreptunghiular cu absidă hexagonală cu unghi în ax, ceea ce constituie o excepție

în Bihor. Șarpanta din lemn devine spre perete ușor evazată. Deasupra se ridică turnul cu galerie deschisă și coif de formă octogonală la bază. În interior, un perete cu străvâzături marchează trecerea din pronaos în naos. Sistemul de boltire a fost adaptat specificului fiecărei încăperi: boltă semicilindrică cu arc dublou median în intrados, susținut printr-o contrafișă fixată de grinda tirant și cupolă înălțată dintr-un tavan drept în altar. În 1880 s-a adăugat și „corul” în naos. Pictura a fost realizată în două faze: una la sfârșitul sec. 18 de bună calitate artistică, a doua în anul 1889 mai puțin interesantă. Iconostasul a fost pictat în 1889 așa cum rezultă dintr-o inscripție care menționează și numele lui... „Nicolaeț pictor”. O bogată decorație în lemn împodobește ancadramentele ușilor din naos și pronaos, arcul, grinda și contrafișele sistemului de boltire. (G.S.)

HOTEA, Nicoară (n. 1924, com. Sat-Șugatag, jud. Maramureș), talentat și cunoscut cojocar, **H.** s-a născut într-o familie unde a învățat și meșteșugul pe care îl practică din copilărie. Lucrează pieptare brodind ornamentele pe pânză de casă pe care le aplică apoi pe piele. Motivele decorative denumite „pana păunului” și „cizma cucului” sînt cusute cu lînică în tonuri de roșu. Aceșora li se adaugă oglinjoare, „bumbi” de metal și „ciucalăi”, ciucuri. Cojoacele lui **H.** sînt întîlnite pe o arie întinsă (fig. 287). A fost distins cu premii la expozițiile republicane din cadrul Festivalului național „Cîntarea României”, la Expoziția internațională a meșteșugurilor și meseriilor artistice populare, organizată în R. P. Bulgaria în anul 1978. (G.S.)

Hovrița (sat, com. Șomcuta Mare, jud. Maramureș). Centru de „lădari” din zona Chioarului a

cărui activitate a încetat. Lăzile de **H.**, de tipul celor cu capac drept, au un decor crestat și colorat în vopsele de apă în negru și roșu aprins. (G.S.)

Huedin (oraș, jud. Cluj). Important centru de ceramică în care au lucrat în sec. 19 olari români și maghiari. Aici s-a produs o ceramică nesmălțuită, asemănătoare cu aceea de Vadu Crișului (Bihor). La începutul sec. 20 mai lucrau la **H.** patru olari. (G.S.)

Hunedoara 1. Ținut de excepțional interes istoric și etnografic în cuprinsul căruia se pot distinge mai multe zone etnografice (fig. 288), unele îndelung studiate și deci precis delimitate (Țara Hațegului, Pădureni, Valea Jiului), altele mai puțin cercetate

Fig. 288. Pădureni în costum, Ghelar, Hunedoara, 1979.

Fig. 287. Costum cu cojoc, Sat-Șugatag, Maramureș, sec. 20.

și de aceea avînd limitele mai puțin determinate (Țara Zărandului, Orăștie, Valea Streiului, Munceii Metaliferi), unele dintre acestea din urmă întinzîndu-se în ținuturile învecinate ale Albei (Munceii Metaliferi) sau ale Aradului (Țara Zărandului). Importanța **H.** din punct de vedere etnografic reiese din această simplă enumerare a zonelor aparținătoare. Acest străvechi ținut românesc așezat în sud-vestul Transilvaniei, punte de legătură între Crișana, Banat și Oltenia, inimă a statului dac centralizat, intens romanizat după cucerire, explică puternica viață românească medievală, ilustrată de marele număr de monumente istorice de renume. Densuș, Sîntămăria-Orlea, Strei, Strei-sîngeorgiu, Crișcior, Ribîța, Rîu de Mori, Cetatea de Colți, Ostrov, Prislop, Cinciș (Hunedoara) etc. unele ctitorite de marile familii nobiliare românești ale Corvineștilor, Căndeștilor. Ținut populat exclusiv de români, înregistrează doar slabe și tîrziu (mai ales sec. 18 și 19) infiltrații alogene atrase de industria extractivă și metalurgică. **H.** în întregul ei face parte din marea unitate etnografică românească

cristalizată în jurul nodului muntos al masivului Tarcu-Retezat-Godeanu, cuprinzând, de asemenea, Caraș-Severinul, Mehedințiul (cu prelungirea sudică a Văii Timocului locuită de români) și Gorjul, evidentă în numeroase domenii ale limbii și culturii populare materiale și spirituale, așezări, ocupații, locuință, alimentație, îmbrăcăminte, ceramică, ornamentică și cromatică, folclor literar și muzical, obiceiuri. Unitatea elementelor fundamentale ale acestor domenii se explică atât prin persistența puternicului fond daco-roman (fig. 289), cât și prin relativa izolare geopolitică a ținuturilor, fiecare dintre ele aflându-se la marginea respectivelor

Fig. 289. Pădureancă în costum, Ghelar, Hunedoara, 1979.

formațiuni statale medievale: Caraș-Severinul la extremitatea sud-estică a imperiului habsburgic, Mehedințiul și Gorjul la cea nord-vestică a Țării Românești, iar **H.** la limita sud-vestică a Principatului Transilvaniei. (P.P.) 2. În orașul Hunedoara se găsește castelul Corvinilor, important monument de arhitectură gotică din Transilvania, care adăpostește o expoziție de artă populară din **H.** 3. Centru ceramic care și-a încetat activitatea. La începutul sec. 20 mai lucrau la **H.** trei olari. (G.S.)

hurcă v. **aurăritul**.

hurdoi, putinei pentru lapte confecționat din doage, de formă sveltă, ușor tronconică. (G.S.)

hurmuz, mărgelile din sticlă subțire, imitând mărgăritarul, colorate în argintiu sau auriu, folosite în Transilvania la confecționarea cununilor de mireasă sau a colierelor pentru zile de sărbătoare. (G.S.)

Huși (oraș, jud. Vaslui). Muzeul din Huși înființat în 1957, inițial cu numele de „Muzeul Dimitrie Cantemir”, are la baza patrimoniului de artă populară colecțiile aparținând liceelor „Alexandru Ioan Cuza” și „M. Kogălniceanu”. De-a lungul anilor patrimoniul s-a îmbogățit cu unelte privind practicarea viticulturii în zona **H.** și o colecție de scoarte și țesături de interior, de interes deosebit. (G.S.)

Huta Certeze (sat, com. Certeze, jud. Satu Mare). Localitate cunoscută pentru amploarea pe care o are aici tradiționala „Sîmbră a oilor”, manifestare păstorească, organizată în scopul practic al măsurării laptelui înainte de plecarea turmelor la munte. Sîmbră se organizează în prima duminică a lunii mai pe dealurile din marginea com. Certeze. La sărbătoare participă locuitorii din **H.C.** și satele învecinate îmbrăcați în frumoase costume specifice Țării Oașului, grupuri de cîntăreți, dansatori, trîmbițași. Cu acest prilej se organizează și un târg cu vînzare de produse specifice locale: traiste, pălării, zgărzi și mărgelile, ceramică etc. (G.S.)

lalomița, zonă etnografică care face parte din marea întindere a *Bărăganului* situată pe cursul inferior al lalomiței (fig. 290). Cursul superior al

patrimoniul Complexului muzeal I. Muzeul a fost înființat pe lângă Universitatea ieșeană în 1943, dar s-a deschis pentru public în 1958.

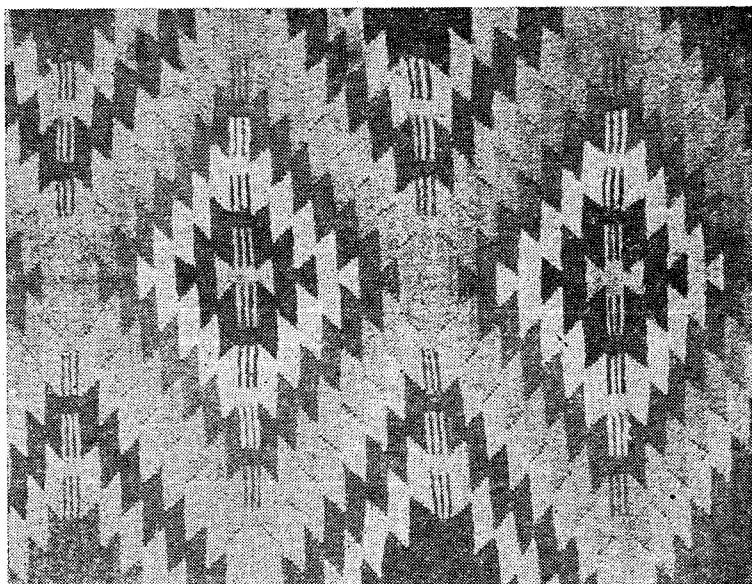

Fig. 290. Scoarță cu roate, lalomița, sec. 20.

lalomiței se înscrie ca unitate etnografică în cuprinsul *Dâmboviței*. Situația reflectă, ca și în alte cazuri, insuficienta cunoaștere și prelucrare a datelor etnografice. **V. Bărăganul.** (P.P.)

Ianca (sat, comună, jud. Olt). Centru de cojo-cărie care a produs pînă în 1900 cojoace de tipul celor de *Dăbuleni*. După această dată centrul s-a specializat în confecționarea de pieptare bărbătești „înfundate” cu decor simplu, compus din aplicații de meșină albă și broderie cu bumbac colorat în stil floral. (G.S.)

Iași (municipiu, jud. Iași). În acest centru de mare importanță pentru cultura românească se găsesc și unele dintre cele mai valoroase colecții de etnografie și artă populară din țară, aflate în

Colecțiile cu obiecte rare și ilustrînd ocupațiile, meșteșugurile sau domeniul industriei țărănești precum și diferitele genuri de creație populară (scoarțe, costume, țesături de interior, mobilier) din întreaga *Moldovă*, dovedesc marea diversitate și unitate a culturii și civilizației noastre; fiecare obiect de aici avînd un raport de cealaltă parte a *Carpaților* sau dincolo de *Milcov* constituie un document de inestimabilă valoare (fig. 291). Expoziția de bază desfășurată pe 1.000 de m.p. prezintă numai o parte din aceste comori, celelalte fiind folosite în expoziții temporare. Imaginea asupra artei populare din *Moldova* este întregită de o fototecă, cuprinzînd peste 12.000 de fotografii și o arhivă de desene. Muzeul a publicat și o serie de lucrări ca rezultat al cercetărilor efectuate. (G.S.)

Iași, (sat, com. Recea, jud. Brașov) v. **Drăguș**.

Fig. 291. Costum bărbătesc cu cămașă din lână, Iași, sec. 19.

Iașilor, Ținutul ~, unitate etnografică relativ complexă însumând mai multe aspecte ale unor subunități ce probabil s-ar încadra în zone sau subzone distincte a căror delimitare rămîne, ca și în, alte cazuri, o sarcină de viitor a etnografiei românești. În stadiul actual al cercetării se poate schița următoarea zonificare etnografică: **1. Cîmpia Jijiei inferioare** cu larga luncă inundabilă a acestui rîu cu mers leneș, născînd bălți pline de stufăriș, cu lucii mari de apă ca cele ale lacurilor dintre Vlădeni și Movileni, dar și cu sate mari de dealuri joase cum sînt Belceștii, Coarnele Caprei, Popricanii (Iași) și, în sfîrșit, cu satele de pe malul Prutului, vechi așezări răzășești ca Bădărăii, Bivolarii, Sculeonii, Probota, Golăeștii, Cristeștii (Iași). **2. Dealul Mare** cu sate adunate de mari dimensiuni, așezate chiar la contactul între înălțimile din vest și cîmpia Jijiei, sate formînd o salbă continuă de la nord de Hirău, trecînd prin Poiana-Deleni (vestit centru de ceramică neagră) prin Ceplenita și Cotnari, Horodiștea și Cucuteni (Iași), pînă la Tîrgu Frumos, lăsînd pe înălțime frumoasa și interesanta din punct de vedere etnografic, așezare a Todireștilor. **3. Valea Bahluiului**, orientată de la vest la est, înconjurată de coline, cu sate vechi ca Ruginoasa și Heleșteni, Brăești, Dumesti și Vorovești la sud, și Erbiceni, Lețcani și Rediu Tătar (Iași) la nord. **4. Podișul înalt al Sacovățului** (porțiune nord-vestică a Podișului Central Moldovenesc) cu sate vestite ca Mădîrjac (Iași) (obiceșuri de iarnă grupate în „Urșii de la Mădîrjac”), Tansa (centru de ceramică important), Tîbănești, Mironeasa și Mogoșești, Scheia (Iași) (cioplitori în piatră), Voinesti (Iași) (cusături de interior). **5. Podișul înalt al Dobrovățului și Poienilor** (porțiune nord-estică a Podișului central moldovenesc) cu sate răzășești, ca Tomești, Osoi, Comarna

și mari așezări pe versantul dinspre Jijia și Prut cum sînt Costulenii, Răducănenii, Moșna (Iași). **6. Valea Prutului cu Tuțora, Prisăcani, Colțu Cornii (Iași), sate de mocani ca Sălăgenii și Cotu-București, Grozeștii și Zberoaia (Iași), ambele cu dublete pe malul celălalt, pînă la Scopoșeni și Gorban (Iași) (case de piatră).** Acestea sînt zonele care gravitează puternic spre marele centru politic, economic și cultural al I., vreme de sute de ani capitală a întregii Moldove. Nu includem în I. nici satele din lunca largă a Siretului de la Lespezi în nord pînă la Mircești în sud, nici cele de pe Podișul Fălticenilor ca Tătăruși în nord, Moțca și Miroslovești, aproape de apa Moldovei și gravitînd spre Fălticeni care se conturează ca o zonă etnografică aparte. Într-o astfel de unitate complexă desigur că și aspectele etnografice vor fi destul de diverse, reținînd totuși anume caractere unitare. Să remarcăm în primul rînd numărul relativ mare al așezărilor răzășești, împrejurare care se reflectă într-un anume conservatorism în domeniul arhitecturii populare de pildă, și, pe de altă parte, în tendința novatoare, în domeniul portului popular, unde razeșii au părăsit de multă vreme ceea ce ei numesc „portul țărănesc”, fusta luînd locul cătrîncei (numele moldovenesc al fotei). Ocupațiile înfățișează aici aproape toate ramurile importante; agricultura, creșterea animalelor (vechea emblemă a I. era un cal); viticultura și pomicultura au în I. unele dintre cele mai vestite bazine din țară (Cotnari, Tomești, Comarna, Moșna); apicultura este dezvoltată, după cum și piscicultura îmbracă forme diverse pe rîurile mari și în bălțile și iazurile numeroase; nici vînătoarea nu a lipsit în masivele păduroase ce încă se mai păstrează, cum este codrul mare al Bîrnovei (Iași). Arhitectura are și ea înfățișări diverse după cum este vorba de zonele înalte și păduroase unde

Fig. 292. Bătrîni în costum de sărbătoare, Popești, Iași, sec. 20.

În trecut au fost construite și case din cununi de birne horizontale și acoperișuri de paie și mănunchiuri de în (exemplare consemnate în anii 1960 la Dobrovăț, Iași) în imediata apropiere a ctitoriei lui Ștefan cel Mare și unde și azi dominantă este tehnica furcilor și a grădelor de nuiele lipite, sau de zonele de șes și bălți de-a lungul Prutului, Jijiei, Bahluiului, unde trestia stuful înlocuiesc nuielele la construcțiile pe furci îngropate sau pe stâlpi înfișți în talpă. Acoperișurile de șindrillă vechi au dispărut, ca și cele de paie, foarte puține exemplare mai persistând; destul de frecvente sînt acoperișurile de trestie; în satele răzășești, tabla a apărut foarte timpuriu, probabil încă la mijlocul sec. 19. Pămîntul bătut, chirpiciul și cărămida sînt și ele prezente. Portul popular din I. (fig. 292) se caracterizează prin folosirea pe o scară neîntîlnită în altă parte din țară a pînzei de lînă țigaie, o foarte frumoasă țesătură realizată din fire de lînă toarse foarte subțire. Din această pînză se croiesc admirabile exemplare de cămăși bărbătești, lungi, drepte, cu mîneci largi, dar și cămăși femeiești fie cu mîneca pornind din umăr, fie încrețită la gît. Se folosea și pînză de borangic. Ițarii încrețiti tare pe picior ca și bernevicii groși, erau croiți tot în stofă subțire sau groasă de lînă. Mijlocul era încins cu frumoase brîie (fig. 293, 294) de lînă roșie, cu birnețe ornamentate cu variate motive geometrice sau vegetale și zoomorfe stilizate, ca și cu motive heraldice (grifonul), și cu curele înguste de piele lungi de cite 3—5 m. Năfrâmi purtate de miri la șold, punge de piele, sumane, polci, „cațaveici”, cojoace, glugi, „zăbune”, completau un port variat în care se făceau resimțite și curente de modă vehiculate

Fig. 294. Brîu, Podișul central al Moldovei, sec. 20.

de marile iarmaroace ale trecutului și de comerțul și meșteșugurile dezvoltate încă din evul mediu în marele oraș. Ceramică s-a lucrat în numeroase centre în trecut, inclusiv în Iași, ca și în Tirgu Frumos și Hîrlău, de unde se păstrează numeroase vestigii de ceramică medievală de la oale și talere la cahle. Azi mai sînt în ființă centrele de la Poiana-Deleni (ceramică neagră), Tansa, Schitul Stavnic, (Iași). Obiecte de lemn cioplit, inclusiv mobilier, se confecționau aproape în toate zonele, mai bogat reprezentate în acest domeniu fiind zonele din cuprinsul Podișului central moldovenesc acoperit cu întinse păduri de foioase. (P.P.)

Ibănești (sat, com. Cungrea, jud. Olt). Biserica de lemn construită în 1785, renovată în 1879, cînd i s-a adăugat un pridvor de zid. De plan dreptunghiular compus cu naosul supralărgit și absidă poligonală, monumentul prezintă o particularitate de boltire față de alte construcții similare din zonă și anume sistemul de acoperire cu bolți semicilindrice transversale în pronaos și pridvor (fig. 295). Biserica are o importanță documentară deosebită datorită portretelor de ctitori prezentați în costume cu cojoace înflorate specifice zonei. (G.S.)

icoană, imagine cu subiect religios pictată pe un suport mobil de lemn sau de sticlă. I. din bisericile țărănești, făcînd parte din compoziția iconostasului — „împărătești” sau „de praznic” — sînt în general pictate pe lemn de meșteri populari, deși nu lipsesc nici cele de altă factură. În Oltenia spre exemplu, în sec. 18 este semnalată existența a zeci de mici zugrăvi de țară care lucrau icoane și pictau biserici. În sec. 17—18, sub influența meșterilor din Țara Românească (Nicolae, David, Simios, Iosif ș.a.) care vin în Transilvania să decoreze biserici-

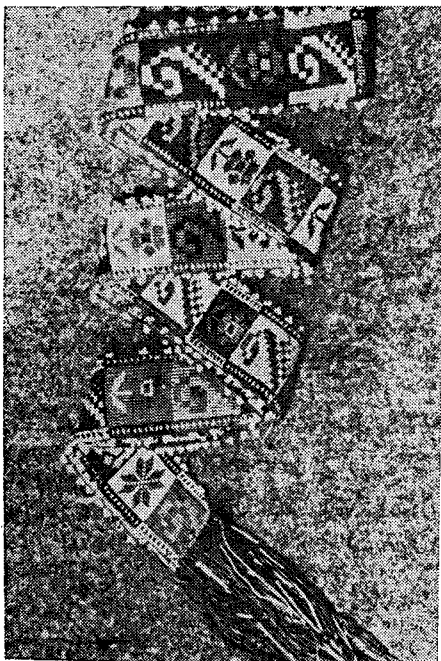

Fig. 293. Birnețe, Popești, Iași, sec. 20.

Fig. 295. Biserică de lemn cu pridvor de zidărie, Ibănești, Olt, 1785.

Fig. 296. Pictură pe sticlă de Ion Morar, Săliște, Sibiu, sec. 19.

cile construite în această perioadă, apar centre locale de zugrăvie la: Beiuș (Bihor), Nicula (Cluj), Săliște (fig. 296) și Râșinari (Sibiu); Fărău (Alba) cu caracteristici populare. Grupul meșterilor din Maramureș a fost de asemenea foarte important. O categorie aparte o constituie i. pictate pe dosul sticlei produse la Nicula (Cluj), Maierii Albei Iulii (Alba), Șchei (Brașov), Tilișca, Laz, Cîrțișoara (Sibiu), Făgăraș (Brașov), Iernuțeni (Mureș) etc. Sînt cunoscute numele unor mari meșteri ca Savu Moga din Arpașul de Sus, Gh. Poenaru din Laz, Matei Țimforea din Cîrțișoara ș.a. V. și **pictura pe sticlă. (G.S.)**

Icoană pe sticlă v. pictură pe sticlă.
icuşar, monedă turcească de argint, în valoare de 20 lei vechi folosită în Cîmpia Munteniei pentru confecționarea salbelor sau „fruntarelor” în sec. 18 și 19. (G.S.)

ie v. cămașă.

iepe, pedale la războiul de țesut purtînd denumiri diferite: „tălpuți”, „tălpigi”, „tălchigi”, „potnogi”, „potnoji”, „schimbători”. (G.S.)

Iernuțeni (localitate componentă a orașului Reghin, jud. Mureș). În spațiul dintre localitățile Gheorgheni, (Harghita — Cluj — Huedin) (în direcția est-vest), Mureșenii Birgăului (Bistrița-Năsăud) (în direcția nord-sud), s-a răspîndit un tip de icoane specific nordului Transilvaniei cunoscute cu numele de „icoane de Iernuțeni”. De format mare (60 × 47 cm, 60 × 40 cm) ele se caracterizează prin prezentarea monumentală a personajelor, care se detașează pe un fond din foiță de aur, presărat cu flori în formă stelară. Conturul desenului este compus din linii curbe cu aureolele și detaliile vestimentare decorate cu linii punctate, care dublează conturul. Un semn distinctiv al acestor icoane îl constituie inscripționarea cu litere chirilice, repetate uneori cu cifre arabe. O serie de icoane descoperite în nordul Transilvaniei par să confirme existența unui centru de pictură, probabil la I., a cărui producție se înscrie între 1796 și 1808, paralel cu centrul de la Nicula (Cluj). Spre deosebire de picturile niculene, cele din I. au un colorit mai sobru, cu negru, brun și roșu stins.

Bibi. ref.: I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975; P. Petrescu, G. Stoica, *Arta populară românească*, București, 1981. (G.S.)

Ieud (sat, comună, jud. Maramureș). Moșia Ieud a făcut parte din proprietățile lui Bogdan confiscate la 2 febr. 1365 de regele Ludovic pentru a fi dăruite lui Balc, Drag, Dragomir și Ștefan, fiii lui Sas. 1. Pe teritoriul I. sînt două monumente de arhitectură populară de excepțională valoare artistică și documentară: a. *Biserica din Vale*, construită în 1717 din birne de lemn cu temelie de piatră, prezintă plan dreptunghiular cu absidă deosebită, acoperiș înalt cu pante rezeși și poală dublă. Turla, de forma unei prisme cu baza pătrată, are un balcon scund și coif sprijinit pe 16 stilpi legați prin arcade simple. Ferestrele dreptunghiulare au latura superioară cioplită în arc. Bolțile altarului și ale naosului sînt de formă cilindrică și înalte. În interior o bogată colecție de icoane pictate pe sticlă; b. *Biserica din deal* construită în sec. 18, situată pe muchea unui deal se distinge prin forma elansată și elegantă. De plan similar cu „biserica din Vale” ea are absida altarului mai bine proporționată. Turla de formă

pătrată are un balcon scund, cu nouă coloane legate prin arce în plin cintru și coif învelit cu șindrilă. Pronaosul este acoperit cu un plafon care se sprijină pe două grinzi ce se continuă și în naos. Bolțile naosului și ale pronaosului au formă poliedrică. Cele două încăperi sînt despărțite printr-un perete de birne cioplite, străpuns de o deschidere. Pictura murală împreună cu o icoană, databile în jurul anului 1782, reprezintă încununarea operei artistice a zugravului Al. Ponehalschi. Scenele încadrate în suprafețe dreptunghiulare, înserate în registre suprapuse, proporționate cu interiorul bisericii, sînt separate prin benzi de culoare roșie. Personajele prezentate de obicei frontal se înscriu armonios în spațiu. „Fecioarele înțelepte”, Avel și Isus sînt reprezentați în costume maramureșene. În pictura bolților, contrar erminilor, se înfățișează viața primilor oameni, Eva fiind îmbrăcată în costum specific local. Gama cromatică cuprinde ocruți, brunuri, roșu-cărămiziu, verde-măsliniu și albastru-grî. 2. Centru cunoscut pentru producția de cojoace. V. Săliște.

Bibi. ref.: *Monumente de lemn din Maramureș*, în BCMI, XXXIV, facs, 108—110, București, 1910; N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, București, 1937. (G.S.)

Igrîș (sat., com. Sîmpetru Mare, jud. Timiș). V. Saravale.

Ilic, vestă scurtă din postav, catifea sau mătase, purtată de bărbați și de femei, mai ales în zonele subcarpatice; decorul este, diferit, în funcție de specificul zonei. V. și **haine de dimie. (G.S.)**

Ilfov, zonă etnografică încă dificil de delimitat deși certe note particulare pot fi distinse în diverse domenii ale culturii populare pe un teritoriu destul de întins, cuprins între valea Mostiștei la răsărit, Cîmpia Vlăsiei la nord, lunca largă a Argeșului la apus și Dunărea la sud. Este o zonă caracterizată din punctul de vedere al mediului natural de prezența a numeroase cursuri de apă, șerpuiind leneș și formînd bălți și lacuri, unele amenajate de mîna omului, străbătînd cîmpia ușor vălurită acoperită de mari păduri în trecut. Luncile largi, bălțile, pădurile, au oferit omului din cele mai vechi timpuri resurse variate de trai, fapt oglindit în existența pe acest teritoriu a numeroase mărturii, începînd cu cele din epoca neolitică, descoperite prin săpături arheologice. La rădăcina barierei de bălți și lacuri au fost întemeiate aici numeroase așezăminte medievale, mănăstiri și reședințe boierești și domnești, și, probabil, nu întîmplător, la vad important și la drum de comerț făcînd legătura între Balcani și Transilvania, a fost statornicită capitala Țării Românești și a României. Așezările prezintă un caracter divers după cum sînt situate pe maluri de ape sau bălți, sau în inimă de pădure și pe întinsul cîmpiei. În genere, sînt așezări mari cu caracter adunat, dar cu o tramă stradală neregulată, specifică vechilor sate românești. Există însă o tendință puternică spre răsfrîngere a așezărilor, loturile de pămînt ale gospodăriilor fiind în genere mari, permițînd dezvoltarea pomiculturii și a legumiculturii. Alături de agricultură și de ramurile ei, din cele mai vechi timpuri, creșterea animalelor a avut o pondere deosebită, după cum și pescuitul și creșterea albinelor au contribuit la diversificarea

Fig. 297. Costum cu fustă și catrință, zona Ilfov, sec. 20.

resurselor de trai. Arhitectura a cunoscut într-o anume fază și existența „bordeiului”, deși nu într-un număr mare, comparativ cu zonele de la apus de I. Casele erau construite pe un schelet de furci cu pereți de nuiele împletite, lipite cu pământ. Mai târziu (sec. 19 și 20) a fost folosit sistemul în „paianță” cu un schelet de lemnărie puternic, cu stâlpi înfiți în talpă, umplutura fiind de nuiele împletite sau de cărămidă. S-a utilizat și chirpicul precum și ceamurul (pământ bătut cu maul). Acoperișul de stuf și trestie a dăinuit pînă în zilele noastre. Decorul acestor locuințe în care pământul a jucat un rol important a constat mai ales în reliefuli de tencuială, modelat cu cuțitul, mai târziu cu șabloane; pot fi văzute și astăzi frumoase ansambluri ornamentale în care sînt prezente motive ca: rozetele solare, glastra cu flori, arborele vieții în diferite variante, chipul și mina omenească. Lemnăria era vopsită în roșu sau albastru, iar reliefulurile în tencuială erau deseori policrome. Încăperile mari adăposteau interesante sisteme de încălzire, cu vetre

libere, hornuri mari, și sobe oarbe, totul adaptat condițiilor de cîmpie și combustibilului avut la îndemînă, în principal paie, trestie. Interiorul era bogat îmbrăcat în țesături de lînă de felul „așternuturilor”, a „foițelor”, acoperind paturile largi ca niște platforme de scîndură, precum și de tipul velințelor și a scoarțelor, cu un decor geometric încadrîndu-se în tipologia țesăturilor de interior din Țara Românească. Ștergere mari de borangic atestă marea dezvoltare pe care a avut-o în trecut creșterea viermilor de mătase. Costumul de I. (fig. 297) se caracteriza prin somptuozitatea cămășilor femeiești, prin fotele încrețite și „zăvelcile” țesute în dungi (fig. 298), prin „zăbunele” matlasate mărturisind legăturile cu lumea orientală și balcanică. Costumul bărbătesc era compus din cămașă albă „zoroclie” (avînd platcă și guler înalt), apărută mai târziu, inițial purtîndu-se cămașa dreaptă bătrînească, și din izmene albe cu cusături, șabace și mărgelile colorate. În anumite subzone s-au purtat și „poturi” de culoare albastru închis sau castaniu,

Fig. 298. Costum cu boscele, zona Ilfov, sec. 20.

cu mărunte încrețituri la spate, cu tur foarte mare, croi legat de asemenea de costumul oriental-balcanic. Ilice, mintene, „epingele”, completau costumul puțin cunoscut din I. (fig. 299). Lucrul lemnului, prelucrarea artistică a metalelor, fier și aramă, și împletiturile de papură, pai, foi de porumb, completează imaginea artei populare din I. (P.P.)

Ilovăț (comună, jud. Mehedinți). Așezare situată în partea de nord a județului în care se păstrează „casa Bărbăcioru” construită la sfârșitul sec. 19, reprezentativă pentru zonă. Construită pe bolovani de râu, cu țalpă și pereți din birne masive de stejar tencuite în interior și exterior; șarpantă compusă din câpriori ciopliți la capete și fixați prin cuie de lemn cu învelitoare formată din trei rânduri de „blăni” (scînduri) lungi. Prezintă plan cu două încăperi și prispă de-a lungul fațadei. Stilpii prispei și cosoroaba sînt frumos fasonate, ferestrele de dimensiuni mici au „dreve” de metal lucrate de

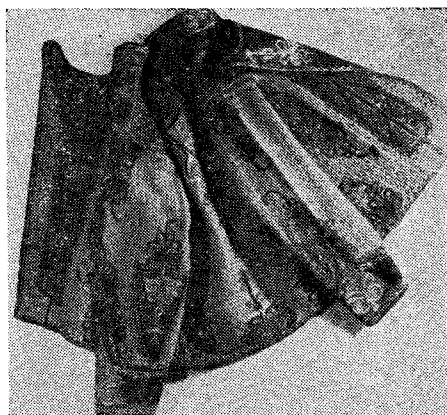

Fig. 299. Mintean bărbătesc, Buriăș, Sectorul agricol Ilfov, sec. 20.

fierar ilustrînd influența arhitecturii gorjene. În casă se conservă vatra originală din cărămidă subțire, soba oarbă și unele piese de mobilier. Accesul în pod printr-o scară fixă, formată din cuie de lemn înfipte în peretele camerei cu vatra, constituie o curiozitate.

Bibl. ref.: M. Bratiloveanu-Popilian, *Locuința tradițională din Podișul Mehedinți*, în SCIA, 1975; D. Tudor, *Oltenia romană*, București, 1963. (G.S.)

iminei, papuci fără toc, cu vîrfurile ascuțite, purtați în Cîmpia Dunării. (G.S.)

imurluc, haină lungă din dimie colorată purtată pe o arie ce cuprinde satele din zonele Ialomîța, Ilfov și Teleorman. Croiul este asemănător cu al dulamei de care se deosebește prin prezența unei bențite care formează gulerul, a glugii și a unei găici fixată la spate. Decorul se compune din găitane și aplicații de stofă policrome. În partea de nord-vest a zonei de răspîndire a i. decorul este mai sobru. În satele situate la nord de lacul Snagov întreaga suprafață a i. este acoperită cu motive ornamentale executate cu găitane subțiri de culoare roșie, galbenă, verde, bleu și albă. Din loc în loc, ca o completare a decorului, sînt cusuți nasturi de metal. În vîrfurile glugii se prinde un canaf mare multicolor. Modelele cu găitane au fost înlocuite acum 60 de ani cu aplicații de stofă colorată foarte strident.

Bibl. ref.: G. Stoica, M. Văgii, *Arta populară din Cîmpia Munteniei*, București, 1969. (G.S.)

in, fibră textilă întrebuițată mult în trecut la confecționarea pînzei, mai ales pentru piesele de port; cămăși, ștergere de cap, izmene etc. S-a folosit împreună cu cînepa sau mai tîrziu în combinație cu bumbacul. (G.S.)

incizare, tehnică de ornamentație executată prin zgîrierea suprafeței materialului (os, lemn, lut) din care este realizat obiectul, cu un instrument ascuțit (fig. 300). Tehnica i. a fost folosită în arta populară fie singură, fie asociată cu alte tehnici la decorarea ceramicii, pieselor din metal sau lemn. (G.S.)

indrea v. ițe.

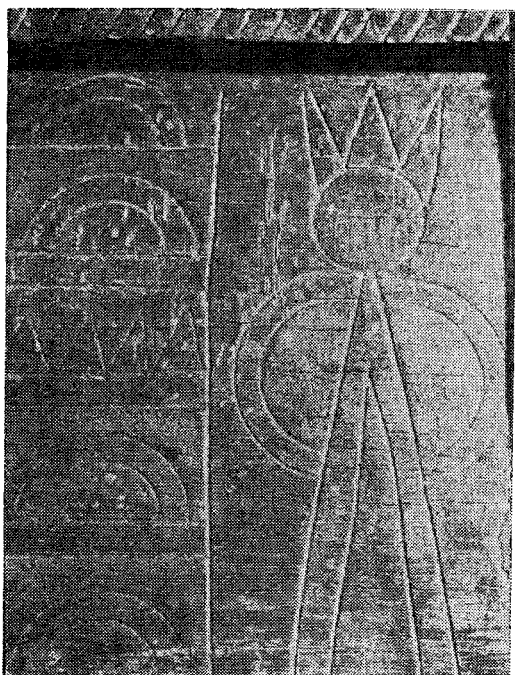

Fig. 300. Ladă de zestre cu ornamente incizate, Suceava, sec. 19.

inel, podoabă specifică portului popular din multe zone ale țării, puțin răspândită, în zilele noastre. I. sînt lucrate din alamă, cositor sau argint și se grupează în două tipuri: a. i. formate dintr-o verigă; b. i. cu montură. I. cele mai simple sînt alcătuite dintr-o verigă cu secțiune rotundă, triunghiulară sau romboidală. Se lucrează prin îndoirea unei lame metalice decorate prin stanțare sau cizelare. I. de acest fel, cunoscute din evul mediu ca produse ale unor ateliere locale, erau destinate tîrgoveților și țărănilor. Forma lor s-a perpetuat pînă astăzi, fiind folosite într-unele sate ca i. de logodnă. Din seria i. cu montură, o primă categorie o constituie cele cu verigă lățită la partea de deasupra, numite în zona Pădureni cu „scaun” (fig. 301). Exemplare provenind din descoperiri arheologice permit constatarea că acest tip este de veche tradiție. Din sec. 11 s-au păstrat la Dinogetia 12 i. de bronz cu veriga ușor lățită, simplă sau cu orna-

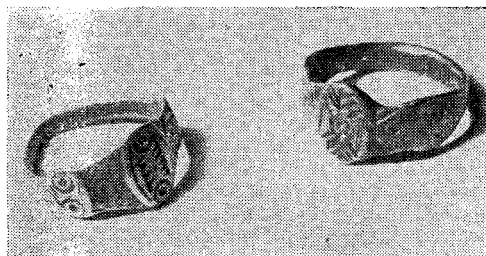

Fig. 301. Inele cu scaun, Pădureni, Hunedoara, sec. 19.

mente geometrice. Din perioada de mijloc a feudalismului, i. similare au fost descoperite la Suceava, și Cotul Morii (Iași). A doua categorie o constituie i. cu montura sudată pe o verigă cu secțiune plată sau semicirculară. Ele apar frecvent din sec. 15—16. Un i. din epoca lui Ștefan cel Mare, descoperit la Suceava și unul provenit din săpăturile de la Drobeta-Turnu Severin (sec. 14—15), cu montură în formă de disc, cu decor geometric, sînt aproape identice cu i. lucrate de meșterii populari din zona Pădureni. I. cu verigă plată și montură în formă de disc s-au purtat și în Moldova de nord și în Maramureș. I. din alamă cu disc, uneori cu diametrul de cca. 3 cm, amintesc prin forma lor i. sigiliu, de origine medievală. Ele s-au purtat în Dobrogea, Mureș, Reghin, Rădăuți. În Hunedoara se lucrează și i. cu intarsii (fig. 302).

Bibl. ref.: G. Stoica, *Podoabe populare românești*, București, 1976. (G.S.)

Fig. 302. Inele cu intarsii, Pădureni, Hunedoara, sec. 20.

Ineu (oraș, jud. Arad). Centru de cojocărie în care s-au produs pieptare femeiești scurte și răscoite în față, ornamentate cu broderie din lînică, în nuanțe de roșu, negru, verde, alb și oglinjoare. Liniile de contur sînt decorate cu fișii de piele decupate. Cojoace similare s-au lucrat și la Bocsig, Șicula, Gurba (Arad). (G.S.)

instalații de încălzit, vetre, cuptoare și sobe de diferite feluri întîlnite în casa țărănească românească. De la vatra liberă, prezentă în locuințele descoperite în săpăturile arheologice, la sistemele de prepararea hranei și de încălzire, cunoscute în locuințele din sec. 18 și 19, s-a ajuns prin perfecționarea continuă a folosirii mijloacelor de încălzire a locuinței. Soluțiile variate cunoscute în casa românească reflectă etapele istorice, condițiile geografico-climatice, în care s-au dezvoltat diferitele sisteme. În evoluția i. de f. din locuința țărănească românească — apărute la început prin dezvoltarea și perfecționarea vetrei libere și devenite ulterior unități independente față de ea, se disting cinci tipuri, stabilite în funcție de structura morfologică, de complexitatea tehnică a construcțiilor și de eficiența acestora. Tipurile respective se întînesc sub forma unor variante mai puțin semnificative. 1. *Vatra liberă cu horn (coș) suspendat*, în legătură cu care apare mai tîrziu soba oarbă, este unul din cele mai arhaice i. de f. de pe teri-

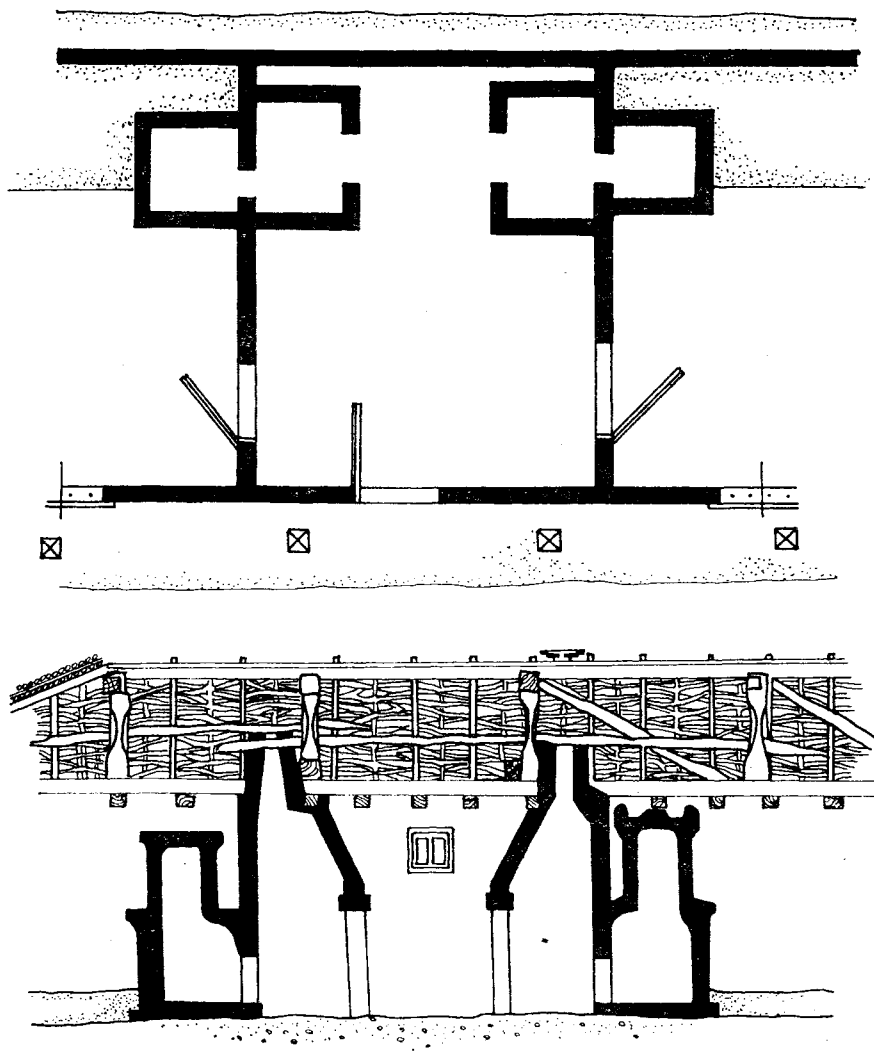

Fig. 303. Vatră liberă cu horn suspendat și sobă oarbă, Dobrogea, sec. 19.

toriu României (fig. 303); vatra liberă este construită în camera de locuit în Țara Hațegului și Pădureni sau în tindă în Banat, Oltenia, Moldova și Dobrogea. Ea trebuie considerată un element de cultură mediteraneană pătrunsă la noi prin intermediul grec și roman, fiind răspândită și la bulgari, iugoslavi, albanezi, aromânii din Balcani. În aceste țări vatra este plasată în mijlocul încăperii sau aproape de perete — coșul avînd formă rectangulară sau circulară; în casa românească vatra este așezată — cu cîteva excepții — în colțul opus intrării la locuința cu o singură încăpere, sau în colțul format de peretele median și cel longitudinal din spatele clădirii la casa cu tindă și cameră. Fiind direct legată de poziția vetrei, „sobă oarbă” — care apare numai în sudul și vestul țării: Dobrogea, Muntenia, Oltenia, Banat, Bihor — este construită în camera de locuit, alături de peretele despărțitor,

în care se deschide gura de alimentare (fig. 304). 2. Vatra cu postament înalt „pomnol” și „coș” dreptunghiular făcut din nuiele împletite sau din piatră, „căloniu” sau „camniță” este una din formele arhaice cunoscute în Transilvania (fig. 305). În această formă a supraviețuit în casa cu cameră și cămară din Pădureni, Țara Hațegului și Munții Apuseni, pînă la începutul sec. 20. În cadrul casei cu tindă și cămară din Transilvania, vatra s-a transformat prin înlocuirea coșului din nuiele împletite sau din piatră, cu o construcție similară, realizată din plăci de ceramică smălțuită sau fără glazură. Olarii din numeroase centre românești din această parte a țării au lucrat cahele necesare „cuptoarelor cu căhăli”. 3. Cuptorul cu vatră în față este răspândit în Moldova, în nordul și vestul Transilvaniei (fig. 306). În spatele vetrei, plasată pe un soclu de pămînt înalt de aproximativ 0,50 cm se găsește cuptorul.

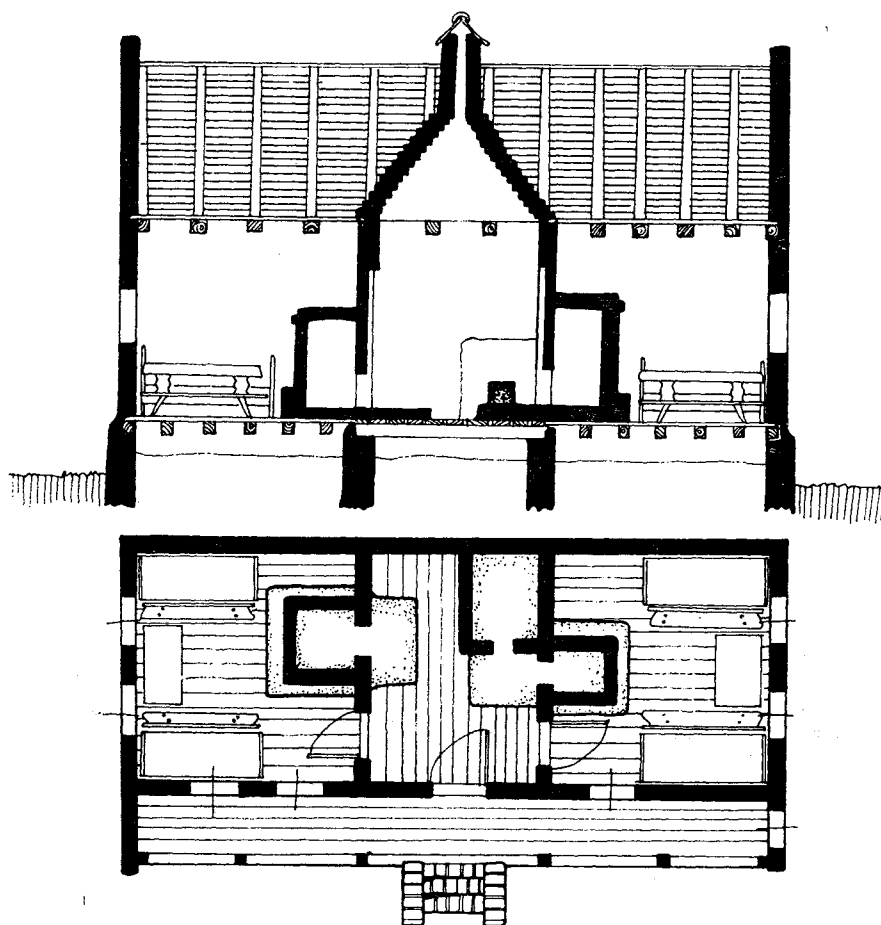

Fig. 304. Casă cu două vetre în tindă și sobe oarbe, Racovița, Timiș, sec. 19.

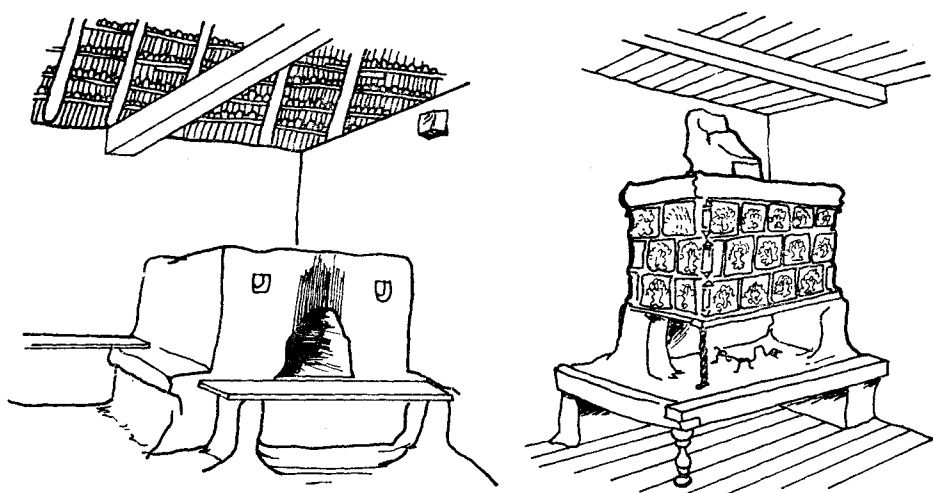

Fig. 305. Vatră cu postament înalt și coș dreptunghiular; cuptor de pâine, Tilișca, Sibiu, sec. 19.

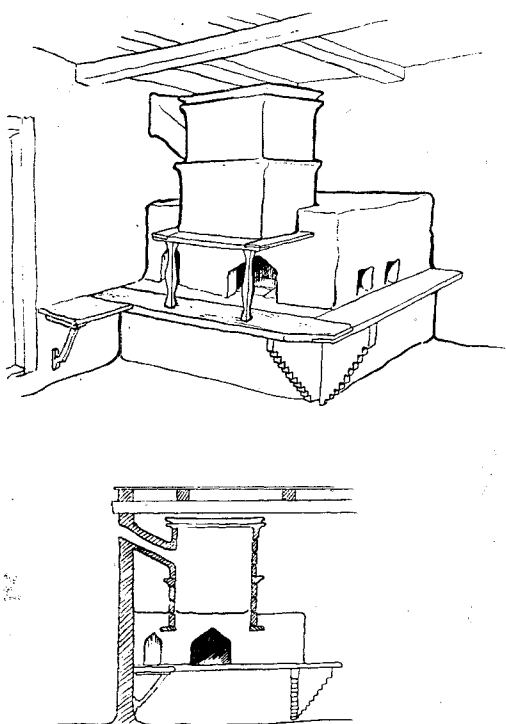

Fig. 306. Cuptor cu vatră în față; ansamblu și secțiune, Suceava, sec. 19.

Deasupra vetrei este construit un coș de captarea fumului de formă dreptunghiulară sau piramidală numit în Transilvania „băbură”, „băbușcă” sau „bubușcă”, suspendat sau susținut pe doi pilăștri. Platforma cuptorului servește în Moldova și în unele părți ale Transilvaniei de nord-est și pentru dormit. În casa cu o singură cameră cuptorul se găsește în colțul opus intrării. În casa cu tindă și cameră de locuit, el este construit în camera de zi, în colțul format de peretele median și cel longitudinal din spatele încăperii. Deși în Moldova cuptoarele au forme foarte variate, structura morfologică rămâne invariabilă aceeași. În Maramureș, la casa cu cameră de locuit și tindă rece, cuptorul cu vatră are coșul sprijinit la partea din față pe doi stâlpi. Fumul se evacuează din casă printr-un burlan în tinda fără plafon, unde este construit un dispozitiv de birne care protejează acoperișul contra scinteiilor, aidoma construcțiilor întâlnite în Ucraina sau Polonia. Tipul de cuptor cu vatră în față, întâlnit în Moldova, nordul și vestul Transilvaniei este cunoscut și de slavii de răsărit, dar se deosebește de cuptorul slav prin dimensiuni, poziția diferită în cadrul interiorului și prin orientarea „gurii” către fațadă. 4. *Sobe de cărămidă* cu forme variate sînt răspindite în zona subcarpatică și au apărut probabil în a doua jumătate a sec. trecut. Fie că sînt simple, de formă pătrată sau dreptunghiulară, fie că au forme complicate, cu nișe sau coloane, sobele sînt caracterizate prin elemente comune: ocupă colțul format de peretele

median și cel longitudinal din spatele camerei de locuit, folosesc drept combustibil lemnul și conservă foarte bine căldura. Forme lucrute artistic se întîlnesc în Țara Vrancei, Buzău, Valea Prahovei și Țara Loviștei. 5. *Soba cu plită* a luat naștere din combinarea plitei cu soba de cărămidă și este răspîndită în toată țara. Îndeplinind funcții duble — pentru încălzit și gătit — soba cu plită este construită în bucătărie care servește uneori și pentru locuit. Forma sobei cu plită, diferă de la o zonă la alta fiind în strînsă corelație cu formele și structurile tradiționale. O privire de ansamblu asupra echipamentului de încălzit din locuința românească duce la concluzia că vatra liberă a fost cunoscută fără excepție pe tot teritoriul țării, din cele mai vechi timpuri. La aceasta s-a adăugat ulterior, ca urmare a schimburilor culturale cu lumea mediteraneană, coșul suspendat, pentru captarea fumului. În estul țării, schimburile reciproce cu slavii de răsărit au avut ca urmare apariția cuptorului cu vatră în față și coș suspendat deasupra. În Transilvania, în structura sistemelor de încălzire mai recente, se simt ecourile unor influențe nord-europene — survenite ca urmare a unor relații reciproce între diverse comunități etnice (influențe adaptate după nevoile și gustul poporului român).

Bibl. ref.: G. Stoica, *Sistèmes de chauffage de l'habitation paysanne chez les Roumains*, în „Etudes d'ethnographie et de folklore” au VIIIe Congres international de sciences anthropologiques et ethnologiques”, București, 1964; Fr. Nopca, *Albanian, Berlin und Leipzig*, 1925; I. Papahagi, *Images d'ethnographie roumaine*, I, București, 1928; Gh. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947; N. Dunăre, *Colecția de cahle a Muzeului etnografic al Transilvaniei*, în AMET, 1957—1958, Cluj, 1958. (G.S.)

Instalații tehnice, mecanisme folosite pentru prelucrarea diferitelor materii prime în cadrul unor industrii populare cu largă dezvoltare pe teritoriul României. Progresul tehnic al mijloacelor de muncă de-a lungul unei perioade îndelungi a avut la bază descoperirea și exploatarea unor energii naturale cum sînt forța motrice a apei și forța eoliană, superioare energiei umane și forței de tracțiune a animalelor. Față de meșteșugurile tradiționale în cadrul cărora se folosea încă din antichitate forța umană, la care s-a adăugat începînd din sec. 14 moara de mînă, teascul cu pene și surub, strungul de mînă și cu pedală, roata de tors, războiul de țesut ș.a. acționate pe principiul bielă-manivelă, sistemele i.t. se încadrează tipurilor energetice superioare. Ele s-au dezvoltat din unele casnice de mînă și s-au diversificat adoptînd sisteme mecanice diferite în funcție de materiile prime sau produsele ce urmau să fie prelucrate; perechi de pietre pentru măcinat cereale; ciocane de lemn și pive pentru țesături, semințe oleaginoase, piatră auriferă; „pînze” pentru tăiat lemnul etc. Sistemul energetic cel mai răspîndit folosit pentru punerea în mișcare a mecanismelor respective a fost cel hidraulic, compus dintr-o roată cu ax și un dispozitiv de susținere la cele două capete. În funcție de poziția lor roțile pot fi orizontale — la sistemele mai vechi — și verticale — la cele mai noi. După tehnica de construcție ele pot fi

cu cupe sau cu palete, „de curent” sau de „cădere”. Tipul de roată și sistemul de transmisie sînt condiționate de debitul apei, de caracteristicile procesului de prelucrare și de natura materiei prime. Originea și răspîndirea unor instalații, mult controversate, se înscrie într-un proces de largă difuziune culturală dinspre lumea mediteraneană către cea central și est-europeană. Varietatea tipurilor funcționale se datorește diversității ocupațiilor determinate de condițiile geografico-naturale, tradițiilor culturale, condițiilor istorice și economice. Cronologic tipurile mai vechi au coexistat cu cele mai noi în funcție de condițiile concrete ale fiecărei țări sau regiuni. Cea mai veche instalație care a folosit forța apei în Dacia și în întreg spațiul carpatobalcanic, a fost șteaza sau *viltoarea* (fig. 307), întâlnită pînă astăzi în majoritatea zonelor montane din țară. Denumirea străveche de „ștează” s-a

moara s-a generalizat treptat pe tot teritoriul imperiului, spre sfîrșitul sec. 2 și începutul sec. 3, înlocuind munca manuală. Începînd din sec. 6 pînă în sec. 12 ea se răspîndește în toată Europa. Apariția morii de apă în centrele cele mai dezvoltate ale Daciei — la Napoca, Apulum, Micia — la sfîrșitul sec. 2 și începutul sec. 3 este atestată de descoperiri litice — pietre de moară cu particularități tehnico-constructive concludente. Folosirea morii de apă în așezările romane de tip „opidum” nu înseamnă însă generalizarea ei imediată în mediul rural în Dacia postaugusteană. Procesul răspîndirii ei în epoca feudală este legată și de dezvoltarea așezărilor, de cristalizarea relațiilor feudale, de constituirea domeniilor etc. Ca urmare moara de apă a coexistat multă vreme în gospodăria țărănească cu rîșnița de mină. Morile au fost instalații importante fiind menționate la 1274 în diploma Cavalerilor Ioaniți

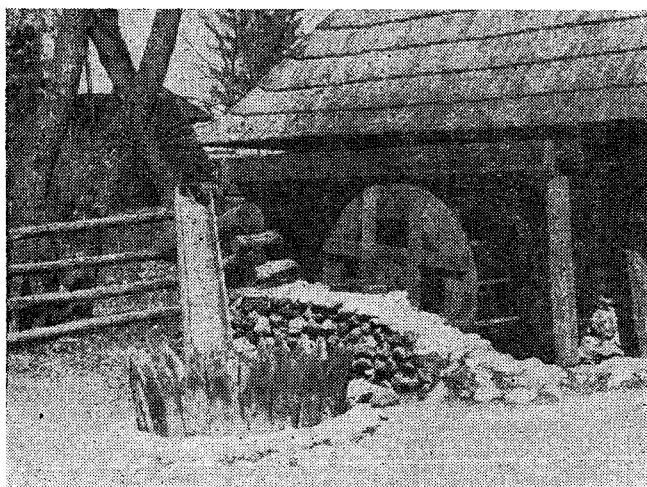

Fig. 307. Viltoare, Vrancea, sec. 20.

menținut în Moldova și nord-vestul Transilvaniei, în celelalte zone fiind folosit termenul de viltoare. Instalația așezată pe firul unui rîu se compune dintr-o groapă de formă tronconică căptușită cu scînduri, la care se aplică principiul vârtejului obținut prin dirijarea apei în interior și învîrtirea țesăturilor așezate înăuntru. Cu ajutorul vîltoarei țesăturile de lînă — cergi sau țoluri — se îngroașă și se scămășează devenind mai rezistente, mai moi și mai călduroase. Viltoarea se întîlnește în două variante constructive: „cu aducțiune laterală” și „cu aducțiune superioară”, primul producînd un vârtej în plan orizontal, cel de-al doilea un vârtej în plan vertical. O altă instalație cu tradiție îndepărtată, făcînd parte din seria celor pentru prelucrarea produselor agroalimentare este *moara de apă* (fig. 308). Vestigiile arheologice atestă existența ei pe teritoriul Daciei de la sfîrșitul sec. 2 sau începutul sec. 3. Moara de apă cu roată orizontală a apărut din sec. 2 î.e.n. în Orientul antic, pătrunzînd în lumea romană în sec. 1 î.e.n. unde a fost perfecționată ulterior. Instalație de mare randament,

printre principalele surse de venituri. Ca urmare morile au fost în perioada medievală proprietate domnească, mănăstirească sau boierească. Morile țărănești au fost în general în folosință colectivă, cele individuale fiind de dată mai recentă. Pe teritoriul României se întîlnesc mai multe tipuri de mori: 1. *Moară cu roată orizontală* și transmisie directă la piatră prin axul roții, sub forma „morii cu ciutură” (cea mai simplă instalație din seria morilor hidraulice) și „moară cu titirez”. Tip răspîndit în partea sudică a Carpaților Meridionali din Banat pînă în Vrancea. O variantă a morii cu roată orizontală este: moara cu ciutură și „butoni” la care admisia apei se face printr-un trunchi de copac pentru a mări presiunea. Pietrele și roata hidraulică sînt mai mici în diametru decît la instalațiile cu admisie simplă. 2. *Moara cu roată verticală* apare în două variante: a. *Moara construită pe pămînt*, răspîndită în toată țara care poate fi cu mecanismul pus în mișcare de o roată hidraulică verticală cu „aripi” sau cu „admisie superioară”, al cărei mecanism este angrenat de o roată hidrau-

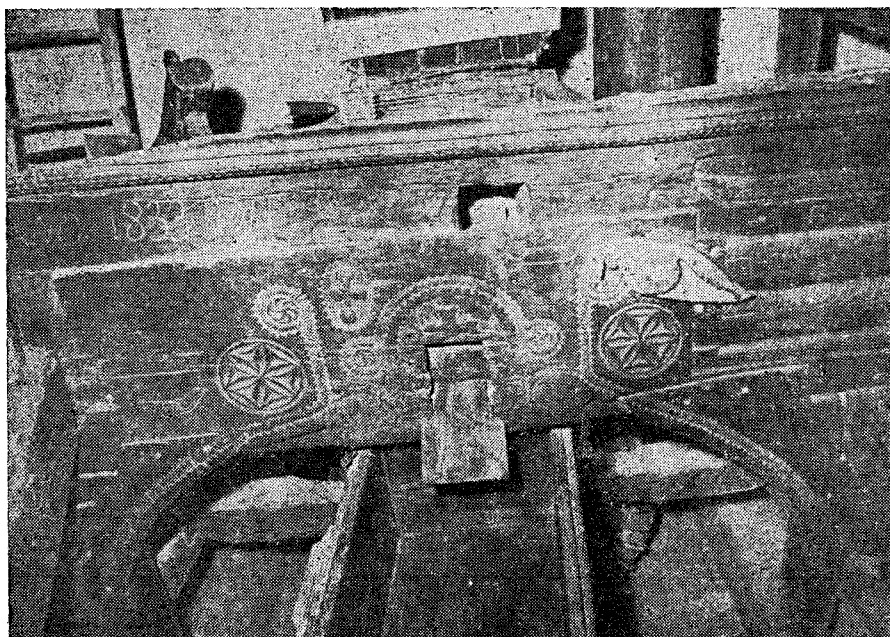

Fig. 308. Fruntar de moară, Orșova, Mureș, 1899.

lică cu cupe. b. *Moara plutitoare* instalată numai pe cursuri mari de apă, cu debit bogat și cădere mică: Valea Oltului, Valea Mureșului, Valea Dunării, cursul inferior al Someșului, Valea Siretului, Valea Timișului etc. Primele mori plutitoare au apărut în sec. 2 pe Tiber și de acolo s-au răspândit în Europa. Deoarece documentele menționează morile fără a le descrie este greu de precizat data apariției lor în țara noastră. Moara plutitoare a fost construită fie dintr-un corp plutitor cu două roți, fie cu două corpuri plutitoare cu o roată, dispusă între acestea. Roata hidrolică are forma unui tambur cu diametru foarte mare. La ambele tipuri roțile sînt triple și admisia este dublă (în două trepte). 3. *Moara de vînt* (fig. 309), este atestată în Dobrogea din 1585, răspîndită și în sudul Moldovei. Prezența sporadică este confirmată și în alte zone ale țării. Morile de vînt întîlnite pe teritoriul României se încadrează celor două tipuri europene: tipul oriental, cu pinze, și tipul occidental, care poate fi cu întregul corp rotativ pe un pivot central sau numai cu partea superioară și aripile mobile, numită de aceea și „moară căciulată”. 4. *Moara cu tracțiune animală*, atestată documentar din sec. 14, specifică zonelor, de cîmpie, cu rețea hidrografică săracă: Oltenia-Muntenia, Dobrogea, Moldova, Transilvania. Asemenea mori sînt menționate de urbarii și în Sălaj, Sătmar, Țara Crișurilor. La 1793 Al. Moruzi decide ca 14 mănăstiri din București să construiască o moară cu cai: „Fiindcă toți timpii poate să se întîmple ori a îngheța morile, din iuțimea iernii... ori din secetă, și pătîmește poporul...”. La Iași erau cunoscute morile cu cai din mahalalele Bărboiului și Muntenii de Sus, iar la Craiova funcționau

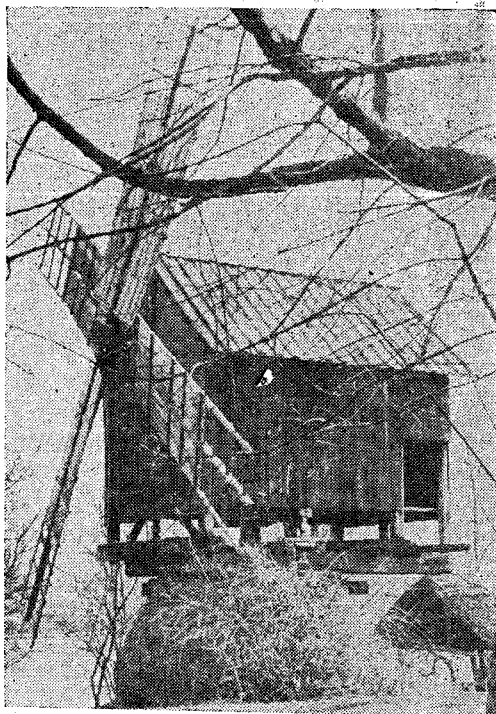

Fig. 309. Moară de vînt, Enisala, Tulcea, sec. 20.

În 1850, 11 mori cu cai. Mecanismul acestor mori era asemănător cu al morilor cu ciură. Din cadrul instalațiilor specifice „industriilor alimentare” acționate hidraulic fac parte și pivele de ulei întâlnite în mai multe variante: „cu săgeți” și cu „ciocane”, „cu roată de piatră” (fig. 310), „cu pisălogi și

Transilvania, Moldova și sporadic în alte părți ale țării. Ele prezintă două variante: „teascuri cu berbeci cu jug vertical” și „teascuri cu berbeci cu bătaie orizontală”. Presele cu șurub folosite pentru stors uleiul sau pentru struguri au fost răspândite în toată țara, fiind de mai multe feluri:

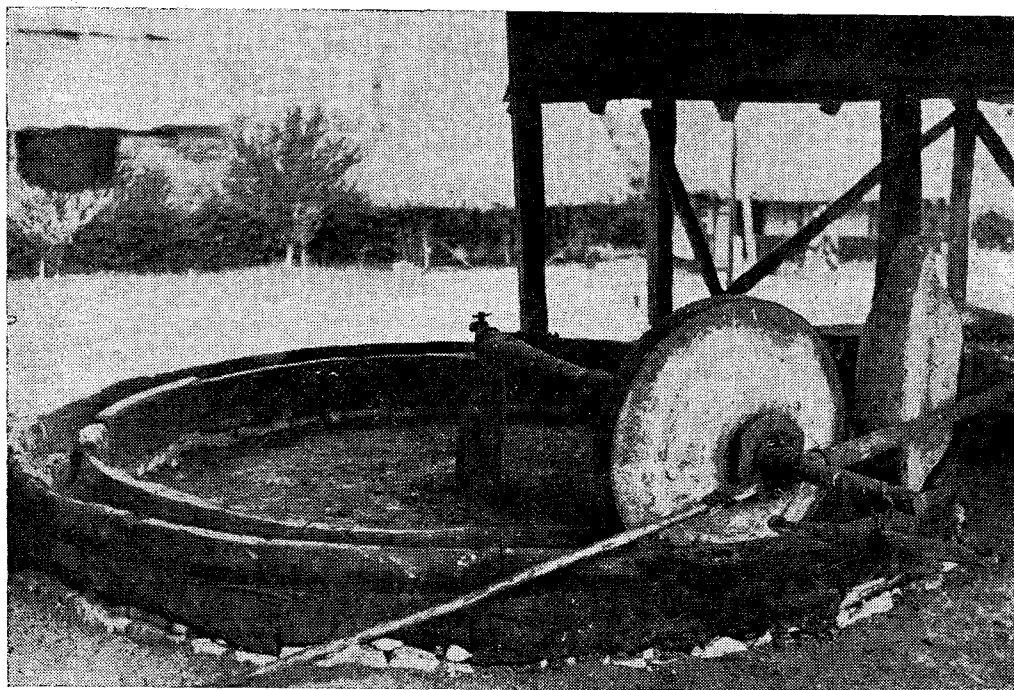

Fig. 310. Piuă de ulei cu două pietre, Mintia, Hunedoara, sec. 19.

scripeți”. Ele funcționau periodic, satisfăcând cerințe locale, fiind menționate în multe documente începând din sec. 14. O răspândire largă au avut, pivele cu „ciocane” derivate din vechile pive acționate manual sau cu piciorul. „Pivele cu săgeți” acționate de roți hidraulice au avut o mare frecvență în Transilvania dar sînt semnalate într-un urbariu din 1632 și în Țara Oltului. Concomitent cu instalațiile acționate hidraulic au funcționat în sate multe instalații de tip casnic, avînd numeroase întrebuințări. Dintre acestea pivele de ulei se încadrează mai multor tipuri. *Pive cu roată de piatră* specifice cursului mijlociu al Mureșului și zonelor învecinate întâlnite în două variante: pive cu roată de piatră acționată manual și pive cu roată de piatră trasă de cai. *Pive cu pisălogi și scripeți* frecvente în Moldova și estul Transilvaniei. Instalațiile de presare întâlnite frecvent în gospodăria țărănească (fig. 311) au fost acționate manual. Ele se împart în două tipuri importante *teascuri cu pene* avînd o construcție: simplă, *teascuri cu șurub*, „cu pene verticale” și „cu pene orizontale”. Ambele tipuri au avut o arie largă de răspîndire: Transilvania, Oltenia, Moldova. Un tip evoluat îl constituie *presele de ulei* „cu ciocane sau „cu berbeci frecvente în

„șurub simplu”, „cu șurub în capătul unei pîrghii orizontale”, „cu șurub cu roată laterală”, „cu șurub la mijloc”, „cu șurub dublu”. Presele sau teascurile cu șurub au fost frecvente în zonele agricole și viticole. Instalațiile pentru prelucrarea țesăturilor au avut un rol deosebit în gospodăria țărănească. Alături de ștează, *piua* a fost cea mai importantă, revoluționînd producția textilelor. Înainte de generalizarea pivei pe teritoriul țării noastre și în Europa în sec. 13 și 14, stofele se băteau manual, „cu coatele”, „pe gratie”, pe un scaun din lemn cu maiul, procedeu atestat pe o arie europeană foarte largă. Primul document care atestă existența pivei în Transilvania datează din 1342, menționată cu termenul de „molendinae pillatorie”. Se întîlnesc două tipuri de pive: *tipul oriental cu bătaie pendulatoare* răspîndit în Oltenia, Banat și Crișana, și *tipul occidental, cu bătaie verticală* (fig. 312), frecvent în Transilvania și Moldova de nord. Ambele tipuri de instalații pot avea două sau mai multe ciocane (fig. 313). În Moldova documentele atestă și existența în evul mediu a pivelor acționate prin tracțiune animală. O altă instalație hidraulică este *dirta* folosită pentru îngroșarea și flaușarea țesăturilor din lînă, întâlnită în mai multe variante:

Fig. 311. Teasc de ulei, Orașu nou, Satu Mare, sec. 19.

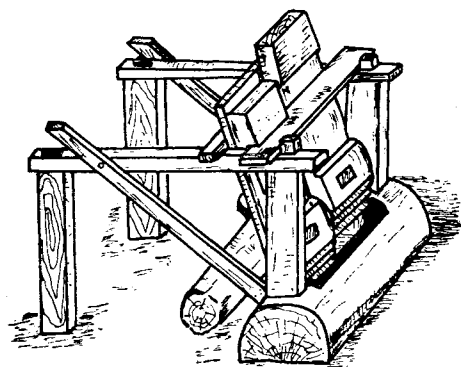

Fig. 312. Piuă cu batere verticală.

„coșul de îngroșat” și „coșul de tras” sau „coșul de tras și îngroșat” compus. Șteampurile pentru sfărâmat piatra auriferă întâlnite în Transilvania, zona Munților Apuseni sînt instalații de tip medieval apărute la noi în sec. 14. Fierăstrăul hidraulic, joagărul altă i.t. importantă s-a generalizat în România în toate zonele din Carpați, fiind o invenție medievală răspîdită în Europa din sec. 13. În funcție de sistemul de transmisie fierăstraiele pot fi: cu „transmisie directă” de la roată la rama cu pinzele cuțit și cu „transmisie indirectă”, prin intermediul unui angrenaj cu mai multe trepte. I.t. de importanță deosebită în economia rurală

au pe lîngă valoare funcțională și valoare artistică, fiind considerate de W. Hoffman, directorul Muzeului de artă modernă din Viena: „... ele însele opere de artă”. Alături de ingeniozitatea tehnică instalațiilor li se recunoaște, în lumea modernă, frumusețea și forța expresivă, exprimată într-o funcționalitate estetică. Uriașele ciocane și „oale” lucrate dintr-o singură bucată de lemn ale pivelor, șuruburile înalte de cite doi metri, lucrate din păr sălbatic, folosite la teascurile de vin și ulei, maiele preselor de ulei, au forma unor adevărate sculpturi. Cu mijloace tehnice rudimentare, aplicate cu o mare măiestrie la fasonarea unui trunchi de copac, meșterii populari înzestrați cu simțul formelor și al proporțiilor atît de esențiale oricărei opere de sculptură, au reușit să transforme aceste i.t. în obiecte emoționante prin frumusețea lor simplă, menite unei funcționalități precise.

Bibl. ref.: V. Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978; C. Bucur, *Creația tehnică*, în „Istoria gîndirii și creației științifice și tehnice românești”, București, 1982; I. Vlăduțiu, *Etnografia românească*, București, 1973; C. C. Giurescu, *Contribuții la istoria științei și tehnicii românești în secolele XV—începutul secolului XIX*, București, 1973; D. D. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV—XV*, București, 1973. (G.S.)

instrumente muzicale, aparate construite pentru a produce sunete muzicale, folosite în număr mare și de poporul român. Unele dintre acestea sînt foarte vechi — buhaiul, duba, buciumul, fluierle, cimpoiul, iar altele au fost adoptate de-a

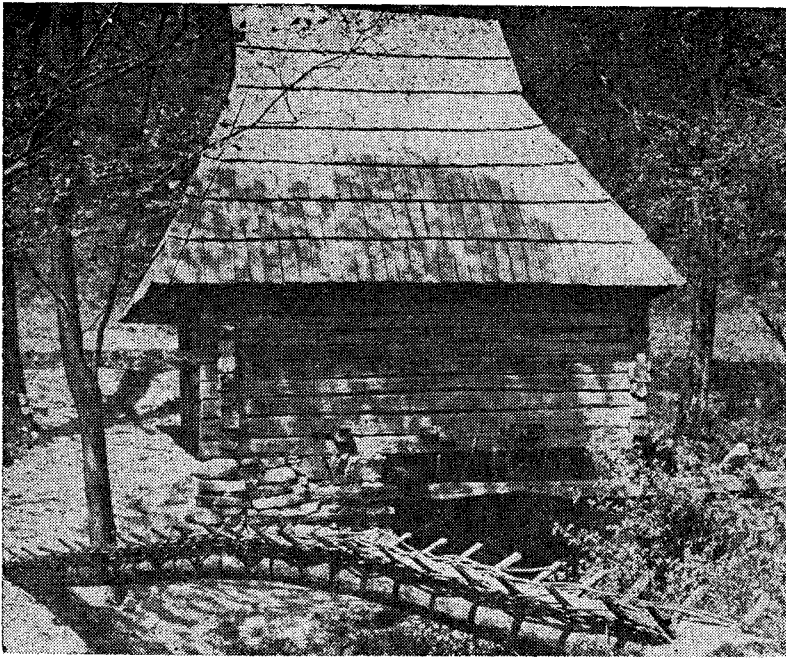

Fig. 313. Piuă cu viltoare, Prigor, Caraș-Severin, sec. 19.

lungul timpului prin schimburi culturale — vioara, țambalul, chitara, clarinetul. Mai recent au pătruns în muzica populară și togoata, saxofonul, acordeonul ș.a. I.m. populare sînt lucrate de execuțanți sau de meșteșugari din sate și țîrguri: duba, daireaua, drîmba, buciumul, cornul, fluierule. La acestea se adaugă o serie de pseudoinstrumente cum sînt frunza, coaja de mesteacăn, solzul de pește, duruitoarea ș.a. I.m. diferă ca și muzica de la o zonă etnografică la alta. Ariile de răspîndire ale i.m. cunoscute astăzi nu corespund probabil celor din trecut, fiind greu de stabilit arii precise pentru timpuri mai îndepărtate. T. Alexandru a stabilit pe baza unor cercetări laborioase răspîndirea actuală a celor mai importante i.m. populare. Fluierule cu șase deschizături pentru degete și fără dop se întîlnesc în nordul Moldovei, cu mici pătrunderi în Transilvania; fluierul cu dop și cinci deschizături pentru degete este frecvent în Oltenia, Muntenia, Dobrogea și sudul Moldovei; buciumul cu tubul drept și conic, apare în Munții Apuseni; dubele se folosesc într-o parte a Hunedoarei și Caraș-Severin iar tilinca se mai utilizează numai în nordul Moldovei etc. Unele i.m. vechi au dispărut ori se întîlnesc foarte rar. Cronicile și documentele din sec. 15—18 menționează numele unor i.m. dintre care unele pot fi ascultate și astăzi în sate iar altele au fost date uitării: lăute, buciume, cobze, cetere, țimbale, cimpoaie, fluierule, giamparale, naiuri, psaltiri, surle, tambure, trîmbițe, muscaluri etc. În zilele noastre se mai folosesc doar buciumul, cimpoiul, fluierule, naiul (muscalul) și lăuta sau cobza (reprezentată pe frescele multor mănăstiri și biserici din veacul al 16-lea). În sec. 15 și 16 muzica populară nu se

diferenția de muzica cîntată la curțile domnești sau boierești. Creșterea influenței turcești și adîncirea diferențierilor de clasă a avut ca rezultat și introducerea unei muzici diferite, mai întii turcească, la sfîrșitul sec. 18, apoi „europenească” în sec. 19, cîntată alături de „muzica valahă”. Muzica populară instrumentală s-a dezvoltat fie din muzica vocală, fie independent, determinată de specificul instrumentelor folosite. I.m. populare se împart după natura corpului vibrator în patru tipuri: a. *idiofone* care sună prin vibrație, lovire, frecare, ciupire ori suflare (drîmba, zurgălăii, pintenii, toaca, duruitoarea); b. *membranofone* la care sunetul se produce prin lovirea unor membrane (duba, daireaua, darabana, toba sau prin frecare (buhaialul); c. *aerofone* la care sunetul se obține prin suflarea unui curent de aer pus în vibrație cu buzele (buciumul, cornul, cimpoiul (fig. 314), surla); d. *cordofone*, care produc sunete cu ajutorul unor coarde întinse deasupra unor cutii de rezonanță prin ciupire (cobza, țitera) ori prin frecare (vioara, viola, contrabasul). I.m. populare pot fi clasificate și după caracterul lor: profesionale sau neprofesionale. Dintre cele vechi numai naiul, cobza și țambalul sînt instrumente profesionale lăutărești. Instrumentele profesionale: heliconul, flautul, clarinetul, togoata, saxofonul, armonica, acordeonul, vioara, viola, contrabasul, produse de fabrici, au fost introduse în muzica populară de lăutari și acceptate în căutarea de noi mijloace de exprimare artistică.

Bibl. ref.: T. Alexandru, *Instrumente muzicale ale poporului român*, București, 1956; T. Burada, *Despre întrebuițarea muzicii în unele obiceiuri vechi ale poporului român*, în Almanah muzical, Iași, 1877;

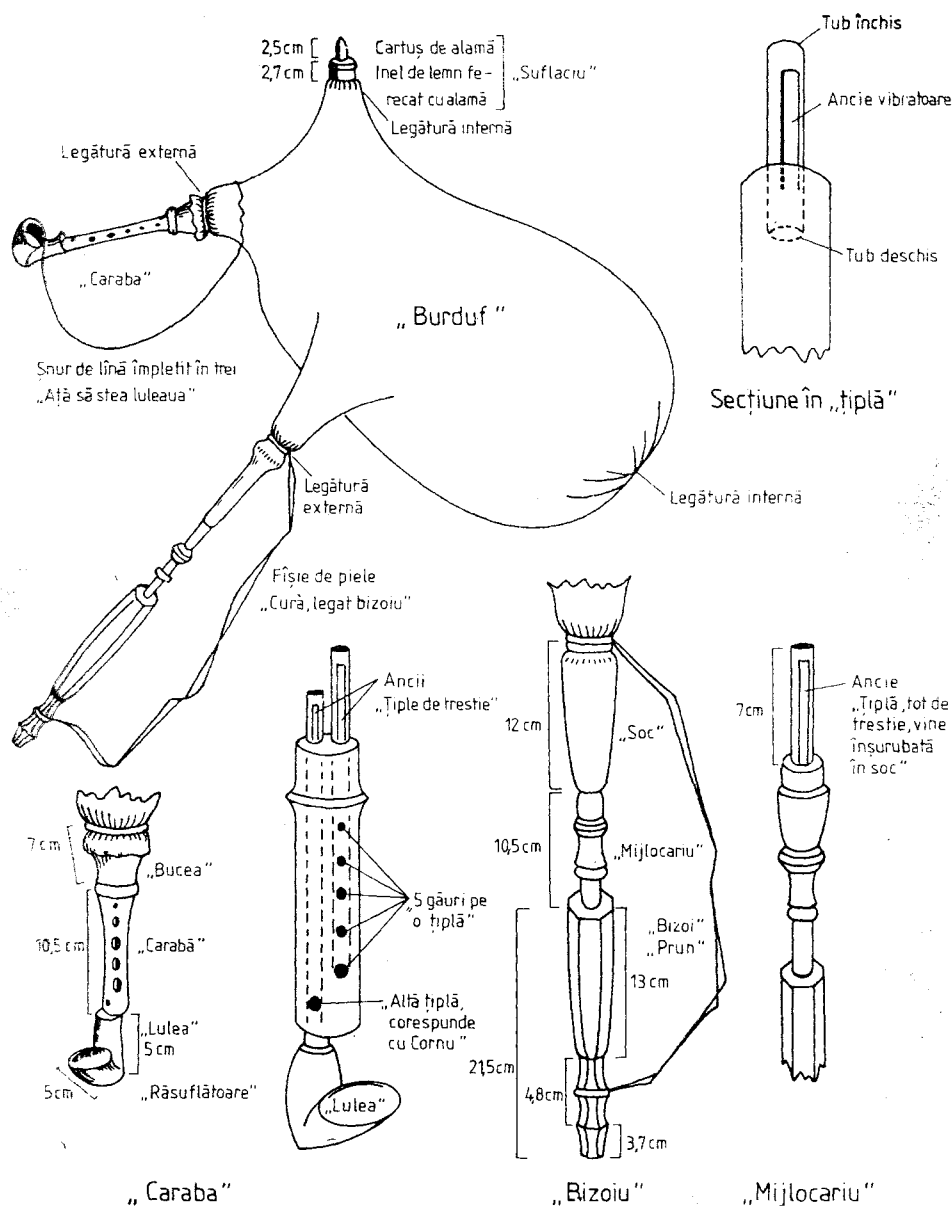

Fig. 314. Cimpoi; părțile componente.

Fr. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, III, Wien, 1872. (G.S.)

intarsie, tehnică decorativă specifică artei lemnului, constind în încrustarea plăcii de fond a unor motive dintr-un alt material. În arta populară românească se întâlnesc intarsii de cositor pe unele obiecte: fuse, prăsele de cuțit, carabe la cimpoi în zona Pădureni etc. (G.S.)

interiorul locuinței, ansamblu care constituie poate cea mai concludentă expresie a modului

de viață și a spiritualității, a ideilor, a cuvintelor unui popor, a vieții familiale și sociale, cu toate implicațiile lui. Factorii care determină structura și evoluția i.l. sînt, în general, de natură umană și istorică. Umană, pentru că modul de organizare a interiorului reflectă totdeauna condițiile de viață ale comunității, ale individului: situația socială și materială, tinerețe sau bătrînețe, fantezie, și, mai cu seamă, gustul pentru frumos din todeauna al oamenilor. Formele de organizare a i.l. cunosc o

evoluție istorică, căci oricare ar fi latura umană pe care o exprimă un aranjament al locuinței, acesta nu poate fi judecat decât în cadrul epocii în care a fost realizat și s-a dezvoltat, în cadrul stilului acceptat de societatea respectivă, stil care, deseori, a fost predominant pentru o anumită etapă istorică. Concepția estetică cu privire la locuință s-a dezvoltat sub dubla influență a cerințelor istorice și a factorilor personali. Privit din acest punct de vedere, i.l. exprimă, pe de o parte, condițiile social-economice și istorice în care se conturează un anumit tip de aranjament, iar pe de altă parte concepția estetică a societății și simțul estetic, în ultimă instanță preferințele celui care l-a aranjat. I.l. țărănești a fost condiționat de mediul natural, de ocupații, de stadiul dezvoltării tehnice, de schimbările culturale. În strînsă legătură cu funcția de adăpost împotriva intemperiilor, dotarea interio-

timp, spiritul lor inventiv. I.l. poartă de asemenea amprenta puternică a opiniei comunității respective cu privire la „ce trebuie să cuprindă” și „cum trebuie să fie amenajat”. Factorul determinant în organizarea i.l. a fost situația economico-socială a locuitorilor, care explică diferențierile, ca urmare a stratificării sociale și a posibilităților economice. În sec. 18 și 19, i.l. prezintă o mare unitate, confirmată prin prezența unor elemente componente în tot spațiul românesc, explicabilă prin fondul cultural străvechi care și-a pus amprenta pe întregul ansamblu de manifestări de cultură și civilizație. Pe acest fond unitar, ca urmare a condițiilor social-economice și istorice diferite, a orientării schimbărilor culturale în direcții deosebite în cadrul provinciilor istorice, s-au cristalizat „stilurile zonale” pe care le întâlnim și astăzi în locuința țărănească. Unitatea i.l. românești se manifestă atât în elemen-

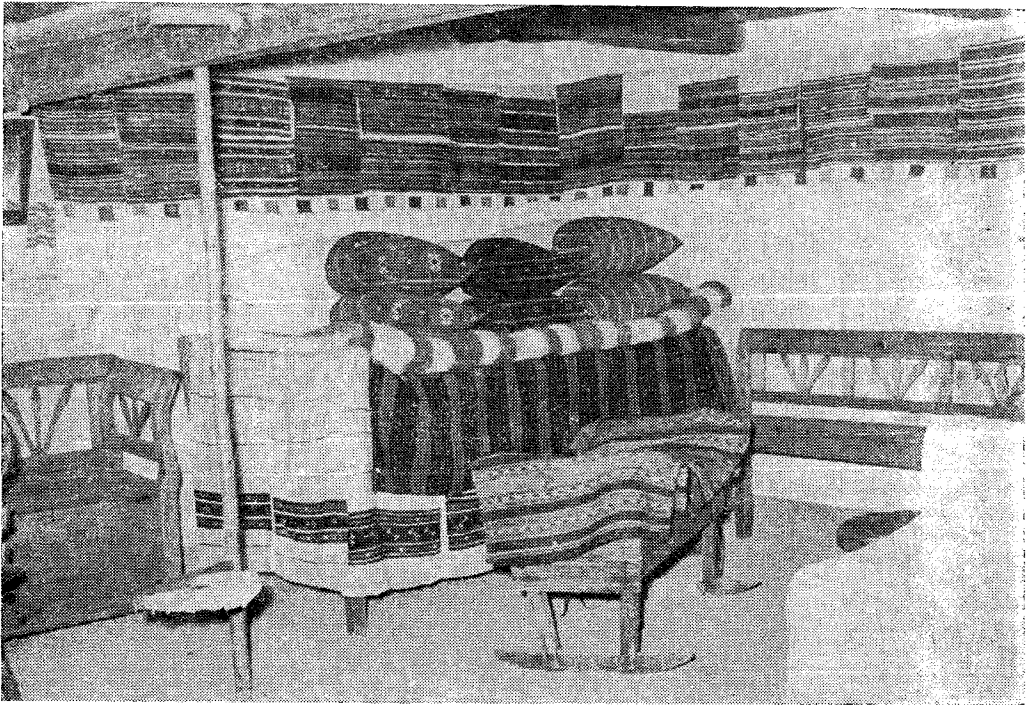

Fig. 315. Interior cu pat înalt și culme, Bedeci, Cluj, sec. 19.

rului este diferită în zonele de munte cu climă rece de cele cu climă mai caldă, de cîmpie. Echipamentul de încălzit, țesăturile de interior, sînt influențate de mediul natural. Practicarea anumitor ocupații determină nemijlocit modul de organizare al gospodăriei și a locuinței. Din inventarul casei, din prezența ori absența unor categorii de obiecte, se pot desprinde concluzii cu privire la ocupații și la modul în care au influențat organizarea interiorului. Soluțiile adoptate pentru repartizarea spațiului și pentru organizarea diferitelor obiecte legate de desfășurarea vieții gospodărești ilustrează și modul specific de organizare al familiilor și, în același

tele de bază, numărul și destinația încăperilor, sistemul de încălzit, așezarea lavițelor, a patului și a mesei în raport cu intrarea — cît și în domeniul decorativ — înfrumusețarea interiorului cu scoarțe, ștergare, ceramică, icoane pictate pe sticlă sau pe lemn, mobilier bogat decorat etc. (fig. 315). Schimbările survenite în organizarea i.l. au fost determinate de cerințe stringente de viață, care au silit pe om să găsească soluțiile cele mai bune. Asupra moștenirii străvechi în organizarea interiorului, o deosebită influență au avut-o legăturile cu unele instituții feudale: mănăstiri, curți boierești și chiar domnești, care aduceau pe diferite

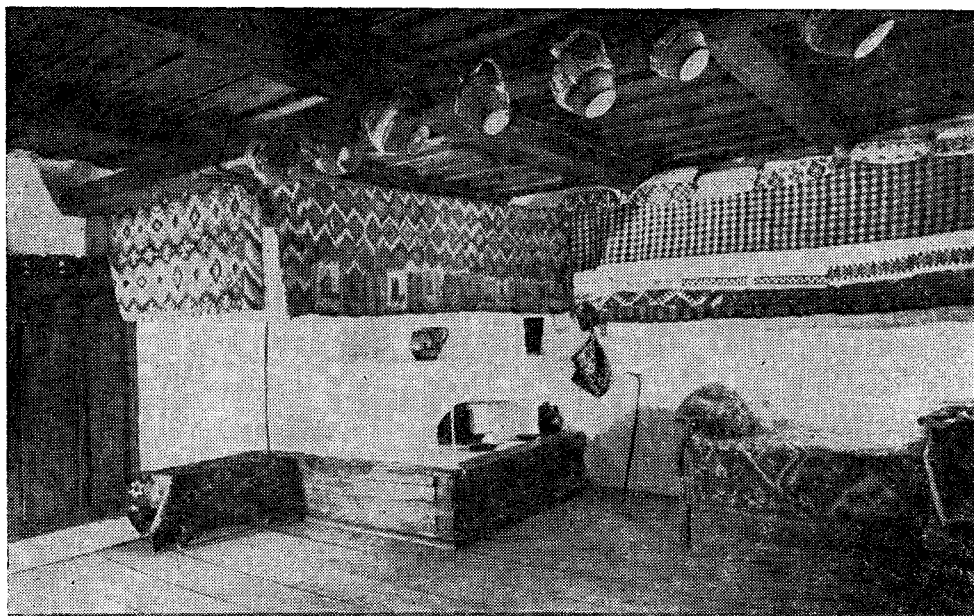

Fig. 316. Interior cu țesături pe rudă, leud, Maramureș, sec. 19.

căi elemente noi în casa țărănească. Un rol de seamă l-au avut, de asemenea, târgurile anuale, unde sătenii intrau în contact cu negustorii români și străini, care vehiculau tot felul de obiecte: lână prelucrată industrial, bumbac, covoare, postavuri fine aduse pentru curțile domnești, boierești sau pentru mânăstiri. Motive decorative diferite, o cromatică deosebită, forme și compoziții noi, văzute cu aceste ocazii, erau înregistrate și adaptate apoi cerințelor și gusturilor locale. Pe plan artistic, reînnoirea petrecută în Europa în jurul anului 1900 în arta cultă, s-a reflectat și în i.l. din România. Preferința pentru așezarea obiectelor cu caracter decorativ în frize colorate, alternate pe spații libere, de culoare albă, o anumită orînduială a mobilierului pe lângă pereți, este specifică poporului român, indiferent de particularitățile zonale (fig. 316). Ideea despre confort, despre viață, s-a transformat în același timp cu ideea de frumos, conturîndu-se în cadrul locuinței cu trăsăturile proprii poporului român. Privit în ansamblu, procesul de transformare continuă a i.l. țărănești nu are ca rezultat o diversificare și o spargere a unității, ci un proces de generalizare a unor forme particulare la un alt nivel, conform cerințelor vieții moderne. Unitatea i.l. se manifestă pregnant în câteva elemente de bază: planul și numărul încăperilor, structura interiorului, (fig. 317), instalațiile pentru prepararea hranei și pentru încălzit, mobilierul, țesăturile, ceramica cu caracter ornamental. În sec. 19, planurile locuințelor care cuprindeau în medie una, două și trei camere de locuit, constituiau un procent preponderent. Funcțiile încăperilor, strîns legate de numărul lor determină conținutul și modul de organizare atît al obiectelor cu caracter funcțional cît și al celor cu caracter decorativ.

În general, casa veche românească se caracterizează prin existența unei vetre unice în camera de locuit, la care s-au adăugat ulterior și alte încăperi. Privite sub aspect funcțional, încăperile locuinței țărănești românești se grupează în câteva categorii: *încăperi de trecere (tinda); camera de locuit; camera de oaspeți; camere pentru depozitare (cămară, pod, pivniță)*. În locuințele din sec. 18—19 fiecare încăpere îndeplinea, în cele mai multe cazuri, mai multe funcții. În stabilirea tipului de organizare în cadrul diferitelor planuri de locuință, câteva elemente cu caracter fix constituie structura: sistemul de încălzire, patul, lavițele, în funcție de care sînt așezate celelalte obiecte din încăpere (fig. 318). Structura i.l. românești caracterizată printr-o mare unitate, permite încadrarea lui în câteva tipuri: 1. *casă cu vatră sau cuptor în camera de locuit, pat lângă peretele din spate al încăperii și lavițe dispuse în unghiu, așezate în colțul opus sobei*; 2. *casă cu vatră în tindă, sobă în camera de locuit, paturi așezate în unghi în colțul opus intrării*; 3. *casă cu vatră în tindă, sobă în camera de locuit, paturi așezate paralel pe lângă pereții longitudinali și masă între ele* (fig. 319). Primele două tipuri, care în sec. 19 acopereau teritoriul toată țara, au existat concomitent. Al treilea tip, reprezintă un stadiu evoluat care a succedat pe primele două. Aspectul decorativ al interiorurilor țărănești apare foarte variat, datorită unei game bogate de motive ornamentale și a unei palete cromatice deosebite (fig. 320). Din punct de vedere al categoriilor de obiecte cu caracter ornamental și a locului pe care îl ocupă, ansamblul decorativ al interiorului se prezintă mult mai unitar ceea ce permite încadrarea lui în trei tipuri: a. *interior caracterizat prin folosirea scoarțelor pe perete în dreptul patului și a ștergarelor lungi așezate în formă*

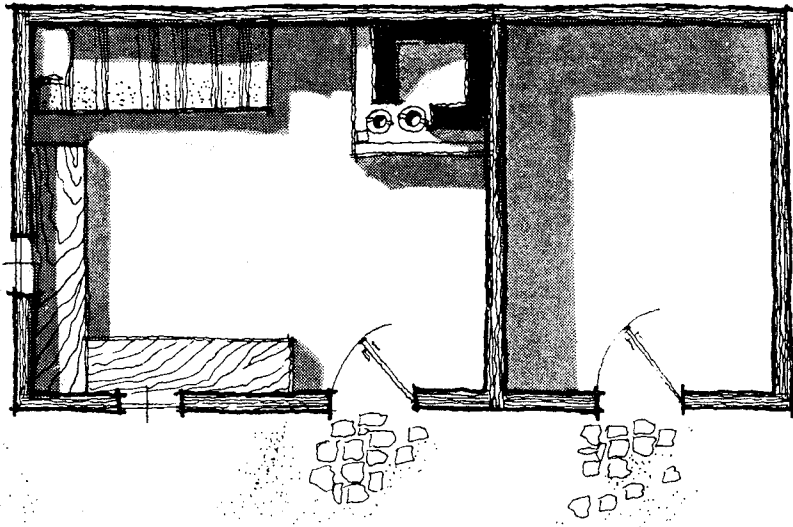

Fig. 317. Interior cu mobile dispuse pe lângă pereți.

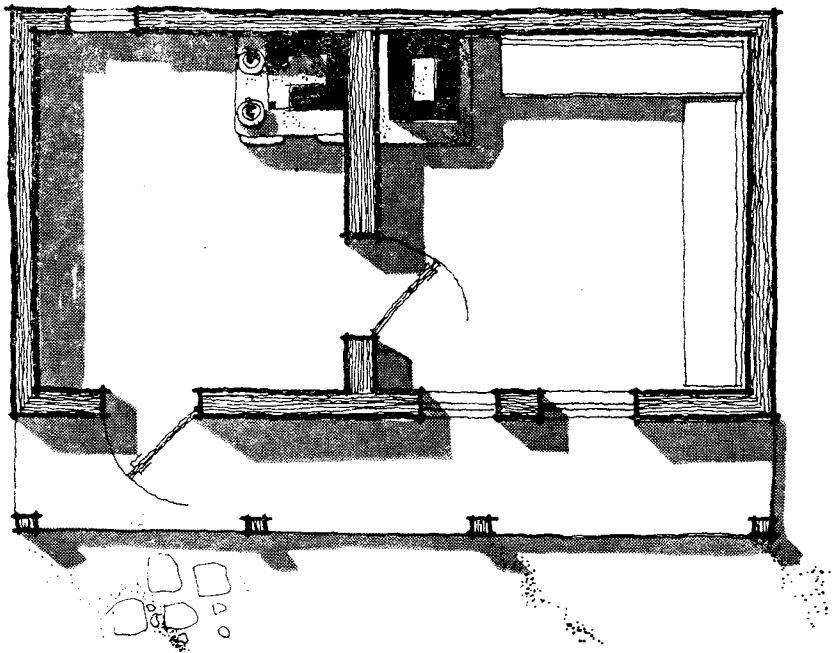
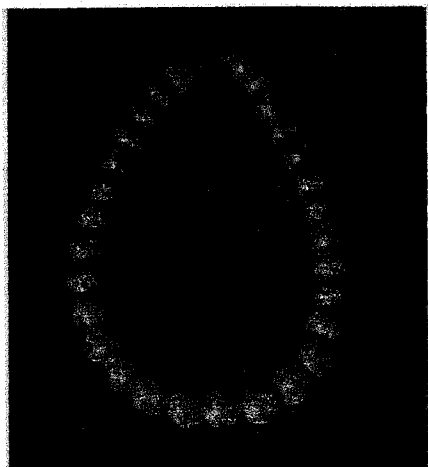

Fig. 318. Interior cu paturile așezate în unghi.

de fluture, răspândit în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Țara Crișurilor iar de la începutul sec. al 20-lea și în Moldova; b. interior caracterizat prin folosirea lăcerului, împrejurul pereților din dreptul patului și lavițelor, a ștergarelor de bumbac în formă de fluture și a rudei cu haine fixată deasupra patului specific Moldovei — cu excepția Vrancei, zonelor Mehedinți, Bran, Valea Jiului și partea muntoasă a Banatului; c. interior caracterizat prin

folosirea ceramicii și icoanelor pictate pe sticlă în scopuri decorative, a rudei cu țesături în dreptul patului sau a sobei și a ștergarelor în jurul blidelor și icoanelor, specifice Transilvaniei. La acestea se adaugă câteva variante. În cadrul modelelor stabilite elementele decorative sînt grupate în două puncte și anume în jurul colțului cu patul și al celui cu masa. La origine, fiecare obiect, dispoziția lui în cadrul i.l., a avut o semnificație, fiind

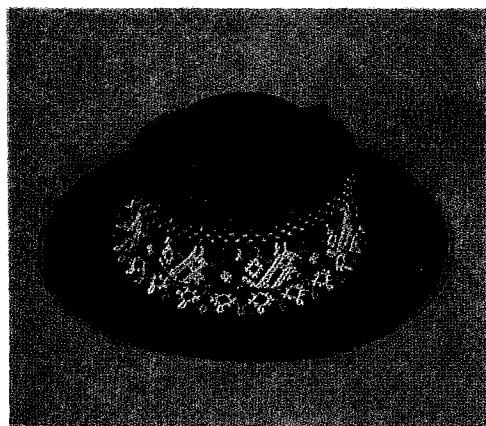
Măgele venețiene, Suceava, sec. 19.

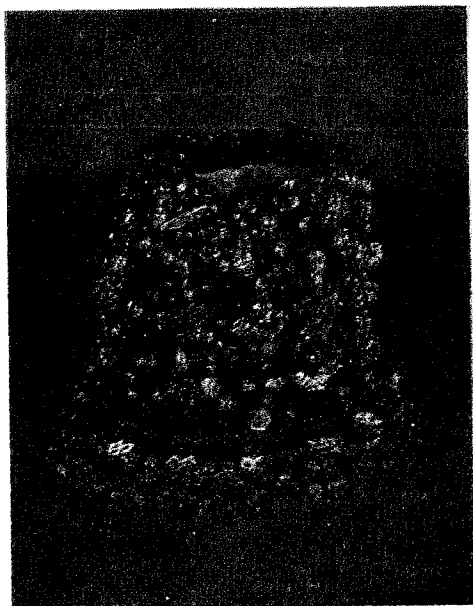
Tinără cu cunună, Maramureș, sec. 20.

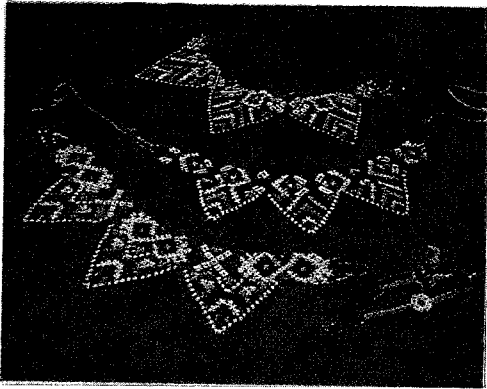
Cunună de mireasă, Maramureș, sec. 20.

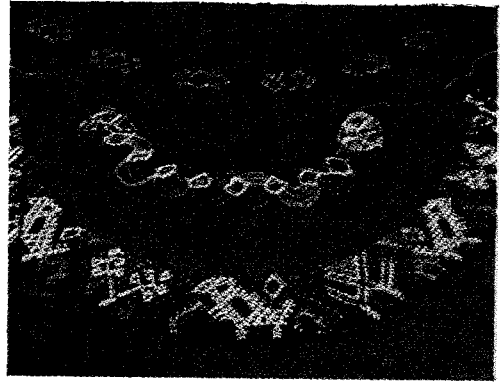
Clop cu „zgărzi de măgele”,
Țara Lăpușului, sec. 20.

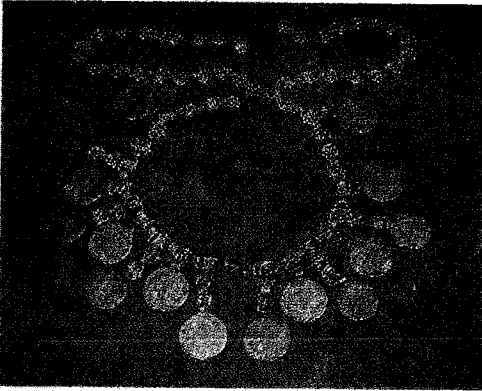
Cunună de mireasă, Maramureș, sec. 20.

Zgârzi cu colți, Bihor, sec. 20.

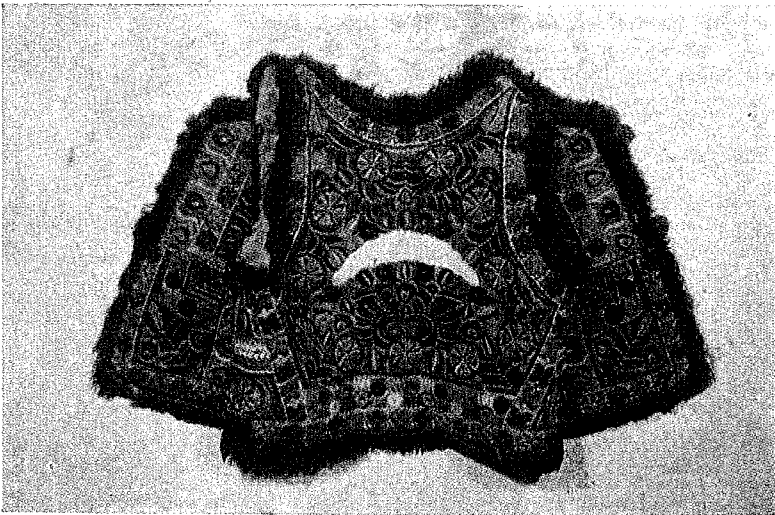
Zgardă de mărgele, Țara Lăpușului, sec. 20.

Salbă de monede, Dobrogea, sec. 19.

Salbă de monede, Bihor, sec. 19.

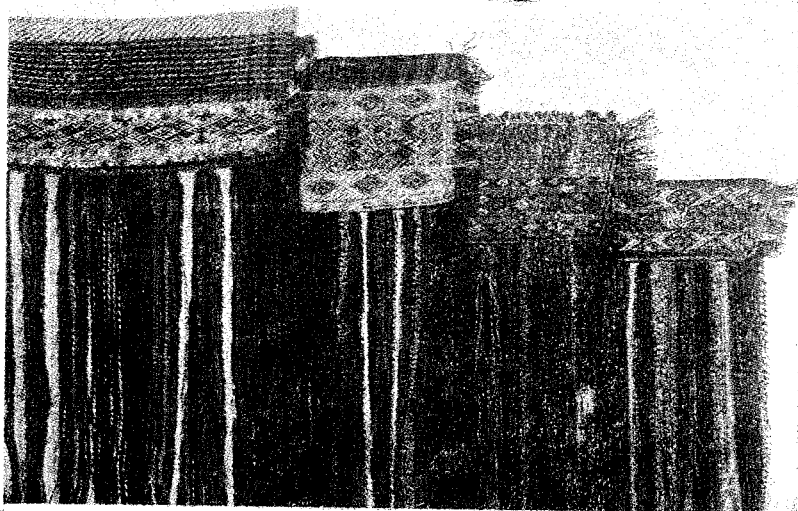

Pieptar cu broderie, Pădureni, Hunedoara, sec. 20.

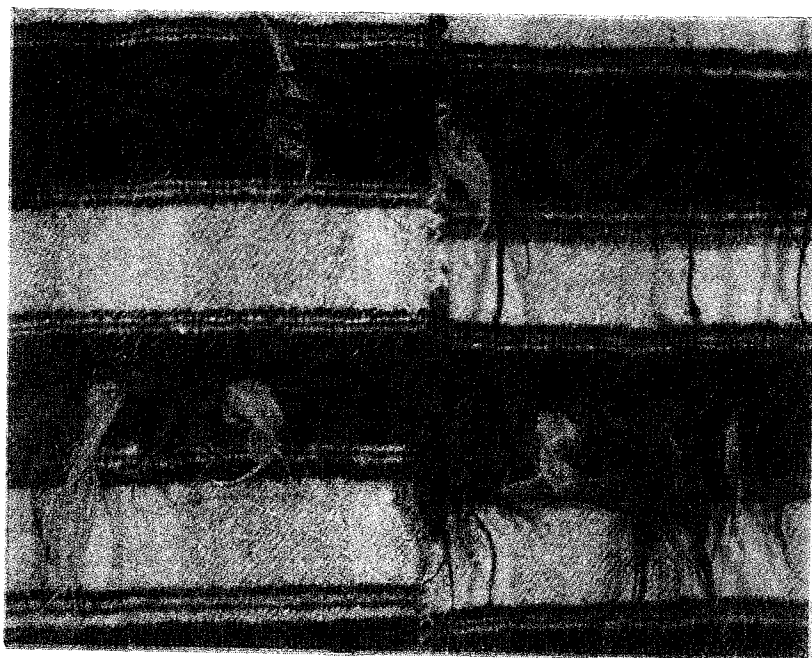
Pieptar cu broderie, Drăguș, Brașov, sec. 20.

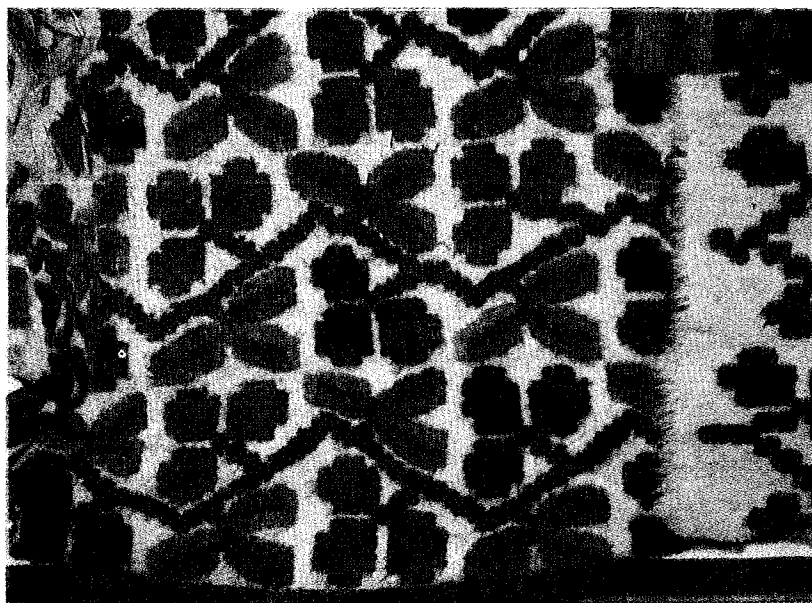
Pieptar de Avrig, sec. 20.

Oprege cu fire, Banat, sec. 20.

Cergă cu „perți”, Hațeg, sec. 20.

Cergă, zona Năsăud, sec. 20.

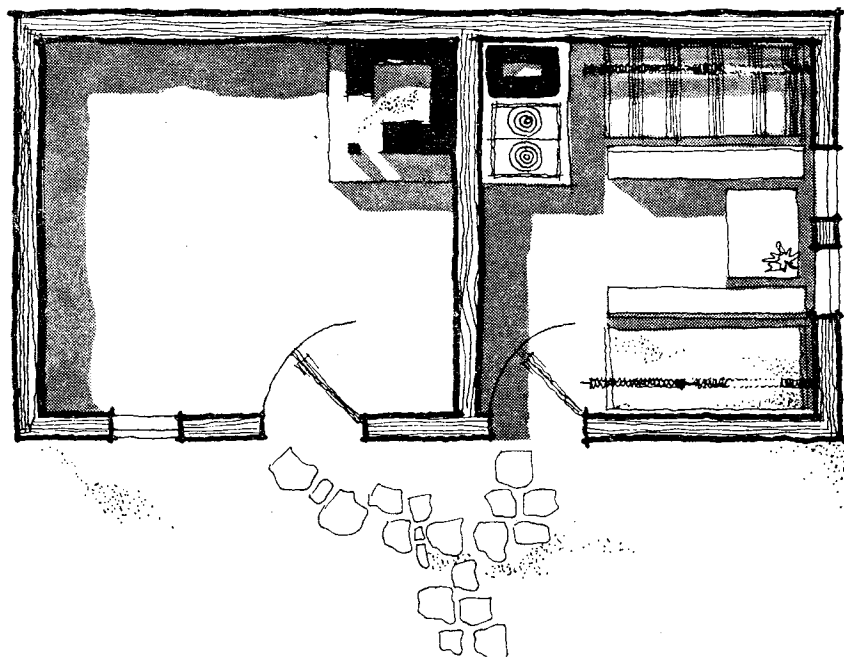

Fig. 319. Interior cu paturile dispuse paralel și rudă de haine deasupra.

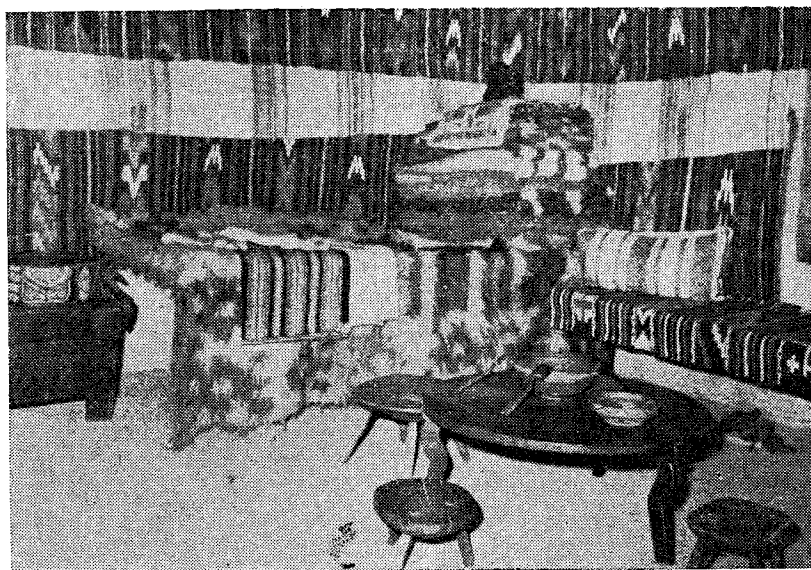

Fig. 320. Colț de interior, Năruja, Vrancea, sec. 19.

primit ca parte componentă a ansamblului în care se desfășoară viața familială. Reședință permanentă a grupului familial și cămin în jurul căruia se organizează viața domestică, (fig 321), casa este de asemenea locul unde se desfășoară diferite activități economice. Profund integrat mediului i.l. arată, prin modul cum este amenajat, parti-

cularitățile și specificul relațiilor pe care familia le are cu ambientul natural și social. Prin aspectul său indică rangul celui care o locuiește, funcția pe care aceasta o ocupă în societate; sociabilitatea comunitară se desfășoară aproape în întregime în limitele spațiului construit. Spațiul restrâns din i.l. tradiționale românești a făcut imposibilă stabi-

Fig. 321. Colț de interior, Ceauru, Gorj, 1875.

lirea unei frontiere între viața comună și viața intimă, ambele petrecându-se în cadrul aceleiași locuințe. În condițiile oferite cu prilejul marilor momente ale existenței — naștere, căsătorie, moarte — întreaga gospodărie era folosită indiferent de funcțiile cotidiene ale spațiului existent.

Bibl. esf.: G. Stoica, *Arhitectura interiorului locuinței țărănești*, Râmnicu Vilcea, 1974; P. Petrescu, G. Stoica, *Arta populară românească*, București, 1981. (G.S.)

IOAN (din Hendorf) zis Hîndoreanu v. Mărginimea Sibiului.

IOAN, Ștefan v. Păniceni.

Ioanicești (sat, com. Poienari, jud. Argeș). Aici se află o biserică construită la mijlocul sec. 19, cu pereți din birne de stejar, încheiate în coadă de rîndunică. De plan dreptunghiular, absidă poligonală hecroșată și pridvor deschis cu patru stîlpi ciopliți. Deasupra pronaosului biserica are o clopotniță hexagonală. Naosul este acoperit cu o boltă cilindrică iar pronaosul cu tavan de scînduri. Stîlpii ciopliți la bază și capitel, ancadramentul ușii de intrare decorat cu două funii paralele sculptate, terminate la partea superioară în arc, cu o cruce în timpan, conferă monumentului deosebită valoare artistică. (G.S.)

IOVIȚA, Nica v. Lugoj.

Ipîngea, haină lungă din dimie, uneori cu glugă, purtată în Cîmpia Munteniei, Olteniei și în Dobrogea, decorată cu găitane. Apare frecvent în tablourile votive ale ctitorilor țărani, din Oltenia, sec. 18—19, Cîmpofeni, Schela, Șomănești (Gorj), Horezu (Vâlcea) etc. V. și **haine de dimie**. (G.S.)

iram, țesătură din bumbac, caracteristică pentru Cîmpia Munteniei — satele Islaz, Suhaia, Zîmnicea, Odaia, Greaca (Teleorman), de un efect decorativ deosebit, întîlnită cu diferite denumiri: „meseală”, „masă de perete”, „ram”. Dimensiunile i. diferă de la sat la sat în funcție de locul pe care îl ocupă în interior. În zona Vlașca „masa de perete” cu cîmpul învîrgat și cu alesături pe una din laturile lungi, se așează pe perețele opus intrării iar în

satele din jurul orașului Turnu Măgurele i. acoperă perețele din dreptul patului. I. se compune din două sau trei lățimi de pinză țesută în două ițe, cu carouri, în mijlocul cărora sînt dispuse din loc în loc romburi multicolore. În satele din apropierea orașului Zîmnicea „meseala” a cunoscut sub aspectul dimensiunilor dezvoltarea maximă, acoperind doi pereți ai încăperii. I. compensează prin aspectul său decorativ lipsa scoarțelor și chilimelor mai numeroase în zonele de deal și de munte sau în alte zone de cîmpie.

Bibl. ref.: G. Stoica, M. Văgii, *Arta populară din Cîmpia Munteniei*, București, 1969. (G.S.)

Irești (sat, com. Vidra, jud. Vrancea). Important centru de ceramică din Vrancea în care mai lucrează cca 50 de olari. În trecut la I. s-a lucrat numai ceramică nesmălțuită, neagră și roșie la care s-a adăugat în perioada dintre cele două războaie mondiale și ceramica smălțuită. Formele caracteristice vaselor de I. sînt: oala, strachina, castronul, cana, urciorul, borcanul de lapte, de murături și de magiun, flueiricile (fig. 322). Ceramica nesmălțuită este decorată

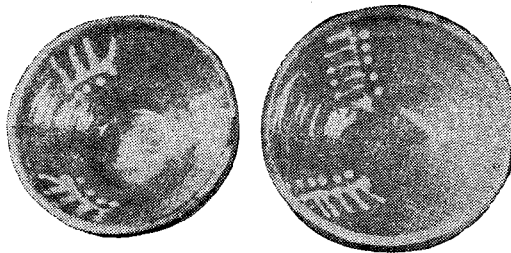

Fig. 322. Străchini, Irești, Vrancea, sec. 20.

cu pensula cu motive geometrice și florale, iar vasele smălțuite cu motive florale și culori scurse. Ceramica de la I. se desface în sudul Moldovei și în partea de nord-est a Munteniei. (G.S.)

Islaz (sat, comună suburbană, municipiul Turnu Măgurele, jud. Teleorman). Cunoscut centru de cojocărie din Cîmpia Munteniei în care s-au lucrat: a. *Cojoace înfundate fără mineci*, deschise pe umăr și sub braț, decorate cu broderie discretă. b. *Cojoace deschise în față, de asemenea fără mineci*, cu suprafața acoperită aproape în întregime cu „cosoaie”, ornamente în spirală realizate cu „irhă” și lînică colorată. La gît și la poale cojoacele au o bordură din blană neagră de miel. La unele exemplare mai noi, decorul cu „irhă” a fost înlocuit cu un tighel fin, executat cu ață verde sau neagră. c. *Cojoace cu mineci*, cu aspect elegant, decor simplu, de mare rafinament. Motivele ornamentale executate cu lînică policromă, se detașează pe fondul alb, fiind încadrate și de o garnitură neagră din blană. Un grup de spirale colorate în roșu, vișiniu, verde, brun, galben închis și negru formează o bordură care urmărește liniile de contur ale cojocului. O producție asemănătoare au avut și satele: Saelele, Salcia și Beciu (Teleorman).

Bibl. ref.: G. Stoica, M. Văgii, *Arta populară din Cîmpia Munteniei*, București, 1969. (G.S.)

ispas, pieptar femeiesc din catifea, garnisit cu blană de ied, purtat la Veneția, în zona Perșanilor. (G.S.)

ISPAS, Dumitru v. Pănceni.

ițari v. cioareci.

ițe, ochiuri din „ață”, fir tors din „păr”, montate pe două vergele rotunde din lemn cu ajutorul unei scînduri (fig. 323). Paralel cu scîndura se așează o „indrea” sau „andrea”, ac mare de cusut făcut din os, prin care s-a trecut un fir de ață din cînepă. Ața se fixează la un capăt al scîndurii apoi se trece prin acul de os și se întinde perfect pînă la celălalt capăt. Cu firul de „ață” se fac cîteva ochiuri pe lîngă indrea apoi se trece prin fața scîndurii, se înconjoară prin spate și se fac alte două ochiuri pe indrea. Pe măsură ce se lucrează, ochiurile înaintează pe firul de cînepă eliberînd indrea. Ochiurile i. se socotesc după numărul „jirebiilor”. Cînd numărul lor este suficient, ochiurile se trec de pe scîndură pe vergeaua de la i. și se leagă strîns cu ață de cînepă. Deoarece i. sînt făcute din două rînduri de ochiuri, se repetă operația, avînd grijă ca la trecerea lor pe a doua vergea să se petreacă cu ochiurile precedente. Acest lucru se realizează prin executarea ochiurilor pe scîndurică, cu firul care a trecut prin ochiurile de pe prima vergea. Se începe tot cu cîteva ochiuri pe indrea, se trece prin fața scîndurii, prin ultimul ochi de pe vergea, apoi prin spatele scîndurii și se fac din nou ochiurile pe indrea. Executarea i. este o lucrare premergătoare nevedutului efectuată de cîte două femei. (G.S.)

iuță, denumire dată cămășii de copil în unele părți ale Transilvaniei. (G.S.)

Ivănețu (sat, com. Brăești, jud. Buzău. Sat de moșneni cu o frumoasă biserică construită în 1829, păstrată în forma originală. Operă a meșterilor populari, biserica din I. este ridicată pe soclu de

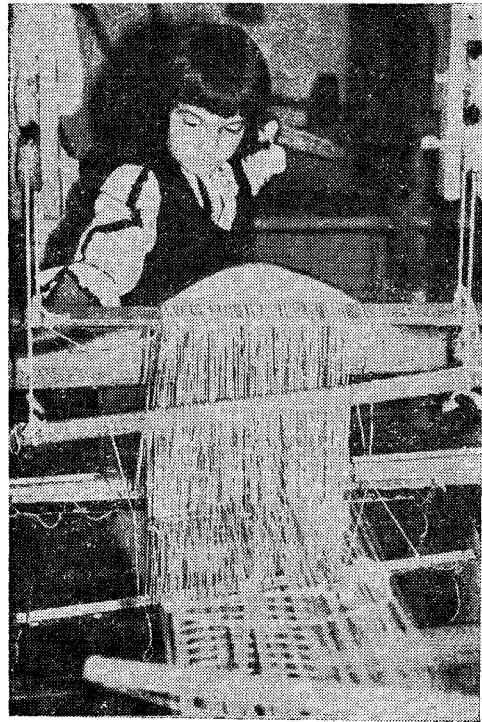

Fig. 323. Ițe la războiul de țesut, Avrig, Sibiu.

piatră cu pereții din bîrne de stejar, avînd șarpantă cu streaișină simplă și învelitoare de șindriă. Planul dreptunghiular cu absida altarului poligonală fără decroșuri, prezintă interes științific deosebit fiind specific numai bisericilor de lemn, neîntîlnindu-se în arhitectura de zid — bizantină sau gotică. Între naos și pronaos sînt doi stîlpi liberi și doi angajați, uniți printr-o cosoroabă în acolade. Deasupra pronaosului se înalță o turlă care a servit de clopotniță. Sistemul de boltire al naosului este realizat printr-o calotă cu opt fețe curbe avînd la partea superioară un mic plafon circular, ridicată în plafonul drept. Tavanul altarului are o calotă cilindrică dispusă transversal iar cel al pridvorului și pronaosului este drept. Cosoroaba pe care se sprijină șarpanta este susținută la intersecțiile pereților altarului, de console din lemn profilate în scară. Pridvorul bisericii are patru stîlpi crestați cu motive geometrice, tipici pentru arhitectura populară. (G.S.)

izmene 1. Pantaloni din pînză albă, avînd croiul cioarecilor, care se poartă vara în Banat, Muntenia, Oltenia, Dobrogea. Foile de pînză sînt încheiate cu cheițe decorative, iar pe marginea de jos au dantelă. **2.** Pantaloni de pînză care se poartă sub cioareci. (G.S.)

izvoade v. pictura pe sticlă.

îmblăneală, țesătură din lână, în dungi colorate, folosită în locul căptușelii de blană la unele haine de iarnă din Moldova. (G.S.)

îmbrobodeală, ștergar alb din pînză de bumbac, lung de 2,80—3 m, decorat la ambele capete cu un rînd de cusături mărunte executate cu lînă policromă, cu care erau „gătite” miresele din Munții Apuseni. **Î.** se purta petrecută pe sub bărbie cu capetele întoarse spre spate, lăsînd să se vadă ornamentul. După nuntă femeile se „îmbrobodeau” numai în zilele de sărbătoare. (G.S.)

împistrit, ornamentare artistică în lemn, pe țesături și pe ouă. (G.S.)

împletituri, obiecte și construcții obținute prin împletirea unor materiale diferite: nuiele,

pe afară arcul carpatic, din Bucovina și Moldova, prin Dobrogea, Muntenia și Oltenia pînă în Banat și Țara Crișurilor, alta sub forma unei arii în interiorul arcului carpatic, ocupînd centrul podișului Transilvaniei. Țesătura **î.** este foarte variată, de la nuiele subțiri și rotunde, la cele „crăpate în două”, de la cele de mici dimensiuni pînă la ramurile groase de 5—6 cm în diametru. Din **î.** de nuiele se construiesc și casele de formă rotundă, înregistrate în Moldova, considerate exemplare de cea mai mare importanță antropologică. Asemenea pereților, dar cu o preocupare pentru aspectul estetic mult mai marcată, se împletesc și gardurile (fig. 325). Unele din acestea (Țara Hațegului, Pădurenii Hunedoarei, Bihor, ținuturile răzășești ale Hușilor și Vasluiului)

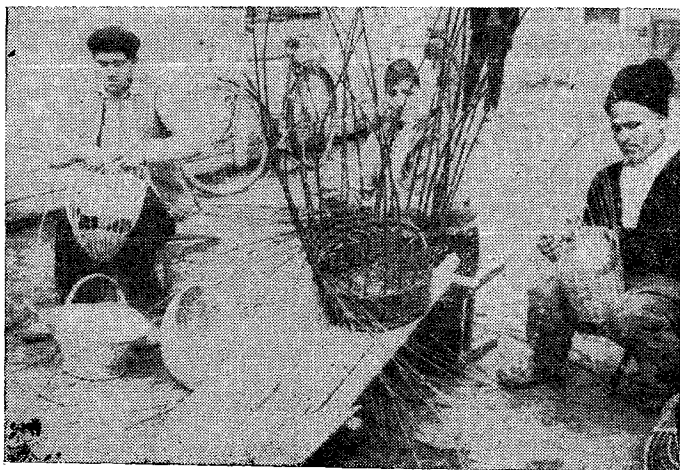

Fig. 324. Împletitul coșurilor, Ciolpani, Sectorul agricol Ilfov, 1961.

pai, papură, pănushi de porumb, etc. întîlnite pe tot teritoriul României (fig. 324). Din neolitic și perioadele următoare se păstrează mărturiile construcțiilor de nuiele împletite, cea de la Ariușd (Covasna) constituind o dovadă elocventă. Construcțiile de nuiele împletite, de la case la biserici și pînă la acareturi, de plan elipsoidal, circular sau rectangular, reprezentînd stratul cel mai vechi în domeniul arhitecturii noastre populare, acopereau pînă la jumătatea sec. 20 și mai acoperă în bună parte și astăzi, două vaste zone ale teritoriului românesc, una sub forma unui inel înconjurînd

formează enorme palisade, înconjurînd gospodăria. Gama hambarelor din **î.** este foarte mare, adoptînd cele mai variate forme, (sferice, tronconice, paralelipedice, cilindrice), căpătînd o dinamică proprie datorită materialului ușor și flexibil. În variatele îndeletniciri ale poporului român, agricultura, pescuit (fig. 326), vînătoare, culesul din natură, sînt folosite o serie întregă de obiecte lucrate din **î.**: grape, coșuri de tot felul, lese și garduri pentru prins pește sau pentru stîne, curse de animale, coșuri pentru căruțe etc. Categoriile **î.** de papură, de paie și de pănuse de porumb sînt

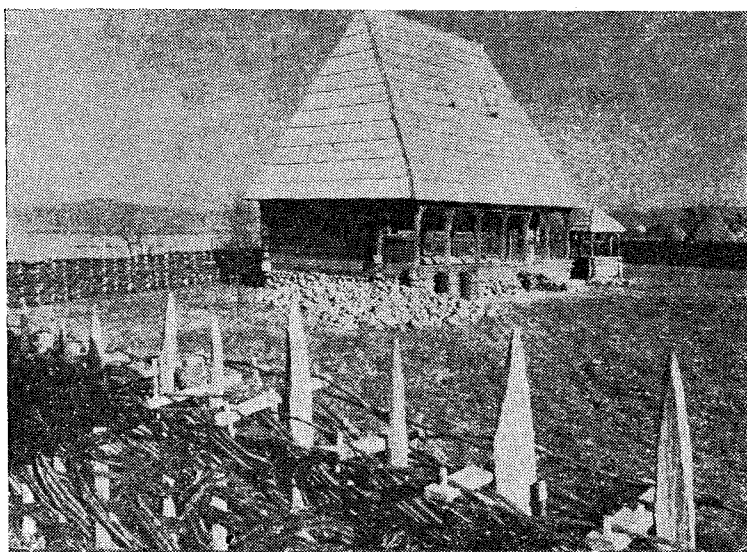

Fig. 325. Gard de nuiile împletite, Maramureș.

Fig. 326. Coș de nuiile pentru prins pește, Suhaia, Teleorman.

întîlnite în sudul țării; unele din aceste primordiale țesături „rogojinile”, lucrate în războaie verticale sînt ornamentate cu alesături geometrice. Interiorul arhaic românesc mai cunoaște prezența î. de nuiile în domeniul mobilierului: platformele paturilor erau făcute uneori din mari lese împletite; leagănele pentru copii, pentru agățat de grindă sau purtat pe spate, în Banat și Oltenia, erau făcute dintr-o î. de nuiile despicate de alun; lingurile se țineau în așa-numitele „lingurare”, lucrate de asemenea din nuiile subțiri împletite; aluatul de piine se punea în forme împletite din funii groase de paie „cusute” una lângă alta, obicei păstrat pînă astăzi în vestul țării. O categorie aparte o constituie coșurile de toate mărimile, de la cele

folosite la căratul peștilor la cherhanale și la culesul strugurilor din vii și pînă la cele minuscule pentru zmeură sau afine, de la papornițele lunguiețe, la coșurile rotunde de dus mîncarea la cîmp și la coșurile înalte purtate pe spate pentru greutăți, făcute din felurite materiale. Împletiturile nu lipsesc nici din portul popular, pălăriile de paie făcînd parte din specificul unor zone (fig. 327). În anumite ceremonii agrare, ce au loc cu prilejul strîngerii recoltei, din primele paie se împletesc cununi de spice ori se face așa numita „barbă a popii”. Ca și alte domenii ale artei populare, î. românești țărănești sînt o bază fecundă a unei viitoare direcții de artă decorativă modernă. (P.P.)

încheietură, îmbinarea la capete a bînelor formînd pereții caselor de lemn, de tehnici și numiri variate: „cheotoare rotundă” sau „stînește” la trunchiuri rotunde, rămîinînd cu capete lungi; „cheotoare dreaptă” (fig. 328) la bîrne cioplite de secțiune patrată sau dreptunghiulară; poate avea capete lungi sau tăiate, în cazul din urmă îmbinarea numindu-se și „în frînghiu”; variantă a primelor două, atunci cînd trunchiul este crăpat în două, avînd prin urmare o latură dreaptă și o spinare curbă „cheotoare în coadă de rîndunică” sau „nemțește” cu o tăietură în unghi, și fără capete lungi folosită la casele ceva mai noi, precum și la bisericile de lemn, deși la acestea din urmă nu lipsesc nici celelalte tipuri de cheoturi (fig. 329); î. „în șoș” sau „în amnari” zisă și „în căței”, folosită în cazul cînd bîrnele nu sînt lungi; constă în îmbucarea bînelor horizontale, cu capetele țesute în formă de „pană”, în stîlpi verticali, avînd de-a lungul un „uluc” sau un șanț. (P.P.)

închingătură, tehnică similară cusăturii „trăsură” executînd modelul pe muchea cutelor. Se coase peste „crețele” cămașii sub guler, la partea superioară a mînețelor, deasupra pumnului și sub „barta” poalelor în bazinul Crișului Repede.

Fig. 327. Împletituri artizanale.

Fig. 328. „Cheotoare dreaptă” la o biserică de lemn, Valea de Jos, Bihor, 1754.

Se întâlnește și sub denumirea de „scăfătură”, „brătară”, „pe crețuri”, „luncet” etc. (G.S.) **Încreț**, punct de cusătură care se realizează în trei etape: **încrețul**, **orditul** și **umplutul**. Pentru a obține **î**. se fac 4—5 pliuri mici, apoi se strâng

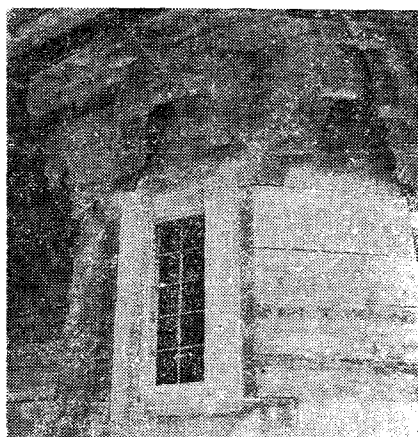

Fig. 329. Încheieturi cu console de susținere a șarpantei, Râpciuni, Neamț, 1779.

cu ajutorul unei cusături înaintea acului la distanțe egale pentru ca liniile să fie paralele; se continuă astfel până la capătul pânzei care trebuie încrețită și la sfârșit se potrivesc cutele pe „ațe” pentru a obține o suprafață uniformă. **Orditul** se face prin coaserea modelului pe-muchea crețurilor de la un capăt la altul al cîmpului ornamental. Fiecare muche a crețului constituie un punct al modelului peste care se pășește sau în care se înfîșe acul. În etapa a treia spațiile albe se acoperă în același fel cu fire de altă culoare. **Î**. este folosit la decorarea diferi-

telor cîmpuri ornamentale și, în funcție de acestea poartă denumiri diferite: „brățară” dacă este în jurul gîtului sau între mîneacă și fodor, „pumnar”, cînd este dispus la încheietura palmei, „umerel” deasupra alțiței și „ciupag” pe pieptul cămășilor din Munții Apuseni. Indiferent de dispunerea modelului î. poartă multe denumiri locale: „brățariu pe gros” în Bihor, „trășurește pe crețuri” în zona Tîrnavelor, „luncet” în Cîmpia Transilvaniei, „lăncez” în Moldova, „lănciet” în zona Perșanilor etc. În arta populară românească se întîlnesc diferite procedee de realizarea î. : 1. *Crețuri de Maramureș*. Se realizează prin scoaterea unui grup de 4—5 fire alternînd de 4—8 ori cu tot atîtea fire nescoase; se trag apoi printre firele scoase două ațe în punctul „înaintea acului” iar între ele încă două ațe paralele; luînd odată 12 fire și lăsînd 4 fire. 2. *Crețuri de Făgăraș*. Se folosesc pe mîneca cămășilor și au aspect de fagure. Se realizează prin încrețirea pînzei, cu ajutorul punctelor înaintea acului și oblic pe 4—8 rînduri. 3. *Crețuri gorjenești*. Se execută prin puncte verticale într-un sistem asemănător celui folosit la cămășile din Făgăraș. 4. *Crețuri oșenești*. Cusătură executată prin întucarea pînzei. Motivele apar sub formă de romburi. 5. *Crețuri bănățene*. Se execută modelul pe muchea cutelor într-o tehnică asemănătoare cu „nemțoanele” lucrate în Banat.

Bibl. ref.: P. Petrescu, E. Secoșan, A. Doagă, *Cusături românești*, București, 1973. (G.S.)

Îngrăditură, punct de cusătură folosit pentru delimitarea unui grup de motive la alțiță, rîurile de pe mîneca și gura cămășii. Se realizează două rînduri orizontale paralele între care se coase un

rînd de linii drepte și oblice formînd un chenar. (G.S.)

Îngurzitură 1. Cusătură în lăntșor executată în formă de spirală. Se ridică două fire în diagonală și ața se întoarce înaintea acului. A doua împunsătură pornește din mijlocul primului punct ridicînd cîte două fire cruciș. Al treilea pas lucrat orizontal, următorii doi fiind mutați din nou în diagonală. Specifică pentru nord-vestul Transilvaniei, în special la cămăși. 2. Cusături la opinci. (G.S.)

Însăilătură, cusătură funcțională simplă, folosită pentru prinderea a două pînze croite sau ca fază premergătoare broderiei. Se ridică 2—3 fire și se calcă peste acelaș număr de fire. (G.S.)

Învelitul sulului, operație premergătoare țesutului, efectuată de obicei de două femei, în curte, pentru a întinde urzeala pe toată lungimea ei. Sulul dinapoi al războiului de țesut, pe care se va înfășura urzeala, se așează pe doi stîlpi bătuți în pămînt. Capătul urzelii este condus peste o vergea dedesubtul căreia s-au trecut de o parte și de alta a „rostului” doi „fuștei”, bețișoare subțiri. Se leagă vergeaua cu o ață strîns lîngă sul iar „fușteii” se așează unul lîngă vergea iar al doilea de cealaltă parte a rostului, fixîndu-se cu o ață pe sub urzeală. La celălalt capăt al urzelii se leagă o „traglă”, o scîndură pe care se pun pietre, ca să țină firele perfect întinse. Sulul se învîrtește încet și urzeala se înfășoară în jurul lui. Printre urzeală se așează „vergele” ca să nu se încurce firele. Cei doi „fuștei” care țin „rostul” alunecă treptat de-a lungul întregii urzeli. După ce toată urzeala a fost trecută pe sul, acesta se așează pe războiul de țesut. (G.S.)

J, K

jaletcă, vestă de suman sau postav, croită drept, fără mâneci, lungă pînă mai jos de mijloc, fără guler; purtată peste cămașă acum 70—80 de ani de bătrîni din zona Botoșani. (G.S.)

jantilică, jachetă de influență orășenească, croită din pînză, ajustată pe corp, cu mâneci răscoite, purtată în zona Tirnavelor. (G.S.)

janț, bucată de meșină brodată cu lînică, mătase sau arnici care se aplică pe cojoacele din Moldova, numită și pojghiță. (G.S.)

Jijiei, *Stepa* ~, zonă etnografică situată cea mai mare parte în cuprinsul județului Botoșani, are caracteristici etnografice deosebite în domeniul arhitecturii populare, a costumului, ceramicii, ce au fost amintite la zona etnografică Botoșani. În viitor, pe baza unor noi cercetări, în cuprinsul complexului ținut al Botoșanilor J. va trebui mai precis delimitată ca zonă etnografică alături de zona Dealurilor Bașeului (în nord, în cotul Prutului) și de a Colinelor Bour—Vorona (în vest). (P.P.)

jrăvire, procedeu de decorare a vaselor de pămînt ars smălțuite, constînd în trasarea cu „cornul” pe pereții interiori ai străchinii a mai multor cercuri paralele, apropiate între ele, peste care se trece cu „gaița” pe o direcție perpendiculară; rezultă un desen extrem de fin, asemănător unei pînze de păianjen, caracteristic străchinilor de Hurez (Vîlcea), dar folosit și în unele centre de olari din Moldova (Rădăuți). (P.P.)

jirebie, scul de tort sau de lînă făcut pentru urzitul pînzei. O jirebie are zece „jurubițe” formate fiecare din trei fire, legate separat cu un fir de ață. (G.S.)

jitniță, construcție de mici dimensiuni, din lemn de stejar frumos cioplit, cu prispă și stîlpi crestați pentru ținut cereale, grîu și seară, obișnuită în județele din nordul Olteniei. (P.P.)

Jului, *Valea* ~, zonă etnografică situată în sudul Hunedoarei, de-a lungul cursului superior al râului, pe cîteva zeci de kilometri de la izvoarele pornind din masivul Retezatului. Pe valea îngustă, prinsă între coastele împădurite ale munților se întind vechi așezări românești cu nume scoase parcă din cronici: Cîmpu lui Neag, Uricani, Bărbăteni, Lupeni, Isroni (Hunedoara). Peisajul este intens umanizat de colibele, stînele, „staurele” (mari adăposturi octogonale pentru vite mari și cai), răspîndite pe toate culmile la care duc și „plaiurile” ce urcă de pe ambele maluri ale râului pînă la 2000 metri înălțime. Sate străvechi de păstori, aceste așezări au făcut permanent legătura între nordul Olteniei

și sud-vestul Transilvaniei, toponimia fiind grăitoare în această privință: Bărbătești în Gorj și Vîlcea, Bărbăteni pe J., Rîu Bărbat în Țara Hațegului, Paros în Țara Hațegului, Paroșeni pe J., Hobița, Uricani pe J., Hobița în Gorj, două Hobițe în Țara Hațegului. Satele din această mică zonă etnografică au fost pînă nu demult sate exclusiv de păstori, stăpînind turme mari de oi și munți întregi pentru pășune, unde se întîlneau cu rudele lor, păstorii gorjeni și mehedinteni. Oamenii de aici, cunoscuți pentru starea lor de izolare, aveau și un nume al lor, „momîrlani”, dat de gorjeni și hațegani acestor ciobani cutreierînd munții cu turmele lor. Modul lor de viață, cultura lor populară păstrează numeroase elemente tradiționale. Așezările, pe lîngă nucleele lor adunate pe valea râului, erau răsfrîte de-a lungul drumului principal mergînd paralel cu apa, dar urcînd și pe coaste, unde se transformau în așezări risipite. Felul lor de viață ca și tipul așezărilor a determinat prezența unui tip de arhitectură specifică: casa cu ocol întărit (fig. 330), născută din dezvoltarea și combinarea cu locuința a adăposturilor poligonale („staure”). Acest tip de locuință grupează toate construcțiile gospodăriei în jurul unei curți interioare, organizarea fiind potrivită pentru adăpostul și apărarea animalelor în condițiile de mediu și de așezări izolate. Asemenea tipuri de locuințe se găsesc și în alte zone pastorale din țară: Ocolul Cîmpulungului Moldovenesc, Țara Vrancei, Plaiul Branului, Mărginimea Sibiului, Munții Apuseni, Țara Almăjului. Procesul de industrializare care a avut loc în J. a dus la urbanizarea unora din vechile localități rurale, și, odată cu aceasta, la transformări importante în cultura populară. Aceste împrejurări se reflectă și în portul popular local care, în formele vechi, se întîlnește din ce în ce mai rar. Asemănător, în linii mari, cu costumul mărginenesc, predominantă aceleiași ocupații pastorale constituind explicația primă, costumul de pe J. are cîteva note proprii printre care, țesătura deosebită a pînzei albe învrîstată din distanță în distanță cu dungi roșii. Pieptănătura, la femei, cu „pleteri” (cozi false) face și ea parte din elementele care au dispărut. Cămășile sînt croite din foi de pînză care se unesc în jurul gîtului, gura fiind așezată lateral. Peste poale se poartă „șurțul” negru din două foi de lînă țesute în patru ițe unite printr-o „cheiță” în față, și „crătița” sau „opregul” în spate, aceasta din urmă de culoare închisă cu „vârgi” orizontale și motive geometrice alese. Iarna pe deasupra se poartă „subă neagră”, în culoarea

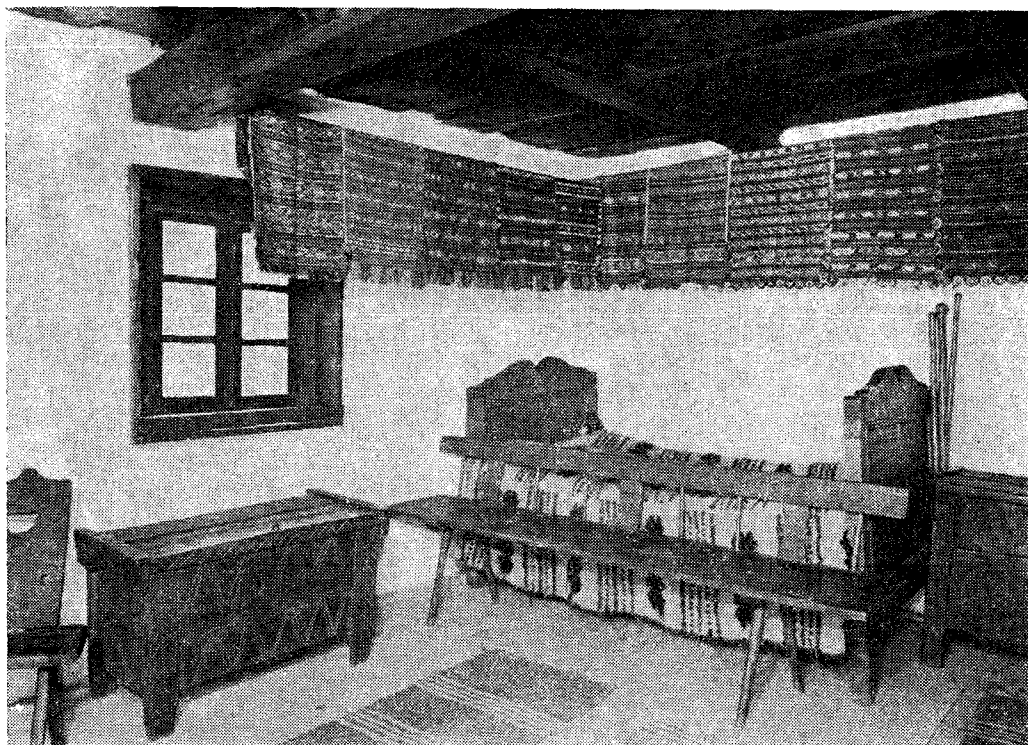

Fig. 330. Interior, casa curată, Cimpu lui Neag, Hunedoara, sec. 19. (foto Ioan Oprea).

naturală a lîinii negre. Pulpa piciorului se îmbracă în „cioarec” de pănură, iar laba piciorului în „col-țun” scurt pînă la gleznă, peste care se pune opinca cu curele lungi înfășurate pînă peste glezne. Costumul bărbătesc se distinge prin cămașa zisă cu „barbi” de o croială specială cu clinii intercalați în față și în spate, fiind de tipul purtat de numeroase zone pastorale din Transilvania și în cele „ungurenești” din Țara Românească. Peste cămașă se îmbracă pieptarul de piele „înfundat” sau despicat în față. Mijlocul se încinge cu chimir lat de piele peste care se înfășoară „praștia”, o curea lungă și îngustă. Cioarecii sînt din pănură albă simplă. La munte și la drum, pe deasupra se poartă cojoacele lungi ciobănești, de tipul „bituștei” (cu mînci foarte lungi). Nenumărate obiecte de lemn (fig. 331) și unelte servind în gospodărie, la prepararea produselor lactate sau în industria casnică textilă, sînt împodobite deseori cu mărunte creștături geometrice. (P.P.)

joagăr v. instalații țărănești.

jolj, pînză industrială folosită pentru cusutul cămășilor femeiești și bărbătești sau pentru ștergere de cap în Transilvania. (G.S.)

jomp v. aurăritul.

Josenii Bîrgăului (sat, comună, jud. Bistrița-Năsăud). Important centru de ceramică, în care s-a lucrat în trecut ceramică neagră iar în prezent ceramică roșie smălțuită (fig. 332). În sec. 18 olarii din J.B. produceau un mare număr de pipe pe care le exportau în Galiția și Ungaria. Formele

caracteristice sînt: strachina, urciorul, cana, oalele de diferite mărimi. Motivele decorative geometrice — linii spirale, semicercuri, buline — sau florale stilizate, executate cu alb, verde, galben se detașează pe fondul cărămiziu al vaselor formînd un ansamblu artistic. (G.S.)

jucării, obiecte destinate amuzamentului copiilor. Se întîlnesc la toate nivelurile de dezvoltare ale societății, însoțind omenirea din copilăria ei pînă astăzi, reflectînd fidel condițiile materiale și spirituale ale fiecărei perioade istorice. J. constituie de aceea documente etnologice semnificative, fiind colecționate ca atare de toate marile muzee din lume. Ele sînt într-un fel replica imitativă a vieții adulților, copii dintr-o anumită societate repetînd în jocurile și în jucăriile lor preocupările și comportamentul maturilor. Aceasta reiese limpede și din examinarea j. românești tradiționale îndrăgite de copiii crescuți în mediul tradițional al satului românesc. Una din clasificările posibile ale j. este cea care ia drept criteriu materia primă din care sînt confecționate: a. j. de lemn sînt printre cele mai vechi folosind un material aflat la îndemîină și ușor deformabil pentru a construi cele mai diverse obiecte la dimensiuni mici îndeobște, imitînd unelte (bice, grape, pluguri, căruțe, roabe, ciocane, coște, scări, iar pentru fete, urzoi, război, vîrtelnițe, sucale, mai, sucitor, mobilier); *instrumente muzicale* sau producătoare de zgomot (fluier de soc, de trestie, de vrej de dovleac, viori, țambale, xilofoane, „cîrîțori”, imitînd pe cele mari de alungat

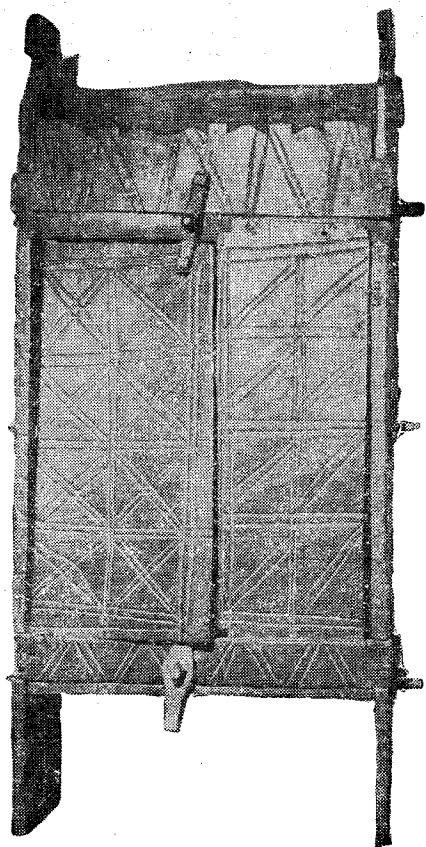

Fig. 331. Dulap-podîșor, Iscroni, Hunedoara, sec. 20.

Fig. 332. Oală cu ornament reticular, Josenii Birgăului, Bistrița Năsăud, sec. 19.

din Maramureș pînă în Oltenia: Brănești și Ieud (Maramureș), Gura Sada (Hunedoara), Bălănești (Vâlcea), Brădești (Dolj), Pietroșița (Dîmbovița) etc. (G.S.)

Juni v. ceata feciorilor.

Jupînești (sat, com. Costești, jud. Argeș). Sat atestat documentar din 1541, situat pe șoseaua Pitești—Domnești. Aici se află un valoros monument de arhitectură populară, biserica înălțată la 1742. Construcția se ridică pe un postament înalt de cărămidă avînd pereți din birne de stejar încheiate în coadă de rîndunică, șarpantă de lemn și învelitoare de șită. Prezintă plan dreptunghiular, absidă poligonală decroșată, pridvor deschis de formă pentagonală sprijinit pe patru stâlpi și două undrele cioplite. Deasupra pridvorului se înalță clopotnița de formă pătrată deschisă pe toate laturile, ambele adăugate la mijlocul sec. 19. Naosul este acoperit cu o boltă semicilindrică sprijinită lateral pe console în formă de cap de cal. Naosul și pronaosul sînt despărțite printr-un perete cu o deschidere centrală arcuită, încadrată de două ferestre laterale cu zăbrele de lemn profilate la strîng. Biserica din J. este bogat decorată: un brîu masiv în formă de funie terminat de o parte și de alta a ușii printr-un cap de șarpe stilizat, încinge monumentul; ancadramentele de la ferestre sînt împodobite cu creștături și chenar în relief marcat; arcadele de la ușă și de la intrarea în naos sînt lucrate în arce cu multiple creștături; prezintă console interioare și exterioare în formă de cap de cal; stâlpii pridvorului sînt lucrați în reliefuli puternice. Pictura în frescă de pe fațada vestică executată pe un strat de ghips a fost realizată probabil odată cu pridvorul.

Jupînești (sat, com. Făget, jud. Timiș). Important centru de ceramică, menționat de Fr. Griselinî în lu-

păsările din vie și livezi; arme ilustrînd cel mai adesea epoci trecute (arc, săgeți, lăncii, praștie, pușcă, pistol, arbalete); în cazul „armelor” trebuie spus că ele sînt de dimensiuni mari, adică nu mai au un caracter miniatural, ci sînt într-un fel „funcționale”, servind, în joacă, la inițierea și antrenamentul real al copiilor. Tot din lemn sînt făcute și păpuși, de oameni sau de animale, articulate sau nu, uneori servind și pentru înscenarea unor mici spectacole; din același material se fac titireze, roțițe pe sfori (de genul yo-yo-urilor); b. J. de ceramică produse în centrele de olărie, animale (cai, urși, căprioare, pisici), păsări, locomotive, tractoare, avioane, mașini de călcat, călăreți, aproape toate acestea fiind construite în așa fel încît sînt în același timp și fluierici; c. J. din paie și pănușe de porumb din care se pot face mai ales păpuși, perechi de boi; d. J. din oase, fluier, patine, perechi de animale, arșice care se folosesc într-un joc destul de complicat, cu multe reguli, ținînd seama de poziția oscioarelor asvîrlite de cei doi sau patru parteneri copii. (P.P.)

„Judecata de apoi”, temă iconografică răspîndită în pictura monumentelor de arhitectură populară (fig. 333); cu accentuat spirit satiric și pronunțat caracter educativ. Se înființește în pictura bisericilor

Fig. 333. „Judecata de apoi“, pictură murală în tinda bisericii Cehei, Sălaj, sec. 18.

crarea privind istoria Banatului scrisă ca urmare a călătoriei din 1774—1777. La J. se lucrează ceramică roșie nesmălțuită: vase de capacitate, oale de diferite mărimi, urcioare, blide etc. Vasele de capacitate sînt decorate cu brîne alveolate iar celelalte cu

cornul și pensula. Motivele folosite sînt simple linii, drepte sau șerpuite, buline, „creste de cocoș”. Produsele olarilor din J. au avut o largă circulație în cîmpiile Timișului și Aradului, ajungînd uneori pînă la Brad și Hunedoara. (G.S.)

karamani, tehnică de ales în război, răspîndită în multe părți ale lumii, folosită pentru decorarea țesăturilor de tip chilim. Caracteristicile acestei tehnici sînt golurile care apar între suprafețele diferit colorate, ca urmare a faptului că firele de băteală nu sînt legate între ele și se întorc la rîndul următor pe un alt fir de urzeală. În funcție de dimensiunile motivelor decorative suprafața ornamentală apare cu tăieturi mai mari sau mai mici, în dreptul cărora firele de băteală de diferite culori nu se pe-

trec unele peste altele. În felul acesta se formează motive „în trepte”, cu „tăieturi” de cca. 1 cm sau motive „dînțate”, cu „găurele”. Tehnica **k.** a fost răspîndită în toată țara, cu excepția cîtorva zone din Transilvania, fiind folosită cu precădere la țesăturile din lînă. Ea impune realizarea unui decor geometric sau o geometrizare accentuată. (G.S.)

KOSTEA, Ilie v. Lancrăm.
KOSTEA, Ioan v. Lancrăm.

L

labrel, vestă scurtă pînă în talie specifică bazinului Crișului Repede, executată de femei specializate, croită drept, deschisă în față, confecționată din postav sau catifea și căptușită cu pînză. Suprafața **I.** este acoperită cu broderii de mătase policromă în stil floral, la care se adaugă din loc în loc paiete. (G.S.)

lacră. 1. Ornament de formă pătrată, realizat din urzeală și băteală, care apare în relief pe suprafața unei țesături. **2. V. ladă.** (G.S.)

lacreu, cămașă femeiască cu croi orășenesc, introdusă în portul femeiesc din Bihor după cel de-al doilea război mondial. (G.S.)

țărănească, ca și în casele boierești din sec. 18 a fost folosită în locul dulapului pentru haine și lenjerie (fig. 334). **L. de zestre** ocupa un loc de cinste în cadrul interiorului, fiind așezată pe capătul patului sau pe lavită, ca simbol al femeii măritate, a priceperii ei de a lucra. **L.** sînt executate din esențe lemnoase diferite: fag, stejar sau frasin și se compun din mai multe părți, îmbinate unele în altele, într-o tehnică cunoscută din antichitate în Egipt, Creta, Grecia și Italia. Din punct de vedere morfologic, **I.** cele mai vechi pot fi împărțite în două categorii: **I. cu capac plan** (fig. 335) și **I. cu capac bombat**, asemănătoare sarcofagelor romane. Ambele cate-

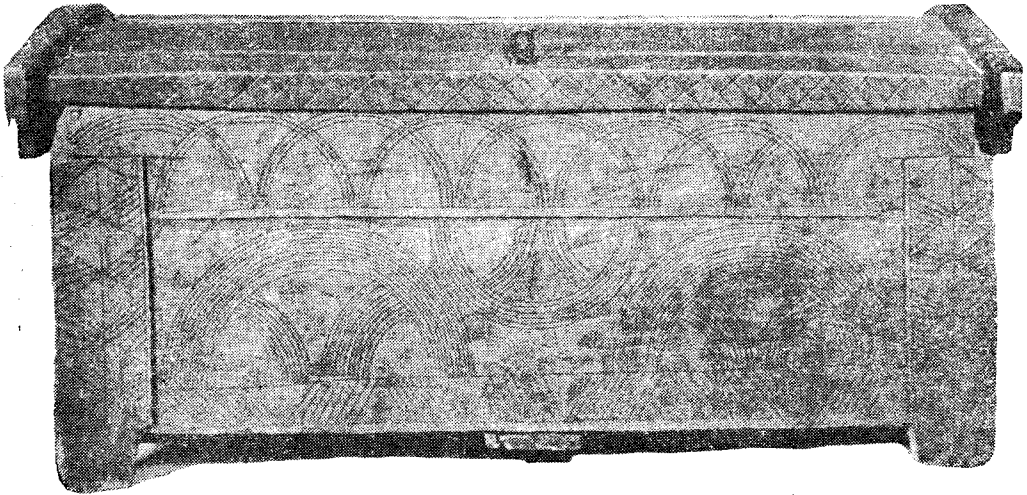

Fig. 334. Ladă cu capac bombat, Țara Lăpușului, sec. 19.

ladă, mobilă țărănească în care se păstrează diferite produse sau obiecte. În funcție de dimensiuni și destinație **I.** se împart în două grupe: a. **I. pentru cereale**, fâină, mălai, denumită „hambar”, „tron”, „sasie”; b. **I. pentru haine** denumită „**I. de zestre**”, „sclin”, „raclă”, „lacră”, „săsie”, „săcrie”, „tron” etc. Grupa **I. pentru cereale** se împarte în două categorii: **hambarele**, **I.** de dimensiuni mai mari pentru cereale, lucrate în tehnica de îmbinare în pană și uluc foarte puțin ornamentate; **tronurile** pentru mălai și fâină, similare cu **I. de zestre** ca formă și decor. **L. de zestre** întilnită în locuința

gorii au decor mai ales crestă (v. **Polovragi, Romanii de Sus, Poiana, Perișani**). Prima categorie a fost răspîndită în toată țara, în timp ce aria **I.** cu capac bombat se circumscrie în câteva zone: Țara Crișurilor, centrul Transilvaniei, zona Vilcea. O altă categorie de **I.** cunoscute cu denumirea de „brașovenești”, sînt lucrate în tehnică timpłărească, fiind mai noi și introduse în casa țărănească românească în sec. 19. Ele au fost răspîndite în partea centrală și sudică a Transilvaniei, ca în toată zona subcarpatică din Moldova și pînă în Oltenia. Sub raport decorativ lăzile sînt foarte variate, fiind

dificil de circumscris aria de răspîndire a unor motive și compoziții ornamentale. Totuși, se observă în cadrul fiecărui centru sau a unui grup de centre specializate în confecționarea **I.** anumite preferințe față de forma și tehnicile de ornamentare. Astfel, meșterii din Budureasa folosesc cu precădere semi-

Bibl. ref.: M. Pauncev, *Mobilier și feronerie populară*, București; R. Capesius, *Mobilierul țărănesc românesc*, Cluj, 1974. (G.S.)

ladă de zestre v. ladă.

la foc, încăperea originală a locuinței, conținînd inițial groapa focului, apoi vatra; denumire utilizată

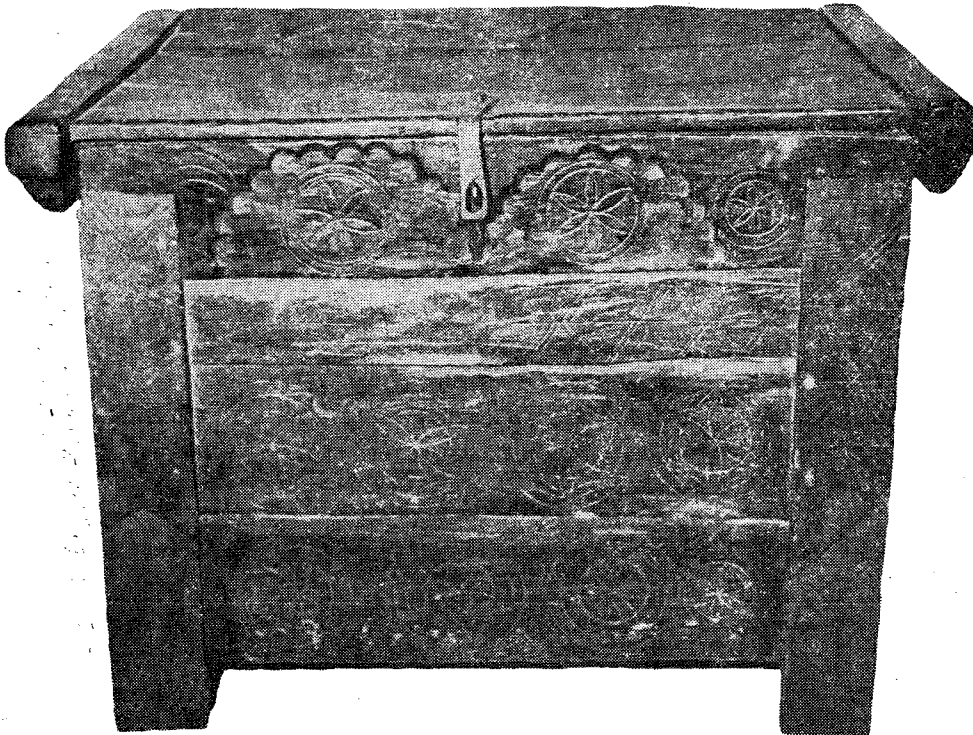

Fig. 335. Ladă cu capac plan, Țara Lăpușului, sec. 19.

cercurile dispuse ritmic la linia de îmbinare a scîndurilor realizate prin scrijelarea adîncă a lemnului; meșterii din Argeș și Vîlcea manifestă preferință pentru simbolul solar, reprezentat prin rozete și cercuri concentrice, în timp ce în Gorj, predomină compozițiile ornamentale realizate cu ajutorul liniilor drepte întretăiate. Pe Valea Bistriței, gama motivelor este îmbogățită cu elemente vegetale — ghivece cu flori, stilizări, de brazi — dispuse de obicei pe două registre. În Mehedinți, alături de motivele geometrice apar motive antropomorfe stilizate. Folosirea simultană a două tehnici de decorare a **I.** (crestarea și colorarea — specifică nordului Moldovei, Țării Lăpușului, Gorjului, Țării Loviștei, zonei Codrului ș.a.) contribuie la obținerea unor efecte artistice deosebite în ansamblul decorativ al interiorului. **L.** produse în centrele din nordul Moldovei, Maramureș, Țara Lăpușului, Bihor, Hunedoara, Gorj, Vîlcea, Argeș și cele învecinate au o valoare artistică remarcabilă. Într-o serie de centre din aceste zone — Sălătruc (Argeș), Poiana și Romani (Vîlcea), Budureasa (Bihor), Băița (Maramureș), meșterii produc și astăzi lăzi de zestre.

în Oltenia desemnînd tinda cu vatră și corlată a casei pe jumătate îngropată și a casei „deasupra”. (P.P.)

laibăr, vestă lucrată din diferite materiale, purtată în multe zone ale țării. Din punct de vedere morfologic **I.** se încadrează în tipul de haină dreaptă, dar poate fi și ajustată pe talie. **L.** confecționat din dimie, postavuri fine, blană, stoffe industriale de lînă, mătase, catifea etc., se compune din două părți: piepții și spatele. În Țara Oașului și Maramureș se poartă și **I.** croșetate din lînă multicoloră. Încadrat portului femeiesc sau bărbătesc **I.** are caracterul specific diferitelor zone etnografice, integrîndu-se prin unele trăsături comune în marea familie a hainelor scurte fără mîneci purtate în toată țara. Astfel, **I.** drept ornamentat discret este specific portului bărbătesc din: Rîmnicul Sărat, Buzău, Prahova, Muscel, Bran, Hațeg și Hunedoara. O formă de **I.** ajustat pe talie denumit „chintuș” (fig. 336) foarte bogat ornamentat cu arabescuri din găitan colorat, broderie și aplicații de postav colorat este caracteristic Banatului. În portul unor zone cum sînt Buzăul, Prahova, Muscelul, Gorjul, Branul, pe la mijlocul sec. 19 a pătuns „ilicul”

Fig. 336. Costum bărbătesc cu chintuș, Sîrbova, Timiș, sec. 20.

din postav sau catifea neagră ornamentat cu broderii din fir sau mărege policrome. (G.S.)

laiță v. laviță.

Lancrăm (sat, oraș Sebeș, jud. Alba). Centrul de iconari cu cea mai veche tradiție din Valea Sebeșului. Caracteristice **L.** sînt icoanele desenate în peniță, cu linii egale, cu un colorit aparte compus dintr-un fond alb și bleu-cobalt, veșminte roșu sîngeriu și verde acid, multă foiță de aur și accente de negru. Elementul floral întîlnit la icoanele mai vechi se simplifică cu timpul transformîndu-se într-un chenar dublu. Scrisul este de obicei alb. Apare frecvent motivul decorativ din „V” cu bară verticală la mijloc. Producția artistică din **L.** relevă existența unor zugravi profesioniști, obișnuiți și cu pictura pe lemn. Cei mai importanți pictori din **L.** au făcut parte din familia Kosteia: Ioan Kosteia semnează icoane pe sticlă în 1831, 1836, 1841 și execută de asemenea pictură pe hîrtie; Ilie Kosteia a pictat pe sticlă și pe lemn lucrări semnate în 1888, 1913. Pe lângă pictorii din familia Kosteia, care pot fi considerați profesioniști, la **L.** au pictat și zugravi țărani. Pe o icoană datată 1804 reprezentînd pe sf. Ana și Ioachim, personajul feminin este prezentat în portul specific regiunii.

Bibl. ref.: I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975. (G.S.)

lanț cu inele v. podoabe populare.

lanțurile coșului, lanț de fier forjat, lucrat artistic, montat în hornul de deasupra vetrei, în încăperea denumită „la foc”, tînda caselor din Oltenia și sudul Munteniei; de **I. c.** se agață ceanul pentru fierț mîncarea și mămăliga, precum și fierul țestului sub care se coace pîinea. (G.S.)

lat, bucată de pînză sau de stofă țărănească, corespunzînd unei lățimi obișnuite a materialului

țesut în casă, considerat unitate de măsură pentru croit. (G.S.)

laiți, stîngii de secțiune dreptunghiulară sau, în trecut, crăci rotunde, denumite și „leațuri” sau „lețuri”, destul de groase, lungi, care se prind în cuie sau se legau, în trecut, cu „curmeie” de nulele subțiri, de căpriori. Peste **I.** se bătea șindrila ori se legau snopii, „jîpii” de paie de grîu sau secară a învelitorii, iar azi, se așează țigla. (P.P.)

Laviță, mobilă țărănească denumită local și „laiță” întîlnită în interiorul locuinței pe tot teritoriul României (fig. 337). **L.** sînt piese folosite pentru așezat și dormit, menționate în documentele sec. 18 a căror existență este atestată și prin săpăturile arheologice. Vechimea **I.** este confirmată și de faptul că ea face parte din structura casei, avînd uneori capetele incluse în pereții construcției. **L.** se înfățișează sub forma unor bănci lucrate în diferite feluri. Cele mai simple **I.** sînt formate dintr-o scîndură lungă așezată pe doi butuci sau dintr-o scîndură despicată dintr-un copac căruia i s-au lăsat pentru a servi drept picioare, patru crengi laterale. În formă evoluată **I.** este compusă dintr-o scîndură cu picioare la capete și cu spătar. O **I.** compusă dintr-o scîndură groasă și picioare profilate, dispusă în fața cuptorului în Țara Lăpușului poartă numele de „prepic”. În general, **I.** este simplă, fără decor; uneori în zona Neamț și în nordul Moldovei capătul ei se termină cu un braț masiv, „fruntar”, amintind de jîlțurile din biserici. Cele mai multe **I.** din Moldova și Muntenia nu au spătar. În Maramureș, Transilvania și Banat **I.**, denumită „bancă” sau „canapea”, are spătarul lucrat din scînduri profilate cu colți rotunjiți sau ascuțiți. Unele **I.** amintesc prin forma spătarului de canapelele „Empire”. Banca în formă de canapea, cu ladă pentru haine și capac, numită uneori „canapei”, a fost răspîndită cu precădere în Transilvania. Unele dintre aceste **I.** au un decor pictat cu ghirlande de flori dispuse în panouri.

Bibl. ref.: M. Paucev, *Mobilier și feronerie populară*, București; R. Capesiu, *Mobilierul țărănesc românesc*, București, 1974. (G.S.)

Laz (sat, com. Săsciori, jud. Alba). Cunoscut centru de pictură pe sticlă din Valea Sebeșului, deosebit de productiv, ceva mai recent decît Lancrămul. Primul zugrav care a venit aici din Poiana Sibiului se numea Savu Poienaru (1770—1818); după el au urmat cinci generații de zugravi dintre care nouă meșteri aparțin familiei Poienaru. Cea mai veche icoană din **L.**, semnată de „Savu zug Laz 1791” este o pictură pe lemn de mici dimensiuni; cea mai veche pictură pe sticlă cunoscută pînă acum poartă inscripția „Savu Laz anul 1800” și reprezintă pe sf. Nicolae. Din puținele lucrări care au rămas de la Savu Poienaru se poate trage concluzia că a învățat meșteșugul înainte de a veni în **L.**, de ia un zugrav format în Țara Românească. Desenul precis, înfățișarea severă a personajelor, drapajul veșmintelor tratate conform tradiției bizantine indică un meșter instruit. Simion Poienaru (1802—1872), fiul lui Savu, a preluat meșteșugul lucrînd pe lângă tatăl său (fig. 338). Datorită xilografurilor și ilustrațiilor din cărțile bisericesti care îi servesc ca model, în lucrările lui Simion se resimte o ușoară influență a barocului și o tendință de îndepărtare de rigidi-

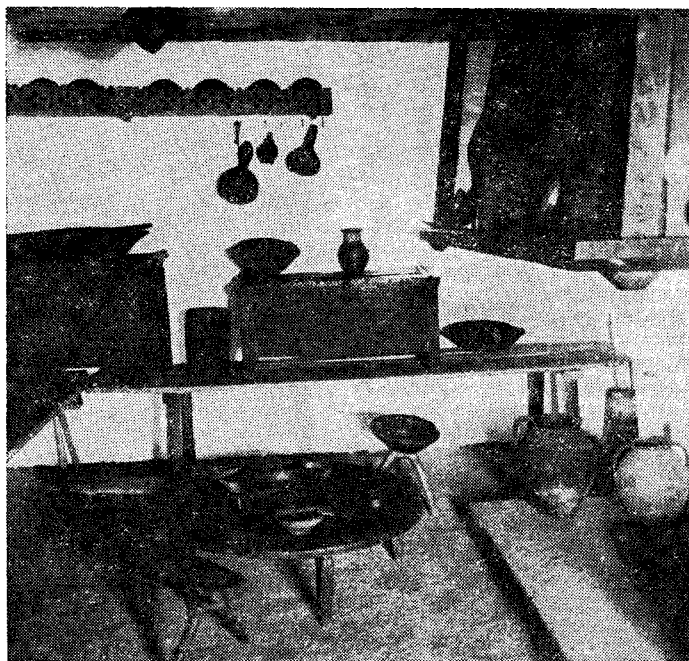

Fig. 337. Interior de tindă cu lavițe la vatră, Glodeni, Gorj, sec. 19.

Fig. 338. Pictură pe sticlă de Simion Poienaru, Laz, Alba, 1836.

tatea ductului vertical al faldurilor veșmintelor specifice lui Savu. Pornind de la icoane mici, uneori portrete, realizate pe fond alb sau vernil deschis, cu dominantă de roșu aprins și auriu, ajunge la coane mari (69 × 48 cm), pictate pe lemn. Exemplul

cel mai concludent îl constituie icoanele de la tîmpla bisericii din L., pictate în 1839. El a introdus la L. o inovație și anume prăznicarul cu scena centrală a Învierii, înconjurată de 12 scene ilustrînd praznicele. Pe la mijlocul sec. 19 începe să folosească și foița argintată ca fond al picturii. La aceste icoane paleta cromatică este redusă la câteva culori, întreaga compoziție avînd caracter grafic. Fii lui Simion au învățat meșteșugul în atelierul familiei. Unul dintre aceștia, Toma Poienaru (1830—1872), a pictat mai mult pe lemn încadrînd icoanele cu rame sculptate în torsadă. Folosește o pastă groasă, un contur îngroșat fără finețe și un colorit stins. În biserica din L. o icoană cu sf. Haralambie este semnată de el și datată 1865. Celălalt fiu, Ilie Poienaru (1839—1917), a moștenit talentul lui S. Poienaru. În lucrările sale caracterizate prin linii maleabile care și-au pierdut rigiditatea specifică înaintașilor, apare evident îndepărtarea de erminii. Coloritul folosit de Ilie este viguros, dominat de acordul roșu-albastru închis — alb pe fondul gri-bleu specific L. Folosește ca și Simion un chenar împodobit cu flori rotunde cu opt petale și frunze dispuse simetric. Compoziția mare, de prim plan, care va fi părăsită de generațiile următoare este specifică operelor lui Ilie. Partenie Poienaru (1871—1921), primul fiul al lui Ilie începe să lucreze în manieră miniaturală. Praznicarele duble cu cîte 25 de scene sînt o inovație a sa. Viziunea artistică este influențată de gravurile cărților religioase dar desenul liber și elementele din viața cotidiană pe care le introduce vădesc o mare spontaneitate. Un alt pictor care a cultivat stilul miniatural în L. a fost Pavel Zamfir (1840—1913), elev al lui Ilie. El folosește un colorit

luminos cu albastru, roșu, alb și auriu. Punctele albe presărate pe dungile aurii care despart scenele sînt o marcă a artistului. Fratele lui Partenie, Ilie (1883—1978) a pictat icoane pe lemn și prapuri. Nu are sensibilitatea și talentul predecesorilor săi. Ultima reprezentantă a familiei este Maria Poienaru-Diac (n. 1923). Desenul ei este mai liber, temele sînt închise într-un chenar cu motive geometrice. Culorile de ulei au înlocuit vechile vopsele, iar sticla industrială lipsește lucrările de strălucire. În afara familiei Poienaru, a mai lucrat în L. și Aurel Rodian (1884—1938) care a învățat meșteșugul de la Ilie Poienaru. Este un desenator stîngaci, lucrările lui fiind lipsite de expresie. Analizînd lucrările zugravilor amintiți constatăm că în evoluția L. se deosebesc trei etape: una de tradiție bizantină, inspirată din icoanele de lemn, cu respectarea scrupuloasă a erminilor reprezentată de Savu și Simion Poienaru; a doua marcată de personalitatea zugravilor Ilie și Partenie Poienaru, cu o pictură miniaturală, pornind de la ilustrația de carte, vădește tendințe de umanizare prin introducerea unor elemente de viață cotidiană; a treia caracterizată prin concentrarea valorii cromatice, cu predominarea acordului auriu-albastru. Întreaga producție din L. se caracterizează prin aspectul de ilustrație colorată, în care predomină subiectul în detrimentul coloritului. Ramele cu motivul „funiei” puternic reliefat constituie un specific al icoanelor din L.

Bibl. ref.: I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975; D. Dancu, *Cinci generații de iconari în comuna Laz*, în AP., 10, 1965. (G.S.)

LAZA Nicolae (n. 1922, com. Budureasa, jud. Bihor), lădar dintr-un centru important de meșteri specializați în confecționarea lăzilor de zestre. A învățat meșteșugul în sat, afirmîndu-se pe parcursul timpului ca un creator, continuator al tradiției pe care a îmbogățit-o permanent adăugînd ornamente și compoziții noi. Lucrează lăzi de zestre, „lăzi de mireasă” și lădițe mici. Participă la manifestările cultural-artistice organizate în județ și pe plan național. Lucrările lui au primit numeroase distincții dintre care cea mai însemnată este la Festivalul național „Cîntarea României”. (G.S.)

lădoi, bancă lungă de cca 2 m înaltă de cca. 0,50 cm avînd capacul plan, cu folosiță dublă, pentru păstrat hainele și pentru așezat, întîlnită în Transilvania. Exemplarele vechi nu au decor; cele din a doua jumătate a sec. 19 și din sec. 20 au un decor floral pictat. (G.S.)

lăicer, covor lung și îngust care se așează pe perete formînd frize policrome alternate cu spații libere. Existența l. este atestată din sec. 15. L. se compune dintr-o singură foaie de țesătură, învărgată, „cadrilată” (cu carouri), sau cu alesături (fig. 339). În sec. 18 și prima jumătate a sec. 19 decorația l. s-a bazat aproape în exclusivitate pe alternața vîrgilor în culori potolite obținute din plante, iar mai tîrziu pe alternața dungilor cu registre de alesături sau a carourilor. În Țara Vrancei — singura zonă în care l. sînt dispuse în interior pe două registre orizontale — decorul învărgat a fost de timpuriu îmbogățit cu motive geometrice intercalate. În partea centrală a Moldovei este răspîndit l. în carouri, avînd fond monocrom — roșu, verde închis, bleumarin, întretăiat de linii cu galben,

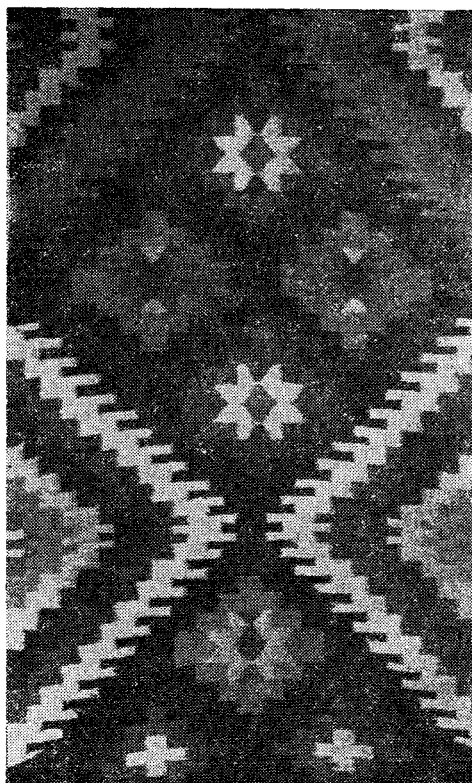

Fig. 339. Lăicer, Suceava, sec. 20.

negru, roșu, cunoscut în unele sate sub denumirea de „cadrii” sau „candreii”, în zona Neamț, apare un l. deosebit, denumit și „păretar” decorat cu dungi și registre alese cu motivul „pomul vieții”, caracterizat prin cromatica discretă a vopselelor vegetale — brun, negru, roșu, închis, verde măsliniu, albastru de Prusia. Motivul vegetal introdus în compoziția decorativă a l., apare sub forma stilizată a unei tulpini cu rămurele oblice cu cîte o floare romboidală la capăt. L. din nordul Moldovei se caracterizează printr-un decor compus din alternața de dungi cu motive alese sau din motive alese dispuse pe tot cîmpul, încadrate pe laturile lungi de un mic chenar „în zimți”; cromatica sobră a fondului întunecat este înviorată prin accente de oranș, galben, alb. În casele pădurenești (Hunedoara) l. sînt viu colorate, cu ornamente mari, conturate puternic datorită constratului de culoare al fondului roșu. În Năsăud ca urmare a relațiilor strînsse cu satele din nordul Moldovei, se întîlnesc l. cu fond negru, pe suprafața căror alternează dungi și rînduri de motive florale în culori vii: galben portocaliu, alb, verde. Alături de acestea se lucrează l. cu fond roșu, în carouri conturate discret; întreaga țesătură este realizată în ochiuri. În satele din jurul Orăștiei „foaia de perete” are ca element ornamental de bază romb. Cromatica este sobră realizată prin alternața a trei culori de bază: brun, alb, negru. În

alesăturile I. din Moldova s-au folosit frecvent trei procedee tehnice: *alesul legat*, cu firele întrepătrunse, de tipul chilim; *alesul cu găurelele*, de tip karamani; *neveditul*. Celor trei procedee de lucru le corespund trei maniere de utilizare a motivului și de realizarea compoziției ornamentale. L. alese legat se caracterizează prin folosirea motivelor geometrice simple în care firele sînt întrepătrunse. Cele alese cu găurelele au motive geometrice sau vegetale cu marginile conturate în scări dantelate. L. nevedit sînt de obicei în carouri, întreaga suprafață aparînd străbătută de mici romburi denumite „ochiuri”. Aspectul artistic al I. este rezultat din ritmul imprimat decorului prin revenirea aceluiași motiv sau grup de motive la distanțe egale. Uneori, această compoziție se diversifică prin alternarea și combinarea grupurilor de vărgi și a șirurilor de motive, prin variația raporturilor dintre ele. Indiferent de modul în care sînt ritmate motivele sau culorile întreaga compoziție reprezintă o formă deschisă ce poate fi continuată la infinit. L. poate fi considerat printre cele mai vechi țesături din lină din locuința țărănească, datorită formei sale simple și a ornamentației de bază lineare.

Bibi, ref.: *Arta populară românească*, București, 1969; M. Marinescu, *Arta populară românească. Țesături decorative*, Cluj-Napoca, 1975; G. Stoica; A. Doagă., *Interioare românești. Țesături și cusături*, București, 1971; M. Ostap, *Contribuții la cunoașterea artei populare din județul Vaslui*, Vaslui. (G.S.)

lăicioară 1. Banchetă din pămînt bătut înaltă de cca. 20 cm construită în fața cuptorului (Țara Lăpușului). **2.** Poliță formată dintr-o scîndură, fixată pe perete sau între grinzile plafonului. (G.S.)

lăncez, ornament cusut pe crețurile formate din pînză sub gulerul cămășii femeiești, specific unor zone din Moldova. V. și **încreț**. (G.S.)

lănciet, încrețitura „ciupagului” sub guler, pe muchiile căreia se coase ornamentul, specific zonei Perșanilor. Uneori, se coase lănciet și la încrețitură. V. și **încreț**. (G.S.)

lănișor. 1. Punct de cusătură care imită zalele unui lanț, folosit la executarea umpluturilor și pentru delimitarea unui rînd de modele. **2. L. vrîncenesc**, punct de cusătură care se execută ca I. cu deosebirea că se lasă printre împunsăturile fiecărui ochi cite două fire. (G.S.)

lăptariu, oală îngustă sau cană înaltă cu o singură toartă, de multe ori toarta fiind prinsă cu amîndouă capetele de buza vasului arcuită în sus; se duce sau se pune laptele la prins în acest fel de vas, mai ales în Moldova; poate fi smălțuit pe dinăuntru sau din ceramică neagră. (P.P.)

Lăpușnicul Mare (sat, comună, jud. Caraș-Severin). Centru care a lucrat ceramică de tradiție română, roșie, nesmălțuită și smălțuită. Produsele se desfășeau în principal la tîrgul de la Bozovici. (G.S.)

Lăpușului, Țara ~, zonă etnografică ceva mai puțin cunoscută, de interes deosebit pentru aspectele culturii sale populare; pe de o parte se încadrează în specificul zonelor etnografice din nordul țării (Maramureș, în primul rînd), iar, pe de altă parte, face legătura, prin anume elemente, cu zone mai depărtate din Munții Apuseni, sau cu cele din Cîmpia Transilvaniei și, în mod deosebit, cu Năsăudul. L. este o depresiune străbătută de rîul Lăpuș,

înconjurată de munții Lăpuș la nord, munții Țibleșului la est, culmea Breaza la sud, muntele Preluca la vest. Rîul Lăpuș colectează și apele micilor afluenți Dobric, Rotundu și Rohia, de-a lungul cărora se înșiră satele depresiunii, între care amintim pentru interesul lor etnografic: Cupșeni, Libotin, Ungureni, Păduroiu, Groși, Rogoz, Dobric, Lăpuș (Maramureș). Agricultură și creșterea animalelor, alături de promicultură, sînt ocupațiile principale ale lăpușenilor. Lucrul la pădure și mîneritul contribuie la obținerea unor venituri suplimentare. Sînt dezvoltate și meșteșugurile tradiționale, lucrul lemnului și olăritul fiind cele mai importante. Satele sînt mari, adunate, cu dîmboițe de răsfîrare. Arhitectura de lemn (fig. 340, 341), păstrează multe elemente tradiționale, între care este de menționat frecvența mare a acoperișurilor de paie. Din punct de vedere al arhitecturii populare L. apare ca un exemplu viu de ce va fi fost în trecut arhitectura Maramureșului mai evoluată, situație explicabilă prin timpuria dezvoltare a feudalismului în Maramureș și prin numărul mai mare al țăranilor liberi, din categoria nemeșilor. Costumul de L. face legătura cu marea arie a cămășii cu ciupag, adică a cusăturilor pe încrețituri de sub gulerul cămășii femeiești, precum și cu aria zădiei „vinete”, ambele acoperind o parte din Munții Apuseni cu extindere pînă în ținutul Năsăudului. Ceramica de L. a produs în trecut exemplare de o mare frumusețe, cu deosebire străchini mari. Crestăturile în lemn, mobilierul lucrat în centre locale sau aduse din zonele învecinate (fig. 342), se remarcă prin valoarea artistică deosebită. (P.P.)

lățițar, podoabă purtată la gît de fetele și femeile tinere, uneori chiar de cele mai vîrstnice, alcătuită dintr-o țesătură fină de mărgele policrome (fig. 343). L. au avut o arie largă de răspîndire încă din Antichitate, fiind folosite la împodobirea diferitelor piese de port: bonete, cununi, veșminte, cordoane etc. L. sînt de două tipuri: drepte și cu colți. Cele cu formă dreaptă, de lățimi variabile (1—3 cm), au un decor geometric, asemănător pe tot cuprinsul țării, indicînd fondul stilistic tradițional al motivelor decorative. Elementele florale întîlnite azi pe I. din Țara Oașului, Țara Lăpușului, Năsăud, Codru, Chioar etc. sînt mai recente. Pentru piesele provenite din sec. 19 și începutul sec. 20, diferențierea zonală este marcată mai ales prin culoarea de fond: Maramureșul cu negru, Oașul cu roșu, Bihorul cu preferințe pentru culori mai vii, Moldova cu alb, verde, galben etc. În Maramureș I. se poartă în fiecare zi (fig. 344). Motivele decorative policrome, cu denumiri sugestive — „cîrlige”, „piepteni”, — se detașează pe fondul negru, caracteristic. În Oaș, I. este denumit „zgardă”, „barșon”, „chinguță” sau „zgărdan”. Fetele poartă aici și cite două I. la gît. Diferențierea pe vîrste se face prin culoare, cele închise fiind rezervate bătrînelor, iar cele pe fond alb și roșu deschis, fetelor și nevestelor. În Țara Oașului se întîlnesc trei feluri de I.: a. *zgardă țesută* cu aspectul unei bețe cu mărgele compacte; b. *zgardă anodată* cu aspectul unei rețele; c. *zgardă cu fodră*, o bentiță țesută sau „anodată”, căreia i se adaugă pe o latură un rînd de colțișori în aceeași culoare. L. ca podoabă cotidiană și ocazională frecvent și în Lăpuș, numit „zgardă de grumaz”

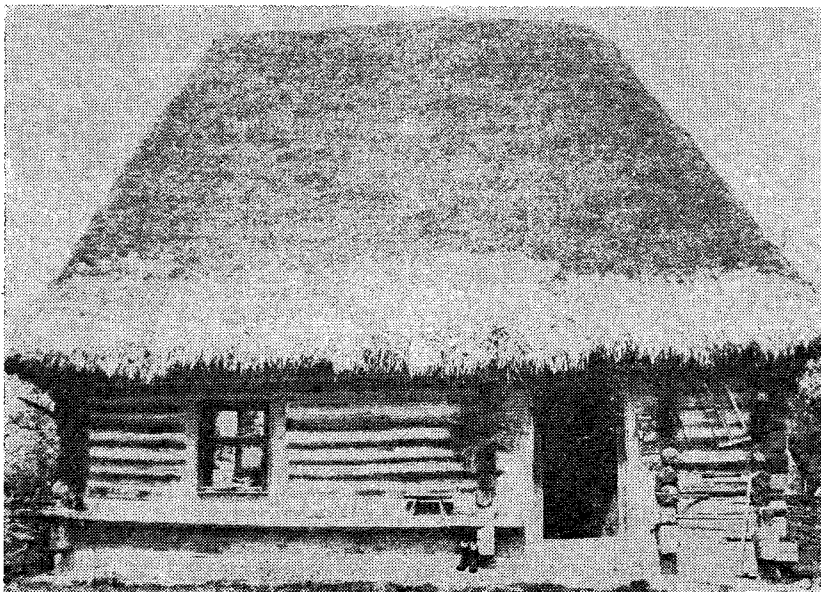

Fig. 340. Casă din birne cu acoperiș de paie, Ungureni, Maramureș, sec. 19.

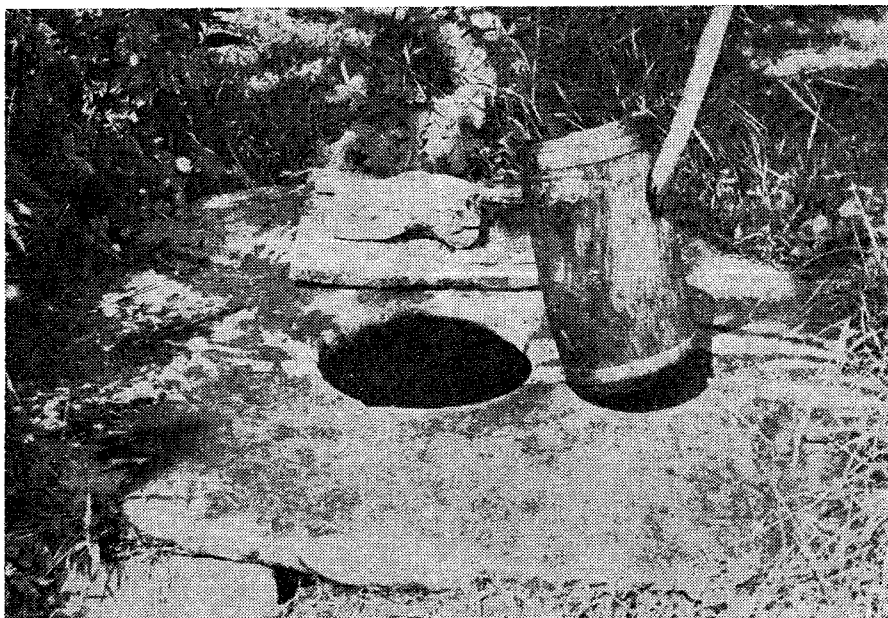

Fig. 341. Fântână, Cupșeni, Maramureș, sec. 20.

are ornamente geometrice și florale, uneori avimorfe stilizate, asemănătoare celor din Bistrița, Maramureș și Oaș. Zgarda simplă și zgarda cu fodră s-au purtat și în zona Codru fiind caracterizată prin combinații de mărgelile colorate în roșu, verde, galben, albastru și negru. În zona Chioarului I, cu lățime de cca 2 cm este discret și delicat, cu fond alb, decorat cu o

ghirlandă de flori și frunze în culori potolite: roșu, galben deschis, brun. Cromatica „zgărdurilor” din Bihor este vie. Cele din perioada premergătoare sau imediat următoare anului 1918, care marchează Unirea Transilvaniei, au „pene cu tricolor”, motive realizate în culorile drapelului românesc. L. au fost răspândite în Gorj, Vrancea, partea centrală

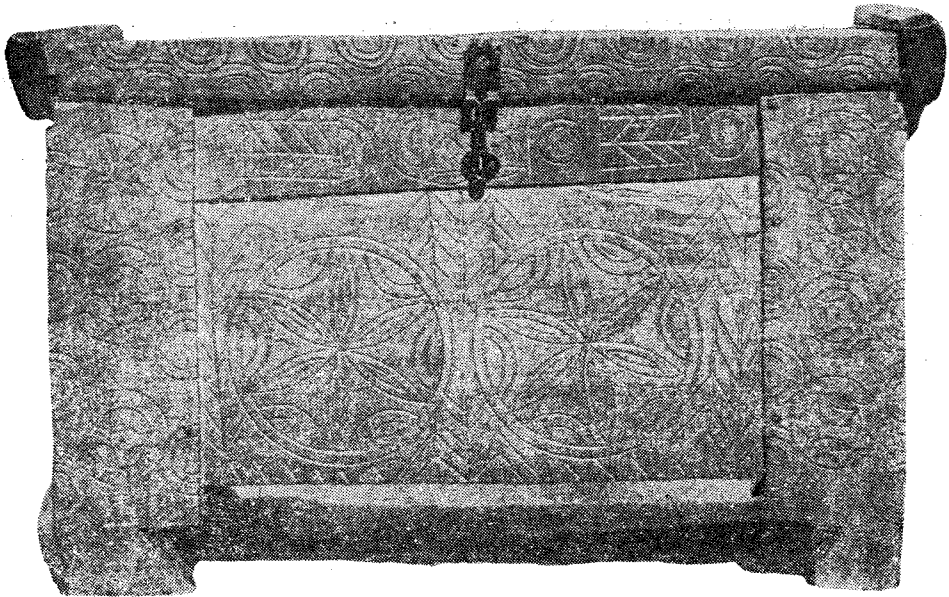

Fig. 342. Ladă de zestre cu capac drept, Plopiș, Maramureș, sec. 19.

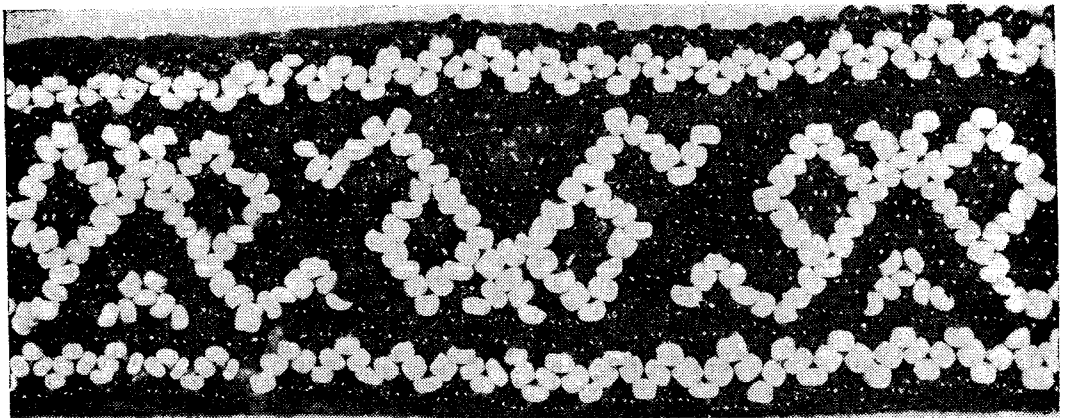

Fig. 343. Lățișar de mărgele, Bacău, sec. 20.

i nordică a Moldovei. Cele moldovenești se caracterizează printr-o cromatică discretă, cu tonuri pastelate și prin dimensiuni ce nu depășesc 1 cm lățime. **L.** au fost purtate și de flăcăi. În Țara Oașului, tineretul poartă în zile de sărbătoare „clop cu zgardă” cu motive florale în culori vii: alb, roșu, negru, galben, verde. În satul Turț — Țara Oașului, calota clopului este acoperită în întregime cu trei-patru rânduri de **L.** policrome din mărgele. Pălăriile flăcăilor din Maramureș și Țara Lăpușului sînt decorate de asemenea cu **L.** de mărgele. După căsătorie bărbații renunță la această podoabă.

Bibl. ref.: G. Stoica, *Podoabe populare românești*, București, 1976. (G.S.)

lăturoi, greșeală la năvăditul din două ițe (Munții Apuseni. (G.S.)

leagăn, pat mic de legănat copilul. Sub aspect morfologic **l.** se încadrează în două tipuri: 1. **L. suspendat** (Țara Oltului, Apuseni, Maramureș și Banat), construit din împletitură de nuiele și din scîndură, avînd forma unui coș care se agață cu frînghii de birnele tavanului în apropierea vetrei sau a patului. Din aceeași categorie fac parte și „coșurile” pentru purtat copilul în spate (fig. 345). Acestea sînt lucrate în Mehedinți, Caraș-Severin, Hunedoara din scoarță de copac. 2. **L. așezat pe podea** răspîndit în toată țara format dintr-o cutie de scînduri fixată pe un suport în formă de semicerc care permite mișcarea într-o parte și alta (fig. 346) sau pe două picioare înalte. Elemente artistice apar la ambele categorii. La coșurile implemente capătul din lemn este împodobit cu creștături

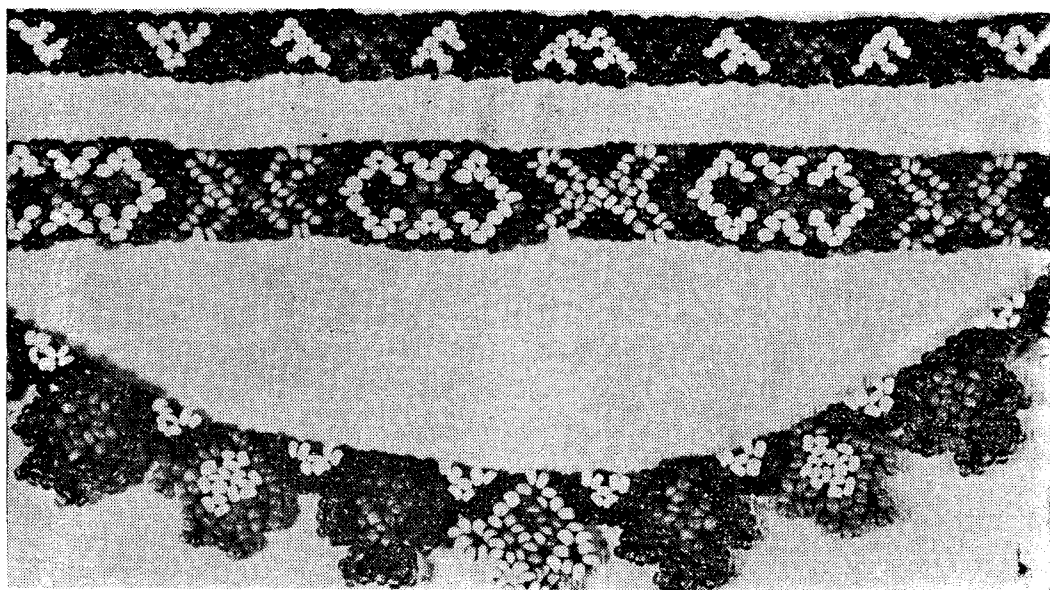

Fig. 344. Lățișar de mărgole, Maramureș, sec. 20.

Fig. 345. Femeie cu leagăn pe umăr, Izverna, Mehedinți, 1975.

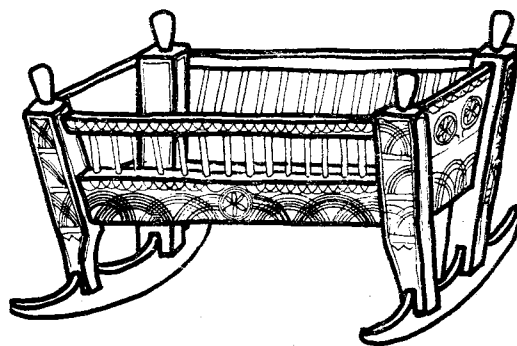

Fig. 346. Leagăn pe călpi, Transilvania, sec. 19.

în formă de rozete; la cele lucrate din scoarță de copac îmbinările fișiiilor de lemn au forme artistice și elemente decorative pirogravate; **I.** așezate pe podea, au creștături dispuse pe scândurile laterale iar picioarele sînt uneori prelungite și terminate în formă de cap de cal.

Bibl. ref.: R. Capesius, *Mobilier țărănesc românesc*, Cluj, 1974; G. Stoica, *Arhitectura interiorului țărănesc*, Rimnicu Vilcea, 1974. (G.S.)

Iecric, haină scurtă pînă în talie, cu mîneci racordate la umăr, despicate în față, confecționată din stofă de lînă țesută în patru ițe (fig. 347). Tipul vechi de **I.** este de culoare sură sau neagră. **L.** noi s-au modificat sub influența orașului, fiind croite pe talie, cu gaică la spate, mîneci cu manșete, guler și buzunare aplicate. Pe margini **I.** este țivit cu postav colorat. **L.** constituie o marcă comunitară, exprimată prin culoare: pe Valea Izei **I.** este verde închis; în depresiunea Șugătagului se poartă **I.**

Fig. 347. Tînără cu lecriu, Sirbi, Maramureș, sec. 20.

Legătoare, bentiță din mătase sau catifea neagră, lată de cca 12 cm, ornamentată cu motive geometrice sau florale executate cu mărgelile policrome; în zona Muscel cu l. se fixează pe frunte marama de borangic. (G.S.)

Leheceni (sat, com. Cărpinet, jud. Bihor), 1. Centru de ceramică roșie, făcînd parte din grupul de sate: Cărpinet, Săliște de Vașcău, Criștioru de Jos, Lelești și Valea de Jos (Bihor), toate așezate în bazinul hidrografic al Crișului Negru. Formele caracteristice sînt: urciorul, olul (de la 1—5 kg capacitate), „canta”, oala lungă, „hîrboaică”, vas sferoidal cu o singură toartă, „olcuța”, oală mare cu două torți, „ghioaba”, oală cu fundul lat, „laboșul”, strecurătoarea, blidul. Decorul vaselor este realizat cu unele simple; unele motive cum sînt dungile și liniile sinusoidale trase cu pensula sau cu degetul se execută pe roată; altele se execută cu „cornul” pe vasul uscat. Motivele sînt preponderent geometrice și în mică măsură fitomorfe (fig. 348, 349). Ornamentica realizată cu alb sau negru este valorată de fondul roșu al vasului smălțuit de obicei la partea superioară. Olarii din L. își desfac produsele la mari distanțe, transportîndu-le pe rute precise: Vașcău, Holod, Tîncă sau către Arad, Timișoara ajungînd pînă în Orăștie. 2. V. Vașcău. (G.S.)

Leică, pîlnie de formă tronconică sau hemisferică de dimensiuni nu prea mari prevăzută cu o țevă prin care se toarnă lichide în vase cu gură îngustă;

Fig. 348. Străchini și oală, Leheceni, Bihor, sec. 20.

alb sau brun; pe Valea Vișeuului apare l. sur, iar pe Valea Marei cel sur și negru.

Bibl. ref.: T. Bănățeanu, *Portul popular din regiunea Maramureș*, Baia Mare. (G.S.)

l. se face și din pămînt ars în anumite centre de olari. (P.P.)

Lelești (sat, com. Petru Rareș, jud. Bistrița-Năsăud) v. Ciceu-Corabia.

Fig. 349. Cantă, Leheceeni, Bihor, sec. 20.

Lelești (sat, com. Buntești, jud. Bihor). Centru de olărie situat pe valea Crișului Pietros, în care s-a produs ceramică roșie nesmălțuită și smălțuită, asemănătoare cu a celorlalte centre din Țara Bihorului. Formele specifice sînt: olul, „hîrboaca”, blidul, oala cu una sau două toarte, strecurătoarea, canta. Motivele decorative sînt liniile drepte și sinusoidale, „creasta”, bulinele realizate cu alb sau negru pe fondul roșu al vasului. Ceramica de uz casnic este smălțuită pe ambele fețe sau numai în interior și parțial în exterior. Smălțul folosit este o glazură plombiferă de culoare verde, sau transparentă și uneori galbenă. Olarii din **L.** participă la târgurile de la Vașcău și Beluș și Ceica (Bihor). (G.S.)

Lelești (sat, comună, jud. Gorj). Centrul cel mai important de cojocari din Gorj care păstrează nealterată tradiția zonei. Pieptarele lucrate la **L.**, scurte pînă în talie, deschise în față, fără mîneci, se caracterizează printr-o mare finețe a broderiei, tonalități calde și luminoase, un decor aerat, pus în evidență de albul pielii bine prelucrate. Ornamentele, „florile mărunte”, erau realizate din lînă vopsită vegetal. Pe lîngă motivele florale presărate pe piept, uneori apare o friză pe tivul cojocului, pe după gît și în jurul miinilor. Rozeta constituie un element compozițional de bază. Cojocul „înfundat”, alt tip lucrat la **L.**, este purtat de bătrîni. Decorul se compune dintr-un șir continuu de colți rotunjiți dispuși pe liniile de la contur și o rozetă brodată în partea superioară a pieptului. Buzunarele de formă dreptunghiulară așezate simetric de o parte și de alta, constituie cîmpuri ornamentale pe care sînt brodate motive geometrice și florale. Uneori, în decorul buzunarului este cuprins și numele proprietarului, cu anul confecționării pieptarului. La sfîrșitul sec. 19 la **L.** s-au lucrat și cojoace

decorate bogat cu lînică și mătase policromă. Motivele geometrice și florale denumite local: „tighel”, „cotele”, „cîrlige”, „brazi”, „pășarele”, „oni”, „steluțe” etc., acoperă piepții aproape în întregime. Acest tip de cojoc fără mîneci și scurt pînă în talie s-a purtat în toată zona Gorjului, pînă în primele decenii ale sec. 20 cînd se face simțită pregnant influența pieptarelor sibienești. Cojoacele bărbătești, specifice **L.**, sînt de două tipuri: a. *scurte pînă în talie*, înfundate, cu „gură în piept”, decorate cu broderie din lînică și ibrișin sau mătase colorată; b. *lungi pînă deasupra genunchilor*, deschise în față, decorate cu broderii și bordate pe margini cu blăniță neagră. În ultimele decenii s-a lucrat aici și *baibaracul* de oaie, un cojoc scurt pînă în talie, fără decor brodat.

Bibl. ref.: G. Stoica, V. Vasilescu, *Portul popular din Gorj*, București, 1971. (G.S.)

LEONTE, Margareta (n. 1929 în com. Arbore, jud. Suceava), țesătoare; a deprins meșteșugul țesutului și cusutului din copilărie de la mama sa. Lucrează cămăși, ștergare, scoarțe și covoare cu modele tradiționale. A fost premiată la expozițiile din cadrul Festivalului național „Cîntarea României”. (G.S.)

Leordoasa (sat, com. Argetoia, jud. Dolj) v. **Petrestii**.

lepedeu, țesătură de formă dreptunghiulară specifică Transilvaniei, folosită ca așternut pentru pat sau ca decor. În arta populară românească se întîlnesc două categorii: **1. de uz fără decor**; **1. cu caracter ornamental** care îndeplinește un rol important în organizarea interiorului din Transilvania. În decorul **1.** apar cîteva modalități de compunere a ornamentelor: a. *motivele grupate la un singur capăt*; b. *motivele grupate pe ambele capete*; c. *motivele grupate la unul sau la ambele capete și cîmpul țesăturii învîrgat*. Dispoziția ornamentelor este determinată de funcția **1.** și ca urmare sub acest aspect întîlnim trei categorii: **1. L. de pat**, o țesătură modestă, realizată în tehnica neveditului sau simplu, în patru ițe, avînd uneori o dantelă care reunește cele trei foi între ele. **2. L. de pat înalt**, specific zonelor Bihor, Ineu, Făgăraș, Tirnave, cu un accentuat caracter decorativ, are ornamentele grupate la capete sau dispuse în dungi pe toată suprafața. **3. L. de rudă**, caracteristic Țării Oașului și Maramureșului, are forma și decorul adaptate modului de aranjare a „rudei”. În Țara Oașului „ruda” este acoperită cu două, trei rînduri succesive de lepede din bumbac, cu motive diferite. Decorul geometric, la piesele din trecut, avimorf, stilizat sau vegetal, este grupat pe una din laturile lungi, la cele din sec. 20, fiind realizat inițial prin alesătură peste fire, în roșu cu negru, la care s-au adăugat ulterior și alte culori. În Maramureș, din grupul țesăturilor așezate pe culme fac parte și **1.** sau „mesele de rudă”, țesute din cîneapă cu bumbac în patru ițe. Decorul compus dintr-o friză de motive geometrice în albastru și roșu închis — dispus pe una sau pe cele două laturi înguste — este completat cu o „cipcă”, dantelă montată între foile de pînză; aspectul compoziției ornamentale este robust, în ton cu textura și decorul celorlalte țesături de rudă. În Țara Lăpușului bogăția și fantezia cu care sînt așezate țesăturile de rudă de deasupra

patului conferă ansamblului auster al locuinței un aspect sărbătoresc. L. din această zonă este țesut din cînepă cu bumbac, cu decorul dispus pe o latură compus din alesături discrete în stil geometric, în roșu și negru sau roșu, negru și verde.

Bibl. ref.: G. Stoica, A. Doagă, *Interioare românești. Țesături și cusături*, București, 1977. (G.S.)
Ievicer v. Covurluiului.

lingurar 1. Poliță mică, lucrată artistic, perforată, fixată pe perete în apropierea sobei de gătit, în care se înfig lingurile cu coada în jos. **2.** Meșter care confecționează sau vinde linguri de lemn. (G.S.)

lingură, obiect de lemn de folosință zilnică compus din căuș și coadă, cu largă răspîndire în casa țărănească. L. lucrate din lemn de paltin, frasin, prun, cireș, plop, salcie, folosite pentru mîncat sau pentru mestecat și măsurat laptele la stîină (fig. 350), pentru luat apa din căldare, au corpul cioplit, „căucul” cu forme ovoidale, eliptice sau emisferice, iar coada frumos profilată și ornamentată. În funcție de zonă și folosință, l. poartă denumiri diferite: „ciorbar”, „ciorbalić”, „cupceană”, „urdar”, „caic” etc. L. pentru mîncat au coada dreaptă și decor geometric perforat în Hunedoara, cu arcuiri elegante figurînd păsări, pești, șerpi, torsade, capete de cai, în Gorj, cu forme plastice

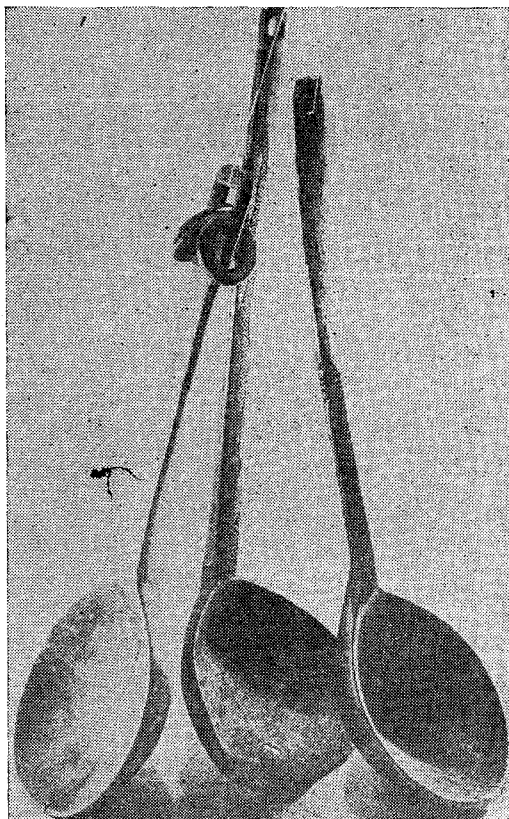

Fig. 350. Linguri de stîină, Transilvania, sec. 20.

în care motivul solar este preponderent în Bucovina, Mărginimea Sibiului, Valea Jiului, Hațeg, Bihor, Argeș și Vîlcea. L. mari, „caucele”, pentru luat apa, din Gorj și Cîmpia Romaniului, au coada puternic curbată, terminată cu un cîrlig care capătă uneori forma unui cap de cal. L. de stîină cu caucul triunghiular, cu buza subțire și coada dreaptă, cînd sînt întrebuițate pentru luat smîntîna sau caucul adînc și coadă lungă, cînd sînt folosite pentru mestecat. Motivele decorative compuse din creștături dispuse pe coadă sînt executate cu finețe și discreție. Geneza ipotetică a ornamentelor o constituie, după unii cercetători, sistemul de evidență păstorească folosit pe răboj.

Bibl. ref.: *Arta populară românească*, București, 1969; C. Irimie, Fl. Dumitrescu, A. Paleolog, *Arta lemnului la români*, București, 1975. (G.S.)

lînă, material cu largă folosință în arta populară, întrebuițat în confecționarea pieselor de port și a țesăturilor de interior. Numărul mare de țesături din l. întîlnite în locuința țărănească, cantitățile de l. folosite pentru realizarea unor categorii de țesături (15—20 kg) se explică prin abundența acestui material produs al industriei casnice țărănești. Despre numărul turmelor din Principate și despre comerțul cu l. amintesc numeroase documente din sec. 14. În sec. 15 și 16 se făcea comerț intens cu „țînuturile turcești” cu oi pentru carne, în timp ce l. era prelucrată și exportată cu precădere în țările apusene. Urmărind cifra exportului constatăm că în anul 1839 se ajunsese la 1 531 185 de ocale, așa cum rezultă dintr-o statistică oficială din Țara Românească. L. folosită la confecționarea pieselor de port este de bună calitate, cu firul elastic și mătăsoș, provenind de la oi de rase superioare — țigăie, merinos și stogoșe. Prelucrarea ei se făcea în cadrul unor ateliere specializate de pe domeniile feudale și ale gospodăriei. Prelucrarea l. în gospodărie s-a făcut în toate zonele etnografice ale țării. Procesul începe cu tunsul oilor și spălatul l. după care urmează pieptănatul, operație prin care se separă două calități de lînă: *părul* numit în Dobrogea „fruntea” și *canura*, denumită și „codină”, „știmă”, „cănurică” etc. Pieptănatul se face cu piepteni cu coadă de lemn și dinți de metal, lucrați de rudari. *Părul* tras în piepteni se leagă în caiere pentru a fi tors cu furca. *Canura* care rămîne încălțită în dinții pieptenilor se scarmănă și se dă la darac pentru a fi toarsă. *Părul* cu firul lung tors și răsucit, este folosit ca urzeală sau ca urzeală și băteală la brîie, bete sau pestelci. L. toarsă în diferite grosimi, în funcție de destinație, se vopsește în casă sau la boiangii. Uneori, l. se vopsește și netoarsă. L. pregătită astfel se folosește la țesut. Unele țesături se prelucresc în instalații speciale pentru a deveni mai suple și mai dense. Documentele sec. 15 marchează o mare răspîndire a pivelor și vîltoșilor, necesare prelucrării țesăturilor din lînă, deosebit de importante pentru ilustrarea dezvoltării meșteșugurilor țărănești avînd ca scop prelucrarea l. Către sfîrșitul sec. 19, în ornamentarea țesăturilor a pătruns și firul de „lînă” din comerț, fără să se extindă prea mult din cauza prețului ridicat și a slabei rezistențe la spălat. Lînă ca fost întrebuițată în multe zone ale țării. Cu aceste fire se realizau motivele decorative pe

ștergere și pe cămăși, pe catrine și pe fote etc. Introducerea firelor de l. prelucrate industrial a permis lărgirea gamei cromatice a țesăturilor, deoarece pînă atunci se foloseau în general fibre vopsite cu ajutorul coloranților vegetali. (G.S.)

LOVIȘTEI, Țara ~, depresiune intramontană strînsă între masivul Făgăraș la nord-est, munții Lotrului la nord-vest, munții Căpățînii la sud-vest și muntele Cozia la sud-est. Depresiunea se naște pe valea îngustă a Oltului cam la înălțimea Cîinenilor în nord, pe unde se și intră în L. și se întinde pînă la Cornet (Vîlcea), în sud, tot pe valea Oltului, unde se află cea de a doua intrare. Satele sînt însă înșirate pe drumul de înălțime ce mărginește spre est depresiunea, mergînd de la Găujani (Vîlcea), pînă la Perișani (Vîlcea), pe direcția nord-sud, și, mai departe, prin pasul de la Sălătrucu, în Argeș. Din punct de vedere geografic depresiunea trece și pe malul drept al Oltului unde valea Lotrului oferă loc la cîteva așezări între Brezoi și Mălaia, Voineasa și Ciungetu (Vîlcea). Din punct de vedere etnografic valea Lotrului se leagă mai curînd de Vîlcea, pe cînd L. poartă amprenta mai puternică a Argeșului. În amîndouă diviziunile însă ocupațiile tradiționale erau oarecum asemănătoare, creșterea animalelor, în deosebi a oilor, fiind principala îndeletnicire. În L. se practică însă și agricultura, deși în măsură restrînsă, în timp ce pe Valea Lotrului, lucrul la pădure și în întreprinderile miniere de la Brezoi au constituit totdeauna o sursă importantă de venituri. L. este legată de istoria timpurie medievală românească, unii autori considerînd că Posada, unde a avut loc vestita bătălie a Basarabilor din Țara Românească cu Robert de Anjou, regele Ungariei, ar fi aici situată. Așezată în apropiere de vechea capitală a Țării Românești, de la Curtea de Argeș, L. a avut strînsă legătură cu zona etnografică Argeș. În același timp în cultura populară se pot observa și elemente provenite din contactul cu zonele etnografice transcarpatice, Făgărașul și cu Mărginimea Sibiului. Arhitectura se leagă de arhitectura populară a Argeșului dar cu anumite note care amintesc și de sudul Transilvaniei, mai ales în volumele masive ale construcțiilor de la Cîineni (Vîlcea) și în forma acoperișului. Construcțiile sînt de lemn în sistemul cununilor orizontale de birne. Acoperișul în patru ape este de șindriță, doar la unele acareturi de felul grajdurilor mai rămînînd acoperișuri de paie, probabil mult utilizate în trecut ca și în Argeș, Muscel și Vîlcea. Prispa este nelipsită, uneori de forma unei terase acoperite, legîndu-se de foisorul argeșean și vîlcean dar și de „privariul” mărginenesc. Decorul destul de redus apare mai ales sub forma reliefulor de tencuiă albă. Costumul are note ce țin de Vîlcea, mai ales pe valea Lotrului, cum ar fi de pildă „zăvelca în scoartă” purtată la spate și „zăvelca în pînză” purtată în față la costumul femeiesc. Cămașa este asemănătoare cu cea de Vîlcea, fiind sau cu „altită” sau cu „blană”, cusături compacte pe întreaga mîncă. Uneori însă zăvelca este înlocuită cu „crătința de Mărginime”, după cum și pînza cămășii cu „blană” este învîrgată cu dungi roșii, la fel ca în sudul Transilvaniei, în Mărginimea Sibiului în deosebi. Prin unele elemente costumul femeiesc din L. se apropie de cel din Argeș. Mobilierul din

lemn de fag horjit și țesăturile de interior leagă L. atît de Vîlcea cît și de Argeș, în timp ce mobilierul tîmplăresc, între care lada de zestre de Brașov, face legătura cu sudul Transilvaniei. (P.P.)

LUCA (din Iclod) (sec. 17), zugrav. Autorul celebrei icoane „Maica Domnului” de la Nicula (1681) preluată ca model de iconarii de la Nicula (Cluj). Originalul se găsește la Muzeul de artă din Cluj-Napoca. (G.S.)

Lugoș (oraș, jud. Timiș) 1. Centru cu puternică tradiție în domeniul cojocăritului care producea în sec. 18 cojoacele purtate în satele din Cîmpia Banatului. Datorită măiestriei lor au rămas consacrate în documente din 1785 numele unor meșteri ca: Mihai Ursu, Gheorghe Nicoli, Nica Ioviță, Gheorghe și Petru Costea. În 1790 cojocarii lugoieni care prelucrau cantități însemnate de obiecte se simt amenințați de concurența meșterilor de la Timișoara și cer județului să interzică acestora „să-și vîndă negoatele la tîrgurile săptămînale din L.”. Transmiterea meșteșugului din tată în fiu pînă în jurul anului 1818, cînd producția începe să scadă, a contribuit la constituirea unei adevărate tradiții în cadrul unor familii prin intermediul cărora, meșteșugul a ajuns la un înalt grad de perfecționare. Fiecare familie și fiecare cojocar avea modelele sale după care cumpărătorii recunoșteau imediat meșterul. Cojocarii din L. lucrau „bunde” (cojoace mari), „becheșe” (cojoace scurte încheiate în față), „burdice” (cojoacele înfundate). Ceea ce caracterizează producția centrului este bogăția ornamentației, realizată prin aplicații de piele colorată, broderie policromă cu mătase în tonuri vii, „bumbi de metal” și oglinjoare. Unele „becheșe” se încheie cu „închizători” făcute din monede montate într-un cadru metalic cu colțișori figurînd o floare. Pielele de desfacere ale meșterilor lugoieni erau tîrgurile din Lugoș, Chizătău, Belinț, Făget, Dobra, Birchîș, Căpîlna (Timiș), Zan și Lipova (Arad). 2. Centru de olărie roșie nesmălțuită, în care s-au produs vase asemănătoare celor din centrele bănățene și bihorene. 3. În cadrul muzeului din L. se găsește o frumoasă colecție de artă populară ale cărei baze au fost puse în 1905. Completată ulterior după criteriul științifice, ea ilustrează în prezent creația populară din Cîmpia Timișului și zona Făget prin: piese de port, „cilmuri”, țesături de interior, mobilier, obiecte de uz gospodăresc, unelte de industrie casnică, textile și ceramică, de excepțională valoare documentară și științifică. (G.S.)

lulachiu v. coloranți.

Lunca Mureșului (sat, com., jud. Alba). Așezare veche, amintită în documente la 1332 în care se găsește o biserică din birne de brad. De plan dreptunghiular cu altarul în cinci laturi și prispe pe partea vestică. Deasupra acoperișului compus din două corpuri se înalță un turn cu balconaș lărgit și galerie cu arcade cioplite, asemănătoare celor de la casele țărănești din zonă. Ușa de la intrare are decor cu motive vegetale crestate. Pictura murală, foarte deteriorată, datează din 1810. În interior, icoane pictate pe sticlă și pe lemn.

Bibi. ref.: *Semantismul de la Blaj, 1900; Conscripția lui Bukow din 1760—1762.* (G.S.)

Fig. 351. Muzeul sătesc Lupșa, Alba.

Luncșoara (sat, com. Hălmăgel, jud. Arad). Sat situat la poalele muntelui Găina în care se găsește o biserică ridicată la sfârșitul sec. 18 și începutul sec. 19. Monumentul se înalță pe fundații de piatră brută, cu pereții din birne masive încheiate la colțuri; șarpantă de lemn cu învelitoare de șindrilă; sub streșină, console frumos profilate. De plan

dreptunghiular cu altar trapezoidal. În jurul anului 1900 biserica a fost tencuită atât în interior cât și în exterior. Pictura executată la sfârșitul sec. 19 de pictorul Ioan Demetrovici din Lugoj se păstrează numai pe iconostas și în altar. (G.S.)

Lupșa (sat, com. jud. Alba). Muzeul etnografic din Lupșa a fost înființat în 1952, pe baza colecțiilor muzeale școlare constituite între 1937 și 1940 (fig. 351). Dezvoltarea colecțiilor și organizarea lor în forma actuală se datorește învățătorului emerit Pamfilie Albu care și-a dedicat întreaga sa viață constituirii acestui muzeu. Obiecte de excepțională valoare etnografică privind practicarea ocupațiilor și meșteșugurilor ilustrează viața grea a țăranilor din Munții Apuseni dar și ingeniozitatea și creativitatea lor. (G.S.)

lustruire, unul dintre cele mai vechi procedee de finisare a ceramicii, aplicat în antichitate la vasele atice sau la cele romane roșii. Tehnică de ornamentare specifică ceramicii negre, cu excepția unui singur centru de azi, Săcel-Maramureș, unde se lustruiește și ceramică roșie. L. constă în desenaarea sau frecarea cu un corp tare, de regulă piatră, a pereților vasului uscat dar nears. Ornamentele sînt în genere simple; zigzaguri, spirale, brăduți, linii drepte, încrucișate; după arderea vasului, suprafețele frecate cu piatra devin lucioase contrastînd cu fondul rămas mat, oferind, prin aspectul metalizat, efecte artistice remarcabile. (P.P.)

lut, silicat de aluminiu în stare impură, provenind din descompunerea altor roci, cu conținut bogat în apă, de culoare galbenă sau roșcată, mai mult sau mai puțin gras, folosit la facerea oalelor, denumit și „argilă” sau „pămînt de oale”. Prezența vînelor de I. a determinat, de multe ori, dezvoltarea olăritului în așezările subcarpatice și în zonele de podiș sau dealuri, ca ocupație secundară sau chiar principală, alcătuiind o sursă de venit complementară. (P.P.)

M

macat, categorie de țesături executate în două culori din lână cu bumbac, răspândite astăzi în foarte multe zone ale țării. **M.** sînt nevedite în mai multe ȋte, „în ozoare” sau lucrate cu vergeaua, cu ornamente ușor reliefate. (G.S.)

macău, piesă de port femeiesc de sărbătoare, specifică zonei Tîrnavelor, alcătuită dintr-un carton

Maerii Albei Iulii, suburbie a orașului Alba Iulia în care a înflorit un interesant centru de pictură pe sticlă. Aici s-a stabilit și a lucrat la sfîrșitul sec. 19, venind probabil din Hășdate, meșterul Prodan (fig. 352) împreună cu soția și fiica sa. Familia Prodan a dezvoltat un stil propriu devenit specific pentru **M.A.I.** derivat din pictura nord transilvă-

Fig. 352. Pictură pe sticlă de Prodan, Maerii Albei Iulii, sec. 19.

tăiat „ca o cordeluță”, îmbrăcat cu o „cîrpă de păr”, împodobită cu „ținte” și oglinjoare. La Ticușu Nou (Brașov), **m.** acoperea fruntea ca o cunună; la Crihalma (Brașov), **m.** se poartă ca o diademă. La Dăișoara (Brașov) această găteală se numește „răzor”. La nunți și petreceri peste răzor femeile se „învelesc cu cirpe”. (G.S.)

neană, puternic influențat și de xilogravură. Lucrările lui Prodan se caracterizează printr-o viziune grafică avînd ca tonalitate predominantă albul, valorat de gri cu pete de roșu și galben muștar, într-un acord cromatic de o mare modestie. Pictura „Prodănoaielor”, cum erau cunoscute în zonă cele două femei din familie, se distinge prin domi-

nante bleu-gri în contrast cu nuanțe de roșu, alb, auriu și folosirea semitonurilor pentru realizarea fundalurilor neutre. Pictura este originală, demonstrând un remarcabil simț artistic, cu compoziții ample în care figurează adesea elemente laice: pomi, pești, țărani încălțați cu cisme de aur, o femeie torcînd etc. Ca un semn distinctiv apar „colții de lup” redați în roșu și alb, reprezentînd iarba pe coline. Chenarul are forma unei benzi străbătute de un zig-zag cu cîte un punct de o parte și de alta. Lucrările produse în atelierul familiei Prodan provenind de la sfîrșitul sec. 19 și primul deceniu al sec. 20 s-au răspîndit în jurul Albei Iulii, pe Valea Sebeșului și Mărginimea Sibiului.

Bibl. ref.: I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975. (G.S.)

MAGOPĂȚ, Vasile (n. 1930 în com. Marginea, jud. Suceava). Provenit dintr-o familie și un sat de olari, **M.** a crescut într-o atmosferă de creație. S-a afirmat de tînră ca un olar talentat, bun cunoscător al tehnicilor și formelor tradiționale, lucrînd vase de ceramică neagră: oale de lapte, „hîrgaie”, străchini, cănițe etc. Frumusețea formelor și a ornamentelor realizate prin lustruire cu piatra, realizate cu multă măiestrie, i-au adus lui **M.** numeroase distincții în cadrul unor expoziții județene și naționale și la Festivalul național „Cîntarea României”. De mai mulți ani cunoscutul olar lucrează în cadrul cooperației. (G.S.)

mai, lopătică de lemn cu coada scurtă folosită pentru a bate rufele cînd sînt spălate la rîu. În Maramureș, Oaș, Harghita **m.** au un decor geometric sau floral scrijelat pe una din fețe. (G.S.)

Malaia (sat, comună, jud. Vîlcea). Aici se găsește o biserică de lemn din secolul 19 cu pictură murală de excepțională valoare documentară, reprezentînd grupuri de ctitori îmbrăcați în frumoase costume gorjenești. Grupul de portrete „Toma Bangu” se remarcă prin desenul liber realizat pe un fond ușor modelat prin tente plate. Merită atenție și grupul de „ctitori ostenitori” înfățișați pe peretele despărțitor dintre naos și pronaos. (G.S.)

MANOLE (sec. 18—19), zugrav din Craiova, autorul picturii multor biserici din Vîlcea: Urșani, Copăceni, Voinești; operele sale ilustrează, prin cromatică și tendința spre decorativeism, pătrunderea unei viziuni populare în stilistica brîncovenească. (G.S.)

Manuc, *Hanul lui* ~, unul dintre cele mai importante hanuri păstrate din București, construit în 1818. De plan patratular, cu o curte centrală în jurul căreia sînt dispuse pe două nivele camerele de locuit, camerele de recepție, bucătăriile. Prisma dispusă pe toată lungimea, cu stîlpi și arcade frumos profilate aminteste arhitectura populară muntenescă. Hanul a fost restaurat. V. și **han**. (G.S.) **manzalău**, greșeală la năvăditul prin spată (Munții Apuseni). (G.S.)

Maramureșului, *Țara* ~, „țară” românească, ale cărei sate sînt pomenite în documente din sec. 13 și 14. Din Cuhea (Maramureș) au pornit vechile familii nobiliare românești ale lui Dragoș și Bogdan, care stăpîneau sate purtînd aceleași denumiri pînă astăzi: Ieud, Vișeu, Budești, Berbești, Brebu, Dragomirești, Bîrsana, Giulești, Deșești, Călinești (Maramureș) etc. **M.** este o depre-

siune alungită închisă din toate părțile de munți înalți și străbătută de la est la vest, de cursul Tisei. Pe teritoriul țării noastre se află numai jumătate din această depresiune, cea de la sud de apa Tisei, dincolo de ea rămînînd mari sate românești ca cele trei Apșe (de Sus, de Jos, de Mijloc). Depresiunea este înconjurată de Munții Maramureșului la nord-est, de cei ai Rodnei la sud-est, de munții Țibleș, Lăpuș, Gutîn și Igniș spre sud-vest și vest. Satele, mari și adunate, sînt uneori chiar compacte, cu cîte două și trei gospodării aliniate în adîncime pe lotul de proprietate, dovadă a marii vechimi a așezărilor, ce s-au tot înghesuit pe măsură ce generațiile se succedau. Satele se înșiră pe văile celor trei rîuri principale Iza, Vișeu și Mara, alcătuind, într-un fel trei sub-zone, distincte prin unele caractere ale arhitecturii sau ale costumului. Deosebirea este limpede în domeniul arhi-

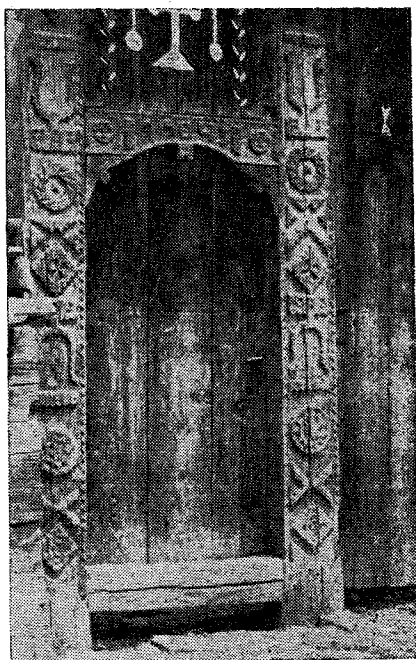

Fig. 353. Poartă, Maramureș, 1964.

tecturii, care pe Mara și Cosău este o arhitectură a lemnului de stejar, iar pe Iza și Vișeu a lemnului de brad, ceea ce implică și alte caracteristici constructive și decorative. Pămînt pentru agricultură este puțin și nu prea roditor. Oamenii se ocupă cu creșterea vitelor pentru care au finețe întinse și cu pomicultura. Lucrul la pădure este de asemenea o îndeletnicire de bază, „stînjenerii” și „țăpînării” maramureșeni putînd fi întîlniți ia mai toate tăierile mari de pădure din țara întreagă. Arhitectura populară maramureșeană, (fig. 353—354), una dintre cele mai vestite, păstrează pînă azi caractere tradiționale de cea mai mare valoare (fig. 355). Casele mari cu două și trei încăperi au un „tîrnat” sau o „șatră” (prispă) în fața casei mărginită cu balustrade

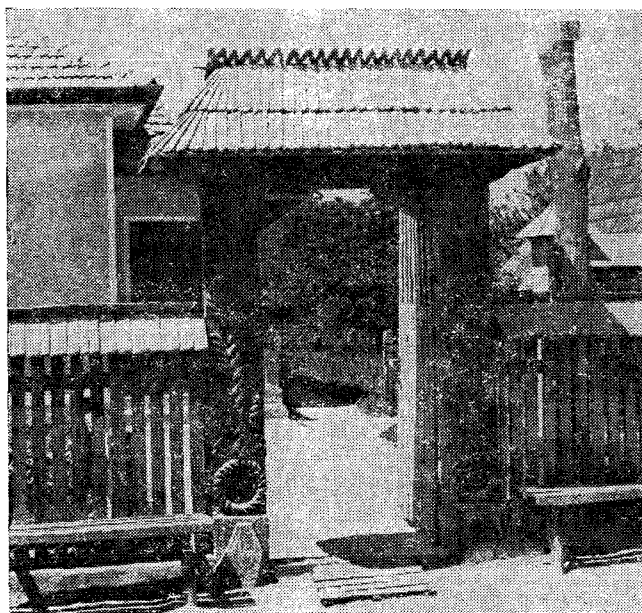

Fig. 354. Poartă nouă sculptată cu colaci, Vad, Maramureș, sec. 20.

Fig. 355. Stîlp antropomorf, Maramureș, sec. 19.

traforate și de stîlpi ciopliți. Exemplarele vechi de casă au prispă parțială, lărgită numai în dreptul unei camere, ca și în Țara Oașului. Acoperișul

înalt de șindrilă a fost premers de acoperișul de paie. Interiorul locuinței este bogat ornamentat (fig. 356). Bisericele sînt printre cele mai reușite exemplare ale arhitecturii de lemn europene, turnul de inspirație gotică ridicîndu-se pînă la peste 50 m înălțime. Costumul se încadrează în tipologia portului din nordul și vestul țării (fig. 357) avînd unele afinități cu costumul slovac. Cămașa femeiască se distinge printr-un decolteu, puțin obișnuit în portul femeiesc românesc. Marginile acestuia ca și mînecele la umeri și la foderi sînt încrețite și împodobite cu cusături de mare finețe (fig. 358). Peste cămașă se îmbracă cojocul fără mîneci cu cusături și aplicații de piele colorată. Iarna se poartă „guba”, din pănură mișoasă. Peste poalele albe ale cămășii se îmbracă „zadia”, în față și în spate, colorată în dungi orizontale, alese în război. După combinația de culori a zadiilor se poate afla satul de baștină al purtătoarelor. Fetele își acoperă capul cu chișchineu (fig. 359). Bărbații poartă pălărie de paie sau cușmă „rotilată” mică și scundă. Croiala cămășii este dreaptă cu mîneci pornind din umeri. Mînecele drepte și largi sînt fără manșetă. Cămașa este foarte scurtă, neajungînd uneori pînă în talie. Mijlocul se încinge cu o curea foarte lată. Peste cămașa albă se pune cojocul de o mare frumusețe decorativă, cu aplicații de piele, metal, oglinzi și cusături de lînă. Peste cojoc, iarna se îmbracă guba și sumanul. Izmenele largi numite „gaci” fac parte din ținuta de vară iar cioarecii groși din pănură albă se poartă iarna. Straița nu lipsește din costumul maramureșanului. O foarte interesantă ceramică se întîlnea în vechile case maramureșene, produsă într-un centru neidentificat încă. Cancee și străchini mari adînci erau decorate în tehnica sgrafitto, pe fondul, alb detașîndu-se

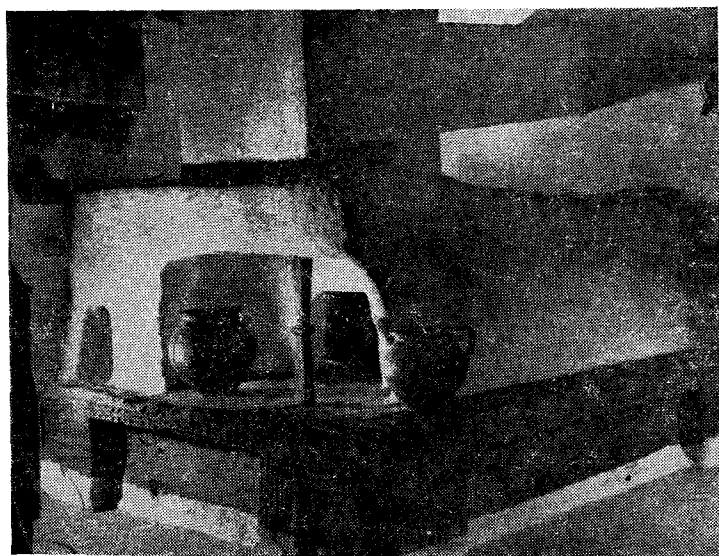

Fig. 356. Cuptor, Berbești, Maramureș, 1775.

Fig. 357. Fetiță îmbrăcată cu laibăr, Sirbi, Maramureș, sec. 20.

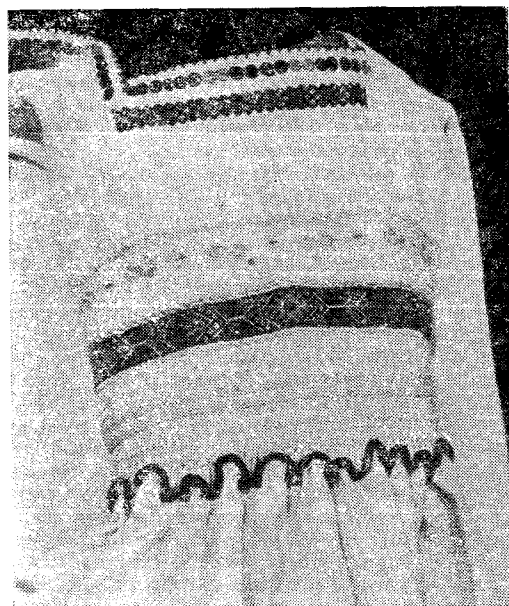

Fig. 358. Detaliu de cusătură la cămașă, Săpînța, Maramureș, sec. 20.

motive geometrice și florale colorate în verde și galben. În ansamblu, această ceramică numită de „Valea Iziei” amintește de moștenirea bizantină a ceramicii românești medievale, asemănându-se într-un fel și cu cea de „Kuty” din nordul Moldovei. Obiectele din lemn sînt lucrate cu mare îndemnare, de o frumusețe aparte fiind „pecetarele”, mici cruci servind la imprimarea prescurilor. (P.P.)

marchizet, pînză industrială foarte fină din care femeile înstărite din unele sate au lucrat li între cele două războaie. Piese realizate nu au aspectul autentic al celor din pînză de casă. (G.S.)

Margina (sat, comună, jud. Timiș). Aici se află o valoroasă biserică de lemn construită în 1737. De plan dreptunghiular, cu absidă poligonală nedecroșată. Deasupra pronaosului se înalță un mic turn. Pictura murală de factură populară a fost executată în sec. 18. (G.S.)

Margine (sat, com. Abram, jud. Bihor). La M. se găsește una dintre cele mai relevante biserici din lemn în ceea ce privește legătura dintre planul de

Fig. 359. Fată cu chișchineu pe cap, Sirbi, Maramureș, sec. 20.

casă și cel al bisericilor vechi. Monumentul a fost construit probabil în 1700, cu prispă mărginită de stâlpi și arcade bogat decorate cu torsade și rozete, amintind de casele din zona văii Barcăului. Bine proporționată, cu acoperiș înalt și turn cu coif exagonal la bază, biserica se înscrie din punct de vedere planimetric în tipul specific zonei. Pictura veche a fost acoperită în 1899 de una executată de Hackman Mor; în același an, s-a adăugat și „corul”. (G.S.)

Marginea (sat, comună, jud. Suceava). Important centru de ceramică neagră, legat de tradiția dacică, cu producție mare și în prezent (fig. 360). Formele cele mai frecvente sînt vasele pentru prins laptele, „lăptariul”, cu formă înălțată și o singură toartă, uneori cu capac; urcioarele cu gura și gîtul strîmt; cana de băut cu o toartă și un mic cioc; „hîrgăul”, vas cu baza îngustă, gura largă și o singură toartă; „rovări”, vas mare, asemănător cu un lighean. Vasele sînt decorate prin lustruire cu piatra sau cu un corn de vită. Prin acest procedeu se realizează linii drepte paralele, cercuri întretăiate, linii ondulate, brăduși. Olierii își desfășeau produsele în trecut în toată Moldova. Astăzi ceramica de **M.** produsă în cadrul cooperăției, se vinde în toată țara. (G.S.)

maruflare lipirea unei pinze pictate pe un suport mai rezistent. În arta populară pinza a fost lipită pe pereții monumentelor de lemn, uneori numai în dreptul interstițiilor dintre birne pentru a obține o suprafață netedă necesară pictării. (G.S.)

masă piesă de mobilier lucrată de dulgheri răspîndită în toate casele țărănești. Forma ei variază de la o zonă la alta și de la o epocă la alta (fig. 361). În cadrul mobilierului popular românesc se disting după formă mai multe tipuri: a. **M. înaltă**, de formă dreptunghiulară, avînd patru picioare cu stinghie sau tălpi, așezate drept sau în cruce, răspîndită inițial în Moldova, Transilvania și Banat și apoi în toate zonele țării. Prezența ei pe un teritoriu care cuprinde întreaga Europă centrală și apuseană, indică originile romane ale **M.** înalte dreptunghiulare. O formă deosebită se întîlnește în nordul Moldovei, Transilvania și în zona Muscelului unde **m.** are fața mobilă iar dedesubt un fel de ladă pentru alimente (fig. 362). Sub aspect decorativ, **m.** se numără printre piesele de mobilier impor-

Fig. 360. Oale de ceramică neagră, Marginea, Suceava, sec. 20.

tante. În Suceava, Maramureș, pe Valea Bistriței, și în Țara Loviștei, pe toată lungimea picioarelor precum și pe cele patru scînduri care le fixează la partea superioară, se execută o bogată orna mentație. Varietatea motivelor decorative și a compozițiilor ornamentale este îmbinată cu diferențierea suprafețelor decorate prin culoare — nuanțe de brun, negru și roșu, preparate din plante. b. **M. de tip gotic** cu tălpi laterale puternice și sertar dedesubt întîlnită în Mărginimea Sibiului și în jurul Brașovului este tipică pentru goticul central european. Locul **m.** înalte în cadrul interiorului este în colțul format de cele două lavițe la tipurile de casă cu structura arhaică și sub fereastră, între cele două paturi, la casele cu interioare mai noi. c. **M. mică rotundă**, întîlnită în Moldova, Dobrogea, Muntenia și Oltenia, trebuie pusă în legătură cu lumea balcanică și orientală. **M.** rotundă fiind rareori decorată se distinge prin formă și silueta picioarelor. O variantă de **m.** rotundă denumită „sinie” se întîlnește în Dobrogea; este lucrată la strung, cu un picior cilindric în mijloc. În Țara Loviștei **m.** rotundă, cu patru picioare, se poate plia pentru a putea fi transportată pe cal cînd se pleca la munte.

Bibl. ref.: G. Stoica, *Arhitectura interiorului locuinței țărănești*, București, 1974; Fritz Krüger, *El mobiliario popular en los países Romanicos*, Coimbra, 1963. (G.S.)

masă de perete v. iram.

masă de poliță, țesătură din bumbac, lungă de patru-cinci metri, specifică Mărginimii Sibiului. **M. de p.** are fond alb, decorat cu grupe de dungi în albastru și alesături cu roșu și galben, dispuse ritmic pe toată suprafața. Se așează în partea de sus a peretelui din dreptul patului. (G.S.)

masă de rudă v. lepedeu.

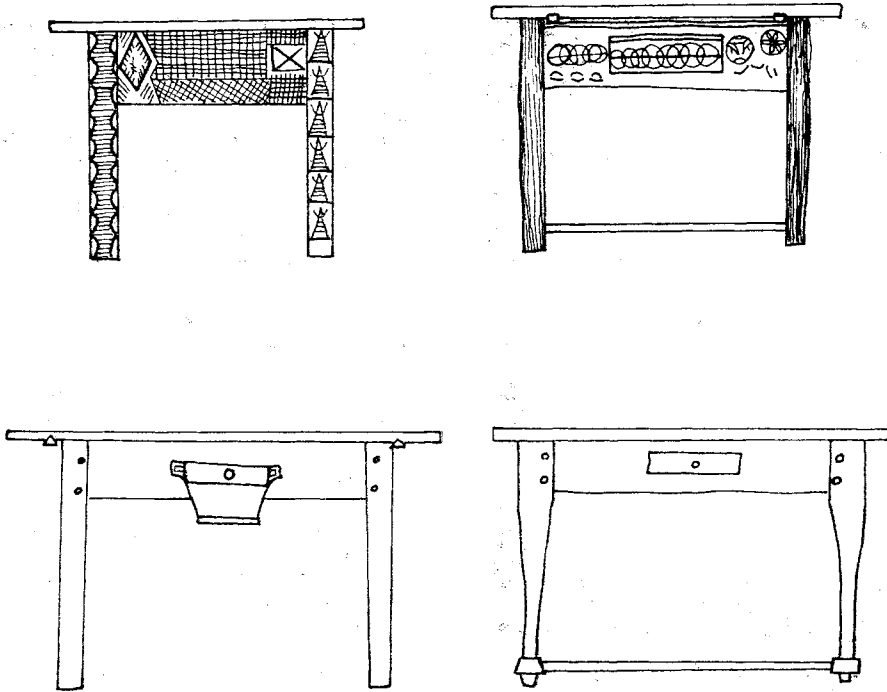

Fig. 361. Tipuri de masă înaltă.

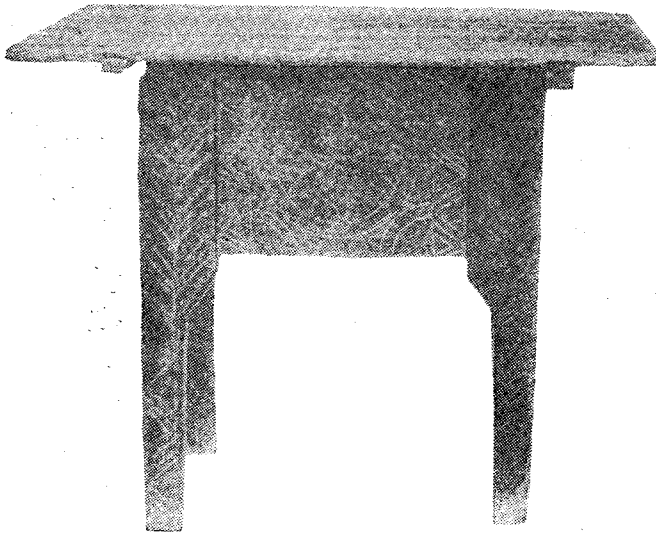

Fig. 362. Masă cu ladă, Transilvania, sec. 19.

masă de țoale, țesătură de bumbac folosită pentru acoperit teancul de țesături și pernele așezate deasupra lăzii de zestre. **M. de ț.** este formată din două foi de pînă țesută din bumbac în două ițe, decorată în carouri conturate cu albastru și roșu, reunite printr-o dantelă croșetată denumită

„tul”. Pe trei din laturile țesăturii este montată de asemenea o dantelă cu colți. (G.S.)

maskă, obiect ritual, înfățișînd diferite animale sau personaje, transformate în decursul timpului în obiecte de recuzită în cadrul sărbătorilor de Anul Nou (fig. 363). **M.** umane și de animale se

Fig. 363. Mască de moș, Vrancea, sec. 20.

întîlnesc în toată Europa. Jocurile cu măști din România amintesc de unele rituri agrare și pastorale din fondul arhaic autohton traco-getic. Astăzi jocurile cu **m.** au devenit adevărate spectacole de carnaval, caracterizate printr-un număr impresionant de personaje umane grupate în jurul **m.** animale. Mascindu-se, omul ia o altă înfățișare, se transpune în personajul pe care îl reprezintă. Prin mascare omul se plasează pe planul eroic, magic sau artistic în funcție de personaj și caracterul dansului, dîndu-i noi valențe. **M.** se diferențiază tipologic în: **m.** animaliere, **m.** demoniace și **m.** umane iar din punct de vedere funcțional în **m.** spectaculare. Fantezia cu care sînt realizate diferitele tipuri de **m.** este impresionantă, indicînd grija pentru crearea unor personaje cît mai hazlii.

Bibl. ref.: R. Vulcănescu, *Măștile populare*, București, 1970; N. Jula, V. Mănăstireanu, *Tradiții populare românești*, București, 1969; Fr. Nistor, *Măștile populare și jocurile cu măști din Maramureș, Baia Mare*, 1973; M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976. (G.S.)

Matahală 1. Mască grotescă, reprezentînd ființe reale, căldărari, ciurari, ursari, perechi de țirgoveți îmbrăcați în zdrențe, mînjiți cu funingine pe față, purtînd funii, bice, clopote, avînd gesturi și vorbe repezi. **2.** Personaje cu măști de carnaval, comice, care umblau pe ulițe la sfîrșitul sărbătorilor de iarnă. Alergînd pe ulițe, **m.** amenințau copiii, oamenii, îl loveau cu bicele în sens apotropaic, alungînd maleficul, bolile, potrivit concepției tradiționale.

Bibl. ref.: T. Pamfile, *Sărbătorile la români. Crăciunul*, București, 1914; I. Mușlea, *Ov. Bîrlea, Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970. (M.B.)

măcălău v. tocălie.

Mădăraș (sat, com. Dănești, jud. Harghita). Centru de ceramică neagră, cu producție bogată. A lucrat olărie neagră după aceleași procedee tehnice folosite în toată țara (v. **ceramica populară**). În prezent lucrează multe forme noi, adaptate cerințelor vieții moderne. (G.S.)

măgar v. bold.

măietoare v. Arieșului.

mălai, vatra din fundul cuptorului de ars oale, tăiată în două semicercuri de un șanț, numit „strigoii” (Oboga-Olt), sau întreagă, mărginită de șanțuri circulare, numită „sclip” (Oboga), în care se așează lemnele și prin care circulă căldura; prin extensiune de la asemănarea cu turta de mălai. (P.P.)

Măldărești (sat, com., jud. Vîlcea). La 3 km de Horezu se află „Complexul muzeistic Măldărești” organizat în Cula Greceanu din sec. 18 și în Cula Duca construită în 1818. Colecțiile de artă populară expuse aici ilustrează creația populară din această zonă. Remarcabile sînt piesele de mobilier și scoarțele olteneste. (G.S.)

MĂLEANU, Gheorghiza (n. 1919, com. Bărbătești, jud. Vîlcea), talentată creatoare populară în domeniul cusăturilor și țesăturilor. A învățat să lucreze de la mama sa de la o vîrstă fragedă. Creația ei cuprinde piese de port — cămăși, zăvelci, vilnice, brăciri, brîie și țesături de interior — ștergare, prosoape, scoarțe, cuverturi etc. lucrate în stil tradițional în care apar multe inovații. A fost distinsă cu premii la expozițiile republicane de artă populară ale Festivalului național „Cîntarea României”, la „Expoziția internațională a meșteșugarilor și meseriilor artistice populare din R. P. Bulgaria”. A condus o clasă de țesături și cusături a Școlii populare de artă din Rîmnicu Vîlcea la Bărbătești (Vîlcea). (G.S.)

mănușă 1. Bucată de lut plată sau cilindrică prinsă de vas în două puncte, unind buza sau gura cu pîntecele; uneori este arcuită deasupra gurii vasului unind două puncte ale acestuia. La oalele mai mici sau la urcioare se pune o singură **m.** (toartă); la oalele mari se pun două **m.** situate fie pe același diametru, fie alăturate, ca să poată fi mai bine apucate cînd oalele stau la foc mare. La urcioare **m.** este adesea tubulară, fiind prevăzută și cu o „țîță” prin care se poate bea lichidul din interiorul urciului. **2.** Mănuși de cîneapă smulșă cu rădăcini din pămînt. **M.** se leagă în două locuri cu fire mai mici de cîneapă. (P.P.)

Mărginimea Sibiului (1) una din cele mai bine caracterizate zone etnografice din țara noastră (fig. 364). **M.S.** este cunoscută ca zonă de intens păstorit practicat și sub forma transumanței, oierii mărgineni putînd fi întîlniți primăvara și toamna pe lungile drumuri unind satele și munții cu marile cîmpii din sudul și estul țării pînă în Valea Dunării și pe țărmul Mării Negre. În sens restrîns, sub numele de **M.S.** se înțelege grupa celor șase mari sate de păstori, Jîna, Poiana, Săliște, Rod, Tilișca și Galeș (Sibiu), ținînd de vechiul scaun

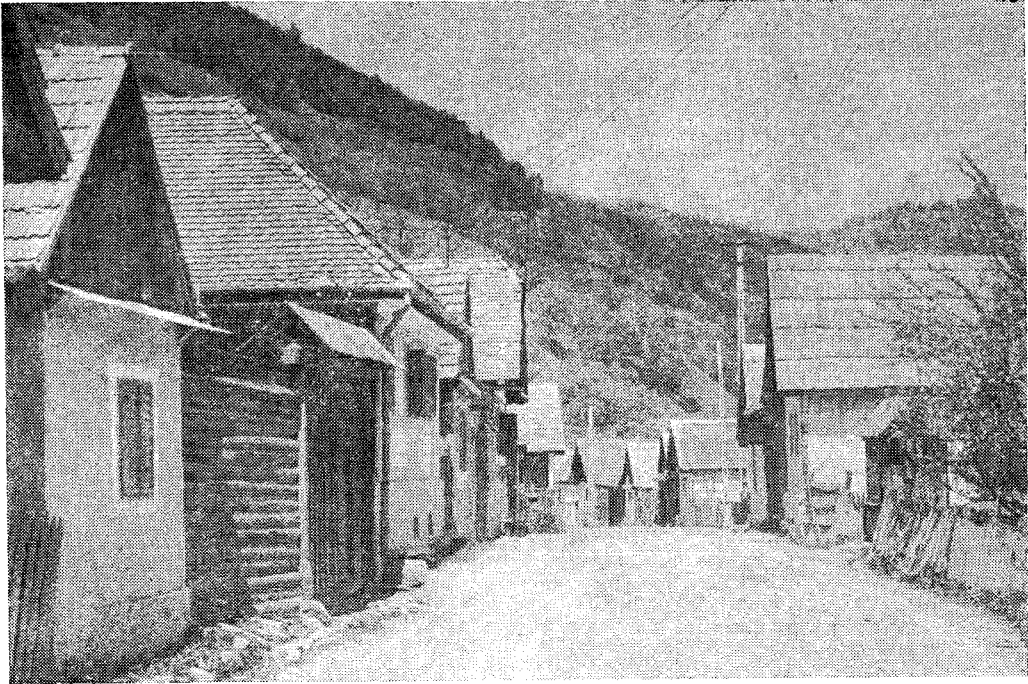

Fig. 364. Aspect de sat adunat, Riu Sadului, Sibiu, 1973.

al Săliștei, observînd că totuși Jina, cel mai vestic sat, pare și a fost mai degrabă orientat către Valea Frumoasei fiind la o oră de mers cu piciorul de Șugag (Alba). În sensul mai larg și care a fost înțeles în cele din urmă în **M.S.** se cuprind și satele de la răsărit de Săliște, așezate la poalele munților, începînd de la Săcel, Sibiel, Cacova, Orlat și Gura Rîului (Sibiu), trecînd prin Rășinari (Sibiu), pînă la Valea Sadului cu toate cele patru așezări ale ei, inclusiv Sadu (Sibiu) și pînă la Tălmăcel și Boița (Sibiu). Ca așezare geografică, **M.S.** este limitată în sud-vest de înălțimile munților Cindrelul, unde Mărginenii își au majoritatea stînelor de înălțime iar în sud-est de munții Lotrului. Aproape fiecare sat este așezat pe cite un mic rîu, care se varsă fie în Cibin, afluent al Oltului, fie în Olt. Satele sînt așezate ca o salbă înșirată pe înălțimile nordice ale Cindrelului, dominînd depresiunea propriuzisă a Sibiului, închisă spre nord de marginea podișului înalt al Hîrtibaciului. Legăturile **M.S.** cu țările românești de peste Carpați au fost de-a lungul vremurilor foarte strînse. În aceste părți, domniii Țării Românești au avut posesiuni încă din sec. 15 și 16, printre titlurile unora din ei figurînd și acela de „duce de Almaș”, astăzi un sat în preajma Sibiului. Cea mai puternică legătură a constituit-o însă continua pendulare a păstorilor mărgineni în cadrul mișcărilor de transhumanță, determinată și de creșterea cerințelor de materie primă (lînă) ca urmare a dezvoltării puternice în sec. 18 a industriei manufacturiere din centrele Sibiu, Cisnădie, Cisnădioara și Brașovul mai depărtat. Așezările mari sînt de tip adunat, uneori puțin-

du-se vorbi chiar de caracterul compact al unora din ele, după cum altele, cum sînt Sibiul, Poplaca și Cacova (Sibiu) unde se practică și pomicultura, au spații mari cu livezi între case. Vechea arhitectură era de lemn, în cununi horizontale de birne, cu „privariu”, un fel de lărgire a prispei acoperită într-o apă, la fațadă așezat uneori deasupra intrării în pivniță. Interiorul era dominat de cuptoare mari cu horn (fig. 365), îmbrăcate în cahle verzi, în contrast cu roșul numeroaselor tinde, culmi și ștergare, ce îmbrăcau pereții încăperilor. Sus la grindă alternau zeci de canee multicolore, precum și icoane pe sticlă lucrate mai ales la Laz și Șugag (Alba). Frumoase furci de tors, cu aripi, ca și alte obiecte mărunte de lemn cioplit și crestă, completeau acest frumos interior; mobilierul vechi de fag a fost de timpuriu înlocuit cu unul timplesc vopsit, ornamentica căruia era predominant florală, mărturisind contactul cu populația săsească din satele vecine ale depresiunii Sibiului: Cristian (Brașov), Gîrbova, Apoldurile (Mureș) etc. Costumul mărginenesc este cunoscut pentru eleganța sa caracterizat prin contrastul dintre albul de fond al țesăturilor și negrul cusăturilor (fig. 366). „Propoada” care acoperă capul femeilor este o legătură complicată și impunătoare, plisată foarte mărunț în sute de crețuri. Se purta și „pahiolul”, legătură ușoară de borangic, ecou al portului de peste Carpați. Cămășile croite din pînză dungată subțire cu roșu și negru, au mînele pornite de la guler și gura încrețită. Cusături foarte fine, realizate de preferință cu negru, ornamentează gulerul și mînele. Pieptarele de piele sînt frumos

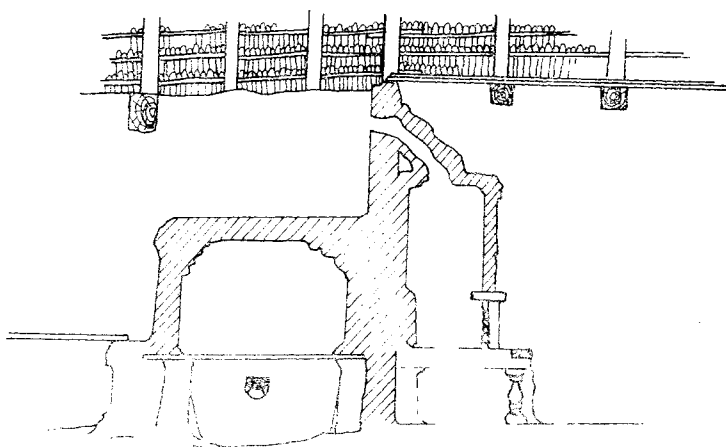

Fig. 365. Vatră cu cahle și cuptor, Mărginimea Sibiului, sec. 19.

Fig. 366. Costum cu catrințe, Săliște, Sibiu, sec. 20.

Fig. 367. Tinăr în costum, Mărginimea Sibiului, sec. 20.

lucrate, cele „poinărești” fiind deosebit de bogate. Peste poalele albe se pune în față „șurț” de lână, negru sau vînat și „cătrință” tot vînată cu dungi mai deschise în spate. Bărbații poartă „clop” cu boruri foarte mici, cămașă cu aceleași dungulițe roșii și croiala specifică cămașilor păstorești, avînd

„barbi” (clini) intercalați în față și la mijlocul spatelui. Peste cămașă mijlocul se prinde într-un chimir lat de piele, împodobit cu fișii înguste colorate și cu sîrmă de aramă. Pe deasupra curelei se înfășura „praștia”, tot de piele, îngustă și lungă (fig. 367). Pieptarele erau și la bărbați frumos împodo-

bite cu cusături. Cioarecii erau lucrați din pănură albă, subțire. Iarna și la drum lung se îmbracă „bitușa” (cojoc ciobănesc), cu croială specifică având mînele foarte lungi. Costumul mărginenesc s-a impus, datorită simplității și eleganței sale, pe o mare arie, putînd fi întîlnit și în Alba, Tîrnave, Făgăraș, înlocuind tipurile locale, și în satele de peste munte, în așezările zise „ungurenești” întemeiate de păstori mărgineni acum două și trei sute de ani fugind din cauza represiunilor naționale practicate intens de guvernauții străini de atunci ai Transilvaniei. (P.P.)

sigură. În compozițiile sale N. Oancea respecta prescripțiile erminilor. În afara icoanelor pictate pe sticlă și pe lemn zugrăvit a executat și un fel de gravuri populare. La Săliște (Sibiu) a lucrat și iconarul Ion Morar (1815—1890) (fig. 368) venit din Laz, unde zugrăvisese tîmpla bisericii (1856) și cîteva portrete executate în stil academic. Studiile făcute la Viena explică puternica influență a barocului din lucrările sale, manifestată prin somptuozitatea coloritului, prin desenul liber și chenarele compuse în manieră tipică acestui stil. Aurul ocupă un loc important, îmbinîndu-se cu

Fig. 368. Pictură pe sticlă de Ion Morar, Mărginimea Sibiului, sec. 19.

Mărginimea Sibiului (2), zonă în care au lucrat cîteva cunoscuți zugravi pe sticlă, unii dintre aceștia plecați din Laz (Alba). Primul meșter venit aici, după cum afirmă Șt. Meșeu, a fost *Nicolae Oancea* (1806—1890) din Vinerea (Alba), care s-a stabilit în satul Vale (Sibiu). El a pictat pe lemn și pe sticlă într-o manieră decorativă. Lucrările se disting printr-o cromatică caldă și chenare care înconjoară scenele prin figurarea unui cer albastru de cobalt neîntrerupt de ornamente, prin modul îngrijit de redarea ierbii cu ajutorul cîtorva linii curbe, negre și albe. Conturarea grațioasă a personajelor, cu linii de grosime variată indică o mină

tonuri de roșu, albastru și accente de alb. Ca elev al lui Toma Poienaru, pentru pictura pe sticlă, el păstrează și un fond de bună tradiție bizantină peste care intervin elementele amintite. Ion Morar și-a semnat numai pictura murală dar stilul icoanelor sale este ușor de recunoscut. Fiicele zugrăvului, *Emilia* (1861—1931) și *Elisabeta* (1866—1939), au continuat meșteșugul tatălui fără să poată atinge același nivel artistic. Au pictat icoane și troițe, lucrările lor fiind răspîndite pe o arie largă (Galeș, Tilișca, Poiana, Rod, Jina, Gura Rîului, Orlat, Poplaca, Rășinari, Sibiul și Săcul (Sibiu). În satul Vale a pictat și *Matei Popa* în maniera miniaturală a Lazului.

Un semn distinctiv, pentru identificarea lucrărilor sale îl constituie modul cum desenează ochii, cu irisul punctat între două linii orizontale. La 1832 pictează o „Groaznică judecată” semnată și datată. Din Poiana Sibiului se cunoaște și un alt zugrav de biserică care a pictat și pe sticlă: *Ioan din Hendorf*, zis *Hindoreanu*. Născut pe valea Hirtibaciului și stabilit aici, el își semnează lucrările: „Zugrav din Poiană”. A pictat într-o manieră mai apropiată de arta cultă, îmbogățind compozițiile cu multe elemente din natură și viața înconjurătoare pe care le redă cu fidelitate. În lucrările lui întâlnim elemente etnografice, cum sînt detaliile de costum popular redată cu minuțiozitate. Compozițiile vădesc o înclinație specială pentru înfățișarea naturalistă a temelor. De la alți iconari au rămas prea puține lucrări ori informații fragmentare pentru a le putea caracteriza opera. Astfel sînt cunoscuți la Rășinari, *Stan* și *Iacob*, fii lui Radu Popa, care în 1761 au participat la zugrăvirea bisericii de la Argeș; *Ion Zugravul* din *Boița* (Sibiu) pictează biserica din *Sadu* (Sibiu) (1836). Deși diferite, lucrările tuturor zugravilor amintiți formează, prin anumite trăsături comune, o unitate a **M.S.** ușor de recunoscut.

Bibl. ref.: I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975; I. Dancu, *Identificarea unui pictor popular — Nicolae Oancea (1806—1890)*, în *Steaua*, XIX, 9, Cluj, 1968. (G.S.)

măsaie de ladă, țesătură de bumbac specifică Cîmpiei Munteniei, frecventă în sec. 18 și 19, cu care se acopereau scoarțele și căpățile așezate pe lada de zestre. **M. de l.** este formată din două foi de pînză țesute în două ițe, cu carouri albastre și roșii. (G.S.)

măsăriță v. față de masă.

măsea 1. Cui mare de lemn (10—20 cm) cu gămălie frumos cioplită, care fixează mîrtacii și cosoroabele caselor și jumătate îngropate din sudul Olteniei. **2.** Cuișe sau pene de lemn prinse pe roțile morilor de vînt ca parte a angrenajului ce transmite mișcarea de la aripi la pietrele de moară. (P.P.)

măsurîșul v. obiceiuri de peste an.

mătase, material folosit pentru brodat și ales. **V. și borangic.**

mătării v. pictura pe sticlă.

Mediaș (municipiu, jud. Sibiu). În clădirea fostei mănăstiri a franciscanilor construită în sec. 16 se află și expoziția de artă populară a „Muzeului din **M.**”, ilustrînd creația locală și străină. De o valoare deosebită sînt colecțiile de etnografie de pe alte continente. (G.S.)

Mehedinți, unitate etnografică mare și complexă cuprinzînd mai multe zone, diferite nu numai ca alcătuire geografică, ci înfățișînd și caractere distincte în ce privește cultura populară. Datorită cercetării insuficient adîncite pînă acum nu toate zonele se pot prezenta la același nivel de cunoaștere etnografică. Totodată, unele zone, cum ar fi cea a Clisurii Dunării sau a Cîmpiei Bălăciței, se întind peste limitele a ceea ce este considerat ca aparținînd **M.**, situație care indică, încă o dată, urgența unor cercetări etnografice sistematice în vederea efectuării unei zonări coerente. În mare, pot fi distinse următoarele zone: **1. Podișul sau Platforma înaltă a**

M. de la poalele munților Mehedinți cuprinzînd satele dintre Baia de Aramă în nord și Dunărea în sud. **2. Dealurile Motrului.** **3. Cîmpia înaltă sau Piemontul Bălăciței.** **4. Cîmpia joasă a Blahniței.** **5. Parte din Clisura Dunării.** **6. Lunca joasă a Dunării.** Dintre toate mai bine cunoscută este prima, adică Platforma mehedințeană, cu sate ca Izverna, Ponoarele, Balta, Prejna, Costești, Gorneți, Podeni, Negrușa (**M.**) care au furnizat un bogat material etnografic. Caracterul așezărilor este foarte diferit în cuprinsul **M.**, mergînd de la așezările risipite de pe platforma înaltă, cum ar fi cele ale cătunelor Ponoarelor (aproape douăzeci), care a făcut pe S. Mehedinți să asemene aceste așezări cu cele din Munții Apuseni, pînă la cele răsfirate și înșirate de-a lungul numeroșilor afluenți ai Motrului, la cele mari adunate din Cîmpia Bălăciței ca Poroina Mare și Vînju Mare (**M.**) sau din Cîmpia Blahniței cum ar fi Devesel, Gogoșu, Gîrla Mare, Crivina (**M.**). Evident și arhitectura este foarte diversă: în nord, pe platformă, avem de a face cu o arhitectură de lemn de mare frumusețe (fig. 369), construită din lemn de stejar cioplit, așezat în cununi orizontale, de birne (fig. 370); în această tehnică, lucru mai rar în țara noastră, se construiesc și case sau „pimițe” (construcții anexe legate de viticultură, ca și în Gorjul vecin) înalte, cu două nivele. Această arhitectură se caracterizează prin masivitatea materialului lemnos și printr-o anume monumentalitate a volumelor ca și printr-o sobrietate vădită a decorului, în comparație cu Gorjul. Spre dealurile Motrului, prin preajma Turnului Severin, la Breznița, la Bunoaica, la Schitu Topolnița, la Jidoștița (**M.**) casele au o fațadă caracteristică, cu arcade în plin cîntin construite din paiantă, la fel cu cele dintr-o întinsă zonă dunăreană și de pe valea Timocului, ilustrînd continuitatea etnografică românească. Pe Cîmpia înaltă a Bălăciței se întîlnesc și case de birne de stejar, unele cu un bogat decor cioplit, ca pe la Cornățel, Dobra, Vlădia, Bălăcița (**M.**) și cu foșoare mari, arhitectură făcînd legătura cu cea din dealurile Motrului și a Jiului. În sfîrșit, în Cîmpia Blahniței, niiele împletite și pămîntul bătut sau sub forma chirpicilor, constituie materialul principal de construcție. În Cîmpia Mehedinților frecvența vechilor case îngropate în pămînt (uneori numite „bordeie”) a fost cu mult mai mică decît în Cîmpia Doljului sau, mai ales, a Romanaților. Tipologic, costumele din **M.**, cu foarte numeroase variante, se înscrie în așa-zisul costum cu „vîlnic”, un fel de fustă foarte lungă, țesută din lînă, încrețită în jurul taliei. Cămașa încrețită în jurul gîtului, are mîncea decorată cu altă, încreț și riuri. Pînza de bumbac este deseori învărgată cu borangic. Vîlnicul este fie în simple vergi verticale de diferite culori, fie cu alesături geometrice și florale intercalate. În partea centrală a **M.**, cam prin dreptul Strehaiei, cu iradiere spre est și vest, se poartă un vîlnic brodat cu betală argintie de mare efect. Se poartă însă și cătrîne, cîte două, mai îngustă în față, cu dungi alese dispuse vertical, mai lată în spate cu dungi orizontale. Bărbații poartă cămașă „dreaptă”, de tip vechi, lungă pînă la glezne, dar destul de timpuriu a fost introdusă și cămașa cu „placă” peste care se îmbracă vesta albă de dimie. Cioarecii de dimie sînt împodobiiți

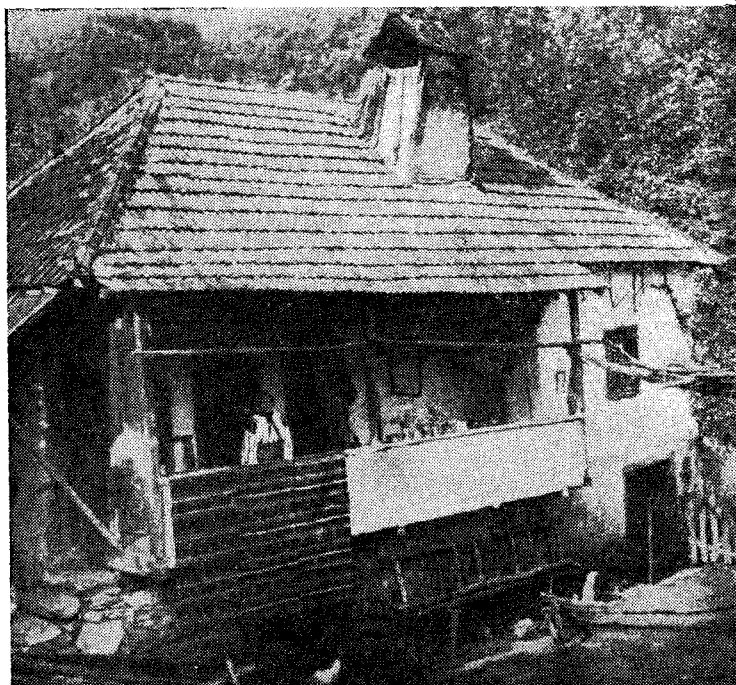

Fig. 369. Casă cu prispă parțială, Podeni, MehediŃi, sec. 19.

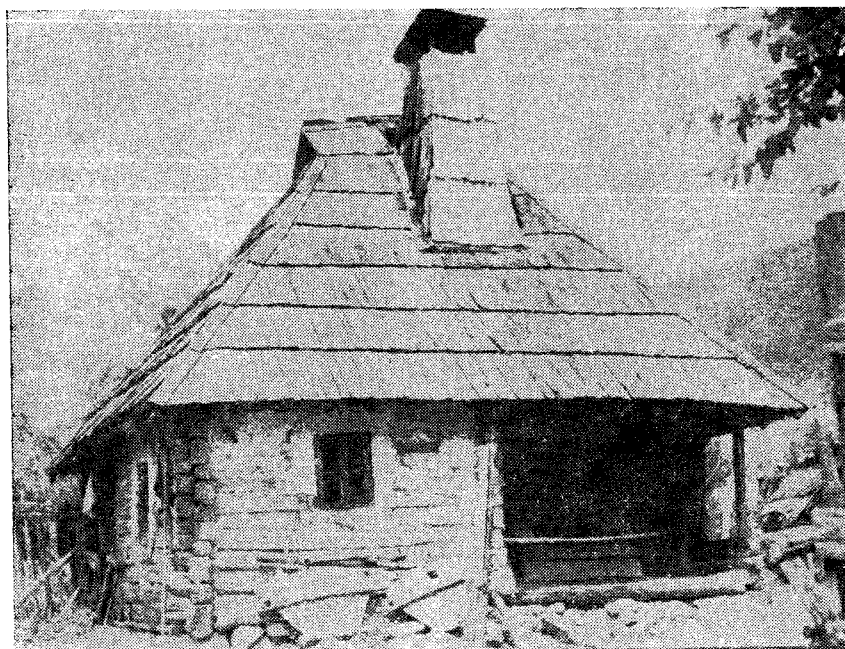

Fig. 370. Casă cu prispă parțială, Cernavîrf, MehediŃi, sec. 19.

cu găitan și brînaș negru. Țesăturile de interior mehedințene sînt și ele de o mare varietate și bogăție. Chilimurile infățișează nu numai decorul geo-

metric, ci și cel floral, stilizat, precum și personaje pitorești, cum ar fi vînătorul sau călărețul, într-o manieră ce demonstrează și contactul cu o anume

artă orășenească, de amprentă sudică orientalo-balcanică. Artă lemnului este cu strălucire reprezentată, prin porțile monumentale și lăzile de zestre de mari dimensiuni, construite din „lobde” de fag și avînd unul dintre cele mai interesante decoruri din țara noastră, cu motive antropomorfe stilizate cu o mare ingeniozitate. Ceramica mehedințeană a fost reprezentată în trecut de centrul de la Șimiani (M.), azi dispărut, care se pare că producea și ceramică neagră. Sișeștii (M.) sînt cunoscuți pentru frumoasa lor olărie nesmălțuită decorată simplu cu cercuri și spirale roșietice. Dacă la

micasaj, procedeu de acoperire a exteriorului vaselor de pămînt cu nisip bogat în „mică” (mineral cristalizat desfăcîndu-se în foi subțiri). La ardere nisipul se topește iar fărîmele de mică rămîn strălucitoare. Olarii români au folosit mica numai la cahle, înlocuind smalțul greu de procurat în trecut, iar în Transilvania interzis olarilor români de către breslele naționalităților dominante (sași și unguri). Frumoase exemplare de cahle micasate se găsesc la hornurile și cuptoarele din Țara Oltului și Mărginimea Sibiului. (P.P.)

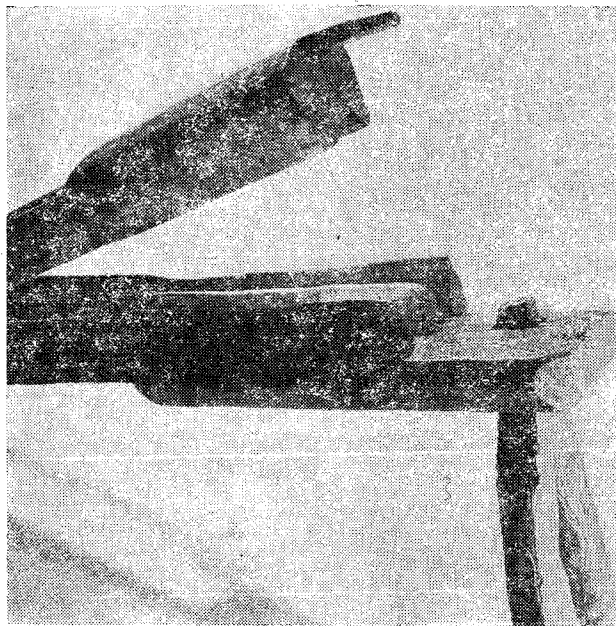

Fig. 371. Meliță, Transilvania, sec. 20.

aceste date etnografice adăugăm și construcțiile medievale de tipul culelor și a marilor case boierești, cum sînt cele de la Cerneți, Broșteni (M.), Glogova (azi în județul Gorj), precum și stelele funerare mărturisind legături cu sudul Dunării, avem imaginea unei culturi populare de o mare varietate. (P.P.)

meliță, unealtă cu care se sfărîma partea lemnosă de pe cînepa topită (fig. 371).

mercheleață v. chemeleț.

mercheleț v. chemeleț.

merindar, șervet de dimensiuni mici, decorat cu alesături, cu care se acoperă coșul pentru dus mîncarea la cîmp. (G.S.)

meseală v. iram.

mezdreauă, denumire pentru „cuțitoaie”, folosită în Transilvania și în unele zone din Moldova, utilizată la „tăiat” pămîntul de oale înainte sau după dospire. M. este făcut dintr-o lamă de oțel curbată, lungă de cca 30 cm, prinsă în două minere scurte de lemn dispuse perpendicular pe lamă. (P.P.)

Miercurea Ciuc (municipiu, jud. Miercurea Ciuc). Muzeul județean M.C. prezintă în expoziția de bază obiecte din zonele Ciuc, Cașin și Ghimeș (fig. 372). În cadrul colecțiilor ponderea cea mai mare o au ceramica, țesăturile, obiectele din lemn și metal. Expoziția în aer liber cuprinde case și construcții anexe, porți și instalații tehnice țărănești. (G.S.)

miezește, broderie plină executată pe fire folosită în Bihor. Modelul se execută des, cu firul unul lângă altul, ceea ce îi dă acestei broderii aspect de acătura. Similar cusăturilor „fufește” din bazinul Crișului Negru, „penește pe fir” din Valea Jiului, „peste ac” și „albiu” din Pădureni Hunedoarei. (G.S.)

miezurică, a doua calitate de lînă, rămasă după ce s-a scos părul la pieptănat (Moldova). (G.S.)

MIHAI (Popa ~) (sec. 18—19), zugrav care a întemeiat un atelier de zugrăvie la Tîrgu Jiu. A pictat și biserici din mediul rural: Turciereștii de Jos (1834), Broșteni (1841) (Gorj) etc. (G.S.)

Fig. 372. Costum cu fotă, zona Ciucului, sec. 20.

mijloacele de transport sînt utilizate pentru deplasarea oamenilor și a greutăților pe uscat și pe apă. **M. de t.** pe uscat se împart în două mari categorii: **1. M. de t. puse în mișcare prin alunecare pe tălpici**, tipul cel mai cunoscut fiind sania. Prototipul acestei categorii îl constituie trasul buștenilor pe pămînt de către animale; cu vremea s-a trecut la transportul lemnului sau buștenilor cu *gînjele*, *tragla*, *tîrlia* sau *tîrșia*, uneori făcută dintr-un trunchi bifurcat de copac. Faza următoare a fost aceea a două tălpici, iar apoi aceea a saniei; toate sistemele de lunecare sînt folosite nu numai iarna, ci și vara, în zonele de munte cu pante repezi, pentru coborîrea căpițelor de fin, a snopilor de secară secerată, a pietrelor grele, așa cum se practică încă în Munții Apuseni, în Țara Vrancei, pe obcinele bucoviniene, în munții Olteniei, în Țara Loviștei; saniile propriuzise, folosite la timp de iarnă, sînt de mai multe tipuri, principiul rămînd același, al lunecării pe tălpici. **2. M. de t. puse în mișcare cu ajutorul roților**, una din marile invenții ale omenirii. Cele mai simple vehicule din această categorie sînt *roaba* sau *tărboanța*, avînd o singură roată, și *căruciorul* cu două roți (fig. 373), mișcate cu forța brațelor, servind pentru transportul pe distanțe scurte; *carul*

Fig. 373. Transportul cu căruciorul, Transilvania, 1965.

cu două roți răspîndit în zona mediteraneană nu a fost folosit în țara noastră, vehicul de acest fel din categoria șaretelor ușoare constituind o apariție relativ recentă la noi; *carul cu patru roți* este răspîndit în toată țara și a fost folosit din vechime pe teritoriul românesc, fiind reprezentat și ca vehicul al dacilor pe Monumentul de la Adamclisi; Tipurile de care, căruțe (fig. 374), trăsuri sînt numeroase: *cotiugarul* pentru transportat poloboace cu vin din părțile lașilor și Hușilor, marile *harabale* pentru paie din Dobrogea și sudul țării, *carul mocănesc* pentru transporturi grele, *carul cu coviltir* pentru drumuri lungi; căruțele, mai ușoare, sînt uneori pictate; vestite centre de *caretași* sau de *rotari* sînt la Mîrșani (Dolj), Topologu (Tulcea), Dorohoi. (P.P.)

Mijlocenii Birgăului (sat, com. Josenii Birgăului, jud. Bistrița-Năsăud). Centru de ceramică cu producție foarte redusă în prezent, care lucrează vase și oale cu una sau două toarte și oluri de diferite mărimi. Smalțul de culoare brună cu decorul în alb, gălbui și albastru executat cu conul și pensula, figurînd motive geometrice sau vegetale stilizate, formele elegante, conferă valoare artistică ceramicii de **M.B.** (G.S.)

MIOC, Alexandrina (n. 1923 în satul Ohaba-Forgaci, com. Boldur, jud. Timiș), creatoare în domeniul țesutului și brodatului. A învățat meșteșugul din copilărie de la bunica și mama sa. Lucrează piese de port popular femeiesc și bărbătesc: „spăcele”, ii, oprege, catrințe, brîie, conciuri, cămăși, izmene, obiele și țesături de interior, tradiționale și moderne, „șterguri”, „poneve” de lînă, fețe de masă ș.a. Participă la manifestările cultural-artistice organizate pe plan județean și național și a fost distinsă cu premii în cadrul primelor ediții ale Festivalului național „Cîntarea României”. (G.S.)

MISCHIU, Dumitru (n. 1940, satul Olari, orașul Horezu, jud. Vâlcea). A învățat meșteșugul olăritului de la tatăl său Dumitru Mischiu, dar a fost mult influențat de arta unui alt olar talentat, Ioniță Frigură. Lucrează forme tradiționale sau noi

Fig. 374. Cărușă, Cetățeni, Argeș, sec. 20.

pe care le decorează în general cu cornul, adăugînd unele inovații prin îmbogățirea cîmpurilor decorative. Participă la marile expoziții în cadrul cărora a fost distins cu numeroase premii. Ca membru al Cooperăției meșteșugărești a participat la expoziții de prestigiu organizate la München (1972) și Hamburg (1973). (G.S.)

misir 1. Bumbac tors fin (Bihor). **2.** Pînză de bumbac fin (Transilvania). (G.S.)

Mișca (sat, com. Chișlaz, jud. Bihor). Centru important de cojocărit, unde s-au lucrat cojoacele femeiești și bărbătești purtate în satele de pe Valea Crișului Alb. Cojoacele specifice acestui centru sînt scurte pînă sub talie, fără mînci, deschise în față și încheiate cu „bumbi” sau „cheotori” și bordate pe margini cu blană neagră. Broderia plină, ușor bombată, aplicată „pe scris”, adică după desen, este executată cu „bircă” (lînă) sau lînică. Motivul ornamental caracteristic este rozeta cu raze rectilinii sau în formă de vîrtej. Alături de rozetă apar: steluțe, spirale și linii ondulate precum și „ochiul” sau „pana de păun”. Motivele dispuse în formă de buchete pe fețele cojocului figurează străvechii ornament al pomului vieții. Rozete zimțate din piele colorată suprapuse unele peste altele și fixate cu cite un „bumb” metalic și șnururi colorate completează ornamentul de pe piepții cojocului. (G.S.)

mișcători 1. Pandativi de mărgelile din sticlă, fixați la un capăt de „veșca” vâltoarei femeiești, lăsînd șirul scurt de mărgelile să cadă liber și să se miște la orice clătinare a capului (com. Mateias,

Brașov). **2.** Pandativi în formă de cercei mari, formați din paiete de metal ștanțate, fixați pe ștergar în dreptul urechilor și purtați de femeile din Mehedinți. (G.S.)

mițe 1. Lînă fină cu firul scurt obținută de pe oile de 4—5 luni, de la cap, coadă și picioare. **2.** Dungi înguste, țesute din două fire de culori diferite răsucite împreună (Moldova). (G.S.)

mîncar, un fel de zăbun scurt, confecționat din stofă țesută în casă sau din material industrial, matlasat, care s-a purtat la începutul sec. 20 în satele din sudul județului Teleorman, comunele Suhaia, Fintinele, Năsturelu etc. (G.S.)

mîncări, manșete purtate de feciorii din Maramureș în zilele de sărbătoare, confecționate din stofă, catifea sau împletite din lînă colorată, bogat ornamentate cu broderii; introduse în costumul popular după al doilea război mondial. (G.S.)

mîngălău v. tiglăzău.

mîniștergură v. pînzătură.

mînzală, pastă preparată din făină de grîu și tărițe, cu care se ung firele de urzeală de pe răboiul de țesut, pentru a nu se scămășa și a nu se rupe în timpul țesutului. (G.S.)

Mînzălești (sat, comună, jud. Buzău). Centru de olari cu activitate foarte redusă în care se produce ceramică roșie de uz. Formele greoaie ale vaselor, calitatea lutului și a smalțului indică faza de regres în care se află meșteșugul la **M.** (G.S.)

mînzi, dungi policrome înguste realizate din urzeală, dispuse orizontal la marginea de sus și de jos a fotelor din zona Bran. (G.S.)

mîrtac 1. Trunchi de stejar crăpat în două și pus în picioare, căptușind groapa de pămînt a casei pe jumătate îngropate. **2.** Trunchi de stejar crăpat în două sprijinindu-se pe cosoroabele și grinda caselor pe jumătate îngropate, formînd apele acoperișului; peste **m.** se pune pămînt, iarbă, paie, ca învelitoare. (P.P.)

mîtcă, vinealtă de lemn formată dintr-o tijă subțire de brad cu 4—5 rămurele mici la capăt,

vechimmii unor piese de **m.** Cele mai vechi dovezi asupra existenței **m.** pe teritoriul României sînt miniaturile de scăunele aparținînd Culturii Gumelnița, descoperite la Gumelnița și Căscioarele (Giurgiu). Modelul miniatural de casă descoperit la Aldeni (Prahova), aparținînd aceleiași culturi a fost asemănat de unii specialiști cu forma unei lăzi de zestre. Unelele de prelucrare a lemnului provenind din săpăturile de la Garvăn — Dinogetia (Tulcea), din sec. 10—13, precum și cele mai vechi de la Grădiștea (Hunedoara), dovedesc o intensă folosire a lemnului pentru realizarea unei game largi de obiecte.

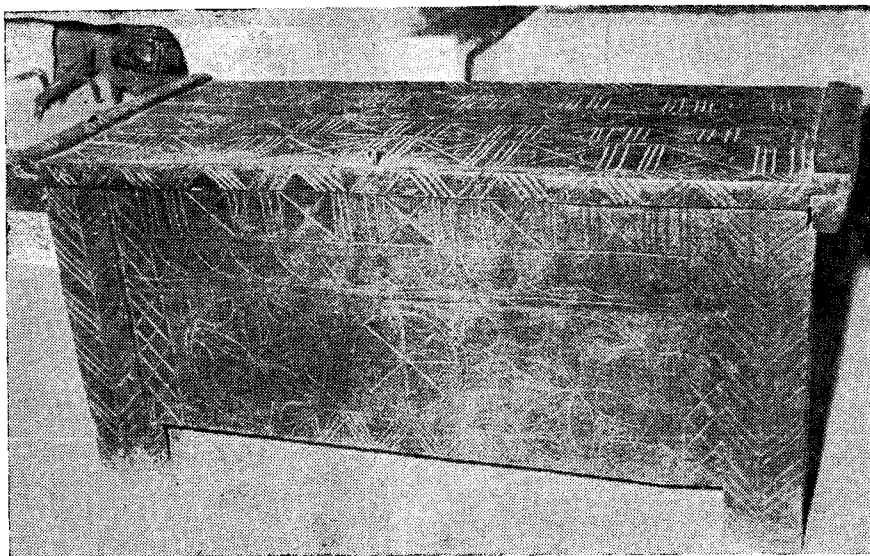

Fig. 375. Ladă de zestre cu capac plan, leud, Maramureș, sec. 19.

folosită pentru frecat urzicile și fasolea fiartă. (G.S.)

mîță v. fierul.

moară v. instalații țărănești.

moară cu ciutură v. instalații țărănești.

moară cu butoni v. instalații țărănești.

moară de vînt v. instalații țărănești.

mobilier, domeniu important al prelucrării artistice a lemnului, cu o pondere însemnată în ansamblul decorativ al interiorului locuinței țărănești. **M.** popular confecționat din lemn de fag, platin, frasin, stejar și mai rar din nuc este prelucrat cu măiestrie în cadrul gospodăriei sau de meșterii satelor. Lucrînd într-o tehnică arhaică dar ingenioasă, îmbinînd piesele componente prin creștături meșteșugite sau prin cuie de lemn, „lădarii” realizează piese care dovedesc o bună cunoaștere a calității materialului și a posibilităților pe care le oferă (fig. 375). Formele de **m.** popular românesc s-au cristalizat în decursul unui proces îndelung de constituire. Etapele parcurse au fost numeroase dar, datorită materialului perisabil folosit, deținem puține dovezi materiale privind evoluția **m.** Vestigii arheologice, unele documente arhivistice, grafice și literare, oferă repere pentru cunoașterea originii și

în perioada evului mediu meșteșugarii lucrau fie pe domenii, fie la oraș. În secolele 15—17 are loc constituirea breslelor în orașele din Transilvania, Moldova și Țara Românească. Paralel, în sate se confecționa un **m.** adaptat specificului vieții rurale dar asemănător cu cel orășenesc, dovadă că într-o foaie de moștenire din 1557 de la Brașov se menționează, printre alte bunuri, „o masă” și o „laviță”, mobile întîlnite și în casele țărănești. Actele vremii pomenesc de „teslari”, „tîmplari”, „dulgheri”, care lucrau prin sate pentru nevoile mănăstirilor și ale gospodăriilor țărănești. În cadrul numeroaselor categorii de meșteri sînt menționați aparte și „rudarii” care se ocupau cu lucrul lemnului și „spălatul aurului”. Din sec. 18 provin primele mențiuni ale unor piese de **m.** Anton Maria del Chiaro remarcă faptul că în casele boierești erau: „bânci fixate în jurul pereților și acoperite cu postav care îmbracă și pereții pînă la oarecare înălțime, servind de reazim. **M.** din casa țărănească îndeplinește diferențiat în primul rînd un rol funcțional, elementele decorative subordonate acestei funcționalități, căutînd să armonizeze cerințele de confort cu cele estetice. Preocuparea pentru împodobire, prezentă la cea mai mare parte a pieselor de **m.**, se mani-

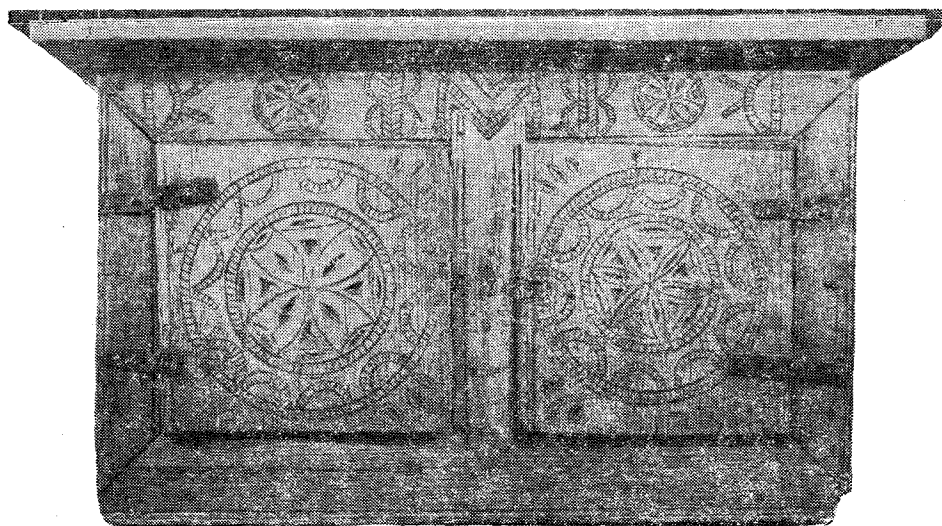

Fig. 376. Dulap, Suceava, sec. 19.

festă și în funcție de destinație (fig. 376). Dozarea echilibrată a diferitelor categorii de obiecte în cadrul interiorului, tendința permanentă de a constitui ansambluri unitare, utilizarea cu maximum de chibzuială a spațiului sînt cîteva caracteristici importante ale arhitecturii interiorului locuinței țărănești în care *m.* se situează printre elementele importante. Cele mai vechi piese de *m.* sînt *lavițele*, dispuse pe două sau pe trei din laturile încăperii. Dat fiind caracterul strict funcțional al *laviței*, elementele decorative sînt rare la această categorie de *m.* Începînd din a doua jumătate a sec. 19 are loc mai întîi în Transilvania, apoi și în alte părți ale țării, un proces treptat de înlocuire a *lavițelor* simple prin bănci lungi cu spătar sau cu ladă dedesubt, care serveau pentru păstrat hainele și pentru dormit. *Patul*, ca mobilier de formă specială, derivă în cele mai multe cazuri din *laviță*. Din punct de vedere al formei, începînd de la sfîrșitul sec. 19, în locuința țărănească întîlnim mai multe tipuri: *patul cu picioare sprijinite pe un fel de tălpi sau capre* (sudul Carpaților); *patul înalt și patul cu „cobără”* (un fel de baldachin), în Transilvania; *patul suspendat* (Transilvania și Bucovina). *Mesele* (fig. 377) au forme diferite, în funcție de zonă și de perioadă: *masă înaltă* de formă dreptunghiulară; *masă rotundă* foarte joasă (*v. masa*). *Scaunele* (fig. 378) se prezintă de asemenea într-o mare varietate de forme. Din punct de vedere decorativ cele mai reprezentative sînt scaunele înalte din Bihor, Maramureș, Țara Lăpușului și din nordul Olteniei. O categorie aparte o constituie diferitele tipuri de *dulapuri pentru vase*: *podșorul și colțarul* fixate pe perete; *dulapul masă*; *dulapul înalt* cu cîteva variante. În ansamblul interiorului locuinței țărănești se întîlnesc și o serie de *m.* simple fixate pe perete: *cuiere, polițe, blidare*, etc. La acestea se adaugă *lăzile de zestre* care prin funcție, formă și decor dețin un loc important în seria *m.* țărănești. Din punct de vedere morfologic ele se încadrează în două tipuri: *lăzi cu capac plan* și *lăzi cu capac*

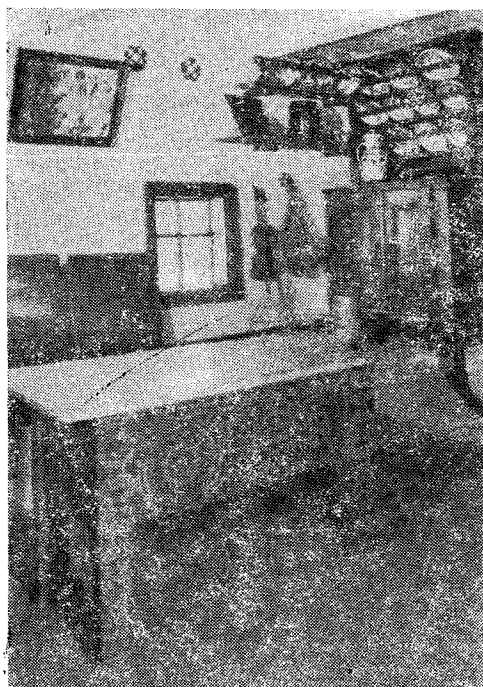

Fig. 377. Masă cu ladă, Straja, Suceava, sec. 19.

în două *ape* (*v. ladă*). Sub raport decorativ, *m.* popular românesc este foarte variat fiind greu de circumscris arii de răspîndire ale anumitor ornamente. Totuși, se observă în cadrul fiecărui centru sau grup de centre specializate în confecționarea *m.* preferințe pentru unele motive decorative și compoziții ornamentale. Astfel, meșteșugarii din

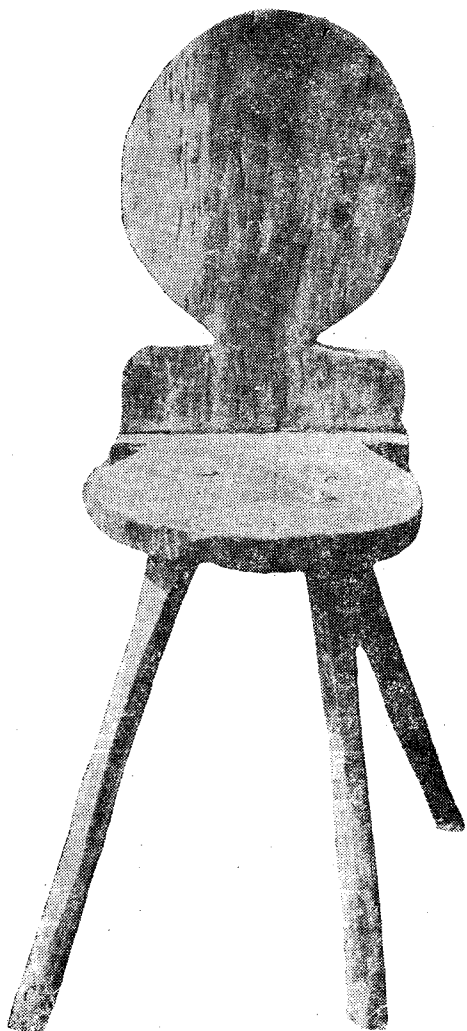

Fig. 378. Scaun cu spătar în formă antropomorfă, Țara Lăpușului, sec. 19.

Budureasa — Bihor, folosesc cu precădere semicercurile dispuse ritmic la linia de îmbinare a scindurilor; meșterii din Argeș și Vilcea manifestă preferință pentru simbolul solar reprezentat prin rozete și cercuri concentrice în timp ce în Gorj predomină compozițiile ornamentale realizate cu ajutorul liniilor drepte întretăiate. Pe Valea Bistriței gama motivelor este îmbogățită cu elemente vegetale, ghivece de flori, stilizări de brazi, dispuse de obicei pe două registre. Folosirea simultană a două tehnici — crestarea și colorarea — este de asemenea specifică unor categorii de m. Fiecare piesă de m. constituie o operă de artă în sine, care se încadrează perfect în interiorul respectiv fără să fie concepută ca parte a unui ansamblu. M. provenind de la generații diferite, se assemblează unele cu altele

datorită simplității, fiind puse în valoare prin petele de culoare ale țesăturilor de interior.

Bibl. ref.: R. Capesius, *Mobilierul țărănesc românesc*, Cluj, 1974; G. Stoica, *Arhitectura interiorului locuinței țărănești*, Rîmnicu Vilcea, 1974; Fritz Krüger, *El mobiliario popular en los países Rómnicos*, Coimbra, 1963; B. Zderciuc, G. Stoica, *Crestături în lemn în arta populară românească*, București, 1967; M. Pauncev, *Mobilier și feronerie populară*, București. (G.S.)

modelare, operație prin care se dă formă lutului. În arta populară românească s-au practicat trei tipuri de m.: a. *cu mâna* la vasele lucrate în suluri, la fluierici și la realizarea unor ornamente în relief; b. *cu roata* la vasele din lut; c. *în tipar* pentru cahle, modalitate folosită numai în Transilvania v. și **ceramica populară**. (G.S.)

MOGA, Ion v. Nicula.

MOGA, Savu (1816—1899), iconar renumit în Țara Oltului, venit din nordul Transilvaniei în satul Arpașu de Sus (Sibiu). A început să lucreze din a doua jumătate a sec. 19. Pictura sa se caracterizează printr-un fast și o somptuozitate care amintește de pictura bizantină, ceea ce îl deosebește de zugravii din Nicula (Cluj) și Șcheii Brașovului. M. imprimă temelor tradiționale o viziune personală. Alături de compozițiile ample cu zeci de personaje, meșterul realizează și compoziții închise, de dimensiuni care nu depășesc 40 × 35 cm. Deși reușește să obțină ansambluri închegate și efecte cromatice deosebite, în lucrările sale se remarcă absența perspectivei, fapt care nu împietăiează însă asupra valorii lor estetice. M. are un desen precis și se dovedește a fi un colorist subtil. Folosirea culorilor nuanțate, în degradeuri, realizarea unor combinații de gri și albastru sau alb-gri pentru fond, cu vieux-rose și aur pentru veșminte, demonstrează că M. se ridică deasupra altor iconari în ceea ce privește cunoașterea meșteșugului. El a semnat mai multe din lucrările realizate, ceea ce permite astăzi o analiză mai amplă a evoluției sale artistice. În lucrările sale întâlnim femei îmbrobodite ca țărăncile din Țara Oltului, bărbați purtând costume cu cioareci, cojoace, recăle, specific făgărășene. În redarea elementelor de arhitectură s-a inspirat probabil din frescele zugravilor Grecu, în care apar construcții postbrâncovenesti. În înfățișarea sfinților concepția sa este oarecum hieratică. Alături de compozițiile ample cu foarte multe personaje, a pictat și icoane mai mici (cca 40 × 35 cm) cu personaje puține dar de mare efect artistic, M. fiind și un colorist rafinat. El pictează suprafețele mari în tonuri de gri fondind ca accente vieux-rose, valorind fondul prin degradeuri de aceeași culoare. În jurul anului 1850 începe să folosească sub influența iconarilor din Laz (Alba), foiață de hîrtie argintată pentru fond. Grafica textelor este redată într-o manieră personală ușor de recunoscut. Ultima icoană începută de M. în 1898 a fost terminată de Matei Țimforea.

Bibl. ref.: I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975; V. Drăguț, *Un mare meșter iconar — Savu Moga*, în AP, 8, 1967. (G.S.)

Moisești (sat, com. Ilovița, jud. Mehedinți). Așezare situată în partea de vest a județului, în care se conservă casa Petre C. Bolbotină, tipică pentru arhitectura populară locală de la începutul

sec. 20. Construcția este ridicată pe o fundație de piatră, înaltă de aproape 1 m, cu pereții din birne cioplite fixate în cheie dreaptă. Acoperișul în patru ape are învelitoare de draniță. De plan dreptunghiular cu două încăperi și „tindă” (prispă) de-a lungul întregii fațade. Birnele pereților laterali se prelungesc închizând prispa de o parte și de alta. Accesul pe prispă se face pe o scară compusă din trei lespezi de piatră. (G.S.)

mojar, termen folosit în unele sate din Transilvania pentru piua de lemn în care se pisează macul. v. și **piuă**. (G.S.)

MORAR, Elisabeta v. Mărginimea Sibiului.

MORAR, Emilia v. Mărginimea Sibiului.

MORAR, Ion v. Mărginimea Sibiului.

Morărești (sat, com. Dedulești, jud. Argeș). Aici se află o biserică ridicată spre sfârșitul sec. 18, cu soclu de piatră, pereți din birne de stejar îmbinate în coadă de rândunică, acoperiș cu streșină mare frumos arcuită deasupra intrării și învelitoare din șindriță. Anul 1834, creat pe una din grinzile pridvorului, menționează probabil data refacerii soclului și a lărgirii ferestrelor. Prezintă plan dreptunghiular, absidă poligonală decroșată și pridvor cu patru stâlpi ciopliți, prelungit cu un acoperiș sprijinit pe doi stâlpi. Deasupra pronaosului monumental are clopotniță cilindrică așezată pe o bază pătrată. Naosul este acoperit cu boltă cilindrică, sprijinită pe console în formă de capete de cal. Pronaosul cu tavan drept este despărțit de naos printr-un perete plin, în care se deschide o ușă. În exterior, o frumoasă decorație compusă dintr-un brâu în torsadă care înconjoară întreaga clădire, ridicându-se deasupra ușii pe care o încadrează. Monumentul se înscrie între construcțiile cu mare valoare artistică și documentară din epocă.

Bibl. ref.: I. Ionașcu, *Catagrafia eparhiei Argeș la 1824*. (G.S.)

mosor 1. Piesă de lemn lucrată la strung, perforată longitudinal, montată pe alegeătoare. 2. Teavă de soc montată la rodan sau la sucală pe care se așează firele de bumbac, cînepă sau borangic pregătite pentru țesut. (G.S.)

Moș, personaj travestit, care însoțea „brezia” sau „capra”, obicei tradițional în cadrul colindatului la sărbătorile de iarnă ale solstițiului. Masca de **M.**, frecvent întilnită în zonele Moldovei și ale Munteniei, este constituită dintr-o „față” de lemn, antropomorfă, fixată pe o piele de țap. Însemnul **M.** este „ghioaga” de care este prinsă o legătură cu cenușă, cu care lovește brezia, sau pe cei care nu primesc colindatul. La jocul satului, sau atunci cînd brezia „murea”, **M.** simula de asemenea moartea, apoi revenea, participînd la „prohodul” simbolic al brezaiei, după încheierea zilelor de sărbătoare ale ciclului hibernal.

Bibl. ref.: T. Pamfile, *Sărbătorile la români, București, 1914*; I. Mușlea, *Ov. Birlea, Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu, București, 1970*. (M.B.)

Moților, Țara ~, localizată geografic pe înălțimile de la izvoarele Arieșului și Crișului Alb, cu numeroșii lor afluenți locuită de moți, este una din cele mai cunoscute „țări” din România, nu numai pentru aspectele etnografice și sociale, ci și pentru evenimentele istorice legate de acest ținut românesc:

Răscoala de la 1784 a lui Horea, Cloșca și Crișan, Revoluția de la 1848. Puțina agricultură posibilă în pețete mici de pămînt cultivate cu secară, porumb și cartofi, a fost complinită cu creșterea destul de restrînsă a animalelor, surse de venit mai importante fiind lucrul la pădure, mineritul și meșteșugurile legate mai ales de prelucrarea lemnului, moții fiind „ciubărari” și „văsari” (v. și **văsăritul**). Așezările izolate, uneori cu cimitire mici, de familie, în preajma casei și a grădinii, sînt răspîndite pe zeci și zeci de km; accesul se face numai cu piciorul sau călare, carele rămîind în vale, lîngă biserică, primărie sau școală. Arhitectura este de lemn de brad, cu acoperișuri înalte de șindriță. Interiorul este destul de sobru, cu țesături și ceramică puțină (fig. 379). În domeniul costumului se pot distinge trei sub-zone principale: 1. Cea mai importantă, care dă nota dominantă a așa numitului „costum de Abrud”, este *subzona grupului de sate a Buciumelor-Șasa-Poieni și a Mogoșului-Bîrleștilor* (Alba), sate de moți aurari cu oarecare stare provenind și din practicarea mineritului dar păstrînd și îndeletniciri țărănești. Costumul zis și *buciumănesc* este caracterizat prin decorul simplu alcătuit din „pene” (cusături) exclusiv negre și la femei și la bărbați. 2. *Subzona satelor de „tochi”* ciubărari de pe cele două Arieșe, Mare și Mic, al căror costum, la femei, se caracterizează prin zadia (catrința) foarte îngustă și ornamentată cu dungi, în care predomină culorile negru și roșu. 3. *Subzona satelor de la poalele imense pietre a Vulcanului* dincolo de pasul Buceș, care face trecerea în bazinul Crișului Alb, cu satele Blăjani, Stănița, Buceș, Măgura-Hunedoara. Pe lîngă „penelii” negre și zadia îngustă, piesa care subliniază caracterul abrudean al costumului din întreaga Ț.M. și s-a impus pe o arie mai mare încă, trecînd limitele costumului moțesc sau de Abrud, este pieptarul de piele acoperit cu broderii compacte negre, lucrat de meșterii cojocari din Abrud și din cîteva sate de pe Arieș, îndeosebi la Vidra și Ponorel (Alba). Vasele de lemn de tot felul, lucrate din doage de brad, de la ciubere și hîrdaie mari, pînă la cofețe miniaturale cu „zdrăncane”, „tarnițele” (șei) de lemn, cozile de coase și de greble, bicele, tulnicele lungi de cîte doi și trei metri, vîndute și la Tîrgul de Fete de pe Găina, au dus vestea Ț.M. în toată țara. Tîrgul de Fete este una din marile adunări populare ce și-a păstrat forța de atracție pînă azi. La 20 iulie se adună la tîrg moții arieșeni, crișeni și bihoreni cu zecile de mii, la care se adaugă mulți veniți din alte colțuri de țară și de peste hotare, într-un tîrziu și uitat omagiu adus soarelui, cum va fi fost pe vremuri înțelesul acestei rituale adunări. Azi este prilej de mare tîrg și de petrecere, totodată și de întîlnire a oamenilor trăind în crîngurile izolate, din care pricină veneau aici și în trecut să se vadă și cunoască tinerii în vederea căsătoriei, de unde și numele de Tîrgul de Fete. (P.P.)

moțorele, motive decorative executate cu croșeta pe poalele cămășilor din Gorj sub forma unei dantele foarte înguste. (G.S.)

mreață, punct de cusătură în ochiuri, cu care se încheie părțile componente ale cămășii în Moldova. (G.S.)

Muscel (sat, com. Viperești, jud. Buzău). Aici se află o biserică de lemn cel mai vechi monu-

Fig. 379. Interior cu mobilier tradițional, Sălcia, Alba, sec. 19.

ment de acest gen din Muntenia. Prezintă interes științific datorită elementelor vechi pe care le păstrează, mai ales în domeniul planimetriei. De plan dreptunghiular cu absidă nedecroșată, fără pridvor și clopotniță. Bolta cilindrică unitară se termină în pronaos printr-un panou oblic. Șarpanta acoperișului se sprijină pe console profilate, retrase în trepte care îndeplinesc un rol funcțional și estetic. Pisania în limba slavonă menționează data construcției „...iulie dni vă leat (în anul) 7174” (1666) și numele unor meșteri. (G.S.)

muierușcă, piesă componentă a războiului de țesut făcută dintr-o scîndură perforată, cu ajutorul căreia se fixează sulul dinainte (Munții Apuseni). (G.S.)

munună v. cunună.

mutători v. Arieșului.

MUNTEANU, Radu, pictor popular originar din Ungureni (Maramureș), care a lucrat în a doua jumătate a sec. 18 și primele decenii ale sec. 19. Ca mulți pictori din acea vreme peregrinează prin sate lucrînd deopotrivă în Țara Lăpușului și în Maramureș. Debutează în 1767 cu o icoană pictată pentru biserica din Lăpuș (Maramureș). Activitatea lui se continuă apoi în diferite sate. În 1771 pictează icoane pentru satul Glod (Maramureș); în 1780 lucrează ca meșter principal pictura bisericii din Desești (Maramureș); în 1782 execută pictura bisericii din Ungureni, apoi iscălește împreună cu Nicolae Manu din Poiana Porcului (Maramureș), pictura bisericii Sfinții Arhangheli din Rogoz (Maramureș). O vreme lucrează în Maramureș pictînd în 1785

un proscomidar pentru biserica din Poienile Izei și după 1787 icoane pentru bisericile din Desești, Sîrbi-Susani, Sîrbi-Josani și Budești-Susani (Maramureș). Între 1798 și 1800 se reîntoarce în Țara Lăpușului unde pictează cele două biserici din Dobric (Maramureș) (1811), Cupșeni (Maramureș) (1823), Cuvioasa Paraschiva din Rogoz strămutată aici în 1833 din Suci de Sus (Maramureș). În bisericile pictate de **M.** organizarea compozițională se desfășoară în general prin împărțirea suprafeței în benzi cu motive vegetale. Fundalurile scenelor înfățișează elemente decorative variate: flori, stele, arhitecturi imaginare. Figurile sînt prezentate de regulă frontal, cu gesturi stereotipe, purtînd veșminte rigide. Pictura naivă, spontană și sinceră le apropie de aceea a icoanelor pe sticlă. Opera lui **M.** se îndepărtează de tradiția postbizantină și o apropie de arta populară.

Bibl. ref.: A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1982; D. Tranovschi-Schuster, *Biserici din Lăpuș*, în BMI, 2, 1973; Șt. Metes, *Zugravii bisericilor române*, în ACMIT 1926—1928, Cluj, 1928. (G.S.)

Muscel, una din zonele etnografice cele mai bine cercetate din numeroase puncte de vedere ale culturii populare, și cunoscută de către publicul larg; costumul său, s-a impus ca o modă pînă în zone îndepărtate din sudul Moldovei (Țara Vrancei), dar și din nord (Țara Dornelor). Zona poate fi oarecum lesne delimitată ea cuprinzînd numeroase sate situate în ceea ce se cheamă „Muscelele” dintre cursurile Doamnei în vest și Argeșului în est; în

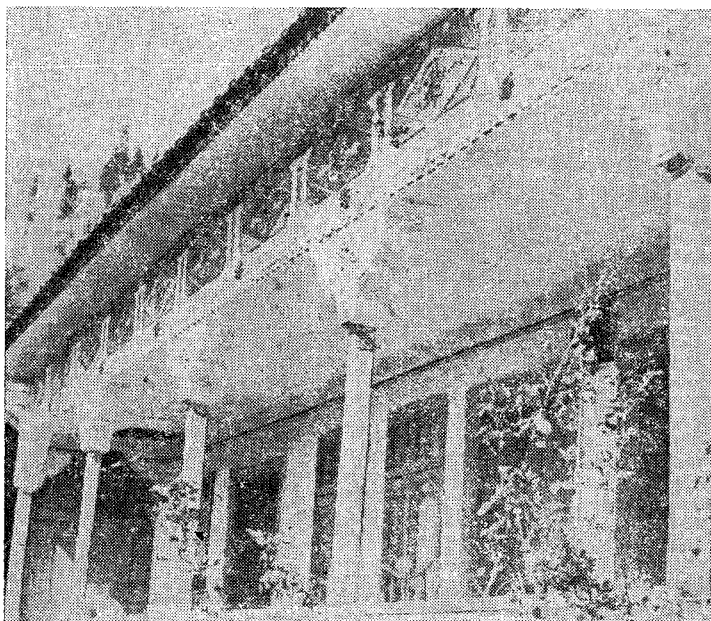

Fig. 380. Casă cu prispă și stilpi, Lerești, Argeș, sec. 20.

nord limita o formează masivul lezer-Păpușa din versantul sudic al Făgărașilor, în sud ocupînd și o parte din dealurile Argeșului pînă la Stîlpeni (Argeș). Centrul istoric al zonei îl formează orașul Cîmpulung, cu vechi ctitorii domnești, numeroase monumente medievale și o arhitectură civilă originală care a avut o mare influență asupra arhitecturii rurale. Zona M. are foarte numeroase așezări moșnenești, însăși Cîmpulung fiind o obște de moșneni, cum o atestă și numeroasele cruci de piatră din cuprinsul orașului, măiestrit cioplite, marcînd proprietățile diferitelor grupuri de familii de moșneni. Sate mari, cum sînt Rucărul, Dragoslavele, Lereștii, Cîndeștii, Albeștii, Berivoeștii, Domneștii, Drăghici, Hîrtieștii, Stîlpenii (Argeș) sînt tot atîtea centre etnografice și folclorice păstrînd, încă, tezaure de cultură populară și spirituală. Așezările sînt în majoritate de tip răsărit, multe din ele alungindu-se pe cursul numeroaselor ape ce coboară din munți spre a se vărsa în Argeș. Agricultură practică pe mici loturi de pămînt se combină cu pomicultura, intens dezvoltată, și cu creșterea animalelor, mai ales a oilor în satele de ungureni din nordul zonei. Arhitectura musceleană se caracterizează prin folosirea pietrei și cărămizii la edificarea soclurilor înalte, uneori, cît un nivel, adăpostînd fie pivnița, fie încăperi de locuit; nivelul superior este construit din cununi orizontale, de birne. Acoperișul are învelitoare de șită măruntă bătută în mai multe rînduri. „Sala” (prispa) și foișorul casei muscelene sînt mărginite de arcade cu deschideri joase construite în palantă (fig. 380). Planul caracteristic are două încăperi cu două intrări separate de pe „sală”. Interiorul este bogat îmbrăcat în țesături de casă, scoarțele, straiile mișoase și ștergarele mari și mici, alcătuiind un ansamblu

Fig. 381. Costum femeiesc, Muscel, sec. 20.

atrăgător. Costumul muscelean se remarcă prin somptuozitatea pieselor (fig. 381) împodobite cu alesături și cusături geometrice, folosind pe lîngă

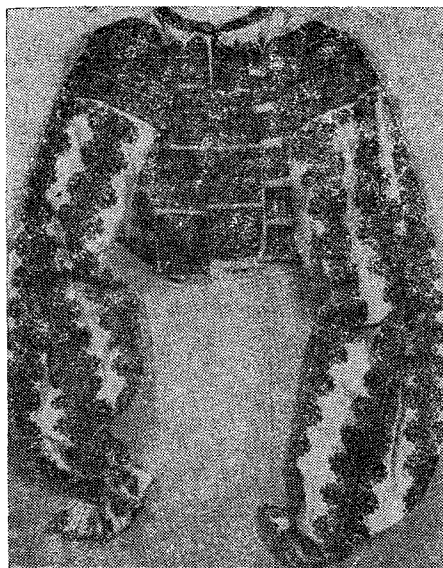

Fig. 382. Cămășă cu altită și rîuri, Muscel, sec. 20.

firul roșu și negru și pe cel de aur sau argint, atît la cămășile cu mînci ample cît și la fotele bogate (fig. 382). Pe grupe de sate se pot distinge numeroase variante care se întîlnesc reunite la Cîmpulung în tîrgul săptămînal sau cel de la 20 iulie cînd piața este literalmente acoperită de textile multicolore, de valuri de marame de borangic, de saci cu lînă țigale, fină. Bărbații poartă cămășă albă cu dungulițe ruginii în țesătură, de altfel ca și cămășile femeiești, cu mînci largi, pantaloni albi de stofă subțire, vestă neagră, haină neagră cu revere înguste. În trecut sumanele albe erau purtate atît de femei, cît și de bărbați. Ceramică se produce în centrele active încă de la limita cu zona Argeș, la Coșești, Petrești, Poenița (Argeș). La Albești (Argeș) se află iscusiți și renumiți cioplitori în piatră, prelucrînd piatra care a fost folosită, odată cu mîna de lucru locală, la edificarea unor monumente vestite cum este mănăstirea Curtea d' Argeș, dar și la clădiri publice din București (Universitatea). Zona este cunoscută și pentru ouăle încondeiate lucrate cu mare măiestrie de femeile din Rucăr, Lerești, Hîrtești (Argeș). (P.P.)

Muzeul satului și de artă populară, cel mai important muzeu etnografic din România, instituție de mare prestigiu științific, cu valoare educativă deosebită. Ideea înființării unui muzeu în aer liber în România s-a născut ca urmare a inițiativelor și îndemnurilor unor mari savanți români care, mai bine de un secol, au adus importante contribuții teoretice și practice în domeniul muzeografiei etnografice. Astfel, între anii 1865 și 1867, Al. Odobescu în calitate de comisar al României la Expoziția internațională de la Paris, a insistat asupra necesității ilustrării culturii populare în cadrul acestei manifestări de prestigiu. În 1875, Titu Maiorescu — pe atunci ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice —, a decis crearea unei secții

de „costume naționale” în cadrul Muzeului de antichități care se înființase în 1864. Între 1901 și 1902 Spiru Haret — ministru al Instrucțiunii Publice —, a luat măsuri pentru organizarea de cercetări pe teren și achiziții de broderii, țesături, costume și piese de port, obiecte din lemn lucrate artistic, ceramică etc., destinate constituirii patrimoniului viitorului Muzeu de artă națională din București. Pe baza acestei activități se înființează la București, în 1906, Muzeul de etnografie și artă națională, condus de prof. Al. Tzigara-Samurcaș. Muzeul trebuia să devină „... o casă a poporului român care, prin expoziții și prin obiecte obișnuite ca și prin produse cu caracter artistic, să dea o imagine cît mai completă asupra vieții poporului”. Primele decenii ale sec. 20 marchează o creștere a preocupărilor pentru cercetările privind natura, societatea și cultura din România. Savanți de mare prestigiu, ca istoricul Nicolae Iorga, arheologul Vasile Pârvan, naturalistul Grigore Antipa, geograful Simion Mehedinți și George Vîlsan, folcloristul Ovid Densușianu, istoricul de artă George Oprescu și alții, au contribuit la stimularea interesului față de cultura populară. Cercetările lor au avut o influență hotărîtoare asupra inițiativelor de constituire a unor colecții de artă populară pe plan local și național. Primul monument de arhitectură populară, Casa Mogoș din Ceauru (Gorj), 1875, a fost adus la București de prof. Al. Tzigara Samurcaș și montat în 1909 în expoziția de bază a muzeului. Tot el a adus apoi și mica biserică de lemn din satul Turea (Cluj), 1750. Paralel cu activitatea desfășurată la București, în Transilvania, prof. Romulus Vuia, pune în 1922—1923, bazele teoretice ale cercetării culturii populare în această parte a țării și înființează Muzeul etnografic al Transilvaniei, cu secție pavilionară și secție în aer liber. Din inițiativa prof. Dimitrie Gusti, între 1925 și 1945 se desfășoară o amplă cercetare multidisciplinară a satelor românești. Ca urmare a acestor cercetări s-a născut ideea înființării unui Muzeu al satului la București. Între anii 1925 și 1935 au fost organizate mici expoziții în sălile căminelor culturale și ale școlilor în satele cercetate de echipele sociologice sau în sălile Seminarului de sociologie de la Facultatea de litere și filozofie din București. De-a lungul anilor aceste expoziții s-au amplificat, culminînd cu cele din 1934 și 1935 organizate la sediul Fundației Culturale și, respectiv, în Parcul Libertății, în care au fost prezentate colțuri de interior. În această atmosferă de interes susținut față de cultura populară, sub direcția prof. Gusti și a colaboratorilor săi, H. H. Stahl, Victor Ion Popa, Mihai Pop, Gheorghe Foça, s-a organizat în 1936 (fig. 383), pe malul lacului Herăstrău, Muzeul satului, în care au fost reconstruite monumente de arhitectură populară de mare valoare științifică și artistică cum sînt: gospodăriile din Moșeni (Satu Mare), 1780, Tilișca (Sibiu), 1847, Bîrzoteni-Horezu (Vîlcea), 1812, biserica Dragomirești (Maramureș), 1722 ș.a. Vicisitudinile războiului și-au pus apoi amprenta asupra integrității monumentelor, multe dintre acestea fiind în 1947 într-o stare precară de conservare. Din 1948 începe o nouă etapă în istoria Muzeului satului: se reiau cercetările de teren, se restaurează monumentele și se completează cu noi obiecte

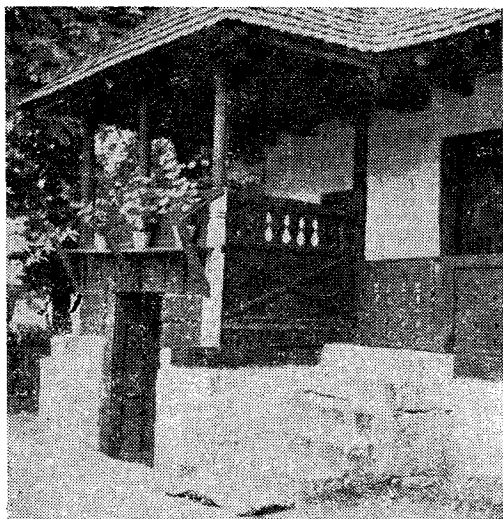

Fig. 383. Casă cu foișor, Prahova, sec. 20.

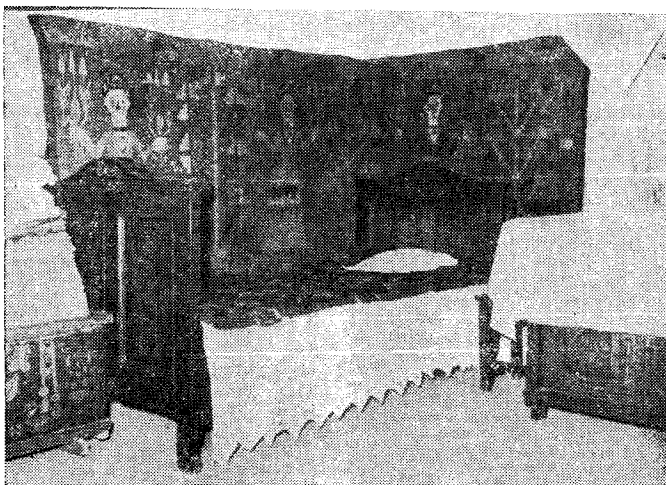

Fig. 384. Colț de interior, Curteni, Vaslui, 1844.

interioarele, se desfășoară o amplă activitate de reorganizare și de dezvoltare sistematică (fig. 384). Avînd la bază o concepție științifică nouă și cercetări etnografice complexe desfășurate în principalele zone etnografice ale României, între 1949 și 1977, sub direcția prof. Gh. Focșa, au fost descoperite, selecționate și reconstruite în muzeu monumente reprezentative, cu valoare probatorie pentru ființa poporului român, întregind astfel opera înaintașilor. În 1977, prin unificarea Muzeului satului cu Muzeul de artă al R. S. România, a luat ființă o nouă instituție, Muzeul satului și de artă populară. Patrimoniul muzeului cuprinde peste 300 de construcții, monumente autentice de arhitectură populară (gospodării, instalații tehnice,

ateliere, monumente de cult, șuri, grajduri, fîntîni etc.), grupate pe o suprafață de 10 ha după criteriul teritorial-geografic (fig. 385). Monumentele și obiectele reflectă condițiile economice, sociale și culturale ale satului în ultimele trei secole, unitatea în diversitate specifică creației populare, forța creatoare și inventivitatea poporului nostru, contribuind la cunoașterea trăsăturilor definitorii ale culturii populare românești. Peste 80.000 de obiecte constituie colecțiile de etnografie și artă populară românească și a naționalităților conlocuitoare: unelte, obiecte de uz gospodăresc, costume, țesături de interior, ceramică, feronerie, instrumente muzicale, pictură pe lemn și pe sticlă, obiecte legate de credințe și obiceiuri, creația populară contemporană, valorificarea artei populare în produse ale meșterilor actuali, ale artiștilor plastici, ale industriei, mostre de broderii și țesături, precum și o bogată colecție de obiecte din alte țări europene și din alte continente. O parte din acest tezaur este prezentat într-o admirabilă expoziție permanentă organizată în satul Herești (Giurgiu), în „Casa de piatră” (reședința de vară a cărturarului Udriște Năsturel construită în sec. 18). Muzeul satului

și de artă populară este organizat pe secții: a. *Evidența centralizată, dezvoltarea și valorificarea patrimoniului*; b. *Expoziția în aer liber*; c. *Expoziții tematice pavilionare*; d. *Creația populară contemporană*; e. *Laboratorul zonal de conservare și restaurare*. Muzeul organizează periodic demonstrații cu meșteri populari contemporani, expoziții tematice în țară și în străinătate, manifestări folclorice, sesiuni științifice etc. O expoziție permanentă cu vînzare de obiecte de artă populară actuală oferă vizitatorilor posibilitatea cunoașterii celor mai valoroși creatori populari. Muzeul publică o revistă de specialitate intitulată „Studii și cercetări”, ghiduri, pliante, cărți postale, diapozitive, calendare, albume, cataloage de colecții. (G.S.)

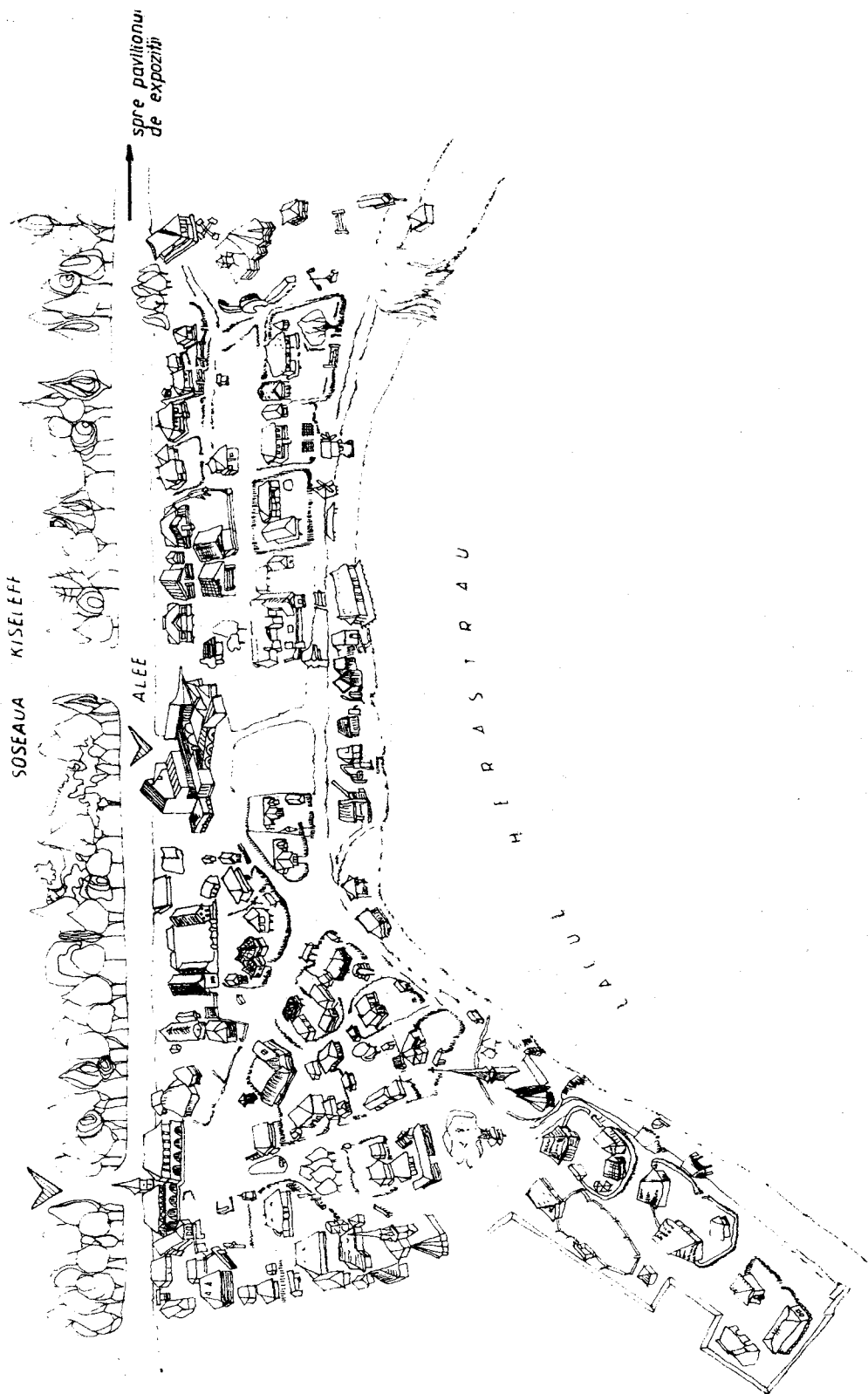

Fig. 385. Planul Muzeului satului și de artă populară.

N

Nadășa (sat, com. Beica, jud. Mureș). Biserica din **N.** ridicată în 1719 a aparținut mănăstirii Chiheru de Jos. Data construcției este consemnată printr-o inscripție: „Această mănăstire s-au făcut pînă în 1719 după ce au fost o foamete de mîncău oamenii pîne de alun și coajă de ulm și coceni de cucuruz și papură. Văleat 7225”. Prezintă plan dreptunghiular cu absidă nedecroșată poligonală cu patru laturi. O boltă racordată prin panouri curbe cu partea poligonală a absidei acoperă nava. Despărțirea dintre pronaos, naos și altar se face prin pereți ce se ridică pînă la planul de naștere al bolții. Pe latura vestică s-a adăugat ulterior un pridvor cu turn clopotniță.

Bibi. ref.: E. Greceanu, *Tipologia bisericilor de lemn din zona centrală a Transilvaniei*, în „Monumente istorice, studii și lucrări de restaurare”, București, 1966. (G.S.)

Nadiș (sat, oraș Cehu Silvaniei, jud. Sălaj). Aici se află un monument deosebit de valoros, biserica de lemn construită în 1732, remarcabilă prin frumusețea proporțiilor și a decorației sculptate. De plan dreptunghiular cu absidă pătrată decroșată și pridvor pe latura sudică. Deasupra naosului se înalță turnul-clopotniță. (G.S.)

nai, instrument muzical a cărui existență este menționată pe teritoriul nostru din sec. 18; **n.** pare a fi fost în Țesurile Moldovei și Valahiei un instrument neprofesional care a devenit apoi instrument popular lăutăresc. **N.** românesc se înrudește cu cel din Europa, Asia, Africa, Oceania și America de Sud, fiind compus dintr-un număr de 7—23 de țevi închise la partea de jos. În sec. 18, **n.** avea șapte, opt țevi; astăzi **n.** are în Moldova 18 țevi iar în Muntenia 20—23. (G.S.)

NAN, Floarea (n. 1925, satul Runcu Mare, com. Leiese, jud. Hunedoara), țesătoare și cusătoare pregătită din copilărie pentru practicarea acestor meșteșuguri. Lucrează cămăși pădurenești, „cipte de ceapsă”, „chei”, „brîie în bîte” (tehnică arhaică de împletire a firelor cu ajutorul unor bețișoare), ștergare, fețe de masă, „țoluri” din lînă, „pricoite” etc. Este și posesoarea ultimei „dube cu moară și viltoare” care mai funcționează în Pădurenii. Participă la unele manifestări cultural-artistice organizate pe plan județean sau la Muzeul satului și de artă populară din București. (G.S.)

nasturi, butoni pentru încheiat care prin lucrătura lor artistică sau prin culoare, au devenit adevărate podoabe ale costumului. Gustul pentru **n.** metalici frumos cizelați, a pătruns în mediul rural

prin intermediul unor piese de costum cu caracter orășenesc ori sub influența unor costume militare. Din această categorie fac parte **n.** și închizătorile folosite de bărbați și de femei în Șcheii Brașovului, realizați din argint aurit, argint, bronz, alamă etc., cu forme variate, împodobiți cu motive gravate, în tehnica „au repoussé” sau în tehnica filigranării. În unele părți ale Transilvaniei se folosesc pentru decorarea cămășilor bărbățești nasturi colorați în roșu și albastru. (G.S.)

nădragi, pantaloni denumiți în unele sate „dimii” confecționați în casă din dimie neagră sau seină, purtați în Cîmpia Munteniei și în Dobrogea. Din trei coți de stofă se croiau picioarele iar dintr-un cot, un pătrat cusut la mijloc pentru a reuni cele două părți. În talie țesătura se îndoia formînd „brăcinarul”, prin care se introducea un șiret mai gros. Fața și spatele erau identice, fără șliț. Uneori, **n.** aveau și un decor simplu format din două rînduri de găitan negru sau negru și roșu. (G.S.)

năframă, batistă mare purtată la brîu în zile de sărbătoare sau cu prilejul unor ceremonii atît de bărbați cît și de femei în Moldova. **N.** este lucrată din pînză de bumbac sau de în cu bumbac, în două îțe și are formă pătrată cu latura între 20 și 70 cm. Decorul cusut cu lînică sau cu arnici, ori ales cu mîna și cu speteaza este dispus la colțuri. (G.S.)

Năsăud (oraș, jud. Bistrița-Năsăud). Muzeul Năsăudului, înființat în 1931, prezintă într-o frumoasă expoziție obiecte de artă populară ilustrînd bogăția și originalitatea creației din zona **N.** (fig. 386). (G.S.)

Năsăudului, Ținutul ~, are limitele ceva mai puțin precizate decît cele ale „țărilor”, suprapunîndu-se unor depresiuni (Maramureș, Lăpuș etc.). În general, el se întinde pe unitatea geografică a Muscelor **N.**, dealuri destul de înalte pe sub munții Rodnei și ai Țibleșului, înaintînd pe cursurile superioare ale Someșului, Ilvei, Leșului și Bîrgaielor pînă la izvoarele acestor rîuri. Sate cu mari tradiții etnografice din această subzonă vestică a **N.**, cum sînt Șanț, Maieru, Măgura Ilvei, Ilva Mare, Feldru, Leșu, Prundu Bîrgăului, Tiha Bîrgăului (Bistrița-Năsăud), ca și sate din subzona vestică cum sînt Rebra, Parva, Prislop, Caianu, Chiuză, Florești, Zagra (Bistrița-Năsăud) au păstrat numeroase elemente de arhitectură, port, obiceiuri. Pe valea largă a Someșului ca și pe dealurile despărțite oamenii practică agricultura alături de creșterea vitelor. În așezările de pe rîurile din est creșterea

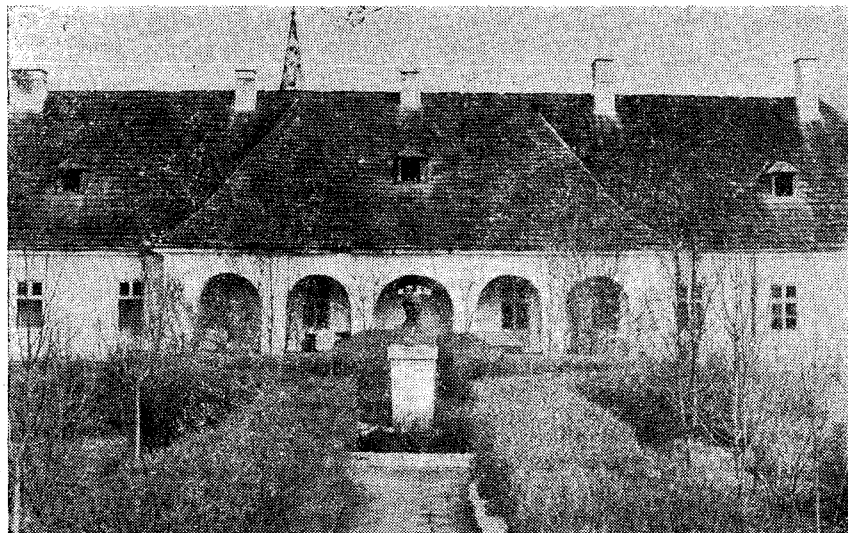

Fig. 386. Muzeul din Năsăud, Bistrița-Năsăud.

vitelor ocupă un loc însemnat, mai ales în cele de pe Bîrgae care au colibe și stîni în Munții Călimanilor. Spre sud ținutul este delimitat de dealurile Bistriței zonă în care conlocuirea cu populația săsească a determinat existența unor schimburi culturale reciproce. Pe Bîrgae și pe Ilva lucrul la pădure și în întreprinderile forestiere constituie surse de venit importante. Așezările sînt de tip adunat în zonele de dealuri și pe văi și de tip răs-firat în părțile dinspre munte. Existența satelor zise „grănicerești” instituite în epoca Mariei Tereza a determinat o anume bunăstare și un nivel cultural ridicat datorită privilegiilor acordate. Aceasta s-a reflectat în arhitectura locală caracterizată de dimensiunile relativ mari ale caselor, construite deseori în prelungire cu grajdurile, aflate sub același acoperiș. Lemnul a fost materia primă de bază, folosit sub forma cununilor orizontale de bîrne. Tencuite cel mai adesea, casele au puține elemente de decor. Costumul femeiesc se compune din cămașă încrețită la gît și cu fodori, cusută deseori cu mărgelile mici, „pînzătură” (cătrință) cu decorul dispus în dungi orizontale colorate, intercalate spre poale cu motive geometrice sau florale stilizate, „frînghii” (bete înguste țesute din lînă). Peste cămașă se îmbrăcau pieptare „înfundate” (încheiate într-o parte, sub braț). Bărbații purtau pălării negre cu boruri largi împodobite cu „gherdane” din mărgelile și, mai ales, cu „păuni”, semicercuri de cîte 40—50 cm diametru făcute din pene de păun, care se prind de o parte a calotei. Lungă pînă la genunchi, cămașa bărbătească este croită drept, cu mînci fără manșetă. Cămășile mai noi au guler răsfrînt și sînt încrețite la umăr, ornamentate cu tighelile și cusături care acoperă tot pieptul. Pe deasupra se purtau pieptare înfundate sau despicate (fig. 387), cu clinii și sumane. Mijlocul era încins cu curea lată, încheiată cu trei „limbi” de care se prindeau în trecut mici discuri de metal galben ornamentate cu simboluri solare iar mai

Fig. 387. Cojoc bărbătesc, Șieu, Bistrița-Năsăud, 1895, Detaliu.

recent decorate cu mărgelile policrome (fig. 388). Izmenele albe, simple sau cioarecii de pănură albă completau costumul. În unele sate se poartă și cioarecii negri. Ca încălțăminte în N., cizmele au luat locul opincilor aproape în toată zona încă de timpuriu. Țesăturile de casă, covoarele mai ales, se disting prin elementele decorative florale care

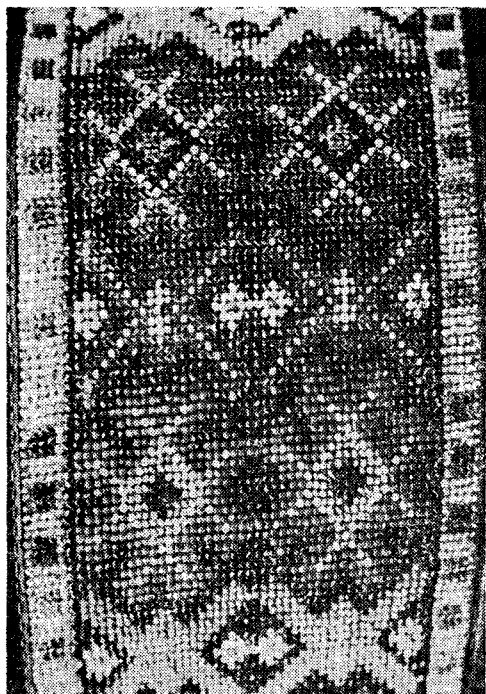

Fig. 388. Șerpar cu mărgele, Șieu, Bistrița-Năsăud, sec. 20.

mari sînt țesute sau cusute (mai rar) tot cu motive florale. Mobilierul pictat coexistă alături de cel vechi, simplu. Ceramica de Prundu Bîrgăului (Bistrița-Năsăud) mai este produsă și azi, dar în interioare se agățau cancee și străchini cu decor floral albastru și maroniu pe fond alb, lucrate și în vechi centre săsești din zona vecină a Bistriței. (P.P.)

Neamț, zonă destul de bine delimitată, fiind încadrată la apus de zona etnografică muntoasă a Văii Bistriței, iar la răsărit de cea a Romanului acoperind colțul de nord-vest al Podișului Central Moldovenesc. La nord, zona **N.** se mărginește cu zona etnografică Fălticeni, iar la sud cu zona Valea Bistriței (cursul inferior) cu Buhușii, Racova, Gîrleni, Hemeiuși și Valea Siretului din complexul ținut al Bacăului. Subcarpații **N.** și depresiunea Cracău-Bistrița sînt cele două principale unități de relief acoperite de zona **N.**, la care se adaugă și o mică porțiune din extremul nord-vest al Podișului Central Moldovenesc. O cartare analitică a materialului etnografic nemțean a permis împărțirea zonei **N.** în patru subzone: 1. *Tîrgu N.*, cu renumite centre etnografice, ca Pipirig, Vinători (fig. 389, 390), Agapia, Tîrpești, Grumăzești, Crăcăoani. 2. *Războieni*, cu sate ca Păstrăveni, Lunca Moldovei (apa Moldovei), Țibucani, Hlăpești, Dragomirești. 3. *Piatra N.*, cu sate ca Bodești, Gircina, Cujeștii, Girov, Ștefan cel Mare. 4. *Cîmpu lui Dragoș*, cu sate ca Borlești, Tazlău, Mastacăn, Piatra Șoimului, Roznov, Rediu, Podoleni. Un număr mare de așezări răzășești au conferit zonei **N.** numeroase trăsături

Fig. 389. Casă cu foisor, Vinători, Neamț, sec. 20.

aici au înlocuit pe cele geometrice încă din sec. 19. „Plocăzile” mișoase sînt de o mare frumusețe datorită îmbinării armonioase a culorilor. Ștergarele

tradiționale în diferite domenii ale culturii populare. Cu deosebire în subzona Cîmpu lui Dragoș, unde cele vreo treizeci de sate sînt pomenite în docu-

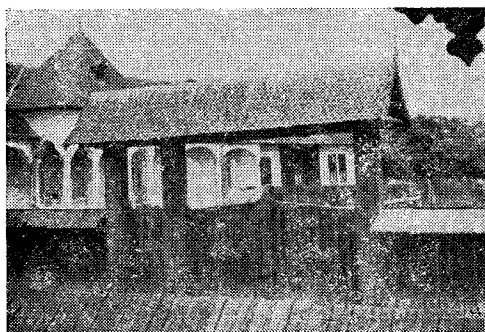

Fig. 390. Poartă, Vinători, Neamț, sec. 20.

mente de sec. 15 și 16, acel „Dragos” însuși fiind știut drept curtean al lui Roman I la 1392. Principalele ocupații ale oamenilor au fost agricultura și creșterea animalelor, vite mari, cai și oi; îndeletniciri importante au constituit și lucrul la pădure, cărăușia și vânătoarea în marile masive păduroase de munte și de podiș. S-au dezvoltat și foarte multe meșteșuguri, în primul rând cele ale prelucrării lemnului, apoi industrii casnice textile, cojocăritul etc. Așezările sînt de tip răsfrat, cu spații mari între gospodăriile destinate pomiculturii, grădinilor de fin; sînt însă și numeroase așezări de tip adunat uneori chiar compact, cum sînt Girovul și Roznovul. Arhitectura populară a folosit în măsură predominantă sistemul cununilor orizontale de birne, dar n-au lipsit nici construcțiile de nuiete împletite lipite cu pămînt susținute de furci îngropate. Se pot menționa însă și construcțiile arhaice de tipul surlelor, construcții conice de lemn, acoperite la partea superioară cu crengi, coajă de copac, mușchi, sau de tipul construcțiilor semiîngropate. Construcțiile de birne au atins însă un nivel tehnic deosebit, chiar în raport cu alte zone etnografice din țară. Planuri arhaice de casă, cu iatac în spatele încăperii celei mari, cu cuptoare și hornuri uriașe caracterizează casa nemțeană. Decorul în lemn cioplit a fost remarcabil, iar după primul război mondial s-a dezvoltat aici unul din cele mai elaborate decoruri în scîndură tăiată cu fierăstrăul (traforaj), uneori vopsite în roșu, albastru, verde. Interiorul nemțean se distinge prin buna ordonare a spațiului, prin mobilier masiv (lavițe, mese, dulapuri, paturi), prin bogăția țesăturilor din lînă (păretare și lăvicere), prin culmea de deasupra patului pe care stau hainele de sărbători, cătrîțele, sumanele (fig. 391). Lada de zestre așezată la capul patului susține stive de țesături urcate pînă la grinzii. Costumul nemțean are numeroase elemente de tip străvechi, cum ar fi cămașa încrețită la gît, cămașa bătrînească, catrința și ștergarul de cap la portul femeiesc, cămașa cu fustă, ȋtării încrețite, gluga, sumanul, cureaua cu ținte la cel bărbătesc. Unitatea croiului și coloritul sobru, cu tonuri frumos armonizate constituie o caracteristică a portului din N. O mențione deosebită merită arta prelucrării artistice a lemnului cu o mare dezvoltare (fig. 392), sculptori vestiți lucrînd încă în sate ca Petricani, Tîrpești, Grumăzești (N.). Se practică și cioplitul pietrei, confec-

ționarea de măști, încondeiatul ouălelor, țesutul și cusutul artistic, precum și cojocăritul. (P.P.)

Negrești (oraș, jud. Satu Mare). Colecțiile de artă populară din N. reprezentative pentru Țara Oașului au început să se constituie în 1964 și au fost expuse într-o casă țărănească tipică. Din 1975 s-a organizat la N. o secție a Muzeului județean Satu Mare cu expoziție pavilionară cuprinzînd: unelte agricole, obiecte de uz gospodăresc, ceramică, țesături, costume și podoabe. Pentru întregirea imaginii asupra culturii populare oșenești s-a amenajat în apropierea muzeului un complex arhitectural în aer liber, compus din două gospodării țărănești și o biserică de lemn din sec. 17 adusă de la Lechința (Satu Mare). (G.S.)

Nehoiășu (sat, com. Nehoiu, jud. Buzău). Așezare situată într-o zonă pitorească de dealuri în care se conservă un monument de arhitectură populară din lemn ridicat la 1710. De plan dreptunghiular avînd absidă poligonală, cu spațiul altarului mărit asimetric prin amenajarea unei nișe și pridvor cu stîlpi sculptați, biserica amintește de unele construcții de acest fel din Transilvania și Moldova. Deasupra pronaosului se ridică un turn-clopotniță cu foisor deschis completînd silueta construcției. Pronaosul și altarul sînt acoperite cu tavan drept din care se înalță o boltă semicilindrică dispusă transversal iar naosul cu o calotă poliedrică cu opt fețe curbe încheiate printr-un plafon circular. Decorul stîlpilor și cosoroabei pridvorului, chenarul profilat al ușii de intrare indică un meșter priceput. Pictura neobizantină dispusă în pridvor, pe stîlpii și peretele de la intrare și în interiorul bisericii se remarcă prin caracterul său popular avînd și valoare documentară datorită reprezentării ctitorilor în costum popular local. (G.S.)

nemțoane, punct de cusătură foarte frecvent la cămășile bărbătești din Cîmpia Banatului, cu aspectul unor găurele duble cusute cu alb, printre care se introduce un fir de ață neagră, de mare efect decorativ. Cusătura are la bază punctul bătrînesc. (G.S.)

Nermiș (sat, com. Archiș, jud. Arad) v. **Hășmaș**. **nevedit**, sistem de ornamentare a țesăturilor, deosebit de alesătură, executat pe un număr mare de ȋte — de la 3 la 32. N. se realizează prin organizarea firelor de urzeală cu ajutorul urzitorului și cu acela al ȋțelor în timpul introducerii urzelii în războiul de țesut. Ornamentul n. se formează prin călcarea pe pedalele războiului care manevrează ȋțele, formînd modelul. Suveica trece prin rostul deschis, purtînd firul de băteală. Ornamentul format din firele urzelii apare omogen, răspîndit egal pe suprafața țesăturii. Tehnica n. în multe ȋte a fost mai răspîndită în nordul Moldovei, folosită mai des la realizarea ștergarelor și zabrenicelor de valoare artistică deosebită; pe suprafața acestora apar compoziții variate și ingenioase în alb pe alb sau intreruperi de motive realizate în culori pastelate. Tehnica n. se întîlnește și în Muntenia, Oltenia, Dobrogea și Transilvania mai ales la unele țesături pentru piesele de port. Cele mai simple nevedituri de acest fel realizate în patru ȋte în „ozoare”, în „ochiuri” (mici romburi) sau în „brazii” apar pe abelele pentru cioareci sau la brîie, fuste, veste etc.

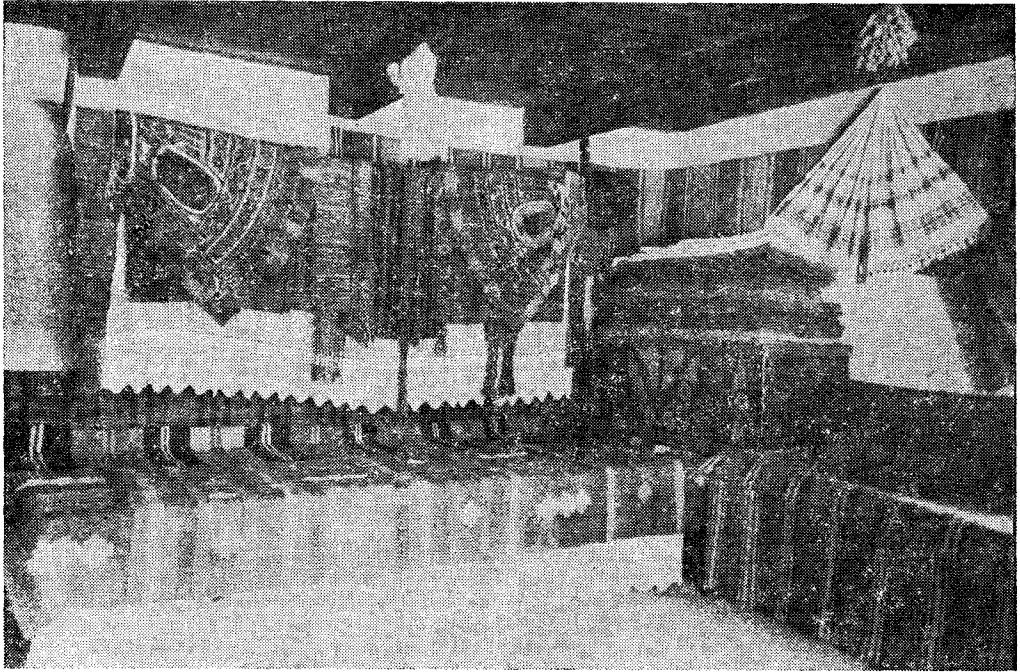

Fig. 391. Interior cu rudă de haine, Mastacăn, Neamț, sec. 19.

Fig. 392. Garduri și porți, Vinători, Neamț, 1975.

N. comportă două etape: a. **N. prin spată** efectuat de două femei, una care dă firele prin față, iar alta care le trage cu un cuțit prin dinții spatei. Când sînt două țe se trec cîte două fire, unul la fiecare țe și apoi împreună printr-un dinte al spatei; b. **N. prin țe**. Operație prin care se trece cîte un fir de urzeală prin fiecare ochi al țeilor. **N. prin țe** se face de două femei, una dă firul prin spate, iar alta îl scoate prin „ochi” în față. „Rostul” cu cei doi „fuștei” rămîne între sulul dinapoi și țe. De

la rost vin cîte două fire așa cum s-a urzit; ele sînt trecute, la cea mai simplă neveditură, în două țe, consecutiv prin cele două țe. **N. prin țe** se face cu cea mai mare atenție deoarece fiecare greșală se vede în textura pînzei. Firele de urzeală se organizează în țe și spată în funcție de textura ce urmează a fi obținută. (G.S.)

NICA, Teodor (n. 1917, satul Poiana, com. Deleni, jud. Iași), cunoscut olar, care a învățat meșteșugul în familie. Lucrează vase din ceramică neagră lustruită cu piatra, păstrînd formele tradiționale: „moșcăi”, „chiupuri”, „borcane”, „hîrgale”, străchini, „cavanoase”. Vasele lui se disting prin frumusețea formei, finețea pastei și discreția ornamentației. A primit distincții în cadrul Festivalului național „Cîntarea României”. (G.S.)

NICOLAE (din Pitești) (sec. 18) zugrav și iconar care și-a desfășurat activitatea în Transilvania. Pictează în 1770 biserica din Ghelar (Hunedoara) și în 1772 altarul bisericii din Leșnic (Hunedoara). În întreaga sa operă se remarcă o tendință de rusticizare a picturii de tradiție brîncovenească; uneori se întrevăd și influențe ale iconografiei catolice. (G.S.)

NICOLAEȚ (sec. 19), zugrav popular menționat într-o inscripție din 1889 pe pictura bisericii din Hotar (Bihor). (G.S.)

NICOLAICA, Ileana (n. 1930, com. Frătăuții Noi, jud. Suceava), țesătoare cunoscută, a învățat meșteșugul de la mamă și bunică. Lucrează piese tradiționale — lăcerea, ștergare, trăistuțe, bete etc. Participă la expozițiile județene și la unele mani, festări organizate la Muzeul satului și de artă popu-

lară din București. **N.** este și un rapsod îndrăgit. (G.S.)

NICOLI, Gheorghe v. Lugoj.

Nicula (sat. com. Fizeșul Gherlii, jud. Cluj). Așezare situată la cca 50 km de Cluj-Napoca și la 3 km de orașul Gherla, cunoscută din sec. 18 pentru meșteșugul picturilor pe sticlă. Țăranii din **N.** practicau meșteșugul alături de agricultură ca pe o ocupație sezonieră. La realizarea icoanelor participau toți membrii familiei. În cadrul unei diviziuni a muncii fiecare se specializa în realizarea unei operațiuni: prepararea culorilor, „răzăluitul” (desenatul conturilor), „umplutul” (pictatul), confecționarea ramelor și a capacelor de protecție. Mulți dintre meșterii din sec. 18 au rămas anonimi. Primul meșter cunoscut este „pecurariul” Ion Moga care a lucrat la începutul sec. 19 după care urmează și alții: Ștefan Belindean (1815–1875), Gheorghe Belindean, Maria Lucăcian, Maria Chifor (1855–1932), Dionisie Iuga, Teodor Tecar, Nicolae Tămaș etc. Maria Fener este ultima iconăriță din **N.** Zograviile din **N.** nu și-au semnat icoanele. La baza compozițiilor vechii picturi stau izvoadele copiate după xilogravurile din Hășdate (Cluj) și din Moldova. Diversitatea stilistică se manifestă în tratarea individuală a compoziției, a formelor și a cromaticii. O caracteristică a centrului o constituie simplitatea formelor, limitarea desenului la liniile esențiale ale temei propuse. Cromatica se rezumă pînă la mijlocul sec. 19 la opt culori de bază: alb, negru, ocru, brun, roșu-cărămiziu, verde-măslinie, albastru-gri și aur. Dominanta roșu-alb-negru este comună tuturor icoanelor vechi de **N.** De obicei, tema reprezentată este încadrată pe trei laturi de un chenar cu o culoare contrastantă față de fond, pe care este desenat un motiv simplu: la icoanele vechi funia, la cele mai noi lujere cu trandafiri stilizați.

Bibl. ref.: I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975; I. Apostol Popescu,

Arta icoanelor pe sticlă de la Nicula, București, 1969. (G.S.)

Nimăiești (sat, com. Curățele, jud. Bihor) v. **Beiuș.**

NIȚU, Constantin (n. 1944, satul Cornățelu, com. Poboru, jud. Olt), țesător și cusător care s-a dedicat acestor meșteșuguri tradiționale din pasiune pentru creația populară. Cunoscător al artei locale datorită cercetărilor întreprinse, **N.** a devenit un creator autentic care execută cu fidelitate modelele tradiționale și inovează, valorificînd moștenirea artistică. Lucrează cămăși, ii, boscele, ștergare, țesături de tot felul, scoarțe etc. **N.** este și un cunoscător al tehnicilor de vopsit cu plante, domeniu în care a atins performanțe remarcabile. Participă la manifestările cultural-artistice județene și naționale. A fost premiat la diferite expoziții și în cadrul Festivalului național „Cîntarea României”. (G.S.)

nojîtală, punct de cusătură sub formă de cruci alungite și suprapuse, care se execută pe muchia gulerului la cămășile femeiești, întîlnit în diferite variante: a. n. *bătrînească*, un fel de feston rar utilizat la cămășile bătrînești; b. n. *peste ac*, cusătură executată sub formă de feston simplu dispus pe muchia materialului. (G.S.)

Nou Român (sat, com. Arpașu de Jos, jud. Sibiu). Centru de ceramică așezat în dreapta Oltului, între Viștea și Avrig. A produs ceramică pentru cerințele românilor din zonă. Forma cea mai caracteristică este strachina mare adîncă, cu marginile verticale, cu fond alb-gălbui și motive decorative realizate în albastru sau în roșu și galben. Strachinile au valoare artistică datorită ornamentației simple cu un motiv central dispus circular sau stelar și mici spirale, frunze de brad sau o linie ondulată dispusă pe margine. (G.S.)

Novaci (oraș, jud. Gorj) v. **Polovragi.**

oală, una dintre cele mai frecvente forme ale vaselor de pământ ars, de diferite profile și dimensiuni, servind la fierberea lichidelor și a mîncărilor în toate regiunile țării. Smălțuite și nesmălțuite, roșii și negre, simple sau împodobite o. pot avea o toartă sau două. De la „ulcica” mică de moși de 5—10 cm înălțime, pînă la oalele mari de „praznic” înalte de 50—60 cm o. au gura cam de același diametru cu fundul, mijlocul fiind bombat; diametrul maxim al o. poate fi plasat mai sus, spre gură, sau mai jos, spre fund, diferențierile zonale fiind numeroase. (P.P.)

OANCEA, Nicolae v. Mărginimea Sibiului.

Oașului, Țara ~ este situată la extremitatea de nord-vest, într-o depresiune de forma unei potcoave apărută spre nord și est de munții O. și spre sud-est de munții Ignișului, deschisă oarecum spre vest către Cîmpia joasă a Someșului a căruia prelungire, ca un golf, pare să fie. Cele douăzeci de sate care compun O. sînt adunate în jurul orașului Negrești (Satu Mare), formînd o lume aparte; ele păstrează pînă azi un mod de viață și o cultură populară cu note specifice, vădită atît în costum cît și în cîntece și dans. Adăpostit de culmi înalte și neștrăbătute de drumuri mari pînă către prima jumătate a sec. 20, O. a avut sate care au rămas izolate pînă tîrziu. Ocupația principală a oșenilor a fost agricultura și pomicultura. Creșterea oilor a avut un rol minor în economia O., spre deosebire de creșterea vitelor mari care a constituit o îndeletnicire importantă. În satele mari, adunate, dar cu tendință de răsfire datorită livezilor întinse de pomi fructiferi, vechea arhitectură de lemn a rămas reprezentată de foarte puține exemplare. Arhitectura tradițională a fost reprezentată de construcții din birne masive de stejar, cioplite în forma unor blăni groase de dimensiuni impresionante: lungi de cîte 4—6 m, groase de circa 0,20 m, late de 0,60—0,80 m, și chiar 1 m. Un perete era format din trei sau patru asemenea „lobde” (scînduri foarte groase). Acoperișul de draniță de stejar avea panta foarte repede, probabil moștenire a înclinării rezezi a acoperișurilor de paie ce au premers folosirea șindrilei. Planul era simplu cu o tindă rece și o încăpere mare. În interior un cuptor și horn, mobilă dispusă în felul clasic românesc, cu patul într-un colț, două lavițe sau canapele pe alte două laturi, cuprinzînd în unghiul lor masa, deseori de factură gotică. De grindă atîrnau oluri de „nănași” (aduse de fiii stăpînului casei), iar icoane pictate pe dosul sticlei formau o friză con-

tinuă. Țesături mari albe, cu alesături roșii și negre, cu accente galbene, îmbrăcau patul și peretele de deasupra lui. Datorită poziției geografice, O. a avut, în decursul istoriei, contacte cu țara vecină a Maramureșului și cu ținuturile locuite de slovaci de la nord. Lucrul acesta se resimte în portul oșenesc la care pot fi observate unele note comune cu cele ale portului maramureșan, cum ar fi, de pildă, portul „gubei” (strai mișos), precum și cu cele ale portului slovac, cu care are comune anumite linii de croială ale cămășilor scurte și largi și ale „gacilor (izmene) foarte largi. În portul femeiesc este remarcabilă pleptănătura de „mireasă” alcătuită din zeci de șuvițe subțiri răsucite, formînd un fel de plasă de păr la care lucrează femei meștere cîte opt-zece ore pînă gătesc mireasa. Cămașa este croită în așa fel, încît pieptul și spatele sînt tăiate din aceeași bucată dreptunghiulară de pînză. Mînecele se termină cu foderi mari. Peste poalele foarte largi se poartă numai în față, un „șurt”, care în trecut era țesut din bumbac alb avînd motive cu roșu, iar azi este făcut din stofă subțire de lînă sau stambă, înflorat puternic, cumpărat din comerț. Bărbații au cămăși scurte cu mîneci largi, pantaloni foarte largi, curele late la mijloc. Pe deasupra cămășii poartă „uișoș cu pereți”, un fel de vestă cu mîneci făcută dintr-o țesătură dungată mărunt. Oșenii poartă clopuri mici de paie și straițe de care nu se despart niciodată. În O. s-a lucrat o foarte frumoasă ceramică la Vama, sat de olari situat lîngă Negrești. Obiecte mărunte de lemn, cutii de brici, vase de măsură a laptelui la „sîmbra” oilor, mare sărbătoare legată de ieșirea turmelor la munte, solnițe, lingurare, „podîșoare” (dulăpioare) (fig. 393), completează interiorul caselor de Oaș, mărturie ale unei culturi populare locale de veche tradiție. (P.P.)

obiceiuri, domeniu important al culturii populare românești, constituit din totalitatea manifestărilor folclorice și de artă populară cuprinse într-un sistem unitar, care marchează evenimente importante legate de ciclul bio-cosmic, de datele calendaristice, de ciclul muncii și al vieții într-o strînsă înlănțuire sincretică și polisemică. Dezvăluind structuri comportamentale arhaice, o. reflectă gîndirea și activitatea umană, în cele mai diferite ipostaze, constituind valoroase documente spirituale pentru cunoașterea treptelor de evoluție a civilizației umane, pentru stabilirea genezei și vechimii faptelor și fenomenelor sociale. Această formă de transmitere a tradițiilor populare prin intermediul o.

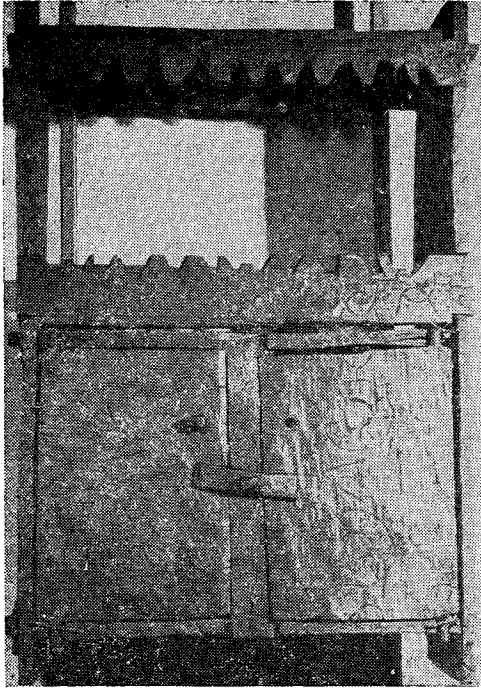

Fig. 393. Podișor, Negrești, Satu Mare, sec. 19.

este expresia memoriei colective și a trecerii de la timpul fizic și biologic ireversibil, la timpul social-istoric. **O.** erau păstrate și repetate ciclic, ca niște norme nescrise, dar sever respectate de colectivitate și de fiecare membru integrat acesteia, supuse procesului permanent de transmitere de la o generație la alta și de adaptare la schimbările socio-culturale, pe diferite trepte ale istoriei, dezvoltând o dată cu transformările din sistemul economic, mutațiile survenite în mentalitatea colectivității, în viziunea despre finalitatea, semnificațiile, funcționalitatea diferitelor rituri și ceremonialuri. Impunându-se membrilor colectivității tradiționale ca norme de conduită, ca „dat” obiectiv stabilit, **o.** avea rolul de a regla relațiile dintre individ și grupul căruia îi aparține, de a consolida relațiile de reciprocitate, sprijin, întraajutorare în toate situațiile și evenimentele. Respectate și practicate periodic, ciclic, ele formau un adevărat calendar al vieții satului ca și al vieții familiei, dând ritmicitate activităților laborioase și marcând „trecerile”, etapele cruciale ale existenței, nașterea, nunta, moartea. Comportamentul fiecărui membru, ca și al întregii colectivități, era influențat de semnificația pe care o încifrau situațiile, momentele, riturile sau înșeși obiectele de artă populară integrate acestor manifestări. În terminologia legată de **o.**, înțelegese ca ansamblu sincretic de manifestări folclorice și de artă populară, sînt întrebuintate frecvent și alte denumiri cum sînt: „datină”, ca sistem de practici tradiționale, dominate de legi fixe, arhaice; „ceremonial”, „ceremonie”, „proces ritual”, ca secvență dintr-un **o.**, avînd structură proprie

și cuprinzînd acte, momente, gesturi, text, „o recuzită” de obiecte de artă populară cu semnificații profunde și avînd certe funcții etice; „rit”, ca element desprins din marea sferă a unui ceremonial (conținînd deseori reprezentări mitice), fiind menit a provoca „virtuțile” invocate la maximă amplitudine (beneficul, fertilitatea, succesul unei activități practice, fecunditatea, belșugul etc). Conform gândirii tradiționale se credea că neîndeplinirea **o.**, a ceremonialului, a riturilor în ansamblul lor sincretic, cu respectarea succesiunii tuturor secvențelor și componentelor unui proces ritual: textul rostit sau cîntat, gestul, în unele cazuri dansul și obiectele de artă populară folosite și investite cu valoare simbolică (port popular, avînd piese cu semnificații rituale, podoabe, instrumente muzicale, însemne rituale ale ceremonialului ca steagul colindătorilor, steagul cetelor de feciori, ori steagul pentru nuntă; „colindețul”, sorcova și buhaiul la Anul Nou, plugșorul, cununa de spice la seceriș etc.), atrăgea pierderea sensului și eficacității lor. Descifrarea semnificațiilor acestor obiecte rituale se făcea și prin analiza morfologică a lor, a paletelor culorilor (alb și roșu fiind benefice), a materiei prime din care erau confecționate (fier, lînă, argint, lemn), a ornamentelor. Folcloristica a relevat că sincretismul în **o.**, se referă nu numai la formele și mijloacele de reprezentare a unor simboluri primordiale ci și la unul ideologic, cuprinzînd de la credințe și practici de invocare, pînă la manifestarea unor elemente empirice sau a unor cunoștințe științifice. În același context, de mare valoare semantică în cadrul **o.** erau „spațiul” și „timpul”. Locul desfășurării ceremonialului (colindatul la fereastră ori în casă, uneori la ușă, alteori la masă; locul mirilor, a nașilor etc. la festinul nupțial, direcția de desfășurare a alaiului nupțial, sau de orientare în lungul satului, totdeauna pe același traseu al alaiului cununii la seceriș etc.) sau timpul împlinirii lui (în zori, la miezul nopții, la miezul zilei, la solstițiu sau la echinocțiu etc.) aveau valori deosebite în limbajul **o.**, comunicînd indivizilor grupului social respectiv sau întregii colectivități mărci distinctive legate de vîrstele actanților care săvîrșesc ceremonialul, de starea lor socială, rituală, de mentalitate, de credințe referitoare la relația om-cosmos. Unele **o.** au o mare circulație în culturile universale, altele sînt caracteristice unor arii mai restrînse. Realități complexe desprinse din fiecare formă de cultură și mulțimea dovezilor de ordin arheologic, istoric, documentar îndreptătesc afirmația că toate **o.**, au la bază concepția integrării omului în cosmos și a simbiozei om-natură, deopotrivă cu evocarea și invocarea procreerii, a fecundității și fertilității. Aceeași străveche concepție stă și la originea **o.** apărute pe teritoriul țării noastre, unele conturîndu-se în procesul muncii, multe avînd însă originea în cultura traco-dacă sau chiar în culturi premergătoare fondului traco-dac. Cultul fecundității și al fertilității (care stă la baza **o.** de familie, dar și a celor legate de evenimentele calendaristice) a fost atestat de arheologie în spațiul carpato-danubiano-pontic prin numeroase simboluri-ornamente, dar și prin obiecte cu valoare simbolică cum sînt spre exemplu figurile din lut ars, descoperite la Cîrna (Dolj), Otomani (Bihor), Hamangia

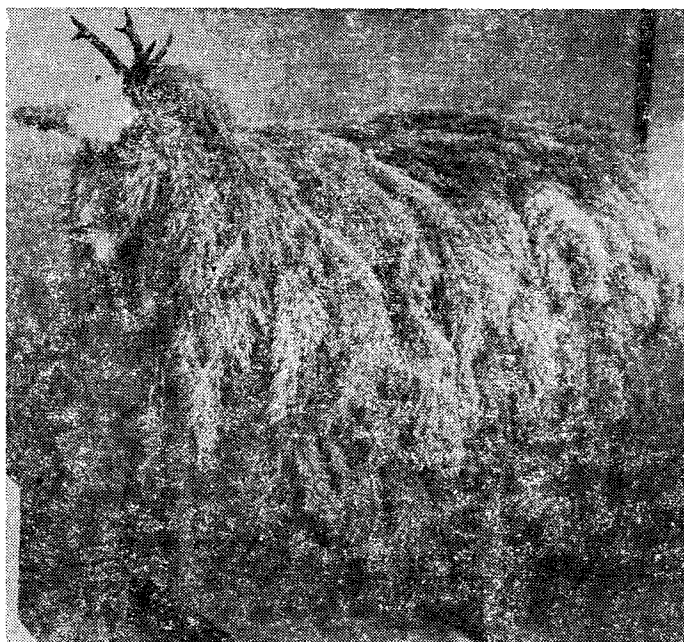

Fig. 394. Capră de stuf, Popești, Iași, sec. 20.

(Tulcea) etc., vădind legături cu civilizații mediteraneene și ale Asiei Mici. Figurinele de la Cîrna sînt în același timp dovezi ale străvechilor prefigurări de artă, de costum din epoca bronzului. Credințele daco-geților despre fertilitatea pămîntului (în puterea zeului Zamolxis) și amenințarea care plana asupra naturii și existenței (după vrerea lui Gebeleizis) trebuie să fi fost izvorul atîtor rituri și ritualuri legate de ciclul agrar, de schimbările ciclice ale anotimpurilor. De altfel, în toate culturile universale, divinitățile chtoniene erau înfățișate ca puteri creatoare, cosmice la început, apoi pămîntul avea reprezentarea maternă, hrănitoare a celor ce-l îngrijesc și-l adoră. În legătură cu aceleași rituri agrare a fost și preluarea unor moșteniri romane, cum au fost cultul lui Ceres-Demeter, Dionysos, Pomona, Flora etc. identificate de istorici pe teritoriul carpato-pontic. Finalitatea tuturor riturilor de fertilitate, de fecunditate, de invocare a beneficului era legată de credințele izvorite din teama ancestrală a omului față de elementele cosmice, pe care caută să le înduplece, să le îmblînzească, ca apoi să le stăpînească. Cortegiul manifestărilor spirituale care au însoțit de milenii practicile agrare, spre exemplu, în forma riturilor de fertilitate au constituit baza pe care biserica a încercat mai tîrziu grefarea practicilor cultice, cele două planuri rămînînd, însă, distincte pînă azi. Unele o. s-au conturat în perioada feudală, în concordanță cu modul de viață și economia autarhică, altele s-au format în raport cu evoluția mentalității comunităților tradiționale, cu viața colectivității însuși, în strînsă legătură cu dezvoltarea folclorului și cu arta plastică populară. Vechimea multor o. este atestată documentar din epoca feudală. În 1656—1658

călătorul străin Hiltebrandt semnala o. de iarnă al jocului cu mască de cerb, în Moldova. Prezentarea diferitelor o. de peste an ca și cele legate de viața de familie, tradiționale în Moldova la 1716 o datorăm lui D. Cantemir în „Descrierea Moldovei”. Etnologia românească actuală a definit din sistemul vast al obiceiurilor tradiționale două categorii mari: 1. o. calendaristice sau o. de peste an care pot fi la date fixe sau fără dată exactă; 2. o. legate de vîrstele și viața omului, sau o. de familie, numite în etnologia europeană și „rituri de trecere”. O. de peste an reflectă relația om-natură, dintr-o perspectivă cosmică, în conexiunea cu timpul și spațiul. Empirismul multimilenar l-a dus pe om la concluzia legăturii dintre ciclul temporal, mișcarea astrilor și ciclul vegetației. Fiecare etapă a anului era însoțită de ritualuri și rituri corespunzătoare, referitoare la fertilitate, prosperitate, bunăstarea omului. O. cu caracter agrar (fig. 394), care străbat întregul ansamblu al evenimentelor calendaristice, exprimă însăși concepția unei populații sedentare, de agricultori, conform căreia tradiția, datina, îndeplinirea întocmai a gesturilor și practicilor transmise și moștenite peste generații concura la optima desfășurare a vieții și activității comunității. Sistemul o. de familie cuprinde ansamblul de ceremonialuri și rituri îndeplinite și transmise din generație în generație cu ocazia marilor evenimente din viața omului, nașterea, căsătoria și moartea. Între cele două mari categorii de o., se remarcă deosebiri, dar și certe similitudini, simetrii și întrepătrunderi datorită semnificațiilor lor contextuale. Prin respectarea riturilor legate de ciclul biocosmic omul încerca invocarea fertilității, fecundității, pluvialității, forțelor benefice pentru stimu-

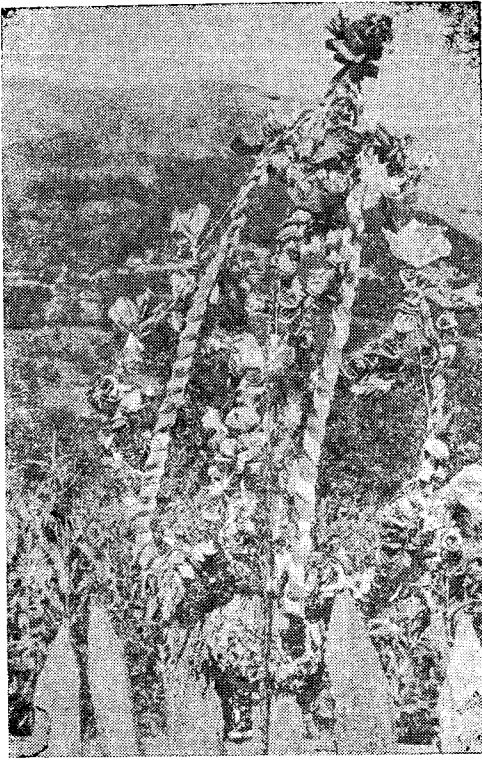

Fig. 395. Brad de nuntă, Telecrman, 1980.

larea rodului, a manei grânelor etc. Dar aceste rituri aveau o semnificație majoră și în *o.* de familie. Apropierea a două ceremonialuri diferite, „cununa la seceriș” și „nunta” ne demonstrează numeroase asemănări în structură, secvențe ceremoniale, semnificații, la temelia ambelor ritualuri stînd fondul vital al experiențelor multimilenare și credințele în oportunitatea riturilor de fertilitate și fecunditate, pentru perpetuarea pe plan biologic și social-economic. Structura *o.* tradițională românești era unitară, conturându-se unele diferențieri zonale, ca mod de realizare și expresie, în raport cu ocupațiile preponderente (agricultura, creșterea animalelor, meșteșugurile etc.), ori cu specificul geografic al satului. Un exemplu îl poate constitui secvența prezentării și „puratului” zestreii, în cadrul ritualului nupțial. În Munții Apuseni, ca formă de adaptare la mediul ambiant era și „puratul zestreii” cu desagii, în alai, de către nuntașii care rosteau sau cîntau o orăție de nuntă, spre deosebire de realizarea aceleiași secvențe în zonele de cîmpie sau de dealuri, unde zestrea era dusă în lada de zestre special comandată și ornamentată, așezată în car sau căruță. Datorită folosirii desagilor sau traistelor pentru „puratul zestreii”, această categorie de obiecte, de o realizare artistică și cromatică remarcabilă, este investită cu valori funcționale și semnificații rituale deosebite, devenind în același timp „recuzită” și în cadrul unor *o.* de peste an, la nedeie, la sărbătorile de primăvară etc. În orice

comunitate însă, respectarea *o.* stabilite și întărite prin tradiție era absolut obligatorie, cei care încălcău regulile fiind supuși oprobiului și sancțiunii colectivității (erau satirizați în „strigăturile” peste an ale feciorilor, li se interzicea participarea la șezători, la colindatul cu cetele de feciori, la jocul satului etc.), ceea ce pune amprenta pe înșeși relațiile sociale de muncă și conviețuire între oameni. Alte *o.* aveau menirea de a distinge, de a evidenția din grupul social tradițional pe cei vrednici, harnici. Astfel era ales vâtaful cetei de feciori, ca cel mai harnic, cinstit, bun jucător și cîntăreț. În *o.* „plugarul”, tradițional în Transilvania, era ales cel care a ieșit primul la arat în anul respectiv, ca cel mai vrednic din sat. După calitățile fizice, dar mai ales psihice deosebite, era aleasă și „Drăgaica”, fata care purta cununa de flori la Sînzieni, ori fecioara care, după terminarea secerișului aducea cununa de spice sau „buzduganul” (mănunchiul împletit de spice) în casa gospodarilor din sat. *O.* altă trăsătură a *o.* se desprinde din componența lor, fiind manifestări colective, de grup (diferit numeric) sau individuale. Ritualurile nupțiale, funerare, spre exemplu, erau organizate și săvîrșite de aproape întreaga comunitate tradițională, sau de unele grupuri mari, pe familii, neam, vecinătăți. În schimb, *o.* la naștere se realizau individual, sau în grupuri foarte mici. *O.* calendaristice aveau caracter general, cuprinzînd întreaga comunitate (colindatul, cununa etc.), dar erau deseori și manifestări individuale (prevestirea calendarului ploilor peste an, a ciclului biologic, „ursitul” de măritat, al fetelor etc.). Respectarea tradiției, îndelungata repetare în timp a riturilor și ceremonialurilor a structurat fiecare ritual în forme precise, proprii, stimulînd și dezvoltînd rolul creatorilor populari și al creației spontane în îmbogățirea permanentă a mijloacelor de expresie. Mulți creatori populari deveneau astfel adevărate „personalități” ale comunității, atingînd performanțe în cunoașterea practicării riturilor, în cunoașterea textului și cîntecului, în priceperea de a folosi și transmite colectivității întregul complex de acte de comunicare, de „limbaj” gestic, mimic, muzical, coregrafic, la care se asociau simbolurile reflectate prin vestimentație, însemne rituale diferite, obiecte de artă, cromatică, motive ornamentale care evocau esența primordială etc. Privity sub acest unghi, ca un întreg sistem cu funcții de comunicare (a momentului, a evenimentului calendaristic, de familie, a finalității) *o.*, sînt indisolubil legate de *arta populară*, cu întrepătrunderi permanente, dinamice. Astfel, spre exemplu, arhitectura populară încifra semne, simboluri legate de credințe și rituri apotropeice, de fertilitate, de fecunditate: stîlpul porții avea ca ornament o reprezentare antropomorfă, sau zoomorfă și avimorfă (șarpele, calul, pasărea); pe frontispiciul casei, în stucatură, sau traforate în lemn apăreau motivele cosmice (roata, soarele, steaua) sau fitomorfe (bradul, spicul, pomul vieții) în concordanță semnificativă și în concurență cu obiceiul „armîndenului” (tulpina verde de copac care se pune la porți de 1 mai), ori cu acela al „bradului” (fig. 395) care împodobește poarta miresei, ca semn al evenimentului, al vitalității, al principiului pur. „Spicul”, motiv des întîlnit în *arta populară*, în arhitectură, dar și în decorul de pe

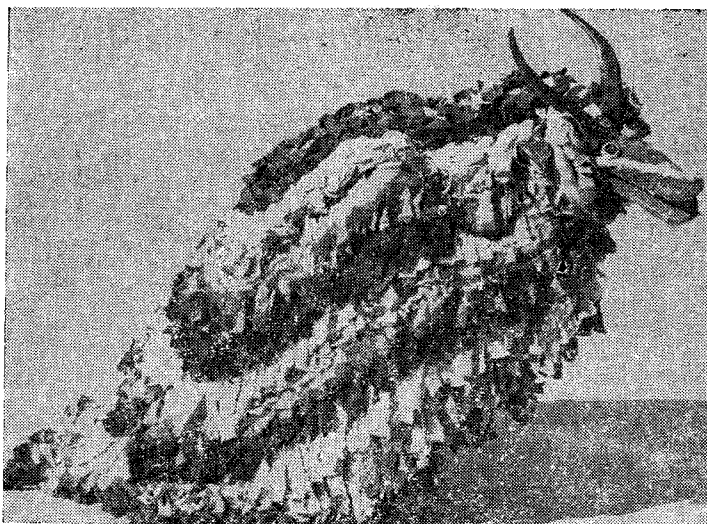

Fig. 396. Capră, lalomîța, sec. 20.

uneltele de lemn, sau de pe costumul ceremonial al mirilor reflecta aceeași legătură cu obiceiurile și credințele celor care le creau și le foloseau și amintim aici doar „steagul de nuntă” care avea legat un mănunchi de spice, sau „cununa de la seceriș”, ca aceeași formă de exprimare a valorii simbolice a griului, în invocarea fertilității, a beneficiului. Funcționalitatea și structura interiorului locuinței tradiționale erau de asemenea în concordanță cu o. tradiționale. Repartizarea camerei de locuit, sau a celei destinate oaspeților, ori desfășurării ceremonialurilor se făcea riguros în patru sectoare, însuși acest aspect semnificând raportul om-casă-cosmos, prezent în toate simbolurile riturilor tradiționale, dar și în ornamentica populară și mijloacele ei de exprimare. *Vatra de foc, calțul cu țățul, leagănul, lada de zestre* constituiau locuri „sacre” ale familiei, deasupra lor se atârna cununa de la seceriș, cununa miresei, „ruda” cu ștergare, care, în unele zone, se confecționa din „țovul” (prăjina) steagului de la nuntă, ca simboluri care apărau, protejau familia, invocând norocul, integritatea familiei, procreerea, fecunditatea. Aceste sectoare ale locuinței erau destinate doar membrilor familiei, oaspeții fiind așezați totdeauna în sectorul cu lavițele și masa, amplasate sub ferestrele casei (orientate spre răsărit). Acolo era locul colindătorilor din ceată, la sărbătorile de iarnă, al mirilor și nașilor, în cadrul ritualului nupțial, al bătrînilor la priveghiul mortului. Masa devenea element primordial în relație cu o., de nuntă (mirii intrînd în casă o înconjurau de trei ori), cu o., de peste an (purătoarele cununii înconjurau la fel masa de trei ori), cu o., sociale. Deasupra mesei, la „meștergrîndă”, erau păstrate coșul pentru darurile de nuntă, împodobit cu ștergarul învrîstat cu roșu (cu mare valoare simbolică în cromatică tradițională), ulcioarele de naș, etc., ca tot atîtea elemente în invocarea fertilității și a trîniciei casei și familiei, a „statutului casei”. Portul popular constituia

domeniul artei populare cel mai bogat în semnificații, în procesul de integrare al acestuia cu o., fiind cel mai concret și plastic mijloc de expresie și de comunicare în colectivitatea tradițională. Prin structură, piese anexe, decorație și cromatică, costumul evidențiază nu numai funcții utilitare, estetice, cele legate de condiția statutară, economico-socială, ocupație a locuitorilor și cele de vîrstă, ceremoniale și rituale. Încinsul briului prima oară, în portul fetelor, coincidea cu perioada ieșirii în viața socială a satului, o dată cu „intrarea în joc”, moment de inițiere și de trecere de la o vîrstă la alta, etapă care se împlinea în cadrul sărbătorilor de iarnă, cînd ceata feciorilor organiza jocul și luau tinerele fete pentru prima oară în horă. Coafura și găteala capului la femeii era de asemenea în concordanță cu starea rituală și ceremonială a femeii. Podoabele care acopereau capul fetelor, basmalele, panglicile purtate la primul joc, „partele” cu mărgelile pe care le purtau la joc erau destinate și pentru împodobitul steagului cetei de feciori, în cadrul obiceiurilor de iarnă, a steagului de nuntă, a măștii pentru turcă, în unele zone ale țării. „Învelitul miresei”, pieptănățul cu conci al nevestelor ca element de limbaj social marca schimbarea statutului femeii. Conciul cu „coarne”, care era specific pe o vastă arie, în zonele Munților Apuseni, Făgăraș, Banat, Moldova ca și dincolo de hotarele țării, păstrarea lui în unele străvechi vetre autohtone pînă în veacul nostru reflectă nu numai tradiția îndepărtată a acestui fenomen cultural cu semnificații legate de o., de familie, de ritualul nupțial în speță, ci, în același timp de riturile de fertilitate, ca reminiscență a semnificației arhaice, în port. În ținutul Hunedoarei se renunța la acest tip de conci din primul deceniu al sec. 20 ca semn de doliu și de văduvie, iar în Țara Oltului, ca și în Țara Bihorului, ori în sudul Banatului el mai putea fi întîlnit prin anii 1950 doar în portul bătrînilor, devenind astfel o „marcă a senectuii”, în cadrul comunităților intrate în

ritmul dinamic al proceselor înnoitoare. Ceapsa, piesă decorativă cu care se acoperea conciii miresei „învelite” în cadrul unui ritual, sub un pom roditor, pentru invocarea norocului și a fertilității devenea o marcă a statutului social al femeii căsătorite, reală componentă, obiect implicat în riturile de familie, purtându-se toată viața, ca simbol al integrității și trăinicieii familiei. Diferitele ocazii ceremoniale, în special ritualul nupțial impuneau un „costum ceremonial” nu numai principalilor actanți, mirele și mireasa, sau nașii, dar și celorlalți din „oastea” (alaiul) mirilor. În orația de nuntă din Bihor, „N-vesteasca”, culeasă în sec. 19 de poetul M. Pompiliu sînt descrise portul și recuzita, însemnele rituale ale „fraților” și „surorilor” miresei: „Pălării de păr / Cojoace îmbumbate / Topoare încolțate / Surorii ei / Ele zic că „cei” / Zădii răsfățate / Cirpe împănate / Cojoace îmbumbate...” O categorie importantă de obiecte de artă în lemn încifrau în cadrul o. valori semantice remarcabile. Cunoscute pentru unicitatea și realizarea artistică deosebită erau furcile de tors, scăunelele de tors, suveicile etc. care erau daruri de logodnă, de „credințare”, datorite de flăcăi logodnicilor lor, în cadrul ritualurilor pregătitoare a ceremonialului nupțial. Virtuțile benefice cu care era investit „armindenul” se răsfrîngeau, conform concepției tradiționale, asupra familiei, dacă din aceștia lemn se confecționau „țovul”, prăjina steagului de nuntă, și „sfirdoiul”, care sprijinea copilul la învățarea primilor pași (prăjina fixată în grindă, avînd un jug care susținea copilul în picioare, permițîndu-i mișcarea de rotire în jurul ei). Din același lemn se aprindea și focul în cuptor, pentru cocerea primei pîni, din grîu nou, crezîndu-se în transmiterea prin contiguitate a sănătății, puterii, vitalității elementelor vegetale. Ritualul de înmormîntare, în afara doliului marcat prin cernirea hainelor, sau întoarcerea cojocului pe dos (conform unor credințe arhaice de protecție magică), devenea prilej de manifestare a unui gen aparte de creație, sculptarea însemnelor de mormînt, marcîndu-se diferențieri zonale privitoare la tehnici de lucru și ornamentare. S-a ajuns la o adevărată specializare a unor meșteri creatori care ciopleau semne de mormînt de o realizare sculpturală remarcabilă în zonele Hunedoara și pe Valea Gurghiului, cruci votive și „rugi” pentru paza și marcarea hotarelor, în cadrul riturilor agrare la sărbătorile de vară, în toate zonele țării, reprezentările incizate în lemn amintind motivul soarelui (rozeta, spirala), al bradului sau spicului, ca simboluri ale integrării existenței în marele circuit cosmic. Fenomen unicat deosebit, care relevă ipostazele noi, contemporane ale artei lemnului, fantezie și imaginație creatoare îl constituie cimitirul de monumente sculptate și pictate de la Săpînța (Maramureș) (v. și **Pătraș, Stan Ion**). Schimbările survenite în ultimele decenii în mentalitatea colectivităților rurale și în modul lor de viață a avut ca urmare accentuarea procesului de transformare și de desacralizare a o., urmate de o slăbire evidentă a reper-toriului ritual. O serie de rituri, gesturi, se mai păstrează formal, dar fără să se mai cunoască semnificațiile inițiale, primordiale. Imaginea răspîndirii o. este modificată, în multe sate nu mai sînt memo-

rate, sensul lor intrînd în fondul pasiv al culturii populare. În multe localități o. au fost perpetuate datorită spectaculozității ceremonialului care dădea esență și culoare marilor evenimente de familie sau celor de la răs_pîntia anotimpurilor. Valorificarea o. în contemporaneitate presupune pe lîngă reproducerea spectacolului ceremonial și înțelegerea, descifrarea valențelor profund umane, fără a se neglija dinamica vieții contemporane ce poate fi reflectată prin obiceiuri și norme nou create, ca expresie culturală a vieții și spiritului uman.

Bibl. ref.: M. Eliade, *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1964; A. van Gennep, *Les rites de passage*, Paris, 1909; M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976; M. Pop, S. Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, București, 1976; P. Sartori, *Sitte und Brauch*, Leipzig, 1910; A. Varagnac et M. Chollot Varagnac, *Les traditions populaires*, Paris, 1978. (M.B.)

Obiceiuri de peste an, ansamblu de manifestări folclorice și de artă populară legate de evenimente, sărbători calendaristice, ori de marile etape ale ciclului anual al muncii. Ele cuprind complexe ritualuri și rituri care se țin „la date fixe” sau „nelegate de date fixe”, dar fiind dependente de anotimp, de etapele muncii (agro-pastorale, meșteșuguri etc.). **O. de p. a.** care se „țin la date fixe” cuprind patru mari cicluri corespondente cu cele ale anotimpurilor: *obiceiuri de iarnă*; *obiceiuri de primăvară*; *obiceiuri de vară*; *obiceiuri de toamnă*. Folcloristica românească a grupat aceste obiceiuri și după o altă sistematizare, stabilind două mari cicluri în raport cu solstițiile de vară și de iarnă. Astfel S. Fl. Marian, a grupat o. de p. a. în trei cicluri, după etapele mari cuprinse între anumite sărbători calendaristice: *Cîrnilegile*, *Păresimile*, *Cînci-zecimea*. **O. de p. a.** ținute la date fixe erau în relație cu marile fenomene cosmice, cu solstițiile și echinocțiile anuale, cu fazele lunare, cu bioritmurile vegetației. *Obiceiurile de iarnă* celebrau solstițiul de iarnă moment crucial în „crugul timpului”, dînd prilejul unor ample manifestări tradiționale: *organizarea cetelor de feciori*, colindatul care avea caracter general, antrenînd întreaga colectivitate, (colindau pe vîrste și grupuri, copiii, tinerii organizați în cete, adulții), *colindatul cu turca* (fig. 396, 397), *ieșitul fetelor la joc*, sau *băgatul fetelor în joc* (fenomen cu adînci semnificații pe plan biologic, social și cultural). Numeroasele colinde cu tematică agro-pastorală subliniază în textul lor însăși esența obiceiului, încheierea ciclului muncilor de peste an, încununată de belșug, rod, noroc (fig. 398). Prin evocarea acestor „virtuți” și invocarea fertilității și fecundității se face trecerea ideatică spre noul ciclu temporal care va începe la „Anul Nou”, sărbătorit prin ceremonialuri complexe, care comunică colectivității înseși funcțiile și semnificațiile tuturor activităților practice și ale obiceiurilor care vor urma de-a lungul anului. *Obiceiurile de primăvară*: *Cișlegile*, *Vergelul*, *Cucii*, *Rintuzitul vitelor*, *Splăarea rituală a părului fetelor*, *Legarea verilor*, *Hodăitutul*, *Strigarea peste sat*, *Păpă-lugăra*, *Rostogolirea roșilor aprinse*, *Rugurile la hotarele satelor*, aprinse în ultima duminică din Cișlegile de iarnă, constituiau ceremonialuri și rituri

Fig. 397. Jocul cu cerbul, Popești, Iași, 1973.

organizate în relație cu echinocliul de primăvară, evocînd și prevestind revitalizarea naturii și simbioza existenței umane cu aceasta. Obiceiurilor de primăvară li se integra și obiceiul constituirii *cetei junilor brașoveni*. Obiceiurile de vară avînd aceleași semnificații privitoare la fertilitate, pluvialitate, pentru creșterea holdelor și stimularea rodului se țineau din preajma solstițiului de vară pînă la echinocliul de toamnă: în iunie, *Drăgaica* sau *Sinzienele*, *Rusaliile*; riturile pentru invocarea beneficului și stăvilirea tulburărilor atmosferice sînt caracteristice lunii iulie. Unele sărbători erau ținute doar de către femei, în acest scop, la datele, supranumite „băbești”: *Foca*, *Pălia*, *Pantelimon*, *Lunea lupilor*, *Marțea între tunuri* etc., fiind legate de prevestirile și cunoștințele meteorologice și astronomice populare. Obiceiurile de toamnă se țineau în preajma echinocliului de toamnă, pînă la solstițiul de iarnă, în raport de etapa recoltării roadelor pămîntului și a încheierii pășunatului turmelor pe munte. Atunci începeau și *Cîșlegile de toamnă*, perioada organizării nunților. **O. de p. a. nelegate de date fixe** țin de „calendarul” activităților umane, de etapele muncilor agro-pastorale. Invocarea pluvialității și a fertilității se realiza în cadrul unor manifestări colective, cu participarea generală a comunității tradiționale: *Paparuda* și *Scaloianul*. De recoltarea grînelor se leagă obiceiul *clăcii la seceriș* și al *cununii de grîu*, cu multiple implicații sociale și cu remarcabile similitudini față de ritualul nupțial. Un obicei pastoral, care se menține în contemporaneitate ca însemnat eveniment al vieții satului este *Simbra oilor*, sau *Măsu-*

rișul, *Alesul*, *Arieșul*, ca moment al asocierii stînelor, primăvara, în mai. În afara obiceiurilor organizate în cadrul ei de către întreaga colectivitate existau rituri individuale, cu caracter agrar, care însoțeau fazele de cultivare a pămîntului, pentru invocarea rodului, a manei, a fertilității: trecerea plugului și a atelajului peste foc, stropirea lor cu apă luată în zori, respectarea unor restricții, interdicții, „sacrificii”, cum le numea M. Eliade, privitoare la condiția morală a omului. Observația periodicității și a schimbărilor ciclice ale vremii, după mișcare a stelelor, a dus la cunoașterea aproximativă a variațiilor de climă: flux pluvial, vînt etc. Un rit agrar deosebit era în consecință „aratul pe lună nouă”, căci „ea dă colț grîului” iar „soarele crește și coace bobul”, această credință definind însăși o formă a dichotomiei ontologiei universale. Semănatul se făcea în aceeași zi în care s-a văzut prima oară constelația „găinușa” („Pleiades”), începea totdeauna luni sau joi, considerate ca zile faste. O semnificație importantă în cadrul riturilor agrare o dețineau portul popular și diferitele obiecte de artă populară, ceramică textile, podoabe. Vestimentația celui care ara sau semăna trebuia să fie

Fig. 398. Ursul, Popești, Iași, 1973.

în prima zi în concordanță cu însemnatul act al muncii, curată, nouă, sărbătorească, respectînd structura tradițională a costumului: cu cămașa lungă, albă, brodată cu arnici roșu (culoare cu semnificație benefică), ciorapi sau ȋtari albi, ȋncinși cu chimirul lat de piele, iar la pălărie purtînd mănunchi de busuioc (*Alimium basilicum* L.), măghearan (*Majoranahortensis* Munch), rostopască („*Chelidonium majus* L”) (plante cu funcții apotropaice, conform gîndirii tradiționale). Ceramica era integrată deseori în simbolurile legate de riturile agrare: sămînța de grîu se păstra totdeauna în „bărdace”, chiupuri mari din lut destinate acestui scop ca receptacul al germinăției. Grîul se semăna din traiste, fețe de masă, țesături de casă, noi, alese în războiul de țesut cu motive cosmice (roate, stele), ȋncercîndu-se prin obiect și rit stimularea fertilității și fecundității pămîntului. La cornele plugului se leagă batista sau năframa de la cununie,

piesă importantă de artă populară, integrată atât ritualului nupțial cât și o. de p. a., pentru valoarea ei simbolică, atribuită de concepția populară. În batistă se legau mănunchi plante cu rol apotropaic busuioac, leuștean (*Levisticum officinale Koch*), usturoi (*Allium sativum L.*) precum și boabe de grâu din cununa de la secerișul anterior, pentru a atrage mana și protecția holdelor. Numeroase rituri vizau semănatul cînepii, bogăția lor explicându-se prin vechimea prezenței ei printre plantele cultivate în spațiul carpato-danubiano-pontic, prin rosturile ei practice în economia rurală, în arta populară, alimentație, în practicile terapeutice. Apreciată încă din antichitate în Asia Mică, India, Arabia, Africa, pentru calitățile ei ca plantă textilă, alimentară, narcotică, cînepa (*Cannabis sativa L.*) era atestată de Herodot, la sciți în sec. 6-7 î.e.n., de la care au învățat s-o cultive tracii, folosind-o pentru fibra textilă, dar și în terapia populară. În cultura materială a poporului român, cînepa deținea un loc important, fiind cultivată pentru confecționarea îmbrăcămintei, pentru țesutul textilelor de uz gospodăresc și a celor de împodobit interioarele locuințelor tradiționale. Cînepa se folosea și ca plantă oleaginoasă. Din semințele ei se obținea un fel de făină, folosită pentru prepararea unei paste comestibile (în amestec cu apa sau cu laptele), „jufla” (în zonele Moldovei) sau „țirba” (denumire dată în zonele de vest ale țării). Acest aliment se consuma în zonele respective, cu predilecție în cadrul perioadelor premergătoare muncilor agricole. Uleiul obținut din cînepă se folosea la prepararea vopselelor pentru pictura pe lemn, sau pe sticlă. Datorită multiplelor implicații ale cînepii în economia rurală, în arta populară, riturile din perioada cultivării ei coincideau cu cele premergătoare cultivării grîului: abținerea, curățenie la trup și veșminte noi. În unele zone se credea că e bine să se consume ouă și unt ca să devină cînepa moale și înaltă. Alte obiceiuri vizau optima creștere și dezvoltare a plantei: în ianuarie se făcea „păpușa” din mlădițe de specii diferite de arbori care se puneau în „bărdacul” de lut cu sămînță; la Anul Nou femeile jucau furca și fusul, fetele trăgeau clopotele; la sărbătorile de primăvară se aprindeau torțele, se arunca țărîna în sus la vederea primei rîndunele etc. Alte rituri erau legate însăși de prelucrarea cînepii, de torsul fibrei, asociate cu străvechi cutume de ordin social: să nu vorbești în timpul melițatului, să nu mănînci cînd ai furca în brîu, să se arunce primul fir tors la roata morii, ca astfel să se învîrtă fusul și să se termine torsul cînepii din toamnă pînă în primăvară, iar țesutul și cusutul pînzei să se facă după Anul Nou, pînă la începerea muncilor agricole de primăvară etc. Numeroase credințe erau asociate etapelor țesutului pînzei, sau uneltelor pentru prelucrarea textilelor, a cînepii. Alte obiceiuri erau legate de mana cînepii, sau de îndepărtarea maleficului, care ar putea dăuna creșterii plantei, în toate zonele remarcîndu-se împletirea, convergența obiceiurilor de fertilitate cu cele calendaristice sau cu cele de familie. Un o. de p. a. organizat la diferite date în anotimpul toamnei, strîns legat de muncile agrare era „claca” la smulsul cînepii, apoi la torsul fuiorului, în aceste ocazii înlănțuindu-se sincretic diferitele manifestări

de artă populară: munca propriu-zisă era îmbinată cu dansul, cîntecul, transmiterea unor tehnici de lucru, de „ales în război”, sau de „brodat”, comunicarea unor vechi legende, basme, credințe, obiceiuri legate de cultivarea plantelor, a unor cunoștințe populare de terapeutică, meteorologie, astronomie etc. În timpul clăcii se rostea „descîntecul cînepii”, supranumit „chinul cînepii” care nara etapele muncii grele pentru prelucrarea cînepii, cu certe analogii față de orația cuprinsă în „Plușorul” rostit la Anul Nou. Aceste producții artistice, stimulatoare ale creativității populare sînt în același timp reale forme de transmitere a unor străvechi norme de muncă în strînsă dependență de ciclul vremii, al soarelui și vegetației. Un loc important în cadrul o. de p. a. îl ocupau cele care invocau fluxul pluvial, pentru rodirea cîmpului. Dezlegarea ploilor se făcea prin cultivarea fertilului, a fecundității: femeile gravide secerau în apă, „pentră a tăia stavila ploii”, altelei se scaldau în rîu sau erau stropite cu apă, la fîntînă. Se credea că dezlegarea ploilor se putea provoca și prin aruncarea în fîntînă a unei pive, a toacei de la biserică, a unei oale de lut noi, a unei cruci de mormînt, sau prin aruncarea în rîu a plugului, a unei grape, etc. În virtutea legii de bivalență, ploaia putea deveni adesea un element malefic, distrugător, care trebuia „îmbîlînzit” prin anumite rituri, avînd o recuzită diversă: băț de alun, strecurători de lapte, piepteni, pilugul de la piuă aruncate în fîntînă, cu o bucată de brîu roșu trasă prin rouă, dimineața și aruncat în foc împreună cu un cuțit găsit (în obiceiurile din Moldova), cu o oală nouă în care se punea rouă, pămînt sau busuioac, apoi se așeza într-un par (în zona lalomiței), cu o cărămidă nouă, îngropată în vatra focului, sau în pămînt (în lalomița), cu un burduf de animal, umplut cu apă, cu rouă, cu apă de ploaie din martie (în sudul Moldovei și în Teleorman). Cel mai interesant obicei este însă acela de stăvilirea ploilor prin ritul cu figurinele de lut, „tatăl soarelui și mumulița ploilor” (în Cîmpia Română, Mehedinți, Argeș, Buzău, Teleorman). Obiceiurile legate de momentele și evenimentele anului la date fixe, dar apărute în cadrul practicilor agricole, cu numeroase întreprinderi în obiceiurile de familie atestă strînsa conexiune dintre mediul natural, vegetație și activitățile umane, constituind în același timp dovezile certe, spirituale care atestă însăși vechimea agriculturii, ca ocupație preponderentă a locuitorilor țării, din timpuri străvechi. Din experiențele și empirismul uman rezidă și ideea puterii de transformare sau de îndepărtare a elementelor malefice, care ar influența ritmul, echilibrul existenței, prin puterea omului, prin știința de a folosi plantele, forța lor vitală, energia potențială.

Bibl. ref.: M. Eliade, *Traite d'histoire des religions*, Paris, 1964; I. Mușlea, Ov. Bîrlea, *Tipologia folclorului, din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970; A. Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, București, 1976; M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976; Șt. Pascu (sub red.), *Istoria gîndirii și creației științifice și tehnice românești*, I, București, 1982. (M.B.)

obiele, bucăți dreptunghiulare de țesătură din lînă sau pînză, înfășurate strîns pe picior sub opinci.

În cele mai multe zone o. au fost confecționate din pânură. În Banat, unele zone din vestul Olteniei și sudul Transilvaniei o. sînt țesute în patru țite din lînă frumos colorată, formînd modele specifice. Gama cromatică a o. din Banat este vie, cu roșu, al și bleumarin pentru tineri sau negru cu alb pentru vîrstnici. Modul de înfășurare a o. pe picior indică uneori vîrsta, tinerii purtîndu-le cu un capăt răsfrînt în afară. În Hunedoara, Orăștie, Petroșani și o parte din Țara Hațegului o. sînt mai sobre, dintr-o țesătură albă de lînă, străbătută la intervale de 2—3 cm de dungi înguste cu gri și negru. În Maramureș se folosește pentru confecționarea o. țesătura de gubă cu firele periate. O. se strîng pe picior cu noițe împletite din pîr de cal, de lînă sau din piele. (G.S.)

obinzeală 1. Bentiță îngustă, cusută în loc de guler la ie sau cămașă, în satele Mateiaș, Bogata-Olteană și Veneția (Brașov). 2. Bentiță fixată peste încrețitura care separă „fodorul” de mîncă. (G.S.)

obinziică, bentiță îngustă care formează terminația mîncii la cămașile din zona Muscel. (G.S.)

Obîrșia Cloșani (sat, com. suburbană, orașul Baia de Aramă, jud. Mehedinți). Așezare situată în nordul județului la confluența râului Brebina cu Valea Seacă, menționată documentar din 1486. Aici s-a dezvoltat meșteșugul prelucrării lemnului, fapt atestat în conscripția de la 1819. Lăzile de zestre lucrate la O.C. au formă dreptunghiulară, cu capac drept. Aspectul cel mai interesant prezentat de aceste piese de mobilier este ornamentica. În repertoriul decorativ al centrului se deosebesc motive comune și altor zone etnografice precum și o serie de motive proprii nordului Mehedințiului. În dezvoltarea meșteșugului în acest centru se disting trei etape. Prima cu o vechime de cca 150 de ani, se caracterizează prin tehnica rudimentară a trasării conturelor dar și o mare originalitate în compunerea ornamentului. Motivele folosite; un dreptunghi cu două cîrlige, pomul vieții, brăduțul, cercul solar în care apare uneori o figură omenească cu mîinile în formă de ramură, fac parte din categoria celor cu semnificații deosebite. În a doua etapă se înscriu lăzile lucrate de la începutul sec. 20 pînă după primul război mondial; forma lor rămîne neschimbată în timp ce repertoriul decorativ se restrînge și se simplifică. Ornamentele se reduc la triunghiuri hașurate dispuse în registre și panouri, alternînd cu spații nehașurate. Uneori în spațiile libere apare motivul brăduțului sau o steluță. A treia etapă este reprezentată de lăzile lucrate după perioada interbelică. Creațiile din această perioadă marchează o schimbare în concepția ornamentală, motivele geometrice fiind înlocuite cu unele florale. Între cele trei etape au existat evident perioade de trecere reflectate de asemenea în modul de ornamentare. Folosirea unor motive decorative cu valoare simbolică ale căror corespondențe le putem găsi pe vasele și figurinele de la Gîrla Mare (Mehedinți), Cîrna (Dolj), legate de credințe specifice populațiilor de agricultori din epoca bronzului, dovedesc continuitatea unor forme de cultură spirituală pe teritoriul țării noastre iar faptul că le reîntîlnim și în alte centre de mobilier din țară demonstrează unitatea de cultură în oekumena românească.

Bibl. ref.: M. Paunceș, *Limbajul decorativ al mobilierului din comuna Obîrșia-Cloșani, în județul Mehedinți, Schimbări de structură și semnificații, în SCMSAP, București, 1981.* (G.S.)

oblînc, bentiță îngustă împodobită cu cusături, montată peste încrețitura care separă fodorul de mîncă la cămașa femeiască. (G.S.)

Oboga (sat, comună, jud. Olt). Important centru de ceramică în plină dezvoltare pînă la sfîrșitul sec. 19; a deservit marile așezăminte ale Basarabilor și ale Brîncovenilor de la Brîncoveni, Plăviceni, Căluu (Olt) etc. și ale marilor boieri de la Craiova și Slatina. La O. se lucrează ceramică roșie smălțuită (fig. 399). Formele cele mai frecvente sînt: borcanele de murături cu gîtul alungit, urcioarele, ploscuțele, străchînile mari și taierile. Decorul executat cu cornul păstrează elemente de veche tradiție dar a suferit și oarecare influențe ale puternicului centru de olărie de la Horezu (Vîlcea). Alături de motivele geometrice apar și păsările sau peștii. Remarcabile sînt urcioarele de nuntă în formă de păsări, de obicei o barză cu pui împrejur ca simbol al fertilității miresei. Cromatică vie, cu fond galben, brun, sau verde și ornamentele cu brun, roșu, cărămiziu, galben, verde, formele proporționate și eleganța smălțului de bună calitate conferă ceramicii de O. valoare artistică (fig. 400). O. se numără printre cele mai active centre și în prezent. (G.S.)

ochișoare v. găurele.

ochiuri v. găurele.

ochiuri cu două fețe, cusătură realizată din puncte înaintea acului dispuse în scară; la întoarcerea rîndului se completează scările formînd pătrate denumite „ochi”. Tehnică folosită în Oltenia și Transilvania. (G.S.)

Ocna Gherlei (oraș Gherla, jud. Cluj) v. xilografură.

Ocna Șugătag (sat, com. Hoteni, jud. Maramureș). 1. Localitate cunoscută ca centru în care se organizează tradiționala sărbătoare a „Tinjelei”, străvechi obicei agrar de primăvară. Cu acest prilej este sărbătorit bărbatul care a ieșit primul la arat în anul respectiv. 24 de feciori cu 12 perechi de boi înjuțați și împodobiți cu panglici și ramuri verzi, poartă pe cel sărbătorit într-un alai de oameni care cîntă, traversînd ulițele satului, mergînd la un pîrflu. Aici, cel mai vîrstnic om din sat spală fața și mîinile gospodarului rostînd o incantație. După îndeplinirea „ritualului” tineri din toate satele înconjurătoare participă la joc. 2. Cunoscut centru de cojocărie, în care se lucrează frumoase pieptare, decorate cu broderie din lînă, bumbi de metal, oglinzi și aplicații din piele colorată. (G.S.)

ocol întărit v. arhitectura populară.

odaie v. așezări.

Odobesti (sat, comună, jud. Dîmbovița). Centru de ceramică roșie, smălțuită și nesmlțuită. Pe teritoriul comunei s-au descoperit vase și figurine aparținînd culturii Gumelnița, cești dacice, vase de factură romană și bizantină, ceea ce indică o tradiție a modelării lutului. Formele lucrate la O. sînt impuse de calitatea pămîntului, care nu permite executarea unor vase întinse. Se lucrează: „pui”, oale de 1 l., „fierturi”, oale de 3 l., „pîrnăi”, oale pentru mulș, borcane de 10—15 l. pentru murături, „bărdace”,

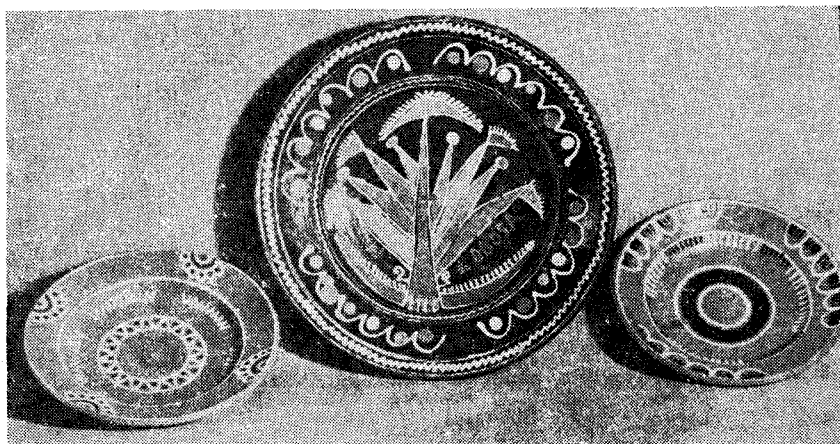

Fig. 399. Farfurii, Oboga, Olt, sec. 19.

Fig. 400. Olarul Dumitru Viscol, Oboga, Olt, 1958.

căni și „urcioare” cu forme svelte și un ornament discret. Ceramica veche a fost nesmălțuită, decorată cu humă albă și puțin smalt colorat. Glazurarea vaselor este relativ recentă, de la începutul sec. 20 și se face mai ales la borcanele pentru murături. Culoarea dominantă a smaltului este verde. Motivele ornamentale sînt în cea mai mare parte geometrice, „șerpișori”, linii ondulate trasate cu pensula, „cordele”, linii verticale din humă albă turnate cu lingura, grupuri de linii vălurite realizate cu pieptenul de lemn pe stratul de humă; de curînd se folosesc aici și sub influența olarilor din Pisc, motive florale executate cu „urciorul”, un corn confecționat din ceramică. În trecut olarii din **O.** își desfășeau produsele în târgurile de la Bolintinu, Corbii Mari și Potlogi (Dîmbovița), Gratia (Teleorman), Vișina (Olt), Cartojani (Giurgiu) ș.a. Uneori aduceau vase și la București, mai ales la Tîrgul Moșilor. În ultimul timp, olarii din **O.** lucrează numai sporadic, cu prilejul târgurilor de primăvară și de toamnă cînd cererea de vase este mai mare. (G.S.)

Odorheul Secuiesc (municipiu, jud. Harghita). Muzeul din **O.S.** deține o bogată colecție de obiecte

ilustrînd trăsăturile caracteristice ale diferitelor genuri de creație populară din zonă. (G.S.)

ol, denumire dată cânilor înalte, oalelor înguste sau urcioarelor în Transilvania și în unele zone ale Moldovei. (P.P.)

Olănești (localit., orașul Băile Olănești, jud. Vâlcea). Aici a fost adusă biserica de lemn din Albac (Alba), construită în 1746, important monument de arhitectură populară. (G.S.)

oleghină v. ceata de feciori.

Olt, zonă etnografică mai puțin cercetată cu trăsături proprii, bine definite din punct de vedere economic, social și istoric. Granițele actuale ale jud. **O.** stabilite prin reforma administrativă din 1968 cuprinde un teritoriu care se suprapune aproximativ peste fostele jud. **O.** și Romanai așa cum sînt ele menționate pe harta țării la 1700. Zona etnografică **O.** cuprinde partea de nord-est a județului, delimitată la vest de bariera naturală a Oltului, dincolo de care se conturează o subzonă, învecinîndu-se la nord-vest cu jud. Argeș, iar la nord-către sud zona cuprinde așezări importante cum sînt: Vitomirești, Simburești, Topana, Colonești, Oporelu, Scornicești, Optași-Măgura, Teslui, Priseaca, Curtișoara, Spineni, Bărăști, Cungrea, Verguleasa, Poboru (**O.**) constituind în cadrul unității morfologico-stilistice naționale o expresie artistică deosebită ca reflectare a variațiilor sistemului cunoscut. Dincolo de linia Oltului se întinde subzona Boianului situată în cîmpul înalt și întins al Boianului cu localitățile: Corbu, Potcoava, Perieți, Valea Mare, Brebeni, Movileni, Icoana, Tufeni, Milcov, Șerbănești, Coteana, Vîlcele, Cîrmpoia, N. Titulescu, Izvoarele, Văleni, Mărunței, Drăgănești-**O.**, Stoicănești, Seaca, Mihăilești, Radomirești, Dăneasa și Sprîncenata (**O.**) prezentînd particularități prin care se diferențiază, mai ales în domeniul portului de zona propriuzisă a **O.** Relieful variat, existența numeroaselor cursuri de apă și a văilor adăpostite, lunca fertilă a Oltului pășunile și cîmpiile au creat condiții favorabile pentru dezvoltarea așezărilor încă din neolitic fapt atestat prin săpăturile arheo-

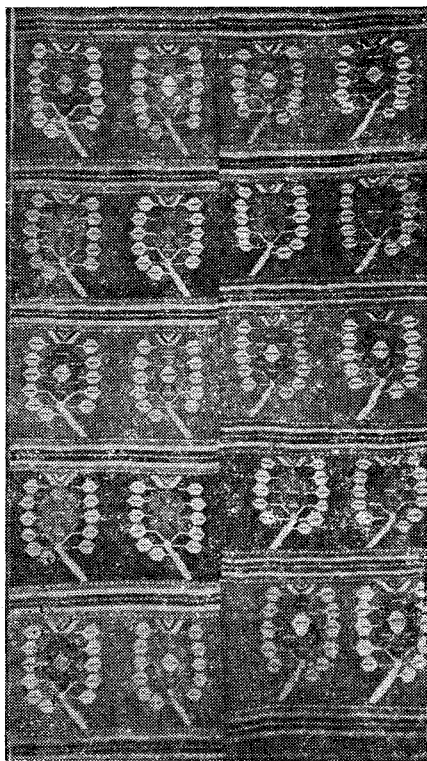

Fig. 401. Scaorță cu alesături, Olt, sec. 20.

logice. Materialele descoperite în locuințele neolitice din cartierul Crișan II de la Slatina arată că în O. populația se ocupa în principal cu agricultura. Hărțile Stolnicului Constantin Cantacuzino, a lui Schwantz (1722) și Specht (1790) oferă o imagine generală asupra dezvoltării așezărilor din O., confirmând atât continuitatea celor vechi cât și apariția celor noi. Așezările sînt în general mari, dispuse de-a lungul râurilor și văilor cu activitate intensă economică ca urmare a practicării unor ocupații tradiționale: agricultura, creșterea vitelor, pescuit, albinărit. Arhitectura tradițională se încadrează tipului construit din cununi orizontale prînse în „chetori” la capete. Acoperișul în patru ape avea acum 200 de ani învelitoare de paie și coceni de porumb, schimbat apoi cu cel de șindrilă. Casele cuprind în plan tîndă mediană și două încăperi dispuse simetric și prispă cu balustradă decorată cu traforuri și stîlpi frumos crestați. Acoperișul în patru ape avea la acest tip de case învelitoare de șindrilă. În O. este frecventă și casa cu foisor construită din paiantă. Remarcabile au fost și pătulele de porumb cu două nivele, construite din bîrne de lemn la partea inferioară și din nuiete cu o prispă și stîlpi bogat ornamentați la nivelul superior. Interiorul locuinței, cu vatră și corlată în tîndă și sobă oarbă în încăperea de locuit, cu paturi dispuse paralel și masă înaltă între ele, se înscrie în specificul unui teritoriu larg demonstrînd și din acest punct de vedere unitatea culturii populare

românești. Ceea ce dă notă specifică interiorului locuinței din O. sînt scoarțele cu motive geometrice, în nuanțe mai sobre comparativ cu exuberanța cromatică din zona învecinată a Romanățului, precum și ștergarele decorate cu alesături sau cusături și căpătîile din lînă (fig. 401). Portul popular femeiesc din O. se încadrează în tipul costumului cu două catrințe, iar cel bărbătesc, în tipul costumului cu ciorapi și cămașă pînă deasupra genunchilor. Ele se caracterizează printr-o distincție și eleganță ce amintesc strălucirea portului din Argeș și cromatica mai sobră a celui din Vîlcea, într-o formă cu totul originală ilustrînd forța și imaginația creatorilor populari din zonă. În subzona Cîmpia Boianului portul se remarcă printr-o sobrietate și distincție rar întîlnite, datorată unei cromatici în care predomină combinațiile de bleumarin, alb, roșu, negru și croiului evazat al pieselor componente, fusta înlocuind cele două catrințe specifice O. (G.S.)

Oltului, Țara ~, una dintre cele mai întinse „țări” ale Transilvaniei, împărțită azi aproape în două între jud. Brașov și Sibiu. Ea se suprapune geografic vorbind, Depresiunii Făgăraș, alungită pe direcția est-vest a cursului mijlociu al Oltului, așezată cum o arată și numele, la poalele munților Făgăraș care o închid spre sud. Spre nord și vest suprafața plană a depresiunii este mărginită de treapta înaltă a podișului Hîrtibaciului (fig. 402). Spre est se înalță munții Perșani, de circa 1300 m. Dimensiunile mari ale depresiunii, ca și unele note particulare ale fenomenelor etnografice, de altfel unitare pe întreg cuprinsul O., pot să justifice, pentru adîncirea cercetării aspectelor caracteristice, împărțirea O. în trei subzone: 1. Perșani cu Hoghizul, Comanele, Venețiile, Părău, Șercaia și Perșani (Brașov). 2. Făgăraș cu Mîndra, Recea, Drăguș, Lisa, Sîmbetele, Voila, Viștele, Ucele (Brașov), așezate pe scurte pîraie din munții Făgăraș; multe sate sînt duble, denumite de Sus și de Jos. 3. Avrig cu Arpașele, Porumbacele, Cîrțișoara, Scorei, Racovița și Avrig (Sibiu). În subzone se resimt contacte mai puternice cu zonele vecine ale Tîrnavelor și Hîrtibaciului pentru Perșani și ale Mărginimii Sibiului pentru Avrig. O. a avut din totdeauna puternice legături cu Țara Românească, constituind, pînă tîrziu în sec. 16 o posesiune a domnilor munteni care se întitulau „Duci de Făgăraș”. Aceste legături politice oglindeau însă o realitate mult mai profundă și anume existența de-a lungul timpului a unor contacte și mișcări de populație care aveau loc în ambele sensuri: înspre și dinspre Țara Românească, trecerile făcîndu-se pe pasuri și poteci de înălțime, deseori pe urmele turmelor de oi dar și a comerțului cu vite și porci. Aceste contacte și mișcări au imprimat O. caracteristici aparte care se reflectă și în mentalitatea oamenilor care își zic „olteni”, spre a se deosebi de locuitorii din „Ardealul” de peste Olt. În depresiune, satele se întind cam pe două sau trei șiruri, aliniindu-se de-a lungul Oltului sau pe numeroși afluenți ai acestuia. Principalele ocupații sînt agricultura, făcută pe un pămînt nu prea roditor, dar muncit cu pricepere și îndărătnicie și creșterea vitelor, între care și a bivoliilor, a porcilor și a oilor. Satele sînt de tip adunat, de mărime mijlocie. Arhitectura veche de

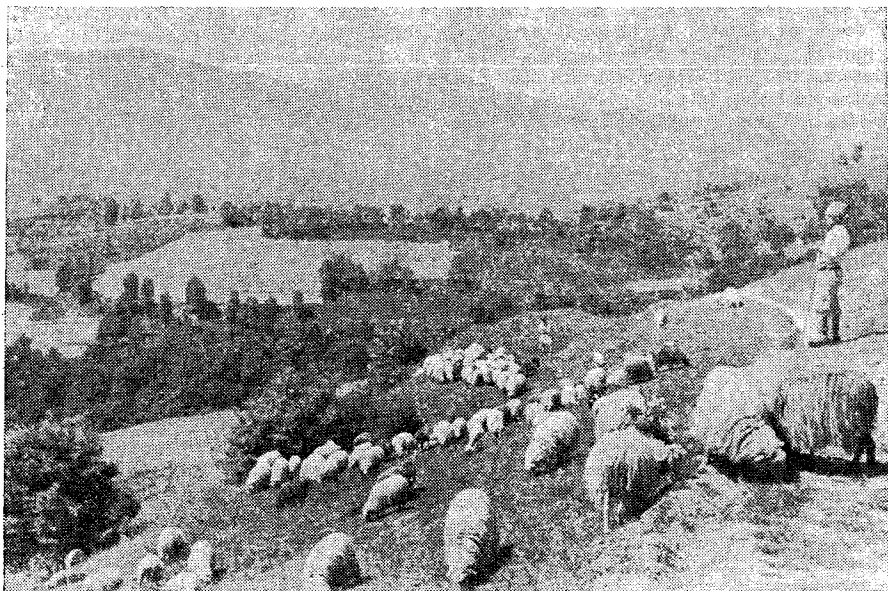

Fig. 402. Peisaj, Țara Oltului, 1964.

lemn a fost aproape total înlocuită de una de căramidă, după cum acoperișurile de paie, mai puțin de șindrilă, au fost înlocuite de cele de țiglă roșie. În aspectul caselor, în tencuiala lor policromă și cu relieful se resimte contactul cu populația săsească de peste Olt. Interiorul este bogat împodobit cu ceramică smălțuită, cu cance și talere, cu țesături pe fond roșu, cu icoane lucrate în **O**. dar și în Șcheii Brașovului, cu mobilier pictat cu motive florale. Costumul specific zonei s-a păstrat aici până în zilele noastre cu unele modificări. Fetele purtau mici pălăriețe cu ciucuri, iar femeile se împodobeau cu „pomeselnic” (ștergar alb) și „căiță” de păr. Cămașa era lungă, dintr-una cu poalele, partea de sus numită „briu” fiind croită din șase foi încrețite în jurul gâtului, cu mânecile pornite din guler puternic încrețite. Peste poalele albe se pune „păstura”, un șorț foarte lat, de culoare roșie, țesut din lână. Mijlocul se încingea cu briu lat și cu bete. Bărbații purtau pălării negre, cămăși lungi, drepte, cu mâneci largi. Cioarecii de pănură albă erau simpli, fără decor. Atât femeile, cât și bărbații purtau pieptare de piele foarte frumoase, brodate cu lînică și mătase multicoloră. Se pot distinge mai multe tipuri de pieptare, potrivit celor trei subzone amintite. Pe deasupra, iarna, se purta „buboul”, un suman, „recălu”, o haină lungă de pănură vărgată. (P.P.)

Oncești (sat. com. Bîrsana, jud. Maramureș). De aici provine biserica din birne cioplite așezate în cununi horizontale încheiate la capete în coadă de rîndunică, reconstituită în Muzeul în aer liber din Sighetul Marmăției. Prezintă plan dreptunghiular cu pridvor sprijinit pe stîlpi cu arcade simple. Prin plan și înfățișare biserica amintește de casele țărănești. Pictura murală de bună tradiție post-bizantină din sec. 18 se păstrează numai fragmentar.

Ansamblul picturii este dominat de un stil grafic linear conturînd figurile reduse la esențial și compoziții simple, închise. Deși nu se păstrează nici o semnătură se poate aprecia că pictura aparține unui meșter priceput.

Bibi. ref.: A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1981. (G.S.)

opinci, încălțăminte de tradiție iliro-traco-dacă lucrată dintr-o singură bucată de piele de porc sau de vacă, purtată în trecut în toate zonele țării **O**. au fost răspîndite pe o arie întinsă care cuprinde o mare parte a Europei. Pe teritoriul României se întîlnesc două tipuri diferite: **o**. croite dintr-o bucată dreptunghiulară de piele cu marginile încrețite uniform; **o**. croite dintr-o bucată de piele de formă dreptunghiulară cu unul din colțuri tăiate. După felul în care se „îngurzesc”, după forma „gurguiului”, după modul în care se formează călcîiul și se încrucîșează nojițele, se pot stabili numeroase variante zonale. Astfel apare opinca cu „vîrzog”, „rumânească”, „oltenească”, cu „gurgui înalt”, cu „creastă”, cu „limbă” etc. În general **o**. purtate în zonele de munte au vîrfurile mai înalte iar cele de cîmpie sînt mai plate. Sînt impresionante **o**. din Pădureni cu „gurgui” foarte înalt, decorat cu ținte de cositor și cusături executate cu fășii înguste de toval. **O**. portului bărbătesc din Romanăți și Dolj au de asemenea forme frumoase cu ornamente stantate.

Bibi. ref.: H. M. Formagiu, *Portul popular din România*, București, 1974. (G.S.)

opreg v. catrință și opreg cu ciucuri.

opreg cu ciucuri, piesă de costum purtată de femei în unele zone din România, în Peninsula Balcanică și în bazinul Mediteranean. Îl găsim reprezentat prin figurinele de la Cîrna (Dolj) și de la Vinča, ceea ce indică originea lui traco-ilirică.

Din punct de vedere morfologic, **o. cu ciucuri** apare în două variante: a. **o. țesătură** dreptunghiuară, numită „petec”, cu franjuri scurte, decorată cu alesături în culori închise, purtată în regiunile muntoase ale Hațegului; b. **o. țesătură îngustă**, cu ornamente policrome în tonuri vii combinate cu fir, avînd ciucurii, „chitele” lungi pînă la marginea de jos a poalelor, purtat în Banat. Dimensiunile „petecului” sînt variate: foarte îngust în Hațeg și pe Valea Bistrei, foarte lat în Valea Jiului și Valea Almăjului. Compoziția decorativă a „petecului” și a franjurilor sînt un indiciu de recunoaștere a zonei. Fetele poartă **o.** cu franjuri în față și în spate; după căsătorie partea din față a poalelor se acoperă cu o catrință.

Bibl. ref.: H. M. Formagi, *Portul popular din România*, București, 1974; P. Petrescu, G. Stoica, *Arta populară românească*, București, 1981. (G.S.)

OPRIȘ, Ianoș, pictor maramureșean (sec. 19) din a cărui operă se păstrează o icoană datată 1812 și semnată din iconostasul bisericii de la Budești-Josani (Maramureș) Prin comparație, pictura bisericii din Glod (Maramureș) poate fi deasemenea atribuită lui **O.** Stilul baroc al picturii, organizarea compozițională complicată, cu jocuri de curbe și personaje monumentale prezentate într-un decor fastuos sînt caracteristice operei lui **O.**

Bibl. ref.: I. Birlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909; T. Bud, *Date istorice despre protopiatele, parohiile și mănăstirile române din Maramureș*, Gherla, 1911; A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1982. (G.S.)

OPRIȚA, Constantin (n. 1916, satul Noapteaș, com. Sișești, jud. Mehedinți), olar cunoscut, a învățat meșteșugul în familie continuîndu-l nealterat pînă astăzi. Lucrează vase din ceramică roșie nesmălțuită cu forme specifice centrului: oale, urcioare, căni, străchini, putinee. Ornamentele simple tratate cu pensula, au o culoare frumoasă — tonuri roșcate, preparate dintr-o argilă roșiatică. A fost distins cu premii la Tîrgul meșterilor populari din Oltenia, organizat la Craiova de Muzeul județean Dolj. (G.S.)

Oradea (municipiu, jud. Bihor). Într-una dintre cele mai mari și frumoase instituții muzeale ale țării, „Muzeul județean Bihor-Oradea”, sînt expuse într-o formă științifică și muzeotehnică adecvată, colecțiile de etnografie și artă populară reprezentative pentru cultura și civilizația rurală din Bihor. Preocuparea pentru constituirea colecțiilor de etnografie la **O.** își are începuturile după 1918 dar secția de acest profil s-a înființat în decembrie 1964. Expoziția organizată în „Palatul baroc” oferă o imagine cuprinzătoare asupra principalelor genuri ale creației populare — ceramică, lemn, metal, țesături, port popular —, grupate după proveniență: Crasna și Bărcău, Crișul Repede, Crișul Negru și Crișul Alb. Deosebit de valoroase sînt piesele de ceramică, de mobilier (fig. 403), de fier, sumanele și cojoacele lucrate în centre specializate în aceste domenii. Sălile cu port popular oferă o imagine complexă în ceea ce privește coordonatele esențiale ale acestui gen de creație din Țara Crișurilor. Muzeul a tipărit numeroase lucrări de specialitate și un anuar intitulat „Biharea”. (G.S.)

Orăștie (oraș, jud. Hunedoara). 1. Puternic centru de prelucrarea pieilor în care au fost lucrate tipuri variate de cojoace purtate în satele din împrejurimi: a. *pieptare femeiești pentru zile de lucru*, de culoare albă sau brună, deschise în față, fără cusături, bordate cu blană neagră; b. *pieptare înfundate* decorate cu cite o floare la colțuri și o floare mare pe piept; c. *pieptare înfundate specifice portului femeiesc de sărbătoare*, lucrate din piele albă, ornamentate cu broderie din mătase de culoare verde, formînd două „pene” plasate simetric și tivite cu bandă lată de piele neagră; d. *cojoace femeiești lungi pînă în talie*, a căror amploare este dată de clinii laterali puțin despicați; ele au un bogat decor în formă de crenguțe de brad cu frunze mărunte, grupate în două registre dispuse vertical pe piepți, două buchete rotunde deasupra manșetelor de la mînci și două triunghiuri pe buzunare. Cusăturile de pe clinii sînt completate prin aplicații depiele colorată și festonată. Datorită eleganței croiului, compoziției ordonate și coloritului echilibrat cojoacele de **O.** se numără printre realizările valoroase ale artei cojocărești din România. 2. Aici se găsește un muzeu de artă populară, înființat în 1952, cu bogate colecții reprezentînd specificul zonei Orăștie și relațiile cu zonele înconjurătoare: Mărginenii din munții Sebeșului și Hațegului, culoarul agricol al Văii Mureșului, moșii din Munții Apuseni. Multe din piesele expuse se constituie ca valori excepționale datorită semnificației pe care o au. Sînt de remarcat obiectele din lemn, cele din piele și țesăturile de interior.

Bibl. ref.: P. Petrescu, *Broderii de piele în arta populară românească*, București, 1968. (G.S.)

Orbeni (sat, com. Oituz, jud. Bacău). Biserica din **O.**, construită la începutul sec. 19, a fost adusă de la punctul numit „Fintina Popi” situat la depărtare de 9 km de actuala amplasare. Construcția este ridicată pe fundație de piatră, cu pereții din birne groase de stejar încheiate în coadă de rîndunică și cuie lucrate de fierari. Are plan în formă de cruce cu pridvor deschis, pronaos, naos cu abside și altar poligonal, acoperiș din șindrilă și turlă din birne acoperite cu scînduri avînd dublă streșină. Pronaosul este acoperit cu tavan iar naosul cu boltă octogonală cu nervuri ca și absidele laterale și aceea a altarului. O grindă orizontală și trei stîlpi decorați cu sculpturi în formă de torsadă și rozete, marchează trecerea din pronaos în naos; catapeteasma provine de la o altă biserică sau a suferit unele modificări cu ocazia mutării. Ancadramentele ferestrelor și stîlpii pridvorului au decor creat cu motive geometrice. Monument de valoare artistică deosebită, datorită proporțiilor armonioase și decorului sculptat. (G.S.)

ornamentica populară v. arta populară.
Orșeni (sat, com. Cristești, jud. Botoșani). Biserica construită în 1762 înălțată pe fundații de piatră, cu pereții din birne, căptușiți cu scîndură în 1892. Bolțile și șarpanta acoperișului sînt din lemn iar învelitoarea din șindrilă. Prezintă plan dreptunghiular cu absidă poligonală decroșată. Trecerea dintre pronaos și naos este marcată prin patru stîlpi de lemn care susțin un perete. Pronaosul și altarul sînt acoperite cu o boltă semicilindrică în timp ce naosul are cupolă cu baza poligonală.

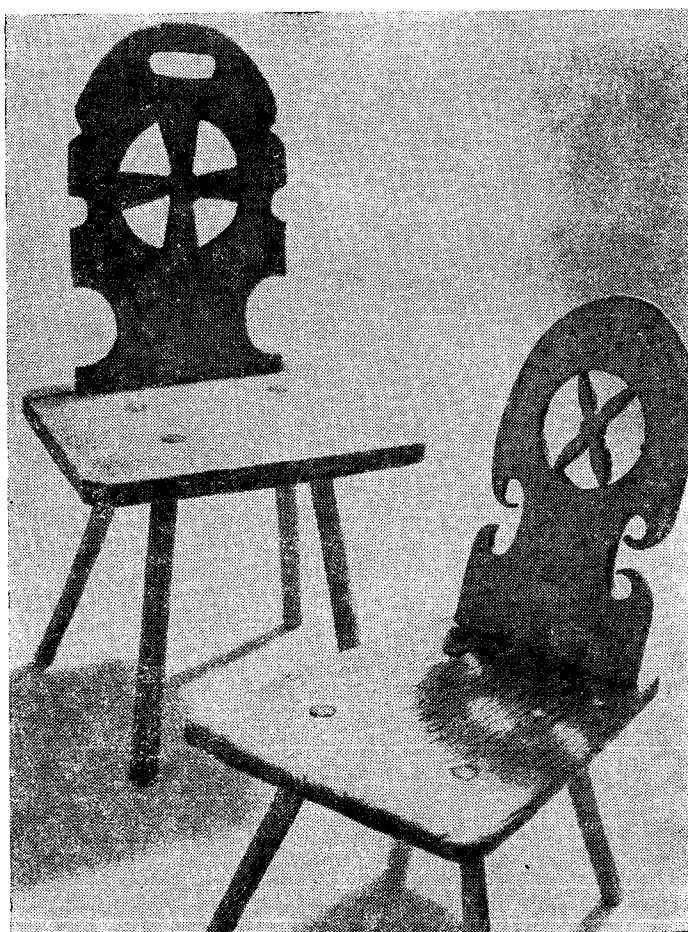

Fig. 403. Scaune cu spătar, Bihor, sec. 19.

Deasupra pridvorului se ridică o clopotniță cu acces prin pridvor. În exterior biserica din **O.** este înconjurată de un brâu sculptat în formă de funie răsucită iar ancadramentele ferestrelor prezintă creștături geometrice. Proporțiile echilibrate și decorația bogată conferă acestui monument valoare artistică deosebită. (G.S.)

Oroi (sat, com. Band, jud. Mureș). Pe panta unui deal, într-o zonă pitorească plină de verdeață, se ridică o biserică de mare valoare documentară. Monumentul a fost construit în sec. 18 din bîrne groase de stejar, cu fundație de piatră, șarpantă de lemn și învelitoare din șindrilă. Planul de formă dreptunghiulară cuprinde pronaosul, naosul și absida altarului poligonală, decroșată. Meșterul popular a folosit sisteme de acoperire diferite: tavan drept în pronaos, boltă cilindrică cu panouri curbe la altar. Un perete — parapet de aproape un metru înălțime — marchează trecerea din pronaos în naos. În interior biserica este pictată. (G.S.)

Osica de Sus (sat, com. Osica de Sus, jud. Olt) v. **Corabia**.

osul, material folosit din cele mai depărtate timpuri pentru confecționarea diferitelor scule necesare omului. Pe teritoriul țării noastre se cunosc săpăligile neolitice din corn de cerb ale culturii Sălcuța, precedate în timp de „rîmocerile” din corn de cerb pentru plugul de nivel paleolitic descoperit la Rast (Dolj). În epoca bronzului (Verbioara III) se confecționau tot din corn de cerb brăzdare de plug. Din o. late se făceau în epoca fierului, perioada La Tène piepteni și prășele de cuțit. Producția se diversifică în evul mediu; la Garvăn-Dinogeția (Tulcea) sec. 10—13 ca și la Păcuiul lui Soare s-au descoperit prășele de cuțit, catarama, accesorii de tolbe. Un atelier de prelucrarea cornului din sec. 15 a fost de asemenea descoperit la Șipote (Suceava). În cultura populară românească osul și cornul au fost întrebuințate pînă aproape de zilele noastre pe o scară mai redusă. Din o. late se fac piepteni, ace mari folosite în cojocărie, „underale”, tacîmuri (furculițe, lingurițe), prășele de cuțit, mînere de bastoane, paftale și nasturi, accesorii ornamentale pentru tolbe de

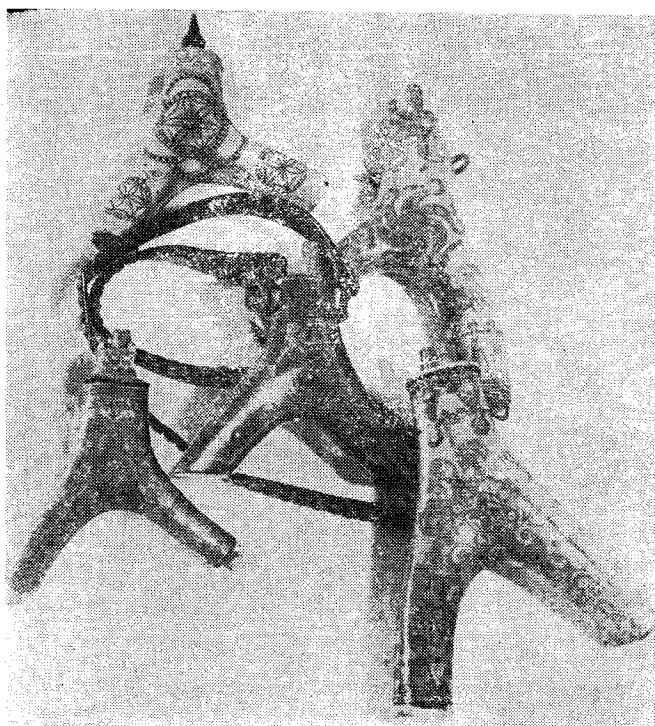

Fig. 404. Cornuri de praf de pușcă, Transilvania, sec. 19.

vânătoare. Uneori „carabele” cimpoiului sînt lucrate din o. Din coarne mari de bovine se făceau cornuri de suflat pentru dat semnale la vânătoare. Tot din astfel de coarne mari se fac și azi cuiere de haine la care uneori se folosesc și ramuri de coarne de cerb. Cuiere se mai fac și din picioare de căprioară tăiate mai jos de genunchi și fixate pe o placă de lemn într-o poziție îndoită prin întinderea tendoanelor. Tolbele mari de vânătoare dar folosite și de plutașii de pe Bistrița aveau pe capacul lor un decor alcătuit dintr-o pereche de picioare de căprioară păstrate cu copitele lor mici. Meșterii giuvaergii știau să facă din colții mari de urs sau de mistreț mici podoabe vânătoarești, încastrîndu-i în îmbrăcăminte de argint. După cum se vede cea mai mare parte a obiectelor de corn folosite în cultura populară sînt legate de vânătoare, îndeletnicire înfloritoare în cursul evului mediu în țara noastră la nivel popular. În cadrul ei au fost utilizate și cornurile de praf de pușcă (fig. 404), alcătuint cea mai spectaculoasă categorie de obiecte prelucrate din corn. În numeroase muzee de etnografie și artă populară, mai ales din Transilvania și Moldova se află exemplare de mare frumusețe ornamentală. Se poate spune că difuziunea cornurilor de praf de pușcă a fost oarecum uniformă în marea unitate geomorfologică a Carpaților, ele fiind frecvente în Polonia, Ucraina de vest, România, Ungaria, Cehoslovacia dar și în Austria. Poate că inițial coarnele de bovine și cervidee au fost folosite ca recipiente pentru sare, asemenea exemplare de

„solnițe” din corn de vită fiind folosite și astăzi în unele zone. Doar spre sfîrșitul evului mediu european a început să fie folosit cornul pentru praf de pușcă, cel mai vechi exemplar cunoscut fiind cel ce a aparținut regelui Henric al VIII-lea al Angliei, datat 1531, aflat în colecția Muzeului național din Cracovia. Cel mai vechi exemplar românesc datat 1608 provine din Hunedoara și se află în cunoscuta colecție a juristului Tiberiu Puica din București. Cornul de cerb este tăiat în așa fel ca să se obțină o trifurcație, apoi suprafața neregulată este frecată îndelung pînă se lustruiește, cu ajutorul unui „plotog” de suman gros și aspru, îmbibat cu ulei și praf de cărbune de gorun sau de altă esență tare. Țesutul osos poros din interior se scoate ușor după ce bucată de corn se fierbe cu leșie. Cele trei orificii ale trifurcației sînt astupate cu dopuri tot de o.; uneori, „gura” cea mare este împodobită cu o lucrătură de metal, alamă, frumos cizelată și gravată, prevăzută și cu o țevă scurtă de lemn, o. sau metal, prin care se poate scurge praful de pușcă; această țevă este dimensionată ca să conțină o „măsură” de pulbere, cît trebuie pentru tras. Există și măsuri speciale făcute tot din corn, mici, admirabil lucrate, atîrnate de cornul cel mare. Armătura se continuă cu două urechi de care se atașează cureaua prevăzută cu ținte ornamentale de cositor sau plumb turnate în tipare de piatră. Pentru a-l patina, meșterii fierbeau ia sfîrșit cornul în zeamă de foi de ceapă, coji de nuc, probabil și tutun. Inciziile decorului gravat se umpleau,

ca și la obiectele de lemn, cu grăsimi amestecată cu praf negru de cărbune, pentru a pune în evidență desenul. Decorul cornurilor de praf de pușcă se împarte în două mari grupe: a. un decor vegetațional și zoomorf de factură barocă-central europeană, mai puțin răspândit în țara noastră și indicând proveniența cornului din mediile înstărite ale burgheziei orașelor și ale nobilimii rurale; b. un decor geometric foarte precis structurat întâlnit cu precădere la vînătorii țărani români. Acest decor în care motivul central dominant este rozeta solară de cele mai diferite tipuri, de la cea în șase raze pînă la „virtej” la „ciuturi”, este unitar pe întreaga suprafață a României. Rozeta este plasată în centrul trifurcației, avînd un cîmp maxim de desfășurare; pe cele două ramuri mai mici este figurat, foarte stilizat, motivul „horei” compus din personaje desenate sub forma unor triunghiuri isoscele terminate sus cu un cerc semnificînd capul. Uneori aceste hore sînt mai greu de recunoscut, transformările operate de la meșter la meșter, ștergînd

caractere inițiale. În ansamblu, decorul de pe cornurile de praf de pușcă se înscrie în sistemul ornamental tradițional popular românesc. Lunga istorie a cornurilor de praf de pușcă este probabil un capitol închis al artei populare europene; în România ultimul meșter care mai lucra astfel de obiecte era un bătrîn de 76 ani (în 1977) locuind în cătunul Sălaș din comuna Ulma, în nordul Moldovei.

Bibl. ref.: Fl. B. Florescu, P. Petrescu, P. Stahl, *Arta populară de pe valea Bistriței*, București, 1969; A. Silvan-Ionescu, *Cornuri de praf de pușcă românești*, în SCIA, 24, București, 1977. (P.P.)

oțetar, oală de mare capacitate păstrînd forma amforoidală moștenită de la romani, cu gît și două toarte laterale; pentru pus murături și ținut oțet. Smălțuite în verde închis și în brun, **o.** lucrate mai ales la Oboga (Olt) și Curtea de Argeș (Argeș) au un decor bogat din brîne alveolate și din imagini în relief, mai ales ale șarpelui, broaștei și păsării; uneori **o.** au și capace terminate cu un bumb în vîrf. (P.P.)

ouă încondeiate v. arta populară.

P

pafta, închizătoare ornamentală de metal, uneori de argint, folosită la cingătoarea costumului din Vlașca (fig. 405). Elementele stilistice indică o influență balcanică. (G.S.)

pahiol, maramă cu ornamente ordonate linear, compuse din dungi paralele negre cu fir de aur,

de o mare finețe, specifică portului femeiesc din zona Sibiului. (G.S.)

paiantă 1. Sistem de construcție folosit în sud-estul Europei ca variantă a „Fachwerk”-ului european, constînd dintr-un schelet de grinzi nu prea groase, verticale, orizontale, oblice și ale căror

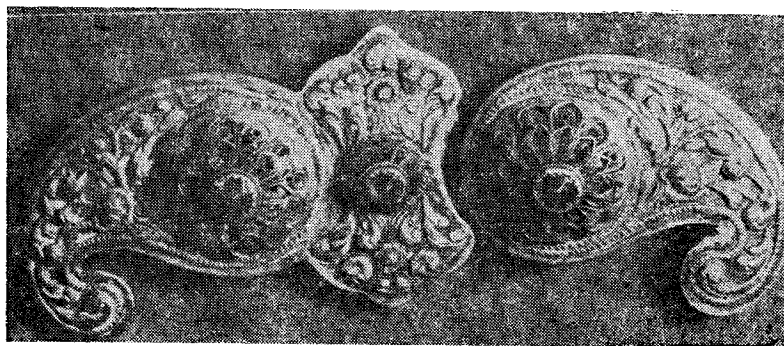

Fig. 405. Pafta de argint, zona Vlașca, sec. 19.

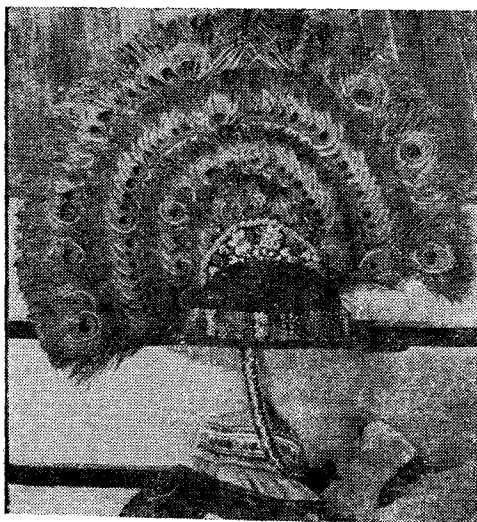

Fig. 406. Pană de păun, zona Năsăud, sec. 20.

goluri sînt umplute cu birne scurte, cu nulele împletite, cu cărămidă, chirpici, mai rar piatră. Sistemul a fost întrebuițat în sudul țării, atît la sate, cît și la orașe, mai ales în București. **2**. Stinghie oblică sau stinghii formînd X-uri în sistemul construc-tiv descris mai sus. (P.P.)

pană 1. Podoabă ceremonială bărbătească lucrată din pene de păun (fig. 406). Inițial, pălăria cu calota rotundă și borul drept, cu podoabe de mărgel și o pană de păun, a fost purtată de flăcăi în zona Năsăudului și într-o parte a văii Someșului. Cu timpul această pălărie a început să capete un caracter ceremonial datorită înlocuirii p. printr-un imens evantai format din cîteva rînduri suprapuse de p. Cea mai impunătoare, datorită proporțiilor, este p. năsăudeană, cu diametrul de cca 0,50 m și o înălțime de 0,45 m. Ea constituie în prezent o caracteristică a costumului de Năsăud, simbolizînd strălucirea și măreția păunului întruchipat în persoana mirelui. P. se poartă, împreună cu zgarda de mărgel policrome, îngustă sau înaltă, decorată cu motive geometrice, montată deasupra unei bențițe de catifea neagră. În zona Avrigului se poartă „păune”, o podoabă de dimensiuni mai modeste,

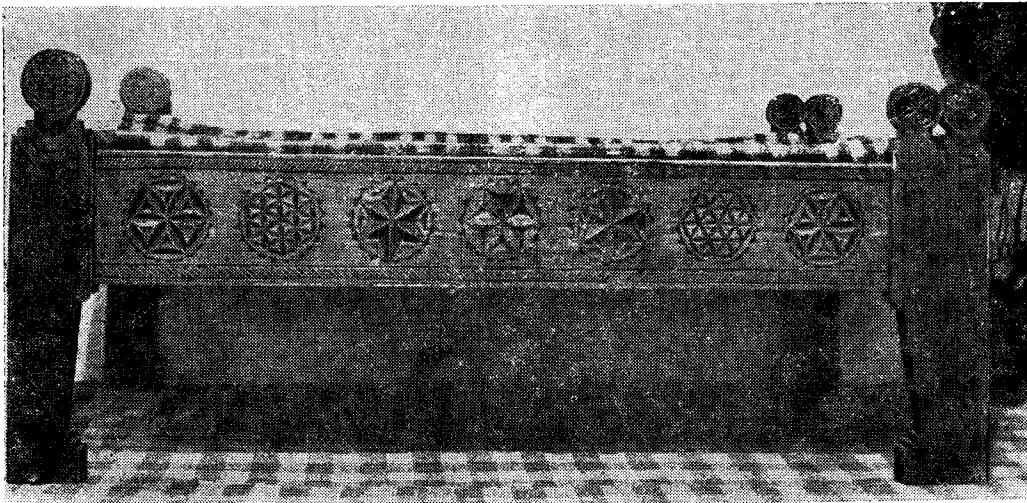

Fig. 407. Pat cu ornamente antropomorfe, Vicovul de Sus, Suceava, sec. 19.

asezată în partea dreaptă a pălăriei, și doi ciucuri colorați din mărgelă, care atârnă pînă la lobul urechii (v. și **chișchineuț**). 2. Denumire dată în unele zone etnografice din Transilvania, motivelor cusute sau alese pe piesele de port sau pe țesăturile de interior. V. și **pene**. (G.S.)

pană de mire v. chișchineuț.

papuci, încălțăminte pentru femei, fără staif, lucrată din piele sau stofă colorată, purtată cu precădere în satele din Cîmpia Dunării. (G.S.)

papuci cu tureac, ghețe de piele cu carîmb înalt de 15—20 cm încheiate cu șiret în față; la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, în satele din sud-estul Transilvaniei, făceau parte din ținuta de sărbătoare a fetelor și femeilor tinere. (G.S.)

parapet, denumire dată de meșterii locali porțiunii de zidărie, piatră și cărămidă care apără intrarea, scara și sala casei muscelene și argeșene, conferind acestuia un aspect masiv, asemănător cu cel al culelor de la care poate s-au inspirat constructorii țărani. (P.P.)

parmaclie v. pălimar.

parsechi, denumire dată în Transilvania unui anumit tip de dulap înalt pentru vase. (G.S.)

pat, mobilă din lemn folosită pentru odihnă și somn care a ocupat un loc de maximă importanță decorativă datorită țesăturilor grupate în această parte a interiorului locuinței țărănești (fig. 407). **P.**, ca mobilier cu formă specială, apare în locuința din mediul rural în sec. 19 și derivă în cele mai multe cazuri din laviță. Faptul este cu atât mai concludent cu cît și în interioarele palatelor domnești forma **p.** amintește de laviță tradițională. **P.** este așezat de-a lungul peretelui din spate al încăperilor, pe lingă cei doi pereți longitudinali sau în unghiul format de peretele longitudinal din spatele casei și peretele opus sobei (fig. 408). Din punct de vedere al formei, în afara **p.** cu „tăblii” de factură orășenească, introdus în casa țărănească începînd de la sfîrșitul sec. 19, în locuințele vechi se întîlnesc mai multe tipuri: a. **P.** cu picioarele

sprijinite pe tălpici sau pe capre întîlnit în sudul Carpaților. b. **P.** înalt specific în zonele de vest și de nord-vest ale Transilvaniei, în care se urcă pășind pe o bancă așezată în față; este compus dintr-un cadru de scînduri și patru picioare îmbinate „în pană și uluc”. Platforma propriu-zisă este formată din scînduri așezate transversal sprijinite cu capetele pe ramă. Înălțimea neobișnuită a **p.** trebuie pusă în legătură cu unele forme asemănătoare din alte părți ale Europei centrale și apusene precum și cu grija de a asigura mai multă căldură locului pentru dormit. El reprezintă un tip evoluat deoarece în „cutia” formată din ramă se poate așeza „străjacul”, saltea umplută cu paie sau pănusi de porumb. În unele părți ale Transilvaniei — Țara Oltului, Cîmpia Transilvaniei, vestul Transilvaniei coborînd pe Valea Mureșului pînă în Banat — acestui **p.** i s-a adăugat la partea superioară un schelet de scîndură pentru țesăturile cu caracter decorativ, formînd un fel de baldachin; acest tip amintește de **p.** reprezentate în picturile goticului tîrziu sau ale Renașterii și de cele întîlnite în casele țărănești din Europa în sec. 17 și 18. **P.** cu „baldachin” poartă denumiri diferite: **p.** cu „cobără”, **p.** cu „boltă”, **p.** cu „stolnic”, **p.** cu „coviltir”, **p.** cu „arneu” etc. c. **P.** cu două laturi încastrate în perete și colțul exterior, prins de grindă sau de podul casei cu ajutorul unui stîlp decorat, specific Bucovinei. O variantă tot atît de originală apare și în Munții Apuseni, unde fixarea patului se face printr-un picior, ornamentat cu creștături sprijinit pe podea. d. **P.** cu stîlpi înalți la capete, întîlnit destul de rar în nordul Moldovei, care amintește prin formă și decor **p.** din perioada Renașterii. În general, **p.** sînt puțin decorate, excepție făcînd cele menționate și unele de factură tîmplărească pictate din Transilvania.

Bibl. ref.: R. Capesius, *Mobilierul țărănesc*, Cluj, 1974; M. Pauncev, *Mobilier și fernerie populară*, București. (G.S.)

patace, monede austriece de argint, care au circulat în Transilvania, folosite ca podoabe la

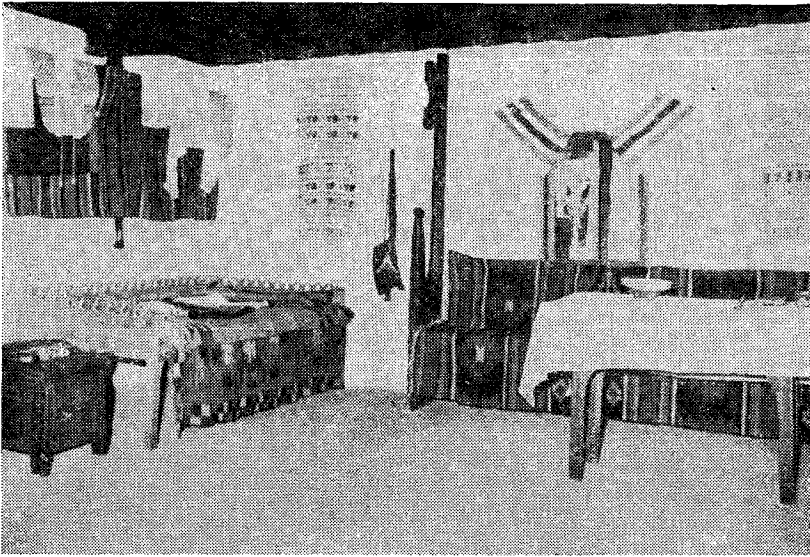

Fig. 408. Interior, colțul cu patul, Audia, Neamț, sec. 19.

costumul mireșelor din Mateiaș (Brașov). (G.S.)

pavă, bucată de pînză de formă pătrată, triunghiulară sau dreptunghiulară, de mici dimensiuni, care se montează la cămăși sub braț pentru a da lărgime mîneții. (G.S.)

pazie, termen cult preluat de meșterii populari, desemnînd o scîndură mai îngustă sau mai lată, traforată, așezată cu rost ornamental sub streșinile „tăvănite” sau tencuite. Uneori se pun cîte două sau trei p., încercînd decorul casei. P. este răspîndită mai ales în zonele cu decor traforat bogat, cum sînt Prahova, Dîmbovița, Buzău, Ialomița, Ilfov, Galați, Vrancea, Neamț, Bacău. (P.P.)

păcișe, cînepă de calitate a doua (Valea Jiului). (G.S.)

Pădureni (sat, com. Ciurila, jud. Cluj). Aici se află o biserică de lemn, construită în 1750, cu absida și pronaosul poligonale și pridvor pe latura sudică. Valoros monument de arhitectură populară remarcabil prin proporțiile armonioase, o bogată decorație sculptată și picturile murale executate în 1793. (G.S.)

Pădurenilor, *Ținutul ~*, platou înalt ce se întinde la răsărit de masivul Poiana Ruscă, alcătuiind un fel de treaptă mai joasă a acestuia. Partea mai ridicată a masivului, cu înălțimi între 1200 și 1400 m, situată la apus, împărțită în trei județe (Hunedoara, Timiș și Caraș-Severin) nu este locuită. Înălțimile scad însă spre răsărit (către Valea Streiului) și adăpostesc un număr de cca 30 de sate, în genere mici, formînd **Ț.P.** Așezat între Depresiunea Hațegului la sud și Valea Mureșului la nord, **Ț.P.** este destul de precis delimitat: sprijinit la apus pe înălțimile nelocuite ale Poianăi Ruscăi, se întinde spre sud și sud-est pînă la râul Cerna; spre nord și nord-est este închis de micile cursuri ale Peștișului și Dobrei spre răsărit. Cea mai mare parte a așezărilor sînt situate pe înălțimi, văile adînci și încă împădurite în parte, îngăduind rareori întemeierea de sate.

În acest ținut se află unele din cele mai tipice exemple de sate de culme din țara noastră, alcătuiind o notă caracteristică a peisajului local. Oamenii se ocupă cu lucrul la pădure și creșterea vitelor. Agricultură se face în condiții grele, ogoarele fiind deseori așezate în terase, această agricultură montană, în trepte, alcătuiind o altă notă caracteristică a peisajului de aici. Numeroși locuitori ai zonei lucrează la minele de la Bătrîna, Bunila, Ghelar (Hunedoara), precum și în marele combinat siderurgic de la Hunedoara. Pe coastele repezi urcă poteci în zigzag către satele de pe culme, despărțite unul de altul de văi înguste, sălbatiche. **Ț.P.** forma pînă mai acum două decenii una din cele mai izolate zone etnografice din România, în care se păstrau numeroase aspecte arhaice de cultură populară. Transformările legate de industrializare au dus la schimbări importante și aici. Arhitectura populară a păstrat formele vechi ale caselor de cununi orizontale de birne cu acoperișuri înalte de paie, specifice frontului apusean al Carpaților. Vechea imagine a satului pădurenesc alcătuit din case de lemn cu mari acoperișuri ca niște căciuli de paie, suite pe culme și înconjurare de răzoarele înalte de cîte trei-patru m ale teraselor agricole, s-a schimbat însă, dominante, dacă nu exclusive, fiind azi acoperișurile roșii de țigle, mai scunde. Au mai rămas, ici, colo, doar acoperișurile de paie ale șurilor mari. Notele caracteristice ale portului pădurenesc încep cu pieptănătura; părul despărțit cu cărare la mijloc este strîns într-un coc și prins de „conciul” circular de sîrmă în fața căruia se pune „perina” (mic suport de pînză umplut cu lînă); deasupra amîndurora se așează „ceapsa”, un fel de bonetă conică cusută compact cu „păr” de lînă vopsită negru în motive geometrice. De vîrfurile cepsei se coase „cîrpa” de „geolgiu” alb, lungă de 2,50 m, atîrnînd pe spate la femeile tinere, îmbrăodită în jurul capului la cele mai vîrstnice. Cămașa din

pînză groasă de casă (înainte vreme de cînepă) este încrețită la git, unde se strîng toate foile componente — fața, spatele și mînecele. Fodorii mici formează terminația mînecelor, acoperite cu cusături dese făcute cu arnici roșu și negru lăsat să formeze o suprafață ușor buclată, „bombată” în graiul locului. Peste cămașă se îmbracă „pieptarul” avînd marginile tivite cu blană neagră de miel; întreaga suprafață este acoperită cu broderie de lînică și mătase roșie, violetă, puțin albastru. Stilizările florale sau geometrice lasă loc pe spatele pieptarului unei suprafețe albe în formă de X. Peste poalele albe se îmbracă două cătrînte (oprege) negre, țesute în patru ițe cu mici motive geometrice în relief ușor (fig. 409). Opregul din spate este mai lung și mai larg, decît cel din față, care lasă să se

Fig. 409. Costum de femeie, Pădureni, Hunedoara, sec. 20.

vadă poalele albe în față. Mijlocul este încins cu un brîu „împletit în bîte” într-o tehnică arhaică, peste care se înfășoară „brăcira” îngustă, iar peste aceasta așa numitul „balți”, un cordon din fișii de piele cu ținte de cositor. Peste acestea se pun „cheile pe chici” (cinci chei de alamă și cinci inele), „zalele” (lanțul) de cîte 30—40 de chei de alamă, „zalele cu inele” și în sfîrșit „zalele șerpești” (fig. 410). În total sînt șapte podoabe și cingători care înfășoară mijlocul pădurencii (fig. 411). Felul în care își încing mijlocul femeile din T.P. este unul dintre cele mai complicate și în același timp mai interesante,

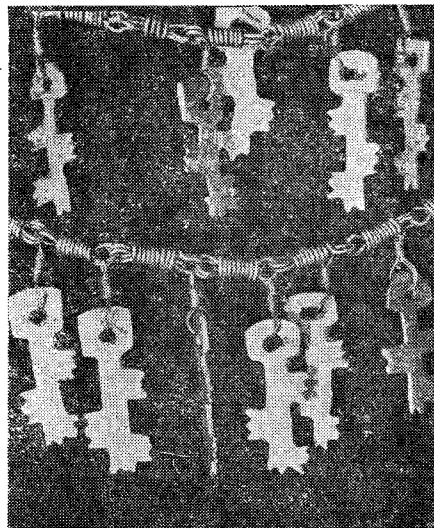

Fig. 410. Lanțuri cu chei, Muncelu Mare, Hunedoara, sec. 19.

nu numai din țara noastră, ci poate din întreaga Europă. În detaliile de împodobire a mijlocului se pot recunoaște urme ale unei străvechi arte de prelucrare a metalelor, precum și resturile unei mentalități legate puternic de rituri și culturi dispărute astăzi, între care cel solar era preponderent, fiecare „cheie” și inel avînd imprimare discuri și rozete solare. Încălțămîntea consta din „toloboni” de pănură albă, un fel de cioareci-jambiere, peste care se puneau opincile cu enorm gurgui, împodobite cu motive geometrice realizate prin presare. Costumul bărbătesc este alcătuit din cămașă groasă croită în foi drepte, cu guler

Fig. 411. Meșter turnînd ținte de balți, Pădureni, Hunedoara, sec. 20.

înalt și manșete largi, din laibăr de pănură albă, izmene largi, simple sau cioareci groși. Decorul este format din cusături albe, geometrice, dispuse mai ales la gulerul, pumnașii și poalele cămășii. Un gen de artă specific **P.** este încrustarea cu cositor a obiectelor de lemn: furci de tors, fuse, „teci” de cuțit, fluier, carabele cimpoaielor. Mai sînt și azi cîțiva meșteri la Muncelul Mare și Muncelul Mic (Hunedoara), care știu să toarne cositorul în tipare de piatră. (*P.P.*)

Fig. 412. Tineri cu pălării negre, Șieu, Bistrița-Năsăud.

păioară, ștergar de pînză albă din bumbac, lung de doi metri, purtat pe cap în Țara Oltului de femeile bătrîne, iar în trecut de mirese. (*G.S.*)

pălărie, acoperămint de cap confecționat din fetru sau din pai în ateliere specializate, purtat de bărbați și de femei, în unele zone, parte componentă a portului popular (fig. 412). În sudul Carpaților, zonele Muscel, Argeș și în Transilvania — zona Tîrnavelor, Mărginimea Sibiului, Țara Oltului, Valea Mureșului etc., femeile purtau pălării cu calota rotundă, bor mic răsucit și panglică cu ciucuri policromi sau o floare. În zona Sibiului și pe Valea Mureșului s-au purtat și **p.** cu boruri foarte mari întoarse în jos, răsucite ori drepte. **P.** de pai cu calotă mică și boruri mari cu o panglică colorată, se poartă în Cîmpia Transilvaniei. **P.** bărbătești sînt diferite, în funcție de zonă: a. **p. rotundă** cu **bor foarte mic** (sudul Transilvaniei, nordul Olteniei și Munteniei); b. **p.** cu **boruri foarte mari**, atestată prin stampele din sec. 17—19 și păstrată pe Valea Bistriței; c. **p.** cu **boruri mari întoarse în sus** (Suceava, Valea Bistriței, unele părți ale Transilvaniei, între care Țara Hațegului și Munții Apuseni); d. **p.** cu **calota rotundă și bor drept** purtată cu panglică, zgardă de mărgele sau pană de păun, în funcție de zonă. **P.** bărbătești din pai pot fi: cu **calota cilindrică** în Oltenia și Teleorman; cu **calota foarte înaltă și ușor țuguiată** în Satu Mare, Arad, Cîmpia Transil-

vaniei, Maramureș; cu **calota țesută**, foarte mică și boruri înguste dispuse oblic, denumită „clop”, prevăzută cu panglică lată policromă, zgardă de mărgele, pană de struț, purtată în Țara Oașului și Maramureș (fig. 413). (*G.S.*)

pălimar, balustradă la prispă sau foișor construită din birne lungi, din scînduri tăiate la cuțitoaie, din scînduri traforate din baluștri strunjiți, din cărămidă; echivalent cu „parmalic” sau „parmaclîc”; prin extensiune, stilpii prispei. (*P.P.*)

Fig. 413. Clop cu barșon de mărgelo, Negrești, Satu Mare, 1983.

pămînt de oale v. lut.

Păniceni (sat, com. Căpușu Mare, jud. Cluj). Așezare menționată documentar din 1461 în care se găsește o biserică din lemn de stejar construită în 1730, valoros monument de arhitectură populară. De plan dreptunghiular cu absida altarului poligonală decroșată și un pridvor adăugat pe latura de sud în secolul trecut. Acoperișul în patru ape compus din două corpuri, are un turn cu galerie deschisă și coif octogonal cu patru turnulețe. Biserica a fost pictată de „Dumitru Ispas și Ștefan și Ioan” în 1809. (*G.S.*)

pănură, postav alb sau colorat, din lînă țesută în patru țe și prelucrat la pîuă, denumit și „dimie”,

„suman”, „cioarec”. Folosită mai ales pentru cioareci, laibăre, mantale, ipingele, haine pentru iarnă. V. și **dimie**. (G.S.)

păpușar, tipar pentru caș, lucrat din lemn de paltin, carpen sau fag, întâlnit în unele zone pastorale: Bran, Valea Bistriței, Valea Prahovei, Țara Vrancei etc. Din punct de vedere al formei, tiparele de caș se împart în două categorii: a. *dreptunghiulare*, compuse din două plăci care se suprapun una peste alta; b. *rotunde*, cu o singură față înconjurată de o „veșcă”, (fig. 414), ramă subțire de lemn. Decorate în stil geometric, p. sînt un fel de stanțe cu ajutorul

în majoritatea zonelor țării. Se așează pe perete în dreptul patului și al lavițelor. V. și **lăicer**. (G.S.)

păscăriță, vas din doage și cercuri de lemn, de forma unui coș cu toartă deasupra, bogat decorat prin pirogravare, folosit la sărbătorile de primăvară în Bucovina. (G.S.)

păstură 1. Piesă de port în gen de fotă, purtată de femeile din Țara Oltului. P. este de culoare neagră pentru bătrîne și cu alesături policrome pentru tinere. **2**. „Cîrpă” de cap purtată în zona Făgărașului. (G.S.)

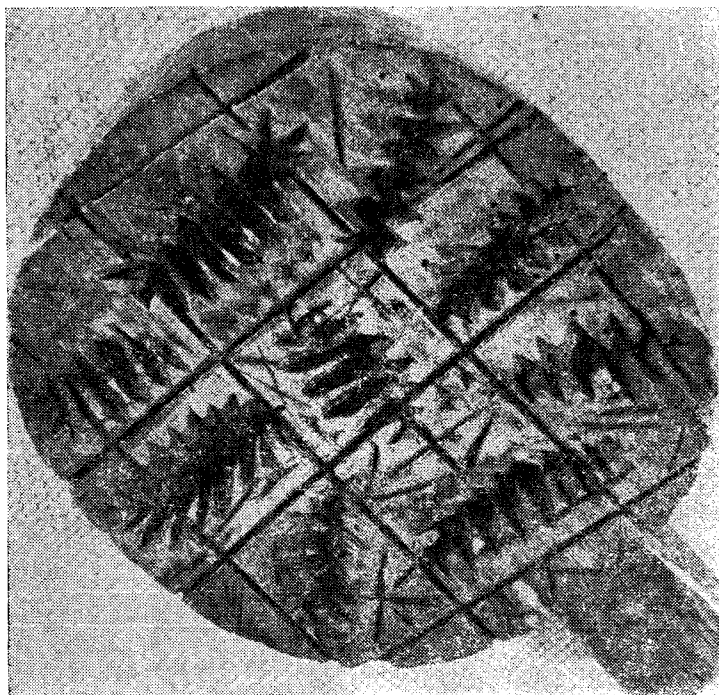

Fig. 414. Tipar de caș, Prahova, sec. 19.

căroră se imprimă pe suprafața calupurilor de caș sau unt diverse forme și motive ornamentale. Elementul decorativ cel mai des întâlnit este rozeta. Pe tiparele de formă dreptunghiulară apar, în formă stilizată, și ghiwece cu flori, brazi și figuri omenesti. Uneori pe dos este marcat anul execuției. Tiparele din Țara Vrancei ating cel mai înalt grad de realizare artistică. La Negriștești (Vrancea), tradiția se continuă și astăzi prin creația unor meșteri iscusiți. (G.S.)

păr de capră, material folosit în câteva zone din țară pentru realizarea unor țesături rezistente: desagi, traiste, pături, chingi pentru cai etc. P. de c. se lucrează fie în amestec cu lînă, cînd se toarce cu furca în gospodărie, fie neamestecat cînd se toarce cu roata. V. și **Petrești**. (G.S.)

păretar, țesătură de tipul lăicerului, lucrată în patru ițe, din lînă pe urzeală de cîneapă, decorată cu dungi, carouri sau alesături. P. este răspîndit

PĂTRAȘ, Stan Ion (n. 1908, com. Săpînța Maramureș, m. 1977, com. Săpînța). Meșter cunoscut pentru celebrul „Cîmîtir vesel” de la Săpînța. P. a lucrat peste patru decenii cioplind și pictînd scenele pline de umor sau dăltuind versurile create de el însuși, pe crucile de mormînt ale consătenilor săi (fig. 415). A executat peste 180 de monumente funerare, transformînd cîmîtirul de la Săpînța într-un adevărat muzeu. Fiecare monument este un unicat ce reprezintă sintetic elementele caracteristice pentru viața celui dispărut, dovedind prin aceasta un spirit fin de observație și o imaginație inepuizabilă. În ultimii săi ani. P. a lucrat și piese de mobilier, pictate în stilul naiv specific operelor sale, o galerie de portrete istorice și o poartă. Astăzi casa în care a trăit P. este păstrată ca expoziție, aparținînd Muzeului maramureșean Sighetul Marmației. Printre numeroasele distincții primite de talentatul creator popular se află și „Mențiunea

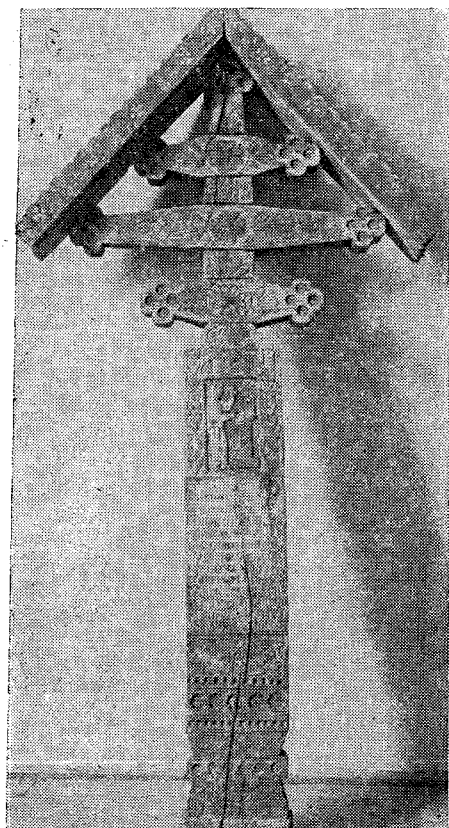

Fig. 415. Cruce de lemn din „Cimitirul vesel”, Săpînța, Maramureș, sec. 20.

de onoare” a juriului internațional al celei de-a III-a Trienală de artă de la Bratislava (1972).

Bibl. ref.: I. Vlăduțiu, *Creatori populari contemporani din România*, București, 1981. (G.S.)

PĂTRUȚ, Picu Pricopie Oprea (n. 1818 com. Săliște (Sibiu), m. 1872). Caligraf și miniaturist popular. A desfășurat o bogată activitate de ilustrator exercitând prin miniaturile sale o puternică influență asupra iconarilor de la Laz (Alba). Opera sa este un exemplu de asimilare a tradițiilor de artă medievală cultă în mediul rural. (G.S.)

pătuiaș 1. Glugă de coceni de porumb sau de fîn urcată în copac spre a fi păstrată și apărată de vite. **2.** Platformă rudimentară sprijinită pe patru sau șase furci, pe care se pun la uscat coceni, fîn; dedesubt se adăpostesc vitele, oile sau carul constituind un fel de grajd primitiv; uneori aspectul acestor **p.** sugerează primele elemente ale unei locuințe, putînd fi considerată o ipostază a genezei casei de deasupra. **3.** Colibă ușoară urcată pe patru stâlpi înalți, de unde paznicul poate veghea asupra viei. (P.P.)

pățul, construcție pentru depozitat porumbul, din nuiele împletite, numită în multe zone, de aceea, „coșar” sau din șipci înguste. **P.** este ridicat pe furci de lemn, uneori foarte înalte ca în Argeș

sau sudul Olteniei unde ating pînă la doi m de la sol, sau pe pietre; nuielele împletite sau șipcile încrucișate permit o bună aerisire necesară păstrării porumbului timp mai îndelungat. Formele **p.** și „coșarelor” sînt deosebit de reușite (fig. 416), constituind obiecte de arhitectură remarcabile; uneori **p.** sînt legate de porțile înalte, fie în Oltenia, fie în Maramureș, așezarea lor în fața casei și la drum, permițînd această asamblare. (P.P.)

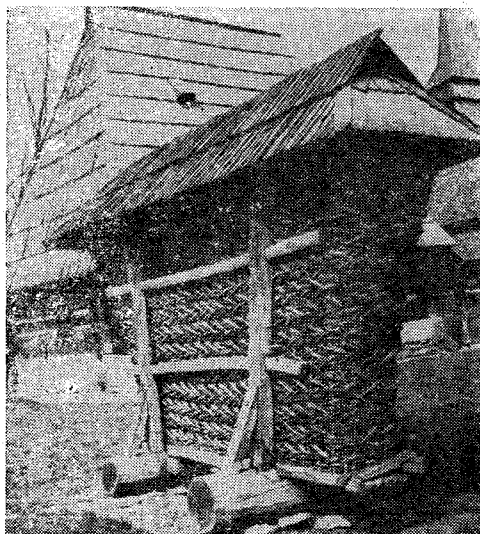

Fig. 416. Pățul de porumb, Berbești, Maramureș, sec. 20.

păune v. păunițe și pană.

păunițe 1. Podoabe din pene și mărgelile montate pe coronițele purtate de fetele din zona Bistrița-Năsăud. **2.** Podoabe denumite și „păune” purtate în dreptul urechilor și la cununa de mireasă, în unele sate din Țara Oltului. **3.** Podoabe din pene purtate la pălărie în Țara Oltului de flăcăi de la recrutare pînă la încorporare. (G.S.)

Păpușa (sat, com. Românași, jud. Bihor). Monumentul remarcabil, biserica din **P.** ridicată la începutul sec. 18 este construită pe „șoși”, stâlpi verticali, în paiantă și lipită cu lut. De plan dreptunghiular cu absidă trapezoidală biserica are un turn de factură barocă. Pereții tencuiți ai altarului nu prezintă picturi. Iconostasul, pereții naosului și latura de est a pronaosului au o pictură în care se simte mîna unui zugrav priceput. Spre deosebire de alte biserici unde aflăm numele zugravului din inscripții, aici pictorul Ion Lăpușanu și-a făcut autopoortretul pe strana nordică a naosului. Zugravul poartă haine țărănești, cioareci și suman. În picturile lui Lăpușanu spațiul este delimitat în panouri, linia desenului precisă, figurile au expresie, cromatică este bine armonizată creînd un ansamblu vădit inspirat din arta populară. (G.S.)

pecetar v. pristolnic.

pene, motive ornamentale cusute sau țesute în diferite feluri: **1. P.**, *despărțite*, motive florale dispuse în buchet (Bihor). **2. P. penghelite** broderie

plină, executată după desen. **3. P. scrise bătrânești**, broderie plină cu tăieturi și „ochi întorși” (Bihor). **4. P. strînse**, un fel de găurele duble executate pe un fir tras, întrebuițate în Bihor. (G.S.)

penește, punct de broderie plină. **1. P. pe fir**, broderie plină executată prin numărarea firelor materialului. **2. P. pe scris**, broderie plină executată după un desen. (G.S.)

percițe v. Culoarul Cerna—Mehadica—Timiș. **perdea**, țesătură cu care se acoperă ferestrele, adoptată în interiorul țărănesc odată cu înălțarea caselor și lărgirea ferestrelor. Cel mai vechi tip de **p.** este confecționat dintr-o fișie de pînă albă cu un rînd de motive florale cusute pe marginea de jos sau cu dantelă croșetată. Unele **p.** sînt decorate cu alesături în stilul ștergarelor, altele cu cusături „în muscă” sau „în urma acului”; cele mai recente sînt din dantelă. (G.S.)

perieturi, firele mai mici de cîneșă scoase cu „hecla” în timpul periatului. (G.S.)

perpetă, șorț purtat în satele din Munții Apuseni, confecționat din două lăcimi de material industrial, mătase ori saten negru, încrețit în talie pe un cordon. (G.S.)

perziană, șal de formă pătrată, țesut în patru ițe, din lînă neagră, cu suprafața buclată și franjuri pe margine, purtat de femeile din Săpînța (Maramureș). (G.S.)

peștelcă, piesă de costum purtată în Moldova peste fustă, ca un șorț. Confecționată din țesătură de lînă cu dungi verticale și „alesături pe rost” dintr-o cromatică vie: roșu, „vermuz” (verdegălbui), „trandafiriu”, cafeniu, „curechiu” (bleu), portocaliu, galben. Pe margini **p.** are o bențică de mătase neagră și „horbotă” (dantelă). (G.S.)

peșchine, cunună de flori artificiale montate pe sîrmă, colorate în roșu, galben, roz, purtată de fetele din Țara Oltului. (G.S.)

peșchir 1. Ștergar lung de bumbac purtat pe cap după căsătorie de femeile din Gorj. **2.** Ștergar mic decorat cu dungi care se dă de pomană la înmormîntare. **3.** Ștergar mic decorat cu alesături folosite în unele părți ale Olteniei pentru decorarea interiorului. (G.S.)

peșteman 1. Piesă de port specifică zonei Viașca, apărută probabil din îmbinarea vîlnicului cu fota și catrința (fig. 417). **P.** este o țesătură dreptunghiulară, lucrată din lînă neagră sau bleumarin în două ițe, cu un „chenar” colorat. El se compune din două „foi” cusute transversal plisate foarte mărunt, exceptînd chenarul de pe laturile înguste care încadrează „peștelca”. Pliseurile **p.** se executau în casă, înainte de îmbinarea celor două foi. Fiecare cută se cosea la ambele capete cu un fir gros de tort, apoi materialul înmuiat în apă rece era întins la umbră ca să se usuce încet. La marginea de jos se agățau greutăți, care să-l țină întins. În talie cutele sînt strînse și încrețite mărunt pe mai multe rînduri de șnururi, formînd la partea superioară a chenarului un fel de brîu. Decorul chenarului pe laturile lungi ale țesăturii se compune dintr-o dungă lată de cca 15 cm, de culoare roșie, segmentată la diferite distanțe de dungi înguste, galbene și negre. Pe laturile înguste ale **p.**, chenarul are alesături executate cu lînă albă, roșie, verde, măsline,

Fig. 417. Costum de femeie cu peșteman, zona Viașca, sec. 19.

galbenă închis sau brună. **P.** se poartă cu o catrință în față, compusă din două foi, decorate cu dungi înguste și alesături dispuse orizontal. La marginea de jos, catrința are un mic prag format dintr-un grup mai compact de alesături și uneori franjuri împletite, lungi de cca 5 cm, cu mărgelile policrome la capete. Catrința veche a costumului cu **p.** a fost de culoare roșie, galbenă și foarte rar măsline. **2. P.** purtat în Moldova — Roman, Neamț, Bacău — este confecționat dintr-o stofă țesută în două ițe, din „păr” și „canavă” de culoare bleumarin. Pe părțile laterale și pe poale, **p.** se ornamează cu „flori” alese cu „canava” colorată (linică industrială), în tonuri de roșu, galben, albastru, brun, verde, alb. Lungimea țesăturii este de 5 m iar lățimea de 2—5 m, realizată din două „foi” cusute la mijloc. Spre deosebire de **p.** din Viașca, cel din Moldova, mai bogat ornamentat pe părțile laterale, nu este plisat. El se petrece peste șolduri și se îndoieste în două pliuri adînci de o parte și de alta a ornamentelor verticale de la capete. **P.** a fost purtat atît de fete cît și de neveste.

Bibl. ref.: E. Pavel, *Portul popular moldovenesc*, Iași, 1976; G. Stoica, V. Văgii, *Portul popular din Cîmpia Munteniei*, București, 1969. (G.S.)

Petea (sat, com. Band, jud. Mureș). În sat se conservă, rezistînd vicisitudinilor vremii și ale istoriei, o biserică românească ridicată în jurul anului 1761, așa cum atestă o însemnare de pe una din grinzile clopotniței. Constituit pe temelie de piatră, cu pereți din birne groase de brad, monumentul prezintă plan dreptunghiular, compus din pronaos

și naos, deespărțite prin-un perete și altar de formă poligonală. De-a lungul laturii de sud pînă în dreptul altarului biserica are un pridvor cu stîlpi și balustradă închisă cu scînduri. Acoperișul în patru ape cu învelitoare de șindrilă coboară formînd o pantă lină cu streășini ce adăpostesc bine pereții. Din pictura interioară se păstrează numai fragmente, în stare proastă de conservare. Clopotnița izolată este de plan pătrat și se înalță pe grinzii masive de lemn. (G.S.)

peteuță, denumire folosită în Gorj pentru betelia cioarecilor, prin care se introduce cureaua sau brăncinarul. (G.S.)

peteuci, „cheutorii” din ață prin care se introduce un galon împletit de mătase, lung de un metru, pentru a încheia la gît cămășile bărbătești în Valea Jiului. (G.S.)

PETRE, Adela (n. 1929, satul Valea Sibiciului, com. Pătirlagele, jud. Buzău). A învățat să coase de la bunica sa și să țasă la Liceul industrial din Buzău — clasa de țesut covoare. Din 1967, P. s-a consacrat creației populare lucrînd piese de port și țesături de interior vîndînd un mare talent, o bună cunoaștere a tradiției și posibilități reale de valorificare creatoare. Multe din creațiile ei au fost distinse cu premii la expozițiile bienale de artă populară și la expozițiile în cadrul Festivalului național „Cîntarea României” (G.S.)

Petrești (sat, com. Coșești, jud. Argeș) v. **Coșești**.

Petrești (sat, com. Bărbătești, jud. Gorj). Sat specializat în prelucrarea părului de capră. Existența unor meșteșugari specializați în confecționarea traistelor din păr de capră începe să fie menționată în documente din sec. 18, cînd, meșteșugul „trăistăritului” se diferențiază și meșteșugarii încep să se organizeze. Mențiuni cu privire la produsele din păr de capră apar însă de la mijlocul sec. 17, ceea ce confirmă că meșteșugul este mult mai vechi. „Trăistăritul” se mai practica pînă acum cîțiva ani și în alte sate cum sînt: Leordoasa (Dolj), Șuici-Rudeni (Argeș), Băleni-Români (Dîmbovița) ș.a. Datorită rezistenței mari a firului, cu un luciu aparte, părul de capră a fost utilizat cu precădere la confecționarea obiectelor a căror durabilitate este absolut necesară — desagi, traiste, preșuri, pături pentru cai etc. Din punct de vedere al tehnicii de prelucrare și a uneltelor folosite, se constată o unitate perfectă între diferite centre. Deosebiri apar în denumirile unor piese componente ale uneltelor de lucru și cromatica folosită în ornamentarea produselor. Meșteșugul este practicat aproape în exclusivitate de bărbați. Materialul se procură din diferite localități mai apropiate sau mai depărate după caz. Procesul de prelucrare începe prin „sortarea părului” după culori, apoi urmează „băteala”, echivalentă cu pieptănatul lînei dar efectuată cu o unealtă specială. La capătul unei scînduri lungi, fixate în pămînt în mijlocul atelierului, sînt legate patru sfori prinse la celălalt capăt de un baston numit „bătător”. Trăgînd ritmic de bătător peste grămada de păr, firele lungi și bune de tors, se aleg dintre celelalte. Torsul se face cu o roată specială (fig. 418). Caietul cu lînă băgat într-un burduf ca să nu se împrăștie, este legat la brîul meșterului. Roata este acționată de o sfoară groasă din păr de capră, denumită „iorgan”, care trece prin axul acesteia și printr-un scripete

fixat la capătul atelierului. Se torc cîte două fire deodată cu ajutorul a două „mîini” (piese de lemn în formă de „F”) prin brațele cărora trece cîte un ax metalic, cu cîrlig și un mosorel la unul din capete. De la fiecare „mînă” pleacă de pe mosorel spre roată, o sfoară denumită „șiltă” care acționează ca și „iorganul”, ca o curea de transmisie. Meșterul se așează în fața roții, agață „iorganul” cu un cîrlig, pune lîna în capătul „mîinilor” și începe să tragă mergînd încet înapoi. Cînd ajunge în capătul atelierului el așează firele răsucite pe doi țărushi, unul pentru urzeală, celălalt pentru băteală. După ce s-au adunat mai multe fire se fac gHEME. Toate țesăturile din păr de capră se execută în războiul de țesut vertical, compus din: două tălpi înalte de cca 2—3 m, dispuse vertical și puțin oblic, sprijinite cu un capăt pe podea iar cu celălalt pe perete sau pe una din grinzile plafonului; două suluri fixate prin pene; două brațe de lemn, și „ițarul”, o vergea pe care se fac ițele. În fața războiului este săpată o groapă pe marginea căreia se așează meșterul cu picioarele înăuntru ei. Urzitul se face direct pe război în benzi cu lînă de culoare diferită: alb, vînat, roșu și nuanțe naturale. Deasupra „ițarului” se bagă între firele urzelei o stinghie plată, numită „zerbeleac”, întrebunțată pentru făcutul rosturilor. Ițele se schimbă cu o baghetă aplatizată, iar firele se bat cu o spată lucrată din rădăcină de lemn de esență tare, cu dinți metalici. Toate țesăturile se realizează în două ițe. La P. s-au lucrat traiste pentru cai, traiste cu capac și ciucuri folosite de copii pentru dus cărțile la școală, desagi, saci și pături pentru cai. La Băleni-Români, Șuici și Leordeasa s-au lucrat și pături pentru pat. Stilul decorativ al țesăturilor este exclusiv geometric, motivul de bază fiind „tabla”, dungă dispusă vertical de-a lungul țesăturii. Delimitarea dungilor se face, printr-un ornament în zimți. La capetele țesăturii se execută un „șabac” denumit plastic „urma caprei” menit să consolideze terminația. Obiectele se lucrau la comandă sau pentru țîrguri și satele învecinate.

Bibl. ref.: G. Stoica, *Prelucrarea părului de capră. Unele și produse*, în „Cibinium”, Sibiu, 1968. (G.S.)

piaptăn, plăcuță de lemn subțire, de formă trapezoidală de cca 7—10 cm lungime, cu care olarul netezește și controlează în același timp puritatea pastei în timp ce modelează vasul pe roată. P. se ține în mîna dreaptă, în timp ce stînga este în interiorul vasului, ambele mîini aflîndu-se mereu una în fața celeilalte, una afară cu p. alta înăuntru, trecînd peretele vasului printr-un fel de laminor. În unele zone, p. se numește „fichies” sau „cheptănuș”. (P.P.)

piatra, prelucrarea artistică a ~, domeniu al manifestărilor de artă din cuprinsul culturii populare românești, întemeiat pe o tradiție străveche ce urcă de la menhirii neolitici găsiți în Dobrogea și Hunedoara, spre construcțiile și sculpturile eline, dacice, romane și medievale românești, pînă la înfloritoarea epocă brîncovenească. În toate provinciile istorice ale României se află centre de prelucrare artistică a p. producînd obiecte de cele mai diferite întrebunțări, în care materialul este cioplit și înfrumusețat potrivit unor tehnici și reguli transmise din generație în generație (fig. 419).

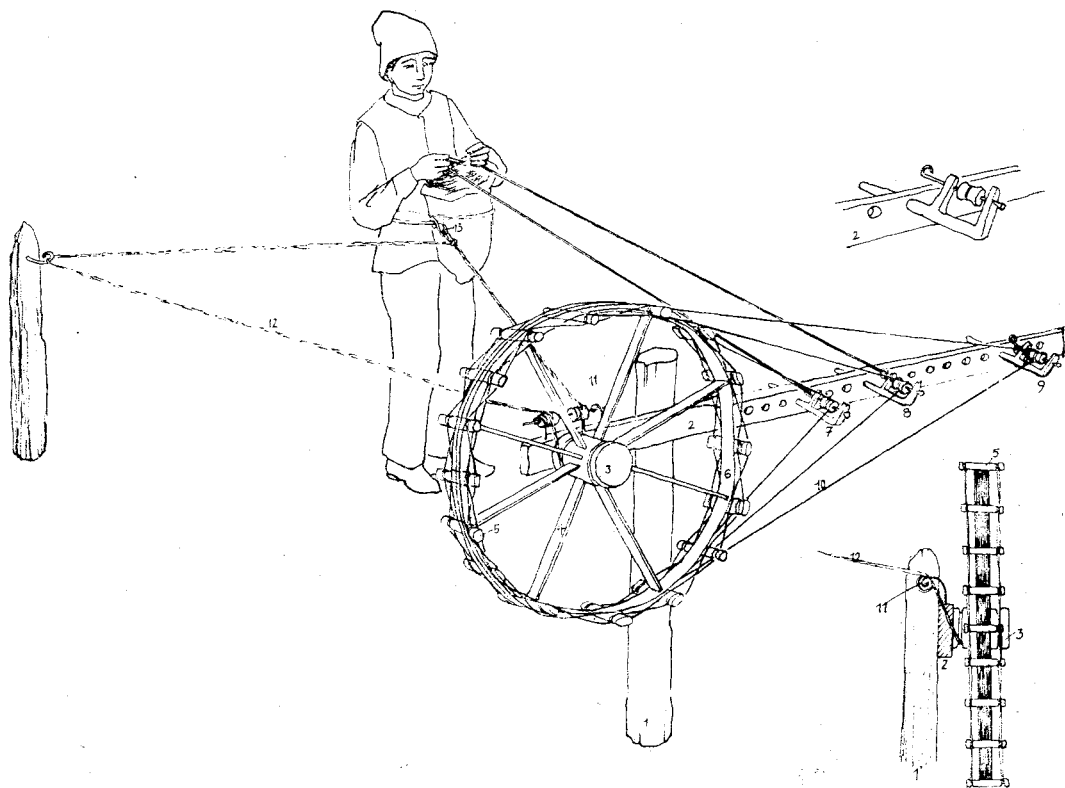

Fig. 418. Roată de tors părul de capră.

Printre cele mai cunoscute centre de pietrari ale țării noastre se numără: Alunu și Igoiu (Vâlcea), Albești (Muscel), masivul Istrița cu satele de ciopliitori în piatră Dara, Pietroasele, Ochiu Boului, Clondiru, Greceanca, Bădeni (Buzău) centrele Ciuta și Măgura (Buzău), bazinul Troțușului, Slănic-Prahova, Tîrgu Ocna, Grozești (Bacău), Turcoaia (Tulcea), Scheia (Vaslui), Deleni-Hîrlău (Iași), Racoș, Baraolt (Covasna), Ciceu (Bistrița-Năsăud). Meșteri din aceste centre sînt specializați pe domenii; cei din Albești sînt cunoscuți pentru cioplirea măiastră a elementelor de arhitectură; cei de la Ciceu și Hîrlău, Deleni pentru pietrele de moară; cei de la Scheia (Vaslui) pentru stelele funerare; cei de pe dealul Istrița pentru monumentele votive, ghizduri de fîntîni. Dar diversitatea obiectelor din **p.** cioplite este cu mult mai mare pentru că uneori ele sînt lucrate și în alte localități (fig. 420). Se cioplesc din **p.**: stîlpi de porți, ghizduri de fîntîni uneori sub forma unor imenși colaci transportați sute de kilometri, jgheaburi pentru adăpat animale, poduri, balustrade, coloane, mese, bănci, cruci și troițe cum sînt cele ale pietrarilor buzoieni care s-au răspîndit în toată Cimpia Bărăganului marcînd răscruci, hanuri, cișmele. Se mai fac din **p.** cioplită „țesturi” (în Țara Zărandului, în preajma Vaței-Hunedoara) de forma unor clopote și „pecetare”, cu care se imprimă literele sacre în aluatul prescurilor se cioplesc în Maramureș, Buzău, Dobrogea,

Oltenia. În domeniul **p.** cioplite se constată, ca și în alte meșteșuguri, și o specializare pe faze de lucru; anumită tehnică și anumite unelte sînt folosite la extragerea **p.** din cariere și altele la cizelarea sau ornamentarea ei. Rîngile, ciocanele mari, tîrnăcoapele de diverse feluri, unele cu cioc ascuțite dățile mari, maiurile de lemn, fierăstraiele, se folosesc la dislocarea blocurilor mari, care înainte vreme se obțineau cu mare trudă. Se întrebuițau și pene de lemn înfipte anevoie în masa pietrei, cu precădere în crăpăturile ivite sau în lăcașuri anume scobite, peste care se turna apă ce producea umflarea lemnului conducînd la fisurarea și apoi separarea blocurilor. Fasonarea **p.** necesita alte unelte: compasuri pentru măsurători, pîrghii și vincluri pentru manevrat, pile de diferite asperități, dăți de toate mărimile, „bucerde” un fel de ciocane cu suprafața de lovit prevăzută cu mici ridicături bombate, uneori colțuroase. Meșteri pietrari au lucrat la edificarea multor construcții medievale și moderne vestite cum sînt minăstirea Curtea de Argeș și atîtea alte monumente din trecut, dar și la restaurarea unora degradate de trecerea timpului. Acum cîțiva ani meșterii de la Albești au terminat înlocuirea frontonului neo-clasic al Universității din București, după cum cei din Ciceu au lucrat la restaurarea multor palate transilvănene, asigurînd perpetuarea unui nobil meșteșug. Decorul obiectelor cioplite în **p.** este adecvat atît materiei prime, **p.** de diferite

Fig. 419. Stelă funerară, Scheia, Iași, sec. 19.

consistențe și granulații — cât și destinației obiectelor. Este de remarcat frecvența mare a semnelor solare prezente pe aproape toți stlpii de porți și de case de la Grozești-Trotuș sau Scheia și Tansa (Vaslui), precum și pe marii colaci de fîntînă, cum unul foarte frumos se găsește în curtea palatului brîncovenesc de la Mogoșoaia. Pe acesta din urmă se află și imaginea unei fețe de om și a mîinii. Apar frecvent și inscripții, unele dintre ele, tot pe colaci de fîntînă. Decorul crucilor și troitelor sau al stelelor funerare de tipul celor de la Dăbuleni, Călărași (Olt) sau Cerneți (Mehedinți), legate de arta vlahilor din Serbia și, mai ales, Muntenegru (sec. 11—13) ca și al celor moldovenești de la Scheia (Iași), ar merita firește un studiu extins. Alături de decorul tradițional geometric, asemănător cu cel al creștăturilor în lemn, aceste monumente funerare și votive prezintă și un decor de inspirație medievală în care predomină vrejul viței de vie, probabil legat de vechea simbolistică a arborelui vieții și imagini de inspirație biblică. Redarea personajelor se apropie de gravitatea și rigiditatea sculpturii romane. În Moldova, meșterii pietrari de la Scheia, Vaslui, Iași, Huși, Suceava, Rădăuți, Siret, au cioplit cu măiestrie și monumente funerare evreiești în care repertoriul motivelor se înscrie în tradiția ebraică, mpletită însă cu tradiția artei populare românești.

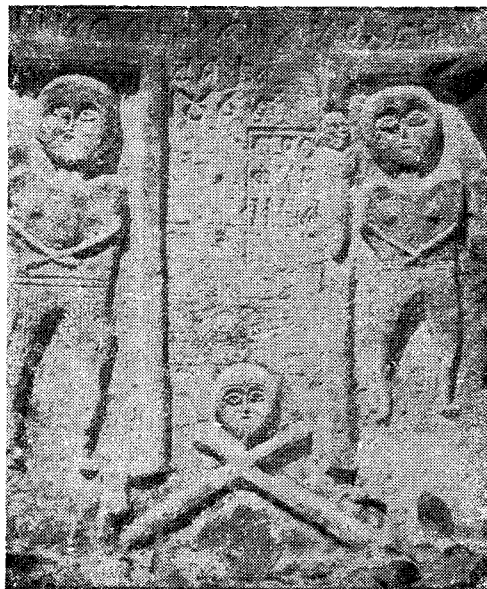

Fig. 420. Stelă funerară, Scheia, Iași, 1865.

Deseori obiectele cioplite în p., atît stlpii de casă cît și stelele funerare și crucile, erau vopsite cu tente roșii, albastre, verzi, galbene, uneori și negre.

Bibi. ref.: P. Petrescu, *Tradiția românească a pietrei cioplite*, în „Secolul 20”, 10—11—12, București, 1972; P. Petrescu, *Arhitectura țrănească de piatră din România*, 1973. (P.P.)

Piatra Neamț (municipiu, jud. Neamț). 1. Primele cercetări efectuate cu prilejul construirii hidrocentralei de la Bicaz au permis Muzeului județean P.N. constituirea unei colecții etnografice din zona muntoasă a Neamțului, valorificată expozițional în 1964 la Muzeul din Bicaz și la punctul muzeistic de la Durău. Colecția inițială, îmbogățită cu obiecte provenind de pe raza întregului județ, este prezentată astăzi la P.N. Patrimoniul ilustrează ocupațiile și îndeletnicirile casnice, creația populară tradițională și contemporană din județ. 2. **V. Ghindăuani**. (G.S.)

piatră de fote v. coloranți.

pictura pe sticlă, meșteșug popular dezvoltat în Transilvania și nordul Moldovei, în centre rurale și urbane, începînd din sec. 18. Procedul, folosit mai întîi în Tirol și Boemia de sud, s-a răspîndit și în Transilvania prin Austria. Apariția centrelor producătoare a fost favorizată de existența numeroaselor „glăjării”, care furnizau materialul de bază pentru realizarea icoanelor. Introducerea tiparului în sec. 16 a dat un imbold dezvoltării tehnicii xilografurii, folosită și pentru ilustrarea cărților. Gravurile au oferit meșterilor modele de copiat pe sticlă. Spre deosebire de centrul Europei, tehnica p. pe s. din Transilvania are la bază dezvoltarea unui fond milenar de artă populară, nealterat de înfrîuriri urbane. Picturile sînt o creație individuală, profund națională, ca și piesele de ceramică, arhitectură, scoarțele sau portul popular. Lucrările

Fig. 421. Pictură pe sticlă de Simion Poienaru, Laz, Alba, 1821.

sînt încărcate de simboluri ale lumii reale sau religioase, conform credințelor și obiceiurilor epocii respective. Prin includerea Transilvaniei în Imperiul habsburgic după 1699, populația românească asuprită nu a mai avut posibilitatea de a folosi decît mijloace modeste de exprimare artistică. A reușit totuși ca prin arta populară să ajungă la realizări remarcabile (fig. 421). O caracteristică a **p. de s.** din Transilvania o constituie iconografia ortodoxă de proveniență bizantină. Primele lucrări au fost realizate la Nicula (Cluj), în sec. 18, unde pictorii au folosit șabloane interpretate într-o manieră proprie. Treptat, în decursul mai multor decenii, **p. pe s.** a devenit la Nicula un meșteșug la care participa tot satul. Populația rurală a adoptat repede icoanele pe sticlă, care înlocuiau pe cele din lemn, provenite din atelierelor mănăstirești din Muntenia, Moldova și de la muntele Aethos. Destinată tărânimii și lucrată de țărani, **p. pe s.** a avut un limbaj și coduri plastice care puteau fi receptate cu ușurință ceea ce explică răspîndirea ei rapidă pe tot cuprinsul Transilvaniei. Primele icoane de la Nicula și Gherla (Cluj) au ca teme predilecte figura Maicii Domnului și scene din viața sa. Pe măsura răspîndirii **p. pe s.** în alte părți ale Transilvaniei, tematica s-a lărgit, observîndu-se preponderența sfinților patronimici și a sfinților protectori: sf. Ilie în zonele agricole, sf. Haralambie, protector împotriva holerei, molimelor și războaielor, sf. Gheorghe și sf. Ioan, apărători ai vitelor și recoltelor, sf. Nicolae, aducător de noroc, sf. Stelian, păzitor al copiilor mici ș.a. **P. pe s.** are la bază ca surse de inspirație picturile murale și icoanele pictate pe lemn aflate în interiorul bisericilor satești. Erminile și canoanele bisericesti au fost respectate mai ales în cazul meșterilor care au fost concomitent și zugrăvi de biserici, cum sînt familiile Grecu și Pop din Țara Oltului. Majoritatea

iconarilor neavînd pregătirea specială, mulți dintre ei neștiutori de carte, nu respectau erminile pentru că nu le cunoșteau. Aproape toți iconarii de la Nicula s-au inspirat din xilografurile lucrate la Hășdate, în marginea orașului Gherla. Răspîndirea largă a **p. pe s.** în Transilvania se datorează faptului că se întemeiază pe copierea unui model, tehnică ușor de deprins. Materialul de bază îl formează sticla, cu rol de suport și strat protector al picturii. Desenul se realizează pe dosul sticlei, cu ajutorul șablonelor desenate pe hîrtie, cunoscute sub denumiri diferite: „izvoade”, „forme”, „tipare”, „mătării”. Trasarea liniilor de contur se realiza cu o pensulă subțire cu păr moale sau pene de gîscă. Mai tîrziu s-au folosit și penițe de oțel. Desenul conturului constituie „urzeala” compoziției, apoi suprafețele libere se valorează prin pete de culoare. Pentru trasarea conturului se folosea negru preparat din „chindru” (negru de fum) dizolvat în zeamă de clei și piatră acră sau o soluție diluată de gălbenuș de ou. Vopselele vechi se preparau din oxizi metalici, procurate din împrejurimi sau cumpărați de la prăvălie. Pigmenții se frecau pe o lespede netedă și dură pînă se obținea o pudră fină, care se amesteca cu emulsie de tempera, obținută din clei, gălbenuș de ou, ulei de in, fiere de bou sau oțet. Culorile preparate de zugrăvi în acest fel dădeau o prețiozitate cu totul aparte picturilor, datorită unei transparențe care va dispărea în momentul folosirii vopselelor chimice. În afară de coloranți s-a utilizat și foiță de aur, necesară la redarea strălucirii nîmburilor. După ce stratul de culoare era complet uscat, icoana se ungea cu terebentină pentru a deveni rezistentă la umezeală. Ramele vechi în care erau încadrate icoanele sînt simple, profilate cu cîteva caneluri horjite și vopsite cu brun. Pe spate se fixa un capac din lemn pentru a proteja suportul. Dacă tehnicile de lucru au fost aceleași, modalitățile de interpretare a temelor diferă de la un centru la altul, de la un meșter la altul. Anumite trăsături sînt comune unui centru, dar în cadrul acestuia se disting particularitățile de epocă sau cele personale ale artistului. Figurile proeminente care s-au realieat în domeniul **p. pe s.** la mijlocul sec. 19 se depărtează de izvoade și se manifestă ca adevărați creatori; ei și-au semnat și datat operele fiind conștienți de valoarea lor. Majoritatea lucrărilor sînt însă opere ale unor anonimi. Cele mai importante centre de pictură pe sticlă au fost: Nicula (Cluj, cel mai vechi), Ierlușeni (Mureș), Scheii Brașovului, Făgăraș și Țara Oltului (Brașov), Valea Sebeșului, Lancrăm, Laz, Alba Iulia (Alba), Mărginimea Sibiului, Banat. **P. pe s.** este considerată astăzi ca un gen de creație populară cu valențe artistice remarcabile. Această valoare a fost recunoscută abia la începutul sec. 20. Războiul dintre cei ce cumpărau și apreciau aceste lucrări și oficialități, care le contestau valoarea, s-a soldat cu apariția în anul 1890 a unui ordin ministerial care interzicea producerea și colportarea **p. pe s.** în Transilvania. Prin caracterul și prin locul ocupat în interioarele țărănești **p. pe s.** au constituit un important element decorativ. În fiecare casă se găseau 10—30 de piese formînd o friză decorativă la partea superioară a pereților. Apariția marilor meșteri la începutul sec. 19, care au ridicat

nivelul artistic diversificând temele și modalitățile de interpretare, marchează epoca de înflorire a meșteșugului. Originalitatea, interpretarea artistică, îmbinarea armonioasă între stilul narativ și cel decorativ, folosirea nuanțelor în degradeuri fac din fiecare icoană o lucrare cu caracter artistic. Începutul sec. 19 marchează o nouă etapă în evoluția acestei arte; după aceea meșteșugul intră într-o fază de decădere, provocată și de răspîndirea litrogra-fiilor trase în tiraje mari.

Bibl. ref.: C. Irimie, M. Focșa, *Icoane pe sticlă*, București, 1968; I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țără-nească pe sticlă*, București, 1975; P. Petrescu, G. Stoica, *Arta populară românească*, București, 1981. (G.S.)

piculină v. fluier.

pidvor 1. Trunchi de stejar crăpat în două, pus în picioare, cu spinarea în afară, căptușind groapa de pământ a caselor pe jumătate îngropate din sudul Olteniei. **2.** Prispă (P.P.)

piept 1. Partea din față a cămășii, a cojoacelor, sumanelor sau șubelor. **2.** Cute înguste, verticale, cusute cu mașina pe pieptul cămășilor, în zona Perșanilor. (G.S.)

pieptar v. cojoc.

pieptene 1. Unealtă cu coadă de lemn, uneori ornamentată cu motive geometrice pirogravate, și dinți metalici, folosită pentru scărmanatul cînepii, inului sau lînei. **2.** Obiect de os pentru pieptănat părul sau purtat ca podoabă de fete. (G.S.)

Pietreni (sat, com. Costești, jud. Vîlcea). Biserica din P. construită în 1664—1666 este un valoros monument de arhitectură populară în lemn cu înfățișare de casă țărănească. De plan dreptunghiular, cu absidă poligonală decroșată, pronaos supralărgit, prispă și stâlpi frumos ciopliți. (G.S.)

Petroșani (sat, comună, jud. Argeș) v. **Coșești.**

Pietroșița (sat, comună, jud. Dîmbovița). Colecție sătească de artă populară prezentată într-o expoziție inaugurată în 1974, structurată pe domeniile principale de activitate ale comunei. Sînt ilustrate ocupațiile, meșteșugurile și industria casnică, cu accent deosebit pe aspectul artistic al obiectelor. Se remarcă colecția de covoare. (G.S.)

pimiță, construcție din lemn de stejar, destinată să adăpostească vinul și țuica, cu acoperiș piramidal din bîrne învelite cu corzi de vișă tăiate, dîndu-le aspectul unor movile; uneori p. sînt cu etaj, construite din lemn sau lemn și piatră. Așezate în trecut pe dealurile cu vii ale Gorjului și ale Mehedintilor, p. formau adevărate cătune; mai tîziu ele au fost coborîte în sat la curțile proprietarilor. Erau vestite dealurile cu vii și p. ale Bălăneștilor, Arcanilor, Runcului, Dobriței din Gorj, p. formînd dubluri ale gospodăriilor din sat. Amplasate pe curelele moșnenești ce curgeau din hotar în hotar, p. se aflau pe aceeași curea cu gospodăria, deși uneori la depărtare de 3—4 km. Înconjurare de vegetație, garduri vii și palisade, p. apăreau ca un fel de mici forificații, dînd o notă caracteristică peisajului gorjenesc. (P.P.)

pindileu, poale purtate în Țara Oașului, croite din șase „lați” de pînză, pentru „trupul” p. și două pentru volanul de jos, „poalele” p. Părțile unite între ele se încrețesc și se fixează în talie pe un cordon, denumit în unele sate „pogmată” (Lechința

Bixad, Turț-Satu Mare) sau „guler” (Vama, Rața Brilog și Certeze — Satu Mare). Exemplarele vechi aveau pliuri în loc de crețuri. Decorul este dispus pe „pogmată”, la cusătura volanului și pe marginea acestuia. Motivele decorative florale sau geometrice sînt cusute cu bumbac gros în alb, brun, galben și roșu. În ultimul timp se întrebuițează pentru confecționarea p. material industrial. (G.S.)

pirogravură, tehnică de ornamentare a lemnului, folosită cu precădere la decorarea vaselor din doage (fig. 422). Motivele geometrice sau florale se execută prin ștanțare cu un „florar” din metal înroșit în foc. (G.S.)

Fig. 422. Dcniță pirogravată, Vrancea, 1976.

Piroșa (sat, com. Băbeni, jud. Sălaj). Aici se găsește o biserică de lemn construită la începutul sec. 18. De plan dreptunghiular cu absidă poligonală, nedecroșată, cu trei laturi. În cursul sec. 18 și 19 biserica a suferit unele înnoiri care nu i-au modificat structura. Elementul decorativ cel mai

important îl constituie pridvorul cu stâlpi masivi, ciopliți cu măiestrie. Pictura originală a fost acoperită în 1971 de alta nouă.

Bibl. ref.: I. Cristache-Panaît, M. Daia, *Noi rezultate ale cercetării arhitecturii de lemn în județul Sălaj*, în MIA, 1, 1976, (G.S.)

Pisc (sat desființat, înglobat în satul Străoști, com. Iordăcheanu, jud. Prahova). Centru important de ceramică care aprovizionează cu oale Bucureștiul și satele din Cîmpia munteană (fig. 423). Produce forme simple, străchini cu buza dreaptă și oale de toate mărimile, decorate cu motive florale, sau prin tehnica scurgerii culorilor. De excepțională valoare artistică și documentară sînt figurinele, reprezentări de animale modelate, folosite ca jucării, „fluierici”. (G.S.)

Fig. 423. Ceramică decorată cu pensula, Pisc (Străoști), Prahova, 1968.

Piscani (sat, com. Dîrmănești, jud. Argeș) v. Coșești.

pițărutul, termen folosit într-unele zone din Transilvania, Banat, Bihor, Muntenia, Oltenia, pentru colindatul copiilor, între vîrstele de 3—13 ani. Copiii se constituiau în grupe de cîte 3—5 colindători, uneori conduși de un „vătaf”. Îmbrăcați cu haine de sărbătoare, de preferință noi, cămașă, cioareci de lînă, încinși cu brîu de lînă, purtînd sumane sau cojoace, căciuli împodobite cu busuioc, aveau drept însemne cu caracter simbolic „colindele”, „colindețele”, „bețele de colindat”, cu care, în timpul rostirii colindei augurale, atingeau porțile, ușile, ferestrele casei, pereții grajdurilor, hambarele, grinda casei, apoi răscoleau cărbunii vetrei. Prin versurile colindei cîntate, prin gestică, chiar prin înveșmîntarea cu haine noi se realiza un șir de rituri menite să invoce fertilitatea holdelor, belșugul în casă, „statul casei”, adică norocul, sănătatea, bunăstarea. Colindătorii, numiți „pițărâi”, „umbrau a pițăra”, în noaptea de ajun, de dimineața pînă seara. Obiceiul p., integrat ciclului obiceiurilor calendaristice, face parte în același timp din multiplele rituri agrare de invocare a fertilității și fecundității. În unele localități din zona

Gorjului, conform unor credințe arhaice legate de puterea „pițărâilor” de a stimula „beneficul”, se considera că mîncînd mere și nuci din traista acestora, primite în dar de la sătenii colindați, femeile sterile vor avea curînd copii frumoși și sănătoși. De asemenea, din nuci, mere și colaci primiți se dădeau și vacilor să mînce, pentru a le stimula fecunditatea. În Munții Apuseni, Năsăud, Bihor „colinda” cu care atingeau pițărâii casele era confecționată din bețe cu înfățișare artistică, așchiate fin, împodobite cu fișile de lemn; în alte zone din Transilvania bețele erau decorate și cu plăci metalice pentru a face zgomot și pentru a puncta ritmul colindelor; în Oltenia copiii își confecționau chiar un „steag” alcătuit dintr-o prăjină lungă, ornamentată prin încrestare și călire la foc, de care se legau 2—3 basmale înflorate, un ban de argint, busuioc și tămîie, elemente considerate a fi investite cu virtuți benefice. Pițărâilor li se dădea la fiecare casă cîte un blid cu semințe de cereale, plante oleaginoase și plante textile, pe care aceștia le aruncau peste casă făcînd urarea de belșug și prosperitate în anul care urma. Invoacția lor, versurile, simbolurile acestora pot fi comparate cu cele întîlnite și în obiceiurile de familie, remarcîndu-se permanenta întrepătrundere a riturilor agrare cu obiceiurile calendaristice și cu cele ale ciclului vieții umane. P., colindatul la fereastră de către copii, s-a contaminat în unele zone cu sorcovitul.

Bibl. ref.: *Sărbătorile la români. Crăciunul*, București, 1914; I. Mușlea, *Ov. Bîrlea, Tipologia folclorului. Răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970; M. Pop, *Obiceiurile populare românești*, București, 1976; A. Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, răspunsuri la chestionarele lui N. Densușianu*, București, 1976. (M.B.)

pițărâi 1. Copii colindători, care umblau cu „pițărutul”, colindatul P. se constituie în grupe, din timp, învățînd colindele, în taină, pentru a nu li se cunoaște repertoriul. Uneori, cînd grupul avea peste 3—4 membri, se alegea un vătaf, care îi învăța colindele, îi conducea prin sat, purta „bățul de colindat”, „colindețul”, „colinda”, cu care lovea în casele în care intrau, grînda, vatra, rostind urarea augurală și invocînd fertilitatea și belșugul în întreaga casă, anul care urma. P. purtau costum de sărbătoare: cămașă albă, cusută cu motive policrome, cu bumbac sau cu mărgela, la guler, la pumnarii mînețelor, uneori la piept, cioareci de lînă și sumane sau „zeghi” țesute din lînă, albe sau negre, după specificul zonei respective, căciuli negre, împodobite cu busuioc sau crenguță de brad. Încălțămîntea tradițională o constituie opincile. Vătaful cetei avea drept semn de recunoaștere un brîu de lînă sau o panglică tricolor, pusă pe piept în diagonală. 2. Denumire dată în zona Hunedoara și ariile limitrofe colăceilor pe care îi primeau colindătorii ca răsplată după colindat. 3. Denumire dată și zilei cînd porneau copiii colindători la colindat (în Muscel, Munții Apuseni, Hunedoara).

Bibl. ref.: T. Pamfile, *Sărbătorile la romîni. Crăciunul*, București, 1914; I. Mușlea, *Ov. Bîrlea, Tipologia folclorului, din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970; *Arhiva Muzeului etnografic al Transilvaniei*, Cluj, 1927. (M.B.)

piuă 1. Recipient masiv folosit pentru pisat sare sau grfu, întâlnit pe teritoriul României în două ipostaze: *a. p. de forma unui cilindru vertical*, susținut de un postament cioplit din aceeași bucată de lemn, variată în ceea ce privește curbura pereților, elansarea piciorului, încreștarea ușoară a buzei (fig. 424); *b. p. dezvoltată pe orizontală*, cioplită regulat, ca un paralelipiped scobit sau de formă emisferică, golită din câte un mare nod de lemn. Un mâner asimetric, sau două simetrice, măresc posibilitățile de diversificare a formei. „Pisălogii” *p.* acționați manual sînt ciopliți de asemenea dintr-o bucată de lemn, fiind rotunjiți la capete și subțiați sau perforați la mijloc pentru a putea fi mînuți cu ușurință. **2. V. instalații țărănești.** (G.S.)

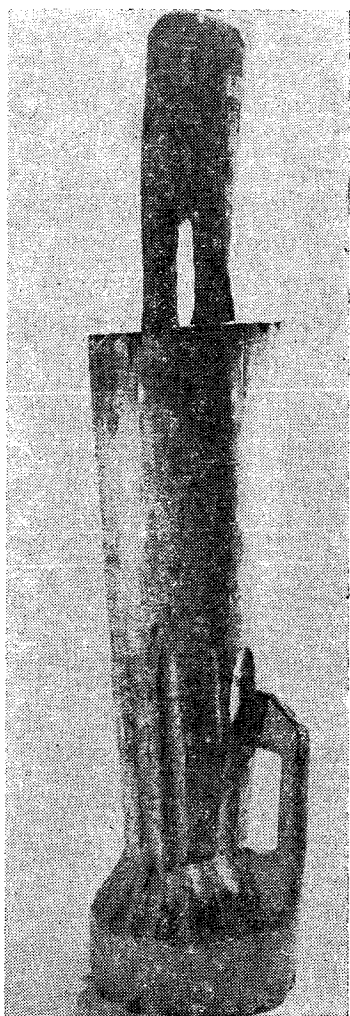

Fig. 424. Piuă verticală, Neamț, sec. 20.

piuă de ulei v. instalații țărănești.
pînză, țesătură executată în război din fibre vegetale sau animale folosită la confecționarea

pieselor de port, a ștergarelor, fețelor de masă; cearcafurilor etc. În funcție de procedeele aplicate la țesut și de materialele folosite, *p.* este de mai multe feluri: *a. p. cu chenar*, avînd aspect învîrgat, cu dungile dispuse vertical rezultate din introducerea unor fire de urzeală răsucită; *b. p. de bumbac limpede*, țesută în două ițe cu urzeală de misir și băteală din bumbac; *c. p. de tramă*, țesută cu urzeală de misir și băteală de cînepă; *d. p. cu urzeală limpede*, din urzeală de misir și cînepă în proporții egale și băteală de bumbac; *e. p. goală*, țesută în întregime din fuior. *e. p. învăluită*, țesută cu urzeală din bumbac sau în amestec, tramă cu bumbac și băteală din cînepă; *f. p. misir pe misir*, cu urzeală și băteală de misir; *g. p. cu chenar sau cu margine*, țesută din bumbac, cu dungi colorate dispuse pe margini în urzeală. (G.S.)

pînzătură, ștergar de bumbac, folosit de femei pentru îmbrobodit în zona Rădăuți, denumit și „mîniștergură” țesut în 7—9 ițe, ornamentat cu motive geometrice „ițate” realizate în tehnica neveditului. La capete, *p.* este decorată cu dungi din borangic și alesături din bumbăcel, figurînd motive vegetale sau „boghițe ridicare”, realizate cu bumbac galben deschis și un rînd de franjuri scurte cu mărgele policrome. *P.* a fost purtată pînă acum 100 de ani de toate femeile căsătorite apoi a fost înlocuită de tulpanul sau broboada în patru colțuri. (G.S.)

pîrlău, oală de dimensiuni mari putînd conține două-trei vedre de apă (20—30 litri), cu patru-șase găuri la partea inferioară; servește la opăritul rufelor cu apă fierbinte turnată peste cenușe, formînd ceea ce se cheamă leșie. *P.* are două toarte și este întărit și împodobit totodată cu birne alveolate. Întîlnit frecvent în Oltenia, Banat, sud-vestul Transilvaniei; există și *p.* de lemn făcute dintr-un trunchi scobit, în Oltenia, Moldova și Transilvania. (P.P.)

platcă, parte croită separat, care acoperă umărul la cămășile bărbățești și la unele cămăși femeiești, de care se cos piepții, spatele și gulerul. La cămășile bărbățești platca este uneori căptușită pentru a avea mai multă rezistență. (G.S.)

pleasnă, fir de lînă, de cînepă sau șiret împletit cu care își leagă fetele cosițele în zona Tîrnavelor. (G.S.)

plentic, cusătură derivată din punctul în cruce prelungită. Se execută pe două rînduri paralele, foarte des, împungînd acul perpendicular pe fir. Între cele două rînduri se lasă un spațiu liber de 3—4 fire. De o parte și de alta a *p.* formînd dungi cu modele aproape compacte, se adaugă motive mici: „trandafirăși”, „scînteioare” etc. Apare frecvent în Munții Apuseni, Țara Hațegului, Mărginimea Sibiului, Valea Jiului, Țara Oltului etc. Uneori se întîlnește și în Țara Vrancei, Neamț, Munții Brețcu. (G.S.)

pleteri, cozile false din lînă neagră sau din pînză, care se includ pieptănăturilor femeiești, specifice zonelor din centrul Transilvaniei. (G.S.)

plocad v. strai.

plocon, colac împletit artistic, pe care îl duc finii ca dar nașilor, în zilele mari de sărbătoare, în cadrul riturilor de iarnă sau de primăvară. *P.* se împletește din aluat, în formă de cunună. Se împodobește cu creștături și flori modelate tot

din aluat. Este purtat învelit într-un ștergar nou, ales în război, în acel an; alături de p. se pune și „urciorul” pentru nași, modelat din lut, ornamentat bogat, pictat, smălțuit. Acest dar este expresia legăturilor de alianță în cadrul comunității tradiționale, simbolul afinității între familii.

Bibi. ref.: A. Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, 1976. (M.B.).

Bibi. ref.: I. Bîrlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909; A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1982. (G.S.)

ploicică, dantelă executată cu iglița, în punctele mărunte, care se montează la unele cămăși femeiești din Moldova și la „prostirile” moldovenești. (G.S.)

Ploiești (municipiu, jud. Prahova). Muzeul județean P. deține importante colecții de artă populară reprezentative pentru multe zone ale țării. În afară de piesele caracteristice văilor Teleajenului,

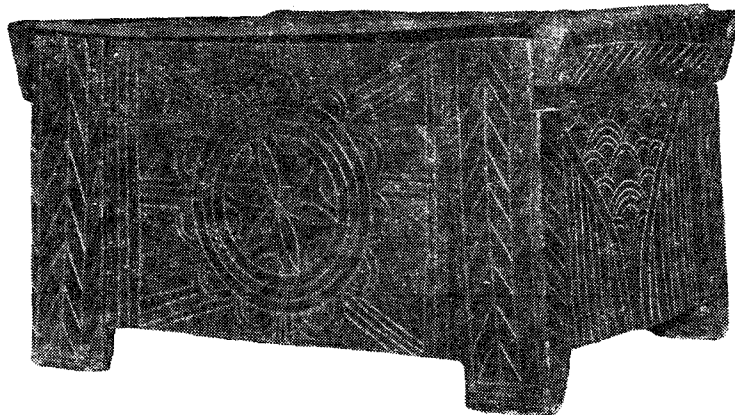

Fig. 425. Ladă de zestre cu capac plan, Plopiș, Maramureș, sec. 19.

PLOHOD, Ioan, pictor originar din Dragomirești (Maramureș). Își începe activitatea în 1806, conform unei inscripții fragmentare păstrată pe peretele sudic al bisericii din Bîrsana (Maramureș). Lucrează împreună cu Hodor Toader din Vișeu de Mijloc (Maramureș) care l-a influențat puternic. Modelele baroce preluate de la Hodor nu sînt valorificate creator fiind mai degrabă copii corecte supuse gustului neoclasic. În 1810 pictează icoana de peristolul bisericii din Băcicoel (Maramureș), iar în 1817 semnează „Ion zugravu din Dragomirești” iconostatul bisericii din Rona de Jos (Maramureș). După inscripția incompletă care a putut fi citită de I. Bîrlea menționînd un „Zugrav din Dragomirești” la 1825, se poate presupune că pictura bisericii din Rozavlea (Maramureș) și iconostasul îi aparțin tot lui P. Ansamblul mural al bisericii din Șieu (Maramureș), poate fi atribuit deasemenea aceluiași pictor. În programul iconografic se resimt influențele picturilor catolice. Compunerea scenelor de ansamblu se face prin împărțirea suprafețelor în panouri dispuse în registre suprapuse, delimitate de elemente arhitecturale. Motivele baroce sînt tratate schematic iar celelalte elemente decorative sînt prezentate sumar. Personajele au mișcări grațioase, poartă veșminte baroce și tradiționale locale. Fundalul scenelor este completat cu elemente arhitecturale imaginare: case, palate, ziduri crenelate, cupole de biserici, ca în miniaturi. Gama cromatică specifică picturilor lui P. se compune din culori primare: roșu, albastru cobalt, galben-crom, verde, alb, negru, brun.

Prahovei și Doftanei, aici se găsește una dintre cele mai rare colecții de scoarțe oltenesti și moldovenești din țară. (G.S.)

Plopiș (sat, com. Sisești, jud. Maramureș). 1. Biserica din P. este unul din cele mai impresionante monumente din lemn, reprezentativă pentru arhitectura sec. 18 din Maramureș. Ridicată pe un soclu din piatră de carieră, și birne de stejar încheiate în coadă de rîndunică, biserica prezintă plan dreptunghiular, cu absidă decroșată în cinci laturi. Pridvorul deschis are stîlpi și arcade frumos profilate. Deasupra se înalță o șarpantă foarte înaltă și simplă compusă din „corni” rezemați pe „cununi” și uniți cu o grindă transversală pe eoză, acoperită cu șindrilă. Turla înaltă și sveltă are balcon decorat cu scînduri traforate pe margine și coif cu patru turnulețe, sprijinit pe colonete scunde și arcade. Pronaosul este acoperit cu tavan drept iar naosul cu boltă în secțiune cu arc trilobat. Cele două încăperi sînt despărțite printr-un perete cu stîlpi. 2. Important centru în care s-au lucrat lăzi de zestre și alte piese de mobilier crestate (fig. 425). (G.S.)

Bibi. ref.: V. Antonescu, *Restaurarea citorva biserici de lemn, din Maramureș*, în „Monumente istorice și lucrări de restaurare”, București, 1976.

ploscă, recipient pentru țuică sau vin lucrat din lemn sau ceramică, folosit în cadrul ceremonialului de nuntă sau al altor sărbători, întîlnit în toate zonele țării. P. din lemn pot fi: *cioplite*, de formă rotundă și aplatizată pe două părți, cu ornamentație geometrică sculptată sau *lucrate la strung* din mai multe bucăți. Decorul se compune din linii concen-

trice ușor adâncite pe suprafața lemnului sau pictură policromă cu motive florale. Ambele categorii sînt legate în „chingi” de piele cu o toartă deasupra. P. din ceramică, mai puțin răspîndite, au fie formă sferoidală ușor applatizată, fie formă de colac, cu un gol în mijloc. Și unele și celelalte au pe laturi tortije prin care trece „baera” de care se apucă. (G.S.)

plotog, bucată mică de piele, petec, pe care olarul o moaie în apa în care își clătește mîinile în timpul lucrului la roată conținînd particule fine de lut, cu care netezește suprafața vasului de pămînt pentru a astupa micile neregularități și a micșora porozitatea pereților; netezirea cu p. este ultima operație de finisare a vasului pe roată. (P.P.)

plugușorul, străvechi obicei agrar legat de manifestările augurale organizate de Anul Nou, cunoscut și sub denumirea de: „plugul”, „plugurețul”, „plugurelul”. Poate fi întîlnit în mod deosebit în zonele extracarpătice ale țării, dar prin influență, se organizează și în unele zone limitrofe ale Transilvaniei. În fiecare comunitate se organizează cîte două grupe de „urători”, colindători, vestitori ai Anului Nou, formînd „plugul mare”, compus dintr-o ceată de 3—12 flăcăi și p. „copiilor”, compus dintr-un grup de 3—6 copii. Principalii actanți din ceată erau: „plugarul”, care ducea „plugul”, important element din recuzita obiceiului; „mînătorul”, care pocnea din bice sau din „harapnice”; „iapa”, cel care purta traista cu darurile primite ca răsplată după urat. Ceata flăcăilor umbla cu un plug mare, unealtă agricolă reală, împodobit cu panglici, batiste brodate, sau ștergare și năfrâmi noi, lucrate de fete, ca simboluri augurale și benefice pentru anul care urma, mînunchiuri de busuioc și „saschiu” (*Vinca herbacea*), tălăngi, clopoței și crengi de brad. În unele localități, pe plug era așezat cîte un brăduț bogat împodobit cu panglici policrome. P. copiilor avea în recuzita sa o miniatură de plug, uneori doar o crenguță de măr, bifurcată. Acestea se împodobeau cu panglici colorate, cu flori, clopoței, busuioc, acoperindu-le cu cîte un ștergar sau o batistă brodată. Se rostea urarea în cadrul comunității, ceata feciilor în seara de ajun, p. copiilor umblînd la urat doar în dimineața ajunului. Pe alocuri ei făceau urarea începînd cu ziua de 30 decembrie. Dacă prima ceată umbla cu uratul mai ales la frunțașii satului, la rudenii și la casele unde erau fete mari, copiii urau din casă în casă, de-a lungul întregii așezări. Însoțitorii „plugarilor” care duceau plugul împodobit simbolic pocneau din harapnice și bice, sunau tălăngile și clopoțeii. Deseori erau însoțiți de un fecior sau copil cu buhaiul, instrument muzical popular sau de lăutari cu cobze, vioari, fluiera, cimpoale. Urarea de Anul Nou începea cu simularea aratului, în fiecare gospodărie, cu plugul simbolic, apoi sub ferestre rosteau orația de muncă, pantomimînd în continuare gesturile și ritmul muncii. Urătorii rosteau orația de Anul Nou, „Zicătoarea p.” cu variante avînd peste 400 de versuri, remarcabilă creație literară populară, care narează „drumul pîinii” de la arat pînă la prepararea pîinii. Urătorii erau răspîlțiți cu bani, colaci, mere și nuci. Costumul purtat de membrii cetei p. era în concordanță cu festivitatea obiceiului: cămașă lungă albă, împo-

dobită cu cusături geometrice sau florale, realizate cu arnici colorat sau cu mărgelile: cioareci albi, țesuți în război, cojoacele înflorate, chimire late din piele sau briie late din lînă cu vergi policrome. Însemnele membrilor cetei erau: panglica tricolor sau „pana mare”, mînunchiul de busuioc și de brad, și uneori o „bertiță de mărgelile” prinse pe căciula neagră din blană de miel. În unele localități din Moldova se păstra o veche formă a uratului cu p. Bărbații căsătorii care se adunau și ducînd plugul, ei înșiși sau înjugînd 2—4 boi, trăgeau în fiecare gospodărie cîte o brazdă simbolică, pentru fertilitatea grîului și fecunditatea pămîntului, reminiscență a străvechiului obicei social al tragerii primei brazde în sat de către conducătorul obștei. Valoarea simbolică și socială a obiceiului este relevată de orația p. însăși. Modul de rostire a versurilor, vivacitatea mișcărilor, tonul umoristic al orației, participarea colectivă a întregii comunități la desfășurarea acestei obicei demonstrează importanța deosebită acordată în cadrul comunității tradiționale a acestei manifestări de sincretism artistic. Nărdînd etapele muncilor agrare, p. este în același timp „o cronică” vie a unor practici agrare arhaice: pregătirea uneltelor de muncă, semănatul „grîului roșu”, înveșmîntarea plugarului în haine noi, de sărbătoare, așa cum o cereau vechile credințe și rituri agrare, aratul cu plugul, seceratul cu seceri lucrate de fierarii comunității, treieratul pe arie, cu cai sau cu îmblăuții, măcinatul la morile hidraulice etc. Valorile simbolice ale p. s-au pierdut în prezent, păstrîndu-se îndeosebi cele estetice, p. fiind o mare sărbătoare a Anului Nou, un ceremonial fastuos, sincretic, imbinînd aproape toate genurile creației artistice populare.

Bibl. ref.: S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români, Cîrnilegile*, I., București, 1898; I. Mușlea, *Ov. Bîrlea, Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970; M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976; A. Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, 1976. (M.B.)

poale, partea de jos a cămășilor femeiești care poate fi croită: din aceeași bucată de pînză cu „ciupagul”; separat, dar cusute de ciupag; separat și fixate în talie pe un șiret sau pe un cordon. (G.S.)

podîșor v. dulap.

podoabe populare, piese care au ocupat totdeauna un loc aparte printre obiectele vieții cotidiene, făcînd parte integrantă din ansamblul vestimentar. Vestigiile descoperite în săpăturile arheologice, mărturiile scriitorilor din antichitate și din evul mediu demonstrează că podoabele au fost permanente prezente în viața omului. Indiferent de materialele folosite, perisabile sau nu, — frunze, flori, metale, pietre — s-a ajuns la crearea unor modele care au variat puțin în decursul timpului; ele au fost supuse unor norme sociale stricte, transmise prin intermediul tradiției (fig. 426). În mecanismul complex al structurii sociale rurale tradiționale, portul unor anumite podoabe a fost reglementat cu strictețe fiind atributul unor anumite vîrste, stări civile, sociale sau materiale; tineretea este marcată prin strălucire și culoare, maturitatea și bătrînețea prin sobrietate. Primele podoabe ale tineretului sînt florile, crenguțele verzi și panglicile

Fig. 426. Cunună de mireasă, Teleorman, sec. 19.

colorate. La Avrig (Sibiu), în sec. 19, fetele purtau în păr „peșchine”, flori artificiale, iar la urechi „păune”, podoabă lucrată din pene de păun. În Țara Lăpușului, fetele purtau pe cap „panglică”, o bentiță neagră de saten pe care sînt aplicate mărgelile policrome, „bumbi” de lînă, nasturi, paiete. Fetele din Pădureni purtau la capetele cozilor „curm”, șiret de arnică roșu cu „șocoți”, ciucuri de mătase la capăt, împodobiiți cu oglinzi, mărgelile și steluțe de sticlă scinteietoare. *Colierele* de tot felul, lucrate din mărgelile, piese metalice, pandantive, sînt nelipsite din costumul tinerelor. Din categoria, **p.p.** purtate la gît fac parte „gheordanele” (fig. 427) „zgărzile”, „barșoanele”, salbele, „plastoanele”, mărgelile etc. Cea mai răspîndită podoabă purtată la gît este „lătițarul”, o bentiță alcătuită dintr-o țesătură fină din mărgelile policrome. Răspîndirea lui a fost mare (Țara Oașului, Țara Lăpușului, Maramureș, Năsăud, Codru, Chioar, Bihor, Moldova, zona Țirnavelor, Hunedoara, Valea Jiului ș.a.) dar pieșele se diferențiază după formă și ornament). **P.p.** purtate în talie apar în forme variate în ceea ce privește structura, materialul și decorul. Majoritatea cingătorilor sînt lucrate din fibre textile. Lățimea, motivele și cromatica sînt determinate de vîrstă, și de preferințele locale. Denumirile acestor piese, „bete”, „brăcirii”, „cingători”, „brîie”, marchează uneori diferențieri de structură — lățime, lungime etc. În cadrul costumului popular românesc, intenția distincției apare evidentă mai ales cu prilejul ceremoniilor prin portul unor **p.p.** scumpe. Asemenea podoabe au început să se poarte în Maramureș, și Țara Oașului din sec. 18. *Coralile* și *zgărzile*

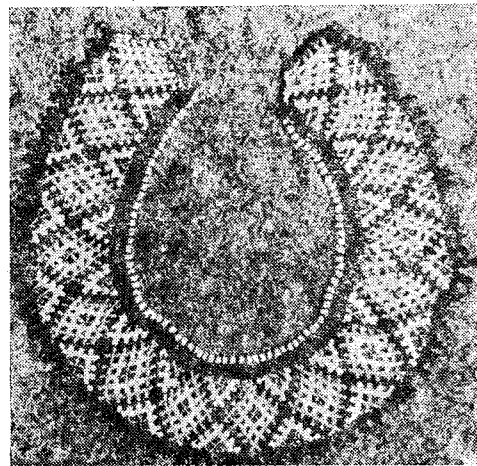

Fig. 427. Gheordan, Popești, Iași, sec. 20.

scumpe formate din 20—35 șiruri de mărgelile erau lucrate din nuclee de coral, uneori „legate” cu inele din alamă sau cositor. Zgarda de coral avea o valoare intrinsecă mare, uneori echivalentă cu prețul unei perechi de boi. Ea a fost nelipsită din costumul de nuntă al fetelor de nemeși sau al femeilor căsătorite pînă la 35—40 de ani. Din aceeași categorie fac parte și mărgelile de factură venețiană, originale sau imitate după cele de Murano, în „hutele din Bihor”. Aria lor de răspîndire cuprinde nordul Moldovei și Transilvaniei, Bihorul și Munții Apuseni. În Bihor, mărgelile se montau cu bani de argint și o rețea decorativă din sîrmă. *Salbele cu boabe* sau *salbele cu globurile* purtate în satele din apropierea Albei Iulii lucrate din argint sau bronz argintat erau de asemenea **p.p.** de valoare. Portul podoabelor de bani găuriți și montați pe o panglică (fig. 428), o ață sau o sîrmă este destul de vechi, dovadă monedele găurite găsite în tezaure din sec. 16—18 în Transilvania, Moldova și Muntenia. Valoarea salbei era în funcție de valoarea intrinsecă a monedelor (fig. 429). Podoaba cea mai impunătoare din această categorie este „*cheptarul de bani*”, „*tărșatul de bani*” sau „*gulerul de bani*” purtat în Năsăud, Bihor, Banat și, în sec. 19 în Făgăraș. Monedele fixate pe un plastron de pînză, mătase ori catifea care acoperă pieptul în întregime, sînt dispuse în șiruri regulate peste întreaga suprafață a țesăturii. *Colierele de plăcuțe* sau *forme metalice* purtate în Banat, Sibiu, Țirgu Mureș, din alamă sau bronz în Moldova de nord, *cordoanele de bani* din Bihor sau cele din *bronz aurit* din Scheii Brașovului au semnificație socială. *Balții cu chei* și lanțurile cu inele lucrate din cositor, purtate în Pădureni Hunedoarei au avut rol apotropaic. Podoabele bărbaților sînt mai puțin numeroase fiind purtate în general înainte de căsătorie. După aceea, bărbatul renunță la podoabă. În nordul Transilvaniei se poartă *cloplul fecioresc* cu 3—4 rînduri de „zgărzi” policrome, panglici în jurul căciuililor și „ciucalai”, ciucuri din lînă colorată; *pălăria cu boițaș*, șiret de aur, este caracteristică portului buciumanesc din Munții Apuseni. Practica

Fig. 428. Salbă din monede de argint, Bihor, sec. 19.

Fig. 429. Femeie cu podoabă de monede pe cap, Vrancea, sec. 19.

decorării pălăriilor cu bentițe din mărgelile policrome („gherdane”, „latițe”, „zgărdane”, „bertițe”) este răspândită în Moldova de nord și centrală, în nordul și sudul Transilvaniei. În Oltenia și Muntenia aceste podoabe se întâlnesc mai rar. *Pana de păun* specifică portului fecioresc din Năsăud este cea mai spectacu-

loasă p.p. bărbătească. Chimirele și curelele purtate de tineri constituie de asemenea podoabe importante ale costumului. *Curelele înguste*, „țintuite” cu piese metalice în formă de rozete în Țara Vrancei, cu nasturi, „bumbi” galbeni de alamă, în zona Vasluiului, cu rozete solare în Munții Călimanului, s-au purtat peste briul de lână. *Cureaua lată* a fost răspândită în toată Transilvania, cea mai mare parte din Moldova, Muntenia și Oltenia. *Chimirele* din Năsăud și Sibiu, decorate cu broderii din fișii de piele colorată și „șerpărele” din Valea Jiului cu decor din benzi de aramă sînt adevărate podoabe.

Bibl. ref.: G. Stoica, *Podoabe populare românești*, București, 1976; P. Petrescu, G. Stoica, *Arta populară românească*, București, 1981; *Arta populară românească*, București, 1969. (G.S.)

poduri, dungi policrome, late de 3–4 cm, intercalate între dungi înguste de 2 cm la catrințele din Moldova. (G.S.)

Poeni de Jos (sat, com. Buntești, jud. Bihor) v. **Beiuș**.

Poglet (sat, com. Corbasca, jud. Bacău). Aici se află o biserică construită la începutul sec. 19 pe o fundație de piatră brută, din cununi de lemn cioplite pe patru muchii prinse la colțuri cu încheietură dreaptă. De plan treflat cuprinzînd altar, naos, pronaos și un pridvor cu stîlpi și arcade. Naosul este acoperit cu boltă din scinduri cu nervuri sculptate iar pronaosul cu boltă de formă poligonală cu nervuri în torsadă și rozetă la întretaiera acestora. Cele două încăperi sînt despărțite

prin doi stâlpi cu capitel frumos fasonat și arcade. În exterior monumental este înconjurat cu două rînduri de brîie în torsadă și un ornament în zigzag dispuse la partea inferioară și la jumătatea pereților. Biserica din P. este un valoros monument de arhitectură populară. (G.S.)

pogmată, ornament geometric sau floral, compact și policrom, cusut în talie la pîndeul purtat de femei în Țara Oașului. V. **pîndileu**. (G.S.)

Poiana (sat, com. Perișani, jud. Vîlcea). Centru specializat în prelucrarea artistică a lemnului. Pădurile bine adăpostite de munții Făgărașului,

de mici dimensiuni, pentru păstrat acte și obiecte de valoare, specifică centrului P. Datorită proporțiilor miniaturale și compozițiilor decorative echilibrate, „lăcrița” prezintă valoare artistică deosebită. Masa înaltă, lucrată la P., are decorul dispus pe stîngiile care formează cadrul, „gura mesel” și pe „cutie” (sertar) și se compune din linii curbe, care compun semicercuri întretăiate. Alături de mesele rotunde obișnuite, la P. se lucrează și o masă ceva mai înaltă, de cca 50 cm, pliantă, care poate fi ușor transportată la colibe sau la stîne (fig. 430). Pentru mesele rotunde se confecționează

Fig. 430. Mese rotunde, Poiana, Vîlcea, sec. 20.

au furnizat meșterilor din P. materialul necesar confecționării unei game largi de produse: unelte de muncă, obiecte de uz gospodăresc, mobilier etc. Dintre acestea se remarcă, prin valoarea artistică și varietate, creațiile în domeniul mobilierului. După cantitatea mare de mobile lucrate aici și după vechimea unor piese, datate înainte de 1850, așezarea s-a format probabil cel mai târziu la sfîrșitul sec. 18. Legăturile strînse cu așezările de dincolo de munte, unele elemente de port și de limbă, indică originea transilvăneană a primilor meșteșugari stabiliți în P. Prelucrarea lemnului și categoriile de unelte folosite sînt similare celor de la Romanii de Sus (Vîlcea). Produsele lucrate la P. pot fi grupate în trei categorii: 1. **Mobilier**: lăzi de zestre, lăcrițe, hambare, mese, dulapuri și blidare pentru vase. Lăzile de zestre cu capac drept sînt bogat decorate cu motive geometrice grupate în compoziții ornamentale variate, în care intervin uneori și motive antropomorfe. La unele piese cu vechime de peste 50 de ani, decorul este realizat prin asocierea a două tehnici, incizare și colorare. Suprafețele folosite pentru decor sînt cele expuse vederii: fața, picioarele din față, părțile laterale și mai rar capacul. „Lăcrița” este o ladă

„scăunele cu trei picioare”. Dulapul, piesă frecventă în producția „lădarilor” de la P. este identic în formă cu piesele similare din zona subcarpatică a Olteniei. La partea din față dulapul are o „ușă petrecută” sau două uși cu „stîlp la mijloc”. Decorul geometric este dispus în registre verticale și orizontale sau încadrat în casete. Hambarele pentru cereale nu prezintă interes din punct de vedere artistic, ornamentația fiind redusă la cîteva linii oblice dispuse pe capac ori pe ultimele scînduri de la peretele din față. 2. **Unelte de muncă**: furci și greble pentru fin, lopeți pentru zăpadă. 3. **Obiecte de uz gospodăresc**: „troace” pentru spălat rufe, „cîrpătoare”, linguri etc. Principalele piețe de desfacere a produselor lucrate la P. erau în satele apropiate din Țara Loviștei: Perișani, Titești, Boișoara, Găujani, Bumbesti, Greblești (Vîlcea) unde erau transportate cu „șeaua”, adică cu calul și cu „spatele.” Meșterii de la P. participau și la târgurile din Petroșani și Jiblea (Vîlcea), de la 20 iulie și 8 august. Mai rar, ei participau și la bîlciul din Polovragi (Gorj). Spre deosebire de meșteșugarii de la Romanii de Sus, care organizau frecvent „druhuri de țară” pentru desfacerea produselor în Cîmpia Olteniei, cei din P. nu mergeau la distanțe

mari. Piesele erau vândute în general contra cerealelor. Pentru o ladă de zestre se plătea de exemplu „plinul lăzii cu porumb”. (G.S.)

Poiana (sat, com. Deleni, jud. Iași). Important centru de ceramică neagră (fig. 431).

Poiana Sibiului (sat, comună, jud. Sibiu). În 1935 s-a înființat la P.S. un muzeu sătesc, închis în timpul războiului. În 1958 muzeul s-a redeschis într-o formă nouă, avînd la bază colecțiile inițiale la care s-au adăugat piese noi donate de locuitorii comunei. Expoziția prezintă obiecte cu caracter pastoral specifice zonei și o valoroasă colecție de icoane pictate pe sticlă. (G.S.)

[Fig. 431. Cană de formă uzuală, Poiana, Iași, sec. 20.

POIENARU-DEAC, Maria v. Laz.

POIENARU, Ilie v. Laz.

POIENARU, Partenie v. Laz.

POIENARU, Savu v. Laz.

POIENARU, Simion v. Laz.

POIENARU, Toma v. Laz.

Poenile Izei (sat, com. Botiza, jud. Maramureș). Biserica din P.I., construită în 1711, este un valoros monument de arhitectură populară de lemn. De plan dreptunghiular, cu absida altarului pătrată și pridvor cu stâlpi pe fațada de vest. Acoperiș cu dublă poală și turn clopotniță cu foișor, încoronat de un coif prelung. Pictura murală în stil popular a fost executată în 1794. (G.S.)

Poenița (sat, com. Băilești, jud. Argeș), centru de ceramică roșie. (G.S.)

Poenița (sat, com. Băbeni, jud. Sălaj). Biserica din P. atestată în conscripția lui Bucov din 1760—1762, este un monument valoros de arhitectură populară lucrat în stilul zonei. De plan dreptunghiular, cu absidă poligonală decroșată și pridvor îngust

cu stâlpi și umerăși ciopliți. Sistemul de acoperire al pronaosului, naosului și absidei asemănător celui de la Șoimușeni. Un turn clopotniță cu fleșă înaltă conferă sveltețe și eleganță monumentului. Conform inscripției de deasupra intrării în naos, pictura a fost executată în 1862.

Bibl. ref.: V. Ciobanu, *Statistica românilor ardeleni în anii 1760—1762*, în „Analele Institutului de Istorie Națională”, III, Cluj, 1926; I. Cristache-Panaite, M. Daia, *Noi rezultate ale cercetării arhitecturii în lemn din județul Sălaj*, în MIA, 1, 1976. (G.S.)
pojghiță v. janț.

Pojorîta (sat, com. Lisa, jud. Brașov) v. **Drăguș**.
pol imperial, monedă rusească de aur, în valoare de 20 franci, folosită la salbă în zonele din sudul Carpaților. Numărul polilor din salbă indicau starea materială a femeii, constituind o marcă socială. (G.S.)

poliță, scîndură fixată pe cuie de lemn între grinzile plafonului, deasupra ferestrei, pe perete sau la vatră, pe care se pun diferite obiecte. În unele zone din Cîmpia Dunării, Dobrogea, Țara Oașului, Moldova de nord, marginea p. este decorată cu traforuri. (G.S.)

Polovragi (sat, comună, jud. Gorj). 1. Centru de cojocărit dezvoltat din a doua jumătate a sec.19, care prin producția sa a devenit cunoscut atît în Gorj cît și în Vilcea. Cojocarii din P. au furnizat piese specifice portului popular din ambele zone. La P. s-au lucrat trei tipuri de pieptare: a. *scurte pînă în talie, deschise în față sub „gură”*, care se îmbracă pe cap; b. *scurte și „crăpate” în față*, încheiate în nasturi; c. *scurte și „înfundate”*, încheindu-se sub braț și pe umăr. La toate cele trei tipuri, pieptarele de sărbătoare sînt împodobite cu broderii executate pe „tasma” cu ibrîșin și cu mătase colorată în stil floral și aplicații din piele decupate în diferite forme. 2. Cel mai important centru de mobilier făcînd parte dintr-un grup de sate din nordul Gorjului — Novaci, Baia de Fier, Suseni, Runcu, Șomânești, Albeni. Producția P. și a satelor amintite este asemănătoare, vîndînd în același timp strîns legături cu centrele mai puternice din Vilcea. Fagul, esența cea mai des folosită, se procura din pădure în timpul iernii cînd lemnul este mai sărac în sevă. Uneltele și tehnologia folosite sînt asemănătoare cu ale altor centre din țară. (v. **Romanii de Sus și Budureasa**.) Uneltele întrebunțate au fost toporul, maui și penele pentru despicat trunchiurile de copac, „mezdreaua” pentru netezit „lobdele”, adică scîndurile, „horjul” pentru „ulucire”, executarea șanțurilor de îmbinarea pieselor componente. Asamblarea pieselor se făcea cu „muchea bardei”, la „ulucul lor” și acolo unde era nevoie se consolidau prin cuie de lemn. Se lucrau lăzi de zestre, hambare, dulapuri înalte, mese rotunde, scăunele și scaune, toporii de coasă, furci, jucării și mai rar obezi sau roți. Lada de zestre constituie piesa principală în producția satelor respective. Din punct de vedere al formei, lăzile de aici se încadrează tipului cu capac plan, răspîdit în toare regiunile țării. Părțile componente sînt: cele patru picioare, fundul, pereții formați din mai multe scînduri, „capetele” (părțile laterale), „coperișul” (capacul) și două „căpătiie” în stînga și în dreapta capacului. Decorul se realizează după

încheierea completă a pieselor componente prin asocierea a două tehnici: incizare și colorare. Ornamentarea începe prin colorarea unor părți cu dungi alternante cu roșu și verde. Folosirea vopselelor naturale, preparate din plante — bozul (*Sambucus nigro*) pentru roșu și urzica (*Urtica dioica*) pentru verde, constituie o dovadă a vechimii acestei tehnici de ornamentare. După vopsire „lacrele” se „scriu” sau se „horjează” cu „flori lăcrate”. Motivele cele mai frecvente sînt formate din cercuri și semicercuri, jocuri de linii drepte, unghiuri hașurate etc. Apare evidentă preferința pentru folosirea ornamentului geometric, care are la bază pătratul și unghiul simplu sau cu hașuri. Circulația motivelor decorative întîlnite pe lăzile din P. și celelalte sate gorjene este largă, motive similare întîlnindu-se în Muntenia, Moldova sau Transilvania. Diferită este compoziția ornamentală care dă specific centrelor sau zonelor. La P. s-au lucrat și mese dulap sau dulapuri înalte decorate pe picioare, sertar și uși, cu motive și compoziții asemănătoare lăzilor, mese rotunde cu trei picioare și scăunele. Scaunele înalte cu spătar aparțin ca tip ținuturilor transilvănene. Desfacerea produselor se făcea prin tîrguri sau mergînd cu căruța în satele de cîmpie.

Bibl. ref.: G. Stoica, *Centre specializate în confecționarea mobilierului din Oltenia*, în SCIA, 15, București. (G.S.)

pomeselnic v. căiță.

pomnol v. instalații pentru încălzit.

pondiă, tavan din scînduri de fag, subțiate pe margini în așa fel ca să se petreacă unele peste altele; frecvent în Oltenia la casele vechi. (P.P.)

poneavă 1. Țesătură din lînă compusă din două foi, folosită pentru acoperit patul, răspîndită în Cîmpia Banatului, zona Crișurilor, Arad, Țara Almăjului (fig. 432). Nota deosebită a p. este dată de cromatica vie realizată prin combinarea culorilor primare și de aspectul dantelat obținut cu ajutorul tehnicii karamani. În zona Crișurilor sînt răspîndite p. cu „table” sau în „ochiuri”, (decor asemănător fagurelui), p. în „vîrste alese” sau p. cu „jură verde” (chenar). P. cu tăblii de la Șicula (Arad) au cîmpul central împărțit în pătrate colorate în tonalități vii — roșu, verde, uneori negru — în mijlocul cărora sînt alese în tehnica karamani, romburi crenelate succesive, avînd marginea exterioră terminată în „cîrlige”. Cromatica romburilor este în contrast cu aceea a fondului, tonuri închise pe fond deschis sau invers, cu accente de alb. Întreaga compoziție are un chenar marcat de o linie dințată, de culoare deschisă sau policromă dispusă pe marginea țesăturii. Alte p. au decorul format din motive geometrice — variante ale rombului crenelat — dispuse în registre intercalate de grupuri de dungi înguste, repartizate uniform pe suprafața țesăturii (fig. 433). P. de la Șicula, cunoscute și sub denumirea de p. cu „câi”, se caracterizează printr-un decor grupat în jurul unui motiv central și un chenar. Cromatica vie amintește de „cili-mele” bănățene. 2. Țesătură de bumbac, specifică Banatului, folosită pentru acoperit patul sau masa. Se caracterizează printr-un decor geometric realizat cu o singură culoare, roșu aprins sau brun. Motivele alese peste fire se desfășoară pe întreaga suprafață a ponevei. (G.S.)

Fig. 432. Foie de poneavă, Sîrbova, Timiș, sec. 20.

PONEHALSKI, Alexandru, pictor muralist și zugrav de icoane, care a cutreierat satele, marcînd prin creația sa evoluția stilistică a picturii maramureșene. Își desfășoară activitatea în sec. 18 pe Valea Cosăului, Valea Izei, Valea Marei și Valea Vișeuului. Semnează pentru prima dată la 1754 pictura bisericii din Călinești-Căieni (Maramureș). Pictează apoi biserici și icoane la Budești-Susani (1755—1760), Sîrbi-Susani (1755—1760), Budești-Josani (Maramureș) (1761—1762), pictura ușii diaconesti de sud din biserica de la Ferești (Maramureș). Din 1768 apar și în zona Bistrița-Năsăud icoane lucrate de P. La 1769 semnează cu numele de „Alexa Zugravu” pictura bisericii din Berbești (Maramureș) iar între 1777 și 1779 icoanele împărătești de la Giulești-Mănăstirea (Maramureș). Pictura

Fig. 433. Poneavă de lină, Racovița, Timiș, sec. 20.

murală a bisericii leud-Deal (Maramureș) (1782), poate fi considerată cea mai importantă operă a pictorului. Caracteristic pentru picturile murale ale artistului este încadrarea scenelor în suprafețe dreptunghiulare constituind frize suprapuse. Cu toate acestea în pronaosul bisericii din leud, dedicat „judecății de apoi”, compoziția se desfășoară liber pe tot peretele. În redarea personajelor apar sporadic elemente de port popular ceea ce le conferă și valoare de document pentru studiul costumului. Culoarele folosite, roșu-cărămiziu, ocră, brun, verde-măsliniu, negru și mult alb, susțin prin alternanța lor ritmul compoziției.

Bibl. ref.: I. Bîrlea, *Icoane din Maramureș*, Cluj-Napoca, 1975; A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1982; N. Porumb, *Icoane din Maramureș*, Cluj-Napoca, 1975. (G.S.)

POP, Anuța (zis a Osului) (n. 1930, com. Săpînța, jud. Maramureș). A învățat să țesă și să coasă de la mamă și bunică continuând tradiția sau înnoind repertoriul moștenit. În prezent, lucrează în cadrul cooperativei meșteșugărești atît țesături de interior — „țoluri”, „șterguri”, fețe de pernă, fețe de masă — cît și piese de port — cămăși, „gatii”, „lecrice”. A primit numeroase premii la diferite manifestări culturale artistice și la expozițiile din cadrul Festivalului național „Cîntarea României”. (G.S.)

POP, Gligore (zis a lui Sandu Anii) (n. 1917, com. Hodac, jud. Mureș). Unul dintre cei mai valoroși constructori de fluieri din acest centru. A învățat meseria de la tatăl și bunicul său. Lucrează fluier din lemn de prun și de „loză” (răchită).

În ultimul deceniu a început să coloreze fluierul în roșu, brun, albastru, și să le ornamenteze. (G.S.)

POP, Ion, zugrav de biserici, din sec. 19, care a pictat și icoane pe sticlă. Prima lucrare datată este o icoană cu sf. Petru și Pavel din 1841. Eleganța desenului, expresivitatea personajelor, modul de redare al veșmintelor cu falduri drepte, fețele cu ochii mari, migdalați, aspectul coloritului și fondul alb, totul indică un pictor de biserici, care a știut să-și valorifice cunoștințele cînd a trecut la tehnica picturii pe sticlă. Lipsa jocului de umbră și lumină, caracteristică picturii pe sticlă, este suplinită prin modalitățile de distribuire a culorii, prin alternanța nuanțelor. Ritmul constituie o notă caracteristică cu ajutorul căruia se accentuează ideea centrală și este susținută compoziția. Una din cele mai valoroase icoane, „Intrarea în biserică”, semnată „Ion Pop zugrav din Făgăraș la anul 1865” se află în colecția Muzeului Brukenthal din Sibiu. Alte lucrări ale aceluiași pictor se găsesc în colecțiile Muzeului Unirii din Alba Iulia și ale Muzeului etnografic Cluj-Napoca precum și în multe case țărănești sau colecții particulare.

Bibl. ref.: I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975; Gh. Pavelescu, *Pictura pe sticlă la români*, în „Revista Fundațiilor Regale”, 3, București, 1945. (G.S.)

POPA, Matei v. Mărginimea Sibiului.

POPA, Radu v. Mărginimea Sibiului.

POPOVICI, Nedelcu (1735—1771). Pictor originar din com. Ciacova, jud. Timiș. Și-a desfășurat activitatea în Banat dominînd prin personalitatea lui aproape o jumătate de secol. Bun cunosător al tradiției artistice europene pe care o redă în mod personal. A pictat biserici de la Lipova, Jebel, Ciacova și Gad (Timiș), Sîngiorgiu (Mureș), Cîlnic (Caraș-Severin). Picturile sale sînt caracterizate printr-o stilizare caligrafică, aproape geometrizantă. Icoanele sînt reprezentate după canoanele bizantine provinciale, așa cum s-au cristalizat în arta sîrbească a frescelor. Datorită lucrărilor sale, P. este una din figurile proeminente ale artei bănățene din sec. 18. (G.S.)

POP Moldovan, Ioan (1774—1869). Primul pictor de icoane venit de la Nicula (Cluj) în satul Galați (Țara Oltului) la sfîrșitul sec. 18. În 1808 se mută în Făgăraș, iar în 1818 în Șchei (Brașov). A format mulți pictori de biserici și de icoane pe lemn și pe sticlă. Lucrările lui dovedesc cunoștințe anatomice bazate pe îndelungă practică a meșteșugului. Unul din fii săi, Mișu Pop (1827—1892), a făcut studii de pictură la Viena iar la înapoierea sa în țară a fost profesor de desen la gimnaziul român din Brașov. (G.S.)

Poseștii Pămînteni (sat, com. Posești, jud. Prahova). Aici se păstrează o biserică din lemn, valoros monument de arhitectură populară, construită în jurul anului 1750. De plan dreptunghiular, cu absida altarului nedecroșată, fără pridvor, tip destul de frecvent în partea de est a Munteniei și mai ales în Buzău. În pronaos se păstrează piatra de mormînt a ctitorului Matei Seresea, moșnean cunoscut din documente anterioare, datată 1738. (G.S.)

postav, stofă de manufactură sau industrială, folosită în mediul rural pentru confecționarea

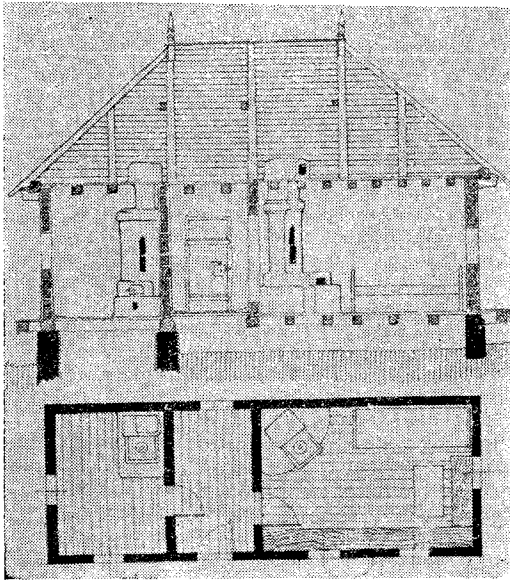

Fig. 434. Casă cu tindă și două camere, Prahova, sec. 20.

unor piese de port (cioareci, sumane, veste) în Transilvania și Banat începînd din a doua jumătate a sec. 19. (G.S.)

postavă v. covată.

postăviță 1. Ladă în care se scurge făina măcinată de pietrele morii. **2.** Albie mică lucrată dintr-o bucată de lemn, cu capetele frumos fasonate, în care se ține făina ori se frămîntă pîinea, frecventă în Muntenia, Oltenia și Dobrogea. (G.S.)

potlogi, un fel de obiele din blană de oaie, de formă dreptunghiulară, purtate împreună cu opincile în Gorj. (G.S.)

potnogi v. iepe.

potnoji v. iepe.

poturi, pantaloni largi, confecționați în ateliere sătești sau la orașe din stofă fină, purtați în zile de sărbătoare în satele din Cîmpia Munteniei și din Dobrogea. Caracteristic **p.** este adunarea lărgimii în partea din spate și pe șolduri, într-un grup de crețuri sau pliseuri mărunte. **P.** au brăcinarul format dintr-o betelie de stofă cusută peste crețuri, întreruptă în față, în dreptul șliului și încheiată cu nasturi. În jurul buzunarelor laterale și de-a lungul piciorului **p.** aveau un decor cu găitan negru de mătase. (G.S.)

prag, grup de motive ornamentale dispuse în benzi orizontale pe marginea de jos a „boscelor” purtate în Cîmpia Munteniei. (G.S.)

Prahova, zonă etnografică dificil de delimitat, dacă părăsim Valea Prahovei ca fir conducător și ne extindem asupra teritoriului cuprins între bazinul superior al Ialomiței și cel superior și mijlociu al Buzăului. În sens strict, zona **P.** acoperă Valea Prahovei cu așezările înșirate de-a lungul râului de la Azuga în nord pînă la Filipeștii de Tîrg în sud, precum și cu cele situate pe înălțimile versanților de est ai subcarpaților Ialomiței, cum

ar fi Talea, Adunați, Provițele și Măgureni; la aceasta s-ar adăuga Valea Doftanei de la Trestieni, Prislop, Teșila și Negrești în nord pînă la Brebu și apoi la Telega și Băicoi în sud. În această zonă s-ar cuprinde sate aflate pe trei nivele de relief: munții Bucegi și munții Baiului, Subcarpații Prahovei și treapta înaltă a Cîmpiei Ploieștiului. În **P.** așezările sînt de tip răsirat în zonele înalte, cu stîne la munte și cu tendință de adunare pe firul văilor și în Subcarpați. Ocupațiile tradiționale ale oamenilor erau creșterea vitelor și a oilor, pomicultura. În sec. 19 cărușia a avut de asemenea un rol important. Zona a fost însă destul de devreme (mijlocul sec. 19) supusă unor puternice transformări datorită industrializării legată de exploatarea petrolului și de exploatarea forestieră. Arhitectura este dominant de lemn în cununi orizontale de bîrne de brad de munte (fig. 434), de fag în Subcarpați. Prispa și foșoarele mici dau o notă aparte acestei arhitecturi locale. Costumul femeiesc se compunea din cămașă încrețită la gît, cu altii și încreț și din fotă ușor cutată, cu fond albastru închis și cu o bată colorată verde, roșu, albastru la poale, o variantă de fotă neîntîlnită în altă parte (fig. 435). Bărbații purtau cămașă dreaptă și cioareci de pănură albă, veste negre. Extinzîndu-se la întregul teritoriu recunoscut ca „Prahovean”, pe temeuri mai mult administrative, și de aceea destul de fluctuante, trebuie să mai adăugăm că el cuprinde: **1.** Zona Prahova (mai sus descrisă). **2.** Zona Teleajen. **3.** Subzona Chiojdurilor (trecînd și în jud. Buzău) care formează o micro-unitate etnografică deosebit de interesantă. **4.** Zona Cricovului cu Lopatna. **5.** Zona de cîmpie a Gherghiței drenată de numeroase cursuri de apă tributare Ialomiței, Prahovei și Teleajenului, cu multe bălți. **6.** Zona de cîmpie a Sărății, trecînd

Fig. 435. Costum cu fotă plisată, Prahova, sec. 20.

și în județul Buzău. Să amintim că între județele Prahova și Buzău exista la mijlocul sec. 19 jud. Săcuieni (Saack) care cuprindea în partea de munte și Chiojdurile, coborînd spre Cislău și Calvini, toponime vorbind limpede de originea transilvăneană a locuitorilor. (P.P.)

PRALEA, Emil (n. 1914, com. Leșu, jud. Bistrița-Năsăud). Meșter tâmplar stabilit la Hodac (cunoscut centru de fluierari din jud. Mureș). Absolvent al școlii de arte și meserii din Năsăud, practică pînă în 1954 tâmplăria. După această dată începe să ornamenteze instrumentele făcute de renumitul constructor de fluierie Pop Gligore. El a introdus tehnica bățuirii și ornamentării fluierelor din Hodac cu creștături. **V. instrumente muzicale și fluier.** (G.S.)

pranic, mai de lemn în forma unei lopățele, folosit cînd se spală rufele la rîu. În Transilvania, **p.** are uneori pe una din fețe motive geometrice executate în tehnica creștăturilor. (G.S.)

praștie, curea lungă de 3—4 m și lată de cca 3 cm, decorată cu ținte, care se înfășoară peste chimir în zona Bran. (G.S.)

Preteasa (sat, com. Valcău de Jos, jud. Sălaj). Centru de mobilier care și-a încetat activitatea.

prepeleac, suport pe care se așează oalele în Transilvania, confecționat dintr-o cracă groasă cu multe ramuri, înfipt în pămînt în apropierea bucătăriei sau a stînei (fig. 436). În nordul Olteniei prepeleacul este fixat uneori într-un suport de lemn și ținut în tindă. În Maramureș se numește și „sărcier”. (G.S.)

Fig. 436. Prepeleac cu oale, Maramureș, 1975.

prepiic v. laviță.

pricoiță v. strai.

prigitoare v. fotă.

primez, perete despărțitor în interiorul casei; la casele de lemn din Banat și Oltenia, **p.** este uneori de piatră sau cărămidă pentru a împiedica un even-

tual incendiu ce s-ar naște de la vatra alipită de el. (P.P.)

Prisăcani (sat, com. Nicolae Bălcescu, jud. Botoșani). Sat vechi răzășesc, intrat ulterior în stăpînirea spătarului Neculai Stratulat, în care se află o biserică valoroasă din punct de vedere documentar, construită în 1657. Ridicată pe fundații de piatră, cu pereții din birne și acoperită inițial cu stuf, apoi cu șindrilă. De plan bazilical, compus dintr-o navă alungită cu absida altarului în formă poligonală. Tavanul pronaosului este drept iar deasupra naosului se înalță o cupolă cu baza octogonală. Ulterior, s-a adăugat pe latura de sud un pridvor cu turlă-clopotniță deasupra. (G.S.)

prisnel, roțiță de lemn care se fixează spre vârful fusului pentru a-i imprima o mișcare de rotație continuă în timpul torsului. **P.** este decorat în unele părți ale Transilvaniei cu incizii și creștături sau cu motive pictate. (G.S.)

prispă, element important al casei țărănești românești, denumit și „tîrnat” sau „galerie”, prezent și la casele negustorești și boierești în forme dezvoltate; la origine, apărînd temelia casei de umezeală și de apa provenită de la ploii și zăpezi, **p.** s-a dezvoltat cu timpul într-o terasă scundă de piatră și pămînt, înaltă pînă la 60 cm, lată de 80—120 cm (fig. 437). La casele vechi și sărace **p.** este lipită cu lut. Destul de timpuriu, **p.** a început să fie podită cu scînduri, apoi a fost îngrădită cu un „părmaic” și au apărut și stîlpii. Dezvoltată la început numai la fața casei, **p.** s-a extins și pe una sau două laturi; în Moldova se întîlnesc frecvent **p.** de jur împrejurul casei. La sfîrșitul sec. 19 și în prima jumătate a sec. 20, **p.** devine partea cea mai decorată a casei țărănești, prin „părmaicul” de scînduri tăiat la cuțitoaie sau cu fierăstrăul, prin „cosoroaba” sau „fruntarul” cioplit și mai ales, prin stîlpii ciopliți și prin arcadele de lemn. **P.** joacă același rol constructiv, funcțional și decorativ și la casele de piatră, cărămidă sau chirpici, locul „părmaicului” și al stîlpilor de lemn luîndu-l balustrada de zidărie, coloanele, pilaștrii și arcadele de zidărie sau paintă. **P.** din punct de vedere funcțional, este un spațiu semiadăpostit pe care se stă în anotimpurile calde, la lucru sau pentru odihnă; ea este și locul de observație al întregii gospodării, pe timp de ploaie și de iarnă putîndu-se circula pe ea împrejurul casei la adăpostul streșinilor largi. **P.** este unul din elementele care contribuie la definirea caracterului deschis al casei românești, țărănești, negustorești, boierești, înscrîndu-se prin aceasta în zestrea specifică a spiritualității românești. (P.P.)

pristolnic, cruce de lemn cu mare varietate de forme și ornamente legată de cultul morților (fig. 438). Cele mai multe **p.** au forma unor troite cu patru brațe, ornamentate prin creștere și traforare. În Oltenia pe suprafața **p.** sînt conturate prin incizii și figurile unor sfinți cu capul aureolat. Unele **p.** din Maramureș denumite „pecetare”, de o rară frumusețe, au forma tronconică, cu brațele abia sugerate. Una dintre cele mai mari colecții de „pecetare”, cu piese de valoare excepțională se găsește la Sighet. În zona de pietrari din jurul Istriței (Buzău), se fac și **p.** din alabastru sau de piatră în formă de trunchi de piramidă. Indiferent de formă, toate **p.** au crestate la baza lor, inițialele

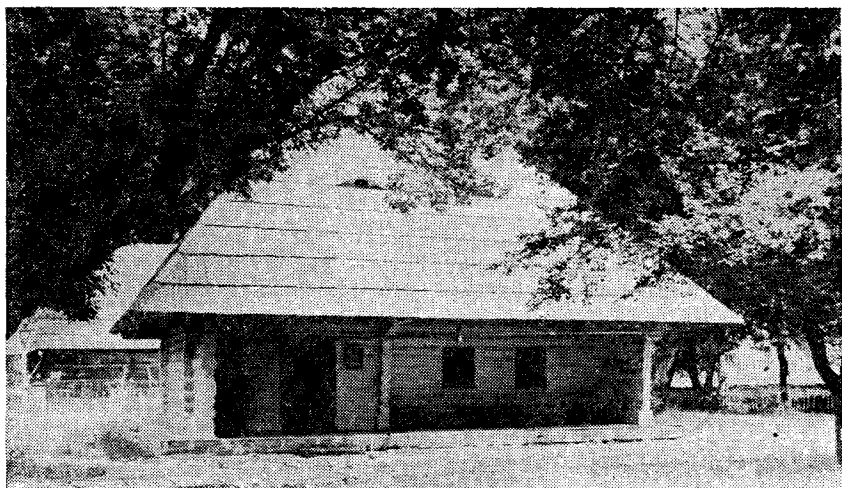

Fig. 437. Casă cu prispă fără stilpi, Straja, Suceava, sec. 18.

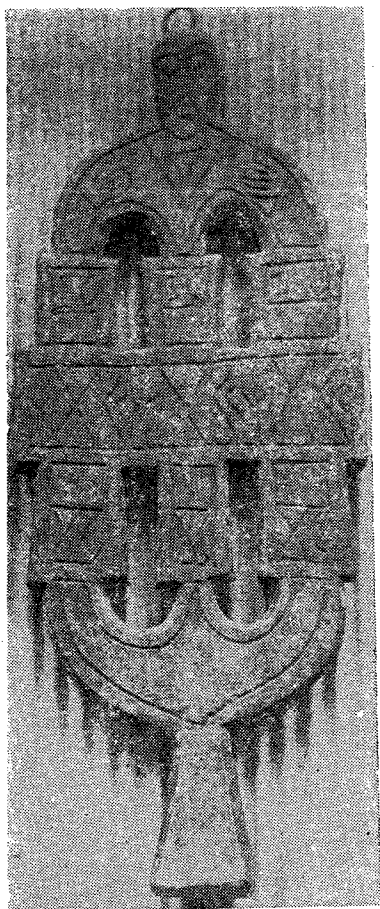

Fig. 438. Pristelnic de "ormă antrepomorfă, Oltenia, sec. 19.

lui Hristos înscrise într-un pătrat, care se aplică pe pînile rituale — colaci, căpeți, prescuri etc. **P.** de formă rotundă, folosit de aromâni este numit și „simnător”. Același tip se întîlnește și într-unele sate din partea sudică a Olteniei. (G.S.)

pritoc v. așezări.

procoviță v. strai.

PRODAN v. Maerii Albei Iulii.

propoadă, ștergar de cap cu ornamente țesute sau cusute la capete, specific portului femeiesc de pe Valea Jiului și din Pădureni. (G.S.)

prostire de culme, țesătură din bumbac specifică nordului Moldovei, decorată cu modele executate în „neveditură” și dantelă croșetată, cu care se acoperă, „culmea”. Peste **p. de c.** se așează piesele de port pentru sărbătoare. (G.S.)

Puchenii Mari (sat, comună, jud. Prahova). Centru de ceramică smălțuită cu producție mare care a furnizat olărie Bucureștiului și satelor din Cîmpia Munteniei. Produce: oale, străchini, farfurii. Oalele sînt decorate cu motive florale, linii drepte și ondulate, iar străchinile și farfuriile cu stropituri sau culori scurse. (G.S.)

Pucioasa (oraș, jud. Dîmbovița). În „Casa Dobrescu” din **P.**, monument de arhitectură de la sfîrșitul sec. 18, este organizată expoziția de artă populară a județului. Colecțiile constituite după 1974, ilustrează creația artistică din **P.**, Pietroșița, Runcu, Rîu-Alb și Văleni (Dîmbovița). În expoziție sînt prezentate unelte de muncă legate de principalele ocupații, mobilier, țesături de interior și costum, ceramică și feronerie din sec. 19 și 20. (G.S.)

pui 1. Ornament mărunt realizat în tehnica cusăturii sau alesăturii, dispus pe gulerul, piepții, spatele, poalele cămășilor țărănești. **2.** Ornamente dispuse în rînduri orizontale pe catrințele și șorțurile costumului popular. (G.S.)

pulpene, capetele fotei de Bran care se petrec în față una peste alta, decorate cu dungi în diferite culori, cu dominantă de roșu. (G.S.)

pumnași, manșete împodobite cu cusături, montate la mîncile cămășilor bărbătești și femeiești. (G.S.)

punct de cusătură, tehnică de lucru executată cu acul pe suprafața unui material. În arta populară românească se găsesc multe **p. de c.**, folosite individual sau în combinație unele cu altele. 1. **Punct bîndățean**, cusătură executată sub formă de lanțușor pe deasupra materialului, fără a se ține seamă de numărul firelor. Răspîndit în Banat, zona buciumanilor din Munții Apuseni și Valea Ampoiului. Se folosec încă de la începutul sec. 19 la decorarea cămășilor și poalelor. 2. **Punct bătrînesc**, cusătură frecventă în arta populară românească, mai ales la cămășile din Moldova, Muntenia și Oltenia, care poate fi considerată o variantă a tehnicii în „puncte crucești”. Se lucrează jumătăți de cruci cu fir gros de lînă (un mînunchi de mai multe fire), care se lasă mai larg, ca o buclă; cusătura apare în diferite variante: a. **Punct gras**, echivalentul punctului bătrînesc în Muscel. Se lucrează în două sensuri — orizontal și vertical în funcție de model; b. **Punct bătrînesc moldovenesc**. Se lucrează în aceleași sensuri, dar modelul apare compartimentat în unități pătrate; c. **Punct bătrînesc oltenesc**. Se lucrează orizontal, vertical și oblic cu un relief mai redus. 3. **Punct în bușteni**. Pentru fiecare rînd se coase o linie diagonală cu fir peste care se adaugă jumătăți de cruci. Sistem de cusătură foarte răspîndit în zonele Olt, Argeș, Țara Vrancei, Țara Bîrsei, Muscel. 4. **Punct în cruce**, denumit general și „punct în muște”, întîlnit în toată țara, format din două linii oblice încrucișate (fig. 439). S-a folosit la decorarea cămășilor femeiești și bărbătești, a ștergarelor, cearcea-

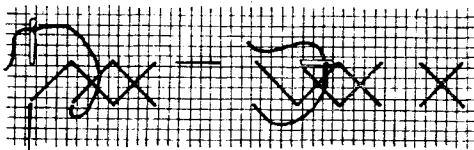

Fig. 439. Punct de cusătură în cruce.

furilor etc. În zonele Olt, Gorj, Vîlcea, Pădureni, Mărginenii Hațegului, Valea Jiului, punctul poartă denumirea de „șinorește în cruci drepte”, iar în Munții Apuseni de „brînelește”. Pentru completarea ornamentelor pe scoarțe sau păretare se folosesc în zonele Ialomița, Brăila, Rîmnicu Sărat, Dîmbovița, Muscel, Argeș, Olt și „crucele duble” executate cu lînă. 5. **Punct oblic**, cusătură folosită la delimitarea rîndurilor de la altiță, a celor de pe mîncă și de la marginea gulerului. Are aspectul unor linii oblice lucrate una lîngă alta. 6. **Punct oriental cu fir metalic**, se înfățișează ca o cusătură peste fire, avînd dedesubt o umplutură. Aspectul bombat al modelului apropie această cusătură de broderia artistică. Modelul se execută cu două fire, unul metalic auriu sau argintiu — care apare pe față și unul din ață albă, cu care se coase pe dos. Foarte frecvent la cămăși e din Banat. 7. **Punct românesc**, cusătură foarte veche cunoscută în toate zonele etnografice ale țării, compusă din linii verticale sau orizontale cu ajutorul căreia se realizează motive geometrice.

Bibl. ref.: P. Petrescu, E. Secoșan, A. Doagă, *Cusături românești*, București, 1974. (G.S.)

pungă cu căldăruși, săculeț de piele decorat cu „ațe”, șișeturi din piele, la capetele cărora sînt fixați „căldăruși”, podoabe metalice de formă sferică. **P. cu c.** era purtată la brîu de femeile din Munții Apuseni. (G.S.)

pupăză 1. Colac integrat elementelor de artă plastică populară, făcut din cocă, legat de ritualul nupțial. Din aluatul dospit se modela colacul de formă dreptunghiulară sau avînd patru brațe, „patru colțuri”. Uneori avea o formă patrată și era împodobit cu „poame”. Era dus la nuntă de către 2—4 fete. Colacul era rupt deasupra capului mirilor, ca să le aducă noroc. 2. **P. „mare”**, colac mare circular, umplut cu stafie și împodobit cu flori, făcut de mama miresei, care îl pune în lada cu zestre; uneori avea și formă antropomorfă. 3. **Colac de formă alungită**, împletit din două șuvițe de aluat, mărginite cu a treia șuviță netedă. Se dăruia doar femeilor, de pomană, la unele sărbători ca rit apotropaic. 4. **Colac cu formă antropomorfă**, „de păpușă”, de „femeie”, pe care și-l dăruiau fetele cînd se făceau „surate”. 5. **Colăcel rotund** care se dăruia la doi din copiii care participau la ritul de fertilitate și pentru mana laptelui la animale. O **p.** se lega cu niiele de răchită verde și la mînerul șuștarului, pentru a „influența” beșugul de lapte, prin relație simpatetică. 6. **Colac de formă alungită care se dăruiește pentru morți**. Uneori colacii pentru riturile de înmormîntare au forme de pasăre, de porumbel, de pupăză.

Bibl. ref.: A. Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea; Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, 1976. (M.B.)

PURCARIU Matei, zis **Țimforea** (1836—1906). Cunoscut pictor pe sticlă din Țara Oltului, originar din satul Cîrțișoara (Sibiu). A învățat meșteșugul de la tatăl său Ion Purcariu. Lucrările lui se disting printr-un pronunțat caracter narativ, prin detaliile cu valoare etnografică, prin conținutul moralizator ilustrînd o anumită concepție de viață. În picturile lui sînt prezentate personaje din lumea satelor: lăutari, ceterași, cimpoieri, cîrciumari, satirizînd anumite moravuri ale epocii, nedreptatea socială. Concludente în acest sens sînt icoanele reprezentînd „Judecățile de apoi” în care sînt înfățișate, într-o formă plină de haz oamenii cu greșelile lor, inspirate din viața satului. În ansamblul picturilor apar și personaje din lumea urbană preluate poate din gravurile populare. Îndepărtîndu-se uneori de erminii, **P.** introduce în picturile sale și elemente de peisaj cu caracter arhitectonic, subliniind viziunea sa decorativă. Culorea separă planurile fără să contribuie la accentuarea expresivității. Compozițiile trebuie privite scenă cu scenă deoarece toate spațiile goale sînt acoperite cu elemente decorative — ramuri cu flori rotunde alternate de frunze așezate simetric. Personajele dispuse pe un fond alb sau roz în degrade se detașează egal. Cromatică se compune din tonuri de roșu, albastru, ocră, galben, deschis, verde, brun, negru și auriu, alb, roz. Uneori, meșterul explică scenele prezentate prin texte scrise cu litere cîrșite redată cu stîngăcie și cu greșeli. **P.** a pictat și icoane pe lemn, lăzi

de zestre și crucifixe. Întreaga lui operă are aspectul unei ilustrații a legendelor biblice, redată cu o imaginație surprinzătoare pentru un țaran care nu și-a părăsit satul niciodată. Ca un omagiu adus pictorului, la Cîrțișoara s-a deschis în 1968 un mic muzeu de pictură pe sticlă.

Bibi. ref.: I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975; I. Tătaru, *Un mare meșter iconar — Țimfoarea*, în AP, 4, 1961. (G.S.)

purici, cuie sau pene scurte de lemn înfipte în birnele pereților ca să înlesnească aderarea lipiturii de pământ sau a tencuiei; procedeu vechi, migălos, dispărut azi, a mai putut fi întâlnit acum un deceniu la case din Moldova; azi înlocuit cu plasa de sîrmă bătută în cuie sau cu șipcile încrușișate bătute de asemenea în cuie de fier. (P.P.)

purtatul pe cap, modalitate de a transporta greutatea cunoscută mai ales în sudul țării, Oltenia, parțial în Muntenia de nord-vest și de sud-vest, Hunedoara. Pentru a suporta mai ușor greutatea și pentru a oferi o bază mai sigură, între greutate și cap se interpune un colac de țesătură sau de cîrpe, numit *glavnic*, *oblamnic*, *oblanic*; pe cap se poartă oale, ulcioare, cofe, ciubere cu apă, albi sau „postăvi”, banițe, în general deci obiecte sau vase de plan circular, echilibrate lesne pe creștet; se poartă pe cap și dovleci, saci, legături de legume sau chiar

leagăne cu copii mici, adică sarcini asimetrice, mai greu echilibrate. **P. de c.**, dată fiind aria de răspîndire în țara noastră, este considerat o moștenire romană, această modalitate de transport fiind comună în Europa, țărilor mediteraneene. (P.P.)

putinei, vas din doage sau mai rar din ceramică, în care se bate laptele, pentru a scoate untul. **P.** din lemn are formă tronconică, în general fără alt decor în afara cercurilor de lemn fixate printr-o împletitură cu aspect estetic. **P.** din ceramică roșie nesmălțuită, are un decor realizat cu pensula compus din dungi dispuse orizontal și uneori crăcuțe de brad. **P.** din doage a fost răspîndit în toată țara; cel din ceramică în Banat și unele părți ale Transilvaniei. Se întâlnește sub denumiri diferite: „bădău”, „bădîni”, „hurdoi”, „untăriță” etc. (G.S.)

Puțuri (sat, com. Castranova, jud. Olt). Aici se păstrează încă un „cenușar”, construcție care face tranziția de la bordei la casă. Ridicat în 1890, astăzi în proprietatea lui D. Popescu, „cenușarul” este făcut din cărămidă arsă, cu acoperiș în patru ape și învelitoare de tablă. Prezintă plan în formă de cruce, asemănător bordeielor. Pe tencuiala din exterior meșterul popular a executat o serie de motive geometrice. Construcția a fost folosită ca locuință și circiumă. (G.S.)

puzderie, partea lemnoasă ce rămîne din cînepa melițată, folosită pentru foc. (G.S.)

R

RADU, („Zugravul”, „Dascălul”) (1740—1802). Descendent dintr-o familie de zugravi din Tîrgoviște a lucrat la decorarea multor monumente din Țara Românească și Transilvania: Cerneți (Mehedinți) în 1761, Gura Văii-Bogdănești (Vâlcea) în 1758, Hălmașiu (Arad) în 1768, Brădetu (Argeș) în 1761 etc. Creația sa în stil brîncovenesc, cu pregnante ecouri de artă populară, se caracterizează printr-un desen simplu și expresiv, o cromatică caldă. El a întocmit un caiet de modele după picturile vechi, folosit de zugravi pînă spre mijlocul sec. 19. (G.S.)

ram v. **iram**.

ranți 1. Cline de formă trapezoidală montați în părțile laterale ale sumanului din Bihor. **2. R.** cu **dîniți**, colțişori mărunți realizați printr-o cusătură la marginea pînzei (Transilvania). (G.S.)

rară, basma de formă triunghiulară, confecționată din pînză industrială, purtată pe cap de nevestele din Sărata (Sibiu). (G.S.)

ratoș, denumire dată unor construcții caracteristice avînd rolul hanului, de adăpostire a călătorilor, atelajelor și mărfurilor. Programul arhitectonic al **r.**, denumit și „rateș” este complet diferit ca cel al hanurilor din Țara Românească. Construit mai ales la punctele importante ale drumurilor mari ale Moldovei, la răspîntii, la vaduri de ape (Hanu Ancuței pe apa Moldovei, Dumbrăveni pe apa Siretului), **r.** se caracteriza printr-o anume fortificare a construcției. De formă dreptunghiulară alungită, de dimensiuni apreciabile (Hanu Ancuței: 36 m × 16 m), **r.** avea ziduri groase ca de cetate (60—80 cm), porți de stejar masiv ferecate, ferestre puține, cu gratii. **R.** avea două intrări dispuse în axul lung al clădirii, între ele, în interior fiind lăsată cale liberă pentru carele și căruțele ce intrau și erau adăpostite peste noapte, cînd porțile se închideau. Într-o parte a clădirii se aflau camerele pentru mîncat, dormit, pregătirea hranei, precum și locuința hangului iar în cealaltă parte erau un fel de boxe pentru care și animale, precum și pentru eventuale mărfuri ce se descărcau. Arhitectura **r.** este închisă, cu toate încăperile inclusiv spațiile pentru animale și vehicule sub același acoperiș cu căpriorială vizibilă. Astfel de **r.** se mai aflau la Roznov (Neamț), Erbiceni și Ruginoasa (Iasi), Șerbești (Neamț), Drăgușeni-Boroaia (Suceava), Bălănești (Neamț). (P.P.)

raze, cuie de lemn bătute în stîlpii prispei, în peretele casei sau în gard, folosite pentru urzit (Valea Jiului). (G.S.)

răboj v. **crestături în lemn**.

Răcăciuni (sat, comună, jud. Bacău). Prin strădaniile pasionatului colecționar V. Heisu, s-a constituit aici o admirabilă colecție de artă populară donată Muzeului județean Bacău. Pe baza acestei colecții, îmbogățită ulterior, s-a organizat o expoziție ilustrînd specificul satelor: Orbeni, Răcăciuni, Pincești, Parava, Valea Seacă și Corbasca (Bacău). De excepțională valoare artistică este colecția de port popular. (G.S.)

Răchitoasa (sat, com. Răchitoasa, jud. Bacău). În cimitirul din **R.** se află biserica de lemn ridicată de marele clucer lanache în 1650; de plan dreptunghiular cu absidă poligonală decroșată și pridvor deschis cu stîlpi ornamentați pe latura sudică, monumentul este caracteristic pentru această parte a Moldovei. (G.S.)

Rădășeni (comună, jud. Suceava). Aici se păstrează biserica ctitorită de Ștefan Tomșa, ridicată în 1623. Construită din birne de lemn, de plan dreptunghiular, cu absida altarului poligonală decroșată și pronaos poligonal. În 1909 biserica a fost lărgită prin adăugarea unui pridvor închis. (G.S.)

Rădăuți (oraș, jud. Suceava) **1.** Cunoscut centru de cojocari care a produs mai multe tipuri de pieptare: a. *Cheptar cu briu și poale*, un tip deosebit de cojoc, față de cele purtate în alte părți ale Moldovei, lung pînă mai jos de genunchi, deschis în față, fără mîneci, tivit pe margini cu blăniță neagră de miel iar la guler și pe piept cu blană de dihor. Broderiile mărunte geometrice sau florale dispuse pe piept, la poale și pe șolduri sînt cusute cu lînică roșie, verde, galbenă, albastră și albă. Datorită aspectului elegant datorat croiului și decorului cheptarului cu briu făcea parte din costumul ceremonial al mirelui și miresei indiferent de anotimp. b. *Bundiță bătrîneasă* cu croială evazată la poale și un decor mai simplu, compus din cusături în cruciulițe executate cu ață neagră pe marginea „tasmalelor” (fîșii de piele subțire cu care se acopereau locurile de îmbinare a pieilor) și două buzunare. c. *Bundiță înfundată* încheiată pe umărul stîng și sub braț, fără ornamente, purtată de bărbați. d. *Bundiță „crăpată”*, deschisă în față, în decorul căreia intervin motive vegetale sau geometrice, introdusă în portul bărbătesc după al doilea război mondial. e. *Genuncher*, cojoc lung pînă la genunchi. Piese similare s-au executat și la Straja sau Vicovul de Sus (Suceava). **2.** Cel mai mare centru de olărie smălțuită din nordul Moldovei și unul dintre cele mai vechi. La **R.** s-au lucrat străchini, farfurii și oale de diferite mărimi. Străchinile au un fond alb-

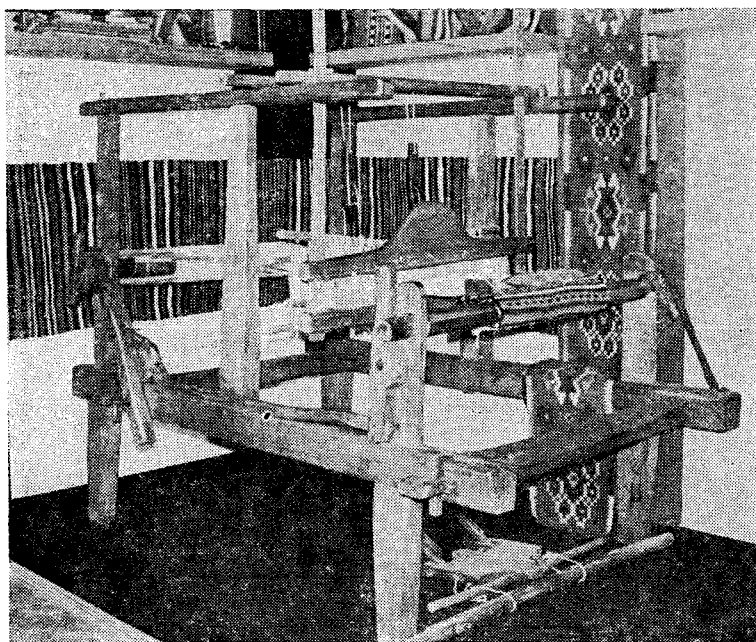

Fig. 440. Aspect din Muzeul meșteșugurilor, Rădăuți, Suceava.

gălbui peste care, fie sînt pictate flori stilizate dispuse pe centru sau pe margine, fie sînt trase cu cornul motive lineare care împart suprafața în trei sau patru registre. Motivele executate cu verde și brun se detașează frumos pe fondul deschis. Vasele mai noi au fondul roșu cărămiziu cu motive în alb, verde, brun. La **R.** s-a lucrat și așa numita ceramică sgrăfitată de Kutu reluată și îmbogățită de marele olar Colibaba (fig. 441). **V.** și **Colibaba C.** 3. În cadrul muzeului „Tehnicii populare bucovinene” se găsește o valoroasă colecție de artă populară care ilustrează meșteșugurile populare tradi-

Fig. 441. Ceramică de Kutu lucrată la Rădăuți, sec. 20.

ționale; olăritul, industria casnică, (fig. 440), confecționarea mobilelor și obiectelor din lemn, a pieselor de port și lăcerelor etc. din această parte a țării.

Bibl. ref.: E. Pavel, *Portul popular moldovenesc* Iași, 1976; B. Slătineanu, *Studii de artă populară*, București, 1973. (G.S.)

RĂDUCANU, Ion (n. 1927, com. Oboga, jud. Olt). A învățat să lucreze oale de la tatăl său, olar cunoscut în toată zona. Se remarcă ca unui dintre cei mai activi olari din Oboga, lucrînd în special căni, „taiere mari” și străchini, figurine zoomorfe, antropomorfe și avimorfe. Adaptînd producția centrului cerințelor actuale, **R.** lucrează piese noi cu caracter funcțional — servicii de țuică sau de cafea. În decorația pieselor tradiționale apar frecvent: cocoșul, steaua, valul, păunul, peștii, lucrute cu multă măiestrie. A fost premiat la concursul olarilor „Cocoșul de Horezu” și la Festivalul național „Cîntarea României”. (G.S.)

Răhău v. Valea Sebeșului.

Răpciuni (sat dispărut de pe Valea Bistriței la amenajarea lacului de acumulare de la Bicaz). Biserica de lemn din **R.** construită în 1773 și reconstruită la Muzeul satului și de artă populară este un monument de valoare artistică și documentară deosebit (fig. 442). De plan triconc, cu pronaos poligonal și pridvor cu stîlpi pe latura sudică. Spațiul interior este acoperit cu cupole pe nervuri curbe imitînd arhitectura de zid. Bogata ornamentație sculptată de la ancadramentele ferestrelor și ușilor, de la stîlpi și consolele mari pe care se sprijine șarpanta acoperișului indică mîna unor mari meșteri. (G.S.)

Rășinari (sat, com. suburb. municipiului Sibiu, jud. Sibiu). Aici se găsește unul dintre cele mai frumoase muzee satești din părțile Sibiului. Expo-

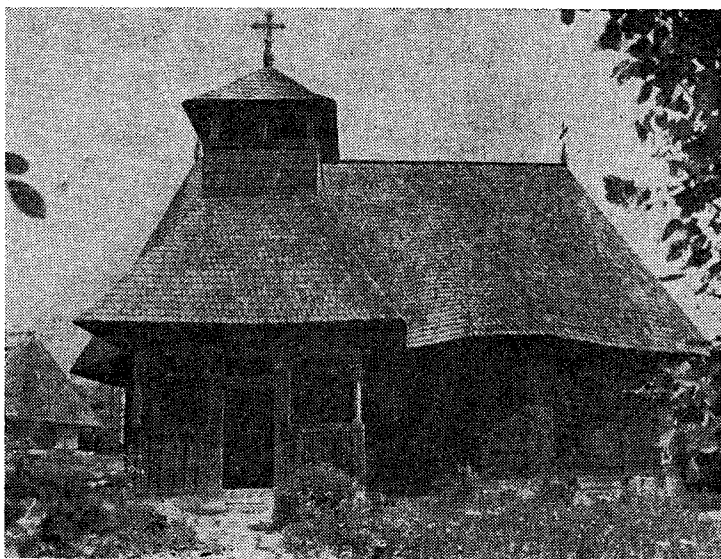

Fig. 442. Biserică de lemn, Răpciuni, Nea mț, 1773.

ziția ilustrează prin unelte legate de agricultură și pomicultură ocupațiile străvechi din zonă. (G.S.)

răsucitură, procedeu tehnic derivat din categoria elementelor decorative realizate în războiul de țesut. Se obține prin bătaia unor fire de culori diferite bine răsucite, în rostul țesăturii. În genere, răsuciturile apar în asociere cu vergile ca și zimții. (G.S.)

rășchirat, operație care urmează torsului, prin care se fac sculele cu un „rășchitor”, compus dintr-o tijă cu câte o „peană” o stinghie orizontală, fixată la capete. Rășchitorul se ține cu mâna dreaptă, iar cu stînga se duce firul. Se leagă capătul firului de „peana” de sus a rășchitorului, se duce în jos pe o parte a axului vertical, se ridică și se așează de cealaltă parte a axului apoi se continuă alternativ, pînă la formarea unei „jirebii”. Firele de pe zece fuse formează o „jirebie” de zece coți. Fiecare jirebie se împarte în zece „jirebițe” avînd câte trei fire legate la capăt cu o ață. **R.** se face cu atenție deoarece orice greșeală în încrucișarea firelor împiedică formarea „jirebițelor”. (G.S.)

rășchitor v. rășchiat.

rățică, dantelă mărunță care se coase pe marginea ștergarelor de cap în nordul Moldovei. (G.S.)

război 1. Termen folosit de meșteri locali pentru a desemna o supraînălțare a pereților, de la nivelul podului în sus, oferind o suprafață suplimentară pentru desfășurarea unei ornamentații cu console de lemn cioplite sau strunjite și cu un decor în relief de tencuială de inspirație urbană; modalitate de apropiere a casei țărănești de cea orășenească, ca rezultat al unui curent de imitație, a unei mode din jurul anilor 1900. Termenul a fost înregistrat în Muscel și Argeș, fenomenul este însă mai general. **2.** Denumire dată unui patruleter, mai mult sau mai puțin alungit, alcătuit din birne, scînduri, stinghii, aplicîndu-se la diferite obiecte, așa cum este și cazul **r.** de țesut, al **r.** de la joagăr,

la **r.** de curățat pieile. (P.P.) **3.** Instalație pentru țesut de două tipuri: a. **R. de țesut orizontal** (fig. 443), răspîndit fără excepție în toată țara. Se compune din „picioarele” dinainte și dinapoi reunite prin cele două „tălpi” ale **r.** Pe picioarele din spate se sprijine „sulul dinapoi” pe care se înfășoară urzeala, iar pe picioarele dinainte stă sulul pe care se înfășoară materialul țesut. Între cele două suluri sînt agățate pe doi montanți „străji” și o vergea orizontală, „brîgilele” în care se fixează spata, ițele și scripeții. Fixarea și învîrtirea sulului dinainte se face cu un fel de lopăciță perforată denumită „bărbătuș”, prin care trece o vergea, „muierușcă”, legată de talpa **r.** de țesut cu o ață. În vîrtirea și fixarea sulului dinapoi se face cu ajutorul unei vergele lungi numite în unele zone „sclobozîtor”. Paralel cu cele două tălpi ale **r.** de țesut se găsesc „tălpicile” sau „iepele”, pedale cu care se ridică sau se lasă în jos ițele, legate de ele cu „ațele tălpișilor”. b. **R. de țesut vertical** (fig. 444), folosit numai pentru țesutul scoarțelor mari în atelierele specializate sau în atelierele „trăistarilor” care țes din păr de capră. V. și **Petrești.** (G.S.)

răzor v. măcău.

recăl, piesă de costum specifică sezonului rece, lucrată în gospodărie, purtată în Țara Oltului, atît de bărbați cît și de femei. **R.** este de două feluri: a. **R. „hoizănesc”** scurt pînă mai jos de talie, purtat la Avrig (Sibiu) este confecționat din pănură seină sau neagră. Piepții și spatele sînt croiți dintr-o singură bucată de țesătură, mînceile cu clini drepți și o „broască”, clin triunghiular sub braț. Răscroiala de la gît este simplă fără guler. Se poartă pe umeri fără a îmbrăca mînceile. b. **R. „romănesc”** apare în două variante: *femeiesc*, din pănură neagră, croit din foi drepte, cu clini și mîncei racordate la umăr, lung pînă aproape de glezne, căptușit cu pinză colorată și bordat cu catifea neagră; *fecioresc* mai scurt, încheiat în față, cu buzunare și nasturi.

Fig. 443. Război de țesut orizontal, Pietroasa, Bihor, sec. 20.

Fig. 444. Război de țesut vertical, Cisnădie, Sibiu.

guler din blană de miel. Pe căptușeala din față și pe revers, se aplică o bucată de stofă roșie lată de cca 10 cm. (G.S.)

Reghin (oraș, jud. Mureș) 1. Muzeul etnografic R. concentrează în patrimoniul său obiecte de artă

populară românească de pe Valea Gurghiului, Valea superioară a Mureșului, Valea Luțului și zona de cîmpie a județului. Colecțiile constituie un document asupra vechimii, continuității și unității populației românești în această parte a țării. În expoziția muzeului din R. sînt prezentate unelte de muncă, unelte și produse ale meșteșugurilor țărănești și îndeletnicirilor casnice, elemente de arhitectură, țesături de interior, port popular, podoabe, mobilier ș.a., selecționate după criteriul valorii științifice și artistice. Sînt prezentate de asemenea într-o expoziție în aer liber cîteva gospodării și instalații tehnice țărănești. O fototecă amplă și o suită de filme documentare completează imaginea asupra culturii populare românești din satele județului. 2. Aici se găsește o biserică de lemn de plan trilobat, aspect rar întîlnit în Transilvania, indicînd influențe moldovenești venite prin Pasul Tulgheș. Pronaosul de formă dreptunghiulară are abside poligonale cu cîte trei laturi și absida altarului decroșată. Pridvorul închis cu clopotniță deasupra este situat pe latura de vest fiind probabil rezultatul unei refaceri din 1857. Nava centrală este acoperită cu bolți semicilindrice. În interior se păstrează și o icoană semnată de „Toader zugrav la 1748”. Pictură de factură populară în altar.

Bibl. ref.: E. Greceanu, *Tipologia bisericilor de lemn din zona centrală a Transilvaniei*, în „Monumente istorice, studii și lucrări de restaurare”, București, 1966. (G.S.)

Remetea Chioarului (comună, jud. Maramureș). Aici se păstrează una din cele mai frumoase biserici de lemn, monument de arhitectură populară, construită la 1800. Ridicată pe fundații de piatră cu pereți în cununi încheiate în coadă de rîndunică la colțuri. De plan dreptunghiular cu absida decro-

șată, pridvor cu arcade frumos cioplite. Deasupra se înalță un impresionant turn-cloșniță. (G.S.)

Rieni (sat, comună, jud. Bihor). Așezată pe un deal ce domină împrejurimile, biserica din **R.**, construită în 1754, este unul dintre cele mai frumoase monumente de lemn în România. Ridicată pe un soclu de piatră, înlocuit cu unul de beton la restaurarea din 1960, biserica are pereții din birne de gorun încheiate la colțuri în coadă de rândunică. Pentru susținerea acoperișului deasupra căruia se înalță și turla, capetele ultimelor trei cununi sînt mai lungi formînd console profilate cu retrageri succesive către suprafața peretelui. Acoperișul este format din două corpuri: unul deasupra navei, celălalt deasupra absidei, unite prin învelitoarea de șindriiă. Sistemul de boltire original este adaptat spațiului creat de acoperiș. Peretele despărțitor dintre pronaos și naos inițial străpuns de o singură deschidere, a fost modificat prin crearea unor ferestre cu zăbrele de lemn. Decorația în lemn este opera unor mari meșteri, în special aceea a portalului în formă de arcadă, în care se îmbină „funii”, „rozete”, „cruci”, „triunghiuri”, „pomul vieții” într-o compoziție ornamentală impresionantă. Interiorul bisericii este pictat de cunoscutul zugrav argeșean David în 1755. În pictura lui se simte influența artei populare locale din care preia motivele și cromatica unor frize. (G.S.)

Rimetea (sat, comună, jud. Alba). Muzeul comunal Rimetea a luat ființă în 1951 din inițiativă locală, pe baza unor donații. Colecțiile s-au completat ulterior prin achiziții și noi donații. Expoziția muzeului ilustrează ocupațiile și meșteșugurile cu accent principal pe meșteșugul prelucrării fierului. (G.S.)

Rîmnicu Sărat (oraș, jud. Buzău). Muzeul orașenesc **R.S.**, înființat în 1960, deține colecții de etnografie și artă populară, costume, țesături de interior, mobilier, ceramică, reprezentative pentru Valea Rîmnicului. (G.S.)

Rîmnicu Vilcea (municipiu, jud. Vilcea) 1. Aici se păstrează casa Anton Pann (sec. 18), monument reprezentativ pentru arhitectura populară vilceană. 2. Muzeul județean **R.V.** deține importante colecții de artă populară expuse în cea mai mare parte la Bujoreni (Vilcea). (G.S.)

rîșniță 1. Unealtă folosită la măcinatul smalțului identică cu aceea întrebuințată la măcinatul boabelor de grîu sau de porumb, fiind însă prinsă pe un suport mai solid. **R.** este alcătuită din două pietre rotunde, suprapuse, groase de cca 15—25 cm și cu un diametru de cca 40 cm, așezate într-un „ocoli” de lemn circular; piatra de jos este fixă iar cea de sus este „alergătoare”, fiind mișcată cu un „otic”, o vergea de lemn prevăzută la capătul de jos cu un cui mare de fier ce intră într-o gaură făcută în piatra de sus; capătul de sus al „oticului” este fixat în grinda tavanului. Olarul apucă „oticul” de partea lui de jos și-i dă o mișcare circulară învîrtind piatra de deasupra. Amestecul de smalț se toarnă prin gaura din centrul pietrei de deasupra unde se află și axul celor două pietre, ajunge între cele două pietre, unde se răspîndește pe toată suprafața pietrei de dedesubt și este zdrobit; „ocoliul” de lemn are un „girliciu” și un „scoș”, uluc mic pe unde iese produsul măcinat;

distanța dintre cele două pietre se micșorează treptat, printr-un mecanism simplu de reglare, pînă ajunge să fie aproape nulă, cele două pietre lipindu-se una de alta, ceea ce are drept rezultat măcinarea foarte fină a smalțului; cu **r.** se macină și huma sau alte argile necesare în procesul de producere a vaselor de lut. (P.P.) 2. Unealtă similară de proporții mai mici folosită pentru măcinat porumb sau mei pentru animale și pentru prepararea „păsatului”. (G.S.)

rîu, cusătură cu diferite modele, care împodobește mîncile sub altii, piepții sau spatele cămașilor. V. și **cămașă**. (G.S.)

roată 1. Principala unealtă a olarului. Una din invențiile majore ale omenirii, marcînd trecerea de la ceramica lucrată prin modelare sau alăturare de suluri. **R.** este alcătuită din două discuri de lemn unite printr-un ax vertical, solidar cu cele două discuri. Discul de sus cu diametrul de 20—30 cm, numit „taier” în Oltenia, „fedeu” în sud-vestul Transilvaniei, este făcut din lemn tare, de cires. Discul de jos, **r.** propriu-zisă, numită uneori și „butuc” (Săsciori-Alba), făcută tot din lemn greu și tare, are 50—60 cm diametru. Axul, numit și „fus”, înalt de 1—1,10 m, este înfipt în discul de sus și străbate pe cel de jos. Capătul axului se învîrtește într-o piliuță de fier, înainte vreme într-o măsea de cal (Hurez); sub „taier” (discul de sus), axul este prins în „gîscă” o legătură de lemn fixată de lavița lîngă care este instalată **r.** De aceeași laviță sînt prinse și „răzătorile”, două stinghii subțiri cu care olarul își răzuie mîinile cînd sînt prea încărcate de lut. Sub a doua laviță, așezată la nivelul discului inferior, se află „plimba”, o stinghie de care-și sprijină olarul picioarele; tot suportul de stinghii de lemn se numește „războiul **r.**”. Atunci cînd olarul imprimă cu piciorul o mișcare de rotație discului de jos (întotdeauna mai mare și mai greu decît cel de sus), axul se învîrtește antrenînd în merul lui discul de sus, pe care olarul așează bulgărele de pămînt destinat modelării (fig. 445). Poziția olarului la **r.** diferă de la un centru la altul sau pe zone mai mari: astfel

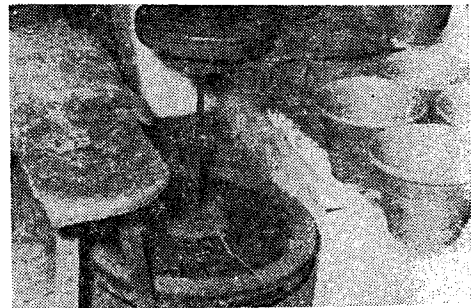

Fig. 445. Roata olarului, Birchîș, Arad, sec. 20.

el poate sta „călare” pe ax, sau poate sta la stînga sau la dreapta lui, după cum mai mișcă **r.** cu un picior sau altul. Viteza de rotire este considerabilă, pentru a permite modelarea vasului într-un timp cît mai scurt, ca să nu se usuce lutul; formarea unei stră-

chini pe r., de pildă, la Hurez, durează cca un minut și jumătate. La r. lucrează bărbații, fiind o muncă grea. Într-un singur centru, Coșești (Argeș), au lucrat la roată și femeile. (P.P.) 2. Pieptănătură bătrânească cu părul împletit în cozi de la ureche și așezate r. pe cap, specifică unor zone din Transilvania și Banat. 3. Ornament realizat din panglică încrețită, roșie sau verde, aplicat pe șorțul femeiesc în satele pădurenești din zona Perșanilor. 4. Ornament romboidal frecvent pe scoarțele muntenesti. (G.S.)

roată de tors, instalație folosită într-unele zone din Transilvania pentru tors (fig. 446). A pătruns în industria casnică românească prin intermediul populației de origine germană. (G.S.)

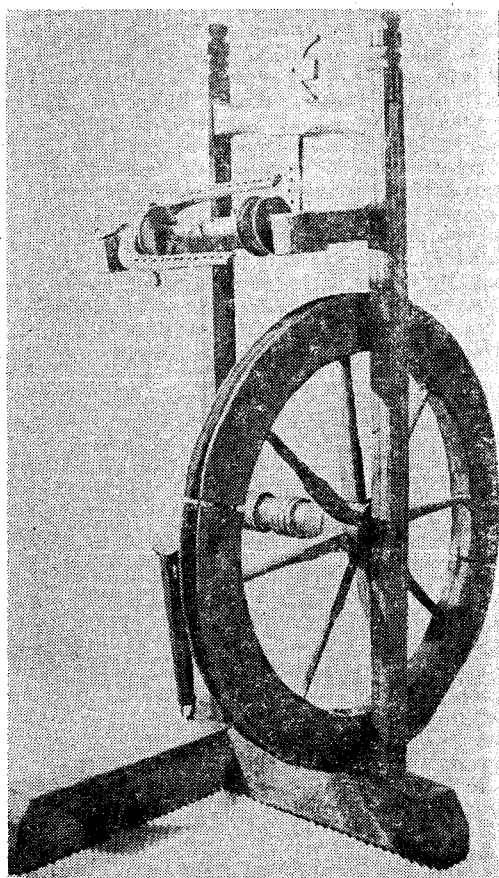

Fig. 446. Roată de tors, Transilvania, sec. 19.

rodan, unealtă cu ajutorul căreia se deapănă pe țevi firul pentru războiul de țesut, folosită în satele din Cîmpia Dunării și Dobrogea. Pe un cadru de lemn așezat orizontal, se fixează la un capăt o roată cu manivelă iar la celălalt capăt un fus sprijinit pe doi montanți; pe roată și pe fus trece un fir gros de ață din cîneapă care acționează ca o curea de transmisie. Cînd femeia învîrtește

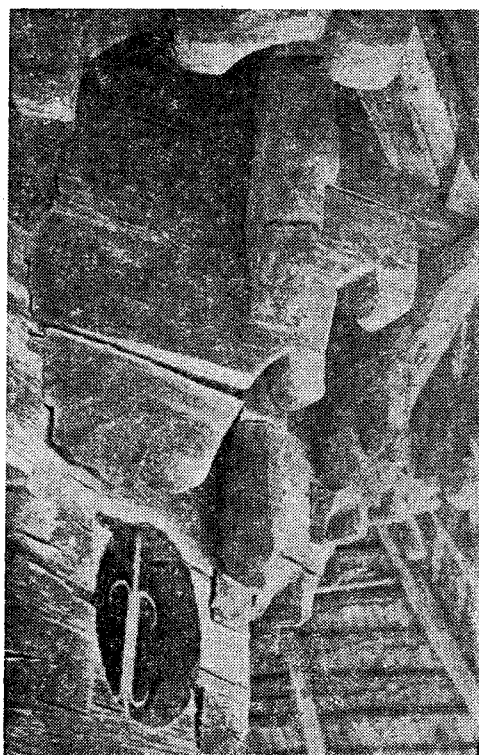

Fig. 447. Console la absida altarului bisericii din Rogoz, Maramureș, 1663.

roata cu ajutorul manivelei, ața acționează fusul răsucind țeava introdusă pe axul fusului. Alături de r. se așează vîrtelnița cu un scul de pe care se deapănă firele pe țevi. Cădrul de lemn și montanții pe care sînt fixate roata și fusul sînt decorate adesea cu caneluri și triunghiuri crestate. (G.S.)

RODIAN, Aurel v. Laz.

Rogoz (sat, orașul Tîrgu Lăpuș, jud. Maramureș). Așezare situată la confluența apelor Lăpușului cu Libotinul, atestată documentar din 1488, în care se află două biserici de lemn dintre care una de valoare excepțională. Cel mai vechi monument este biserica cu hramul Sfinților Arhangheli, construită, după tradiție, în 1663, la doi ani după distrugerea unei alte biserici de către tătari. Construcția este ridicată din grinzi masive de ulm încheiate în unghi drept cu absida altarului decroșată cu șapte laturi și pronaos absidat fără pridvor. Pronaosul și naosul sînt acoperite cu boltă din scînduri fără retragere, întărită printr-o meșter grindă decorată cu creștături (fig. 447.) Acoperișul înalt are streășina mult lărgită pe latura de nord creind pe toată lungimea bisericii un spațiu adăpostit pentru „masa moșilor”. Deasupra pronaosului se ridică turnul foarte înalt cu stîlpi, arcade și balustradă traforată din scînduri dispuse în consolă. Coiful conic are la bază patru turnulețe. Biserica din R. este bogat decorată cu sculptură ca și casele

și porțile din zonă. Ancadramentul de la intrarea de pe latura sudică se termină la partea superioară în formă de acoladă; un brâu în formă de funie se desfășoară numai pe latura sudică având la jumătate o rozetă; pe latura nordică sînt două rozete. Capetele grinzilor ce sprijină streșina sînt cioplite în forme variate cu terminație în cap de cal, cu excepția a două dintre ele reprezentînd probabil un cap de bour. Pictura din 1785 este opera zugravilor Radu Munteanu din Ungureni (Maramureș) și Nicolae Mare din Poiana Porcului (Maramureș), fragmentele de pictură care se mai păstrează indică buna tradiție a picturii de acest gen din sec. 18. Biserica a fost pictată a doua oară în 1834 de un zugrav necunoscut, opera sa fiind de slabă calitate artistică. Cea de-a doua biserică din R. cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”, adusă aici în 1883 din Scuiu de Sus (Maramureș) a fost construită probabil după marea invazie a tătarilor din 1717. Clădirea este ceva mai mică, iar elementele sculptate din lemn sînt reduse la minimum. Pictura, icoanele, mobilierul alcătuiesc un ansamblu cu valoare estetică scăzută.

Bibl. ref.: R. Crețeanu, *Bisericile de lemn din Rogoz (Țara Lăpușului)*, în RMIA București, 1976. (G.S.)

Roman (municipiu, jud. Neamț). Centru de ceramică cu dezvoltare deosebită în care s-au lucrat străchini și oale de diferite mărimi ornamentate cu cornul sau cu pensula. Motivele sînt geometrice sau florale, de culoare verde deschis sau brun, pe fond alb, asemănătoare cu cele de la Rădăuți. Pe buza vasului sînt pictate rămurele cu frunze în albastru, galben și verde alternat. (G.S.)

Romanați, zonă etnografică bine conturată, integrată astăzi județului Olt, ocupînd teritoriul situat în dreapta Oltului. În partea de nord a R. se înalță culmile țeșite ale platformei oltenice, care se răsfrîă printre afluenții Oltului și Jiului, scăzînd pînă se pierd în Cîmpul Caracalului. De aici începe partea vălurită și terasele acoperite cu dune de nisip ajungînd pînă la Dunăre. Oltețul și Teslului străbat R. de la vest la est, apele curgătoare lipsind aproape cu totul mai ales în Cîmpul Caracalului. Terenul bun pentru cultivat a favorizat dezvoltarea așezărilor încă din neolitic, unele dintre ele continuînd să existe pe aceeași vatră pînă astăzi. Descoperirile de la Vădastra, Opași, Crușovu, Brastavăț (Olt), atestă practicarea unor ocupații și meșteșuguri importante: agricultura, creșterea animalelor, torsul, țesutul, împietitul, olăritul, prelucrarea lemnului ș.a. Așezări numeroase din epoca bronzului și fierului au fost descoperite în ultimii ani. Pentru istoria poporului român, cu precădere pentru procesul de romanizare, zona R. este foarte importantă. La Scudava sau la Romula cercetările au scos la iveală materiale bogate care dovedesc o intensă locuire. Tot în bazinul Oltului inferior a luat naștere una din primele formațiuni politice românești de tip feudal, toponime ca Fărcașele trimittîndu-ne cu gîndul la voievodatul lui Fărcaș. Pe acest fond de îndelungă tradiție zona R. se conturează cu limite destul de precise cuprînzînd un număr mare de sate: Grădinari, Strejești, Cîrloganii, Plesoi, luncu Jianu, Morunglav, Oboga, Găneasa, Vulpeni, Baldovinești, Bobcești, Piatra

Olt, Romăna (Bals), Bîrza, Brîncoveni, Pîrscoveni, Voineasa, Dobrun, Osica de Sus, Fălcoiu, Cezieni, Dobrosloveni, Fărcașele, Drăghiceni, Stoenesti, Gostavăț, Deveselu, Redea, Vlădila, Traian, Băbiciu, Rotunda, Studina, Scărișoara, Bucinișu, Brastavăț, Rusănești, Obîrșia, Urzica, Vădastra, Vădăstrița, Vișina, Cîlieni, Tia Mare, Ștefan cel Mare, Ianca, Grojdibod, Orlea, Izbiceni, Gîrcov, Giuvărăști, Tudor Vladimirescu (Corabia) (Olt). Așezările din partea de nord a R. sînt mai mici, de tip răsfrîat, cu casele dispuse de-a lungul unei linii principale. În partea de sud satele sînt de tip adunat sau în cazul satelor mai noi, de tip geometric. În R. pînă în jurul anului 1900 au fost multe bordeie, căpușite cu lemn de stejar, cu bogată ornamentație la intrarea în gîrlici, acoperite cu paie. Casele sînt construite din paiantă, chirpici, ceamur și pămînt bătut, acoperite cu tablă. Planul bordeielor cuprindea de la 3—6 încăperi; planul de casă cel mai răsfrîndit pe la începutul sec. 20 a fost cel cu două camere de locuit despărțite printr-o tindă în care se afla vatra. Interiorul locuinței, cu camere spațioase, avea un mobilier simplu dispus împrejurul pereților. Scoarțe bogat decorate cu modele alese, policrome, erau așezate pe pereți; velințe învîrgate erau așternute pe paturi iar pe lîngă pereți se înșiruiau căpătîie de lînă; teancurile de țesături stivuite deasupra lăzilor de zestre dădeau o imagine asupra vredniciei femeii. La vatră o mulțime de vase din aramă cu forme elegante (fig. 448) sau vase de ceramică, lucrate în celebrul centru de olari Oboga, formau inventarul bucătăriei. Portul popular femeiesc de R., compus din cîrpă de borangic, cămașă cu poale, vilnic sau zăvelci (fig. 449), bete, „casacă”, cojoc sau șubă, se numără printre cele mai decorative din Oltenia. Culorile vii, în special tonuri de roșu din combinații armonioase, conferă calități estetice fundamentale, definitorii costumului de R. Costumul bărbătesc se distinge prin prezența unor piese bogat ornamentate cum sînt: „casaca”, șuba, cojoacele cu „cosoae”, avînd un croi caracteristic și o cromatică rafinată. Culorile vii ale brîielor și cojoacelor, potențate de albul cămașilor și al șubelor, dau o notă de distincție specială portului bărbătesc din zonă. Arta populară a R. se remarcă printr-o unitate stilistică și un colorit viu, specific zonelor însoțite de cîmpie. Vecinătatea cu jud. Dolj în partea de vest și cu jud. Teleorman la est este ilustrată printr-unele interferențe și schimburi culturale exprimate în special prin cromatică și motive decorative, evidențînd legătura cu zonele înrudite din Cîmpia Dunării, care se întind din jud. Mehedinți pînă în Tulcea. (G.S.)

Romanii de Sus (sat, oraș Horezu, jud. Vîlcea). Centru de mobilier a cărui dezvoltare a fost favorizată de existența pădurilor din zona subcarpatică a Olteniei. Pe lîngă excepționalele realizări, în domeniul arhitecturii, case, stîlpi, frontare, balustrade, porți, troițe — se detașează în complexul creației centrului, mobilierul și obiectele de uz gospodăresc. Alături de puternicul centru de la R. de S. meșteșugul s-a dezvoltat și în alte sate care au lucrat aceleași categorii de obiecte; Călimănești—Brezoii, Bîldari, Bistrița, Vaideeni, Urșani, Slătioara-Cerna, Șirineasa și Frîncești. La R. de S. au lucrat permanent 40—50 de familii, meșteșugul

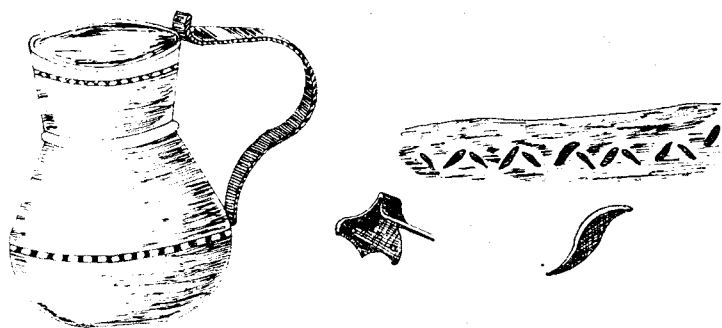

Fig. 448. Cană de aramă, zona Romaniți, sec. 19.

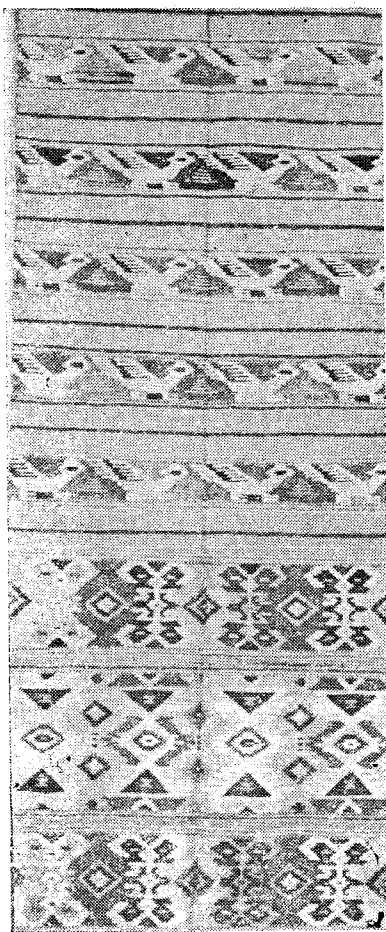

Fig. 449. Zăvelcă, zona Romaniți, sec. 20.

constituind ocupația principală la care participau toți membrii familiei. Diviziunea socială a muncii în cadrul familiei se făcea pe categorii de lucrări; procurarea și pregătirea materialului erau executate de bărbați, iar femeile lucrau la confecționarea fuselor, împletitul coșurilor și decorarea pieselor

de mobilier și a lingurilor. Desfacerea produselor mari, în special a pieselor de mobilier, revenea bărbaților, iar lingurile, fusele și coșurile erau vândute de femei prin târgurile din apropierea satelor. Tehnica de lucru și obiectele de uz gospodăresc. Din prima categorie fac parte lăzile de zestre, mesele cu „cîrcei” sau „ciocane”, mesele înalte, dulapurile-masă, hambarele, și scăunelele. Caracteristica mobilierului de aici constă în simplitatea formelor și finețea motivelor decorative. Cea mai importantă piesă de mobilier, *lada de zestre* se încadrează din punct de vedere morfologic în două tipuri distincte: a. *ladă cu capac plan*; b. *ladă cu capac bombat*. Ornamentele sînt dispuse pe partea din față a lăzilor și uneori pe capac (fig. 450). De obicei, decorul se compune din două medalioane centrale cu două-trei cercuri concentrice în mijlocul cărora se află o rozetă; împrejurul medalioanelor este executat un joc de linii curbe cu compasul. Picioarele și capetele lăzilor sînt ornamentate simplu, cu „brăduți” sau hașuri duble. Decorul de pe capacul lăzilor se compune fie din semicercuri întretăiate, fie dintr-un joc de linii drepte, asemănătoare celor de pe picioare și capete. O piesă deosebită este *lăcrița*, lada mică folosită pentru păstrarea actelor și altor obiecte de valoare. *Hambarele* au forma

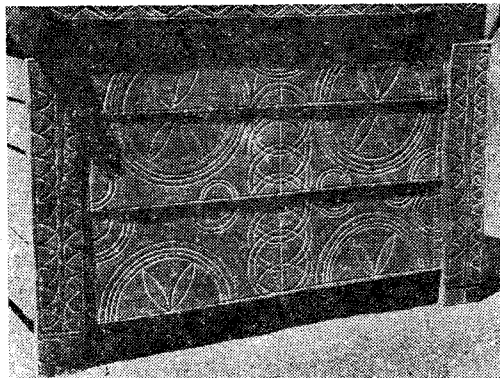

Fig. 450. Ladă cu capac bombat, Vilcea, sec. 20. Detaliu.

lăzilor de zestre cu capac drept mai simplu ornamentate cu dimensiuni corespunzătoare funcției. *Masa-dulap* de formă dreptunghiulară are spațiile de sub blat închise prin pereți de scîndură și două uși lucrate fiecare dintr-o singură bucată de lemn. Decorul, dispus pe cele două uși și uneori pe pereții laterali este asemănător celui de pe lăzile de zestre. *Dulapul înalt* (fig. 451), piesă caracteristică nordului Olteniei, are dimensiuni de 2,00 m × 1,20 m × 0,30 m. Scîndurile care formează pereții laterali sînt dispuse vertical. Cele două uși din față sînt prinse în balamale de lemn. Decorul acoperă toată suprafața

Călimănești, Slătioara, Bistrița. Meșteșugarii își desfășoară produsele în târguri și prin sate transportîndu-le cu carul ori „cu șaua”. La târgurile din Pietrari (20 iulie) și Jibla (8 august), participau toți meșterii din Vilcea; uneori mergeau și la Polovragi-Gorj, în Argeș sau chiar în Transilvania. „Drumurile de țară” constituiau o altă cale de răspîndire a produselor pe arii întinse. Transportul se făcea cu căruța și dura trei, patru săptămîni. Meșterii porneau din satele lor spre Craiova, făcînd un adevărat circuit al Olteniei; trecînd prin Vinju Mare, Gruia, Cujmir (Mehedinți), Plenița, Poiana Mare,

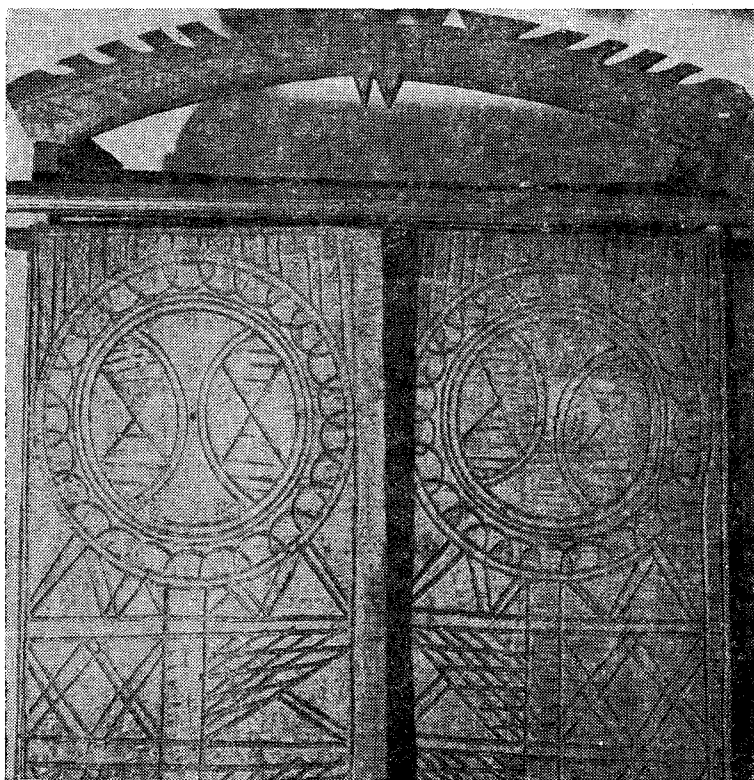

Fig. 451. Dulap înalt, Vilcea, sec. 20.

ușilor, picioarele din față, uneori părțile laterale și se desfășoară continuu sau în registre succesive delimitate prin linii orizontale. În mod excepțional se folosesc combinații de linii curbe grupate în jurul unui motiv central. *Masa rotundă* înaltă de 0,30 m are trei picioare frumos profilate. *Masa înaltă* de formă dreptunghiulară, cu un mic sertar, are ornamentele dispuse de-a lungul picioarelor și pe fața sertarului. *Scaunele rotunde* cu trei picioare au uneori fața decorată cu cercuri concentrice deosebindu-se astfel de cele lucrate în alte centre. Obiectele de uz gospodăresc, „postave” (copăi) pentru copii, „postave” pentru frămîntat pîinea, pisăloage pentru usturoi, „cîrpătoare de mămăligă”, „căuce” și linguri s-au lucrat în toate satele amintite. Astăzi ele se lucrează îndeosebi la Brezoi,

Negoiu, Bistrița, Bîrca (Dolj), Bechet, Corabia (Olt), urcînd apoi spre nord pe Valea Oltului către Vilcea.

Bibl. ref.: G. Stoica, I. Vlăduțiu, E. Secoșan, P. Petrescu, *Arta populară din Vilcea*, Rm. Vilcea, 1972. (G.S.)

Roșia (sat, comună, jud. Bihor) v. **Beiuș**.

Ropotin, sărbătoare integrată ciclului de primăvară, numită și *Repotin* sau *Cerină*. Nu are dată fixă, se ține în a 17-a zi după Paști, aproximativ în aprilie-mai. Din acea zi, în trei zile de marți consecutiv, femeile lucrau în comun capace de lut amestecat cu paie pentru astuparea gurei cuptorului și țesturi, calote mari, sub care se cocea pîinea, turtele, mălaiul, plăcintele etc. Ca invocare a belșu-

gului de pîine, țesturile erau stropite cu vin, din care, apoi gustau și femeile.

Bibl. ref.: S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români, Cincizecimea*, III, București, 1901; I. Mușlea, *Ov. Bîrlea, Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970. (M.B.)

Rozavlea (sat, comună, jud. Maramureș). La 1390 moșia Rozavlea, împreună cu Iza, Apșa de Jos, Rona de Sus, Bîrsana, Ruscova și Vișeu (Maramureș) sînt menționate ca posesiuni ale voievozilor Balc și Drag din Maramureș într-un act al regelui Sigismund. 1. În R. se află un valoros monument de arhitectură populară, biserica cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril. Construită pe fundații de piatră, din bîrne cioplite, încheiate în coadă de rîndunică, biserica are acoperiș înalt cu două poale, turlă pătrată și balcon cu 13 stîlpi pe care se sprijină un coif înalt de forma unei piramide octogonale. De plan dreptunghiular cu absida altarului în formă de poligon neregulat și pridvor deschis cu patru coloane și arcade frumos profilate. Pronaosul este despărțit de naos printr-un perete de bîrne străpuns de mai multe deschideri. Naosul prezintă un cafas iar bolțile au formă poliedrică cu trei laturi. Pictura naosului și pronaosului aparține probabil lui Ioan Plohod din Dragomirești (Maramureș). Pe un „jertvenic” pictat în altar se citește o inscripție cu anul 1825 dată la care a fost executată și pictura navei. Pictura bisericii se prezintă ca un ansamblu echilibrat în care s-au introdus puține scheme baroce. Suprafața este împărțită în panouri de dimensiuni egale, delimitate de coloane, cu excepția celei de pe boltă unde scenele se desfășoară liber. Costumele personajelor cuprind pe lîngă piese de epocă, elemente tradiționale cum sînt: cămașa albă, șalul, fusta roșie creată, șorțul, șirurile de mărgelile roșii. Cromatica se compune din roșu, albastru-ceruleum, verde, alb, negru, ocru-brun, gri și roz. 2. V. Săliște.

Bibl. ref.: I. Bîrlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909; A. Pop-Bratu, *Pictura murală maramureșeană*, București, 1981. (G.S.)

Rucăr (sat, comuna Rucăr, jud. Argeș). Aici se păstrează o casă tipică din sec. 19, construită pe soclu de piatră, cu pereți din bîrne de brad lipite deasupra, acoperiș în patru ape și învelitoare de șită. Cuprinde în plan trei încăperi: sală (tindă), odaie și cămară. Pe o scîndură a plafonului este creată data 1855 reprezentînd anul refacerii acoperișului. (G.S.)

rudă 1. Cusătură specifică bazinului Crișului Repede care delimitează spațiul sau organizează dispunerea anumitor motive. Se execută prin suprapunerea a trei puncte, dispuse la anumite distanțe în diagonală. 2. V. culme. (G.S.)

rudă miezească, punct de cusătură lată de 3-4 cm, dispusă în linie dreaptă sau frîntă. În bazinul Crișului Repede se folosește la trasarea conturului unor motive sau la formarea unor borduri decorative. (G.S.)

Rudeni (sat, com. Mihăilești, jud. Argeș) v. Sălătrucu.

RUGEA, Nicolae (1919-1980). Originar din Vaideeni, jud. Vîlcea, R. a fost unul din cei mai valoroși constructori de fluieri. A lucrat fluieri din lemn de prun și cavale din lemn de paltin ferecate cu fișii de alamă, cu calități sonore remarcabile, pe care le vindea prin țîrgurile din Oltenia și Transilvania sau echipelor de fluierași amatori. A participat la numeroase manifestări culturale artistice de la Rîmnicu Vîlcea și Craiova și a fost premiat la Festivalul național „Cîntarea României”. (G.S.)

Ruginoasa (sat, comuna Brăești, jud. Buzău). Aici se găsește o biserică construită la sfîrșitul sec. 18 din bîrne de stejar așezate pe soclu de piatră, cu șarpantă de lemn și învelitoare de șindrilă. De plan dreptunghiular simplu și absidă poligonală, cu spațiul altarului mărit simetric prin decalarea tîmplei și pridvor deschis cu stîlpi crestați artistici. Pronaosul și naosul sînt despărțite prin doi stîlpi legați o grindă profilată în formă de acoladă. Pentru acoperirea încăperilor meșterul popular a găsit soluții diferite: plafon drept din scînduri la pridvor, boltă semicilindrică sprijinită pe două grinzi late de stejar la naos, tavan drept din care se înalță o mică boltă semicilindrică la pronaos și altar. Cosoroaba de sub streșină este lată, susținînd direct căpriorii. Pictura interioară nu prezintă interes din punct de vedere artistic. (G.S.)

Ruginoasa (sat, comună Ruginoasa, jud. Iași). Han de dimensiuni mari situat în apropierea fostei curți boierești a familiei Sturza. Planul prezintă multe similitudini cu cel de la Tupilați (Neamț) prin marcarea clară a zonei rezervate călătorilor de aceea a „șandramalei”. Fațada principală prezintă un mic pridvor cu arcade și trei stîlpi de piatră adăugat probabil ulterlor. Ornamentația fațadei cu abside joase și goluri cu desen în arc frînt la timpene, reprezintă deasemenea modificări survenite pe la mijlocul sec. 19.

Bibl. ref.: H. Teodoru, *Hanul Ancuței*, în BCMI XXXVII, 1944; M. Ispir, *Ratoșele din Moldova*, în MIA, 1, 1976. (G.S.)

Runcu (sat, desființat, înglobat la satul Stoiana, com. Stoiana, jud. Gorj) v. Polovragi.

Rupea (oraș, jud. Brașov). Secția Muzeului județean Brașov, prezintă într-o expoziție de etnografie și artă populară aspecte ale culturii populare specifice zonei Tîrnava Mare. (G.S.)

ruptură, tehnică folosită în Bazinul Crișului Repede la executarea tivurilor ornamentale pe marginea de jos a cămășilor și la fixarea pliușurilor de la „pieptarul” spăcelor. Apare ca un rînd de găurele realizat numai pe un singur fir tras (G.S.)

rușală, argilă colorată în roșu folosită în unele centre fie ca angobă, în diluare cu apă, fie ca vopsea pentru trasarea cu cornul a diferitelor motive decorative; la Hurez r. se găsește pe dealul Vaideenilor. (P.P.)

Sabasa (sat, com. Borca, jud. Neamț) v. **Ghindăuani**.

Saelele (sat, com. Lunca, jud. Teleorman) v. **Islaz**.

sahan, vas de aramă cu capac folosit în Dobrogea pentru servit diferite mâncăruri. (G.S.)

Salacea (sat, comună, jud. Bihor) 1. Aici se găsește un important complex de pivnițe de vin, peste 900, dintre care unele din sec. 18. Tot din această perioadă datează podul de lemn construit peste apa Erului. 2. Centru în care se lucrează împletituri din papură, realizate artistic: coșuri de diferite mărimi, scaune etc. (G.S.)

sală 1. Denumire nouă dată tinzii odată cu schimbarea amplasării din poziția asimetrică la casele vechi, la poziția simetrică, mediană, la casele noi, devenită încăpere de trecere. 2. Prispă de la etaj a casei muscelene. (P.P.)

salbă, podoabă din monede, cu arie largă de răspândire în țara noastră (fig. 452). S. realizată din monede găurite și prinse pe o panglică sau înșirate pe o ață, este veche, așa cum atestă monedele din sec. 16 și 17 descoperite în săpăturile arheologice. Se pot stabili tipuri distincte de s., în funcție de modalitățile de prindere a monedelor între ele și de piesele auxiliare întrebuințate. S. sînt formate din una sau mai multe monede

Fig. 452. Femeie cu salbă de monede, Alba.

de aur sau argint, montate pe panglică, pe un fir metalic, cu inele etc. Cea mai simplă s., formată dintr-un ban de aur sau argint, perforat sau încadrat într-o casetă metalică frumos cizelată cu motive geometrice, prinsă pe o panglică neagră, specifică Banatului, se numește „florinaș”, după numele monedei. Unele s. din Muntenia și Moldova sînt mici, formate din cîteva monede; altele au o montură bogată înfățișîndu-se sub forma unor bijuterii somptuoase. În zona Albei „s. de bani” sînt formate din trei rînduri de monede de argint (coroane, zloți sau florini), prinse cu mici zale și lănișoare din argint și medalioane compuse din cercuri întretăiate. De fiecare medalion este agățată cu o zală ovoidală o monedă. Această s. reprezenta în jurul anilor 1910–1914 contravaloarea unei perechi de boi. Bogăția denumirilor pe care le au s. în diferite zone ale țării indică varietatea modalităților de montare; „s. de libre” sau „vițe de bani” în Pădureni, „taleri” în Năsăud, „zgărdane cu patace” în Maramureș, „șiptarii” în zona Perșanilor, „zgardă de husoși” în Țara Oașului, „barșon de bani” în zona Crișului Negru, „zgardă cu mărgelă și pițule” în Bihor, „baier” sau „baier de bani” în Hațeg, „s. de mireasă” în Tirnava Mare etc. Indiferent de denumire și montură, s. de bani au fost datorită valorii, caracteristice păturilor înstărite ale comunităților rurale. „Zgărdaul de patace” din Maramureș avea 45 de monede de argint montate pe un lănișor. În Lunca Timișului s-a purtat s. cu trei-patru șiruri de monede din aur. Pe Valea Jiului s. avea trei, patru rînduri de galbeni însumînd 90–100 de monede. „S. de libre” din zona Pădureni sînt asociate cu mărgelă mari de culoare roșie, denumite, „gîturi de mărgelă”. S. de bani din Șicula (Bihor) au o montură deosebită. Pe o sîrmă mai grosă sînt intercalate mărgelă tubulare, bleu, roșu sau verde, combinate cu piese metalice în formă de fluturi sau păsări, de care sînt prinse monede din perioada Mariei Tereza. „Bae-rul”, s. din Sălașul de Sus (Hunedoara), este format din nouă coroane și un florin de argint provenind din perioada 1890–1916, legate fiecare în parte cu cîte un nod dublu pe un șnur. S. din Săcel (Alba) are 10–15 monede, uneori și medalii, montate pe o panglică de fir auriu. O categorie aparte în cadrul mării familii a s. o constituie grupa celor formate din monede montate pe o panglică sau pe o bentiță de catifea în rînduri mai rare, îmbrinate între ele cu lanțuri de „drot” și zale, specifice Bihorului și Banatului. „Barșonul de bani” purtat pe Valea

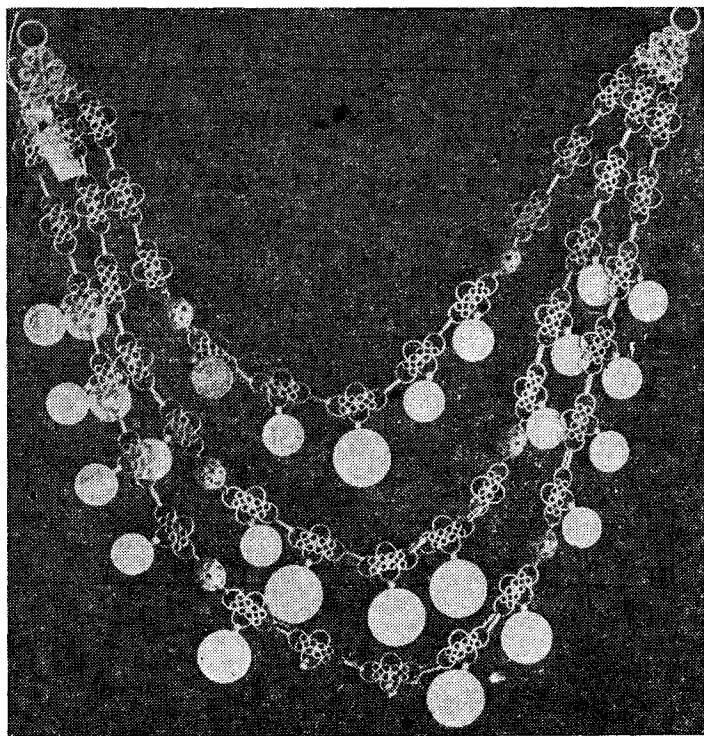

Fig. 453. Salbă de „boabe”, Alba, sec. 19.

Crișului Negru este de forma unei bentițe fixe pe gît, avînd agățată la partea din față o panglică sau o fișie de catifea lată de cca 12 cm pe care sînt montate pe verticală trei rînduri de monede de argint. Între șirurile de bani și marginile panglicii sau catifelei sînt cusute mărgelile de sticlă. Uneori monedele sînt montate pe un fond negru peste care au fost cusute panglici înflorate sau colorate. La Ferice (Bihor), pe lîngă monede și mărgelile se montează și rînduri de scoici albe. Această s. este denumită „bete de bani”. S. din monede de aramă înșirate pe șnur sau montate pe o bentiță au fost răspîndite în toată țara, fiind purtate de fetele sărace.

Bibl. ref.: G. Stoica: *Podoabe populare românești*, București, 1976. (G.S.)

salbă de boabe, colier purtat de femeile din zona Alba, satele Hăpria și Straja, denumit și „salbă cu globurile” (fig. 453). S.d.b. este realizată din bronz argintat, cu patru șiruri de lăntișoare și patru cercuri întretăiate, puțin turtite și dispuse în formă de cruce cu capetele îndoite. Cercurile sînt sudate între ele la locurile de îmbinare în așa fel încît capetele întoarse formează un motiv central compus din șase cerceulețe. La fiecare trei grupuri de motive decorative, este montat cîte un „globurel” cu formă ușor ovoidală. Globurile sînt realizate din două emisfere delimitate printr-o bentiță metalică cu o spirală fixată în interior. Salbele de acest tip au cîte trei globurile, dispuse în fiecare șir la distanțe egale. (G.S.)

salbă cu globurile v. salbă cu boabe.
salbă cu mahmudele v. cunună.

Salcia (sat, comună, jud. Teleorman) v. **Islaz samar**, suport solid construit în așa fel ca să poată fi așezat pe spatele animalelor, cal sau măgar, pe care se transportă diferite greutăți. S. este făcut din lemn tare, carpen, jugastru, paltin, salcîm, și se compune din două „oblîncuri” în formă de semicerc sau unghi rotunjit, din mai multe „fălcele”, paralele legînd cele două „oblîncuri” și din „ciochie” sau „ploscari”, niște capete lăsate din „oblîncuri” de care se poate lega frînghia ce fixează greutatea de s. Sub s. de lemn se pune un „țol” sau o cergă groasă ca să nu se roadă spinarea și greabănul animalului. Utilizat de ciobani la transportul „tărahatului”, dar și de alți negustori sau meșteșugari plecați cu marfă la vînzare: coșuri de nuiete împletite, dulăpioare, lăzi de zestre, oale, icoane pe sticlă, linguri de lemn, scăunele, rogojini, căzănele de aramă. (P.P.)

sarad v. găitan.

Saravale (sat, com. Sînpetru Mare, jud. Timiș). Centru de cojocărie așezat între Valea Mureșului și riul Oranca, în apropiere de Sînnicolau Mare (Timiș). S. a fost locuit încă din perioada romană și atestat documentar din 1333 cu denumirea de Sarafola. Cojocăritul ca meșteșug artistic, s-a practicat pe tot parcursul sec. 18–19 și primele decenii ale sec. 20. Inițial, prelucrarea pieilor și confecționarea cojoacelor s-a făcut de aceeași meșteri. Treptat s-a produs o diviziune a muncii, unii meșteri

specializându-se în „giresul”, prelucrarea pieilor, alții în confecționarea și împodobirea cojoacelor. La S. s-au lucrat căciuli, cojoace, pieptare și burdice. Cele mai valoroase din punct de vedere artistic sînt *cojocul*, *burdicul* și *gurneacul*, piese componente ale portului femeiesc de sărbătoare. *Cojocul* este lung pînă deasupra genunchilor cu talia marcată și poalele evazate prin clini, de culoare albă, cu decor din aplicații de piele colorată în roșu închis și negru, cusute cu fișii înguste din piele de culoare verde, denumite „tîrșet”. Pe margini *cojocul* este bordat cu blană neagră de miel. Pieptul, spatele și mîncele sînt împodobite cu motive florale. Ciucurii din piele colorată, acoperă cusăturile *cojocului* în partea din spate și se continuă pe clinii laterali. *Burdicul* (*cojocul* fără mîncei) este o piesă de sărbătoare acoperită în întregime cu aplicații din piele policromă, „bumbi” de piele și oglinjoare, constituind un decor foarte dens. Cromatica vie în tonuri de bordo, galben, negru, verde se armonizează cu ansamblul costumului din zonă. Tot aici s-au lucrat și piese pentru portul bărbătesc. *Gurneacul* (pieptar înfundat încheiat într-o parte) este cea mai frumoasă piesă din această categorie. Decorul se aseamănă cu cel al *cojoacelor* femeiești. O piesă deosebită, specifică centrului este *chesul* (punguță pentru bani) de dimensiuni miniaturale, cu ornamentație similară din piele aplicată, oglinzi și ciucuri. Cojoace asemănătoare s-au lucrat și la Igrîș (Timiș), sat apropiat de S. Cojocarii ambelor centre lucrează la comandă și pentru alte sate ca Vilcan și Secusigiu (Arad) sau chiar pentru târgul de la Timișoara. Piese prezintă multe similitudini cu cele purtate de românii din Banatul jugoslav. În prezent, *cojocarii* nu mai lucrează decît cojoace simple, care nu au legătură cu producția tradițională.

Bibl. ref.: N. Marcu, *Cojocăritul — Meșteșug artistic în satele Saravale și Igrîș, județul Timiș*, în SCMS, București, 1971. (G.S.)

sarică 1. Haină lungă din „strai”, țesătură groasă de lînă albă, dată la vîltoare, cu părul scos în afară. 2. Pelerină lungă din blană de oaie purtată de cio-bani. (G.S.)

sasie v. ladă.

Sat Șugătag (sat, com. Ocna Șugătag, jud. Maramureș). Aici se găsește o biserică ridicată în 1642, din lemn cioplit în patru muchii așezate în cununi, cu șarpanta acoperișului din lemn și învelitoare de șindrilă. De plan dreptunghiular, cu absidă poligonală decroșată și turn-clopotniță cu foisor deasupra naosului. Ancadramentul ușii de la intrare și ușile de la altar sînt împodobite cu sculpturi. Din pictură se mai păstrează numai fragmente în altar. O inscripție citită de I. Bîrlea, azi dispărută, menționa numele pictorului: „Eu Falunevici Vasilie Zugravu, în anul 1812, iulie 29”. Pictura de factură barocă înfățișează scenele în medalioane formate din linii curbe juxtapuse; inscripțiile sînt delimitate prin chenare. Biserica se numără printre cele mai valoroase monumente de arhitectură populară din Maramureș.

Bibl. ref.: I. Bîrlea, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909; V. Brătulescu, *Biserici din Maramureș*, în BCMI, fasc. 107—110. (G.S.)

Satu Mare (municipiu, jud. S.M.). Începutul preocupării pentru înființarea unui muzeu în S.M. datează din 1891. După anul 1918 se deschide la S.M. muzeul orășenesc cu secții de istorie și etnografie. Expoziția de artă populară a Muzeului județean S.M. s-a organizat în forma actuală în 1968, într-o clădire monument istoric de la sfîrșitul sec. 18. Colecțiile de etnografie și artă populară ale muzeului sînt reprezentative pentru zonele: Codru, Cîmpia Someșană și Țara Oașului. De excepțională valoare sînt piesele de ceramică de la Vama (S.M.), de icoane pictate pe lemn de la Apateu (S.M.) din sec. 18, de mobilier din zona Codru și Țara Oașului. O frumoasă colecție de costume întregeste imaginea asupra creației populare din această parte a țării. Muzeul editează periodic revista „Satu Mare. Studii și comunicări”. (G.S.)

Satu Nou (sat, com. Hălchiu, jud. Brașov). Centru românesc de ceramică care și-a încetat activitatea. A lucrat ceramică smălțuită, adaptată cerințelor populației din satele învecinate. (G.S.)

Săcel (sat, comună, jud. Maramureș). Centru important de ceramică roșie în care se produc vase decorate prin lustruire cu piatra sau cu motive geometrice executate cu pensula. Forme frecvente: străchini, oale de diferite mărimi, căni, „laboșe”. Păstrează elemente arhaice în tehnologie și decorație. Aici lucrează olarul Tănase Cocean care a ridicat producția centrului la un înalt nivel artistic. V. și Cocean Tănase. (G.S.)

Săcele (oraș, jud. Brașov). Muzeul etnografic din S., secția a Muzeului județean Brașov, este organizat în „Casa Dîjmelor” (Domus Dominicrum) menționată în cronici la 1543. Expoziția deschisă în 1970 ilustrează procesul dezvoltării istorice și social-economice a localităților Baciu, Turcheș, Cernatu, Satulung, Zizin, Purcăreni și Târlung (Brașov) cu un specific aparte în cadrul județului. Mobilierul pictat și piesele de port se remarcă în mod deosebit. (G.S.)

săcrie v. ladă.

săgeată v. bold.

Sălaj, zona cuprinsă între Someș și Crișul Repede, puțin cercetată, în care se pot distinge cîteva subzone, cum ar fi: 1. *Șimleul Silvaniei*. 2. *Meseș*. 3. *Văile Agrijului și Almașului*. 4. *Dealurile Sălajului*. 5. *Valea Someșului*. Zone limitrofe cum sînt Codru și Chioar se întind și în Sălaj. Întreaga zonă este cuprinsă între Someș și Crișul Repede. Ocupațiile principale sînt agricultura, pomicultura și creșterea animalelor, îndeosebi mari, veniturii suplimentare fiind asigurate și de lucrul la pădure. S-au dezvoltat și o serie de meșteșuguri între care cel de prelucrare a lemnului în centrele Brebi, Preoteasa, Singeorgiu de Meseș, unde se făceau lăzi de zestre tradiționale cu decor geometric. De asemenea *cojocăritul* a cunoscut o anumită amploare, centre ca Gîrlău, Cutiș, Buciumi, producînd diferite tipuri de pieptare. Cele mai multe așezări erau de tip răsfirat, potrivit pentru crescătorii de animale ca și pentru pomicultori dar se întîlnesc și sate adunate, uneori compacte sau sate înșirate de-a lungul drumului. Arhitectura este cea comună frontului apusean al Carpaților, din cununi orizontale, de birne, cu acoperișuri înalte de paie. Planurile obișnuite sînt cele cu două încăperi (casă și tindă) în

cu trei încăperi (casă, tindă și cămară). Toate casele aveau prispă. Au fost construite însă și case din niulele pe „furci” și biserici din lemn de gorun. Interiorul locuinței avea numeroase țesături, predominant cele de pînză cu motive alese geometrice, deși existau și așternuturi de lînă. Portul femeiesc vechi cunoștea pieptănătura cu conci, cu coarne, cămașa cu ciupag mare și „zadiile” (catrințele) cu trup vînat. Portul bărbătesc era alcătuit din pălărie de pîslă sau de paie împletite, din cămașă relativ scurtă, izmene largi vara și cioareci de pănură albă iarna. Se purta și suman lung legat cu „baiere”. Peste cămașă se îmbrăca pieptarul brodat sau lai-bărul albastru cu nasturi. (P.P.)

sălăriță v. sărăriță.

Sălătrucu (sat, comună, jud. Argeș). Centru de mobilier situat pe Valea Topologului făcînd parte dintr-un grup de sate în care s-a dezvoltat în sec. 19 și începutul sec. 20 meșteșugul prelucrării artistice a lemnului. Dintre satele: S., Bocănița, Șuici, Rudeni, Cepari și Tigveni (Argeș), datorită calității artistice a produselor, cel mai important a fost S. Materia primă a fost lemnul de fag tăiat după nevoie în „blăni” cioplite cu toporul. Blănille se îmbină între ele printr-un „scob” executat pe una din muchii cu „horjul” după ce în prealabil au fost „netezite” cu „mezdreaua”. Lada se compune din: patru picioare, fund, pereți, părțile laterale și două căpățile, în care se fixează „blănille” capacului. La S. s-au lucrat: lăzi mari numite *hambare*, puțin sau de loc ornamentate, lăzi mici, *lacre*, *lăcrăie* pentru haine, cu capac bombat sau plan și decorație geometrică, *dulapuri* cu uși împodobite cu creștături, *meșe rotunde* cu trei picioare și scaune mici. Ornamentația produselor de la S. se realizează prin asocierea a două tehnici: creștare și colorare. Vopselele de anilină — albastru, roșu, verde, galben — se aplică formînd pete de culoare sau numai conturînd ornamente crestate. Motivele decorative geometrice sau florale dispuse pe față, pe părțile laterale, și pe picioare sînt realizate cu „horjul” sau compasul. Ornamentele caracteristice sînt: rozeta înscrisă în cerc, cercul, semicercul, liniile încrucișate sau frînte. Decorul este adaptat la forma și funcția obiectului.

Bibl. ref.: M. Scarlat, *Centre specializate în confecționarea mobilierului pe Valea Topologului — județul Argeș*, în SCMS, București, 1970. (G.S.)

Sălătrucu de Jos (sat înglobat în com. Sălătrucu, jud. Argeș) v. **Sălătrucu**.

sălbaș, cusătură, executată printre rînduri, de-a lungul mîncii la cămășile femeiești în Pădureni (Hunedoara). (G.S.)

sălbănași v. găurele.

Sălcia (sat, comună, jud. Alba) v. **Bucium**.

Sălcuța (sat, com. Sînmihaiu de Cîmpie, jud. Bistrița-Năsăud). Sat vechi, amintit în listele de dijme papale în 1329, în care se află o biserică monument de arhitectură populară, consacrată în Conscripția lui Klein din 1733. Construcția din cununi orizontale are șarpantă de lemn și învelitoare de șindriță. De plan în formă de navă cu naosul acoperit printr-o boltă semicilindrică, iar pronaosul cu tavan drept. Conform unor inscripții din interior pictura a fost executată în două etape, de doi zugravi diferiți: naosul și pronaosul în 1788,

iar altarul în 1779. Pictura este de bună calitate, cu desenul clar și o cromatică vie. (G.S.)

Săliște (sat, com. Băsești, jud. Maramureș). Centru de cojocărie cunoscut pentru frumoasele pieptare purtate în multe sate din Maramureș. Pieptarele femeiești de S. sînt scurte pînă în talie, fără mînci, deschise în față. Ornamentele executate în trecut prin aplicații de piele (irhă) colorată și puțină broderie au fost înlocuite treptat de cele brodate cu lînă, acoperind în întregime suprafața cojocului. Printre motivele brodate se montează „bumbi de metal” iar pe spate și piepti, uneori, și pe părțile laterale, ciucuri colorați. Ca și în nordul Moldovei, broderia se execută pe postav sau pe pînză și se aplică apoi pe piele. Decorul este realizat în tehnica broderiei pline, puternic bombat, compus dintr-un cerc cu raze curbate în interior, cu raze drepte ca o stea sau cu „ochi de păun”. Fondul roșu închis este punctat cu pete de culoare albastră și galbenă la care se adaugă, mici ochiuri de oglindă. Pieptarele bărbătești lungi pînă mai jos de talie, fără mînci, deschise în față, dau impresie de masivitate datorită aplicațiilor de pie'le sau broderie care acoperă în întregime suprafața, cu excepția unei porțiuni din mijlocul spatelui. În ornamentica pieptarelor bărbătești alături de cerc apar frecvent și motivele florale, într-o cromatică similară pieptarelor femeiești. Și aici se folosesc ciucurii colorați și bumbii metalici. Cojoace de acest tip s-au lucrat și la leud, Dragomirești, Vișeu, Giulești, Rozavlea, Sighet (Maramureș).

Bibl. ref.: P. Petrescu, *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, 1968; T. Bănățeanu, *Portul popular din regiunea Maramureș*, Baia Mare. (G.S.)

Săliște de Vașcău (sat, com. Cristianu de Jos, jud. Bihor). Centru de ceramică în care s-au produs vase de mare valoare artistică. Categoriile de vase lucrate la S. de V. sînt relativ numeroase: „oluri” urcioare cu forme frumoase și elegante, „cante”, căni de tip ovoidal, cu gîtul înalt și gura largă deschisă cu un cioc, „hîrboace”, vase de tip sferoidal cu o singură toartă, „olcuțe” sau „pui de oală”, „ghioabe”, oale cu fundul lat și pereții verticali, „laboșe”, blide, strecurători. Decorul este realizat cu unelte simple, prin aplicarea coloranților pe roată, (vîrste trase cu pensula) sau după uscare (motive fitomorfe stilizate). Vasele de S. de V. se caracterizează prin tricomia alb, roșu, negru care apare constant în special pe cele nesmălțuite (fig. 454). Smațul care acoperă suprafața vasului este o glazură plombiferă, de culoare verde, preparată cu oxid de cupru, transparent, lăsînd să se vadă fondul roșu, sau culoarea galbenă obținută prin adăugarea de oxid de fier. Olarii din S. de V. vînd produsele lor la distanțe mari, mergînd cu căruțele în trei direcții: a. Vașcău, Beiuș, Tinca, Pîncota (Bihor); b. Beiuș, Simbăta, Ceica (Bihor) către Oradea; c. Vîrfurile, Gurahonț (Arad). (G.S.)

Bibl. ref.: Fl.B. Florescu, T. Mozeș, *Arta populară din regiunea Crișana. Centrele de ceramică*, Oradea, 1967. (G.S.)

sărat, ornament din șnur negru, aplicat pe clinii din părți la zeghea în zona Perșanilor. (G.S.)

sărăriță, vas pentru sare folosit în gospodărie, la stîna, ori la cîmp. Din punct de vedere al mate-

Fig. 454. Oală cu toartă. Săliște de Vașcău, Bihor, sec. 20.

rialului din care sînt confecționate s. pot fi din lemn, coajă de copac (fig. 455), corn și ceramică. **S.** folosite la bucătărie au forma unor cutii din lemn sau de scoartă, care se atîrnă pe perete în apropierea vetrei. Decorul este realizat prin creștere sau pirogravură, acoperind uneori întreaga suprafață, capacul sau marginea cutiei. **S.** pentru masă sau pentru dus la cîmp au dimensiuni mici, potrivit funcției. **S. sculptate în lemn** diferă ca formă și ornament de la o zonă la alta. În Oltenia s. cioplite dintr-o bucată de lemn au formă dreptunghiulară cu partea de jos decorată cu „zimți” iar cele „strunjite” au formă cilindrică. Uneori lemnul capătă forma unui animal, un urs în cazul unor exemplare excepționale din colecția Muzeului județean Dolj. **S. lucrate din coajă de mesteacăn** se prezintă în două variante: a. s. realizate prin înfășurarea suprapusă a fișiiilor de coajă cu marginile crestate în zimți, cu aspectul unei dantele, specifice Hunedoarei (fig. 456); b. s. lucrate dintr-o fișie lată de scoartă, cu capace de lemn la capete și decorul realizat din îmbinarea ingenioasă a marginilor, motive scrijelate, specifice nordului Moldovei. **S. din corn** frumos lustruit, uneori cu ornamente discrete zgîriate pe deasupra au un căpăcel pe unde se introduce sarea. **S. din ceramică** au fost răspîndite în toată țara avînd forme variate, de la un simplu castronaș, pînă la solnițele mai elaborate, cu trei corpuri în formă de ulcele prinse una de alta printr-o toartă ca cele lucrate în Bihor. **S.** se mai numesc și „sălăriță”, „troacă”, „betucă” etc. (G.S.)

Săsciori (sat, comună, jud. Alba) v. **Valea Sebeșului**.

Săveni (oraș, jud. Botoșani). Aici se găsește un han menționat din 1852, construit probabil după înființarea tîrgului **S.** în 1818. Hanul de la **S.** a fost loc important de popas pe drumul ce unea Hotinul și Camenița cu Constantinopolul. De plan dreptunghiular avînd dimensiuni de 18~24 m, fără „sandramă”, cu încăperi dispuse pe toată lungimea laturilor. **V. și han.**

Bibl. ref.: D. Furtună. *Iniințarea tîrgului Săveni*, în RI, 1, 1915; M. Ispir, *Ratoșele din Moldova*, în MIA, 1, 1979. (G.S.)

scafe v. cumpene.

scaun, piesă de mobilier întilnită în locuința țărănească diferențiată prin formă în mai multe categorii: 1. **S. mic**, rotund, cu trei picioare sau dreptunghiular cu patru picioare, fără spătar. 2. **S. cu spătar plin**, pătruns în mediul rural românesc prin filiera Europei centrale, specific Transilvaniei, Maramureșului, Banatului și nordului Olteniei (fig. 457) Conturul cu forme curbe și unele motive străine artei populare românești — palmeta, scoica, inima — indică o influență barocă la unele din s. lucrate după șablon. Din punct de vedere decorativ cele mai izbutite sînt s. înalte din zona Bihorului, la care meșterul popular a îmbinat artistic forma, proporțiile și decorul, realizînd un ansamblu deosebit de frumos. Mobile valoroase din această categorie se întîlnesc de asemenea în Maramureș, Țara Lăpușului, zona Chioarului și Hunedoarei (fig. 458).

Bil. ref.: M. Paunțev, *Mobilier și feronerie populară*, București: (G.S.)

scaune, dungi late de cca 3—4 cm, intercalate între „vîrstele” înguste, specifice decorului catrințelor din Moldova. (G.S.)

scăfătură, cusătură ornamentală executată pe muchia cutelor, specifică Bihorului. Fiecare muchie constituie un punct pe care se coase. (G.S.)

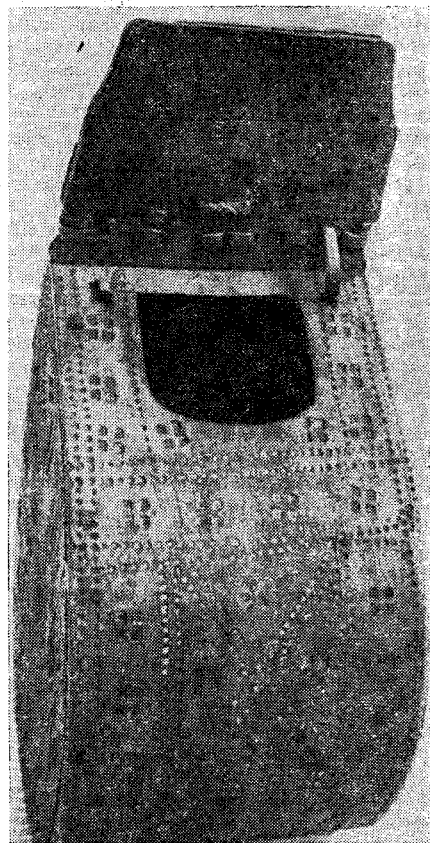

Fig. 455. Sărăriță, Dîmbovița, sec. 20.

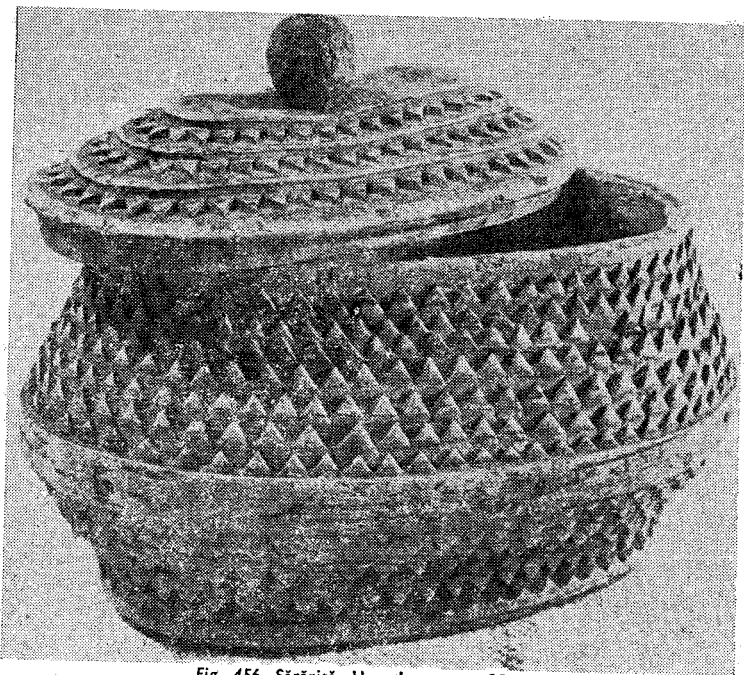

Fig. 456. Sărăriță, Hunedoara, sec. 20.

Fig. 457. Scaune cu spătar, Bihor, sec. 19.

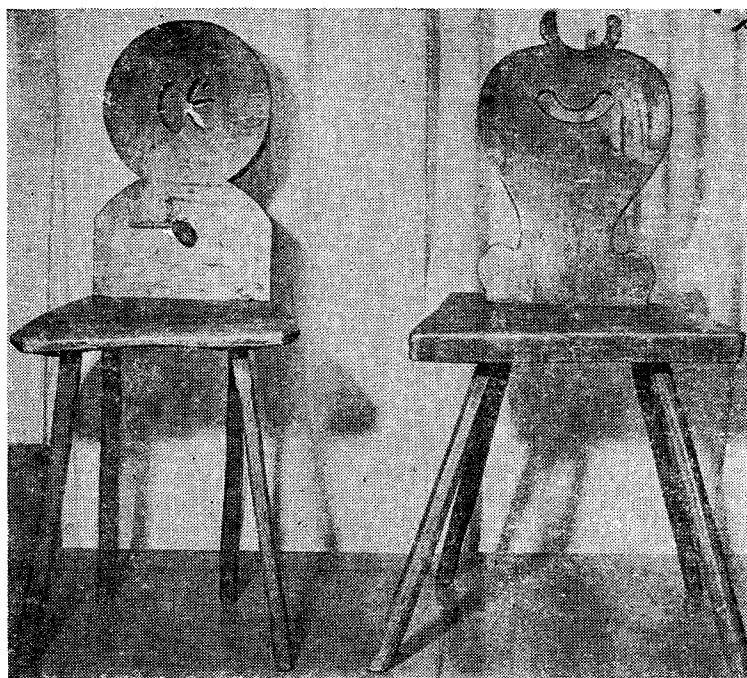

Fig. 458. Scaune cu spătar, Bulzești, Hunedoara, sec. 19.

scărmănat, operație executată cu mâna pentru a descurca lina sau inul. (G.S.)

Scheii Brașovului, important centru de pictură pe sticlă, dezvoltat ca urmare a stabilirii la **S.B.** a unor iconari din Nicula (Cluj) în căutare de noi debușee. Din a doua jumătate a sec. 18 datează prima lucrare cu inscripție: „zugrăvitu sau această sfântă icoană de Ioniță Zugravu ot Brașov, Anul 1780 octombrie 10 zile”. Meșteșugul s-a dezvoltat în sec. 19 atât de mult încât iconarii Ghimbă, Dolfi, Ioan Popp (1847), Ioan Trîmbițaș (1886) sînt menționați în cartea de adrese a orașului cu indicarea meseriei. Icoanele din **S.B.** vădese o adevărată pictură de la Nicula unui mediu evoluat, care aprecia aspectul decorativ. Formatul picturilor variază între 35×30 cm, 50×45 cm, 75×65 cm. Ele se caracterizează printr-o supradimensionare cu efecte negative asupra calității artistice. Figurile sînt mari, compozițiile cuprind numeroase personaje care aglomerează ansamblul. Desenul din linii groase, conturează figurile. Culoarele sînt repartizate după o viziune decorativă. Întreaga suprafață este împărțită în suprafețe mici colorate în tonuri de egală luminozitate. Coloritul se caracterizează prin tonuri violente: roșu, galben, albastru, verde cald, alb, auriu. Ramele sînt late de 8—10 cm. Icoanele din **S.B.** au fost colportate din Valea Oltului pînă la Sibiu.

Bibl. ref.: I. Mușlea, *Pictura pe sticlă la români din Șcheii Brașovului*, în „Țara Birsei”, 1, 1929; R. Tempea, *Istoria sfintei biserici a Scheilor Brașovului* București, 1969. (G.S.)

schimbători v. iepe.

Schitu-Stavnic (sat, com. Voinești, jud. Iași). Centru de ceramică neagră și roșie smălțuită. A produs vase de uz lustruite cu piatra sau înflorate (cele smălțuite). Forme frecvente: „lăptariu”, oală înaltă și îngustă cu o singură toartă, urciorul cu gura și gîtul strîmt, cană de băut cu un mic cioc la gură, „hîrgăul”, vas cu baza îngustă și gura largă. Olarii își desfășeau producția în tîrguri. (G.S.)

sclip, șanț îngust și adînc în jurul „mălaielor” sau a „temeielor” sau a „căminetelor” din fundul cuptorului de ars oale, pe unde se bagă lemnele de foc și pe unde circula flăcările și căldura; se mai numește și „scripturi” în nord-estul Olteniei, centrele de la Buda, Vlădești (Vâlcea). (P.P.)

scoarță, țesătură de lînă cu caracter decorativ, răspîdită în Banat, Oltenia, Muntenia, Moldova, nordul Transilvaniei și Maramureș. **S.** are urzeală de lînă, cîneapă sau bumbac cu fire mai rezistente, bine răsucite și băteală moale din lînă. Ca dimensiuni, **s.** lucrate în gospodărie variază între 1,50—2 m lățime, cu o lungime care atinge 3—4 m. În Oltenia și Moldova unde **s.** s-au produs și în atelierile mănăstirești ele depășesc aceste dimensiuni. Din punct de vedere decorativ **s.** se diferențiază în funcție de zone și de perioadele în care au fost lucrate. **S. din Oltenia** (fig. 459), compusă din două foi, este țesută în două sau patru ițe și aleasă printre fire. Interstițiile sau scăzăturile la jumătate de punct au apărut mai tîrziu, ca urmare a evoluției motivelor decorative, a trecerii de la motivul simplu învîrgat, la cel complex cu alesături geometrice intercalate între dungi. O piesă caracteristică în Oltenia este **s.** cu cîmpul acoperit în întregime de romburi dințate dispuse concentric, cunoscută sub denumirea

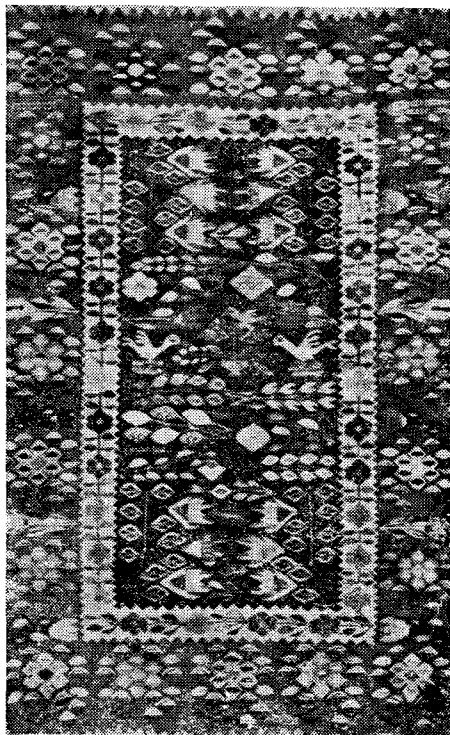

Fig. 459. Scoalță, Oltenia, sec. 20.

de scoarță în roate. În repertoriul ornamental al s. oltenesti apar adesea păsări, animale și diferite personaje. Păsările figurate pe scoarțele oltenesti sînt legate de fauna specifică locală: pupăza, cucul, găinușa, rața, gîsca și curcanul. Păsările apar în contextul compoziției centrale sau în decorul chenarului. Motivul păpușilor, mai puțin frecvent, este întîlnit în două forme: una foarte stilizată și alta în care forma și costumul personajului sînt perfect desenate. Costumul compus dintr-o rochie în formă de clopot deși amintește de „Venus de la Craiova”, idolul neolitic, este inspirat de universul epocii în care au fost create scoarțele. „Păpușa” apare pe chenare sau în cele patru colțuri ale cîmpului central. Cromatica cuprinde culori bine armonizate: vișiniu, bleumarin, alb, negru, galben. Se observă preferința pentru spațiile închise, mărginite de spații luminoase — negru și alb, vișiniu și alb, verde și alb. S. din Muntenia (fig. 460) este o țesătură cu finețe deosebită compusă din două foi la care s-au folosit culorile pastelate, specifice vopselelor vegetale. S. „cu roate” apare aici în două ipostaze: ca o succesiune de romburi, diferit colorate, acoperind întreaga suprafață sau în forma unui ornament central încadrat de unul sau două chenare laterale de culoare diferită, pe care sînt dispuse motive decorative. La unele s. muntenesti fondul este monocrom, de culoare bleumarin, albastru sau verde. Motivele ornamentale independente, dispuse din loc în loc pe suprafața țesăturii, sînt încadrate doar de o margine dințată. Un model

specific îl constituie scoarța în „tăblii” sau „table” avînd întreaga suprafață împărțită în carouri egale ca mărime, monocrome sau în culori contrastante. În centrul fiecărui pătrat se înscrie un element decorativ geometric, vegetal sau zoomorf. Chenarul se compune dintr-un rînd de zimți. S. cu table a apărut probabil sub influența unor covoare orientale, persane de Kashan sau de Tebriz din sec. 16 și 17, interpretînd în mod original motivele preluate. La unele exemplare, cîmpul central este înconjurat de un chenar lat, cu alesături în formă deristolnice, conturate cu zimți de culoare neagră. Prin delimitarea cîmpului central chenarul subliniază forma deschisă a compoziției centrale și o îmbogățește. La unele s. apar și motive zoomorfe, fără ca acestea să constituie o caracteristică în Muntenia. S. din Dobrogea formată din trei foi de țesătură are decorul compus dintr-o alternanță ritmică de dungi policrome. În cromatica acestui tip de s. predomină roșu la care se adaugă culorile: negru, verde, alb, violet, galben, portocaliu. Alături de s. în dungi s-a dezvoltat și tipul decorativ cu dungi și alesături dispuse în rînduri. Motivele geometrice alese sînt „dîinții de fierăstrău”, romburile și S-urile. Pe același principiu de desfășurare nelimitată a motivelor pe cîmpul decorativ se înscrie și ornamentica s. în romburi din Dobrogea. Compoziția se înfăptuiește prin repetarea uniformă a zig-zagurilor din compunerea cărora rezultă formele romboidale. La s. cu cîmp central apar două-trei motive geometrice de dimensiuni mari, între care sînt intercalate, pentru crearea unui echilibru compozițional, romburi de mici dimensiuni sau alte motive geometrice. S. moldovenească a atins pe anumite

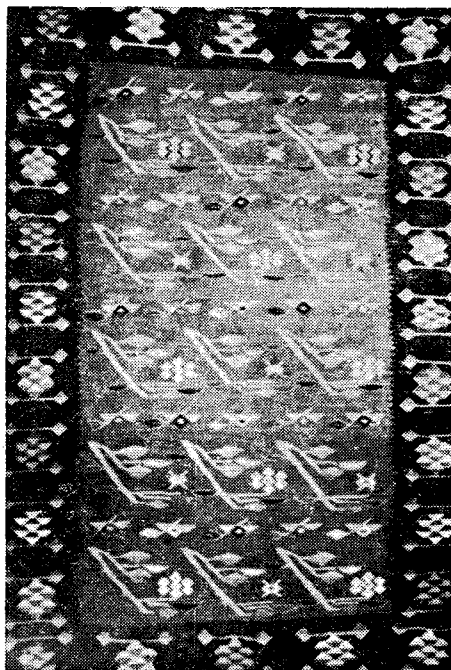

Fig. 460. Scoalță, Muntenia, sec. 20.

planuri același grad de perfecțiune artistică cu *s.* din Oltenia și Muntenia. Ea s-a dezvoltat pe trei linii ornamentale principale: tradițional geometrică, vegetală și figurativă. *S.* cu decor geometric în romburi concentrice sau grupuri de dungi și motive alese, are o frecvență mai mare în sudul Moldovei, fiind un fel de continuare a *s.* muntenesi. Pe Valea Cașinului apar *s.* cu motiv central, de obicei un romb cu terminații în cîrlige încadrat de chenar.

mentare s-au folosit două procedee tehnice mai importante: alesul cu găurele răspîndit numai la *s.* cu motive figurative și alesul legat cu firele întrepătrunse. Folosirea celor două tehnici a permis realizarea unor compoziții decorative originale, expresie a unei viziuni artistice rafinate. *S. maramureșeană* (fig. 461) se numără printre cele mai valoroase creații ale genului din țara noastră. Folosirea tehnicii chilimului, a avut ca rezultat

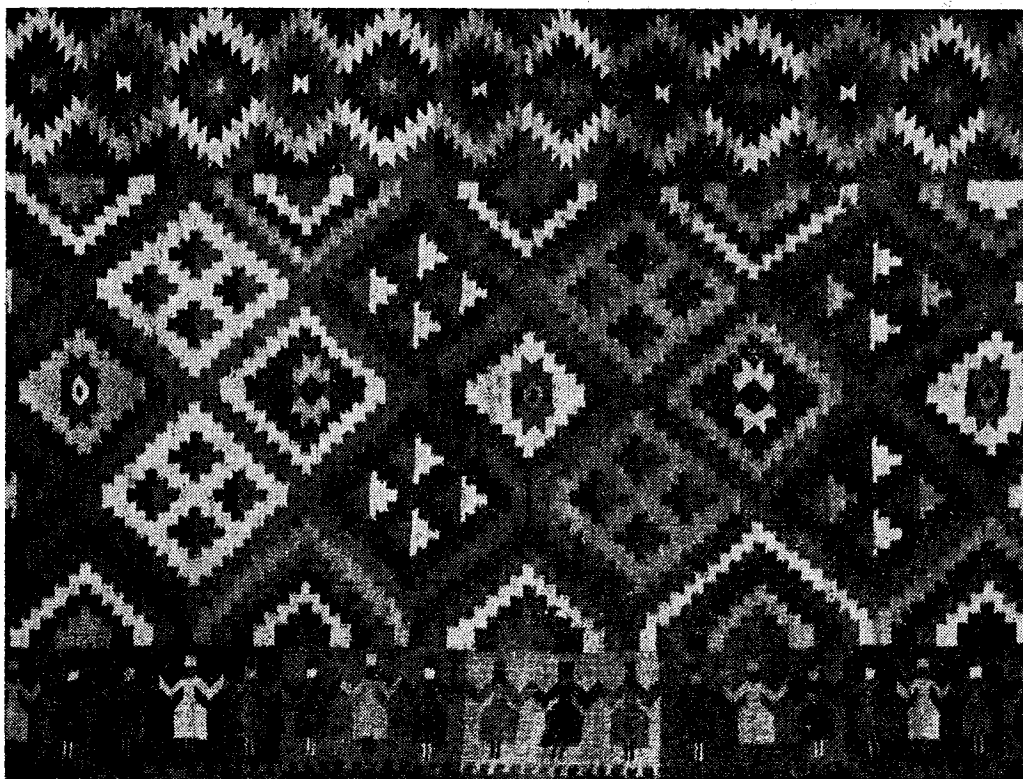

Fig. 461. Scoarță, Maramureș, sec. 20.

S. cu ornament vegetal a atins o strălucire deosebită. Are o lungime de 3—4 m și lățime de 1,60—2,50 m. Această formă este determinată și de concepția estetică, care a stat la baza organizării decorului pe unul sau mai multe registre verticale. Ornamentele vegetale, figurind adesea stilizări ale pomului vieții cu păsări printre ramuri, ia rădăcină sau pe vîrf, sînt dispuse pe un fond monocrom de culoare neagră, verde, oliv sau galben deschis și încadrate într-unul sau două chenare care înconjoară desenul. Compoziția se organizează într-o formă închisă. *S.* cu motivul „pomului vieții” desfășurat pe tot cîmpul central și *s.* „de Cotnar” sînt de un rafinament cromatic și o expresivitate plastică rar întîlnită. *S.* cu motive figurative se întîlnește mai mult în sudul jud. Vaslui și în partea centrală a Moldovei — Valea Zeletinului, Valea Berheciului. Ea s-a dezvoltat din *s.* cu motive geometrice. În realizarea celor trei sisteme de orna-

apariția unei bogate game de motive ornamentale geometrice, florale, antropomorfe și zoomorfe. Motivele antropomorfe figurează bărbați în picioare sau călări, femei, „cătane” (soldați). Adesea, femeile, „cucoanele” și bărbații se țin de mîna ca într-o horă, ceea ce dă impresia de mișcare. Ca o caracteristică apare faptul că toate motivele ornamentale sînt grupate în jocuri de linii și culori creînd impresia unei varietăți decorative, infinite, deși compoziția este definită de un motiv principal: romb, vas cu flori, element antropomorf etc. Deși în ansamblu *s.* din Maramureș au un stil precis, ușor de recunoscut, fiecare piesă în parte este un unicat, atît prin compoziție cît și prin culoare. Ordonarea decorului este în strînsă legătură cu funcția *s.* respective. *S.* de rudă de pe Valea Marei și Valea Cosăului, cu o lungime de 4—6 m au pe două laturi o bordură cu ornamente care se diferențiază de cîmpul central. Pe Valea Izei, *s.* de rudă

au aceeași compoziție ornamentală dar sînt mai scurte și mai late. Alt tip de s. „fățoia de țol” are aceeași compoziție. La s. pîntru acoperit masa, chenarul se desfășoară pe patru laturi. Cele pentru biserică au adesea inscripții cu numele donatorului și data execuției. Indiferent de funcționalitate, ceea ce caracterizează compoziția decorativă a s. maramureșene este încadrarea cîmpului cu chenar. Ele au o cromatică sobră, rezultată și din folosirea culorilor naturale — gri, alb, brun — sau a culorilor vegetale cu nuanțe pastelate — galben, bleu, verde mușchi, roșu închis. **S. bănățeană** avea încă din sec. 18 compoziție decorativă cu cîmp central, mărginit de chenare. Spre deosebire de cele din Moldova sau din Oltenia, s. bănățene au dimensiuni mai reduse. Pieseile vechi se caracterizează printr-un decor geometric cu chenare succesive, delimitate între ele prin rînduri de zimți. Cîmpul central se prezintă ca un dreptunghi cu motiv în mijloc, și cu cite unul dispus la colțuri. Unele exemplare au cîmpul central acoperit cu motive geometrice, tratat ca un monolit, înconjurat de chenare. La s. mai vechi se remarcă înclinația pentru tonuri de verde mort, roșu-vișiniu, galben, negru și alb. La cele mai noi, ansamblul cromatic este compus din atleșanțe de negru-verde, negru-galben, cu fond roșu aprins pe care se desfășoară motivele.

Bibl. ref.: M. Focșa, *Țesături*, în „Arta populară românească” București, 1970; M. Marinescu, *Arta populară românească*. *Țesături decorative*, Cluj-Napoca, 1975. (G.S.)

scurteică, haină femeiască de influență orașenească, lucrată din postav, catifea sau țesătură de mătase, lungă pînă la genunchi, căptușită cu blană de miel și guler de vulpe. S-a purtat în toată Cîmpia Dunării. (G.S.)

Sebesul de Jos (sat, com. Turnu Roșu, jud. Sibiu). Așezare în care prelucrarea pieilor a constituit o artă. Faptul că în sec. 18 la Porcești (Sibiu), breasla „Cordovanilor” prepara și exporta meșină colorată pînă la Viena a favorizat dezvoltarea meșteșugului. La **S. de J.** s-au lucrat cojoace de tip mărginean fără ornamente, purtate de ciobani și pieptare înfundate, așa zise „cojoace roșii”, în care se resimte influența cojocarilor din Vilcea. Broderiile sînt lucrate cu ibrișim și mătase, dispuse sub forma unor flori mari acoperind pieptul aproape în întregime, exceptînd buzunarul cu capac pe care se cos trei ciucuri. Unul dintre cei mai cunoscuți meșteri din **S. de J.** a fost Mochie Ritivoi care învățase meșteșugul la Porcești și lucrase apoi în centrele cojocărești vilcene. Combinînd cele două stiluri și adaptîndu-le gustului local acest meșter talentat a reușit să-și impună modelele în întreaga zonă a Avrighului.

Bibl. ref.: C. Irimie, *Portul popular din Țara Oltului, Zona Avrig*, București. (G.S.)

secere v. fierul.

secrin v. ladă.

sein, gri obținut din amestec de lînă albă și neagră. (G.S.)

seliște v. așezări.

Semănatul, obicei agrar, integrat manifestărilor augurale de Anul Nou. După încheierea uratului cu plugușorul, copii organizează s. în zorii zilei de Anul Nou. Mergînd din casă în casă, rostesc urarea

de belșug și noroc, apoi seamănă, presară prin case, peste oameni, peste mobilier și țesături, peste animalele din curte, semințe de grâu, porumb, orz, cîneapă, nuci, invocînd fertilitatea, rodul, bogăția pentru anul care începe. „Semăntorii” respectă în cadrul acestui obicei regulile impuse de tradiție în toate activitățile de început al ciclului agrar: curățenia, virtutea copiilor și înveșmîntarea cu piesele portului tradițional, cămașă nouă, cioareci, cojocel, rareori suman, căciulă împodobită cu panglică tricolor și creangă de brad și saschiu (*Vinca herbacea*), ca plante veșnic verzi, simbolizînd regenerarea naturii. Boabele presărate în casă sînt apoi adunate și aruncate deasupra animalelor în gospodărie, cu deosebire deasupra oilor, ca să aducă întregii gospodării spor și belșug. Obiceiul se menține în mod special în zonele Moldovei, dar pe alocuri este semnalat și în Transilvania.

Bibl. ref.: S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români, Cîrnilegile*, I, București, 1891; I. Mușlea, *Ov. Birlea, Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970. (M.B.)

semnale v. comunicare.

sfășie 1. Curea de piele bătută cu ținte de costitor, purtată de bărbați în Moldova. **2.** Dungă orizontală realizată pe briul bărbătesc din Moldova. (G.S.)

Sfintu Gheorghe (municipiu, jud. Covasna). În cursul anului 1982 s-a deschis expoziția de artă populară a Muzeului județean **S.G.** prezentînd specificul creației din zonă. Colecțiile de deosebită valoare artistică și științifică cuprind: unelte de muncă, mobilier, ceramică, țesături, elemente de arhitectură ș.a. O bogată fototecă întregeste imaginea asupra artei populare. Muzeul publică anuarul intitulat „Aluta” în care se valorifică rezultatele cercetărilor. (G.S.)

sgraffito, procedeu decorativ constînd în zgîrierea cu un vîrf metalic a angobei pentru a pune în valoare culoarea de fond a pastei vasului; conturul motivului zgîriat apare în culoarea pastei, contrastînd cu cea a angobei. Sgîriatul a fost mult întrebuițat în ceramica românească medievală (Zimnicea, Cetatea Albă, Suceava) și a dăinuit multă vreme, uneori pînă azi, în producția olarilor din nordul țării: ceramica de pe Valea Izei (Maramureș), ceramica zisă de Kutuy (nordul Moldovei). Interiorul motivelor sgraffitate era de obicei colorat în cafeniu, galben, verde, mărînd contrastul și gama culorilor. (P.P.)

sgrebeni calitatea a patra din cîneapă rămasă după pieptănat, folosită numai ca băteală pentru „toale” groase. (G.S.)

Sibiu (municipiu, jud. Sibiu) **1.** Muzeul tehnicii populare din Dumbrava S., cu o suprafață de 46 ha a fost organizat din 1963 cu profil special, ilustrînd civilizația tehnică populară din România (fig. 462, 463). Muzeul prezintă monumente de arhitectură și tehnică populară preindustriale din sec. 18 pînă în primele decenii ale sec. 20, provenind de pe tot cuprinsul țării. Exponatele ilustrează diversitatea tipologică, ingeniozitatea tehnică și marea varietate a soluțiilor constructive în arhitectura tradițională purtînd amprenta originalității de gîndire a creatorilor. Muzeul prezintă o sinteză a specificului culturii populare din România prin intermediul uneltelor de muncă. Instalațiile și obiectele de artă

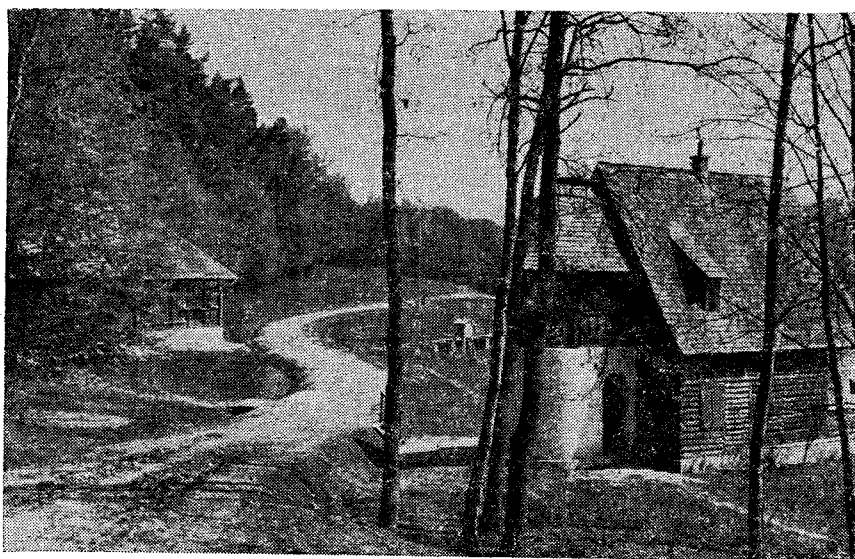

Fig. 462. Aspect din Muzeul tehnicii populare, Dumbrava Sibului.

Fig. 463. Monumente din Muzeul tehnicii populare, Dumbrava Sibului.

populară sînt grupate în cîteva sectoare: alimentație populară, transporturi, meșteșuguri, industrie textilă. 2. În cadrul expoziției pavilionare a Muzeului Brukenthal sînt prezentate și obiecte de artă populară din Transilvania. Colecțiile de aici au la bază patrimoniul fostului Muzeu al Astei, dezvoltate considerabil în ultimele decenii. Remarcabile sînt colecțiile de ceramică, pictură pe sticlă, podoabe, mobilier, precum și colecția de obiecte provenite de pe alte continente Asia, Africa, Australia, America de Sud, conținînd unicate de mare valoare științifică

și artistică. „Cibinium” este revista muzeului în care se publică articole de specialitate (G.S.)

sigă, piatră moale, denumită și piatră de s., de culoare albă sau roșiatică; pisată sau măcinată la rîșniță și amestecată cu apă, servește la tragerea de brîie la case, în jurul ferestrelor; este folosită și în olăria populară în diferite amestecuri cu pămîntul de oale sau drept colorant. (P.P.)

Sighetu Marmației (municipiu, jud. Maramureș)
1. La S.M. este organizat „Muzeul maramureșean” (fig. 464, 465) unul dintre cele mai frumoase muzee etnografice și de artă populară din țară, cu secții

Fig. 464. Aspect din Muzeul maramureșean Sighetul Marmăției.

pavilionare și în aer liber. Tradițiile muzeale datează aici din secolul trecut, când, în 1878, din inițiativă locală ia naștere un mic muzeu de științe naturale. În 1926, cu ocazia congresului profesorilor de geografie din România se deschide Muzeul etnografic al Maramureșului. În timpul războiului o parte din obiecte au fost distruse și ca urmare muzeul și-a încetat activitatea. Abia în 1957 muzeul își deschide din nou porțile, își mărește considerabil colecțiile prin cercetări și achiziții sistematice și în 1971 se organizează o expoziție reprezentativă pentru muzeografia românească. În cadrul expoziției în aer liber organizată în afara orașului, pe un bot de deal care domină împrejurimile, sînt prezentate în perspectivă sincronică și diacronică monumente din sec. 17—19, originale, de mare valoare pentru arhitectura populară din „Țara Maramureșului”. 2. V. Săliște (Maramureș) 3. Între 25 și 31 decembrie se organizează la S.M., festivalul datinilor și obiceiurilor de Anul Nou. Alaiul cu măști reprezentînd urși, draci, capre sau personaje legendare — traversează orașul, apoi începe prezentarea colindelor. (G.S.)

siliuță, țesătură din bumbac cu vârguțe de mătase la capete, purtată în zilele de sărbătoare în loc de „pomeselnic”, de către femeile bătrîne din Porumbacul de Jos (Sibiu). (G.S.)

Silvaș (sat, comună, jud. Cluj) v. **xilogravură**.

Silvașu de Cîmpie (sat, comună, jud. Bistrița-Năsăud). Aici se află o biserică construită în sec. 19

din birne de stejar așezate în cununi, cu șarpantă de lemn și învelitoare de șindrilă. De plan dreptunghiular, compus din pronaos, naos și altar. Pronaosul are tavan drept, deasupra căruia se află locul corului cu acces printr-o scară de lemn. Naosul este boltit cilindric, cu profil în arc frînt și nervuri în formă de funie iar altarul are boltă din panouri curbe cu nervuri aparente, neprofilate. Pe latura de sud biserica din S. de C. are un ceardac cu stîlpi. În interior „Ion Moldoveanu zugrav de la Fărău” a executat o pictură interesantă. (G.S.)

sîmbra oilor, obicei denumit și **alesul oilor**, **ruptul sterpilor**, legat de ocupațiile agro-pastorale ale poporului, organizat după echinocliul de primăvară. Data organizării acestui obicei de muncă diferea de la o zonă la alta, în funcție de relief și climă, semnificînd momentul plecării turmelor pentru pășunat, la munte. Organizat între 24 aprilie și 10 mai, obiceiul avea străvechi rosturi economice și juridice, legate de creșterea animalelor. La data stabilită de întreaga colectivitate sătească, se împreunau turmele gospodarilor, măsurînd fiecare laptele cilor proprii, pentru a se putea calcula cantitatea de lapte sau produse care urma să primească de-a lungul verii. La această dată erau angajați și ciobanii. După stabilirea convențiilor cu caracter economic urma ospățul comun, pe platoul din afara satului, cînd se rupea „colacul cîmbrei”, specia plămădit și copt ca simbol al

Fig. 465. Stil antropomorf, Maramureș, sec. 19.

tovărășiei, se pregătea „balmoșul”, mămăligă din făină de porumb fiartă în unt și lapte. În toate zonele Transilvaniei era obiceiul în vederea acestui eveniment deosebit al vieții satelor să se confecționeze traiste noi, pentru transportarea alimentelor la festinul comun. Aceste piese de artă populară constituiau adevărate mărci distinctive între familii, sate, zone etnografice. Alese din lână, sau din bumbac colorat, traistele se remarcă ca piese de artă populară deosebită, adevărate piese anexe decorative, în concordanță cromatică cu pieptarele înflorate sau cu catrințele: alese cu motive geometrice policrome, în Bihor, ornamentate cu vergi albe sau negre pe fond aprins roșu în Banat; în carouri roșii sau negre în Maramureș; cusute sau alese cu motive florale, în zona Năsăudului; învârgate cu alb și negru în Cîmpia Transilvaniei etc. Laptele era măsurat cu răbojul sau carîmbul, bastoane pe care erau încrestate cu cuțitul semne care marcau cantitățile de lapte ale fiecărui membru din tovărășia turmei: „X”, însemnînd o găleată de lapte (cca 15 kg), o linie oblică însemnînd o jumătate de găleată și un cerc însemnînd o cupă (cca 1—1,50 kg). Obiceiul se încheia cu cîntec și joc. Sărbătorirea marca belșugul satului și începerea unei etape în calendarul agro-pastoral al comunității. Obiceiul practicat și azi în toate zonele Transilvaniei a căpătat amploare și semnificație folclorică deosebită în Țara Oașului, Sălaj, Bihor, Sibiu etc.

Bibl. ref.: Gh. Focșa, *Țara Oașului*, II, București, 1975; R. Vuia, *Tipuri de păstorit la români*, București, 1964; M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976. (M.B.)

Sîngorz-Băi (oraș, Bistrița-Năsăud). Biserica de lemn construită inițial între anii 1550 și 1560, apoi reconstruită în 1751 cînd, la planul inițial s-a adăugat pronaosul și s-au adus unele modificări altarului. În 1830 monumentul a fost strămutat pe locul actual dar păstrează forma din 1751. Construcția se înalță pe fundație de piatră, cu pereți din lemn de brad și de frasin, avînd învelitoare de șindriță. De plan dreptunghiular cu absida altarului poligonală. Pronaosul și naosul sînt acoperite cu boltă semicirculară din scîndură. Deasupra pronaosului se înalță o turlă deschisă nu prea înaltă. Pictura veche a fost acoperită cu tencuială. Pictura ulterioară a fost executată de Toader Gîrleanu din Lăpușul Românesc în stil de tradiție bizantină, cu nuanțe brîncovenești. Cadrele ușilor și icoanelor sînt ajurate ca și ușile împărătești. (G.S.)

Sînpaul (sat, comună, jud. Cluj). În mijlocul cimitirului situat la nord-vestul satului, se ridică o biserică construită la 1722, din birne masive de stejar. Planimetric monumentul se compune din pronaos și naos de formă dreptunghiulară, absidă poligonală decroșată și un pridvor deschis pe latura de vest. Deasupra acoperișului cu pante destul de repezi, se înalță turnul clopotniței cu galerie deschisă și coif ascuțit. Biserica a fost zugrăvită de Dimitrie Ispas în 1788. (G.S.)

Sîrbești (sat, com. Lunca, jud. Bihor). Sat așezat în apropiere de Vașcău, specializat în confecționarea sumanelor (fig. 466). Meșteșugul s-a dezvoltat ca ocupație adiacentă agriculturii care nu putea asigura resursele de trai. În 1914 cu excepția a patru locuitori, tot satul era implicat în confecționarea

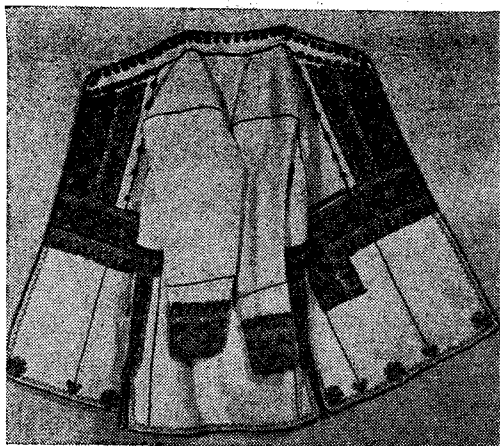

Fig. 466. Suman, Sîrbești, Bihor, sec. 20.

sumanelor. Se lucra la comandă și pentru tîrguri. Zona de răspîndire a sumanelor de S. fiind foarte mare cuprinde mai multe grupe de sate. Fiecărui grup îi corespunde un anumit tip de haină: „sumane” pentru Vașcău (Bihor), Ineu, Moroda, Hontîșor (Arad); țundre pentru Vidra (Alba). Se lucrau în total opt variante de sumane; fiecare meșter cunoștea toate modelele dar se specializa numai într-un singur model. Sumanele pentru zile de sărbătoare se confecționau din pănură de Cisnădie iar cele obișnuite din pănură cumpărată de la Cimpeni, Brad, Lupsă (Alba). După 1938 femeile sumănarilor au început să țeașă singure pănura pe care o duceau la „duba” de la Finațe (Bihor) și la scărmanătoarea de la Vașcău (Bihor). Postavul colorat și găitanele folosite pentru decor se cumpărau din prăvălii. Din punct de vedere morfologic sumanele de S. se încadrează tipului „poncho” căruia i s-au adăugat clinii de diferite forme. Sumanul se compune din: „latu din spate”, și „paha” partea din față, „aripile de jos”, „clinii”, „aripile de sus” sau „piepții”. Între cele opt tipuri lucrate la S. nu este diferență de croi ci numai de ornament. După reunirea părților componente, între care se intercalează 2—3 rînduri de postav colorat, se aplică postav pe guler, pe „aripi”, la buzunare, se cos găitanele și se execută deasupra broderie de lînă sau mătase policromă. Postavul constituie un ornament important, atît prin culoare cît și prin modul în care este decupat. De obicei se suprapune o bucată de postav decupat de o culoare, peste postav de altă culoare. Compozițiile ornamentale și cromatice diferă de la un sat la altul. Cu toată varietatea, sumanele de S. apar foarte unitare și se disting prin bogăția ornamentelor, finețea broderiilor și armonia cromatică.

Bibl. ref.: T. Bănățeanu, *Sîrbești-Sat de sumănari din reg. Crișana*, în AMET, Cluj, 1963. (G.S.)

Sîrbi (sat, com. Budești, jud. Maramureș). Satul S. menționat documentar în 1405, deține două valoroase monumente de arhitectură populară. 1. Biserica din S. Josani construită din birne de lemn încheiate la colțuri în coadă de rîndunică foarte deschisă. De plan dreptunghiular cu absida

altarului poligonală. Acoperișul înalt are margini largi, puțin răsfrînte. Coama acoperișului taie baza turlei pătrate deasupra căreia se înalță, sprijinit pe nouă coloane scunde cu arce în plin cintru coiful în forma unei piramide cu opt laturi. Consolele puternice foarte profilate, susținând șarpanta și un brîu sculptat în formă de funie împletită care încinge biserica conferă monumentului un farmec deosebit. Pictura se păstrează în stare bună la timplă și la altar. 2. Biserica din S. Susani este o construcție sveltă, cu acoperișul etajat cu două poale. Turla de formă pătrată are balcon scund împodobit cu scîndurele ale căror capete fierăstruite constituie un ornament dedesubtul coifului ascuțit. Timpla și unele icoane au fost pictate de Alexandru Ponehalski iar alte icoane de Radu Munteanu între 1787 și 1791, ceea ce conferă un plus de valoare acestui monument.

Bibl. ref.: *Biserici de lemn din Maramureș*, XXXIV, fasc. 107—110, București, 1910. (G.S.)

Slatina (municipiu, jud. Olt) 1. Muzeul județean S. este deținătorul unui patrimoniu de artă populară de mare valoare științifică și artistică constituit din piese reprezentative pentru cele trei zone de pe teritoriul județului: S., Cîmpia Romanișului și Cîmpia Boianului. De o deosebită importanță sînt: colecția de scoarțe din Șerbănești, Vădastra și Brastavăț (Olt) și aceea de costume din zona S. și Cîmpia Romanișilor. 2. Ultima simbătă și duminică din luna august constituie un prilej de cunoaștere a unuia dintre cele mai vechi dansuri simbolice din România și anume: „Călușul”. Festivalul „Călușului” se deschide la S. cu un alai al celor de călușari venite din toată Oltenia, apoi urmează dansul propriu-zis. În perioada festivalului se organizează expoziții de artă populară și un simpozion în care se prezintă ultimele rezultate ale cercetărilor în domeniu. (G.S.)

Slătioara (sat, comună, jud. Vîlcea) 1. Centru de olari în care se produce o ceramică roșie nesmălțuită, lucrată cu puțină îngrijire, decorată simplu cu humă albă. Vasele pentru moși sînt pe jumătate sau în întregime albe cu humă; uneori se folosesc smălț verde închis pentru a desena linii ondulate, spirale, stele, brăduți. 2. V. Romanii de Sus. (G.S.)

Slăvuța (sat, com. Crușet, jud. Gorj). Aici se află o biserică din lemn de stejar, amintind prin formă și decor, casa țărănească specifică zonei. De plan dreptunghiular cu pridvor, naos și altar. Tavanul pridvorului este drept iar naosul este acoperit cu o boltă semicilindrică în sensul axei, susținută de arce în plin cintru de lemn, prinse la naștere de cosoroabe. Biserica este bogat decorată cu sculptură: pridvorul are șase stîlpi de stejar diferit modelați și cosoroabă frumos profilată cu acolade; peste cosoroabă este o grindă sculptată în „dinte de fierăstrău”; ancadramentele ușilor de la intrare în naos și pronaos sînt decorate cu creștături geometrice și vegetale avînd partea superioară în formă de acoladă iar ușa de la intrare executată dintr-o singură bucată de lemn este placată cu perzături romboidale profilate; un brîu sculptat în formă de frînghie încinge biserica pe la jumătate bifurcîndu-se în două pentru a înconjura și cadrul ușii. În stînga intrării o inscripție cu litere chirilice

crestată pe grindă menționează: „Pătru Meșter, I. Drăghicu Meșter, leat 7192 (1684) I. Lupu” marcînd data ridicării monumentului. (G.S.)

Slobozia (oraș, jud. Ialomița). Secția de etnografie și artă populară a Muzeului județean Ialomița cu profil de istorie agrară, a fost înființată în anul 1971. Pentru formarea colecțiilor s-au efectuat cercetări sistematice ceea ce a permis deschiderea expoziției de bază în 1974 ilustrînd ocupațiile, meșteșugurile, obiceiurile și viața socială. Bogatul și ineditul material expus constituie o demonstrație convingătoare asupra continuității de cultură și civilizație pe acest teritoriu. De o valoare inestimabilă este colecția de unelte agricole constituită în ultimii ani, unica în țară de acest fel. Muzeul tipărește cu regularitate revista de specialitate, „Ialomița — Studii și comunicări de muzeologie, arheologie, istorie și etnografie”. (G.S.)

slobozie v. așezări.

smălț, înveliș vitrificat prin coacere pus pe vasele de pămînt. În olăria populară românească se folosește s. transparent, plumbifer, deosebit de s. opac, stanifer. Prin smălțuire vasele de pămînt se impermeabilizează și capătă luciu; s. se aplică pe vasele angobate, împodobite cu motive și arse o dată; el se toarnă fie cu lingura pe vas, fie se cufundă întregul vas în recipientul cu s. În cursul celei de a doua arderi, s. se topește, se fixează prin vitrificare și devine dur și transparent, conferind vaselor de pămînt bine cunoscuta strălucire. Înainte vreme, s. era preparat de olari din grăunțe de plumb oxidate prin încălzire, amestecate cu nisip și potasă extrasă din cenușă; se mai adăuga cîteodată și sticlă pisată acestui amestec, jucînd rolul de fondant. Astăzi olarii cumpără din comerț miniu de plumb (litargă), pe care îl amestecă cu nisip sau cu piatră albă de rîu, măcinată și transformată în praf; amestecul se înmoaie cu apă și se macină la *rîșniță* de mai multe ori pînă devine foarte fin, apoi se toarnă, după nevoie, într-un vas cu apă, avînd grijă ca s. să nu fie nici prea „apătos” (fluid), nici prea „gros”; compoziția trebuie mereu agitată ca să nu se depună particulele solide la fund. (P.P.)

sobă 1. Construcție pentru încălzit încăperile, din pămînt, piatră sau cărămidă (fig. 467); una din cele mai vechi și interesante categorii este s. oarbă avînd gura pe vatra din încăperea alăturată; răspîdită în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, parte din sudul Moldovei, adică în aria tinzii cu vatră; în casele din aceste provincii, mai ales în Muntenia și Dobrogea, unde tînda are două vetre, deci două focuri, există și două s. oarbe într-o casă. În Mehedinți și în zona vestică a Gorjului, s. oarbe au încastrate două-trei oluțe mîrînd suprafața radiantă a sobei și în același timp jucînd rolul unor mici captorașe pentru mere sau pentru încălzit mîinile. S. cu coloane (fig. 468) este o construcție complicată, decorativă, constituind o influență urbană sau a caselor boierești. În Moldova, s. sînt în același timp pereți despărțitori între camerele din față și iatacurile din fundul casei, avînd practice nișe și arcade de trecere; formele mai noi de sobe sînt cele combinate cu plite metalice și cuptor (rolă în Moldova). V. și instalații de încălzit. 2. Încăperea sau odaie în care se află s. (P.P.)

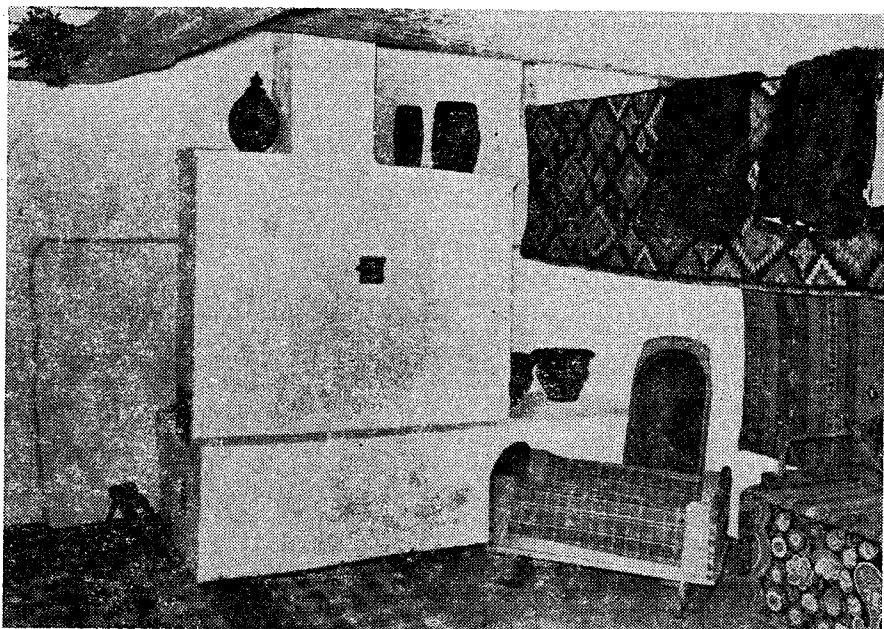

Fig. 467. Sobă de zid, Suceava, sec. 19.

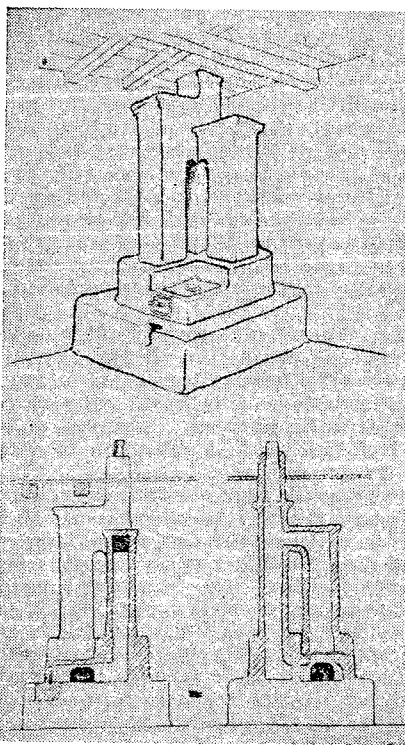

Fig. 468. Sobă cu coloane, Prahova, sec. 20.

Fig. 469. Cojocarul Sofonea Dumitru, Drăguș, Făgăraș, 1978.

SOFONEA, Dumitru (n. 1935, com. Drăguș, jud. Brașov). Cojocar cunoscut în țară și în străină-

tate, continuator al tradiției acestui meșteșug practicat de tatăl și de bunicul său (fig. 469). Meșter talentat S., zis „Trașu”, lucrează atât piese specifice zonei, — pieptare „înfundate”, „bondițe”, „cheptăruțe”, cojoace mari, cât și piese adaptate cerințelor actuale decorate însă cu broderia tradițională. Ajutat la realizarea broderiilor de soția sa Valeria Sofonea, uneori și de copii, S. reușește să fie prezent aproape la toate manifestările culturale-artistice organizate pe plan județean sau republican. A fost distins cu premiul UAP acordat crea-

torilor populari, premii la Festivalul național „Cântarea României” și la Expoziția internațională a meșteșugarilor și meseriilor artistice populare din R. P. Bulgaria. V. și **Drăguș**. (G.S.)

Solca (sat, comună, jud. Suceava). Într-o casă țărănească din S., construită din lemn în a doua jumătate a sec. 17, este reconstituit un interior țărănesc specific zonei. Colecțiile aparțin Muzeului județean Suceava. (G.S.)

Solomon (sat, com. Gîrbou, jud. Sălaj). Așezare situată pe valea Bîglerului cu biserică de lemn din sec. 18, ridicată pe un deal, dominînd împrejurimile. De plan dreptunghiular cu absidă poligonală decroșată, prezintă unele particularități în ceea ce privește executarea bolții semicilindrice a naosului și absidei. Acoperiș cu pante rezezi și turn-clopotniță scund, cu foișor și coif. Ancadramentul ușii este decorat cu trei rînduri de chenare cu creșturi geometrice. O inscripție din altar menționează anul 1845 ca dată a picturii bisericii. Stilul picturii pare să indice că a fost executată de Iosif Preso, care, timp de o jumătate de veac a decorat multe lăcașuri din zonă.

Bibl. ref.: I. Cristache-Panait, M. Daia, *Noi rezultate ale cercetării arhitecturii în lemn din județul Sălaj*, în MIA, 1, 1976. (G.S.)

sorcova 1. Obicei augural din ciclul manifestărilor închinăte sărbătoririi Anului Nou. În noaptea ajunului spre Anul Nou, băieții, rareori fete sau flăcăi, umblau cu s. din casă în casă, în fiecare comunitate. Se urează în grup de cîte 2—4 băieți, în vîrstă de 2—12 ani. Însemnul ritual al obiceiului îl constituie s. formată dintr-un băț sau o crenguță verde, împodobită. Portul tradițional al copiilor cu s. era cel ceremonial, cu cămașă albă, brodată la guler, la pumnari și poale, cu mătase albă, arnici colorat; țări din lînă, cojocel, brîie din lînă, late, roșii sau cu vergi policrome, căciulă împodobită cu panglică tricolor, busuioc și crenguță verde de brad, sau iederă. După ce cîntau o colindă scurtă la fereastră, copiii intrau în casă și atingeau cu s. pe fiecare membru al familiei, apoi sorcoveau și vitele din gospodărie. Sorcovitul se făcea întîi la casele rudeniilor, vecinilor, apoi în întreg satul. Se rostea urarea augurală, invocîndu-se sănătatea, belșugul, prosperitatea: „S. vesela / Să trăiți, să-mbătrîniți / Peste vară, primăvară / Ca un pîr, ca un măr / Ca un fir de trandafir etc”. Primeau drept răsplată fuioare de cînepă, turte și faguri de miere, ulterior și bani. Folcloristul P. Caraman asocia originea acestui obicei cu vechile manifestări ale sărbătoririi Anului Nou la 1 martie, o dată cu reînvierea întregii naturi. În sprijinul aceleiași ipoteze se poate aminti un obicei relevat de S. Fl. Marian; în ziua de 30 Decembrie, mamele făceau mănunchiuri de cîte trei crenguțe verzi de măr, de pîr și de trandafir, pentru fiecare membru al familiei și le puneau în oale de lut cu apă, ca să înmugurească, apoi să înflorească. Se practica și obiceiul de a se pune la înmugurit crengi de măr, pîr și trandafir în așa fel încît să înverzească în ziua de Anul Nou. Aceste crenguțe erau folosite pentru a „ura” familiilor din cadrul comunității tradiționale, în perioada sărbătorilor de început de an. Cele trei specii de plante erau de altfel invocate chiar în versurile orației, dar și în refrenul colindelor augurale: „Florile dalbe”.

2. Însemn al obiceiului s. (1). S. este formată dintr-o ramură verde de măr, pîr, sau trandafir, înmugurită, înflorită sau împodobită cu flori artificiale din hîrtie colorată, legată cu panglică roșie sau „bete” roșii ori policrome din lînă, brîul fetelor fiind considerat în sistemul comunicativ tradițional ca un simbol al fertilității și fecundității, invocate pentru Anul Nou. În virful s. se leagă un mănunchi de busuioc, considerat ca plantă cu virtuți benefice, apotropaice. După încheierea colindatului cu s., aceasta se păstrează ca obiect cu valoare simbolică, în cadrul interiorului tradițional, așezată la meștergrindă sau între ferestrele dinspre răsărit. Actul de păstrare al s. la locul bine definit în interior avea o anumită semnificație în cadrul manifestărilor cu care se întîmpina Anul Nou. Obiceiul a fost semnalat și păstrat îndeosebi în zonele etnografice ale Munteniei.

Bil. ref.: S. Fl. Marian, *Sărbătorile la români. Cîrnilegile*, I, București, 1898; P. Caraman, *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă, la români și slavi*, Iași, 1931; I. Mușlea, Ov. Bîrlea, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970; A. Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Răspunsurile la chestionarele lui N. Densușianu*, București, 1976; M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976. (M.B.)

spăcel, ie, cămașă femeiască fără poale. (G.S.)

spătoi 1. Cămașă femeiască purtată în Cîmpia Aradului cu decor amplu pe guler, pe „umerițe” și la „pumnari” (manșete) și poale terminate cu colți din dantelă. Toată suprafața minciei este acoperită de cusături compacte formînd un „șir” de motive geometrice. Poalele s. sînt foarte largi, apărînd ca o fustă amplă și bogat încrețită. 2. Cămașă femeiască din pînză groasă cu decor cusut și guler răsfrînt, purtată în Bihor. (G.S.)

spătuială, bucată de pînză de formă dreptunghiulară, numită și speteală, cu care se dublează spatele cămășii bărbătești în unele părți ale Moldovei. (G.S.)

spîlcă, ac cu gămălie lucrată artistic din alamă și sticlă de culoare roșie, portocalie, galbenă și verde. S. se folosește pentru fixarea vîlitorii din zonele: Tîrnave, Perșani, Alba. (G.S.)

SPIRIDON, Maria (n. 1920, com. Avrig, jud. Sibiu). Una dintre cele mai cunoscute creatoare populare contemporane din domeniul țesăturilor. Meșteșugul țesutului l-a învățat în casă, de la mamă și de la bunică, ca toate fetele din satele românești. S. a preluat tradiția păstrînd și îmbogățind permanent gama pieselor pe care le lucrează, paleta cromatică și compozițiile ornamentale, fără a se îndepărta de sursă. A desfășurat o activitate intensă în cadrul Școlii populare de artă, învățînd să țese și să coasă generații de tinere fete (fig. 470). Categoriile de țesături lucrate de S. sînt variate: țoluri, glugi, fețe de masă, ștergare, servete, traiste, materiale pentru rochii și fuste, bete, țesute în cea mai mare parte în tehnica alesăturii, specifică zonei. A participat la numeroase expoziții din țară și din străinătate. Pentru valoarea artistică deosebită a lucrărilor sale S.M. a primit numeroase distincții, medalii și premii la Expozițiile bienale republicane de artă populară, la Festivalul și concursul inter-

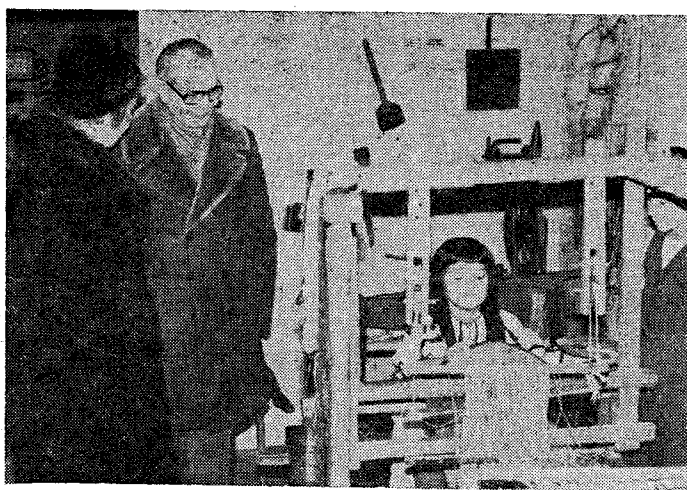

Fig. 470. Clasa de artă populară condusă de M. Spiridon, Avrig, Sibiu.

național de folclor „România 1969”, la expozițiile republicane din cadrul Festivalului național „Cântarea României” și la Expoziția internațională a meșteșugarilor și meseriilor artistice populare din R. P. Bulgaria.

Bibl. ref.: I. Vlăduțiu, *Creatori populari contemporani din România*, București, 1981. (G.S.)

stan, foaie de pînză care compune piepții și spatele cămășilor femeiești sau bărbătești; în funcție de varianta de croi, s. poate fi făcut din una sau mai multe lățimi de pînză. (G.S.)

STAN, Ileana a Irinii (n. 1921, com. Săpînța, jud. Maramureș). A învățat meșteșugul cusutului de la mama sa încă din copilărie și al țesutului de la Aneta Pop a Osului. Lucrează cerși și covoare în care a introdus motive ornamentale și o cromatică nouă; s-a afirmat și ca o talentată cusătoare realizând cămăși de o rară frumusețe. A participat la numeroase expoziții în țară și în străinătate și a fost distinsă cu premii și medalii. (G.S.)

Starchiojd (sat, com. Starchiojd, jud. Prahova). Vechi sat moșnenesc renumit pentru arhitectura populară. Aici se păstrează câteva case din sec. 18 ridicate pe pivniță, cu foișor și stilpi decorați precum și două biserici de lemn din 1749 și, respectiv, 1784. De plan dreptunghiular, cu bogată decorație sculptată și un valoros ansamblu de pictură murală biserica din 1749 este un monument reprezentativ pentru arhitectura religioasă de lemn din Muntenia. (G.S.)

STĂNCIUCU, Elena (n. 1920, satul Păușești-Măglaș și stabilită com. Vlădești, jud. Vilcea). S. a învățat să țese și să coasă în copilărie de la mama sa. S-a distins ca o creatoare de mare talent în domeniul țesăturilor din păr de capră, lucrute în culori naturale după modele tradiționale sau creații proprii. Este laureată a Festivalului național „Cântarea României”. (G.S.)

stegul, însemn al cetei feciorești, caracteristic în Țara Oltului, zona Mureșului Superior, Năsăud, Cimpia Transilvaniei, Făgăraș. S. era purtat de un stegar, sau de către vătaful cetei. În perioada pregă-

tirii colindatului în sărbătorile de iarnă, s. se arbora la poarta gazdei, păzit de ceată, pentru a nu fi luat de feciorii din afara cetei sau de către membrii altei cete. Sub s. porneau feciorii la colindat, iar la jocul satului, s. era fluturat de către vătaful cetei deasupra horei, gestul avînd semnificația unei invocații benefice și apotropaice. În Transilvania, pe Valea Ampoiului, s. este alcătuit dintr-un brad mic, împodobit cu clopoței, batiste și panglici. Asemănător era s. din zona Năsăudului. Pe Valea Arieșului, s. era compus dintr-o năframă mare din cașmir, prinsă de o prăjină lungă, în vârful căreia se punea o cunună de spice de grâu, împletită din cununa de la seceriș, iederă, busuioc, clopoței. Asemănător era și s. din zona Sibiu-Făgăraș din Țara Oltului; s. cetei era format dintr-o prăjină cu 4 brațe laterale, împodobite cu panglici multicolore și clopoței. S. asemănător era folosit și la nunți, avînd o semnificație cu implicații în aria obiceiurilor calendarice, și a celor legate de ciclul vieții. S. fluturat deasupra jocului a avut în trecut semnificații pierdute pe parcurs, depășind cu mult mesajul estetic pe care îl are astăzi; el însemna trăinicia cetei, a asociației de tineret, forța ei integratoare în marele circuit al vieții comunității rurale.

Bibl. ref.: T. Pamfile, *Sărbătorile la români. Crăciunul*, București, 1914; Ov. Bîrlea, *Colindatul în Transilvania*, în AMET, 1965—1967, Cluj, 1969; I. Mușlea, Ov. Bîrlea *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970; Tr. Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească. Studiu de paleoetnografie a ceteilor de feciori din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, 1977. (M.B.)

steluță, cusătură formată din tigele dispuse în formă de raze; apare în variante mai complicate pe cămășile din Țara Oașului. (G.S.)

STEPAN, Ionică (n. 1923, satul Biniș, com. Doclin, jud. Caraș-Severin). S. este unul dintre cei mai talentați și mai activi olari din această parte a țării, provenind dintr-o familie de ceramiști. Lucrează toată gama de vase tradiționale specifice

Binișului: blide, „cinere” (farfurii), „olcuțe” (oale mici cu o toartă), „șpoiore” de diferite mărimi (oale pentru mîncare), „șuloane” (oale pentru lapte), „cîrcege” (urcioare), chiupuri, tăvi pentru friptură etc. Lucrează ceramică roșie nesmălțuită, cu forme ce amintesc vasele române; ornamentația este simplă realizată cu pensula. În trecut olarul vindea produsele la Caransebeș, Reșița, Bocșa, Teregova, Domașnea (Caraș-Severin), Gătaia, Ciacova, Deta, Timișoara (Timiș) etc. Astăzi el lucrează mai mult la comandă. A participat la diferite manifestări cultural-artistice din județ și din țară, la expozițiile din cadrul Festivalului național „Cîntarea României”, fiind distins cu numeroase premii. (G.S.)

Stîncești (sat, com. Buntîști, jud. Bihor). Biserica de lemn din S. construită în 1724, de plan dreptunghiular și absidă pătrată decroșată, cu proporții armonioase, prezintă interes deosebit, datorită picturii executate de David Zugravu de la Curtea de Argeș. Numele lui apare în două inscripții purtînd data 1756. Linia precisă a desenului, redarea unor figuri expresive, modelarea veșmintelor în falduri ce cad liber și o cromatică caldă în care se îmbină roșu, negru, alb, specifice țesăturilor din zonă sînt caracteristice pentru pictura acestui zugrav, indicînd în același timp strînsa legătură dintre Țara Românească și Transilvania. (G.S.)

strachină, vas de pămînt de formă ușor adîncită din care se mîncă. S. se produc și azi în numeroase centre în mari cantități (fig. 471). Sînt două tipuri de s.: unul de răspîndire generală în întreaga țară de tradiție preistorică (La Tène), cu pereții drepecți întîlnindu-se în unghi, și altul de influență orientală, mai puțin adînc decît s., cu pereții curbi; al doilea tip, numit în mai multe centre „taier” este mai scund dar mai întîns decît s. apropiindu-se uneori de forma modernă a farfuriei. S. ca și taierle pot fi smălțuite sau nesmălțuite. (P.P.)

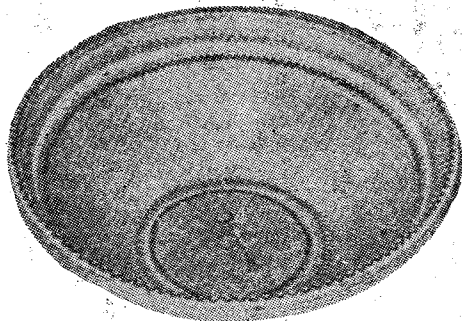

Fig. 471. Strachină pentru lapte, Lipova, Arad, sec. 19.

strai, țesătură groasă de lînă, folosită ca așternut pe pat și pentru învelit. S. este cunoscut în multe zone ale țării, cu denumiri diferite: „cergă”, „procoviță”, „pricoiță”, „plocad”, „șarică” etc. S. este țesut rar din lînă „îndrugată”, groasă și puțin răsucită. În arta populară românească se cunosc două tipuri: a. S. cu mițe puse, întîlnit astăzi

foarte rar, pe suprafața căruia se introduc din loc în loc, fire de lînă din culoarea fondului sau de culori diferite formînd „mițele”. b. S. cu mițe trase care după vîltorire se trec prin „coșul de tras pâr” pentru a deveni pufoase. La Rod și Dobra (Sibiu), în Mărginimea Sibiului, s. se duc la vîltoare pentru îngroșat fără a continua operația de tras firele. La Gura Rîului și la Orlat (Sibiu) este specific tipul de vîltoare prevăzută cu coș pentru tras pârul. S. se țin în general la vîltoare 34—48 ore, timp în care țesătura se împîslește treptat. Pe Valea Someșului, s. se coase în lungime înainte de a fi băgat în vîltoare pentru a se flaușa numai o singură parte. La Gura Rîului (Sibiu), s. se lasă la vîltoare numai cîteva ore, apoi, se usucă și se fixează în coșul de tras, pe „șuștori”, două birne așezate în diagonală, pe tamburul mare al roții. Coșul se învîrtește deasupra unei lese de spini sau cuie care trag din țesătură firele lungi și lucioase. S. sînt albe sau cenușii, ornamentate cu dungi de diferite dimensiuni, iar mai recent cu modele alese. Pe Valea Jiului, în Muscel, în nordul Moldovei și Țara Vrancei s. sînt decorate cu dungi brune, cenușii sau policrome. Uneori, s. au un decor geometric romboidal, într-o bogată policromie. În zona Branului se lucrează și s. într-o singură culoare: roșu sau portocaliu. La s. din Maramureș dungile albe, late de 20—30 cm, alternează cu cele brune, sau brune și roșii. Mai recent, în unele sate din zonă se lucrează și cergi monocrome — de obicei colorate în nuanțe de roșu. Cergile mai vechi din Bistrița-Năsăud de un mare rafinament, au întreaga suprafață acoperită de carouri în negru, roșu, oranj, galben deschis; cele actuale cu fondul alb și ornamente florale în culori vii sînt foarte decorative. În zona Hațegului, s. denumite „pricovițe” sînt de culoare albă, cu smocuri de lînă bleumarin, albastru, roșu sau ciclaman, dispuse din loc în loc, la distanțe egale. Cu toate că s. sînt considerate țesături de uz, pe parcursul timpului ele au devenit piese cu caracter decorativ, a căror valoare artistică constă în contextură, culoare și ornament. (G.S.)

Straja (sat, comună, jud. Suceava) v. Rădăuți. **străjac**, față de saltea țesută din cîneapă, în două sau în patru ițe. În partea centrală a Transilvaniei, în zona Tîrnavelor, s. țesut din cîneapă cu bumbac are unul din capete bogat decorat prin alesături realizate cu speteaza, în negru și alb pe fond roșu aprins. Capătul s. se aseamănă ca decor cu acela ai căpățelilor de pernă. (G.S.)

strămătură, lînă fină introdusă în industria casnică textilă în sec. 19, folosită mult la decorarea fotelor, catrințelor, opregelor, cojoacelor etc. (G.S.)

Străoane (sat, com. Străoane, jud. Vrancea). Aici se află o biserică, monument de excepțională valoare artistică, cu bogată decorație sculptată și originală compoziție volumetrică. Biserica de lemn a fost ridicată în sec. 18 pe un soclu înalt de cărămidă. De plan triconc, cu pridvor deschis pe latura vestică. Acoperiș cu streșini foarte largi și turn-clopotniță pe pronaos de formă octogonală, cu acoperișuri etajate. (G.S.)

strecătoare v. fotă.

strigări v. comunicare.

strigoii v. cuptor.

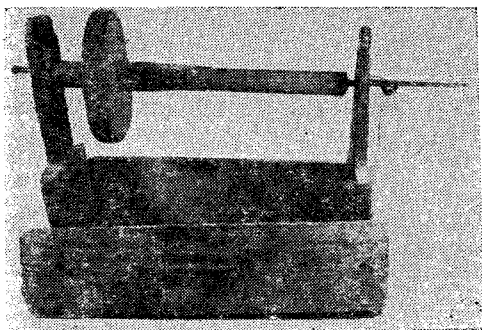

Fig. 472. Sucală, Teleorman, sec. 20.

Strîmba (sat, com. Josenii Bîrgăului, jud. Bistrița-Năsăud) v. **Ciceu-Corabia**.

strîmbuleț, zigzag alb, de bumbac sau mătase, de factură industrială, aplicat pe ii sau cămăși, la guler și pe umeri, pe marginea „păsturilor” purtate de fete și femeile tinere din Țara Oltului. A început să se folosească în primele decenii ale sec. 20. (G.S.)

struț 1. Șir de spirale din sîrmă sau jenilie, montate în formă de rozetă sau de frunză pe cununa de mireasă din Maramureș și Țara Oașului. 2. Mănușchi de flori naturale și artificiale purtat de flăcăi la pălărie (Transilvania). 3. Pană de s. de culoare neagră, împodobită cu mărgelă, purtată pe cușma de mire în Țara Oașului. (G.S.)

Studina (sat, comună, jud. Olt). Aici se găsește casa Constantin Negrilă, tipică pentru arhitectura locuinței din sec. 19 din zonă. Casa are două nivele și balcon fiind construită din cărămidă arsă. La primul nivel sînt două încăperi și pivniță, iar la cel de-al doilea nivel o tindă și două încăperi. Balconul cu stîlpi de lemn simpli și balustrada de scînduri cu decorație din șipci profilate dau întregului ansamblu un aspect artistic. Ancadramentele ușilor, colțurile casei și un brîu la partea superioară sînt decorate cu diferite forme geometrice realizate din tencuială. (G.S.)

stupă 1. Ultima cînepă rămasă după pieptănat, de calitate inferioară. 2. Calitatea a doua, mai bună de cînepă (Banat). (G.S.)

stupăreață v. **stupă**.

sucală, unealtă cu ajutorul căreia se deapănă pe țevi firul pentru războiul de țesut (fig. 472). Se compune dintr-un fus cu roată la un capăt pe care se așează „țevile” pentru depănat, montat în poziție orizontală, pe două picioare verticale fixate într-o talpă sau în pereții laterali ai unei cutii. Picioarele și marginile cutiei din lemn sînt decorate uneori cu mici triunghiuri crestate. Prin învîrtirea roții cu mîna firul de pe vîrtelniță se deapănă pe țevi. (G.S.)

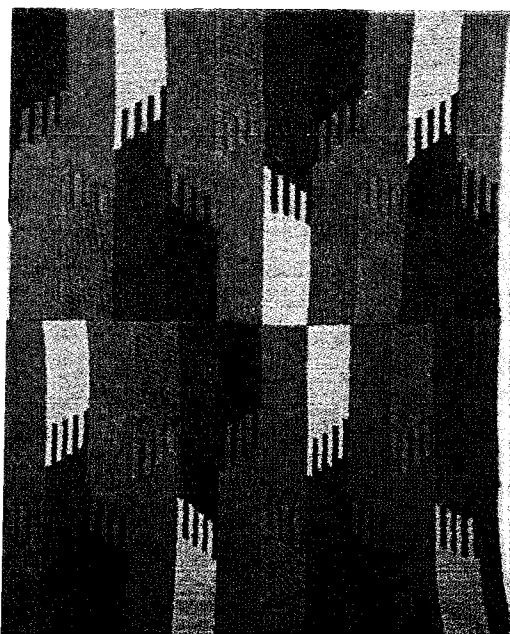
Suceava (municipiu, jud. Suceava). În interiorul frumosului Han Domnesc din S., construit în sec. 18, este organizată o expoziție de artă populară, ilustrînd prin obiecte reprezentative modul de viață al țărănimii în sec. 18—20 din nordul Moldovei. Patrimoniul secției de artă populară al Muzeului județean Suceava cuprinde piese din toate genurile de creație: arhitectură, mobilier, obiecte de uz

gospodăresc din lemn și ceramică, scoarțe, lăciere, țesături de interior, costume și podoabe etc., constituind în ansamblu o sinteză a artei populare din nordul Moldovei (fig. 473). (G.S.)

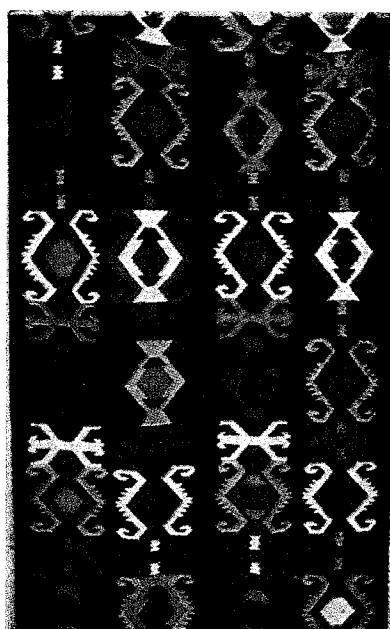
Sucevei, Ținutul ~, una din regiunile cele mai nordice ale Moldovei care se distinge prin caractere specifice din punct de vedere etnografic. Prin situația geografică S. se află la răscrucea unor mari drumuri comerciale; sub aspect istoric reprezintă un puternic centru al statului feudal românesc din Moldova. Peisajul S., variat și pitoresc, prezintă o structură etajată cu obține acoperite de păduri, luminișuri, poiene și plaiuri întinse, intens locuite. Orașe cum sînt Siretul și Baia sînt pomenite de documente din 1340 și respectiv 1334, expresie elocventă a dezvoltării economice a așezărilor din nordul Moldovei. S. cetate de scaun domnesc, cu monumente ce amintesc perioade pline de glorie (cetățile Suceava și Zamca, bisericile și mănăstirile de la Dragomirna, Voroneț, Sucevița, Rădăuți, ș.a.) se învecinează cu zone ca Ocolul Cîmpulungului, denumit de D. Cantemir „republică” și cu Ținutul Dornelor. Deși prezintă un caracter unitar în cadrul S. se disting alături de subzona propriuzisă a S. și o subzonă pe care o numim a Rădăuților cu unele așezări situate de o parte a Sucevei și alta a Fălticenilor, situată în partea de sud-est, cu așezări ce prezintă unele caracteristici de tranziție între S. și zona Neamț. Așezările din S. se încadrează mai multor tipuri: sate izolate sau îngrămădite, sate

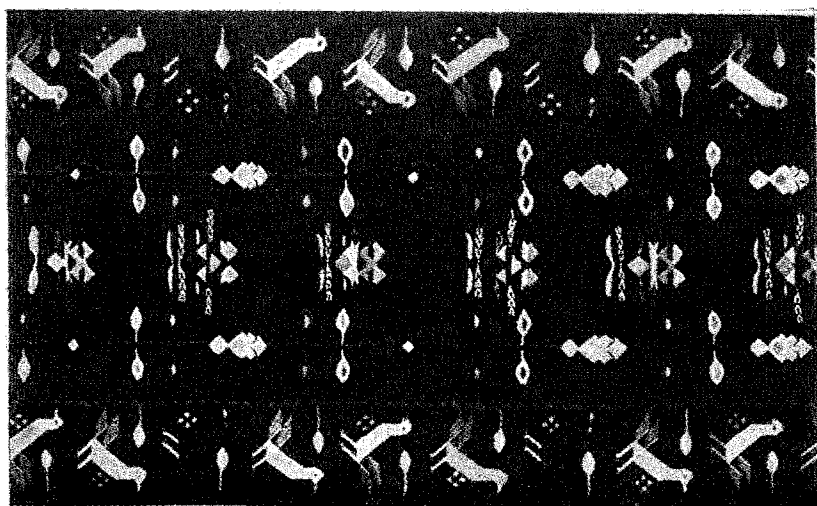
Fig. 473. Aspect din Muzeul județean Suceava. Expoziția de artă populară de la Hanul Domnesc.

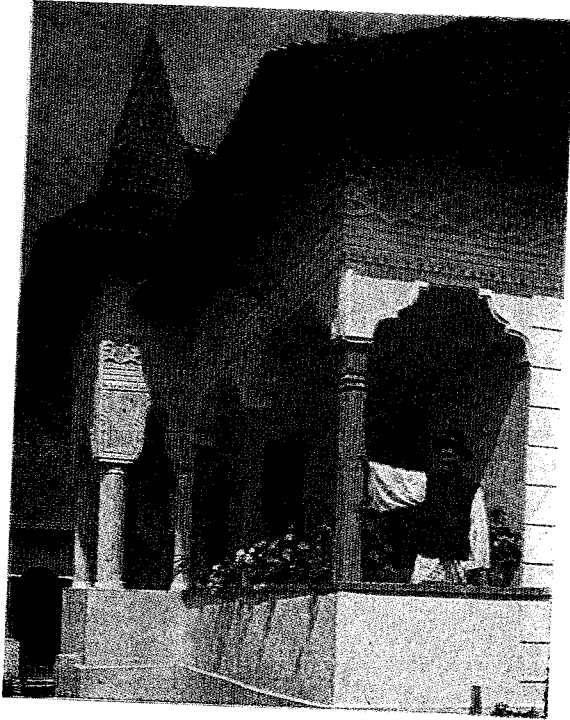
Velință, Muntenia, sec. 20.

Scoartă, Brăila, sec. 19.
(foto Ioan Oprea).

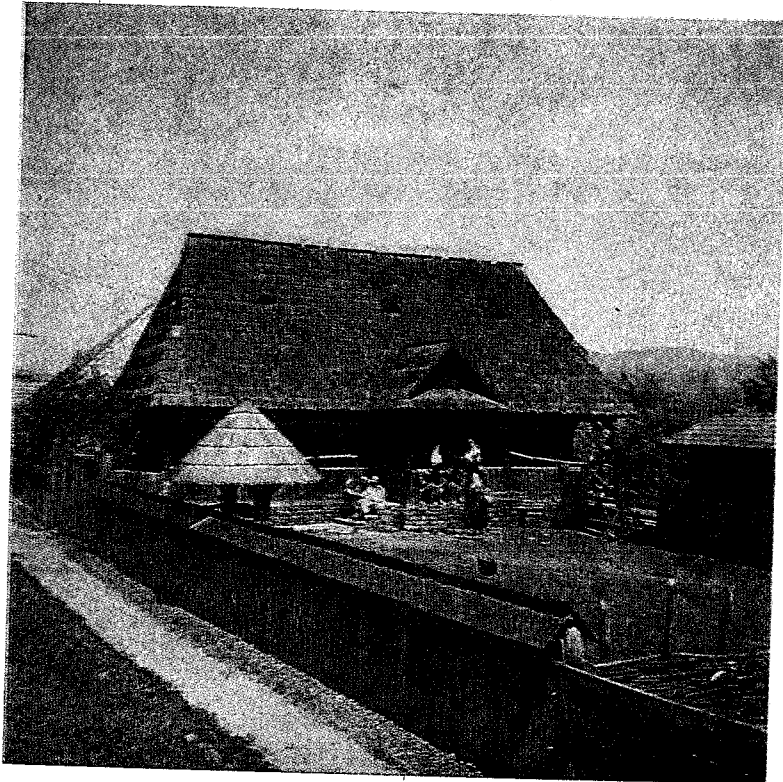

Scoartă cu păsări, Gorj, sec. 20.

Casă nouă, Muscel.

Gospodărie maramureșeană, sec. 20.

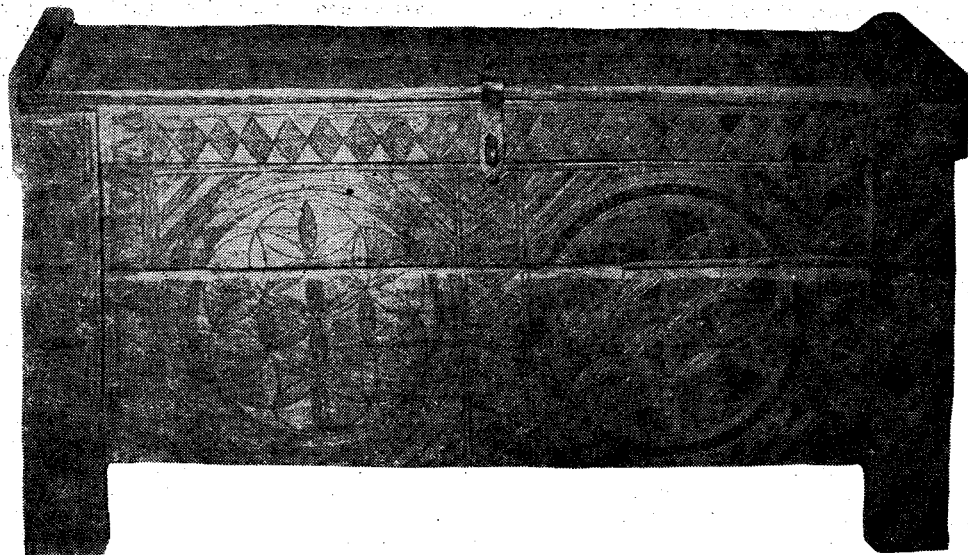

Fig. 474. Ladă de zestre, Suceava, sec. 19.

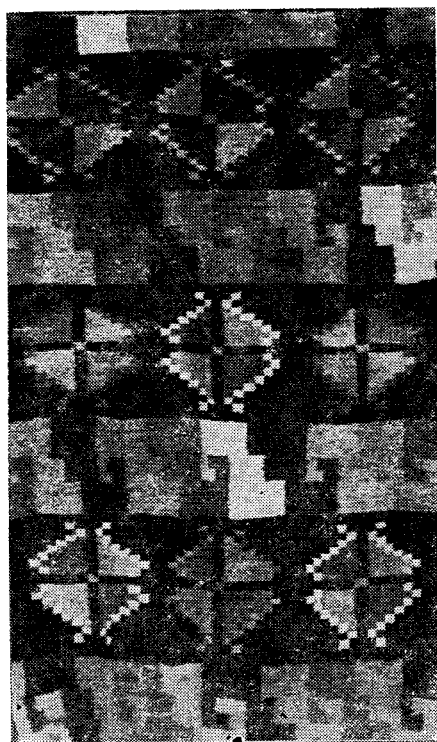

Fig. 475. Lăicer, Suceava, sec. 20.

răsfirate și risipite, preponderente fiind în Rădăuți cele răsfirate, caracterizate printr-o mare varietate de structură. Ocupațiile locuitorilor se reflectă în structura așezărilor dar și în aceea a gospodăriilor.

În părțile muntoase ale Rădăuților unde creșterea animalelor constituie ocupația de bază, gospodăriile sînt dominate de șurile și grajdurile pentru vite și furaje. În partea de șes unde se practică mai mult agricultura, întîlnim șura fără pod pentru adăpostirea recoltelor, cu uși mari, ridicată din birne și acoperiș de draniță. În jurul Fălticenilor a fost specifică așa numita „sură cu sîn”, cu partea superioară în consolă. Pe lângă gospodăriile din S. apăreau în trecut și bucătăriile de vară, numite „căsuțe”, construcții cu o singură încăpere și prispă în față. Pe teritoriul S. casele au fost construite din birne rotunde sau cioplite, așezate în cununi orizontale, cu acoperiș în patru ape și învelitoare de șindrilă. Planurile au evoluat de-a lungul timpului în funcție de condițiile social-economice. Astfel, se pot întîlni case cu tindă și cameră de locuit, case cu tindă rece, cămară și încăpere pentru locuit, case cu două camere de locuit despărțite printr-o tindă. La toate tipurile apare prispa protejată de o streășină largă, uneori deschisă, altelei mărginită de stîlpi. În subzona Rădăuți a fost caracteristic cerdacul cu acoperiș în trei ape, iar în Fălticeni cerdacul cu acoperiș în două ape. Decorația arhitecturii din S. este sobră, caracterizată în satele rădăuțene prin cioplituri iar în cele fălticene prin traforuri. Interioarele locuinței sînt impresionante prin bogăția țesăturilor din lînă decorate în culori potolite și calde, prin frumusețea mobilierului (fig. 474, 475) și aspectul monumental al sistemului de încălzit. Numeroase obiecte de lemn întîlnite în casa din S. arată cît de mult a fost dezvoltat meșteșugul prelucrării artistice a lemnului, ca urmare a faptului că lucrul la pădure a constituit una din ocupațiile principale. În S. s-a lucrat și ceramică la Rădăuți (v. Rădăuți); osul a fost împodobit cu măiestrie și transformat în obiecte utile. (v. osul). Portul popular prezintă însușiri remarcabile. Costumul femeiesc se compune din :ștergar,

denumit și zabrenic, cămașă încrețită la gît, cu brezărâu, cu „ciupag” sau cu „lincez”, bogat decorată cu lînică, fir și mărgel; „prisoitoare”, fotă sobră împodobită cu dungi înguste dispuse la partea din față și cite o „bată” roșie pe laturile lungi; brîu și bete, bondiță fără mîneci, suman sau „mînta”. Portul bărbătesc este de o mare sobrietate și eleganță. Se poartă „cușmă” sau pălărie, cămașă dreaptă cu decor discret sau cămașă „cu fustă”, cioareci sau ȋtari, brîu și curea, pieptar, suman sau manta. (G.S.)

sucnă, fustă confecționată din material industrial, stofă de lînă sau mătase, purtată inițial de femeile înstărite apoi generalizată în Țara Oașului. Piesă specifică sezonului rece, s. se îmbracă peste pindileul alb. Ca și pindileul, s. este amplă și încrețită în talie cu volan pe poale. Decorul se compune din tîghele trase la mașină dispuse pe „guler”, cordon și o panglică „partă” sau șnururi colorate montate pe volan. (G.S.)

sughiță v. buciom.

Sulița (sat, comună, jud. Botoșani). Centru de mai mică importanță, care lucrează ceramică roșie de uz. (G.S.)

suman, 1. Haină din dimie albă, seină, neagră sau colorată, cu largă răspîndire în costumul popular românesc. Din punct de vedere morfologic se încadrează în tipul „poncho vertical” specific unei zone mai largi carpato-balcanice. Prin modul de dispunere a clinilor laterali, prin mărimea și numărul acestora, prin existența „pavelor”, a gulerului și buzunarelor, s-au dezvoltat din acest croi de bază, majoritatea variantelor zonale de s. Ele înscrisu silueta fie în contur drept, fie în conture evazate la poale. S. este o piesă de port de tradiție autohtonă, care se poartă iarna, atît de bărbați cît și de femei. Îmbrăcămintea de tipul s., se întîlnește în Banat, Transilvania, Oltenia și Muntenia, purtînd denumiri diferite: tundră în Munții Apuseni, recăl în Țara Oltului, șubă și duruț în Banat, zeghe în zona Prahovei etc. Documentele medievale îi atestă în mod indirect prezența din sec. 16. Numărul mare de pive pentru bătut sumanele constituie de asemenea o dovadă a răspîndirii acestui tip de haine. S. se confecționau de meșteri specializați. În sec. 18 existau la Iași 30 de „sumănari” care satisfăceau cerințele populației din jurul capitalei moldovenești. Sumănarii au fost stabiliți în orașe și sate, unii dintre ei fiind organizați în bresle. În Moldova, s., a fost considerat o piesă de bază a costumului popular, confecționat din 5—7 m de țesătură din lînă lucrată în casă. Se croiau mai întîi „stani” formați din spate și „dinainți”, piepți, apoi clinii laterali, „puii”, clinii mici, pavele și mînecele. În

Moldova se deosebesc trei categorii de s. purtate în funcție de sezon: a. s. *scurt*, „sumăiaș” sau „sumănică” purtat toamna sau primăvara; b. *ghenucher* purtat toamna tîrziu; c. s. *lung* purtat iarna deasupra cojocului scurt sau a mînteanului. S. pentru zile de lucru, denumit și s. *prost*, lucrat din stofă de culoare neagră sau brumărie, este croit simplu, cu un singur clin drept în părți și guler. S. pentru zile de sărbătoare sînt făcute din stofă subțire din lînă de „noaten”, miel, numită în unele sate „șiac”. S. de sărbătoare are clini dubli în părți, guler dublu și o decorație bogată, realizată prin aplicații de șnururi negre, „sărăduri”, dispuse pe linia croiului. Motivele obținute din încrucișarea saradului poartă denumiri diferite: „zgărdiță”, „șatranccă”, „țurțuri” etc. O pondere tot atît de importantă în ansamblul costumului au avut s. și în Bihor unde sînt lucrate din pănură albă cu aplicații de postav colorat, găitane negre și broderie. 2. Denumire dată stofei din care se confecționează s. Stofa se țese din lînă de diferite calități. a. s. *de mițe*, din lînă de miel; b. s. *de noaten*, din miel la a doua tunsoare; c. s. *brumăriu* din lînă de oaie în culoare naturală. Lîna pentru s. se vopsea cu ajutorul plantelor, înainte de a fi toarsă apoi se țesea în patru ȋțe, pe spată de 9 „jurubițe”, cu dinți dubli. După țesut stofa se dădea la pîuă unde se împîslea devenind mai suplă și mai rezistentă. În unele sate în care nu existau pive pentru bătut, s-a folosit un procedeu arhaic al *bătutului* s. cu coatele pe o leasă de nuiete. Se lucra în echipe de cite șase bărbați deoarece operația era foarte oboșitoare.

Bibl. ref.: H. M. Formagi, *Portul popular din România*, București, 1974; E. Pavel, *Portul popular moldovenesc*, Iași, 1976; U. A. Bogdan, *Orașul Iași*, 1913; *Documente privind istoria României, veacurile al XIV-lea și al XV-lea*, A. Moldova, 1384—1475, I. (G.S.)

sumani v. dimie.

sumăiaș v. suman.

sumănică v. suman.

Sumurdac (sat, com. Sînpaul, jud. Cluj). În partea de nord a satului S. se înalță o biserică din lemn, operă a meșterilor populari, construită în 1715. De plan dreptunghiular cu absidă poligonală nedecroșată, și un pridvor pe latura de sud care amintește de bisericile sălăjene. Sistemul de acoperire interioară se compune dintr-un tavan drept deasupra pronaosului și boltă semicilindrică în naos și altar. Portalul ușii de acces este bogat decorat cu dăltuituri. Pictura originală se păstrează numai în altar. (G.S.)

Suseni (sat, com. Runcu, jud. Gorj) v. Polovragi.

Ș

șabac, cusătură executată pe firele trase ale țesăturii, care apare în multe variante. Caracteristic pentru șabac este dispoziția sa lineară pe marginea unui tiv sau a unui rând de motive ornamentale. Este unul din cele mai frecvente puncte de cusătură, generalizat în toată țara în sec. 20. În zonele Buzău, Rîmnicu Sărat, Vrancea, Bacău, Neamț etc. s-a folosit la decorarea cămășilor femeiești și bărbătești; în Cîmpia Dunării, Dobrogea și sudul Moldovei apare frecvent în decorul ștergarilor de cap, din bumbac sau borangic; în nord-vestul Transilvaniei acest punct de cusătură este recent. (G.S.)

șaitroc v. **aurăritul**.

șalvari, pantaloni bărbătești largi la partea de sus, confecționați din dimie neagră sau maron, purtați în Cîmpia Munteniei și Dobrogea. (G.S.)

șar, linie în zigzag sau ușor ondulată pe umerii oalelor, pe buzele străchinilor, realizată cu cornul, prin apăsare sau incizie. (P.P.)

șarpantă, armătură din lemn a unui acoperiș. În arhitectura populară în componerea ș, întră căpriorii, contrafișele, lețurile, cosoroabele etc. (G.S.)

Șaru (sat, com. Șaru Dornei, jud. Suceava). Centru de jocării ale cărui produse sînt specifice pentru satele din Bazinul Dornelor. Bundițele lucrate la Ș. fac parte din tipul de cojoc lung pînă mai jos de talie, deschis în față, ușor evazat și fără mîneci. Bundițele bătrînești aveau decor cu motive vegetale, zoomorfe și geometrice. Modelele se desenau liber și se coseau pe „burduf” (piele subțire) cu lînică colorată în albastru, verde, negru, galben, brun, violet, gri. Ornamentele erau dispuse pe piept, la poale, la mîneci și la gît lăsînd să se vadă și fondul alb al pieilor. O bandă de blană neagră de miel, lată de 4—5 cm, dispusă pe margini completa decorul. La exemplarele mai noi ornamentele acoperă suprafața bundiței în întregime, iar bordura de blană este înlocuită cu o imitație de lînă neagră.

Bibl. ref.: E. Pavel, *Portul popular moldovenesc*, Iași, 1976. (G.S.)

șatră, denumirea prispei cu stîlpi și balustradă în Maramureș. (P.P.)

șărămpău, punct de cusătură lucrat pe fir, formînd o linie frîntă, aproape șerpuită, frecvent în sud-vestul Transilvaniei și pe Valea Jiului. Apare de obicei compus cu mici motive independente dispuse de o parte și de alta a unui ax. (G.S.)

ȘCHIOPU, Dumitru (n. 1926 satul Priporu, com. Vlădești, jud. Vîlcea). Olar, originar dintr-un

centru în care mai mult de jumătate din locuitori se ocupau cu producția ceramică, Ș. a învățat meșteșugul de copil. Cunoaște toate formele și ornamentele tradiționale, pe care le lucrează cu multă măiestrie. Ceramica produsă de el este smălțuită în interior, cu angobă albă pe deasupra și ornamente în formă de spirale, executate cu smalț verde și galben de un rar rafinament. Pentru piață lucrează și ceramică smălțuită în exterior. Formele cele mai frecvente sînt: „pușorii” (câni mici cu toartă), „câni de moși” (de un litru), borcane de diferite mărimi, „fierturi” (oale pentru fiert), oale de sarmale, urcioare, „taiere” (farfurii), castroane ș.a. O mare îndemînare manifestă și în modelarea figurinelor. Participă permanent la marile expoziții, la tîrgul „Cocoșul de Horezu” etc. A primit numeroase distincții fiind și laureat al Festivalului național „Cîntarea României”. A desfășurat o activitate susținută ca profesor la clasa de olărie din Vlădești a Școlii populare de artă din Rîmnicu Vîlcea. (G.S.)

Șerbești (sat, com. Ciortești, jud. Iași). În vatra satului Ș., situat pe drumul Piatra-Focșani, care lega odinioară „Țara de Sus” cu „Țara de Jos”, s-a menținut un rătăc. De plan dreptunghiular cu gang central și două intrări, trei încăperi pentru oaspeți, cîrciumă și odaie pentru hangiu. Fațadele sînt ritmate datorită lesenelor care delimitează panouri de formă dreptunghiulară, în timp ce cornișa este alcătuită din profile drepte.

Bibl. ref.: M. Ispir, *Rătoșele din Moldova*, în MIA, 1, 1979. (G.S.)

șerpar v. **chimir**.

șervete ținute, șir de 10—12 șervete țesute din bumbac netăiate din val, folosite în Țara Vrancei și unele părți ale Muscelului pentru împodobirea interiorului. Decorul ș.ș. se compune din dungi înguste și alesături policrome dispuse la capete. (G.S.)

Șimian (sat, com. suburbană, orașul Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinți). Centru de olărie dispărut, înfloritor pînă către sfîrșitul sec. 19. S-a lucrat olărie cu decor în relief, vase zoomorfe și cu decorație animală (șerpi, lei etc.) Ceramica era smălțuită, fără angobă, de culoare verde închis. (G.S.)

Șinca Nouă (sat, com. Poiana Mărului, jud. Brașov). La marginea satului se ridică pe o colină împădurită, o biserică, monument impresionant prin proporțiile armonioase și masivitatea pieselor de lemn din care este construit. De plan dreptun-

ghiular, biserica cuprinde pronaos, naos și absidă poligonală decroșată cu unghiul în ax. Pronaosul este acoperit cu tavan drept iar naosul cu boltă semicilindrică. Grinzile de la colțurile absidei prelungite se petrec formînd console care se continuă în scări pînă la soclul de piatră al construcției. Potrivit ultimelor cercetări biserica a fost construită în sec. 18, după arderea și dărîmarea lăcașurilor religioase românești de către Bucow (general austro-ungar.

Bibl. ref.: Șt. Meteș, *Viața bisericească a românilor din Țara Oltului*, Sibiu, 1930; I. Cristache-Panait,

sețe sînt vasele de capacitate și urcioarele (fig. 476). (G.S.)

șiștar, vas confecționat din doage, de formă tronconică cu o toartă înălțată într-o parte, în care se mulge laptele. Pe marginea superioară ș. este decorat cu mici creștături sau cu motive pirogravate. A fost răspîndit în majoritatea zonelor. (G.S.)

șiitoare, bete purtate în zona Botoșani, țesute din „păr” cu motive geometrice, în culori vii: roșu, verde, galben, albastru. (G.S.)

Fig. 476. Olar din Șișești la tirgul din Drobeta-Turnu Severin, 1980.

Datarea bisericii de lemn din Șinca Nouă, în „Monumente istorice studii și lucrări de restaurare”, București, 1976. (G.S.)

șindrila, lame de lemn de formă dreptunghiulară, sau cu un capăt tăiat în unghi, rotunjit, în coadă de rîndunică, utilizat pentru învelitorile acoperișurilor. În funcție de zonă, de dimensiuni și formă, ș. se mai numește „șiță”, „prăștilă”, „dra-niță”, „frăștilă” etc. (G.S.)

șip v. balercă
șiptarii v. salbă

șiptariu de mărgean, colier lucrat din nuclee de coral, fasonate în formă globulară, purtat în părțile Hunedoarei, mai puțin somptuos decît „zgarda scumpă” specifică Maramureșului. (G.S.)

Șirineasa (sat, comună, jud. Vâlcea) **V. Romanii de Sus**.

Șișești (sat, comună, jud. Mehedinți). Centru de ceramică activ în care se lucrează vase nesmălțuite. Formele sînt elegante și svelte amintind ceramica de tradiție romană. Ornamentația este făcută cu humă roșie aplicată cu periuța sau cu cornul pe vasul neangobat. De o deosebită frumu-

șofrană, termen folosit în unele sate din Dobrogea pentru masa joasă rotundă. (G.S.)

Șoimușeni (sat, com. Letea, jud. Sălaj). Aici se află o biserică din birne masive cioplite, fixată la colțuri prin încheietură dreaptă. De plan dreptunghiular cu absidă poligonală în cinci laturi, decroșată. Sistemul de acoperire interioară se compune din tavan drept în pronaos, boltă semicilindrică retrasă de la perete pe o birnă la naos, boltă închisă cu un timpan racordat la perete printr-un plan ușor înclinat la absidă. Deasupra pronaosului se înalță o turlă sveltă cu fleșă înaltă. Învelitoarea actuală din șindrila a înlocuit una mai veche din paie, amintind acoperișurile tradiționale ale caselor din zonă. În exterior consolele frumos profilate se prelungesc mai jos de mijlocul pereților unde se întîlnesc cu un briu în torsadă. Ancadramentul ușii aflată pe latura de sud este decorat cu trei rînduri de „frînghii împletite”. Inscripția de deasupra intrării menționează anul 1863 ca dată a executării picturii bisericii din Ș. Dimensiunile mici ale monumentului 8,85 x 5,60 m, forma elegantă, elementele constructive par să indice ridicarea sa în sec. 16.

Bibl. ref.: I. Stoica, D. Lazăr, *Schița monografică a Sălajului, Șimleul Silvaniei*, 1908; I. Cristache-Panaît, M. Daia, *Noi rezultate ale cercetării arhitecturii de lemn în jud. Sălaj*, în MIA, 1, 1976. (G.S.)

Somănești (sat, com. Telești, jud. Gorj) v. **Polovragi**.

șopru, construcție pentru adăpostit carul, căruța, uneltele, lemnele, alipită deseori de grajd, denumită în unele zone „șopron” sau „șop”; sprijinit pe patru sau mai mulți stâlpi, avînd de cele mai multe ori acoperișul într-o apă. (P.P.)

Fig. 477. Interior cu ștergare, Stănești, Argeș, sec. 20.

șpențer, cojoc scurt, cu mîneci, fără prim pe margine, purtat în Moldova. (G.S.)

ștantare, tehnică de decorare a metalelor realizată prin presare cu ponoane de diferite forme; utilizată pentru împodobirea uneltelor de muncă lucrate de fierari sau pentru podoabe. (G.S.)

șteamp v. **instalații țărănești**.

ștează v. **instalații țărănești**

Ștefănești (sat, comună, jud. Botoșani). Centru de olărie, important în sec. 19 în care s-a lucrat atît ceramică neagră cit și roșie. Numărul mare de olari a condus la înființarea unei mici industrii de oale în 1915. În prezent, la Ș. mai lucrează doi olari. (G.S.)

Ștefănești (sat, aparținînd orașului Tirgu Cărbunești, jud. Gorj). Centru de ceramică în care se lucrează vase nesmălțuite sau smălțuite parțial. Ornamentația este făcută cu humă albă și smalt verde închis. Valoarea artistică a olăriei de Ș. constă în puritatea și eleganța formelor. (G.S.)

Ștefănești (sat, com. Leleasca, jud. Vîlcea). Biserica de lemn din Ș. construită în 1766—1771, remarcabil monument de arhitectură populară, este situată într-o zonă de dealuri înalte cu păduri de stejar și livezi de pomi fructiferi. De plan dreptunghiular cu absidă poligonală decroșată, tip prevalent în Oltenia, biserica prezintă o particularitate

întîlnită în zona dealurilor de la răsărit de Olt, marcată prin prelungirea streășinii pridvorului pe latura de vest cu un acoperiș sprijinit pe patru stâlpi frontali și doi laterali. O altă particularitate o constituie sistemul de boltire al pronaosului și pridvorului cu bolți semicilindrice transversale, ceea ce poate să indice o influență olteană. Remarcabilă este la acest monument și bogăția decorației sculptate în lemn. În realizarea acestui decor meșterii au folosit toată cunoașterea și imaginația lor: un brîu puternic reliefat în formă de funie încinge biserica, rotunzindu-se cu eleganță la colțurile clă-

dirii, ușa masivă are chenar propriu și cruce înscrisă, stîlpii pridvorului sînt ciopliți cu măiestrie; consolele de susținere a acoperișului sînt profilate la capete în formă de cap de cal, formînd un ansamblu de mare frumusețe.

Bibl. ref.: R. Crețeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, București, 1968. (G.S.)

ștergar, țesătură din bumbac, cîneșă sau borangic, specifică artei populare românești. Răspîndite în toată țara ș. se întîlnesc sub formă de țesături cu caracter uzual, decorativ (fig. 477) sau ceremonial. Pînă la sfîrșitul sec. 19, ș. au fost prezente și în portul popular. Dovezile păstrate relativ la țesăturile cu caracter decorativ din pînză sînt puține. O foaie de zestre a unei domnițe moldovene din 1587 menționează „prostiri, năframe, șervete, ș. de cap”. O altă foaie de zestre din 1765 pomenește, între altele, „40 de șarvete, 6 năfrămi de mână, 6 năfrămi de obraze, 4 perșchire”. Unele foi de zestre din sec. 19 menționează „șervete” de borangic. Pe frescele unor biserici din Oltenia sau Moldova sînt reprezentate personaje ținînd în mîini ș. albe cu dungi la capete. Stampe din sec. 17, 18, 19 și unele lucrări semnate de Trenk, Preziosii, Szathmary, prezintă personaje în costum popular care poartă pe cap ș. Sub raportul funcționalității ș. se încadrează mai multor tipuri: 1. Ș. de uz casnic de

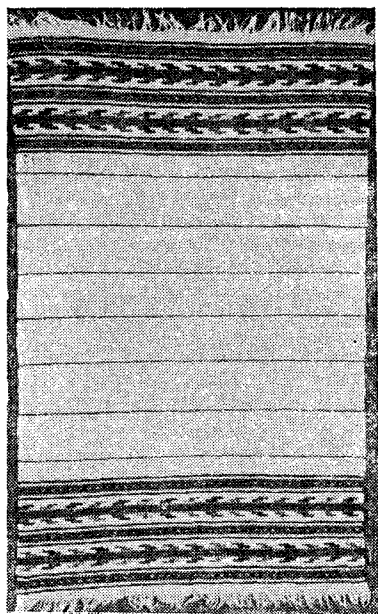

Fig. 478. Ștergar de merinde, Titerlești, Mehedinți, 1958.

dimensiuni mici, cu formă dreptunghiulară și decor dispus la capete, este țesut în general în două ițe, din cînepă sau cînepă cu bumbac. Din această categorie fac parte ș. pentru acoperit coșurile cu mîncare la cîmp bogat ornamentate, denumite: „merindare”, „șterguri de coșarcă”, „felegi de straiță”, „cîrpe de corfă” (fig. 478) etc. 2. Ș. de caracter decorativ se întîlnește, în forme foarte variate, în toate zonele, contribuind prin așezarea și asocierea cu alte obiecte la împodobirea interiorului locuinței. După locul pe care îl ocupă și felul în care sînt aranjate sînt două tipuri: a. Ș. de culme sau de rudă care fac parte din elementele componente ale „culmei”, o bară de lemn fixată deasupra patului sau în jurul cuptorului la partea superioară a peretelui (fig. 479). El apare fie ca o țesătură dreptunghiulară a cărei mărime diferă în funcție de zonă, cu decorul dispus la un singur capăt, acoperind jumătate sau o treime din suprafață, fie sub forma unui ș. obișnuit cu decorul realizat la un capăt pe față iar la celălalt pe dos pentru ca la îndoire modelul ambelor capete să apară pe față. Ultima variantă apare numai în Maramureș, Sibiu și Făgăraș. Ș. de culme sînt întîlnite în Transilvania și Banat. b. Ș. de perete sau de cui cu arie mare de răspîndire purtînd denumiri diferite: „ștergură de blid” în Lăpuș, „felegă pentru farfurii” în Bihor, „chindeu de fundul casei” sau „chindeu de colț” în Mărginimea Sibiului, „ștergură de ușă” în Maramureș, „șervet de cui” în Moldova etc. Ș. se așează pe perete pe deasupra blidelor, icoanelor, oglinzii, ferestrelor sau neasociate cu alte obiecte, pe un cui. Acolo unde s-au folosit ș. de rudă ele au coexistat în cadrul aceluiași interior cu cele de perete. Ș. de perete au formă dreptunghiulară, fiind mai lungi și mai înguste, decît cele de rudă. Decorul este adaptat funcției, partea ornamentală

fiind concentrată la ambele capete. În Transilvania (Făgăraș, Mărginimea Sibiului) ș. au un rol decorativ preponderent în cadrul interiorului. Decorul ș. din Transilvania este în general geometric dar apare și decorul vegetal stilizat în Bihor, Codru, Hunedoara, Munții Apuseni, Bistrița-Năsăud, Țara Oltului. În Maramureș și Lăpuș ș. de perete sînt înguste, ornamentate cu o dungă cu alesături la capete. Cele din Oaș, Codru, Chioar, Făgăraș, Cîmpia Banatului sînt de dimensiuni mari cu capetele bogat împodobite. În Oltenia, unde predomină în cadrul interiorului țesăturile din lînă, ș. sînt mai modeste decorate cu cîteva dungii sau motive cusute „în cruce” dispuse la capete. În Muntenia și Dobrogea ele sînt aproape totdeauna cusute

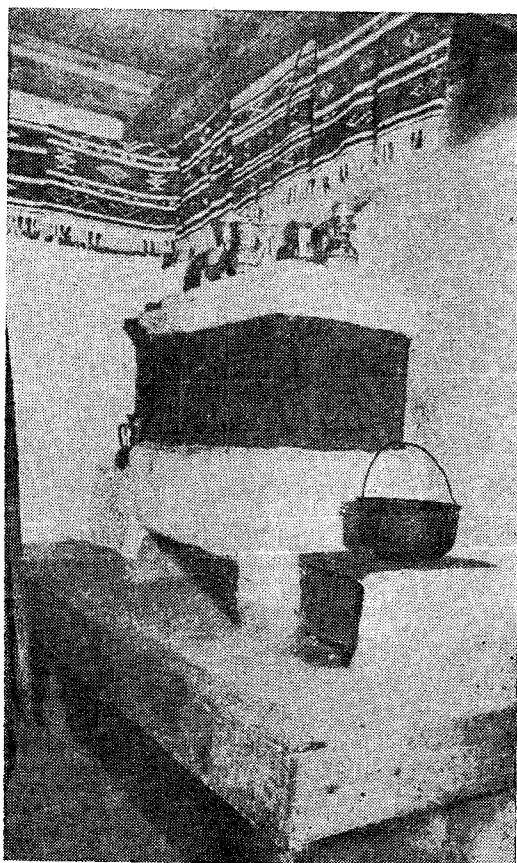

Fig. 479. Interior cu ștergare de rudă, Dumitra, Alba, sec. 19.

cu motive vegetale, antropomorfe și avimorfe. Sînt remarcabile ș. din Prahova și Buzău. În partea de sud a Moldovei ș. au dimensiuni mici și un decor discret alcătuit din cîteva registre de motive geometrice sau florale; nordul Moldovei se caracterizează prin ș. mari, țesute în multe ițe, cu alesături alb pe alb, cu șiruri de motive colorate și măgele policrome. În zona Humorului ș. sînt mai scurte, țesute în patru ițe cu capetele decorate prin alesături geometrice într-o cromatică caldă compusă

Fig. 480. Ștergar de cap, Țara Vrancei, sec. 20.

din tonuri de roșu, portocaliu cu negru. 3. *Ș. piesă de costum* (fig. 480) s-a purtat în trei modalități: pe cap ca o eșarfă, în mână ca o batistă de către femei, la brâu de către bărbați. *Ș de cap*, purtat în majoritatea zonelor țării a fost lucrat din in, bumbac, sau borangic, fiind cunoscut sub denumiri diferite: „zăbranic”, „zabrenic”, „pînzătură” sau „mîniștergură” în nordul Moldovei, „tindeu de cap” în centrul Transilvaniei, „maramă” în sudul țării etc. „Zabrenicul” este un *ș.* lung țesut din bumbac în 5, 7, 9 ițe, împodobit cu ornamente nevedite și alesături de o rară finețe. În Țara Vrancei *ș.* era țesut în trecut din in sau bumbac iar în prezent este din borangic, împodobit cu ornamente mărunte, grupate la ambele capete. *Ș.* s-au purtat cu unele excepții în toată Transilvania. Foarte interesant este *ș.* denumit „vălitoare” specific Țării Oltului, zonelor Sibiu și Țirnav. Capetele vălitorilor sînt decorate cu dungi colorate sau alesături mărunte, mărele și dantelă. În Bihor subzona Pietroasa, bătrînele purtau peste năframa neagră un *ș.* lucrat dintr-o țesătură plină, ales cu negru, galben și fir auriu. În sudul țării (Oltenia, Muntenia și Dobrogea) înaintea maramelor s-au purtat de asemenea *ș.* de in sau bumbac decorate cu broderii colorate. În cadrul costumului apare și *ș. de mină* specific zonelor Bihor, Arad și Făgăraș. *Ș. de brâu* purtat de bărbați în toate zonele din Transilvania și satele de ungureni de la sud de Carpați, are dimensiuni de 30—60×15—30 cm și se poartă la chimir sau, în Orăștie, Valea Ampoiului și zona Trascăului, la „cheotoarea” cămășii. Aceași funcție este îndeplinită în Oltenia, Muntenia și Moldova de batiste, năframe ornamentate cu cusături la colțuri. 4. În toată țara *ș.* a avut un rol însemnat în cadrul ceremonialurilor prilejuite de: naștere, nuntă,

înmormîntare. Tînăra mamă dă un „ospăț” oferind cîte un *ș.* moașei, „cumetrilor mari” și nașilor. În cadrul nunții tradiționale fiecare „mesean” primea un *ș.* iar însemnul „chemătorilor”, „vătășeilor” sau „călăreților” era tot un *ș.* ornamentat cu motive alese sau cusute în culori vii. *Ș.* care se dau de pomană la înmormîntare au dimensiuni mai mici și un decor sobru. *Ș.* erau folosite și în alte ocazii festive: la ridicarea șarpantei unei construcții, la „plugușor”, „tînja”, „călușari” etc. Bibl. ref.: Gh. Nistoroia, *Ștergare populare*, București, 1975, (G.S.)

ștergură de blid v. ștergar.

ștergură de coșarcă v. ștergar

ștergură de culme, ștergar de bumbac folosit în Cîmpia Lugoșului în sec. 19 și începutul sec. 20 pentru decorarea interiorului. În general, *ș. de c.* are dimensiuni mici 0,75×0,50 m, fiind decorat la un singur capăt. În unele sate s-au lucrat și *ș. de c.* de 1×0,50 m avînd decorul dispus la unul din capete pe față iar la celălalt pe dos. Ornamentația se compune dintr-o grupare compactă de motive geometrice alese printre fire, în tonuri de roșu și albastru de o finețe rar întîlnită la țesăturile bănațene. (G.S.)

ștergură de ușă v. ștergar.

știri v. comunicare

ȘTEȚ, Irina (n. 1935 în com. Săpînța, jud. Mara-mureș). Țesătoare și cusătoare. A învățat meșteșugul în casă de la mama sa, Stan Tudosia. Lucrează cergi, zadii, cămăși, „gatii”, „ștergare”, desagi, trăistute. Participă la expoziții și la acțiuni organizate de Muzeul satului și de artă populară. A fost distinsă cu diferite premii pentru activitatea depusă. (G.S.)

ștrafuri, cute înguste dispuse vertical, cusute cu mașina pe pieptul cămășilor femeiești în zona Făgărașului. (G.S.)

ștrimfi, ciorapi lucrați cu un cîrlig sau cu cinci cîrlige, purtați în Transilvania. (G.S.)

șubă, haină lungă din dimie specifică zonei Vlcea, croită din foi drepte, și clinii, cu mînci prinse din umeri. Gulerul este drept și îngust. La baza clinilor sub braț se deschid două tăieturi numite „ghizde”, servind la „sumețitul”, introducerea colțurilor din față ale *ș.*, care se ridică pentru a ușura mersul. În partea de sud a zonei *ș.* sînt țesute din bumbac „în ochiuri” realizate din năvădeală. *Ș.* sînt ornamentate cu găitane aplicate și cusătură. Găitanul din lină neagră sau vînată este dispus cu margini — poale, piepți, guler, manșete. Alături de găitan se execută o cusătură decorativă cu bumbac alb în punct de tighel, „obînzeală”, sau lanț „suac”. Piese mai noi au suferit unele transformări: au fost scurtate pînă sub genunchi, gulerul drept s-a înlocuit de unul cu revere, în locul ghizdelor au apărut buzunarele aplicate. *Ș.* albă a fost considerată o îmbrăcăminte ceremonială făcînd parte obligatoriu din costumul mirelui. O *ș.* bogat ornamentată s-a purtat și în Cîmpia Banatului (fig. 481).

Bibl. ref.: G. Stoica, I. Vlăduțiu, E. Secoșan, P. Petrescu, *Arta populară din Vlcea*, Rîmnici Vlcea, 1972. (G.S.)

Șuici (sat, comună, jud. Argeș) v. **Sălătrucu și Petrești.**

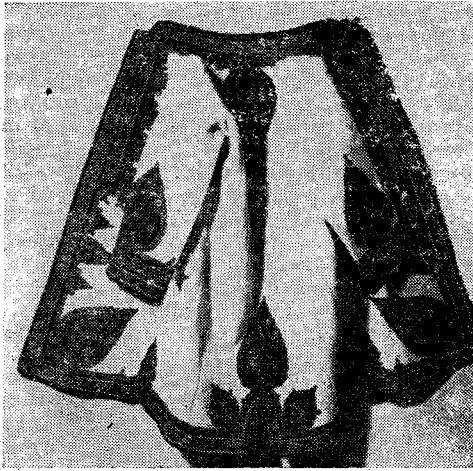

Fig. 481. Șubă albă, Sirbova, Timiș, sec. 20.

șuivan, albie cu formă și proporții elegante, confecționată din trunchi de copac tăiat în două longitudinal și apoi scobit, în care se prepară porcul după înjunghiere; folosit în nord-vestul Transilvaniei. (G.S.)

șură v. arhitectura populară.

Șurdești (sat, com. Sișești, jud. Maramureș). Aici se găsește o biserică din sec. 18, monument de arhitectură populară de valoare excepțională. Construită pe un soclu de piatră de carieră și birne din lemn de stejar încheiate la colțuri în coadă de rândunică, cu șarpanta acoperișului avînd poală dublă și învelitoare de șindrilă. Deasupra se înalță o turlă sveltă de 54 de m cu balcon în consolă și

coif cu patru turnulețe la colțuri. Prezintă plan ușor trapezoidal cu pridvor deschis, pronaos, naos și absidă poligonală decroșată cu cinci laturi. Boltirea este simplă: pronaosul cu tavan drept iar naosul cu boltă semicilindrică. Pridvorul are stîlpi și arcade pe două rînduri, frumos modelate, constituind o podoaă a monumentului. Ancadramentul ușii de la intrare bogat decorat cu rozete și patru rînduri de sculpturi în formă de funie dispuse vertical, indică mina unor meșteri pricepuți, al căror nume se păstrează în inscripția din dreapta ușii: „Țămăran Macarie Tonă 1767” marcînd probabil data construcției. O altă inscripție crestată pe porțița dinspre nord menționează data realizării ei și numele unui alt meșter: „25 mai 1795, Țămăran Ciocotișan Ștefan”. Biserica din Ș. a fost pictată. Se păstrează numele pictorului și anul zugrăvirii altarului: „1783 zugravu Ștefan”.

Bibl. ref.: V. Antonescu, *Restaurarea cîtorva biserici de lemn din Maramureș*, în „Monumente istorice, studii și lucrări de restaurare”, București, 1976. (G.S.)

șurnică, fișie îngustă din postav de diferite culori folosită la împodobirea sumanelor din Bihor. (G.S.)

șurulău, vas din doage de lemn folosit în Munții Apuseni pentru opărit tortul înainte de a fi folosit la țesut. (G.S.)

șustar, vas de doage, de formă tronconică, cu una sau două toarte, folosit pentru muls laptele. (G.S.)

șurț, piesă de port lucrată din stofă țesută în casă, postav, pînză, cașmir. Forma, decorul și denumirea ș. variază în funcție de zonă și de vechime. În general ș. a apărut în a doua jumătate a sec. 19, înlocuind piese mai vechi: catrințe, oprege, zadii etc. (G.S.)

T

tablă 1. Grupare compactă de ornamente de formă dreptunghiulară, dispusă pe suprafața exterioară a mîneicii cămășilor femeiești în Banat, Hunedoara, Arad. În funcție de zonă, **t.** se compune din motive geometrice sau vegetale, cusute în puncte diferite v. și **cămașă**. **2.** Numele moldovenească al învelitorii acoperișului. (G.S.)

taier, vas de pămînt întins, din categoria străchinilor, dar mai puțin adînc și cu pereții ușor curbați, apropiindu-se mai de grabă de farfurie. (P.P.)

taler v. blid.

talger v. salbă.

talger v. blid.

talpă 1. Trunchi puternic, de obicei de stejar, dar și de brad sau fag, rotund sau cioplit, așezat pe pietre, rar direct pe pămînt, formînd temelia caselor de lemn; casa de lemn are o ramă de patru talpi îmbinate la capete în „cheotori” rotunde, drepte sau în coadă de rîndunică. **2.** Laviță groasă, pusă pe butuci sau pietre, pe care stau gălețile cu apă, cofele în tindă. **3.** Fiecare dintre cele două stinghii groase care alcătuiesc baza, „trupul” sau „stratul” războiului de țesut. **4.** Fiecare dintre cele două bucăți de lemn subțiate sau îndoite în sus la un capăt pe care stă sania și care alunecă pe zăpadă; talpi are și „cramba” mutătoare de la stîmile din Munții Apuseni. **5.** Partea de jos a leagănelor pentru copii mici. (P.P.)

TAMAȘ, (sec. 19) familie de iconari originară din Nicula (Cluj) stabilită în satul Galați (Țara Oltului), apoi în Făgăraș. A lucrat în prima jumătate a sec. 19. Membrii familiei **T.**, Petru **T.** și Ana **T.** căsătorită Deji, fac parte din grupul de meșteri populari care au învățat meșteșugul în familie. Ei au adaptat izvoadele de la Nicula gustului local, mărind icoanele la 60×70 cm. Această modificare a impus aducerea unor elemente noi în compoziție pentru a umple spațiile goale. Neavînd cunoștințe de anatomie și nici imaginația unor mari creatori ai genului, ei au ocupat spațiile create prin elemente decorative: stele albe pe fond ultramarin, linii ondulate, flori mari. Suprafețele mari de culoare se acoperă cu tușe albe ori cu o liniatură pentru a valora fondul. Întreaga compoziție este subordonată decorativului, ceea ce dă acestor icoane un aspect laic. Ana Deji ultima reprezentantă a familiei, a participat în 1934 la expoziția sociologică „Satul românesc”. Ea a prelucrat izvoadele celor doi **T.**, simplificînd desenul, și complicînd compoziția prin adăugarea unor elemente cu caracter decorativ.

Bibl. ref.: I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească*

pe sticlă, București, 1975; C. Irimie, *Icoane pe sticlă*, București, 1971. (G.S.)

TANCA, Maria (n. 1922, satul Mureșenii Birgăului, com. Tiha Birgăului, jud. Bistrița-Năsăud). Țesătoare și cusătoare, **T.** a învățat de la sora ei Evdochia Rusu ambele meșteșuguri. Țese cerși, catrințe, chimire, pe care le brodează cu mărgel. Bună cunoscătoare a tradiției, lucrările ei se caracterizează prin sobrietate și discreție în îmbinarea culorilor. (G.S.)

Tansa (sat, comună, jud. Iași). Centru de olari în care s-a produs ceramică neagră lustruită cu piatra și ceramică smălțuită cu decor geometric și floral stilizat în alb și verde pe fond brun. (G.S.)

tarniță, șa de lemn, folosită la călărit sau la transportul poverilor în zonele de munte; de obicei, bogat decorată cu mici creștături sau caneluri (fig. 482). (G.S.)

tăbăcitul v. cojocăritul.

tăblii, bucăți mici din postav colorat, de formă pătrată care se aplică pe sumanele din Bihor, făcînd parte din ansamblul decorativ. (G.S.)

tăietură, cusătură înrudită cu șabacul sau ciurătura, de care se deosebește deoarece apare ca un motiv central încadrat de alte puncte. Firele se scot numai pe porțiunile perforate ale modelului, tăietura fiind combinată cu alte puncte. (G.S.)

tălchigi v. iepe.

tălpigi v. iepe.

tălpuți v. iepe.

TĂNASE, Nica (n. 1902 com. Sîrbești, jud. Bihor). Unul dintre pușinii sumănari care mai lucrează și cunoaște toate modelele tradiționale din acest renumit centru specializat în confecționarea hainelor de dimie (fig. 483), **T.** continuă tradiția păstrînd și valorificînd patrimoniul de motive și cromatică moștenite. A fost distins cu premii la expozițiile din cadrul Festivalului național „Cîntarea României”. (G.S.)

tăner, farfurie întinsă din lemn, cu marginile ușor ridicate, lucrată la strung, folosită pentru răsturnat mămăliga. Are formă elegantă și uneori decor cu mici creștături pe margine. Se întîlnește în nordul și centrul Transilvaniei. (G.S.)

tărșat de bani, podoabă denumită și „cheptar de bani” sau „guler de bani” purtată în Năsăud, Banat și Făgăraș. Se compune dintr-un plastron de pînză, mătase sau catifea și rînduri de monede de aur sau argint unite între ele prin zale și tortițe, uneori frunzulițe, de metal, dispuse pe întreaga

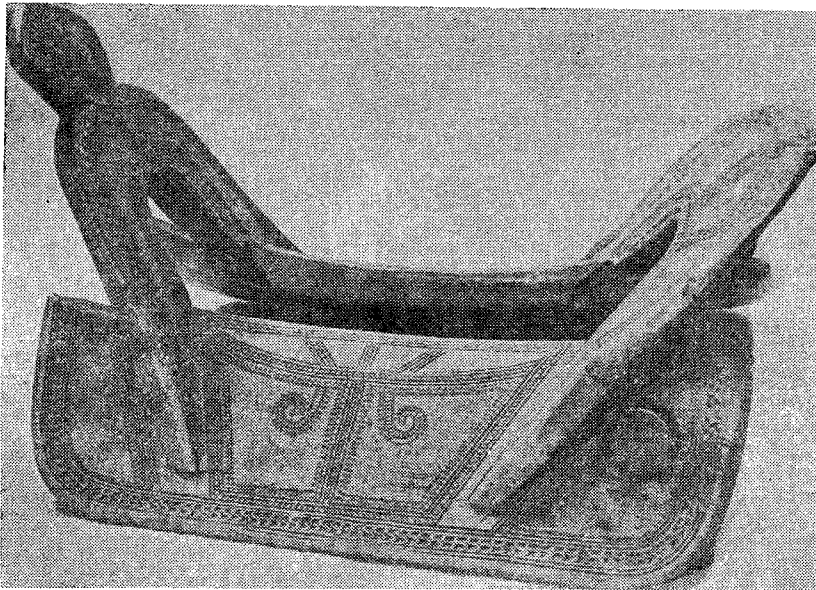

Fig. 482. Tarniță, Straja, Suceava, sec. 20.

Fig. 483. Sumănarul Tănase Nica, Sîrbești, Bihor, 1968.

suprafață a țesăturii. Acuarele din sec. 17 înfățișează femeii din Făgăraș și Banat împodobite cu **t.de.b.** ceea ce constituie un document asupra vechimii acestei podoabe. (G.S.)

teasc v. instalații țărănești.

Teleorman, ținut întins în sudul Munteniei ocupînd centrul mării Cîmpii Române, ale cărui zone și subzone etnografice nu au fost încă delimitate. Principalele unități de relief le formează trei cîmpii: Găvanu-Burdea în nord pînă la o linie care unește Roșiorii de Vede cu Videle; Boianu în sud-vest; Burnazu în sud-est. Străbătute de trei riuri mari **T.**, Vede și Călmățui cele trei cîmpii prezintă largi interfluvii plate, lipsite de surse de apă, așezările înșirîndu-se de-a lungul rîurilor în salbe continui cum sînt cele de pe apa **T.**, de la Tătărăști și Udupu prin Zlotești și Slăvești pînă la Trivale (**T.**) precum și altele de pe afluenții mai mici. În sud așezările cresc în mărimea ca și distanțele dintre ele. Cele trei cîmpii se continuă însă în județe vecine, o zonare corectă trebuind să ia în seamă deci unitățile etnografice din cuprinsul județelor Argeș, (**T.**) Dîmbovița și Giurgiu, situate pe vasta cîmpie Găvan Burdea, cele din Olt și (**T.**) pentru Boian, cele din **T.** și Giurgiu pentru Burnaz. Zonele care se întrevăd fără a putea fi stabilite precis pentru **T.** ar fi: 1. Călmățui. 2. Roșiorii de Vede. 3. Vîrtoapele, 4. Alexandria, toate patru situate în cîmpiile mai sus amintite. 5. Oltul inferior cu Slobozia-Mîndra (**T.**), 6. Turnu Măgurele, 7. Zimnicea, ultimele două în largă luncă a Dunării, cu lacuri mari, ca Suhaia, și bălți, conferind un cu totul alt peisaj etnografic așezărilor de aici. Ocupația principală a teleormănenilor este agricultura împreună cu viticultura și grădinaritul pe locurile potrivite din preajma apelor, creșterea vitelor, inclusiv a oilor în forma păstoritului local la care se adaugă marile turme ale ungurenilor ce coboară în fiecare an la iernat pe cîmpiile și în bălțile ținutului; pescuitul este practicat intens în lunca Dunării. Așezările sînt de tipul răsfrat, alungîndu-se pe cursurile rîurilor și înșirîndu-se de-a lungul

Fig. 484. Femeie și bărbat în port de vară, Suhaia, Teleorman, 1961.

drumurilor; sînt multe așezări și de tip adunat cu o tramă stradală neregulată, caracteristică vechilor sate românești. Cîteva sate mai noi din sec. 19 au o structură adunată cu străzi întretăinduse perpendicular. Arhitectura locală tradițională este cea a nuielilor împletite susținute de furci îngropate în pămînt, sau mai nouă, a stîlpilor înfipti în talpă. Frecvente au fost și construcțiile din pămînt bătut. De notat că **T.** a cunoscut și forma de locuință pe jumătate îngropată în pămînt, asemănătoare ca repartiție a încăperilor cu cele din zona vecină a Romanaiilor. Hornurile construite pe „corlată” (chingă de lemn) deasupra vetrelor libere și sobele oarbe sînt caracteristice interiorului teleormănean tradițional. Nelipsit în trecut era țestul de copt piine, modelat de femei din lut muiat și amestecat cu pleavă și balebă. În curți se întîlnesc deseori, cuptoare de piine construite din lut. Lăzi de zestre, dulapuri-masă, mese rotunde și scăunele joase, sînt construite din lemn de fag horjit, cu motive decorative geometrice. Se întîlnesc și lăzi „brașovenesti” lucrate în centrele urbane ale țînutului, cu motive florale, pictate. Capitolul țesăturilor de interior este foarte bogat, lîna găsindu-se din abundență, ca și borangicul. Așternuturi în dungi, „foițe” învîrstate într-un colorit dominat de galben, albastru, cafeniu, velințe și scoarțe cu motive rombice clasice pentru Muntenia se țes în sate renumite ca Peretu, Plosca, Slobozia (**T.**). Fețele de pernă, ștergarele alese cu lînică, sînt de o mare frumusețe, motivele geometrice coexistînd alături de cele florale și animale. Au pătruns și în aceste cîmpii izolate, motive livrești, ca cel al garoafei în glastră, stilizat puternic copiat după modelele zise „DMC” (marca unei fabrici de ață de bumbac vieneze) la modă în prima jumătate a sec. 20 și probabil mai devreme. Costu-

mul femeiesc este cel cu „boscele”, catrințe, asemănătoare, cu cele din Romanaii, cu fond roșu, cu largi registre alese cu motive avimorfe și vegetale; un alt gen de cătrînță este „zăvelca cu prag” (alesătură la poale); se poartă și costumul cu vîlnic, așezat în spate, apretat și „încutat” cu o boscea în față. Cămașa încrețită la gît are un decor bogat așezat pe mîneacă sub forma altiței, încrețului și a tăbliei, dar și cu „flori” răzlețe de-a lungul mînecli. Un studiu mai amănunțit pentru costum ar demonstra gruparea pe zone a țînutului. Legătura cu „ciumber” și „chemelet” este specifică sudului **T.** S-a purtat și pieptănătura cu „coarne” de foarte veche tradiție, și în unele părți femeile măritate au purtat fesul roșu sub ștergar (fig. 484). Costumul bărbătesc (fig. 485) se caracterizează prin cămașă dreaptă, bătrînească, lungă pînă aproape de glezne, cu pieptul foarte larg răsfrînt în jos peste briu; era cunoscută și cămașa „zoroclie”, cu platcă, de origine mai recentă; cioarecii albi și „poturii” largi de culoare închisă, se purtau diferențiat de

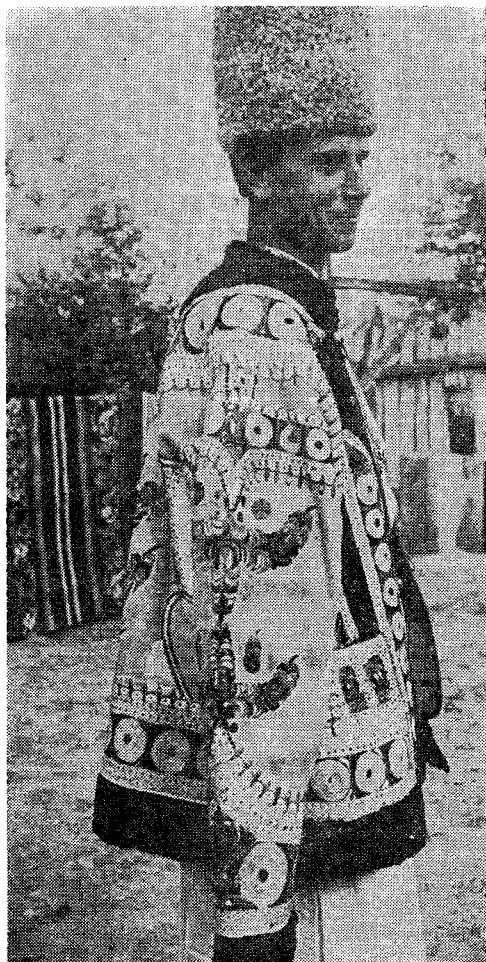

Fig. 485. Bărbat în costum, Suhaia, Teleorman, 1961.

la sat: la sat; briiele alese de-a curmezișul au un frumos colorit dispus în vărgi. Haine lungi bărbătești de tipul „imurlucului” sau a „epingelii” sînt corespunzătoare dulamelor, „flanelor” și scurteicilor femeiești. Varietatea hainelor lungi, sugerează contactele cu portul orient-balcanic din trecut. Remarcabile sînt și cojoacele femeiești sau bărbătești lucrate cu mare artă în centre ca Islaz, Traianu ș.a. cu decorul în spirală amintind pe cel al cojoacelor de Romani. (P.P.)

Telești, (sat, oraș Costești, jud. Argeș). Sat de moșneni în care se află o biserică construită în 1773, menționată în Cataografia eparhiei Argeș la 1824. Ridicată pe un soclu din zidărie de cărămidă, cu pereți din birne de stejar încheiate în coadă de rîndunică, înădite cu un stîlp vertical în dreptul peretelui dintre naos și pronaos. De plan dreptunghiular și absidă decroșată de formă dreptunghiulară, cu decroșul mai pronunțat pe latura nordică, fără pridvor și turlă. Naosul și pronaosul despărțite printr-un perete plin străpuns de o deschidere arcuită; sistemul de acoperire interioară se compune din bolți semicilindrice. (G.S.)

temei v. cuptor.

tempera, tehnică a picturii realizată prin aplicarea pe un suport (perete, lemn, pînză) a pastei obținută prin amestecul pigmenților colorați cu un liant (clei, albuș, sau gălbenuș de ou, caseină). A fost utilizată de zugravii populari pe întreg teritoriul țării pentru pictura bisericilor și a icoanelor pe lemn. (G.S.)

TERȚIU, Pavel (n. 1899 în com. Nereju, jud. Vrancea). Cunoscut meșter în confecționarea măștilor zoomorfe și antropomorfe specifice obiceiurilor de iarnă din Vrancea. La baza creației sale stau o imaginație și o inventivitate neîntrecute, grefate pe un umor ilustrat în expresivitatea măștilor pe care le realizează. Folosește ca materiale: blana, stafe, boabele de fasole sau de porumb și lemnul. A fost premiat la Festivalul național „Cîntarea României”. (G.S.)

tigale, vas de aramă de formă întinsă, cu pereți dreupți și coadă formată dintr-o bară plată, montată vertical, cu decor în zigzag sau cu liniuțe oblice, terminată cu o curbă puternică (fig. 486). Se folosește la vatră în satele din Cîmpia Dunării și Dobrogea. (G.S.)

Tigău (sat, com. Lechința, jud. Bistrița-Năsăud). Așezare amintită în registrele de dijme papale din 1243. Aici a fost strămutată înainte de 1733 o biserică construită în 1706 la Vatra Dornei. Prezintă plan de navă cu absida altarului poligonală. Sistemul de acoperire interioară compus din bolți semicilindrice. Monument remarcabil prin ansamblul de picturi murale. Pictură populară, de bună calitate, cu desen clar și colorit vesel executată de Ioan Steuțel din Sînmărgăhita. (G.S.)

tighel, cusătură folosită pentru conturarea sau delimitarea unor motive decorative. Se realizează printr-o înșiruire de linii drepte, în zigzag sau în alte sensuri, în funcție de forma și structura modelului. (G.S.)

tiglăzău, unealtă de lemn de forma unui mai, cu zimți mari pe una din fețe și ornamente sculptate adînc în masa lemnului pe cealaltă față, folosită în sec. 19 pentru „călcat”, netezit pînza, în Mara-

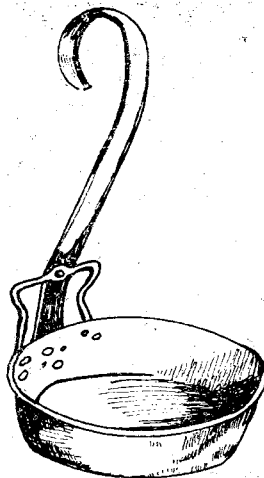

Fig. 486. Tigale de aramă, Drăghiceeni, Dolj, sec. 19.

mureș, Sălaj, Mureș, Bistrița-Năsăud ș.a. În unele zone se întâlnește și cu denumirea de „mîngăluu”, „tolcilău” sau „durgalău”. (G.S.)

Tigveni (sat, com. Rătești, jud. Argeș) v. **Săia-trucu**.

tilincă v. fluier.

Timișoara (municipiu, jud. Timiș). Muzeul județean Timiș, din T. este deținătorul celei mai mari colecții de artă populară bănățeană din țară. Activitatea de colecționare a obiectelor își are începuturile în 1904. După aceea colecțiile au crescut an de an, patrimoniul fiind integrat inițial „Muzeului societății de istorie și arheologie din Timișoara” apoi „Muzeului Bănățean”. Colecțiile ilustrează bogăția creației populare bănățene din județul Timiș și Caraș-Severin precum și zona situată la sud de Mureș inclusă astăzi în jud. Arad. Alături de expoziția pavilionară organizată la „Bastionul Cetății”, expoziția în aer liber completează imaginea asupra artei bănățene printr-o serie de monumente de arhitectură populară reconstruite la „Pădurea Verde”. O bogată fototecă și planșotecă permite cercetătorilor studiul aprofundat asupra diferitelor aspecte de cultură populară. Rezultatele cercetărilor sînt publicate în anuarul de etnografie „Tibiscus” devenit ulterior „Analele Banatului — seria etnografie”. (G.S.)

Timișului, Lunca ~, denumirea dată oarecum convențional unei mari zone străbătute de apa Timișului, înglobînd numeroase sate dincolo de lunca propriuzisă. Întreaga suprafață a T. are aparența unui golf de cîmpie joasă mărginită la nord-vest de podișul Lipovei și înconjurată dinspre vest de cîmpiile mai înalte ale Lugojului, ale Bîrzavei, iar la nord de cele ale Vingăi și ale Mureșului inferior. Ținut de intensă colonizare romană (Tibiscus), partea aceasta a Banatului a rămas apoi veacuri de-a rîndul, apărută de mlaștinile sale, lucru ce explică, de ce pînă în sec. 18 și 19 nu a existat aici, în afara satelor românești pe care le-a înflorit călătorul italian Grisellini, decît un singur sat maghiar; la acesta s-au adăugat coloniștii șvabi

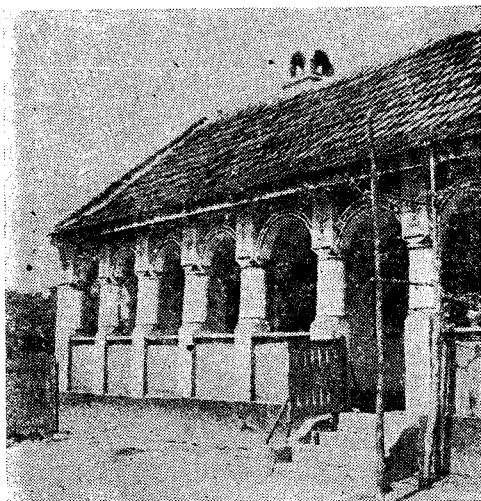

Fig. 487. Casă cu prispă și stâlpi de zidărie, Lunca Timișului, sec. 19.

și francezi-elvețieni. În sec. 16 turcii pun stăpînire pe Banat și vor sta aici două veacuri, împrejurare ce se va reflecta în unele aspecte ale artei populare. Satele din această zonă sînt mari, de cele mai multe ori de tip adunat, cu ulițe regulate, lăsînd loc la mari piețe în care se găsesc amplasate fîntîni pentru populație. Ocupația principală a oamenilor este agricultura, cu mijloace mecanizate avansate încă din secolul trecut. Vechiul strat de arhitectură era cel de nuiële împletite și lipite cu pămînt pe un suport de furci sau schelet lemnos. S-a folosit și tehnica pămîntului bătut și a chirpiciilor. Dominantă azi este însă arhitectura de cărămidă, fațadele caselor fiind tencuite și colorate în tonuri diverse de galben și ocru, la albastru, verde, roșu și chiar negru, albul fiind aproape dispărut. Casele au un decor specific realizat în relief de tencuială, cu motive vegetale și fantastice, între care dragonul sau balarul este destul de frecvent, alături de arborele vieții și semnele solare (fig. 487). Interiorul locuinței avea vatră liberă în încăperea de la mijloc, cu „băbură” pentru captat scinteile și fumul la nivelul grinzilor de sus; de pe vatră se făcea foc în celelalte două încăperi prin sistemul sobelor „oarbe” cu gura în încăperea de mijloc. Mobilierul tîmplăresc, dar necolorat, era dispus pe marginile camerei, cu paturile în colțuri, cu scaune înalte și lungi în dreptul paturilor și ele înalte. Pe paturi se puneau așternuturi și țesături bogate și cite 6 sau 9 perne mari umplute cu fulgi de gîscă. Capetele pernelor erau împodobite cu alesături, ca și cearceafurile și „ponevele” și „chilimurile”, intens colorate. Costumul femeiesc se caracterizează printr-o deosebită opulență și bogăție cromatică. Capul este acoperit de „conci”, un fel de bonetă, țesută din lînă, apoi din bumbac și din fire metalice cu motive geometrice mărunte. Cămașa este încrețită la guler, cu mînele terminate cu fodorii mari, acoperită de cusături dispuse într-o „tabă” continuă (fig. 488). Peste cămașă se îmbracă

Fig. 488. Tinără în costum, Timiș, sec. 20. (foto Ioan Oprea)

pieptarul de piele, scurt, decolat, decorat cu cusături de mătase sau fir, și cu mici oglinzi prinse în fișii de piele aplicate. Peste poale se poartă cătrîntă de fir în față și „opreg” cu fire lungi ca niște franjuri în spate. Costumul bărbătesc se compune din cămașă cu mîneci pornite din umeri, izmene largi vara (fig. 489, 490) și cioareci de pănură albă iarna. Se poartă briu sau chimir și haină lungă denumită „duruț”, de culoare albă sau verde. (P.P.)

Tinca, (sat, comună, jud. Bihor) v. **Beiuș**.

tindă, încăpere de trecere la casele țărănești. În sudul României, Oltenia, Muntenia, Dobrogea, dar și în Banat, Crișana; în t. se află și locul focului cu vatra precum și gura sobelor oarbe din încăperile alăturate. În Moldova și Transilvania, t. este în general „rece”, adică fără instalație pentru făcut focul, deși t. din Munții Apuseni, cea din Mărginimea Sibiului, Tîrnave, Țara Oltului, au, într-un fel sau altul, „căloniu”, cuptor, „cuptoraș”, și un loc de făcut focul. În tindă se țin deasemenea unelte și provizii. În aria de răspîndire a casei cu tindă „caldă”, aceasta este de fapt încăperea de locuit permanentă. (P.P.)

tindeică, unealtă de lemn sau de metal care servește pentru a ține pinza întinsă și a păstra aceeași lățime în timp ce se țese la război. Decorul t. se compune, la cele vechi, din mici triunghiuri dispuse longitudinal, iar la cele recente din ramuri cu frunze. T. din metal sînt lipsite de decor. (G.S.)

tindeu, denumire dată în unele zone din Transilvania ștergarelor de cap și de interior. (G.S.)

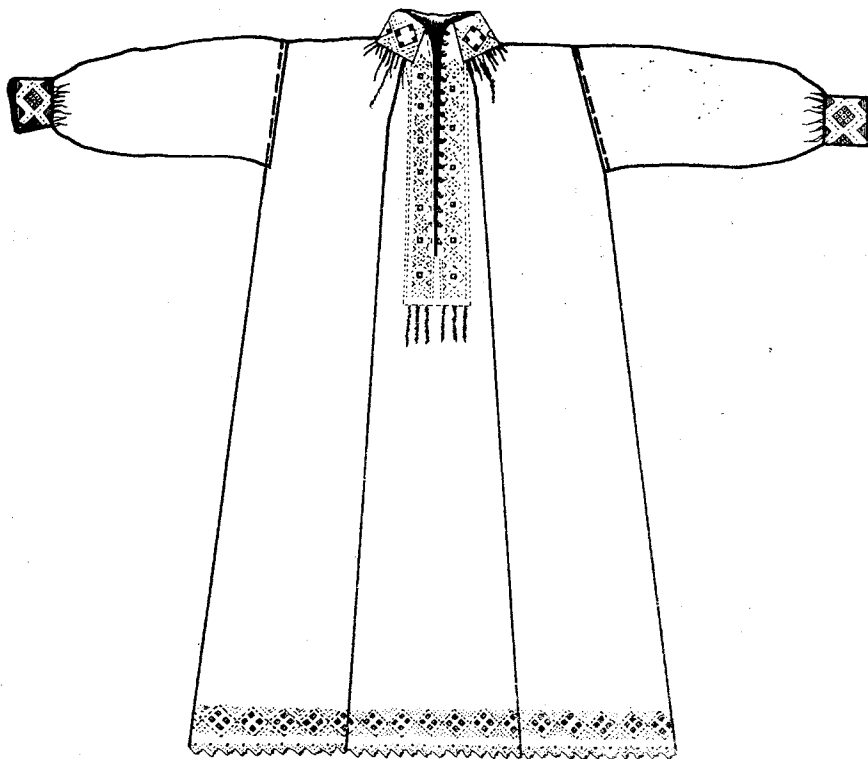

Fig. 489. Croi de cămașă bărbătească, Lunca Timișului, sec. 20.

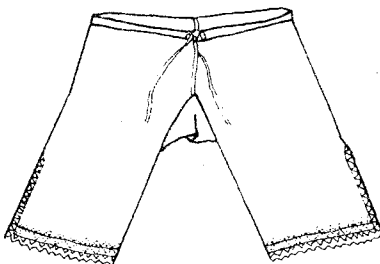
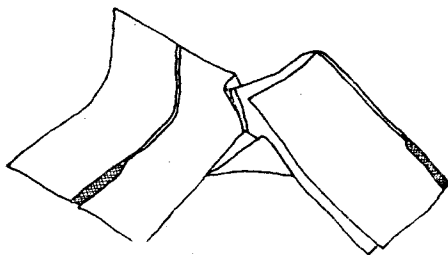

Fig. 490. Croi de izmene, Lunca Timișului, sec. 20.

Fig. 491. Tloc de coasă, Valea Jiului, sec. 20.

tindeu de divăr, ștergar mare, bogat ornamentat cu motive geometrice așezate în război cu roșu, purtat peste umăr la nuntă în Banat, ca însemn al „divărului”. (G.S.)

tingire, vas de aramă de formă rotundă, cu pereți drepecți și buză ușor evazată, uneori cu capac, folosită în Cîmpia Munteniei și în Dobrogea pentru fierț mîncarea. (G.S.)

tloc de coasă, cutie de lemn pentru gresia de ascuțit coasa, purtată la picior în timpul cosucului (fig. 491). Pe lîngă decorul geometric sau floral realizat prin creștături adînci, **t. de c.** prezintă și o formă originală: capătul de jos este astfel cioplit încît devine oblic, cu vîrfurile îndreptate în afară ca să nu jeneze în timpul muncii. Exemple foarte reușite provin din Munții Apuseni, Țara Hașegului, Valea Jiului, zona Vilcii etc. (G.S.)

tiugă, cucurbitaceu care, uscat și golit de semințe, este folosit ca recipient pentru lichide (fig. 492); cînd are gîtul lung **t.** se întrebucinează pentru tras țuica și vinul din butoi și se numește „tîlv”. Deși nu au o decorație făcută anume **t.** sînt, prin

forma lor, un element decorativ în bucătăria țărăneacă. (G.S.)

tivitură în punct de tighel, cusătură folosită în scop funcțional și decorativ pentru a face tivul numit și căpeștrală; se lucrează în urma acului rezultatul fiind un tighel mărunt care dă rezistență tivului. (G.S.)

tizălitură, cusătură înaintea acului folosită în Bihor ca tehnică de ornamentare la „bătucirea” pliuirilor de pe pieptul cămășilor și la prinderea laților de pînză la poale. Se ridică 4—6 fire, după care se calcă în direcția opusă peste două, respectiv trei, dintre firele ridicate. Prin pasul următor se ridică din nou același număr de fire revenind peste jumătatea lor. Cusătura este asemănătoare celei de mașină. (G.S.)

Tînjaua, obicei agrar, de primăvară, organizat la începutul activităților ciclului agricol, cunoscut cu denumiri diferite: „Plugarul”, „Crai nou”, „Flugarul”. Răspîndită odinioară în toate zonele carpato-dunărene, **T.**, numită astfel în Transilvania, s-a menținut mai mult în zonele intracarpătice. Menționat documentar din 1675, obiceiul avea ca esență sărbătorirea primului om din cadrul comunității care începe muncile agricole în anul respectiv. Desfășurarea ritualului și recuzita diferea de la o zonă la alta. Toți actanții angajați în desfășurarea obiceiului erau îmbrăcați sărbătorește, în cămăși albe, încinse cu chimire late de piele, legați cu batiste înflorate pe frunte și purtînd ca însemn, bîtele decorate cu creștături și pirogravuri. **T.** constituia unul din cele mai importante evenimente ceremoniale ale vieții satului, organizat și susținut de către toți membrii. În desfășurarea obiceiului se împletesc într-un sincretism perfect diferite genuri de artă populară: portul popular, arta interiorului tradițional, folclorul literar, muzical.

Bibl. ref.: A. Badea, *Trei obiceiuri din Cîmpia Transilvaniei*, în „Marisia”, V, Tîrgu Mureș, 1975; V. Băițan, *Tînjaua*, în REF, 2 București, 1968; E. Cernea, *Udătorul*, în REF, 2, București, 1968; M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești București*, 1976. (M.B.)

tîrcol, nume dat în unele zone discului de sus al roții de la olar. (P.P.)

Tîrgu-Jiu (municipiu, jud. Gorj) 1. Centru de ceramică care și-a încetat activitatea, în care s-a lucrat olărie nesmălțuită decorată cu roșu, negru și alb. Formele predominante sînt vasele de capacitate cu două toarte dispuse simetric sau pe aceeași parte, urcioarele, oalele de diferite mărimi, „joimărițele”, căni mici, remarcabile prin proporțiile echilibrate și decorul sobru. Aici a lucrat unul din cei mai mari olari, N. Cotocu. 2. Muzeul județean deține o importantă colecție de artă populară gorjencească expusă în cea mai mare parte la Curtișoara (Gorj). (G.S.)

Tîrgu Lăpuș (oraș, jud. Maramureș). Centru de ceramică în care au lucrat olari români și maghiari; producția veche a centrului este de o rară frumusețe. Se lucrau farfuriile cu fondul alb și decor verde conturat cu brun sau farfuriile cu fundul mic și margini foarte late, orizontale, decorate în același fel. Producția mai nouă nu atinge valoarea artistică

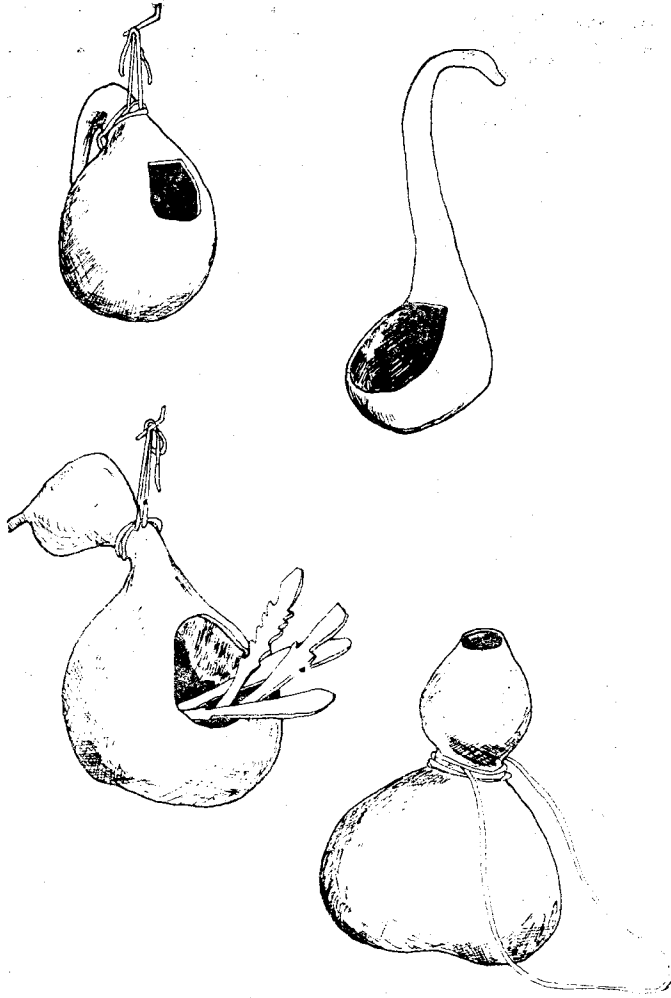

Fig. 492. Tiugi pentru sare și pentru apă, Oltenia, sec. 20.

din trecut marcînd o fază de decădere a meșteșugului. (G.S.)

Tîrgu Mureș (municipiu, jud. Mureș). În ultimii ani s-au constituit în cadrul Muzeului județean din T.M. colecții de etnografie și artă populară românească cuprinzînd țesături, piese de port, creștături în lemn, piese de mobilier reprezentative pentru Valea superioară a Mureșului și Cîmpia Mureșului. (G.S.)

Tîrgu Neamț (oraș, jud. Neamț) v. Ghin-dăuani.

Tîrgu Ocna (oraș, jud. Bacău) 1. În str. Gh. Doja nr. 5 se află o biserică construită la o dată necunoscută și renovată în anul 1725, așa cum rezultă dintr-o inscripție de deasupra ușii de la intrare. Construcția este ridicată pe fundații de piatră, cu pereți din birne de stejar și încheieturi drepte la colțuri, De plan dreptunghiular cu absidă

poligonală decroșată. Naosul și pronaosul despărțite printr-un perete de scîndură sînt acoperite cu bolți semicilindrice. Ancadramentul ușii de la intrare, decorat cu mici creștături amintește de casele țărănești specifice zonei. 2. În str. Tisești nr. 98 se află o biserică de lemn ridicată în 1761, valoros monument de arhitectură populară. De plan dreptunghiular cu absidă poligonală decroșată și pridvor deschis pe latura de vest biserica a suferit mai multe transformări; în 1895 s-au adăugat două abside laterale din cărămidă iar în 1924 a fost închis pridvorul, deasupra căruia s-a înălțat o clopotniță. Pronaosul și naosul sînt acoperite cu bolți octogonale. Pictura în stil neobizantin poartă date diferite: 1862, 1889, 1890. În exterior la treimea superioară biserica este înconjurată de un brîu sculptat în formă de funie. (G.S.)

tîrlie v. mijloace de transport.
tîrnaț v. prispă.

Tîrnavelor, Ținutul ~, denumire probabil mai corectă decît „zona” T. întrucît centrul Transilvaniei în mijlocul căruia se găsește acest ținut nu a fost încă delimitat cu destulă precizie din punct de vedere etnografic. Ținutul este mărginit la nord de Cîmpia Sărmașului, făcînd parte din marea Cîmpie intracarpatică a Transilvaniei, iar la sud de podișul Hîrtibaciului. Satele sînt situate pe cursul celor două Tîrnave, cam de la Sîngiorgiu de Pădure (Mureș) pînă la Cetatea de Baltă (Alba) pe Tîrnava Mică, și de la Vinători (Mureș) la Copșa Mică pe Tîrnava Mare, spre răsărit limita fiind

periș de paie, a fost comun atît romînilor cît și sașilor; diferențierile au apărut de abia în sec. 18 și 19, cînd pe baza privilegiilor acumulate sașii au trecut la construcțiile de cărămidă și la înlocuirea paielor cu țiglă. Prezența satelor săsești, și, în mai mică măsură, a celor ungurești, a conferit un aspect etnografic complex întregului ținut. Ocupațiile principale ale locuitorilor sînt agricultura cu importanța ei ramură viticultura, precum și creșterea vitelor. S-au dezvoltat de asemenea meșteșugurile, între care ceramica a jucat un rol important în trecut, ca și confecționarea de mobilă

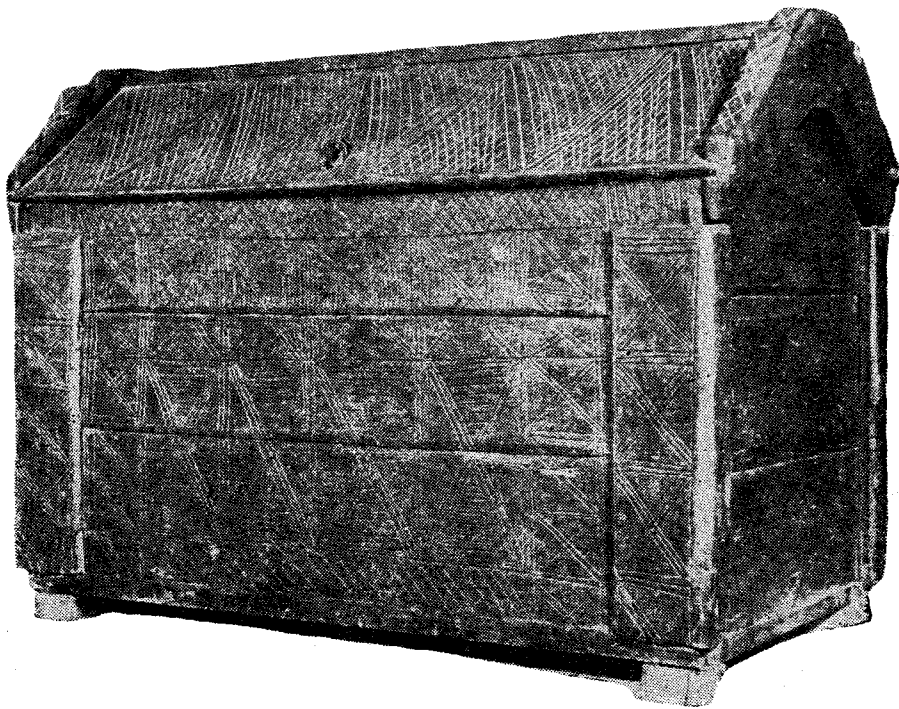

Fig. 493. Tron cu capac în două ape, Ținutul Tîrnavelor, sec. 19.

formată din Subcarpații Tîrnavelor, iar la apus de Podișul ceva mai ridicat al Blajului, unde cele două Tîrnave se și unesc. Din ținut fac parte și unele sate de la nord de Tîrnava Mică și de la sud de Tîrnava Mare, aflate pe văile scurților afluenți cu direcția nord-sud și respectiv sud-nord ale celor două riuri paralele, limitele mergînd deci pe cumpăna apelor cu cele două mari unități de relief amintite: Cîmpia Sărmașului în nord și Podișul Hîrtibaciului în sud. Ț.T. este intens populat, cu sate de mărime mijlocie, ținînd mai degrabă de tipul adunat datorită și contactului cu felul de așezare al sașilor. Ț.T. este marcat din punct de vedere etnografic tocmai de prezența populației săsești cu un mod de viață determinat istoricește într-un chip deosebit de cel al populației românești; apar evidente și numeroase trăsături comune, cum ar fi de pildă, în domeniul arhitecturii populare, unde stratul vechi de arhitectură de lemn, cu aco-

(fig. 493) și cojocăritul. În costumul de Tîrnave se resimt contactele cu portul bine structurat al zonelor de la sud, anume Mărginimea Sibiului și Țara Oltului. Pînă și legătura de cap se cheamă, ca în Mărginime „vălitoare”, deși are o altă structură, fiind alcătuită dintr-un ștergar alb împodobit cu alesături la capete, care se înfășoară pe un cerc de carton înalt de cca 5 cm. Ștergarul formează un fel de pălărie foarte joasă fixat cu ace cu gămăli mari ornamentale, comune și portului săsesc. Cămașa este încrețită la gît, mîncile au fodori care se întorc în sus pînă sub cot și cusături, „șire peste cot”, alcătuite din mici motive geometrice cusute cu finețe. Peste cămașă se poartă pieptar de piele albă cu cusături florale multicolore, cu dominantă de roșu. Peste poalele albe se poartă în față „șurt” de lînă neagră, apretat și lucios, iar în spate o catrință cu fond roșu ornamentată cu vergi orizontale, verzi și albastre. Costumul bărbă-

tesc se compune din: pălărie de pislă neagră, cu boruri nu prea mari, baza calotei fiind decorată cu lățițare de mărgelă mici; cămașă cu croială dreptă, guler foarte mic și mânecile strînse în „pumnari” (mașete); cravată neagră cu cusături florale roșii și verzi, piesă ce reprezintă o influență săsească. Peste cămașă se îmbracă pieptar decorat cu cusături negre și roșii, iar peste mijloc se încinge chimir de piele decorat cu motive presate sau din piele aplicată. Cămașă lungă se poartă peste izmele albe sau cioarecii de pănură albă, avînd marginea de jos răsfrîntă, formînd un fel de mașetă lată. Sumanele albe au fost înlocuite cu haine lungi negre. În picioare se poartă cizme. În T. se conturează patru zone, sau subzone: 1. O zonă de răsărit, spre Singiorgiu de Pădure cu Bălăușeri (Mureș). 2. Partea de la vest a Tirnăvenilor cu Gornești, Subpădure (Mureș) și Căpîlna (Alba). 3. Partea de la răsărit a Vinătorilor cu Saschiz și Săcel (Mureș). 4. Partea de la apus de Coșșa Mică cu Făget și Topa (Mureș). Împărțirea propusă nu este definitivă, pentru conturarea exactă a zonelor fiind necesare încă cercetări de teren. (P.P.)

Tirnăvița (sat, comuna Hălăgel, jud. Arad). Centru de olari cu veche tradiție în care meșteșugul a constituit principala ocupație a locuitorilor. Se lucrează o gamă variată de forme: „oluțe mici”, „cante”, „oale lungi”, „bocale”, „pui”, „oale late la fund”, „tăniere” etc. Vasele de T. sînt smălțuite și decorate prin aplicarea de dungi și „pene” cu „piaptănu” și cornul sau prin smălțuire. Dungile numite „prime” sînt aplicate imediat după modelare, pe roată. „Penele” se conturează pe vasul puțin uscat. Se folosește și tehnica zgîrierii la decorația „oalelor lungi” și a „bocalelor”. Smălțul este transparent, galben sau verde. Unele oale lungi sînt acoperite cu albeală scursă de la gură pînă la partea bombată, formînd 7—8 loburi alungite. Blidele sînt de asemenea colorate în alb sau galben înaintea de smălțuire apoi se stropesc cu „pupi” roșii și verzi. Olarii din T. își desfășeau produsele mergînd cu căruțele pe la Arad, Timișoara Zam, Dobra (Hunedoara), Vinga (Arad), Caransebeș. Astăzi olarii vînd în tîrg la Hălămagiu (Arad) sau fac drumuri pe la Gurahonț, Buteni, Sebiș, Tăuți, Ineu, Lipova (Arad), Timișoara, Lugoj, Orșova, Drobeta-Turnu Severin. (G.S.)

Tirnăvița (sat, com. Brănișca, jud. Hunedoara). Aici se află un valoros monument de arhitectură populară, biserica construită în 1663—1668. De plan dreptunghiular, cu absidă poligonală nedecroșată, pronas poligonal și turn clopotniță scund. Se distinge prin proporțiile armonioase și ansamblul de picturi murale realizat de un meșter popular. (G.S.)

tîrșie v. mijloace de transport.

tocălie, uneltă făcută din lemn de esență tare, folosită de multe popoare pentru răsucit frîngii, formată dintr-o bucată de lemn grosă de cca 6—8 cm, așezată în poziție orizontală și un lemn mai subțire cu cîrlig la capăt înfipt perpendicular. Avînd o arie mare de răspîndire t. apare sub denumiri diferite în funcție de zonă: „coteș” în Țara Oașului; „măcălău” în Țara Hațegului și Țara Olului (Drăguș); „răsucitori” în Țara Birsei (Bran, Moeci de Sus—Brașov); „buzdugan” în regiunea

muntoasă a Moldovei sau „vîrtej” în cele mai multe părți ale țării. T. se folosește la „torsul” ațelor de opinci din păr de capră sau de cal, la răsucit sfoară grosă pentru plase și năvoade. Bibl. ref.: R. Vuia, *Tocălia și începutul torsului*, în AMET, Cluj, 1958. (G.S.)

Tohanul Vechi (localitate contopită cu orașul Zărnești, jud. Brașov). Centru de ceramică care a deservit populația românească și săsească din zonă. Vasele se caracterizează prin desenul albastru pe fond alb. Motivul stelar și cel dispus în stea se întîlnesc frecvent. (G.S.)

toharcă, haină lucrată din 6—7 piei de oaie, în formă de pelerină lungă pînă la glezne, neornamentată, purtată de ciobani cu blana pe dinafară. (G.S.)

tolcilău v. tiglăzău.

toloboni, un fel de ciorapi confecționați din dimie de culoare albă purtați în zonele muntoase. T. sînt lucrați ca și „cioarecul” dintr-o foaie de dimie îndoită în două, iar la partea care acoperă gamba se adaugă o „căpută” pentru a îmbrăca și laba piciorului. La marginea superioară a t. în Pădureni se execută motive ornamentale discrete cu lînică colorată. (G.S.)

tomitură, bucată din pînză grosă, de formă dreptunghiulară care se pune ca întăritură sub pînză umărului la cămășile din Bihor. (G.S.)

Tomsani (sat, comună, jud. Vîlcea). Așezare situată pe riul Bistrița, în partea de nord-vest a zonei Vîlcea, specializată de pe la mijlocul sec. 19 în prelucrarea „mițelor”. Apariția ocupației la T. a fost favorizată de așezarea propice în apropierea satelor de oieri, de cererea crescîndă de dimie pentru haine și de existența rîurilor necesare pentru instalarea pivelor. „Mițarii”, cum erau denumiți meșteșugarii respectivi, erau de obicei și „dimieri”. Ultimul deceniu al sec. 19 și începutul sec. 20 marchează perioada de vîrf a dezvoltării meșteșugului cînd la T. lucrau lîna și mițele aduse de la Vaideeni (Vîlcea) cca 150—200 de „mițari”. Prelucrarea se făcea cu o uneltă simplă de forma unui arc denumită „coardă”. Cu ajutorul ei se putea dărăci lîna scurtă tunsă de pe miei pînă la un an. În timpul lucrului coarda se agăța de grindă cu o frînghie iar dedesubt se așeza o masă pe care se puneau lîna. Prin vibrarea corzii cu un ciocănel din lemn, de tei, se desfășeau mițele în firisoare. Dărăcitul mițelor se făcea sezonier, din septembrie pînă în martie. Dimia lucrată din mițele prelucrate se vindea la tîrgurile anuale de la Rîureni (Vîlcea), la 8 septembrie sau Slăvești (Vîlcea), la 26 octombrie.

Bibl. ref.: I. Armășescu, C. Mirescu, *Toșmani — un sat specializat în prelucrarea mițelor*, în MSSC, București, 1970. (G.S.)

Toplița (oraș, jud. Harghita). Biserica de lemn din T. construită în sec. 18, este un monument de plan triconc cu tindă pe latura sudică, tipic pentru construcțiile de acest fel de pe Valea Bistriței, indiciu al pătrunderii influenței moldovenești în răsăritul Transilvaniei. (G.S.)

toporeț de nuntă, toporaș din bronz cu ornamente stanțate, cizelate sau cu intarsii de mărgelă colorate și sîdef, purtat în nordul Moldovei ca marcă a cetei nuntașilor. (G.S.)

Fig. 494. Femeie torcînd, Maramureș, sec. 20.

tors, operație executată cu furca sau cu roata de **t.**, prin care caierele din lînă, cînepă sau in, se transformă în fire. Femeile **t.** vara dar mai ales iarna, cînd se fac și șezători speciale în acest scop. Furcile de **t.** sînt făcute de bărbați cu „împistriri” avînd forme diferite de la o zonă la alta. În cea mai mare parte a zonelor se **t.** ținînd furca sub brațul stîng înfiptă în brîu (fig. 494). În alte zone, furca se ține între genunchi sau înfiptă într-un scaunel special. Lîna sau cînepa pieptănate și așezate în caiere se leagă de furcă. Din caiere se trage cu mîna stîngă firul care se răsucește cu mîna dreaptă și se așează pe fus. Lungimea firului este determinată de greutatea fusului. Grosimea lui și gradul de răsucire este în funcție de destinație: fir foarte răsucit și subțire pentru urzeală, fir gros și mai puțin răsucit pentru „țoale”, fir subțire pentru cămăși, cioareci, catrințe etc. Firele **t.** se fac gheme, dacă nu trebuie vopsite, ori se fac scule cu răschitorul dacă se vopsesc. (G.S.)

tort 1. Fuior de cînepă tors subțire și răsucit, folosit la urzeală pînzei. **2.** Căntitatea de fire toarse. (G.S.)

Totoreni (sat, com. Tărcaia, jud. Bihor). Biserica din **T.** se numără printre puținele monumente construite și datate cert în sec. 17. Pisania crestată pe una din birnele pronaosului menționează anul 1697. Existența unei prispe de-a lungul laturei de sud a naosului constituite o particularitate a planului. Pereții construiți din lemn de gorun au în dreptul „primezului” dintre naos și pronaos o înănditură marcată printr-un stîlp vertical, „șoș”, în care se fixează capetele birnelor cu „cep”; la colțuri încheieturile sînt în coadă de rîndunică. Acoperișul și turnul nu prea înalte sînt rezultatul unor modificări survenite pe parcurs. Numeroase elemente arhitectonice poartă amprenta preocu-

pării meșterilor pentru decor: arcurile dubluri, grinda tirant din naos, portalul naosului, canaturile ușilor de la altar și de la tindă sînt sculptate. Decorației în lemn i se adaugă pictura, păstrată fragmentar, executată în 1818 de Simion Darabant. Bogăția sculpturilor și pictura conferă monumentului valoare artistică. (G.S.)

traglă v. mijloacele de transport.

traistă, piesă de mare utilitate, frecventă în majoritatea zonelor țării ca accesoriu al costumului popular, femeiesc și bărbătesc. În arta populară românească se întîlnesc două categorii de **t.**: **1. T. bărbătească** de forma unei punguțe pătrate cu caracter funcțional decorativ, lucrată fie din pînză, bogat ornamentată cu cusături geometrice și florale stilizate, grupate în jurul unui motiv central ca în Țara Oașului, fie din lînă, țesută cu motive geometrice ca în Maramureș sau carouri albe și negre cu o „baeră” făcută din bete ca în nordul Moldovei și Valea Bistriței. **2. T. cu caracter funcțional**, de formă dreptunghiulară și decorație diferită în acord cu stilul portului zonal. **T.** sînt sobre în Munții Apuseni, viu colorate în Banat, cu alb și negru în Mărginimea Sibiului, satele ungurenești din nordul Olteniei și Munteniei, în culori pastelate în Moldova. **T.** se confecționează dintr-o singură bucată de țesătură, lucrată în patru ițe, îndoită în două și cusută pe cele două laturi, cu un tiv la marginea de sus. O „baeră” împletită din lînă servește pentru legat **t.** la gură sau pentru dus pe umăr (fig. 495).

Bibl. ref.: H. M. Formagiu, *Portul popular din România*, București, 1974; L. Apolzan, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, București, 1944; E. Pavel, *Portul popular moldovenesc*, Iași, 1976. (G.S.)

Fig. 495. Femeie cu traista pe umăr, Suceava, 1963.

traistă de vîânătoare, geantă din piele purtată pe umăr de bărbați, decorată cu aplicații metalice pe capac sau porțiuni ale acestuia și pe curea. **T.** are un aspect original, contribuind la îmbogățirea costumului. (G.S.)

transportul cu animale, implică două modalități principale: 1. Purtatul pe spate al greutăților sau trasul lor fără mijloace de transport. 2. Căratul greutăților cu mijloacele de transport. În prima modalitate animalele au, fie pe spate un „samar” pe care sau de care se leagă încărcătura, fie trag o greutate fără să aibă samar; la noi în țară se pune samarul doar pe măgari, caii fiind rar folosiți la astfel de transporturi. Căratul cu samarul este practicat mai ales de ciobani ducându-și „tărhatul” la vârat sau iernat; în trecut încărcăturile pe samar erau folosite de „chervangii” aromâni ce puneau samarul și pe cai și pe catîri. Traslul unor greutăți fără samar este practicat mai ales în lucrul la pădure unde caii sau boii, trag într-un sistem simplu, bușteni sau copaci „corhăniți”, prin intermediul unor belciuge mari care se înfig în lemn și de care sînt prinse streangurile sau șleaurile hamului; uneori beldii sau prăjini subțiri se leagă de chinga șeii sau de obîncurile samarului, rămînînd atîrnate cu un capăt pe jos. În a doua modalitate animalele tracează un mijloc de transport care poate fi pe tîlpici sau pe roți. Animalele folosite la tracțiune sînt, în țara noastră, în primul rînd boii, în puține zone se folosesc și vaci la tras carul, iar în al doilea rînd caii, în puține cazuri fiind utilizați și măgarii pentru trasul unor cărucioare mici, ușoare, pe patru sau două roți. (P.P.)

trăgători v. curelăritul.

trămurică, fir metalic auriu sau argintiu folosit la realizarea broderiei cepselor din Banat. (G.S.)

trăsorește, cusătură ornamentală folosită în Bihor și Munții Apuseni. Se lucrează într-un gen de însăilătură înaintea acului, trecînd firul cînd deasupra pînzei, cînd dedesubtul ei. Trecerile în rîndurile următoare se rezolvă împungînd acul scurt, în diagonală sub pînză. Modelul rezultat apare ca o alesătură. (G.S.)

trețtar, țesătură cu urzeală din tort de cînepă sau cînepă și băteală din „coade”, fișii din diferite materiale, ornamentată cu dungi policrome dispuse după un anumit ritm. Se așează direct pe saltea sau se așterne pe jos. (G.S.)

trîmbiță v. bucium.

trînghiță v. bucium.

trișcă v. fluier.

troc v. covată.

trocuață v. covată și sărăriță.

tron v. ladă.

trup, părțile principale care compun fața și spatele cămășii, cojocului și hainelor din dimie. (G.S.)

trupar, cojoc lung pînă la șolduri purtat în zona Botoșani, croit drept, deschis în față și încheiat cu nasturii. Cusăturile t. sînt acoperite cu „tasmale”, meșină lipită și cusută pe margini cu ață neagră în cruciulițe. (G.S.)

TUDORAN, Zugravul (sec. 17). Zugrav ale cărui opere se disting prin tendința de laicizare și prin introducerea temelor legate de literatura populară. A pictat biserica din Băjești (Argeș), una dintre cele mai valoroase opere ale epocii, în care alături de ctitori, este înfățișat și portretul lui Dragomir zidarul, primul portret de meșter din Țara Românească. (G.S.)

Tulcea (municipiu, jud. Tulcea). Colecțiile de artă populară din T. constituite ca urmare a cercetărilor începute în anul 1966 de Muzeul Deltei Dunării ilustrează prin țesături, vase din ceramică, obiecte din lemn, scoarțe și piese de port specificul unei regiuni foarte puțin cercetate în trecut. (G.S.)

tulcer v. botă.

tulpan v. ciumber.

Tupilați (sat, comună, jud. Neamț). Aici se află ratoșul intrat în conștiința oamenilor sub numele de „Hanul Ancuței”, adevărat prototip pentru programul și partiul acestui gen de construcții. Prezintă plan dreptunghiular cu diviziune tripartită longitudinală. De-a lungul clădirii, un fel de coridor permite trecerea căruțelor în partea din spate a construcției, în „șandramaua” cu șarpantă susținută de patru stîlpi din cărămidă. Spațiile laterale sînt împărțite în camere pentru oaspeți, cîrciumă, camera hangului și sală comună. Accesul în pivniță se face prin camera hangului. Fațada are timpane străpunse de goluri, cornișe la partea superioară, panouri rectangulare delimitate de lesene drepte dispuse între ferestre pentru a crea un ritm. Clădirea este realizată din cărămidă, cu acoperiș din draniță avînd dimensiuni de 40×18×5 m.

Bibi. ref.: R. Teodoru, *Hanul Ancuței*, în BCMI, XXXVII, fasc. 119—122, 1844; Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, II, București, 1965. (G.S.)

Turbata (sat, com. Isverna, jud. Mehedinți). În satul T., pomenit într-un document din 1479, se păstrează o biserică din lemn de gorun construită de meșteri ardeleni din părțile Hațegului. Acoperișul mult înălțat, cu învelitoare din șindrilă, amintește prin proporții monumentele transilvănene. De plan dreptunghiular cu tindă deschisă și patru stîlpi, pronaos, naos, și altar pentagonal. Inițial biserica a fost netencuită, decorată numai cu icoane pictate de Simion zugravu, același meșter care a lucrat și pictura din biserica de la Canicea (Mehedinți) în 1836. În 1853 biserica a fost tencuită iar în 1870 pictată de „Ion zugravu ot Pocuria, care a fost și dascăl de copii”. (G.S.)

Turbuța (sat, com. Surduc, jud. Sălaj). Sat situat în apropiere de Jibou în care se păstrează o veche biserică de lemn avînd dimensiuni modeste (10,30×4,50 m); de plan dreptunghiular cu absida decroșată pătrată. Potrivit inscripției din altar, biserica a fost pictată în 1816. Stilul picturii, grafia inscripțiilor și iconografia indică ca autori ai picturii pe zugravii de la Fodora (Sălaj). (G.S.)

Turca 1. Obicei integrat sărbătorilor de iarnă, cînd se colinda și se „umbra cu t.” cunoscut și sub numele de „capra”, „brezaia”, „cerbul”, „borița” „bourița”. Colindatul cu t., contaminat cu obiceiul colindatului cetei de feciori a fost aproape general răspîndit în teritoriul carpato-danubian. Treptat, în unele zone s-a pierdut forma și semnificația inițială, fiind înlocuit cu alte măști: „moșnegi”, „obrăzari” etc. În perioada organizării cetei de feciori, după terminarea muncilor la cîmp, în noiembrie, se alegea „turcașul” cetei, un fecior rezistent, bun cunoscător al jocului. Deoarece personajul era mascat, semnificația rituală avînd

doar masca, turcașul putea fi ales și dintre bărbații tineri căsătoriți. Acesta, la întrunirile cetei, în casa gazdei, sau în taină, învăța dansul. Înaintea Crăciunului cu 10—20 de zile feciorii pregăteau capul t., mască zoomorfă, apoi, în cadrul unei șezători, fetele o împodobeau, îi făceau „cămașa”, din covoare, basmale, panglici, bertițe cu mărgelile etc. pe care le aduceau fiecare, ca o contribuție colectivă, cu simboluri adânci, rituale și sociale, la pregătirea marelui eveniment augural, al sărbătorilor în preajma solstițiului de iarnă. Obicei străvechi, t. își are originea în legende și mituri de circulație universală. Jocul cerbului, obicei aspru condamnat de autoritățile ecleziastice, pentru caracterul lui profan apare atestat în Europa încă în sec. 6 (anul 575), cu noi mențiuni ulterioare în sec. 8—13. El este atestat documentar în Transilvania din sec. 16—17 (1552 și 1647). Două descrieri ale acestui obicei, așa cum a fost cunoscut în Moldova, le datorăm lui Conrad Iacob Hildebrand (1656—1658) și cărturarului român Dimitrie Cantemir (1716). Miturile străvechi universale, textele colindelor românești relevă caracterul apotropaic al măștii cerbului, al t., ca simbol al fertilității și fecundității. Tocmai de aceea, colindatul cu t. se făcea în fiecare casă din cadrul unei comunități, turcașul dansind jocul în mijlocul familiei, cu acompaniament de lăutari, fie concomitent cu rostirea colindei de către feciorii din ceată, fie înlocuind ceremonialul acestora. Aspectul fastuos, misterios al măștii, mișcările ei neprevăzute și energice, virtuozitatea coregrafică a turcașului erau întimpinate cu gravitate, cu emoție, ca un act solemn, al unui rit decisiv. În cazul întâlnirii a două cete de t., pe marea scenă a ulițelor satului, în timpul colindatului, se organiza o întrecere între cei doi mascați, câștigând cel care dădea dovadă de mai multă pricepere, rezistență, fantezie. Masca învingătoare era împodobită cu o cunună de iederă, pe care o purta pînă la sfîrșitul sărbătorilor. La ocul satului, în fața întregii comunități, t. făcea noi demonstrații de virtuozitate coregrafică, răsplătite cu bani și colaci. În a treia zi de Crăciun, feciorii din ceată invitau fetele la ospățul t., pregătit de gazda feciorilor, din alimentele primite la colindat. Încadrat de două fete turcașul stătea în fruntea mesei, mascat, apoi după ospățul executat încă o dată dansul. Însoțit de alaiul feciorilor, turcașul se retrăgea și dezbrăcîndu-și masca, o așeza, potrivit unei credințe străvechi, cu capul în jos. În ziua de Anul Nou, turcașul își relua masca, apoi însoțit de feciori, dansa din nou, la întretăierea de ulițe, lent, trist. Se simula împușcarea simbolică a t., apoi ritualul ei funerar, urmat de „pomana”, ospățul junilor și al fetelor. Turcașul își dezbrăca definitiv masca, fiind imediat „împărțită”, desfăcută, iar elementele componente, basmale, briie, zgărduțe etc. restituite fetelor. În Moldova, cerbul împușcat simula moartea, apoi descîntat, reînvia. Această moarte și reînviere, înseși textele colindelor reflectă semnificația atribuită de tradiția populară acestui obicei, ca rit de fecunditate, fertilitate, de regenerare în marele circuit bioscopic. 2. Mască zoomorfă cu care se travestea unul din membrii cetei feciorilor colindători, în cadrul sărbătorilor de iarnă. Capul măștii era

asemănător cu al unui cerb, capră, lup, confecționat din lemn, cu un bot lung, din lemn, articulat din două piese, avînd deasupra un cap de iepure, sau doar urechi și barbă din piele de iepure. Masca era prevăzută cu coarne mari, din lemn, împodobite cu basmale colorate, briie roșii, panglici, bertițe cu mărgelile, clopoței de aramă. Maxilarul inferior al măștii era mobil, acționat de o curelușă de turcașul mascat, ceea ce provoca un zgomot sec, ritmic, punctînd pașii de dans ai feciorului. Capul măștii era fixat pe o prăjină de care se sprijinea în timpul dansului, turcașul, învelit în „rochia” sau „cămașa” t., confecționată dintr-un covor ales în război sau din fețe de masă alese peste care se montau basmale și briie, curele cu bumbi metalici, panglici. Se adăuga vîsc și iederă, considerate ca plante invocatoare ale regenerării naturii și al vitalității plantelor în viitorul ciclu agrar. Diferențieri între zonele etnografice existau cu privire la fastuozitatea măștii. În zonele de vest ale Transilvaniei, t. avea capul foarte împodobit cu panglici colorate, clopoței, ciucuri policromi, din lînă în timp ce „rochia” era simplă formată dintr-un covor sau o pînză roșie. Mult mai fastuoasă era masca cerbului din zona Hunedoara care avea și pe „cămașa” montate basmale, panglici, curele țintate etc. De o mare bogăție cromatică și decorativă era „borița” din zonele Făgăraș, Tîrnave, Țara Birsei; „capra” tradițională pe Valea Mureșului superior excelează în fantezia ornamentării capului și a „velinței măștii” acoperită în întregime cu franjuri lungi de lînă sau din mătase policromă, rondele de iască, ciucuri de rafie (amintind „colindele” de la căciula feciorilor din Munții Apuseni) etc. Toate elementele decorative ale acestei măști contribuiau prin mișcarea și zgomotul lor în timpul dansului, la atmosfera de dinamism și vigoare, întărind impresia artistică și rosturile simbolice ale ritualului. O altă variantă a t. o constituia „capra” din Moldova, cu botul din lemn învelit în hîrtie roșie, cu ochi din boabe de fasole și urechi din găvane de linguri de lemn, iar pe ceafă avînd patru cornițe împodobite cu hîrtie colorată și șiraguri de mărgelile. În dosul coarnelor era fixată o oglindă, cu roi de îndepărtare a maleficului, potrivit unor vechi credințe populare. De falca maxilarului mobil se lega un clopoțel, care suna în tactul clămpănitului botului de lemn al măștii. „Cămașa” caprei era confecționată dintr-un sac tronconic de pînză groasă de cîneapă, forma ei fiind accentuată de cîteva cercuri din sîrmă sau lemn, fixate în partea interioară. În exterior, capra era în întregime acoperită cu panglici din hîrtie colorată. Pe alocuri, în Moldova se întrebuița la împodobitul caprei și la papura sau stuful. „Brezaia” (denumire întîlnită mai adesea în zonele extracarpatice, din Moldova, Muscel, Argeș etc.) avea un cioc asemănător unui cap de barză, iar velința roșie era împodobită cu basmale de mătase și pene înroșite. Brezaia avea urechi de capră și coarne împodobite cu clopoței. În Moldova, masca brezaiei era îmbrăcată uneori de doi feciori, închipuind un animal patruped, pe care încăleca un al treilea fecior, mergînd astfel și făcînd urare pe la case. Spre deosebire de feciorii din ceată, care își încadrau toate gesturile, acțiunile, textul,

dialogul, cîntecul și dansul, chiar costumul popular unor reguli fixe, prescrise, devenite lege prin tradiție, măștile se manifestau liber, mimau fuga și speriau femeile și copiii, în realitate oricînd creînd atmosfera gravă, solemnă, ceremonială, jucînd ritmic, solitar, mișcînd nenumăratele podoabe ale ei. Tr. Herseni propunea originea ipotetică a acestor măști în reprezentarea unor divinități preceștine, perpetuate prin tradiție, legate de riturile de fertilitate. Măștile erau însoțite deseori de personaje travestite: „blojul” în zona Hunedoarei, „moșul” sau „blajinul” în Moldova, „moșnegii” cu „fetele”, feciori travestiți, uneori o ceată întregă de mascați, acompaniați de lăutari cu fluierul, cobza, vioara, trîmbița. T. Pamfile releva existența în Bucovina și a unei măști — copil, un băiat care îmbrăca un cojoc întors, ținînd capul măștii în dreptul minceii.

Bibl. ref.: T. Pamfile, *Sărbătorile la români, Crăciunul*, București, 1914; P. Caraman., *Substratul mitologic al sărbătorilor la români și slavi*, Iași, 1931; Ov. Birlea, *Colindatul în Transilvania*, în AMET, 1965—1967, Cluj, 1969; I. Muștea, Ov. Birlea, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, 1970; Tr. Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, Cluj-Napoca, 1977; R. Vulcănescu, *Măștile populare*, București, 1970. (M.B.)
turcași v. turca.

turchez v. coloranții naturali.

Turda (Municipiu, jud. Cluj). Centru de ceramică în care au lucrat olari români și maghiari, apărut la sfîrșitul sec. 18. Olarii români au folosit mai mult motivul stelar așezat în mijlocul farfuriei. Cromatica este compusă din albastru, roșcat și verde, în compoziții decorative aerate. (G.S.)

Turdaș (sat, com. Hopîrta, jud. Alba). Aici se află o biserică construită în anul 1826, lucrată din birne subțiri de brad așezate pe fundație de piatră brută. De plan dreptunghiular cu pronaos și naos despărțite printr-un perete și absidă poligonală. Biserica din T. a avut pictură pe pînză care nu se mai păstrează. Monumentul se remarcă prin proporțiile armonioase. (G.S.)

tureacă v. cioarec.

tuslugi v. Dolj.

turtă, element integrat artei plastice populare realizat din cocă, în cadrul obiceiurilor de iarnă. Din aluatul frămîntat se întinde o foaie care se coace pe plîta sobei, pe o tablă sau pe fierul plugului, pus pe jăratec. T. se păstrează pentru a se prepara din ea prin adăugarea de miere, zahăr, miez de nucă ori numai „juflă” sau „tîrbă” (făină din sămîntă de cînepă, înmuiată) un aliment tradițional.

Bibl. ref.: T. Pamfile, *Sărbătorile la români. Crăciunul*, București, 1914. (M.B.)

T

Tara Oltului, zonă în care pictura pe sticlă a dobândit cea mai originală expresie, culminând cu operele unor mari meșteri populari, ca Savu Moga și Țimforea. Glăjăriile de la Arpașul de Sus (Sibiu), Făgăraș, Porumbacu de Sus și Tâlmaciu (Sibiu) ca și marea manufactură de la Avrig (Sibiu) din sec. 19 au favorizat dezvoltarea meșteșugului. Primul zugrav stabilit la Galați lângă Făgăraș, venea de la Nicula (Cluj) și se numea Ioan Pop Moldovan (1774—1869). În 1808 el se mută la Făgăraș, iar în 1810 la Schei (Brașov). S. Moga, stabilit în Arpașul de Sus, în 1843 (originar de la Nicula) a lucrat aici pînă în 1889 cînd moare. Matei Purcariu a Țimforii (1836—1906), elev al lui Moga, lucrează în satul Cîrțișoara (Sibiu). Tot în această zonă au lucrat Ion Pop și Petru Tamaș. Ultima meșteriță care a continuat să picteze pînă la începutul celui de-al doilea război mondial a fost Ana Deji. Cele mai multe icoane au autori necunoscuți. Caracteristica picturilor din **Ț.O.** o constituie îmbinarea armonioasă între tema religioasă și elementul folcloric. Tema preferată este sfîntul Ilie reprezentat într-o căruță de Făgăraș, trasă de patru cai înaripați de culoare roșie ce calcă pe nori. În registrul inferior apare un țaran arînd cu plugul de lemn. Preferința pentru această temă este explicabilă într-o zonă agricolă ca **Ț.O.** în care sfîntul Ilie era considerat protector al culturilor. Spațiul liber este completat cu flori roșii, uneori cu draperii strînse în colț, apropiind aceste icoane de tipul celor de la Nicula. În pictura pe sticlă din **Ț.O.** se observă două curenți: unul al zugravilor profesioniști instruiți, reprezentanți de familiile Pop și Grecu (din Arpașul de Jos), celălalt al meșterilor populari, țărani care au învățat meșteșugul din tată în fiu.

Bibl. ref.: I. Dancu, D. Dancu, *Pictura țărănească pe sticlă*, București, 1975; C. Irimie, M. Focșa, *Icoane pe sticlă*, București, 1968; C. Brăiloiu, *Les icônes paysannes roumaines peintes sous verre, L'école de Fagarach*, în „*Formes et couleurs*”, 1, București, 1945. (G.S.)

țarțamuri, denumire dată în zona lași franjurilor de la capetele brînelor bărbătești și femeiești. (G.S.)

țăncuș v. creștături în lemn.

țeapă, denumire oltenescă a „boldului”, un lemn în jurul căruia se reunește căpriorii casei la cele două capete ale coamei; în multe zone din Oltenia, Muntenia, Moldova, țeapa este mare, pînă la 1 m și frumos sculptată. (P.P.)

Țepoia (sat, com. Motoșeni, jud. Bacău). Satul deține o interesantă biserică construită în 1774 pe temelie de piatră, cu pereți din birne cioplite de stejar și acoperiș cu învelitoare de șindrilă. De plan dreptunghiular cu absida altarului poligonală decroșată. Deasupra naosului se înalță o capolă octogonală cu nervuri din lemn și cheie de boltă în formă de rozetă; pronaosul este acoperit cu tavan drept. Cele două încăperi sînt despărțite la partea superioară printr-un perete de scînduri susținut la partea inferioară de pilăștri. Inițial biserica a avut pridvor cu patru stîlpi și cosoroabă profilată în acolade. Cu ocazia unor reparații din 1924 pridvorul a fost închis și întregul exterior îmbrăcat în scînduri. Biserica din **Ț.** nu are turlă. Pictura catapetesmei executată de un meșter local deși are o notă de naivitate nu este lipsită de valoare artistică. (G.S.)

țesături de interior, piese lucrate din fibre textile cu rol decorativ important definind stilul decorativ zonal al interiorului locuinței (fig. 496). Frumusețea scoarțelor și a celorlalte: **ț. de i.** a suscitât atenția multor călători străni care au trecut prin Principatele Române de la care s-au păstrat mărturii scrise. O descriere interesantă face A. Ramasay: „...Jurîmprejurul odăilor se află lângă pereți lavițe acoperite cu scoarțe de lînă sau bumbac, făcute în casă și foarte frumoase. Într-un colț ai odăii se găsește de obicei multe alte scoarțe puse de o parte pentru zestrea fetelor”. În afară de mărturiile scrise, tehnica de lucru, compozițiile ornamentale, cromatica rafinată precum și gama bogată și variată a categoriilor de țesături, indică o îndelungată tradiție în domeniul țesutului și al folosirii textilelor în cadrul interiorului țărănesc. Din punct de vedere ai materialului din care sînt confecționate, **ț. de i.** pot fi clasificate în două grupe: a. *țesături din fibre de origine animală* — lînă, păr de capră, borangic; b. *țesături din fibre de origine vegetală* — in, cîneapă, bumbac. Categoriile distincte pot fi stabilite și în legătură cu funcția pe care o îndeplinesc și locul pe care îl ocupă țesăturile în cadrul interiorului locuinței: 1. *Țesături de uz gospodăresc* ștergere simple de cîneapă, lepedee (cearceafuri) de cîlți sau de cîneapă, unele fețe de masă, „zăblaie” pentru cereale, neornamentate sau foarte puțin decorate cu câteva dungi la capete. 2. *Țesături funcțional-decorative* sau strict decorative — lăicere, velințe, scoarțe, chilime, lepedee, fețe de masă sau de rudă, ștergere, chindeie, fețe de pernă, perdele etc. 3. *Țesături cu caracter*

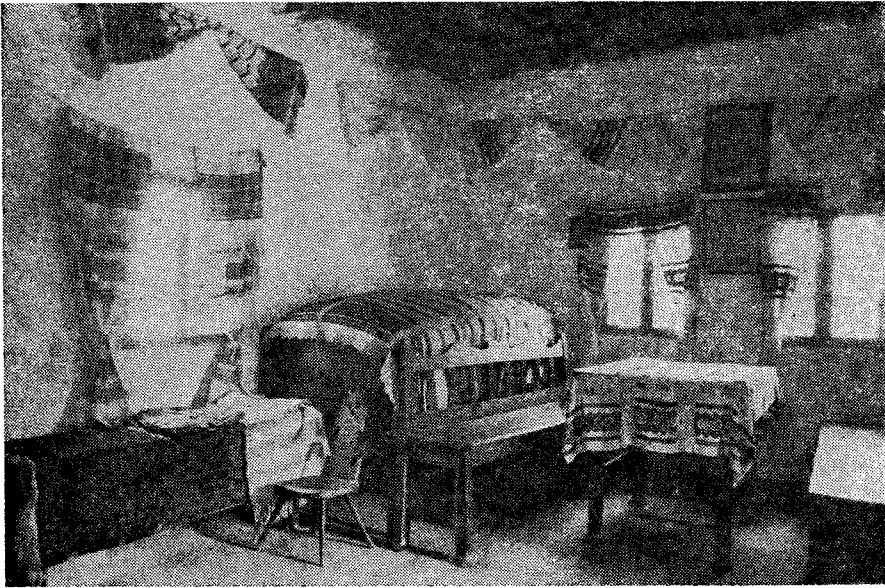

Fig. 496. Interior decorat cu țesături, Chereluș, Arad, sec. 19.

ceremonial — ștergere și „cioltare” de nuntă, șervețe pentru „cumetrii” sau înmormîntare, perne, scoarțe ș.a., foarte importante din punct de vedere artistic. Forma și cîmpurile ornamentale ale ț. de i. sînt determinate de funcția și poziția lor în încăpere. Repartizarea decorului pe suprafața ț. de i. se înfățișează în patru ipostaze: a. decorul se desfășoară egal pe toată suprafața; b. decorul este concentrat numai pe anumite porțiuni ale țesăturii; c. decorul este dispus pe toată suprafața fiind mai dezvoltat la capete; d. decorul este dispus pe toată suprafața fiind mai concentrat pe margini și în centrul țesăturii. Cîmpurile ornamentale ale ț. de i. sînt compuse din motive decorative după regulile ritmului și alternanței specifice artei populare românești. Caracteristică modului de organizare a motivelor decorative este preferința pentru dispunerea lor în frize alternante cu spații liniștite albe sau de culoare și alternarea ritmică a frizelor pe toată suprafața țesăturii sau în grupe delimitate, ceea ce pune în valoare mai mult ornamentul. Chenarul și dispunerea ornamentului în jurul unui motiv central apar în special pe țesăturile din lînă în unele regiuni ale țării — Oltenia, Banat, centrul Transilvaniei — și la unele fețe de pernă din Cîmpia Dunării. Tehnicile de lucru folosite în realizarea decorului îi imprimă acestuia anumite particularități stilistice (fig. 497). Ornamentele alese, precum și cele cusute în cruci conduce către realizarea unui decor geometric. Repertoriul, relativ restrîns, al motivelor alese, conferă țesăturilor românești un aspect unitar. Pe arii întinse predomină dungile de diferite mărimi dispuse și alternante cu „zimți”, „boabe de mîrgăritar” sau alesături. Anumite motive, cum este rombul, apar în multe variante: S-ul, romb, dințat, coarnea berbecului etc. În ansamblul ț. de i. predomină elementele

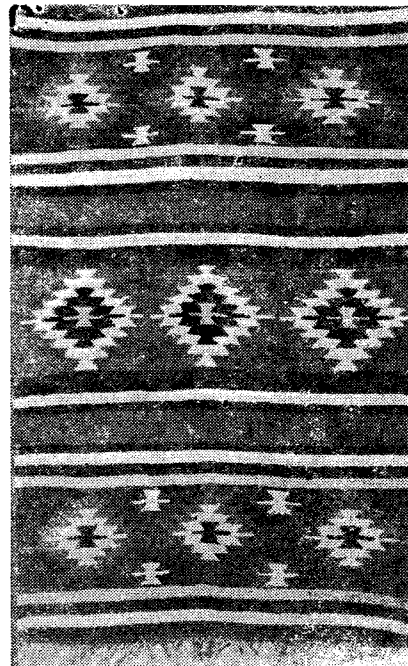

Fig. 497. Scoarță de lînă, Nadanova, Mehedinți, sec. 20.

geometrice; cele vegetale, antropomorfe și avimorfe sînt mai puține la număr fiind totodată schematizate cu multă îndemînare. Motivele geometrice sînt realizate prin îmbinarea de forme elementare, linii drepte, determinate de tehnica

Fig. 498. Scaorță cu păpuși, Muntenia, sec. 19.

țesutului. Ansamblul decorativ compus din combinarea liniilor în formă de romb în multiple variante are o tradiție îndelungată și se întâlnește pe unele broderii românești din evul mediu (sec. 14 și 15). Motivele figurale au intrat de timpuriu în repertoriul decorativ al creatorilor populari. Pe unele ștergare din sec. 19 apar compoziții alegorice reprezentând călăreți plecați la vânătoare, șoimi și ciini, țărani purtând caii de frâu etc. Decorația lor amintește de scenele pline de fantezie de pe scoarțele din Oltenia și Muntenia. Motivul figural antropomorf apare mai frecvent în Oltenia, Muntenia (fig. 498), sudul și centrul Moldovei, atât pe scoarțe cât și pe țesături de bumbac. Figurarea omului, în întregime, singular, este reprezentată în numeroase ipostaze și interpretări. Femei cu umbreluțe, însoțite de călăreți, ciini, păsări, alteori înconjurate de brazi și flori se întâlnesc pe multe ț. de i. Motivul pomului vieții în diferitele lui variante se găsește pe toate categoriile de țesături de lână sau bumbac. Pomul vieții, cu rădăcina liberă sau crescând dintr-un vas, apare însoțit adesea de două păsări aflate față în față sau de păsări așezate pe ramuri. Calul este prezent în decorul ștergarelor din Muntenia și Moldova, dar și în decorul scoarțelor din Maramureș, centrul și sudul Moldovei, Dobrogea, Muntenia și Oltenia. Reprezentările avimorfe pe țesă-

turile fine se pot grupa în două categorii: o grupă cu motive puternic stilizate (centrul Transilvaniei, Țara Oașului, Țara Hațegului), și a doua, cu motive mai puțin stilizate, sugerând sursele de inspirație: cocoși, curcani, cuci, specifice sudului țării. Dintre motivele astrale, în afara simbolului solar, cel mai frecvent apar stelele, reprezentate risipit pe suprafața țesăturii. Foarte des este figurat motivul pristolnicului, în special pe unele scoarțe din Cîmpia Dunării. Unele motive reprezentând stilizări de unelte de muncă, „furcuțele”, „furca”, „grebluța”, „virtelnița”, „fierul plugului”, „suveica” se întâlnesc sub denumiri diferite în toată țara. În decorul ț. de i. apare și motivul vegetal sub formă de: vrejuri, ghirlande, flori, brăduți, pomișori etc. Cîmpul decorativ se organizează ritmic. Motivele cu valoare majoră alternează cu cele de valoare minoră în ritm inegal, ceea ce dă posibilitatea creării de variante pe aceeași temă. Raportul dintre cîmp și elementele decorative indică zona și perioada din care provine o anumită țesătură (fig. 499) Gama cromatică se compune din câteva culori de bază și multe nuanțe. În decorul ț. de i. din sec. 18 și 19, în special al celor de lângă, au predominat armoniile simple, avînd la bază culorile vegetale — brun, cenușiu, negru, ocră, albastru-verzui. Deși pe parcursul timpului gama cromatică s-a îmbogățit cu nuanțe și culori noi, obținute cu ajutorul coloranților chimici, ceea ce caracterizează în continuare țesăturile românești este discreția și armonia, rezultată din îmbinarea culorilor în cadrul unui acord cromatic sobru. Cromatică țesăturilor de bumbac și de cîneapă este compusă din câteva culori primare: albastru, roșu, alb, negru. În a doua jumătate a sec. 19 și începutul sec. 20 intervin unele accente de galben și verde. Caracteristică este alternarea culorilor de bază în ritm egal în cadrul aceluiași registre. În cromatică țesăturilor din cîneapă și bumbac frapează predominanța tonurilor de roșu în toate acordurile coloristice, cu o constantă specific românească. Albastrul și negrul, cele două culori care urmează în ordinea preferințelor creatorului popular, se îmbină armonios cu dominantă. Raportul dintre culoarea de fond și tonurile folosite pentru reliefarea decorului pune în evidență un puternic simț al echilibrului și simetriei. La unele ț. de i. apar compoziții cromatice simple bazate pe bicromie, culoarea roșu detașîndu-se clar pe fondul alb ca în cazul ștergarelor, lepedeelor sau căpățiilor din Banat, al chilimelor din Maramureș (fig. 500) și Țara Lăpușului și al multor ștergare din Cîmpia Dunării. Prin introducerea culorii albastru s-a format o tricromie în alb, roșu și albastru, foarte răspîndită în Transilvania, unele părți ale Banatului, cu noi posibilități de expresie prin folosirea unui fond roșu sau bleumarin pe care se detașează accente ornamentale realizate cu ajutorul celorlalte culori de bază. În Hunedoara sau zona Sibiului alternarea cîmpurilor albastre și a cîmpurilor roșii apare mai pregnant datorită accentelor de culori opuse realizate cu multă măiestrie: cîmp roșu cu motive albastre, cîmp albastru cu motive roșii, cu mici puncte albe. Cu timpul, albastrul este înlocuit cu negrul care formează în armonie cu roșul și albul, compoziția cromatică preferată pe o perioadă foarte îndelun-

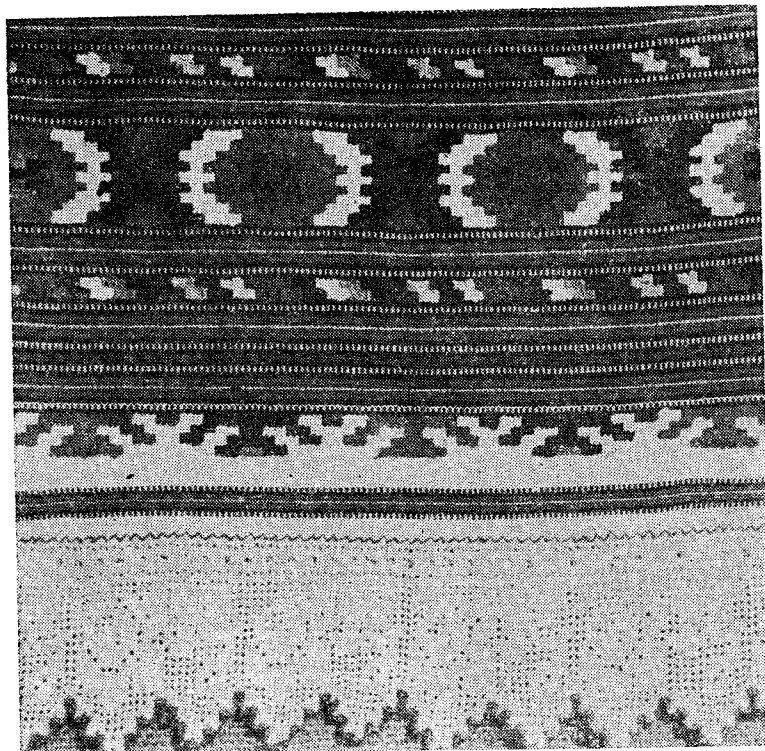

Fig. 499. Ștergar, Arad, sec. 20.

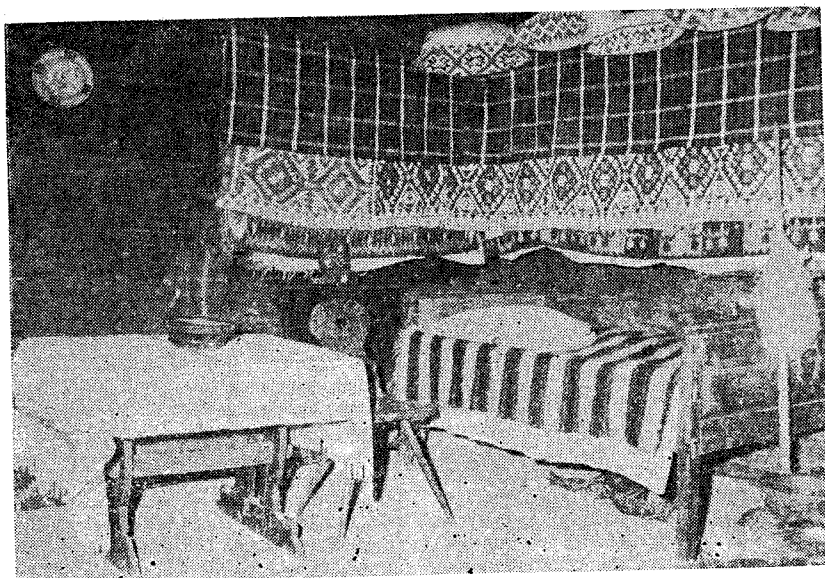

Fig. 500. Interior decorat cu țesături, Berbești, Maramureș, sec. 18.

gată de timp, aproape pe tot cuprinsul țării. Treptat intervin unele accente de galben, care contribuie la îndulcirea ansamblului foarte net conturat. În

Moldova, galbenul cu diferite nuanțe capătă, la un moment dat, aceeași valoare pe care o are roșul și albastrul în alte regiuni. Datorită echilibrării

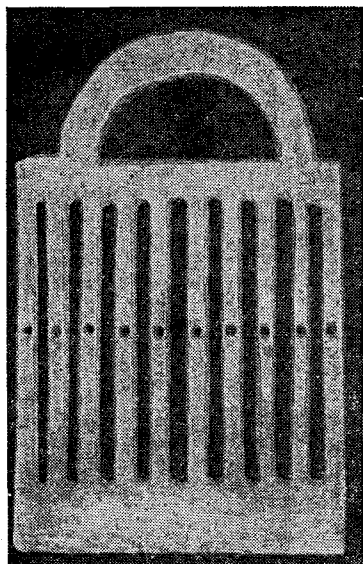

Fig. 501. Scîndură de țesut bete, Transilvania, sec. 19.

Fig. 502. Așezarea urzelii pe războiul de țesut, 1963.

armonioase a motivelor în cadrul compozițiilor decorative și cromatice, creațiile din domeniul **ț. de i.** formează un tot unitar cu valori artistice remarcabile, care au îmbogățit patrimoniul artistic național și universal.

Bibi. ref.: M. Marinescu, *Arta populară românească. Țesături decorative*, Cluj-Napoca, 1975; G. Stoica, *Arhitectura interiorului locuinței țărănești*, Rîmnicu Vilcea, 1974; G. Stoica, *Interioare românești. Țesături și cusături decorative*, București,

1977; N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, I, București. (G.S.)

țest, un fel de clopot mare de pămînt sau de piatră folosit pentru copt mîncare sau piine; se face din lut și pleavă frămîntate cu apă și se lasă să se usuce; se înfierbîntă tare, se pune aluatul sau mîlaiul dedesubt, se acoperă cu jar; frecvent în sudul Olteniei și Munteniei; în Hunedoara, în Țara Zărandului, la Almăj, se fac **ț.** de piatră; aromânii folosesc un **ț.** de metal, denumit *ciriké*. (G.S.)

țesutul, operație cu ajutorul căreia se obțin țesăturile prin încrucișarea a două sisteme de fire, verticale și orizontale. În arta populară românească se practică pe lîngă **ț.** în războiul orizontal sau vertical și alte două sisteme arhaice. 1. **Ț.** în *bîte* constă în împletirea firelor pe un fel de război vertical cu ajutorul unor bețe. Tehnică folosită în Pădurenii Hunedoarei pentru **ț.** betelor. 2. **Ț.** cu *scîndura* (fig. 501), întâlnit în Țara Hațegului, Munții Apuseni, regiunea Sibiului etc. Se țese cu ajutorul unei scîndurele înguste de 25×15 cm în lungul căreia se deschid 9—12 „tăieturi” și alternativ 10—13 „hude” (găurele). Se urzesc firele și se introduc prin „hude” și „tăieturi”. Firele strecurate prin „hude” rămîn fixe, iar cele trecute prin „tăieturi” se mișcă deasupra și dedesubtul „hudelelor” formînd

rostul în timp ce se introduce bătătura. 3. **Ț.** în *războiul orizontal* se practică în toată țara în special iarna și vara. Operațiile premergătoare **ț.** sînt: urzitul, învelitul sulului (fig. 502), „facerea ițelor”, neveditul prin ițe și prin spată. **Ț.** este operația cea mai importantă care constă în introducerea firelor de bătătură printre cele de urzeală cu mîna sau cu suveica în funcție de model. 4. **Ț.** în *războiul vertical* este practicat cu precădere în atelierile de scoarțe din Oltenia și de **ț.** de pîr din capră. (G.S.)

țeve, mici mosoare făcute cu sucala, întrebuintate la țesut. (G.S.)

Țicleni (oraș, jud. Gorj), așezare în care se mai conservă câteva exemplare de case țărănești din lemn pe două nivele, de excepțională valoare artistică, construite în sec. 19: casa L. Ungureanu, casa C. D. Negreanu și casa Cerban, toate monumente de arhitectură populară reprezentative pentru această zonă. (G.S.)

Țipeică v. **bucium**.

ȚIPLEA, Ion (n. 1909, com. Ferești, jud. Maramureș). Cioplitor în lemn, lucrează „porți cu colaci”. A învățat singur meseria preluând ornamentele tradiționale de pe porțile vechi din sat, pe care le-a îmbogățit pe parcurs. A cioplit peste 40 de porți care se află în satele Berbești, Ferești, Giulești, Sat Șugatag, Hoteni, Breb, Mara, Budești, Sirbi, Călinești, Cornești (Maramureș). **Ț.** este constructorul porții monumentale de la Căminul cultural din com. Budești (Maramureș). (G.S.)

Țiteră, instrument muzical format dintr-o cutie de rezonanță de formă dreptunghiulară, făcută din scîndurele de brad și un număr de coarde metalice fixate pe una din laturile cutiei. Dedesubtul coardelor este montată o tastă, divizată la anumite distanțe prin fire de sîrmă bătute în ea. Cînd se cîntă instrumentul se ține pe masă sau pe genunchi iar coardele sînt ciupite cu o pană de gîscă. Răspîndită în Suceava, Bacău, zonele Ilfov, Prahova și Ialomița. (G.S.)

țoacăne, punct de cusătură în cruciulițe executate la distanță de patru-cinci fire una de alta. Deasupra crucilor se execută cîte trei puncte de feston. Fiecare cruce acoperită astfel formează un „țoacăn”; dispunerea lor ritmică pe gulerul cămășilor bărbătești din sud-vestul Transilvaniei este de mare efect decorativ. (G.S.)

țoandă, piesă de port specifică costumului femeiesc din zona Romanului, identică ca structură cu catrința, de formă dreptunghiulară, compusă din două „foi” cusute la mijloc. Stofa de **ț.** este țesută în trei țețe, cu două fețe și „bobițe”. Se urzesc 10 jurubițe de bumbac gros bine răsucit și se bate „păr”, lîină cu firul lung, vopsite în bleu-

marin. Cele două foi se încheie „pe urechile acului” cu o cusătură deasă, ușor bombată, „bulbucată”. Se poartă îndoită în talie, înfășurată în jurul șoldurilor ca și catrința.

Bibl. ref.; E. Pavel, *Partul popular moldovenesc*, Iași, 1976, (G.S.)

țol 1. Țesătură de lîină specifică zonelor muntoase și colinare din Transilvania, Maramureș, nordul Moldovei, Banat, unele sate din Muntenia și Oltenia, folosită ca așternut pentru pat sau pentru învelit. Se execută în patru țețe din lîină nu prea răsucită, apoi se prelucurează la puiă pentru a căpăta o mai mare densitate și rezistență. Decorul **ț.** este simplu, compus din vergi sau carouri în culori naturale care acoperă întreaga suprafață a țesăturii. În Țara Bîrsei și Mărginimea Sibiului se lucrează și **ț.** cu cîteva dungii colorate, „bițe”, cu roșu și albastru dispuse la capete. **Ț.** pentru pat se compune din trei, patru, lățimi de țesătură cusute una de alta cu o cheiță. **2. V. haine de dimie.** (G.S.)

țolică 1. Țesătură asemănătoare ca textură cu țolul prelucrat la puiă, folosită pentru acoperit calul și poverile sale. O **ț.** specială, **ț.** „cusută”, specifică Mărginimii Sibiului, cu ciucuri colorați în roșu și albastru la capete, cu cîteva rînduri de cusături policrome, are caracter ceremonial fiind folosită la nuntă. **2. V. haine de dimie.** (G.S.)

țundră, haină din pănură albă purtată de bărbați și de femei în Munții Apuseni. Exemplarele vechi se confecționau în casă din 10 coți de pănură. **Ț. bătrîneasă** este lungă trecînd de genunchi, croită din foi drepte cu clini laterali, mînecele foarte lungi, deoarece se purta pe umeri ca o pele-rină. Foile componente sînt cusute cu fir de lîină albă. Exemplarele mai recente denumite **ț. cu postav**, lucrate de meșteri specializați, sînt scurte pînă deasupra genunchilor și au un decor din postav colorat în roșu și negru, aplicat pe la margini, la clini și la mîneci. **Ț. cu postav** este introdusă în costumul popular din zonă la începutul sec. 19. **V. și haine de dimie.** (G.S.)

țov v. **obiceirile**.

U

uios, piesă de port pentru iarnă, scurtă pînă în talie, deschisă în față, cu mîneci și fără guler. Se confecționează din pănură țesută în casă de culoare albă, sau „cu perți” (cu dungi). În partea de vest a Oașului femeile bătrîne poartă u. alb sau sur, tivit pe margini cu „golun” (panglică neagră). **U.** „cu perți”, dungi colorate în alb, gri, negru, roșu, verde, brun, este purtat de tineret. (G.S.)

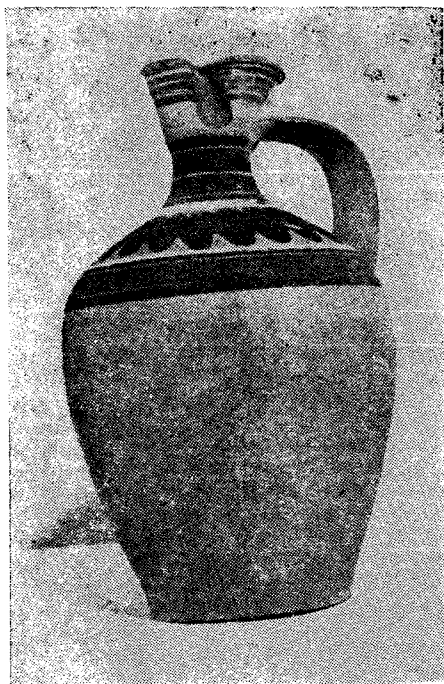

Fig. 503. Urcior, Săliște de Vașcău, Bihor, sec. 20.

urcior, vas de pămînt ars produs în multe centre și folosit în toate regiunile țării, pentru păstratul, transportul și băutul lichidelor, în special apă, vin și țuică (fig. 503). Moștenind direct tradiția formelor amforoidale romane, cele mai frumoase u. se lucrează în Banat, Oltenia, vestul Munteniei, sud-vestul Transilvaniei, Dobrogea. Se fac u. smălțuite

și nesmălțuite, de capacitate mică (1/4 litru) dar și de capacitate mare (5 litri); gîtul înalt al u. este legat de pîntece printr-o mînușă tubulară pe care deseori este fixată și țîța prin care se poate bea; gura u. este uneori bi- sau trilobată, ca la cele lucrate în părțile Aradului, Hunedoarei, Bihorului și Banatului etc.; decorul u. este realizat fie cu cornul, fie cu pieptenul, fie prin aplicații în relief; o variantă deosebită o constituie u. de nuntă de o formă complicată înfățișînd o pasăre cu puii ei sub aripi (barză, găină), cu șerpi, cu două sau trei toarte îngemănate, smălțuite în galben, verde, alb, brun; se lucrau la Oboga și Curtea de Argeș. (P.P.)

undrea, stîlp de lemn angajat, frumos cioplit, acoperind capetele bînelor pereților transversali la casele și bisericile de lemn din Oltenia, rar în Argeș (fig. 504); element constructiv și decorativ, u. apare numai la fațada casei, pe prispă. (P.P.)

untăriță v. putinei.

urcuș, broderie de factură industrială, cumpărată la metru din prăvălie, aplicată ca decor la poalele și gulerul cămășilor femeiești din Munții Apuseni. (G.S.)

urdar v. lingură.

Urлаși (oraș, jud. Prahova). În cadrul muzeului din U. s-a constituit începînd din 1955 o colecție etnografică și de artă populară, ilustrînd practicarea unor ocupații specifice zonei Dealul Mare cum sînt viticultura și pomicultura. (G.S.)

Urșani (sat, com. Ivănești, jud. Vîlcea) V. Români de Sus.

urzeală, element de bază formînd structura țesăturii, realizată din fire paralele pe toată lungimea materialului. U. poate fi făcută din bumbac, in, cînepă, lînă sau borangic, în funcție de destinația țesăturii. Cînepa și inul au fost primele materiale pentru u. apoi lîna, bumbacul și borangicul. Din firele aspre și lungi de lînă s-a făcut u. la covoare cergi și sumane; firele de lînă cu lungimi medii, s-au întrebuițat la catrințe și trasite. Într-o țesătură u. poate fi făcută dintr-un material iar băteala din altul. (G.S.)

urzitor v. urzitul.

urzitul, operație premergătoare nevedutului și țesutului, efectuată în două sisteme: a. u. la perete sistem arhaic foarte răspîndit; se face pe cuie de lemn bătute „după casă”, în stîlpul prispei sau pe gard. Se introduc capetele a două fire printr-o lingură de lemn perforată și se leagă împreună. U. se începe de la două cuie așezate la mică distanță unul de altul pe care se montează firele încru-

Fig. 504. Undrea, Gorj, sec. 19.

cișat pentru a forma „rostul”; se duc apoi ambele fire pe patru, cinci cuie așezate la distanțe mai mari, se întorc și se încrucișează la punctul de pornire. Cuietele pe care se u. se așează scurtînd sau lungînd distanța în funcție de nevoi. Lungimea urzelii se măsoară cu cotul înainte de a începe u. capătul firelor trebuînd, în final, să se termine pe ultimul cui. b. **U. pe urzoi** sau cu „urzitorul” (fig. 505) se face pe un schelet de lemn format din două cadre așezate în cruce pe un ax vertical fixat de

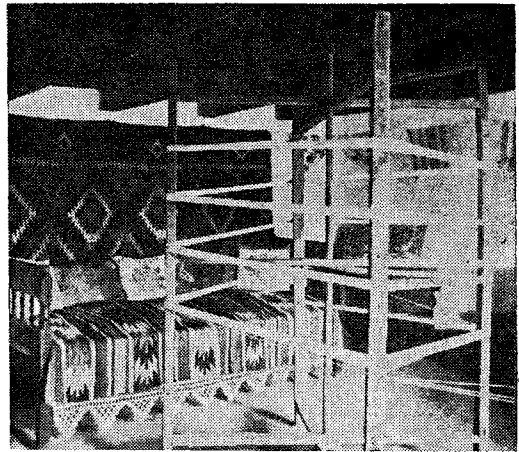

Fig. 505. Urzitul pe urzitor, 1963.

o grindă în mijlocul camerei. Sistemul este comod deoarece se leagă urzeala formînd rostul, apoi se învîrtește urzitorul fără ca femeia să mai alerge de la un capăt la altul urmărînd cuietele. La ambele metode se face de la început numărarea firelor „urzite”, legînd cîte zece grupuri de cîte trei fire petru a obține o „jirebie”. „Jirebiile” formează lățimea țesăturii și de aceea numărul lor este în funcție de spată, ai cărei dinți trebuie să corespundă cu numărul total al firelor. După terminarea u. la capăt se face un nod și se încrucișează firele ca la început. Pentru ca „rostul” să nu se încurce, se leagă urzeala în cîteva puncte. Cînd se scoate de pe cuie sau de pe urzoi, urzeala se face „lanț”. (G.S.)

urzitul pe fir, unul dintre cele mai vechi puncte de cusătură, înflînit în toate zonele țării. Se lucrează înaintea acului de la un capăt la altul, trecînd așa pe deasupra unui anumit număr de fire, după model. În Țara Bîrsei, Bistrița-Năsăud, Argeș și în alte zone se lucrează pe dosul pînzei, iar în celelalte pe față. Datorită ariei largi de răspîndire acest punct este cunoscut sub denumiri diferite: „aștește” sau „tot într-una” în Pădureni; „trăsorește” în Bihor și Munții Apuseni; „tras” în Țara Oașului; „brățariu pe subțire” în vestul Carpaților Meridionali. Cusătura este folosită cu precădere la ornamentarea gulerelor și „umeraișilor” cămășilor din Transilvania. Are aspectul unui model țesut în război, compus din linii orizontale așezate una lîngă alta, formînd motive geometrice. (G.S.)

urzoi v. urzitul.

usuc, apa rezultată de la spălătul lînei, folosită la prepararea unor vopsele vegetale. (G.S.)

V

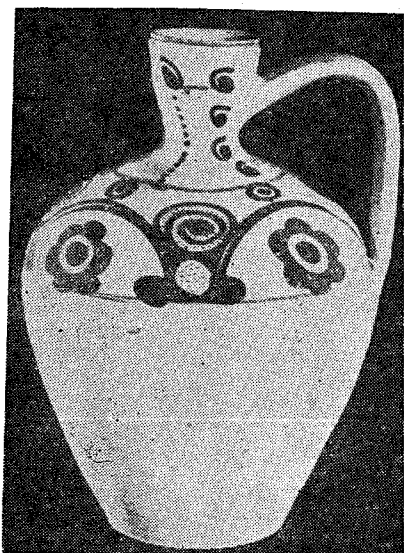

Fig. 506. Urcior, Vadu Crișului, Bihor, sec. 20.

Vadu Crișului (sat, comună, jud. Bihor). Centru de olărie în care se lucrează vase caracterizate prin fondul alb realizat dintr-o humă fină și deco-

Fig. 507. Oală de sarmale, Vadu Crișului, Bihor, sec. 20.

rație executată cu cornul într-o culoare brună. Formele specifice sînt cele bihorene: urciorul cu gura bilobată sau circulară, „canta”, „canceul”, oala lungă, „hîrboaică”, bliidul, vasele pentru gătit (fig. 506, 507). S-au lucrat și figurine zoomorfe smălțuite în brun închis. În trecut olarii din **V.C.** mergeau cu căruțele prin sate pentru a-și vinde produsele. Astăzi ei vînd ceramica la Aleșd, Tileagd, Oradea (Bihor), Ciucea, Negreni, Huedin (Cluj). (G.S.)

Vaideeni (sat, comună, jud. Vîlcea) **V. Romanii de SuS.**

Valea Cătinei (sat, com. Cătina, jud. Buzău). Sat de moșneni pomenit într-un hrisov din vremea lui Radu al II-lea, în care se află o mică biserică ridicată în 1722. Construcția cu pereți din bîrne cioplite încheiate în coadă de rîndunică este așezată pe un soclu de piatră fără mortar. Are acoperiș în patru ape și învelitoare din șindrilă. Prezintă plan dreptunghiular cu pridvor, pronaos, naos și altar poligonal neregulat. Pridvorul și pronaosul au plafon drept iar boltirea nosului este cilindrică, susținută pe două grinzi. În altar din plafonul drept se ridică o mică boltă cilindrică. Forma, dimensiunile, stîlpii ciopliți de la pridvor și brîul decorativ care încinge biserica în exterior conferă monumentului valoare artistică. (G.S.)

Valea Cucii (sat, com. Cuca, jud. Argeș). Aici se găsește o biserică monument de arhitectură populară în lemn, construită în 1806. De plan dreptunghiular și absidă poligonală decroșată, biserica se remarcă printr-o excepțională bogăție a decorului sculptat dispus pe perețele ce desparte pronaosul de naos, la tîmplă, ancadramentul ușii de la intrare și arcele duble ce sprijină bolta. (G.S.)

Valea Izei, ceramică de ~, denumire dată unor vase din Maramureș produse într-un centru neidentificat. Farfuriile de **V.I.** au marginile mai înguste decît cele produse la Vama (Satu Mare) și sînt mai adînci. Remarcabile prin decorația sgrafitată și cromatică armonioasă compusă din tonuri de verde și galben pe fond alb-glbui. Motivele caracteristice sînt păsări, personaje feminine, flori. (G.S.)

Valea Largă (sat, com. Sălcuia, jud. Alba). Sat amintit ca moșie feudală din sec. 14 în care se află o biserică din 1737, construită din lemn de brad pe fundație simplă de piatră. Planul bisericii este dreptunghiular. Pictura executată cu naivitate de un zugrav popular se păstrează numai în altar. (G.S.)

Valea Porcului v. Valea Stejarului.

Valea Sebeșului, zonă în care sînt grupate cîteva centre renumite pentru pictura pe sticlă: Lancrăm, Sebeșel, Săsciori, Laz, Căpîlna, Răhău (Alba). În biserica de la Lancrăm se păstrează cîteva icoane datate: 1822, 1833, 1835. Unele dintre acestea poartă și semnătura zugravului Ilie Costea, 1841 și 1877. Se mai cunoaște și o icoană valoroasă semnată și datată „Nicolae Zugrav 1787”. Centrul din Laz a fost poate cel mai productiv din această zonă. Primul zugrav venit aici din Poiana Sibiului (Sibiu) a fost Savu Poienaru (1770—1818), după

Bibl. ref.: I. Popescu Cilieni, *Biserici de lemn*, în MO 8—9, 1956. (G.S.)

Vama (sat, comună, jud. Satu Mare). Vechi centru de olărie cu însemnătate deosebită pînă la sfîrșitul sec. 19, care continuă să lucreze și astăzi. Formele caracteristice **V.** au fost taierele, urcioarele de „nănași”, cîmile de diferite mărimi (fig. 508). Piesele din sec. 19 au decor sgrafitat și motive realizate cu pensula în verde și galben pe fond alb. La începutul sec. 20 linia de contur sgrafitată este înlocuită printr-o linie de culoare brună trasă cu cornul, galbenul este schimbat cu o nuanță caldă

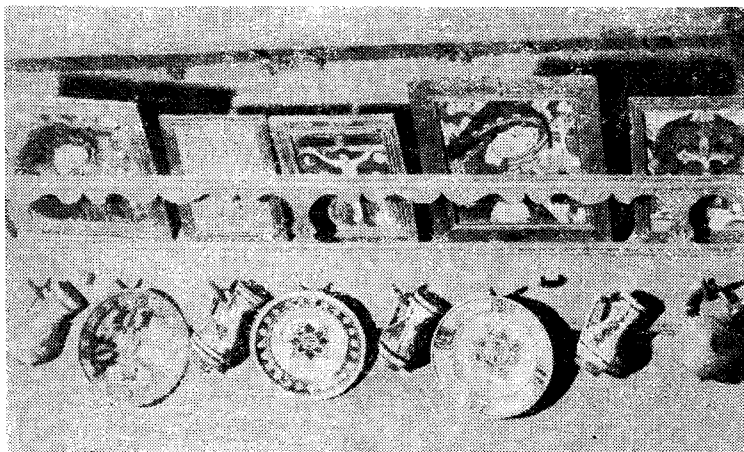

Fig. 508. Blide de Vama, Satu Mare, sec. 20.

care au urmat cinci generații de zugravi din aceeași familie. În afara familiei Poienaru au lucrat și alți meșteri. În evoluția artistică a picturii din Laz se observă mai multe etape: prima de *tradiție bizantină* este prezentată de Savu și Simion, a doua, a *picturii miniaturale* și a icoanelor cu fond argintiu are ca exponenți pe Ilie și Partenie și a treia, a *revenirii la culoare* care aparține unor pictori anonimi. În toate etapele pictura din **L.** a avut în mod constant caracter de ilustrație în care culorea are mai puțină importanță. (G.S.)

Valea Stejarului (sat, com. Vadu Izei, jud. Maramureș). Așezare cunoscută din documente cu denumirea de Valea Porcului în care se află una dintre puținele biserici de lemn care nu a fost incendiată de tătari în 1717. De plan dreptunghiular, cu absidă poligonală decroșată, clopotniță cu foșor pe pronaos și pridvor la latura vestică, remarcabilă prin proporțiile armonioase și picturile murale de factură populară executate în 1809. (G.S.)

Valea Ursului (sat, com. Tîmna, jud. Mehedinți). Așezare atestată din vremea lui Mihai Viteazul cu numele de Ursoaia, pe teritoriul căreia se află o biserică de lemn, construită în 1776. De plan dreptunghiular cu pridvor deschis și absidă pentagonală decroșată. Plafonul pridvorului este drept iar pronaosul și naosul sînt acoperite cu bolți semicilindrice. Deasupra pridvorului cu stîpi și cosoabă sculptate se înalță clopotnița de formă pătrată. Invelitoarea șarpantei este din țigla.

de roșu-pătlăgea astfel încît devine caracteristică tricromia brun, roșu, pentru ornamente și alb-gălbui ca fond. Decorul este organizat circular sau stelar. Urcioarele au o formă bombată cu un decor special în aceeași cromatică (fig. 509). În prezent la **V.** există un centru al cooperăției meșteșugărești care a contribuit la reînvierea meșteșugului. (G.S.)

Vama (sat, com. jud. Suceava). În zona Cîmpulungului Moldovenesc la **V.** s-a lucrat o categorie specifică de bundițe cu blană de dihor. Din punct de vedere morfologic ele se aseamănă cu cele de Rădăuți. Blana scumpă dispusă la gît, în jurul răs-croielii de la mîini și la piepți, broderia discretă în negru cu brun și mici mărgelile colorate în galben și albastru îi conferă o notă de eleganță și valoare artistică deosebită. În prezent asemenea bundițe se lucrează și la cooperativa din Cîmpulung Moldovenesc. (G.S.)

vantură, lemn lung pus de-a lungul coamei acoperișului. (P.P.)

Vaslui (municipiu, jud. Vaslui). În cadrul Muzeului județean **V.**, înființat în 1974 s-a constituit prin cercetări de teren și achiziții, colecții de obiecte ilustrînd ocupațiile, meșteșugurile țărănești, industria casnică textilă din satele județului. De o valoare excepțională sînt colecțiile de teascuri și unelte viticole, cele legate de practicarea albinăritului și colecția de scoarțe. (G.S.)

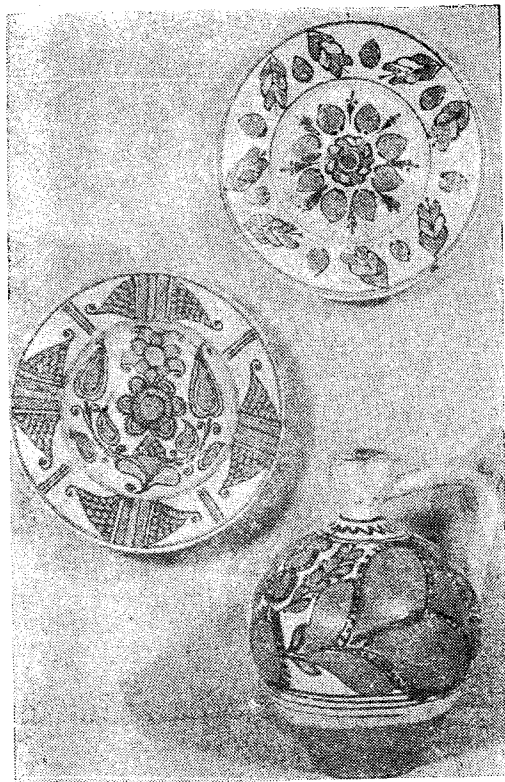

Fig. 509. Ceramică de Vama, Satu Mare, sec. 20.

modele. Pe margini și la locul de îmbinare al spatelui cu piepții se aplică o fișie de meșină brodată, delimitând spațiile ornamentale principale. Aplicațiile cu broderii se fixează printr-o cusătură decorativă „cîrpiturească”. Coloritul cojocului de **V.** este viu, realizat din combinații de roșu, albastru, galben, verde, violet. Pe linia de contur se montează o garnitură din blană neagră de miel. Pieptarele bărbătești se deosebesc prin dimensiuni și printr-o mai mare sobrietate. Cojoace asemănătoare s-au lucrat și la Cîmpani, Băița, Poieni și Leheceni (Bihor).

Bibl. ref.: P. Petrescu, *Broderii pe piele în arta populară românească*, București, 1968. (G.S.)

vatră 1. Suprafața rezervată într-o încăpere pentru a face foc pe ea, lipind-o cu un strat gros de lut; formele cele mai vechi de **v.** sînt sub nivelul solului, în așa numita groapă a focului; apoi la nivelul solului cum erau frecvente pînă acum două, trei decenii în Oltenia, Muntenia, Dobrogea; lipite cu lut sau podite cu cărămidă, ca în Dolj, Mehedinți; vechea amplasare în centrul încăperii nu se mai întîlnește decît rar în Apuseni, **v.** fiind dispusă cel mai frecvent în colțul din spate al tinzii, singura excepție constituind-o Mehedinții unde **v.** este așezată spre peretele de intrare. Deasupra **v.**, la o înălțime de 1—1,5 m se face coșul cu corlată. Cu timpul **v.** se înalță la 20—30 cm și chiar 40—50 cm, pe o temelie de piatră, pămînt, cărămidă, lutuite; pe **v.** se deschide și gura sobei oarbe din încăperea de alături; în Moldova și Transilvania pe **v.** înălțată se construiește cuptorul, iar la gura acestuia, hornul de nuiete lipite sau de cahle; în sudul țării **v.** este închisă de unul sau doi pereți, apărînd un fel de spațiu adăpostit în care se face focul și în care poate intra și femeia care gătește (fig. 511); spațiul se continuă în sus cu hornul; **v.** cu

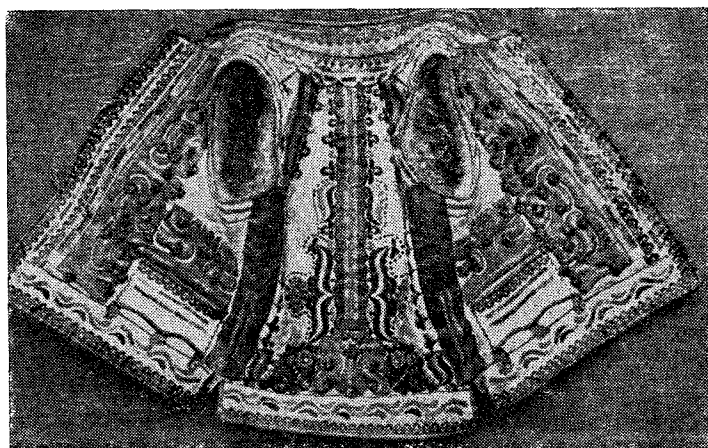

Fig. 510. Cojoc „cohănesc” bărbătesc, Vașcău, Bihor, sec. 20.

Vaşcău (oraș, jud. Bihor). Centru de cojocari în care s-a lucrat așa numitul „cojoc cohănesc” (fig. 510), scurt pînă în talie, fără mînci și răscoit adînc în față. Decorul acestui tip de cojoc este compus din motive florale formînd pe spate un buchet iar pe piept șiruri verticale cu diferite

cuptorul și cu hornul alcătuiesc centrul de viață al casei. Formele pe care le ia sistemul de **v.** pentru încălzit, gătit și luminat (în trecut) sînt variate, uneori foarte frumoase și caracterizează interioarele diverselor zone și regiuni etnografice. **V.** și **instalații de încălzit. 2. V.** satului, suprafața din moșia

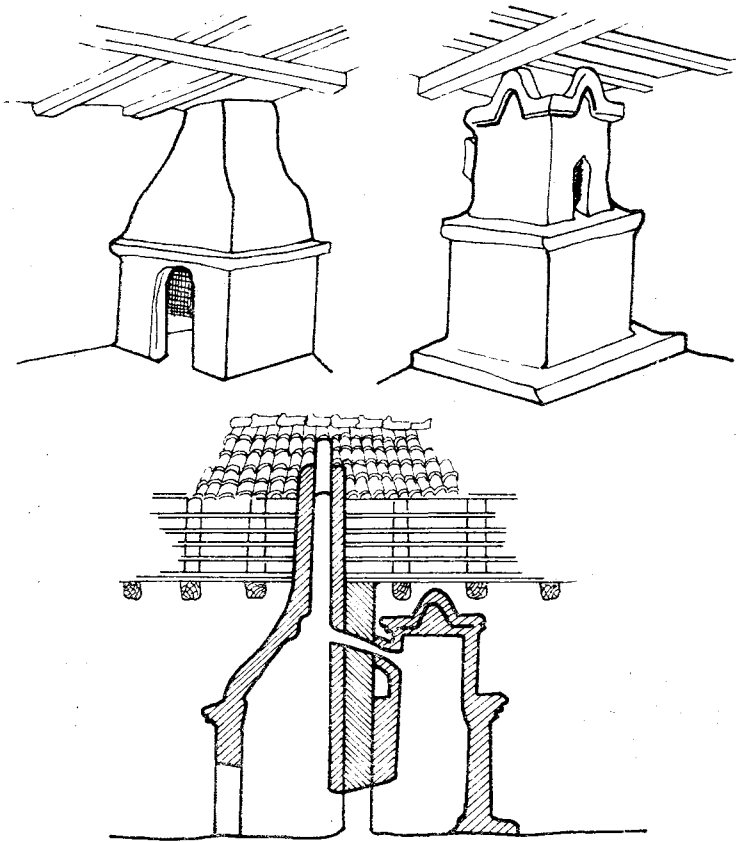

Fig. 511. Vatră cu horn, Ostrov, Constanța, sec. 19.

satului pe care sînt construite casele și gospodăriile. (P.P.)

Vădastra (sat, comună, jud. Olt) v. **Corabia**. **vălău**, igheab de piatră sau din lemn avînd uneori forme monumentale, așezat în apropierea unei surse de apă, folosit pentru adăpatul vitelor. (G.S.)

Văleni (sat, com. Vișoara, jud. Vaslui). Important centru de cojocărie făcînd parte dintr-un grup mai mare de sate: Muntenii de Sus, Zăpodeni, Ferești, Oprișița, Dumesci (Vaslui) în care meșteșugul s-a dezvoltat din perioada medievală. Producția cojocarilor din **V.** și satele menționate este asemănătoare în ceea ce privește categoriile lucrate, diferențele fiind mai pregnante în domeniul ornamentației. Meșterii din **V.** făceau ei înșiși prelucrarea pieilor: „dubit”, curățat, prepararea „jamșei”. Croiul „benzilor înflorate” specifice **V.** este ușor evazat asemănător cu al celor din zona Iașului și a Neamțului. Ele sînt lungi pînă peste talie, fără mîneci, bordate pe margine cu „prim” din blană neagră sau brumărie. Motivele decorative predominat florale poartă denumiri diferite: „șurlău cu stelute”, „șurlău cu frunzulițe”, trandafiri. Motivele geometrice apar sub forma unei rețele cu ochiuri romboidale. Decorul este dispus orizontal pe poale, vertical și orizontal pe piepți și în

jurul răscoirii mîneșilor, în registre succesive de broderii încadrate cu găitan numit „bătăiță”. În mijlocul spatelui rămîne un spațiu alb decorat cu o singură floare. Cromatica se compune din tonuri de roșu, brun, verde, galben, la care se adaugă albul și negrul.

Bibl. ref.: M. Ostap, *Contribuții la cunoașterea artei populare din județul Vaslui*, Vaslui. (G.S.)

vălițoare, piesă specifică găteli capului în zonele Tirnavelor, Perșanilor și Albei compusă din două părți: „brobodenicul”, un ștergar alb din bumbac gros, lung de 3 m, decorat cu motive discrete în roșu, fixat cu un capăt și acoperind „bogasiul”, un cerc de lemn înalt de 2—3 cm. Deasupra frunții se prind 7 pînă la 14 ace decorative, lucrate artistic de argintarii transilvăneni (fig. 512). Unele ace — denumite și „mișcători”, provenind de la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, sînt confecționate din alamă cu mărgele; altele, denumite „spilci” sînt decorate cu sticle colorate în roșu, portocaliu, galben și verde. În zona Perșanilor femeile bătrîne poartă vălițori mai simple care au pe „veacă” cîțiva „mișcători”, mărgele colorate cusute în formă de pandantiv sau ace cu pietre policrome. O variantă specifică zonei Sibiu este vălițoarea „cu ciurei”, caracterizată prin suprapunerea mai multor straturi de țesătură fină gofrată, formînd un fel de calotă

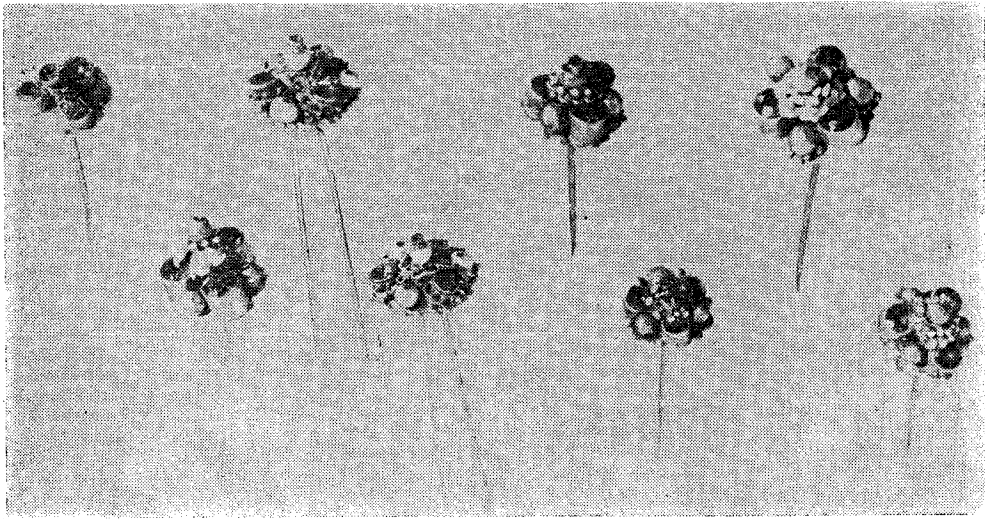

Fig. 512. Ace de vălitoare, Sibiu, sec. 20.

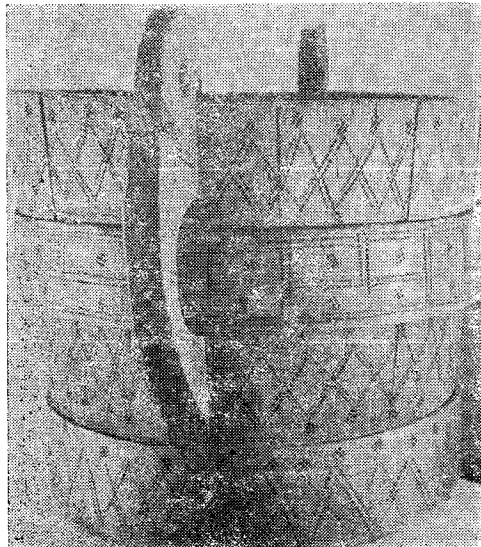

Fig. 513. Păscărișă din doage, Suceava, sec. 20.

peste care se așează un tul brodat la colțuri cu mătase sau lînică colorată, numit „ciurel”.

Bibl. ref.: H. Formagiu, *Portul popular românesc*, București, 1974; G. Stoica, *Podoabe populare românești*, București, 1976. (G.S.)

văsăritul, meșteșug țărănesc practicat cu precădere în zona Munților Apuseni, dar întîlnit și în alte părți ale țării: Țara Vrancei, Buzău, Prahova, Suceava (fig. 513, 514) de unde vasele se desfăceau pe o arie largă. **V.** a constituit în Țara Moților ocupația principală a locuitorilor și s-a perpetuat pînă acum cîteva decenii în formele tradiționale. În urmă cu 50 de ani, în zona superioară a Arișului,

lucrau 4724 de „ciubărari” și „cercurari” (văsari) la care se adăugau 486 de „șindrilarii”, 3150 de „bărdași” (țîietori de pădure), 650 de dulgheri, 74 de rotari, 866 de „scîndurari”. **V.** s-a practicat mai ales în Valea superioară a Arișului, satele Gîrda, Arieșani, Scărișoara, Avram Iancu, Vidra și Poiana Vadului (Alba). Ca material se foloseau lemnul de fag și brad tăiat în pădure și transformat în doage cioplite cu securea „pe gros”. Finisarea doagelor se făcea pe scaunul de **v.**, cu „mezdreaua”, lamă de oțel cu două mînere de lemn, de formă dreaptă sau curbă. Doagele legate în baloturi de 100 bucăți erau transportate cu carul sau în „sarcini” de 40—50 de bucăți duse pe cal. După trei, patru săptămîni, timp necesar pentru uscare, doagele se îndreptau pe margini cu „jilăul”. Încheierea doagelor pentru formarea vasului se făcea cu ajutorul mai multor operații: a. *legatul doagelor* mai întîi cu „prinsorea”, o sfoară de cîneapă, apoi prin cercuri de lemn sau de fier; b. *retezatul vasului*, tăiatul doagelor la ambele capete cu mezdreaua dreaptă; c. *gărdinirea*, executarea ulucului în care se montează fundul cu ajutorul „gărdinarului”; d. *netezirea vasului* în interior cu „ghinătoarea” sau rindeaua rotundă; e. *montarea fundului vasului*; f. *netezitul vasului* în exterior cu mezdreaua dreaptă; g. *sfredelirea toartelor vranei* folosind-se „tortarul”, un fel de sfredel; h. *ornamentarea*, realizată de obicei prin pirogravare. Pentru confecționarea vaselor se foloseau scule diferite, lucrate de fierarii din sat. Din punct de vedere al funcționalității sculele pot fi grupate în cîteva categorii: 1. *Scule pentru tăiat și despicat lemnul*: fierăstrăul mare, „firezul” de mînă, toporul, securea, „custura”, dalta și „mezdreaua” de mai multe feluri — dreaptă, „cîrnă”, „gîrjoabă”, „faisitoare de spătălit”; 2. *Scule pentru geluit*, dat la rindea: „gealul” mare, rotund sau drept, „floritorul”, „ghinătoarea”, „ghinul”, „gardinul”; 3. *Scule de măsurat și control*: „cîrligul”, „prinsorea”, „măsura”, metrul; 4. *Scule pentru*

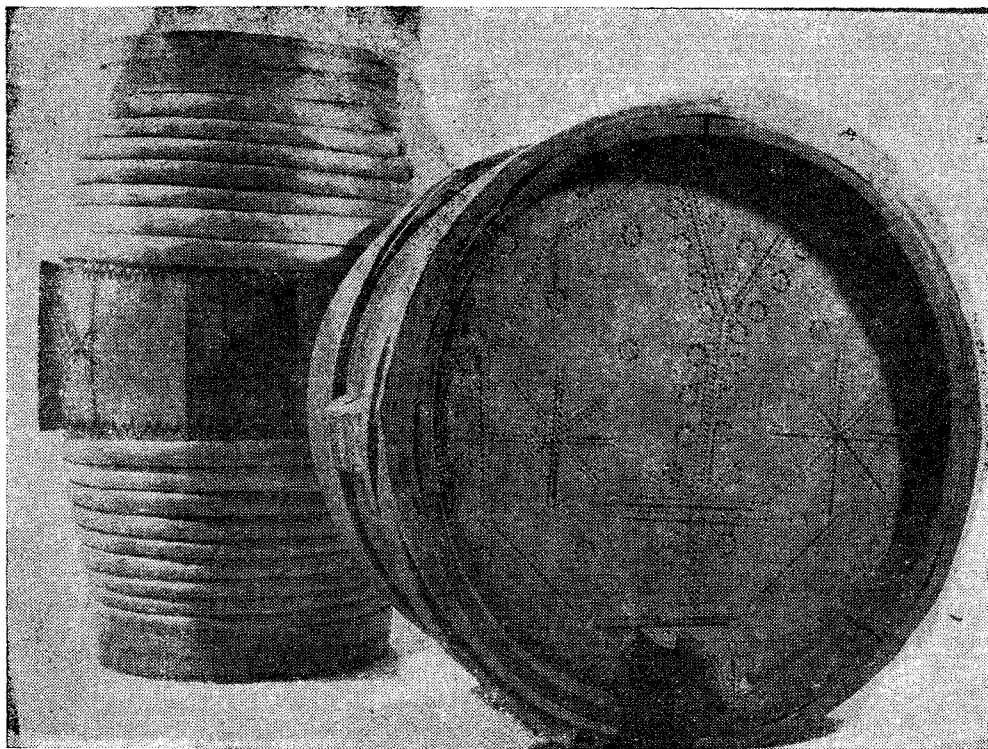

Fig. 514. Balerci pentru țuică, Suceava, sec. 20.

sfredelire: „tortarul” și burghiul cu vîrf; 5. *Scule auxiliare*: scaunul de v., maiul, „bătătoarea”, „cio-canul”; 6. *Scule pentru ornamentare*: „custurea”, „potricala”, „împistritorul”, formă pentru pirogravat. În funcție de speciile de lemn avute la îndemînă satele de pe Arieșul Mic (Avram lancu și Vidra-Alba), lucrează vase din lemn de fag; cei de pe Arieșul Mare (Arieșeni, Gîrda, Scărișoara-Alba) produc vase din brad sau molid. Varietatea vaselor în diferite zone fiind foarte mare exemplificăm numai cu producția celor din Munții Apuseni. Astfel, din fag se confecționează: „litra”, „jumătatea de litră”, „clapătul” (sfertul de litră), „măsura”, „polovica”, „pîrlăul mare”, „pîrlăul mic”, „pătrarul”, „ferdela”, „fierțaul”, „cupa”, „ciubărușul”, „vadra”, butoiul, „cada” și „scalda”. Din lemnul de brad se lucrează alte categorii de vase: „ciubărușul”, în opt dimensiuni diferite, „șuștarul”, „fierțaul”, „ferdelețul”, „pătrăretele”, „pîrlăul mic”, „pîrlăul mare”, „donița”, „hurdoiul”, „ghiobul”, „bota” pentru apă, sărărița, „cupa”. Vasele au o capacitate precis socotită, fiind folosite ca măsuri pentru diferite produse. Fiecare din vasele enumerate aveau funcții precise: „pîrlăul mare” și cel mic, „pătrarul” și „ferdela” pentru murat castraveți; „ciubărușul” pentru spălătul rufelor și cărat apă; „vadra” pentru scosul apei din fîntînă; „cada” pentru adunat prunele și strugurii; „donița” pentru apă; „ghiobul” pentru păstrat smîntîna etc. Multe din aceste vase, sînt decorate „împistrite”

cu pirogravuri. Desfacerea produselor se făcea în zone îndepărtate unde erau transportate de cele mai multe ori cu calul. De la Vidra și Avram lancu se trecea peste Muntele Găina mergînd pînă în Cîmpia Tisei, în satele din jurul Aradului. Un alt drum care pornea din Avram lancu mergea pe culme de la lazul Oului, Săgacea, Cîrăști, Târnița (Alba) apoi pe Valea Crișului; Văsarii de pe Valea Arieșului Mare (Scărișoara, Gîrda de Sus, Arieșeni) transportau vasele peste Biharea prin șeaua Vîrtop și le valorificau în Bihor și Satu Mare. După primul război mondial „drumurile de țară” au devenit mai lungi, vășarii ajungînd cu căruțele în Cîmpia Transilvaniei, Muntenia, Oltenia, Dobrogea, și chiar în Banatul sîrbesc. (G.S.)

vătale v. brigle.

vătrai, lopățică din fier forjat cu coadă lungă îndoită în formă de torsadă, cu care se trage cenușa de pe vatră și din cuptorul de pîine. (G.S.)

Veaca (cătun, sat Valea Grădiștei, com. Grădiște, jud. Vîlcea). Aici se păstrează casa Ion Gheorghîșor, construită din birne așezate în cununi orizontale la 1860, una din puținele de acest fel meținute în zonă. De plan dreptunghiular, cu două încăperi și tindă, ridicate pe pivniță; o scară de acces lucrată din birne duce la nivelul superior. Tip caracteristic vilcean pentru sec. 19. (G.S.)

veacă 1. Tivitura ițarilor, prin care se trece ața sau brăcinarul în Moldova. **2.** Cerc de lemn pe care se montează vălitoarea. (G.S.)

velință, țesătură țărănească de lână, învârgată sau cu alesături, întrebuițată ca așternut pe pat, ca decor pe perete sau pentru învelit. **V.** este țesută cu urzeală și băteală din lână sau cu urzeală de bumbac, fiind formată din două foi de țesătură lungi de cca 4 m fiecare, cusute la mijloc. Țesătură specifică satelor din sudul țării — Muntenia, Oltenia, Dobrogea, **v.** este caracterizată printr-o cromatică vie în care predomină roșu, portocaliu, verde, albastru. Exemple de valoare artistică deosebită se întâlnesc în zona Romanai și în satele Putineiu, Piosca, Pietroșani, Malu (Giurgiu), Călmățui (Teleorman), din Cîmpia Munteniei. **V.** este decorată printr-un joc de dungii sau cu registre de alesături alternate cu dungii colorate. **V. aleasă** mai bogat ornamentată, era considerată piesă de valoare, păstrată pe teancul de țesături care compuneau zestrea. (G.S.)

VENEȚIA de Jos (sat, com. Părău, jud. Brașov). Centru în care arta cojocăritului a atins un înalt nivel artistic prin trei tipuri de cojoace: 1. *Pieptar de Brașov*, purtat pînă în 1840, scurt, înfundat și fără mîneci. Pe fondul alb sînt executate broderii grupate în jurul unui motiv central dispus pe piept sub forma unei flori sau a unei rozete. Motivele florale denumite de cojocari „prescuri”, „morișcă”, „bujori”, „roțițe”, „jermulet” au o cromatică vie, în care predomină roșul, în combinație cu verde, galben și negru. 2. *Pieptar ardelenesc*, asemănător cu cel din Făgăraș brodat cu arnici de culoare mai închisă, bordo, și negru, figurînd flori mărunte. Pieptarele femeiești „lăibrăricile” se încheie în față, avînd ornamentele dispuse vertical pe piept. 3. *Pieptar cu flintic*, cu o muche de blană întoarsă în talie. Decorul floral are ca dominantă coloristică roșul, alături de care apare și verdele.

Bibl. ref.: C. Irimie, *Portul popular din zona Perșanilor, Țara Oltului*, București, (G.S.)

vergea 1. Baghetă subțire la războiul de țesut în care se prinde urzeala învelită pe sulul dinapoi. **2.** Baghetă de care se prinde gura „chearii” (urzelii), așezată lîngă sulul dinainte la războiul de țesut (Munții Apuseni). (G.S.)

Vicovul de Sus (sat, comună, jud. Suceava). v. **Rădăuți**.

VICȘOREANU, Victor (n. 1927, satul Olari, orașul Horezu, jud. Vâlcea). A învățat să facă oale de la tatăl său, apoi după căsătoria cu sîca celebrului olar Gheorghe Giubega s-a apropiat de acesta perfecționîndu-și meșteșugul. Lucrează forme tradiționale: taiere, „ciorbălice”, (străchini), oale, căni și obiecte mai noi (cești de cafea, cești de țuică, sfeșnice, vase de flori). La decorarea ceramicii este ajutat de soția sa, Eufrosina **V.** Ceramică lor se detașează de a celorlalți olari din Horezu prin ornamentica fină executată cu gaița pe toată suprafața vasului. A fost distins cu numeroase premii la diferite expoziții republicane și la Festivalul național „Cîntarea României”. (G.S.)

viganău, piesă de port în formă de rochie, compusă din fustă creată și un fel de laibăr, cu arie de răspîndire restrînsă la unele zone din Transilvania și nordul Moldovei, introdusă în costumul popular în sec. 19. **V.** este confecționat din postav fin de factură industrială și ca urmare purtat numai de fetele înstărite; se luca de croitorii satelor,

„săbăi”, ori se cumpăra din prăvălii. **V.** se purta peste cămașa și poalele tradiționale cu o zadie în față.

Bibl. ref.: T. Bănățeanu, *Portul popular din Maramureș, Baia Mare*. (G.S.)

vinețea v. **coloranți**.

Viorești (cătun, sat Gorunești, com. Slătioara, jud. Vâlcea). Aici se află un remarcabil monument, biserica ctitorită de vătaful de plai Ion Ursanu, în care se păstrează un admirabil ansamblu de picturi murale de caracter popular; în friza ctitorilor care decorează fațada sudică, personajele sînt înfățișate în costume populare locale, ceea ce conferă monumentului alături de valoarea artistică și valoare documentară. (G.S.)

Vișeu (oraș, jud. Maramureș) v. **Săliște**.

Vișina (sat, comună, jud. Olt) v. **Corabia**.

Vișina Nouă (sat, com. Vădastra, jud. Olt) v. **Corabia**.

Vișina de Sus (sat, com. Viștea, jud. Brașov) v. **Drăguș**.

VITESCU, Ion (n. 1933, com. Vicovu de Sus, jud. Suceava). Cojocar talentat, a învățat meseria de la vîrsta de 14 ani și o continuă pînă astăzi. Adaptînd producția cerințelor actuale, lucrează „bonzi”, cojoace scurte deschise în față, bogat ornamentate cu motive florale. (G.S.)

Vitomirești (sat, com. jud. Olt). Situată într-o zonă de dealuri înalte, cu livezi de pomi fructiferi, biserica de lemn din **V.** construită în 1795, se diferențiază de alte monumente din zonă atît prin structură cît și prin decor. Pereții alcătuiți din două lungimi de birne au fost înnađiți cu cîte un stîlp montant; bolta așezată direct pe pereți este susținută de șase arce dublou cu terminații în formă de cap de cal și două brîie, unul în formă de funie, celălalt în dinți de fierăstrău. Întreaga decorație și tehnologie folosită indică mîna unor meșteri veniți de dîncolo de Olt.

Bibl. ref.: R. Crețeanu, *Bisericile din lemn din Muntenia, București*, 1968. (G.S.)

vițe de bani v. salbă.

viziclău, cămașă femeiască confecționată din pînză subțire de factură industrială, purtată în bazinul Crișului Repede în sec. 20. Caracteristic pentru croiul **v.** este platca de care se prind fața și spatele prin crețuri în formă de fagure. Broderia dispusă pe platcă, guler și de-a lungul mîneicii este executată într-o tehnică pretențioasă, în care se îmbină puncte tradiționale și puncte de influență orășanească. (G.S.)

Vilcea zonă etnografică ce se încadrează printr-o serie de elemente de cultură populară în Oltenia. Prin configurația așezărilor, prin dezvoltarea meșteșugurilor și prin creația artistică populară, **V.** prezintă caracteristicile unei zone etnografice cu trăsături originale și forme de expresie proprii. Zona **V.** cuprinde numai o parte din teritoriul județului iar în cadrul ei se conturează, prin forme de cultură specifice mai multe zone: a. *Partea nordică*, care cuprinde așezările din depresiuni de la Călimănești-Muereasca pînă la Horezu-Stroești (**V.**). b. *Partea centrală a actualului județ*, care se întinde pînă spre Zătreni, Măciuca, Prundeni (**V.**), în cadrul căreia se constată de asemenea unele note diferențioare între partea de apus

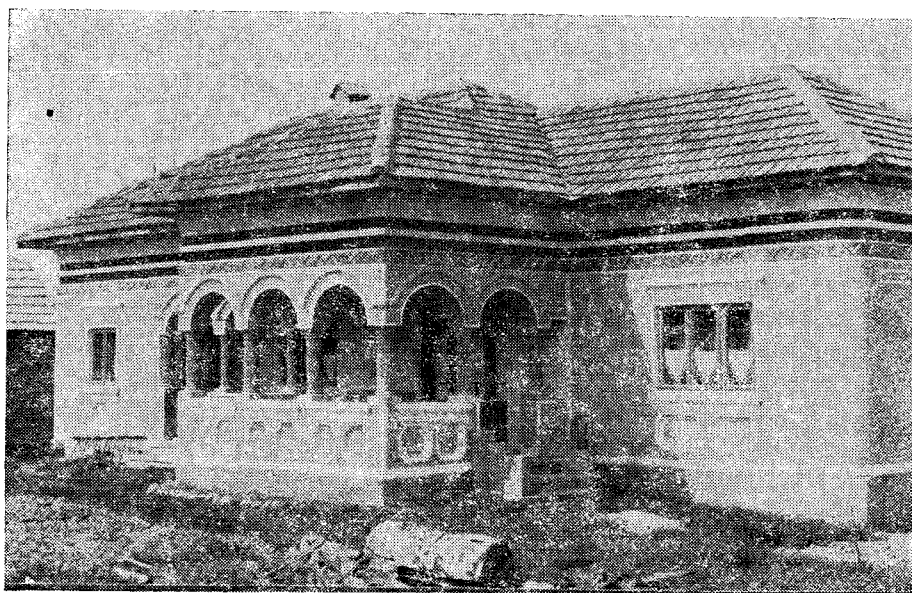

Fig. 515. Casă nouă cu foisor, Budești, Vilcea, 1969.

și aceea de răsărit. c. *Satele cuprinse pe Valea Oltețului de la Mateești pînă la Ghioroiu (V.)* în care se resimte o puternică influență gorjenească și de la limita dinspre Măciuca-Frîncești, (V.), cu întrepătrunderi din Dolj. Condițiile favorabile de climă și de relief au favorizat dezvoltarea așezărilor încă din neolitic. În cuprinsul zonei V. au fost descoperite castre și așezări romane. În diploma ioașiților din 1247 sînt pomenite cinci formații statale, cnezatul lui Farcaș ajungînd pînă la Olt. În sec. 14 Rîmnicul este menționat ca oraș ceea ce dovedește dezvoltarea și densitatea așezărilor din zonă. În partea de contact cu muntele așezările s-au dezvoltat în depresiuni, iar la sud, cu deosebire pe cursul văilor (Govora, Otăsău, Bistrița, Lunca-vățul, Oltețul ș.a.), concentrarea populației în depresiunile subcarpatice și pe cursul râurilor constituind o caracteristică. Satele sînt de tip răsărit (Slătioara, Oțeșani, Tomșani-V. etc.) sau așezate de-a lungul drumului (Măldărești, Grădiște, Zătreni-V. etc.). Locuitorii se ocupă cu agricultura, creșterea animalelor și pomicultura, ocupații tradiționale în zonă. Arhitectura caracteristică este din birne de lemn așezate în cununii horizontale sau birne scurte prinse în chei. Spre deosebire de alte zone, în V. casele sînt tencuite și văruițe, foarte rare fiind casele cu birne aparente. Se întîlnesc de asemenea case din cărămidă cu o vechime de aproape un secol. Construcțiile se ridică pe un soclu de piatră neregulată, cu pereți nu prea înalți și acoperiș în patru ape, cu pante rezeși și cu coama foarte scurtă avînd proporții de 2/3 sau 3/4 din lungimea cosoroabei lungi. Învelitorile tradiționale au fost din șindrii, înlocuite pe parcurs cu țigla așa cum și lemnul de construcție a fost înlocuit cu cărămidă. Planul casei vechi cuprindea două încăperi cu o singură intrare, în prima denu-

mită „la foc” fiind instalată vatra cu corlată. O altă categorie de planuri se compune din tindă rece și încăpere de locuit avînd intrări separate. În V. se înregistrează și planul de casă cu trei încăperi și două intrări mai frecvent în partea centrală a zonei. Planurile actuale cuprind 4—5 încăperi ilustrînd noile condiții de viață (fig. 515). Sub aspectul elevației în V. se întîlnesc: casa joasă, casa înălțată pe soclu și casa înaltă. Ceea ce caracterizează și conferă farmec arhitecturii vilcene este foisorul, unul dintre cele mai izbutite realizări ale meșterilor populari, preluat și de arhitectura contemporană a zonei. Interiorul locuinței este mai sobru în partea de nord și mai colorat în partea de sud, datorită cromatiei diferite a țesăturilor decorative: scoarțe, țoluri, ștergare. Remarcabile piese de mobilier lucrate la Romanii de Sus contribuie la crearea unei ambianțe plăcute. Portul popular se încadrează în tipul de costum cu vilnic (denumit „opreg”) specific Olteniei, și costumul cu catrințe (numite „zavelci”). În ambele cazuri costumul se compune din maramă sau cirpă, cămașă cu poale, brîu și bete încinse la mijloc, zavelci și oprege în partea de jos (fig. 516). Iarna se îmbracă cojocul și șuba albă cu decorații bogate. Costumul bărbătesc se compune din căciula sau pălărie, cămașă, cioareci (nădragi sau ițari), brîu, bete. Șuba și cojocul completează costumul în anotimpul rece. În satele ungurenești, Vaideeni, Băbeni, Mihăiești (V.), costumul se deosebește prin elemente de croială, material și ornamentație. În V. meșteșugul olăriei a fost foarte dezvoltat ajungînd prin producția centrului de la Horezu un înalt nivel artistic. S-a lucrat ceramică și la Slătioara, Buda, și Vlădești V. și Romanii de Sus, Horezu, Buda, Slătioara, Vlădești. (G.S.)

Fig. 516. Costum cu catrințe, Vilcea, sec. 19.

vîlnic, fustă încrețită sau plisată purtată în Oltenia, o parte a Munteniei și în unele sate din sud-vestul Moldovei. A fost răspândit și la sudul Dunării, în Bulgaria și Iugoslavia. În România apare în două variante: 1. **V. cu fond roșu**, decorat cu motive geometrice sau flori stilizate dispuse în benzi longitudinale, purtat în Vilcea, Gorj, Dolj, Mehedinți, sud-vestul Moldovei. În Vilcea și Romaniți vîlnicul se poartă în asociație cu o catrință prinsă în față. **V. cu fond roșu** este confecționat din două foi de țesătură de formă dreptunghiulară, cu o lățime de 75 cm și o lungime de 2 m, încrețit sau plisat în talie prin introducerea a 3—4 șireturi din lână. Materialul se țese în două ițe, cu motive dispuse orizontal în benzi alternate cu spații simple, executate în tehnica alesăturii printre fire. Prin unirea celor două foi de țesătură cu o cusătură în punct de feston și încrețirea materialului pe una din laturi **v.** apare ca o fustă neîncheiată într-o parte, cu decorul dispus vertical. În decorația geometrică, „roata”, „pămița”, „cîrligul”, „gura păpușii”, „zăluță” sînt motivele cele mai frecvente. În decorul floral sînt preponderente ghirlandele cu boboci sau trandafiri. Fondul țesăturii este roșu cu dungile de culoare brun, negru, bleumarin, mărgînind benzile cu alesături. Motivele ornamentale și cromatica diferă de la o zonă la alta sau după vîrsta purtătoarei. În Vilcea **v.**, denumit „opreg” se îmbracă numai la sărbători mari sau ceremonii deosebite. „Opregul” se purta „învăluit pe trup” și încheiat la stînga, sau cu o „zăvelcă” în față țesută „în pînză” în două ițe. Decorul se compune din dungii late de culoare roșie alternate

cu dungii și mici cusături geometrice în alb, galben și negru. Simplitatea ornamentului linear și coloritul sobru constituie caracteristica de bază în tipologia „opregului” vîlcean. În zona Gorjului **v.** are dungii mai înguste și alesături în formă de romburi, cîrlige, spirale, realizate în tonuri vii: albastru, roșu, alb, verde, „piersiciu” etc. În Romaniți decorul geometric atinge o perfectă armonie cromatică. 2. **V. negru, albastru sau roșu închis denumit și crăț** (fig. 517), se deosebește de **v. roșu** prin bogata ornamentație cu beteală argintie concentrată pe treimea inferioară. Motivele geometrice cusute pe stofa de lînă se execută într-o tehnică specială. Pe poale apare adesea și un decor cusut cu lînă, bumbac și beteală sub forma unei hore. *Crățul* se numără printre cele mai somptuoase piese de port popular românesc și de aceea a fost purtat numai în zilele de sărbătoare și la nuntă.

Fig. 517. Costum cu vîlnic, Dolj, sec. 20.

Bibl. ref.: G. Stoica, I. Vlăduțiu, E. Secoșan, P. Petrescu, *Arta populară din Vilcea*, Rîmnicu Vilcea, 1972; G. Stoica, I. Rada, *Portul popular din județul Olt*, București, 1981; G. Stoica, V. Vasilescu, *Portul popular din Gorj*, București, 1971. (G.S.)

Vîlsănești (sat, com. Mușătești, jud. Argeș). Centru de olari în care se produce ceramică nesmălțuită și smălțuită păstrînd linia elegantă, alungită tradițională. În decorația vaselor se folosește îndeosebi huma albă care apare gălbuie la formele smălțuite. (G.S.)

vîltoare v. instalații țărănești.

Vîrciorog (sat, comună, jud. Bihor). Aici se află unul dintre cele mai reprezentative monumente ale arhitecturii populare în lemn din Munții Apuseni. Biserica este de plan dreptunghiular, cu absidă poligonală decroșată, pridvor pe toate laturile și turn-clopotniță deasupra naosului. Ornamentica bogată cioplită în lemn, indică gradul înalt de măiestrie al meșterilor populari. (G.S.)

vîrtelniță, unealtă pentru depănat, compusă dintr-un suport de lemn, o talpă cu ax vertical, (uneori o ramură cu trei picioare), două brațe așezate în cruce și „fofezele”, cuie de lemn pe

cu două încăperi și două pridvoare, cu stâlpi dăltuiți în față, casa are acoperiș înalt în patru ape și învelitoare de șindriță bătută în cuie de lemn. În interiorul casei este organizată o expoziție consacrată lui T. Vladimirescu. (G.S.)

Vlașca zonă etnografică situată în sudul Munteniei. Cuprinde un număr de sate concentrate pe Cîlniștea, un afluent leneș al Glavaciocului, cu centrul mai important Drăgănești-V., coborînd spre Dunăre, înspre Putineiu, Gogoșari, Toporu, Radu Vodă (Giurgiu). Numele este de veche rezonanță, însemnînd „România” în limba vechilor

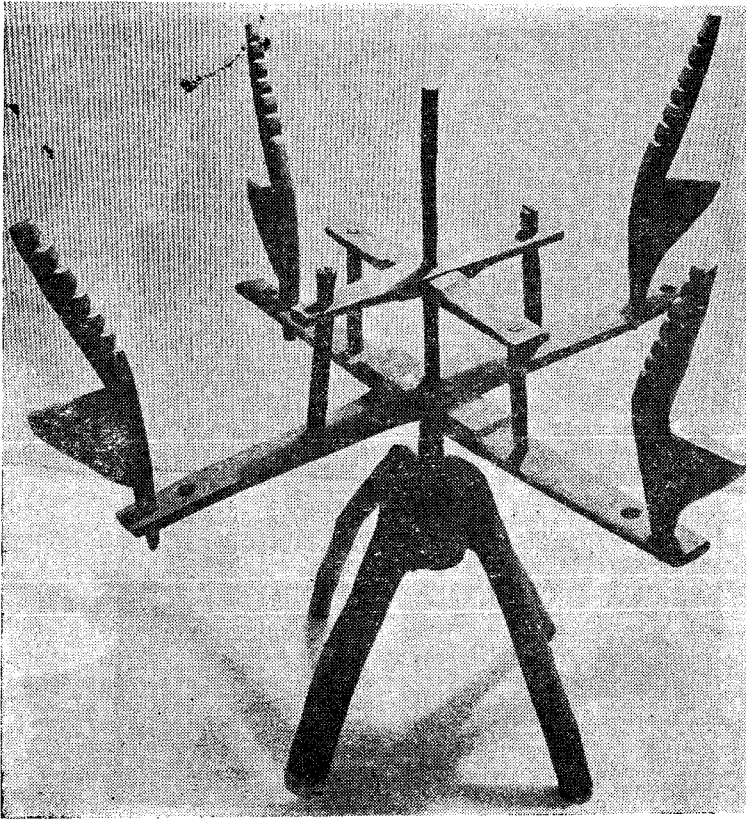

Fig. 518. Vîrtelniță, Transilvania, sec. 20.

care se așează scul (fig. 518). Cu ajutorul v. se deapănă sculele în vederea urzitului. Dintr-o „jiribie” se fac două gheme mari, echivalente a zece coți de țesătură. V. are în unele zone piciorul decorat cu mici creștături; în altele „fofezele” prezintă aspectul unor coarne de cerb. (G.S.)

vîrstă v. vîrstă.

vîrvări, firele mai rele și cițoase de la vîrfurile cînepii, care se separă de fuior în timpul melițatului (Munții Apuseni). (G.S.)

Vladimir (sat, com. Vladimir, jud. Gorj). Aici se găsește una din puținele case de lemn din a doua jumătate a sec. 18. De plan dreptunghiular

slavi din împrejurimi. Ținutul se continuă cu Codrii Vlășiei din jurul Bucureștilor, din care au mai rămas unele petece în ceea ce se cheamă azi Cîmpia Vlășiei. Așezările din V. se încadrează în tipologia celor din sudul Munteniei predominînd satele adunate cu puternică tendință de răsfire. Arhitectura era din nuiele împletite și pămînt bătut. Locuințele pe jumătate îngropate aveau aici o frecvență ceva mai redusă. Ceea ce a făcut însă faima V. au fost costumele femeiești, mai ales cele cu „peșteman” (un fel de vîlnic foarte mărunt încrețit) de lînă neagră sau albastru închis, și cătrînță de culoare roșie (v. **peșteman**). Cămașa încrețită

Fig. 519. Casă cu foișor, Năruja, Vrancea, sec. 19.

are alțițe de o mare frumusețe, cusute cu mărunte motive geometrice așezate în trei-patru registre înguste. La broderie se adaugă și paiete strălucitoare. Peste briul ce încingea cămașa și peștelemanul se purtau și bete înguste cu pafale de proveniență orientală. Acest costum se purta într-un grup de sate, între care Putineiu, Grădiștea, Dărăști, Neajlov, Crevedia (Giurgiu), Răsmirești, Trestenicu, Botoroaga (Teleorman). Cercetarea etnografică se impune și aici pentru mai buna delimitare a zonelor în această parte a Cîmpiei Române, în care ținuturi bogate sub aspect etnografic așa cum sînt Ilfovul, Teleorman, **V.** nu-și au precizate caracteristicile decît pentru unele domenii și manifestări. (P.P.)

Vlădești (sat, comună, jud. Vîlcea). Centru de ceramică în care se lucrează oale nesmălțuite și smălțuite. Formele specifice simple și elegante sînt: castronul, strachina, oala cu capac și doi butoni în locul toartelor, cănila, oalele de diferite mărimi și figurinele. Remarcabile sînt vasele nesmălțuite angobate, cu ornamente spiralate desenate cu smalț verde și galben. Cunoscutul olar Petre Schiopu a ridicat ceramica de **V.** la un înalt nivel artistic. (G.S.)

Vrancei, Țara ~, regiune situată în cotelul Carpaților dominată la apus de munți iar la est înconjurată de dealuri înalte, cu puține terenuri favorabile dezvoltării așezărilor și practicării agriculturii. **V.** este menționată în documente din 1421, din timpul lui Alexandru cel Bun, Rîurile care o străbat sînt puține — Putna, Zăbala și Năruja — și au regim torrențial. Zona este izolată, cu acces anevoios pe Valea Zăbalei pe unde se trecea în trecut numai cu piciorul sau călare. Întrînd în **V.** peisajul devine încîntător și la tot pasul te întîmpină locuri legate de legende cu Ștefan

cel Mare și baba Vrîncioaia. D. Cantemir considera **V.** „... a doua republică mai mică în Moldova...”, datorită organizării sociale și obștiilor devălmășe de aici, păstrate pînă în epoca modernă. Așezările s-au dezvoltat de-a lungul rîurilor iar prin roire au dat naștere la numeroase cătune răspîndite pe dealuri. De aici rezultă specificul așezărilor vrîncene, aglomerate în văi și risipite pe dealuri. Ocupația tradițională principală a fost păstoritul și apoi lucrul la pădure. Agricultură s-a făcut mai puțin, datorită terenului nefavorabil. **V.** se încadrează organic în aria largă a construcțiilor din cununi orizontale prinse în „cheotori” la colțuri. Casa este de proporții modeste cuprinzînd în plan o tindă mică și o cameră de locuit cu tîrnaș și „zaplaz” în față. Tîrnașul are balustradă decorată cu traforuri și stîlpi frumos dăltuiți iar ferestrele sînt prevăzute cu dungi de fier forjat. Acoperișul în patru ape, cu șarpantă de lemn are învelitoare de șindrilă măruntă fixată în trecut prin mici cuie de lemn de tisă. Pereții sînt tencuiți în interior și în exterior și „spoiți” cu humă (fig. 519). Un plan dezvoltat răspîndit în toată zona este cel cu tindă rece și două încăperi dispuse de o parte și de alta, cu tîrnaș de-a lungul fațadei și chiler în spate, sub prelungirea acoperișului. O construcție specifică, astăzi dispărută, a fost „căsoaia”, o cămară de haine de proporții armonioase, ridicată pe un soclu de piatră, avînd forma unei căsuțe cu tîrnaș și stîlpi decorati în față. Interiorul locuinței este bogat decorat, marcînd parcă, ca și în cazul costumului, diferența dintre țărani liberi și clăcași. Pereții sînt acoperiți aproape în întregime cu două rînduri de lăicere și un rînd de „ștergare ținute” (netăiate), deasupra cărora se așează „batistele”, ștergare mici ornamentate cu dungi subțiri și alesături. Paturile sînt acoperite de cergi mișoase

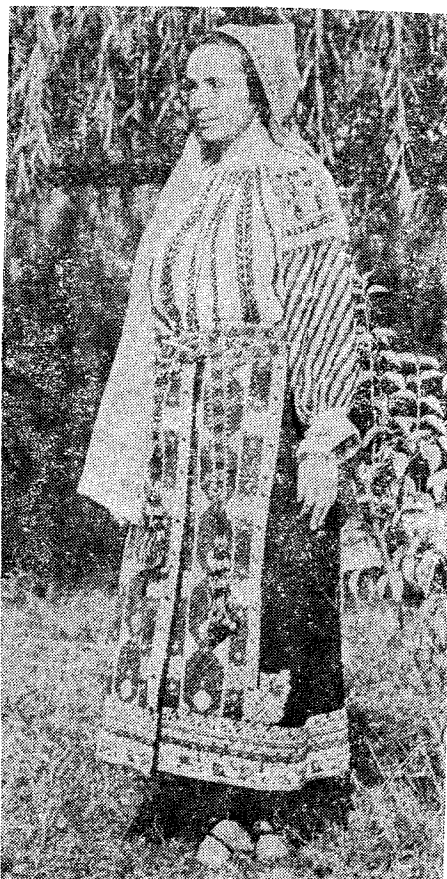

Fig. 520. Femeie în costum cu catrință, Vrancea. (foto Ioan Oprea).

cu dungii policrome, albe sau în culori naturale; la capătul patului se înalță deasupra lăzii de zestre teancul de păretare și cergi care fac parte din zestrea fetei. Numeroase obiecte din lemn întâlnite în interiorul vrîncean indică dezvoltarea meșteșugului prelucrării artistice a lemnului. În **V.** s-au lucrat tipare de caș, păpușare, piese de mobilier ș.a. „Văsăritul” a avut o lungă răspîndire; vasele din doage de lemn decorate prin pirogravare se lucrau în timpul iernii cînd bărbații se adunau la colibe în grupe de cîte 10—12, pentru a fi în apropierea pădurii de unde luau materialul necesar. În timpul verii ei mergeau cu căruțele la mari distanțe pentru a vinde vasele contra produselor cerealiere. Portul popular din **V.** se încadrează în tipul de costum

cu fotă, denumită aici „catrință”, specific Moldovei, unei părți din Muntenia și unei zone mai restrînsse din Transilvania (fig. 520). Costumul femeiesc se compune din ștergar de bumbac sau borangic, cămașă încrețită la gît cu decor brodat cu lînică, arnici, beteală, fir și fluturi sau cămașă cu mîneca învîrtită (v. **cămașă**), brîu și bete, catrință neagră cu dungii sau alesături și pieptar. Iarna femeile purtau „mînecar”, haină lungă peste genunchi din postav albatru sau negru, sarică, cașaveică și opinci. Costumul bărbătesc se compune din căciulă țuguată sau „mocănească”, cămașă dreaptă cu mîneca largă, bogat decorată cu broderii din lînică, arnici și beteală, „ițari fără față”, caracterizați prin așezarea asimetrică a clinilor, sau „ițari încrețiți”, brîu, chimir, vestă de postav, „cheptar” și opinci. O piesă caracteristică portului vrîncean o constituie gluga albă și cureaua decorată cu ținte de cositor. Iarna s-au purtat mînecare, sumane și sarică. **V.** se definește ca zonă extrem de unitară deși prin așezarea geografică se află la întîlnirea Moldovei cu Transilvania și Muntenia. De aceea în satele din zonele de contact se simt de o parte și de alta influențe reciproce. O situație aparte o au satele Rucăreni, Dragosloveni și Soveja, cu o populație venită din Muscel, păstrînd în arta populară unele elemente din zona de baștină.

Bibi. ref.: D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1957; I. Diaconu, *Ținutul Vrancei*, București, 1930; H. H. Stahl, *Sociologia satului devălmaș*, București, 1942. (G.S.)

VRÎNCEANU, Dumitru (n. 1923, com. Berzuntii, jud. Bacău). Cunoscut creator de măști populare pentru obiceiurile de Anul Nou. Măștile sale sînt confecționate în general din blană, la care adaugă bucăți de stofă sau lînă colorată, boabe de fasole etc. Este premiat la Festivalul național „Cîntarea Românei”. (G.S.)

Vrîncioaia (sat, comună, jud. Vrancea). Aici se conservă un remarcabil monument de arhitectură populară în lemn, biserica construită în sec. 18. De plan dreptunghiular, cu absidă poligonală decroșată, pronaos poligonal, pridvor pe latura sudică deasupra căruia se înalță turnul-clopotniței. Decor bogat dăltuit în lemn la stîlpi și ancadramente. (G.S.)

vrîstă 1. Dungă în țesătură. **2.** Buchet din crenge cu flori artificiale și oglinjoare, purtat de feciori în zona Tîrnavelor ca podoabă la pălărie și la căciulă. (G.S.)

Vulpășești (sat, com. Sanga, jud. Neamț). Centru de olărie neagră în care s-au lucrat forme tipice acestui gen de ceramică cu ornamente realizate prin lustruire cu piatră. (G.S.)

vuvă v. dairea.

X

xilogravură, procedeu de gravură prin săparea în lemn a unui desen în relief înalt și imprimarea lui pe hîrtie, dezvoltat în arta populară din a doua jumătate a sec. 17 pînă la sfîrșitul sec. 19. Artă gravurii în lemn apare în Țările Române din sec. 16 sub forma ilustrației de carte. În Moldova gravura executată la mănăstirea Neamț este cunoscută din aceeași perioadă. Condițiile care au favorizat începuturile **x.** țărănești în Transilvania nu sînt pe deplin cunoscute. Un document din 1776 atestă pentru prima dată existența breslei zugravilor care „...zugrăvesc și tipăresc pe hîrtie” în satele Ocna Gherlei, Hășdate, Silvaș și Săplac. După o stampă datată 1700, începuturile acestui meșteșug artistic se situează în a doua jumătate a sec. 17. Exemplele păstrate din sec. 18 aparțin unor meșteri care stăpîneau mijloacele de expresie ale gravurii pe lemn. **X.** populare din Transilvania au fost lucrate de țărani, gravori talentați și cunoscute astăzi cu numele de stampe populare din Hășdate. Ele sînt realizate într-o tehnică combinată: gravură căreia i se adaugă colorarea imaginilor după imprimare. Gravurile se execută pe plăci din lemn de păr sau măr cu fibra dreaptă, ținute cca. două luni în gunoiul de grajd ca să se întărească. După ce piaca era curățată, uscată și „geluită” era desenată prin decalcare după o stampă sau direct cu creionul. Gravarea care dura în medie o săptămînă se executa pe ambele fețe în lungul fibrei, cu ajutorul unui briceag „pițălaș” și al unei dălțițe „jiceu”. Cerneala se prepara din „chindruț”, negru de fum, cu apă și se aplica pe placă cu două periuțe. Hîrtia întrebuițată în sec. 18 și în primele decenii ale sec. 19 era mai plină, cu aspect brut, vîrgată și uneori cu filigran. Înainte de imprimare hîrtia era umezită apoi se întindea pe tipar și se netezea cu un tăvălug confecționat din păr de cal. După imprimare hîrtia se prindea pe o sfoară, la soare, ca să se usuce. Cu o singură ungere tiparul imprima clar 12—15 stampe. Operațiunea era urmată uneori de colorare „îmbrăcare” a gravurilor „limpezi”. Se foloseau patru culori: violet, verde, albastru și galben. Vopselele de anilină-verde, albastru, violet de fuxin se procurau din comerț; se preparau în sat și culori vegetale: verde, din lemn de prun și galben din „boabe de pădure”. Colorarea se făcea liber, în lente plate, nesuprapuse astfel încît exemplarele aceluiași tiraj sînt diferite. În majoritate, **x.** au o tematică laică, uneori plină de haz. Stampele cu subiect religios au teme iconografice înfățișînd viața lui Isus (Nașterea, Botezul, Răstîg-

nirea, Învierea, Pantocratorul, alături de sfinți), pe Maria în varianta „Îndurătoarea”, diferiți sfinți (Ioan Botezătorul, Nicolae, Dumitru, Gheorghe, arhanghelul Mihail, Constantin și Elena, Paraschiva și mucenicul Haralambie) și cu rare excepții imagini legate de Vechiul Testament. **X.** cu subiect laic reprezintă cel mai frecvent păsări. Cea mai veche gravură din această categorie, semnată de Pop Gheorghe la sfîrșitul sec. 18 constituie o excepție deoarece prezintă scene din „Alexandria”. Iconografiile stampelor populare relevă diverse surse de inspirație: iconografia creștină ortodoxă (ermirii, ilustrații la tipăriurile religioase, icoane etc.), reprezentări ale artei occidentale, bisericesti sau profane, arta populară și folclorul local. Apar elemente de costum occidental sau popular, de arhitectură și peisaj. În forma artistică se relevă o diversitate de stiluri. Accentul cade pe contur și mai puțin pe hașurile care redau umbrele, culoarea este lipsită de vibrație, perspectiva este numai sugerată. Proporțiile reprezentărilor nu sînt determinate de perspectivă, ci de rolul și importanța lor în imaginea respectivă. Gravorii populari au întregit imaginea prin adăugarea unor inscripții, în majoritatea cazurilor cu scriere chirilică. Textele slavone apar frecvent pe **x.** din sec. 18 pînă în sec. 19 ca formule tip. Cuvintele în limbile: latină, greacă și maghiară apar rar și de obicei completînd o inscripție românească. Deosebirile de elemente formale — hîrtie, culoare, scriere — fac posibilă determinarea vechimii stampelor și a tirajelor aceleiași lucrări. Plăcile de gravură, avînd o circulație mare, erau reutilizate, uneori la intervale mari de timp. **X.** s-au folosit la decorarea interioarelor locuințelor țărănești fiind expuse pe pereți sau lipite pe lăzile de zestre, în decorarea interioară a bisericilor de lemn, sau lipite pe diferite obiecte liturgice. Ele au folosit și ca „izvod” (model) pentru icoanele pictate pe sticlă. Cu toată amploarea pe care a avut-o meșteșugul, cunoaștem pînă în prezent numai numele a cinci meșteri care au semnat și datat lucrările. Unsprezece gravuri, lucrate între 1798—1824 aparțin lui Pop Gheorghe, artist înzestrat cu multe posibilități. În cele zece icoane pe hîrtie, tiraj din a doua jumătate a sec. 19, care s-au păstrat, apare stilul său monumental narativ, asemănător tratării subiectelor la picturile pe sticlă care caracterizează pe autor. O singură excepție o constituie ilustrația „Alexandriei” din 1798, în care fantezia și imaginația se desfășoară din plin. Alte zece gravuri din anii 1834—1862, semnate

Nichita Morariu, sînt de factura mai simplă, cu o execuție îngrijită și completate cu inscripții numeroase. Pop Simion cel de al treilea meșter de la Hășdate, a fost probabil elevul lui Pop Gheorghe și a lucrat concomitent cu gravura și pictura pe sticlă. Lucrările sînt echilibrate, iar desenul pus în valoare prin distribuirea culorii în mod radiar. De la Pop Anisie (care a lucrat între anii 1840—1860) s-au păstrat optsprezece gravuri cu scene religioase, în care atitudinile sfinților sînt reprezentate cu stîngăcie. Spațiile libere sînt completate cu elemente din natura înconjurătoare. Ultimul meșter de la care s-au păstrat stampe lucrate între 1859—1883 este Andrei Man. În operele lui se observă o tendință de simplificare și stilizare a temelor, pe care le dinamizează prin culoare. Gra-

vurile populare au o certă valoare artistică, specifică, lipsită de convenționalism, la care contribuie și culorile vii caracteristice. Ele au avut o largă circulație, fiind vîndute prin intermediul negustorilor în Transilvania, Moldova și chiar în sudul Dunării. Așa se explică prezența unor x. din Hășdate în colecțiile de artă ale unor muzee din R. P. Bulgaria.

Bibl. ref.: I. Cristache-Panaît, *O breaslă a xilogravurilor din Transilvania*, în RM, 3, 1967; G. Farkaș, *Xilogravurile populare românești din Hășdate*, în AMET, 1957—1958, Cluj, 1958; N. Iorga, *Stampe religioase și folclor ardelean*, în RI, iul-sept., 1939; Șt. Meteș, *Zugravii și icoanele pe hirtie și sticlă din Transilvania*, în BOR., 7—8, 1964. (G.S.)

Z

zabrenic, denumire dată ștergarului de cap țesut din bumbac cu care se împodobesc femeile în Bazinul Dornelor. V. și **găteala capului**. (G.S.)

zadie v. catrință.

zagara, blană neagră de miel tăiată în fișii late de 6—7 cm, folosită pentru a decora marginile cojoacelor în Cîmpia Olteniei. (G.S.)

Zalău (oraș, jud. Sălaj). Muzeul județean deține valoroase colecții de artă populară constituite pe baza cercetărilor începute în 1971. În expoziție sînt prezentate cu precădere obiecte din zona Meseș (port și țesături) dar și de pe văile Crasnei,

ZAMFIR, Pavel v. Laz.

zapreg v. catrință.

Zărandului, Țara ~, denumire dată unei zone, situată pe Crișul Alb. În sens larg denumirea se aplică depresiunii **Z.** continuată cu cea a Gurahonțului, a Hălmagiului și a Bradului; într-un sens restrîns ar fi vorba numai de satele de la Gurahonț (Arad) în amonte. Valea Crișului Alb prinsă între munții Codru-Moma și Bihor la nord și munții Zărandului și Metaliferi la sud, ai cărui locuitori de la Gurahonț în sus, se numesc Moți crișeni. **Ț.Z.** de pe valea Crișului Alb, ca și Țara Bihariei

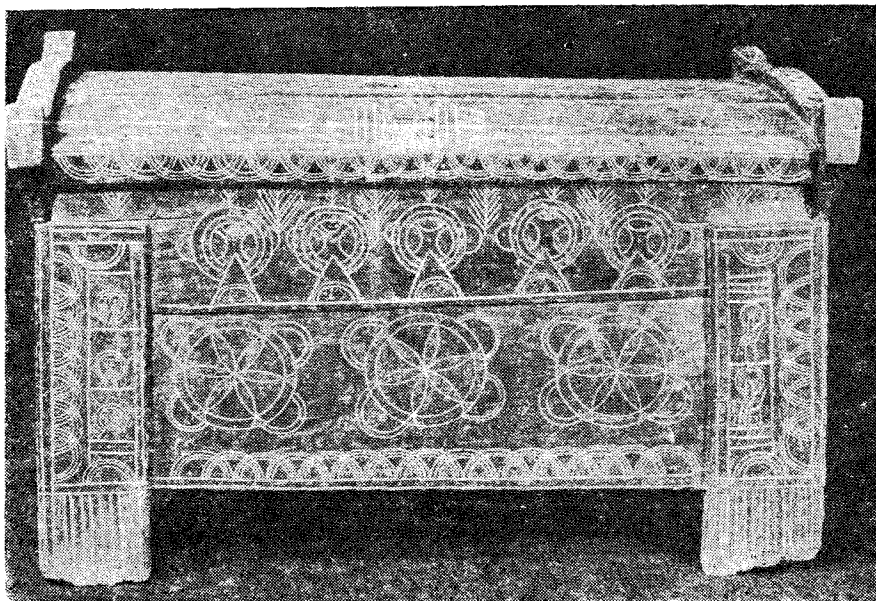

Fig. 521. Ladă de zestre, Sîngeorzu de Meseș, Sălaj, sec. 19.

Someșului și Barcăului (unelte, port, țesături și ceramică, tipare de caș, mobilier) (fig. 521). (G.S.)

zale cu chei v. balți.

zale cu dodoloși, podoabe formate din 4—5 șiruri de inele de care atîrnau „dodoloși”, globuri ovoidale din argint sau alt metal, purtate peste șolduri de femeile din Munții Apuseni. (G.S.)

zale cu inele v. balți.

de pe valea Crișului Negru, sînt străvechi unități de viață istorică românească, satele de aici fiind pomenite în documente medievale timpurii; tradițiile populare s-au păstrat în numeroase domenii de la arhitectură, la costum și ceramică. În toată **Ț.Z.**, de la Chisindia și Păiușani de lîngă Sebiș, de la Buteni și Gurahonț (Arad), la Basarabasa și Tomești pînă la Hălmăgel și Tebea (Hunedoara),

Fig. 522. Femei îmbrăcate cu zăbune, Suhaia, Teleorman, 1961.

la Ciungani sau Bulzești (Hunedoara), femeile și bărbații încă mai umblă în vechiul port local din pînă de cînepă sau bumbac cu alesături și cusături și poartă haină de pănură albă. Meșteșugurile din numeroase sate sînt dezvoltate, fiind vestiți sumănarii și cojocarii din Buteni (Arad), olarii din Obîrșia și Tîrnăvița (Arad). Arhitectura veche era cea comună Munților Apuseni, cu case din cununi de birne încheiate, cu acoperișuri de paie înalte. Așezările sînt fie de tip risipit, cu colibe și șuri pe înălțimi, fie de tip răsflat, alungite de-a lungul drumurilor ce merg paralel cu râurile. (P.P.)

zăbun, piesă de îmbrăcăminte pentru iarnă purtată de femei și bărbați din sec. 19 pînă la începutul sec. 20 în zona Teleormanului (fig. 522). Zăbunarii sînt pomeniți în documente încă din 1780, cînd obțin privilegiul, „Să împle cu bumbac” vînzînd „marfa lor de zăbunarie în București și aiurea...”. Se lucrau două tipuri de **z.**: scurte pînă în talie și lungi pînă la glezne. Materialul folosit pentru față era de factură industrială, fie într-o culoare, fie cu „turturică”, o vargă galbenă, una vișinie, iar căptușeala dintr-o singură culoare. Între căptușeală și față se introducea un strat de bumbac peste care se trăgeau tigheluri formînd un decor în pătrate sau romburi.

Bibl. ref.: G. Stoica, M. Văgîi, *Arta populară din Cîmpia Munteniei*, București, 1969, (G.S.)

zădiește, neveditură executată în războiul de țesut cu un fir în fiecare dinte al spatei, pentru a se obține pînă pentru zadiile cu alesături din Bihor. (G.S.)

Zătreni (sat, comună, jud. Vîlcea). Aici se află un remarcabil monument de arhitectură populară, biserica de lemn construită în 1756. De plan dreptunghiular, cu absida altarului poligonală decroșată și pridvor vestic poligonal, cu decor crestet la ancadramente și stilpi. (G.S.)

zăvastră, covor de lînă specific zonei Bran, decorat cu motive geometrice mari, care îmbracă complet pereții „casei din față” lăsînd libere numai ferestrele de la fațadă. Prin tehnica de lucru, prin dispunerea ornamentelor și prin funcționalitate, **z.** constituie un document privind relațiile cu Cîmpulungul Muscel prin pasul Bran, fiind foarte asemănătoare cu alte țesături din Muntenia. (G.S.)

zăvelcă v. **catrință** și **vilnic**.

zeche v. **zeghe**.

zechie v. **zeghe**.

zeghe, suman purtat de bărbați și de femei în zona Tîrnavelor, cunoscut sub denumirea de „zeche” sau „zechie”. **Z.** este croită din 9 coți de pănură albă, cafenie sau neagră, țesută în casă și prelucrată la piuă, din foi drepte, cu clinii laterali și mîneci largi. Se poartă pe umeri cu mînecele pe spate. (G.S.)

Fig. 523. Zgardă cu colți, Pietroasa, Bihor, sec. 20.

zgardă, colier lucrat din diferite materiale și variate tehnici făcînd parte din costumul popular românesc. 1. Bentiță dreaptă sau cu colțișori lucrată din mărgelile policrome, cu motive geometrice sau florale purtată în multe zone ale țării (fig. 523) (v. **lățitar**). 2. **Z. de drot**, colier purtat la gît de femei în zona Bihorului. **Z. de drot** lucrată din sîrmă în forme variate începe să apară frecvent în sec. 18 și 19, odată cu emigrarea „drotarilor” slovaci, inițial în Oaș, Maramureș, Crișana (iar mai tîrziu și în alte părți ale țării). Piese respective sînt realizate din materiale combinate: fire de cupru răsucite și mărgelile de factură venețiană. Formate din mai multe rînduri **z. de drot**, acopereau în întregime iia cu o dantelărie metalică strălucitoare. În secolul trecut se pare că aceste coliere au fost folosite și ca „z. de ochi” sau „z. de mireasă”, îndeplinind în ceremonialul nunților bogate rolul năframei, fiind folosită pentru acoperit ochii miresei. Dantelăria metalică și mărgelile sînt

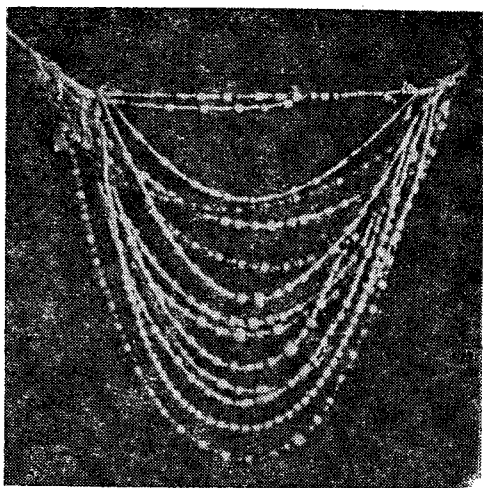

Fig. 524. Zgardă scumpă de coral, Călinești, Maramureș, sec. 19.

fixate pe un fond de catifea sau de mătase neagră, roșie sau brodată cu fir argintiu. 3. **Z. de husoși**, colier lucrat din monede de argint (v. *salbă*). 4. **Z. de mărgelile și pițule**, colier purtat în Bihor compus din 6–7 șiruri de mărgelile venețiene de culoare închisă — negru sau bleumarin, alternate cu mărgelile de culoare deschisă — alb, albastru, roz — și monede de argint. Unele exemplare sînt montate cu piese din sîrmă în formă de cîrlige sau rozete, pe mai multe rînduri, acoperind pieptul cu o rețea bogată de un mare efect decorativ. 5. **Z. scumpă**, colier din nuclee de coral, purtat de fetele bogate din Maramureș (fig. 524). V. și **podoabele populare**. (G.S.)

zgărdan v. lățițar.

zgărdan cu pațace v. salbă.

Zlodica (sat, com. Cepelița, jud. Iași). Biserica de lemn din **Z.**, construită în sec. 18, este un remarcabil monument de arhitectură populară. De plan dreptunghiular cu absidă poligonală decroșată și pronaos poligonal cu turn — clopotniță și pridvor pe latura sudică. Portalul și stîlpii decorați cu creștături. (G.S.)

Zonă etnografică, un teritoriu mai mult sau mai puțin precis delimitat care prezintă caractere etnografice unitare, determinate de tradiția istorico-socială, cristalizate în felul așezărilor, ocupațiilor, locuinței, portului, artei populare, la care se adaugă manifestările culturii spirituale ca și modul de viață. Nu există încă un consens asupra elementelor minime ce îndreptătesc atribuirea numelui de **z.e.** unui teritoriu. Cele mai multe din **z.e.** din România sînt recunoscute ca atare în virtutea tradiției istorice și populare delimitările operate de etnografi, pe baza cercetărilor sistematice, fiind încă nesigure și, de altfel, foarte puțin numeroase. Cele mai vechi **z.e.** românești au primit încă din evul mediu denumirea de „*țară*” desemnînd o unitate istorico-politică. Acestea sînt formațiuni ale căror caractere etnografice sînt cele mai bine precizate: Țara Vrancei, Țara Loviștei,

Țara Hațegului, Țara Bîrsei, Țara Zarandului, Țara Dornelor, Țara Oltului; asemenea unități de viață socială au fost pomenite și de Dimitrie Cantemir, pentru Moldova, folosind însă termenii mai mult sau mai puțin populari de „țînut” sau „ocol” și explicîndu-i, cu un termen cult, ca fiind „un fel de republică”; el menționează astfel „ocolul” Cîmpulungului (Moldovenesc), Vrancei și Tigheciul; tot el folosește însă, pentru a desemna o unitate mai mare, termenul de „țînut” atunci cînd zice „țînutul Fălciului”, „țînutul Sucevei” sau „țînutul Cîrligăturii”; considerăm că acest termen este necesar etnografiei de astăzi pentru a denumi teritoriul mai mari, cu alcătuire etnografică mai complexă, în care pot fi determinate mai multe **z.e.** Am folosit astfel „țînutul Iașilor”, „țînutul Bacăului”, „țînutul Alba” sau simplu, Teleorman, Munții Apuseni, Gorj, Dolj, Mehedinți, atunci cînd ne-am aflat în fața unor realități teritoriale complexe avînd unele caractere etnografice unitare dar și unele diferențe pe porțiuni teritoriale mai mici care ar putea forma **z.e.** în cuprinsul acelor țînuturi. La acestea trebuie adăugat și conceptul de „*arie*” pentru determinarea extensiunii în spațiu a unui singur fenomen etnografic, de pildă a arhitecturii, a unui tip de casă, a unui tip de costum sau a unei piese de costum, a unei unelte, a unui tip de instalație tehnică, a unui tip de ceramică etc. Este foarte greu a se găsi reunite într-o **z.e.** toate elementele etnografice cu caractere unitare; deseori unele zone sînt determinate pe baza prezenței mai semnificative a doar cîteva elemente. Determinarea unei **z.e.** ar trebui să se facă și pe baza caracteristicilor sociale, lucru însă care nu s-a făcut pînă acum. Pe baza aproximațiilor de pînă acum, în România se poate vorbi de un număr de zone, ce variază între 60 și 120. Numărul lor va crește și determinarea se va preciza pe măsura avansării studiilor de etnografie. Menționăm că Atlasul Etnografic al României, probabil va putea corecta și unele determinări, dar nu va putea oferi delimitări precise, întrucît, după cum se știe, rețeaua sa de localități cuprinde circa 600 de așezări distribuite oarecum egal pe suprafața țării, ceea ce face ca pentru o zonă etnografică să nu fi fost alese decît trei sau patru localități, mult prea puțin pentru a determina limitele zonelor. Acestea nu vor putea fi determinate decît pe baza unor monografiilor zonale care să procedeze din aproape în aproape. Să mai spunem că limitele administrative contemporane despart deseori în două sau trei părți numeroase **z.e.** Pentru unele zone nu se va putea determina nici o dată limite exacte, fiind vorba de fenomene ce prezintă diferite grade de concentrare (frecvență). În acest caz se vor putea stabili doar „nuclee” puternice ale unor manifestări și aspecte etnografice și zona lor de „iradiere”. În sfîrșit, probabil că este util și conceptul de „subzonă” pentru a anunța anumite diferențieri în cadrul unei **z.e.** Prelucrarea teoretică a acestor concepte nu se poate însă efectua decît pe baza unei cunoașteri amănunțite a aspectelor etnografice de pe tot teritoriul țării, neexistînd zone „interesante” și zone „neinteresante”, cum multă vreme a operat o prejudecată păgubitoare căuțînd pe cele „interesante” numai în părțile de munte

ale țării. Se dovedește azi că zonele de cîmpie, de baltă, oferind condiții de viață mult mai prielnice și mai complete decît cele de munte, sînt de o mare bogăție etnografică, confirmînd de altfel și noua deschidere istorică spre înțelegerea logică a formării poporului român pe întreg teritoriul țării și nu numai în mici enclave muntoase, romantic considerate a fi „leagănul” poporului nostru. (P.P.)

Zorile (sat, oraș Costești, jud. Argeș). Sat de moșneni cu biserică construită probabil înainte de anul 1806, menționată în *Catagrafia eparhiei Argeșului* la 1824. Ridicată pe soclul de cărămizi tencuite, cu pereți din bîrne de stejar încheiate în unghi

drept și învelitoare de șită. De plan dreptunghiular cu absidă poligonală decroșată asimetrică și pridvor deschis cu patru stîlpi fără balustradă. Naosul și pronaosul despărțite printr-un perete avînd o singură deschidere arcuită sînt acoperite cu o boltă semicilindrică. În exterior soclul din cărămidă tencuită, prezintă un brîu alcătuit dintr-o mulură convexă, cu profil semicircular încadrat de două rînduri de zimiți, executat probabil mai tîrziu. Biserica din **Z.** nu are turlă. Remarcabilă prin proporțiile armonioase și linia simplă. (G.S.)

Bibl. ref.: I. Ionașcu, *Catagrafia eparhiei Argeș* la 1824.

INDICE TEMATIC

Arhitectură

acoperiș
amnar
aplecătoare
arcadă
arhitectura populară
aripă
astereală
așezările
babă
bagea
bagică
balama
bașlic
băbură
bășică
bătătură
beci
bisericile de lemn
bîlvan
bîrnă
bold
bordei
bordeiaș
brică
cal
calcan
cap de cal
capră
casă
cămară
căsuță
cășiță
celar
ceamur
cercuială
cerdac
cermie
chiler
chirpici
ciocirlani

coardă
colibă
conac
construcții anexe
corună
cosoroabă
coșar
cram
crambă
crîng
cucumea
cuhnie
cui de lemn
cuine
culă
cunie
cuptor
cuptor cu căhăli
cuptor cu vatră în față
dolie
drueti
fintină
fleșă
florar
foișor
frăștiță
frînghie
furcă
furcuță
gang
geamlîc
girlici
groși
hambar
horn
încheietură
jitniță
lați
măgar

măietoare
măsea
mîrtac
mutători
ocol întărit
odaie
paiantă
parapet
parmalîc
pazie
pălimar
pătuiaș
pătul
pidvor
pimiță
pomnol
pondilă
primez
prispă
pritoc
purici
ratoș
raze
război
sală
săgeată
seliște
șarpantă
șatră
șindrilă
șopron
șură
talpă
tindeică
tîrnaș
țeapă
undrea
vantură
vatră

Costum popular

aba
agrafă
alăvană
aldoi
altită
altoi

anglie
aripă
baer
baeră
baibarac
baier de bani

balți
barburi
bariș
barșon
basma
batistă cusută

- băgătură
 bălțișori
 beartă
 beată
 becheș
 bente
 bernevici
 bete
 beteală
 bete de bani
 bibiluri
 bitușcă
 bîrneată
 bogasiu
 boitaș
 bondiță
 bortele
 bortiță
 borz
 boscea
 brațe
 brăcii
 brăcinar
 brăcină
 brăcinăriță
 brăciri
 brănuș
 brățară
 brezărau
 briu
 boască
 broboadă
 brobodenic
 broscuță
 broschită
 bubău
 bubou
 bucmea
 buică
 bumb
 bumbuști de fodă
 bundă
 burcă
 burdic
 buște
 canaci
 casincă
 casuncă
 cașmir
 catrință
 catifea
 cațaveică
 căciulă
 căiță
 călcături
 călțuni
 cămașă
 cămeșoi
 căpeneag
 ceapsă
 chebă
 chebău
 chei pe chici
 chemeleț
 chepeneag
 cheptar de bani
- cheptănuș
 cherest
 cheutoare
 chimir
 chingă
 chinguță,
 chinteș
 chintuș
 chișchineuț
 cicur
 cioarec
 cioareci
 cioci
 ciocoți
 ciorapi
 cipcă
 ciptă
 cisme
 ciucalăi
 ciumber
 ciupag
 cîrlenciu
 cîrlionți
 cîrpă
 clabăț
 clenți
 clicin
 clin
 clupcă
 coardă
 coarne
 coc
 cojoc
 coibeci
 concii
 contăș
 contoman
 coralii
 corcomani
 corn
 coroniță
 cortel
 costum popular
 costum schileresc
 coșărcuță
 cot
 cravată
 crăț
 creață
 cretință
 cunună
 cuptuf
 curcubeie
 cureaua
 curpen
 dantelă
 dimie
 dîrdîeci
 dîrg
 dîrlogi
 dulamă
 duruț
 ferești
 fes
 fiocași
 fișiu
- fișioni
 fistiic
 flintic
 flori de bani
 fodor
 fodră
 fofează
 fotă
 frijuri
 frișcău
 frînghie
 fruntar
 frunză
 fundoi
 fuști
 gaci
 galon
 gatii
 găitan
 găteala capului
 genel
 genucher
 ghebă
 ghenucher
 gilepcă
 gimbir
 girmea
 giubea
 giugiu
 giugiuman
 gîță de mireasă
 glugă
 gubă
 guler
 guler de bani
 gurgoi
 haine de dimie
 hobît
 hobod
 horbotă
 hurmuz
 ie
 ilic
 iminei
 imurluc
 inel
 ipingea
 ițari
 iuță
 izmene
 îmblăneală
 îmbrobodeală
 încreț
 jaletcă
 jantilică
 jolj
 labrel
 lacreu
 laibăr
 lanț cu inele
 lat
 lăncez
 lănciet
 lățițar
 lecric
 legătoare

macău
 marchizet
 mecheleață
 mercheleț
 mișcători
 mînecar
 mîneکاری
 mînzi
 moțorele
 mreață
 munună
 nasturi
 năframă
 nemțoane
 nojițălă
 obiele
 obinzeală
 opinci
 opreg
 opreg cu ciucuri
 pafta
 pahiol
 pană
 pană de mire
 papuci cu tureac
 patace
 pavă
 păioară
 păișrie
 pănură
 păstură
 păune
 păunițe
 pene
 percițe
 perpetă
 perziană
 pestelcă
 peșchine
 peșchir
 peșteman
 peteucă
 peteuci
 piept
 pieptar
 pieptene
 pîndileu
 pînzătură
 platcă
 pleasnă
 poale

podoabe populare
 poduri
 pogmată
 pol imperial
 pomeselnic
 postav
 potlogi
 poturi
 prag
 praștie
 prîgitoare
 propoadă
 pui
 pulpene
 pumnași
 pungă cu căldăruși
 ranți
 rară
 rățică
 răzor
 recăl
 rîu
 rudă
 rudă miezezască
 ruptură
 salbă
 salbă de boabe
 salbă de globurele
 salbă cu mahmudei
 sarad
 sarică
 sălbaș
 sălbănași
 sărat
 scaune
 scăfătură
 scurteică
 sfășie
 siliuță
 spăcel
 spătoi
 spătuială
 spilcă
 stan
 strîmbuleț
 struț
 sucnă
 suman
 sumani
 sumăiaș
 sumănică

șalvari
 șerpar
 șiptarii
 șiptariu de mărgean
 șitoare
 șpențer
 șțirmfi
 șubă
 șurt
 tablă
 taleri
 talger
 tăblii
 tărșat de bani
 toharcă
 toloboni
 tomitură
 traistă
 traistă de vinătoare
 trup
 trupar
 tulpan
 tureacă
 tuslugi
 țarțamuri
 țoandă
 țundră
 uioș
 urculaș
 vâlitoare
 veacă
 viganău
 vițe de bani
 viziclău
 vîlnic
 vrîstă
 zabrenic
 zadie
 zagara
 zale
 zale de dodoloși
 zapreg
 zăbun
 zădiește
 zăvelcă
 zeche
 zechie
 zeghe
 zgardă
 zgărdan
 zgărdan de patace

Interiorul locuinței

armaroi
 bancă
 băbură
 beldie
 blidar
 bubușcă
 camniță
 canapei
 coasten
 colțar

corlată
 cornurari
 coslău
 cozlie
 cuier
 dulap
 fogaș
 ghermec
 icoană
 instalații de încălzit

interiorul locuinței
 lacră
 ladă
 ladă de zestre
 la foc
 laiță
 lanțurile coșului
 laviță
 lăicioară
 leagăn

lingurar
masă
miță
mobilier
parsechi

pat
podișor
poliță
prepiic
sasiie

săcrie
secrin
sobă
șofrană
tron
vatră

Instalații tehnice

aripă
coș de îngroșat
coș de tras
dîrstă
Enisala
Gura Rîului
instalații tehnice
joagăr

Gura Rîului
joagăr
jomp
moară
moară cu ciutură
moară cu butoni
moară de vînt

piuă
piuă de ulei
șaitroc
șteamp
ștează
teasc
vîltoare

Instrumente muzicale

bucium
buhai
bușin
caval
dairea
dobă
drîmbă
dube

flaut
fluier
fluieroale
fluieroane
instrumente muzicale
nai
piculină
sughiță

tilincă
trîmbiță
trînghiță
trișcă
țipeică
țiteră
vuvă

Meșteșuguri, centre meșteșugărești, meșteșugari

Abrud
albeală
Albeni
Albești
albiu
alesătură
alveolă
angobare
aramă
argăsitul
argilă
argint
argintat
Arpașu de Sus
arnici
arta populară
artizanatul
ațește
aurăritul
Badi Constantin
Baia de Aramă
Baia de Fier
Baia Mare
Bădău Nicolae
Băhnășeni
Băieși
Băița
Băleni Români
bălțătaua
Bănacul Constantin

bătăriu pe gros
bătucitură
Beciu
Beiuș
Biniș
bircă
Birchiș
Bistricioara
Bistrița
Bivolari
Bîra
Bîrsa
Blidari
Bodești
borcan
Botfei
boț
Brastavău
brăduț
brătărește
brînă
brîne
brînel
brînelește
brînelu
broderie plină
bucii
Bucium-Poieni
Bucos Vasilica
Buda

Budureasa
Bungard
Bursașu Ilie
Busești
Buteni
butucul
buză
cahlă
cale rătăcită
Calvini
canură
cap
caprele
Carcea Ana
călărește
călcare
căpestreală
centre de olari
Cepari
ceramica populară
Cernat Nicolae
Cernitul
cheiță
chindru
Chiru Marioara
chitușe
Ciceu-Corabia
Ciceu-Giurgești
cicic
ciocănele

- Ciumați
 Ciungan Teodor
 Ciungulescu Grigore
 Ciunțești
 ciur
 ciurătură
 ciur țigănesc
 cîlți
 Cîmpani
 Cîmpani de Pomezou
 cîmpiturească
 clit
 Clucereasa
 Coșești
 Cocean Tănase
 Codruț Leon
 cojocăritul
 Colibaba Constantin
 coloranți naturali
 Corabia
 Corleni
 Cor
 cositor
 cositorit
 costișat
 Coșești
 creștături în lemn
 creștățel
 Criștioru de Jos
 cruci duble
 crușitură
 cuptor
 curelăritul
 Curtea de Argeș
 cusătură
 cuștoaie
 darac
 Dăbuleni
 Dăești
 Dărăbani
 Dărmănești-Dîmbovița
 Dărmănești-Bacău
 Deda
 Deja
 Deiani
 Demetrovici Ioan
 depănat
 descîlcitor
 Deta
 dîrlog
 dîrstini
 Dobra
 Dobriceni
 Dolhești
 Domnești
 doscă
 dospire
 Drăguș
 drîglatul
 drîmboi
 drug
 drugani
 dubitul
 Dumitru Mihai Avîrvare
 dupoasă
 erminii
 excizare
 Faur Toader
 Făgăraș
 Făget
 feronerie
 feston
 feștile
 fichieș
 fierul
 figurine
 forjat
 Frumoasa
 Frumușica
 Frîncești
 frîngătoare
 fufește pe fir
 fufește pe scris
 galiță
 Garoafa
 găițoi
 Găleșoia
 gârdinar
 găurele
 geluit
 Gheboia
 glajă
 glanț
 glăjărie
 Glogova
 gofrat
 Grecu
 gulerește
 Gurahonț
 gura păpușii
 gușe
 Hangu
 Hanzu Maria
 Hălmagiu
 Hălmăgel
 Hășdate
 Hășmaș
 Hășmașu-Ciceului
 Hida
 Hîrlău
 Hîrtoape
 Hodac
 Hodor Toader
 Horezu
 Hotea Nicoară
 Hovrila
 Huedin
 hurcă
 lanca
 lași
 Iernuțeni
 Igrîș
 Ineu
 incizare
 Ioan (din Hendorf)
 Ioan Stepan
 Ioviță Nica
 Irești
 Ispas Dumitru
 izvoade
 împistrit
 împletituri
 închingătură
 încreț
 îngrăditură
 îngurzitură
 însăilătură
 învelitul sulului
 janț
 jirăvire
 jirăbie
 Josenii Bîrgăului
 jucării
 Jupînești
 Karamani
 Kosteia Ilie
 Koste Ioan
 Lancrâm
 Laz
 Laza Nicolae
 lăntșor
 Lăpușnicu Mare
 lăturoi
 Leheceni
 Lelești-Bistrița
 Lelești-Bihor
 Lelești-Gorj
 Leonte Margareta
 Leordoasa
 Iulachiu
 Iustruire
 Iut
 Maerii-Albei Iulii
 Magopăț Vasile
 Manole
 Marginea
 maruflare
 Mădăraș
 mălai
 Măleanu Gheorghiza
 mănășă
 Mărginimea Sibiului
 mătării
 mezdreauă
 micasaj
 miezește
 miezurică
 Mihai (Popa)
 Mijlocenii Bîrgăului
 Mioc Alexandrina
 Mischiu Dumitru
 Mișca
 mițe
 minzală
 Mînzălești
 Moga Ion
 Moga Savu
 Moga Elisabeta
 Morar Emilia
 Morar Ion
 Munteanu Radu
 Nan Floarea
 Nermiș
 nevedit
 Nica Teodor
 Nicolae (din Pitești)
 Nicolaeț
 Nicolaica Ileana

- Nicoli Gheorghe
 Nicula
 Nimăiești
 Nițu Constantin
 Noul Român
 Novaci
 Oancea Nicolae
 Obîrșia Cloșani
 Oboga
 ochișoare
 ochiuri
 ochiuri cu două fețe
 Ocna Gherlei
 Ocna Șugatag
 Odobești
 Opriș Ianoș
 Oprița Constantin
 Orăștie
 Osica de Sus
 osul
 ouă încondeiate
 păcișe
 pămînt de oale
 Pătraș Stan Ion
 Pătruț Picu Procopie
 penește
 perieturi
 Petre Adela
 Petrești (Argeș)
 Petrești (Gorj)
 piaptăn
 piatra, prelucrarea artistică a ~
 piatră de fote
 pictura pe sticlă
 Pietroșani
 pirogravură
 Pisc
 Piscani
 plentic
 Plohod Ioan
 Plotog
 Poieni de Jos
 Poiana (Iași)
 Poiana (Vîlcea)
 Poiana Sibiului
 Poienaru Deac
 Poienaru Ilie
 Poienaru Partenie
 Poienaru Savu
 Poienaru Simion
 Poienaru Tonea
 Poienița
 poighița
 Pojorîta
 Polovragi
 Ponehalschi Alexandru
 Pop Anuța
 Pop Gligore
 Pop Ion
 Popa Matei
 Popa Radu
 Popovici Nedelcu
 Popp Moldovan
 Pralea Emil
 Preoteasa
 Prodan
 Puchenii Mari
 punct de cusătură
 Purcariu Matei (Țimforea)
 puzderie
 Radu (Zugravu)
 Rădăuți
 Răducanu Ion
 Răhău
 răsucitură
 rășchiat
 rîșniță
 roată
 roată de tors
 rodan
 Rodian Aurel
 Roman
 Roșia
 Rudeni
 Rugea Nicolae
 Runcu
 rușală
 Sabasa
 Saielele
 Salacea
 Salcia
 Saravale
 Satu Nou
 Săcel
 Sălătrucu
 Sălătrucu de Jos
 Sălciua
 Săliște
 Săliște de Vașcău
 Săsciori
 scărmanat
 Scheii Brașovului
 Schitu-Stavnic
 scîlp
 Sebeșul de Jos
 sgraiffito
 sgrebeni
 Silvaș
 Sîrbești
 Slătioara
 smalț
 Sofonea Dumitru
 Spiridon Maria
 Stan Ileana
 Stănciucu Elena
 Stepan Ionică
 Strîmba
 stupă
 stupăreată
 Sulița
 Suseni
 șabac
 șar
 Șaru
 Șchiopu Dumitru
 șărămpău
 Șimian
 Șirineasa
 Șișești
 Șomănești
 stanțare
 Ștefănești (Botoșani)
 Ștefănești (Gorj)
 Șteț Irina
 Șuici
 șurnică
 Tamaș
 Tanca Maria
 Tansa
 tăbăcitul
 tăietură
 Tănase Nica
 temei
 tempera
 Terțiu Pavel
 tighel
 Tigveni
 Tinca
 tivitură în punct de tighel
 tizălitură
 tîrcol
 Tîrgu Jiu
 Tîrgu Lăpuș
 Tîrgu Neamț
 Tîrnăvița
 tocălte
 Tohanu Vechi
 Tomșani
 tors
 trăgători
 trăsăurește
 Tudoran (Zugravu)
 Turda
 țesutul
 Țiplea Ion
 țoacăne
 Urșani
 urzeală
 urzitul
 urzitul pe fir
 Vadu Crișului
 Vaideeni
 Valea Izei
 Valea Sebeșului
 Vama
 Vașcău
 Vădastra
 Văleni
 văsăritul
 Veneția de Jos
 Vicovu de Sus
 Viçșoreanu Victor
 vinețea
 Vișeu
 Vișina
 Vișina Nouă
 Vitescu Ion
 Vîlsănești
 vîrvări
 Vlădești
 Vrînceanu Dumitru
 Vulpășești
 xilografură
 Zamfir Pavel

Monumente de arhitectură

Agîrliciu	Glod	Rîmnicu Vilcea
Baica	Glogova	Rogoz
Bălușeni	Groșii Noi	Rucăr
Beridu	Gvardenița	Ruginoasa (Buzău)
Bezded	Hanul Ancuței	Rugioasa (Iași)
Bica	Hărnițești	Sat Șugătag
Bîrsana	Hotar	Sălcuța
Bîrsău-Mare	Ibănești	Săveni
Borșa	Ieud	Silvașu de Cîmpie
Botiza	Ilovăț	Sîngiorz-Băi
Botoșești-Paia	Ioanițești	Sînpaul
Bozioru	Ivănețu	Sîrbi
Brădet	Lunca Mureșului	Slăvuța
Brăzești	Luncșoara	Solomon
Broșteni	Malaiă	Studina
Bucea	Manuc, Hanul lui ~	Sumurduc
Budești	Margine	Șerbești
Bughea de Jos	Marginea	Șinca Nouă
Canicea	Măldărești	Șoimușeni
Caporal Alexa	Moisești	Ștefănești
Cașin	Morărești	Șurdești
Catane Vechi	Muscel	Telești
Călinești (Argeș)	Nadășa	Tigău
Călinești (Maramureș)	Nadiș	Tîrgu Ocna
Căpăt	Nehoiășu	Toplița
Cărpinet	Oiănești	Totoreni
Chiuești	Orbeni	Tupilați
Ciovrnășani	Orșeni	Turbata
Cizer	Oroi	Turbuța
Cîndești Vale	Pădureni	Turdaș
Cîrcești	Păniceni	Țepoia
Cociuba de Sus	Păpușa	Țicleni
Corbești	Petea	Valea Cătinei
Cornești	Pietreni	Valea Cucii
Cuhea	Piroșa	Valea Largă
Deag	Plopiș	Valea Porcului
Delureni	Poglet	Valea Stejarului
Desești	Poieniile Izei	Valea Ursului
Dobrușa	Poenița	Veaca
Dragomirești	Posești Pămînteni	Viorești
Dragoslavele	Prisăceni	Vitomirești
Drăghești	Puțuri	Virțiorog
Dretea	Răchitoasa	Vladimir
Erbiceni	Rădășeni	Vrîncioaia
Făgetu	Răpciuni	Zătreni
Ferești	Remetea Chioarului	Zlodica
Giulești	Rieni	

Muzee

Alba Iulia	Buzău	Corabia
Arad	Calafat	Craiova
Baia Mare	Caransebeș	Cristuru Secuiesc
Băilești	Cisnădie	Curtișoara
Băsești	Cisnădioara	Deva
Bistrița	Cîmpulung Moldovenesc	Drobeta-Turnu Severin
Botoșani	Cîmpulung Muscel	Făgăraș
Brăila	Cîrțișoara	Florești-Stoenești
București	Cluj-Napoca	Galați
Bujoreni	Constanța	Găvojdia

Gheorghieni
Giurgiu
Golești
Gura Humorului
Herăști
Hunedoara
Huși
Iași
Lupșa
Mediaș
Miercurea Ciuc
Muzeul satului și de artă populară
Năsăud
Negrești
Odorheiu Secuiesc

Oradea
Orăștie
Piatra Neamț
Pietroșița
Pucioasa
Răcăciuni
Rădăuți
Rășinari
Reghin
Rimetea
Rîmnicu Sărat
Rîmnicu Vlcea
Rupea
Șatu Mare
Săcele

Sfintu Gheorghe
Sibiu
Sighetu Marmatiei
Slatina
Slobozia
Solca
Suceava
Timișoara
Tîrgu Jiu
Tîrgu Mureș
Tulcea
Urleți
Vaslui
Zalău

Obiceiuri

Anul Nou
arieșul
baltag
barba popii
bîta de colindat
Boboteaza
borița
boul instruat
bourița
brad
bradoși
brezaia
buzdugan
capra
căluți
ceată de feciori
cerbul
chiraleisa
cinariu
colac

coleadă
colindatul
colinda de pricină
colinda de price
colindă
colindători
colindele
colindeț
colindețe
drăgaica
ferdelă
hadă
harapnic
Huta Certeze
juni
mască
matahală
măsurîșul
moș
obiceiuri
obiceiuri de peste an

Ocna Șugătag
oleaghină
pițaratul
pițării
plocon
ploscă
plugșorul
pupază
ropotin
semănatul
sîmbra oilor
sorcova
steagul
tînjaua
toporeț de nuntă
turca
turcași
turtă
țov
zorile

Unelte, obiecte de uz gospodăresc

acariță
arcea
balanță
balercă
baniță
bardă
bădău
bădîni
bănicior
bărbătuș
bărbîntă
bărdacă
bătăleț
bătător
bătucă
betucă
bîta
blid
botă
botic
botiță

brăcari
brăcăcel
brîgle
budăi
buduroi
buriaș
cadă
caic
cană
cană de pădurar
canceu
cantă
cauc
călcătoare de fuioare
căldare
căluș
căpăcică
căpcea
căpcică
căpeț
căpister

căpistere
căuș
ceacîr
ceașcă
chibritelniță
chiup
ciorbalic
ciubăr
ciutura
cîrceag
clește de alune
codorie de bici
cofă
cofăieș
cofer
cofei
cojelcă
cojocă
copaie
copăneață
corn

cot
coteș
covată
covătea
covățică
crintă
cujeică
cujbă
cujelcă
cumpene
cupă
cupă de muls
cupceană
doscuță
drugă
dudă
durgalău
ehelă
fedeleș
fofează
fofelniță
fonturi
fucie
furcă de tors
fus
fuștei
găvan
gheară
ghiob
ghivici
hîrgău
hurdoi
iepe
indrea
ițe
lăptariu
leică

lingură
mai
manzalău
măcălău
meliță
mîngălău
mîtcă
miță
mosor
oală
oțetar
păpușar
păscăriță
pecetar
pieptene
piuă
pîrlău
postavă
postăviță
potnogi
potnoji
pranic
prepeleac
prisnel
pristolnic
putinei
răboj
rășchitor
război de țesut
sahan
samar
sălăriță
sărăriță
sacfe
schimbători
seceră
sucală

șip
șiștar
șuivan
șurulău
șustar
țaiar
taler
tarniță
tarniță
tălchigi
tălpigi
tălpuți
tăner
tigaie
tiglăzău
tindeică
tingire
tioc de coasă
tiugă
tolcilău
troc
trocuță
tulcer
țâncuș
țest
țeve
urcior
untăriță
urdar
urzitor
urzoi
vălău
vătale
vătra
vergea
virtelniță

Țesături de interior

așternut
borangic
boituri
bumbac
burduf de pernă
cadrii
căpătii
cearceaf
cergă
chilim
chilipric
chindeu
cilim
cioltar
cîlți
cînepă
cordar
cordenciu
covor
desagi
dușeg
față de masă
față de pernă
fătăriță

fățoaie de rudă
fățoaie de țol
felegă
felegă de masă
felegă de straiță
fir
fitău
flos
flucate
fluturi
foaie de culme
foiță
fultuc
gig
grindar
harasd
in
iram
lacră
lăicer
lepedeu
levicer
lină
macat

masă de perete
masă de poliță
masă de rudă
masă de țoale
măsaie de ladă
măsăriță
mătase
merindar
miniștergură
meseală
misir
păr de capră
păretar
perdea
peșchir
pinză
ploca
poneavă
pricoiță
procoviță
prostire de culme
ram
scoarță
sein

șervete ținute
ștergar
ștergătură de blid
ștergătură de coșarcă
ștergătură de culme

ștergătură de ușă
tindeu
tindeu de divăr
trențar
țesături de interior

țoi
țolică
velință
zăvastră

Zone

Almăjului, Țara ~
Ampoiului, Valea ~
Aradului, Cîmpia ~
Argeșul
Babadag
Bacău
Bărăganul
Beiușului, Țara Bihorului
Bistriței, Valea ~
Bistrița-Năsăud
Bistrița, Valea ~
Bîrsei, Valea ~
Botoșanilor, Ținutul ~
Branului, Plaiul ~
Brașov
Brăila
Bucium
Buzaelor, Întorsura ~
Buzău
Carașova
Ceru-Băcăiniți
Chioarului, Țara ~
Ciucului, Ținutul ~

Cîmpulung Moldovenesc, Ocolul ~
Clisura Dunării
Cluj
Codrului, Țara ~
Covasna
Covurluiului, Ținutul ~
Culoarul Cerna-Mehadia-Timiș
Delta Dunării
Dîmbovița
Dobrogea
Dolj
Dornelor, Țara ~
Fălciu
Gorj
Hațegului, Țara ~
Hunedoara
Ialomița
Iașilor, Ținutul ~
Ilfov
Ijiei, Stepa ~
Iuliu, Valea ~
Lăpușului, Țara ~
Maramureșului, Țara ~

Mărginimea Sibiului
Mehedinți
Moșilor, Țara ~
Muscel
Năsăudului, Ținutul ~
Neamț
Oașului, Țara ~
Olt
Oltului, Țara ~
Pădurenilor, Ținutul ~
Prahova
Romanai
Sălaj
Sucevei, Ținutul ~
Teleorman
Timișului, Luca ~
Tîrnavelor, Ținutul ~
Țara Oltului
Vâlcea
Vlașca
Vrancei, Țara ~
Zărandului, Țara ~
Zonă etnografică

URMĂTOARELE ILUSTRĂȚII REPRODUC MONUMENTE ȘI OBIECTE DIN MUZEE:

- Muzeul satului și de artă populară:** 1, 2, 8; 14, 19, 33, 81, 82, 83, 86, 88, 97, 120, 135, 151, 154, 155, 179, 188, 190, 191, 192, 195, 199, 201, 203, 209, 234, 237, 243, 258, 266, 271, 272, 281, 282, 283, 278, 287, 288, 290, 308, 329, 340, 357, 365, 368, 373, 375, 376, 394, 398, 412, 413, 429, 432, 435, 437, 447, 449, 451, 459.
- Muzeul etnografic Cluj-Napoca:** 60, 139, 140, 142, 241, 267, 268, 270, 336, 363.
- Muzeul etnografic Iași:** 54, 77, 200, 250, 252, 253, 343.
- Muzeul județean Bihor-Oradea:** 84, 98, 239, 386, 399.
- Muzeul tehnicii populare – Sibiu:** 4, 265, 269, 418, 419.
- Muzeul pomiculturii și viticulturii, Golești:** 20, 87, 229, 230, 231, 233.
- Muzeul lemnului, Cimpulung Moldovenesc:** 30, 132, 259.
- Muzeul maramureșean Sighetu Marmației:** 75, 277, 417, 420, 421.
- Muzeul județean Suceava:** 326, 350, 428.
- Muzeul județean Dolj-Craiova:** 163, 423.
- Muzeul din Năsăud:** 176, 178, 335.
- Muzeul meșteșugurilor – Rădăuți:** 66, 396.
- Muzeul sătesc Solca:** 163, 423.
- Muzeul arhitecturii gorjene – Curtișoara:** 16, 182.
- Muzeul județean Zalău:** 29.
- Muzeul Castelului Bran:** 70.
- Muzeul județean Brașov:** 73.
- Muzeul județean Galați:** 217.
- Muzeul din Gura Humorului:** 238.
- Muzeul Unirii Alba Iulia:** 408.
- Muzeul sătesc Lupșa:** 302.
- Muzeul sătesc Cisnădioara:** 129.

Pentru 29 din monumentele prezentate au fost consultate și fișele din arhiva fostei Direcții a Patrimoniului Cultural Național.

Redactor: GEORGETA STOICA
Tehnoredactor: MARILENA DAMASCHINOPOL
Coli de tipar: 27,75; pag. planșe color: 24
Eun de tipar 6.05.1985

Republica Socialistă România

Comanda nr. 1487